T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TARİHÎ KIPÇAK TÜRKÇESİNDEN ÇAĞDAŞ KIPÇAK LEHÇELERİNE İSİMLER

Hazırlayan
Yazgı Tuğçe KURT ÖTELEŞ

Danışman
Prof. Dr. Galip GÜNER

Doktora Tezi

Ağustos 2023, KAYSERİ

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TARİHÎ KIPÇAK TÜRKÇESİNDEN ÇAĞDAŞ KIPÇAK LEHÇELERİNE İSİMLER

(Doktora Tezi)

Hazırlayan
Yazgı Tuğçe KURT ÖTELEŞ

Danışman
Prof. Dr. Galip GÜNER

Ağustos 2023, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktarıldığını ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Yazgı Tuğçe KURT ÖTELEŞ

T.C.

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Programın Adı: Doktora

Tez Başlığı : Tarihî Kıpçak Türkçesinden Çağdaş Kıpçak Lehçelerine İsimler

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a). Giriş b). Ana bölümler c). Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç). toplam 1615 sayfalık kasımına ilişkin 16/08/2023 tarihinde ***Turnitin*** intihal programından aşağıda belirtilen filtreme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: **% 12.5**'tir.

Filtremeye **alıntılar dâhil** edilmiştir. Filtremede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim…16/08/2023

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Danışman: Prof. Dr. Galip GÜNER Öğrenci: Yazgı Tuğçe KURT ÖTELEŞ

KILAVUZA UYGUNLUK

"Tarihî Kıpçak Türkçesinden Çağdaş Kıpçak Lehçelerine İsimler" adlı Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan	**Danışman**
Yazgı Tuğçe KURT ÖTELEŞ	Prof. Dr. Galip GÜNER

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Turgut KOÇOĞLU

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Galip GÜNER danışmanlığında **Yazgı Tuğçe KURT ÖTELEŞ** tarafından hazırlanan **"Tarihî Kıpçak Türkçesinden Çağdaş Kıpçak Lehçelerine İsimler"** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Türk Dili ve Edebiyatı** Anabilim Dalında **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

…../…../2023

JÜRİ:

Danışman	: Prof. Dr. Galip GÜNER
Üye	: Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH
Üye	: Prof. Dr. Mustafa ÜNAL
Üye	: Doç. Dr. Yaşar TOKAY
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Erdinç DEMİRAY

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun …../...../2023 tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

……/……/……

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

"*Tarihî Kıpçak Türkçesinden Çağdaş Kıpçak Lehçelerine İsimler*" başlığını taşıyan bu tezde tarihî Kıpçak Türkçesinin söz varlığı ile çağdaş Kıpçak grubu içerisinde değerlendirilen on çağdaş Türk lehçesi anlam bilgisi bakımından tarihî karşılaştırılmalı yöntemle incelenmiştir. Bu tezde amacımız tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan Türkçe isimlerin çağdaş Kıpçak grubu lehçelerinde ne oranda yaşadığı ya da varsa anlam zenginliklerinin söz varlığına ne derece yansıdığını tespit etmektir.

Tezimizin birinci bölümünü oluşturan "Giriş" kısmında Kıpçaklar, tarihî Kıpçak Türkçesi, anlam bilimi ve anlam değişmeleri detaylı bir şekilde ele alınmış, ikinci bölümü oluşturan "İnceleme" kısmında ise tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan her bir Türkçe ismin altına öncelikle Eski Türkçedeki daha sonra sırasıyla çağdaş Kıpçak grubu Türk lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesindeki karşılıkları varsa sıralanmış ve her bir isimle ilgili değerlendirme bu sıralamanın altına yapılmıştır. Tezimizin bel kemiğini oluşturan isimler tespit edilirken Türkçe ve alıntı isimlerin tamamının bu doktora tezinde yer alması çalışmanın sınırlılıklarını aşacağı için Tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan Türkçe isimler bu çalışmaya dâhil edilmiştir.

Çağdaş Kıpçak lehçeleri ile ilgili ülkemizde yayımlanan (*Kırgız Sözlüğü, Kırgızca Türkçe Sözlük, Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Başkurt Türkçesi Sözlüğü, Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü, Karaçay – Malkar Sözlüğü, Kumuk Türkçesi Sözlüğü, Kırım-Tatar Türkçesi- Türkiye Türkçesi – Rusça Sözlük, Karakalpak Türkçesi Sözlüğü, Kırım-Karaycası-Türkçe Sözlük*) sözlüklere başvurulmuştur. Kimi zaman da çağdaş Kıpçak lehçelerindeki çok anlamlılığın tespiti için çağdaş Kıpçak lehçeleri ile ilgili hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezlerine de yer verilmiştir.

Özellikle çağdaş Kıpçak lehçelerinden Nogay Türkçesi ile ilgili ülkemizde herhangi bir sözlüğün yayımlanmamış olması işimizi zorlaştırmıştır. Bu anlamda Nogay Türkçesi ile ilgili N.A. Baskakov tarafından hazırlanan *Nogaysko-Russkiy Slovar* adlı sözlükten, Nogay Türkçesi ile ilgili yapılan tezlerden ve *Nogay Türkçe Gramer*inden istifade edilmiştir.

Yüksek lisans döneminden itibaren bana her zaman yol gösterip karşılaştığım bütün zorluklarda benden desteğini esirgemeyen, beni yetiştiren kıymetli hocam Prof. Dr. Galip GÜNER'e teşekkür ederim. Bugün bu çalışmanın ortaya çıkması onun sayesindedir.

Bu meşakkatli yolda her zaman yanımda olup geleceğe umutla bakmamı sağlayan kıymetli eşim Dr. İsa Öteleş'e de müteşekkirim.

Yazgı Tuğçe KURT ÖTELEŞ, Ankara, 2023

TARİHÎ KIPÇAK TÜRKÇESİNDEN ÇAĞDAŞ KIPÇAK LEHÇELERİNE İSİMLER

Yazgı Tuğçe KURT ÖTELEŞ

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi, Ağustos 2023
Danışman: Prof. Dr. Galip GÜNER

ÖZET

Bu çalışmada, tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan Türkçe isimlerin, çağdaş Kıpçak grubu Türk lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesindeki karşılıkları anlam bilgisi bakımından tarihî karşılaştırılmalı yöntemle incelenmiştir. Çalışma, Giriş, İnceleme ve Sonuç bölümünden meydana gelmektedir.

Çalışmanın "Giriş" kısmında Kıpçaklar, tarihî Kıpçak Türkçesi, çağdaş Kıpçak grubu Türk lehçeleri, anlam bilimi ve anlam değişmeleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. İkinci kısmı oluşturan "İnceleme" bölümünde ise kaynak olarak belirlenmiş olan tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan Türkçe isimler, Recep Toparlı vd. tarafından hazırlanan "*Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*" nden hareketle tespit edilmiştir. Tarihî Kıpçak Türkçesinde tespit edilen her bir Türkçe ismin altına öncelikle Eski Türkçedeki daha sonra sırasıyla çağdaş Kıpçak grubu Türk lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesindeki karşılıkları varsa sıralanmış ve her bir isimle ilgili semantik değerlendirme bu sıralamanın altına yapılmıştır.

Çalışmanın "Sonuç" kısmında ise genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra sayısal değerlerle tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan Türkçe isimlerin lehçelerdeki durumu ve kültürel etkinin dile yansıması verilmiştir. Bu çalışmanın özgün yanı tarihî Kıpçak Türkçesi temelinde Türkçe isimlerin 10 çağdaş Kıpçak lehçesinde eş ve art zamanlı olarak karşılaştırmalı yöntemle ele alınan ilk çalışma olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Tarihî Kıpçak Türkçesi, Çağdaş Kıpçak Grubu Türk Lehçeleri, Anlam Bilimi.

NAMES FROM HISTORICAL KIPCHAK TURKIC TO CONTEMPORARY KIPCHAK DIALECTS

Yazgı Tuğçe KURT ÖTELEŞ

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences
PhD Thesis, August 2023
Supervisor: Prof. Dr. Galip GÜNER

ABSTRACT

In this study, the equivalents of Turkish names in historical Kipchak Turkish in Kyrgyz, Kazakh, Bashkir, Kazan-Tatar, Karachay-Malkar, Kumuk, Crimean-Tatar, Karaim, Karakalpak and Nogai Turkish, which are among the contemporary Kipchak group Turkic dialects, were examined with a historical comparative method in terms of semantics. The study consists of introduction, review and conclusion parts.

In the "Introduction" part of the study, Kipchaks, historical Kipchak Turkish, contemporary Kipchak group Turkish dialects, semantics and the semantic changes are discussed in detail. The "Review" section constitutes the second part in which the Turkish names in the historical Kipchak Turkish were determined as the source that is based on the "Kipchak Turkish Dictionary" prepared by Recep Toparlı et. al. Firstly in Old Turkish and then in the contemporary Kipchak group Turkic dialects, Kyrgyz, Kazakh, Bashkir, Kazan-Tatar, Karachay-Malkar, Kumuk, Crimean-Tatar, Karaim, Karakalpak and Nogai Turkish are listed and the semantic evaluation of each name was made under each Turkish name determined in historical Kipchak Turkish if available.

In the "Conclusion" part of the study, after making a general evaluation, the situation of the Turkish names in the historical Kipchak Turkish with numerical values in the dialects and the reflection of the cultural effect on the language are given. The original aspect of this study is that it is the first study to deal with Turkish nouns in 10 contemporary Kipchak dialects simultaneously and diachronically on the basis of historical Kipchak Turkish with a comparative method.

Keywords: Historical Kipchak Turkish, Contemporary Kipchak Group Turkic Dialects, Semantics

İÇİNDEKİLER

TARİHÎ KIPÇAK TÜRKÇESİNDEN ÇAĞDAŞ KIPÇAK LEHÇELERİNE İSİMLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK ..... **i**
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI ..... **ii**
KILAVUZA UYGUNLUK ..... **iii**
KABUL VE ONAY TUTANAĞI ..... **iv**
ÖN SÖZ ..... **v**
ÖZET ..... **vii**
ABSTRACT ..... **viii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xii**
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xiii**

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Kuman /Kıpçak Adı ve Kökeni 1
1.2.Kıpçak Tarihi 4
1.3.Tarihî Kıpçak Türkçesi (Kıpçakça). 8
1.3.1.Karadeniz'in Kuzeyinde Kullanılmış Olan Kıpçak Türkçesi (Kuzey Kıpçak Türkçesi). 9
1.3.2. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi 9
1.3.3. Memlûk Kıpçak Türkçesi 10
1.4.Çağdaş Kıpçak Lehçeleri 12
1.4.1. Karayim Türkçesi 17
1.4.2. Karaçay-Malkar Türkçesi 21
1.4.3. Kumuk Türkçesi 22
1.4.4. Kırım-Tatar Türkçesi 23
1.4.5. Başkurt Türkçesi 24
1.4.6. Kazan-Tatar Türkçesi 25
1.4.7.Kazak Türkçesi 26
1.4.8. Kırgız Türkçesi 27

1.4.9. Karakalpak Türkçesi 29
1.4.10. Nogay Türkçesi 30
1.5. Anlam Bilimi 34
1.5.1. Anlam Bilimi ve Anlam Biliminin Tarihî Gelişimi 34
1.5.2. Anlam ve Anlam Alanı 42
1.5.3.Temel Anlam ve Yan Anlam 44
1.5.4. Bağlam 47
1.6. Anlam Değişmeleri, Sebepleri, Gelişim Süreci ve Sınıflandırmaları 47
1.6.1. Anlam Değişmelerinin Gelişmesinde Etkili Olan Anlam Olayları 52
1.6.1.1. Benzetme 52
1.6.1.2 Aktarmalar 53
1.6.1.2.1 Deyim Aktarması 53
1.6.1.2.2 Ad Aktarması 56
1.6.1.3 Mecazlaşma 57
1.6.1.4 Tabu ve Örtmeceler 58
1.6.1.5. Argo, Jargon ve Sövgü Sözleri 59
1.6.1.6. İroni 60
1.6.1.7.Terimleşme 61
1.6.1.8. Söz Eksiltme 61
1.6.1.9.Yerlileştirme (Halk Etimolojisi). 62
1.6.1.10. Çok Anlamlılık 62
1.6.1.11. Alt Anlamlılık (Alt Anlam – Üst Anlam). 65
1.6.1.12. Parça-Bütün İlişkisi 65
1.6.1.13. Eş Anlamlılık 66
1.6.1.14. Karşıt / Zıt Anlamlılık 68
1.6.1.15. Eş Adlılık ve Eş Seslilik 69
1.6.2. Anlam Değişmeleri 71
1.6.2.1. Anlam Genişlemesi 71
1.6.2.1.1. Genelleşme 72
1.6.2.2. Anlam Daralması 73
1.6.2.2.1. Özelleşme 74
1.6.2.3.Başka Anlama Geçiş 74

1.6.2.4.Anlam İyileşmesi 76
1.6.2.5. Anlam Kötüleşmesi 76

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME: TARİHÎ KIPÇAK TÜRKÇESİNDEN ÇAĞDAŞ KIPÇAK LEHÇELERİNE İSİMLER

SONUÇ 1603
KAYNAKÇA 1609

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1: Ogden ve Richards'ın (Anlam Üçgeni). Gösterge Modeli 41
Şekil 1.2: (Kıran ve Kıran, 2018, s. 357). 73
Şekil 1.3: Başka Anlama Geçiş 75

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Eser Kısaltmaları

BŞKTS : Başkurt Türkçesi Sözlüğü

CC I : Codex Cumanicus I (İtalyan Bölümü).

CC II : Codex Cumanicus II (Alman Bölümü).

DLT : Dîvânu Lugâti't-Türk

EDPT : An Etymological Dictionary of Pre Thirteenth-Century Turkish

EUES : Eski Uygurcanın El Sözlüğü (WILKENS).

GT : Gülistan Tercümesi

HŞ : Hüsrev ü Şirin

KAZS : Kazak Türkçesi Sözlüğü

KAZTTS : Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi Sözlüğü

KıpTS : Kıpçak Türkçesi Sözlüğü

KKLPKTS : Karakalpak Türkçesi Sözlüğü

KKTS : Kırım Karaycası-Türkçe Sözlük

KM II : Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü II

KMKTS : Kumuk Türkçesi Sözlüğü

KMTS : Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü

KS : Kırgız Sözlüğü

KTAS : Kazak Tiliniŋ Aymaktık Sözdigi

KTLS : Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü

KTS : Kırgızca – Türkçe Sözlük

KTTRS : Kırım-Tatar Türkçesi- Türkiye Türkçesi Rusça Sözlük

KZTTTS : Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü

NRS : Nogaysko-russkiy slovar

TLG : Türk Lehçeleri Grameri

TTKAZTS : Türkiye Türkçesi – Kazak Türkçesi Sözlüğü

TTS : Türkçe-Tatarca Sözlük

Diğer Kısaltmalar

ağ. : Ağız

akt. : Aktaran

anat. : Anatomi
as. : Askerlik
astr. : Astroloji
Bşk. : Başkurt Türkçesi
bot. : Botanik
coğ. : Coğrafya
çokl. : Çokluk
dlb. : Dil bilimi
ekon. : Ekonomi
ET. : Eski Türkçe
evf. : Evfemizm (örtmece).
hkr. : Hakaret sözü
is. : İsim
iye. : İyelik
jeol. : Jeoloji
kim. : Kimya
kit. : Kitabi dil, yazılı dil
kon. : Konuşma dili
Kaz. Tat. : Kazan-Tatar Türkçesi
Krçmlkr. : Karaçay-Malkar Türkçesi
Kmk. : Kumuk Türkçesi
Krg. : Kırgız Türkçesi
Krm. Tat. : Kırım-Tatar Türkçesi
Krym. : Karayim Türkçesi
Kkp. : Karakalpak Türkçesi
Kzk. : Kazak Türkçesi
mat. : Matematik
mec. : Mecaz
mit. : Mitoloji
müz. : Müzik
Nog. : Nogay Türkçesi
s. : Sıfat

seyr. : Seyrek

tar. : Tarih

tek. : Teknik

ünl. : Ünlem

zf. : Zarf

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Kuman /Kıpçak Adı ve Kökeni

Kuman-Kıpçakların etnik oluşumları ve adı meselesiyle ilgili birçok bilim insanı tarafından uzun yıllardır çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Kıpçak ismi çeşitli milletler tarafından tarihî kaynaklarda farklı isimlerle anılmıştır. Kıpçaklara, Bizanslılar (11. yüzyılın sonları). ve Latinler (13. yüzyıl). *Kumanos, Kumanoi, Cumanus, Komani*; Ruslar (1055). *Polovets*; Almanlar ve diğer Batılı milletlerin kaynakları (13. yüzyılın ilk yarısı). *Falben, Falones, Valani, Valwen Pallidi* (1072-1076); Ermeni kaynakları (1050-1051). *Khartes;* Macar kaynakları (1086). *Kun, Kuman, Paloç;* Yahudi kaynakları *Petakhia*; Gürcü kaynakları *Kivcak*; Fransız kaynakları *Koman*; Türkler, Müslüman tarihçiler ve coğrafyacılar (8. yüzyıldan başlayarak). *Kıpçak* (*Kıfşak, Khıfçakh*); Moğol kaynakları (8. yüzyıldan itibaren). *Kabçagut, Kibçaut*; Çin kaynakları *K'in-ch'a*, *Kinçak* demişlerdir (Çandarlıoğlu, 2019, s. 26-27; Kıldıroğlu, 2022, s. 41; Golden, 2018, s. 281; Korkmaz, 2019, s.18).

Kıpçak adına tarihte ilk kez Uygur Kağanı İl İtmiş Bilge Kağan (747 – 759). adına dikilen Şine Usu Yazıtı'nda geçen " *... Türük Kıpçak elig yıl olurmış*" cümlesiyle rastlanmaktadır. Ramstedt söz konusu satırı "*Türk-Kıpçaklar (üzerimizde). 50 yıl hüküm sürdükleri zaman…*" şeklinde tercüme etmiştir. Fakat bu tercümeyi kabul edenlerin olduğu kadar yazıtın aşınma nedeni ile tam olarak okunamamasından dolayı bu konuda tereddüt yaşayanlar da olmuştur. Bu cümle "*Türük kağan çık*" ya da "*Türk kağan çak*" şeklinde de okumuştur (Çandarlıoğlu, 2019, ss. 27-28). Bu okuma dolayısıyla onların Göktürk Kağanlığı'nın bir parçası olduğu konusu sorgulanmıştır (Golden, 2018, s. 281).

Klyaştornıy, "*Runik Abidelerde Kıpçaklar"* başlıklı makalesinde Şine Usu Yazıtı'nda yer alan ibarenin "Türk Kıpçaklar" yerine "Türkler ve Kıpçaklar " şeklinde

okunması gerektiğini ifade etmesinin yanı sıra Kıpçakların kökenine dair de çeşitli önerilerde bulunmuştur. Kıpçakların erken dönemlerine dair herhangi bir tarihî kaynağın bulunmamasından hareketle, bu boyun Çin kaynaklarında Hsieh-yen-t'o şeklinde geçtiği fikrini benimsemiş ve Kıpçakların VI-VIII. yüzyıllarda "Altı Sir Kavmi" olarak bilindiğini iddia etmiştir. Klyaştornıy'a göre Çin yazısında Hsieh (Siet). olarak görülen etnonim Orhun Yazıtlarında (Tonyukuk kitabesinde). geçen **Sir** ve Çin kaynaklarında yer alan Hsie(h).-Yen-t'o ise **Kıpçak** ile özdeştir (Çandarlıoğlu, 2019, s. 28; Klyaştornıy, 1994, ss. 34-35).

Reşidüddin'in Camiü't-Tevarih adlı eserinin "*Türk Boyları ve Oğuz Han'ın İşleri*" bölümünde Kıpçak isminin Türkçe kobuk'tan (kovuk). geldiği ifade edilmektedir. Buna göre Kıl Barak Ülkesi'nde kocası savaşta öldürülmüş bir kadın, oyulmuş bir ağacın içinde çocuğunu doğurmuştur. Bunu öğrenen Oğuz, çocuğa içi çürümüş, oyulmuş ağaç anlamını taşıyan "*Qıpçak*" adını vermiştir. Bu hikâyeden hareketle tüm Kıpçak boyları bu çocuktan türemiştir. Uygurca kaleme alınan Oğuzname'ye göre ise "Oğuz Kağan ordusuyla birlikte İtil Irmağını nasıl geçeceklerini düşünürken askerlerinden biri etrafında bulunan dalları kesmiş ve bu ağaçlara yatarak ırmağı geçmiş. Bu durumun üzerine Oğuz Kağan askerine sen burada bey olarak kal, adın da Kıpçak Bey olsun, demiştir." (Çandarlıoğlu, 2019, s. 29-30; Korkmaz, 2019, s. 19).

Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eserinde Kıpçak isminden Türklerden bir boy; Kâşgar'a yakın bir yer adı (Ercilasun & Akkoyunlu, 2018, s. 207), olarak bahsedilirken Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig adlı eserinde de Kıvçak sözcüğü dört yerde geçmektedir. [1]

[1] Negü tir eşitgil kişi alçaḳı
Köngül til kiçig tut ay er ḳıvçaḳı (KB 2477).
Alçakgönüllü insan ne der, dinle; ey boş insan, gönlünü alçak ve dilini kısa tut. (Arat, 2018, s. 474-475).
Yalavaç yavuz bolsa ḳıvçaḳ ḳovı
Siziksiz tüker anda begler suvı (KB 2639).
Elçi kötü, kof ve boş olursa, onun gittiği yerde, şüphesiz ki beylerin itibarı kaybolur (Arat, 2018, s. 498-499).
Bu yalnguz yorıglı kişi ḳıvçaḳı
Kişike tusulmaz bolur ay aḳı (KB 3407).
Ey cömert, bu tek başına yaşayan, yabani adamın başkasına faydası dokunmaz (Arat, 2018, s. 606-607).
Bu ḳıvçaḳ ḳovı dünya kiçki ajun
Neçe beg ḳarıttı ḳarımaz özün (KB 5133).

Reşid Rahmeti Arat, İslam Ansiklopedisinin "Kıpçak" maddesinde bu Türk kavmi için "Kıpçak bir Türk kavmi ve bu kavmin rehberliği altında kurulan kavmi bir birliğin adıdır. Kelimenin asıl şekli Kıvçak (< Kıbçak). olup daha sonraları seslerin değişmesi ile Kıpçak, Hıfçak ve Hıfçah şekillerini de almıştır. Diğer birçok Türk kavim adları gibi Kıpçak adının da menşei ve ifade ettiği mana henüz izah edilmiş değildir. X. asırda Kıpçak ismi daha geniş bir sahaya yayılmış ve bu isim altında, Kimekler de dahil olmak üzere, birçok kavimleri içine alan büyük bir kavmi birlik teşekkül etmiştir." şeklinde tarihî bilgileri belirtmektedir (Arat, 1977, ss. 713-714).

"Kıpçak" kavim adının oluşumuyla ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bir çocuğun ağacın kovuğundan dünyaya gelmesini anlatan destana dayanarak Reşîdü'd-dîn tarafından yazılan ve Ebu'l-gâzî tarafından da tekrarlanan halk etimolojisine göre, "*kabu-çak <kabuk ~ kavuk", "kovuk, oyuk'un küçültme eki" almasıyla oluşmuştur (Kononov, 2000, s. 525).

Omeljan Pritsak da "*Polovetsler ve Ruslar*" başlıklı makalesinde Kıpçak, Kuman ve Kun adlarını ET *kobı* > *kovı* "boşluk, düzlük" sözüyle birleştirdikten sonra diğer yabancı adlandırmaların da adı geçen dillere bu anlam için yapılan birer tercüme olduğunu tespit etmektedir (Sırtı, 2019, s. 14).

Kononov'a göre ise kavim adı olan Kıpçak < * kub -aç – ak kelimesinden gelmektedir. -aç küçültme eki, -ak ise topluluk ekidir (Kononov, 2000, s. 525).

İbn Hurdâdbih'den itibaren İslam ve Gürcü kaynaklarında geçen "Kıpçak" adı Türkçe olarak "öfkeli, birden kızan" şeklinde açıklanmıştır. Türk lehçelerinde de Kuman ve Kun adlarının "sarımtırak", "solgun" anlamına geldiği belirtilmektedir (Kafesoğlu, 2018, s. 179).

J. Németh'e göre "Kuman" kavim adı Türkçe quu (<*qub). "falb, bleich" kelimesinden gelmektedir. Bu kelimenin kökündeki uzun u sesi belli bir fonetik süreç sonucunda oluşmuştur. Qub < quw < quu (telafi uzunluğu); ku "solgun, sarışın, koyu sarı"; kuv "beyaz, ak saç saçlı". Ayrıca Nemeth quman < quu-man kelimesi küçük bir ihtimalle de olsa Türk-men, qara-man, kög-men vb. gibi yapılmış da olabilir demektedir (Kononov, 2000, s. 520).

Bu kof ve boş dünya çok eski bir alemdir; o nice beyleri yaşlandırdı, kendisi yaşlanmaz (Arat, 2018, s. 866-867).

Gedikli ise “kuba” kelimesinin Yakut dili sözlüğünde “kuğu ve soluk, solgun” şeklinde verilmesinden hareketle Kuman isminin kökünün kuğu (kugu > (kuğu). > kuvu > kuv > ku). olduğunu ifade etmektedir. Kuman kavim adının oluşumunu ise *kugu+man > (kuğu+man). > kuvu+man > kuv+man > ku+man şeklinde belirtmektedir. Kuğunun da kurt ve geyikte olduğu gibi kutsallık atfedilen bir hayvan adı olduğunu “soluk, solgun” anlamının sonradan yerleştiğini ifade etmektedir. Gedikli’ye göre ku+man kelimesi “kuğu adamı, kuğudan doğan kişidir.” Bu anlamın yerleşmesinde ise Kıpçaklar’ın fiziki görünüm itibari ile sarışın oldukları için kuğu yerine zaman içerinde sarı, solgun anlamının yaygınlık kazandığını belirtmektedir (Gedikli, 2004, s. 172-179; Çandarlı Şahin, 2019, s. 32). Kazak tarihçi ve şair Olcas Süleyman da eserinde, Kıpçak Türkleri için kuğu kuşu sembolünün kullanıldığı üzerinde fazlaca durmaktadır (Çandarlı Şahin, 2019, s. 32).

1.2.Kıpçak Tarihi

Kuman / Kıpçaklar İrtiş’ten yola çıkıp Tuna’ya kadar uzandıkları tarihleri boyunca yaşadıkları coğrafyaya kendi adlarını vermek gibi önemli bir başarıya imza atmışlardır. Bu topraklar İslam kaynaklarında “Deşt-i Kıpçak”, Rus kaynaklarında “Polovetskoye Pole” yani “Kıpçak Bozkırı” şeklinde adlandırılmıştır. Kıpçakların ilk yurtlarının Altay Dağları etekleri olduğu, onların MÖ. V. yüzyılda Moğolistan’ın batı kısımlarını işgal ettikleri belirtilmektedir. Kıpçaklar, VIII. yüzyılda Kimek birliğinin meydana gelmesiyle bugünkü Moğolistan bozkırlarını terk etmek durumunda kalmış; Altay Dağlarının güney etekleri ve Moğolistan’ın kuzeybatı kesimleri sonra İrtiş Nehri boylarına, doğu ve merkezi Kazakistan bozkırlarına göç etmişlerdir (Çandarlı Şahin, 2019, ss. 39-40).

Kuman-Kıpçakların kökeni konusu, bilim insanları tarafından antropolojik açıdan da yoğun bir şekilde ele alınmıştır. Ortaya çıkışları ile ilgili kesin bir bilgi bulunmayan adlarının ilk defa geçtiği Rus yıllıklarında Peçenek ve Uz / Oğuzlarla aynı ırktan geldiği belirtilmektedir. Batı Köktürk topluluklarından olan Kuman / Kıpçaklar, eski Çiklerin IX. yüzyıldaki devamı oldukları anlaşılan ve İrtiş boylarında yaşayan Kimeklerin İşim-Tobol vadisinde oturan bir koluydu. Kaşgarlı da eserinde Yimek (İmek, Yemek). boyundan bahsederek bu boyun Kıpçakların büyüğü sayıldığını ancak

Kıpçakların yine de kendilerini ayrı tuttuklarını söylemektedir (Uydu Yücel, 2020, s. 109).

Oğuz Kağan Destanı'na göre Kıpçakların kökeni, Oğuz Kağan tarafından sahiplenilip Kıpçak ismi verilen yetim bir çocuğa dayanmaktadır. Kuman-Kıpçaklar üzerine ilk kapsamlı araştırma, Alman bilim insanı Joseph Marquart tarafından yapılmıştır. Marquart, 1914'te yayımlanan "*Über das Volkstum der Komanen*" başlıklı çalışmasında kaynaklarda yer alan Arapça "fırka" sözünü "murqa" şeklinde tercüme etmiştir. Kuman-Kıpçakların Uzak Doğu'da Amur Nehri yakınlarında yaşayan "Murqa" adlı Moğol kavminin bir kabilesi olduğunu ileri sürmüştür. Fakat daha sonra yapılan çalışmalarda Marquart'ın Arapça "fırka" sözünü yanlış okuduğu ve böyle bir kavmin tarih sahnesinde var olmadığı filolojik ve tarihsel açıdan çürütülmüştür. J. Marquart, P. Pelliot, V.V. Barthold, D.A. Rasovskiy, G. Haloun ve G. Grimajlo da Kıpçaklarla ilgili çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmaların ortak noktası ise Kuman-Kıpçakların Moğol bölgesine yerleşmiş Hint-Avrupalı bir kavim olduğu iddiasıdır. Bu bilim insanları iddialarını Kuman-Kıpçakların sarışın olmalarından dolayı desteklemişlerdir. Böyle fiziksel yapıda bir kavmin Asya'nın merkezinde var olamayacağını iddia edip Hint-Avrupalı kavimlerin milattan önce yaptıkları göçlerle bu durumu ilişkilendirerek görüşlerini etnik açıdan savunmuşlardır. Fakat bu iddiaları zaman içerisinde yapılan çalışmalarla önemini kaybetmiştir. Kuman-Kıpçaklar, Orta Çağ Müslüman bilim adamlarının çalışmalarında da yer almaktadır. Örneğin Mervezi'nin Tarih, Reşidüddin'in Cami el-tavarih, İbn Hurdadbih'in El-mesalik ve'l-memalik, İdrisi'nin Nüzhet el-müştak fi ihtirak el-afak ve İbn el Fakih'in Kitab el-büldan adlı eserlerinde Kuman-Kıpçakların Türk boylarından biri olduğundan bahsedilmektedir (Korkmaz, 2019, s. 22).

IX. yüzyılda Uygurların bir kısmı Kazakistan'ın doğu kesimlerinde yaşayan Kimeklerin bünyesine karışmışlar ve onlarla birlikte batıya göç etmişlerdir (Ahincanov, 2019, s. 198). Kıpçaklar, Kimeklere olan siyasi bağlılıklarından kurtulmalarının ardından XI. yüzyıldan itibaren Kazakistan bozkırlarının yanı sıra Aral Gölü'nün kuzeyindeki bölgeleri de işgal ederek batı ve güneye doğru bir genişleme sürecine girmişlerdir. Bu duruma sebep olarak hayvan sürülerinin çoğalması ve bununla birlikte daha büyük meralara ihtiyaç duyulması düşünülebilir (Çandarlı Şahin, 2019, s. 42; Ahincanov, 2019, s. 197). XI. yüzyıl başlarında, Karahanlı hanedanına mensup

yöneticilerin yerleştiği Yedisu hariç, geniş Kazakistan bozkırlarının neredeyse tamamı Kıpçakların kontrolündeydi (Ahincanov, 2019, s. 198). Kıpçaklar ve Kumanlar çoğu zaman aynı halk olarak görülse de bu durum XI-XII. yüzyıllarda Kumanlardan bazı grupların Kıpçak boy birliğine dahil olmasından sonrası için geçerlidir. Çünkü başlangıçta iki ayrı boy şeklinde teşkilatlanmışlardı. Zaman içerisinde kaynaşma meydana gelmiş; Kumanlar, Kıpçakların batı kolu olarak nitelenmiştir. Bu durumda Kuman / Kıpçak birliği X. yüzyıl sonunda Kimek, Kıpçak ve kuzeybatı Çin'den gelen Kunların (Sarılar). birleşmesiyle meydana gelmiştir. Kuman / Kıpçak kullanımı Kunların Kıpçaklara dahil olmasından sonra başlamaktadır (Çandarlı Şahin, 2019, s. 33).

XI. yüzyılda yaşanan göç hareketine ve Kuman / Kıpçak birliği birleşimine dair en net bilgileri Mervezi vermiştir. Buna göre "Kuzey'de Çin'de yaşamakta olan Kunlar, Liao (Kitan). Devleti'nin genişlemesi sonucunda mevcut otlakları dar geldiği için yurtlarından ayrılmışlardır. Bu sırada kendilerinden daha güçlü olan Kay halkının saldırısına uğrayarak Yedisu Bölgesine girmiş, Sarıları yerlerinden çıkarmışlardır. Sarıların bölgesine gelen Kunlar, onlardan bir kitleyi de yanlarına katarak önce Issık Göl etrafındaki Karluk Bölgesi'ne sonrasında ise kuzeydeki Kıpçak sahasına gelmişlerdir. Sarılar Türkmenlerin yerine geçerken, Türkmenler Oğuz topraklarının doğu kısmına yerleşmişlerdir. Oğuzlar ise Karadeniz dolaylarındaki Peçenek ülkesine göç etmişlerdir. Bu arada Kun ve Sarı boyları bir yandan Uzları bulundukları topraklardan iterken bir yandan kendileri de Kıpçak boylarının bir kısmı ile karşılaşmış ve kaynaşmıştır. Kuman adına ilk kez bu kaynaşmadan sonra rastlanmıştır ki aslında bu Kun, Sarı ve Kıpçak boylarının birleşimidir. Kıpçaklar, güneyden Kun-Sarıların gelmesi ile daha da güçlenmiş ve bu noktadan sonra yoluna Kuman / Kıpçak olarak devam etmiştir." (Çandarlı Şahin, 2019, ss. 45-46).

XI. yüzyıl sonu XII. yüzyıl başlarında Kazakistan'ın merkezî bozkırlarından kuzey bölgelerine kadar uzanan topraklarda, başında hanların bulunduğu bir Kıpçak kabile konfederasyonu oluşmuştur (Ahincanov, 2019, s. 204).

Kıpçaklar, XII. yüzyılda Gürcistan'da Güney Rusya'da, Romanya'da, Bulgaristan'da ve Macaristan'da önemli roller oynadılar. Ruslarla yaşanan çatışmalar İgor Destanı'na konu olmuştur. Kıpçakların bir kısmı Macaristan'da kalarak Macarlaştı.

Bir kısmı Basarabya (Basar Apa). bölgesinde ilk Romen devletini kurdu. On binlerce Kıpçak askeri, Gürcü krallarının ve kraliçe Tamara'nın talebi üzerine Gürcü ordusunun esas kitlesini oluşturdular ve Selçuklu Oğuzlarına karşı Gürcüleri korudular. İrtiş'ten Macaristan'a ulaşan geniş bozkırlarda Kıpçaklar önemli roller oynamalarına rağmen merkezî bir devlet kuramadılar (Ercilasun, 2010, s. 357).

1206 yılında büyük Moğol hükümdarı Cengiz Han, Moğolları tek çatı altında topladı. 1209 yılına kadar Türkistan'ın farklı yerlerinde yaşayan Kırgız, Merkit, Nayman ve Uygur gibi bozkır halklarını kendine bağladı. 1218 yılında Kara Hitay Hanlığı'nı ele geçirdikten sonra kuzey Çin topraklarına girdi. Doğuda hakimiyetini sağladıktan sonra akınlarını batıya çevirdi. Moğollar, 1220-1221 yılları arasında Türk asıllı komutanlar Cebe ve Subutay komutasında Horasan üzerinden Kafkaslara girip bölgeyi yağmalayarak Karadeniz'in kuzeyine kadar ilerlediler. Moğollar, ekonomik açıdan ticaret yollarını kontrol altına almak ve ganimet elde etmek için Deşt-i Kıpçak topraklarına saldırmışlardır. Böylece bölgenin iktisadi faaliyetlerinden faydalanmak istiyorlardı (Korkmaz, 2019, ss. 70-71).

Cengiz Han'ın torunu Batu Han 1241 yılında Altun Ordu Hanlığını kurdu. Batu Han, İdil Bulgarlarını, Kıpçakları, Rusları, Doğu Avrupa kavimlerini egemenliği altına aldı fakat Altun Ordu Hanlığının hakim unsurunu da Kıpçaklar oluşturdular. Üstelik bazıları da Batu Han'ın önünden kaçıp İdil bölgesine giderek oradaki Bulgar Türklerini de Kıpçaklaştırdılar (Ercilasun, 2010, s. 357).

Bazı tarihçilere göre Kıpçaklar, bir devlet kurmayı istememişlerdir. Çünkü göçebelik için çok uygun bol otlaklı yerlere sahip olup yağmacılık ve ücretli askerlik yoluyla gelirlerini artırabilen göçebe kavimler, devlet kurma yoluna daha az meyillidir (Gökbel, 2000, s. 41).

XIII. yüzyıldan itibaren yaşam şartlarının oldukça zorlaştığını gördüğümüz Kuman / Kıpçaklar, açlık, kıtlık ve hayvan hastalıklarının ortaya çıktığı yıllarda Kıpçak bozkırında İslavlar dolayısıyla eski tarihlerden beri devam edegelen bir geleneğe uyarak sıhhatli, gürbüz çocuklarını para karşılığında daha müreffeh ülkelere göndermeye başlamışlardır. Mısır'da Eyyûbi devleti askerî gücünü Deşt-i Kıpçak'tan ve Kafkaslar'dan getirilen Kıpçak, Oğuz, Çerkes gençleriyle karşılamışlardır. İzzüddin Aybeg'in 1250'de Eyyubi Devleti'ne sultan ilan edilmesi ile kurulan Mısır Türk Devleti

kısa zamanda Kuman-Kıpçakların eline geçmiştir (Kafesoğlu, 2020, s. 186). Kıpçakların bir kısmı Mısır ve Suriye'ye yerleşip devlet kademelerinde yükselerek Memlûk Devleti'ni kurmuşlardır (Argunşah, 2014, s. 266; Güner, 2013, s. 23).

Kıpçaklar, yaklaşık iki yüz yıl boyunca büyük bir devlet kuramamalarına rağmen Kafkaslar, Bizans ve Karadeniz'in kuzeyinde etkili bir rol oynamışlardır. Rusların Karadeniz'e inmelerine engel olmuşlar ve Kıpçak bozkırlarını Türkleştirmişlerdir. Yine büyük bir Kıpçak-Kuman nüfusu Kafkas dağlarının eteklerine, Gürcistan'a kadar girmişler, orada paralı asker olarak görev yapmışlardır. Böylece Dağıstan, Terek ve Kuban bölgelerinin Türkleşmesini sağlamışlardır. Karadeniz bölgesindeki Kıpçak nüfusun bir bölümü de bu dönemde meydana gelmiştir (Akar, 2017, s. 228).

1.3.Tarihî Kıpçak Türkçesi (Kıpçakça).

Orta Türkçe döneminin batı kolu içerisinde yer alan Kıpçak Türkçesinin ortaya çıkışında Kıpçaklar ve Oğuzların batıya doğru göçleri etkili olmuştur. Kıpçaklar ve Oğuzlar uzun bir süre bir arada yaşadıkları için Kıpçak Türkçesi ile Oğuz Türkçesi arasında yakın bir ilişki söz konusudur (Güner, 2013, s. 25). Kaşgarlı Mahmut, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te Kıpçak Türkçesiyle Oğuz Türkçesini birlikte verir. Kaşgarlı'nın verdiği bilgilerden de hareketle bu iki lehçe birbirine benzemektedir (Argunşah, 2014, s. 271). Bu iki kavimden Kıpçakların kuzeybatıya, Oğuzların ise güneybatıya göç etmeleri, Türkistan coğrafyasında yakın ilişkiler kurmuş olan iki tarihî lehçenin birbirinden ayrılmasına sebep olmuştur (Bilgin, Hacıeminoğlu, 2002, s. 422; Güner, 2013, s. 271; Argunşah, 2014, s. 271).

Tarihî Türk lehçeleri arasında Kıpçak Türkçesi birbirinden uzak iki coğrafyada kullanılmış olmasından dolayı ilgi çekici bir yönü vardır. Kıpçak Türkçesi XIII. - XV. yüzyıllarda Altın Orda Devletinin içerisinde bugünkü Rusya, Ukrayna ve Kafkaslar'da yaşayan Kıpçakların dili olmuş ve burada İtalyan ve Almanlar tarafından yazılan Codex Cumanicus'u oluşturmuş, diğer taraftan bu coğrafyada uzun asırlar Ermeni harfleriyle gelişmiş bir yazı dili meydana getirmiş, ayrıca Memluk Kıpçaklarının edebi dili olarak XIII. yüzyıl ortalarından XVI. yüzyıl başlarına kadar Mısır ve Suriye'de konuşma dilinin yanında yazı dili olarak da varlığını sürdürmüştür (Argunşah, 2014, s. 271).

Tarihî Kıpçak Türkçesiyle yazılmış metinler günümüzde üç grupta incelenmektedir.

1.3.1.Karadeniz'in Kuzeyinde Kullanılmış Olan Kıpçak Türkçesi (Kuzey Kıpçak Türkçesi).

Kuzey Kıpçak Türkçesini Altın Ordu sınırları içerisinde yaşamakta olan Kıpçakların dilinden derlenen kelimeler ve propaganda amacıyla yazılmış olan Hristiyanlığa ait dinî metinleri içeren Latin harfli Codex Cumanicus "Kuman Kitabı" oluşturmaktadır (Güner, 2013, s. 25).

1.3.2. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi

1064 yılında Selçuklular'ın Ani'yi fethetmeleri ve Ermeni Bagratlı Devleti'ni yıkarak Doğu Anadolu'nun büyük bir kısmını ele geçirmeleri üzerine bu bölgede yaşayan Ermeniler'in önemli bir kısmı buradan Karadeniz'in kuzeyine doğru göç etmeye başlamışlardır. Bilhassa ilk Ermeni toplulukları Kırım'a yerleşmiş, pek çok Ermeni ise Selçuklu tehdidi karşısında Karadeniz'in kuzeyine yerleşecek şekilde ilerlemişlerdir. Yaşanan bu göç hareketlerinin sonucunda Ermeniler, Kırım ve civarında önemli bir nüfus yoğunluğu oluşturmuşlar ve uzunca bir süre bölgede yaşamışlardır (Güner, 2013, s. 27).

Ukrayna'dan başlayarak Karadeniz'in kuzeyindeki Kıpçak bozkırlarından geçen ve Türkistan içlerine uzanan İpek Yolu'nda seyahat etmek ve ticaret yapabilmek için dönemin lingua franca'sı olan Kıpçak Türkçesini bilmek bir zorunluluk haline gelmiştir. Bütün bunların yanında bugünkü Kafkasya, özellikle de Ermenistan ve Gürcistan coğrafyasında, Gürcü hükümdarı David zamanından itibaren Kıpçaklar yoğun olarak yaşamışlar, devlet ve ordu kademelerinde çeşitli görevler almışlardır. Bu durum Kral Dimitri, Giorgi ve Kraliçe Tamara dönemlerinde de devam etmiş ve Kıpçakların büyük bir kısmı bu etkileşime bağlı olarak Hristiyanlığı kabul etmiştir. XI.-XIV. yüzyıllar arasında yaşanmış olan bu etkileşim ve din değiştirme Ermenilerin kendi resmî dillerinin yanında Kıpçak Türkçesini de kullanmalarına neden olmuştur (Güner, 2013, s. 27).

Kasapoğlu Çengel, Ermeni Kıpçakçası ile ilgili "En geç XIII. yüzyılda başlayan Kıpçak-Ermeni teması, XIV. yüzyılda Kırım'da komşuluk ve ticaret ilişkisiyle daha da gelişmiştir. Kıpçak dili, XIV. yüzyılın sonlarında bu coğrafyada Ermenilerin büyük bir bölümü tarafından konuşma dili olarak benimsenmiş; Osmanlı Devleti ve devletin himayesinde bulunan ülkeler ile ticareti büyük ölçüde kolaylaştırıcı rol oynamıştır. Bu ilişkilerle Ermenilerin büyük bir bölümü, Türkçe konuşuru haline gelirken bir bölüm Kıpçak konuşuru da Ermeni kilisesine intisap etmiştir. Böylece karmaşık bir etnik-dinsel grup meydana gelmiştir. XIII. yüzyıldan XV. yüzyılın sonlarına değin konuşma dili ve din dili olarak varlığını sürdüren Ermeni Kıpçakçası, XVI.-XVII. yüzyıllar arasında batı Ukrayna'da (Kamenets-Podolsk ve Lviv). önemli yazılı belgeler bırakacak düzeye ulaşmıştır. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren işlevini yitiren bu dil, Mısır ve Suriye Kıpçakçası gibi unutulmaya yüz tutmuş; konuşurları da Slav halklarıyla (Leh ve Ukran). karışarak tarih sahnesinden çekilmiştir. Ermeni-Kıpçaklar ve Ermeni Kıpçak dili, diller ve dinlerin ortak yaşamına ilişkin ilgi çekici bir örnektir, diyebiliriz." şeklinde ifade etmektedir (Kasapoğlu Çengel, 2012, s. 23).

1.3.3. Memlûk Kıpçak Türkçesi

Türklerin İslamiyet'i kabul edip İslam Devletine hizmet etmelerinin siyasi sonuçlarından biri de onların devlet kurmalarıdır. XII.-XIII. yüzyıllarda Mısır'da hakim olan Eyyûbiler döneminde Karadeniz'in kuzeyinden (Deşt-i Kıpçak'tan), Kafkaslar'dan ve Türkistan'dan köle satın alıp onları orduda asker olarak görevlendirmek bir gelenek hâlini almıştır. Satın alınan ve ordu içerisinde görevlendirilen Kıpçak ve Oğuz Türkü gençler, Eyyûbi Devleti'nin egemenliğine son verip müstakil bir Memlûk Kıpçak Devleti kuracak kadar devlet içerisinde önemli bir güç haline gelmişlerdir. Aynı zamanda bu dönemde hükümdarların çoğu ana dilleri olan Kıpçak Türkçesinin yanında başka bir dili çok iyi bilmiyorlardı. Bu durumun bir sonucu olarak yöneticilerin dili olan Kıpçak Türkçesi büyük bir önem kazanmıştır. Bu duruma Kıpçak yöneticilerin bu lehçeyle eser verilmesi konusundaki hassasiyetleri de etkili olmuştur (Güner, 2013, ss. 31-32).

Memlûk Kıpçak Türkçesi eserleri iki grupta ele alınabilir. Birinci grubu sözlük ve gramer kitapları oluştururken ikinci grubu ise edebî, ilmî, dinî ve askerî eserler

oluşturmaktadır. Bu dönemde yazılan sözlük ve gramerler Arap kökenli dilciler tarafından Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmıştır (Argunşah, 2014, s. 282).

Kıpçak Türkçesine ait eserleri ikiye ayırıp incelemek mümkündür: (Ercilasun, 2010, s. 391).

1. Sözlük ve Gramerler

   Codex Cumanicus

   Kitâbü'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk

   Kitâb-ı Mecmû-ı Tercüman-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî

   Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye

   Bülgatü'l-Müştâk fî Lûgati't-Türk ve'l-Kıfçak

   El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye

   Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye

2. Edebiyat, Din, Askerlik, Baytarlık Alanlarından Metinler

Janos Eckmann, Memlük sahası eserlerini dil özellikleri açısından üçe ayırmaktadır: (Eckmann, 2017, ss. 53-54).

1. Asıl Memlûk Kıpçakçası ile yazılmış olanlar: İrşâdül-Mülûk ves-Selâtîn, Gülistan Tercümesi, Baytarül-Vâzıh, Münyetül-Guzât.
2. Karışık Oğuz-Kıpçakça ile yazılmış olanlar:

   a. Kıpçak unsurlarının hâkim olduğu eserler: Baytarü'l-Vâzıh (Paris nüshası), Kitâbü'l-Hayl, Hulâsa veya Kitâb fî İlmi'n-Nüşşâb (İstanbul Nüshası),
   b. Osmanlı Türkçesi unsurlarının hâkim olduğu eserler: Kitâb fi'l-Fıkh, Hulâsa (Paris Nüshası), Mukaddimet Ebu'l-Leys Semerkandî.

3. Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olanlar: Kayıtbay, Muhammed bin Kayıtbay ve Kansu Gavri'nin şiirleri.

Ercilasun, Kıpçak Türkçesiyle ilgili "Kıpçak Türklerinin konuşma dili, Ermeni Kıpçakçasıyla ilgili metinler hariç, yazı dili olarak kullanılmamıştır. Türkoloji literatüründe Kıpçakça ve Kıpçak Türkçesi olarak adlandırılan eserlerden Codex Cumanicus yazı diline ait değildir; Kıpçak ağzından yapılan derlemelerden ibarettir. Mısır'daki Memlûk döneminde yazılan edebiyat, din, siyaset, atçılık, okçuluk gibi alanlardaki eserler ise Kıpçak ağzına değil, dönemin standart yazı diline ait eserlerdir. Bu yazı dilinin Harezm Türkçesinden çok az farkı vardır ve o da Harezm Türkçesi gibi Karahanlı ile Çağatay Türkçeleri arasında bir geçiş dönemini temsil eder. Harezm eserleri Karahanlı dönemi, Memlûk devri eserleri Çağatay Türkçesine daha yakındır. Memlûk döneminde yazılan gramer ve sözlükler de çoğunlukla standart dile aittir. Ancak zaman zaman Kıpçak ve Türkmen (Oğuz). ağzı özelliklerini de kaydederler. Bunlardan sadece Et-Tuhfetüz'z-Zekiyye yazarı, doğrudan doğruya Kıpçak dilini esas aldığını belirtmiştir." demektedir (Ercilasun, 2010, s. 382).

Tezimizde tarihî Kıpçak Türkçesinin söz varlığı için temel kaynak olarak Recep Toparlı, Hanifi Vural ve Recep Karaatlı tarafından 2019 yılında yayımlanan "*Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*" nden istifade edilmiştir. İhtiyaç duyulması durumunda da Mustafa Argunşah ve Galip Güner tarafından hazırlanan "*Codex Cumanicus*" ve diğer dönem eserlerine doğrudan bakılmıştır.

1.4.Çağdaş Kıpçak Lehçeleri

Göçler, savaşlar ve diğer siyasî-sosyal olaylar sonucunda coğrafya değiştiren Türk boyları, zamanla birbirlerinden uzaklaşmışlar ve kendi hakimiyet bölgelerinde, kendi ağız özelliklerine göre yazı dilleri oluşturmaya başlamışlardır. İslamiyet'in kabulüyle birlikte dil ve kültürde meydana gelen büyük değişmeler, yeni alfabe ve karşılaşılan farklı kültür çevreleri gibi dış etkenler, dilin iç yapısındaki bazı küçük farklılıkları destekleyerek onları yazı diline doğru hazırlamıştır. Bu arada her boy kendi ağız özelliklerini geliştirirken, diğer boylara ait özellikleri de yavaş yavaş terk etmiştir. Çuvaş ve Yakut lehçeleri dışında kalan Türk dili, VII. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar tek yazı dili halinde yaşamıştır. Fakat bu tek yazı dili farklı ağızların olmadığı anlamına gelmez. A. von Gabain, Eski Türkçedeki beş ayrı diyalektin de olduğundan

bahsetmektedir. Kaşgarlı Mahmut, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te değişik boyların ağız özelliklerini de tespit etmiştir (Buran ve Alkaya, 2015, ss. 42-43).

Türk lehçeleri ile ilgili ilk eser, Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan *Dîvânu Lugâti't-Türk*'tür. Kaşgarlı, Türk dilini doğu ve batı grubu şeklinde iki temel kola ayırmaktadır. Doğu koluna Hakaniye adını veren Kaşgarlı bununla Kaşgar ile Balasagun civarındaki yazı dilini kastetmektedir. Kaşgarlı ayrıca doğu grubuna Karluk, Çiğil, Yağma, Argu, Tohsı ve Uygur ağızlarını da dahil etmektedir. Kaşgarlı'ya göre batı grubu ise bütün Oğuz grubu lehçeleri ile Kırgız, Kıpçak, Peçenek ve Bulgar dillerinden oluşmaktadır (Buran ve Alkaya, 2015, s. 46).

Kaşgarlıyla başlayan Türk lehçelerinin tasnifinden sonra XIX. yüzyılda tasnif denemeleri yoğunluk kazanmıştır. Türk lehçelerinin tasnifinden topluca bahseden kişi N. Berezin olmuştur. Fakat Berezin zamanında lehçe araştırmaları henüz başlangıç devrini yaşadığı için asıl tasnif çalışmalarını Radloff ile başlatmak daha doğru olacaktır (Buran ve Alkaya, 2015, s. 46).

Radloff yapmış olduğu tasnif çalışmasında ünlülerle ilgili çeşitli özellikler; söz başında ve sonunda ötümlü ünsüzlerin bulunması; b- > v- sesinin gelişimi, -ç ünsüzünün ötümlüleşmesi gibi ses özelliklerine dayalı olarak yaptığı tasnif denemesinde Kıpçak grubu Türk lehçeleri, dört ana grup içinde ikinci grubu (batı). oluşturmaktadır. Radloff, Batı şivelerini Kırgız (Kara Kırgız=Kırgız, Kazak-Kırgız=Kazak, Karakalpak), İrtiş, Başkurt ve Volga/Doğu Rusya (Kazan vb. gibi). şiveleri olmak üzere dört alt grupta incelemiştir (Radloff, 1882, s. 182; Eker, 1998, s. 39).

W. Radloff, "*Kuzey Türk Dillerinin Ses Bilgisi*" adlı eserinde yayımlanan "*Türk Diyalektlerinin Ses Özelliklerine Göre Tasnifi*" adını taşıyan denemesinde Türk diyalektlerini dört gruba ayırmıştır (Tekin, 1989, ss. 142-143; Tekin, 2013, s. 320).

I. Doğu Diyalekti: 1. Asıl Altay diyalektleri (Altay, Teleüt). 2. Baraba diyalekti, 3. Kuzey Altay diyalektleri (Lebed, Şor), 4. Abakan diyalektleri (Sagay, Koybal, Kaç, Yüs ve Kızıl, Küerik (Çolım), Soyen, Karages, Uygur).

II. Batı Diyalektleri: 1. Kırgız diyalektleri – (Kara-Kırgız, Kazak-Kırgız, Karakalpak), 2. İrtiş diyalektleri (Turalı, Kurdak, Tobol ve Tümen), 3. Başkurt diyalekti- (Ova Başkurtçası; Dağ Başkurtçası), 4. Volga ya da Kuzey Rusya diyalektleri – (Mişer, Kama, Simbir, Kazan, Belebey, Kasım).

III. Orta Asya Diyalektleri: 1.Tarançi 2. Hami 3. Aksu 4. Kâşgar 5. Çağatay diyalektleri (Kuzey Sart, Hokand, Zerefşam, Buhara, Hive).

IV. Güney Diyalektleri: 1. Türkmen 2. Azerbaycan 3. Kafkasya diyalektleri 4. Anadolu diyalektleri (Hüdavendigâr diyalekti, Karaman diyalekti). 5. Kırım diyalekti 6. Osmanlı diyalekti

Radloff'un tasnifi, sadece lehçeleri değil ağızları da içine alması bakımından ayrıntılı bir tasnif denemesi çalışmasıdır. Fakat Radloff'un yaptığı tasnif denemesinde lehçeler için verdiği ses ölçütleri ayırt edici karakterde değildir ve tasnifte Yakutça ve Çuvaşça yer almamaktadır (Sırtı, 2019, s. 22; Tekin, 1989, s. 143; Tekin, 2013, s. 321).

Samoyloviç, kendisinden önce yapılan tasnif denemelerinden yararlanarak ve kendisinin koyduğu bazı seslik ölçütlerden hareketle yeni bir tasnif denemesi yapmıştır. Samoyloviç, z ~ r, d > y, tek heceli ve çok heceli sözlerin sonundaki /y/, ek başındaki / y/ ve ol- ~ bol- özelliklerine göre Türk lehçelerini sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre Kıpçak dilleri *taw* (Kuzeybatı, Kıpçak). grubunu oluşturur. Samoyloviç, bu grupta yer alan Kazakça ve Nogaycanın, Moğol döneminden sonra ortaya çıktığını ifade etmektedir. Tasnifte, Altayca ve Kırgızca da bu grup içinde yer almıştır (Eker, 1998, s. 39).

Baskakov, - z ~ r, d'nin gelişimi, ünsüz ötümlüleşmesi, ikincil ünsüzler, gramatikal özellikler ve söz varlığını ölçütlerini esas alarak yaptığı sınıflandırmada Türk lehçelerinin Batı Hun dalında yer alan dört gruptan üçüncüsünü Kıpçak Türkçesi oluşturmaktadır. Baskakov'un tasnifi Kıpçak grubu; Kıpçak- Bulgar (Tatarca, Başkurtça), Kıpçak-Oğuz veya Kıpçak (Polovets) (Karayimce, Kumukça ve diğerleri). Kıpçak-Nogay (Kazakça, Karakalpakça, Nogayca). alt gruplarından oluşmaktadır. Baskakov'un sınıflandırmasında, Kırgızca ve Altayca, Türk Dillerinin doğu Hun dalı içinde bağımsız bir grubu oluşturmaktadır (Eker, 1998, ss. 39-40).

Clauson ise Samoyloviç' in coğrafî ölçütleri dikkate alarak yapmış olduğu tasnif çalışmasında çağdaş Kıpçak grubu Türk lehçelerini coğrafi özelliklere göre altı ana gruba ve on iki alt gruba ayırmıştır. Çağdaş Kıpçak grubu Türk lehçelerini ise Kuzeybatı grubu içerisinde değerlendirmiştir (Eker, 1998, s. 40; Buran ve Alkaya, 2015, s. 54-57).

Róna-Tas'ın coğrafi esaslara dayalı yapmış olduğu tasnif denemesinde ikinci grubu Kıpçak ve Kuzeybatı grubu oluşturmaktadır. Kıpçak grubu Türk lehçeleri coğrafi ölçütlere göre Kuzey veya Volga Kıpçak Türkçesi (Kazan Tatar Türkçesi ve Tatar Türkçesinin diyalektleri, Başkurt Türkçesi), Doğu veya Aral-Hazar (Kırgız Türkçesi, Kazak Türkçesi, Karakalpak Türkçesi ve Nogay Türkçesi), Batı veya Pontus-Hazar (Kumuk Türkçesi, Karaçay-Balkar Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi, Dobruca Tatar Türkçesi, Urum Türkçesi ve Karayim Türkçesi). alt dallarından oluşmaktadır (Eker, 1998, s. 40-41).

Reşit Rahmeti Arat, bütün bu tasnif denemelerini incelemiş ve 1953 yılında, Türkiyat Mecmuası'nda yazdığı "*Türk Şivelerinin Tasnifi*" adlı makalesinde, dil özellikleri ile birlikte tarihî-kavmî-coğrafî esasları da göz önüne alarak önemli bir tasnif ortaya koymuştur (Buran ve Alkaya, 2015, s. 46).

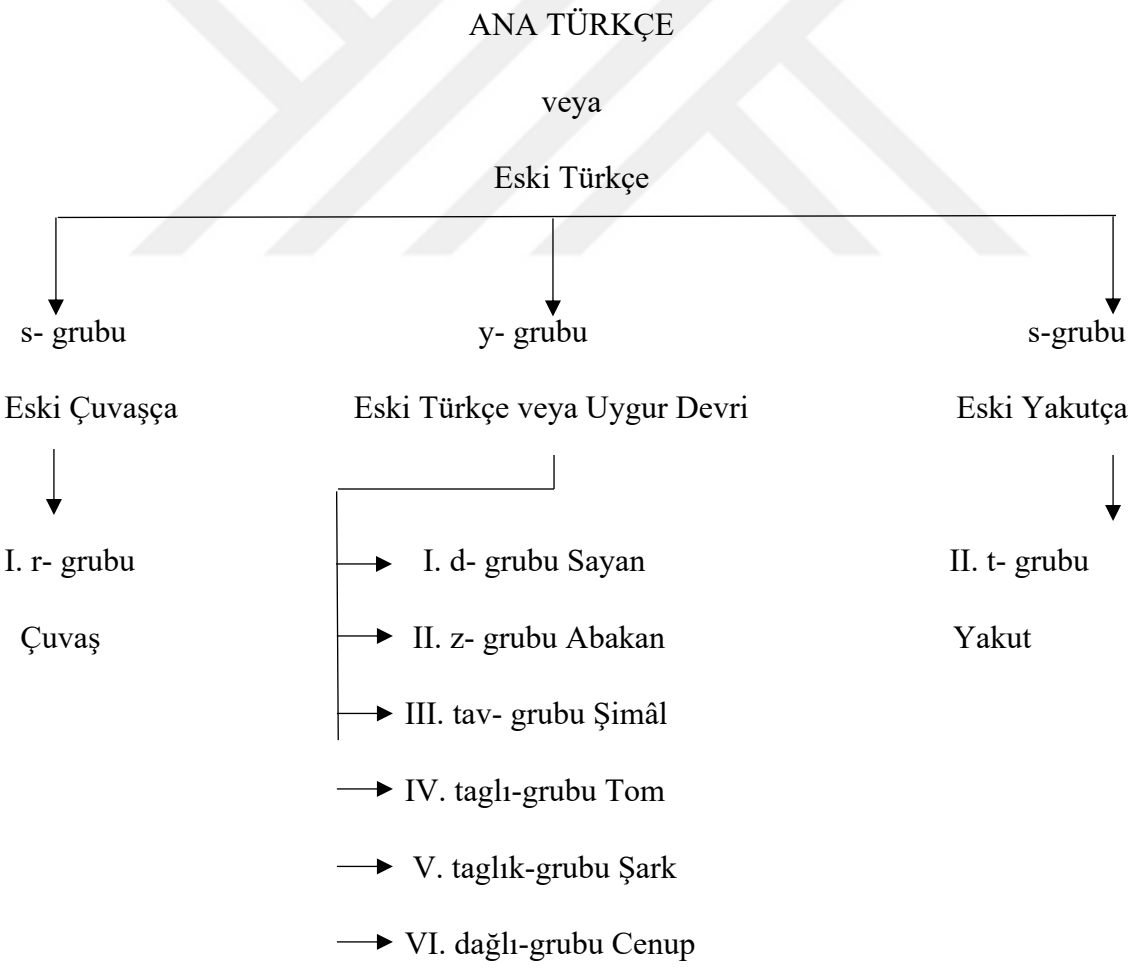

Arat'ın tasnifinden sonra Talât Tekin, 1989'da yayımlanan "*Türk Dil ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi*" başlıklı makalesinde kendi tasnifini yapmıştır (Eker,

1998, s. 41-42; Tekin, 1989, ss. 161-167; Tekin, 2013, ss. 336-340). Bu tasnif çalışmasında Tekin, 12'li bir sınıflandırma yapmıştır. r=z ve l=ş denklikleri; söz başındaki /h/ nin korunması veya kaybolması; söz içi ve sonundaki /d/ gelişimleri, çok heceli sözlerin sonundaki -ıy ses grubunun gelişimleri, tek heceli sözlerdeki -ay ses grubunun gelişimleri; söz başındaki /t/ foneminin korunması veya ötümlüleşmesi ölçütlerine dayalı bu sınıflandırmada, Türk lehçeleri 12 gruba ayrılır. Bunların içinde çağdaş Kıpçak lehçeleri X. grupta yer alır. Çağdaş Kıpçak grubu Türk lehçeleri /z/ dilidir. Ana Türkçe söz başındaki /h/ düşmüş; söz içi ve sonundaki /d/, /y/ fonemine gelişmiş; çok heceli sözlerin sonundaki (/y) (-lıy). fonemi düşmüş; -ay ses grubu ise /aw/ ses grubuna gelişmiştir. Tawlı (Kıpçak). grubu /o/ ve /ş/ fonemlerindeki gelişmelere göre quş-, qos- ve qoş- alt gruplarından oluşmuştur.

Kırgızca ve Altayca, sekiz ünlüden başka ikincil uzun ünlülerin bulunması; uzun ünlüler arasındaki ötümsüz ünsüzlerin ötümlüleşmesi (Altayca), dudak uyumunun çok güçlü olması bakımından 12'li grup içinde değerlendirilmemiştir. Bu lehçeler 12'li tasnifte kullanılan altı fonetik ölçütün gelişimine göre tawlı grubunun özelliklerini yansıtmamaktadır. Kırgız Türkçesi ve Altay Türkçesi temsil ettiği to:lu ve tu:lu grupları, ses gelişim tarihi bakımından tawlı grubundan daha ileride fakat ayrı bir grup olarak değerlendirilmelidir.

Quş- alt grubunda Tatarca ve Başkurtça yer alır. Tatarca ve Başkurtça, söz başındaki /s/ nin korunması veya /h/ ye gelişimi; /ç/ nin korunması veya /s/ ye gelişimi; söz içi ve sonundaki /z/ nin korunması veya / ye gelişimi ve Başkurtçada dudak çekimi bakımından birbirinden ayrılır.

Qos- alt grubu, söz başındaki /y/ nin korunması, /c/ veya /j/ gelişmesi bakımından sırasıyla Nogayca, Karakalpakça ve Kazakça olmak üzere üçe ayrılır.

Qoş- alt grubu söz başındaki /b/ nin korunması veya ötümsüzleşmesine göre ikiye ayrılır. Söz başındaki /b/ Kumukça, Karaçay-Malkarca, Karaim Trakay diyalekti, Kırım Tatarcası, Özbekçenin Harezm Kıpçak diyalektlerinde korunur; Baraba Tatar diyalektinde ise ötümsüzleşir.

T. Tekin'in tawlı grubu olarak ayırdığı Kıpçak lehçesini çağdaş dokuz Kıpçak lehçesi şeklinde oluşturur. Kıpçak sahasına özgü çift dudak v sesini tamamen ünlüleştiren Kırgızcayı "tōlū grubu" diye bağımsız bir grup olarak değerlendirmiştir.

Ayrıca Kıpçak lehçelerini de her lehçenin kendi ses özelliklerine göre ayırması da bu alanda yapılan bir yeniliktir (Sırtı, 2019, s. 24).

Claus Schönig "*Modern Türk Dillerinin Eş Zamanlı Tasnifi ve Tarihsel Yönleri*" adlı makalesinde Türk Dünyasında hem fonetik hem coğrafi özelliklere dikkat ettiği tasnifini, tarihteki göçlere ve dil temaslarına da bakarak ortaya koymuştur. Schönig, önce tarihî Oğuz, Kıpçak ve Karluk lehçelerinden oluşan Genel Türkçe (Merkezî Türkçe). özelliklerini Ortak Türkçe (veya Yaygın Türkçe). olarak belirlemiş ardından da "Kıyı Dilleri" dediği Çuvaşça, Halaççça, Yakutça ve Dolgancanın özelliklerine odaklanmış ve özellikle XVI. yüzyıl ardından Sibirya'da oluşan etkileşmelere dikkat çekmiştir (Sırtı, 2019, s. 26).

M. Öner 1995'te Ege Üniversitesinde hazırlanan bugün Türk Dil Kurumu Yayımları arasında da yer alan "*Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Tatar, Kazak ve Kırgız Şivelerinin Karşılaştırmalı Grameri*" adlı doktora tezinde de çağdaş Kıpçak lehçelerini bölgesel olarak tasnif etmiştir (Öner, 2013, s. XXIII).

I. Karadeniz-Hazar Bölgesi	2. İdil-Ural Bölgesi	3. Aral-Hazar Bölgesi
1. Karaim (Karay).	1. Kazan-Tatar	1. Kazak
2. Kırım-Tatar	2. Başkurt	2. Karakalpak
3. Karaçay-Balkar		3. Nogay
4. Kumuk		4. Kırgız

Süer Eker 1998'te Hacettepe Üniversitesinde hazırlanılan "*Kıpçak Grubu Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Ses Bilgisi*" başlıklı doktora tezinde Talat Tekin'in 12'li sınıflandırmasını esas almıştır. Kırgızcayı Kıpçak lehçelerinin dışında tutarak 9 adet çağdaş Kıpçak lehçesinde meydana gelen fonetik değişiklikleri ve bu değişimlerin türlerini tarihî karşılaştırmalı yöntemle incelemiştir (Eker, 1998, ss. 1, 42).

Çağdaş Kıpçak Grubu Türk lehçeleri şu şekildedir:

1.4.1. Karayim Türkçesi

Zajaczkowskı, bu adın kökeni için İbranice kara- ‘okumak, çağırmak’ fiilini işaret etmektedir. Bu kelime Arapçada da K-R-A şeklindedir yani İbranice ve Arapçada da ortaktır. Telaffuzu Rusçada Karaim, Arapçada Kara’im, Fransızcada Caraime şeklinde birbirine yakın söylenmektedir. Karaylar, kendilerini Karay olarak adlandırmaktadırlar. Ayrıca bazı ansiklopedik ve ilmi eserlerde Karaite şeklinde de yer almaktadır (Gülsevin, 2020, s. 13).

Kuzgun da kelimenin Arapça ve İbranicede ortak olarak kullanılan okumak ve çağırmak anlamında kullanılan “kara-” dan türediğini belirtmektedir. Ancak Karai mezhebi bir Yahudi mezhebi olduğudan dolayı, kelimenin İbraniceden alınmış olmasını daha makul bulduğunu belirtmektedir (Kuzgun, 2022, ss. 197-198).

Karai/Karay kelimesi, Musevi (Yahudi). literatüründeki ananeyi yani sözlü geleneği kabul etmeyen, sadece Tevrat’ı kabul eden Musevi mezhebi mensuplarına verilen isimdir. Günümüzde Karay Türkleri, Yahudiliği kabul etmedikleri gibi Museviliğin bir mezhebi tanımlamasını da reddetmektedirler (Gülsevin, 2020, s. 13).

Bugün bu mezhebe bağlı insanların büyük bir kısmı Türk asıllı olup, kelimeyi tekil şekli ile Karay, çoğul şekli ile Karaylar şeklinde söylemektedir. Karaylar, Karai kelimesinin sonundaki i sesini kendi söyleyişlerindeki y’ye çevirerek Karay şeklinde söylemektedirler (Gülsevin, 2020, s. 13). Karaim kelimesinin sonundaki *-im* eki İbranice çoğul eki olmasına rağmen bazı İngilizce eserlerde Karaims şeklinde yazılarak tek bir kelimede bir İbranice çoğul eki, bir de İngilizce çoğul eki /-s/ bir arada kullanılmaktadır. Yine bazı Türkçe eserlerde Karaimler ifadesi kullanılarak İbranice çoğul eki /*-im/* ve Türkçe çoğul eki /*-ler/* eki aynı kelimede yan yana getirilmektedir.

Karaylar, Hazar Devleti’nin içinde yer alan gruplardan biridir. Hazar Devleti, Hazar Denizi ile Karadeniz arasındaki bölgede, İdil boyunda kurulmuşlardır. MS. VI-XI. yüzyıllar arasında devlet olarak yaşamışlardır. Kökenleri Türk olan Hazarlar, Orta Asya’dan gelmiştir. Hazar Devleti içerisinde Gök Tanrı inancı, Hristiyanlık, İslamiyet ve Musevilik birçok din bir arada yaşamıştır. Hazar coğrafyasına Museviliğin ne zaman ve ne şekilde ortaya çıktığına dair çeşitli rivayetler bulunmaktadır (Gülsevin, 2020, s. 14).

Hazar Devleti’nin yıkılmasından sonra Kırım’ın dağlık bölgelerinde kalan Karay toplulukları XIII. yüzyıldan sonra Altınordu Devleti’nin hakimiyeti altına girmişler ve

Tatar Türkleriyle kaynaşmalarından dolayı, kimi zaman Musevi Tatarlar şeklinde anılmaya başlamışlardır. Aynı dönemde dünyada Karayların sayısı azalırken Kırım'da yoğunlaşmaya başlamış hatta Kırım Karaylığın merkezi haline gelmiştir (Özkan, 2021, s. 160).

Karayların bir kısmı 1397-1398 Kırım Seferi sırasında Litvanya'ya götürülmüş, önce saray muhafızı olarak daha sonra ise tarım ve başka iş kollarında çalışmışlardır. Buraya yerleşen Karayların çok iyi şartlarda yaşadığını duyan diğer Karay Türklerinin büyük çoğunluğu da Kırım'dan Litvanya'ya göç etmişlerdir. Zaman içerisinde sayıları beş bini geçmiştir. Litvanya'da yaşayan Karayların büyük çoğunluğu Litvanya'nın Troki ve Vilnus şehrine yerleşmişlerdir (Gökçe, 2000, s. 22; Gülsevin, 2020, s. 15).

1917 İhtilali ile birlikte Karaylar Kırım'ı terk etmek zorunda kalmışlardır. II. Dünya Savaşı sırasında otuz bin Karay, Stalin tarafından Sovyetler Birliği'nin çeşitli yerlerine sürgüne gönderilmişlerdir. Bu sürgünler esnasında Litvanya'ya ve Polonya'ya göç edenler Kırımdakilerden daha şanslı olmuşlardır. Bu dönemde İstanbul'a, Amerika ve Avrupa ülkelerine göç eden Karaylar da olmuştur (Gülsevin, 2020, s. 15).

XX. yüzyılda Karay ismi, bir Yahudi mezhebini anımsatmaktan çok bir lehçeyi, bir boyu ve toplumu hatırlatmıştır. Bugün Karay denince bir Türk boyu ve Türk dilinin bir şivesi akla gelmektedir. Bugün hâlen Rusya, Polonya ve Litvanya'da yaşayan ve Hazar-Kuman toplumlarının bakiyeleri (mirasçıları, varisleri). olan Karay mezhebindeki Türklere Karay Türkleri denmektedir (Kuzgun, 2022, s. 302).

Karaylar'ın nüfusu zaman içerisinde azalmıştır. Kuzgun bu konuyla ilgili şunları aktarmaktadır:

> "*Karailikte evlilik hukukunun çok sınırlı oluşu, Karai gençlerin kendi mezheplerinden kimselerle evlenmelerini çok güçlendirmiş, bu yüzden Karailer arasında, bir yandan evlenmeler azaldığı için nüfus azalmış, öbür yandan mezhep dışı evlenmeler sonunda diğer mezhep ve dinlerden kişilerle evlenen Karailer, çoğu zaman evlendikleri kimselerin mezhep veya dinine girdiklerinden bu sebeple nüfusları azalmıştır*." (Kuzgun, 2022, s. 230).

Bugün Karayların gerçek nüfusunu söylemek mümkün değildir. Bütün dünyada elli bin kadar Karay inancına mensup kişi olduğu düşünülmektedir. Bunların arasından kendisini Türk olarak ifade edenlerin sayısı iki bin kadardır. Günümüzde Türk

Karayların yaşadıkları yerler Litvanya, Polonya, Kırım ve İstanbul'dur. Bugün İstanbul'da yaşamakta olan Karayların sayısı 50-60 kadardır. İstanbul Karayları, Fatih zamanında İstanbul'a gelip Karayköy (Karaköy).'e yerleştirilen Karaylardır (Gülsevin, 2020, s. 15).

Karay Türkçesi, Kıpçakçanın bir kolu olarak Batı veya Kuzeybatı ya da Karadeniz-Hazar çevresi Türk lehçeleri arasında gösterilmektedir. Karayca, Kırım bölgesinde şekillenmiş olmakla birlikte 3 bölgede kısmen farklılaşmış 3 ağza ayrılmıştır: (Gülsevin, 2020, ss. 19-20).

1. Troki ağzı
2. Haliç-Lutsk ağzı
3. Kırım ağzı

T. Kowalski, 1929'da yayımladığı *Karaimsche Texte im Dialect von Troki* adlı çalışmasında bu üç ağız için bir tasnif çalışması yapmıştır. Kırım ağzını Doğu Karaycası; Trakay ve Haliç ağızlarını da Batı Karaycası olmak üzere iki gruba gruba ayırmıştır (Öztürk, 2014, s. 5; Öztürk, 2015, s. 62).

Karayca'nın konuşur sayısı gün geçtikçe azalmaktadır. Karaycanın en canlı ağzı olan Trakay ağzında konuşur sayısı bugün 30 civarındadır. Haliç Karay ağzı ise 2002'de 8 Karay tarafından konuşulurken günümüzde bu sayı 2'ye düşmüştür. Kowalski'nin Doğu Karaycası olarak adlandırdığı Kırım-Karay ağzı Kırım-Tatar Türkçesinin etkisiyle kullanılmayan bir Karay ağzı durumuna gelmiştir. Kırım Karayları günümüzde Kırım-Tatar Türkçesini, Rusça ve Ukrayncayı konuşmaktadırlar (Öztürk, 2015, s. 13; Öztürk, 2015a, s. 62). Kırım Karay ağzı bugün için tarihî Karay Türkçesi içerisinde anılmaktadır. Haliç Karay ağzı ise konuşuru olmayan, kendisine Karay diyen çok az insan tarafından konuşulan ölmek üzere olan bir dildir (Kırbaş, 2021, s. 23).

Karayca yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Litvanya'da yaşayan Karayların çoğu Karaycayı Kenesa adlı ibadethanelerinde yapılan dinî törenleri esnasında kullandıkları hâlde, onu günlük hayatlarında kullanmazlar. Karayca konuşabilen ya da en azından anlayabilenlerin sayısı tam olarak belirlenememiştir. Çeşitli araştırmacıların çalışmalarına göre bu sayı 25 ile 50 kişi arasındadır. Çeşitli ülkelerde yaşayan Karaylar artık aktif olarak Karayca konuşmasalar bile onların arasında anadilini çeşitli düzeylerde

bilenler bulunmaktadır. Karaycanın korunması ve gelecek nesillere aktarılması için özellikle Litvanya'da bazı toplumsal ve bilimsel çalışmaların sayısı her geçen gün artmaktadır (Kocaoğlu, 2017, s.7).

Tezimizde Karayca söz varlığı için temel kaynağımız Gulayhan Aqtay ve Henryk Jankowski tarafından hazırlanıp Tülay Çulha tarafından çevirilen *Kırım Karaycası Türkçe Sözlük* olmuştur. Bu sözlük, *Karaimsko-russko-pol'skiy slovar* (pod. Red. N.A. Baskakov, A. Zayonçkovski, S.M. Şapşal), Moskova, 1974, s. 688), *A Criemean Karaim-English Dictionary* adlı sözlükler ile el yazması ve muhtelif matbu metinlerden derlenmiştir. Diğer bir kaynak ise Murat Koçak tarafından hazırlanan 13.000'e yakın kelimeden oluşan *Karay Türkçesi Ağızları Tematik Söz Varlığı* (*Haliç-Lutsk, Kırım, Trakay*).'dır.

1.4.2. Karaçay-Malkar Türkçesi

Karaçay-Malkarlıların etnik kökenlerinin Kuban Bölgesine yerleşen Kara Bulgarlara dayandığı düşünülmektedir. Pritsak, Karaçay-Malkar Türklerinin atalarının XI. yüzyıl itibarıyla dilsel anlamda Kıpçaklaşmış olabileceği kanaatindedir (Peler, 2013, s. 167). Tavkul, Kıpçaklaşma süreci ile ilgili olarak XIII. yüzyılda Kafkasya'ya gelen Kıpçakların, Cengiz Han'ın orduları önünde tutunamayarak dağıldıklarını, bu sırada içlerinden bazılarının bölgede yaşayan Hun-Bulgar-Hazar Türkleri ve Alanlarla karışarak (birleşerek). Kafkas Dağları'nın dağlık bölgelerine sığınmak zorunda kaldıklarını Karaçay-Malkar Türklerinin etnik oluşumunun bu süreç sonunda tamamlandığını ifade etmektedir (Tavkul, 2012, s. 886).

"Karaçay-Balkar halkının dilinde Kıpçak ögelerinin yayılması da Moğol istilasından sonra meydana gelmiştir. Karaçaylarla Malkarların Kıpçaklaşması süreci Kumanların bir kısmının Malkarla Karaçayların arasında erimesiyle anlaşılmaktadır. Uzmanlar, Eski Bulgarcanın esas özelliklerinden saydıkları söz başındaki /c/ sesinin Karaçay-Balkarcadaki bir kalıntı olduğunu belirtmişlerdir." (Sırtı, 2019, s. 31).

Karaçay-Malkar Türkçesi Kabartey-Balkar ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyetleri olmak üzere Kuzey Kafkasya'da konuşulan Türk şivesidir (Peler, 2013, s. 167). Karaçay-Malkarlılar dillerini Tav til (dağ dili). ya da Tavça (dağca). şeklinde adlandırmaktadırlar. Karaçay-Malkar Türkçesinin iki ağzı bulunmaktadır: Karaçay-

Bashan-Çegem ağzı ve Çerek ağzı. Yazı dili Karaçay-Bashan-Çegem ağzı tesiri altındadır (Yılmaz, 2002, s. 49).

Tezimizde Karaçay-Malkar Türkçesi söz varlığı için kaynağımız Ufuk Tavkul tarafından hazırlanan *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*'dür.

1.4.3. Kumuk Türkçesi

Kumuk Türkleri, büyük bir kısmı Rusya Federasyonuna bağlı Dağıstan Özerk Cumhuriyetinde, geriye kalan kısmı Çeçen ve Osetya Özerk Cumhuriyetlerinde yaşayan, Azerbaycan Türklerinden sonra Kafkaslardaki en kalabalık Türk topluluğudur (Pekacar, 2012, s. 941).

Kumuk adının yer aldığı en eski kaynak Kaşgarlı Mahmud'un, *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eseridir. Kaşgarlı, Kumuk kelimesinin karşılığı olarak "Bir zaman yanında bulunduğum beylerden birinin adı; at gübresi. Başka gübreye bu ad verilmez"; kumukla- karşılığında ise "kumukladı: at kumukladı = at pisledi, tersledi. Bir kimseyi 'Kumuk' boyuna nispet edersen yine böyle denir. Bu, bir adamın adıdır." bilgilerini vermektedir. Buradan anlaşılıyor ki Kumuk Türkleri, daha XI. yüzyılda kendi adlarıyla tarih sahnesine çıkmışlardır (Pekacar, 2012, s. 941).

Kafkasya'nın çok dilli yapısı içerisinde halklar arasında saygın dil olma özelliğini koruyan iki Türk lehçesinden birisi Kumuk Türkçesidir. Kumuk Türkçesi yüzyıllar boyunca Kuzey ve Merkezi Dağıstan'da ortak iletişim dili olarak kullanılmış, neredeyse Dağıstan, Çeçenistan ve İnguşetya'nın bütün dağlı halkları tarafından ikinci ve üçüncü dil olarak kullanılmıştır (Peler, 2013, s. 177).

Kumuk dili, genel Türkçe içerisinde farklı şekillerde tasnif edilmiştir. Araştırmacıların hem fikir olduğu konu Kumuk dilinin bir Kıpçak değişkesi olduğudur. Kumuk Türkçesinin Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karaim dilleri ile olan yakınlığı ise fikir birliği olan diğer konudur. Fikir ayrılığı hangi alt kol altında tasnif edileceği konusudur. Bu farklılık ise konuşurlarının coğrafi konum sebebiyle Azerbaycan Türkçesi (ve eskiden muhtemelen Türkiye Türkçesi). başta olmak üzere, Oğuz Türkçesi

ile olan yakınlığıdır. Kumuk Türkçesi, ses ve biçim bakımından Oğuz grubu Türk lehçeleri ile benzerlik göstermektedir (Peler, 2020, s. 132).

Ses bilgisi bakımından en önemli benzerlik kelime başında Kuzey-Batı grubundaki /k/ ünsüzüne karşılık Kumuk Türkçesinde, Güney grubunda olduğu gibi /g/ bulunması (meselâ gişi "kişi", gel- "gelmek", gör- "görmek" v.b.). ve şekil bilgisi bakımından ise gelecek zaman eki olarak - (a).caq/ - (e).cek (ancak bu çekimde de olduğu gibi teklik ve çokluk I. şahıs ve çokluk II. şahıs ekleri Azerbaycan Türkçesindekinden farklıdır: Kum. Gelecekmen "geleceğim" = Az. Geleceyem; Kum. Gelecekbiz "geleceğiz"= Az. Geleceyik; Kum. Geleceksiz "geleceksiniz" = Az. Geleceksiniz gibi). eklerinin kullanımı gösterilebilir (Pekacar, 2012, s. 944).

Kumuk Türkçesinin üç ağzı vardır: Hasavyurt, Buynaks ve Haydak ağızları. Yazı dili, Buynaks ve Hasavyurt ağızlarına dayanmaktadır (Pekacar, 2012, s. 944).

Tezimizde Kumukça söz varlığı için kaynağımız Çetin Pekacar tarafından hazırlanan 12. 000 kelimenin madde başı olduğu *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*'dür.

1.4.4. Kırım-Tatar Türkçesi

Ukrayna devletinin sınırları içinde yer alan Kırım yarımadası, batı ve güneyden Karadeniz, doğu ve kuzeyden Azak ve sığ Sivaş denizleri ile kuşatılmış bir ada görünümündedir (Yüksel, 2012, s. 814).

Altın Ordu devletinden sonra kurulan hanlıklar içerisinde, Rus devletine karşı bağımsızlığını uzun süre korumuş olan Kırım Hanlığı, 1774 Küçük Kaynarca antlaşmasıyla Osmanlı himayesinden çıkmış, 1783'teki Rus işgaliyle birlikte başlayan baskı siyaseti sonucunda, Kırım Türkleri Romanya üzerinden Türkiye'ye göç etmişlerdir (Öner, 2013, s. XXIV).

18 Mayıs 1944'te, vatanlarından sürgün edilene kadar Kırım yarımadasında yaşayan Kırım Türklerine geri dönüş yolu açılmış olsa da sürgün yerleri olan Orta Asya'da (Özbekistan). kalmışlardır (Öner, 2013, s. XXIV).

Kırım Türkleri, Kırım Hanlığının ilk yıllarında Kıpçak Türkçesinin hakim olduğu bir yazı dili kullanmışlardır. Fakat I. Mengli Geray'ın Fatih Sultan Mehmet ile anlaşıp Kırım'ı Osmanlı Devletine bağlamasıyla İstanbul Türkçesi resmî dil haline

gelmiştir. Bu dönemde Kırım hanlarının ve şairlerinin şiirlerinde İstanbul Türkçesi kullanılmıştır.

22 Nisan 1883'te İsmail Gaspıralı tarafından çıkarılan Tercüman gazetesinde ve yine Gaspıralı tarafından daha önce neşredilen risalelerde de İstanbul Türkçesi kullanılmıştır (Yüksel, 2012, ss. 814-815).

Tezimizde Kırım-Tatar Türkçesi söz varlığı için kaynaklarımız Refik Muzafarov, Nüzhet Muzzafarov tarafından hazırlanan *Kırım-Tatar Türkçesi- Türkiye Türkçesi – Rusça Sözlük* ve Seher Maşkaraoğlu tarafından Ege Üniversitesinde hazırlanan 30.576 adet madde başı sözcükten oluşan "Kırım-Tatar Türkçesi Söz Varlığı" başlıklı doktora tezidir.

1.4.5. Başkurt Türkçesi

Rusya Federasyonu Başkurdistan Cumhuriyeti, Güney Urallardan batıya doğru Belaya ve Kama nehirlerine kadar uzanmakta ve Asya ile Avrupa'nın birleştiği bölgede bulunmaktadır. Başkurdistan Volga Federal Bölgesi'ne dahildir. Batısında Tataristan ve Udmurtya, kuzeyinde Perm ve Sverdlovsk, doğusunda Çelyabinsk, güneyinde ise Orenburg bulunmaktadır.

2021 sayımında Federal Devlet İstatistik Servisi verilerine göre, Başkurdistan'ın nüfusu yaklaşık 4 milyondur. [2] Etnik yapıları Başkurt-29.49, Rus-36.05, Tatar-25.39, Çuvaş-2.7, Mari-2.61, Ukrayna-1, Diğer-2.76'dır.[3]

Bilinen tarih boyunca, Başkurtlar ile Tatarlar hep birlikte yaşamışlar, Çarlık dönemindeki ayaklanmalarda Ruslara karşı hep birlikte hareket etmişlerdir. 1917 yılına kadar *"Tatar ve Başkurtlar arasında herhangi bir düşmanlığın olduğunu gösteren ciddi bir işarete*" rastlanmaz; ancak Sovyet dönemindeki gelişmelerle asırlardır birlikte yaşayan bu iki kardeş halk; birbirinden giderek uzaklaşmış, hatta birbirlerine düşman edilmişlerdir (Sırtı, 2019, 35; Öztekten, 2008, s. 77).

Tatar ile Kazak lehçelerinin geçiş köprüsü halindeki Başkurt Türkçesi şekil yapısı bakımından Tatar Türkçesi ile hemen hemen aynı özellikler gösterirken ses bakımından ondan ayrılmıştır. Başkurt Türkçesi tarihî Türk yazı dilinden kendisine

[2] https://ticaret.gov.tr/data/5bcc5d4813b876034cfece26/Baskurdistan%202021.pdf Siteye erişim tarihi: 27.05.2023.

[3] https://www.turksoy.org/baskurdistan-cumhuriyeti Siteye erişim tarihi: 27.05.2023.

özgü peltek ve sızıcı ünsüzlere sahip olması bakımından ayrılmaktadır. Kazak Türkçesinde olduğu gibi Başkurt Türkçesinde de ileri derecede ünsüz uyumu bulunmaktadır (Öner, 2013, s. XXXII ; Yazıcı Ersoy, 2012, s. 52).

Başkurdistan'daki dilsel durum birçok açıdan karmaşıktır. Tatar Türkçesiyle Başkurt Türkçesi arasında kök ve ek (morfoloji). ya da söz dizimi (sentaks). farklılıklar yoktur. "Başkurt ve Tatar dillerini konuşanlar birbirlerini çok rahat anladıkları halde ve bu iki dil arasında sözcüksel bazı farklılıklar dışında hiçbir fark olmamasına karşın bu iki dil grubu ısrarla farklı dilsel gruplar olarak anılmaktadır. Sovyet döneminde Ruslaştırma politikalarından dolayı Başkurt dilinin iş hayatında, bilim, eğitim ve yazılı edebiyatta hiçbir işlevi yoktu. Hatta Laitin'a göre Sovyetler çok farlı bir edebî Başkurt dili yarattılar ve Başkurtların onuncu sınıfa kadar Başkurtça eğitim almalarını sağlayarak bu iki grubun karışmasını engellemeye çalıştılar. Bunların yapıldığı dönemde Başkurtların üçte biri kendilerini Tatar olarak görüyordu." (Öztekten, 2002, s. 85; Yağmur, 2002, s. 166).

Tezimizde Başkurtça söz varlığı için kaynağımız Murat Özşahin tarafından hazırlanan 27.260 kelimenin madde başı olduğu *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*'dür.

1.4.6. Kazan-Tatar Türkçesi

Tatarlar, tarihi şartların getirdiği zorluklardan (Hristiyanlaştırma, açlık, sürgün vs.). dolayı çok geniş bir sahaya dağılmışlardır (Öner, 2013, s. XXIX). Kazan-Tatar nüfusu 2021 yılı itibarıyla 3.894.500'tür. %77'si (2020). kentlerde yaşayan nüfusun yarıdan fazlasını (%53,2). Tatarlar oluşturmaktadır. Cumhuriyet sınırları içerisinde Tatarların ardından Ruslar gelmekte olup (%39,7). kayda değer sayıda Çuvaş, Mari, Udmurt ve Başkurt yaşamaktadır. [4]

Öner, Kazan-Tatar Türkçesi için "Bugünkü Kıpçak lehçeleri içinde yazı dili geleneği en eski olan Kazan (Tatar). lehçesidir. Bu bölgedeki edebi gelenek, Rus işgali ile, bir kopukluk yaşasa da Türkistan ve daha sonra Osmanlı tesirleriyle devam eden klasik bir yazı dili, XIX. asra kadar devam etmiştir. Bu asrın sonlarında Kayyum Nasırî ve Şihabeddin Mercanî gibi aydınların öncü olduğu millî kimlik arayışları ve yenileşme hareketi esnasında, bilhassa yeni dille, geniş halk yığınlarına ulaşıp eğitim-öğretim ve

[4] https://ticaret.gov.tr/data/5bcc5d4813b876034cfece26/Tataristan%202022.pdf Siteye erişim tarihi: 27.05.2023.

basın faaliyetini yaymak maksadından ötürü, mahallî unsurlar, eski yazı diline yavaş yavaş girmeğe başlamıştır. Kazan lehçesinin esas olduğu bu yeni dil, bilhassa 1905 ihtilalinden sonra Çağatay ve Osmanlı unsurlarının ağırlıkta olduğu, eski kitabî bilginin yerini almağa başlamıştır. Bu mahallileşme ve uyanış hareketinde basın faaliyetleri ve ediplerin rolü büyük olmasına rağmen Sovyet devrinde en küçük kabilelere dahi ayrı bir kimlik verilip millî ve coğrafi bütün birlikleri yıkarak istismar edilmiştir." şeklinde ifade etmiştir (Öner, 2013, s. XXXI).

Tatarcada, tarihî ses olaylarının bazıları düzenli olarak görülürken bir kısmı ise nadir olarak görülen söz içinde komşu sesler, sözün bulunduğu metindeki komşu yapılar veya dildeki eş veya zıt anlam ve şekil ilişkisi gibi önceden bilinmeyecek çeşitli faktörlerin etkisiyle meydana gelen düzensiz ses olaylarıdır. Kazan-Tatar Türkçesi, ünlülerde görülen düzenli ses değişmeleriyle Genel Türkçeden ve dolayısıyla Türkiye Türkçesinden ayrılmaktadır (Öner, 2012, s. 692).

Tezimizde Kazan-Tatar Türkçesi söz varlığı için Mustafa Öner tarafından hazırlanan *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Rifkat Ehmetyanov, Rafael Möhemmetdinov, Fenüze Nurieva ve Fuat Ganiev tarafından hazırlanan *Türkçe-Tatarca Sözlük*'ten yararlanılmıştır. Çok anlamlılığı göstermek için 1977, 1979, 1981, 2005, 2015, 2016, 2017 yıllarında yayımlanan henüz bütün ciltleri tamamlanmamış olup K maddesine kadar hazırlanan *Tatar Tĕlĕnĕŋ Aŋlatmalı Süzlĕgĕ* adlı çalışmalardan yararlanılmıştır. Bu sözlüklere doğrudan ulaşma imkanı olmadığı için Özge Sönmezler Duran tarafından Selçuk Üniversitesinde hazırlanan *Kazan-Tatar Türkçesinin Tarihî Kıpçak Yadigârları Bağlamında Aidiyeti – Anlam Bilimsel Bir Karşılaştırma*- başlıklı doktora tezinden istifade edilmiştir.

1.4.7.Kazak Türkçesi

Kazakistan, kuzey-batısında Volgograd (Stalingrad), Saratov, Orenburg, Çilebi (Çelyabinsk). vilayetleri (oblast), kuzeyinde Omsk vilâyeti, kuzey-doğusunda Batı Sibirya bölgesi, doğusunda Doğu Türkistan (Sinkiang-Uygur Muhtar Bölgesi-Çin), güneyinde Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ile Karakalpakistan Muhtar Cumhuriyeti bulunmaktadır (Devlet, 1993, s. 307).

Kazaklar, muhtelif zamanlarda geniş bozkırlardan göç eden Türk kavimlerinden kalanların birleşmesi ve Sibirya, Moğol ve Kalmuk kavimlerinin de katılımıyla aşağı yukarı XV. yüzyılda ortaya çıkmıştır (Arat, 1953, s. 498).

Kazak Türkçesi, Türk lehçelerinin kuzey-batı grubunda en geniş coğrafî sahada konuşulan Türk lehçesidir. Ünlü ve ünsüz uyumu bakımından, yazı dili olmuş bütün Türk lehçelerine göre daha gelişmiştir. Genel Türkçede /ş/ yerine /s/, /ç/ yerine /ş/ kullanılmış olması onu diğer Türk lehçelerinden ayıran belirleyici özelliklerdendir (Tamir, 2012, s. 431).

Kazak Türkçesi 1929'a kadar Arap alfabesiyle, 1929-1939 yılları arası Latin alfabesiyle, 1939'tan 2017 yılına kadar Kiril alfabesiyle yazılmıştır. 2017 yılı itibarıyla ise Kazakistan'da kademeli olarak Latin alfabesine geçiş kararı alınmıştır.

Tezimizde Kazakça söz varlığı için kaynaklarımız Kenan Koç, Ayabek Baynizanov ve Vehbi Başkapan tarafından hazırlanan *Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Nuri Yüce ve Saadet Pınar tarafından hazırlanan *Kazak Türkçesi Sözlüğü* ve Emin Oba tarafından Yıldız Teknik Üniversitesinde doktora tezi olarak hazırlanan *Eski Türkçeye Göre Kazakçanın Söz Varlığı* başlıklı doktora tezinden istifade edilmiştir.

1.4.8. Kırgız Türkçesi

Bugün Kırgızistan, doğusunda Doğu Türkistan, batısında Özbekistan, kuzeyinde Kazakistan ve güneyinde Tacikistan'ın yer aldığı Orta Asya ülkelerinden biridir (Kasapoğlu Çengel, 2017, s. 30).

Tarihte ilk kez Çin yıllıklarında bahsedilen Kırgızların ilk yerleşim yerleri Yenisey ve Altay Dağlarıydı. Kırgızlar, daha sonra Aral Gölü ve Hazar Denizinin kuzeyine ve Tanrı Dağları eteklerine kadar yayılmışlardır. Orhun abidelerinde Kırgızlar, yukarı Yenisey'de Kem ve Kemçik bölgesinde, Kögmen dağlarının kuzeyinde (Tannu-Ola). oturan bir kavim olarak zikredilir. Yazıtlarda geçen ifadelerde Kırgızların Göktürk Kağanlığı ile kimi zaman dostane ilişkiler sürdürürken kimi zaman da düşmanca eylemlerin yer aldığı görülmektedir. 758 yılında Köktürklerin yerine geçen Uygurların hakimiyetine giren Kırgızlar, 840 yılında Uygurlar'a karşı galip gelip Ötüken'e yerleşerek bir devlet kurarlar. Kurdukları bu devlet 924 yılında Karahıtayların saldırısı sonucu yıkılmıştır (Arat, 1977, s. 737).

Kırgızların Tanrı Dağlarının eteklerine ne zaman geldiğine dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte Çin kaynaklarında IV. yüzyılda burada bulundukları ve Tang sülalesi devrine kadar Çinliler ile münasebetlerinin bulunduğu yer almaktadır. Fakat Timur ve Uluğ Bey'in seferlerine dair eserlerde ise Kırgızlara dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır (Arat, 1977, s. 738).

Kırgızlar, Moğol İmparatorluğu döneminde Çağatay ulusuna katılmışlardır. XVI-XVII. yüzyıllarda Kalmuk ve Moğollarla mücadele etmişler; XVIII. yüzyılda Türkistan'da ortaya çıkmış olan hanlıklara katılmışlardır. Fergana vadisinde Şahruh İbn Aşur Kul (1700-1721). tarafından kurulan Hokand Hanlığının nüfusunun büyük bir kısmını Özbekler, geri kalan kısmını ise Türkistan Türkleri oluşturmaktaydı. Hanlığa sonradan katılan Kırgızlar, en kalabalık grup hâline gelmişlerdir. Kırgız Türklerinin, Hanlığın çekirdeğini oluşturmaları, onların devlet idaresinde söz sahibi olmalarını sağlamıştır. Hokand Hanlığının itibarı, Kırgız Türklerinin önderliğinde XVIII. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Türkistan Türklerinin güçlenmesinden rahatsız olan Çin Devleti, 1757 yılında Doğu Türkistan'ı, sonra da İli havzası ile Hokand Hanlığını mağlup etmiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısında Buhara Emiri Haydar Şah (1800-1826). ile Hokand Hanı Ömer Han (1809-1822). arasındaki mücadele, Osmanlı Sarayına intikal etmiştir. Ömer Han'ın oğlu Muhammed Ali Han (1822-1842). da Osmanlı devletine bağlılığını devam ettirmiş; Doğu Türkistan Türklerinden yardımını esirgememiştir. Hokand idarecilerin arasında yaşanan rekabet ve iç çekişmeler, başarısızlıkları da beraberinde getirmiştir. Nasrullah Han az sayıda bulunan Hokand kuvvetlerini yenmiş ve Hokand Hanı Muhammed Ali Han'ı ve yakınlarını acımasızca öldürtmüştür. Sonrasında tahta geçen yöneticiler ise otoriteyi sağlayamamışlardır. 1846 yılında Hokand Hanlığını oluşturan Özbek, Kırgız, Kıpçak ve Kazak Türkleri birbirleriyle mücadele içerisinde olmuşlardır. Hokand Hanlığı içerisinde yaşanan bu kargaşadan faydalana Ruslar, 1852 yılından itibaren Türkistan memleketlerini ele geçirmeye başlamışlardır (Kasapoğlu Çengel, 2017, ss. 27-28).

1916 yılına gelindiğinde Kırgız Türkleri, Çar hükumetine karşı ayaklanmışlar fakat bu ayaklanma çok kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Bundan sonra Kırgızların bir kısmı Doğu Türkistan'a göç etmek durumunda kalmıştır. XX. yüzyılın başında verilen bağımsızlık mücadelesi sonunda Kırgızistan, 1918'de ilan edilen Türkistan özerk vilayetinin bir parçası olarak kurulmuştu fakat Bolşeviklerin Türkistan'ı işgaliyle

birlikte Rusya Federasyonu'na bağlanmışlardır. Bundan sonra 1925'te özerk, 1926'da özerk cumhuriyet, 5 Aralık 1936'da ise Sovyetler Birliği Cumhuriyeti olmuşlardır. Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından ise 31 Ağustos 1991'de bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Kırgızlar, 1924-1928 yılları arasında Arap alfabesini, 1928-1940 yılları arasında ise Latin alfabesini kullanmışlardır. 1940 sonrası ise Kiril alfabesi kullanmaya başlamışlardır. 21 Ağustos 1991 tarihiyle birlikte Kırgız Türkçesi ülkenin resmî dili olarak kabul edilmiştir (Buran ve Alkaya, 2015, ss. 318-319; Çengel, 2012, s. 485).

Tezimizde Kırgızca söz varlığı için kaynaklarımız Yudahin tarafından hazırlanıp Abdullah Taymas tarafından çevrilen *Kırgız Sözlüğü* ve çok anlamlılığın tespiti için Ekrem Arıkoğlu başkanlığında bir grup tarafından hazırlanan *Kırgızca-Türkçe Sözlük* olmuştur.

1.4.9. Karakalpak Türkçesi

Karakalpakistan, Aral Gölü'nün güneyinde, Amuderya'nın aşağı mecrasının sağ sahili ile deltası ve buna bitişik çölleri içine alan bir sahadır. Ülkenin, kuzey ve batısında Kazakistan, doğusunda Özbekistan, güneyinde Türkmenistan yer almaktadır (Uyğur, 2018, s. 22). Günümüzde Karakalpak adıyla bilinen kavim, bu isimle ilk kez tarihi kaynaklarda XVI. yüzyılın sonunda (1578). yer almaktadır. Karakalpakların çok eski dönemlerine dair bilgilere rastlanamadığı gibi onlarla komşu olan milletlerin de yazılı kaynaklarında da çok eski dönemlerine dair bilgiler yer almamaktadır. Bu durum Karakalpakların tarih sahnesine kendi isimleriyle çıkmayıp başka Türk kavimleriyle karışmış olmalarını ve o milletin adıyla anılmaları ihtimalini düşündürmektedir (Yılmaz, 2006, s. 19). XII. yüzyılda Kiev vakayinamelerinde *Çornıye Klobuki* adını alan Peçeneklerin bugünkü Karakalpakların akrabaları (kardeşleri). olduğuna dair kanaatler olduğu gibi anlatılan başka bir rivayete göre de Karakalpakların kökeni Nogaylara dayandırılmaktadır ve eski vatanları olarak Kazan ile Astrahan hanlıkları arasında yer alan Sırderya boyu gösterilmektedir (Yılmaz, 2006, ss. 1, 28; Arat, 1977, s. 285).

Türkistan'da Sovyet Hükûmeti hakim olduğu dönemde Büyük Türkistan adının ortadan kaldırılmasından sonra Hive Hanlığı yerine Karakalpakistan Cumhuriyeti kurulmuştur. 1924 yılında Kazakistan Cumhuriyetine bağlı özerk bir eyalet olarak kurulan ülke, 1930 yılında Kazakistan'dan ayrılmış, 1932'de özerk cumhuriyet

statüsüyle Rusya Birleşik Cumhuriyetine; 1936 yılında ise özerk cumhuriyet statüsüyle Özbekistan Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır. Bu durum bugün de değişmeyerek geçerliliğini korumaktadır (Uyğur, 2012, s. 546; Arat, 1977, s. 284).

Karakalpaklar başlangıçta, diğer bütün Müslüman Türklerde olduğu gibi Arap alfabesi kullanmaktaydılar. 1928'de Latin alfabesini kullanmaya başlayan Karakalpaklar, 1932'den 1996 yılına kadar Kiril alfabesini kullanmışlardır. 1996 yılında ise Latin esaslı Karakalpak alfabesini kabul etmişlerdir. Karakalpaklar yazılı edebiyatları oluşmadan önce dönemin ortak yazı dili olan Çağatay ve Harezm Türkçesiyle eserler kaleme almışlardır. Rusların Türk boyları için uyguladığı her bir Türk boyuna ayrı bir dil ve alfabe politikasından sonra, Karakalpaklar da kendi ağız özelliklerine dayanan bir yazı dili oluşturmuşlardır (Uyğur, 2018, s. 23).

Tezimizde Karakalpakça söz varlığı için tek kaynağımız Ceyhun Vedat Uyğur tarafından hazırlanan yaklaşık 24. 500 madde başı kelimeyi içeren *Karakalpak Türkçesi Sözlüğü* olmuştur.

1.4.10. Nogay Türkçesi

Nogaylar, bugün Rusya'da Stavropol bölgesinde, Dağıstan, Karaçay - Çerkes, Çeçenistan Cumhuriyetlerinde, Astrahan vilâyetinde, Rusya'nın dışında Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Hollanda, Afganistan ve Orta Asya Cumhuriyetleri gibi dünyanın çeşitli yerlerinde dağınık olarak yaşamaktadırlar (Bulgarova, 2013, s. 139).

Nogay, Berke Han döneminden itibaren 40 yıl süreyle Altınordu Devleti üzerinde etkili olmuş bir tümen komutanıdır. Berke Han, belli bir zaman geçtikten sonra elde ettiği başarılar sebebiyle Kıpçak Bozkırı'nın batı bölgelerini ve Kırım'ı bizzat yönetmiştir. Nogay'ın devlet hayatı üzerindeki etkisi hanedan çevresinde rahatsızlıklara ve iç çatışmalara sebebiyet vermesinden dolayı 1290'da tahta çıkan Tokta ile arası açılmış ve 1300 yılında öldürülmüştür. Cengiz Han'ın soyundan gelen Nogay'ın adının, Moğol kabileleri arasında totem olarak bilinen köpek anlamından geldiği ifade edilmektedir (Özkan, 2021, s. 179).

Altınordu Devleti'nin kurucusu Batu Han'ın Avrupa seferine iki büyük Moğol kabilesi olan Konguratlar ve Mangıtlar katılmıştır. Bu kabile uzun süre kabile yapılarını korumalarına rağmen zamanla dillerini unutarak Türkçe kullanmaya başlamışlardır. Büyük bir kısmı Nogay'a bağlı olan Mangıt askerler, XV. yüzyılın ikinci yarısından

itibaren Mangıt adını da bırakarak Nogay adını benimsemişlerdir. Nogay Türklerinin destan kahramanı olan Edige, 1391 yılında İtil ve Yayık bölgesinde yaşayan Mangıtlar üzerinde hakimiyet kurmuş ve ardından Timur ile Toktamış arasında yaşanan mücadelede Timur'un yanında yer almıştır. Timur, Toktamış'ı yenince Edige Altınordu'nun yönetimini ele geçirmiş, ardından Harezm'e ve Rus topraklarına seferler düzenleyerek önemli başarılar elde ettikten sonra 1419 yılında ölmüştür. Nogay Ordusu, 1426'da Edige'nin soyundan gelen Nureddin Mırza döneminde bir hanlık haline gelmiştir. 132 yıl süren bağımsızlık döneminin ardından İsmail Mırza zamanında Nogaylar üçe ayrılmıştır. Büyük Nogay Ulusu, Küçük Nogay Ulusu ve Altı Oğul Ulusu olmak üzere. İsmail Mırza'nın Rus derebeylik sistemini kabul etmesi üzerine Nogayların bir bölümü Rusya'nın eğemenliğine girmiş, bir kısmı Kırım'a, bir kısmı ise Osmanlı topraklarına girmiştir (Özkan, 2021, s. 180).

Kıpçak grubuna dahil olan Nogay Türkçesi, tarihi olarak Kazak ve Karakalpak Türkçeleriyle Özbek Türkçesinin Kıpçak ağzının da dahil olduğu Kıpçak-Nogay koluna, coğrafî olarak ise Kazak, Karakalpak ve Kırgız Türkçesiyle birlikte Aral-Hazar bölgesi Kıpçak lehçelerine dahil edilmektedir. Nogay Türkçesi, çağdaş Türk lehçelerinden özellikle Karakalpak Türkçesine, Astrahan bölgesi Kazan-Tatar Türkçesine ve Kırım-Tatar Türkçesine yakın olduğu tespit edilmiştir. Bu yakınlıkta Nogay Türklerinin uzun dönemler Tatar ve Kumuk Türkçesini yazı dili olarak olarak kullanmalarının tesiri büyüktür (Özkan, 2021, s. 181).

XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Nogay Türkçesi, Nogay nüfusun büyük çoğunluğunun Türkiye'ye göç etmesinin sonrasında bile itibarını kaybetmemiş, Ekim Devrimi sonrasında XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Stravpol Türkmenleri hariç diğer halkların ikinci dili olmaktan çıkmıştır. Hatta Nogay Türkçesi, Dağıstan ve çevresinde Kumuk Türkçesinin, bozkır bölgesinde ise Tatar Türkçesinin tesiri altında kalmıştır. 1928'te Ak Nogay ve Kara Nogay ağızları esas alınarak iki ayrı yazı dili oluşturulmuş olmasına rağmen 1938'te Kara Nogay Dili kaldırılarak Ak Nogay Türkçesi bütün Nogay Türklerinin yazı dili olmuştur (Peler, 2013, s. 175).

İlk Nogayca alfabe 1928'de Latin harflerine göre düzenlenmiş olmasına rağmen 1938'de Kiril alfabesi ile değiştirilmiştir. 1944'te ise yapılan değişikliklerle günümüzdeki hâlini almıştır (Devlet, 1993, s. 287).

Tezimizde Nogayca söz varlığı için kaynaklarımız Baskakov tarafından hazırlanan *Nogaysko-Russkiy Slovar,* Ayten Atay tarafından Erciyes Üniversitesinde hazırlanan yayımlanmamış doktora tezi, *Nogay Türkçesi Grameri* ve Nesrin Güllüdağ tarafından Fırat Üniversitesinde hazırlanan yayımlanmamış yüksek lisans tezi *Nogay Türkçesi Grameri*'dir.

Çağdaş Kıpçak grubu Türk lehçeleri için taranan kaynaklar:

Adiloğlu, A (2006). *Karaçay-Balkar Türkçesiyle Basılmış İlk Kitap: Kitâbü Mürşidi'n-Nisa*. Birlik Matbaası. (**KMN).**

Aqtay, Gulayhan & Jankowski, Henryk (çev. Tülay ÇULHA) (2021). *Kırım Karaycası Türkçe Sözlük*. Asos Yayınları. (**KKTS)**

Arıkoğlu, E., Alimova, C., Askarova, R., Selçuk, B.K (2018). *Kırgızca-Türkçe Sözlük* I. Cilt (A-J), II. Cilt (K-Z). Bengü Yayınları. (**KTS)**

Atay, Ayten (1998). *Nogay Türkçesi Grameri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baskakov, N.A (1963). *Nogaysko-Russkiy Slovar*. Moskova. (**NRS)**

Botaşev, M (1998). *Karaçay-Malkar Orus Tabigat Sözlük*. Narsana.

Bayniyazov, A. & Bayniyazov J. & Koç, K (2019). *Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (**KAZTTS)**

Bayniyazov, A. & Bayniyazov J. & Koç, K (2019). *Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ceylan, Sevnur (2022). *Codex Cumanicus ve Karaçay-Malkar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Varlığı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ercilasun Ahmet Bican, vd (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*. Kültür Bakanlığı Yayınları. (**KTLS)**

Ergönenç, Dilek (2019). *Nogay Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Güllüdağ, Nesrin (1998). *Nogay Türkçesi Grameri* (Nogaylar-Dil Özellikleri-Metin- Sözlük) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaliyev, G., O. Hakısbekov, Ş. Sarıbayev, A. Uderbayev (red.). 2005. *Kazak Tiliniŋ Aymaktık Sözdigi*, Almatı, Arıs Baspası (**KTAS).**

Koçak, Murat (2021). *Karay Türkçesi Ağızları Tematik Söz Varlığı* (Haliç-Lutsk, Kırım, Trakay). Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Maşkaraoğlu, Seher (2018). *Kırım-Tatar Söz Varlığı*, (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi. Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Muzafarov, Refik, Muzafarov, Nüzhet (2018). *Kırım-Tatar Türkçesi- Türkiye Türkçesi – Rusça Sözlük* (Çev. Nariman Seyityahya). Türk Dili Kurumu Yayınları. (**KTTRS)**

Nevruz, Y. (1991). *Karaçay- Malkar Türkçesinden Türkiye Türkçesine Açıklamalı Büyük Sözlük. (***KM II)**

Oba, Emin (2019). *Eski Türkçeye Göre Kazakçanın Söz Varlığı*, (Yayımlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öner, Mustafa (2015). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (**KZTTS)**

Rifkat Ehmetyanov, Rafael Möhemmetdinov, Fenüze Nurieva, Fuat Ganiev, (Aktaran: Mustafa Öner). *Türkçe – Tatarca Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları. (**TTS)**

Özşahin, Murat (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (**BŞKTS)**

Pekacar, Çetin (2011). *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (**KMKTS)**

Sönmezler Duran, Özge (2020). *Kazan-Tatar Türkçesinin Tarihî Kıpçak Yadigarları Bağlamında Aidiyeti -Anlam Bilimsel Bir Karşılaştırma-* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TAS (I-1977, II-1979, III-1981). Tatar Tělěněŋ Aŋlatmalı Süzlěgě. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

TTAS (2005). Tatar Tělěněŋ Aŋlatmalı Süzlěgě (Redaktör: F. E. Ganiyev). Kazan: Matbugat Yortı Neşriyatı.

TTAS (I-2015, II-2016, III-2017). Tatar Tělěněŋ Aŋlatmalı Süzlěgě. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı. TTES (2015). Tatar Tělěněŋ Etimologik Süzlěgě I-II (R.G. Eḫmetyanov). Kazan: Megarif- Vakıt Neşriyatı.

Tavkul, Ufuk (2020). *Karaçay – Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (**KMTS)**

Uygur, Ceyhun Vedat (2020). *Karakalpak Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (**KKLPKTS)**

Yudahin, K.K (çev. Abdullah Taymas) (2011). *Kırgız Sözlüğü* (Birleştirilmiş 1. Baskı. Türk Dil Kurumu Yayınları. (**KS)**

Yüce, Nuri ve Pınar, Saadet (1984). *Kazak Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. (**KAZS)**

1.5. Anlam Bilimi

1.5.1. Anlam Bilimi ve Anlam Biliminin Tarihî Gelişimi

Dili, anlam bakımından inceleyen anlam bilimiyle ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Anlam biliminin tanımıyla ilgili J. Lyons, "anlambilim, anlamın incelenmesidir"; Guirad, "sözcüklerin anlamının incelenmesi"; P. Lerat, "anlambilim, sözcüklerin, tümcelerin ve sözcelerin anlamının incelenmesi"; Darmesteter'in "sözcükler içinde anlam değişmelerini konu alan bilim", (Tamba-Mecz, 1999, s. 19); Kerimoğlu "dil biliminin anlam sorunlarıyla uğraşan alanı", (Kerimoğlu, 2021, s. 203); Z. Korkmaz, "dildeki birimleri anlam bakımından ele alıp inceleyen dil bilim dalı"; Vardar, "dili anlam yönünden ele alan, göstergenin gösterilen bölümünü ya da içeriği eşsüremli ve art süremli açılardan inceleyen dilbilim dalı" (Vardar, 1980, s. 21); Toklu, "anlambilim, dilsel göstergelerin, göstere dizilerinin anlamını, diğer bir deyişle anlamın alanını inceler" (Toklu, 2018, s. 124); Palmer, "semantik, dil biliminin bir bölümünü - dilin bilimsel araştırmasını oluşturmaktadır" (Palmer, 2020, s. 21); Özcan Başkan ise "kelimelerin anlamı ile uğraşan bilim dalına semantik denmektedir" şeklinde tanımlamaktadır (Başkan, 2003, s. 164). Yapılan tanımlara da baktığımızda anlam bilimi teriminin yanında semantik kullanımının da tercih edildiğini görmekteyiz.

Semantik kelimesi (Fransızca *sémantique*), "sema" (gösterge). kökenli Yunanca *semaino* (şu ya da bu anlama gelmek, anlam aktarmak). sözcüğüne bağlanır. Başlangıçta 'anlam'ın sıfatıdır, 'anlamsal' demektir: Semantik bir değişim, anlamsal bir değişimdir; bir sözcüğün semantik değeri, o sözcüğün anlamıdır (Guiraud, 1999, s. 16).

G. Karaağaç, *Anlam Bilimi ve İletişim* adlı kitabında "Dil birimlerinin gösterge değerlerini ve bu değerlerdeki değişiklikleri izleyen dil bilgisi koludur." şeklinde tanımladığı anlam bilimini iki ana kola ayırmaktadır: Genel anlam bilimi ve özel anlam bilimi veya bilgisi. Günay, *genel anlam bilimini*, anlamı, anlam yapılarında ve anlam değişmelerindeki değişmez ve evrensel nitelikleri araştıran çalışmalarını eş zamanlı ve art zamanlı olarak yürüten anlam bilimi şeklinde tanımlarken *özel anlam bilimini* belirli bir dilin söz ve söz dizimindeki anlam yapısını ve anlam değişmelerini izleyen anlam bilimi olarak tanımlamaktadır ve bu anlam biliminin çalışmalarının art ve eş zamanlı olarak yürütüleceğini ifade etmektedir. Bu bilimin başlıca konuları söz ve söz dizimi yapılarındaki anlam değişmelerini izleme, bir yandan anlam değişme yollarının yapısını inceleyerek diller arasında bu konuda devam etmekte olan evrensel kuralları tespit etmeye ve göstermeye çalışmak, bir yandan da herhangi bir dilin söz ve söz dizimi birimlerinde görülen anlam değişmelerini izlemektir (Karaağaç, 2013, s. 31).

Z. Korkmaz, "*Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*"nde anlam bilimini *durgun veya eş zamanlı anlam bilimi* ve *gelişmeli veya art zamanlı anlam bilimi* şeklinde iki alt dala ayırmaktadır. "Durgun veya eş zamanlı anlam biliminde dilin belirli bir zaman kesitindeki durumunu tarihî değişme ve gelişmelere girmeden inceleyen anlam bilimi dalı *eş zamanlı anlam bilimi* (synchronische semantik). adını alır. Bu dalda, dilin kelimeleri; anlamları, kavram alanları ve kapsamları ile eş anlamlılık, çok anlamlılık, eş seslilik vb. açılardan ele alınmaktadır. *Art zamanlı* (diachronische semantik). *anlam bilimi* ise dilin anlamla ilgili olaylarını tarihî değişme ve gelişme süreci içinde ele almaktadır." şeklinde belirtmektedir (Korkmaz, 2019, s. 72).

Aksan, *Anlambilim* adlı çalışmasında dilbilimsel anlam biliminin *Sözcük anlam bilimi* ve *Tümce anlam bilimi* şeklinde iki alt dalı olduğunu aynı zamanda çalışmaların eş zamanlı ya da art zamanlı yürütülmesi bakımından *Durgun anlambilim* ve *Gelişmeli (tarihsel). anlam bilimi* ayrımının yapılabileceğini belirtmektedir. Aksan, değişik yöntemlerde, değişik akımlar doğrultusunda uygulanan yöntemlere göre Yapısal,

Yorumlayıcı, Üretimsel, Mantıksal anlambilim gibi türlere ayrılacağını da ifade etmektedir (Aksan, 2020, s. 26).

Aksan, "*Durgun anlam bilimi*nde gelişme ve değişmelerden uzak olarak sözcük, kavram, anlam, kapsam konularıyla eşanlamlılık, eşadlılık ve çokanlamlılık sorunları ele alınır. *Gelişmeli anlambilim* alanı içinde ise anlam olayı olarak nitelendirilen anlam değişmelerinin ve söz sanatı sayılabilecek olan deyim aktarması, ad aktarması gibi sorunlar ele alınmaktadır." demektedir (Aksan, 2015, s. 20).

M. O. Toklu, *Dilbilime Giriş*, adlı çalışmasında anlam bilimin uygulama alanlarını *Sözcükbilim*, *Sözlükbilim* ve *Adbilim* olmak üzere üçe ayırmaktadır (Toklu, 2018, ss. 150-159). Bugünkü elde edilen bilgiler ışığında en eski dil çalışmaları Eski Hint'te ve daha sonraları Eski Yunan'da gerçekleşmiştir. Bugün anlambilim konuları içinde düşünebilecek olan nesnelerin adlandırılmasıyla ilgili bazı konuların İ.Ö. IV. yüzyılda Hindistan'da *Yaska*, Eski Yunan'da Platon'un *Kratylos* adlı yapıtında ele alınmıştır. Dilin doğuştan, doğal mı (physei), yoksa insanlar tarafından yapma (thesei). mı olduğu konusu yüzyıllarca tartışılmıştır (Aksan, 2020, ss. 21-22).

Platon'un Kratylos diyaloğunda bulunan görüşe göre işaret eden, dildeki bir kelimedir; işaret edilen de bu kelimenin yerine geçtiği veya atıfta bulunduğu ya da gösterdiği -dünyada bulunan- nesnedir. Kelimeler, şeyler için birer isim ya da etiket konumundadır (Palmer, 2020, s. 40).

Eski çağlardan beri insanlar, gerçeklikle idealar ve adlar (sözcükler, göstergeler). arasında yer alan ilişkiler üzerine kafa yormuşlardır. Gerçekliğin farklı şekillerle karşımıza çıkacağını görmüşler ve ideaların mı ya da gerçekliğin mi önce geldiğini tartışmışlardır. Tartışmalar, gerçekleri bizim beş duyu organımızla sahiden anlayıp anlamadığımızla ilgili olmuştur. Bazı düşünürler bir şeyin adının (sözcük). o şeyin özüne göre olmasını isterken bazıları, bir şeyinin adının (sözcük). o şeyin özüne uyması gerektiğini öne sürmüşlerdir (Akerson, 2019, s. 50).

Eflatun, gerçekliğin duyularla algılanabileceğine güvenmez. Hakiki gerçeklik, varlıkların özüne dair soyut bir gerçekliktir, bu gerçeklik ise idealardan kaynaklanmaktadır, bundan dolayı idealar mutlak, değişmez ve ebedidir. Bu görüşe göre her varlık, önceden belirlenmiş bir ideaya (kavrama). göre meydana gelmektedir. Varlığı yansıtan ad varlıkla temeldeki kavramla uyuşması gerekmektedir. Eflatun,

sözcükler aracılığıyla hiçbir zaman ulaşamayacağımız bir doğruya inanmaktaydı. Çünkü sözcükler bizim algılarımızın kopyalarının kopyasıydı, algılarımız da güvenilir değildi. Bu sebepten sözcükler işimize yaramayacaktı (Akerson, 2019, ss. 52-53).

Eflatun'a göre gösterge anlayışı, hakiki gerçeklikten başlar. Varlıkların ve nesnelerin temsilcileri olan adlar (göstergeler), varlıkların özüne uymalıdır, ama bunun olanağı yoktur. Önce kavram, sonra ona göre biçimlenmiş olan ilk nesne gelir. İnsan, kavramı dünya tecrübesiyle oluşturmaz, ona önceden verilmiştir (Akerson, 2019, s. 54).

Aristoteles'e göre ise tüm dünya insanlar tarafından aynı şekilde algılanmalıdır, çünkü dünya kendisini her zaman, her yerde aynı şekilde sunacaktır. İsim (gösterge, simge). tüm insanlar için ortak olan kavramlara dayanmaktaydı (Akerson, 2019, s. 54).

XVII. yüzyılda John Locke ve Francis Bacon gibi isimler anlam üzerinde durmuşlardır. John Locke, 1690'da *Essay Concerning Humane Understanding* (İnsanın Anlama Yetisi Hakkında Bir Deneme). adlı eserini yazmıştır. Locke'a göre, göstergeler, bilginin vazgeçilmez gereçleridir. Fikirler doğuştan gelmez ama başka insanlarla aynı fikirlere sahip oluruz ve bu fikirlerin göstergeleri olan sözcükler de başka insanlar tarafından bilinir, aksi takdirde iletişim kurulamazdı (Akerson, 2019, s. 54).

XVIII. yüzyılda Leibniz, Herder ve (Wilhelm von). Humboldt dil-düşünce üzerinde durmuşlardır. Leibniz'e göre, "dil, aklın aynasıdır." Akıl ile dil birbiriyle bağlantılıdır. Dil ve düşünce karşılıklı olarak birbirilerini meydana getirirler. Dil, düşünce içinde ve düşünceyle birlikte hareket eden simgeler sistemidir (Akarsu, 1998, ss. 40-41).

Wilhelm von Humboldt, kendi dönemine kadar gelmiş olan dil düşüncelerinin hepsiyle mücadele etmiştir. Humboldt, tek insanın her zaman bir bütünle, toplumla bağı vardır. Bundan dolayı insanın öteki insanlarla anlaşabilmesi dil ile gerçekleşir. Fakat burada dilin bir alıp verme aracı olduğu karşılıklı yardımlaşma ihtiyacından dolayı oluştuğu da düşünülmemelidir. Dil, insanlığın iç gereksiniminden doğmuştur (Akarsu, 1998, ss. 19-20). Humboldt'a göre "dil, düşüncenin yapıcı bir organıdır, tümüyle tinsel ve içten olan, belli bir ölçüde iz bırakmaksızın gelip geçen düşünsel etkinlik sözdeki seslerde dışa çıkar ve anlam bakımından anlaşılır olur, 'bundan dolayı düşünsel etkinlik ve dil bir ve aynı şeydir, birbirlerinden ayrılamazlar." (Akarsu, 1998, s. 40).

XIX. yüzyıla geldiğimizde ise özgün bir alan olarak anlam biliminin ilk temelleri 1826-27 yıllarında *Latin Dilbilimi Üzerine Dersler* adlı kitabını hazırlayan Alman dilbilcisi K. Reisig ile atılmıştır. Reisig, anlamla ilgili sorun ve konulara *Semasiologie* başlığı altında yer vermiştir (Aksan, 2020, s. 23). Semasiyoloji terimi başlığı altında sözcüklerin anlamlarında meydana gelen değişimler ile yeni kavramlar oluşturma gibi konulardan bahseder. Böylelikle daha önceki dönemlerde dil felsefesinden yola çıkılarak dolaylı olarak yapılan anlam çalışmaları Reisig'le birlikte diğer alanlardan ayrılarak özgün bir alan olma özelliğine yaklaşmıştır (Ömeroğlu, 2020, ss. 28-30).

Anlam bilimine dair asıl belirgin aşama ise M. Breal ile gerçekleşmiştir. Aksan, Breal'i "*anlam biliminin babası*" olarak kabul eder. Reisig ile başlayan temelleri atılan dilin anlam yönünü inceleme, Breal'le birlikte yeni ve ayrı bir bilim dalı halinde bilimsel olarak incelenmeye başlamıştır (Aksan, 2015, s. 141).

Michel Breal, 1883 yılında yayımladığı *Les Lois Intellectuelles Du Langage: Fragment De Semantique* (*Dillin Entelektüel Yasaları: Anlam Biliminin Parçası*). adlı makalede semantik (anlam bilimi). terimini kullanmıştır. Breal semantik terimi hakkında şunları ifade etmektedir:

> "*Okuru bizi takip etmeye davet ettiğimiz çalışma o kadar yenidir ki, henüz bir adı bile yok. Gerçekten de, çoğu dil bilimci sözcüklerin maddesel / özdeksel yanı ve biçimi üzerinde becerilerini uygulamışlardır: anlamın dönüşümünü, yeni anlatımların seçimini, deyimlerin doğuş ve yok oluşlarını yöneten yasalar, gölgede bırakılmış veya sadece üstünde çok durulmadan belirtilmiştir. Bu çalışma; fonetik ve morfolojinin yanı sıra, ismine sahip olmayı hakkettiği için, ona semantik (….. eyleminden). diyeceğiz, yani anlamların bilimi*." (Ömeroğlu, 2020, s. 31).

Breal ilk baskısı 1897'de yapılan *Essai de Semantique* adlı çalışmasında anlam bilimini yeni ve ayrı bir bilim dalı olarak ortaya koymuştur. Bu çalışma üç ana bölümden oluşmuştur (Aksan, 2015, s. 142).

1. Dilin düşsel yazıları
2. Sözcüklerin anlamları nasıl yerleşmiştir
3. Sözdizimi nasıl oluşmuştur

Essai de sémantique (Anlambilim Denemesi). adlı yapıtın, ilgi çekici kuramsal görüşler içermesine karşın, temelde tarihsel çözümlemelere dayanmaktadır. Bu çalışmada, sözcüklerin niçin ve nasıl anlam değiştirdikleri söylenmektedir (Z. Kıran ve A. Eziler Kıran, 2018, s. 338).

Aksan, Danimarkalı dilci K. Nyrop'un Fransızcanın tarihi dilbilgisini inceleyen *Grammaire historique de la langue Française* adlı yapıtının 4. cildinde (1915). *Sémantique* başlığı altında Fransızca sözcüklerdeki anlam değişmelerini araştırdığını, çokanlamlılık, eşadlılık, eşanlamlılık, tersanlamlılık gibi anlam olaylarının üzerinde durduğunu belirtmektedir (Aksan, 2015, s. 141).

XX. yüzyılda ise İsviçreli bilgin F. De Saussure dil biliminde çığır açmış, "dizge" (sistem). anlayışını getirmiş, dilin nitelikleri, inceleme yöntemleri üzerinde önemli etkiler koymuş, "gösterge" kavramını yerleştirmiştir (Aksan, 2020, s. 24).

Yapısal dil biliminin önemli ilkelerini ortaya koyan Saussure, "Dil, kavramları belirten bir göstergeler dizgesidir. Onun için de, yazıyla, sağır-dilsiz alfabesiyle, kutsal nitelikli simgesel törenlerle, bir toplumda incelik belirtisi sayılan davranış biçimleriyle, askerlerin bildirişim belirtkeleriyle, vb., karşılaştırılabilir. Yalnız, dil bu dizgelerin en önemlisidir." şeklinde ifade etmiştir (Vardar, 1976, s. 36). Saussure dil dizgesini açıklamak için bir benzetmeden yararlanmıştır. Dil dizgesi ve satranç arasında bir paralellik kuran Saussure'nin karşılıklı ilişkiler, bağlantılar üzerinden öğeleri açıkladığı görülür.

> "*Dil, kendi düzeni dışında düzen tanımayan bir dizgedir. Satranç oyunuyla yapılacak bir karşılaştırma bunu daha iyi kavramamızı sağlar. Satrançta iç olguyla dış olguyu birbirinden ayırmak görece olarak kolaydır: Oyunun İran'dan Avrupa'ya geçmiş olması bir dış özelliktir; buna karşılık, dizgeyi ve kuralları ilgilendiren ne varsa iç özelliktir. Tahta taşların yerine fildişi taşla koyarsam ortaya çıkan değişiklik dizgeyi ilgilendirmez. Ama taşların sayısını azaltır ya da çoğaltırsam, bu değişiklik oyunun kurallarını da baştan başa değiştirir. Bu türlü ayrımlar yapılırken biraz dikkatli davranılması gerektiği de bir gerçektir.*" (Saussure, 1976, s. 44).

Saussure'ün kelime ile onun düşünce ve duygu yönü arasındaki bağı araştıran çalışmaları dikkat çekmiştir. Saussure dille bir yaprak kağıt arasında bir benzetme yapmıştır: (Vardar, 1976, s. 105).

> "*Dil bir kağıda da benzetilebilir: Düşünce kâğıdın ön yüzü, ses ise arka yüzüdür. Kâğıdın ön yüzünü kestiniz mi, ister istemez arka yüzünü de kesmiş olursunuz. Dilde de durum aynı: Ne ses düşünceden ayrılabilir, ne de düşünce sesten. Böyle bir ayrım ancak bir soyutlamayla gerçekleşebilir. Bunun sonucunda da salt ruhbilim ya da salt sesbilim alanına girilmiş olur. Demek ki dilbilim bu iki düzeye bağlanan öğelerin birleştiği sınır bölgesinde yer alır. Bu birleşim bir töz değil, bir biçim yaratır*." (Vardar, 1976, s. 105).

Saussure'le başlatılabilecek olan yapısalcılık Amerika'da da yankı bulmuş, Amerikan dil biliminde Bloomfield ile yeni gelişmeler elde etmiştir (Aksan, 2020, s. 24). Bloomfield, davranışçı ruh bilimini benimsemiş. Dil çalışmaları, zihinde gerçekleşenden bağımsız olarak gözlemlenebilen bir yapı üzerinden gerçekleştirilmelidir. Bu görüşlerini, 1926 yılında yayımladığı *A Set of Postulates fort he Science of Language* (Dil Bilimi İçin Bir Dizi Önermeler). ile 1943 yılında yayımlanan *Meaning (Anlam).* adlı makalesinde belirtmiştir. Bloomfield:

"Bir biçim, anlamı olan, tekrarlayan bir ses özelliğidir ve bir anlam, bir biçime karşılık gelen tekrarlayan bir uyarıcı-tepki özelliğidir." (Ömeroğlu, 2020, s. 39) ve *"Dilde, biçimler anlamlarından ayrılamaz*." (Ömeroğlu, 2020, s. 39).

Bloomfield, *Language (Dil).* adlı eserinde ruhbilimdeki davranışçılığa dayalı mekanikçi bir anlayışı benimseyerek, dili, düşünce, us, istenç gibi etkenlerden bağımsız olarak ele almış, çözümlemelerinde anlam boyutunu dil bilimin dışında düşünmüştür. Ona göre, dilbilimci yalnız gördüğü, işittiği gösteren boyutunu incelemekle sorumludur. Bloomfield bu eserinde, ortaya koyduğu yapısalcılık ile, konuşan kişilerin oluşturduğu sözceler toplamını ele alır ve bu sözcelerin iç özelliklerini araştırır. Aynı dönemde Avrupalı yapısalcılar dil/söz karşıtlığını kabul ederken, L. Bloomfield sadece söz olgusunu kabul eder. Bloomfield incelenecek olan sözceleri seslerden oluşan bir dizi, bir anlatım olarak görür ve bunların anlamlarıyla ilgilenmez (Rifat, 2020, s. 55).

İngiliz dil bilimci Charles Kay Ogden ve İngiliz edebiyatı eleştirmeni Ivor Armstrong Richards'ın yazdıkları ve 1923'te yayımlanan *The Meaning of Meaning (Anlamın Anlamı).* adlı eser, anlam biliminde önemli bir yere sahiptir. Eserde dilin düşünce üzerindeki etkisini temsilen anlamsal üçgen (semantic triangle). adı verilen diyagrama yer verilmiştir (Ömeroğlu, 2020, s. 42).

Şekil 1.1: Ogden ve Richards'ın (Anlam Üçgeni). Gösterge Modeli

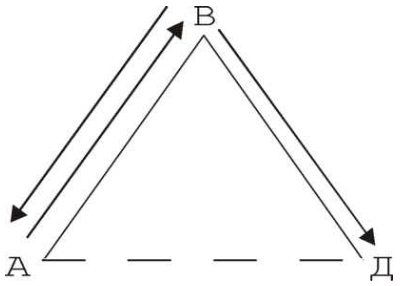

"Diyagramda sembol ve düşünce arasında nedensel ilişkiler vardır. Aynı şekilde gönderge ve düşünce arasında da doğrudan ya da dolaylı olarak bir ilişki vardır. Ancak sembol ve gönderge arasında dolaylı olandan başka bir ilişki yoktur. Bu nedenle diyagramda sembol ve düşünce ile gönderge ve düşünce arasında ilişki sürekli bir çizgiyle gösterilirken sembol ve gönderge arasındaki ilişkinin nedensiz olduğunu bu şekilde belirtmeye çalışmışlardır." (Ömeroğlu, 2020, s. 42). Ogden ve Richards bir göstergenin, yani bir sözcüğün anlamının, göstergenin yalnızca dil dışı dünyadaki bir nesneye gönderimde bulunmak için kullanılmasından anlaşılacağı, bu bakımdan sözcüklerin aslında kendi başlarına anlamları olmazken insanlar tarafından kullanıldıklarında anlam kazanacakları görüşündedirler (Toklu, 2018, s. 33).

Kelimenin yapısını anlayabilmek için ona sadece "semantik açıdan" bakmak yeterli değildir, onun semantik yapısı yanında ses malzemesi de göz ardı edilmemelidir. Bu üçgende, varlık (D). ile kelime (A). arasındaki ilişkinin anlam (B). aracılığıyla belirlenebileceği anlatılmaktadır (Şanjarhan, 2011, s. 368).

Anlam bilimin gelişim süreçleri de dikkate alınarak Tamba-Mecz tarafından anlambilim üç döneme ayrılmaktadır. Bu ayrım anlam biliminin tarihî gelişimini de çok iyi özetlemektedir:

"1. Gelişmeci Dönem: (1882-1931). Kelimelerin tarihi, dildeki anlamların gelişmesi, anlam bilimine özgü yasaların konması gibi konularla uğraşılan, Bréal, Trier gibi bilginlerin dönemi.

2. Karma Dönem: (1931-1963). Kelimelerin tarihi ve söz varlığının kuruluşu gibi konuların ele alındığı, Ullmann, Guiraud gibi araştırmacıların dönemi.

3. Dilsel Modeller Dönemi: (1963'ten bu yana). Chomsky, Katz-Fodor gibi bilginlerin temsil ettiği ve kelime anlam biliminden cümle anlam bilimine geçişin ağırlık kazandığı dönem." (Tamba-Mecz, 1998, ss. 13-40; Aksan, 2020, s. 25).

1.5.2. Anlam ve Anlam Alanı

Ullman'ın, *Semantics* adlı kitabında "anlam, anlam kuramının en bulanık ve en çok tartışılan konularından biridir" sözleriyle belirttiği gibi anlam, çok tartışılan, tanımı konusunda bir görüş birliği bulunmayan geniş hacimli bir alandır (Toklu, 2018, *s*. 125). Anlamın ne olduğu konusu Eski Yunan döneminde başlayıp XX. yüzyılda L. Witgenstein'e kadar uzanmıştır Anlam sadece dilin değil felsefe ve mantık gibi bilimlerin de bir sorunu haline gelmiştir. Dilbilimci Riemer, anlamı dilin kalbi olarak nitelemiş, anlam olmadan dilin havasız ciğerlere benzeyeceğini belirtmiştir (Kerimoğlu, 2021, s. 203).

Aksan, anlamı "bir insanın kelime aracıyla açığa vurduğu veya bir başka kimseye naklettiği ve aynı dil birliğinden kimselerin zihninde birbirine eş veya yakın olarak beliren bir kavram-düşünce-duygu birleşimi" olarak tanımlamakta ve kelimelerin bir muhtevayı barındırdığını, kelime söylenildiği zaman insan zihninde birtakım ikincil hayallerin, anlamların, çağrışımların meydana geldiğini, bütün bu ikincil hayallerin, çağrışımların hepsine muhteva (contexte, inhalt). denildiğini belirtmektedir (Aksan, 1965: 171); Vardar, *Dilbilim ve Dilbigisi Terimleri Sözlüğü*nde anlamı "Bir dilsel birimin ilettiği ya da uyandırdığı kavram, tasarım, düşünce" (Vardar, 1980, s. 21); Z. Korkmaz, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*nde anlamı "Kelimenin tek başına veya söz içindeki öteki öğeler ile bağlantılı olarak zihinde yarattığı kavramlardan her biri" (Korkmaz, 2019, s. 72); Günay Karaağaç "Beş duyu organıyla gerçekler dünyası olan doğadan edinilen algıların, dil yoluyla da saymacalardan oluşan yapay bir dünya olan dil ve düşünce dünyasından alınan bilgilerin kişinin önceki bilgileri ışığında yorumlanmış biçimine anlam (sense, meaning). denir. Bu hâliyle anlam, dış dünyadaki bir varlığın veya dildeki bir birimin aktardığı ya da uyandırdığı kavram ve içeriktir." (Karağaç, 2013, s. 19); Hülya Arslan Erol, "Dil bilimi içinde anlamı, bir dil biriminin ifade ettiği veya zihinde oluşturduğu düşünce, kavram, hatta içerik" olarak tanımlamaktadır (Arslan Erol, 2018, s. 20).

Anlamsal alan / anlam alanını Günay Karaağaç "Söz, söz öbeği ve cümle gibi bir dil biriminin gerçek ve iğretileme anlamlarının oluşturduğu alana, anlam alanı denir." (Karağaç, 2013, s. 132); Vardar, *Dilbilim ve Dilbigisi Terimleri Sözlüğü*nde "Aynı gerçeklik kesiminde yer alan olguları belirten, anlam açısından ortak bir paydaya indirgenebilir sözlüksel birimlerin içerik düzlemindeki bağıntılarından kurulu düzen." şeklinde tanımlamaktadır (Vardar, 1980, s. 24).

M. O. Toklu *Dilbilime Giriş* adlı eserinde sözcük (kavram). alanı şeklinde değerlendirir. "Anlam alanı, anlamca akraba, anlam yönünden birbirleri ile ilişkili sözcüklerden oluşur. Sözvarlığının anlam ilişkisi ve yakınlığına göre bir kesitidir. Çeşitli büyüklükteki bu alanların sınırları çoğu kez kesişir. Kavram alanları aralarında boşluk bulunmayan küçük parçalardan oluşmuş bir mozaiğe benzer." şeklinde tanımlamaktadır. Toklu, Weisgerber'in yaşamın sona ermesine ilişkin Almanca sözcüklerden oluşturduğu kavram alanı şemasını Türkçeye uyarlamış ve değerlendirmiştir:

1	Ölmek, vefat etmek, şehit olmak
2	Ebediyete intikal etmek, fani alemden ebedi aleme göçmek, Hakkın rahmetine kavuşmak, yaşamını yitirmek, hayatını kaybetmek, sizlere ömür
3	Gebermek, cartayı çekmek, mortlamak
4	Kalıbı dinlendirmek, imam kayığına binmek, dört kolluya binmek, tahtalıköyü boylamak, nalları dikmek, adres değiştirmek, duası okunmak, helvası yenmek.
5	Ex olmak

Yukarıda görüldüğü gibi yaşamın sona erme olgusunu çeşitli sözcüklerle anlatmak olası: 1. gruptaki sözcükler nesnel bir biçimde bu olguyu yansıtıyor, 2. gruptakiler ise bir tür örtmece, doğrudan ölmek eylemini kullanmak yerine, bir bölümü bu dünyanın geçici öbür dünyanın ebedi olduğu inancını ve ölen kişiye saygıyı yansıtan deyim niteliğinde sözler. 3. ve 4. gruptaki eylemler ile deyimler ise, 2. gruptakilerin tersi nitelikte, üzücü bir olguya saygısız ve kaba bir yaklaşımı yansıtan, bir bölümü argodan gelen sözler. Son grupta ise olgunun tıp alan dilinde anlatımı görülmekte (Toklu, 2018, ss. 141-142).

İmer, Kocaman vd. anlam (sözcük). alanını "Bir dilin söz varlığında anlam açısından birbiriyle bağıntılı sözcüklerin kümeler oluşturarak içinde yer aldıkları

varsayılan alan" şeklinde tanımlamaktadır. Anlam alanları içinde en çok incelenen sözcük alanları renk, akrabalık, yiyecek vb. sözcük kümeleridir. Bir sözcük alanındaki sözcüklerin anlamları birbirleriyle ilişkileri sonucu ortaya çıkmaktadır (İmer & Kocaman vd., 2019, s. 240).

Yaşayan her dilin bütün birimlerinin anlam alanları, sürekli hareket halindedir ve komşu alanlarla aralarında sürekli bir çatışma vardır (Karaağaç, 2013, s.132). Anlamsal alan incelenmesi, sözcüğün kullanıldığı bağlama göre, değerlerini, kullanımlarını ve farklı anlamlarını kestirmemize yardımcı olur. Bir anlamsal alanın oluşmasının ilk şartı bir sözcüğün metin içinde yinelenmesidir. Sözcük her yinelenişinde, bağlamdan kaynaklanan yeni anlamlar kazanacaktır. Kısacası, düzanlam ve yananlamların tümü, bir sözcüğün anlamsal alanını oluşturur (Z. Kıran ve A. Eziler-Kıran, 2018, ss. 354-355).

V. Doğan Günay, anlam alanını "sözcükçenin herhangi bir alt birimiyle ilgili bir alandaki (örneğin duygular, mobilya, giysi, renk vb.). sözcük grubunu belirtir. Bir başka açıdan sözcüksel bir alanla kavramsal bir alanın ilişkilendirilmesi anlam alanı olarak tanımlanabilir." (Günay, 2007, s. 164); Arslan Erol ise anlam alanını "aynı kavram alanına giren kelimelerin seslere dökülmüş ifadelerinin oluşturduğu bütün olarak tanımlanabilir." şeklinde açıklamaktadır (Arslan Erol, 2018, s. 23). Z. Korkmaz ise *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*nde, anlam alanı terimi için *kavram alanı* ve *dil alanı* terimlerini de kullanmaktadır. Anlam (kavram, dil). alanını "Zihinde aynı veya birbirine yakın kavramlar oluşturan kelimelerin meydana getirdikleri ortak alan" şeklinde tanımlamaktadır (Korkmaz, 2019, ss. 72, 174).

1.5.3.Temel Anlam ve Yan Anlam

Bir dilde sözcükler temel ve yan anlamları ile yer almaktadır. Türk dilinde temel anlam için "*düz anlam*, *asıl anlam* (*sözlük anlamı*), *gerçek anlam, çekirdek anlam* ve *başat anlam*" terimleri kullanılmaktadır.

Aksan'a göre, temel anlam – göndergesel anlam – gönderge anlam "bir ses bileşiminin başlangıçta yansıttığı, ilk ve asıl kavram'ın adıdır.

V. Doğan Günay, "düzanlam (fr. dènotation). bir sözcüğün birinci anlamıdır, sözlükteki tanımıdır. Bir göstergenin gösterileni oluşturan kavramın kaplamı ya da gösterilenin durağan anlamsal görünüşüdür. Gösterenin belirttiği nesneler sınıfı, o sözcüğün düz anlamıdır." Düzanlam, bir birimin mantıksal, bilişsel, nesnel anlamını

verir. Bilimsel söylemde düzanlam, yazınsal söylemde yan anlam hakimdir. Yazınsal anlatımda her şartta düzanlam vardır. Bir sözcüğün yan anlamından bahsedebilmek için o sözcüğün birincil ve zorunlu anlamı olmak mecburiyetindedir. Öyle ki yananlam her durumda düzanlamın üzerine gelişmiştir (Günay, 2007, ss. 69-70).

Nesrin Bayraktar, *Dil Bilimi* adlı çalışmasında gerçek anlam terimiyle temel anlam terimini birbirinden ayırmaktadır. "herhangi bir sözcük söylendiği zaman zihinde bir anlam belirir. Bu anlam kişiden kişiye değişmekle birlikte aynı sözcükler için büyük çoğunluk benzer şeyleri düşünür. Sözcüklerin en yaygın olan ve hemen herkesçe bilinen bu anlamlarına gerçek anlam denir. Gerçek anlam, sözcüklerin temel anlamlarıyla bu temel anlam çerçevesinde meydana gelen yan anlamlardan oluşur. Gerçek anlamı bütün boyutlarıyla kavrayabilmek için temel anlam ve yan anlam kavramlarını açıklığa kavuşturmak gerekir." Bayraktar, temel anlam için "Her sözcük bir gereksinimden doğmuştur. Gereksinim sonucu var edilen sözcük başlangıçta bir tek kavramı karşılar. Yani başlangıçta, tek gereksinimden tek anlamlı bir sözcük türetilir. İşte bir sözcük aracılığıyla anlatım bulan bu ilk ve en eski kavram, sözcüğün temel kavramıdır." Bu bakımdan temel anlamın art zamanlı bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekir (Bayraktar, 2020, ss. 151-152; Onan, 2020, ss.119-120).

Vardar, *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*nde düzanlamı "Düzanlam, bir gösterenin belirttiği nesneler sınıfı. Yananlama karşıt olarak bir birimin mantıksal, değişmez, nesnel anlamı" şeklinde tanımlamaktadır (Vardar, 1980, s. 70).

Z. Korkmaz, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*nde temel anlam yerine asıl anlam (sözlük anlamı). terimini kullanmıştır ve asıl anlam (sözlük anlam). "Bir kelimenin karşıladığı ilk kavram, ana kavram" şeklinde tanımlamaktadır (Korkmaz, 2019, s. 79).

Özcan Başkan, anlamı çekirdek ve çevresel anlam olmak üzere ikiye ayırır. Çekirdek anlamı "Bir kelimenin herkes tarafından ortaklaşa kabul edilen anlamı", çevresel anlamla ilgili ise çevresel anlamın bir dili konuşan kimselerin hepsi tarafından bilinmeyeceğini bunların anlamlarının kişisel yetişme şekline bağlı olarak anlaşılacağını ifade etmektedir (Başkan, 2006, s. 39).

Nizamettin Uğur, temel anlam için başat anlam ifadesini kullanmaktadır. Yan anlamı da "Yan anlamlar, başat anlama bağımlı izlenimlerdir; kavrama ya da nesneye

sonradan yapışıp kalmış, onlara ad olmuşlar; böylece kavramsal anlam özelliği kazanmışlardır." şeklinde tanımlamaktadır (Uğur, 2007, ss. 21-22).

V. Doğan Günay ise yananlamı (fr.connotation). "bir sözcüğün sürekli anlamsal öğelerine ya da düzanlamına, kullanım sırasında katılan ve alıcıların tümünce algılanmayan (ya da aynı biçimde algılanmayan), ikincil kavramlara, imgelere, öznel izlenimlere vb. ilişkin olan duygusal, coşkusal ikincil anlamlardır" şeklinde tanımlamaktadır. Bir sözcüğün yananlamı bağlama bağlı olarak değişebilir. Aynı sözcük, farklı bağlamlarda yananlamsal, argoyu belirten, aile içi dil kullanımı, bilgece bir kullanım, savlı bir anlatım, yazınsal bir kullanım gibi özellikleri belirtebilir (Günay, 2007, s. 693). Bu bakımdan yan anlamlar, farklı bağlamların etkisiyle ortaya çıkan anlam değerleridir. Bir dildeki sözcüklerin taşıdıkları yan anlam değerleri birbirinden farklılık göstermektedir. Bu durumun nedeni sözcüğün dildeki kullanım sıklığıdır. Bir sözcüğün kullanım sıklığı arttıkça farklı bağlamlarla ilişkilendirilme süreci de hızlanır. Başka bir deyişle sözcük, karşılıklı etkileşimin de tesiriyle farklı bağlamlarla ilişkilendirildikçe kullanım sıklığı da artar. Karşılıklı etkileşimle de farklı anlam değerleri ortaya çıkar (Onan, 2020, s. 122).

Vardar, *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*nde, "Yan anlam, bir sözcüğün sürekli anlamsal öğelerine ya da düzanlamına kullanım sırasında katılan ve bildireşenlerin tümünce algılanmayan, ikincil kavramlara, imgelere, öznel izlenimlere, vb. ilişkin olan duygusal, coşkusal ikincil anlam, çağrışımsal değer" şeklinde tanımlamaktadır. Yananlamlar, bireysel özelliklerin yanı sıra toplumsal, tarihsel, ekinsel gibi özellikleri de kapsar (Vardar, 1980, s. 157).

Aksan, yan anlamların dört şekilde oluştuğunu belirtmektedir: 1. Somuta yeni somut anlamlar eklenmesi 2. Somuta yeni soyut anlamlar eklenmesi 3. Soyuta yeni soyut anlamlar eklenmesi 4. Soyuta yeni somut anlamlar eklenmesi (Aksan, 2020, s. 77).

Her kelime kullanıldığı bağlama göre farklı anlamları ifade etse bile temelde bir anlama sahiptir. Fakat kelime benzetme, aktarma gibi çeşitli anlam olaylarıyla kelime çok anlamlı hâle gelerek yan anlamlar kazanabilir. Bu anlam gelişmesi zamanla öyle bir hâle gelebilir ki sözcüğün temel anlamı unutulur ve kelime yan anlamlarıyla yaşamaya devam eder (Arslan Erol, 2018, s. 30).

1.5.4. Bağlam

Z. Korkmaz, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'*nde bağlamı "Bir cümlede, bir konuşmada veya bir metin içinde yer alan herhangi bir kelimenin anlamının daha iyi belirlenebilmesi ve başka anlamlarından ayırt edilebilmesi için, kendisini çevreleyen ve karşılıklı ilişkide bulunduğu öteki öge veya ögelerle oluşturduğu bütün" (Korkmaz, 2019, s. 85). Aksan, "Bir göstergenin, birlikte bulunduğu öteki göstergelerle oluşturduğu ve anlamını aydınlatan bu bütüne bağlam (context). Diyoruz." şeklinde tanımlamaktadır (Aksan, 2020, s. 95).

Bir adın birçok anlamı olabilir fakat belli bir bağlamda anlamlardan sadece biri gerçekleşebilir. Her sözcüğün bir temel anlamı, bir de bağlamsal anlamı vardır. Her kullanımda anlamı bağlam belirginleştirir ve her durumda ad kesin bir kavramı canlandırır (Guiraud, 1999, s. 42). Bir kelimenin anlamı içinde bulunduğu sözdizimsel bağlama göre değişebilmektedir. Örneğin; Arapça kökenli acayip sıfatı, acayip işler kullanımında olumsuz bir anlam taşırken acayip başarılı kullanımında olumlu bir anlamı yansıtmaktadır. Bu örnekten de görüldüğü üzere sözcükler cümlede biçimsel ve özellikle anlamsal olarak bağımsız değillerdir (Onan, 2020, s. 114).

Berker Vardar, bağlamı *iç bağlam* (dil içi bağlam). ve *dış bağlam* (dil dışı bağlam). şeklinde ikiye ayırmaktadır. İç bağlam (dil içi bağlam).'ı, "Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce ya da sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim ya da birimler bütünü", dış bağlam (dil dış bağlam).'ı "Duruma, konuşucu ve dinleyicinin dil dışı, toplumsal, ekinsel, ruhsal nitelikli deneyim ve bilgilerine ilişkin ortak verilerin tümü" şeklinde ikiye ayırmaktadır (Vardar, 1980, s. 32).

1.6. Anlam Değişmeleri, Sebepleri, Gelişim Süreci ve Sınıflandırmaları

Karaağaç, anlam değişmesini "Dil birimlerinin, dillerin toplumsal uzlaşılara dayalı saymaca ve iğretilemeli, iki ve çok katmanlı göstergelerindeki değer değişimine, anlam değişmesi denir" şeklinde tanımlamaktadır (Karaağaç, 2013, s. 32).

Sözcüklerin genellikle birden fazla anlamı olduğu görülmektedir. Fakat bu farklı anlamlar aynı zamanda ortaya çıkmazlar. Sözcüklerin anlamları kullanımlara, gereksinimlere; diğer sözcüklerle ilişkilere, zamana göre farklılaşır. Bu farklılaşmanın

temelinde toplumsal, kültürel, tarihsel, dilbilimsel ve ruhsal neden olabilir (Z. Kıran & A. Eziler Kıran, 2018, s. 355).

Sözlerin ömürleri boyunca bir takım anlam değişmeleri olur. Bu bakımdan sözlerin anlamları sabit noktalar değil, değişken alanlar halindedir. Bu canlı, hareketli, değişken alanlar bölünmelere, komşu sözlerin anlam alanlarının kısmen veya bütünüyle içine alma gibi özellikler gösterirler. Herhangi bir konudaki bilgilerin artması, sözlerin anlam alanlarının bölünmesine ve onların yeni adlarla adlandırılmalarına; bilgilenmelerin zayıflaması ve komşu kavramların, dolayısıyla bunların adlarının dilde kullanılma yüzdelerinin düşmesi de, anlam alanlarının komşu alanları da içine almasına yol açar. Bütün bunlar, dili kullanan topluluğun hayat seyrine bağlıdır; dildeki anlam bölünme ve birleşmeleri, dili kullananların insan-varlık ilişkilerinin güçlenmesinin veya güçsüzleşmesinin sonucudur. İşte insan-varlık ilişkilerinin bu değişkenliği, dilleri, sözlük ve dil bilgisi değişikliklerine götürür; sözlerin yer aldıkları ortamlar sürekli değişir işte buna anlam değişmeleri denir. Değişmelerin gerçekleştiği yer ve zamanlarda, yeni veya değişen bilgilere yeni adlar bulununcaya kadar, bazı sözler, birden çok anlam yüklenmek durumunda kalırlar. Tek anlamlı bir sözün anlam alanı kadar, çok anlamlı bir sözün temel ve yan anlamlarının da yeri sürekli değişir. İnsan-varlık ilişkisini yansıtan ‘dil içi dünya görüşü’ veya ‘dilin dünya tablosu’ kadar, tarih, coğrafya, çeşitli kavim ilişkileri gibi dil dışı konuların da büyük rol oynadığı bu anlam değişmeleri, karmaşık bir süreçtir (Karaağaç, 2013, s. 32-33).

L. Bloomfield, anlam değişikliğinde kullanım sıklığındaki artış ve düşüşün rol oynadığı görüşündedir.

“Pek çok semantik değişiklikte rol oynayan faktör kullanım sıklığındaki düşmedir. Buna karşılık bir şeklin yeni anlamlar kazanması sıklığındaki artıştan kaynaklanan özel bir durumdur, çünkü doğrusunu söylemek gerekirse, bir şeklin hemen hemen her ifadesi yeni bir durumla ortaya çıkar ve bu yeniliğin derecesi belirli ölçülere dayalı değildir. Aslında diller bu açıdan farklılaşır ve bu tam olarak semantik değişiklik çalışmalarında bizi ilgilendiren bir şeklin yeni bir anlama yayılışıdır.” (Arslan Erol, 2018, s. 63).

Ahanov, anlam değişmesi, yeni anlama sahip olmayı dil içi ve dil dışı sebepler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Ahanov, dil dışı sebepleri beşe ayırmaktadır: (Ahanov, 2021, ss. 104-105; Atmaca, 2019, s. 965).

1. Kavramın maddi şekli olan kelime, düşüncenin gelişmesiyle ilişkili olan kavramın gelişmesini de gösterir. Düşüncenin gelişme süreçlerinin, mesela somutluktan soyutluğa, özellikten genelliğe dönüşme ve kavramın ayrımlaşması (differenciation). söz anlamının gelişmesini etkilememiş olamaz.
2. Sözün kullanılış sahasının değişmesi, anlamının değişmesine yol açar. Eğer söz geniş bir sahadan dar veya özel bir sahaya, mesela halkın söz varlığından dil bilimine geçtiğinde anlamı özelleşerek belli bir kavramı bildiren terim anlamına sahip olur.
3. Söz anlamının toplumun, toplumdaki iletişim ve üretim yönteminin gelişmesine bağlı olarak değişip çeşitlenmesi de söz konusudur.
4. Söz anlamının, işlev yasasına bağlı olarak da değişmesi mümkündür. İşlev yasası nesnelerin (araçların). işlev birliğine dayanır. Bir nesne veya araç başka bir nesne veya araçla nöbetleşerek yer değiştirir, sonuncusu işlev birliğine göre başlangıçtaki nesnenin veya aracın adlandırmasıyla adlandırılır.
5. Toplumun gelişmesi sonucunda yeni öğrenilen nesne ve durumları adlandırma değişik yöntemlerle, mesela söz anlamının değişmesi, yani sözün yeni anlama sahip olması biçiminde de olabilir.

Ahanov, dil içi sebepleri ise şu şekilde açıklamaktadır: “Anlam değişmesinin iç sebepleri çok çeşitlidir. Ancak bunların hepsi nihayetinde şuna gelip dayanır: Söz tek başına değil, genellikle başka sözlerle sürekli bir ilişki içinde yaşamını sürdürür. Dilin sözlüğü, dağınık sözlerin düzensiz topluluğu değil, bütün sözlerin toplanarak ve birbirleriyle ilişkiye girerek dilin sözcük-anlamlık (söz türü). dizgesini oluşturur. Yeni söz veya anlam, dilin sözcük-anlamlık dizgesine katıldığında, dilin söz varlığında önceden yer alan sözlerin anlamlarıyla, özellikle kendisiyle eş anlamlı sözler ilişkiye girer. Bu ilişki iki yönlü olabilir: Dilin sözcük-anlamlık dizgesine katılan yeni sözü veya

anlamı söz varlığında bulunan sözler etkileyebileceği gibi; söz varlığında bulunan sözleri, yeni söz veya anlam da etkileyebilir." (Ahanov, 2021, s. 105).

Meillet, anlam değişmelerinin nedenleri arasında toplumsal etkenlere yer vermiştir. Dilde var olan toplumsal olayın başlıca sebeplerinden en önemlisini bireylerin dışında oluş ve toplumsal baskıyı belirtmiştir. Aynı dili konuşan kimselerin değişik gruplara ayrılması anlam değişimlerinde rol oynayan en önemli toplumsal nedendir (Vendryes, 2001, s. 162). Meillet, değişimlerin genel nedenlerini üç büyük türe bağlar (Vendryes, 2001, ss. 160-161).

1. Dilsel Nedenler
2. Kelimelerin belirttiği nesnelerin değişmesi de anlam değişimine yol açan bir başka etkendir.
3. A. Meillet'ye göre, anlam değişimlerine yol açan en önemli nedenler toplumsal nedenlerdir.

Vendryes, anlam değişmelerinin sınıflandırmasında ölçütler mantık ve psikolojik ölçütlerdir. Darmesteter, Bréal'in mantıksal sınıflandırmaları genellikle daralma, genişleme ve iletme kavramlarına dayanır. Wundt, Schuchardt, Roudet psikolojik sınıflandırmaları ana çizgileriyle dört öbekte toplar: iki anlam arasındaki benzerlikten doğan yenilikler (metafor); iki anlam arasındaki yanaşıklıktan doğan yenilikler (metonimi); iki isim arasındaki benzerlikten doğan yenilikler; iki isim arasındaki yanlışlıktan doğan yenilikler (Vendryes, 2001, s. 166).

Guiraud ise anlam değişmelerinin nedenlerini adlandırma ve anlamın evrimi şeklinde ikiye ayırmaktadır. Adlandırmada anlam değişir çünkü mantıksal ya da anlatımsal amaçlarla bir kavrama billinçli olarak ad verilir; nesneler adlandırılır. Bu durumda bireysel, bilinçli ve kesintili bir değişim görülür. Anlam evriminde de anlam değişir çünkü çağrışımlardan biri ikincildir (bağlamsal anlam, anlatımsal anlam, toplumsal değer). ve yavaş yavaş temel anlama doğru kayarak onun yerini alır; anlam evrim geçirir. Bu durumda ise toplumsal, bilinçsiz ve aşamalı bir değişim gerçekleşir. Her iki durumda da sözcüğün anlamıyla değerlerini oluşturan anlıksal çağrışımların yapısındaki bir değişiklikten doğar (Guiraud, 1999, s. 67).

Guiraud, anlam değişmelerine yol açan nedenlerin çokluğu ve karmaşıklığına değinerek en yalın ve tutarlı tasnif çalışmasının Meillet ve Nyrop'a ait olduğunu ifade eder. Onlar tarafından yapılan sınıflandırmadan hareketle anlam değişmelerine yol açan sebepleri şu şekilde sıralar: (Guiraud, 1999, s. 67).

a. Tarihsel nedenler ya da bilimlerde, tekniklerde, kurumlarda, törelerde görülen değişimler: Bunlar ad değişikliğine yol açmadan nesneleri değiştirir, onun için de dil dizgesini dolaylı olarak etkiler.
b. Dilsel nedenler ya da seslere, biçimlere, sözdizimine ilişkin nedenlerden doğan değişimler: Bulaşma, yanlış kökenleme, eşadlı çatışmaları ve eksilti;
c. Toplumsal nedenler: "Toplumsal aktarmalar" ve sözcüğün toplumsal alanındaki kaymalar, sözcüğün anlam alanını değiştiren özelleşme ya da genelleşme (daralma ya da genişleme);
d. Ruhsal nedenler: Anlatımlılık arama, tabular ve örtmeceler, coşkusal güç (bu dördüncü öbek Meillet'ye özgü sınıflandırmada yer almaz).

G. Karaağaç, anlam değişmelerinin sebeplerini yer (coğrafya), zaman (tarih), eksik öğrenme (çocuklara verilen ana dili eğitimi). şeklinde üç farklı sebebe dayandırmaktadır (Karaağaç, 2013, ss. 33-34).

Necip Üçok, anlam değişmelerinin sebeplerini dörde ayırmaktadır. 1. Benzetmeye bağlı tedai 2. İhtilata bağlamına değişmesi ve duyu alanının değişmesi 3. Duygu tedaisi 4. Sentaksa ait tedai (Üçok, 2004, s. 102).

Doğan Aksan, anlam değişmelerini anlam daralması, anlam genişlemesi ve genelleşme, başka anlama geçiş (anlam kayması). olarak tasnif etmektedir. Anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesini de bu ana başlıkların altına eklemektedir (Aksan, 2015, ss. 213-216).

M. Osman Toklu, *Dilbilime Giriş* adlı çalışmasında anlam değişikliklerini 1. Anlam daralması ve anlam genişlemesi 2. Anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi şeklinde iki kısımda incelemektedir (Toklu, 2018, s. 130).

Caner Kerimoğlu, *Genel Dilbilime Giriş* adlı çalışmasında anlamla ilgili değişimleri Anlamla İlgili Dönüşümler: Genişleme, Daralma, İyileşme, Kötüleşme, Başka Anlam Geçiş başlığı altında incelemektedir (Kerimoğlu, 2021, ss. 209- 210).

Nesrin Bayraktar, *Dilbilimi* adlı çalışmasında anlam değişikliklerini Anlam Olayları ve Söz Sanatı Sayılan Anlam Olayları şeklinde ikiye ayırmaktadır. Anlam Olayları başlığı altında Anlam Daralması, Anlam/Anlamın Genişlemesi, Anlam Genelleşmesi/Kapsamlayış, Başka Anlama Geçiş, Anlam İyileşmesi ve Anlam Kötüleşmesi yer almaktadır. Söz Sanatı Sayılan Anlam Olayları başlığı altında ise Deyim Aktarması ve Ad Aktarması yer almaktadır.

Necip Üçok, *Genel Dilbilim (Lengüistik).* adlı çalışmasında anlam değişmelerini üçe ayırmaktadır. 1. Mana Genişlemesi 2. Mana Daralması 3. Başka Manaya Geçiş başlığının altında ise Mana Bayağılanması ve Mana İyilenmesi yer almaktadır (Üçok, 2004, ss. 97-100).

S. Ulmann anlam değişmelerini dört grupta inceler: (Arslan Erol, 2018, s. 66; Ulmann, 1972, ss. 211-227).

1. Anlamlar arasındaki benzerlik yoluyla gerçekleşen değişmeler (deyim aktarmaları / metaphor).

2. Anlamlar arasındaki bitişiklik yoluyla gerçekleşen değişmeler (ad aktarması / metonymy).

3. Adlar arasındaki benzerlik yoluyla gerçekleşen değişmeler (halk etimolojisi / popular etymology).

4. Adlar arasındaki bitişiklik yoluyla gerçekleşen değişmeler

Bloomfield ise anlam değişmelerini daralma, genişleme, deyim aktarması, ad aktarması (zaman ve mekânda yakınlık), komşuluk (parça-bütün ilişkisi), abartma (hyberbole ve litoes), bozma (kötüleşme / degeneration). ve yüceltme (iyileşme / elevation). şeklinde tasnif etmiştir (Arslan Erol, 2018, s. 67; Bloomfield, 1933, ss. 150-157).

1.6.1. Anlam Değişmelerinin Gelişmesinde Etkili Olan Anlam Olayları

1.6.1.1. Benzetme

Benzetme, Aksan'a göre "insanoğlunun anlatıma güç verme amacıyla, birtakım nesneler, kavramlar arasında gördüğü yakınlıklardan, benzerliklerden yararlanarak

bunlardan birini anlatırken ötekini de anması eğilimidir. Benzetmeler aktarmaların ilk aşamasıdır." (Aksan, 2015, s. 187).

Benzetme yoluyla oluşan anlam değişmeleri, bir dil birliğinin belirli bir yer ve zamandaki asıl (central). anlamı ile dal /mecaz (marginal / metaphoric). anlamlarının yer değiştirmesiyle meydana çıkar (Arslan Erol, 2018, s. 49).

Benzetmenin dört öğesi vardır: benzeyen (Osm. müşebbeh, İng. tenor), kendisine benzetilen (benzetmelik, Osm. müşebbehün-bih, İng. vehicle), benzetme yönü (Osm. vech-i şebeh, İng. ground), benzetme ilgeci (Osm. edat-ı teşbih) (Uğur, 2007, s. 55). Nizamettin Uğur, *Anlambilim* adlı çalışmasında benzetmeyi "öğelerin sayısına göre benzetmeler, benzetme yönünün özelliklerine göre benzetmeler, öğelerdeki sözcüklerin türlerine göre benzetmeler, öğelerin varoluşsal özelliğine göre benzetmeler, kuruluş biçimine göre benzetmeler, yeterlilik yönünden benzetmeler" şeklinde türlere ayırmıştır. Emine Atmaca da *Eski Oğuz Türkçesinden Günümüz Türkiye Türkçesine Söz Varlığı ve Anlam Olayları* başlıklı yayımlanmış doktora tezinde benzetmeyi çeşitlerine göre "ayrıntılı benzetme, kısaltılmış benzetme, güzel benzetme, pekiştirilmiş benzetme şeklinde" tasnif etmiştir (Atmaca, 2016, s. 313).

1.6.1.2 Aktarmalar

Anlatılmak istenen bir kavramın onunla bir yönden ilişkisi, benzerliği, yakınlığı olan başka bir kavramla anlatılmaya çalışılır. Böylece gösterge yeni bir anlam kazanır (Aksan, 2020, s. 79). Aktarımlar, sözcüğün değişmece anlam, giderek yan anlam kazanmasını sağlar. Yani sözcüklerin başat anlamını bırakıp yeni bir başat anlam kazanmasıdır (Uğur, 2007, s. 167). Bu yüzden de aktarmalar, çok anlamlılığı meydana getiren etkenlerin başında gelen anlam olaylarındandır (Arslan Erol, 2018, s. 49).

Aktarmalar, Deyim Aktarması ve Ad Aktarması olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1.6.1.2.1 Deyim Aktarması

Deyim aktarması, "Sözcüğün dile getirdiği kavramla, onun göstereniyle bir başka kavram arasında çoğu kez benzetme yoluyla bir ilişki kurarak sözcüğü o kavrama

aktarma olayıdır." (Aksan, 2015, s. 183). Deyim aktarmasının karşılığı olarak *metaphor*, *eğretileme*, *istiare* terimlerinin de kullanıldığı görülmektedir. Metaphor, Eski Grekçe metaphora kelimesinden türetilmiş bir terimdir. Metaphora'dan gelen 'metafor' terimi, meta: 'öte' ve pherin 'bir yerden başka bir yere götürmek' anlamındadır. Kaynaklarda deyim aktarması terimi yerine kullanılan eğretileme – iğretileme tam anlamıyla metafor terimini karşılamamaktadır. İstiarede bir kelimenin anlamını geçici olarak başka bir kelime için alma, kullanma durumu söz konusudur. Metafor, istiare anlam olayından farklıdır; çünkü geçici olarak başka bir kelimenin anlam alanını işgal etmez. Metaforda amaç kalıcı ve köklü bir anlam kazanmaktır (Atmaca, 2016, s. 314).

Deyim aktarması, Zeynep Korkmaz tarafından *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*nde "Aralarında uzaktan veya yakından ilgi bulunan iki şey arasında bir benzetme ilişkisi kurarak, bunlardan birinin adını, geçici olarak kendisine benzetilen diğer şeyin adı ile karşılama olayı" (Korkmaz, 2019, s. 111); Ahanov, "Belirtilerinin benzerliğine göre bir nesnenin veya durumun, başka bir nesnenin veya durumun adıyla adlandırılması sonucunda söz anlamının değişmesi deyim aktarması diye adlandırılır" (Ahanov, 2021, s. 106). şeklinde tanımlamaktadır.

M. O. Toklu ise deyim aktarmasını düzdeğişmece olarak kullanmaktadır ve düzdeğişmeceyi "İki nesne ya da kavram arasındaki benzerlik ilişkisine, benzer anlam özelliklerine dayanarak birinin adını diğerine aktarma" şeklinde tanımlamaktadır. Düzdeğişmecenin çeşitli biçimlerde meydana geldiğini bunlardan birinin kapsamlama olduğunu belirtmektedir. Kapsamlama da bütün için parça ve parça için bütün kullanımı" demektedir (Toklu, 2018, ss. 137, 139).

Bu olay daha çok insanoğlunun organ adlarında, vücuduyla ilgili kavramlarda görülür. Baş, göz, kulak, diş, dil, boyun, el, kol, bacak, ayak… tan başlayarak etek, yaka, paça gibi giysi parçalarına kadar uzanır (Aksan, 2015, s. 183).

Deyim aktarmaları dilde yaygın bir eğilim gösteren benzetmelerde olduğu gibi benzerlik ilgisine bağlıdır. Deyim aktarmalarının benzetmeden farkı benzetme ilgecinin bulunup bulunmamasıyla ilgilidir. Aksan bu farkı şu örnek ile açıklamaktadır: "Bir genç kızın fidan gibi ince, narin yapılı ve çekici olduğunu belirtmek üzere, onun için fidan gibi ya da ceylan gibi benzetmeleri yapılır. Ancak benzetme ilgeci kaldırılarak bu

genç kız fidan ya da ceylan göstergeleriyle anlatılırsa burada bir deyim aktarması söz konusudur.” (Aksan, 2020, s. 80).

Aksan, deyim aktarmalarının gerçekleşme şeklini beş aşamada incelemiştir: (Aksan, 2020, ss. 81-87).

a). İnsandan Doğaya Aktarma

b). Doğadan İnsana Aktarma

c). Doğadaki Nesneler Arasında Aktarma

ç). Somutlaştırma

d). Duyular Arasında Aktarma

“*İnsandan doğaya aktarmanın bir türü*, insana ait fiziksel ve ruhsal özelliklerin doğadaki varlıklara aktarılmasıyla gerçekleşir. Özellikle yazın ve şiir dilinde görülen bu tür, doğadaki varlıkları bir bakıma kişileştirdiği için kişileştirme (personification). adıyla anılır. Ancak bu aktarmalar yazar ve şairlerin kullanımlarında kaldığı için genellikle dilde kalıplaşarak yerleşmez. Kel tepeler, “görmüş ve geçirmiş deniz” (Y. Kemal Beyatlı), dalgın akşam, “haydut akşam” (Atilla İlhan), “bakire zambak” (Y. Kemal Beyatlı). gibi örnekler yazın incelemelerinde bir kapalı istiare (istiare-i mekniye). ürünü olarak söz sanatlarından sayılır.” (Aksan, 2020, s. 82).

Doğadan İnsana Aktarma ise doğadaki nesnelerin adlarının ve bunlarla ilgili sıfatların insanlar için kullanılması sonucunda oluşur. Eşek, maymun, öküz, keçi, kuzu, aslan, kurt, çaylak, kaz gibi hayvan adlarından başlayarak özellikle argoda kullanılan armut, hıyar, kabak, balkabağı, kereste, odun sözcüklerine, ayrıca sert, yumuşak, tatlı gibi doğadaki nesnelerin özelliklerini gösteren sıfatlara kadar uzanır.” (Aksan, 2020, s. 83).

*Doğadaki Nesneler Arasında Yapılan Aktarma*larda hayvandan bitkiye, hayvandan hayvana aktarmalar söz konusudur.

*Somutlaştırma*da, soyut kavramların, çeşitli durum, davranış ve duyguların somut göstergelerle dile getirilmesi, böylelikle daha canlı, elle tutulur, güçlü bir biçimde anlatılması eğilimidir. Aksan bu konuyla ilgili birkaç örnek vermektedir: “Türkçede bir dünya görüşünü, bir zihniyeti anlatmak, özellikle de bunu aşağılamak için Ar. kökenli,

yerleşik, somut bir kavram olan kafa sözcüğü kullanılır. Bu kafa değişmedikçe…, Ne kafa bu! gibi kullanımlarda bu eğilim bellidir. Aynı zamanda kavrama ve anlayış yeteneğini belirtmek üzere kafalı, kafasız gibi türevlerinden yararlanılırken görüşleri birbirine yakın kimseler için kafa dengi deyimine başvurulur. İğne, iğnelemek, taş, taşlama gibi sözcüklerin yan anlamlarına bakarsak soyut kavramların somut göstergelerle dile getirildiğini görürüz." (Aksan, 2020, s. 85).

Duyular arasında aktarmada ise farklı duyu alanlarına ait kavramların bir araya getirilerek canlı bir anlatım sağlanmasıdır (Aksan, 2020, s. 87).

1.6.1.2.2 Ad Aktarması

Ad Aktarması teriminin karşılığı olarak *Metonim, Düzdeğişmece* ya da *Mecaz-ı Mürsel* de kullanılmaktadır. "Metonomi, eski Grekçe metanymia 'adını değiştirmek, yeni ad vermek' anlamındaki kelimeden türetilmiş bir terimdir." (Atmaca, 2016, s. 318).

Ahanov, "bir nesne veya durumun adlandırmasının ikinci bir nesne veya duruma aralarındaki yakınlıktan dolayı adlandırma olmasına ve bunun sonucunda söze değişmeli anlam yüklenmesine ad aktarması (metonymy). denir." şeklinde tanımlamaktadır (Ahanov, 2021, s. 107).

Anlatılmak istenen kavram kullanılmadan, onunla ilgisi, ilişkisi bulunan bir başka kavramla anlatılmasıdır. Aksan, ad aktarmasının, Yunancada sünekdokhè adı verilen (Fr. Synecdogue). bir türünden bahseder. Bütün yerine parçanın anılması (Lat. Pars pro toto biçiminde formülleştirilir), parça yerine bütünün anılması (Lat. Totum pro parte.) (Aksan, 2020, ss. 87, 88). Esas kavram ile mekan, zaman, sebep, parça ve bütün vs. bakımından ilgilidirler. Bir şeyin bütün yerine bir parçasının kullanıldığı çok defa görülmüştür. Örneğin: gemi yerine yelken, ev veya fabrika yerine baca; yahut insanların ruh ve beden karakteristiklerine göre adlandırılmaları kalın kafa, düşünen bir kafa gibi. Yahut uğursuz, sakar bir kimse için düz taban. Birçok ad aktarımlarında mekan kullanıldığı halde, o mekanda oturanlar kastedilir: "Bütün şehir bu havadiste çalkalandı." Burada şehir ile kastedilen şehir halkıdır; "Bu haber üniversitede yayılınca…" = "bu haber üniversite gençliği arasında yayılınca …" demektir. Herhangi bir uzuv veya madde, kendinin meydana getirdiği şey için kullanılır: dil gibi.. Yine sanatkarların eserlerine bizzat sanatkarın adını vermek de bir nevi ad aktarımıdır. Mesela, "Bu bir Raphael'dir"…(Üçok, 2004, s. 95).

V. Doğan Günay, Nizamettin Uğur, Berke Vardar ad aktarması için *düz değişmece* terimini kullanır (Günay, 2007, s. 79; Uğur, 2007, s. 148).

V. Doğan Günay, düzdeğişmecenin tanımını şu şekilde yapmaktadır: "Düzdeğişmece (fr. mètonymie), bir kavramın doğrudan doğruya onu gösteren göstergeyle değil, ilgili, bağlantılı olduğu bir başka göstergeyle dile getirmesidir. Kısacası, bir nesneyi bir başka sözcükle belirtmeye düzdeğişmece denir." (Günay, 2007, s. 79).

Berke Vardar, *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*nde "Eğretilemeye karşıt olarak, tümcede dizimsel bir bağıntı kuran ya da belirtilen gerçeklik düzleminde yan yana bulunan öğelere ilişkin olarak, benzetme yapılmaksızın sonucun neden, içerenin içerilen, bütünün bölüm, genelin özel, somut adın soyut kavram yerine kullanılması yoluyla oluşan değişmece türü (Ör. Bütün kentte oturanlar yerine bütün kent, bir kadeh dolusu içmek yerine bir kadeh içmek, vb. denildiğinde düzdeğişmece yapılmış olur." (Vardar, 1980, s. 70).

Ad aktarması özellikle anlamı kolaylaştırması ve zenginlik katmasından dolayı şiir dilinde çok kullanılan bir anlatım biçimidir. Divan şiirinde, ad aktarmasının karşılığı "mecaz-ı mürsel"dir (Atmaca, 2016, s. 318).

Ad Aktarmalarının kendi içinde türleri bulunmaktadır: (Onan, 2020, s. 134).

a. Anlatılmak istenen kavramın yerine onunla ilişkili bir başka kavramın kullanılması
b. Sünekdokhe (Sünedoh).
    i. Bütün yerine parçanın anılması
    ii. Parça yerine bütünün anılması

1.6.1.3 Mecazlaşma

Emine Atmaca, sözlüklerde verilen ilk anlamın temel anlam, diğer anlamın ise mecazi anlam olduğunu belirtmektedir. Mecazi anlam, temel anlamın başka bir nesneye geçmesiyle meydana gelir, mecazi anlamlar belli durumlarda kullanıldığından çoğu zaman ikincil anlamlar da denmektedir (Atmaca, 2016, s. 724).

Mecaz anlamda bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek şekilde kullanmaktır. Mecaz anlamın ayırt edici özelliği, soyut ve gerçek anlamdan tamamıyla uzaklaşmış olmasıdır. Yan anlama sahip kelimelerde mecaz anlam özelliği yoktur. Mecazî kullanımlarda, gerçek anlamdan uzaklaşma söz konusudur (Onan, 2020, s. 123).

Atmaca mecazlaşmaları kendi içerisinde iki gruba ayırmaktadır: 1. *Somut mecazlar*; geminin burnu, uçağın kanadı 2. *Soyut mecazlar* Altın kalp, cesur/taş yürek gibi (Atmaca, 2016, s. 725).

1.6.1.4 Tabu ve Örtmeceler

Tabu, "korku telkin eden veya kutsal sayıldığı için kullanımından kaçınılan sözdür. Bu söz yerine, genellikle eş veya zıt anlamlısı olan başka bir söz kullanılır. Zaman içerisinde kullanılan bu söz yeni anlamda da kullanılmaya başlar. Eskiden insanlar batıl inançlarından dolayı, bazı varlıkların adlarını doğrudan söylemekten kaçınarak onları farklı adlandırmışlardır. Bu durum tabu olarak bilinir." "Bebeğin cin-şeytan tarafından yapılacak bir kötülüğe uğramaması için ona *Demir, Yaşar, Dursun, Satılmış* gibi adların konması, insan adlarında tabunun yerini gösterir." (Karaağaç, 2013, s.149).

M. O. Toklu, "Doğrudan doğruya söylemesi çeşitli nedenlerle uygun görülmeyen bir olguyu başka sözcük ya da söz öbeğiyle anlatmaya *örtmece* denir." (Toklu, 2018, s. 140). şeklinde tanımlarken Berke Vardar, *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*nde "Dolaysız biçimde söylenmesi uygun görülmeyen bir olguyu örterek dolaylı yoldan anlatma." (Vardar, 1980, s. 118). Ahanov, "Bazen bir nesnenin veya durumun adını doğrudan söylemek kaba veya ayıp sayılabileceği için, yumuşak ve nazik sözlerle değiştirilerek söylenir. Bu durum örtmece (euphemism). diye adlandırılır" açıklamasıyla tanımlamaktadır.

Bazı kaynaklarda ise örtmece yerine *örtülü anlam, güzel adlandırma* teriminin kullanımının tercih edildiği görülmektedir *(Kocaman vd.,* 2019, s. 215; Korkut, 2017, s. 40). Ece Korkut, "*Güzel adlandırma*" olarak da anılan örtmece (Fr. *Euphèmisme*; İng. *Euphemism*). sert, hoşa gitmeyen veya yaralayıcı, üzücü sözcüklerin yumuşatılarak başka sözcüklerle yer değiştirmesidir." der (Korkut, 2017, s. 40).

Zaman içerisinde kimi sözcükler yıpranır ve olumsuz anlam ve duygu değeri yüklenebilir. Bu tür durumlarda, olumsuz değerle damgalanan bu türden kullanımlar yerini yeni adlandırmalara bırakılır (Korkut, 2017, s. 40). Örtmeceler, tabu gibi batıl inançlardan değil, kaba ve ayıp kabul edilen sözlerin yerine nazik ve saygılı sözlere dönüştürme düşüncesinden ortaya çıkmıştır (Ahanov, 2021, s. 136). Örtmecede normal şartlarda kötü olarak algılanan kelimelerin bir şekilde değiştirilip yeni ve farklı bir tarzda söylenmesi söz konusudur. Yani örtmece, anlam değişmediği halde algılamayı değiştirmeye yönelik bir anlatım tarzıdır. Tabular ve örtmeceler bir madalyonun iki yüzü gibidir. Tabuların varlığı insanları kaçınmaya zorladığından örtmece kelimeler ve ifadeler dilde kullanılmaya başlamaktadır. Bundan dolayı kötü olarak karşılanan durumlardan bahsetmek zorunda kaldığımızda onu en zararsız kelimelerle ifade etmeye çalışırız. (Demirci, 2008, ss. 22-23).

1.6.1.5. Argo, Jargon ve Sövgü Sözleri

Karaağaç, "Argo ortaklaşa kullanılan ölçünlü dilin dışında kalan her türlü dil kullanımıdır. Dil kullanımında tek amaç vardır: İletilmek istenen bilginin karşı tarafa dökmeden, saçmadan taşınması. Bu amaç dışında kalan, anlam taşımayı arka plana atan her türlü dil kullanımı, argodur." (Karaağaç, 2013, s. 152). Argo, dar anlamıyla toplumca hoş karşılanmayan dil kullanımıdır. Kullanımı toplum tarafında uygun görülmeyen tabu ve sövgü sözlere dayalıdır." şeklinde tanımlamaktadır. (Karaağaç, 2013, s. 383).

Berke Vardar, *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*nde argoyu "Bir toplumda geçerli genel dilden ayrı, ama ondan türeme olan, belli çevrelerce kullanılan ve herkesçe anlaşılmayan, eğretilemelerin büyük bir yer tuttuğu, kendine özgü sözcük ve deyimlerden oluşan özel dil." şeklinde tanımlamaktadır (Vardar, 1980, s. 24).

Dil kullanımının gerçekleştirilmesinde engel, ahlakça bir sakınca, lüzumlu görülen gizliliğin bozulması, sorunlu topluluğun mağlubiyeti kabulü gibi durumlarda, kişiler veya topluluklar argo kullanmaya başlarlar (Karaağaç, 2013, s. 177). Argo her kesim tarafından günlük hayatta da kullanıldığından değişime ve dönüşüme açıktır. Argo, günlük hayatın doğrudan içinde olduğundan hem kültürden etkilenir hem de kültüre göre şekillenir (Somuncu, 2020, s. 145).

Argo, konuşma gruplarının özel kelime hazinelerinden ortaya çıkar ve gruba has olarak kaldığı müddetçe jargon olarak adlandırılır. Fakat o, belli bir grubun malı olmaktan çıkıp genel sirkülasyona geçtiği zamansa jargon olarak değil argo olarak adlandırılır. Bu tanım ve sınıflandırmadan hareketle hemen her meslek grubunun, sosyal tabakanın veya ortak bir müşterek faktöre dayalı sosyal grubun kendine has bir jargona sahip olduğu ve yine bunların şu veya bu ölçüde argoyu beslediği söylenebilir (Çobanoğlu, 2005, ss. 234-235).

Devellioğlu, Türkçede argonun üç temel üzerine kurulduğunu ifade etmektedir: (Devellioğlu, 1980, ss. 28-29).

1. Bağlı bulunduğu dilin anlamını değiştirmek, yani kelimeyi mecazlaştırmak yoluyla: Acıbadem; ahlat; armut; böğürtlen; dut; hışır; leblebi; ahtapot; angut; bıldırcın; çakal; çiroz; inek; ispinoz; mikrop … gibi
2. Yabancı dillerden aynen veya bozuntu olarak ve bazen de Türkçe ile birleşme yoluyla
3. Yabancı veya bağlı bulunduğu dilden uydurma, yakıştırma veya benzetme yoluyla: paçoz; tingoz, pofyos; kakanoz; maval; macar; kolpo; keriz; kaspanak (=gaspıanek?); haniş … gibi.

Karaağaç sövgü, ilenç sözlerini ise "Birdenbire gerçekleşen beklenmedik bir olay sırasında, sinir sisteminde oluşan enerjiyi dağıtmak için gerçekleştirilen, sıradışı bir dil kullanımıdır." şeklinde tanımlamaktadır (Karaağaç, 2013, s.177).

1.6.1.6. İroni

"Dil birimlerinin iğretileme anlamlarını ve genellikle de zıt anlamlarını kullanarak gerçekleştirilen bir dil kullanımıdır." İronide, iğretili dil kullanımı, asıl anlamın zıt anlam taşıyan sözlerle kullanıldığı görülmektedir. Odanın dondurucu serinliğine rağmen pencereyi açık tutan Yasin Bey'e kaşlarını çatan Mustafa Bey, 'Yasinciğim, kapıyı da açsana.' diye çıkıştı (Karaağaç, 2013, s. 346).

İroninin daha çok bağlamın içinde değerlendirilmesi ve anlaşılması gerekmektedir (Sönmezler Duran, 2020, s. 64). Fakat ironi ile ortaya çıkan anlam olayları tezimize konu olan on çağdaş Kıpçak lehçesinden sadece Kazan-Tatar

Türkçesinde dile yerleştiğini ve sözlükte de kayıtlı olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.

1.6.1.7.Terimleşme

"Anlamları dar ve sınırlı olan terimler, bilim dallarının ve meslek kollarının mensupları arasında kısa yoldan anlaşmayı sağlayan sözlerdir. Terim sözü, Latince son sınır anlamına gelen terminus kelimesine benzetilerek derlemek fiilinin eski şekli olan termek fiiline -im eki getirilerek türetilmiştir." (Zülfikar, 2011, s. 20).

"Terimler, başlangıçta totem, inanç ve ibadetle ilgili kelimelerden oluşmaktaydı. Sonraları bunlara bugün için basit sayılabilecek ev aletleri, araba, at ve atçılıkla ilgili araç gereçler ile savaş araç gereçlerinin adları eklenmiştir. Daha sonraki dönemlerde eğitim, sağlık, savaş ve barışla ilgili kelimler terim olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bilimsel gelişmelere bağlı olarak yanıcı ve patlayıcı maddelerin icadı ile onlarla ilgili terimler oluşmaya başlamıştır. Son bir buçuk asırda bilim, teknik, yönetim, bilişim alanlarındaki gelişmelere paralel olarak terimlerin sayısında da tabii bir artış meydana gelmiştir." (Kahraman, 2017, s. 139).

1.6.1.8. Söz Eksiltme

Karaağaç, "Sözlerin anlam değiştirme yollarından biri de, çeşitli söz öbeklerini eksiltmeli yapılara dönüştürmektir." der. Türkçenin sözlerinde görülen eksiltme de, birçok dilde görülen ünlü bir anlam olayıdır; yani eksiltmeye uğramış dil birimidir. Söz dizimi kaynaklı bir anlam değiştirme olayı olarak iki sözden oluşan herhangi bir söz öbeğinin bir ögesinin eksiltilmesiyle elde edilir ve kalan tek söz, söz öbeğinin anlamını taşır."

TT *düdüklü tencere* > *düdüklü*; TT *yazma eser* > *yazma*; TT *dişli çark* > *dişli*; TT *cep telefonu* > *cep*; TT. *sayısal loto* > *sayısal*; TT *bedelli askerlik*> *bedelli* vb (Karağaç, 2013, s. 46).

Guiraud, söz eksiltmenin / kısaltmanın iki biçimde ortaya çıktığını belirtmektedir:

a. *Güdüklenme yoluyla kısaltma* (otomobil yerine oto demek gibi).

b. *Eksilti yoluyla kısaltma* Bu tür kısaltmalarda bileşik bir deyimin öğelerinden biri atılır (Fransızca [pommes] fires "patates kızartması" ya da [ville] capitale "başkent" sözcüklerinde olduğu gibi) (Guiraud, 1999, s. 58).

1.6.1.9.Yerlileştirme (Halk Etimolojisi).

"Bir dilbirliği için yabancı olan, anlamı bilinmeyen bir öğenin, sesçe ona yakın yeterli öğelerden yararlanılarak yerlileştirilmesi, anadilinden bir öğeyle değiştirilmesidir. Bu yabancı öğe bir özel ad (yer adı, kişi adı, bir coğrafi ad). olabileceği gibi, bir tür adı da olabilir; dilde eski kullanılırken unutulmuş, ölmüş sözcüklere de aynı işlem uygulanabilir." (Aksan, 2015, s. 198).

Aksan yerlileştirmenin gerçekleştirme yollarını şu şekilde incelemiştir (Aksan, 2015, s. 199).

a) Yabancı ya da kökeni bilinmeyen bir öğeye, ses çağrışımı aracıyla ve gösterdiği nesneyle ilişkili bulunmayan bir yerli sözcüğün yakıştırılması.
b) Yabancı ya da kaynağı bilinmeyen öğeye, çoğu kez bilinçli olarak olarak bir yerli sözcüğün yakıştırılması
c) Yabancı ya da kaynağı bilinmeyen öğeyle yerli öğe arasında anlam ilgisi kurulması.

Zeynep Korkmaz bu maddelere ilave olarak Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II, "Halk Etimolojisi ve Folklor" başlıklı çalışmasında "euphesismus" diye adlandırdığı ve hoşa gitmeyen adların değiştirilmesiyle yapılan halk etimolojisini de dahil eder (Korkmaz, 2017, 1243).

1.6.1.10. Çok Anlamlılık

Aksan, çokanlamlılığı, "Değişik etkenlerle bir göstergenin yansıttığı temel anlamın yanı sıra yeni yeni yeni kavramları da anlatır durumda olmasına çokanlamlılık (polysemy). adı verilir." (Aksan, 2020, s. 89). Z. Korkmaz, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*nde çok anlamlılığı (anlam çokluğu). "Bir kelimede temel anlamla bağlantılı birden çok anlamın bulunması; bir kelimenin anlam genişlemesi yoluyla, asıl anlamı ile olan ilişkisini kaybetmeden yeni anlamlar kazanması." (Korkmaz, 2019, s. 107). Karaağaç ise "çok anlamlılık (polysemy), bir dil biriminin birden çok anlam ve işlev

için kullanılması durumudur. Bir sözün birden çok bilgiye ad olma durumu, çok anlamlılık olarak bilinir." (Karaağaç, 2013, s. 217). Ahonov, "Sözün temel anlamından başka yan anlamından başka anlamlara sahip olması çeşitli anlamlarda kullanılmasına imkân vermektedir. Birden fazla anlama sahip sözler çok anlamlı (polysemous). sözler diye adlandırılmaktadır. Genel çok anlamlılık durumu ise polysemy[5] diye adlandırılır." (Ahanov, 2021, s. 95). Elbourne, "çokanlamlılık, fonolojik, sözdizimsel ve anlamsal özellikler topluluğu açısından bir kelimenin anlaşılabilecek birçok anlama geldiği bir durumdur." (Elbourne, 2020, s. 53) şeklinde tanımlamaktadır.

Çokanlamlılıkta gösterge temel anlamını yitirmeden yan anlamlar kazanmaktadır. Zaman içerisinde bu anlamlar unutulabildiği gibi yeni yan anlamlarla da zenginleşebilir. Türkçenin elimizdeki en eski ürünlerinden Orhon yazıtlarındaki kimi sözcükler bunun örneklerindendir. Örneğin bugünkü değmek eylemi (tegmek). 8. yüzyılda "değmek, dokunmak" anlamının (Bilge K. doğu 30). yanında "ulaşmak, erişmek" kavramını da (Kül T. güney 4), aynı zamanda "saldırmak, yakalamak" anlamlarındadır (Kül T. doğu 53). Günümüzde bu anlamlarda değişmeler meydana gelmiştir (Aksan, 2020, s. 90).

Başlangıçta tek bir kavramın simgesi olan gösterge, genellikle kolay ve etkili anlatım meylinden dolayı aktarmalarla ve kullanım sıklığının artmasıyla yeni kavramları da anlatır duruma gelir.

Çok anlamlılık sıklık kavramıyla bağlantılıdır. En sık rastlanan birimler, çokanlamlığın en yoğun görüldüğü ögelerdir. Bu anlamda kullanım düzleminde bağlam ve durum çokanlamlılığı dengeleyici ve bulanıklığı giderici faktörlerdir (Vardar, 1980, s. 52).

Dillerin ses ve anlam bakımından sürekli değişim halinde olması, çok anlamlılıktan eş sesliliğe, eş seslilikten çok anlamlılığa sürekli bir geçişe neden olmuştur. Bugün çok anlamlı görünen bir kelimelerin anlamları eş seslilik içinde olabilir veya bugün anlamları arasındaki ilişki unutulduğu için eş sesli olarak düşünülen sözler, eski dönemlerin çok anlamlı sözü de olabilir. Eş seslilik ve çok anlamlılık bazen

[5] Polysemy – Eski Grekçe poly "çok" ve sema "belirti" sözlerinden yapılmış terim, çok anlamlılık demektir.

birbirine karıştırılabilir. Bu durumda dil dışı konulara bakmak gerekir; sosyal ve tarihsel alanlara, kültür alışverişine yönelinmesi gerekir (Karaağaç, 2013, s. 217).

Elbourne, çokanlamlılıkta bir kelimenin farklı anlamlarının o kişide uyandırdığı anlam da deneceğini bir değil iki (ya da). daha fazla sözcük girdisi içere eşadlılıkta böyle bir durumun söz konusu olmadığını belirtmektedir. Bu bakımdan eşadlılıkta iki kelimenin yalnızca aynı telaffuzu değil, ayrıca aynı yazımı da paylaşması gerektiğini izah eder (Elbourne, 2020, s. 53).

Kimi dilciler çokanlamlılığı anlam bulanıklığı (ambiguity). olarak değerlendirmektedir. Konunun anlam bulanıklığı olarak değerlendirilmesinin sebebi birtakım çok anlamlı öğelerin eşadlı (homonymous). sözcüklerle karışabileceği ya da kullanım sırasında anlaşılma zorluklarının ortaya çıkabileceğindendir. Aksan, "çay" kelimesinden hareketle bu anlam olayını açıklamaktadır. "Çaya gittiler" gibi bir cümlede geçen Çince kökenli "çay" hem bir bitkiyi hem bu bitkinin kurutulmuş biçimini, hem bununla yapılan içeceği, hem de çay içilerek yapılan bir toplantıyı, eğlenceyi anlatmaktadır. Diğer taraftan bunun eşadlısı olan ve ırmaktan küçük akarsuyu gösteren "çay" göstergesi de vardır. "Çaya gittiler" cümlesi tek başına alınırsa bir anlam bulanıklığı meydana gelebilir. Ancak içinde geçtiği metin ve bağlama bakıldığında kavramın neyin anlattığı kolayca anlaşılır (Aksan, 2020, ss. 91-92).

Necip Üçok, *Genel Dilbilim (Lengüistik).* adlı çalışmasında çokanlamlılığı *türlüanlamlılık* şeklinde adlandırmaktadır. Üçok, türlüanlamlılıkla ilgili şunları ifade etmektedir: "Türlüanlamlılık keyfiyeti en başta dilin bir organizma olmasından doğan bir keyfiyettir. Fakat unutulmamalıdır ki, dilin büyümesi, gelişmesi ve ölümü, yani hayatı, fonem değişmesi ve kelimelerin mana değiştirmesi gibi önemli birtakım muayyen şekil değiştirmelerinden ibarettir. İşte bu mana değişmesinin her nevi: mana daralması, mana genişlemesi, başka manaya geçiş vs. dilde türlüanlamlılığı doğurur. Çünkü bir kelime yeni bir anlam kazanınca, eski mana hemen ortadan kaybolup gitmez; dilde daha uzun bir müddet sürer; yani bir müddet için her iki mana yanyana kullanılır." (Üçok, 2004, ss. 92-93).

Nizamettin Uğur, çokanlamlı sözcüklerin gerçek anlamlarını a). Başat anlam (temel anlam, düzanlam, göndergesel anlam, asıl anlam, ilk anlam, konuluş anlamı). ve b). Yan anlam (Kullanılış anlam, ikincil anlam). olmak üzere iki bölüme ayırmaktadır.

Sözlüklerde çokanlamlı sözcükler açıklanırken önce başat anlam, sonra yan anlamları ve dilde az çok bilinen kimi değişmece anlamları verilir (Uğur, 2007, ss. 21-22).

Her dilde çok anlamlı sözlere rastlanması ve bunların oluşum şekilleri merak konusu olmuştur. Sosyal gelişme sürecinde dilin söz varlığı zenginleşir. Bir dilde meydana gelen değişme ve gelişmeler dilin söz varlığındaki sözlerin anlamlarıyla ilgilidir. İnsanlar etrafındaki nesneleri ve hareketleri, bunların çeşitli özelliklerini birdenbire öğrenmemişlerdir. Nesneler ve hareketler, bunların birbirleriyle ilgisi ve çeşitli özellikleri insanoğlu tarafından sosyal gelişme sürecinde zamanla yavaş yavaş öğrenilmiştir. Yeni öğrenilen nesne ve durumların adlandırılması yeni bir sözle değil de dilin söz varlığında bulunan söze, yeni nesnenin kavramının yüklenmesiyle olmuştur (Ahanov, 2021, s. 97).

1.6.1.11. Alt Anlamlılık (Alt Anlam – Üst Anlam).

Altanlamlılık, iki durum arasında tek taraflı ilişki kurmaktadır. Alt anlamlı sözcük, üst anlamlı sözcüğüne göre tanımlanabilir (Günay, 2007, s. 153).

İmer, Kocaman vd. "İki sözcük arasında içerme belirten anlam ilişkisi. Sözcüklerden birisi ötekini içerir; içerilen sözcük altanlam, içeren üst terim ise üstanlam'dır." şeklinde tanımlamaktadır (İmer vd., 2019, s. 23). Üst anlamlılık, daha genel bir terimin daha özel terimi veya terimleri kapsaması olarak tanımlanabilir (Atmaca, 2016, s. 328).

> Karaağaç, "*Daha genel bilgilere ad olan anlamların altında yer alma ve daha dar bilgilere ad olma durumu, alt anlamlılık olarak bilinir. Tür, öbek bildiren geniş anlamlar, üst anlamlar; o tür veya öbeğin içindeki bilgiler ise, alt anlamlardır. Örneğin 'Kedi' sözü, 'hayvan' sözüne göre daha altta olan bir tür ve dolayısıyla hayvan sözünün alt anlamlısıdır. 'Gül, çiçek, bitki' sıralanışında, gül, çiçeğin alt anlamlısıdır*." (Karaağaç, 2013, s. 124).

1.6.1.12. Parça-Bütün İlişkisi

Günay, parça-bütün ilişkisi hakkında "Zorunluluğa bağlı olarak özel bir ilişki biçimi iki ya da daha fazla sözcüğü birbiriyle ilişkilendirir, iki kavramı birbiriyle ilişkilendirir, iki kavramı birbiriyle birleştirir. Bu birleşimde kavramın birisinin göndergesi, diğerinin göndergesinin bir kısmını oluşturur" der (Günay, 2007, s. 157).

Parça-bütün ilişkisi, iki terim arasındaki sıralı düzene bağlıdır. İki terimden birisi bütün durumundaki diğer kısmı belirtir. Örneğin; pedal / bisiklet, kol / vücut, tırnak / parmak, kapı / ev, yelken / gemi örnekleri parça-bütün ilişkisini gösterir. Günay, bu tür betimlemeyi "parça adlı (fr. méronyme). sözcük" olarak adlandırmaktadır. Günay, bu durumun tersini yani parça adlar, bütün adı oluşturursa (bisiklet/ pedala göre bütün ad). buna (fr. holonymie). adını vermiştir. Parça-bütün ilişkisi, bölünebilir göndergelere sahip sözcüklerle ilgilidir (Günay, 2007, s. 157).

Günay, üst anlamlılık ve alt anlamlılık ile parça-bütün arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: "Altanlamlı sözcüklerde her biri diğerinin yerine geçebilir. Halbuki parça ad ile bütün ad arasındaki ilişkide, parça adlar birbirinin yerine geçemez. Parça adlar bir araya gelerek bütün adı oluşturur. Pedal, vites, sepetlik, koltuk, zil.. jant vb. bisikleti oluşturur. / Bisikletin parçaları / gibi bir kavramdan söz edersek, bu kavram, bisikleti oluşturan kavramların (pedal, vites, sepetlik, koltuk, zil, jant vb.). üstanlamlısı olur. Mutfak araçları bir üstanlamdır. Bunun altanlamları bıçak, mutfak robotu, çatal, süzek, fırın vb. olur. Ama fırın bir bütün adı olarak, onun parça adlarından söz edilebilir. Yine mutfak araçları bütün ad olarak tanımlanamaz." (Günay, 2007, s. 157).

1.6.1.13. Eş Anlamlılık

Zeynep Korkmaz, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*nde eşanlamlılığı "İki veya daha çok kelimenin aynı veya birbirine yakın anlam taşınması." şeklinde tanımlamaktadır (Korkmaz, 2019, s. 128).

Eşanlamlılık, bir dile başka dillerden giren alıntı sözcüklerle o dilin sözcükleri arasında söz konusu olabilir. Günümüz Türkçesinde Osmanlıca veya Batı Dillerinden giren sözcüklerle, Türkçe kökenli sözcükler arasında eşanlamlılık görülmektedir. Örneğin: hürriyet/özgürlük, sebep/neden, misal/örnek, ihtiyaç/gereksinme, fert/birey, cemiyet/toplum, hakim/yargıç, doktor/ hekim, rejisör/yönetmen vb. Türkçede eşanlamlı sözcüklerin çoğu birbiri yerine kullanılamamaktadır. Türkçede ak ve beyaz eşanlamlı gibi görünse de birbirlerinin yerine kullanılamaz. Örneğin "(…). beyaz peynire hiç kimse ak peynir demez. Öte yandan, herhangi bir soruşturmadan veya hesap vermeden alnımızın beyazı ile değil, akı ile çıkarız. Türkçe akın pek çok mecazi anlamı olduğu halde, Arapça asıllı beyaz dilimizde daha çok gerçek veya sözlük anlamı ile kullanılır:

beyaz peynir, beyaz zambak, beyaz ırk, beyaz perde, beyaz zehir, vb. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Ak Saray'da değil Beyaz Saray'da oturur" gibi (Toklu, 2018, ss. 133-134).

V. Doğan Günay, eşanlamlılık ilişkisiyle ilgili şunları ifade etmektedir: "Eşanlamlılık ilişkisinde, dizimsel eksen (fr. *axe syntagmatique*). üzerinde sözcüklerin birbirinin yerine alabilme durumu vardır. Aynı bağlam içinde birinin yerine diğerini koyabilecek sözcükler arasında ortak anlamlılık vardır. Ortak altanlamlılık sözcüğü bir başkasıyla değiştirmeye ve bu değiştirimin sözcüklerin anlamsal eşdeğerliğini ortaya koymaya yarar." Günay bu eşdeğerlik için de şu örnekleri verir: .. anlamına gelir / …ın eşanlamlısıdır, başka bir söyleyişle… / başka bir deyişle … / bir başka deyişle , bir tür… dır /bu … ile aynı şeydir /. Bu … dır , ya da / yaklaşık … anlamına gelir / yani vb (Günay, 2007, s. 165).

Dillerde anlam bakımından tam anlamıyla örtüşen sözler yok denecek azdır. Eş anlamlı kelimeler birbirine yakın olmakla birlikte bu kelimeler incelendiğinde birini diğerinden ayıran gerek ince anlam ayrılıkları, gerek kullanım sahaları ve gerekse de diğer kelimelerle birleşme özellikleri bakımından farklılıklar vardır (Ahanov, 2013, ss. 123-125; Arslan Erol, 2018, s. 54).

Özdeş anlamlılık ile yakın anlamlılık arasında fark vardır. Onan "Dilsel bağlam açısından anlam değerleri aynı olan sözcükler için tam eş anlamlılık, anlam değerleri aynı olmayan, yani birbirinin yerine kullanılmayan sözcükler içinse yakın anlamlılık ya da eş anlamlılık terimleri kullanılmaktadır. Eş anlamlılıkla ilgili tartışmaların çözümünde, anlam değeri kavramına odaklanılmalıdır. Değer, sözcüğün belirli bir dilsel ve dil dışı bağlamda sahip olunabileceği anlamdır. Tam eş anlamlı kelimeler arasında, anlam değeri açısından bir örtüşme vardır. Bu kelime grupları birbirinin yerine kullanılabilmektedir. Anlam değeri örtüşmeyen kelimeler için, yakın anlamlılık terimi kullanılabilir. Bu durumda eş anlamlılık, bir üst kavram olarak kabul edilmelidir." (Onan, 2020, s. 127).

Kaken Ahanov, eş anlamlılığın oluşum şekillerini beşe ayırmaktadır:

"1. Sözün anlam yönünden gelişerek yan anlamlara sahip olması eş anlamlılığın oluşmasında etkilidir.

2. Nesne veya durumların ilk anda fark edilmeyen özel vasıf ve görünüşlerini ayrı ayrı adlandırmak için veya anlam ayrıntılarını ifade etmek için yeni sözler türetilir.

3. Yazı dilinin ağızlarından söz alması sonucunda da eş anlamlı sözler oluşur.

4. Belli bir biçemde kullanılan örtmeceler başka bir sözle veya söz grubuyla eş anlamlılık gösterebilir.

5. Bazı alıntı sözler, o dilin temel sözleriyle yakın anlama sahip olabilir. Bunun sonucunda da eş anlamlılar oluşur." (Ahanov, 2013, ss. 127-128).

Günay, eşanlamlılığın altı durumda görüleceğinden bahsetmektedir: (Günay, 2007, ss. 169-171).

a. Yabancı sözcük, kalıtsal sözcük, yeni katılmış sözcük arasında
b. Farklı lehçelerden (fr. dialecte). gelen sözcüklerle birlikte ölçünlü dilde (fr. langue standarde). bulunan sözcükler arasında bir eşanlamlılık olgusundan söz edilebilir.
c. Farklı dil düzeylerinden kaynaklanan ya da farklı toplumsal kullanımlardan (fr. sociolecte). kaynaklanan eşanlamlılık durumu.
d. Bunun yanında eşanlamlı sözcük yaratımında dilsel bir ekonomiden de söz edilebilir. Yeni sözcük ile eskisi bir arada kullanılırken zamanla yeni sözcük tek başına kullanılabilmektedir
e. Her dilde argo biçiminde kullanım vardır. Argo da bir anlamda var olan sözcüklerin daha dar bir çevrede yeniden düzenlenmesidir.
f. Matematik, mantık, cebir gibi bilimlerde kullanılan şifrelenmiş ya da simgesel her türlü yazı ile asıl yazı arasında da bir eşanlamlılık vardır.

1.6.1.14. Karşıt / Zıt Anlamlılık

Günay, "Karşıtanlamlılık (fr. antonymie). anlamları karşıt olan iki sözcük arasındaki bağıntıyı belirtir. Sözcükler arasındaki bu bağıntı karşıtların birleşimi (fr. opposition). ya da karşıtlık (fr. contrariètè). şeklinde olabilir" demektedir (Günay, 2007, ss. 177-179). Karşıtanlamlılıkta aynı anlamı olan, aynı sözcük grubundan olan ve anlamları birbiriyle karşıtlık ilişkisi içerisinde olan bu sözcükler bu gruba girer (Korkut, 2017, s. 27).

Karşıtanlamlılığın tanımıyla ilgili belirgin farklılıklar olmasa da sınıflandırma ile ilgili farklılıklar görülmektedir:

Korkut, karşıtlık ilişkisini üçe ayırarak sınıflandırır: "1. *Bağdaşmazlık* ilişkisi içinde olan sözcükler: aynı anda evli ve bekar; canlı ve ölü olunamaz; tek olan aynı anda çift olamaz; yukarıya çıkıyorsak aşağıya inmiyoruz demektir 2. *Karşılıklılık* ilişkisi içinde olan sözcükler: karı/koca; almak/vermek; satın almak / satmak 3. *Dereceleme* ilişkisi içinde olan sözcükler: kaynar – sıcak – ılık – soğuk – buz gibi." (Korkut, 2017, s. 27).

Günay, ise sözcükler arasındaki karşıt (fr. contraire). olma durumunu: 1. *İşteşlik* (fr. rèciprocitè). 2. *Bütünleyicilik* (fr. complèmentaritè). 3. *Karşıtanlamlılık* (fr. antonymie). şeklinde gösterir (Günay, 2007, ss. 177-179).

Greimas tarafından sözcüklerin kullanımsal durumuna göre karşıtanlamlılık sözcükler arasındaki mantıksal ilişkiye göre üç şekilde sınıflandırmıştır: (Günay, 2007, s. 180).

- Çelişik karşıtanlamlılık *(fr. antonymie contradictoire).* ya da tamamlayıcı karşıtanlamlılık *(fr. antonymie complèmentaire),*
- Karşıt karşıtanlamlılık *(fr. antonymie contraire).* ya da aşamalandırılmış karşıtanlamlılık *(fr. antonymie gradable).* ve,
- Evrişik karşıtanlamlılık *(fr. antonymie conserve).* ya da işteş karşıtanlamlılık *(fr. antonymie rèciproque).*

M. O. Toklu, karşıtanlamlılığı *Dereceli karşıtlık*, *Kutupsal Karşıtlık*, *İlişkisel Karşıtlık* olmak üzere üçe ayırmıştır (Toklu, 2018, s. 135).

Kerimoğlu ise karşıtanlamlığı, *Bütünleyici* (complemantary), *Dereceli* (gradable), *Bağlamsal* (relational). karşıtlık olmak üzere üçe ayırmıştır (Kerimoğlu, 2021, s. 213-214).

1.6.1.15. Eş Adlılık ve Eş Seslilik

Ahanov, eşadlılığı "söyleyişi aynı, anlamları farklı sözler eş adlılar (homoym[6]). diye adlandırılır." şeklinde tanımlamaktadır (Ahanov, 2021, s. 110). Ahanov, eş adlılık ve eş seslilik ve eş yazımlılığı eş adlılık içinde alır.

Aksan, eşadlılık "Bir dil içinde, birbirinden bütün bütün ayrı iki ya da daha çok kavramın ses ya da yazım açısından aynı nitelikteki göstergelerle dile getirilmesidir. Bu göstergelere öteden beri Yun. Homo (eş, benzer). ve onoma (ad). sözcüklerinden kurulu bir ad verilmiştir (Fr. homonyme, İng. homonymous). Türkçede kişi adılı olan (1. Kişi). ben ile tendeki ufak leke ya da kabartıyı gösteren ben eşadlılardır."

Kimi dillerde eşadlılığın *eşyazımlı* (Fr. homographe). ve *eşsesli* (homophone). olmak üzere iki türü vardır. Bir dil içerisinde eşadlılığın oluşmasında iki faktör etkilidir. İlk olarak farklı anlamdaki iki ya da daha çok sözcüğün, zaman içinde geçirdikleri ses ya da biçim değişikliği nedeniyle birbirine yaklaşması, sesteş duruma gelmesi. İkinci olarak yabancı dilden alınan bir sözcüğün yerli dildeki birlikte sesteş hale gelerek yaşamasıdır. Aksan bu durumu şu örnekle izah etmektedir: Çeşitli nesneleri birbirine tutturmak için kullanılan sicim, ip gibi şeyleri ve iki nesne arasındaki ilişkiyi anlatan Türkçe bağ sözcüğüyle Farsça kökenli bağ (üzüm, meyve ve bahçesi [(</ba:g).] göstergesi eş adlıdır (Aksan, 2020, ss. 93-94).

M.O. Toklu, eşadlılığı "Dillerde ses ve yazım açısından aynı göstergenin iki ya da daha çok değişik kavramı karşılamasıdır." (Toklu, 2018, s. 132). Örneğin yüz sayı sözcüğü ile yüz surat ve yüz suda yüzmek/deriyi yüzmek fiillerinin emir kipi biçimleri eşsesli olmasına rağmen farklı kökten sözcüklerdir. Eşadlı sözcüklerin kökenleri farklı sözcükler iken çok anlamlı sözcükler aynı sözcüğün zaman içerisinde genellikle de eğretileme ile farklı anlamlar kazanmasıyla oluşmuştur. Çok anlamlı sözcüklerde temel anlam korunur fakat gösterge yeni yan anlamlar kazanır. Türkçede ve diğer dillerde insan organlarının eğretileme süreci sonunda yeni kavramları gösterme eğilimi yaygındır. Bu durum dil sözcüğünden hareketle örneklendirilebilir: (Toklu, 2018, ss. 132-133).

Çorba dilimi yaktı (Vücut organı). – Temel anlam

Fransızca öğrenmesi zor bir dildir (Lisan). – Yan anlam

[6] Homonym – Eski Grekçe "aynı, benzer" anlamındaki homos sözü ile "ad, adlandırma" anlamındaki onyma sözlerinden yapılmış terim.

İstanbul Büyükada'daki dil, sevilen bir piknik yeridir (Coğrafi görünüm). -Yan anlam

Kilidin dili kırılmış (Kilidin bir parçası). – Yan anlam

Bağcıklı ayakkabıların dili olur (Ayakkabının bir parçası). – Yan anlam

Klarnetin dili bozulmuş, tuhaf sesler çıkartıyor (Bazı üflemeli çalgıların bir parçası). – Yan anlam.

V. Doğan Günay'a göre eşadlılık "Aynı sesletime sahip fakat anlamları farklı sözcüklerdir. Yani farklı anlamdaki sözcüklerin aynı yazım ve sesletime sahip olması söz konusudur." (Günay, 2007, s. 201).

Eşanlamlılık, ses (eşseslilik). ya da yazım (eşyazımlık). açısından benzerliğin olduğu sözcüklerde geçerlidir. Türkçede yazılışları farklı ancak okunuşları aynı (eşseslilik). ya da yazılışları aynı fakat okunuşları farklı (eşyazımlılık). sözcükler bulunmamaktadır. Bu bakımdan tamamıyla eşadlılık durumu söz konusu değildir. Türkçede aynı biçimde yazılan ya da söylenen sözcüklerde hem eşseslilik hem de eşyazımlılıktan söz konusu olabilir. Türkçenin sesçil bir abecesi olduğundan eşseslilik ve eşyazımlılık yoktur. Fakat konuşma dilinde bazı ayırıcı eşyazımlılıktan söz edilebilir. Örneğin; "el elden üstündür" cümlesindeki "el" ile "el âlem ne der" cümlesinde "el"in sesletimi farklıdır (Günay, 2007, ss. 303-204).

V. Doğan Günay'a göre eşseslilik ise "aynı biçimde sesletilen fakat yazımları farklı olan sözcükleri belirtir. Eşseslilikte, sesletim aynıdır, yazılışları farklıdır, bu açıdan eşseslilik ses düzleminde gerçekleşen bir dilsel durumdur." (Günay, 2007, s. 203).

1.6.2. Anlam Değişmeleri

1.6.2.1. Anlam Genişlemesi

Anlam genişlemesini, Aksan, "Bir gösterge, temel anlam olarak bir nesnenin, bir işin bir bölümünü, ya da bir türünü gösterirken zamanla o nesnenin bütününü, bütün türlerini anlatır duruma gelirse buna anlam genişlemesi denir." (Aksan, 2015, s. 215); Z. Korkmaz, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*nde "Anlam kapsamı dar olan bir kelimenin zamanla ilgili bulunduğu kavram alanı içinde yayılarak daha geniş, daha genel bir anlam kazanması olayı" (Korkmaz, 2019, s. 74); Karaağaç "Anlam kapsamı dar olan bir

sözün zamanla ilgili bulunduğu kavram alanı içinde yayılarak daha geniş, daha genel bir anlam kazanması olayı, anlam genişlemesidir. Anlam genişlemesi olayında, sözün anlamında, alt anlamdan üst anlama geçiş söz konusudur." (Karaağaç, 2013, s. 146); Berke Vardar, *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*nde "Anlamlı bir birimin daha geniş bir kapsam içermeye başlaması; dar bir anlamdan genel bir anlama geniş yoluyla gerçekleşen anlam değişimi." (Vardar, 1980, s. 24); Kerimoğlu ise "anlam genişlemesi (semantic extention). bir sözcüğün ilk anlamından daha geniş, yeni anlamlar kazanmasıdır." şeklinde tanımlamaktadır. Örnek olarak "yük" sözcüğünü vermektedir. "Yük" sözcüğü "ağırlık" anlamının yanında "bohça, hayvanların taşıdığı şey, rahimdeki çocuk, sorumluluk" gibi anlamlar kazanmıştır (Kerimoğlu, 2021, s. 210).

Anlam genişlemesinde birbiriyle bağlantılı olan sözcükler, belli bir dizge, belli bir anlamsal alan oluşturdukları için bu sözcüklerden birisinde meydana gelen bir değişme, kimi zaman, öteki sözcüklerin anlamlarını da etkiler (Z. Kıran ve A. Eziler Kıran, 2018, s. 356).

Anlam değişmelerinin gerçekleştiği yer ve zamanda yeni ve değişen bilgilere yeni adlar bulununcaya değin bazı kelimeler birden fazla anlam yüklenebilir (Karaağaç, 1996, s. 28; Arslan Erol, 2018, s. 73). Fakat unutulmamalıdır ki kavram alanı dar olan sözcüğün anlam alanı zaman içinde genişlerken karşılama gücü düşer (Sav, 2003, ss. 157-158).

1.6.2.1. 1. Genelleşme

Doğan Aksan, genelleşmeyi özel adların tür adına dönüşmesi şeklinde tanımlamaktadır. Röntgen (Röntgen özel adından), giyotin (Guillotin özel adından), şampanya (Champagne özel adından). gibi (Aksan, 2015, s. 214).

Sözün farklı anlamlarda kullanılması, onun genelleşme *(generalisation).* özelliğiyle yakın ilişkilidir. Sözün genelleşmesi, temel anlamın üstüne yeni anlamların üstlenmesine izin verir. Buradan, değişik anlamlarda kullanılmanın sözün yapısında olan bir özellik olduğu görülmektedir (Ahanov, 2021, s. 97). Arslan Erol "Bu anlam değişmesi türünde adların bazıları deyim aktarması ve bazıları da ad aktarması yoluyla genelleşir. Deyim aktarması yoluyla genelleşenlerde benzer ve ortak yönler dikkate alınır. Meselâ bir kişi veya yer adını, benzer kişi ve yerlerin bulunduğu bütüne verebilir.

Ad aktarması yoluyla genelleşenlerde mucit-icat, kaynak-ürün gibi ilişkiler söz konusudur.” (Arslan Erol, 2018, s. 74).

Şekil 1.2: (Kıran ve Kıran, 2018, s. 357).

Zeplin	Konyak	Don Kişot
Giyotin	Şampanya	Don Juan
Jilet	Kaşmir	Lolita
Sandviç	Fayans	Feride
Özel isimler nesnelerin adı olmuştur.	Bölgelerin adı nesnelerin adı olmuştur.	Kurgusal kahramanların adları, bir sıfata dönüşerek insanların davranış ve tutumlarını yansıtır.

1.6.2.2. Anlam Daralması

Anlam değişmesinin bir türü olan anlam daralmasıyla ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Aksan, “Bir göstergenin “gösterilen” yönü eskiye göre daralır, bir başka deyişle, sözcük, eskiden anlattığı nesnenin bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelirse buna anlam daralması adı verilir.” (Aksan, 2015, s. 213). Z. Korkmaz, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*nde “Kelimenin kavram ve anlam kapsamı bakımından bir daralmaya uğrayarak, eskiden anlattığı şeyin ancak bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmesi; bir kelimenin genel bir anlamdan özel bir anlama geçişi.” (Korkmaz, 2019, s. 73). Berke Vardar, *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*nde, “anlamlı bir birimin daha sınırlı bir kapsam içermeye başlaması; genel bir anlamdan dar bir anlama geçiş yoluyla değişimi” (Vardar, 1980, s. 23). Karaağaç, “sözün kavram ve anlam kapsamı bakımından bir daralmaya uğrayarak, eskiden anlattığı şeyin ancak bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmesi, bir sözün genel bir anlamdan özel bir anlama, geniş bir anlamdan daha dar bir anlama geçişi”; Kerimoğlu,“anlam daralması (semantic restiriction). bir sözcüğün eskiden karşıladıklarının bir bölümünü karşılar duruma gelmesidir.” (Kerimoğlu, 2021, s. 210) şeklinde tanımlamaktadır. Örnek olarak Tanrı kelimesinin Eski Türkçede [Teñri] hem “gökyüzü” hem de “yaratan, ilah” anlamında kullanılırken günümüzde sadece “yaratan” anlamında kullanıldığını yine “erik” sözcüğünün de pek çok meyveyi karşılayan sözcük iken bugün sadece tek bir meyve için kullanılır duruma geldiğini ifade etmektedir (Kerimoğlu, 2021, s. 210).

Hülya Arslan Erol, bu tanımlarda yapılan açıklamaların eksikliklerine ve karışıklıklarına dikkat çekmiştir. Anlam genişlemesi, anlam daralması, genelleşme ve

özelleşmenin tanımında yer alan ve anlam daralmasının kavram alanında yer alan bazı ifadelerin birtakım problemlere yol açtığını belirtmektedir. Bu terimlerle ilgili yapılan tanımları kendi içlerinde, kendisine has olarak yapmanın ve aralarındaki ilişkiyi belirtmenin daha doğru olacağını söylemektedir (Arslan Erol, 2018, ss. 70-71).

1.6.2.2. 1. Özelleşme

Vendryes, özelleşmeyi "bir grubun üyeleri, en çok kullandıkları ve ortak çalışmalarında önemli bir yer tutan nesnelerle ilgili olarak kısaltmalara, eksiltilere başvururlar; özel kullanımlar yaratırlar. Özelleşme işte bu eğilimin sonucudur." şeklinde tanımlamaktadır (Vendryes, 2001, s. 163).

Özelleşmelerde semantik yönden zengin bir kelime anlam daralmasına daha elverişlidir. Toplum anlamı daralmış biçimin ifade ettiği gerçekle ilgileniyorsa dar anlam genel dile de aktarılır, aksi takdirde yeni anlam meydana geldiği çevrenin sınırlarından dışarı çıkamaz. Özetle özelleşme genel dilden özel dile yapılan aktarmaların neticesidir (Vendryes, 2001, s. 164).

Hülya Arslan Erol, "genelleşme olayı ile anlaşılması gereken sadece özel adın, varlığın genel bir sınıfını ifade eder hâle gelmesi olayı değil, kelimenin içeriğinin daha kapsamlı duruma gelmesi veya toplumsal alanının genişlemesi olayıdır. Dolayısıyla özelleşmeden anlaşılması gereken de sadece, cinsin tür adı hâline gelişi veya genel bir adın özel bir ada dönüşmesi değildir. Bu anlam olayında nesneler ve hareketler arasındaki parça-bütün ilişkisi dikkate alınmalıdır." şeklinde izah etmektedir (Arslan Erol, 2018, s. 71; Sönmezler Duran, 2020, s. 53).

1.6.2.3.Başka Anlama Geçiş

Aksan, başka anlama geçişi, "Göstergenin, eskisinden bambaşka, yeni bir kavramı yansıtması söz konusu" şeklinde tanımlamaktadır (Aksan, 2015, s. 214). "Genellikle dilden dile aktarımlar sayesinde gerçekleşen başka anlam geçiş olayında görevini tamamlayan bir anlamın yerine başka bir anlamın görevi devralması durumu vardır." (Atmaca, 2016, s. 868). Örneğin Türkçedeki üzmek eylemi Köktürk yazıtlarında 'kırmak, kesmek' anlamında yer almakta ve bu anlam yüzyıllar boyunca kullanılmaya devam etmiştir. Günümüzde Türkiye Türkçesi yazı dilinde aktarmalı bir anlamla insan için kullanılıp bir kimseye dert, üzüntü vermeyi anlatması bu türden gelişmenin bir örneğidir (Aksan, 2015, s. 215). Eski Türkçedeki öfke (<öbke).

sözcüğünün Eski Türkçedeki anlamı "ciğer"di. Fakat bugün bir duyguyu ifade ettiği görülmektedir (Kerimoğlu, 2021, s. 210). H. Arslan Erol, ise başka anlama geçiş olayını "Her kelime kullanıldığı bağlama göre farklı bağlamları ifade etse de bir temel anlama sahiptir. Ancak benzetme, aktarma gibi çeşitli anlam olaylarıyla kelime çok anlamlı hâle gelebilir, yani yan anlamlar kazanabilir. Bu anlam genişlemesi bazen öyle bir boyuta gelir ki temel anlam unutulur ve kelime yan anlamlarıyla yaşamaya devam eder. Böylece anlam biliminde başka anlama geçiş adı verilen olay gerçekleşir." (Arslan Erol, 2018, s. 30; Sönmezler Duran, 2020, s. 53).

Hülya Arslan Erol Başka anlama geçişi 1. Yakın anlama geçiş 2. Uzak anlama geçiş ve 3. Zıt anlama geçiş olmak üzere üç gruba ayırır (Arslan Erol, 2018, s. 82).

Atmaca da başka anlama geçişte kelimeler arasında uzak, yakın ya da zıt bir anlamın söz konusu olduğunu şu şekilde izah etmektedir: "Başka anlama geçişte kelimenin eski anlamı / anlamları ile yeni anlamı / anlamları arasında mutlaka bir ilişkinin ve yakınlığın var olduğunu düşünmekteyiz. Çoğu zaman bu ilişki o kadar belirgindir ki kelimede yakın anlama geçiş bazen de bu ilişki çok uzak olur o zaman da kelimede uzak anlama geçiş durumu yaşanır. Bazen de kelimenin iki anlamı birbirine zıtlık ilişkisiyle bağlıdır o zaman da kelimenin anlam dairesinde zıt anlama geçiş durumu yaşanır. Sonuçta her ne olursa olsun eski anlamdan yeni anlama geçişte yakınlığı, uzaklığı ve zıtlığı belirleyen 'kelimenin anlamları arasında dolaylı, doğrudan veya zıt bir ilişkinin var olduğudur." (Atmaca, 2016, s. 868).

Şekil 1.3: Başka Anlama Geçiş

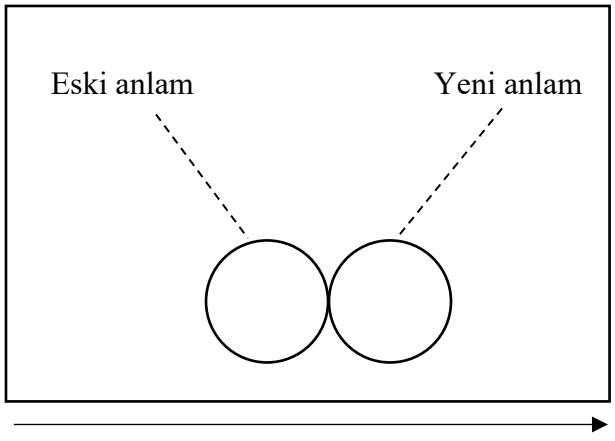

1.6.2.4.Anlam İyileşmesi

Anlam iyileşmesini Aksan, "Bir sözcüğün eskisine göre daha iyi bir anlam taşır duruma gelmesidir." (Aksan, 2015, s. 215); Karaağaç, "Kötü anlamlı bir sözün zamanla iyi bir anlam kazanması olayı, anlam iyileşmesi olarak bilinir. Bir sözün gösterdiği anlamdan az veya çok uzaklaşarak yeni anlam kazanmasıdır." (Karaağaç, 2013, s. 147); Kerimoğlu, "anlam iyileşmesi (amelioration). sözcüğün insanlarca daha olumlu bulunan bir kavramı karşılar duruma gelmesidir. "İyileşme" anlamda olmamakta; insanların, sözcüğün karşıladığı yeni kavrama bakışları bu yorumu doğurmaktadır." şeklinde tanımlamaktadır (Kerimoğlu, 2021, s. 210). VIII. yüzyılda, Köktürk yazıtlarında 'fena, kötü, perişan' anlamlarında geçen *yabız* sözcüğü zamanla *yavuz* biçimini almış 'yaman, yiğit' anlamlarının yanı sıra Anadolu ağızlarında 'iyi, güzel, iyi huylu', 'eli açık' hatta 'yakışıklı, güzel' anlamlarında da kullanılmıştır (Aksan, 2015, s. 215).

Anlam değişmelerinde anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi tartışmalıdır. Çünkü iyilik ve kötülük göreceli kavramlardır. H. Arslan Erol, iyileşme terimiyle ilgili şunları ifade etmektedir. "Bununla kastedilen, anlamı kötü olan bir kelimenin zamanla iyi bir anlam kazanması mıdır, yoksa anlamında bir derece daha iyiye gidiş olmasıdır? Gerek terimin anlam alanını daraltmaktan kaçınmak için, gerekse "iyileşme" kelimesinin kök-ek yapısını ve bunların anlam yüklerini düşünerek ikincisinin daha doğru olduğu kanaatine varılmıştır." şeklinde izah etmiştir (Arslan Erol, 2018, s. 82).

1.6.2.5. Anlam Kötüleşmesi

Anlam kötüleşmesini, Z. Korkmaz, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*nde, "İyi anlamlı bir kelimenin zamanla kötü veya kötüye doğru giden bir anlam kazanması; bu yönde bir zayıflamaya uğraması olayı" (Korkmaz, 2019, s. 75); Karaağaç, "Kötüleşme iyi anlamlı bir sözün zamanla kötü veya kötüye doğru giden bir anlam kazanması olayıdır." (Karaağaç, 2013, s. 147); Kerimoğlu, "anlam kötüleşmesi (pejoration). sözcüğün insanlarca daha olumsuz bulunan bir kavramı karşılar duruma gelmesidir." (Kerimoğlu, 2021, s. 210). şeklinde tanımlamaktadır.

Necip Üçok, Genel Dilbilim (Lengüistik). adlı çalışmasında anlam kötüleşmesini mana bayağılanması (pejoratif). olarak izah etmektedir. Örnek olarak Türkçe oğlan kelimesi "erkek çocuk" ve pejoratif manasıyla bugün kullanılmakta olduğu gibi, bu kelimeden gelen ulan'da da bayağılanmış bir mana bulunmaktadır; hirfet "zanaat, iş-

güç"den gelen herif aslında bir zanaat mensuplarından her birine verilen ad idi. Yine Türkçe katun, hatun önceleri "prenses, hanın karısı" manasında kullanılırken, bugün aynı kelimeden başka bir şey olmayan hatun ve kadın kelimelerimizin manaları eskisine göre bayağılanmışlardır (Üçok, 2009, ss. 99-100).

Önceleri 'yabancı, misafir' demek olan *Lat. Hostis* sözcüğü zamanla 'düşman' anlamına gelmeye başlamıştır. Farsçadan Türkçeye geçen canavar'da da benzeri bir durum söz konusudur. Farsçada olduğu gibi 'canlı, hayvan' anlamında kullanılan sözcük bugünkü anlamını kazanırken bir anlam kötüleşmesi yaşamıştır (Aksan, 2015, s. 216).

Hülya Arslan Erol, kelimede bir anlam iyileşmesi ve kötüleşmesini belirlerken belirgin bir değişiklik olması gerektiğini ifade etmektedir. "Tarihî devirleri ve toplumsal olayları kendi içinde düşünmek, dil içi faktörlerle birlikte dil dışı faktörleri de hesaba katmak, anlam gelişmelerinin öyle birdenbire ve kolayca olmadığını dikkate almak gerekir." (Arslan Erol, 2018, s. 84).

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME: TARİHÎ KIPÇAK TÜRKÇESİNDEN ÇAĞDAŞ KIPÇAK LEHÇELERİNE İSİMLER

Kıp. a, ay IV "A!, Ey!" (KıpTS 1, 17).

ET *a* 1 (önceki kelimeyle birleşen). seslenme edatı, seslenme, çağırma; 2. ünlem (sonraki kelimeyle söylenen sözcük) (EUES 1).

Krg. *a* 1. Taaccüp haykırması, 2. Taaccüp veya memnuniyetsizlik edasıyla sual. 3. Hemen, derhal (KS 1). 4. Doğru bulmak, uygun görmek, anlamlarında söylenen " mümkün, meyli, boluptur, makul" kelimelerini pekiştirir. 5. Kabul görme pekiştirme anlamı katar (KTS 16);

oo! uu! 1. O, şaşma, beğenme vb. duyguları belirten ünlem. 2. Hey, birine seslenmek için kullanılan söz (KTS 1641).

Kzk. *a* 1. "Evet, ne var, ne oldu?" anlamında kullanılan cevap verme, seslenme ünlemidir (KAZTTS 13). 2. Özlem ve üzüntü belirtisi. 3. Sığırları sürerken çıkarılan ses (KAZS 1).

Bşk. *aa* 1. Sevinci, büyük bir mutluluğu bildirmekte kullanılan bir ünlem 2. Rahatsızlığı bildirmekte söylenir (Akyol, 2019, s. 187).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *a* "Ey!, hey!" anlamında bir ünlem (KMTS 59).

Kmk. *ay ünl.* Takdir etme, tasvip etme, can sıkıntısı, kızgınlık veya ıstırap, acı ifade eder ay, ah, oy (KMKTS 50).

Krm. Tat. *ay* Ay (KTTRS 52).

ay II ünl. 1. Ay!, vay!, ah! 2. İşte bu (‘); *ay, mañа da boyle bir ev* Benim de böyle bir evim olsun isterdi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 420).

Krym. *a ünl*. Hey; ~ qız Hey, 29).

Kkp. *a* Seslenme, şaşırma vb. ifade eden ünlem (KKLPKTS 13).

Nog. *a ünl*. Oy, ey (NRS 29).

Eski Türkçede *a* "seslenme, çağırma, seslenme edatı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "a!, ey!" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "seslenme edatı, ünlem" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. aba "Anne" (KıpTS 1).

ET *aba, apa* 1. Ata 2. Büyükbaba 3. Büyükanne 4. Baba 5.Anne 6. Amca 7. Hala 8. Ağabey 9. Abla 10. Ebe (EDPT 5).

Krg. *aba* 1. Amca. 2. İhtiyarlara hitap tarzı; uluu-kiçüü abalar ! (KS 1).

Kzk. *apa* 1. Abla, teyze, hala. 2. Anne, ana (KAZTTS 43).

Bşk. *ebe* Anne ya da büyükanneye seslenmede kullanılan söz (BŞKTS 137).

Kaz. Tat.- ø

Krçmlkr. *aba* 1. Anne 2. Çocuğun anne veya babasına hitap sözü. 3. Anne ayı (KMTS 21).

Kmk. *aba* Anne, ana (KMKTS 21).

Krm. Tat. *abay* 1. *ağ.* Anneye, yaşlı kadına şefkatle, tatlı dille hitap. 2. *ağ.* Anne 3 (Kerçen ağzında). Kızkardeş; abla; küçük kızkardeş (Maşkaraoğlu, 2018, s. 241).

Krym.- ø

Kkp. - ø

Nog. *abay* Anne (anneye hitap şekli). (NRS 19).

Eski Türkçede *aba, apa* "ata; büyükbaba; büyükanne; baba; anne; amca; hala; ağabey; abla; ebe" biçiminde yer alan kelime akrabalık isimleriyle ilgili büyük bir anlam çeşitliliğine sahip olmuştur. Kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "anne" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "anne" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "amca, ihtiyarlara hitap tarzı", Kazak Türkçesinde "abla, teyze, hala", Kırım-Tatar Türkçesinde "kızkardeş; abla; küçük kızkardeş" anlamında genişlemiştir.

Kıp. abaḳ “1. Put, suret 2. Koku kutusu” (KıpTS 1).

ET *abak, abakı* Nazardan korunmak için mutfak bahçesine konulan figür, bostan korkuluğu, Kaş. I 136; Kar. T. **Abax** ‘idol (Put, tapılan kimse).’ ; Krım. **Abak**; SW xx Anat. **Apak** ‘jinn’ Tarama Dergisi I 176 ‘cin’; **abak** ‘ghoul (gulyabani); **apak** ‘jinn’ SDD 1092 olarak yer alır. [7](EDPT 8).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *abaq* Put (KKTS 38).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *abaḳ* “put, suret; koku kutusu” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde “put” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. abav abay, abu “Şaşma bildirir.” (KıpTS 1).

ET.-ø

Krg. *oo! uu!* 1. O, şaşma, beğenme vb. duyguları belirten ünlem. 2. Hey, birine seslenmek için kullanılan söz (KTS 1641).

Kzk. *oybay* Eyvah, aman Allah’ım! (KAZTTS 435).

oy Sevinç, üzüntü, hayret bildiren ünlem (KAZTTS 435).

[7] Clauson tarafından Kıp. abaḳ kelimesinin çağdaş Kıpçak lehçelerinde karşılığı bulunmuş olmasına rağmen tarafımızca taranan sözlüklerde kelimenin karşılığına rastlanamamıştır.

Bşk. *aba* 1. Şaşkınlık ve hayret bildirmede kullanılır; abo!; Abav: 2. Korku, telaş halinde söylenir. Abo ! 3. Islık çalma; ıslık (BŞKTS 17).

Kaz. Tat. *abav* Heyecan, korku, hayret nidası (KZTTTS 23).

Krçmlkr. -ø

Kmk.- ø

Krm. Tat.- ø

Krym.- ø

Kkp. *a* Seslenme, şaşırma vb. ifade eden ünlem (KKLPKTS 13).

Nog.- ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *abav abay, abu* "şaşma bildiren ünlem" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "şaşırma ifade eden ünlem" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "ıslık çalma; ıslık" anlamında genişlemiştir.

Kıp. abışḳa, abuşḳa "Yaşlı, ihtiyar" (KıpTS 1).

ET *abuşka, avıçġa* İhtiyar, yaşlı (EDPT 6).

Krg. *abışka* İhtiyar (KS 2).

Kzk. *avışḳa* Yaşlı, ihtiyar (Oba, 2019, s. 53).

Bşk. *abışḳa* 1. Dul erkek 2. Yaşlı erkek (BŞKTS 18).

Kaz. Tat.- ø

Krçmlkr.- ø

Kmk.- ø

Krm. Tat.- ø

Krym.- ø

Kkp.- ø

Nog.- ø

Eski Türkçede *abuşka, avıçğa* "yaşlı, ihtiyar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yaşlı, ihtiyar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kazak Türkçesinde "yaşlı, ihtiyar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "dul erkek, yaşlı erkek" açıklamasıyla her iki cinsiyeti temsil anlamından uzaklaşıp tek bir cinsiyeti ifade etmeye başlamıştır. Bu bakımdan sözcüğün anlam dairesi daralmıştır.

Kıp. aç "1. Aç, acıkmış, tok zıddı; **açı III, açık II, aş II** Aç, acıkmış, tok zıddı 2. Açlık" (KıpTS 1, 2, 14).

ET. *aç* Aç, açlık (EDPT 17).

aç Aç, boş (mide); açgözlü, doyumsuz (EUES 2-3).

Krg. aç Aç; Açmın yahut karnım aç: ben acım (KS 5).

Kzk. *aş* Aç, karnı aç, yemek yememiş (KAZTTS 56).

Bşk. *as* Aç, karnı aç olan kimse (BŞKTS 40).

Kaz. Tat. *aç* 1. Aç, açlık hissi duyan (KZTTTS 23). 2. Doyuncaya kadar yiyemeyen, açlıktan ıstırap çeken. 3 Uzun süre aç kalmaktan, açlıktan olan. 4. Yoksul. 5. *mec.* Ruhsal doyumsuzluk hakkında. 6. Olgunlaşmayan, dolu olmayan (tohum hakkında) (TTAS I, s. 88, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 73). 7. *mec.* Aç gözlü, çıkarcı (TTAS 2015, s. 261 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 73).

Krçmlkr. *aç* Aç, açlık (KMTS 61).

Kmk. *aç* 1. Aç, tok olmayan 2. *mec.* Çok zayıf; kısır, verimsiz (toprak hak.) (KMKTS 22).

Krm. Tat. *aç* Aç (KTTRS 39).

Krym. *aç* Aç (KKTS 30).

Kkp.-ø

Nog. *aş* 1. Aç 2. *mec.* Açgözlü, cimri (NRS 54).

Eski Türkçede *aç* "aç, açlık; açgözlü, doyumsuz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "aç, acıkmış, tok zıddı, açlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay- Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "aç, acıkmış, tok zıddı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde mecazlaşarak "aç gözlü", Kumuk Türkçesinde "toprak hakkında çok zayıf; kısır, verimsiz" Kazan-Tatar Türkçesinde "yoksul, olgunlaşmayan, tohum hakkında dolu olmayan" ve mecazlaşarak "ruhsal doyumsuzluk" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. açı I "1. Acı 2. Tuzlu 3. Acı Yoğurt" (KıpTS 1).

ET. *açığ* Acı, ekşi (EDPT 21).

Krg. *açuu* 1. Acı; ekşi, ekşilik, acılık 2. Yakıcı, aşındırıcı; ağrı veren 3. Hiddet, öfke 4. Ekşime, tahammür etme (KS 6-7).

Kzk. *aşşı* 1. Tuzlu 2. Tadı ağzı yakan, kavuran acı. 3. *mec.* Kulağa hoş gelmeyen, kulak tırmalayıcı. 4. Keskin, etkili (KAZTTS 57).

aşı Acı (KAZS 25).

Bşk. *esĕ* 1. Acı 2. Ekşi 3. Zorluk, zahmet (BŞKTS 145).

Kaz. Tat. *açı* 1. Acı 2. Zehirli 3. Bozuk 4. Mayalanmış (hamur vb.). 5. Kaygılı, sıkıntılı 6. Keskin (KZTTTS 24). 7. Limon, Frenk üzümü, sirke gibi şeylerin ekşiliğini hatırlatan tat. 8. Pelin otu, biber, kinin tadı gibi olan tat. 9. Duyu organlarına kötü etki eden. 10. Yer, toprak hakkında: Asidi fazla olan. 11. Çok ağır, fiziksel ve ruhsal yönden büyük sabır isteyen. 12. *is.* Mihnet, üzüntü etkisiyle oluşan zor durum hakkında. 13. Sert, tesirli, kızgın [ses, çığlık vb. hakkında]. 14 Çok güçlü [yel vb.]. 15. *mec.* Öfkeli, kötü [söz, eleştiri vb.]. 16. *is.* Asit (TTAS I, s. 91 akt. Sönmezler Duran, 2020, ss. 73-74).

Krçmlkr. *açı* 1. Acı 2. Ekşi 3. Acıklı, elim, üzücü 4. Şiddetli, keskin, tesirli 5. Maden suyu 6. Şap; lapis taşı (KMTS 61).

Kmk. *aççı* 1. Acı 2. Acılık 3. Ekşi, kekre 4. *mec.* Asık suratla, ekşi yüzle, tatsız tatsız 5. Keskin, yakıcı, acı, şiddetli, sert 6. Acı acı; sertçe, şiddetli bir şekilde 7. *mec.*

İstihzalı, kinli, zehirli, kinayeli, dikenli, iğneli, sivri, dokunaklı; acı acı, iğneli iğneli (KMKTS 22).

Krm. Tat.- ø

Krym. *açı* 1. Acı 2. Acı, koyu 3. Acı, keder, üzüntü 4. Acı, ağrı; **Acı 2** Acı, ağrı (KKTS 31).

Kkp. *aşşı* 1. Acı, zehir gibi 2. Sevimsiz, kötü (KKLPKTS 33).

Nog. *aşı* 1. Acı 2. Ekşi; ekşilik, ekşimsi 3. Yakıcı, aşındırıcı 4. *mec.* Dayanıklı, sağlam, sert, güçlü. 5. *mec.* Utanç verici, aşağılayıcı, alçaltıcı, kırıcı, incitici (NRS 55).

Eski Türkçede *açığ* "acı, ekşi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "acı, tuzlu, acı yoğurt" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "acı", açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim Türkçesinde "üzücü, üzüntü veren, acı, keder", Kırgız Türkçesinde "ekşime, tahammür etme; hiddet, öfke", Kazak Türkçesinde "tadı ağzı yakan, kavuran acı; kulağa hoş gelmeyen, kulak tırmalayıcı", Kazan-Tatar Türkçesinde "bozuk, mayalanmış (hamur vb.), limon, renk üzümü, sirke gibi şeylerin ekşiliğini hatırlatan tat, pelin otu, biber, kinin tadı gibi olan tat, duyu organlarına kötü etki eden, yer, toprak hakkında: asidi fazla olan; çok ağır, fiziksel ve ruhsal yönden büyük sabır isteyen, mihnet, üzüntü etkisiyle oluşan zor durum hakkında; sert, tesirli, kızgın [ses, çığlık vb. hakkında]; öfkeli, kötü [söz, eleştiri vb.]", Karaçay-Malkar Türkçesinde "maden suyu, şap; lapis taşı", Kumuk Türkçesinde "asık suratla, ekşi yüzle, tatsız tatsız; keskin, yakıcı, acı, şiddetli, sert; acı acı; sertçe, şiddetli bir şekilde; istihzalı, kinli, zehirli, kinayeli, dikenli, iğneli, sivri, dokunaklı; acı acı, iğneli iğneli"; Kırım- Tatar Türkçesinde "öfke, gazap, hışım", Nogay Türkçesinde "yakıcı, aşındırıcı; sevimsiz, kötü" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. açḳuç "Anahtar" (KıpTS 2).

ET. *açḳıç* Anahtar (DTS 6).

Krg. *açkıç* 1. Maymuncuk, anahtar (KS 6). 2. *mec.* Anahtar, ipucu (KTS 34).

Kzk. *aşqış* Anahtar, açkı (KAZTTS 57).

Bşk. *asḳıs* 1. Anahtar 2. Musluk (BŞKTS 42).

Kaz. Tat. *açḳıç* 1. Anahtar 2. Çare 3. Bir başarıyı hazırlayan temel faktör (KZTTTS 24). 4. Bir şeyi toplarken sökerken ya da düzeltirken somunları burmak, sağlamlaştırmak için faydalanılan alet. 5. Arp, piyano, gitar gibi çalgı aletlerinin tellerini gerdirmek için faydalanılan özel alet. 6. *mec.* Bir şeyi anlamak, çözmek için yol. 7. Önemli bir metni okumaya yardımcı olan harf ya da şifrelerden ibaret işaretler sistemi. 8. Yabancı dilde yazılan metnin birebir tercümesi ve bu yolla sorulara verilen cevapların derlemesi. 9. *as.* Ehemmiyetli bir yer kazanmayı, yenmeyi sağlayan nokta. 10. Radyo, telgraf haberleşmesinde elektriği hızlı bağlama ya da kesme cihazı. 11. *müz*. Her nota satırının başına notaların değerini göstermek için koyulan işaret (TTAS I, s. 89 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 76). 12. Konserve, şişe vb. açmak için kullanılan sivri uçlu alet. 10. Birinin gönlüne yerleşen olumlu görüş, inanç, fikir (TTAS 2015, s. 268 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 76).

Krçmlkr. *açhıç, ahçıç* Anahtar (KMTS 65).

Kmk. *açğıç* Anahtar (KMKTS 22).

Krm. Tat. *açqıç* Anahtar, açkı (KTTRS 40).

Krym. *açqıç* Anahtar (KKTS 32).

Kkp.- ø

Nog. *aşkış* Anahtar (NRS 54).

Eski Türkçede *açḳıç* "anahtar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "anahtar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "anahtar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "musluk", Kırgız Türkçesinde mecazlaşarak "anahtar, ipucu", Kazan-Tatar Türkçesinde "arp, piyano, gitar gibi çalgı aletlerinin tellerini gerdirmek için faydalanılan özel alet; bir şeyi anlamak, çözmek için yol; bir şeyi toplarken sökerken ya da düzeltirken somunları burmak, sağlamlaştırmak için faydalanılan alet; konserve, şişe vb. açmak için kullanılan sivri uçlu alet; çare; bir başarıyı hazırlayan temel faktör; bir şeyi anlamak, çözmek için

yol; önemli bir metni okumaya yardımcı olan harf ya da şifrelerden ibaret işaretler sistemi; yabancı dilde yazılan metnin birebir tercümesi ve bu yolla sorulara verilen cevapların derlemesi; radyo, telgraf haberleşmesinde elektriği hızlı bağlama ya da kesme cihazı; birinin gönlüne yerleşen olumlu görüş, inanç, fikir", müzik alanında terimleşerek "her nota satırının başına notaların değerini göstermek için koyulan işaret", askerlik alanında terimleşerek "ehemmiyetli bir yer kazanmayı, yenmeyi sağlayan nokta" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. açlıḳ "Açlık, tok olmama" (KıpTS 2).

ET. *açlık* Açlık, kıtlık (EDPT 26).

Krg. *aççılık* Açlık (KTS 32).

Kzk. *aştıq* Açlık (KAZTTS 57).

Bşk. *aslıḳ* Açlık; yokluk, kıtlık (BŞKTS 42).

Kaz. Tat. *açlıḳ* 1. Açlık 2. Kıtlık (KZTTTS 24). 3. *mec.* Boşluk, ruhsal doyuma olan ihtiyaç, can sıkıntısı (TTAS I, s. 89 akt. Sönmezler Duran, 2020, ss. 76, 77).

Krçmlkr. *açlıḳ* Açlık (KMTS 62).

Kmk. *açlıq* Açlık (KMKTS 23).

Krm. Tat. *açlıq* Açlık (KTTRS 40).

Krym. *açlıq* Açlık (KKTS 32).

Kkp. *aşlıq* Açlık, aç olma hâli (KKLPKTS 33).

Nog. *aşlık* Açlık; aç (NRS 54).

Eski Türkçe *açlık* "açlık, kıtlık" biçiminde yer alan kelime Kıpçak Türkçesinde "açlık, tok olmama" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "açlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde soyut olarak "kıtlık" anlamında yine Kırgız Türkçesinde "açlık grevi", Kazan-Tatar Türkçesinde mecazlaşarak "boşluk, ruhsal doyuma olan ihtiyaç, can sıkıntısı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. açuḳ I "1. Açık, örtülü olmayan; **açık I** Açık, örtülü olmayan; **açuḳ II** Çıplak 2. Keşfedilmiş, açık 3. Bulutsuz, açık hava 4. Fethedilmiş, ele geçirilmiş 5. Aşikâr, meydanda, ortada "(KıpTS 2).

ET. *açuk* Açık (EDPT 22).

açok I. Açık, belli; açık yürekli, samimi; parasız, bedava; (rüzgâr). temiz, serin; açıklama; açıklık, bellilik (EUES 5).

Krg. *açık* 1. Açık, açılmış, kapalı olmayan, kapalı karşıtı 2. Açık, engelsiz, serbest 3. Açık, örtüsüz, çıplak 4. Açık, boş 5. Açık, aralığı çok 6. Açık, kolay anlaşılır, vazıh 7. Açık, açıkça, gizli olmayan 8. Açık, her türlü düşünceyi hoşgörüyle karşılayabilen, etkisinde kalabilen 9. Açık, sevişme sahnelerini bütün çıplaklığıyla anlatan (kitap, resim, fim vb.). 10. Açık, kapalı olmayan, geniş 11. Açık, belirgin bir biçimde 12. Açık, güneşli 13. *dlb.* Geniş (KTS 32).

Kzk. *aşıq* 1. Açık 2. Boş, açık (yer, alan). 3. Bulutsuz, açık (hava). 4. Açık belirgin (KAZTTS 57).

Bşk. *asıḳ* 1. Açık, açık olan 2. Alan, meydan (BŞKTS 41).

Kaz. Tat. *açıḳ* 1. Açık 2. Açıkça, alenen 3. Parlak, açık 4. Aşikar 5. Güler yüzlü, latif (KZTTTS 24). 6. Kapanmayan, sürgüsüz, kilitsiz. 7. *zf.* Kapatılmadan. 8. Çatısız, örtüsüz, kapaksız. 9. *zf.* Kapanmadan, örtülmeden. 10. Bir şey ile örtülmeyen, dağları, ormanları, çayırları olmayan. 11. Açıklık, sahra. 12. Düşman hücumundan saklanma imkanı olmayan, saklanmadan doğrudan doğruya savaşan. 13. Boyun, göğüs, ense civarı biraz görünecek şekilde dikilen, açık. 14. Çıplak, kapanmayan, düğmelenmeyen. 15. Açık, bulutsuz. 16. İyi tanınan, görülen, anlaşılır 17. Hakikat, doğru, açık. 18. İsteyen herkesin katılması mümkün olan. 19. Başka renkler ile karışmamış, parlak, saf renk. 20. Yankılanan, donuk olmayan (ses hakkında). (TTAS I, ss. 91-92 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 75). 21. Geniş, saç ile kapanmamış [alın vb. için]. 22. Ana karadan, adadan, kıyıdan uzak [deniz, okyanus vb.]. 23. Çekim gücü olmayan, uzay (TTAS 2015, s. 268 akt. Sönmezler Duran, 2020, ss. 75-76).

Krçmlkr. *açıḳ* Açık (KMTS 62).

Kmk. *açıq* 1. Açık 2. Açıkça, açık açık, açıktan açığa, alenen 3. Açık, parlak, temiz (hava hak.). 4. Parlak, açık, net, temiz, sarih 5. Açıkça, sarih şekilde, okunacak

şekilde, sarih, net 6. *mec.* Açık, samimi, içten gelen, açık yürekli, açık kalpli 7. *mec.* Açıkça, açık açık, açıktan açığa; candan, içtenlikle, samimi olarak, samimiyetle, yürekten, canıgönülden, açık yürekle 8. *mec.* Güler yüzlü, hoş tavırlı, latif, sevimli; şen, neşeli, şakrak; iyi yürekli, halim 9. *mec.* güler yüzle, sevimlilikle, neşe ile, neşeli neşeli; iyi yüreklilikle 10. Koyu olmayan, açık (renk hak.) (KMKTS 23).

Krm. Tat. *açıq* 1. Açık (KTTRS 39). 2. Açık, erişilebilir; ~ *yer Açık yer*. 3. Açık; parlak; aydınlık; net*; ~ ava Açık hava*. 4. Açık; belli; *~ḳa çıḳarmaḳ* Açığa çıkarmak, meydana çıkarmak, gün ışığına çıkarmak; *~ḳa çıḳmaḳ* Belli olmak, açığa çıkmak, meydana çıkmak, gün ışığına çıkmak. 5. Kolay anlaşılır, açık, sarih, vazıh; ~ *til Açık konuşma*. 6. Açık sözlü, samimi; açık, aleni, açıkça gösterilen, gizlenemeyen; ~ *aytḳanda* Açık konuşmak gerekirse; *~tan* ~ Açıktan açığa; ~ *mektüp* Açık mektup (Maşkaraoğlu, 2018, ss. 250-251).

Krym.-ø

Kkp. *aşıq* 1. Kapalı değil, kapatılmamış, açık 2. Açık, aşikar, belli. 3 (hava). Açık, bulutsuz, temiz 4. Açık, belli, hakikat (KKLPKTS 32).

Nog. *aşık* 1. Açık, açılmış, ortaya çıkarılmış, ifşa edilmiş 2. Açık (örneğin, baş için). 3. Açık, ışıklı, parlak (renk, hava için). 4. Anlaşılır, açık, düzenli (yazı için). 5. Açık, apaçık, belirgin, açık sözlü, dürüst, samimi 6. Anlaşılır, anlamlı, etkili (konuşma, amaç için). 7. Çıplak, savunmasız 8. Görkemli 9. Mutlu, neşeli (NRS 55-56).

Eski Türkçede *açuk, açok* "açık; belli; açık yürekli, samimi; parasız, bedava; (rüzgâr). temiz, serin; açıklama; açıklık, bellilik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "açık, örtülü olmayan, çıplak; keşfedilmiş, açık; bulutsuz, açık hava; fethedilmiş, ele geçirilmiş; aşikâr, meydanda, ortada" anlamlarındadır. Kelime Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı olan "açık, örtülü olmayan, çıplak", Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı olan "açık; bulutsuz hava" ve Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki beşinci anlamı olan "aşikâr, meydanda, ortada" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan "keşfedilmiş, açık; fethedilmiş, ele

geçirilmiş" anlamları ise kullanılmayarak daralmaya uğramıştır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde somut, mecaz anlamlarla ve terimleşme yoluyla genişlemiştir.

Kıp. ad, aḍ, at I "Ad, isim, lâkap, ünvan" (KıpTS 2, 15).

ET. *at* Ad, isim (EDPT 32).

Krg. *at* 1. Ad, isim 2. Ünvan, nam, şan, şöhret 3. Ad, canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, çeşitli durumları bildiren kelime, isim (KTS 158).

Kzk. *at* İsim, ad (KAZTTS 51).

Bşk. *at* Ad, isim; ünvan, nam (BŞKTS 44).

Kaz. Tat. *at* 1. Ad, nam, şöhret (KZTTTS 37). 2. Lakap, ünvan (TTAS I, s. 80 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 787).

Krçmlkr. *at* Ad, isim (KMTS 83).

Kmk. *at* 1. Ad, isim 2. Şöhret, ün, şan (KMKTS 45).

Krm. Tat. *ad* 1. Ad (KTTRS 40). 2. Ad, isim; başlık; *idareniñ adı* İdarenin adı; "Birlik" adında fabrika "Birlik" adında fabrika 3. Başlık, manşet, sürmanşet, serlevha 4. Ad, şan, nam, ün; otorite, yetki, nüfuz, itibar, prestij (Maşkaraoğlu, 2018, ss. 255-256).

Krym. *ad* İsim, ad (KKTS 32).

Kkp. *at* 1. Ad, isim 2. Lakap, ünvan, nam (KKLPKTS 33).

Nog. *at* 1. İsim, ad, isim koyma 2. *gr.* İsmin hâlleri (NRS 51-52).

Eski Türkçe *at* "ad, isim" biçiminde yer alan kelime Kıpçak Türkçesinde "ad, isim, lâkap, ünvan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ad, isim" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "nam, şöhret", Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "lakap, ünvan", Kırgız Türkçesinde "ad, canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, çeşitli durumları bildiren kelime, isim", Kırım-Tatar Türkçesinde "idare ismi; ad; başlık, manşet, sürmanşet, serlevha" anlamında genişlemiştir.

Kıp. at, aṭ "At " (KıpTS 15).

ET. *at* At (EDPT 33).

Krg. *at* 1. At 2. At, satrançta, her yönde siyahtan beyaza ve beyazdan siyaha bir hane atlayarak L biçiminde hareket eden taş (KTS 158).

Kzk. *at* 1. At (KAZTTS 51). 2. Binilen veya arabaya çekilen bütün beygirler (KAZS 22).

Bşk. *at* At (BŞKTS 44).

Kaz. Tat. *at* 1. At 2. Satrançtaki at taşı 3. Jimnastikte atlama beygiri (KZTTTS 37).

Krçmlkr. *at* At (KMTS 83).

Kmk. *at* At (KMKTS 45).

Krm. Tat. *at* 1. At (KTTRS 50). 2. Atlama beygiri, uzun beygir. 3 (satranç). At (Maşkaraoğlu, 2018, s. 397).

Krym. *at* At (KKTS 56).

Kkp. *at* At, erkek at (KKLPKTS 33).

Nog. *at* At (NRS 51-52).

Eski Türkçe *at* "at" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "at" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "at" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesinde spor alanında terimleşerek "satrançta taş", Kırım Tatar ve Kazan-Tatar Türkeçesinde "atlama beygiri, uzun beygir" anlamında genişlemiştir. Ayrıca Kazak Türkçesinde "at" kelimesi birinci anlamının yanında "binilen veya arabaya çekilen bütün beygirler" anlamıyla genelleşerek genişlemiştir.

Kıp. ada, atov, atuv, otuv "Ada, her yanı su ile çevrilmiş kara parçası" (KıpTS 2, 16).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *atav* Ada; açık yer; alan (BŞKTS 45).

Kaz. Tat. *atav* Ada (KZTTTS 37).

Krçmlkr.- ø

Kmk. *ataw* Ada (KMKTS 46).

Krm. Tat. *ada* Ada (KMKTS 40).

Krym. *ada* Ada (KKTS 32).

Kkp.- ø

Nog.- ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ada, atov, atuv, otuv* "ada, her yanı su ile çevrilmiş kara parçası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "ada" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. adaḳ, "Ayak" (KıpTS 2, 17).

ET. *aḍak* Ayak (EDPT 45).

Krg. *ayak* 1. Ayak, bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü 2. Ayak, bacak 3. Ayak, birtakım şeylerin yerden yüksekçe durmasını sağlayan dayak, destek veya bunlardan her biri (KTS 175).

Kzk. *ayak* 1. Ayak 2. Sandalye ve benzeri şeylerin ayağı (KAZTTS 58).

Bşk. *ayaḳ* 1. Ayak 2. Ağaç tabak 3. Ölçü birimi (özellikle ip ölçmede kullanılır.) (BŞKTS 49).

Kaz. Tat. *ayaḳ* 1. Ayak (KZTTTS 40). 2. Yapay ayak, protez. 3. Mobilya, mekanizma gibi şeylerin döşemeye, yere vb. oturtulan, onları ayakta tutan kısmı. 4. *kon.* Çok ve uzunca sarılan ip yumağı (TTAS I, s. 98 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 102).

Krçmlkr. *ayaḳ* Ayak (KMTS 87).

Kmk. *ayaq* 1. Ayak 2. Bacak 3. Pençe, ayak (hayvanda) (KMKTS 51).

Krm. Tat. *ayaq* Ayak (KTTRS 52).

Krym. *ayaq* Ayak (KKTS 61).

Kkp. *ayaq* İnsan veya hayvanların yürüme organı, ayak (KKLPKTS 38).

Nog. *ayak* 1. Ayak, ayaklar; ayak için 2. Pençe, iz (örneğin, bazı kuş ve hayvanlara ait). 3. Ayak (örneğin, masanın) (NRS 56-57).

Eski Türkçede *aḏak* "ayak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ayak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ayak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi deyim aktarması yoluyla genişlemiştir.

Kıp. adım, atım "Adım" (KıpTS 2, 15).

ET.- ø

Krg. *adım* Adım, hatve (KS 9).

Kzk. *adım* 1. Adım 2. *mec.* Girişim, hamle (KAZTTS 19).

Bşk. *aźım* 1. Adım 2. Bir işe yönelişteki hareket, yöneliş, hareket (BŞKTS 55).

Kaz. Tat. *adım* 1. Adım 2. Yürüyüş 3. İş, davranış (KZTTTS 25).

Krçmlkr.-ø

Kmk.- ø

Krm. Tata. *adım* Adım (KTTRS 40).

Krym. *adım* Adım (KKTS 33).

Kkp. *adım* 1. Adım, kadem, yürürken iki ayak arası 2. Merhale, basamak, adım (KKLPKTS 14).

Nog. *adım* Adım, girişim (NRS 26).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *adım, atım, atlam* "adım" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "adım" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır Anlam dairesi Kazak ve Başkurt Türkçesinde "yöneliş, girişim, hamle", Karakalpak Türkçesinde "merhale, basamak" ve Kazan-Tatar Türkçesinde "iş, davranış" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. aġ I, aḫ, aḳ "1. Ak, beyaz (KıpTS 3, 4, 5). 2. Saf, günahsız (GT-Karamanlıoğlu, 1978: 76)."

ET. *aḳ* Ak, beyaz (EDPT 75).

Krg. ak 1. Beyaz 2. Temiz, namuslu 3. Masum, suçsuz 4. Süt, süt mahsulleri 5. Yumurta akı (KS 11). 6. Ak, dürüst 7. *tar.* Sovyetlere karşı olan, Çarlığı savunanlar 8. Satrançta beyaz taşlar 9. Göz akı 10. Katarakt 11. Temiz 12. Hak, adalet 13. Hu, dervişlerin arasında kullanılan bir seslenme sözü 14. Hak, Tanrı, Allah (KTS 50-51).

Kzk. *aq* 1. Ak, beyaz 2. Hakikat, gerçek, hak. 3. Süt ürünleri (KAZTTS 29). 4. İnsanın gözünde peyda olan hastalık (KAZS 10).

Bşk. *aḳ* 1. Ak, beyaz 2. Kar ve süt rengindeki 3. Bitki ve hayvan adlandırmalarının açıklayıcısı olarak kullanılır. 4. Karışık renk adlandırmalarında kullanılır Ak harı "sarımsı, sarımtırak" 5. Sütten yapılmış yiyecekler, süt ürünleri 6. Kağıt, yazılı kağıt; yeni yazılmış kağıt veya defter, el yazma 7. Katarakt 8. Tırnakta oluşan beyazlık (BŞKTS 22).

Kaz. Tat. *aḳ* 1. Beyaz 2. Açık renkte 3. Temiz, kirsiz 4. Rahat (KZTTTS 27). 5. Ağarmış, ak saçlı. 6. *mec.* Hilesiz, saf, günahsız. 5. Sovyet hükümetine karşı olan. Ak armiya, ak ofitser. 6. Sevimli, sıcak. Ak süz bĕlen, açık yöz belen karşı aluv.7. *is. çokl.* aklar. Dama oyunu, satrancın beyaz ya da açık renkteki figürleri. 8. İki ya da üç sözden oluşan zooloji ya da botanik terimlerinin ilk kısmı. "Ak erĕm, ak gömbe, ak burçak..." (TTAS I, s. 31 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 79). 9. *tıp.* Gözün bir şeyden zarar görmesinden ya da hastalıktan sonra korneada oluşan beyazımsı leke. 10. *mec. kon.* Ak arakı (Tahıldan, patatesten yapılan, su rengindeki içki, votka.). 11. *kon.* Süt ve süt ürünleri (TTAS I, s. 32 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 79). 12. Parlayan, gümüş rengindeki, nikel kaplı. 13. Üzüntüden, şaşkınlıktan, hastalıktan yüzü değişen, benzi atan. 14. *mec.* Öncü; tahsilli, ileri görüşlü. 15. *mec.* Yazılmadan, boş bırakılıp fikrin tamamlanmasına, gizli anlamlara işaret eden. 16. Gözün beyaz kısmı 17. Yumurta sarısının dışında bulunan, pişince beyaz renk alan şeffaf, sıvı kısım (TTAS 2015, s. 95-96-97 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 79).

Krçmlkr. *aḳ* 1. Beyaz, ak 2. Peynir, yoğurt gibi süt ürünlerinin genel adı (KMTS 67).

av III. Göz bebeği üzerindeki leke, katarakt (KMTS 85).

Kmk. *aq* 1. Ak, beyaz 2. Göz lekesi, göz bebeği üzerinde beyaz leke 3. *mec.* Çamaşırlık kumaş, keten, keten kumaş (KMTS 36-37).

Krm. Tat. *aq* 1. Ak (KTTRS 42). 2. Ak (veya kır). saçlar 3 (tıp). Göz lekesi, gözbebeği üzerindeki beyaz leke 4. Göz akı; yumurta akı 5. Bahtiyar, şanslı, talihli; başarılı, muvaffakiyetli. 5. Gerçek, hakikat, gerçeklik, realite; adalet, hak, hakkaniyet; doğruluk; haklılık 6. Adil, adaletli, haklı; doğru; gerçek, hakiki aḳ (Maşkaraoğlu, 2018, ss. 288-289).

Krym. *aq* Beyaz, ak (KKTS 45).

Kkp. *aq* 1. Ak, beyaz 2. Hak, temiz, doğru, ayıpsız, kusursuz 3. Yoğurt, süt vb. ak katık 4. Leke, ak (KKLPKTS 16).

Nog. *ak* 1. Beyaz 2. Ağarmış, beyazlamış 3. Solgun 4. Beyaz (Gözün siyah kısmında beliren beyazlık). 5. Protein; yumurta beyazı 6. *mec.* Temiz, kirlenmemiş 7. Gerçek, doğru 8. Hak, hukuk (NRS 32).

Eski Türkçede aḳ "ak, beyaz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ak, beyaz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ak, beyaz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde tıp alanında terimleşerek "göz akı" anlamında, Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karakalpak Türkçesinde "süt ürünleri", Kırgız, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "temiz, kirsiz", Kırgız, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "yumurta akı", Kazak, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "gerçek, hakikat", Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "satrançta beyaz taşlar; Sovyetlere karşı olan, Çarlığı savunanlar", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "bitki ve hayvan adlandırmalarının açıklayıcısı olarak kullanılma", Kırgız Türkçesinde "Hak, Tanrı; Hu, dervişlerin arasında kullanılan bir seslenme sözü", Başkurt Türkçesinde "kar ve süt rengindeki; kağıt, yazılı kağıt; yeni yazılmış kağıt veya defter, el yazma; tırnakta oluşan beyazlık; karışık renk adlandırmalarında kullanılma", Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "solgun", Kumuk Türkçesinde "çamaşırlık kumaş, keten, keten kumaş", Kazan-Tatar Türkçesinde ağarmış, ak saçlı; hilesiz, saf, günahsız; sevimli, sıcak; ak arakı (Tahıldan, patatesten yapılan, su rengindeki içki, votka); parlayan, gümüş rengindeki, nikel kaplı; üzüntüden, şaşkınlıktan, hastalıktan yüzü

değişen, benzi atan; öncü; tahsilli, ileri görüşlü; yazılmadan, boş bırakılıp fikrin tamamlanmasına, gizli anlamlara işaret eden", Kırım-Tatar Türkçesinde "bahtiyar, şanslı, talihli; başarılı, muvaffakiyetli; adil, adaletli, haklı; doğru; gerçek, hakiki ak" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. aġ II, av III "Ağ, iplik, sicim, tel gibi ince şeylerden kafes biçiminde yapılmış örgü" (KıpTS 3, 16).

ET. *aġ* Ağ, balık ağı (EDPT 75).

Krg.-ø

Kzk. av 1. Balık tutacak ağ, tor (KAZTTS 54). 2. Engel (KAZS 23).

Bşk. *av* 1. Ağ, tuzak 2. Av (BŞKTS 46).

Kaz. Tat. *av* 1. Av 2. Ağ, balık ağı (KZTTTS 38). 3. *sf.* Ava giden, av hayvanı avlayan. 4. Yakalanan hayvan. 5. *mec.* Savaş zamanında esir düşürülen düşman askeri. 5. *mec.* Kötü düşünceler ile birine karşı hazırlanan hile, tuzak (TTAS I, s. 85 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 98). 6. Örümceğin ördüğü ağ (TTAS 2015, s. 251, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 98).

Krçmlkr. *av* Ağ, file (KMTS 85).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ağ* Ağ (KTTRS 41).

Krym.-ø

Kkp. *aw* 1. Balık tutulan büyük ağ 2. Ağ, tuzak (KKLPKTS 36).

Nog. *av* 1. Ağ (balıkçılıkla ilgili). 2. Tuzak (kuş yakalamak için). (NRS 20).

Eski Türkçede *aġ* "ağ, balık ağı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ağ, iplik, sicim, tel gibi ince şeylerden kafes biçiminde yapılmış örgü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ağ, tuzak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "engel" anlamında, Kazan-Tatar Türkçesinde "ava giden, av hayvanı avlayan; yakalanan hayvan; savaş zamanında esir düşürülen düşman

askeri; kötü düşünceler ile birine karşı hazırlanan hile, tuzak; örümceğin ördüğü ağ" anlamında genişlemiştir.

Kıp. aġ III "Pantolonun iki bacak arasındaki genişliği" (KıpTS 3).

ET. *aġ* İki bacağın arasındaki boşluk (EDPT 75).

Krg.- ø

Kzk. *av* Donun veya pantalonun apış arasına gelen yeri, apışlık, ağ (KAZTTS 54).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *av* Pantolon ağı (KMTS 85).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *aw* Pantolon, şalvar gibi giysinin paçalarının (veya etek kısmının). birleştiği yer (KKLPKTS 36).

Nog. *av* Matnya (pantolon paçası) (NRS 20).

Eski Türkçede *aġ* "iki bacağın arasındaki boşluk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "pantolonun iki bacak arasındaki genişliği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "pantolon, şalvar gibi giysilerin birleştiği yer, ağ" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. aġa "Ağabey, büyük erkek kardeş " (KıpTS 3).

ET. *aga, aka* Büyük erkek kardeş, ağabey (EUES 23).

Krg. *aga* 1. Büyük erkek kardeş (KS 9). 2. Yaşça büyük olan erkek (KTS 44-45).

Kzk. *ağa* 1. Akrabalardan yaşça büyük olanı. 2. Yaşça büyük erkek, ağabey. 3. Yol gösterici, akıl veren, danışman. 4. Rütbece büyük olan kişi (KAZTTS 17).

Bşk. *aġa* 1. Ağabey 2. Mevki sahibi erkek kişi (BŞKTS 18).

Kaz. Tat. *aġa* 1. Ağabey 2. Yaşça büyük kişi, yetişkin erkek (KZTTTS 26). 3. Kendinden daha büyük erkeğin ismine eklenen hitap sözü (TTAS I, s. 14 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 77). 4. Büyük, hürmetli kişi, ak sakallı (TTAS 2015, s. 51, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 77).

Krçmlkr. *aġa* Ağabey, büyük erkek kardeş (KMTS 64).

Kmk. *ağa* 1. Ağabey, büyük erkek kardeş 2. *esk*. Efendi, ağa, bay, bey, beyefendi 3. *erkek öz. is.* Aga (KMKTS 23).

Krm. Tat. *ağa* 1. Ağabey 2. Ağa (halk arasında kendisinden yaşça büyük olan erkeklere saygı göstermek için verilen ünvan) (KTTRS 41).

Krym. *ağa* Ağa (KKTS 33).

Kkp. *ağa* 1. Baba 2. Ağabey, kardeşlerin en büyüğü 3. Yaşça büyük saygıdeğer kimse 4. Kadınların kocalarına hitap tarzı (KKLPKTS 15).

Nog. *aga* 1. Ağabey 2. *tar.* Ağa (toplumda üstün konumda bulunan, ayrıcalıklı şahıs) (NRS 25).

Eski Türkçede *aga, aka* "büyük erkek kardeş, ağabey" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ağabey, büyük erkek kardeş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ağabey" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar Türkçesinde "yaşça büyük erkek", Kazak, Başkurt Türkçe "mevki sahibi erkek", Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Nogay Türkçesinde "halk arasında kendisinden yaşça büyük olan erkeklere saygı göstermek için verilen ünvan", Kazak Türkçesinde "yol gösterici, akıl veren, danışman", Kazan-Tatar Türkçesinde "kendinden daha büyük erkeğin ismine eklenen hitap sözü; büyük, hürmetli kişi, ak sakallı", Karakalpak Türkçesinde "kadınların kocalarına hitap tarzı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. aġaç "1. Ağaç; **aġaş 1** Ağaç 2. Değnek, sopa, asa; **aġaş 2** Değnek, sopa, asa" (KıpTS 3).

ET. *aġaç, ıġaç, yıġaç* Ağaç; odun, sopa, değnek (EDPT 79).

Krg. *cıgaç* 1. Ağaç (KS 207). 2. Tahta, kereste, odun, ağaç (KTS 578).

Kzk. *ağaş* 1. Ağaç 2. Kereste (KAZTTS 18).

Bşk. *aġas, yıġas* 1. Ağaç 2. Soyun bir simgesi, şecere (BŞKTS 19).

Kaz. Tat. *aġaç* 1. Ağaç 2. Ağaç malzeme 3. Ahmak (KZTTTS 26). 4. Askılık görevi gören, ağaçtan oyularak yapılan parça. 5. *tar.* Eski zamanlarda uzaklık ölçme birimi; açık yerde ağaç görünecek kadar olan ara. 6. *mec.* Donuk, cansız (TTAS 2015, s. 55 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 77).

Krçmlkr. *aġaç* 1. Ormanlık alan, ormanlık bölge 2. Tahta, ağaç 3. Boy, endam, duruş (KMTS 64).

Kmk. *ağaç* 1. Ağaç 2. Odun; tahta 3. Ağaçtan; tahtadan, odundan; ahşap (KMKTS 26).

Krm. Tat. *ağaç* Tomruk, uzun kütük; ağaç (KMKTS 41).

Krym. *ağaç* 1. Ağaç 2. Odun (KKTS 34).

Kkp. *ağaş* Ağaç (KKLPKTS 15).

Nog. *agaş* Orman, ağaç (kereste anlamında) (NRS 25).

Eski Türkçede *aġaç, ıġaç, yıġaç* "ağaç; odun, sopa, değnek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ağaç; değnek, sopa, asa" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ağaç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "sopa" ise çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında kullanılmayarak anlam daralmasına uğramıştır. Ayrıca çağdaş Kıpçak lehçelerinde "değnek, sopa" yerine "tayak" kelimesinin kullanımının tercih edildiği de görülmektedir.

Kelimenin anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "soyun bir simgesi, şecere", Kazan-Tatar Türkçesinde "ahmak; askılık görevi gören, ağaçtan oyularak yapılan parça; eski zamanlarda uzaklık ölçme birimi; açık yerde ağaç görünecek kadar olan ara; donuk, cansız", Karaçay-Malkar Türkçesinde "ormanlık alan, ormanlık bölge; boy, endam, duruş" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. aġaçlıḳ, aġaşlıḳ "Orman, ağaçlık yer" (KıpTS 3).

ET. *ıġaçlık* Koru, fidanlık (EDPT 80).

Krg. *cıgaçtuu* Ağaçlık, ağacın bol olduğu yer (KTS 578).

Kzk.-ø

Bşk. *ağaslıḳ* Ağaçlık; fidanlık; orman (BŞKTS 19).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ağaçlı* Ormanlık (KMTS 64).

Kmk. *ağaçlıq* Ağaçlık, orman (KMKTS 27).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *agaşlı* Orman, ormanlık alan (NRS 25).

Eski Türkçede *ıġaçlık* "koru, fidanlık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "orman, ağaçlık yer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "orman, ağaçlık yer" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ağı I, ağu, avu, uvu "Zehir" (KıpTS 3, 4, 295).

ET. *ağu* Zehir (EDPT 78).

Krg. *uu* 1. Zehir, ağu (KS 788). 2. *mec.* Zehir, içini kemiren, içini yiyen (KTS 2169).

Kzk. *uv-zär* Zehir, zıkkım, ağu (KAZTTS 612).

uv Zehir (KAZS 288).

Bşk. *ağıv* Zehir (BŞKTS 20).

ıv 1. Zehirli madde, zehir 2. Acı (BŞKTS 243).

Kaz. Tat *ağuv* 1. Zehir 2. Kötülük, hile (KZTTTS 26). 3. *mec.* İnsana tesir eden, üzen, içini sızlatan şey. 4. *sf.* Kötü, hilekâr, kötü kalpli (TTAS I, s. 16-17 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 79).

Krçmlkr. *uv* Zehir (KMTS 373).

Kmk. *ağu* Zehir, ağı (KMKTS 27).

Krm. Tat. *ağuv* 1. Zehir 2. Acılık, acı (KTTRS 41).

Krym. *ağu* Zehir (KKTS 35).

Kkp. *uw* Zehir (KKTS 626).

Nog. *ağuw* 1. Zehir 2. Kötü, zararlı (NRS 26).

Eski Türkçede *aġu* I "zehir" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "zehir" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "zehir" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "insana tesir eden, üzen, içini kemiren şey", Başkurt ve Kırım-Tatar Türkçesinde "acı", Kazan-Tatar Türkçesinde "kötülük, hile; kötü, hilekâr, kötü kalpli" anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. aġıl "Ağıl, koyun ve keçi sürülerinin gecelediği çit ve duvarla çevrili yer" (KıpTS 3).

ET. *aġıl* Ağıl, koyun, sığır ağılı (EDPT 83).

Krg. *agıl hlk*. Ağıl, ahır (KTS 47-48).

Kzk. *avıl* 1. Köy (KAZTTS 55). 2. Göçebelik devirdeki, birkaç çadırdan meydana gelen topluluk (KAZS 24).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *avıl* 1. Köy, oba 2. Köylüler, köy halkı (KZTTTS 38).

Krçmlkr. *awul* 1. Mahalle, semt 2. Köy (KMKTS 48).

Kmk.- ø

Krm. Tat. *avıl, avul* Köy (Maşkaraoğlu, 2018, s. 411).

Krym. *avıl, avul* Karargah (KKTS 59).

Kkp. *awıl* Birkaç çadırlık yerleşim yeri; köy (KKLPKTS 37).

Nog. *avıl* Köy, karye, belde (NRS 23).

Eski Türkçede *aġıl* "ağıl, koyun, sığır ağılı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ağıl, koyun, sığır ağılı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde "ağıl" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak

Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu anlam ilişkisinden hareketle Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "köy", Karaçay-Malkar Türkçesinde "mahalle", Karayim Türkçesinde "karargâh" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ağır "1. Ağır, hafif olmayan; **avur** Ağır, hafif olmayan 2. Can sıkıcı 3. Kalın, dayanıklı 4. Üstün, tercih edilir, değerli 5. Şan, şeref, şöhret 6. Ağırlık, göz kararı kabul edilen bir ağırlık ölçüsü birimi 7. Çok, zorlu" (KıpTS 3, 17).

ET. *ağır* 1. Ağır 2. Saygı değer, itibarlı, ciddi (EDPT 88).

Krg. *oor* 1. Ağır 2. Güç, zor (KS 595). 3. Kalın, çok 4. Derin, içten gelen 5. Ağır, yavaş 6. Ağır, fiziksel nedenlerden dolayı zor işiten (kulak). 7. Ağır, ciddi 8. Ağır, sıkıntı veren, bunaltan, sıkıntılı, zor 9. Ağır, dokunaklı, insanın gücüne giden, kırıcı 10. Ağır, sindirimi güç (yiyecek). 11. Ağır, yavaş bir biçimde 12. Ağır, boğucu (KTS 1644-1645).

Kzk. *avır* 1. Hafif olmayan, ağır 2. Çetin, meşakkatli 3. Büyük, ağır (KAZTTS 55).

Bşk. *avır* 1. Ağır 2. Zor, çetin, meşakkatli, güç 3. Kucaktaki çocuk; karındaki çocuk 4. Yük (BŞKTS 47).

Kaz. Tat. *avır* 1. Ağır, hafif olmayan 2. Kaygılı, üzücü 3. Yavaş hareket eden 4. Sert 5. Zor, meşakkatli (KZTTTS 38). 3. avır I Maddi yönden zorlaşan, yetersizleşen, kötü; mutsuz (hayat, kader hakkında). 4. Ağır kemikli, okkalı, çok yavaş iş yapan, tembel. 5. Çetin, ciddi. 6. Büyük hizmet, fikir ya da akıl gücü isteyen, meşakkat ile başarılan. 7. Çok çabuk anlaşılıp fikir yürütülemeyen, büyük akıl gücü ya da tecrübe, bilgi isteyen. 8. Çözülmesi, halledilmesi zor olan 9. Organizmaya kötü etki eden, nefes almayı zorlaştıran, bunaltıcı. 10. Anlaşılmaz, karışık, karmaşık. 11. Kaba, gururu incitici, kırıcı. 12. Ağır iş. 13. Zorluk (TTAS I, ss. 10-11 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 99). 14. Yük, hamilelik (TTAS I, s. 11 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 99).

Krçmlkr. *avur* 1. Ağır 2. Zor, güç, çetin 3. Ciddi, ağırbaşlı, itibarlı (KMTS 86).

Kmk. *awur* 1. Ağır 2. Ağır ağır, yavaş yavaş 3. Zor, güç, çetin; zahmetli; karmaşık bir tarzda, külfetli, yorucu 4. Ağır, tatsız, can sıkıcı, neşesiz, keyifsiz; tatsızca, can sıkıcı bir şekilde 5. Ağır, şiddetli, ciddi, vahim (hastalık hak.). 6. *mec.* Yavaş,

ağırkanlı, uyuşuk 7. Boğucu, bunaltıcı, ağır (hava hak.). 8. Koyu (renklerde) (KMKTS 49).

Krm. Tat. *ağır* 1. Ağır (KTTRS 41). 2. Çetin, güç, zor; karışık; ağır, ciddi 3. Ağır, çetin, sert, şiddetli 4. Ağır veya ağırkanlı huy, karakter 5. Zor, güç, müşkül 6. Ağır, yavaş (Maşkaraoğlu, 2018, s. 274).

Krym. *avur* Ağır (KKTS 60).

Kkp. *awır* 1. Ağır 2. *ağ.* Acılı, dertli, kaygılı, tahammülü zor (KKLPKTS 37).

Nog. *avır* 1. Ağır, şişman, ağırlık 2. Yavaş, ağır ağır 3. *mec.* Zor, güç 4. *mec.* Ciddi, tehlikeli 5. *mec.* Gergin, zorlaştırılmış 6. *mec.* Ağır, itici 7. *mec.* Acımasız, sert, acı 8. *mec.* Kederli, acınası 9. *ask.* Güçlü, kuvvetli (NRS 23).

Eski Türkçede *aġır* "ağır; saygı değer, itibarlı, ciddi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ağır, hafif olmayan; can sıkıcı; kalın, dayanıklı; üstün, tercih edilir, değerli; şan, şeref, şöhret; ağırlık, göz kararı kabul edilen bir ağırlık ölçüsü birimi; çok, zorlu" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı olan "ağır", Kırgız, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı olan "can sıkıcı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan "kalın, dayanıklı; üstün, tercih edilir, değerli, şan, şeref, şöhret; ağırlık, göz kararı kabul edilen bir ağırlık ölçüsü birimi; çok, zorlu" anlamları ise kullanılmayarak daralmaya uğramıştır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde somut, soyut, mecaz anlamlarla ve örtmece yoluyla "yük, hamilelik" anlamında genişlemiştir.

Kıp. aġırıḫ, agrı I, agrıg 1, agrıh, agrık, arı VI, avruk "Ağrı, acı, sancı" (KıpTS 4, 11, 16).

ET. *aġrıġ* Ağrı, acı verici (EDPT 90).

Krg. *ooru* 1. Hastalık (insanda) (KS 596). 2. Hastalık, ruh sağlığının bozulma durumu 3. Hastalık, bitkilerin yapılarında görülen bozukluk 4. Hastalık, aşırı düşkünlük, tutku 5. Olumsuz olay, olumsuzluk, hoş olmayan durum 6. Hasta, sağlığı iyi olmayan (KTS 1646).

Kzk. *avru* 1. Hastalık 2. Hasta 3. *mec.* Kötü alışkanlık, hoş olmayan davranış (KAZTTS 55).

Bşk. *avırıv* 1. Hastalıklı, ağrı 2. Hasta, hastalıklı (BŞKTS 47).

Kaz. Tat. *avıruv* 1. Hasta, sağlıksız, ağrılı 2. Hastalık (KZTTTS 38). 3. *mec.* Kişideki kötü özellik, kötü huy. 4. *sf.* Hastalıklı (TTAS 2015, s. 48, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 101).

Krçmlkr. *avruv* Hastalık (KMTS 86).

Kmk. *awruw* 1. Hastalık, illet, maraz 2. Hasta (KMKTS 48).

Krm. Tat. *ağıruv* Hastalık, illet (KTTRS 41).

Krym. *avruv* 1. Ağrı 2. Hastalık (KKTS 60).

Kklpk.-ø

Nog. *avıruv* Hasta, rahatsız (NRS 24).

Eski Türkçede *aġrıġ* I "ağrı, acı verici" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ağrı, acı, sancı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Karayim Türkçesinde "ağrı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde "hasta", Kırgız, Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde mecazlaşarak "kötü alışkanlık, hoş olmayan davranış", Kırgız Türkçesinde "ruh sağlığının bozulma durumu; hastalık, bitkilerin yapılarında görülen bozukluk; hastalık, aşırı düşkünlük, tutku", Kazan-Tatar Türkçesinde "hastalıklı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ağırlıḳ "Ağırlık, ağır olma durumu" (KıpTS 4).

ET. *aġırlıġ* Ağırlık (EDPT 93).

Krg. *oorduk* 1. Ağırlık, ağır olma durumu 2. Ağırlık, sıkıcı, bunaltıcı, iç karartıcı durum 3. Sıkıntı, zor durum 4. Ağırlık, uykudayken gelen ve insana boğulur gibi bir duygu veren durum 5. Ağırlık, uyuşukluk ve gevşeklik durumu 6. Ağırlık, yer çekiminin, bir cismin molekülleri üzerindeki etkisinin oluşturduğu bileşke, gravite 7. Ağırbaşlılık (KTS 1645-1646).

Kzk. *avırlıq* 1. Ağırlık 2. *mec.* Zorluk, meşakkat (KAZTTS 56).

Bşk. *avırlıḳ* 1. Ağırlık 2. Ağırlık için takılan nesne 3. Zorluk, çetinlik (BŞKTS 48).

Kaz. Tat. *avırlıḳ* 1. Ağırlık 2. Zorluk, müşkül 3. Huzursuzluk, bunaltı (KZTTTS 38).

Krçmlkr. *avurluḳ* 1. Ağırlık 2. Güçlük, zorluk 3. Hamilelik (KMTS 86).

Kmk. *awurluq* 1. Ağırlık 2. *mec.* Tasa, kaygı; yük, külfet, ağırlık (KMKTS 49).

Krm. Tat. *ağırlıq* Ağırlık (KTTRS 41).

aġırlıḳ 1. Ağırlık; yük. 2. Ağırlık, güçlük, zorluk; ağır yük, yük, külfet (Maşkaraoğlu, 2018, s. 275).

Krym. *ağırlıq* Ağırlık (KKTS 35).

Kkp. *awırlıq* 1. Ağırlık, ağır oluş; ağır 2. Zorluk, sıkıntı, eziyet (KKLPKTS 37).

Nog. *avırlık* 1. Ağırlık; ciddiyet, ağırlık 2. Zorluk, sıkıntı 3. Yük (NRS 24).

Eski Türkçede *aġırlıġ* "ağırlık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ağırlık, ağır olma durumu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ağırlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "zorluk, meşakkat", Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "yük, külfet", Kırgız ve Nogay Türkçesinde "ağırbaşlılık, ciddiyet", Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "huzursuzluk, bunaltı", Kırgız Türkçesinde "ağırlık, uykudayken gelen ve insana boğulur gibi bir duygu veren durum; ağırlık, uyuşukluk ve gevşeklik durumu; ağırlık, yer çekiminin, bir cismin molekülleri üzerindeki etkisinin oluşturduğu bileşke, gravite", Karaçay-Malkar Türkçesinde ise örtmece yoluyla "hamilelik" anlamında genişlemiştir.

Kıp. aġırşaḳ, aġurşaḳ "Yün, iplik eğirilen iği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen yarım küre ağaç" (KıpTS 4).

ET. *aġırçak* Ağırşak; değirmen taşı gibi diğer benzer nesneler için kullanılır (EDPT 92).

Krg. *urçuk, uurçuk* Dağın bir tarafından, dar şerit gibi uzamış kısmı, burnu (KS 785, 789).

Kzk. *urşıq* 1. *is*. İp eğirmeye yarayan alet. 2. *is*. Bacağın bele varan kısmının başı (KAZS 292).

Bşk. *orsoḳ* İğ, eğirmen (BŞKTS 451).

Kaz. Tat. *orçıḳ* 1. Ağırşak, iğ (KZTTTS 366). 2. Çeşitli mekanizmalarda çevirme mili görevini gören göbek (TTAS II, s. 478 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 252).

Krçmlkr. *urçuḳ* 1. Kirman, iğ 2. Kalça kemiği (KMTS 371).

Kmk. *urçuq* İğ (KMKTS 353).

Krm. Tat. *urçuq* İğ; öreke, eğirtmeç (KTTRS 361).

Krym. *urçıq* İğ, öreke (KKTS 439).

Kkp. *urşıq* 1. Yün, pamuk eğirmeye yarayan alet, kirman. 2. Bacağın bel tarafındaki yumru başı, uyluk kemiğinin topuz başı (KKLPKTS 623).

Nog. *urşık* 1. Kirmen, eğirmen (elde yün eğirmek için kullanılan alet.). 2. Baldır kemiğinin baş kısmı (NRS 383).

Eski Türkçede *aġırçak* "ağırşak; değirmen taşı gibi diğer benzer nesneler için kullanılır" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yün, iplik eğirilen iği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen yarım küre ağaç" anlamındadır. Kelime Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "iğ, kirman" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kırgız Türkçesinde ise şekilsel benzerlikten hareketle "dağın bir tarafından, dar şerit gibi uzamış kısmı, burnu" anlamında yakın anlama geçmiştir. Anlam dairesi Kazak, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "bacağın bele varan kısmının başı", Karaçay-Malkar Türkçesinde "kalça kemiği", Kazan-Tatar Türkçesinde ise "çeşitli mekanizmalarda çevirme mili görevini gören göbek" anlamında genişlemiştir.

Kıp. aġız, aız, avuz I " Ağız "(KıpTS 4, 5, 17).

ET. *aġız* Ağız (EDPT 98).

Krg. *ooz* 1. Ağız 2. Bir şeyin çıkacağı delik 3. Menba (kaynak). 4. Büyük kapı (dervaza) (KS 596-597). 5. Ağız, kapların veya içi boş şeylerin açık tarafı 6. Ağız, koy, körfez, liman vb. açık tarafı (KTS 1647).

Kzk. *avız* 1. Ağız 2. Bir şeyin açık tarafı. 3. Bir şeyin üst tarafı (KAZTTS 55). 4. Evin veya başka bir şeyin girecek çıkacak yeri, kapak, kapı. 5. Geçidin giriş yeri. 6. Yaranın ağzı (KAZS 24).

Bşk. *avıź* Ağız (BŞKTS 48).

Kaz. Tat. *avız* 1. Ağız 2. Giriş yeri, baş kısım (KZTTTS 39). 3. Aile içindeki kişi, boğaz. 4. Soba, baraka, yuva gibi içi boş şeylerin ön kısmındaki delik. 5. Yanardağ tepesinde lavın aktığı derin delik. 6. Bomba ya da mermi patlamasından meydana gelen çukurun üstü. 7. Vazo, testi, şişe gibi kap kacağın daralan açık tarafı. 8. Silahın namlusundan mermi, kurşunun çıktığı delik. 9. Çuval, paket gibi şeylerin bağlanan üst kısmı. 10. Orman, çalılık gibi yerlerin sınırı, kenarı, başlayan ya da biten yeri. 11. Irmağın, çayın döküldüğü yer, boğaz (TTAS I, s. 7 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 668).

Krçmlkr. *avuz* 1. Ağız 2. Vadi (KMTS 86-87).

Kmk. *awuz* 1. Ağız 2. Ağız (top vb. ateşli silahlarda). 3. Boğaz, ağız (kaplarda). 4. Giriş veya çıkış deliği, giriş yeri, ağız, delik (KMKTS 49).

Krm. Tat. *ağız*, *avuz* 1. Ağız (KTTRS 52). 2. Delik, ağız; açıklık; aralık; giriş; kapı veya pencere yeri; boğaz 3. Ağız; nehir ağzı; haliç 4. Krater, yanardağ ağzı 5. Giriş yeri, methal; ağız 6. Çalım, keskin yan veya ağız (Maşkaraoğlu, 2018, s. 277).

Krym. *ağız, avız, avuz* 1. Ağız 2. *mec.* Ağız **ağzında artmağının** çantasının ağzında (KKTS 35, 59, 60).

Kkp. *awız* 1. İnsan ve hayvanların yemek yeme organı, ağız 2. Bir şeyin ağzı, giriş yeri (KKLPKTS 37).

Nog. *avız* 1. Ağız, dudaklar, ağız (hayvanlarda). 2. Ağız (tüfek gibi ateşli silahlarda), ağız (kuyu veya yanardağda). 3. Nefes borusu, boğaz (şişede). 4. Bir şeyin giriş veya çıkış noktası (NRS 23).

Eski Türkçede *ağız* "ağız" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ağız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ağız"

açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime temel anlamının yanında Kazan-Tatar Türkçesinde ad aktarması yoluyla "aile içindeki kişi, boğaz", Kırgız Türkçesinde "evin veya başka bir şeyin girecek çıkacak yeri, kapak, kapı; geçidin giriş yeri; yaranın ağzı", Kazak Türkçesinde "bir şeyin açık tarafı; bir şeyin üst tarafı; evin veya başka bir şeyin girecek çıkacak yeri, kapak, kapı; geçidin giriş yeri; yaranın ağzı", Kazan-Tatar, Kumuk, Nogay Türkçesinde "silahın namlusundan mermi, kurşunun çıktığı delik", Kazan-Tatar Türkçesinde "oba, baraka, yuva gibi içi boş şeylerin ön kısmındaki delik; yanardağ tepesinde lavın aktığı derin delik; bomba ya da mermi patlamasından meydana gelen çukurun üstü; vazo, testi, şişe gibi kap kacağın daralan açık tarafı; çuval, paket gibi şeylerin bağlanan üst kısmı; orman, çalılık gibi yerlerin sınırı, kenarı, başlayan ya da biten yeri; ırmağın, çayın döküldüğü yer, boğaz", Kırım-Tatar Türkçesinde "delik, ağız; açıklık; aralık; giriş; kapı veya pencere yeri; boğaz; ağız; nehir ağzı; haliç; krater, yanardağ ağzı; giriş yeri, methal; ağız; çalım, keskin yan veya ağız", Karayim Türkçesinde "çantanın ağzı", Karakalpak Türkçesinde "bir şeyin ağzı, giriş yeri" anlamında deyim aktarmaları yoluyla genişlemiştir.

Kıp. aġlaḳ, avlaḳ, oġlaḳ I, oġulaḳ, ovlaḳ, ulaḫ "Keçi yavrusu" (KıpTS 4, 16, 203, 207, 292).

ET. *oġlak* Oğlak, keçi yavrusu (EDPT 84).

Krg. *ulak* 1. Oğlak 2. *es*. Oğlak çekişme (bir çeşit spordur) (KS 781).

Kzk. *laq* Oğlak (KAZTTS 380).

Bşk. *ılaḳ* 1. Oğlak 2. Oğlak burcu (BŞKTS 238).

Kaz. Tat.- ø

Krçmlkr. *ulaḳ* Oğlak (KMTS 370).

Kmk. *ulaq* Oğlak, keçi yavrusu (KMKTS 352).

Krm. Tat. *ulaq* Oğlak (KTTRS 360).

ulaḳ (astroloji). Oğlak burcu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2119).

Krym. *ulaq* Oğlak (KKTS 437).

Kkp.- ø

Nog. *ulak* Oğlak, keçi yavrusu (NRS 382).

Eski Türkçede *oğlak* "oğlak, keçi yavrusu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "keçi yavrusu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "oğlak, keçi yavrusu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde spor alanında terimleşerek "oğlak çekişmesi", Başkurt ve Kırım Tatar Türkçesinde astroloji alanında terimleşerek "oğlak burcu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ağludaş, oğludaş "Komşu" (KıpTS 4, 203).

ET.-ø

Krg.- ø

Kzk. *avıldac* Köydeş (KAZTTS 55).

Bşk. *avıldaş* Bir köyden olan kimseler(BŞKTS 47).

Kaz. Tat. *avıldaş* Köylü, hemşehri (KZTTTS 38).

Krçmlkr.-ø

Kmk.- ø

Krm. Tat.-ø

Krym.- ø

Kkp. *awıllas* Aynı avılda yaşayan, obalaş, köydeş (KKLPKTS 37).

Nog. *awıldas* Köydeş (Ergönenç, 2019, s. 73).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ağludaş, oğludaş* "komşu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "köylü, hemşehri" açıklamasıyla yakın bir anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. ağuz, avuz II, ovuz, öz " Deve veya koyunun ilk sütü" (KıpTS 4, 17, 207, 214).

ET. *ağuz* "Doğumdan sonra gelen ilk süt " (EDPT 98).

Krg. *uuz* 1. Ağız sütü, doğumdan hemen önce ve hemen sonra çıkan koyu süt 2. Genç, taze, toy 3. Saf, temiz, hoş, güzel 4. İlk (KS 2171).

Kzk. *uvız* 1. Yeni doğurmuş memelilerin ilk sütü, ağ. 2. Ağızdan (ilk sütten). yapılan lezzetli yemek. 3. *mec.* Yumurtanın akı ve sarısı 4. *mec.* Taze, körpe (KAZTTS 614).

Bşk. *ıvġıź* Memelilerin doğum ardından gelen ilk sütü (BŞKTS 243).

ıvıź 1. Genç, taze 2. Memelilerin doğum ardından gelen ilk sütü (BŞKTS 243).

uġıź Memelilerin doğum ardından gelen ilk sütü, ağız sütü (BŞKTS 655).

Kaz. Tat. *uġız* Buzağı doğduktan sonra ilk birkaç gün sağılan koyu süt (KZTTTS 510).

Krçmlkr. *uvuz* Memeli hayvanların doğurduktan sonra verdikleri ilk süt, ağız (KMTS 374).

avuz Yeni doğuran memeli hayvanların verdiği ilk süt (KMTS 86-87).

Kmk. *uwuz* Ağız sütü (doğumdan sonra gelen süt) (KMKTS 356).

Krm. Tat. *uvuz* Ağız (yeni doğum yapan memelilerin ilk sütü) (KTTRS 362).

Krym.-ø

Kkp. *uwız* 1. Yeni doğum yapmış kadın veya hayvanın ilk sütü, ağız 2. *ağ.* Bebek, yeni doğmuş çocuk (KKLPKTS 627).

Nog. *uvız* Ağız sütü (NRS 379).

Eski Türkçede *aġuz* "doğumdan sonra gelen ilk süt" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "deve veya koyunun ilk sütü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "doğumdan sonra gelen süt" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "taze, körpe", Kırgız Türkçesinde "saf, temiz, hoş, güzel; ilk", Kazak Türkçesinde "ağızdan (ilk sütten). yapılan lezzetli yemek" ve "yumurtanın akı ve sarısı" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. aġuzluḫ “At gemi” (KıpTS 4).

ET. *agızlıg* Ağız kabı (EUES 19).

Krg. *oozduk* Gem (KS 597).

Kzk. *avızdıq* Ağızlık, gem (KAZTTS 55).

Bşk. *avıźlıḳ* Ağızlık, hayvanın ağzına takılan bir ucu kısa demir (BŞKTS 48).

Kaz. Tat. *avızlıḳ* Gem, ağızlık (KZTTTS 39).

Krçmlkr. *avuzluḳ* Atın gem demiri (KMTS 87).

Kmk. *awuzluq* Gem (KMKTS 50).

Krm. Tat. *ağızlık* Gem (KTTRS 41).

Krym.- ø

Kkp. *awızlıq* 1. Atın ağzına geçirilen demir, gem 2. Ağzın iki tarafı, kenarı (KKLPKTS 37).

Nog. *avızlık* 1. Gem 2. *kon.* Dudak kenarında çıkan yara, uçuk (NRS 23).

Eski Türkçede *agızlıg* “ağız kabı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “at gemi” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “ağızlık, gem” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde “ağzın iki tarafı, kenarı”, Nogay Türkçesinde ise “dudak kenarında çıkan yara, uçuk” anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. aḫça I “Akça, beyazca” (KıpTS 4).

ET.- ø

Krg. *akça* Beyazımtırak, oldukça beyaz (KS 12).

Kzk. *akşa* Beyaz renkli, akça (KAZTTS 31).

Bşk.- ø

Kaz. Tat.- ø

Krçmlkr.- ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *aḫça* I "akça, beyazca" "anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kazak Türkçesinde "akça, beyaz renkli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. aḫça II, aḫşa, aḳça, aḳşa "Akçe, para" (KıpTS 4).

ET. *aḳça* Akçe, para, madeni para (DTS 48).

Krg. *akça* Sikke, para (KS 12).

Kzk. *akşa* Para, akçe (KAZTTS 31).

Bşk. *aḳsa* Para (BŞKTS 24).

Kaz. Tat. *aḳça* 1. Para 2. Sermaye, zenginlik (KZTTTS 27). 3. Değerli şey (TTAS I, s. 38 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 80). 4. Değiş tokuşta genellikle karşılık görevini gören mal, eşya (TTAS 2015, s. 112, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 80).

Krçmlkr. *açha* Para (KMTS 65).

Kmk. *aqça* Para; akçe (KMKTS 37).

Krm. Tat. *aqça* 1. Para (KTTRS 42). 2. *tar*. Kırım'ın küçük gümüş sikkesi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 292).

Krym. *aqça* Para, akçe (KKTS 45).

Kkp. *aqşa* 1. Akçe, para 2. Bir şeyin değerini, pahasını bildiren kıymet ölçüsü (KKLPKTS 19).

Nog. *akşa* Para, sikke (NRS 34).

Eski Türkçede *aḳça* "akçe, para, madeni para" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "akçe, para" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin

tamamında “akçe, para” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “sermaye, zenginlik; değerli şey; değiş tokuşta genellikle karşılık görevini gören mal, eşya”, Kırım-Tatar Türkçesinde “Kırım’ın küçük gümüş sikkesi”, Karakalpak Türkçesinde “bir şeyin değerini, pahasını bildiren kıymet ölçüsü” anlamında genişlemiştir.

Kıp. aḫım “Akım” (KıpTS 4).

ET. *akım* Akış, akım (EDPT 87).

Krg. *agım* 1. Cereyan, akım (KS 10). 2. Belli bir yöne doğru toplu hareket 3. Belli bir şeyin gelişme, büyüme, yön alma, ilerleme eylemi 4. Akım, yöntem, ekol 5. Akın, kalabalık bir şeyin arkası kesilmeyen bir geliş durumunda olması (KTS 47-48).

Kzk. *ağım* 1. Bir şeyin akması, suyun akışı. 2. Cereyan, yönelim, akım (KAZTTS 18).

Bşk. *ağım* 1. Su ve havanın bir yöndeki hareketi 2. Sosyal ya da edebi akım. 3. Bir yöndeki dalgalı hareket (Bulut gibi gök cisimlerine dair.). 4. Akım, hareket (BŞKTS 19).

Kaz. Tat. *ağım* 1. Akış 2. Deniz ve okyanus içindeki akıntı 3. Hava akımı 4. Gidiş, akış, seyir 5. Yaşayış veya düşünce yönü 6. Edebi veya siyasi akım (KZTTTS 26).

Krçmlkr. *ağım* 1. Akma, geçme 2. Akıntı (KMTS 65).

Kmk. *ağım* Akış, akıntı, akım, cereyan (KMKTS 27).

Krm. Tat. *ağım* Akım (KTTRS 41).

ağim, aḳım 1. Cereyan, akım, elektrik akımı; akıntı 2. Akıp gitme (Maşkaraoğlu, 2018, s. 295).

Krym.-ø

Kkp. *ağım* Yön, taraf (KKLPKTS 15).

Nog. *agım* Akım, cereyan (NRS 26).

Eski Türkçede *akım* “akış, akım” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “akım” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız,

Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "akış, cereyan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "gidiş, akış, seyir; terimleşerek edebi ve siyasi akım, yöntem, ekol", Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "deniz ve okyanus içindeki akıntı (suyun akışı).", Kırgız Türkçesinde "belli bir yöne doğru toplu hareket; akın, kalabalık bir şeyin arkası kesilmeyen bir geliş durumunda olması", Başkurt Türkçesinde "bulut gibi gök cisimlerine dair bir yöndeki dalgalı hareket", Karakalpak Türkçesinde "yön, taraf" anlamında genişlemiştir.

Kıp. aḫlıḳ, aḳlıḳ "Beyazlık, aklık" (KıpTS 5).

ET.-ø

Krg. *aktık* 1. Beyazlık, aklık 2. Suçsuzluk, haklılık (KS 16).

Kzk. *aqtıq* 1. Kar gibi beyaz renk, aklık, beyazlık. 2. *mec.* Samimiyet, hüsnüniyet, temiz kalplilik (KAZTTS 31).

Bşk. *aḳlıḳ* 1. Saflık, temizlik 2. Masumiyet; namus (BŞKTS 24).

Kaz. Tat. *aḳlıḳ* 1. Aydınlık 2. Namusluluk, ahlaklılık (KZTTTS 28). 3. Güzellik, iyilik, iyi kalplilik. 4. İtibar, iyi nam. 5. *ağ.* Kız tarafından erkek tarafına söz hediyesi olarak verilen şey (TTAS 2015, s. 103, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 81).

Krçmlkr. *aklık* aklık, beyazlık (KM II 20 akt. Ceylan, 2022, s. 19).

Kmk. *aqlıq* Aklık, beyazlık (KMKTS 37- 131).

Krm. Tat. *aḳlıḳ* Beyazlık (Maşkaraoğlu, 2018, s. 299).

Krym. *aqlıq* Beyazlık (KKTS 47).

Kkp.-ø

Nog.- ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *aḫlıḳ, aḳlıḳ* "beyazlık, aklık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "aklık, beyazlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "suçsuzluk, haklılık", Kazak ve Kazan-Tatar

Türkçesinde “güzellik, iyilik, temiz kalplilik”, Kazan-Tatar Türkçesinde “namusluluk, ahlaklılık; itibar, iyi nam; kız tarafından erkek tarafına söz hediyesi olarak verilen şey” anlamında genişlemiştir.

Kıp. aḳmak “Akın, sel” (KıpTS 5).

ET. *akmak* Akma, akış (EUES 25).

Krg.-ø

Kzk.- ø

Bşk. *aḳma* Güçlü şekilde akan kar ya da yağmur suyu (BŞKTS 24).

Kaz. Tat.- ø

Krçmlkr.- ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.- ø

Nog.-ø

Eski Türkçede akmak “akma, akış” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “akın, sel” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde “güçlü şekilde akan kar ya da yağmur suyu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. aḳrın, arḳın, arḳun I “yavaş, sakin, sessiz” (KıpTS 6, 11).

ET. *akrun, akru* Yavaşça, sessizce (EDPT 91).

Krg. *akırın* 1. Yavaş (KS 14). 2. Alçak sesle, yavaşça 3. Gizlice, kimseye belli etmeden (KTS 61).

Kzk. *aqırın* Yavaş, ağır, sessiz (KAZTTS 33).

Bşk. *aḳrın* Ağır, yavaş, hafif (BŞKTS 24).

eḳrĕn Yavaş, hafif; yavaşça, hafifçe (BŞKTS 139).

Kaz. Tat. *aḳrın* 1. Yavaş, ağır 2. Yavaşça, acele etmeden 3. Saklanarak 4. Durup oyalanarak, vakit geçirerek 5. Sakince, gürültü etmeden (KZTTTS 28). 5. Uzun süre, bekleyerek (vakit, ömür hakkında). 6. Yavaş yavaş, vakit geçtikçe, durdukça (artma ya da azalma hakkında). 7. Sezilir sezilmez, az, biraz (TTAS I, s. 35 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 81). 8. Belli bir düzen, sıra takip ederek (TTAS 2015, s. 104, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 81).

Krçmlkr. *aḳırın* Yavaş (KMTS 68).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *aqırın* Yavaşça, usulca (KTTRS 43).

Krym. *aqrıtın* Yavaş, sessiz (KKTS 47).

Kkp. *aqırın* Yavaş, yavaşça (KKLPKTS 18).

Nog. *akırın* 1. Asta, yavaş 2. Sessiz, sakin (NRS 35).

Eski Türkçede *akrun, akru* "yavaşça, sessizce" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yavaş, sakin, sessiz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yavaş, sessiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "sakince, gürültü etmeden, sessizce" anlamında, Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "gizlice, saklanarak, kimseye belli etmeden" anlamında, yine Kazan-Tatar Türkçesinde "durup oyalanarak, vakit geçirerek; uzun süre, bekleyerek (vakit, ömür hakkında); yavaş yavaş, vakit geçtikçe, durdukça (artma ya da azalma hakkında); sezilir sezilmez, az, biraz; belli bir düzen, sıra takip ederek" anlamında genişlemiştir.

Kıp. aḳsaḫ, aḳsaḳ "aksak, topal" (KıpTS 6).

ET. *aksak* Sakat, topal, aksak (EDPT 95).

Krg. *aksak* Topal (KS 15).

Kzk. *aqsaq* Aksak, topal (KAZTTS 30).

Bşk. *aḳhaḳ* 1. Aksak, topal (BŞKTS 22).

Kaz. Tat. *aḳsaḳ* 1. Aksak (KZTTTS 28). 2. *kon.* Aksayan, diğerine bakıldığında daha kısa, sakat, zayıf (ayak). 3. *kon*. Kırık ya da kısa ayaklı, sallanan (mobilya hakkında). (TTAS I, s. 35 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 667).

Krçmlkr. *aḳsaḳ-tuḳsaḳ* Topal, aksak (KMTS 68).

Kmk. *aqsaq* 1. Topal, aksak 2. *mec.* Kusurlu, aksak, kalitesiz, kalitesi düşük (davranış, muamele, hareket ve tavırda) (KMKTS 37).

Krm. Tat. *aqsaq* Aksak (KTTRS 43).

Krym. *aqsaq* Topal, aksak (KKTS 47).

Kkp. *aqsaq* Ayağı aksayan, aksak (KKLPKTS 19).

Nog. *aksaq* Aksak, topal (NRS 33).

Eski Türkçede *aksak* "sakat, topal, aksak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "aksak, topal" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "aksak, topal" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde deyim aktarması yoluyla "kırık ya da kısa ayaklı, sallanan (mobilya hakkında).", Kumuk Türkçesinde ise mecazlaşarak "kusurlu, aksak, kalitesiz, kalitesi düşük (davranış, muamele, hareket ve tavırda)." anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. al " 1. Al renkli, kızıl, kırmızı 2. Ala benekli" (KıpTS 6).

ET. *al* Al, kırmızı (EDPT 120-121).

Krg.-ø

Kzk. *al* Kızıl, kara, yeşil, kahverengi gibi sözlerin önüne gelerek bu renklerin açık tonlu ve belirgin olduklarını belirtir (KAZTTS 33).

Bşk. *al* Açık kızıl, kırmızımsı; pembe (BŞKTS 26).

Kaz. Tat. *al sf.* 1. Açık kırmızı renk. 2. *mec*. Güzel (TTAS I, s. 41 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 82). 3. Parlak kırmızı, açık kırmızı; kan rengi. 4. esk. Kıymetli, çok güzel, üstün sıfatlı. 5. *mec*. Güzel, görkemli. 6. *is.* Halk türkülerinde 'göl' kelimesi ile birlikte kullanılarak güzellik, mutluluk, şaşkınlık, hayranlık vb. hisler doğurabilecek durumları belirtir. 7. *iye*. [alım] güzelim (TTAS 2015, s. 119 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 77).

Krçmlkr.- ø

Kmk. *al* Kırmızı, al (KMKTS 29).

Krm. Tat. *al* Al (KTTRS 44).

Krym. *al* 1. Kırmızı, al 2. Açık (başka renk adlarıyla beraber) (KKTS 36).

Kkp.-ø

Nog. *al* Kırmızı, pembe (NRS 36).

Eski Türkçede *al* II "al, kırmızı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "al renkli, kızıl, kırmızı; ala benekli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "al, kırmızı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karayim Türkçesinde başka renk adlarıyla beraber kullanılarak "açık" anlamında, Kazan-Tatar Türkçesinde "kıymetli, çok güzel, üstün sıfatlı; görkemli; halk türkülerinde 'göl' kelimesi ile birlikte kullanılarak "güzellik, mutluluk, şaşkınlık, hayranlık" vb. hisler doğurabilecek durumları da karşılama", Karayim Türkçesinde "başka renk adlarıyla birlikte kullanılarak açıklık" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ala "I. Benekli, alaca; **alaça I** Benekli, alaca" (KıpTS 6).

ET. *ala* Benekli, alaca, ala (EDPT 126).

Krg. *ala* 1. Benekli, alaca 2. Ayrı gayrılık, ittifaksızlık, inhilal (ihtilaf), müsavi olmayan 3. Cüzzam 4. Ala cazdan: baharın başlangıcından 5. *mec*. Namussuzluk (KS 17-18). 6. Tam değil, eksik 7. Vitiligo, insan vücudunun beyaz lekeler oluşturan deri hastalığı (KTS 67-68).

Kzk. *ala* 1. Benekli, alaca. 2. Gözün ağ tabakası 3. Eksik, yarım yamalak. 4. *mec.* Birlik içinde olmayan (KAZTTS 33).

Bşk. *ala* Ela (BŞKTS 26).

Kaz. Tat. *ala* Siyah ve beyaz veya açık ve koyu renklerden oluşan, alaca (KZTTTS 29).

Krçmlkr. *ala* 1. Karışık renkli, ala 2. Parlak, açık (KMTS 69).

Kmk. *ala* 1. Alacalı, muhtelif renklerde, çeşitli renklerde, karışık renkli; benekli; alaca (at donu hak.). 2. *mec.* Birlik olmayan; düzensiz, intizamsız (KMKTS 29).

Krm. Tat. *ala* Ala (KTTRS 44).

ala Ala, alaca, alacalı, alaca bulaca, alacalı bulacalı; çizgili ala (Maşkaraoğlu, 2018, ss. 304-305).

Krym. *ala* Benek (KKTS 37).

Kkp. *ala* Ala renkli, alaca (KKLPKTS 20).

Nog. *ala* 1. Alaca, alacalı 2. Rengarenk 3. *kon.* Fark, ihtilaf (NRS 36).

Eski Türkçede *ala* "benekli, alaca, ala" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "al renkli, kızıl, kırmızı; ala benekli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "benekli, alaca, ala" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "eksik, yarım yamalak, tam olmayan", Kırgız, Kazak, Kumuk, Nogay Türkçesinde "birlik olmayan, düzensiz", Kırgız Türkçesinde "namussuzluk" anlamında ve insan vücudunda bıraktığı etkilerin benzerliğinden dolayı Kırgız Türkçesinde tıp alanında terimleşerek "vitiligo, cüzzam", Kazak Türkçesinde ise "gözün ağ tabakası" anlamında kullanılarak genişlemiştir.

Kıp ala II "Alaca at; **alaça II** Alaca at" (KıpTS 6).

ET.- ø

Krg.- ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.- ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *ala* 1. Alacalı, muhtelif renklerde, çeşitli renklerde, karışık renkli; benekli; alaca (at donu hak.). 2. *mec.* Birlik olmayan; düzensiz, intizamsız (KMKTS 29).

Krm. Tat.- ø

Krym.-ø

Kkp.- ø

Nog.- ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ala* II; alaça II "alaca at" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kumuk Türkçesinde "alaca (at donu hak.)" açıklamasıyla yer almaktadır. Bu bakımdan kelime yakın bir anlama geçiş yapmıştır. Anlam dairesi "alacalı, muhtelif renklerde" ve mecazlaşarak da "düzensiz, intizamsız" anlamında genişlemiştir.

Kıp. alaboga "Büyük deniz hayvanı" (KıpTS 6).

ET.-ø

Krg. *alabuga* Tatlı su balığı (KS 18).

Kzk. *alabuğa* Tatlı su levreği (KAZTTS 33).

Bşk. *alabuġa* Tatlı su levreği (BŞKTS 26).

Kaz. Tat. *alabuġa* Tatlı su levreği, perki (KZTTTS 29).

Krçmlkr. *alabuġa* Bir tür balık (KMTS 67).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.- ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde alaboga "büyük deniz hayvanı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "tatlı su levreği, bir tür balık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. alabota "Kaz ayağı" (KıpTS 6).

"Külünden sabun tozu yapılan bir tür yabani ot." (Argunşah ve Güner, 2015, s. 623).

ET.-ø

Krg. *alabata* Atripleks bitkisi (KTS 70).

Kzk. *alabota* Karapazı, kaz ayağı (KAZTTS 33).

Bşk. *alabuta* Kazayağı, karapazı (ıspanakgillerden bir bitki) (BŞKTS 26).

Kaz. Tat. *alabuta* 1. Kara pazı otu (KZTTTS 29). 2. Bu bitkinin tohumu, tanesi (TTAS I, s. 43 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 786).

Krçmlkr. *alafota* Bir tür yabani ot (KMTS 69).

Kmk. *alabota* Karapazı, kazayağı (KMKTS 29).

Krm. Tat. *alabota* Karapazı; sivri yapraklı karapazı; Tatar karapazısı (KTTRS 44).

Krym.- ø

Kkp.- ø

Nog. *alabota* Bir tür çalı bitkisi (NRS 36).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *alabota* "kaz ayağı, külünden sabun tozu yapılan bir tür yabani ot" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "karapazı, kaz ayağı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. alabula "Alaca bulaca" (KıpTS 6).

ET.- ø

Krg. *ala- bula* 1. Alaca bulaca 2. Çeşitli, farklı farklı (KTS70).

Kzk. *ala-qula* Farklı farklı, rengarenk, benekli, alaca (KAZTTS 34).

Bşk. *alaḳ-hulaḳ* Benek benek, leke leke(BŞKTS 26).

ala-ḳola Benek benek, leke leke (BŞKTS 26).

Kaz. Tat. *alaḳola* Alacalı (KZTTTS 29).

Krçmlkr. *ala-ḳula* 1. Alacalı, karışık renkli, alacalı bulacalı. 2. Çirkin, kaba, zevksiz (KMTS 69).

Kmk. *alaqula, ala* 1. Alacalı, muhtelif renklerde, çeşitli renklerde, karışık renkli; benekli; alaca (at donu hak.). 2. *mec.* Birlik olmayan; düzensiz, intizamsız (KMKTS 29).

Krm. Tat. *alaca-bulaca* Alaca bulaca, alacalı bulacalı, göze çarpan (renkle ilgili). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 305).

Krym.-ø

Kkp. *alabajaq* Ala, alaca, karışık renkli (KKLPKTS 20).

ala-qula Gelişigüzel, düzensiz, dağınık; bir değil, eşit değil (KKLPKTS 21).

Nog. *ala-kula* Renkli (NRS 36).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *alabula* "alaca bulaca" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde de "alaca, benekli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "düzensiz, gelişigüzel", Karaçay-Malkar Türkçesinde "çirkin, kaba, zevksiz" anlamında genişlemiştir.

Kıp. alaçu, alaçuḳ "Çörden çöpten yapılan küçük adî çadır, kulübe, baraka, evcik" (KıpTS 6).

ET. *alaçu* Çadır, baraka, kulübe (EDPT 129).

Krg. *alaçık* Küçücük keçe ev, obacık, kulübe, salaş (KS 18).

Kzk. *alaşıḳ* Göçebelerin kullandığı ev, çadır (Oba, 2019, s. 19).

Bşk. *alasıḳ* Gecekondu, barınak (BŞKTS 27).

Kaz. Tat. *alaçıḳ* 1. Baraka, kulübe (KZTTTS 29). 2. *esk*. Yaz aylarında geçici olarak yaşamak için kovuk, baraka (TTAS I, s. 44 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 84). 3. Avludaki ayrı olarak yapılan özel yapı. 4. *ağ*. Hamam bölmesi, hamam için ayrılan yapı (TTAS 2015, s. 126, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 84).

Krçmlkr.- ø

Kmk. *alaçıq* Ambar (saman, kuru ot için) (KMKTS 29).

Krm. Tat. *alaçık, çalaş* Alacık (Çalı çırpıdan yapılmış kulübe) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 306).

Krym.- ø

Kkp.- ø

Nog.- ø

Eski Türkçede *alaçu* "çadır, baraka, kulübe" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çörden çöpten yapılan küçük adî çadır, kulübe, baraka, evcik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "baraka, kulübe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "avludaki ayrı olarak yapılan özel yapı; hamam bölmesi, hamam için ayrılan yapı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. alağan "Değişken" (KıpTS 6).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.- ø

Krçmlkr.- ø

Kmk.- ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *alağan* Alan, devamlı alan, alımsak (KKLPKTS 20).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "değişken" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karakalpak Türkçesinde "değişken" anlamından gelişen "alan, devamlı alan" anlamını kazanmıştır.

Kıp. alar, allar, anlar, onlar "Onlar" (KıpTS 6, 7, 9, 205).

ET. *anlar, olar* Onlar (DTS 45).

Krg. *alar* Üçüncü çokluk şahıs zamiri, onlar (KTS 74).

Kzk. *olar* Öyle, onun gibi (KAZTTS 440).

Bşk. *ular* Onlar (BŞKTS 657).

Kaz. Tat. *alar* Ul o (gösterme ve kişi zamiri (çokluk) (KZTTTS 29).

Krçmlkr. *ala* Onlar; çokluk üçüncü şahıs zamiri' (KM II: 21 akt. Ceylan s. 24).

Kmk. *olar* Onlar (KMKTS 212).

Krm. Tat. *onlar* Onlar (KTTRS 242).

Krym. *alar* Onlar (KKTS 37, 313).

Kkp. *olar* Onlar (KKLPKTS 425).

Nog. *olar* Onlar (NRS 245).

Eski Türkçede *anlar, olar* "onlar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "onlar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "onlar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. alay "Öyle, öylece, o şekilde" (KıpTS 6).

ET. *alay* Böyle (öyle), o şekilde (EDPT 272).

Krg. *alay* O gibi, bu gibi, böyle, öyle (KS 21).

Kzk. *olay* Öyle, onun gibi (KAZTTS 440).

Bşk. *alay* Öyle, o şekilde (BŞKTS 27).

Kaz. Tat. *alay* 1. Öyle 2. O derece, o kadar (KZTTTS 29).

Krçmlkr. *alay* Öyle (KMTS 69).

Kmk. *olay* Öyle (KMKTS 212).

Krm. Tat. *olay ~mı eken, şolay mı eken* ağ. Öyle miydi, böyle miydi? (Maşkaraoğlu , 2018, s. 1507).

Krym. *alay* Öyle (KKTS 38).

Kkp. *olay* 1. Öyle, o şekilde, böyle, bunun gibi. 2. Oraya, o tarafa (KKLPKTS 425).

Nog. *alay* Öyle, o şekilde (Atay, 1998, s. 241).

Eski Türkçede *alay*, *ayla* "böyle (öyle), o şekilde" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "öyle, öylece, o şekilde" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "öyle, öylece, o şekilde" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. alça, alçaḳ, alşaḳ "1. Alçak, aşağı, yüksek olmayan 2. Alçaḳ: alçak, aşağı (alçak gönüllü, mütevazi)." (GT- Karamanlıoğlu, 1978, s. 200). (KıpTS 6, 7).

ET. *alçak* "Nazik, ılımlı, mütevazi, övgü dolu" (EDPT 129).

Krg. *alçaak*, *til alçaak* Söz dinleyen, uysal (KS 23).

Kzk.-ø

Bşk. *alsaḳ* Açık yüzlü, güleç (BŞKTS 31).

Kaz. Tat. *alçak* 1. Kötü, utanmaz. 2. Şevklenen, heyecanlanan. 3. Güler yüzlü, samimi; mütevazı, alçak gönüllü (TTAS I, s. 54 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 85).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *alçaq* Alçak (KTTRS 44).

alçaḳ 1. Alçak; basık; düşük. 2. Alçak, namussuz, rezil, şerefsiz, onursuz (Maşkaraoğlu, 2018, s. 310).

Krym. *alçaq* 1. Alçak 2. *mec.* Alçak (KKTS 38).

Kkp. *alşaq* 1. Uzak, birbirinden uzak 2. Alçak, adi insan (KKLPKTS 24).

Nog.-ø

Eski Türkçede *alçak* “nazik, ılımlı, mütevazi, övgü dolu” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “alçak, aşağı, yüksek olmayan; alçaḳ: alçak, aşağı (alçak gönüllü, mütevazi).” anlamındadır. Kelimenin birinci anlamı “alçak, aşağı, yüksek olmayan” çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde, kelimenin ikinci anlamı “alçaḳ: alçak, aşağı (alçak gönüllü, mütevazi).” ise çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde “kötü, utanmaz, onursuz, adi insan” anlamınını da kazanarak bir anlam kötüleşmesine uğramıştır.

Kıp. alçaḳlıḳ, alşaḳlıḳ “Alçak gönüllülük” (KıpTS 6, 7).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *alçaqlıq* 1. Tevazu, alçakgönüllülük 2. Alçaklık (KKTS 38).

Kkp.- ø

Nog.- ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *alçaḳlıḳ, alşaḳlıḳ* “alçak gönüllülük” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim Türkçesinde “tevazu, alçak gönüllülük” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. alġış, alḳış “Alkış, sena, övgü; hayır dua” (KıpTS 7).

ET. *alkış* Övgü, övme; Tanrıyı övmek anlamında, şükran, hayır duası (EDPT 137).

Krg. *algış, alkış* 1. Hayırdua 2. Selamlama, hamdü sena, şükran (KS 26-29).

Kzk. *alğıs* Şükran, minnet, takdir, teşekkür (KAZTTS 36).

Bşk. *alġış* 1. Dost, arkadaş 2. Güzel istek, dilek; alkış (BŞKTS 29).

alḳış İyi dilek, alkış; teşekkür (BŞKTS 30).

Kaz. Tat. *alkış* 1. Alkış (KZTTTS 30). 2. *mec.* Alkışa benzeyen ses, uğultu hakkında (TTAS I, s. 47 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 772).

Krçmlkr. *alġış* 1. İyi dilek, dua, iyi temenni. 2. Kutlama, tebrik (KMTS 71).

Kmk. *alğış* 1. Hayır dua 2. Bir şeye karşılık şükran, minnet, minnettarlık (KMKTS 31).

Krm. Tat. *alğış* Alkış (KTTRS 45).

alġış 1. Onama, takdir (etme), tasvip (etme), rıza, onay; övme, meth, sitayis. 2. Selam, selamlama. 3. Alkış, alkışlar (Maşkaraoğlu, 2018, s. 317).

Krym. *alğış* Kutsama; teşekkür (KKTS 40).

Kkp. *algıs* Hayır dua, iyi dilek; takdir, alkış (KKLPKTS 23).

Nog. *algıs* Hayır dua (Atay, 1998, s. 241).

Eski Türkçede *alkış* "övgü, övme; Tanrıyı övmek anlamında, şükran, hayır duası" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "alkış, sena, övgü; hayır dua" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "hayır dua, teşekkür, kutlama" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu anlamının yanında çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde zaman içerisinde iyi temenniyi gösteren bir dışavurum olarak "alkış" anlamında genişlemiştir.

Kıp. alġışlı "Kutsal, aziz" (KıpTS 7).

ET. *alkışlıg* Övgülü, övgü; kutsal (EUES, 32).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *alġışlıḳ* Övgüye değer (KMTS 71).

Kmk.-ø

Krm. Tat.- ø

Krym. *alğışlı* Kutsanmış (KKTS 40).

Kkp.-ø

Nog.- ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *alġışlı* "kutsal, aziz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde "övgüye değer; kutsanmış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. alın "1. Alın 2. Ön, cephe, karşı" (KıpTS 7).

ET. *alın* Alın (EDPT 147).

alın Alın; ön taraf, ön yüz (EUES 29).

Krg.-ø

Kzk. *alın* Alın, bir seyin ön kısmı (Oba, 2019, s. 21).

Bşk. *alın* Alın (BŞKTS 29).

Kaz. Tat. *alın* 1. Evlek (KZTTTS 30). 2. *is.* Bir ucundan öbür ucuna kadar birinin işlemesi gereken arazi (tarla işlerinde). (TTAS I, s. 54 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 771). 3. Boydan boya bir ya da birden fazla kişinin birlikte işleyeceği arazi (tarla işlerinde). (TTAS, 2005, s. 39, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 771).

Krçmlkr. *al* Ön, ilk, birinci (KMTS 68).

Kmk.- ø

Krm. Tat. *alın* (*alnı*). 1. Alın 2. Dağın ön kenarı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 318).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *alın* "alın; ön taraf, ön yüz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "alın; ön, cephe, karşı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Kırım-Tatar Türkçesinde "alın", Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde ön; dağın ön kenarı açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "evlek; bir ucundan öbür ucuna kadar birinin işlemesi gereken arazi (tarla işlerinde); tarla işlerinde boydan boya bir ya da birden fazla kişinin birlikte işleyeceği arazi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. alḳışçı "Alkışlayan, öven" (KıpTS 7).

ET. *alkışçı* Takdis eden (EUES 32).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *alġışçı* Düğün veya toplantılarda eline içki kasesini alarak dua eden kişi (KMTS 71).

Kmk.-ø

Krm. Tat.- ø

Krym. *alğışçı* Kutsayıcı (KKTS 40).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *alkışçı* "takdis eden" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "alkışlayan, öven" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "alkışçı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karayim Türkçesinde "kutsayıcı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. all "Ön taraf, bir şeyin önündeki yer" (KıpTS 7).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *al* 1. Ön; önce 2. Hasat yapıldığında kişinin bağırdığı uzaklık (BŞKTS 26).

Kaz. Tat. *al* 1. Ön, ön taraf 2. Öndeki 3. Kucak 4. İlk 5. Önce (KZTTTS 28).

Krçmlkr. *al* Ön, ilk, birinci (KMTS 68).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ön taraf, bir şeyin önündeki yer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "ön" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "ilk, birinci" anlamında genişlemiştir.

Kıp. alma "Elma" (KıpTS 7).

ET. *alma* Elma (EDPT 146).

Krg. *alma* Elma (KS 29).

Kzk. *alma* Elma (KAZTTS 37).

Bşk. *alma* Elma ağacı; elma meyvesi (BŞKTS 30).

Kaz. Tat. *alma* 1. Elma 2. Elma ağacı (KZTTTS 30). 3. *iye.* alması. Gözün daire şeklindeki orta kısmı. 3. Hayvanların derisinde beyaz, siyah ya da mavimsi renkte yuvarlak leke oluşturan tüyler. 4. *kon.* Elma ağacı. 5. *mec. iye.* almam. Âşıklardan biri, sevgili (TTAS 2015, s. 142, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 86).

Krçmlkr. *alma* Elma (KMTS 72).

Kmk. *alma* 1. Elma 2. Elma ağacı (KMKTS 32).

Krm. Tat. *alma* Elma (KTTRS 52).

Krym. *alma* Elma (KKTS 41).

Kkp. *alma* Elma meyvesi (KKLPKTS 24).

Nog. *alma* Elma (NRS 39).

Eski Türkçede *alma* "elma" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "elma" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "elma" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "elma ağacı", Kazan-Tatar Türkçesinde "gözün daire şeklindeki orta kısmı; hayvanların derisinde beyaz, siyah ya da mavimsi renkte yuvarlak leke oluşturan tüyler" ve mecazlaşarak "sevgili" anlamında genişlemiştir.

Kıp. alp "Kahraman, cesur, yiğit" (KıpTS 7).

ET. *alp* Sert, dayanıklı; cesur, kahraman, yiğit, tehlikeli kişi (EDPT 127).

Krg. *alp* 1. Aşırı uzun ve iri boylu mevhum insan cinsi ; bahadır, kahraman 2. Alp dedire sugundu folk.: hırsla yuttu (KS 30). 3. Çok büyük, çok önemli 4. Dev, çok iri, olağanüstü güçlü masal yaratığı (KTS93).

Kzk. *alıp* Alp, yiğit, kahraman (KAZTTS 39).

Bşk. *alp* 1. İri gövdeli 2. Güçlü kahraman (BŞKTS 31).

Kaz. Tat. *alıp* Alp, kahraman (KZTTTS 30).

Krçmlkr. *alp* Dev cüsseli, pehlivan yapılı (KMTS 72).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *alp* Baş, lider, patron (KKTS 41).

Kkp. *alp* Alp, yiğit, cesur; güçlü kuvvetli (KKLPKTS 24).

Nog.-ø

Eski Türkçede *alp* "sert, dayanıklı; cesur, kahraman, yiğit, tehlikeli kişi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kahraman, cesur, yiğit"

anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "alp, cesur, yiğit" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "çok büyük, çok önemli; dev, çok iri, olağanüstü güçlü masal yaratığı", Başkurt Türkçesinde "güçlü kahraman", Karaçay-Malkar Türkçesinde "dev cüsseli, pehlivan yapılı", Karayim Türkçesinde "baş, lider, patron", Karakalpak Türkçesinde "güçlü kuvvetli" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. alpavut "Asker" (KıpTS 7).

ET. *alpaġut* Savaşçı, asker (EDPT 128).

Krg. *albuut* Çabuk kızan, sinirli, ateşin, mütehevvir, şataretli (KS 22).

Kzk. *alpavıt* 1. Çok büyük, devasa. 2. *mec.* Sömürgeci (KAZTTS 38). 3. Çok büyük yiğit, kahraman 4. Büyük toprak sahibi (KAZS 15).

Bşk. *alpavıt* Büyük çiftlik sahibi (BŞKTS 31).

Kaz. Tat. *alpavıt* 1. Asilzade, bey (KZTTTS 31). 2. Rusya'da 1971'ye kadar büyük toprak sahibi; soylu. 3. Feodal ilişkilerin olduğu memleketlerde büyük toprak sahibi. 4. *esk.* 6-13. yüzyıllarda Türk devletlerinde askeri yöneticinin ünvanı (TTAS 2015, s. 148, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 772).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *alpaut, alpavut* Asilzade, soylu; baş, lider (Koçak, 2021, s. 34).

Kkp. *alpawıt* Alp, yiğit, cesur; güçlü kuvvetli (KKLPKTS 24).

Nog.-ø

Eski Türkçede *alpaġut* "savaşçı, asker" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "asker" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde "çabuk kızan, sinirli, ateşin, mütehevvir, şataretli", Kazak, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "şövalye, kahraman", Başkurt Türkçesinde "büyük çiftlik sahibi", Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "asilzade, bey", yine Kazan-Tatar Türkçesinde "Rusya'da 1971'ye kadar büyük toprak sahibi; soylu; Feodal ilişkilerin

olduğu memleketlerde büyük toprak sahibi; 6-13. yüzyıllarda Türk devletlerinde askeri yöneticinin ünvanı" anlamında kullanılmıştır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan "asker" anlamının, "savaşçılara, rütbelilere hediye olarak verilen toprak" anlamından hareketle "toprak sahibi, soylu" anlamı kazandığı düşünülmektedir (Sönmezler Duran, 2020, s. 772).

Kıp. alt, alṭ "Alt, bir şeyin altında kalan kısım" (KıpTS 7).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.- ø

Krm. Tat. *alt* Aşağı; taban (Maşkaraoğlu, 2018, s. 330).

Krym. *alt* Alt; altta, aşağıda (KKTS 41).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *alt, alṭ* "alt, bir şeyin altında kalan kısım" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "alt, aşağı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "ön; ön kısım; başlangıç", Kazak Türkçesinde "dağın eteği; zemin, yer" anlamında genişlemiştir.

Kıp. altaġu "Altısı bir arada" (KıpTS 8).

ET. *altıgu* Altısı, altının hepsi (EUES 38).

Krg. *altoo* Altısı, altısı birlikte (KTS 97).

Kzk. *altav* Altı tane (KAZTTS 38).

Bşk. *altav* Altı kişi ya da şey (BŞKTS 31).

Kaz. Tat. *altav* Altısı bir, altısı birden (KZTTTS 31).

Krçmlkr. *altav* Altı kişi (KMTS 73).

Kmk. *altaw* Altı kişi (KMKTS 33).

Krm. Tat.- ø

Krym.- ø

Kkp. *altaw* Altı kişi, altısı birlikte (KKLPKTS 24).

Nog. *altav* 1. Altı 2. Altı parça (NRS 39).

Eski Türkçede *altıgu* "altısı, altının hepsi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "altı kişi, altısı birlikte" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "altı kişi, altısı birlikte" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. altı "Altı (sayı). "(KıpTS 8).

ET. *altı* Altı (EDPT 130).

Krg. *altı* Altı (KTS 95).

Kzk. *altı* Altı (KAZTTS 38).

Bşk. *altı* Altı (BŞKTS 31).

Kaz. Tat. *altı* Altı (KZTTTS 31).

Krçmlkr. *altı* Altı (KMTS 73).

Kmk. *altı* sayı is. Altı (KMKTS 33).

Krm. Tat. *altı* Altı (KTTRS 46).

Krym. *altı* Altı (KKTS 41).

Kkp. *altı* Altı sayısı (KKLPKTS 24).

Nog. *altı sayı,* Altı (NRS 39).

Eski Türkçede *altı* “altı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “altı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “altı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. altımış, altmış “Altmış (sayı). ”(KıpTS 8).

ET. *altmış* Altmış (EDPT 130).

Krg. *altımış* Altmış (KS 30).

Kzk. *alpıs* Altmış (KAZTTS 38).

Bşk. *altmış* Altmış (BŞKTS 32).

Kaz. Tat. *altmış* Altmış (KZTTTS 31).

Krçmlkr. *altmış* Altmış (KMTS 73).

Kmk. *altmış* Altmış (KMKTS 33).

Krm. Tat. *altmış* Altmış (KTTRS 46).

Krym. *altmış* Altmış (KKTS 41).

Kkp. *altımış, alpıs* Altmış (KKLPKTS 24).

Nog. *alpıs* Altmış (NRS 39).

Eski Türkçede *altmış* “altmış” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “altmış” anlamındadır. Kelime Çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “altmış” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. altın, altın, altun, altun “Altın”(KıpTS 8).

ET. *altun* Altın (EDPT 131).

Krg. *altın* 1. Altın, altından olan (KS 30). 2. Üstün nitelikli, çok iyi, insanlığı iyi 3. Değerli, kıymetli (KTS 96).

Kzk. *altın* 1. Sarı renkli, kolay işlenen, yüksek değerli, paslanmaz metal, altın. 2. Bu metalden yapılan. 3. *mec.* Değerli, kıymetli (KAZTTS 38).

Bşk. *altın* Altın (BŞKTS 31).

Kaz. Tat. *altın* 1 Altın (KZTTTS 31). 2. *sf.* Altınla ilgili. 3. sf. Altından yapılan. 4. *sf. mec.* Altın renkli, açık sarı renkteki. 5. Bu madenden yapılan şeyler. 6. Bu madenden yapılan para. 7. Genellikle zenginlik hakkında. 8. Altına batırılan ipek ip. 9. *sf.* Altına batırılan. 10. Altınlı ya da altın rengindeki boya. 11. *sf.* Böyle boya ile yazılan. 12. *sf. mec.* Çok iyi yönleri, özellikleri ile diğerlerinden ayrılan kişi ya da şey hakkında. 13. Çok mantıklı, saygıya layık (söze, fikre dair). 14. *mec.* Kıymetli, iyi, değerli. 15. *is. iye.* altınım. Değer verip severek hitap etme sözü (TTAS I, s. 51 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 86). 16. *mec.* Kazançlı, kârlı, faydalı (TTAS 2015, s. 152, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 87).

Krçmlkr. *altın* Altın (KMTS 73).

Kmk. *altın* 1. Altın; altından 2. Altın para (KMKTS 33).

Krm. Tat. *altın* 1. Altın (KTTRS 46). 2. *tar.* Altın (Altın florine karşılık gelen Kırım Hanlığı'nın para birimi). 3. Altın rengi 4. Çok güzel, şahane; fevkalade, mükemmel, olağanüstü; başarılı, muvaffakiyetli; uygun, müsait, uğurlu, elverişli 5. Sevgili (Maşkaraoğlu, 2018, s. 331).

Krym. *altın* Altın (KKTS 41).

Kkp.-ø

Nog. *altın* Altın (NRS 39).

Eski Türkçede *altun* "altın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "altın" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Nogay Türkçesinde "altın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "üstün nitelikli, çok iyi, insanlığı iyi", Kırgız, Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "değerli, kıymetli", Kazan-Tatar Türkçesinde "çok iyi yönleri, özellikleri ile diğerlerinden ayrılan kişi ya da şey hakkında; çok mantıklı, saygıya layık (söze, fikre dair); kazançlı, kârlı, faydalı", Kırım-Tatar Türkçesinde "çok güzel, şahane; fevkalade, mükemmel, olağanüstü; başarılı, muvaffakiyetli; uygun, müsait, uğurlu, elverişli; sevgili", Kazan-Tatar, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "altın para" anlamında genişlemiştir.

Kıp. altınçı, altunçı "Altıncı, sarraf "(KıpTS 8).

ET. *altunçı* Kuyumcu (EUES 41).

Krg.-ø

Kzk. *altınşı* Altıncı (KAZTTS 38).

Bşk. *altınsı* Altın ustası; kuyumcu (BŞKTS 32).

Kaz. Tat. *altınçı* 1. Sarraf, kuyumcu 2. Altıncı (KZTTTS 31). 3. Altın arayan (TTAS 2005, s. 38, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 87).

Krçmlkr. *altınçı* Altın ustası (KMTS 73).

Kmk.- ø

Krm. Tat. *altıncı* Altıncı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 332).

Krym. *altıncı* Kuyumcu (KKTS 41).

Kkp.- ø

Nog. *altınşı* Ustanın altın işi (şaheseri) (NRS 39).

Eski Türkçede *altunçı* "kuyumcu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "altıncı, sarraf" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Nogay Türkçesinde "kuyumcu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "altın arayan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. alu I "Alış" (KıpTS 8).

ET.- ø

Krg. *aluu* 1. Alma, kabul etme, tesellüm. 2. Satın alma (KS 30).

Kzk. *aluv* Eksi, çıkarma işlemi, çıkarma işlemi işareti (KAZTTS 38).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *aluv* Alma; zapt (etme), ele geçirme (KTTRS 46).

Krym. *aluv* Alma (KKTS 41).

Kkp. *alıw* Alma, alım (KKLPKTS 23).

Nog. *aluv* 1. Almak, tutmak 2. Almak, kabul etmek 3. İşgal etmek, ele geçirmek, benimsemek, etkisi altına almak 4. Elinden alınmak, götürülmek, talep etmek 5. Toplanmak, yığılmak (örneğin, mahsul için.). 6. *mat.* Çıkarma işlemi 7. Yardımcı fiil olarak kullanılır (NRS 39).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *alu* I "alış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "alma, alım" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Nogay Türkçesinde "almak, kabul etmek; işgal etmek, ele geçirmek, benimsemek, etkisi altına almak; elinden alınmak, götürülmek, talep etmek; toplanmak, yığılmak (örneğin, mahsul için), matematikte çıkarma işlemi ve yardımcı fiil olarak kullanılma anlamında" genişlemiştir.

Kıp. amgur, yaġmur, yamġır, yamġur "Yağmur" (KıpTS 8, 306, 309).

ET. *yağmur* Yağmur (EDPT 903).

Krg. *camgır* Yağmur (KTS 496).

Kzk. *jaŋbır* Yağmur (KAZTTS 170).

Bşk. *yamġır* Yağmur; yağış (BŞKTS 692).

Kaz. Tat. *yaġmur, yaŋġır* 1. Yağmur 2. Güçlü akış (KZTTTS 555).

Krçmlkr. *cangur* Yağmur (KMTS 121).

Kmk. *yaŋur* Yağmur (KMKTS 383).

Krm. Tat. *yağmur* Yağmur (KTTRS 373).

Krym. *yağmur* Yağmur (KKTS 453).

Kkp. *jawın* Yağmur (KKLPKTS 232).

Nog. *yavın, yamgır* Yağmur (NRS 454).

Eski Türkçede *amgur, yaġmur, yamġır, yamġur* “yağmur” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “yağmur” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “yağmur” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “güçlü akış” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ana “Anne” (KıpTS 9).

ET. *ana* Anne, ana (EDPT 169).

Krg. *ene* 1. Ana, anne 2. Çikit (çelik çomak). oynarken kullanılan değnek (KS 332). 3. Anne, yavrusu olan dişi hayvan. 4. Ana, yaşlı kadınlara saygılı bir seslenme ünlemi (KTS 882).

Kzk. *ana* Anne, ana (KAZTTS 40).

Bşk. *ana* Anne, ana (BŞKTS 32).

Kaz. Tat. *ana* 1. Ana 2. En değerli (cir – ana, İdël-ana) (KZTTTS 31). 3. *iye.* Anası. Erkeğin eşine seslenme sözü. 4. Çocuklu kadın. 5. *sf.* Ana ile ilgili. 6. Ana cinsten olan (tür); zıttı: ata. 7. *mec.* Doğuran, meydana getiren (TTAS I, s. 56, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 87). 8. İbrahimî dinlerde: Allah tarafından eşi Âdem’in kaburgasından yaratılan ilk kadın; bütün nesillerin anası. 9. İslam dininde kutsal sayılan bazı kadınlara saygılı bir şekilde söylenen söz. 10. *Anaŋnı... anaŋnıŋ... anasın...* Hakaret, sövgü sözü (TTAS 2015, s. 168-169, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 87).

Krçmlkr. *ana* Anne (KMTS 74).

Kmk. *ana* 1. Ana, anne 2. Dişi, kancık 3. *mec.* Kancık, dönek, güvenilmez (KMKTS 35).

Krm. Tat. *ana* 1. Ana, anne (KTTRS 46). 2. Dişi (hayvan). 3. Öz; baba(s).i, ana(s).i; ~ vatan (veya ~ yurt). Ana yurt, ana vatan, vatan, yurt; doğum yeri, doğduğu yer; ~ yer (veya toprak). Ana vatan, ana yurt, memleket; ~ tili Anadil(i). Ana (Maşkaraoğlu, 2018, s. 339).

Krym. *ana*, *ane* 1. Anne 2. Onurlu kadın (KKTS 42).

Kkp. *ana* Anne, ana, doğuran kadın (KKLPKTS 25).

Nog. *ana* Anne (NRS 42).

Eski Türkçede *ana* “anne, ana” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “anne” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “anne” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “doğuran, meydana getiren, kutsal, değerli”, Karayim Türkçesinde “onurlu kadın”, Kumuk Türkçesinde anlam kötüleşmesine uğrayarak “kancık, dönek”, Kazan-Tatar Türkçesinde ise argolaşarak “*anaŋnı... anaŋnıŋ... anasın...*” şeklinde hakaret, sövgü sözü anlamında genişlemiştir.

Kıp. ança “O kadar, öylesine, öylece” (KıpTS 9).

ET. *ança* Ol’un eşitlik hali almış şekli (EDPT 172).

ança O kadar çok ; biraz, az (EUES 48).

Krg. *ança* O kadar, işte bu kadar, oldukça çok (KS 32).

Kzk.-ø

Bşk. *ansa* 1. O kadar, o miktarda 2. Ona göre (BŞKTS 34).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ança* O kadar (KMTS 74).

ançav O kadar, şu kadar (KMTS 75).

Kmk.- ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *anca* O kadar, onca (KKTS 42).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ança* “ol’un eşitlik hali almış şekli” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “o kadar, öylesine, öylece” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde “o kadar” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ançaḳ “Ancak, yalnız” (KıpTS 9).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ancaq* Ancak, sadece (KTTRS 47).

Krym. *ancaq* 1. *zf.* Ancak 2. *bağ.* Ancak (KKTS 42).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ançaḳ* "ancak, yalnız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "ancak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. and, ant "Ant, yemin" (KıpTS 9).

ET. *and / ant* Ant, yemin (EDPT 176).

Krg. *ant* Yemin, ant (KS 36).

Kzk. *ant* Ant, yemin (KAZTTS 41).

Bşk. *ant* Ant, söz (BŞKTS 34).

Kaz. Tat. *ant* Ant, yemin (KZTTTS 32).

Krçmlkr. *ant* Yemin (KMTS 75).

Kmk. *ant* Ant, yemin; söz, vaat; antlaşma, sözleşme (KMKTS 36).

Krm. Tat. *ant* Ant (KTTRS 47).

Krym. *ant* Ant (KKTS 43).

Kkp. *ant* Yemin, ant; söz, şart (KKLPKTS 25).

Nog. *ant* Yemin, yemin töreni; ant, yemin, tevbe (NRS 42).

Eski Türkçede *and / ant* "ant, yemin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ant, yemin" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yemin, ant" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. anda, anḍa "1. Orada 2. Onda" (KıpTS 9).

ET. *anda, anta* O yerde, orada (EDPT 176) (EUES 50).

Krg. *anda* 1. Orada; o zaman (KS 32). 2. Onda 3. O hâlde, öyleyse (KTS 104).

Kzk. *onda* 1. Orada 2. O zaman 3. Öyleyse, o durumda (KAZTTS 441).

Bşk. *anda* Onda, orada (BŞKTS 33).

Kaz. Tat. *anda* 1. Orada 2. O kişide 3. O sırada, o anda, o arada (KZTTTS 31).

Krçmlkr. *anda* Orada (KMTS 75).

Kmk. *onda* O'nun bulunma hâli (KMKTS 213).

Krm. Tat. *anda* Orada (KTTRS 47).

Krym. *anda* Orada (KKTS 42).

Kkp. *onda* 1. Öyleyse 2. Orada, orada, o yerde (KKLPKTS 426).

Nog. *anda* Orada; **anda-munda** her yerde, oraya buraya (NRS 42).

onda zam. 1. şahıs. o (iki cins ve cansız eşya için). *Ol* 2. işar. O, öbürü 3. işar. Orada, oraya (NRS 246).

Eski Türkçede *anda, anta* "o yerde, orada" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "onda, orada" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "orada" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. andan, anḍan "1. Sonra 2. Ondan "(KıpTS 9).

ET. *andan, andın* Ondan, ondan sonra (EDPT 177).

Krg. *andan* 1. Ondan, şundan, oradan 2. Ondan dolayı, sonra, ondan sonra (KS 32).

Kzk. *onan- munan* Ondan bundan, oradan buradan (KAZTTS 441).

odan Ondan (TTKAZTS 406).

Bşk. *anan* Ondan (BŞKTS 32).

Kaz. Tat. *andan* Ul (çıkma) (KZTTTS 31).

Krçmlkr. *andan* 1. Ondan, oradan 2. Sonra 3. O yüzden, onun için, o sebeple (KMTS 75).

Kmk. *ondan* O'nun çıkma hali (KMKTS 213).

Krm. Tat. *andan* 1. Oradan, andan 2. Nereden (Maşkaraoğlu, 2018, s. 344).

Krym. *andan* Oradan (KKTS 42).

Kkp. *onnan* 1. Ondan dolayı, onun için, ondan 2. O şeyden, o yerden, o olaydan 3. O kişiden, o adamdan (KKLPKTS 426).

Nog. *onnan, ol* 1. şahıs. O (iki cins ve cansız eşya için). 2. O, öbürü (NRS 247).

Eski Türkçede *andan, andın* "ondan, ondan sonra" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sonra; ondan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ondan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. anduz, antuz "Andız otu, eskiden ilaç olarak kullanılan bir ot" (KıpTS 9).

ET. *anduz* Tıbbi bir çalı, ağaç, andız ağacı (EDPT 178).

Krg. *andız, karandız* Başka bir adı da "karındız" olan şifalı bitki (KTS 105).

Kzk. *andız* Yaprakları dikenli olan bir çeşit ardıç, andız (KAZTTS 41).

Bşk. *andıź* Yaprakları dikenli bir çeşit ardıç (BŞKTS 33).

Kaz. Tat. *andız* Dikenli bir yaban otu, andız (KZTTTS 31).

Krçmlkr. *andız* İri yapraklı, kökünden hayvanların kaşıntı hastalığına ilaç yapılan bir bitki, andız otu (KMTS 75).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *andız* 1. Genellikle şifa olarak kullanılan sarı renkli bir ot, andız otu 2. *ağ.* Rengi kaçmış, sapsarı, solgun (KKLPKTS 25).

Nog. *andız bot.* Andız (NRS 42).

Eski Türkçede *anduz* "tıbbi bir çalı, ağaç, andız ağacı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "andız otu, eskiden ilaç olarak kullanılan bir ot" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "andız" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "rengi kaçmış, sapsarı, solgun" anlamında genişlemiştir.

Kıp. anı "Onu" (KıpTS 9).

ET *anı* Onu (EUES 50).

Krg. *anı* "Al" (o). zamirinin belirtme hali, onu (KTS 106).

Kzk. *onı* Onu (TTKTS407).

Bşk. *unı* Onu (Akyol, 2019, s. 201).

Kaz. Tat. *anı* Ul (yükleme) (KZTTTS 31).

Krçmlkr. *anı* 1. Onu 2. Onun (KMTS 75).

Kmk. *onu* O'nun ilgi ve yükleme hali (KMKTS 213).

Krm. Tat. *onı* (ağızlarda onu). Onu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1516).

Krym. *anı, onu* Onu (KKTS 313).

Kkp. *onı* 1. Onu, o kişiyi, o adamı 2. O şeyi, o nesneyi (KKLPKTS 426).

Nog. *onı, ol* 1. şahıs. o (iki cins ve cansız eşya için). 2. işar. O, öbürü (NRS 247).

Eski Türkçede *anı* "onu" sonra biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "onu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "onu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. anıḳ, anuḳ "Hazır, hazırlanmış" (KıpTS 9).

ET. *anuk* Hazır (EDPT 182).

Krg. *anık* Aşikar, şüphesiz (KS 35).

Kzk. *anıq* 1. Açık, belli, kesin 2. Hakiki, gerçek (KAZTTS 42).

Bşk. *anıḳ* Aslı, esası belli; açık (BŞKTS 33).

Kaz. Tat. *anıḳ* 1. Açık, doğru. 2. Açıkça, açık. 3. Önceden hazırlanan, hazır (TTAS I, s. 60-61 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 88).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.- ø

Krym. *anıq* Hazır (KKTS 43).

Kkp. *anıq* Açık, tam, tam olarak, belli, net (KKLPKTS 25).

Nog.-ø

Eski Türkçede *anuk* "hazır" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "hazır, hazırlanmış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "hazır" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "açık, belli" anlamında genişlemiştir.

Kıp. anın, anuŋ "Onun" (KıpTS 9).

ET. *anın* Onun (EDPT 187).

Krg. *anın* (o). zamirinin ilgi hali, onun (KTS 107).

Kzk. *onıŋ* Onun (TTKTS 407).

Bşk. *unıŋ* Onun (Akyol, 2019, s. 201).

Kaz. Tat. *anıŋ* Ul (ilgi) (KZTTTS 31).

Krçmlkr. *anı* 1. Onu 2. Onun (KMTS 75).

Kmk. *onu* O'nun ilgi ve yükleme hâli (KMKTS 213).

Krm. Tat. *onıñ* 1. Onun; ~ yerine Onun yerine; ~ aḳḳında Onun hakkında; ~nen beraber Onunla beraber. 2. *ağız*. Onunla (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1516).

Krym. *anıŋ* Onun (KKTS 313).

Kkp. *onıŋ* Onun (TLG 577).

Nog. *onıŋ* Onun (NRS 244).

Eski Türkçede *anın* "onun" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "onun" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "onun" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. anınça "Kadar, …dığı sürece" (KıpTS 9).

ET-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ansa* 1. O kadar, o miktarda 2. Ona göre (BŞKTS 34).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ança* O kadar (KMTS 74).

Kmk. *onça, onçaqı* Onca, o kadar çok (KMKTS 213).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *anınça* "kadar, …dığı sürece" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "onca, o kadar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. aŋlı, aŋlu "Zeyrek, anlayışlı" (KıpTS 9).

ET.-ø

Krg. *aŋdoo* 1. Anlayış, kavrayış 2. Algılayış 3. Dikkat etmek (KTS 112).

Kzk.-ø

Bşk. *aŋlı* Akıllı, zeki (BŞKTS 34).

Kaz. Tat. *aŋlı* 1. Akıllı 2. Siyasi düşünceleri gelişkin olan (KZTTTS 32).

Krçmlkr. *angılavlu* Akıllı, zeki, bilinçli, şuurlu (KMTS 75).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *añlı* Bilinçli, kasıtlı, kasti, şuurlu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 352).

Krym.-ø

Kkp. *aŋlı* Akıllı, anlayışlı, uyanık, sezgili (KKLPKTS 26).

Nog. *aŋlı* Akıllı (Ergönenç, 2019, s. 75).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *aŋlı, aŋlu* "zeyrek, anlayışlı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "zeyrek, anlayış, anlayışlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "algılayış; dikkat etmek", Kazan-Tatar Türkçesinde "siyasi düşünceleri gelişkin olan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. apaḳ, appaḳ "Bembeyaz" (KıpTS 10).

ET.-ø

Krg. *appak* Büsbütün ak, bembeyaz (KS 37).

Kzk. *appaq* 1. Bembeyaz, apak. 2. *mec.* Temiz, saf, dürüst (KAZTTS 44).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *appaḳ* Akpak, yavrucuk (KZTTTS 33).

Krçmlkr. *appaḳ* Bembeyaz (KMTS 76).

Kmk. *ap-aq, appaq* Apak, bembeyaz (KMKTS 36).

Krm. Tat. *ap-aq* Bembeyaz (KRTTTTS 47).

Krym. *ap-ak*: Apak, bembeyaz (KKTS 45).

Kkp. *appaq* Bembeyaz, ak pak (KKLPKTS 27).

Nog. *ap-pak* Bembeyaz (Atay, 1998, s. 243).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *apaḳ, appaḳ* "bembeyaz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "bembeyaz, akpak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "temiz, saf, dürüst" anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. apsaḳ, avsak "Telli kavak, kavak ağacı" (KıpTS 10, 16).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *avhaḳ* Titrek kavak (BŞKTS 47).

uṡaḳ Kavak ağacı, titrek kavak (BŞKTS 663).

Kaz. Tat. *usaḳ* Kavak ağacı, titrek kavak (KZTTTS 521).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *apsaḳ* "telli kavak, kavak ağacı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "kavak ağacı, titrek kavak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ara "Ara, açıklık" (KıpTS 10).

ET. *ara* Arasında, iki şeyin arası (EDPT 196).

Krg. *ara* 1. Ara, fasıla 2. Münasebetler, ilgiler (KS 38-39). 3. Ara, aralık, mesafe 4. Ara, iç 5. Erkendoğan, günsüz 6. Yakın yer, etraf, çevre (KTS 125).

Kzk. *ara* 1. Ara 2. Teneffüs, mola, dinlenme 2. Arasında, içinde (KAZTTS 44).

Bşk. *ara* 1. İki şeyin ortası, iki şeyi ayıran yer, ara 2. Sıra, esna 3. Boy içine girmiş daha küçük grup (BŞKTS 35).

Kaz. Tat. *ara* 1. Ara, mesafe 2. Boşluk (KZTTTS 33). 3. İki kategori, tür vb. arasındaki, karışık, karma (TTAS I, s. 63 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 89). 4. Vakit, süre; insanlar arasındaki ilişki (TTAS 2015, s. 197, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 89).

Krçmlkr. *ara* Ara, orta (KMTS 76).

Kmk. *ara* 1 (iki nokta veya yer arasındaki). ara, aralık, boşluk; mesafe 2 (zaman içinde). ara, süre, müddet 3. İlişki, münasebet 4 Edat görevinde kullanılır; arasına içeri, içeriye; içine, içerisine 5. Bazı terkiplerde yer alır (KMKTS 38).

Krm. Tat. *ara* 1. Ara (KTTTRS 47). 2. Zaman aralığı, geçen süre 3. İnsanlar arasındaki ilişkiler 4. Ortasında, arasında, içinde; içine (Maşkaraoğlu, 2018, s. 357).

Krym. *ara* Ara (KKTS 47-48).

Kkp. *ara* Ara, aralık, mesafe; orta (KKLPKTS 27).

Nog. *ara* 1. Mesafe, aralık 2. Ara, mola 3. İlişki, karşılıklı münasebet 4. Ortam, iç 5. *edat,* İle, aracılığıyla, -dAn (arasından, içinden) (NRS 44).

Eski Türkçede *ara* "arasında, iki şeyin arası" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ara, açıklık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında da "ara, aralık, mesafe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Nogay Türkçesinde "ara, mola, süre", Kırgız, Kazan- Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Nogay Türkçesinde ise "ilgiler, münasebetler" anlamında genişlemiştir.

Kıp. araba "Araba" (KıpTS 10).

ET.-ø

Krg. *araba* 1. Araba (KS 39). 2. El arabası 3. Arabanın alabileceği miktarda (KTS 126).

Kzk. *arba* Araba (at, öküz vb.) (KAZTTS 46).

Bşk. *arba* Araba (BŞKTS 36).

Kaz. Tat. *arba* 1. At veya öküz arabası (KZTTTS 33). 2. *kon.* Bebek arabası. 3. *kon*. Engelli arabası. 4. *mec.* Birlikte yapılan iş, hayattaki ortak zorluklar (TTAS 2015, s. 204, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 90).

Krçmlkr. *arba* At ya da öküzle çekilen, iki veya dört tekerli araba (KMTS 77).

Kmk. *arba* Araba (KMKTS 38).

Krm. Tat. *araba* Araba (KTTRS 47).

Krym. *araba* (KKTS 48).

Kkp. *arba* Genellikle yük taşımada kullanılan tahta araba (KKLPKTS 27).

Nog. *arba* 1. Araba, fayton, hayvan arabası 2. Yükü olan araba (NRS 45).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *araba* "araba" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "araba" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "el arabası", Kazan-Tatar Türkçesinde "bebek arabası; engelli arabası", Nogay Türkçesinde "yükü olan araba", Kazan-Tatar Türkçesinde "birlikte yapılan iş, hayattaki ortak zorluklar" anlamında genişlemiştir.

Kıp. araslan, arslan, aslan, astlan "Arslan" (KıpTS 10, 12, 13, 14).

ET. *arslan* Aslan (EDPT 238).

Krg. *arstan* 1. Arslan (KS 48). 2. *mec.* Aslan, gürbüz, cesur ve yiğit adam 3. Aslan takımyıldızı (KTS 143).

Kzk. *arıstan* 1. Arslan 2. *mec.* Yürekli, cesur (KAZTTS 49).

Bşk. *arıślan* Arslan (BŞKTS 37).

Kaz. Tat. *arıslan* 1. Arslan 2. Arslan gibi kimse (KZTTTS 34). 3. *astr.* Zodyak kuşağındaki bu isimdeki yıldız grubu ve bu isimde bulunan yıldız grubunun damgası. 4. Güneş takvimine göre on iki aydan oluşan yıldız grubunun beşinci ayı ve bu ayda doğan kişi. 5. *mec.* Bir şeye sahip olan, güçlü kuvvetli, nüfüzlu kişi için kullanılır (TTAS 2015, s. 228, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 91).

Krçmlkr. *arslan* Aslan; pars, leopar (KMTS 79).

Kmk. *arslan* 1. Aslan, arslan arslanqaplan 2. *erkek öz. is.* Arslan 3. *mec.* Cesaretli, cesur, yürekli; mert, yiğit (KMKTS 40).

Krm. Tat. *arslan* 1. Aslan (KTTRS 49). 2. *astr.* Aslan (burcu). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 373).

Krym. *arslan* Aslan (KKTS 50).

Kkp. *arıslan* Aslan (KKLPKTS 28).

Nog. *arslan* Aslan, aslan gibi (NRS 46).

Eski Türkçede *arslan* "aslan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "arslan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "arslan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Nogay Türkçesinde "cesaretli, cesur, yürekli; mert", Kazan-Tatar Türkçesinde "bir şeye sahip olan, güçlü kuvvetli, nüfüzlu kişi", Kırgız, Kırım-Tatar, Kazan-Tatar Türkçesinde astroloji alanında terimleşerek "aslan burcu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. araṭma, artmak "Heybe" (KıpTS 10, 12).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *artmaḳ* Eyere asılan heybe (BŞKTS 40).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *artmaḳ* 1. Küçük çuval 2. Heybe (KMTS 79).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *artmağ, artmaq* Çanta, heybe (KKTS 51).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "heybe" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Karaçay-Malkar, Karayim lehçesinde "heybe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "küçük çuval" anlamında genişlemiştir.

Kıp. arav, arı I, arıġ, aru I, aruḳ II, arov "Arı, temiz, pak, günahsız" (KıpTS 10, 11, 12, 293).

ET. *arı*ġ Temiz saf (EDPT 213).

Krg. *aruu* 1. Temiz, arı; namuslu; (KS 50). 2. Değerli, kutsal 3. Sevimli, hoş, güzel (KTS 145).

Kzk. *aruv* 1. Zarif, çok güzel, (hanımlar için). 2. *mec*. Güzel, gösterişli (KAZTTS 48).

Bşk. *aruḳ* Safça, temizce (BŞKTS 40).

Kaz. Tat. *aruv* 1. Güzel, iyi, temiz, pak 2. İyice, güzelce, oldukça (KZTTTS 35). 4. Epeyce, yeterli (TTAS I, s. 73 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 94). 5. Ağırlığı hissedilen, büyük, hacimli, ağır (TTAS 2015, s. 221, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 94).

Krçmlkr. *aruv* 1. Güzel, latif 2. Saf, temiz 3. Hoş, tatlı 4. Güzelce, güzel şekilde 5. Gerçekten, iyice (KMTS 80).

Kmk. *ariw* 1. Güzel, fevkalade, olağanüstü, harika, nefis; zarif, narin; güzel, muhteşem bir surette; mükemmelen, mükemmel bir surette; zarif bir tarzda zarafetle 2. Güzel, dilber 3. *ünl*. İyi, güzel (KMKTS 40).

Krm. Tat. *aruv* ağ. İyi, güzel (Maşkaraoğlu, 2018, s. 377).

Krym. *aruv* Arı, temiz (KKTS 52).

Kkp.-ø

Nog. *ärüw* İyi (Ergönenç, 2019, s. 54).

Eski Türkçede *arı*ġ I "temiz saf" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "arı, temiz, pak, günahsız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde

"arı, temiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "sevimli, hoş, güzel", Kırgız Türkçesinde "değerli, kutsal", Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "iyice, güzelce, oldukça", Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "güzel, latif, fevkalade, değerli", Kazan-Tatar Türkçesinde "epeyce, yeterli; ağırlığı hissedilen, büyük, hacimli, ağır", Kumuk Türkçesinde anlamında genişlemiştir.

Kıp. ard "1. Art, arka, bir şeyin ardında kalan kısım; **art I** Art, arka, bir şeyin ardında kalan kısım 2. Son" (KıpTS 10).

ET. *ard, art* Sırt, ense, dağ geçidi; arka (EDPT 200).

Krg. *art* 1. Dağ geçidi. 2. Art; art kısım, arka taraf (KS 48). 3. *esk*. Engel, bariyer 4. Sonu, sonucu (KTS 143).

Kzk. *art* 1. Önün zıddı, arka. 2. Bir şeyin sonu, bitimi. 3. Hayvanların kuyruk tarafı (KAZTTS 48).

Bşk. *art* Art, arka (BŞKTS 39).

Kaz. Tat. *art* 1. Arka 2. Sırt 3. Kıç (KZTTTS 34).

Krçmlkr. *art* 1. Arka, geri 2. Son, nihayet 3. Kıç (KMTS 79).

Kmk. *art* 1. Art, arka, arka yan, arka taraf; geri 2. Son nihayet 3. Sonra, sonradan, bilahare; geç (KMKTS 41).

Krm. Tat. *art* 1. Art (KRTTTTS 49). 2. Arka, arka(s).i, art; geri, dip 3. Bir şeyin arkasında bulunan yer 4 (İsim olarak işlev görür) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 373).

Krym. *art* 1. Arka 2. Sonra (KKTS 50).

Kkp. *art* Arka, art (KKLPKTS 29).

Nog. *art* Art, arka, geri, arka taraf, arka cephe (NRS 47).

Eski Türkçede *ard, art* "sırt, ense, dağ geçidi; arka" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "art, arka, bir şeyin ardında kalan kısım; son" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan kelimenin birinci anlamı olan "ard, arka", Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan kelimenin ikinci anlamı olan

"son" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "dağ geçidi; engel, bariyer", Kazak Türkçesinde "hayvanların kuyruk tarafı", Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde örtmece yoluyla "kıç", Karayim ve Kumuk Türkçesinde "sonra" anlamında genişlemiştir.

Kıp. arduḳ "Ardıç ağacı" (KıpTS 10).

ET. *arduç* (?*arduç*). Ardıç ağacı (EDPT 204).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ardıç* Ardıç, ardıç meyvesi (KTTRS 48).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe *arduç* (?*arduç*) "ardıç ağacı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ardıç ağacı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "ardıç ağacı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. arfa, arpa "Arpa" (KıpTS 10, 12).

ET. *arpa* Arpa (EDPT 198).

Krg. *arpa* Arpa (hububat) (KS 48).

Kzk. *arpa* Arpa (KAZTTS 48).

Bşk. *arpa* 1. Arpa 2. Kirpik dibinde çıkan iltihaplı şişlik; arpacık (BŞKTS 38-39).

Kaz. Tat. *arpa* 1. Arpa 2. Göz kapağında çıkan arpacık (KZTTTS 34).

Krçmlkr. *arpa* 1. Arpa 2. Arpacık hastalığı, gözde çıkan arpacık (KMTS 78).

Kmk. *arpa* Arpa (KMKTS 40).

Krm. Tat. *arpa* Arpa (KTTTTS 48).

Krym. *arpa* Arpa (KKTS 50).

Kkp. *arpa* Arpa (KKLPKTS 29).

Nog. *arpa* Arpa (NRS 46).

Eski Türkçede *arpa* "arpa" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "arpa" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "arpa" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar ve Karaçay Malkar Türkçesinde tıp alanında terimleşerek "kirpik dibinde çıkan iltihaplı şişlik; arpacık" anlamında genişlemiştir.

Kıp. arġ, arḳ III "Nehir, ırmak" (KıpTS 10, 11).

ET. *ark, arık* Su kanalı (EDPT 214).

Krg. *arık* Ark (sulama kanalı) (KS 44).

Kzk. *arıq* Ark, su arkı, kanal (KAZTTS 49).

Bşk. *arıḳ* Sulama kanalı, arık (BŞKTS 37).

Kaz. Tat. *arıḳ* Arık, su kanalı (KAZTTS 34).

Krçmlkr. *arıḳ* Su kanalı (KMTS 77).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *arıq* Ark, arık (KTTRS 48).

Krym. *arıq* Sulama çukuru, kanal (KKTS 49).

Kkp.-ø

Nog. *arık* Ark, su yolu, kanal (NRS 49).

Eski Türkçede *ark, arık* "su kanalı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "nehir, ırmak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız,

Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "ark, su kanalı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. arġaç "Dokunan bezin enliliğine gerilen ipliği" (KıpTS 10).

ET. *arkaġ* Dokuma tezgahlarında enine atılan iplik, argaç (EDPT 216).

Krg. *arkan* (kıldan, yünden örülmüş olan). kalın ip (KS 46).

Kzk. *arqav* 1. Dokuma işinde uzunlamasına kullanılan ip, argaç. 2. *mec.* Temel, öz, esas (KAZTTS 47).

Bşk. *arḳan* 1. İnce uzun bağ, kemer; halat, urgan 2. Arkayla, sırtla (BŞKTS 37-38).

Kaz. Tat. *arḳan* 1. Urgan 2. Arkasıyla, arkasını koyup, sırtüstü (KZTTTS 34).

Krçmlkr. *arḳan* 1. Yünden, kendirden veya ipekten örülmüş ip, urgan 2. Kement (KMTS 78).

Kmk. *arqan* Halat, urgan (KMKTS 40).

Krm. Tat. *arqan* Kement; halat (KTTRS 48).

Krym. *örken* Urgan (KKTS 325).

Kkp. *arqan* Kalın ve sağlam ip, urgan (KKLPKTS 28).

arqaw 1. Dokunan kumaşlarda enine atılan ip. 2. Arka, direk, dayak (KKLPKTS 29).

Nog. *arkan* Kement (Güllüdağ, 1998, s. 309).

Eski Türkçede *arkaġ* "dokuma tezgahlarında enine atılan iplik, argaç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "dokunan bezin enliliğine gerilen ipliği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "urgan, kement" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "temel, öz, esas", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "arkayla, sırtla", Karakalpak Türkçesinde de "arka, direk, dayak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. arġırmaḳ "Soyu iyi köpek" (KıpTS 10).

ET.-ø

Krg. *argımak, argamak* Cins, asil at (KS 43).

Kzk. *arğımaq* Küheylan, asil at (KAZTTS 46).

Bşk. *arġımaḳ* İyi bircins hızlı koşan at, küheylan (BŞKTS 36).

Kaz. Tat. *arġamaḳ* Çok hızlı koşan at, küheylan (KZTTTS 33).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *arğumaq* Argamak (hızlı ve çevik binek atı) (KMKTS 39).

Krm. Tat. *arğamaq* Safkan at, cins at (KTTRS 48).

Krym. *arğamaq* Küheylan (KKTS 48).

Kkp. *arğımaq* Atın en iyi cinsi, en iyi at (KKLPKTS 28).

Nog. *argımak* Argamak (hızlı koşan bir at cinsi) (NRS 45).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *arġırmaḳ* "soyu iyi köpek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "atın en iyi cinsi, hızlı koşan at" anlamındadır. Kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan "soyu iyi köpek" anlamınından uzaklaşarak "melez at" anlamında yakın anlama geçmiştir.

Kıp. arġış "Kervan kafilesi" (KıpTS 10).

ET. *arkış* Ticari ya da resmî amaçlar için bir kişi ya da grubun yaptığı seyahat; hem gezi kafilesi, tüccar hem de elçi, haberci, ulak (EDPT 216).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *arġış* Düğün hediyesi vermeye gelenlerin başındaki kişi; toplu halde uçan kuşların önderi (BŞKTS 36).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *arġış* 1. Karaçaylıların kışa hazırlık amacı ile pazardan mal karşılığı hububat temin etmeleri 2. Tahıl, hububat 3. Çavdar 4. Mal mülk, kervan (KMTS 77).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *arkış* "ticari ya da resmî amaçlar için bir kişi ya da grubun yaptığı seyahat; hem gezi kafilesi, tüccar hem de elçi, haberci, ulak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kervan kafilesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "kervan, kafile" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde "kafile, topluluk" anlamıyla ilişkili olarak "düğün hediyesi vermeye gelen kişinin başı; uçan kuş sürüsünün önderi" biçiminde gelişmiştir. Eski Türkçedeki "ticari amaçla yapılan gezi" arkaik anlamı ise Karaçay-Malkar Türkçesinde "Karaçaylıların kışa hazırlık amacı ile pazardan mal karşılığı hububat almaları ve bundan gelişen tahıl, çavdar" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. arhuru, arkrı, arkurı, arkuru "Eğri, meyilli, eğri büğrü" (KıpTS 11, 12).

ET. *arkuru* Çaprazlama, eğri, meyilli (EDPT 219).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *arḳırı* 1. Çarpraz şekilde, çarprazlamasına 2. Üstünden, üzerinden; yoluyla (BŞKTS 38).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *arkuru* "çaprazlama, eğri, meyilli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "eğri, meyilli, eğri büğrü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Başkurt Türkçesinde "çarpraz şekilde, çarprazlamasına; üstünden, üzerinden; yoluyla" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. arı VI "Oraya" (KıpTS 11).

ET.-ø

Krg. *arı* Ötede, öte yanda (KS 44).

Kzk. *arı-beri* İleri geri, sağa sola (KAZTTS 49).

Bşk. *arı* Belirli bir denkliği geçerek; belirli bir andan sonra; daha; fazla; öte (BŞKTS 36).

Kaz. Tat. *arı* 1. Öte, uzak 2. Fazla, çok 3. Karşı taraf 4. Sonra (KZTTTS 33).

Krçmlkr. *arı* 1. Oraya, o tarafa 2. Sonra (KMTS 77).

Kmk. *ari* 1. Daha uzak, öte 2. Uzak (KMKTS 39).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *arlı-berli* Oraya buraya, orada burada, öteye beriye (KKLPKTS 29).

Nog. *arı-beri* Oraya buraya (NRS 49).

arı zamir, o; ardı, arkası; uzağa; ***arı yak*** öbür tarafa (NRS 48).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *arı* VI "oraya" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "oraya, o tarafa, öte" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. arıġlıḳ, arılıḳ, arıluḳ, aruvlıḫ "Temizlik" (KıpTS 11, 13).

ET. *arıġlık* Temizlik, saflık (EDPT 218).

Krg.-ø

Kzk. *aruvlıḳ* Temizlik, saflık, güzellik (Oba, 2019, s. 34).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *arıklık* Temizlik (TTS 35).

Krçmlkr. *aruvluḳ* Güzellik, hoşluk, letafet, saflık, temizlik (KMTS 80).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *aruvlıq* Temizlik; saflık (KKTS 52).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *arıġlık* "temizlik, saflık " şeklinde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "temizlik, saflık" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde "temizlik, saflık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. arıh, arık I, ark II, aruk 1 "Zayıf, cılız" (KıpTS 11, 12).

ET. *aruk* Bitkin, yorgun, zayıf, cılız (EDPT 214).

Krg. *arık* Zayıf, kurulmuş (KS 44).

Kzk. *arıq* Arık, zayıf, sıska (KAZTTS 49).

Bşk. *arıḳ* Zayıfsız, güçsüz (BŞKTS 37).

Kaz. Tat. *arıḳ* Cılız, pek zayıf (KAZTTS 34).

Krçmlkr. *arıḳ* Zayıf, cılız (KMTS 77).

Kmk. *arıq* 1. Zayıf, arık, cılız, lağar; kuru, kemikleri çıkık, bir deri bir kemik 2. *mec.* Kıraç, verimsiz, çorak, kısır (KMKTS 39).

Krm. Tat. *arıq* Arık, zayıf, cılız, sıska (KTTRS 48).

Krym. *arıq* İnce uzun; cılız (KKTS 49).

Kkp. *arıq* Zayıf, arık (KKLPKTS 28).

Nog. *arık* Arık, zayıf, cılız, çelimsiz (NRS 49).

Eski Türkçede *aruk* "bitkin, yorgun, zayıf, cılız" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "zayıf, cılız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "zayıf, cılız" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde mecazlaşarak "kıraç, verimsiz, çorak, kısır" anlamında genişlemiştir.

Kıp. arka IV "Sırt" (KıpTS 11).

ET. *arka* Arka, sırt; destekçi, arkasında durmak (EDPT 215).

Krg. *arka* 1. Arka, art taraf, art kısım, geri, cephe gerisi (KS 46). 2. Sırt, omurgalı veya omurgasız hayvanlarda boyundan kuyruk sokumuna kadar uzanan üst bölüm 3. Sırt, insanlarda boyundan bele kadar uzanan üst bölüm, göğüs karşıtı. 4. *mec.* Destek, arka 5. Kemer, tak, arkat, mimari şekil (KTS 138).

Kzk. *arqa* 1. Sırt 2. Arka taraf 3. Otururken sırtın dayandığı yer 4. Koruyucu, kayırıcı, iltimasçı 5. Saye, vasıta, araç (KAZTTS 47).

Bşk. *arḳa* 1. Sırt, arka 2. Dağın sırtı (BŞKTS 37).

Kaz. Tat. *arḳa* 1. Sırt, arka 2. Bir şeyin ters tarafı arkada, arkamda (KZTTTS 34). 2. Bıçak, tırpan gibi şeylerin yüzünün ters tarafı, kesmeyen yanı, sırtı. 3. Elin avuca zıt olan tarafı. 4. Sandalye, divan gibi şeylerin sırtı dayayıp oturmak için yapılan kısmı, arkası. 5. *seyr.* Art, arka taraf. 6. *ağ.* Yükselti, tepe. 7. Arkada, arkamda, arkaŋda, arkasında: Bir işin, durumun gerçekleşmesini sağlayan, bu duruma yardımcı olan kişiyi, nesneyi, durumu bildirmek için kullanılır (TTAS I, s. 67 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 91). 8. Kaşığın çukur kısmına zıt tarafı (TTAS 2015, s. 208, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 91).

Krçmlkr. *arḳa* Sırt, arka, geri (KMTS 78).

Kmk. *arqa* 1. Sırt, arka 2. *coğ.* Tepe; tümsek; kurgan, höyük 3. Yığın, küme 4. Tepe, doruk, zirve 5. Tepe (kafanın); **töbe** Tepe (kafanın). 6. Sıradağ(lar), dağ silsilesi (KMKTS 40-340).

Krm. Tat. *arqa* 1. Arka (KTTRS 48). 2. Dayanak, dayangaç; destek; dayak, payanda; istinatgah; arka, dayanacak kimse, destekleyici; himaye, koruma, savunucu,

müdafi, koruyucu, hami, savunan, şefaatçi 3. ağ. Arka kısım, arka taraf; arka, kıç; arkada, arkasında, geride 4. Nesil, kuşak, göbek (Maşkaraoğlu, 2018, s. 369-370).

Krym. *arqa* Arka, sırt (KKTS 50).

Kkp. *arqa* 1. Bir şeyin arkası, arka tarafı, sırt 2. Kuzey yönü (KKLPKTS 28).

Nog. *arka* 1. Sırt, bir şeyin arka tarafı 2. Arka 3. *coğ.* Sıra, silsile (dağlar) (NRS 46).

Eski Türkçede *arka* "arka, sırt; destekçi, arkasında durmak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sırt" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "arka, sırt" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar Türkçesinde "destek, arka, koruyucu", Kumuk ve Nogay Türkçesinde coğrafya alanında terimleşerek "sıradağlar, dağ silsilesi", Kırgız Türkçesinde "kemer, tak, arkat, mimari şekil", Kazak Türkçesinde "otururken sırtın dayandığı yer; saye, vasıta, araç", Başkurt Türkçesinde "dağın sırtı", Kazan-Tatar Türkçesinde "bıçak, tırpan gibi şeylerin yüzünün ters tarafı, kesmeyen yanı, sırtı; elin avuca zıt olan tarafı; sandalye, divan gibi şeylerin sırtı dayayıp oturmak için yapılan kısmı, arkası; yükselti, tepe; kaşığın çukur kısmına zıt tarafı", Kırım-Tatar Türkçesinde "nesil, kuşak, göbek", Karakalpak Türkçesinde "kuzey yönü" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. arḳunlıḳ I "Yavaşlık, sakinlik" (KıpTS 11).

ET.-ø

Krg. *akırındık* Ağırlık, yavaş davranma; akırındık menen: yavaşça, ağır ağır (KS 14).

Kzk. *aqırındıq* Yavaşlık (TTKAZTS 571).

Bşk. *ekrĕnlĕk* Yavaşlık, hafiflik (BŞKTS 139).

Kaz. Tat. *akrınlık* Yavaşlık (TTS 346).

Krçmlkr. *aḳırınlıḳ* Yavaşlık (KMTS 68).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *aqırtınlıq* Dikkat; yavaşlık; sessizlik (KKTS 46).

Kkp.-ø

Nog. *akırınlık* 1. Yavaşlık (yavaş hareket). 2. Yavaşlık (NRS 36).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *arḳunlıḳ* I "yavaşlık, sakinlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurtr, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "yavaşlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. arḳunraḳ I "Çok yavaş, yavaşça" (KıpTS 1).

ET.-ø

Krg.- ø

Kzk. *aqırınıraq* Daha yavaş, ağırca, sessizce (KAZTTS 33).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *arḳunraḳ* I "çok yavaş, yavaşça" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kazak Türkçesinde "daha yavaş, ağırca, sessizce" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. armaġan "Armagan, hediye" (KıpTS 12).

ET. armağan / yarmağan Hediye (EDPT 232).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *armaġan* Armağan, hediye; ihsan (Maşkaraoğlu, 2018, s. 371).

Krym. *armağan* Hediye, armağan (KKTS 50).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *armağan / yarmağan* "hediye" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hediye, armağan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "hediye, armağan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. arman, azman I "Azmış, iri yarı" (KıpTS 12).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *aźman* 1. Büyük yaban arısı, eşek arısı 2. Yerinde durmayan, gezenti 3. Melez; karışık, kırma (hayvanlar için) (BŞKTS 55).

Kaz. Tat. *azman* Azman, azgın (KZTTTS 42).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *azman* 1. Zayıf, kuvvetsiz, güçsüz, çelimsiz, cılız 2. İlletli, hastalıklı, marazlı (KMKTS 56).

Krm. Tat. *azman* Azman (KTTTTS 54).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *arman, azman* I "azmış, iri yarı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "azman, azgın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde ise azgınlığın bir sonucu olan taşkınlık, coşkunluk, ele avuca sığamama anlam ilişkisinden hareketle "yerinde duramayan, gezenti" anlamında genişlerken Kumuk Türkçesinde "zayıf, kuvvetsiz, güçsüz, çelimsiz, cılız; illetli, hastalıklı, marazlı" açıklamalarıyla zıt anlama geçmiştir.

Kıp art 4 "Kıç" (KıpTS 12).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *art* 1. Önün zıddı, arka. 2. Bir şeyin sonu, bitimi. 3. Hayvanların kuyruk tarafı (KAZTTS 48).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *art* Kıç (KZTTTS 34).

Krçmlkr. *art* Kıç (KMTS 79).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *art* 4 "kıç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde örtmece yoluyla "kıç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. artık, artuk "Artık, fazla" (KıpTS 12).

ET. *artuk* Artık, fazla (EDPT 204).

Krg. *artık* Daha fazla; daha iyi; arta kalan; fazla; ziyade (KS 49).

Kzk. *artık* 1. Fazla, artık 2. Daha iyi, daha üstün, yeğ (KAZTTS 48).

Bşk. *artıḳ* Fazla, çok; artık (BŞKTS 39).

Kaz. Tat. *artıḳ* 1. Gereğinden fazla, artık 2. Gereksiz, ihtiyaç olmayan 3. Çok 4. Üstün (KZTTTS 34). 5. Gelmemesi, olmaması daha iyi olan (kişi hakkında). 6. *zf.* Çok, çok fazla, ölçüsüz, ölçünün dışında. 7. Söylenecek, sezilecek herhangi bir şey. 8. *zf.* Başka şekilde, yeniden; tekrar. 9. Miktarın, hacminden, ölçüsünden fazla olduğunu, daha çok olduğunu bildirmek için kullanılır (TTAS I, s. 72 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 93).

Krçmlkr. *artıḳ* Fazla (KMTS 79).

Kmk. *artıq* 1. Fazla, aşırı; fazla, aşırı (derecede); üstünde, mütecaviz 2. Daha iyi, yeğ, tercih edilen 3. Fiillerin ve sıfatların önünde iş, hareket veya niteliğin son derece fazla olduğunu belirtmek için kullanılır (KMKTS 42).

Krm. Tat. *artıq* 1. Artık, fazla 2. Artık, zaten, şimdi (KTTRS 49).

Krym. *artıq* Artık, daha fazla (KKTS 51).

Kkp. *artıq* Fazla, ziyade, bol; daha iyi (KKLPKTS 29).

Nog. *artık* 1. Bol, fazla, gereksiz 2. Daha iyi, en iyi 3. Fiillerle birlikte kullanım için kuvvetlendirici anlam ifade eder ve Rusçadaki öntakılara (prefiks). karşılık da kullanılır (NRS 47).

Eski Türkçede *artuk* "artık, fazla" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "artık, fazla" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "artık, bol, fazla" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "gelmemesi, olmaması daha iyi olan (kişi hakkında), söylenecek, sezilecek herhangi bir şey; başka şekilde, yeniden; tekrar", Kırgız, Kazak, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "daha iyi, yeğ, tercih edilen" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. artunça "Ardınca, ardı sıra" (KıpTS 12).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *artınşa* Ardınca, hemen sonra, hemen arkasından (KAZTTS 48).

Bşk. *artınsa* Ardınca, izince (BŞKTS 39).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *artında yard. söz.* Ardınca, arkasından (NRS 48).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *artunça* "ardınca, ardı sıra" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt ve Nogay Türkçesinde "ardınca, arkasında" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. arvan, arvana "Dişi deve" (KıpTS 13).

ET. *arvanak* Hecin devesi (EUES 69).

Krg.-ø

Kzk. *aruvana* 1. Aruvana, bir hörgüçlü kıymetli dişi deve. 2. Çocuğa düşkün anne (KAZTTS 48).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *arwana, ärwana* 1. Devenin sütü bol olan türü. 2. Zenginlik, baht (KKLPKTS 50).

Nog.-ø

Eski Türkçede *arvanak* “Hecin devesi” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “dişi deve” anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesinde “dişi deve” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde “devenin sütü bol olan türü”, Kazak Türkçesinde “çocuğa düşkün anne” Karakalpak Türkçesinde “zenginlik, baht” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. as, az I “Az, çok olmayan” (KıpTS 13).

ET. *az* Az, bir miktar, eksik (EDPT 277).

Krg. *az* Az, az mikdar, bir parça (KS 72).

Kzk. *az* Çok olmayan, az (KAZTTS 20).

Bşk. *aź* Az, eksik (BŞKTS 54).

Kaz. Tat. *az* 1. Az, biraz, herhangi bir şeyin küçük bir kısmı, küçük miktar 2. Yetişmeyecek miktarda, beklenenden az miktarda seyrek (KZTTTS 41). 3. Seyrek (TTAS I, s. 25 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 788).

Krçmlkr. *az* Az (KMTS 92).

Kmk. *az* 1. Az; cüzi; küçük, ufak (nicelik, kemiyet, miktar bakımından). 2. Bazı terkiplerde yer alır (KMKTS 55).

Krm. Tat. *az* Az (KTTRS 54).

Krym. *az* Az; biraz (KKTS 66).

Kkp. *az* Çok değil, az (KKLPKTS 43).

Nog. *az* 1. Az, biraz, bir miktar, azıcık, küçücük, önemsiz 2. Nadiren (NRS 27).

Eski Türkçede *az* “az, bir miktar, eksik” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “az, çok olmayan” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “az, çok olmayan” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde “seyrek” anlamında genişlemiştir.

Kıp. asır “Düğün” (KıpTS 13).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *asır* Oyun, eğlence (KAZTTS 51).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *asır* "düğün" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kazak Türkçesinde "oyun, eğlence" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. aslam "Faiz" (KıpTS 13).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *astam* Belli bir ölçüden fazla olan, artık (KAZTTS 50).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *aslam* Fazla, çok, yoğunluk, ekseriyet (KMTS 81).

Kmk. *aslam* 1. Çok, pek çok 2. Üstün, faik, hakim 3. Kâr, kazanç, çıkar, gelir (KMKTS 43).

Krm. Tat.-ø

Krym. *aslam* 1. Gelir, kâr; kâr payı; faiz 2. Tefecilik (KKTS 53).

Kkp. *aslam* Fazla, çok, ziyade (KKLPKTS 31).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *aslam* "faiz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim Türkçesinde "faiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Karaçay, Malkar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "fazla, çok", Karayim Türkçesinde "gelir, kâr", Karayim Türkçesinde "tefecilik", Kumuk Türkçesinde "üstün, faik, hakim" anlamında genişlemiştir.

Kıp. asov "Yardım, yardımcı" (KıpTS 13).

ET. *asıg* İstifade, fayda (EUES 72).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *asuv* Yardım, destek, fayda (KMTS 81).

Kmk. *asuw* 1. Fayda, yarar 2. Menfaat, kar, kazanç *Payda* (KMKTS 44).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *asıg* "istifade, fayda" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yardım, yardımcı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "fayda, yarar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "menfaat, kâr, kazanç" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ast, astın "Alt, aşağı" (KıpTS 14).

ET. *ast* Alt, alt yüzey (EDPT 242).

Krg. *ast* 1. Alt, alt kısım 2. Ön; ön kısım (KS 53).

Kzk. *astı* 1. Alt 2. Dağın eteği 3. Zemin, yer (KAZTTS 51).

Bşk. *aṡ* Alt, aşağı (BŞKTS 40).

Kaz. Tat. *ast* Alt, aşağı (KZTTTS 35).

as 1. Bir şeyden aşağı yer; zıttı: üst. 2. Bir şeyin içi. 3. Bir şeyin etrafı. 4. Yatılan ya da oturulan yer. 5. Ayakkabının tabanı. 6. *kon*. Taban. 7. Dip (ekmek, ekmek dolması vb. hakkında). 8. Astına. 1). Bir işin bir şeyin alt kısmına yöneldiğini bildirir. 2). Bir şeyin hareketini, birinin karşılaştığı şartları bildirmek için kullanılır. 9. Astınnan. 1). Bir hareketin, işin bir nesnenin, yerin alt kısmında yapıldığını bildirir. 2). Birinin ya da bir şeyin gözetiminden, denetiminden çıkmayı bildirir. 10. Astında (TTAS I, s. 75-76 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 95).

Krçmlkr-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ast* Alt (KTTRS 50).

Krym. *ast* Alt (KKTS 54).

Kkp. *astı* Altı, alt tarafı, aşağısı (KKLPKTS 32).

Nog. *ast* 1. Aşağı, alt kısım 2. *edat* Altında, altından; *bas astına saluv* başının altına koymak (NRS 50).

Eski Türkçede *ast* "alt, alt yüzey" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "alt, aşağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "alt, aşağı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "bir şeyin önü", Kazak Türkçesinde "dağın eteği; zemin, yer", Kazan-Tatar Türkçesinde "bir şeyin içi; bir şeyin etrafı; yatılan ya da oturulan yer; ayakkabının tabanı; taban; dip (ekmek, ekmek dolması vb. hakkında)." ve hâl ekleriyle birlikte kullanılarak genişlemiştir.

Kıp. aş "1. Yemek, yiyecek 2. Yem, tahıl"(KıpTS 14).

ET. *aş* Yiyecek (EDPT 253).

Krg. *aş* 1. Gıda 2. Yemiş, mahsul (yalnız bazı bitkiler hakkında). 3. Ölüyü anmak üzere verilen ziyafet, yoğ aşı. 4. Pilav (KS 53).

Kzk. *as* 1. Aş, yemek. 2. Ölen kişinin kırkında ve bir yıl sonrasında verilen yemek. 3. Gıda (KAZTTS 49).

Bşk. aş 1. Azık, yemek 2. Kumaş işlemede kullanılan bir tür nişasta (BŞKTS 43).

Kaz. Tat. *aş* 1. Yemek, aş (KZTTTS 35). 2. İlk olarak verilen çorba. 3. Genel olarak bir şey yemeyi anlatır. 4. *İrtengě, köndězgě, kiçkě* sözleri ile birlikte kullanılarak belli bir yemek vaktini bildirir (TTAS I, s. 94 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 96).

Krçmlkr. *aş* Yemek, yiyecek, yem (KMTS 81).

Kmk. *aş* 1. Yiyecek, yemek, gıda; ekmek 2. Yemek; çorba (KMKTS 44).

Krm. Tat. *aş* Aş, yemek; yiyecek (KTTRS 50). 2. *bot*. Çenek 3. *ağ*. Çekirdek; tohum (meyvenin içinde bulunan) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 388).

Krym. *aş* Aş; yemek (KKTS 54).

Kkp. *aş* Yemek, yiyecek, aş (KKLPKTS 32).

Nog. *as* Aş, yemek, yiyecek; öğün, öğle yemeği (NRS 49).

Eski Türkçede *aş* "yiyecek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yemek, yiyecek; yem, tahıl" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "aş, yiyecek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "bir ölüyü anmak üzere belirli zamanda verilen yemek", Başkurt Türkçesinde "kumaş işlemede kullanılan bir tür nişasta", Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "çorba", Kırgız Türkçesinde "bitkiler için mahsul; pilav", Kazak Türkçesinde "gıda", Kazan-Tatar Türkçesinde "*irtengě, köndězgě, kiçkě* sözleri ile birlikte kullanılarak belli bir yemek vaktini bildirme", Nogay Türkçesinde "öğle yemeği", Kırım-Tatar Türkçesinde "çekirdek" ve botanik alanında terimleşerek "çenek" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. aşağ, aşağa, aşağı, aşaḳ I, aşaḳa, aşaḳaḳ "Aşağı" (KıpTS 14).

ET. *aşağ, aşak* Alçak (EDPT 259).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *aşağı* 1. Aşağı (KTTRS 50). 2. *coğ*. Nehrin aşağısı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 389).

Krym. *aşağa* Aşağı (KKTS 54).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *aşağ, aşak* "alçak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "aşağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "aşağı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde coğrafya alanında terimleşerek "nehrin aşağısı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. aşaġaraḳ "Aşağıca, daha aşağı" (KıpTS 14).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *aşağarğı* Daha aşağıda (KKTS 55).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *aşaġaraḳ* "aşağıca, daha aşağı" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "daha aşağıda" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. aşıḳ II, aşuḳ "Topuk kemiği, aşık" (KıpTS 14).

ET. *aşuk* Aşık kemiği, ayak bileği kemiği; oyunlarda da kullanılır (EDPT 259).

Krg. *aşık* 1. Aşık kemiği 2. Aşık oyunu (KTS 155).

Kzk. *asıq* Aşık (kemiği) (KAZTTS 51).

Bşk. *aşıḳ* 1. Ayak kemiği 2. Oyunda kullanılan bir kemik (BŞKTS 44).

Kaz. Tat. *aşıḳ* Aşık kemiği (KZTTTS 36).

Krçmlkr. *aşıḳ* Aşık kemiği (KMTS 82).

Kmk. *aşıq* Aşık (koyun, buzağı, v.b. hayvanların arka ayak dizindeki küçük kemik) (KMKTS 45).

Krm. Tat. *aşıq* 1. Aşık kemiği (KTTTTS, 50). 2. Aşık (oyun) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 392).

Krym. *aşıq* Aşık oyunu (KKTS 55).

Kkp. *asıq* Koyun, keçi gibi hayvanların arka ayaklarının diz kısmında olan kemik, aşık kemiği (KKLPKTS 30).

Nog. *asık* 1. Topuk, topuk çıkıntısı 2. Aşık kemiği (koyun veya büyükbaş hayvanların arka ayaklarının dört yüzlü kemiği – bunu oyun oynamak için kullanırlar) (NRS 51).

Eski Türkçede *aşuk* "aşık kemiği, ayak bileği kemiği; oyun" biçiminde yer alan kelime Kıpçak Türkçesinde "topuk kemiği, aşık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "topuk kemiği, aşık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi

Kırgız, Başkurt, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "oyunda kullanılan kemik" anlamında genişlemiştir.

Kıp. aşḳaḳ "Sağ baldır" (KıpTS 14).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *aşḳaḳ* Diz kapağı ile ayak arasındaki kısım (BŞKTS 44).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *aşḳaḳ* "sağ baldır" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Başkurt Türkçesinde "diz kapağı ile ayak arasındaki kısım" anlamıyla insan vücudunda farklı bir bölgeyi göstermeye başalamıştır. Bu bakımdan kelime yakın bir anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. aşlıḳ "Buğday" (KıpTS 15).

ET. *aşlık* Gıda, yiyecek, hububat, tahıl (EDPT 261).

Krg. *aştık* Hububat veren bitkiler; hububat veren bitki tarlaları, ekin (KS 56).

Kzk. *astıq* Hububat, tahıl, mahsul (KAZTTS 51).

Bşk. *aşlıḳ* Tahıl, ekin (BŞKTS 44).

Kaz. Tat. *aşlıḳ* 1. Tahıl, ekin 2. Ekin için saklanan tohum (KZTTTS 37).

Krçmlkr. *aşlıḳ* 1. Arpa 2. Hububat, tahıl (KMTS 83).

Kmk. *aşlıq* Tahıl, hububat (KMTS 45).

Krm. Tat. *aşlıq* 1. Tahıl 2. Zahire, aşlık (KTTRS 50).

Krym. *aşlıq* 1. Tahıl 2. Yemek (KKTS 56).

Kkp.-ø

Nog. *aslık* Ekmek; tahıl ekin (NRS 49).

Eski Türkçede *aşlık* "gıda, yiyecek, hububat, tahıl" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "buğday" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "tahıl" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "ekin için saklanan tohum", Karaçay-Malkar Türkçesinde "arpa", Kırım-Tatar Türkçesinde "zahire, aşlık", Karayim Türkçesinde "yemek", Nogay Türkçesinde "ekmek" anlamında genişlemiştir.

Kıp. aşşı "Aşçı" (KıpTS 15).

ET. *aşçı* Aşçı (EDPT 257).

Krg.-ø

Kzk. *asşı* Aşçı (KAZTTS 51).

Bşk. *aşsı* Aşçı (BŞKTS 44).

Kaz. Tat. *aşçı* Aşçı (TTS 38).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *aşçı* Aşçı (KTTRS 50).

Krym. *aşçı* Aşçı (KKTS 55).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *aşçı* "aşçı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "aşçı" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "aşçı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak

Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "aşçı dükkanı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. aşut "Dağın aşılacak yolu, bel" (KıpTS 15).

ET.-ø

Krg. *aşuu* Geçit (KS 56).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *aşuv* Geçiş (KKTS 56).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *aşut* "dağın aşılacak yolu, bel" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Karayim Türkçesinde "geçiş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ata "1. Baba, ata (KıpTS 15). 2. Tanrı (*Ata Teŋri, Teŋri Ata*) (CC 640)."

ET. *ata* Baba (EDPT 40).

Krg. *ata* 1. Baba; ceddi âlâ 2. Arzu veya esef eylemek için kullanılan kelime Ataa (KS 57). 3. Baba yaşındaki kişiye hitap, amca 4. Mitolojide ev hayvanlarının koruyucusu (KTS 160).

Kzk. *ata* 1. Babanın babası, dede. 2. Soy, ecdat, cet 3. Kaynata, kayınbaba (KAZTTS 52).

Bşk. *ata, atay, atıy* 1. Baba 2. Erkek cins (BŞKTS 44).

Kaz. Tat. *ata* 1. Baba (KZTTTS 37). 2. *iye.* atası. Kadının kendi eşine seslenme sözü. 3. mec. kon. Birine yardım eden, ona bakan kişi hakkında. 4. Bir şeye başlayıp temelini atan. 5. Büyük nesil, önceki nesil. 6. *sf.* Hayvanlar dünyasında: Erkek cinsten olan. 7. *sf.* Çok, aşırı, ünlü. *Ata yalgançı. Ata karak. Ata bay* (TTAS I, s. 81 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 96). 7. İbrahimî dinlerde, Allah tarafından çamurdan yaratılmış ilk insan, bütün insanların babası (TTAS 2015, s. 240, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 77).

Krçmlkr. *ata* Baba (KMTS 83).

Kmk. *ata* Baba, peder (KMKTS 45).

Krm. Tat. *ata* 1. Baba. 2. Ecdat, ata; ~lar Atalar 3. Eril cins 4. *tar.* Bir kabilenin en yaşlı ve bilgili kişisi. 5. Dede, ata, ecdat (Maşkaraoğlu, 2018, s. 397-398).

Krym. *ata* 1. Baba 2. Ata, cet (KKTS 57).

Kkp. *ata* Dede, babanın babası, ecdat (KKLPKTS 34).

Nog. *ata* 1. Baba 2. Erkek (NRS 52).

Eski Türkçede *ata* "baba" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "baba, ata; Tanrı" anlamlarındadır. Tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan "baba, ata" kelimesi çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "baba, ata" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "soy, ecdat", Başkurt, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "erkek cins", Kazan-Tatar Türkeçesinde ise "hayvanlar dünyasında: erkek cinsten olan", Kazan-Tatar Türkçesinde "birine yardım eden, ona bakan kişi hakkında, bir şeye başlayıp temelini atan, çok, aşırı, ünlü, İbrahimî dinlerde, Allah tarafından çamurdan yaratılmış ilk insan, bütün insanların babası" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Tarihî Kıpçak Türkçesinde kelimenin ikinci anlamı olan "Tanrı"nın ise çağdaş Kıpçak lehçelerinde kullanılmayarak anlam daralmasına uğradığı görülmektedir.

Kıp. ata ana "Babaanne" (KıpTS 15).

ET. *ata ana* Ana baba, ebeveyn (EUES 80).

Krg.-ø

Kzk. *ata-ana* Ana baba ebeveyn (KAZTTS 52).

ata-ene Kaynata ile kaynana (KAZTTS 52).

Bşk. *ata-ine* Ana baba (BŞKTS 44-45).

Kaz. Tat. *ata-ana* Anababa, ebeveyn (KZTTTS 37).

Krçmlkr. *ata-ana* Ana baba (KMKTS 45).

Kmk. *ata-ana* Ana baba (KMKTS 45).

Krm. Tat.-ø

Krym. *ata ana* Ana baba (KKTS 57).

Kkp. *ata-ana* Baba ve anne, ana baba (KKLPKTS 34).

Nog. *ata-ana toplu is.* Ebeveynler (NRS 52).

Eski Türkçede ata ana "ana baba, ebeveyn" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "babaanne" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerine bakıldığında tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan "babaanne" anlamının artık kullanılmadığı Eski Türkçede yer alan "anababa, ebeveyn" arkaik anlamının kullanıldığı görülmektedir.

Kıp. ata ata "Dede, büyük baba" (KıpTS 15).

ET. *ata atası* Ata (EUES 80).

Krg. *ata-baba* Atalar, dedeler (KTS 160).

Kzk. *ata baba* Ecdat, dedeleri, atalar (KAZTTS 52).

Bşk. *ata-baba* Cet, ata (BŞKTS 44).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *ata-baba(lar).* Atalar (KMKTS 45).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *ata-baba* Dede ve nine; ecdat (KKLPKTS 34).

Nog. *ata-baba* Ecdat, atalar (NRS 52).

Eski Türkçede *ata atası* "ata" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "dede, büyük baba" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kumuk, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "ecdat, ata, dede" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "dede ve nine" anlamında genişlemiştir.

Kıp. atası karındaşı "Amca" (KıpTS 15).

ET. *aṭa karındaş* Amca (EDPT 40).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ata ḳarnaş* Amca (KMTS 84).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *aṭa karındaş* "amca" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "amca" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "amca" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. atalıẖ, atalıḳ "Üvey baba, babalık" (KıpTS 15).

ET. *atalık* Baba, babalık (EDPT 59).

Krg. *atalık* 1. Babalık hakkı 2. Şeflik (KS 58).

Kzk. *atalık* 1. Stamenler, erkek organı 2. Babalık, büyüklük (KAZTTS 52).

Bşk. *atalıḳ* Herhangi bir canlının erkek cinsiyette olanı; erkeklik (BŞKTS 45).

Kaz. Tat. *atalık* Babalık, etilĕk; ata (eti). buluv (TTS 47).

Krçmlkr. *atalıḳ* 1. Kafkas geleneklerine göre manevi baba 2. Yeni gelinin kayınpederine verdiği hediye 3. Üvey baba (KMTS 84).

Kmk. *atalıq* 1. Babalık 2. Babalık davranışı, muamelesi; (sosyal işlerde). arkadaşça yardım gösterme (faaliyeti). 3. bot. Ercik, erkek organ (KMKTS 45).

Krm. Tat. *atalıḳ* 1. Vasilik; (sosyal işlerde). arkadaşça (veya dostça). yardım gösterme (faaliyeti). 2. *tar*. Genç sultanın öğretmeni (Maşkaraoğlu, 2018, s. 398).

Krym. *atalıq* Öğretmen, eğitmen, bakıcı (KKTS 57).

Kkp. *ataloq* 1. Devrimden önce halkı idare eden yerel idarecilerden biri. 2. *ağ.* Acıma, merhamet, himaye; babalık, atalık (KKLPKTS 34).

Nog. *atalık* 1. Babalık 2. Vatan, anayurt (burada ata yurdu olarak kullanılmış) (NRS 52).

Eski Türkçede *atalık* "baba, babalık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "üvey baba, babalık" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "üvey baba, babalık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "manevi baba", Kırgız, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "öğretmen, eğitmen, şef", Karakalpak Türkçesinde mecazlaşarak "acıma, merhamet, himaye", Nogay Türkçesinde ise "vatan, anayurt", Kazak ve Kumuk Türkçesinde örtmece yoluyla "erkek organı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ataş "Adaş, aynı adda olanlar" (KıpTS 15).

ET. *adaş / addaş* Dost, arkadaş; aynı boya mensup olanlar (EDPT 72).

Krg. *attaş* Adaş (KS 60).

Kzk. *attas* Adas (KAZTTS 53).

Bşk. *aźaş* Adaş; aynı isme sahip kimseler (BŞKTS 54).

Kaz. Tat. *adaş* Adaş (KZTTTS 25).

Krçmlkr. *atdaş* Adaş (KMTS 84).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *adaş* 1. Adaş (KTTTTS 40). 2. Adaş; aynı soyadını taşıyan, sayadı bir (olan). 3. *mat.* Adaş, aynı isimli, aynı adı taşıyan; **addaş** Adaş, aynı isimli, aynı adı taşıyan (Maşkaraoğlu, 2018, s. 259).

Krym. *adaş* Adaş (KKTS 32).

Kkp. *atalas* Babaları bir olan, kardeş, aynı atadan gelen (KKLPKTS 34).

Nog-ø

Eski Türkçede *adaş / addaş* "dost, arkadaş; aynı boya mensup olanlar" anlamını taşıyan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "adaş, aynı adda olanlar" anlamında kullanılmıştır. Abdülkadir İnan'a göre adaş kelimesi sadece "arkadaş, dost" anlamında kullanılmaktadır ve Codex Cumanicus'ta ataş kelimesine "isimdeş" anlamı verilmiştir. XIII. yüzyılın sonlarında Batıdaki Kıpçaklarda "dost, arkadaş" anlamının unutularak bu kelimenin yerine halk etimolojisine dayanan "isimdeş" kelimesi geçmiştir (İnan, 2020, s. 298). Clauson ise İnan'ın bu fikrini reddeder. Kelimenin birincil anlamın "arkadaş, dost" olduğunu, "aynı adı taşıyan" anlamının ise ikincil anlam olduğu görüşünün etimolojik açıdan izahının mümkün olmadığını addaş'ın "aynı boya mensup olanlar" anlamında kullanılması gerektiğini ifade eder (Clauson, 1972, s. 72).

Hülya Arslan Erol'a göre ise "ad" kelimesi 'aynı boya mensup olanlar' anlamından hareketle 'arkadaş, dost' anlamını ifade etmeye başlamıştır. Kelimenin anlamında zamanla bir daralma veya özelleşme meydana gelmiştir (Arslan Erol, 2018, s. 112).

Bugün çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "adaş, aynı adda olanlar" anlamındadır. Karakalpak Türkçesinde ise "aynı atadan gelen" anlamındadır. Ayrıca kelime Kırım-Tatar Türkçesinde matematik alanında terimleşerek "adaş, aynı isimli, aynı adı taşıyan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. atın "İğdiş edilmiş deve" (KıpTS 15).

ET. *atan* "İğdiş edilmiş deve" (EDPT 60).

Krg. *atan* 1. Enenmiş deve (KS 58). 2. Yük taşımak için deve, büyük deve (KTS 162).

Kzk. *atan* 1. Dört yaşından büyük ve kısırlaştırılmış deve 2. *mec*. Büyük, iri yarı (KAZTTS 52).

Bşk. *atan* 1. Damızlık için tutulan erkek deve 2. Devenin ilk yavrusu (BŞKTS 45).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *atan* İğdiş edilmiş (erkek). deve (KKLPKTS 34).

Nog. *atan* İğdiş edilmiş deve (NRS 52).

Eski Türkçede *atan* "iğdiş edilmiş deve" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "iğdiş edilmiş deve" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde de "iğdiş edilmiş deve" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "yük taşımak için deve, büyük deve", Başkurt Türkçesinde "devenin ilk yavrusu", Kazak Türkçesinde ise devenin büyüklüğünden dolayı kurulan benzerlik ilişkisinden hareketle mecazlaşarak "büyük, iri yarı" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. atış "Atış" (KıpTS 15).

ET. *atış* Atış, ateş etme (EDPT 72).

Krg. *atış* Ateş etme, atma (KS 59).

Kzk. *atıs* Vuruşma, savaş.(KAZTTS 53).

Bşk. *atış* Atış, fırlatma (BŞKTS 45).

Kaz. Tat. *atış* Atış (TTS 40).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *atış* 1. Atış (KTTRS 50). 2. Ateş (etme), atış, silah patlaması 3. *tar*.~mı, tutuşmı? Tabanca ile düello mu, savaş mı? (mücadele öncesinde rakibe soru). (Maşkaraoğlu, 2018, ss. 400-401).

Krym. *atış* Atış (KKTS 57).

Kkp.-ø

Nog. *atış* Atış, ateş, atışma (NRS 54).

Eski Türkçede *atış* "atış, ateş etme" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "atış, ateş etme" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "atış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. atlı, atlıg I "Adlı, isimli "(KıpTS 15).

ET. *atlığ, adlığ* Adlı, isimli; ünlü, şanlı (EDPT 54).

Krg. *attu* 1. İsimli, ismindeki; namında, müsemma 2. Mümtaz, meşhur 3. Mes'ut (KS 60).

Kzk. *attı* Adlı, isimli, ünlü, şanlı, tanınmış (Oba, 2019, s. 52).

Bşk-ø

Kaz. Tat. *atlı* is. kon. 1. İsimli. 2. …diye adlandırılan, denilen (TTAS I, s. 83 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 98).

Krçmlkr. *atlı* Adlı, isminde (KMTS 84).

Kmk. *atlı* 1. Adlı, denen, denilen 2. Ünlü, tanınmış (KMKTS 46).

Krm. Tat. *adlı* Bir isme sahip olan (Maşkaraoğlu, 2018, s. 264).

Krym. *adlı* Adlı (KKTS 33).

Kkp. *atlı* Adlı, adında (KKLPKTS 35).

Nog. *atlı* İsimli, adlı, adına, adlandırılmış (NRS 53).

Eski Türkçede *atlıġ, adlıġ* “adlı, isimli; ünlü, şanlı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “adlı, isimli” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinde Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde “adlı, isimli” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Eski Türkçedeki arkaik anlamı olan “ünlü, şanlı” anlamının çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Kumuk Türkçesinde kullanıldığı görülmektedir. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “…diye adlandırılan, denilen” anlamı ile genişlemiştir.

Kıp. aṭlı, atlıg II, atlu “Atlı, süvari” (KıpTS 15).

ET. *atlı*ġ Atlı (EDPT 55).

Krg. *attu* 1. Atlı, at sahibi (ata malik olan). 2. Atlı, süvari, ata binen (KS 61).

Kzk. *attı* Atı olan, ata binen kimse, atlı (KAZS 23).

Bşk. *atlı* 1. Atı olan, atlı 2. Zengin, mal sahibi (BŞKTS 46).

Kaz. Tat. *atlı* 1. Atlı, at koşulu (KZTTTS 38). 2. At gücü yardımıyla yapılan (TTAS I, s. 54 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 97). 3. *mec*. Bir yere sığamadan, vurarak, yolundaki her şeyi devirerek telaşla koşturan (TTAS 2015, s. 246, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 97).

Krçmlkr. *atlı* Atlı, süvari (KMTS 84).

Kmk. *atlı* Atlı (KMKTS 46).

Krm. Tat. *atlı* Atlı (KTTRS 51).

Krym. *atlı* Atlı (KKTS 58).

Kkp. *atlı* Atı olan, ata binmiş olan (KKLPKTS 35).

Nog. *atlı* Atlı, atı olan (NRS 53).

Eski Türkçede *atlıġ* “atlı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “atlı, süvari” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamanında “atlı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin Başkurt Türkçesinde “zengin, mal sahibi”, Kazan-Tatar Türkçesinde “at gücü yardımıyla yapılan; bir yere sığamadan, vurarak, yolundaki her şeyi devirerek telaşla koşturan” anlamında genişlemiştir.

Kıp. atsız "Adsız, adı olmayan" (KıpTS 16).

ET. *atsız, adsız* Adsız, adı olmayan (EDPT 71).

Krg. *atsız* Adsız, isimsiz (KS 60).

Kzk. *atsız* Adsız, adı olmayan, isimsiz (KAZTTS 53).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *atsız* 1. Adsız 2. Tanınmayan, şöhretsiz (TTS 24).

Krçmlkr. *atsız-çuvsuz* Adı sanı olmayan (KMTS 84).

Kmk. *atsız* Adı (veya ismi). olmayan, adsız, isimsiz (KMKTS 46).

Krm. Tat. *adsız* 1. Adsız 2. Anonim (KTTRS 40).

Krym. *adsız* Adsız, isimsiz (KKTS 42).

Kkp.-ø

Nog. *atsız* İsimsiz, bilinmeyen (NRS 53).

Eski Türkçede *atsız, adsız* "adsız, adı olmayan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "adsız, adı olmayan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde de "adsız, adı olmayan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde mecazlaşarak "tanınmayan, şöhretsiz, anonim" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. av "1. Av*;* **uv** Av 2. Av hayvanı (KıpTS 16, 295).

ET. *av* Av oyunu; av (EDPT 3).

Krg. *uu* 1. Av 2. Ağla kuş avlama (KS 788).

Kzk. *av* Av, av hayvanı (KTAS 2005: 82, akt. Oba, 2019, s. 53).

Bşk. *av* Av (BŞKTS 46).

Kaz. Tat. *av* 1. sf. Ava giden, av hayvanı avlayan. 2. Yakalanan hayvan. 3. *mec*. Savaş zamanında esir düşürülen düşman askeri. 4. *mec.* Kötü düşünceler ile birine karşı hazırlanan hile, tuzak (TTAS I, s. 85 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 98).

Krçmlkr. *uv* Av (KMTS 373).

Kmk. *aw* 1. Av 2. Av ganimeti *haw*; (KMKTS 47).

Krm. Tat. *av* 1. Av (KTTRS 51). 2. Av hayvanları; av, şikar (Maşkaraoğlu, 2018, s. 406).

Krym. *av* 1. Av 2. Av (hayvanı) (KKTS 58).

Kkp. *aw* Azık, yiyecek; av (KKLPKTS 36).

Nog. *av* Av; avlanma (NRS 20).

Eski Türkçede *av* "av oyunu; av" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "av; av hayvanı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "av" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamını, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "av hayvanı" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "ava giden, av hayvanı avlayan; savaş zamanında esir düşürülen düşman askeri; kötü düşünceler ile birine karşı hazırlanan hile, tuzak", Karakalpak Türkçesinde "azık, yiyecek" anlamında genişlemiştir.

Kıp. av III, ağ II "Ağ" (KıpTS 16).

ET. *av* Ağ; avlanma ağı (DTS 68) (EUES 82).

Krg. *uu* Ağla kuş avlama (KS 788).

Kzk. *av* 1. Balık tutacak ağ, tor (KAZTTS 54). 2. Engel (KAZS 23).

Bşk. *av* Ağ, tuzak (BŞKTS 46).

Kaz. Tat. *av* 1. Ağ, balık ağı (KZTTTS 38). 2. *mec*. Savaş zamanında esir düşürülen düşman askeri. 3. Hayvanları yakalamak için kurulan tuzak. 4. Balık tutulan büyük ağ. 5. *mec*. Kötü düşünceler ile birine karşı hazırlanan hile, tuzak (TTAS I, s. 85 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 98). 6. Örümceğin ördüğü ağ (TTAS 2015, s. 251, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 98).

Krçmlkr. *av* 1. Ağ, file 2. Şal, baş örtüsü (KMTS 85).

Kmk. *aw* Ağ, örümcek ağı (KMKTS 47, 154).

Krm. Tat. *av* Ağ (51).

Krym. *av* Ağ (KKTS 58).

Kkp. *aw* 1. Balık tutulan büyük ağ 2. Ağ, tuzak (KKLPKTS 36).

Nog. *av* 1. Ağ (balıkçılıkla ilgili). 2. Tuzak (kuş yakalamak için). (NRS 20).

Eski Türkçede *av* II "ağ; avlanma ağı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ağ" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "ağ" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "balık tutacağ ağ", Karaçay-Malkar Türkçesinde "şal, baş örtüsü", Kazan-Tatar Türkçesinde "savaş zamanında esir düşürülen düşman askeri, kötü düşünceler ile birine karşı hazırlanan hile, tuzak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. avçı "Avcı" (KıpTS 16).

ET. *avçı* Avcı (EDPT 6).

Krg. *uuçu* 1. Avcı 2. Ağla kuş avlayan (KS 788).

Kzk. *avşı* Avcı (KAZTTS 55).

Bşk. *avsı* Avcı (BŞKTS 49).

Kaz. Tat. *avçı* Avcı (KZTTTS 38).

Krçmlkr. *uvçu* Avcı (KMTS 373).

Kmk. *awçu, hawçu* Avcı (KMKTS 48).

Krm. Tat. *avcı* Avcı (KTTRS 51).

Krym. *avcı* Avcı (KKTS 59).

Kkp. *awşı* Avcı, av avlayan kişi (KKLPKTS 38).

Nog. *aŋşı* Avcı (Ergönenç, 2019, s. 77).

Eski Türkçede *avçı* "avcı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "avcı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "avcı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. avıç, avuç “Avuç, el içi” (KıpTS 16).

ET. *avuç, aḏut* Avuç, el içi (EDPT 44).

Krg. *uuç* Avuç (KS 788).

Kzk. *uvıs* 1. Elin iç tarafı, avuç, aya. 2. Elin yarı yumulmuş şekliyle alabileceği miktar (KAZTTS 614).

Bşk. *us* Avuç, aya, el içi, avuç içi (BŞKTS 663).

Kaz. Tat. *uç* 1. Avuç, el içi 2. Avuçlanan miktar (KZTTTS 509). 3. Bir şeyi tutmak, almak için parmakların çanak gibi tutulmasıyla ortaya çıkan şekil. 4. Bir şeyin çok az miktarda olması hakkında (TTAS III, s. 326 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 827).

Krçmlkr. *uvuç* Avuç (KMTS 374).

Kmk. *uwuç* 1. Avuç 2. *mec.* Parça (KMKTS 356).

Krm. Tat. *avuç* Avuç (KMTTTTS 52).

Krym. *avuç* Avuç (KKTS 60).

Kkp. *uwıs* Avuç, avuç içi (KKLPKTS 627).

Nog. *uvıs* Avuç (Atay, 1998, s. 320).

Eski Türkçede *avuç, aḏut* “avuç, el içi” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “avuç, el içi” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “avuç, el içi” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “bir şeyi tutmak, almak için parmakların çanak gibi tutulmasıyla ortaya çıkan şekil; bir şeyin çok az miktarda olması”, Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde “miktar”, Kumuk Türkçesinde de mecazlaşarak “parça” anlamında genişlemişir.

Kıp. avlaġu “Avlu, ağaçla, taşla çevrilmiş yer” (KıpTS 16).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *avla* Avlu (KAZTTS 54).

Bşk.-ø

Kaz. Tat-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *avla* 1. Avlu 2. Ağıl (KTTRS 51).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "avlu, ağaçla, taşla çevrilmiş yer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Kırım- Tatar Türkçesinde "avlu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "ağıl" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. avlaḳ V, oġlaḳ II "Issız, tenha arazi, çöl, işlenmemiş arazi"(KıpTS 16, 203).

ET. *aġlak* Issız, ücra, tenha yer, çöl (EDPT 84).

Krg. *oolak* Uzaktaki, uzak, uzakta (KS 594).

Kzk. *avlak* 1. Uzak, ırak 2. Bağımsız, sert (KAZTTS 54). 3. Yaklaşma 4. Bölek, uzak, alakası yok (KAZS 24).

Bşk. *avlaḳ* Issız, boş; sakin (BŞKTS 48).

Kaz. Tat. *avlaḳ* 1. Issız, sakin, tenha 2. İnsansız, ücra yer (KZTTTS 39). 3. *mec.* Baş başa kalan, yanında başka kimse olmayan 4. *ağ.* Sır olarak söylenen, gizli. 5. *ağ.* Geniş, bol, rahat. [oda, giyim vb.] (TTAS 2015, s. 253, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 101).

Krçmlkr. *awlaq* 1. Uzak 2. Kimse yokken, ıssız iken, yalnız (KMTS 38).

Kmk. *awlaq* 1. Tarla 2. Kır, bozkır (KMKTS 48).

Krm. Tat. *avlaq* 1. Uzak; ücra 2. Kuytu, tenha (KTTRS 51).

Krym. *avlaq* Irak, uzak (KKTS 59).

Kkp. *awlaq* 1. Uzak 2. Kimse yokken, ıssız iken, yalnız (KKLPKTS 38).

Nog. *avlak* 1. Tenha, uzak alan 2. Ücra, kuytu (NRS 22).

Eski Türkçede "ıssız, ücra, tenha yer, çöl" anlamında yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ıssız, tenha arazi, çöl, işlenmemiş arazi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ıssız, tenha" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "sır olarak söylenen, gizli; geniş, bol, rahat. [oda, giyim vb.]" ve mecazlaşarak "baş başa kalan, yanında başka kimse olmayan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. avlavçı "Avcı" (KıpTS 16).

ET. *avçı* Avcı (EDPT 6).

Krg. *uuçu* 1. Avcı 2. Ağla kuş avlayan (KS 788).

Kzk. *avşı* Avcı (KAZTTS 55).

Bşk. *avsı* Avcı (BŞKTS 49).

Kaz. Tat. *avçı* Avcı (KZTTTS 38).

Krçmlkr. *uvçu* Avcı (KMTS 373).

Kmk. *awçu, hawçu* Avcı (KMKTS 48).

Krm. Tat. *avcı* Avcı (KTTRS 51).

Krym. *avlavcu, avlavçu* Avcı (Koçak, 2021, s. 35).

Kkp. *awşı* Avcı, av avlayan kişi (KKLPKTS 38).

Nog. *aŋşı* Avcı (Ergönenç, 2019, s. 77).

Eski Türkçede *avçı* "avcı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "avcı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "avcı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. avsak "Kavak ağacı" (KıpTS 16).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *avhaḳ* Titrek kavak (BŞKTS 47).

uṡaḳ Kavak ağacı, titrek kavak (BŞKTS 663).

Kaz. Tat. *usaḳ* Kavak ağacı, titrek kavak (KZTTTS 521).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *avsak* "kavak ağacı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kavak ağacı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. avurt "Avurt" (KıpTS 17).

ET. *avurt* Avurt (EDPT 65).

Krg. *uurt* Yanak (KS 789).

Kzk. *urt* Avurt (KAZTTS 621).

Bşk. *urt* Ağız boşluğu (BŞKTS 663).

Kaz. Tat. *urt* Avurt, diş eti (KZTTTS 520).

Krçmlkr. *uvurt* Avurt, yanak (KMTS 374).

Kmk. *uwurt* 1. Çukurluk (yanakta). 2. Ağız boşluğu (KMKTS 356).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *urt* Ağız boşluğu, avurt (KKLPKTS 623).

Nog.-ø

Eski Türkçede *avurt* “avurt” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “avurt” anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde “avurt” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. avuzġun, uzġun “Azgın, sapık, yolunu şaşırmış” (KıpTS 17, 296).

ET. *azġun* Azgın, hovarda, yoldan çıkmış (EDPT 283).

Krg. *azgın* Yolunu şaşıran; sapgın; mesli bozulmuş, yozlaşmış, dejenere (KS 74).

Kzk. *azgın* 1. Değişen, yoldan çıkan, azmış 2. Vatana, millete hıyanet eden, hain (KAZTTS 21).

Bşk. *aźğın* Azgın, azmış, yoldan çıkmış, sapmış, sapkın (BŞKTS 55).

Kaz. Tat. *azġın* 1. Azgın 2. Coşkun, taşkın (KZTTTS 41).

Krçmlkr. *azġın* Zayıf, cılız, çöp gibi, kuru (KMTS 93).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *azğın* Azgın (KTTRS 54).

Krym. *azğın* Azgın, sapkın (KKTS 67).

Kkp. *azğın* 1. Zayıf, arık, kötüleşmiş, eti kemiğine yapışmış olan 2. Değişmiş, başkalaşmış, bozulmuş (KKLPKTS 44).

Nog. *azgın* 1. Zayıf, çelimsiz 2. Kendi hâline bırakılmış, terbiyesiz, edepsiz, ahlaksız (NRS 28).

Eski Türkçede *azġun* “azgın, hovarda, yoldan çıkmış” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “azgın, sapık, yolunu şaşırmış” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “azgın” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde “vatana, millete hıyanet eden, hain”, Karaçay-Malkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde ise “zayıf, çelimsiz” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ay I “Ay, kamer ”(KıpTS 17).

ET. *ay* Ay (EDPT 265).

Krg. *ay* Ay (yer küresinin peyki) (KS 61).

Kzk. *ay* Ay, kamer (KAZTTS 22).

Bşk. *ay* Ay (BŞKTS 49).

Kaz. Tat. *ay* 1. Ay 2. Minare ucundaki hilal (KZTTTS 39). 3. Bazı memleketlerin bayraklarına konulan ay resmî. 4. *Kızılhaç* ve *Kızılay*'ın amblem detayı (TTAS I, s. 29 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 102).

Krçmlkr. *ay* Gökyüzünde dünyanın uydusu olan ay (KMTS 87).

Kmk. *ay* Ay (KMKTS 50).

Krm. Tat. *ay ast*. Ay, kamer, mah (Maşkaraoğlu, 2018, s. 420).

Krym. *ay* Ay (KKTS 61).

Kkp. *ay* Gökyüzünde ışık verip duran gök cismi, Ay (KKLPKTS 38).

Nog. *ay* Ay, aylı (NRS 29).

Eski Türkçede *ay* "ay" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ay, kamer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ay, kamer" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "minare ucundaki hilal; bazı memleketlerin bayraklarına konulan ay resmî; Kızılhaç ve Kızılay'ın amblem detayı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ay II "Otuz günden oluşan zaman dilimi" (KıpTS 17).

ET. *ay* Ay (EDPT 265).

Krg. ay 1. Yılın on iki bölümünden her biri 2. Yaklaşık otuz gün olarak kabul edilen süre (KTS 173).

Kzk. *ay* Ay, senenin on ikide biri (otuz günlük zaman dilimi) (KAZTTS 22).

Bşk. *ay* Ay (BŞKTS 49).

Kaz. Tat. *ay* 1. Bir ay (KZTTTS 39). 2. Astronomik yılın on iki bölümünden biri (TTAS I, s. 29 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 102).

Krçmlkr. *ay* Ay (KMTS 87).

Kmk. *ay* Ay, yılın on ikide biri (KMKTS 50).

Krm. Tat. *ay* Ay (KTTRS 52) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 420).

Krym. *ay* Ay (Ocak, Şubat vs.) (KKTS 61).

Kkp. *ay* Yılın on iki ayından biri, belli bir (30 günlük). zaman aralığı (KKLPKTS 38).

Nog. *ay* Ay (zaman) (NRS 29).

Eski Türkçede *ay* "ay" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "otuz günden oluşan zaman dilimi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "otuz günden oluşan zaman dilimi, ay" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. aya I "Aya, avuç içi" (KıpTS 17).

ET. *aya* Aya, avuç içi (EDPT 267).

Krg.-ø

Kzk. *aya* 1. Avuç içi, aya 2. Çevre, etraf 3. Çerçeve 4. *mec*. Genişlik, büyüklük (KAZTTS 58). 5. Kuytu, geniş, yüksek (KAZS 25).

Bşk. *aya* 1. Avuç ayası 2. Dört parmak genişliğindeki ölçü birimi 3. Keçi yününü dağıtmak ve tiftiklemek için kullanılan iğne uçlu alet (BŞKTS 49).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *aya* Aya, el içi, avuç içi (KMKTS 50).

Krm. Tat. *aya* Aya, avuç, el ayası, el içi, avuç içi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 420).

Krym.-ø

Kkp. *aya* Avuç içi, aya; azıcık, avuç içi kadar (KKLPKTS 38).

Nog. *aya* Avuç, avuç içi; alkış (NRS 56).

Eski Türkçede *aya* "aya, avuç içi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "aya, avuç içi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden

Kazak, Başkurt, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde de "aya, avuç içi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi benzerlik ilişkisinden hareketle Kazak Türkçesinde "çevre, etraf, çerçeve", Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde bir ölçü birimini tanımlayacak şekilde "avuç içi kadar", Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "genişlik, büyüklük" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ayaḳ II "Kadeh" (KıpTS 17).

Kıp. ayaḳ III "Kap kacak" (KıpTS 17).

ET. *ayak* Kadeh (EDPT 45).

ET. *ayak* Fincan, kâse, içki kâsesi, çanak, kadeh (EUES 86).

Krg. *ayak* 1. Ağaçtan oyularak yapılan kap 2. Kap, kap kacak (KTS 175). Fincan, çanak (KS 62).

Kzk. *ayak* 1. Sandalye ve benzeri şeylerin ayağı (KAZTTS 58). 2. Ağaçtan yapılan bardak, tabak (KAZS 25).

Bşk. *ayaḳ* 1. Ağaç tabak 2. Kadeh (BŞKTS 49).

Kaz. Tat. *ayaḳ* Kadeh, bardak (KZTTTS 40).

Krçmlkr. *ayaḳ* Kase, tas (KMTS 87).

Kmk. *ayaq* 1. Kadeh 2. Bardak 3. Fincan (KMKTS 51).

Krm. Tat. *ayaq* Kadeh (Maşkaraoğlu, 2018, s. 421).

Krym. *ayaq* (içki, şarap). kadehi; *Ayağ "*(içki, şarap). kadehi" (KKTS 61).

Kkp. -ø

Nog. *ayak* Fincan, bardak, kase (NRS 56-57).

Eski Türkçede *aḏak, ayak* "kadeh, fincan, kâse, içki kâsesi, çanak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kadeh; kap kacak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "kadeh; kap kacak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ayaz "Açık, bulutsuz hava" (KıpTS 17).

ET. *ayas, ayaz* Açık, bulutsuz hava, ayaz, soğuk (EDPT 276).

Krg. *ayaz* 1. Temiz, şeffaf, açık; ayaz kök: temiz, açık gök 2. Ayaz, soğuk (KS 64).

Kzk. *ayaz* Ayaz (KAZTTS 58).

Bşk. *ayaź* Bulutsuz, açık (BŞKTS 50).

Kaz. Tat. *ayaz* 1. Bulutsuz, açık hava 2. Rahat, kedersiz 3. Rahat ve hür gün (KZTTTS 40).

Krçmlkr. *ayaz* Ayaz, soğuk, rüzgar (KMTS 88).

Kmk. *ayaz* 1. Ayaz, açık ve çok soğuk hava 2. *mec.* Kel, dazlak (kafalı) (KMKTS 52).

Krm. Tat. *ayaz* Ayaz (KTTRS 52).

Krym. *ayas* Ayaz (KKTS 62).

Kkp. *ayaz* Ayaz, soğuk (KKLPKTS 39).

Nog. *ayaz* Ayaz (NRS 56).

Eski Türkçede *ayas, ayaz* "açık, bulutsuz hava, ayaz, soğuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "açık, bulutsuz hava" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ayaz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "rahat, kedersiz; rahat ve hür gün", Kumuk Türkçesinde "kel, dazlak (kafalı)." gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. aydın "1. Işık, aydınlık, parlak 2. Ay ışığı" (KıpTS 17).

ET. *aydıŋ* Ayışığı, aydınlık, parlak (EDPT 268).

Krg. *aydıŋ* 1. Ay ışığı; ay ışığıyla aydınlanmış yer (KS 65). 2. Geniş, yayık, yayvan 3. *esk.* Güzel, aydın ve kutsal 4. Heybet 5. Yardım, destek, dayanak 6. Ün, nam, şöhret (KTS 182).

Kzk. *aydın* 1. Aydın, açık, parlak 2. Deniz ve göl gibi büyük suların parlak ve aydın yüzeyi 3. *mec.* Güç, kuvvet, heybet (KAZTTS 24).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *aydın* Aydın (TTS 43).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *aydın* Aydın (KTTRS 52).

Krym. *aydın* Aydın (KKTS 62).

Kkp. *aydın* Parlak, aydın (KKLPKTS 40).

Nog.-ø

Eski Türkçede *aydıŋ* "ayışığı, aydınlık, parlak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ışık, aydınlık, parlak; ay ışığı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "aydınlık, parlak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "geniş, yayık, yayvan, güzel, aydın ve kutsal; heybet; yardım, destek, dayanak; ün, nam, şöhret", Kazak Türkçesinde "deniz ve göl gibi büyük suların parlak ve aydın yüzeyi" ve mecazlaşarak "güç, kuvvet, heybet" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. aydınlıġ, aydınlıḳ "Aydınlık, parlaklık" (KıpTS 17).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *aydınlıḳ* 1. Açıklık, sarahat, vuzuh 2. Netlik; anlaşılırlık, açıklık (Maşkaraoğlu, 2018, s. 428).

Krym. *aydınlık* 1. Aydınlık 2. Şafak (KKTS 62).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *aydınlıġ, aydınlıḳ* "aydınlık, parlaklık" biçimindedir. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim Türkçesinde "aydınlık, parlak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "açıklık, sarahat, vuzuh; netlik, seçiklik; anlaşılırlık, açıklık" açıklamasıyla yakın anlama geçerken Karayim Türkçesinde "şafak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ayġır "Aygır, damızlık erkek at" (KıpTS 18).

ET. *aḏġır, ayğır* Aygır (EDPT 47).

Krg. *aygır* 1. Damızlık at 2. Sarı aygır (KS 65-66).

Kzk. *ayğır* Damızlık erkek at, aygır (KAZTTS 23).

Bşk. *ayġır* Damızlık erkek at (BŞKTS 51).

Kaz. Tat. *ayġır* Aygır (KZTTTS 40).

Krçmlkr. *ayğır* 1. Aygır 2. Kötü kalpli, hırçın, öfkeli 3. Zapt olunmaz kadın 4. Turna balığı (KMTS 89).

Kmk. *ayğır* Aygır (KMKTS 52).

Krm. Tat. *ayğır* 1. Aygır (KTTRS 52). 2. Şehvetli, şehvani, cinsel ihtiraslı, kösnülü (Maşkaraoğlu, 2018, s. 428).

Krym. *ayğır* Aygır, damızlık (KKTS 62).

Kkp. *ayğır* İğdiş edilmemiş erkek at, aygır (KKLPKTS 40).

Nog. *aygır* 1. Aygır 2. Savaşçı, güçlü, (kadın) (NRS 29).

Eski Türkçede *aḏġır, ayğır* "aygır" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "aygır, damızlık erkek at" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "aygır, damızlık at" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "kötü kalpli, hırçın, öfkeli, zapt olunmaz kadın", Kırım-Tatar Türkçesinde "şehvetli, şehvani, cinsel ihtiraslı, kösnülü" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. ayıġ, ayıḳ "Ayık, ayılmış, sarhoş olmayan" (KıpTS 18).

ET. *adığ* Ayık, sarhoş olmayan (EDPT 46).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ayıḳ* Sarhoş olmayan, ayık; uyanık (BŞKTS 51).

Kaz. Tat. *ayıḳ* 1. Ayık, ayılmış 2. Aklı başında (KZTTTS 40).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *adığ* "Ayık, sarhoş olmayan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ayık, ayılmış, sarhoş olmayan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "ayık, ayılmış; uyanık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "aklı başında" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ayıl "Semer kolanı" (KıpTS 18).

ET.-ø

Krg. *basmayıl* (Eyer üzerinden geçen). kolan (KS 93).

Kzk. *ayıl* Hayvanın semerini veya eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer, kolan (KAZTTS 27).

Bşk. *ayıl* 1. Eyer kayışı 2. Kemer tokası, kemerin ucundaki demir (BŞKTS 51).

Kaz. Tat. *ayıl* 1. Eğeri alttan bağlayan kayış, kolan (KZTTTS 40). 2. Bel kayışını birleştiren kopça (TTAS I, s. 22 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 104). 3. Ayakkabının bandını tutturan toka (TTAS 2015, s. 71 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 104).

Krçmlkr. *ayıl* 1. Toka 2. Eyerin kolan kayışı (KMTS 89).

Kmk. *ayıl* Kolan (KMKTS 52).

Krm. Tat. *ayıl* Kolan (KTTRS 52).

Krym.-ø

Kkp. *ayıl* Hayvan üzerindeki eyerin kaymaması için ona bağlanıp hayvanın karnını alttan kuşatan deri kayış, kolan (KKLPKTS 40).

Nog. *ayıl* Kolan (NRS 31).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ayıl* "semer kolanı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "semer kolanı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "kemer tokası, kemerin ucundaki demir", Kazan-Tatar Türkçesinde "bel kayışını birleştiren kopça, ayakkabının bandını tutturan toka", Karaçay-Malkar Türkçesinde "toka" anlamında genişlemiştir.

Kıp. aylı, aylu "Gebe, hamile" (KıpTS 18).

ET. *aylıġ* Hamile (EDPT 272).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *aylı* Gebe, hamile (KMKTS 54).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *aylıġ* "hamile" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gebe, hamile" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden

sadece Kumuk Türkçesinde "gebe, hamile" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ayran I "Ayran" (KıpTS 18).

ET. *ayran* Ayran (EDPT 276).

Krg. *ayran* Ayran (hafifçe su katılan yoğurt) (KS 70).

Kzk. *ayran* Yoğurt (KAZTTS 26).

Bşk. *ayran* Ayran (BŞKTS 53).

Kaz. Tat. *eyren* 1. Ayran (KZTTTS 119). 2. Yağı döverken yağdan ayrılan beyaz su (TTAS III, s. 677 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 160).

Krçmlkr. *ayran* Yoğurt (KMTS 91).

Kmk. *ayran* Ayran (KMKTS 54).

Krm. Tat. *ayran* Ayran (KTTRS 53).

Krym. *ayran* Ayran (KKTS 65).

Kkp. *ayran* Ayran (KKLPKTS 42).

Nog. *ayran* 1. Ayran 2. Yayıkta sütün üstünde kalan yağlı kısım (NRS 30).

Eski Türkçede *ayran* "ayran" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ayran" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ayran" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu anlamının yanında Kazan-Tatar Türkçesinde "yağı döverken yağdan ayrılan beyaz su", Nogay Türkçesinde "ayıkta sütün üstünde kalan yağlı kısım" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ayrı "1. Ayrı, başka, farklı; **ayrıḳ, ayruḳ I, ayuḳ I, eyrik** Ayrı, başka, farklı 2. Çatallanmış, iki çatal olan; **ayru** Çatallanmış, iki çatal olan 3. Tepe 4. Dağlardaki yol, keçi yolu, vadi" (KıpTS 18).

ET. *a̲druḳ* Ayrık, ayrı, özge, münferit (EDPT 65).

Krg. *ayrı* İkiye ayrılan çatal, anadut (KS 67-70).

Kzk. *ayrıq* Yol ağzı, yol ayrımı (KAZTTS 26).

Bşk. *ayrı* Ayrı; farklı (BŞKTS 53).

ayırı Ayrı, farklı (BŞKTS 51).

Kaz. Tat. *ayırım* 1. Ayrı, tek başına, başlı başına, münferit 2. Yalnız 3. Mahsus, özellikle 4. Bambaşka 5. Bazı (KZTTTS 40).

Krçmlkr. *ayrı* 1. Çatal 2. Yolun ikiye ayrıldığı nokta, kavşak 3. Dağın iki zirvesinin arasındaki nokta 4. Eskiden tüfeğin rahat ateşlenmesi için bir ucu yere saplanarak tüfeğin yerleştirildiği çatal 5. İkiye ayrılmış, ikiye bölünmüş, çatal 6. Zıt, karşıt, birbirine uymayan 7. Dağ boğazı 8. Yaba 9. Ayrı, münferit, özel (KMTS 91).

Kmk. *ayrı* 1. Ayrı, tek, münferit; müstakil; ayrı olarak, ayrı ayrı, ayrıca 2. Bilhassa, özellikle, hususiyle, ayrıca 2. Ayrı olarak, ayrı ayrı, ayrıca, tek başına, münferiden ***Ayrıça*** (KMKTS 54).

Krm. Tat. *ayrı* 1. Ayrı (KTTRS 53). 2. Ayrı ayrı, ayrı olarak, ayrıca 3. Özel, hususi 4. *dlb.* ~ manalı söz çeşitleri Konuşmanın önemli parçaları (Maşkaraoğlu, 2018, s. 436).

Krym. *ayrı* Ayrı; zf. ayrı (KKTS 65).

Kkp. *ayrıqşa* Ayrı, özel, kendine özgü; bambaşka (KKLPKTS 42).

Nog. *ayırım* Ayrılmış, özel; tek başına, özelleştirilmiş (NRS 32).

Eski Türkçede *aḏruḳ* "ayrık, ayrı, özge, münferit" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ayrı, başka, farklı; çatallanmış, iki çatal olan;tepe;dağlardaki yol, keçi yolu, vadi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ayrı, farklı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Karaçay-Malkar Türkçesinde "çatal", Kazak, Karaçay-Malkar Türkçesinde "yol ayrımı", Kazan-Tatar, Kumuk, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde "bilhassa, özellikle, ayrı, ayrıca, tek başına, münferiden", Kazan-Tatar Türkçesinde "yalnız; bambaşka; bazı", Karaçay-Malkar Türkçesinde "dağın iki zirvesinin arasındaki nokta; eskiden tüfeğin rahat ateşlenmesi için bir ucu yere saplanarak tüfeğin yerleştirildiği çatal; zıt, karşıt, birbirine uymayan; dağ boğazı; yaba" ve Kırım-Tatar Türkçesinde dil bilimi alanında terimleşerek "manalı söz çeşitleri konuşmanın önemli parçaları" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ayrulıḳ, ayruluḳ “Ayrılık, başkalık” (KıpTS 19).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ayırımlık* Ayrılık (TTS 44).

Krçmlkr. *ayrılıḳ* 1. Ayrılık, ihtilaf, geçimsizlik, parçalanma, bölünme 2. Dirgen, yaba yapmak için kesilmiş ağaç (KMTS 91).

Kmk. *ayrılıq* 1. Ayrı oluş, tek başına oluş, münferit oluş; birbirinden ayerı bulunma 2. Fark, ayrılık (KMKTS 54).

Krm. Tat. *ayrılıq* 1. Ayrılık (KTTRS 53). 2. Boşanma (Maşkaraoğlu, 2018, s. 436).

Krym. *ayrılıq* 1. Ayrılık; veda 2. Ayırma, bölüşme (KKTS 65).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ayrulıḳ, ayruluḳ* “ayrılık, başkalık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay- Malkar, Kumuk, Karayim Türkçesinde “ayrılık, başkalık” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde “dirgen, yaba yapmak için kesilmiş ağaç” (birbirinden ayrı olan her bir dişindeki benzerlikten hareketle); Kırım-Tatar Türkçesinde “boşanma”, Karayim Türkçesinde “ayrılık, veda” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ay tolun, ay ṭolun “Dolunay” (KıpTS 19).

ET. *tolun* Dolunay zamanı (EUES 730).

Krg. *tolğon ay* Dolunay (KTLS 184).

Kzk. *tolġan ay* Dolunay (TTKAZTS 163).

Bşk.-ø

Kaz. Tat *tulġan ay* Dolunay (KZTTTS 498).

Krçmlkr. *tolġan ay* Dolunay (KMTS 358).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tolġun* Dolunay; bedir; ~ ay Dolunay (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2032).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tolun* "dolunay zamanı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "dolunay" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar Türkçesinde "dolunay" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ayu "Ayı" (KıpTS 19).

ET. *adıġ* Ayı (EDPT 45).

Krg. *ayuu* Ayı (KS 72).

Kzk. *ayu* 1. Ayı 2. *mec.* Müthiş, korkunç, dehşet (KAZTTS 58).

Bşk. *ayıv* 1. Ayı 2. İri yarı kimse (BŞKTS 52).

Kaz. Tat. *ayu* Ayı (KZTTTS 41).

Krçmlkr. *ayuv, ayü* Ayı (KMTS 92).

Kmk. *ayuw* Ayı (KMKTS 55).

Krm. Tat. *ayu, ayuv* 1. Ayı (KTTRS 54). 2. Kaba saba herif. 3.~ armut *bot.* Bir armut türü (Maşkaraoğlu, 2018, s. 441).

Krym. *ayuv* Ayı (KKTS 66).

Kkp. *ayıw* Ayı (KKLPKTS 41).

Nog. *ayuv* Ayı (NRS 56).

Eski Türkçede *adıġ* "ayı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de ayu "ayı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ayı"

açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "müthiş, korkunç, dehşet", Kırım-Tatar Türkçesinde "kaba saba herif" ve botanik alanında terimleşerek "bir armut türü", Başkurt Türkçesinde "iri yarı kimse" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ayva, hayva "Ayva" (KıpTS 19, 94).

ET. *ayva* Ayva (EDPT 268).

Krg. *ayva* Ayva (KTLS 38).

Kzk. *ayva* Ayva (TTKAZS 53).

Bşk. *ayva* Ayva (BŞKTS 53).

Kaz. Tat. *ayva* Ayva (KZTTS 45).

Krçmlkr. *ayva* Ayva (KM II: 88 akt. Ceylan, 2022, s. 40).

Kmk. *haywa* Ayva (KMKTS 156).

Krm. Tat. *ayva* Ayva (Maşkaraoğlu, 2018, s. 441).

Krym. *ḥayva* Ayva (KKTS 192).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ayva* "ayva" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ayva" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "ayva" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. azaçuk "Azcık" (KıpTS 19).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *azaçıḳ ağ*. Azıcık, birazcık, bir parçacık, bir nebze (Maşkaraoğlu, 2018, s. 443).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *azaçuk* "azcık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde "azıcık, birazcık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. azġan "Kâfir, sapık" (KıpTS 19).

ET. *azġan* Azgın, yoldan çıkmış (EDPT 283).

Krg. *azgın* Yolunu şaşıran; sapgın; mesli bozulmuş, yozlaşmış, dejenere (KS 74).

Kzk. *azġın* 1. Değişen, yoldan çıkan, azmış 2. Vatana, millete hıyanet eden, hain (KAZTTS 21).

Bşk. *aźġın* Azgın, azmış, yoldan çıkmış, sapmış, sapkın (BŞKTS 55).

Kaz. Tat. *azġın* 1. Azgın 2. Coşkun, taşkın (KZTTTS 41).

Krçmlkr. *azġın* Zayıf, cılız, çöp gibi, kuru (KMTS 93).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *azğın* 1. Azgın (KTTRS 54). 2. Zayıf, arık, etsiz, kuru 3. İyileşmeyen yaraları olan (Maşkaraoğlu, 2018, s. 447).

Krym. *azğın* Azgın, sapkın (KKTS 67).

Kkp. *azğan* Azan, yoldan çıkan; değişen, başkalaşan (KKLPKTS 44).

Nog. *azgın* 1. Zayıf, çelimsiz 2. Kendi hâline bırakılmış, terbiyesiz, edepsiz, ahlaksız (NRS 28).

Eski Türkçede *azġan* “azgın, yoldan çıkmış” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kâfir, sapık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “azgın, yoldan çıkmış” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde “vatana, millete hıyanet eden, hain”, Kazan-Tatar Türkçesinde “coşkun, taşkın”, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde “zayıf, arık, etsiz, kuru” ve yine Kırım-Tatar Türkçesinde “iyileşmeyen yaraları olan” anlamında genişlemiştir.

Kıp. azgunlık, azgunluk, azkunluk “Azgınlık, azgın olma durumu, sapıklık” (KıpTS 19, 20).

ET. *azġunluḳ* Azgınlık, azgın olma durumu (EDPT 283).

Krg.-ø

Kzk. *azġındıq* 1. Azgınlık, ahlaksızlık 2. Hainlik (KAZTTS 21).

Bşk. *aźġınlıḳ* Azgınlık; ahlaki bozukluk, sapkınlık, sapıklık (BŞKTS 55).

Kaz. Tat. *azġınlıḳ* 1. Azgın olma, bozukluk, yoldan çıkmış olma, ahlaksızlık. 2. Terbiyesizlik, söz dinlememezlik, yaramazlık (TTAS I, s. 27 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 105).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *azğınlık* Azgınlık, sapkınlık (KKTS 67).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *azġunluḳ* “azgınlık, azgın olma durumu” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “azgınlık, azgın olma durumu, sapıklık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Karayim Türkçesinde “azgınlık, sapıklık” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde “hainlik”,

Kazan-Tatar Türkçesinde "terbiyesizlik, söz dinlememezlik, yaramazlık" anlamında genişlemiştir.

Kıp. azı, azıġ II, azu "Azı diş" (KıpTS 19, 20).

ET. *azıġ* Azı dişi (EDPT 283).

Krg. *azuu* Azı dişi (KS 75).

Kzk. *azuv* Azı dişi (KAZTTS 22).

Bşk. *aźıv* Azı (diş); *aźav* Azı (diş) (BŞKTS 55).

Kaz. Tat. *azav* Azı dişi (KZTTTS 41).

Krçmlkr. *azıv* Azı diş (KMTS 93).

Kmk. *azuw* Azı; ***Azuw tiş*** azı dişi (KMKTS 56).

Krm. Tat. *azuv* Azı dişi (KTTRS 54).

Krym. *azav* Azı diş (Koçak, 2021, s. 50).

Kkp. *azıw* Azı dişi (KKLPKTS 45).

Nog. *azuv* Azı (diş) (Atay, 1998, s. 247).

Eski Türkçede a*zıġ* "azı dişi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "azı diş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "azı diş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. azıġ I, azıḫ I, azıḳ I, azuḳ I "Azık, yiyecek, gıda" (KıpTS 19, 20).

ET. *azuk* Yiyecek, erzak, azık (EDPT 283).

Krg. *azık* 1. Yiyecek, erzak, rızk 2. Mahsul, istihsalat (KS 74).

Kzk. *azıq* 1. Yiyecek, gıda, yemek 2. Ot, yem, hayvan yiyeceği (KAZTTS 22).

Bşk. *aźıḳ* Azık, yiyecek (BŞKTS 55).

Kaz. Tat. *azıḳ* 1. Azık, yiyip içmek için hazırlanmış maddeler 2. Ruh doygunluğunu temin eden şeyler (KZTTTS 42). 3. Bir iş için materyal, bir şey için kaynak (TTAS I, s. 28 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 105).

Krçmlkr. *azıḳ* Azık, yiyecek (KMTS 93).

Kmk. *azıq* 1. Yiyecek, yemek, besin, gıda; erzak, azık 2. Yem 3. *mec*. Bir şey için kaynak (KMKTS 56).

Krm. Tat. *azıq* 1. Azık (KTTRS 54). 2. *mec*. Besi, gıda, yemek, yiyecek (Maşkaraoğlu, 2018, s. 447).

Krym. *azıq* Yiyecek; azık (KKTS 68).

Kkp. *azıq* Yenecek şeyler, azık (KKLPKTS 44).

Nog. *azık* Azık, yemek, erzak, yiyecek, gıda; besin, yem (NRS 28).

Eski Türkçede *azuk* "yiyecek, erzak, azık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "azık, yiyecek, gıda" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında da "azık, yiyecek, gıda" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "mahsul, istihsalat", Kazak ve Kumuk Türkçesinde "ot, yem, hayvan yiyeceği", Kazan- Tatar Türkçesinde "ruh doygunluğunu temin eden şeyler", Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde mecazlaşarak "bir şey için kaynak" anlamlarıyla genişlemiştr.

Kıp. azman II "Yaşlı iken enetilmiş aygır" (KıpTS 20).

ET. *azma* Kısırlaştırılmış hayvan (EDPT 288).

Krg.-ø

Kzk. *azban* Kısırlaştırılmış olan hayvan (KAZTTS 21).

Bşk. *aźman* 1. Büyük yaban arısı, eşek arısı 2. Yerinde durmayan, gezenti 3. Melez; karışık, kırma (hayvanlar için) (BŞKTS 55).

Kaz. Tat. *azman* 1. Azman, azgın 2. İki cins hayvanın eşleştirilmesiyle doğan hayvan (KZTTTS 42).

Krçmlkr. *azman* İğdiş edilmiş teke, üç yaşında teke (KMTS 94).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *azman* 1. Ana arı; erkek arı 2. Yaban arısı 3. Azman (KTTTRS 54).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *azma* “kısırlaştırılmış hayvan” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “yaşlı iken enetilmiş aygır” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan, Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde “kısırlaştırılmış hayvan” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. aznavur “Yaramaz ahlâklı adam” (KıpTS 20).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *aznavur* 1. Kahraman, alp, bahadır, yiğit, destani kahraman. 2. Büyük vücutlu (Herkül, atlet, pehlivan, dev), iri yarı adam (Maşkaraoğlu, 2018, s. 450).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *aznavur* “yaramaz ahlâklı adam” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde “kahraman, alp, bahadır, yiğit, destani kahraman ve büyük vücutlu (Herkül, atlet, pehlivan, dev), iri yarı adam” anlamlarıyla zıt bir anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. azlıḳ “Az olma” (KıpTS 20).

ET. *azlık* Azlık, darlık, yetersizlik (EDPT 286).

Krg. *azdık* Azlık, kifayetsizlik (KS 74).

Kzk. *azdık* Azlık, yetersizlik, eksiklik (KAZTTS 22).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *azlık* 1. Azlık, az buluv 2. Azçılık (TTS 45).

Krçmlkr. *azlıḳ* Azlık (KMTS 94).

Kmk. *azlıq* Azlık (KMKTS 56).

Krm. Tat. *azlıq* Azınlık, azlık (KTTRS 54).

Krym. *azlıq* Azlık; azınlık (KKTS 68).

Kkp. *azşılıq* Azlık, az oluş, az miktar, biraz (KKLPKTS 45).

Nog. *azlık* Azlık, boş şey, az miktarda, küçük, yokluk, fakirlik, yetmezlik (NRS 28).

Eski Türkçede *azlık* "azlık, darlık, yetersizlik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "az olma" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım- Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "azlık, yetersizlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. azraḳ "Azca, daha az" (KıpTS 20).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *azırak* Daha az, azıcık (KAZTTS 22).

Bşk. *aźıraḳ* Daha az; azıcık (BŞKTS 55).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *azraḳ* "azca, daha az" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Başkurt Türkçesinde "daha az, azıcık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bacanak, pacnaḳ "Bacanak" (KıpTS 21, 215).

ET.-ø

Krg. *baca* Bacanak (KS 76).

Kzk. *baja* Bacanak (KAZTTS 71).

baca Bacanak (KAZS 33).

Bşk. *baja* Bacanak (BŞKTS 58).

Kaz. Tat. *baca* Bacanak (KZTTTS 43).

Krçmlkr. *baca* Bacanak (KMTS 95).

Kmk. *baca* Bacanak (KMKTS 58).

Krm. Tat. *bacanaq* Bacanak (KTTRS 55).

baca Bacanak; kayın(birader), kayımbirader (Maşkaraoğlu, 2018, s. 453).

Krym. *bacanak* Bacanak, kız kardeşlerin kocaları (birbirine olan ilişkisi) (KKTS 69).

Kkp. *baja* Ablalı kardeşli kardeş kızların kocaları; yine bir uruğun kızlarıyla evlenen erkekler de birbirine "baja" olur (KKLPKTS 55).

Nog. *baja* Bacanak (NRS 65).

Eski Türkçede metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bacanak, pacnaḳ* "bacanak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin

tamanında "bacanak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. baġ I, bav "Bağ, ip, düğüm, demet" (KıpTS 21, 25).

ET. *baġ* Bağ, düğüm, ip; demet, balya (EDPT 310).

Krg. *boo* 1. Bağ; bağ (demet). 2. Ekin demeti, külte (KS 142).

Kzk. *bav* 1. Bağcık 2. Balya, deste (KAZTTS 82). 3. Kazak Türklerinin çadırının içinde ve dışında kullandığı özel ip (KAZS 40).

Bşk. *bey* Bağ, ip (BŞKTS 80).

bav Bağ, kemer (BŞKTS 67).

Kaz. Tat. *bav* 1. Bağ, ip, urgan 2. Tasma, kayış *bav* 3. Bir bağlık, bir demetlik (KZTTTS 51). 4. Bağlamak, sıkmak için kullanılan, sararak ya da örerek yapılan uzun ip. 5. Buna benzeyen nesneler: kurdela, şerit, kayış vb. 6. *mec.* Bağa ya da kordona dizilen dizi. 7. Belli bir ölçüdeki bağ ile ayrı ayrı bağlanan odun, ot vb (TTAS I, s. 134 akt. Sönmezler Duran 2020: 116). 8. Yumağı ipi ölçme birimi (TTAS 2015, s. 431. akt. Sönmezler Duran 2020: 116).

Krçmlkr. *bav* Bağ, kayış (KMTS 100).

Kmk. *baw* 1. Bağ, düğüm (msl. Ayakkabı gibi şeylerin bağcığında). 2. Küçük zincir, köstek 3. *anat.* Bağ, kiriş, tel (KMKTS 66).

Krm. Tat. *bav* Bağ (KMTTTRS 58).

Krym. *bav* Bağ, düğüm (KKTS 77).

Kkp. *baw* 1. Bağlamaya yarayan bağ, ip. 2. Çadırın aksamını birbirine tutturan içten ve dıştan kuşatan bağ 3. Bir demet, bir bağ, bir tutam, bir denk (KKLPKTS 69).

Nog. *bav* 1. Bağcık, kemer; koyış bav ayakkabı bağcığı 2. Sap, kol; *sumkadıı: bavı u:zilgen* çantanın kolu koptu (NRS 64).

Eski Türkçede *baġ* "bağ, düğüm, ip; demet, balya" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bağ, ip, düğüm, demet" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bağ, ip" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "Kazak

Türklerinin çadırının içinde ve dışında kullandığı özel ip", Kazan-Tatar Türkçesinde "tasma, kayış; bağlamak, sıkmak için kullanılan, sararak ya da örerek yapılan uzun ip; buna benzeyen nesneler: kurdela, şerit, kayış vb.; belli bir ölçüdeki bağ ile ayrı ayrı bağlanan odun, ot vb" ve "bağa ya da kordona dizilen dizi; yumağı ipi ölçme birimi", Karakalpak Türkçesinde "çadırın aksamını birbirine tutturan içten ve dıştan kuşatan bağ", Kumuk Türkçesinde "küçük zincir, köstek" ve anatomi alanında terimleşerek "bağ, kiriş, tel", Nogay Türkçesinde "bağcık, kemer; sap, kol (çantanın kolu)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. baġa, baḳa, boġa I "Kaplumbağa veya kurbağa" (KıpTS 21).

ET. *baka* Kurbağa, kaplumbağa (EDPT 311).

Krg. *baka* Kurbağa (KS 79).

Kzk. *baqa* Kurbağa (KAZTTS 73).

Bşk. *baḳa* 1. Kurbağa 2. Yük hayvanının çektiği arabanın yanından uzanan yuvarlakça destek (BŞKTS 58).

Kaz. Tat. *baḳa* 1. Kurbağa 2. Kaplumbağa (KZTTTS 44). 3. Kabuğunun içinde yaşayan hayvan (istiridye). hakkında. *Kabırçık bakası*. 4. Kızarıklığı, şişkinliği olan hastalıkların genel adı. *Tamak bakası*. Tĕş bakası[8]. (TTAS I, s. 112 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 107).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *baqa* Kurbağa (KMKTS 60).

Krm. Tat. *baqa* Kurbağa (KTTRS 56).

Krym. *bağa, baqa* Kurbağa (KKTS 69).

Kkp. *baqa, qurbaqa* Kurbağa (KKLPKTS 361).

Nog. *baqa* Kurbağa (NRS 67).

Eski Türkçede *baka* "kurbağa, kaplumbağa" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kaplumbağa veya kurbağa" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim,

[8] tamaḳ baḳası: "Anjin, boğak; tĕş baḳası: avurt şişmesi." (Öner, 2015, s. 44).

Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kurbağa" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "yük hayvanının çektiği arabanın yanından uzanan yuvarlakça destek", Kazan-Tatar Türkçesinde "istiridye; kızarıklığı, şişkinliği olan hastalıkların genel adı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. baġarsuḳ, baġırsaḳ I, buvarsıḳ "Bağırsak" (KıpTS 21, 39).

ET. *bagırsuk* Bağırsaklar (EUES 137).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *bağırsaq* Bağırsak (KTTRS 55).

Krym. *bavursah, bavursak* Bağırsak (Koçak, 2021, s. 50).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *bagırsuk* "bağırsaklar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bağırsak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "bağırsak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. baġdaş "Bağdaş (Oturuş şekli)." (KıpTS 21).

ET. *baġdaş* Bağdaş kurma (EDPT 312).

Krg. *mandaş* Bağdaş (bir çeşit oturuş) (KS 552).

Kzk. *maldas* Bağdaş kurma (KAZTTS 390).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *maldas* Bağdaş kurup oturma (KKLPKTS 379).

Nog.-ø

Eski Türkçede *baġdaş* "bağdaş kurma" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bağdaş (oturuş şekli)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "bağdaş kurma (bir çeşit oturuş)." açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bağır I, baḳır "Bakır" (KıpTS 21, 22).

ET. *bakır* Bakır (EDPT 317).

Krg. *bakır* 1. Bakır (maden). 2. Madeni kova 3. İki « kopek » lik bakır sikke; iki « kopek »; eki bakır: dört « kopek » (KS 80).

Kzk. *baqır* 1. Bakır 2. Metal para 3. Bakırdan yapılmış bakraç 4. Saplı bakır tava (KAZTTS 74) (KAZS 35).

Bşk. *baḳır* 1. Bakır 2. Bakır para (BŞKTS 58).

Kaz. Tat. *baḳır* 1. Bakır (KZTTTS 44). 2. *mec. kon*. Bakırdan yapılan madeni para, bozuk para. 3. sf. Bakır rengindeki 4. sf. *mec.* Fazla önemli olmamayı belirtir (TTAS I, s. 114 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 107).

Krçmlkr. *baġır* Bakır (KMTS 96).

Kmk. *bağır* Bakır; bakırdan (KMKTS 57).

Krm. Tat. *baqır* Bakır (KTTRS 56).

Krym. *baqır* Bakır (KKTS 72).

Kkp. *baqır* 1. Bakır madeni 2. *eski söz.* Bakır vb. adi metalden yapılan küçük para (1 tiyin'den 5 tiyin'e kadar). 3. *dial.* Sacdan (metalden). yapılmış kulplu su kabı, bakraç (KKLPKTS 56).

Nog. *bakır* Bakır (NRS 67).

Eski Türkçede *bakır* "bakır" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bakır" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bakır" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "madeni kova, bakraç", Kazak Türkçesinde "saplı bakır tava", Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan- Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "madeni bozuk para", Kazan-Tatar Türkçesinde "fazla önemli olmamayı belirtme" anlamında mecazlaşarak genişlemiştir.

Kıp. bagır, bavur "1. Göğüs, 2. Ciğer, karaciğer 3. Her şeyin içi veya önü" (KıpTS 21).

ET. *baġır* Bağır, göğüs, ciğer (EDPT 317).

Krg. *boor* 1. Karaciğer 2. Kan kardeşi (Bu mana ile yalnız ölü için ağlarken kullanılmaktadır.) (KS 129-130).

Kzk. *bavır* 1. Karaciğer 2. Kardeş (KAZTTS 82). 3. Bağır, insanın ve hayvanın karın tarafı (KAZS 40).

Bşk. *bavır* 1. Bağır, döş; karın 2. Hayvanların kursağı 3. Nesil, soy (BŞKTS 67).

Kaz. Tat. *bavır* 1. Bağır, ciğer 2. Yürek, gönül (KZTTTS 51). 3. Orta, iç (TTAS I, s. 105 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 116).

begır 1. Bağır, yürek, can 2. *iye*. *begırĕm*. Çok sevilen kişi hakkında (TTAS I, s. 203 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 116). 3. Esas, asıl; iç (TTAS 2015, s. 451 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 116).

Krçmlkr. *bavur* Karaciğer, bağır, sine (KMTS 100).

Kmk. *bawur anat*. Karaciğer (KMKTS 66).

Krm. Tat. *bağır* Uykuluk, ciğer, karaciğer (KTTRS 58). 2. bavır *ağ*. Göğüs (Maşkaraoğlu, 2018, s. 495). 3. Bağırlar, iç organlar; içim-bağrım yana (mecaz). İçim yanıyor. 4. *mec.* **demiryol bağrı** Demiryolu toprak set (Maşkaraoğlu, 2018, s. 456).

Krym. *bağır, bavur*: 1. Bağır, göğüs 2 (özellikle qara bağır). karaciğer (KKTS 70).

Kkp. *bawır* 1. Ciğer 2. Canlıların göğüs kısmı 3. Kardeş, yakın kardeşlik bağı olan kişi (Aynı zamanda yaşça büyük olanların, küçüklere hitap tarzı). 4. Eskiden Sovyetler bünyesindeki halkların birbirine bakış tarzı, birbiririnin kardeşi oluşu (KKLPKTS 69).

Nog. *bavır* Karaciğer (NRS 64).

Eski Türkçede *bağır* "bağır, göğüs, ciğer" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "göğüs; ciğer, karaciğer; her şeyin içi veya önü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "bağır, göğüs", Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ciğer, karaciğer" Kazan-Tatar Türkçesinde "orta, iç; esas asıl" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "kardeş", Başkurt Türkçesinde "hayvanların kursağı; nesil soy", Kazan-Tatar Türkçesinde "yürek, gönül; orta, iç", Kırım-Tatar Türkçesinde mecazlaşarak "demiryolu toprak set" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bağlı, bağlu "Bağlanmış" (KıpTS 21).

ET. *bağlıġ* Bağlı; kapalı (EDPT 314).

Krg. *bagınuu* (herhangi birisine). ram olma, boyun eğme (KS 78).

Kzk. *baylavlı* Bağlı (KAZTTS 72).

Bşk. *beylĕ* Bağlı, bağlanmış, bir yere düğümlenmiş (BŞKTS 81).

Kaz. Tat. *baglı, beylĕ* 1. Bağlı (TTS 48). 2. Bağlanan, prangaya vurulan. 3. Boyun eğen, bağlı; sıkı münasebetli olan. 4. Derinden, içten bağlanış. 5. Bağlanan 6. *mec*. Kaygı, keder vb. neticesinde bunalan, üzülen (TTAS I, s. 107 akt. Sönmezler

Duran, 2020, s. 106). 6. Sebep sonuç ilişkisinde olan, bir şeye bağlı (TTAS I, s. 204 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 106).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *bağlı* Bağlı (KTTRS 55).

Krym. *bağlı* Bağlı (KKTS 70).

Kkp. *bağlı* Birine bağlı / tabi (KKLPKTS 54).

Nog. *baylı* Evli kadın (NRS 66).

Eski Türkçede *baġlıġ* "bağlı; kapalı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bağlanmış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "bağlı, bağlanmış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Karakalpak Türkçesinde "birine bağlı", Kazan-Tatar Türkçesinde "bağlanan, prangaya vurulan; boyun eğen, bağlı; sıkı münasebetli olan; derinden, içten bağlanış; bağlanan; kaygı, keder vb. neticesinde bunalan, üzülen; sebep sonuç ilişkisinde olan, bir şeye bağlı", Nogay Türkçesinde örtmece yoluyla "evli kadın" anlamında kullanılarak genişlemiştir.

Kıp. baḳırçı, baḳırşı "Bakırcı" (KıpTS 22).

ET.-ø

Krg. *bakırçı* Bakırcı, bakır ustası (KS 81).

Kzk. *baḳırşı* bakırcı, metali işleyen kişi (Oba, 2019, s. 69).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *baḳırçı* Bakırcı (KZTTTS 44).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *bağırçı* Bakırcı, bakır işleri ustası (KMKTS 57).

Krm. Tat. *baḳırcı* Bakırcı, bakır işçisi (Karaoğlu, 2018, s. 463).

Krym. *baqırcı* Bakırcı (KKTS 73).

Kkp.-ø

Nog. *bakırşı* Bakır işçisi (NRS 68).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *baḳırçı, baḳırşı* "bakırcı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "bakırcı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. baḳış "Bakış, nazar" (KıpTS 22, 22).

ET. *bakış* Bakış, bakma (EDPT 321).

Krg.-ø

Kzk. *bağıs* Bakış, bakışma (Oba, 2019, s. 69).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *bagış* Bakış (TTS 49).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *baqış* Bakış (KTTRS 56).

Krym. *bağış, baqış* 1. Bakış 2. Görüş, fikir, bakış (açısı) (KKTS 73).

Kkp. *baqış, qaraw* (KKLPKTS 57).

Nog.- ø

Eski Türkçede *bakış* "bakış, bakma" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bakış, nazar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "bakış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karayim Türkçesinde "görüş, fikir, bakış (açısı)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. baḳraç "Bakırdan yapma, üstünden kulplu bir şinik genişliğinde kap" (KıpTS 22).

ET. *bakıraç* Bakraç (EDPT 317).

Krg.-ø

Kzk. *baqıraş* Bakraç (KAZTTS 74).

Bşk. *baḳıras* Bakraç; kepçe, çömçe (BŞKTS 58).

Kaz. Tat. *baḳraç* Bakraç (KZTTS 44).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *baqıraş* Güğüm kapağı (KKLPKTS 56).

Nog.-ø

Eski Türkçede *bakıraç* "bakraç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bakırdan yapma, üstünden kulplu bir şinik genişliğinde kap" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt ve Kazan-Tatar lehçesinde "bakraç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "güğüm kapağı", Başkurt Türkçesinde ise "kepçe, çömçe" anlamında genişlemiştir.

Kıp. baḳşı "Yazıcı" (KıpTS 22).

ET. *baġşı* Şaman, kam, hekim; yazıcı (EDPT 321).

Krg. *bakşı* Şaman, bakşı (KS 81).

Kzk. *baksı* Baksı, kam, ozan, şaman (KAZTTS 73).

Bşk. *baḳsı* Büyücü, sihir yapan; falcı (BŞKTS 59).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *bağıcı, bağıcı* Falcı (Koçak, 2021, s. 35).

Kkp. *baqsı* Genellikle toplulukta dütar çalıp koşuk söyleyen kişi, bahşı (KKLPKTS 57).

Nog.-ø

Eski Türkçede *bağşı* "şaman, kam, hekim; yazıcı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yazıcı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "şaman, bakşı", Başkurt ve Karayim Türkçesinde "büyücü, sihir yapan; falcı" anlamıyla yakın bir anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. bal "Arı balı" (KıpTS 22).

ET. *bal* Bal (EDPT 330).

Krg. *bal* Bal (KS 81-82).

Kzk. *bal* 1. Bal 2. *mec.* Tatlı, lezzetli (KAZTTS 74).

Bşk. *bal* Bal (BŞKTS 59).

Kaz. Tat. *bal* 1. Bal 2. Bal rakısı (KZTTTS 44-45). 3. Çiçeklerdeki tatlı sıvı, nektar 4. Meyvelerin tatlı öz suyu (TTAS I, s. 114, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 108). 5. Bitkilerden yayılan hoş koku (TTAS 2015, s. 391, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 108).

Krçmlkr. *bal* Bal (KMTS 96).

Kmk. *bal* Bal (KMKTS 58).

Krm. Tat. *bal* Bal (KTTTRS 56).

Krym. *bal* Bal (KKTS 71).

Kkp. *bal*, *pal* Bal (KKLPKTS 57, 450).

Nog. *bal* Bal, ballı (NRS 68).

Eski Türkçede *bal* "bal" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "arı balı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bal" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "bal rakısı; çiçeklerdeki tatlı sıvı; nektar, meyvelerin tatlı öz suyu; bitkilerden yayılan hoş koku", Kazak Türkçesinde "tatlı, lezzetli" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bal ḳorḳutu “Bal arısı” (KıpTS 22).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *bal ḳortı* Arı (KZTTTS 45).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *balqurt* Arı, bal arısı (KTTRS 57).

Krym. *balqurt* Arı (KKTS 72).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bal ḳorḳutu* “bal arısı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “arı, bal arısı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bala “1. Çocuk, yavru 2. Piliç ”(KıpTS 23).

ET. *bala* Kuş veya diğer hayvan yavruları, yavru, çocuk (EDPT 332).

Krg. *bala* 1. Çocuk; yavru 2. Erkek tarafından torun (KS 82).

Kzk. *bala* 1. Çocuk, bebek 2. Evlat, Nesil 3. *mec.* Tecrübesiz, acemi (KAZTTS 74).

Bşk. *bala* Çocuk, küçük erkek ya da kız; yavru (BŞKTS 59).

Kaz. Tat. *bala* 1. Çocuk 2. Büluğa ermemiş, toy çocuk 3. Yavru 4. Evlat (KZTTTS 45). 5. Bebek, sabi, küçük erkek ya da kız. 6. Yeni doğmuş ya da büyümemiş her bir canlı. 7. Neslin, soyun, halkın ya da dönemin, sosyal tabakanın bütün özelliklerini yansıtan kişi. *Zamana balası. Tabiygat balası*. 8. *şiir.* Genç (erkek ya da kız hakkında). 9. *ağ*. Türdeşlerinden çok küçük; daha büyüğüne tabi olan, daha

büyüğünün içindeki ya da sistemindeki (cansız nesneler hakkında). *Bala yılga* (TTAS I, s. 115 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 109).

Krçmlkr. *bala* Evlat, yavru, çocuk (KMTS 96).

Kmk. *bala* 1. Çocuk, bebek 2. Yavru (KMKTS 59).

Krm. Tat. *bala* 1. Çocuk (KTTRS 56). 2. Çocuk, oğlan, yeniyetme, genç, delikanlı 3. Hayvan yavrusu, yavru (Maşkaraoğlu, 2018, s. 467).

Krym. *bala* 1. Bala, çocuk 2. Hayvan yavrusu (KKTS 71).

Kkp. *bal*, *bala* 1. Çocuk 2. Evlat; nesil 3. Hayvanların, kuşların yavruları 4. Büyüklerin küçüklere hitap ve sevgi sözü (yavrum, evladım vb.). 5. *ağ.* Büluğa ermemiş genç, toy (KKLPKTS 57).

Nog. *bala* 1. Çocuk, bebek 2. Yavru (NRS 68).

Eski Türkçede *bala* "kuş veya diğer hayvan yavruları, yavru, çocuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çocuk, yavru; piliç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bala, çocuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "erkek tarafından torun", Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "tecrübesiz, acemi", Kazak, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde ise "hayvan yavrusu, yavru", Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "yeni yetme, toy, genç", Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "evlat, nesil", Kazan-Tatar Türkçesinde "büluğa ermemiş, toy çocuk; cansız nesnelerin türdeşlerinden küçük olması; neslin, soyun, halkın ya da dönemin, sosyal tabakanın bütün özelliklerini yansıtan kişi; şiirde genç erkek ya da kız hakkında" anlamında genişlemiştir.

Kıp. balaban "Atmaca" (KıpTS 23).

ET.-ø

Krg. *balapan* Palaz, kuş yavrusu (KS 82).

Kzk. *balapan* 1. Civciv, kuş yavrusu, palaz (KAZTTS 75). 2. Genç, yeni büyümekte olan kimse, ufak çocuk (KAZS 35).

Bşk. *balaban* Ulu doğan (*Lat*. Falco cherrug) (BŞKTS 59).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *balaban tavuk* Balaban kuşu (Botaşev, 1998: 24 akt. Ceylan, 2022, s. 35).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *balaban* 1. Büyük (KTTRS 56). 2 (*zooloji*). Avcı şahin. 3 (*eski*). Büyük davul (KTTRS 467).

Krym.-ø

Kkp. *palapan* 1. Kuş yavrusu, balaban 2. *ağ.* Yaşı küçük olan çocuk; bebek (KKLPKTS 450).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *balaban* "atmaca" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde "ulu doğan", Kırım-Tatar Türkçesinde "avcı şahin", Karaçay-Malkar Türkçesinde "balaban kuşu" anlamıyla yakın anlama geçmiştir. Kırgız, Kazak ve Karakalpak lehçesinde "kuş yavrusu, palaz" anlamıyla ise zıt anlama geçiş yapan kelime Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "yaşı küçük olan çocuk, bebek" anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. balaçuk "1. Civciv, piliç 2. Tecrübesiz genç kız" (KıpTS 23).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *balaçıḳ* Yavru; evlat (Maşkaraoğlu, 2018, s. 468).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *balaçuk* “civciv, piliç; tecrübesiz genç kız” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinde Kırım-Tatar Türkçesinde “yavru; evlat” açıklamasıyla yer almaktadır. Bu bakımdan kelime “civciv, piliç” anlamından hareketle yakın bir anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. **balanus, balavası, balavuz** “Mum, bal mumu” (KıpTS 23).

ET. *balavuz* Bal mumu (EDPT 330).

Krg.-ø

Kzk. *balavız* 1. Bal mumu, mum (KAZTTS 75). 2. Petek, arının balını koyduğu yer 3. Fitilli lambaların yağı (KAZS 36).

Bşk. *balavıź* Bal mumu (BŞKTS 60).

Kaz. Tat. *balavız* 1. Bal mumu (KZTTTS 45). 2. Petek yapmak için arıların çalışarak çıkardıkları beyazımsı sarı esnek madde. 3. Bileşimi ya da niteliği ile balmumuna benzeyen organik ve mineral maddeler. Tav balavızı (mineral). (TTAS I, s. 116 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 109). 4. Tahılın sakızlaşan koyu hâli (TTAS 2015, s. 392, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 109).

Krçmlkr. *balavuz* Balmumu (KMTS 97).

Kmk. *balawuz* Bal mumu (KMKTS 59).

Krm. Tat. *balavuz* Bal mumu (KTTRS 56).

Krym. *balağuz* Balmumu (KKTS 71).

Kkp.-ø

Nog. *balavız* Balmumu (NRS 68).

Eski Türkçede *balavuz* “bal mumu” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “mum, bal mumu” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde “bal mumu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "petek, arının balını koyduğu yer; fitilli lambaların yağı", Kazan-Tatar Türkçesinde "petek yapmak için arıların çalışarak çıkardıkları beyazımsı sarı esnek madde; bileşimi ya da niteliği ile balmumuna benzeyen organik ve mineral maddeler; tahılın sakızlaşan koyu hâli" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. balçıḳ, balçuḳ, balşıḳ "Killi çamur, balçık" (KıpTS 23).

ET. *balçık* Balçık, çamur (EDPT 333).

Krg. *balçık* Balçık, cıvık hamur (KS 83).

Kzk. *balşıq* Çamur, balçık (KAZTTS 76).

Bşk. *balsıḳ* Balçık, çamur (BŞKTS 61).

Kaz. Tat. *balçık* 1. Çamur, balçık 2. Çamur gibi karılmış harç (KZTTTS 45). 3. Yoldaki ıslak pislik (TTAS 2005, s. 70, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 110). 4. *ağ.* Yer, toprak (TTAS 2015, s. 402, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 110).

Krçmlkr. *balçıḳ* Çamur (KMTS 97).

Kmk. *balçıq* Balçık, cıvık çamur (KMKTS 59).

Krm. Tat. *balçıq* Balçık (KTTRS 56).

Krym. *balçıq* Balçık (KKTS 72).

Kkp. *balşıq* Balçık (KKLPKTS 59).

Nog. balşık Kil, toprak (balçık); killi, çamurlu (NRS 69).

Eski Türkçede *balçık* "balçık, çamur" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "killi çamur, balçık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında da "balçık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "çamur gibi karılmış harç; yoldaki ıslak pislik, yer; toprak" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. baldaran "Baldıran otu" (KıpTS 23).

ET.-ø

Krg. *baldırgan, baltırgan* Baldıran (ot) (KS 86).

Kzk. *baldırġan* Bir çeşit ot, baldıran otu (Oba, 2019, s. 71).

Bşk. *baltırġan* Baldıran otu (BŞKTS 61).

Kaz. Tat. *baltırġan* Tavşancıl otu (KZTTTS 46).

Krçmlkr. *baldırġan* 1. Zehirli baldıran otu 2. Anason (KMTS 97).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *baldıran* Baldıran (KTTRS 56).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *baltırgan bot.* Baldıran veya baldırgan (NRS 69).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *baldaran* "baldıran otu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Nogay Türkçesinde "baldıran otu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "anason", Kazan-Tatar Türkçesinde "tavşancıl otu" açıklamasıyla yakın anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. baldır, balţır "Baldır, bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü" (KıpTS 23).

ET. *baltır* Baldır (EDPT 334).

Krg. *baltır* Baldır (KS 86).

Kzk. *baltır* Baldır (KAZTTS 76).

Bşk. *baltır* Baldır, but (BŞKTS 61).

Kaz. Tat. *baltır* 1. Baldır 2. Konç, çizmenin koncu (KZTTTS 46).

Krçmlkr. *baltır* Baldır (KMTS 97).

Kmk. *baldır* 1. Baldır 2. Bacak (KMKTS 59).

Krm. Tat. *baldır* Baldır (KTTRS 56).

Krym. *baltır* 1. Baldır; uyluk 2. Eklem (Koçak, 2021, s. 50).

Kkp. *baltır* Topuk ile diz arası (KKLPKTS 59).

Nog. *baltır anat.* Baldır; *yuvan baltır* kalın baldır (NRS 69).

Eski Türkçede *baltır* "baldır" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "baldır, bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "baldır" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "konç, çizmenin koncu", Kumuk Türkçesinde "bacak" ve Karayim Türkçesinde "eklem" anlamında genişlemiştir.

Kıp. baldur, baltur, bıltır "Geçen sene, önceki sene" (KıpTS 23, 30).

ET. *bıldır* Geçen yıl (EDPT 334).

Krg. *bıltır* Geçen sene, bıldır (KS 116).

Kzk. *bıltır* Geçen yıl, bıldır (KAZTTS 104).

Bşk. *bıltır* Geçen yıl, geçen sene (BŞKTS 84).

Kaz. Tat. *bıltır* Geçen yıl (KZTTTS 60).

Krçmlkr. *bıltır* Geçen yıl (KMTS 106).

Kmk. *bıltır* 1. Geçen sene, geçen yıl 2. Geçen yılda, geçen yıl içinde (KMKTS 72).

Krm. Tat. *bıltır* Geçen yıl (KTTRS 61).

Krym. *bıltır* Geçen yıl (KKTS 87).

Kkp. *bıltır* Geçen yıl, bu yıldan önceki yıl (KKLPKTS 84).

Nog. *bıltır* Geçen sene (Atay, 1998, s. 253).

Eski Türkçede *bıldır* "geçen yıl" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "geçen sene, önceki sene" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "geçen yıl" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. balıḳ, baluḳ "Balık" (KıpTS 23).

ET. *balık* Balık (EDPT 335).

Krg. *balık* Balık (KS 84).

Kzk. *balıq* Balık (KAZTTS 77).

Bşk. *balıḳ* 1. Balık 2. Balık burcu (BŞKTS 60).

Kaz. Tat. *balıḳ* 1. Balık (KZTTTS 45). 2. *astr.* Burçlar kuşağında bulunan bu isimdeki takımyıldızı. 3. Burçlar kuşağında bulunan bu isimdeki takımyıldızının simgesi. 4. Güneş sistemine dayanan 12 aydan oluşan burçların sonuncusunun adı; 20 Şubat'tan 20 Mart'a kadar olan dönem. 5. Güneşin bu yıldızlar grubunda olduğu dönemde doğan kişi (TTAS 2015, s. 402, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 110).

Krçmlkr. *balıḳ* Derin sularda yaşayan iri balık (KMTS 97).

Kmk. *balıq* Balık (KMKTS 59).

Krm. Tat. *balıq* Balık (KTTRS 56).

Krym. *balıq* Balık (KKTS 72).

Kkp. *balıq* Balık (KKLPKTS 59).

Nog. *balık* Balık (NRS 69).

Eski Türkçe metinlerde *balık* "balık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "balık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "balık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde ise astroloji alanında terimleşerek "balık burcu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. balta, balṭa "Balta, nacak" (KıpTS 23).

ET. *baltu (balta, balto).* Balta (EDPT 333).

Krg. *balta* 1. Balta 2. Oğlan, bacak (oyun kağıtlarında.) (KS 85).

Kzk. *balta* Balta (KAZTTS 76).

Bşk. *balta* Balta (BŞKTS 61).

Kaz. Tat. *balta* 1. Balta (KZTTTS 46). 2. Balta yüzü gibi çıkık duran şeyler. *Açkıç baltası (*TTAS I, s. 119 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 110).

Krçmlkr. *balta* Balta (KMTS 97).

Kmk. *balta* Balta (KMKTS 60).

Krm. Tat. *balta* Balta (KTTTTTRS 57).

Krym. *balta* Balta (KKTS 72).

Kkp. *balta* 1. Balta 2. İskambil oyunundaki küçük figür; devenin, karganın baltası 3. *ağ.* Yiğit, gayretli, gözü pek (KKLPKTS 59).

Nog. *balta* Balta (NRS 69).

Eski Türkçede *baltu (balta, balto).* "balta" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "balta, nacak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "balta" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Karakalpak Türkçesinde "iskambil oyunundaki küçük figür", Kazan-Tatar Türkçesinde benzerlikten hareketle "balta yüzü gibi çıkık duran şeyler", Karakalpak Türkçesinde ise "yiğit, gayretli, gözü pek" anlamında genişlemiştir.

Kıp. baltacaḳ "Küçük balta" (KıpTS 23).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *baltaçıḳ* Küçük balta (Maşkaraoğlu, 2018, s. 473).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *baltacaḳ* "küçük balta" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden yalnızca

Kırım Tatar Türkçesinde "küçük balta" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bambuḳ, bamuḳ, mamıḳ, mamuḫ, mamuḳ, manbuḳ, pambuḳ, pamuḳ, panpuḳ "Pamuk" (KıpTS 23, 177, 215).

ET. *bamuk* Pamuk (EDPT 345).

Krg. *mamıḳ* Kuş tüyü (KS 551).

Kzk. *mamıq* 1. Yumuşacık kuş tüyü 2. Kuş tüyünden yapılan yastık yorgan 3. Yumuşak yastık 4. *mec.* Tüy gibi, hafif (KAZTTS 391).

Bşk. *mamıḳ* Pamuk bitkisi, pamuk (BŞKTS 398).

Kaz. Tat. *mamıḳ* 1. Pamuk 2. Pamuklu 3. Hayvanın yünü, kıl, tüy 4. Yeni yağan yumuşak kar (KZTTTS 322).

Krçmlkr. *mamuḳ* Pamuk (KMTS 267).

Kmk. *mamuq* Pamuk (KMKTS 192).

Krm. Tat. *pamuq* Pamuk (KTTRS 254).

Krym. *pamuq* Pamuk (KKTS 329).

Kkp. *mamıq* 1. En yumuşak, en küçük tüy, kuş tüyü. 2. Değerli nesne, kumaş (KKLPKTS 379).

Nog. *bambuk* Pamuk; pamuktan yapılmış (NRS 70).

Nog. *mamık* 1. Pamuk, pamuklu 2. Pamuk, pamuktan yapılan (NRS 214).

Eski Türkçede *bamuk* "pamuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "pamuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "pamuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "kuş tüyü", Kazak Türkçesinde "kuş tüyünden yapılan yastık, yorgan; tüy gibi, hafif", Karakalpak Türkçesinde "değerli nesne, kumaş", Nogay Türkçesinde "pamuk, pamuktan yapılmış" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. bar I, var "Var, mevcut" (KıpTS 23).

ET. *bar* Var, mevcut (EDPT 353).

Krg. *bar* 1. Varlık; nakit 2 (Bu manada daha ziyade: kolunda bar). malik olan; zengin (KS 86-620). 3. Tüm, her, hep 4. Var, elde bulunan her şey (KTS 253).

Kzk. *bar* 1. Var, mevcut 2. *mec.* Varlıklı, mevcut 3. Tüm, bütün (KAZTTS 77).

Bşk. *bar* 1.Var 2. Her şey, hepsi, bütün (BŞKTS 61).

Kaz. Tat. *bar* 1. Var, mevcut 2. Bütün, hepsi 3. Varken, mevcut halde 4. Zengin, varlıklı 5. Gerçek, muteber 6. – v ekli isim-fiiller yanında "ihtimali var" anlamlarını verir. 7. –ası ekli sıfat-fiiller yanında gereklilik anlamı verir (KZTTTS 46).

Krçmlkr. *bar* Var, mevcut (KMTS 97).

Kmk. *bar* 1. Var, mevcut 2. Mevcut, bütün, hep (bir kimsede mevcut olan şey, bir kimsenin sahip olduğu şey 3. Zengin, varlıklı, hali vakti yerinde (KMKTS 60).

Krm. Tat. *bar* Var (KTTRS 57).

Krym. *bar* 1. Varoluş; varlık 2. Var (KKTS 73).

Kkp. *bar* 1. Var, mevcut 2. *ağ.* Çok, herhangi bir şey bakımından zengin. 3. Her şeyi içine alan, bütün, tüm, hepsi (KKLPKTS 60).

Nog. *bar* 1. Var, mevcut, var olur; var olan, mevcut, olanca 2. Her şey, bütün (NRS 70).

Eski Türkçede *bar* "var, mevcut" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "var, mevcut" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "var, mevcut" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak Türkçesinde "varlık; nakit; malik olan; zengin", Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak Türkçesinde "zengin, varlıklı", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "her şey, tüm", Kazan-Tatar Türkçesinde " – v ekli isim-fiiller yanında "imkan ve ihtimali var" anlamında ve –ası ekli sıfat-fiiller yanında gereklilik anlamı verme" anlamında genişlemiştir.

Kıp. baraḳ "Çoban köpeği" (KıpTS 23).

ET. *barak* Uzun tüylü bir köpek, çoban köpeği (EDPT 360).

Krg. *barak* Tüylü, tüyü fazla olan, tüyü uzun olan; barak it: uzun tüylü köpek (KS 87).

Kzk. *baraq* Çok tüylü köpek (KAZTTS 77-78).

Bşk. *baraḳ* Uzun tüylü, uzun kıllı; tüylü, yünlü (BŞKTS 61).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. -ø

Krm. Tat. *baraḳ* (uzun tüylü). Köpek (Maşkaraoğlu, 2018, s. 477).

Krym.-ø

Kkp. *baraq* Av köpeği (KKLPKTS 61).

Nog. *baraq* 1. Köpek ırkı (Alman kurdu), kalın tüylü köpek. 2. Kıllı, tüylü, kalın tüylü (NRS 70).

Eski Türkçede *barak* "uzun tüylü bir köpek, çoban köpeği" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çoban köpeği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "tüylü köpek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt, Nogay Türkçesinde "uzun tüylü, uzun kıllı" anlamıyla da genişlemiştir.

Kıp. barça, barşa "Hep, bütün" (KıpTS 24).

ET. *barça* Hepsi, tümü (EDPT 356).

Krg.-ø

Kzk. *barşa* Tüm, hepsi, bütün (KAZTTS 78).

Bşk. *barsa* Hepsi, tamamı, bütün (BŞKTS 63).

Kaz. Tat. *barça* 1. Hepsi, tamamı 2. Tamamen (KZTTTS 47).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *barça* Bütün (KKTS 74).

Kkp. *barşa, barlıq* 1. Bütün, tüm 2. Varlık, bolluk, çokluk (KKLPKTS 62).

Nog.-ø

Eski Türkçede *barça* "hepsi, tümü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "hep, bütün" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "hepsi, tümü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. barçın, berçin "İpekli kumaş" (KıpTS 24).

ET. *barçın* İpekli kumaş (EDPT 357).

Krg.-ø

Kzk. *barşın* İpekli kumaş (Oba, 2019, s. 75).

Bşk. *barsın* İpek dokuma (BŞKTS 63).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *barçın* "ipekli kumaş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ipekli kumaş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt Türkçesinde de "ipekli kumaş, dokuma" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bardak "Büyük testi, fıçı, bardak" (KıpTS 24).

ET. *bart* Herhangi bir sıvı ya da şarabı ölçmek için tas, kap, fıçı (EDPT 358).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *bardaq* Testi (KTTRS 57).

Krym. *bardak* Testi, sürahi (KKTS 74).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe *bart* "herhangi bir sıvı ya da şarabı ölçmek için tas, kap, fıçı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "büyük testi, fıçı, bardak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde de "testi, sürahi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. barlıḳ "Varlık, mevcudiyet" (KıpTS 24).

ET. *barlıġ* Varlık, zenginlik (EDPT 365).

Krg. *bardık* Varlık; nakit; oluş (KS 88).

Kzk. *barlıḳ* 1. Hep, tüm, bütün 2. Bolluk, zenginlik (KAZTTS 78).

Bşk. *barlıḳ* 1. Varlık, var olan durum, olgu 2. Bütün, tüm 3. Varlık, yaşamdaki bolluk (BŞKTS 62).

Kaz. Tat. *barlık* 1. Bütün, hepsi 2. Refah, bolluk, varlık 3. Varlık, var olma 4. Zenginlik 5. Gerçeklik, hayat (KZTTTS 48). 6. *dil b.* Söylenenin doğrulanmasını bildiren şekil, zıttı: yokluk (TTAS I, s. 124, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 111). 7. Bir şey için bütün gücü, bilgiyi, tecrübeyi ve gayreti bir araya getiren yetenek. 8. *mec.* Can, iç, gönül (TTAS 2015, s. 409, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 111).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *barlıq* 1. Bir şeyin varlığı, mevcudiyeti 2. Hakikat, gerçek, realite 3. Varlık, zenginlik, servet (KMKTS 61).

Krm. Tat. *barlıq* Varlık (KTTRS 57).

Krym. *varlıq* Varlık (KKTS 450).

Kkp. *barlıq* 1. Bütün, tüm 2. Varlık, bolluk, çokluk (KLPKTS 62).

Nog. *barlık* 1. Bütün, hepsi, varlık 2. Maddi zenginlikler, bolluk, refah (NRS 70).

Eski Türkçede *barlığ* "varlık, zenginlik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "varlık, mevcudiyet" anlamındadır. Kelime Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "varlık, mevcudiyet" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "bolluk, zenginlik", Kazan-Tatar Türkçesinde dilbilgisi alanında terimleşerek "söylenenin doğrulanmasını bildiren şekil, zıttı: yokluk" anlamında yine Kazan-Tatar Türkçesinde "bir şey için bütün gücü, bilgiyi, tecrübeyi ve gayreti bir araya getiren yetenek" ve mecazlaşarak "can, iç, gönül" anlamında genişlemiştir.

Kıp. barlu "Varlıklı, zengin" (KıpTS 24).

ET-ø

Krg.-ø

Kzk.*barlı* Varlık, varlıklı (Oba, 2019, s. 76).

Bşk. *barlı* Bol, bereketli; bereketli yaşam; hali vakti yerinde (BŞKTS 62).

Kaz. Tat. *barlı* Varlıklı, zengin (KZTTTS 47).

Krçmlkr. *barlı* Zengin, verimli (KMTS 98).

Kmk. *barlı* Varlıklı, oldukça zengin, epey zengin; hali vakti yerinde (KMKTS 61).

Krm. Tat. *barlı* Varlıklı (KTTRS 57).

Krym. *barlı* Varlıklı (KKTS 74).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "varlıklı, zengin" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "varlıklı, zengin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. barmaḳ, parmaḳ "Parmak" (KıpTS 24).

ET.-ø

Krg. *barmak* Parmak (KS 90).

Kzk. *barmaq* Parmak (KAZTTS 78).

Bşk. *barmaḳ* Parmak (BŞKTS 62).

Kaz. Tat. *barmaḳ* 1. Parmak (KZTTTS 48). 2. Omurgalı hayvanların ayak uçlarında üç ya da beş tane olan tırnaklı uzuv. 3. Eldivenin parmağa giyilen kısmı, eldiven parmağı. 4. Tuş, dil. 5. *mec.* İlgi, münasebet, tesir hakkında. 6. Gizli iş. 7. Makine ve mekanizmaların yumru sopacık şeklindeki kısmı. 8. Kanaviçe ipi gibi iplerin ölçü birimi olarak kullanılan küçük çilesi (TTAS I, s. 124 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 111).

Krçmlkr. *barmaḳ* Parmak (KMTS 98).

Kmk. *barmaq* Parmak (KMKTS 61).

Krm. Tat. *parmaq* 1. Parmak (KTTRS 257). 2 (inşaatçılık). Parmaklık çıtası. 3. Eski uzunluk ölçüsü (yaklaşık olarak üç santimetreye denk gelir) (Maşkaraoğlu, 2018, ss. 1559-1560).

Krym. *parmaq* Parmaq (KKTS 331).

Kkp. *barmaq* El veya ayak parmakları (KKLPKTS 63)

Nog. *barmak* Parmak (NRS 70).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *barmaḳ, parmaḳ* "parmak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "parmak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki

anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar Türkçesinde "omurgalı hayvanların ayak uçlarında üç ya da beş tane olan tırnaklı uzuv" ve "eldivenin parmağa giyilen kısmı, eldiven parmağı; tuş, çalgı aletinin dili" gibi aktarma yoluyla, "makine ve mekanizmaların yumru sopacık şeklindeki kısmı; kanaviçe ipi gibi iplerin ölçü birimi olarak kullanılan küçük çilesi" ve "ilgi, münasebet, tesir hakkında", Kırım-Tatar Türkçesinde inşaatçılık alanında terimleşerek "parmaklık çıtası" ve "yaklaşık olarak üç santimetreye denk gelen eski uzunluk ölçüsü" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. basa "Bundan başka, …den fazla, bundan dolayı, diğer taraftan, ancak, illâ" (KıpTS 24).

ET. *basa* Sonra, ayrıca, bundan sonra (EDPT 371).

Krg. *basa* 1. Bir daha; daha; tekrar 2. Evet, öyle; elbette (KS 91).

Kzk. *basa* Sonra, bundan sonra, ayrıca, bilhassa (Oba, 2019, s. 78).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *basa* "sonra, ayrıca, bundan sonra" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bundan başka, …den fazla, bundan dolayı, diğer taraftan, ancak, illâ" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde "bir daha; daha; tekrar; evet, öyle; elbette" ve Kazak Türkçesinde "sonra, bundan sonra, ayrıca, bilhassa" anlamı ile kullanılmaktadır. Bu bakımdan kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan "bundan başka, …den fazla, bundan dolayı, diğer taraftan, ancak, illâ" anlamından uzaklaştığı görülmektedir

Kıp. basḳaḳ “Belediye başkanı; muhtar” (KıpTS 24).

ET. *basgak* Vali, denetim görevlisi (EDPT 145).

Krg. *baskak* Altın Orda devleti döneminde vergi toplayan kimse (KTS 271).

Kzk. *basḳaḳ* Yönetici, idareci (Oba, 2019, s. 79).

Bşk. *basḳaḳ* Egemenlik altına alınan ülkenin halkından vergi tahsil edenlerin lideri (BŞKTS 64).

Kaz. Tat. *basḳaḳ* 1. Altın Ordu Döneminde bölge valisi 2. Hükümdar için vergi toplayan görevli (KZTTTS 48).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *basgak* “vali, denetim görevlisi” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “belediye başkanı; muhtar” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde “vergi toplayan kimse”, Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde “vali, yönetici” anlamı ile kullanılmaktadır.

“Baskak” Altın Ordu hanının valisi anlamındadır. ‘Altın Ordu Devletindeki üst rütbe, vali’ sözü genelde ‘vergi toplayan’ anlamıyla düşünülmektedir (TTES I, s. 162 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 789). Bu bakımdan kelime anlamını korumuştur.

Kıp. baş “Baş, kafa; yara, çıban; buğday başağı; başlangıç, ilk; uç, uç noktası; baş, ana, temel” (KıpTS 24).

ET. *baş* Baş, kafa (EDPT 375).

Krg. *baş* 1. Kafa, baş 2. Başak 3. Reis, amir, serdar 4. Başlıca 5. Üst kısım, tepe 6. Başucu 7. İptida, mebde 8. Son köçönön tigi başınan bul başına: Sokağın öteki ucundan beriki ucuna kadar 9. İnsan, nüfuz (insanlar sayılırken). 10. Tane (bazı şeyleri sayarken) (KS 94-95).

Kzk. *bas* 1. Baş, kafa 2. Kişi, insan, can 3. Hayvanların sayısı 4. Her türlü bitkinin en uç noktası, tepesi. 5. Dağın, ovanın tepesi. 6. Nehrin, derenin kaynağı, başladığı yer 7. Başkan, idareci (KAZTTS 78-79). 8. Baston veya benzeri şeylerin kalınca olan kısmı 9. Balta, bıçak gibi şeylerin kesici yüzü 10. Bir şeyin çevresi, oşak bası, ocak başı. 11. İş bitiren 12. En büyük 13. Bir şeyin başlaması. İstin bası, işin başı (KAZS 37).

bas Yaranın ortaya çıkması, baş vermesi, başlangıcı, yara (Oba, 2019, s. 79).

Bşk. *baş* 1. Baş, kafa 2. Akıl, zihin 3. Herhangi bir şeyin ucu, uç kısmı 4. Nehir ya da yolun başlangıç yeri 5. Yazma eserlerde, kitaplarda başlık 6. Hükmeden. Yöneten, idareci, lider (BŞKTS 64).

Kaz. Tat. *baş* 1. Baş, kafa 2. Tepe 3. Başak 4. Akıl, zeka 5. Başkan 6. Adet 7. Başlangıç (KZTTTS 49). 8. Baş giyimi. 9. Baştaki saç. 10. Beyin. 11. Baş büyüklüğü ya da baş uzunluğu. 12. Bitkilerin üst kısmı, bu kısımdaki çiçekleri ya da meyvelikleri. 13. Başak, salkım. 14. Bitkilerin besin maddeleri toplanan yuvarlak gövde ya da kök kısımları. 15. Yüksekliği ile dikkat çeken bir şeyin üst kısmı. 16. Uzun bir şeyin iki ucundan biri. 17. Uzun nesnelerin farklı bir şekilde kalınlaştırılan düğme gibi ya da küre biçiminde uçları. 18. Köyün, sokağın ya da uzunca bir yapının belli bir ucu. 19. Büyük bir şeyin göze görünen ya da çıkan küçük bir parçası, ucu. 19. Özel yapılan uçluk; uca takılan şey. 20. Bir şeyin başladığı dönem, ilk dakikası. 21. Ortaya çıkma durumu, başlangıç. 22. *sf.* Birinci. 23. Edebî eser, makale vb. ismi. 24. Bir toplulukta yönetici olarak görev yapan ve hakları açısından başkalarından üstün olan şahıs. 25. ironi. Sahip, başkan, hükümdar. *İmeliy abzaŋ bötĕn avılga baş!* 26. sf. Belli bir çevrede başkan, uzman olarak tanınan, büyük. 27. Başında. Esas yöneticilik görevinde. 28. *mec.* Can, varlık, kişi. *Baş isen bulsın, bakçanı yaŋadan üstĕrĕrbĕz*. 29. *mec.* Akıl, zihin, bilinç. 30. Birim, tane (daha çok başı olan nesneler hakkında). 31. Konik şekilde ya da küre biçiminde yapılan yiyecek (şeker, peynir). 32. *zf.* Baştan, başından. 33. -lık, -lik eki almış kelimelerle birlikte kullanıldığında çer çöp, gereksiz şeyler getirip bırakmak için belirlenen yer anlamını bildirir. Köllĕk başı. 34. *sf.* En önemli, esas. 35. Merkezi yere yerleşmiş, en büyük, esas (TTAS I, s. 135-136 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 112). 36. Ayakkabının parmakların yerleştiği ön kısmı, ucu (TTAS 2015, s. 433, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 113).

Krçmlkr. *baş* Baş, kafa (KMTS 98).

Kmk. *baş* 1. Baş, kafa, kelle 2. Başkan, reis, şef 3. Baş; baş redaktör baş redaktör 4. Hayvanlarda sayı 5. Zirve, tepe, baş 6. İlk, birinci, baş; başlangıç 7. Su, ırmak başı, kaynak yeri, akarsuyun doğduğu yer (ırmak, çay, dere vb.). 8. Son, uç, kenar 9. Başak (tahıllarda); baş (soğan). vb.; kelle (lahanada). 10. Yardımcı söz görevinde kullanılır (KMKTS 63).

Krm. Tat. *baş* 1. Baş, kafa (KTTRS 57). 2. Başkan, reis, şef, baş 3 (bir nehrin). Doğduğu yer; başlangıç, kaynak 4. Kişi, şahıs, şahsiyet, zat; kendi, kendisi 5. Adet, tane, baş, kelle, kişi, nüfus, can 6. Göbek, kelle (lahana). 7. Asıl, esas, ana, başlıca, en önemli, en başta gelen, belli başlı; temel, başlangıç 8. Uçurum vs.nin kenarı; başlangıç, baş; yanında, yakınında, yanıbaşında 9. bir ölçü olarak: bir ~ yuksek Bir baş Yüksek (Maşkaraoğlu, 2018, s. 486). 10. Baş, başlangıç (KTTRS 57).

Krym. *baş* 1. Baş 2. Başlangıç 3. Baş, ana 4. Tepe, (bir şeyin). üst tarafı, zirve 5. Başkan, patron (KKTS 75).

Kkp. *bas* 1. İnsanların veya hayvanların başı, kafa. 2. Her türlü bitkinin en üst noktası, tepe noktası, ucu 3. Evin binanın tepesi, çatısı, dam. 4. Dağ, tepe gibi Yüksek yerlerin zirvesi, doruk. 5. Bir şeyin başlangıç zamanı 6. Bir şeyin çevresi, etrafı. 7. Sayı olarak hesaplandığında derece, miktar, adet 8. İdareci, lider, önder, baş. 9. İnsanın sadece kendisi, bizzat özü. 10. Balta, çekiç gibi şeylerin üst kısmı / başı. 11. Temel, asıl; en büyük. 12. Dayak, direk gibi şeylerin kalın ve yuvarlak (üst). kısmı, başı. 13. Göl, nehir, kanal, pınarın başladığı yer, ilk çıktığı yer, kaynak (KKLPKTS 63).

Nog. *bas* 1. Baş, önder; 2. Baş, tane, kişi (hesap birimi). 3. Lider, önder, yönetici 4. Zirve, tepe, yukarı; *tav bası* dağın başı 5. Baş 6. Bölüm, ünite 7. Başlangıç, birinci, ilk 8. Baş taraf; *basında oltıruv* baş tarafında oturmak 9. Memba (nehir, akarsu). 10. Esas, başlıca, büyük 11. Resmî ad olarak kullanılır; *a:dem basına* kişi başı, kişi başına (nüfus sayımında) (NRS 71).

Eski Türkçede *baş* "baş, kafa" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "baş, kafa; yara, çıban; buğday başağı; başlangıç, ilk; uç, uç noktası; baş, ana, temel" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "baş", Kırgız, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "başak", Kazak Türkçesinde "yara", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "uç, uç noktası",

Kazan-Tatar, Kumuk, Nogay Türkçesinde "başlangıç, ilk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde somut ve mecaz anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. başar, başḳar "Başarı, tedbir" (KıpTS 24, 25).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *başkarılış* Başarı (KZTTTS 52).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *başar, başḳar* "başarı, tedbir" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kazan-Tatar Türkçesinde "başarı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. başbaşḳa "Kendi kendine, kendi başına, yalnız" (KıpTS 25).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *baş-başka* Baş başa, teke tek (KTTRS 57).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *başbaşḳa* "kendi kendine, kendi başına, yalnız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "baş başa, teke tek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. başçı "Yönetici, başkan" (KıpTS 25).

ET. *başçı* Lider, yönetici, başkan (EDPT 378).

Krg. başçı Başçı, başkan, yönetici

Kzk. *bassı* Yönetici, idareci (KAZTTS 80).

Bşk. *başsı* Lider, önder (BŞKTS 66).

Kaz. Tat. *başçı* Başkan, önder (KZTTTS 49).

Krçmlkr. *başçı* Lider, başkan (KMTS 99).

Kmk. *başçı* 1. Başkan, müdür, reis, şef 2. Elebaşı, çete başı (KMKTS 64).

Krm. Tat. *başçı* Baş, önder, lider (KTTRS 58).

Krym.-ø

Kkp. *bassı* 1. Bilge, danışman, önder 2. Lider, başkan, şef, yönetici 3. Öncü, yol gösteren (KKLPKTS 67).

Nog. *bassı* Yönetici, önder, lider (NRS 73).

Eski Türkçede *başçı* "lider, yönetici, başkan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yönetici, başkan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yönetici, başkan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi

Kumuk Türkçesinde "elebaşı, çete başı" anlamında kullanılarak anlam kötüleşmesine uğramıştır.

Kıp. başġa, başḳa "Başka, diğer" (KıpTS 25).

ET. *başka* Başka türlü, farklı (EUES 148).

Krg. *başka* Diğer, gayri, özge (KS 95).

Kzk. *basḳa* Başka, diğer (KAZTTS 79).

Bşk. *başḳa* Farklı, ayrı, başka (BŞKTS 65).

Kaz. Tat. *başḳa* 1. Başka, ayrı 2. Farklı 3. Ayrı, uzak (KZTTTS 49).

Krçmlkr. *başha* Başka, değişik, farklı, ayrı (KMTS 99).

Kmk. *başğa* 1. Başka; farklı; öbür, diğer 2. Başkası, yabancı 3. e. Çıkma haliye kullanılır başka (KMKTS 64).

Krm. Tat. *başqa* Başka (KTTRS 58).

Krym. *başqa* Başka (KKTS 76).

Kkp. *basqa* 1. Başka, özge, başka birisi 2. Başka, bir şey 3. Başka bir taraf / yön (KKLPKTS 65).

Nog. *baska* 1. Diğer, başka 2. Ayrı ayrı, tek başına 3. *edat,* -dAn başka, rağmen, gayrı (NRS 72).

Eski Türkçede *başka* "başka türlü, farklı" biçimde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "başka, diğer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "başka, diğer" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. başlıḳ "Padişahlık" (KıpTS 25).

ET. *başlık* Başlangıç; liderlik, başkanlık (EDPT 381).

Krg. *baştık* 1. Âmir; rehber; başta bulunan 2. Sergerde, serdar (KS 97).

Kzk. *bastıḳ* Başkan, müdür, yönetici, idareci, şef (KAZTTS 80).

Bşk. *başlıḳ* Yönetici, idareci, lider (BŞKTS65).

Kaz. Tat. *başlıḳ* Başkan, yönetici (KZTTTS 50).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *başlıq* Baş, başkan, müdür (KTTRS 58).

Krym.-ø

Kkp. *baslıq* Başkan, müdür, şef (KKLPKTS 66).

Nog.-ø

Eski Türkçede *başlık* "başlangıç; liderlik, başkanlık" biçimde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "padişahlık" anlamındadır. Kelime Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "yönetici, idareci, lider" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. başmaḳ "Ayakkabı, çizme" (KıpTS 25).

ET. *başmak* Ayakkabı, çizme (EDPT 383).

Krg.-ø

Kzk. *basmaḳ, baspaḳ* Ev içinde giyilen ayakkabı, terlik (Oba, 2019, s. 82).

Bşk. *başmaḳ* Boğazsız deri çorap, mest; ayakkabı (BŞKTS 66).

Kaz. Tat. *başmak* 1. Potin, iskarpin (KZTTTS 50).

Krçmlkr. *başmaḳ* Bir tür çarık, terlik, bot biçiminde ayakkabı (KMTS 100).

Kmk. *başmaq* Ayakkabı (arkalığı olmayan alçak tabanlı doğu ayakkabısı) (KMKTS 65).

Krm. Tat. *başmaq* Ayakkabı; bot (Maşkaraoğlu, 2018, s. 491).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *başmak* Ayakkabı (Başmak) (NRS 74).

Eski Türkçede *başmak* "ayakkabı, çizme" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ayakkabı, çizme" anlamındadır. Kelime Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Nogay Türkçesinde "ayakkabı; bot" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. batış "Batı" (KıpTS 25).

ET.-ø

Krg. *batış* 1. Batırma 2. Gurup; kün batış (yahut düzce batış). : garp, batı (KS 99).

Kzk. *batıs* Batı, garp (KAZTTS 82).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *könbatış* Batı (KZTTTS 53).

Krçmlkr. *batış* Batı (KMTS 100).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *batıs* Güneşin battığı taraf, batı yönü (KKLPKTS 68).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *batış* "batı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde "batı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. batman "Batman, ağırlık ölçüsü" (KıpTS 25).

ET. *batman* Ağırlık ölçüsü, batman (EDPT 305).

Krg. *batman* 1. Batman (Ferganade 4 puddan başlayarak, Talas vadisinde 12 puda kadar olan ağırlık ölçüsü.). 2. Batman (Talas vadisinde iki desiatina 8 kadar toprak ölçüsüdür.) (KS 99).

Kzk. *batpan* Bir ağırlık ölçüsü, batman (KAZTTS 81).

Bşk. *batman* Büyükçe ağaç kap (BŞKTS 66).

Kaz. Tat. *batman* 1. Yüksek ve dar şekildeki kova 2. Yaklaşık olarak altmış beş kilo ağırlığında bir ölçü (KZTTTS 51).

Krçmlkr. *batman* Ağırlık, tahıl ölçüsü (KMTS 100).

Kmk. *batman* 1. Balçıktan yapılmış testi (su koymak için). 2. Batman (eskiden yün ağırlığını ölçmek için kullanılan ölçü birimi) (KMKTS 66).

Krm. Tat. *batman* 1. Ağırlık ölçüsü (416 kilo). 2 (etnografya). Toprak testi (sıvılar için) (Maşkaraoğlu, 2018, ss. 494-495).

Krym. *batpan* 1. Ağırlık ölçüsü (Yerine göre 20, 22, 24 kg.dan 40 kg.a kadar olur.). 2. *ağ.* Ağır, yük, ağırlık; büyük; zor; kaygı, dert (KKLPKTS 69).

Nog.-ø

Eski Türkçede *batman* "ağırlık ölçüsü, batman" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "batman, ağırlık ölçüsü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "batman, ağırlık ölçüsü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "büyükçe ağaç kap, kova, toprak testi", Karayim Türkçesinde "büyük; zor; kaygı, dert" anlamlarıyla da genişlemiştir.

Kıp. bavursaḳ "Sevilen, seven, sevgili, aziz" (KıpTS 25).

ET. *bağırsaḳ* Merhametli, iyi niyetli (EDPT 319).

Krg.-ø

Kzk. *bavırsaḳ* Arkadaş canlısı, cana yakın, gönül alıcı (Oba, 2019, s. 65).

Bşk. *bavırhaḳ* İnsan canlısı, cana yakın, merhametli, şefkatli (BŞKTS 67).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *bavursaḳ* “sevilen, seven, sevgili, aziz” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “sevilen, seven, sevgili, aziz” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Başkurt Türkçesinde “arkadaş canlısı, cana yakın” anlamında kullanılarak yakın bir anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. bay “Zengin, varlıklı” (KıpTS 25).

ET. *bay* Zengin, varlıklı (EDPT 384).

Krg. *bay* 1. Zengin, servet sahibi 2. *es.* Mal sahibi 3. *es.* Koca (KS 100).

Kzk. *bay* 1. Varlıklı, zengin 2. Çok fazla, sayısız 3. Yeterli, bol 4. Koca, eş, zevç (KAZTTS 71).

Bşk. *bay* 1. Zengin, varlıklı 2. İş ve hizmet karşılığı, pay, ücret (BŞKTS 67).

Kaz. Tat. *bay* 1. Malı mülkü çok olan, zengin 2. Çok, fazla 3. Güzel 4. Manevi: kıymetleri büyük olan (KZTTTS 52). 5. Gerekli, faydalı bileşeni çok olan (çeşitli karışımlar, mineraller hakkında). 6. Geniş hacimli, içeriği zengin. 7. *is.* Fazla mala mülke sahip kişi, sömürgeci sınıfın temsilcisi. 8. *mec. ağ.* Sahip, malik. 9. Devrime kadarki dönemde zengin kişilerin ismine eklenen hitap sözü (TTAS I, s. 110 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 117). 10. İkramı bol olan, lezzetli ve çok yemek verilen (TTAS 2015, s. 382, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 117).

Krçmlkr. *bay* 1. Zengin, güçlü, müreffeh, bolluk içinde 2. Türlü türlü, çok çeşitli (KMTS 101).

Kmk. *bay* 1. Zengin, varlıklı (kimse). 2. Zengin, verimli (KMKTS 66).

Krm. Tat. *bay* 1. Zengin, bay (KTTRS 58). 2. Büyük toprak sahibi 3. Bol, bereketli (Maşkaraoğlu, 2018, s. 495).

Krym. *bay* Zengin, varlıklı (KKTS 78).

Kkp. *bay* 1. Mal mülk sahibi, zengin; üstün sınıf temsilcisi 2. Çok, bol, hadsiz hesapsız 3. Yeterli; varlıklı (KKLPKTS 70).

Nog. *bay* Zengin, varlıklı (NRS 66).

Eski Türkçede *bay* “zengin, varlıklı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “zengin, varlıklı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “zengin, varlıklı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak

Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Karakalpak Türkçesinde "mal sahibi", Kırgız ve Kazak Türkçesinde "eş, koca", Kazak, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "çok, bol", Başkurt Türkçesinde "iş ve hizmet karşılığı, pay, ücret", Kazan-Tatar Türkçesinde "güzel; manevi: kıymetleri büyük olan; gerekli, faydalı bileşeni çok olan (çeşitli karışımlar, mineraller hakkında); geniş hacimli, içeriği zengin; devrime kadarki dönemde zengin kişilerin ismine eklenen hitap sözü; ikramı bol olan, lezzetli ve çok yemek verilen", Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "fazla mala mülke sahip kişi, sömürgeci sınıfın temsilcisi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bayaġı "Önceki" (KıpTS 25).

ET. *bayak, bayakı* Deminki, önceki, yakın zamandaki (EDPT 385).

Krg. *bayagı, bayakı* Deminki, çoktanki ; bayağıda: eskiden, geçmiş zamanlarda (KS 100).

Kzk. *bayağı* Çok önceki (KAZTTS 82).

Bşk. *bayağı* Biraz önceki, az evvelki, önceki (BŞKTS 67).

Kaz. Tat. *bayağı* Deminki, biraz önceki (KZTTTS 52).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *bayağı* Deminki, geçenki, önceki (KMKTS 66).

Krm. Tat. *bayağı* Çok; epey, oldukça, bayağı; deminki (KTTRS 58).

Krym. *bayağı, bayaqı* Bayağı (KKTS 78).

Kkp. *bayağı* Önceki, eski zamanlardaki (KKLPKTS 70).

Nog. *bayagı* Geçmiş, az önceki, yakın geçmişteki (NRS 74).

Eski Türkçede *bayak, bayakı* "deminki, önceki, yakın zamandaki" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "önceki" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "deminki, önceki" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bayaķ "Demin, biraz önce" (KıpTS 25).

ET. *bayak, bayakı* Deminki, önceki, yakın zamandaki (EDPT 385).

Krg. *bayagı, bayakı* Deminki, çoktanki; bayağıda: eskiden, geçmiş zamanlarda (KS 100).

Kzk. *bayağı* Çok önceki (KAZTTS 82).

Bşk. *bayağı* Biraz önceki, az evvelki, önceki (BŞKTS 67).

Kaz. Tat. *bayağı* Deminki, biraz önceki (KZTTTS 52).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *bayağı* Deminki, geçenki, önceki (KMKTS 66).

Krm. Tat. *bayağı* Çok; epey, oldukça, bayağı; deminki (KTTRS 58).

Krym. *bayağı, bayaqı* Bayağı (KKTS 78).

Kkp. *bayağı* Önceki, eski zamanlardaki (KKLPKTS 70).

Nog. *bayagı* Geçmiş, az önceki, yakın geçmişteki (NRS 74).

Eski Türkçede *bayak, bayakı* "deminki, önceki, yakın zamandaki" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "demin, biraz önce" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "deminki, önceki" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesinde anlamını korumaktadır.

Kıp. bayġuş, bayḳuş "Baykuş" (KıpTS 25-26).

ET.-ø

Krg. *baykuş* 1. Çobanaldatan kuşu 2. *mec.* Miskin, beceriksiz (KS 102).

Kzk. *bayğız* Baykuş, kukumav (KAZTTS 71).

Bşk. *bayḳoş* Kukumav kuşu (*Lat*. Athene noctua) (BŞKTS 68).

Kaz. Tat. *bayġış* 1. Baykuş 2. Çok eziyet görmüş, zavallı kişi (KZTTTS 52).

Krçmlkr. *bayguş, baygüş, bayḳuş* Evde oturmayı seven, evden hiç çıkmayan, ev kuşu (KMTS 101).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *bayquş* 1. Baykuş 2. Puhu (KTTRS 59).

Krym. *bayquş* Baykuş (KKTS 78).

Kkp. *bayğus, bayqus* Garip, biçare, sefil (KKLPKTS 71).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bayġuş, bayḳuş* "baykuş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde "baykuş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Karaçay-Malkar Türkçesinde mecazlaşarak "miskin, beceriksiz; evden çıkmayan", Kazan-Tatar Türkçesinde "çok eziyet görmüş, zavallı kişi" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. bayır "Dağ eteği" (KıpTS 26).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *bayır* Bayır (KTTRS 59).

Krym. *bayır* Bayır (KKTS 78).

Kkp. *bayır* Yer, mekan; konut (KKLPKTS 71).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bayır* "dağ eteği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "dağ eteği" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "yer, mekan; konut" anlamında kullanılarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. baylıḳ “Zenginlik” (KıpTS 26).

ET. *baylıḳ* Zenginlik (DTS 79).

Krg. *baylık* 1. Zenginlik 2. Zenginlik, kaynak 3. Servet, varlık (KTS 305).

Kzk. *baylıq* 1. Zenginlik, servet, varlık 2. Hazine (KAZTTS 72). 3. Baht, sevinç, sağlık (KAZS 34).

Bşk. *baylıḳ* Zenginlik, varlıklılık, servet (BŞKTS 68).

Kaz. Tat. *baylık* 1. Zenginlik 2. Kaynak (KZTTTS 53). 3. Toplanan mal, biriktirilen değerli şeyler. 4. *mec.* Belli bir açıdan kıymeti olan şeyler topluluğu. 5. Gerekli bir şeyin yeterli olması; zenginlik, bolluk, ferahlık; zıttı: fakirlik, muhtaçlık. 6. Manevi kıymeti olan şeyler topluluğu. 7. Çeşitlilik, çok yönlülük; içerik yönünden zenginlik (TTAS I, s. 111 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 118).

Krçmlkr. *baylıḳ* Zenginlik (KMTS 101).

Kmk. *baylıq* Zenginlik, varlıklılık (KMKTS 67).

Krm. Tat. *baylıq* Zenginlik, servet (KTTRS 59).

Krym.-ø

Kkp. *baylıq* 1. Mal mülkün çokluğu, zenginlik 2. Mal mülkün tamamı, hepsi 3. Baht, talih, sağlık sıhhat nimeti (KKLPKTS 72).

Nog. *baylık* Hazine, zenginlik (Atay, 1998, s. 251).

Eski Türkçede *baylıḳ* “zenginlik” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “zenginlik” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “zenginlik” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesinde anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde “kaynak”, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde “toplanan mal, biriktirilen değerli şeyler, mal mülkün tamamı”, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde “baht, talih, sağlık sıhhat” ve Kazan-Tatar Türkçesinde “belli bir açıdan kıymeti olan şeyler topluluğu; gerekli bir şeyin yeterli olması; zenginlik, bolluk, ferahlık; zıttı: fakirlik, muhtaçlık; manevi kıymeti olan şeyler topluluğu; çeşitlilik, çok yönlülük; içerik yönünden zenginlik” anlamında genişlemiştir.

Kıp. baymaḳ “Kıçı çıkık adam” (KıpTS 26).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *baymaḳ* 1. Ayaklarını eğri basan 2. Çarpık 3. Topuklarına ters basılmak suretiyle arkası içeri ya da dışarı doğru eğilmiş ayakkabı (KMTS 101).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *baymaḳ* “kıçı çıkık adam” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde “ayaklarını eğri basan; çarpık; topuklarına ters basılmak suretiyle arkası içeri ya da dışarı doğru eğilmiş ayakkabı” anlamıyla yakın bir anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. bayov, boya, boyaġ, boyav “Boya” (KıpTS 26, 35).

ET. *boḍug, boya* Boya (EDPT 302).

Krg. *boyok* 1. Boya 2. Boya otu (KS 135).

Kzk. *boyav* 1. Boya 2. *mec.* Sahtelik, sunilik, yapaylık (KAZTTS 94).

Bşk. *buyaḳ, buyav* Boya (BŞKTS 113).

Kaz. Tat. *buyav* 1. Boyama 2. Boya (KZTTTS 71). 3. Renk. 4. *mec.* kit. Yapmacıklık hakkında. 5. *mec.* Sanat yapma yolu (söylemde, müzikte vb.). (TTAS I, s. 199 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 136). 6. Makyaj (TTAS 2015, s. 634, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 136).

Krçmlkr. *boyav* Renk, boya (KMTS 111).

Kmk. *boyaw* 1. Boyamaq'tan iş is.; boyama 2. Boya (KMKTS 79).

Krm. Tat. *boya* Boya (KTTRS 64).

Krym. *boya* Boya (KKTS 99).

Kkp. *boya, boyaw* Boya, boyama işinde kullanılan kimyasal madde (KKLPKTS 98).

Nog. *boyav* 1. Boya, renk 2. Kir, leke (NRS 85).

Eski Türkçede *boḏug, boya* "boya" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "boya" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "boya" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "yapmacıklık, sahtelik", yine Kazan-Tatar Türkçesinde "renk; sanat yapma yolu (söylemde, müzikte vb.); makyaj", Nogay Türkçesinde "kir, leke" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bayram "Bayram" (KıpTS 26).

ET. *bayram* Bayram, şenlik (EDPT 308).

Krg. *mayram* 1. Bayram (mülki). 2. Bayram eden, şen (KS 559).

Kzk. *meyram* Bayram (KAZTTS 400).

Bşk. *bayram* Bayram (BŞKTS 68).

Kaz. Tat. *beyrem* Bayram (KZTTTS 53).

Krçmlkr. *bayram* Bayram (KMTS 101).

Kmk. *bayram* 1. Bayram 2. Tören, merasim (KMKTS 67).

Krm. Tat. *bayram* Bayram (KTTRS 59).

Krym. *bayram* Bayram (KKTS 78).

Kkp. *bayram* Bayram (KKLPKTS 72).

Nog. *bayram* 1. *din.* Bayram (Müslüman bayramı). 2. Bayram, kutlama (NRS 66).

Eski Türkçede *bayram* “bayram, şenlik” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “bayram” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “bayram” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “bayram eden, şen”, Kumuk Türkçesinde “tören, merasim”, Nogay Türkçesinde “kutlama” anlamında genişlemiştir.

Kıp. baz “Barış, sulh” (KıpTS 26).

ET. *baz* Barış (EDPT 388).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *baz* Barış, ittihat (KKTS 78).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *baz* “barış” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “barış, sulh” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde “barış, ittihat” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bazıḳ, bazuḳ “Kalın, kaba, büyük; şişman adam” (KıpTS 26).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *baźıḳ sf.* Güçlü, dayanıklı, sağlam (BŞKTS 69).

Kaz. Tat. *bazık* 1. Bodur, tıknaz 2. Sağlam (KZTTTS 53). 3. İri kemikli, geniş omuzlu, sporcu (TTAS I, s. 110 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 118).

Krçmlkr. *bazıḳ* 1. Kalın 2. İri yarı insan 3. İri taneli 4. Kendine güvenen, gururlu (KMTS 102).

Kmk. *bazıq* Kalın, şişkin (KMKTS 68).

Krm. Tat.-ø

Krym. *bazıq* Şişman (KKTS 79).

Kkp.-ø

Nog.-.ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bazıḳ* "kalın, kaba, büyük; şişman adam" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "kalın, şişman, iri yarı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "güçlü, dayanıklı, sağlam", Kazan-Tatar Türkçesinde "bodur, tıknaz; sağlam", Karaçay-Malkar Türkçesinde "iri taneli; kendine güvenen, gururlu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bazılıḫ, bazlıḳ "Barış" (KıpTS 26).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *bazlıq* Barış, esenlik (KKTS 79).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bazılıḫ, bazlıḳ* "barış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "barış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bebeçük, bebek "Göz bebeği" (KıpTS 26).

ET.-ø

Krg. *böbök* 1. Bebek (büyük erkek kardeşine veya kız kardeşine nisbeten). 2. Meme emen çocuk (KS 136).

Kzk. *böbek* Bebek (KAZTTS 94).

Bşk. *bebek* 1. Cenin, embriyon, oğulcuk 2. Çiçek oğulcuğu 2. Göz kapağında kirpiklerin olduğu kısım, kirpik dibi 4. Göz bebeği (BŞKTS 70).

Kaz. Tat. *bebek* 1. Gözbebeği, gözün karası 2. Göz 3. Gonca (KZTTTS 53).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *bebey* 1. Göz bebeği 2. Bebek, yavru, çocuk (KMKTS 68).

Krm. Tat. *bebek* Göz bebeği; göz yuvarlığı (KTTTRS 59).

Krym. *bebek* Göz bebeği (Koçak, 2021, s. 50).

Kkp. *böbek* Bebek, yeni doğmuş çocuk (KKLPKTS 99).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bebeçük, bebek* "göz bebeği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karayim ve Kırım-Tatar Türkçesinde "göz bebeği" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kumuk, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "bebek", Kırgız Türkçesinde "kardeş", Başkurt Türkçesinde "çiçek oğulcuğu; göz kapağında kirpiklerin olduğu kısım, kirpik dibi", Kazan-Tatar Türkçesinde "göz; gonca" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. beçel, biçül "Kalçası kırık, kötürüm" (KıpTS 26).

ET. *beçel* Hadım edilmemiş kadın, erkek, at ya da herhangi bir hayvan; kalçası kırık, sakat (EDPT 295).

Krg. *beçel* 1. Oturak (vakti zamanında yürüyemeyen çocuk). 2. *mec.* Elinden iş gelmez, beceriksiz, her işi yüzüne gözüne bulaştıran (KS 103).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *beçel* 1. Beceriksiz, aciz 2. Sakat, kötürüm (KMTS 102).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *beçel* "hadım edilmemiş kadın, erkek, at ya da herhangi bir hayvan; kalçası kırık, sakat" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kalçası kırık, kötürüm" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "sakat, kötürüm" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "elinden iş gelmez, beceriksiz, aciz", Kırgız Türkçesinde "oturak (vakti zamanında yürüyemeyen çocuk)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. beçik, beşik, bişik II "Beşik" (KıpTS 26, 28, 32).

ET. *béşik, béşük* Beşik (EDPT 380).

Krg. *beşik* Beşik (KS 110).

Kzk. *besik* 1. Beşik 2. *mec (*birisinin). Doğup büyüdüğü yer, doğum yeri (KAZTTS 88).

Bşk. *bişĕk* 1. Beşik; salıncak 2. Memleket (BŞKTS 94).

Kaz. Tat. *bişĕk* 1. Beşik 2. Bir şeyin çıktığı yer 3. Doğum yeri, vatan (KZTTTS 62).

Krçmlkr. *beşik* Beşik (KMTS 105).

Kmk. *beşik* Beşik (KMKTS 71).

Krm. Tat. *beşik* Beşik (KTTRS 61).

Krym. *beşik* Beşik (KKTS 85).

Kkp. *besik* 1. Çocukların yatırılıp büyütüldüğü mekan, beşik 2. *ağ.* a). Vatan, yurt b). Hürmetleme, saygı gösterme sözü (KKLPKTS 81).

Nog. *besik* Beşik, bebek karyolası (NRS 78).

Eski Türkçede *béşik, béşük* "beşik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "beşik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "beşik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "(birisinin). doğup büyüdüğü yer, doğum yeri, memleket" anlamında mecazlaşarak genişlemiştir.

Kıp. beçinci, beyşinçi, bişinçi "Beşinci, beşinci sırada" (KıpTS 26).

ET. *béşinç* Beşinci (EDPT 383).

Krg. *beşinçi* Beşinci (KTS 325).

Kzk. *besinşi* Beşinci (KAZS 45).

Bşk. *bişĭnsĭ* Beşinci (Akyol, 2019, s. 222).

Kaz. Tat. *bişĕnçe* Beşinci (TTS 57).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *beşinçi* Beşinci (KMKTS 71).

Krm. Tat. *beşinci* Beşinci (KTTRS 61).

Krym. *beşinci* Beşinci (KKTS 85).

Kkp. *besinşi* Beşinci (KKLPKTS 81).

Nog. *besinşi* Beşinci (NRS 78).

Eski Türkçede *béşinç* "beşinci" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "beşinci, beşinci sırada" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "beşinci" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bedük, beyik, beyük, biyik, büyük "Büyük" (KıpTS 26, 29, 33, 40).

ET. *beḏük* Büyük (EDPT 302).

Krg. *biyik* Yüksek (hem sıfat, hem zarf manalarına olarak). (KS 124).

Kzk. *biyik* 1. Alçak olmayan, yüksek 2. *mec.* Şanlı, şöhretli (KAZTTS 89).

Bşk. *böyök* Büyük, yüksek; yüce (BŞKTS 108).

Kaz. Tat. *biyĕk* 1. Uzun, uzun boylu 2. Yüksek (KZTTTS 62).

Krçmlkr. *biyik* Yüksek, yüce (KMKTS 77).

Kmk. *biyik, miyik* Yüksek (KMTS 109).

Krm. Tat. *büyük, büyük, biyük* 1. Büyük (KTTRS 67). 2. Baş, başkan. 3. Yaşça büyük; yetişkin 4. *tar.* Medrese öğrencisinin en üstün derecesi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 568).

Krym. *biyik* Büyük, ulu (KKTS 93).

Kkp. *biyigi, biyik* 1. Uzun boylu 2. Yüksek, yüksek yer, yüce. 3. *ağ.* Güç, kuvvet, kudret (KKLPKTS 91).

Nog. *biyik* Büyük, yüksek (NRS 80).

Eski Türkçede *beḏük* "büyük" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "büyük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kırım-Tatar, Karayim, Türkçesinde "büyük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak Türkçesinde "uzunluk, yükseklik", Kazak Türkçesinde "şanlı, şöhretli", Kırım-Tatar Türkçesinde "baş, başkan; yaşça büyük;

yetişkin, (tarih). medrese öğrencisinin en üstün derecesi", Karakalpak Türkçesinde "güç, kuvvet, kudret" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. beg, bey I, bi, big, biy "Bey, reis, efendi, soylu" (KıpTS 26).

ET. *beg* Bey (EDPT 322).

Krg. *bek* 1. Bey; prens 2 (erkek ve kadın şahıs adlarının teşekkülüne giren parça). (KS 104).

Kzk. *bek* Bey, prens (KAZTTS 86).

Bşk. *bek, běy* 1. Bey, ağa 2. Baş kişi, lider (BŞKTS 80).

Kaz. Tat. *bay* 1. Malı mülkü çok olan, zengin (KZTTTS 52). 2. *is.* Fazla mala mülke sahip kişi, sömürgeci sınıfın temsilcisi. 3. *mec. ağ.* Sahip, malik. 4. Devrime kadarki dönemde zengin kişilerin ismine eklenen hitap sözü (TTAS I, s. 110 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 117).

bek/bey/bik/biy tar. 1. Orta Asya'nın feodal halklarında bir bölgeyi ya da şehri idare eden kişi. 2. Erkeklerin isminden sonra gelerek 'efendi' anlamını belirtir (TTAS I, s. 206 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 119). 3. *esk. tar*. Mirza, kinez, bey, yönetici (TTAS I, s. 159 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 119).

Krçmlkr. *biy* 1. Prens, bey; eskiden Karaçay-Malkar toplumsal yapısındaki en üst tabaka 2. Kraliçe arı, ana arı, arı beyi (KMTS 108).

Kmk. *biy* Bey, emir (feodal ünvan), asil (KMKTS 77).

Krm. Tat. *bey* 1. Bey (KTTRS 61). 2. *tar.* Bey (bir kabilenin reisi) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 516).

Krym. *biy* Bey; han (KKTS 93).

Kkp. *bek* 1. Ülkeyi yönetenlere, küçük feodallere hizmet eden kişi, bey. 2. *ağ.* Saygıdeğer, itibarlı, hürmetli (KKLPKTS 76).

Nog. *bek* 1. *esk.* Bey, beg (rütbe). 2. Bek (erkek isimlerinin sonuna eklenen söz. Örneğin; Baybek, Batalbek, Yanibek) (NRS 75-76).

biy Bey (Feodal dönemde rütbe) (NRS 79-80).

Eski Türkçede *beg* "bey" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bey, reis, efendi, soylu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bey" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "baş kişi, lider", Kazak Türkçesinde "sağlam, güçlü, dayanıklı; çok, daha, pek", Kazan-Tatar Türkçesinde "malı mülkü çok olan, zengin; fazla mala mülke sahip kişi, sömürgeci sınıfın temsilcisi; sahip, malik; devrime kadarki dönemde zengin kişilerin ismine eklenen hitap sözü", Karaçay-Malkar Türkçesinde "kraliçe arı, ana arı, arı beyi", Karakalpak Türkçesinde "saygıdeğer, itibarlı, hürmetli", Kazan-Tatar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "feodal ünvan, rütbe" anlamında genişlemiştir.

Kıp. beglik "Beylik" (KıpTS 26).

ET. *beglik* Beylik (EDPT 326).

Krg. *biylik* 1. Hakimiyet 2. *es.* Diktatörlük 3. *tar*. Biy vaziyeti yahut vazifesi (KS 124).

Kzk. *biylik* 1. Hakimiyet, üstünlük, idare, iktidar, otorite. 2. Hüküm (KAZTTS 89).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *biylĕk* Beylik (TTS 58).

Krçmlkr. *biylik* Prenslik, beylik, hakimiyet (KMTS 109).

Kmk. *biylik* 1. Bey olma durumu, beylik 2. Beyin idare alanı vb (KMKTS 77).

Krm. Tat. *beylik tar.* Beylik (Maşkaraoğlu, 2018, s. 517).

Krym. *beglik, biylik* 1. Beylik, devlet 2. Saltanat; *sf.* Beylikle, devletle ilgili (KKTS 93).

Kkp. *biylik* Yöneticilik, idarecilik, liderlik, başkanlık (KKLPKTS 89, 91).

Nog.-ø

Eski Türkçede *beglik* "beylik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "beylik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak

Türkçesinde "beylik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bek, berk, bik "Pek, kuvvetli" (KıpTS 26, 28, 30).

ET. *bek* Sağlam, sıkı (EDPT 323).

Krg. *bek* Sağlam, pek; muhkemce; gayet (KS 104).

Kzk. *bek* Sağlam, güçlü, dayanıklı (KAZTTS 86).

Bşk. *birĕk* Sağlam, dayanıklı, dirençli (BŞKTS 92).

Kaz. Tat. *bik* 1. Pek fazla (KZTTTS 60). 2. Bir şeyi (kapı, sandık, pencere vb.). kapatmak için kullanılan malzeme; kilit, çengel, kapı sürgüsü. 3. Hapishane, zindan 4. *zf.* Gayet, haddinden fazla. 5. *kon.* Yeterince iyi. 6. *kon.* Fikre kesinlik anlamı katar: hiç şüphesiz, elbette. 7. *kon.* Bir şeye ilgisiz bir şekilde bakmayı bildirir (TTAS I, s. 161 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 123).

Krçmlkr. *bek* 1. Çok, pek, en 2. Sağlam, sıkı (KMTS 103).

Kmk. *bek* 1. Sert 2. Sağlam, sıkı 3. Kilitli (KMKTS 58, 69, 77).

Krm. Tat.-ø

Krym. *berk sf.* Güçlü; i. hisar, kale (KKTS 84).

Kkp. *bek* 1. Berk, sağlam 2. Pek, gayet, çok, hayli 3. *ağ.* Hazır olma; razı olma, bel bağlama (KKLPKTS 76).

Nog. *berk* 1. Sağlam, berk; sert, dayanıklı 2. Sabit, sarsılmaz, dayanıklı, metin 3. Canlı, dayanıklı, sağlıklı (NRS 77).

Eski Türkçede *bek* "sağlam, sıkı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "pek, kuvvetli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak, Karayim ve Nogay Türkçesinde "sağlam, sıkı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kelimenin anlam dairesinin "sağlam, sıkı" anlam ilişkisinden hareketle yeni anlamlar kazanmıştır. Kazan-Tatar Türkçesinde "bir şeyi (kapı, sandık, pencere vb.). kapatmak için kullanılan malzeme; kilit, çengel, kapı sürgüsü; hapishane, zindan; gayet,

haddinden fazla; yeterince iyi; fikre kesinlik anlamı katar: hiç şüphesiz, elbette; bir şeye ilgisiz bir şekilde bakmayı bildirme", Kumuk Türkçesinde "kilitli", Karayim Türkçesinde "hisar, kale", Nogay Türkçesinde "sabit, sarsılmaz, dayanıklı, metin; canlı, dayanıklı, sağlıklı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. beki "Ustura" (KıpTS 27).

ET.-ø

Krg *maki* Çakı (KS 549).

Kzk. *bäki* Çakı, cepte taşınan küçük bıçak (KAZTTS 83).

Bşk. *bekĕ* Ustura; jilet (BŞKTS 71).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *beki* Çakı (KMKTS 69).

Krm. Tat. *peki* 1. Ustura 2. Çakı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1569).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *beki* Ustura, bıçak (Atay, 1998, s. 252).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *beki* "ustura" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "ustura, jilet, çakı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bekmas, bekmes, bekmeş, pekmez "Pekmez" (KıpTS 27, 215).

ET. *bekmes* Meyve suyu şurubu, pekmez (EDPT 327).

Krg.-ø

Kzk. *pekmez* Pekmez (TTKAZTS 428).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *bekmez* Pekmez (KTTRS 59).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *bekmes* "meyve suyu şurubu, pekmez" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "pekmez" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde "pekmez" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bel "Bel" (KıpTS 27).

ET. *bel* Bel; dağın yamacı, beli (EDPT 330).

Krg. *bel* 1. Bedenin kuşak bağlanacak yeri; bel 2. Umut; arka (istinatgâh); tutma, kayırma 2. Dağ geçidi; dağ sırtı (KS 105).

Kzk. *bel* 1. Bedenin kemer bağlanacak yeri, bel. 2. Dağın sırtı 3. *mec.* Dayanak, arka (KAZTTS 86).

Bşk. *bil* 1. Bel, insan bedeninde gögüğle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm 2. Bir şeyin incelen orta kısmı (BŞKTS 90).

Kaz. Tat. *bil* 1. Bel 2. Elbisenin bel kısmı 3. Uzunca şeylerin ortası (KZTTTS 60). 4. Hayvanın (özellikle de atın). arkasının eyer konulan kısmı. 5. *coğ.* İki dağ arasındaki çukur kısım (TTAS 2015, s. 525, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 123).

Krçmlkr. *el* 1. Bel 2. Orta, yarı 3. Bel küreği (KMTS 104).

Kmk. *bel* 1. Bel (alet). 2. Bel (vücudun orta kısmı). 3. Orta (nokta, yer) (KMKTS 69).

Krm. Tat. *bel* 1. Bel (KTTRS 59). 2. *coğ*. Bel, belen (Maşkaraoğlu, 2018, s. 505).

Krym. *bel* Bel (KKTS 81).

Kkp. *bel* 1. Bel küreği 2. Vücudun arka orta kısmı, bel 3. Giysinin bele denk gelen parçası 4. Bir şeyin veya olayın orta yeri 5. Dağ beli (KKLPKTS 77).

Nog. *bel* 1. Bel, bel (kıyafet). 2. Orta (bir şeyin); yarım, yarısı (NRS 76).

Eski Türkçede *bel* "bel; dağın yamacı, beli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bel" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bel" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde coğrafya alanında terimleşerek "dağın sırtı", Kırım-Tatar Türkçesinde "bel, belen", ayrıca organ adı olan bel isminin nesnelere aktarılmasıyla Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "elbisenin bel kısmı" yine Başkurt Türkçesinde "bir şeyin incelen orta kısmı", Kazan-Tatar Türkçesinde "uzunca şeylerin ortası; hayvanın (özellikle de atın). arkasının eyer konulan kısmı", Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "bir şeyin ortası", Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde şekilsel benzerlikten hareketle "bel küreği" anlamında genişlemiştir.

Kıp. belgü "Zahir, aşikâr, belli" (KıpTS 27).

ET. *belgü* İşaret, iz, alamet, nişan (EDPT 340).

Krg. *belgi* Alâmet, nişane, damga, işaret; yol göstermek için dikilen nişane : ula (KS 106).

Kzk. *belgi* İşaret, im, damga, alamet (KAZTTS 86).

Bşk. *bilde, bilgĕ* 1. Belirti, alamet, emare 2. Gösterge, sembol, işaret, iz (BŞKTS 90).

Kaz. Tat. *bilgĕ* 1. İz, işaret, sembol, damga (KZTTTS 61). 2. Haber verme şekli, işaret, sembol. 3. Bir şeyi bildiren, haber veren ve tasdikleyen durum, alâmet. 4. Bir şeyi ya da birini tanımaya yardım eden özellik. 5. Bir durumun ya da şeyin tesiri sonucunda oluşan iz. 6. Belli bir şartlı mana bildiren işaret. 7. Damga, mühür. 8. Öğrencilerin eğitim seviyesini gösteren değer (5'lik not sistemi ile gösterilir). 9. krş. znaçok[9]. 10. Belli bir şeyin damga olarak kullanılan sureti, resmî. 11. Dileği, buyruğu bildiren, baş,

[9] "Kişinin bilgisini, ilgilendiği işi, kuruluşu ya da gösterdiği çalışmayı, başarıyı bildiren, göğse takılan rozet." (TTAS I, s. 348 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 124).

kol hareketi ile yapılan uyarı amaçlı işaret (TTAS I, ss. 162-163, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 124).

Krçmlkr. *belgi* 1. Sembol 2. İşaret, nişan, sınır (KMTS 104).

Kmk. *belgi* 1. İşaret 2. İşaret, nişan 3. Emare, alamet, belirti (KMKTS 69).

Krm. Tat. *belgi* Belgi, işaret, nişan (KTTRS 59).

Krym. *belgi* Belgi (KKTS 82).

Kkp. *belgi* 1. Belgi, alamet 2. Bir şeyin (mezar vb.). başına konulan hatırlatıcı şey, yazıt, yazılı alamet 3. İnsanın dış görünüşü, onun kim olduğunu gösteren özellikler 4. İma, anlamlı işaret 5. Düşen iz, kalıntı, nişan (KKLPKTS 77).

Nog. *belgi* 1. İşaret, nişan, not, gösterge 2. *gr.* İşaret, belirti 3. Değer, ölçü (okul puanı). 4. *etn.* Kıza evlilik onayı amacıyla sunulan hediye 5. *gr.* İşaret (özne veya nesneyi belirtmek için) (NRS 76).

Eski Türkçede *belgü* "işaret, iz, alamet, nişan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "zahir, aşikâr, belli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "alamet, işaret, sembol" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "haber verme şekli, işaret, sembol; bir şeyi bildiren, haber veren ve tasdikleyen durum, alâmet; bir şeyi ya da birini tanımaya yardım eden özellik; bir durumun ya da şeyin tesiri sonucunda oluşan iz; belli bir şartlı mana bildiren işaret; damga, mühür; öğrencilerin eğitim seviyesini gösteren değer (5'lik not sistemi ile gösterilir); kişinin bilgisini, ilgilendiği işi, kuruluşu ya da gösterdiği çalışmayı, başarıyı bildiren, göğse takılan rozet; belli bir şeyin damga olarak kullanılan sureti, resmî; dileği, buyruğu bildiren, baş, kol hareketi ile yapılan uyarı amaçlı işaret", Karakalpak Türkçesinde "bir şeyin (mezar vb.). başına konulan hatırlatıcı şey, yazıt, yazılı alamet; insanın dış görünüşü, onun kim olduğunu gösteren özellikler; ima, anlamlı işaret; düşen iz, kalıntı, nişan ve nogay türkçesinde değer, ölçü (okul puanı); kıza evlilik onayı amacıyla sunulan hediye; İşaret (özne veya nesneyi belirtmek için)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. belgülü, bellü, bilgili II, bilgüli, bilgülü "Belli, açık" (KıpTS 27, 31).

ET. *belgülüg* Açık, belli (EDPT 341).

Krg. *belgilüü* Malûm, muayyen (KS 106).

Kzk. *belgili* 1. Tanınmış, ünlü, meşhur 2. Bilinen, malum (KAZTTS 86).

Bşk. *bilgĕlĕ* Belli, belirtili, alametli, emarreli; göstergeli, işaretli, izli (BŞKTS 91).

Kaz. Tat. *bilgĕlĕ* 1. Bir işareti olan, belli 2. Aşina, tanıdık 3. Ayan, açık 4. Meşhur 5. Elbette, şüphesiz (KZTTTS 61). 6. İyi tanınan, bilinen. 7. Belli, açık olan anlaşılır. 8. İspatlanan, herkesçe bilinen. 9. Bir işin düzenli bir şekilde yapıldığı, özel olarak belirlenen (vakit hakkında). 10. Belli (bir), ayrı (bir), bir şekilde, biraz. 11. Meşhur, ünlü, tanınan. 12. yükl. Bir şeyin aslının, özelliklerinin, onun bir işaretinden, özelliğinden bilinmesi, fark edilmesi anlamını bildirir (TTAS I, s. 163 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 124).

Krçmlkr. *belgili* 1. Bilinen, tanınan, belli 2. Meşhur, tanınmış, ünlü. 3. Şüphesiz, kesin (KMTS 104).

Kmk. *belgili* 1. Tanıdık, bildik 2. Ünlü, tanınmış, meşhur 3. Belli başlı, belirli, muayyen 3. Belli başlı, belirli, muayyen 4. Belirli olan, belirtili olan, herhangi bir işareti olan; işaretlenmiş 4. Bir alamete sahip olan, bir işarete sahip olan (KMKTS 69).

Krm. Tat. *belgili* 1. Belgili, işaretli 2. Bilinen, ünlü (KTTRS 59).

Krym. *belgili* 1. İşaretli 2. Belli (KKTS 82).

Kkp. *belgili* Bilinen, malum; açık, belirli; ilgili, alakalı (KKLPKTS 77).

Nog. *belgili* 1. İşaretli, belirtilmiş; mevcut kayıtlar /notlar, işaretler, işaretlenmiş 2. Görülen, mevcut işaret, nişan 3. Bilinen, belirgin 4. Meşhur, popüler 5. Tanınan, ünlü 6. *ara söz,* Tabii, elbette, anlaşıldı, malum (NRS 76).

Eski Türkçede *belgülüg* "açık, belli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "belli, açık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "belli, açık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Nogay Türkçesinde "meşhur, popüler" anlamında genişlemiştir.

Kıp. belgüsiz, belgüsüz "Belirsiz, işaretsiz" (KıpTS 27).

ET. *belgüsüz* Bellisiz, işaretsiz (EDPT 342).

Krg. *belgisiz* Alâmeti, işareti bulunmayan; meçhul, belirsiz (KS 106).

Kzk. *belgisiz* Belirsiz, bilinmeyen, meçhul (KAZTTS 86).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *bilgěsěz* 1. Belirsiz 2. Bilinmeyen (KZTTTS 61).

Krçmlkr. *belgisiz* Belirsiz, müphem (KMTS 104).

Kmk. *belgisiz* 1. Bilinmez, meçhul, belirsiz 2. Tanınmamış, meşhur olmayan 3. Belirsiz, belgisiz; müphem 4. İşaretsiz, nişansız 5. Alameti olmayan (KMKTS 70).

Krm. Tat. *belgisiz* 1. İşaretsiz. 2 (konuşmada). Bilinmeyen, bilinmez, belirsiz, meçhul; *bellisiz* Belirsiz, bellisiz, müphem, belgisiz, gayrimuayyen; bilinmeyen, bilinmez, belirsiz, meçhul (Maşkaraoğlu, 2018, ss. 505, 506).

Krym. *belgisiz* Bellisiz (KKTS 82).

Kkp. *belgisiz* Belirsiz, bilinmeyen (KKLPKTS 78).

Nog. *belgisiz* 1. Belirlenmemiş, işaretlenmemiş, bilinmeyen 2. Fark edilmeyen, hiçbir işaret ve belirti taşımayan 3. Tanınmayan, bilinmeyen (NRS 76).

Eski Türkçede *belgüsüz* "bellisiz, işaretsiz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "belirsiz, işaretsiz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "belirsiz, işaretsiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk ve Nogay Türkçesinde "tanınmamış, meşhur olmayan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. beliğab "Kuşak, kemer" (KıpTS 27).

ET. *bélbaġ* Bel bağı, kemer, kuşak (DTS 93).

Krg.-ø

Kzk. *belbev, belbav* Kemer, kuşak (KAZTTS 86).

Bşk. *bilbav* Kuşak, kemer (BŞKTS 90).

Kaz. Tat. *bilbav* 1. Bel kemeri, kayış (KZTTTS 60). 2. sp. Aikido, karate gibi sporlarda sporcunun ustalığı arttıkça onun başarısını gösteren çeşitli renklerdeki kuşak.

3. *sp*. Tatar güreşinde bele takılıp çekilen geniş kumaş parçası (TTAS 2015, s. 526, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 689).

Krçmlkr. *belibav* Kemer (KMTS 104).

Kmk. *belbaw* 1. Kumaştan yapılmış kumaş 2. Deri kemer (KMKTS 69).

Krm. Tat. *ḳuşaḳ* (ağızlarda *belbav*). 1. Kemer, kuşak 2. *coğ.* Kuşak, mıntıka, bölge. 3. Bölge, mıntıka (Ülkenin belirli bir nedene göre ayrılmış bir parçası). 4. Kuşak; divar ~ı (inşaatçılık). Perde duvar (donatılı beton duvar). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1305).

Krym. *belbağı, belbav* Bel bağı, bel kemeri (KKTS 81).

Kkp. *belbew* 1. Bel bağı, kemer 2. Çadırın "kerege"sinin dışından bağlanan ip, urgan 3. At ve eşeğin belinden bağlanan, eyeri tutan kayış (KKLPKTS 77).

Nog. *belbav* Kuşak, kemer (Atay, 1998, s. 252).

Eski Türkçede *bélbaġ* "bel bağı, kemer, kuşak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kuşak, kemer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "belbağı, kuşak, kemer" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde spor alanında "karete, aikido ve güreşte sporcunun başarısını gösteren renkli kuşak", Kırım-Tatar Türkçesinde coğrafya alanında "kuşak, mıntıka, bölge" ve inşaatçılık alanında "kuşak; divar" gibi anlamlarla terimleşerek genişlemiştir. Karakalpak Türkçesinde ise "çadırın "kerege"sinin dışından bağlanan ip, urgan; at ve eşeğin belinden bağlanan, eyeri tutan kayış" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. bellik "Bele bağlanan silahların tümü" (KıpTS 27).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *beldik* Deri kemer, kayış (KAZTTS 86).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *bellik* Kuşak (KMTS 104).

Kmk. *bellik* Çapraz, enine bağlama raptiyesi (msl. araba karoserinde) (KMKTS 70).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *bellik, belbew* 1. Bel bağı, kemer 2. Çadırın "kerege"sinin dışından bağlanan ip, urgan 3. At ve eşeğin belinden bağlanan, eyeri tutan kayış (KKLPKTS 77).

Nog. *bellik* 1. Eyere bağlanan kemer, kayış 2. Çekecek (kapı için) (NRS 77).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bellik* "bele bağlanan silahların tümü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kemer, kuşak" anlamı ile yaşamaktadır. Karakalpak Türkçesinde "çadırın "kerege"sinin dışından bağlanan ip, urgan"; "at ve eşeğin belinden bağlanan, eyeri tutan kayış" Nogay Türkçesinde ise "çekecek (kapı için). " anlamını kazanmıştır.

Kıp. beltek, biltek, peltek "Peltek, kekeme" (KıpTS 27, 215).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *bildek* Bazı sesleri düzgün çıkaramayan, peltek (BŞKTS 91).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *peltek* 1. Kekeme, keke 2. Peltek (KTTRS 262).

Krym. *beltek* Peltek, kekeme (KKTS 82).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *beltek, biltek, peltek* "peltek, kekeme" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak

lehçelerinden Başkurt, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "peltek, kekeme" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. belü, bili, bilgü, bilig, bilik I "İlim" (KıpTS 27, 31).

ET. *bilig* Bilgi, ilim, bilgi (EDPT 339).

Krg. *bilim* Bilgi, ilim (KZTTTS 120).

Kzk. *bilik* Bilim, bilgi (KAZTTS 105).

Bşk. *bĕlĕk* Bilgi, bilim; eğitim (BŞKTS 72).

Kaz. Tat. *bĕlĕk* Bilgi, bilim (KZTTTS 57).

Krçmlkr. *bilim* Bilgi (KMTS 107).

Kmk. *bilim* 1. Bilgi; tahsil (herhangi bir sahada); eğitim 2. Bilim, ilim (KMKTS 73).

Krm. Tat. *bilgi* Bilgi (KTTRS 62).

bilim Bilgi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 524).

Krym. *bilik, bilgi* Bilgi (KKTS 89).

Kkp. *bilim* 1. Bilim, bilgi sistemi 2. Okul vasıtasıyla verilen bilgi, bilimsel malumat (KKLPKTS 86).

Nog. *bilim* Bilgi, anlayış, yetenek (NRS 80).

Eski Türkçede *bilig* "bilgi, ilim, bilgi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ilim" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bilgi, bilim" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ben I, men I, min I "Ben (zamir)." (KıpTS 27).

ET. *beŋ, meŋ* II. Ben (EDPT 346).

Krg. *men* Ben (KS 562).

Kzk. *men* Ben (KAZTTS 402).

Bşk. *ben* Ben, 1. Teklik kişi zamiri (BŞKTS 73).

min Ben, kişi zamiri (BŞKTS 418).

Kaz. Tat. *men* 1. Kimse, şahıs 2. Ayar, düzen (KZTTTS 332).

Krçmlkr. *men* Ben (1. tekil şahıs zamiri) (KMTS 269).

Kmk. *men* şahıs zam. Ben (KMKTS 198).

Krm. Tat. *men* Ben (KTTRS 220).

Krym. *ben* zm. Ben; **Men** ben (KKTS 82).

Kkp. *men* Ben, kendim (KKLPKTS 391).

Nog. *men şah. zam.* Ben (NRS 208-221).

Eski Türkçede *beŋ, meŋ* "ben" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ben (zamir)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ben" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ben II "Vücuttaki siyah nokta" (KıpTS 27).

ET. *beŋ* Yüzün üzerindeki ben (EDPT 346).

Krg.-ø

Kzk. *meŋ* Çoğu doğuştan, tende bulunan ufak, koyu renkli leke veya kabartı, ben (KAZTTS 402).

Bşk. *miŋ* Vücuttaki ben (BŞKTS 418).

Kaz. Tat. *miŋ* Ben, çıban (KZTTS 344).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *min* Siğil (KMKTS 200).

Krm. Tat. *beŋ* Ben (KTTRS 60).

Krym. *ben Beŋ* Ben; leke, benek (KKTS 83).

Kkp. *meŋ* Derideki siyah leke, ben (KKLPKTS 391).

Nog.-ø

Eski Türkçede *beŋ* I. “yüzün üzerindeki ben” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “vücuttaki siyah nokta” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde “vücuttaki siyah nokta, ben” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime Kumuk Türkçesinde “siğil” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. benek “Siyah nokta” (KıpTS 27).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *benek* Benek (KTTRS 60).

Krym. *benek* Benek (KKTS 82).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *benek* “siyah nokta” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “siyah nokta, benek” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. beŋiz “Beniz” (KıpTS 27).

ET. *beŋiz* Ten rengi, beniz (EDPT 352).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *beñiz* (beñzi). Yüz, çehre (Maşkaraoğlu, 2018, s. 508).

Krym. *beŋiz* Beniz (KKTS 83).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *beŋiz* "ten rengi, beniz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "beniz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçeleriden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "beniz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. berklik "Sağlamlık, kuvvetlilik" (KıpTS 28).

ET.-ø

Krg. *bekemdik* Sağlamlık, dayanıklılık (KS 104).

Kzk. *beriktik* 1. Sağlamlık, dayanıklılık 2. Sabitlik değişmezlik (KAZTTS 87).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *beriklik* Sağlamlık, güçlülük, dayanıklılık (KKLPKTS 80).

Nog. *berklik* 1. Sertlik 2. Dayanıklılık, sarsılmayan 3. Canlılık, dayanıklılık (NRS 78).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *berklik* "sağlamlık, kuvvetlilik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden

Kırgız, Kazak, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "sağlamlık, dayanıklılık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "sabitlik değişmezlik", Nogay Türkçesinde "sabitlik, canlılık ve sertlik" gibi anlamlarla da genişlemiştir.

Kıp. berü, biri, börü I "Beri, bu taraf" (KıpTS 28).

ET. *berü, beri* Beri, öte (EDPT 355).

Krg. *beri* Bu yana doğru, buraya; daha yakın (KS 109).

Kzk. *beri* Bu tarafa, bu yana (KAZTTS 87).

Bşk. *birĕ* 1. Beri, bu tarafa daha yakın 2. ... den beri (BŞKTS 92).

Kaz. Tat. *birĕ* Bura, burası, burada (KZTTTS 61).

Krçmlkr. *beri* Bu taraf, buraya (KMTS 105).

bergi Bu taraf, bu tarafki (KMTS 105).

Kmk. *beri* 1. Beri, buraya, bu tarafa (söyleyene yakın). 2. Beride, bu tarafta (KMKTS 70).

Krm. Tat. *beri, berli* (edat). Beri; ondan (Maşkaraoğlu, 2018, s. 512).

Krym. *beri* -den buraya (kadar) (KKTS 84).

Kkp. *beri* Belli bir zamandan sonra, -den itibaren, -den beri; beri taraf, yakın (KKLPKTS 80).

Nog. *bergi* Bu tarafta olan, yakında bulunan, yakın (NRS 77).

Eski Türkçede *berü, beri* "beri, öte" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "beri, bu taraf" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "beri, bu taraf" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. beş, beyş, biş "Beş (sayı)." (KıpTS 28, 29, 32).

ET. *béş* Beş (EDPT 376).

Krg. *beş* Beş (KS 110).

Kzk. *bes* Beş (KAZTTS 88).

Bşk. *biş* 1. Beş (5). 2. Beşlik sistemde en iyi düzeyi gösterir.(BŞKTS 90).

Kaz. Tat. *biş* 1. Beş 2. *mec.* El 3. Beş puanlık, en yüksek derecede (KZTTTS 62). 4. Bişler. Tahmini olarak saat beş civarı: Dört ile beş ya da beş ile altı arası (TTAS I, s. 171 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 125).

Krçmlkr. *beş* Beş (KMTS 105).

Kmk. *beş* Beş (KMKTS 71).

Krm. Tat. *beş* Beş (KTTRS 60).

Krym. *beş* Beş (KKTS 85).

Kkp. *bes* Beş, beş adet (KKLPKTS 80).

Nog. *bes* 1. Beş 2. Beşlik (NRS 78).

Eski Türkçede *béş* "beş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "beş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "beş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "beş puanlık, en yüksek derecede; tahmini olarak saat beş civarı" ve mecazlaşarak "el", Nogay Türkçesinde "beşlik" anlamında genişlemiştir.

Kıp. betig, biti, bitig, bitik I, bitiv, bitüv "Kitap, yazı, mektup" (KıpTS 28, 33).

ET. *bitig* Yazıt, kitabe, kitap, yazı, mektup (EDPT 303).

Krg. *bitik* Yazı, yazılı metin (KTS 369).

Kzk. *bitik* Mektup, belge, yazı (Oba, 2019, s. 108).

Bşk. *bětěv* 1. Yazı; belge 2. Muska 3. Elbise yaması, bez parçası (BŞKTS 79).

Kaz. Tat. *bětěk* yazuv[10] (TTAS I, s. 157 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 700). *esk.* Resmî yazı, mektup (TTAS 2005-2015, s. 83-509, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 700).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *bitik, haykel* Muska, nazarlık, tılsım (KMKTS 76).

[10] "yazuv II i. 1. Yazmak için kullanılan işaretler sistemi, alfabe. 2. Harfleri yazma tarzı, el yazısı." (TTAS III, s. 624 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 700).

Krm. Tat. *bitik* 1. Kitap 2. Yazma, yazı; belge, vesika (Maşkaraoğlu, 2018, s. 534).

Krym. *bitik* 1. Mektup, yazı 2. Tutanak, defter, kayıt defteri (KKTS 92).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *bitig* "yazıt, kitabe, kitap, yazı, mektup" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kitap, yazı, mektup" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "yazı; mektup; belge" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kumuk Türkçesinde "muska", Başkurt Türkçesinde "elbise yaması, bez parçası", Kazan-Tatar Türkçesinde "alfabe", Kırım-Tatar Türkçesinde "kitap" anlamında genişlemiştir.

Kıp. betli I "Tanıdık yüzlü" (KıpTS 28).

ET.-ø

Krg. *bet* 1. Yanak 2. Yüz 3. Satıh (yüzey). 4. Hayvan çehresi, suratı 5. Sahife 6. Vicdan, haya (KS 111).

Kzk. *betti* 1. Geniş yüzlü (kişi). 2. *mec.* Cesur, gözünü budaktan sakınmayan (KAZTTS 88).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *betli* Yüzlü, simalı; rengi, renkli, o renkte (KM II: 114 akt. Ceylan, 2022, s. 42).

Kmk. *betli* 1. Herhangi bir yüzü olan 2. *gr*. Şahıslı, özneli, şahsı olan (KMKTS 71).

Krm. Tat. *betli* Yüzlü, çehreli, simalı (KTTRS 515).

Krym.-ø

Kkp. *betli* İri, büyük, cüsseli (KKLPKTS 81).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *betli* I "tanıdık yüzlü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde "yanak; yüz; satıh (yüzey); hayvan çehresi, suratı; sahife; vicdan, haya", Karaçay-Malkar, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "herhangi bir yüzü olan, çehreli", Kazak Türkçesinde "geniş yüzlü (kişi)." açıklamasıyla yakın bir anlama geçiş yapmıştır. Ayrıca Karakalpak Türkçesinde "iri, büyük, cüsseli", Kazak Türkçesinde "cesur, gözünü budaktan sakınmayan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bev, böv, böy II "Örümcek" (KıpTS 29, 36).

ET. *bew, bög, böv* Zehirli bir örümcek, tarantula (EDPT 323).

Krg. *böy, böyü* Phalangina denilen zehirsiz büyük örümcek (KS 140).

Kzk. *büyi* Tarantula örümceği (KAZTTS 101).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *böyĕ* Örümcek (KZTTTS 67).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *biy* Örümcek (KTTRS 63).

Krym. *biy* Örümcek (KKTS 93).

Kkp.-ø

Nog. *biy* 1. Örümcek 2. Dişi arı (NRS 79-80).

Eski Türkçede *bew, bög, böv* "zehirli bir örümcek, tarantula" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "örümcek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "örümcek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Nogay Türkesinde "dişi arı" gibi anlamlarla da genişlemiştir.

Kıp. beyenç, beyinç "Sevinç" (KıpTS 29).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *biyenç* Neşe; sevinç (KKTS 93).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *beyenç, beyinç* "sevinç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "sevinç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. beyin, beyni, mey, meyin, meyni, miyin, miyni "Beyin" (KıpTS 29, 183, 185).

ET. *beyin, beyni, béŋi* Beyin (EDPT 386).

Krg. *mee* Beyin, dimağ (KS 560).

Kzk. *mıy* 1. Beyin 2. *mec.* Şuur, bilinç (KAZTTS 405).

Bşk. *měyĕ* 1. Beyin 2. Akıl, zeka (BŞKTS 413).

Kaz. Tat. *miy* 1. Beyin 2. Akıl (KZTTTS 345).

Krçmlkr. *mıyı* 1. Beyin 2. Akıl, zeka (KMTS 272).

Kmk. *miy* 1. Beyin 2. Tepe (KMKTS 201).

Krm. Tat. *miy* 1. *anat.* Beyin 2. *anat*. Bıngıldak (KTTRS 1413).

Krym. *miy* Beyin (KKTS 301).

Kkp. *miy* 1. Beyin, beyin organı 2. *ağ.* Akıl, şuur, fikir (KKLPKTS 398).

Nog. *mıy* Beyin (NRS 230).

Eski Türkçede *beyin, beyni, béŋi* "beyin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "beyin" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "beyin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karakalpak Türkçesinde mecazlaşarak "şuur, bilinç, akıl zeka", Kırım-Tatar Türkçesinde ise tıp alanında terimleşerek "bıngıldak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. beylik "1. Beylik; *Beglik* Beylik 2. Muharebede askere verilen silah, çanta vb. 3. Devlete ait olan her şey" (KıpTS 29).

ET. *beglik* Beylik (EDPT 326).

Krg. *biylik* 1. Hakimiyet 2. *es*. Diktatörlük 3. *tar*. Biy vaziyeti yahut vazifesi (bk. Biy II) (KS 124).

Kzk. *biylik* 1. Hakimiyet, üstünlük, idare, iktidar, otorite. 2. Hüküm (KAZTTS 89).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *biylĕk* Beylik (TTS 58).

Krçmlkr. *biylik* I. Prenslik, beylik, hakimiyet (KMTS 109).

Kmk. *biylik* 1. Bey olma durumu, beylik 2. Beyin idare alanı vb (KMKTS 77).

Krm. Tat. *beylik tar.* Beylik (Maşkaraoğlu, 2018, s. 517).

Krym. *biylik* 1. Beylik, devlet 2. Saltanat; sf. Beylikle, devletle ilgili (KKTS 93).

Kkp. *biylik* Yöneticilik, idarecilik, liderlik, başkanlık (KKLPKTS 91).

Nog.-ø

Eski Türkçede *beglik* "beylik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "1. Beylik; 2. Muharebede askere verilen silah, çanta vb.; 3. Devlete ait olan her şey" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "beylik" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci ve Karayim Türkçesinde yer alan "devletle ilgili" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamını korumuştur. Tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "muharebede askere verilen silah, çanta vb" ise kullanılmayarak daralmıştır.

Kıp. beyüklik, büyüklük “Büyüklük” (KıpTS 29, 40).

ET. *beḏüklük* Büyüklük, azamet (EDPT 304).

Krg. *biyiktik* 1.Yükseklik (KS 124). 2. *coğ.* Yükselti, tümsek 3. *mat*. Yükseklik, geometrik biçimlerde, tabandan tepeye olan uzaklık 4. Yükseklik, yücelik 5. *mec.* Derece veya makam bakımından üstünlük, üst makam (KTS 371).

Kzk. *biyiktik* 1. Yükseklik, yücelik 2. *mec.* Gökyüzü, sema, feza (KAZTTS 89).

Bşk. *böyöklök* Büyüklük, yükseklik; yücelik (BŞKTS 108).

Kaz. Kaz. Tat. *biyĕklĕk* 1. Uzunluk 2. Yükseklik 3. Tepe 4. Şöhret, şan (KZTTTS 62). 5. *mat.* Figürün en üst kısmından en altına kadar olan dikey uzunluğu (TTAS I, s. 160 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 126). 6. *astr.* Güneşin ufuk çizgisinden yüksekliği” ve “şöhret” anlamının yanında “bir şeyin üstünlüğü, olgunlaşma derecesi, ustalığın en üst kademesi (TTAS 2015, s. 516, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 126).

böyĕklĕk 1. Önemi yönünden büyük olma durumu (TTAS I, s. 214 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 126). 2. Kişide saygı, yücelik, hayranlık hisleri oluşturan özellik 3. Kişinin akıllılığı, kendisinin çok fazla önemli olduğu konusundaki duygu ve düşünceleri” anlamları da kayıtlıdır (TTAS 2015, s. 583, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 126).

Krçmlkr. *miyiklik* Yükseklik (KMTS 273).

Kmk. *biyiklik* Yükseklik, irtifa (KMKTS 77).

Krm. Tat. *buyüklik mat.* Nicelik, kemiyet (Maşkaraoğlu, 2018, s. 568).

Krym. *biyiklik* Yükseklik; yücelik (KKTS 93).

Kkp. *biyiklik* 1. Yükseklik, bir şeyin sonu, uzunluğu 2. Zirve, doruk, yükseklik 3. *ağ.* Paha, değer, kıymet (KKLPKTS 91).

Nog. *biyiklik* 1. Yükseklik, büyüklük 2. Derece, seviye (NRS 80).

Eski Türkçede *beḏüklük* “büyüklük, azamet” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “büyüklük” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde “yücelik, büyüklük” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kumuk Türkçesinde coğrafya alanında terimleşerek “irtifa, yükselti”, Kırgız

ve Kazan-Tatar Türkçesinde matematik alanında terimleşerek "dikey uzunluk" ve Kırım-Tatar Türkçesinde "nicelik, kemiyet", Kazan-Tatar Türkçesinde astroloji alanında terimleşerek "güneşin ufuk çizgisinden yüksekliği", Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "gökyüzü, sema, feza" ve Kazan-Tatar Türkçesinde "önemi yönünden büyük olma durumu; kişide saygı, yücelik, hayranlık hisleri oluşturan özellik; kişinin akıllılığı, kendisinin çok fazla önemli olduğu konusundaki duygu ve düşünceleri" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. bez I, biz II, böz I, büz "Bez, kumaş parçası" (KıpTS 29, 33, 36, 40).

ET. *béz* II*, bez, böz* Pamuk kumaş, bez (EDPT 389).

Krg. *böz* Bez (elişi olan beyaz, kaba pamuklu kumaş). (KS 140).

Kzk. *böz* Bez (TTKTS78).

Bşk. *bes* Bez, ince pamuk bez (BŞKTS 77).

bez Bez, ince pamuk bez (BŞKTS 82).

Kaz. Tat. *bez* Bez, Amerikan bezi (KZTTTS 57).

Krçmlkr. *böz* Amerikan bezi, bez (KMTS 112).

Kmk. *bez* Adi, kaba kumaş, bez (KMKTS 72).

Krm. Tat. *bez* Kumaş, bez, patiska (KTTRS 61).

Krym. *bez* Bez (KKTS 86).

Kkp. *böz* Bez, dokunmuş kumaş (KKLPKTS 101).

Nog. böz Bez (Atay, 1998, s. 255).

Eski Türkçede *béz* II*, bez, böz* "pamuk kumaş, bez" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bez, kumaş parçası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bez, kumaş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp bez II "Vücutta deri ve et arasında ve en çok boyunda, kasıkta çıkan şiş, beze" (KıpTS 29).

ET. *béz* Etle deri arasındaki yumuşak doku, beze (EDPT 388).

Krg. *bez* 1. Gudde, bez, ur (KS 114). 2. *mec.* Sert, acımasız (KTS 338).

Kzk. *böz* Bez (TTKTS 78).

Bşk. *biź* 1. Canlılarda çeşitli salgıları sağlayan bezler, bez. 2. Adem elması (BŞKTS 94).

Kaz. Tat. *anat.* Biz (TTS 58).

Krçmlkr. *bez* Beze, gudde (KMTS 106).

Kmk. *bez* 1. Bez, gudde 2. Şiş, yumru, ur, tümör (KMKTS 72).

Krm. Tat. *bez* Bez (salgı oluşturan organ) (KTTRS 61).

Krym.-ø

Kkp. *bez* Vücutta bulunan ve vücudun ihtiyaç duyduğu maddeleri salgılayan veya gereksizleri reddeden organ, bölüm (KKLPKTS 82).

Nog. *bez* Bez (NRS 75).

Eski Türkçede *béz* I "etle deri arasındaki yumuşak doku, beze" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "vücutta deri ve et arasında ve en çok boyunda, kasıkta çıkan şiş, beze" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "beze" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "şiş, yumru, ur, tümör", Başkurt Türkçesinde "adem elması", Kırgız Türkçesinde de mecazlaşarak "sert, acımasız" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bezek, bizek "Süs" (KıpTS 29, 33).

ET. *bezek* Süs, nakış (EDPT 391).

Krg. *bezentüü* Süs (KS 114).

Kzk. *bezek* bezek, süs (KAZTTS 84).

Bşk. *biźek* 1. Bezek, süs, ziynet 2. Güzellik, tat veren şey (BŞKTS 95).

Kaz. Tat. *bizek* Bezek, süs, nakış (KZTTTS 63).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *bezenç* Süs, ziynet (KMKTS 72).

Krm. Tat. *bezek* Süs, ziynet (Maşkaraoğlu, 2018, s. 517).

Krym. *bezev* Süs (KKTS 87).

Kkp.-ø

Nog. *bezek esk.* Süs, nakış (NRS 75).

Eski Türkçede *bezek* "süs, nakış" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "süs" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Nogay Türkçesinde "süs, nakış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "güzellik, tat veren şey" anlamında da genişlemiştir.

Kıp. bezenli "Bezenmiş, süslenmiş" (KıpTS 29).

ET.-ø

Krg. *bezenüü* Süslenmek, bezenmek (KS 114).

Kzk. *bezendi* bezenmiş, süslenmiş, takınmış (Oba, 2019, s. 97).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bezenli* "bezenmiş, süslenmiş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kazak Türkçesinde "süslü, bezenmiş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bezgek, bizgek "Sert ateş, sert humma, soğuk ısıtma" (KıpTS 29, 33).

ET. *bezġek* Malarya, sıtma (EDPT 391).

Krg. *bezgek* Malarya, sıtma (KS 114).

Kzk. *bezgek* Sıtma, malarya (KAZTTS 84).

Bşk. *biźgek* Sıtma, malarya (BŞKTS 95).

Kaz. Tat. *bizgek* Sıtma, sıtma nöbeti (KZTTTS 63).

Krçmlkr. *bezgek* Sıtma (KMTS 106).

Kmk. *bezzek* Sıtma, humma, malarya (KMKTS 72).

Krm. Tat.-ø

Krym. *bezgek* Ateş, humma (Koçak, 2021, s. 58).

Kkp. *bezgek* Sıtma hastalığı (KKLPKTS 82).

Nog. *bezgek* Sıtma, ateşli hastalık (NRS 75).

Eski Türkçede *bezġek bizgek* "malarya, sıtma" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sert ateş, sert humma, soğuk ısıtma" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "malarya, sıtma" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bıçaḳ, bışaḳ "Bıçak, hançer, kama" (KıpTS 29, 30).

ET. *bıçak* Bıçak (EDPT 293).

Krg. *bıçak* Bıçak (KS 115).

Kzk. *pışaq* Bıçak (KAZTTS 476).

Bşk. *bısaḳ* Bıçak, kesici alet, keski (BŞKTS 85).

Kaz. Tat. *pıçak* 1. Bıçak (KZTTTS 379). 2. Bir makina ya da iş aletinin kesmek, doğramak için özel yapılan kısmı. 3. *mec. kon.* pıçak, pıçagım. Cümleden anlaşılan işe, harekete öfkelenme hissi katma, rızasızlık ifadesi verip işin, durumun yokluğunu ya da varlığını bildirir. 4. *mec. kon.* pıçagıma. Öfke, rızasızlık ifadesi ile: niye, ne için. 5. *mec.* Birine büyük rahatsızlık, kötülük getiren şey (TTAS II, s. 565 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 261).

Krçmlkr. *bıçaḳ* Bıçak (KMTS 106).

Kmk. *biçaq* Bıçak (KMKTS 72).

Krm. Tat. *pıçaq* 1. Bıçak (KTTRS 265). 2. Traş bıçağı, jilet (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1579).

Krym. *pıçaq* Bıçak (KKTS 334).

Kkp. *pışaq* Bıçak (KKLPKTS 465).

Nog. *pışaq* Bıçak (NRS 273).

Eski Türkçede *bıçak* "bıçak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bıçak, hançer, kama" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bıçak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde ise mecazlaşarak "işe, harekete öfkelenme hissi katma, rızasızlık ifadesi verip işin, durumun yokluğunu ya da varlığını bildirme; öfke, rızasızlık ifadesi; birine büyük rahatsızlık, kötülük getiren şey" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bıçılġan "Vücutta olan çatlaklar, mayasıl" (KıpTS 29).

ET. *bıçılġan* Vücutta olan çatlaklar (ellerde ve ayakalarda) (EDPT 295).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *bısılġı* İnsanda parmak, hayvanlarda toynak aralarında nem ve rutubetten oluşan bir hastalık (BŞKTS 85-86).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *bıçılġan* “vücutta olan çatlaklar (ellerde ve ayakalrda).” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “vücutta olan çatlaklar, mayasıl” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde “insanda parmak, hayvanlarda toynak aralarında nem ve rutubetten oluşan bir hastalık, bısala” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bıçḳı, bıçḳu, bışḳı, buçkı “Bıçkı, testere” (KıpTS 29).

ET. *bıçġu* Bıçkı, testere (EDPT 294).

Krg.-*ø*

Kzk. *pışḳı* Bıçkı, testere (Oba, 2019, s. 97).

Bşk. *bısḳı* Testere; ağaç, demir kesmeye yarayan keski (BŞKTS 86).

Kaz. Tat. *pıçkı* Bıçkı, testere (KZTTTS 379).

Krçmlkr. *bıçhı* Testere (KMTS 106).

Kmk. *bıçğı* Testere, bıçkı (KMKTS 72).

Krm. Tat. *pıçqı* Testere, bıçkı (KTTRS 265).

Krym. *bıçqı* Testere (KKTS 87).

Kkp. *pışqı* Bıçkı, testere (KKLPKTS 465).

Nog. *pışxı* Bıçkı (NRS 273).

Eski Türkçede *bıçġu* “bıçkı, testere” biçimide yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “bıçkı, testere” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “bıçkı, testere” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bıldırçın, bıldurçın, böyürçin “Bıldırcın” (KıpTS 30).

ET. *bıldırçın, budursın* Bıldırcın (EDPT 335).

Krg.-*ø*

Kzk. *büldirşin* 1. Bıldırcın 2. *mec.* Küçük çocuk (KAZTTS 102).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *bıldırcın* (zooloji). Bıldırcın (Tavukgillerden, keklikten küçük, boz renkli, benekli, yurdumuzda en çok güzün avlanan, eti çok sevilen bir göçücü kuş) (KTTRS 519).

Krym. *bıldırçın* Bıldırcın (KKTS 87).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *bıldırçın, budursın* "bıldırcın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bıldırcın" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "bıldırcın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde ise mecazlaşarak "küçük çocuk" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bışaḳşı "Bıçakçı" (KıpTS 30).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *bıçakçı* Bıçak ustası, bıçakçı (KM II: 115 akt. Ceylan, 2022, s. 43).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *biçaḳçi, pıçaḳçı* Bıçak üretimi ustası (Maşkaraoğlu, 2018, s. 521).

Krym. *pıçaqçı* Bıçakçı (KKTS 334).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bışaḳşı* "bıçakçı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "bıçakçı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bışuḳ, buçuḳ, buşuḳ "Yarım, buçuk" (KıpTS 30, 36, 39).

ET. *bıçuk, buçuk* Yarım, buçuk (EDPT 294).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *buçuq* Buçuk (KTTRS 65).

Krym. *buçıq* Buçuk (KKTS 100).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *bıçuk, buçuk* "yarım, buçuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yarım, buçuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "yarım, buçuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bıyıḳ, mıyıḳ "Bıyık" (KıpTS 30, 183).

ET. *bıyık, bıd̲ık* Bıyık (EDPT 385).

Krg.-ø

Kzk. *mıyıḳ* Bıyık (Oba, 2019, s. 98).

Bşk. *mıyıḳ* Bıyık (BŞKTS 416).

Kaz. Tat. *mıyık* 1. Bıyık 2. Bıyık şeklindeki (KZTTTS 340). 3. *bot*. Bıyığa benzeyen filiz, duyarga. 4. *kon*. Fide (TTAS II, s. 412 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 683).

Krçmlkr. *mıyıḳ* Bıyık (KMTS 272).

Kmk. *mıyıq* Bıyık (KMKTS 199).

Krm. Tat. *mıyıq* Bıyık (KTTRS 224).

Krym. *mıyıq* Bıyık (KKTS 299).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *bıyık, bıḍık* "bıyık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bıyık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "bıyık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "fide" ve botanik alanında terimleşerek "bıyığa benzeyen filiz, duyarga" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bile, bilen, birge, birle, birlen "İle, birlikte" (KıpTS 31, 32).

ET. *birle* İle (EDPT 364).

Krg. *birge* Beraber, birlikte (KS 122).

Kzk. *birge* Birlikte, beraber (KAZTTS 106).

Bşk. *bĕlen, ilan, ile, ilen, mĕnen* İle (BŞKTS 72).

Kaz. Tat. *bĕrge* 1. Beraber, birlikte 2. Aynı zamanda (KZTTTS 58).

Krçmlkr. *birge* Beraber (KMTS 108).

Kmk. *birge* Birlikte, beraber (KMKTS 75).

Krm. Tat. *bilen, beraber; bile (ıı); birlikte; ile (-le; - nen). ağ.* Birlikte, beraber (Maşkaraoğlu, 2018, s. 523).

Krym. *bile* 1. *zf*. Bile 2. *e*. İle (KKTS 89).

Kkp. *birge* Birlikte, beraber (KKLPKTS 88).

Nog. *birge* Birge, birlikte, beraber, bir arada (NRS 81).

Eski Türkçede *birle* "ile" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ile, birlikte" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ile, birlikte" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bilegi, bilegü, bilevi, bilevü "Bileği, bileği taşı" (KıpTS 31).

ET. *bilegü, bilewü* Bileği taşı (EDPT 341).

Krg. *bülöö* Bileği taşı (bıçak, ustura vs. bilemek için). ince bileği taşı (KS 155).

Kzk. *bilev* Eğe, bileği taşı (KAZTTS 105).

Bşk. *bĕlev* Biley taşı (BŞKTS 73).

Kaz. Tat. *bĕlev* Biley taşı (KZTTTS 57).

Krçmlkr. *bilev* Bileği taşı (KMTS 107).

Kmk. *bilew* Bileği (KMKTS 73).

Krm. Tat. *bilev* Bileği taşı (usturayı bilemek için) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 523).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *bilev* Bileği taşı (bıçak bilemek için) (NRS 80).

Eski Türkçede *bilegü, bilewü* "bileği taşı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bileği, bileği taşı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "bileği taşı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bilek, bölek II "Bilek, kol" (KıpTS 31, 36).

ET. *bilek* Bilek (EDPT 338).

Krg. *bilek* 1. Dirsekle el arasındaki kısım: bilek 2. Hayvan ayağının aşağı kısmı (KS 120).

Kzk. *bilek* 1. Dirsek ile el arasındaki kısım, bilek 2. *mec.* Güç, kuvvet (KAZTTS 105).

Bşk. *bĕlek* Bilek, dirsek (BŞKTS 72).

Kaz. Tat. *bĕlek* Bilek (KZTTTS 57).

Krçmlkr. *bilek* Kol (KMTS 107).

Kmk. *bilek* Bilek, ön kol (KMKTS 73).

Krm. Tat. *bilek* Bilek (KTTRS 62).

Krym. *bilek* Bilek (KKTS 89).

Kkp. *bilek* 1. Bilek, elin bilek kısmı 2. *ağ.* İş, emek, güç (KKLPKTS 85).

Nog. *bilek* Bilek (NRS 80).

Eski Türkçede *bilek* "bilek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bilek, kol" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bilek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "hayvan ayağının aşağı kısmı", Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "güç, kuvvet", Karakalpak Türkçesinde "iş, emek, güç" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bilezik, bilezük "Bilezik" (KıpTS 31).

ET. *bilezük* Bilezik (EDPT 345).

Krg. *bilerik* 1. Bilezik 2. Atın ayaklarındak arzanî (enine). siyah daireler (KS 120).

Kzk. *bilezik* Bilezik (KAZTTS 105).

Bşk. *bĕleźĕk*, *bĕźelĕk* Bilezik (BŞKTS 73).

Kaz. Tat. *bĕlezĕk* Bilezik (KZTTTS 57).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *bilezik* Bilezik (KMKTS 73).

Krm. Tat. *bilezik, bilezlik* Bilezik (KTTRS 62).

Krym. *bilezik* Bilezik (KKTS 89).

Kkp. *bilezik* Bilezik (KKLPKTS 85).

Nog.-ø

Eski Türkçede *bilezük* "bilezik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bilezik"anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "bilezik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "atın ayaklarındak arzanî (enine). siyah daireler" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bilge "Bilge, âlim" (KıpTS 31).

ET. *bilge* Bilge (EDPT 340).

Krg. *bilgi* 1. Bilge 2. Akıllıca, ustalıkla 3. *mec.* Yönetim, idare (KTS 357).

Kzk. *bilgir* Bilge, bilgili (kişi) (KAZTTS 105).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *bilgiç* 1. Sihirbaz, kahin 2. Ukala adam (KMTS 107).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *bilgir* Bilgiç; alim (derin ve çok bilgisi olan, çok bilgili) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 524).

Krym. *bilgiş* Bilirkişi (KKTS 89).

Kkp. *bilgir* İyi bilen, bilgili (KKPKTS 85).

Nog.-ø

Eski Türkçede *bilge* "bilge" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bilge, âlim" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "bilge" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "akıllıca, ustalıkla" ve mecazlaşarak "yönetim, idare", Karaçay-Malkar Türkçesinde "sihirbaz, kahin; ukala adam" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bilgili “Bilgili” (KıpTS 31).

ET. *biliglig* Bilgili, alim (EDPT 341).

Krg. *bilimdüü* Bilgili; haberdar; alim, tahsil görmüş (KS 120).

Kzk. *bilikti* Bilgili, okumuş, öğrenim görmüş kimse; vasıflı (KAZTTS 105).

Bşk. *bĕlĕklĕ* Bilime sahip, bilgili, alim, okumuş, eğitim görmüş; arif (BŞKTS 72).

Kaz. Tat. *bĕlĕklĕ* 1. Bilgili, bilimli 2. Malumatfüruş, bilgiçlik taslayan (KZTTTS 57).

Krçmlkr. *bilimli* Akıllı, bilgili (KMTS 107).

Kmk. *bilimli* Aydın; bilgin (KMKTS 73).

Krm. Tat. *bilgili* Bilgili, malumatlı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 524).

Krym.-ø

Kkp. *bilimli* Bilgili, malumatlı, tahsilli (KKLPKTS 86).

Nog. *bilimli* 1. Bilgili, tecrübeli 2. Gelişmiş, bilirkişi, okumuş (NRS 80).

Eski Türkçede biliglig “bilgili, alim” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “bilgili” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay- Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “bilgili, alim” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “malumatfüruş, bilgiçlik taslayan” anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. biliş “Tanıdık, bildik” (KıpTS 31).

ET.-ø

Krg. *biliş* Bildik, tanıdık kimse (KTS 358).

Kzk. *bilis* Tanıdık, tanış.(KAZTTS 105).

Bşk. *bĕlĕş* Başkurt için yakın gördüğü veya birlikte yaşadığı Rus dost (‘znakom ’ sözü ile birlikte de aynı anlamda kullanılır.) (BŞKTS 73).

Kaz. Tat. *bělěş* is. 1. Bilinen, görülen, tanınan kişi. 2. *sf. seyr*. Tanıdık olan (TTAS I, s. 145 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 790).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *biliş* 1. Tanıdık 2. Bilgi (KKTS 89).

Kkp. *bilis* Biliş, aşina, tanıdık (KKLPKTS 86).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tanıdık, bildik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "tanıdık, bildik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bin, biŋ, min II, miŋ "Bin (sayı)." (KıpTS 31, 184).

ET. *bıŋ, mıŋ, miŋ* Bin (EDPT 766).

Krg. *miŋ* Bin (KS 567).

Kzk. *mıŋ* Bin (KAZTTS 417).

Bşk. *měŋ* Bin (1000) (BŞKTS 408).

Kaz. Tat. *měŋ* 1. Bin 2. Pek çok, binlerce, hudutsuz (KZTTTS 336). 3. *is. çokl*. měŋner. Binlerce kişi. 4 měŋner. Çok büyük zenginlik, çok para hakkında. 5. *zf. mec*. Pek çok kez, pek çok defa (TTAS II, s. 387 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 812).

Krçmlkr. *ming* Bin sayısı (KMTS 272).

Kmk. *miŋ* Bin (KMKTS 201).

Krm. Tat. *biŋ* Bin (KTTRS 62).

Krym. *bin, biŋ* Bin (KKTS 90).

Kkp. *mıŋ* Bin sayısı (KKLPKTS 394).

Nog. *mıŋ* Bin (NRS 230).

Eski Türkçede *bıŋ, mıŋ, miŋ* “bin” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “bin” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “bin” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “pek çok, binlerce, hudutsuz; binlerce kişi; çok büyük zenginlik, çok para hakkında ve mecazlaşarak pek çok kez, pek çok defa” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. bir “Bir (sayı).” (KıpTS 31).

ET. *bir* Bir (EDPT 353).

Krg. *bir* Bir, birisi, bir defa (KS 121).

Kzk. *bir* 1. Bir 2. Tek, yalnız 3. Belirsizlik bildirir. 4. Hiçbir, hiçbir şey 3. Eşit, aynı, bir 4. Bir, birliktelik, akrabalık (KAZTTS 106).

Bşk. *běr* Bir (1) (BŞKTS 74).

Kaz. Tat. *běr* 1. Bir 2. Sadece kendi, yalnız 3. Bir kere 4. Tamamen 5. Biraz 6. Aynı 7. Ortak 8. Hepsi 9. Hiç (KZTTTS 57).

Krçmlkr. *bir* Bir (KMTS 107).

Kmk. *bir* 1. Bir (sayısı). 2. Belirsizlik sıfatı olarak kullanılır bir, herhangi bir 3. zarf. kâh … kâh; bazen … bazen 4. Bir fiille birlikte kullanılarak hareketin bir kere yapıldığını gösterir. 5. Bir hareketin çok önemli olduğunu ve niteliğini, şiddetini abartmak için kullanılır; bir ismin önünde sözün özellikle o isim hakkında olduğunu gösterir 6. Ayrı bir mana göstermek için kullanılır. 7. Birlik, aynılık, denklik gösterir. 8. İsimlerle birlikte birleşik isimler; sıfatlar ve zarflar yapar (KMKTS 74).

Krm. Tat. *bir* 1. Bir (KTTRS 62). 2. Bir (belirsiz); ~i(si). Biri(si). 3. Aynı, eş 4. Bayağı; oldukça (Maşkaraoğlu, 2018, ss. 527-528).

Krym. *bir* 1. *sf.* Bir 2. Bir (KKTS 90).

Kkp. *bir* 1. Bir, tek 2. Birer birer, tek tek (KKLPKTS 86).

Nog. *bir* 1. Bir, tek; belirsiz sayı için kullanılır: birisi, kimse, bazısı 2. Bazıları belirsizlik artikeli olarak kullanılır . Biraz, birkaç, hiçbirşey 3. Bir durumun kalitesi veya anlamını ifade etmek için kullanılır: *iyi bir insan;* 4. Bir şeyin diğerinden ayrılması

amacıyla kullanılır: bir, tek, yegane; 5. Birlikte yapılan, benzer eylemler için kullanılır: beraberlik, benzerlik, aynılık (NRS 81).

Eski Türkçede *bir* "bir" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bir (sayı)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bir (sayı)." açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "sadece, yalnız", Kazak, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "aynı, eş", Kazak, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "aynı, belirsizlik" anlamında genişlemiştir.

Kıp. biraz, birez "Biraz" (KıpTS 31).

ET.-ø

Krg. *bir az* 1. Biraz, bir parça, azıcık 2. Biraz, kısa bir süre için. 3. Biraz, az miktarda (KTS 360).

Kzk. *biraz* Biraz, az miktarda (KAZTTS 106).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *běraz* Biraz (KZTTTS 57).

Krçmlkr. *biraz* Biraz, az miktarda (KM II: 122 akt. Ceylan, 2022, s. 44).

Kmk. *biraz* 1. Biraz, az 2. Kısa bir süre, kısa bir zaman; bir vakit, bir zaman (KMKTS 75).

Krm. Tat. *biraz* Biraz (KTTRS 62).

Krym. *biraz* Biraz (KKTS 90).

Kkp. *biraz* Biraz, bir miktar (KKLPKTS 88).

Nog. *biraz* Biraz (Ergönenç, 2019, s. 112).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *biraz, birez* "biraz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "biraz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. birinçi, biriṅġı "Birinci" (KıpTS 32).

ET. *birinç, birinçi* Birinci, ilk (EDPT 367).

Krg. *birinçi* Birinci (KS 123).

Kzk. *birinşi* Bir sayısının sıra sayı sıfatı, birinci (KAZTTS 107).

Bşk. *bĕrĕnsĕ* 1. Birinci, ilk 2. En güzel, en öndeki 3. Bir biri ardına yiyilen üç türlü yemekten ilki (genellikle çorba) (BŞKTS 75).

Kaz. Tat. *bĕrĕnçĕ* 1. Birinci 2. Bir kadar, yaklaşık bir (KZTTTS 58).

Krçmlkr. *birinçi* Birinci, ilk (KMTS 108).

Kmk. *birinçi* 1. Birinci, ilk 2. *mec.* Birinci, en iyi, önde bulunan (KMKTS 76).

Krm. Tat. *birinci* 1. Birinci, ilk 2. İlk defa 3 (aşçılık). Birinci yemek, birinci tabak, çorba (Maşkaraoğlu, 2018, s. 531).

Krym. *birinci* Birinci (KKTS 91).

Kkp. *birinşi* 1. Birinci, ilk 2. *ağ.* En iyi, en sağlam, en önce ve önde (KKLPKTS 89).

Nog. *birinşi* 1. Birinci 2. Birinci, gelişmiş olan (NRS 82).

Eski Türkçede *birinç, birinçi* "birinci, ilk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "birinci" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "birinci" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kumuk, Karakalpak, Nogay Türkçesinde mecazlaşarak "birinci, en iyi", Başkurt ve Kırım-Tatar Türkçesinde "yemekte yenilen ilk yemek, çorba" anlamında genişlemiştir.

Kıp. birisi kün "Yarından sonraki gün" (KıpTS 32).

ET.-ø

Krg. *bürsügünü* Öbürgün, yarından sonra (KS 156).

Kzk. *bürsigüni* Öbür gün, önümüzdeki günden bir sonraki gün (KAZTTS 103).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *bĕrkön, bĕrkönnĕ* 1. Önceki gün 2. Bir gün, gelecekte bir vakit (KZTTTS 58).

Krçmlkr. *birsi kün* Öbür gün (KMTS 108).

Kmk. *birisigün* Evvelki gün, dünden bir önceki gün (KMKTS 76).

Krm. Tat. *birisi kün* Öbür gün (KTTRS 62).

Krym. *birsi kün* Dünden önceki gün (KKTS 91).

Kkp.-ø

Nog. *birsi gün* Öbür gün (NRS 82).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *birisi kün* "yarından sonraki gün" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "öbürgün, yarından sonraki" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "dünden önceki gün" açıklamasıyla yer almaktadır Bu bakımdan kelime zıt bir anlama geçiş yaşamıştır.

Kıp. birlik "Birlik" (KıpTS 32).

ET. *birlik* Birlik, beraberlik (DTS 102).

Krg. *birdik* 1. Birlik 2. Teklik 3. Birleşme, birlik (ittihat) (KS 122).

Kzk. *birlik* 1. Birlik ve beraberlik içinde olan 2. Birden dokuza kadar olan sayılar (KAZTTS 106).

Bşk. *bĕrlĕk* 1. Birlik, bütünlük 2. Onluk hesapta en küçük birim, birinci sayı (BŞKTS 76).

Kaz. Tat. *bĕrlĕk* 1. Birlik, dayanışma (KZTTTS 59). 2. Bir sumluk para. 3. *dil b*. Söz sadece bir kişi ya da bir nesne ilgili kullanıldığında başvurulan çekim şekli, teklik. 4. Birliktelik, toplanma. 5. Sıkı ilgi, ilişkili olma. 6. Ortaklık, benzerlik (TTAS I, s. 153 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 121). 7. Bir, tek [mes. Allah'ın birliği]. 4. *dil b*. Bir kişiyi ya da bir nesneyi belirten gramatik kategori. 8. Birlik, birliktelik, ortaklık, eşitlik; çok fazla benzerlik. 9. Bir araya gelme, mutabık olma. 10. Kuruluş. (TTAS 2015, s. 502, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 121).

Krçmlkr. *birlik* Birlik, beraberlik (KMTS 108).

Kmk. *birlik* 1. Birlik 2. Dayanışma, tesanüt, ittifak (KMKTS 76).

Krm. Tat. *birlik* 1. Birlik; ~ olmaḳ Birlik olmak. 2. Fikir birliği. 3. Birim. 4. Birlik (para). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 532).

Krym. *birlik* Birlik; ittifak (KKTS 91).

Kkp. *birlik* 1. Birlik, bütünlük, tek yürek olma. 2. Paranın ne kadar olduğunu gösteren sayı, birlik (beşlik, onluk gibi) (KKLPKTS 89).

Nog.-ø

Eski Türkçede *birlik* "birlik, beraberlik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "birlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "birlik, beraberlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar, Kumuk, Karayim Türkçesinde "birleşme, birlik (ittihat). ", Kazak, Başkurt, Karakalpak Türkçesinde "onluk hesapta birim", Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "para birimi", Kazan-Tatar Türkçesinde dil bilgisi alanında terimleşerek "söz sadece bir kişi ya da bir nesne ilgili kullanıldığında başvurulan çekim şekli, teklik", Kazan-Tatar Türkçesinde "birliktelik, toplanma; sıkı ilgi, ilişkili olma; ortaklık, benzerlik", Kırım-Tatar Türkçesinde "fikir birliği; birim" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. birsi "Biri, birisi" (KıpTS 32).

ET.-ø

Krg. *biri* Biri, birisi (KTLS 72).

Kzk. *biri* Biri, bireyi (TTKTS 85).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *bĕrsĕ* Birisi, herhangi birisi (KZTTTS 59).

Krçmlkr. *birsi* Öbür, diğer (KMTS 108).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *biri* Biri; birisi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 530).

Krym. *birsi* Birisi (KKTS 91).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *birsi* "biri, birisi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "biri, birisi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bit "Bit" (KıpTS 33).

ET. *bit* Bit; aynı zamanda böcek ve diğer parazitler için kullanılır (EDPT 296).

Krg. *bit* Kehle, bit (KS 123).

Kzk. *biyt* Bit (KAZTTS 89).

Bşk. *bĕt* Bit (BŞKTS 79).

Kaz. Tat. *bĕt* Bit (KZTTTS 59).

Krçmlkr. *bit* Bit (KMTS 108).

Kmk. *bit* Bit (KMKTS 76).

Krm. Tat. *bit* Bit (KTTRS 62).

Krym. *bit* Bit (KKTS 91).

Kkp. *biyt* Kan emen küçük haşere, bit (KKLPKTS 92).

Nog. *biyt* 1. Bit 2. Bitki biti (NRS 80).

Eski Türkçede *bit* "bit; aynı zamanda böcek ve diğer parazitler için kullanılan söz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bit" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bit" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bitigçi, bitikçi *bitigçi* Yazıcı, katip (KıpTS 33).

ET. *bitigçi* Yazıcı, katip (EDPT 304).

Krg.-ø

Kzk. *bitikşi* Yazıcı, kâtip (Oba, 2019, s. 108).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. bitikci Postacı (Koçak, 2021, s. 37).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *bitigçi* "yazıcı, katip" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yazıcı, katip" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kazak Türkçesinde "yazıcı, katip" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Karayim Türkçesinde ise "postacı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bitiş I "Bitiş, son" (KıpTS 33).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. -ø

Kaz. Tat. *bětěş* Bitiş (TTS 63).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bitiş* I "bitiş, son" anlamındadır. Kelime sadece Kazan-Tatar Türkçesinde "bitiş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bitük "Kısık gözlü" (KıpTS 33).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *bitik* Kapalı (KMTS 108).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bitük* "kısık gözlü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "kapalı" anlamındadır. Bu bakımdan kelime yakın anlam geçmiştir.

Kıp. bitün, bütün 1 "Bütün" (KıpTS 33, 40).

ET. *bütün* Bütün, tam (EDPT 306).

Krg. *bütün* 1. Tam, bütün, tamamiyle (KS 157). 2. Sağlam (KTS 464).

Kzk. *bütin* 1. Bütün, tam 2. Sapasağlam, zedelenmemiş 3. Tam sayı (KAZTTS 103).

Bşk. *bötön* 1. Bütün, tam, bölünmemiş 2. Yıpranmamış, eskimemiş 3. Muhtaç olmayan, ihtiyaç duymayan (BŞKTS 107).

Kaz. Tat. *bötĕn* 1. Tam, eksilmemiş, sağlam, hepsi, tamamen 2. Çarlık döneminde bir sum değerinde metal para (KZTTTS 67). 3. Bozulmayan, zarar

görmeyen; düzgün, sağlam. 4. Genelde hacmi, miktarı bildiren sözler ile birlikte kullanılarak ‘dolu’, ‘dolusunca’, ‘bütünüyle’, ‘hepsi’ anlamlarını bildirir. 5. Her şeyi yeterli, eksiksiz (giyim kuşam, yaşam tarzı vb. hakkında). 6. *mat*. Kesirsiz, tam (sayılar hakkında). 7. *is. kit.* Genelde ‘bir’ sözünden sonra kullanılarak toplumsal, politik vb. birim, topluluk, sistem ya da bu şekilde bütün şey anlamını karşılar. 8 (Bötěněběz, bötěněgěz, bötěněsě). Hepsi (TTAS I, s. 217 akt. Sönmezler Duran, 2020, ss. 131-132).

Krçmlkr. *bütün* Tamamen, hep (KMTS 115).

Kmk. *bütün* 1. Bütün, tüm 2. Tam, eksiksiz (KMKTS 87).

Krm. Tat. *bütün* Bütün, tüm (KTTRS 67).

Krym. *bitüv, bütün* Tüm; bütün (KKTS 92).

Kkp. *pütin* 1. Bütün, tüm 2. Sağlam, düzgün (KKLPKTS 473

Nog. *bütin* 1. Bütün, tüm 2. Doğru, tamam, eksiksiz, kusursuz (NRS 93).

Eski Türkçede *bütün* “bütün, tam” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “bütün” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “bütün, tüm” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar Türkçesinde “sağlam, zedelenmemiş”, Kazan-Tatar Türkçesinde “bir sumluk madenî para” ve matematik alanında terimleşerek “kesirsiz, tam (sayılar hakkında). ve genelde ‘bir’ sözünden sonra kullanılarak toplumsal, politik vb. birim, topluluk, sistem ya da bu şekilde bütün şey anlamını karşılayan söz ve hepsi” anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. biz III “Biz, deri dikmekte kullanılan alet” (KıpTS 33).

ET. *biz* Tığ, kunduracı bizi (bıçağı), bıçak (EUES 182).

Krg.-ø

Kzk. *biz* Biz, tığ (KAZTTS 105).

Bşk. *bĕź* Sert bir şeyi dikerken iğne geçirecek yeri delmek için kullanılan, çelikten yapılmış, sivri uçlu ve ağaç saplı araç, tığ; biz (BŞKTS 82).

Kaz. Tat. *bĕz* 1. Biz (KZTTS 60). 2. Çeşitli aletlerde: sivri deliciler (TTAS I, s. 143 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 122).

Krçmlkr. *biz* Büyük iğne, çuvaldız (KMTS 109).

Kmk. *biz* Biz, kunduracı bizi (KMKTS 77).

Krm. Tat. *biz* Biz, tığ (KTTRS 63).

Krym. *biz* Biz (kunduracıların kullandığı bir çeşit çuvaldız) (KKTS 93).

Kkp. *biz* Deri vb. şeyleri dikmede kullanılan ucu sivri demir iğne, biz (KKLPKTS 93).

Nog. *biz* 1. Biz (eşya). 2. Uç; sivri, keskin (NRS 79).

Eski Türkçede *biz* II "tığ, kunduracı bizi (bıçağı), bıçak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "biz, deri dikmekte kullanılan alet" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "biz, tığ" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "çeşitli aletlerde: sivri deliciler", Nogay Türkçesinde "uç; sivri, keskin" anlamında genişlemiştir.

Kıp. boday, boġday, buday, budı, buġdan, buġday, buyday "Buğday (KıpTS 33, 34, 36, 39).

ET. *budġay* Buğday (EDPT 312).

Krg. *buuday* Buğday (KS 149-150).

Kzk. *biyday* Buğday (KAZTTS 89).

Bşk. *boyźay* Buğday (BŞKTS 102).

Kaz. Tat. *boday* Buğday (KZTTTS 63).

Krçmlkr. *buday* Buğday (KMTS 112).

Kmk. *bıday* Buğday; buğdaydan (KMKTS 81).

Krm. Tat. *biday, boġday* (ağızlarda). Buğday (Maşkaraoğlu, 2018, s. 522).

Krym. *buğday* Buğday (KKTS 101).

Kkp. *biyday* Buğday (KKLPKTS 90).

Nog. *biyday* Buğday (NRS 80).

Eski Türkçede *budġay* “buğday” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “buğday” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “buğday” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. boġa II, buġa I “Boğa, erkek tohumluk hayvan” (KıpTS 33, 36).

ET. *buġa* Boğa (EDPT 312).

Krg. *buka* 1. Damızlık öküz, boğa 2. Düğümleri çözmek için kullanılan (sert ağaçtan yahut boynuzdan yapılan). sert bir küçük değnektir (KS 141).

Kzk. *buqa* Boğa (KAZTTS 98).

Bşk. *boġa* Damızlık öküz, boğa (BŞKTS 96).

Kaz. Tat. *buga* Boğa (TTS 64).

Krçmlkr. *buġa* Boğa (KMTS 112).

Kmk. *buğa* 1. Boğa 2. *mec.* İri, güçlü, iri kıyım (insan hak.) (KMKTS 82).

Krm. Tat. *buğa* Boğa (KTTRS 65).

Krym. *buğa* Boğa (KKTS 101).

Kkp. *buğa* 1. Boğa, erkek sığır 2. Bir balık çeşidi (KKLPKTS 101).

Nog. *buga* Öküz (NRS 88).

Eski Türkçede *buġa* “boğa” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “boğa, erkek tohumluk hayvan” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “boğa” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “düğümleri çözmek için kullanılan (sert ağaçtan yahut boynuzdan yapılan). sert bir küçük değnek”, Karakalpak Türkçesinde “bir balık çeşidi” ve Kumuk Türkçesinde mecazlaşarak “(insan hak.). iri, güçlü, iri kıyım” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. boġaġ, boġar, boġaz, boġuz, bovaz “Boğaz” (KıpTS 33, 34, 35).

ET. *boġuz* Gırtlak, boğaz (EUES 186).

Krg.-ø

Kzk. *buğaz* Boğaz (KAZTTS 97).

Bşk. *boġaz* 1. Boğaz 2. İki deniz ya da suyu birleştiren dar yer (BŞKTS 96).

Kaz. Tat. *bugaz* 1. Gırtlak 2. Boğaz (KZTTTS 67). 3. Şişe gibi gereçlerde: boğaz, dar ağ 4. *coğ*. İki denizi, gölü vb. sulak yeri birleştiren dar sulak alan (TTAS I, ss. 185-186 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 132).

Krçmlkr. *boġaz* Körfez, koy (KMTS 109).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *boğaz* 1. Boğaz (KTTRS 63). 2. Boğaz (şişenin). 3. *coğ*. Boğaz (denizin); dağ geçidi. 4. Namlu; ağız (silahın) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 538).

Krym. *boğaz* Boğaz (KKTS 94).

Kkp.-ø

Nog. *bogaz* 1. Gerdan; *bogazı salpıraydı* gerdanı sarkıyordu 2. *coğ.* Boğaz (NRS 83).

Eski Türkçede *boġuz* "gırtlak, boğaz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "boğaz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "boğaz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde coğrafya alanında terimleşerek "iki deniz ya da suyu birleştiren dar yer, boğaz", Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde deyim aktarması yoluyla "şişenin boğazı", Kırım-Tatar Türkçesinde "namlu; silahın ağzı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. boġağı "Kuşun kursağı, midesi" (KıpTS 33).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *buğaq* Gıdık, gerdan, çene altı (KAZTTS 97).

boġağı (< boġaḳ). kursak, çenenin alt kısmı, gerdan (KTAS 146: akt. Oba, 2019, s. 111-112).

Bşk. *boġaḳ* Kuş kursağının ilk kısmı (BŞKTS 96).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *boġaḳ* Gerdan (KMTS 109).

Kmk. *buğaq* 1. *mec.* Gerdan (insanda). 2. *tıp*. Guşa, cedre, guatr (KMKTS 82).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *buğaq* İnsan ve hayvanların boğazındaki sallanan kısım, çenenin alt kısmı (KKLPKTS 101).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *boġağı* "kuşun kursağı, midesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde "kursak, çene altı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde mecazlaşarak "insanda gerdan" ve tıp alanında terimleşerek "guatr" anlamında genişlemiştir.

Kıp. boġaḳ "Damağın altı" (KıpTS 34).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *buğaq* Gıdık, gerdan, çene altı (KAZTTS 97).

boġağı (< boġaḳ). kursak, çenenin alt kısmı, gerdan (KTAS 146: akt. Oba, 2019, s. 111-112).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *boġaḳ* Gerdan (KMTS 109).

Kmk. *buğaq* 1. *mec.* Gerdan (insanda). 2. *tıp*. Guşa, cedre, guatr (KMKTS 82).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *boġaḳ* “damağın altı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karaçay-Malkar Türkçesinde “gıdık, gerdan” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde mecazlaşarak “insanda gerdan” ve tıp alanında terimleşerek “guatr” anlamında genişlemiştir.

Kıp. boġardaḳ “Yutak” (KıpTS 34).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *boġarlaḳ* Soluk borusunun boğazdan aşağı olan kısmı (BŞKTS 96).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *boġurdaḳ* Boğaz, gırtlak, nefes borusu (KMTS 109).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *boğurdaq* Boğaz (KKTS 94).

Kkp.-ø

Nog. *bogırdaq* Boğaz, gırtlak (NRS 83).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *boġardaḳ* “yutak” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde “boğaz, gırtlak” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. boġurdaḳ, boḳurdaḳ “Boğaz deliği, gırtlak” (KıpTS 34).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *boġarlaḳ* Soluk borusunun boğazdan aşağı olan kısmı (BŞKTS 96).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *boġurdaḳ* Boğaz, gırtlak, nefes borusu (KMTS 109).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *boğurdaq* Boğaz (KKTS 94).

Kkp.-ø

Nog. *bogırdaq* Boğaz, gırtlak (NRS 83).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *boġurdaḳ, boḳurdaḳ* "boğaz deliği, gırtlak" anlamındadır. Kelime Başkurt, Karaçay-Malkar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "boğaz, gırtlak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. boġra, buġra "Hörgüçlü erkek deve" (KıpTS 34, 36).

ET. *buġra* Deve (EDPT 317).

Krg. *buura* Deve aygırı: buğra, pugur, buğur, buhur (KS 150).

Kzk. *buvra* Buğra, erkek deve (KAZTTS 96).

Bşk. *bura* Büyük erkek deve, buğra (BŞKTS 110).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *bora* Buğra (KTTRS 63).

Krym.-ø

Kkp. *buwra* Kestirilmeyen ve kısırlaştırılmayan erkek deve (KKLPKTS 106).

Nog. *bora* Erkek deve (NRS 84).

Eski Türkçede *buġra* "deve" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hörgüçlü erkek deve" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak

lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "hörgüçlü erkek deve, buğra" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. boġum, bovum "Boğum" (KıpTS 34).

ET. *boġum, boġun* Eklem, boğum (EDPT 316).

Krg.-ø

Kzk. *buvın* 1. Eklem, boğum 2. *mec.* Nesil, kuşak (KAZTTS 97).

Bşk. *bıvın* 1. Kuşak, nesil 2. Eklem yeri, boğum (BŞKTS 88).

Kaz. Tat. *buvın* 1. Eklem yeri, boğum 2. Kuşak, nesil, göbek (KZTTTS 70). 3. *bot.* Bitki gövdesinin yaprak ya da budak çıkan yerinin yoğunlaşan, kalınlaşan kısmı. 4. Birbirinden boğumlar ile ayrılan kısımlardan biri (bitki gövdesinde). 5. Kendi içinde sıralı olarak bağlanan bazı parçaların, aksamın vb. şeylerin bağlandığı yer. 6. Bu şekilde bağlanan parçalardan biri. 7. Bir şeyin, sistemin yapı parçalarından biri (TTAS I, s. 198 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 135).

Krçmlkr. *buvun* 1. Bilek 2. Buğday, arpa, mısır gibi tahılların saplarının eklem yerleri (KMTS 114).

Kmk. *buwun* Mafsal, eklem (KMKTS 85).

Krm. Tat. *buğum* 1. Eklem, oynak (KTTRS 65). 2. Halka (zincirin bir parçası) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 556).

Krym. *buğum, buvum* 1. Boğum, eklem (KKTS 101). 2. Şerit; koçan 3. Aile (KKTS 105).

Kkp. *buwın* 1. Eklem, boğum yeri 2. Kamış vb. bitkilerin boğum yeri (KKLPKTS 106).

Nog. *buvın* 1. *anat.* Eklem; birleştirme; mafsal, bağlama 2. Kuşak (nesil) (NRS 88).

Eski Türkçede *boġum, boġun* "eklem, boğum" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "boğum" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "eklem, boğum" açıklamasıyla yer almaktadır ve

tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde mecazlaşarak "kuşak, nesil", Kazan-Tatar Türkçesinde botanik alanında terimleşerek "bitki gövdesinin yaprak ya da budak çıkan yerinin yoğunlaşan, kalınlaşan kısmı; birbirinden boğumlar ile ayrılan kısımlardan biri (bitki gövdesinde); kendi içinde sıralı olarak bağlanan bazı parçaların, aksamın vb. şeylerin bağlandığı yer; bu şekilde bağlanan parçalardan biri; bir şeyin, sistemin yapı parçalarından biri", Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde "buğday, arpa, mısır gibi tahılların saplarının eklem yerleri", Kırım-Tatar Türkçesinde "halka (zincirin bir parçası).", Karayim Türkçesinde "aile", Karakalpak Türkçesinde "kamış vb. bitkilerin boğum yeri" anlamında genişlemiştir.

Kıp. boġun, bovun "Mafsal, ek yeri, parmak boğumu" (KıpTS 34, 35).

ET. *boġum, boġun* Eklem, boğum (EDPT 316).

Krg.-ø

Kzk. *buvın*1. Eklem, boğum 2. *mec.* Nesil, kuşak 3. Hece (KAZTTS 97).

Bşk. *bıvın* 1. Kuşak, nesil 2. Eklem yeri, boğum (BŞKTS 88).

Kaz. Tat. *buvın* 1. Eklem yeri, boğum 2. Kuşak, nesil, göbek (KZTTTS 70). 3. *bot.* Bitki gövdesinin yaprak ya da budak çıkan yerinin yoğunlaşan, kalınlaşan kısmı. 4. Birbirinden boğumlar ile ayrılan kısımlardan biri (bitki gövdesinde). 5. Kendi içinde sıralı olarak bağlanan bazı parçaların, aksamın vb. şeylerin bağlandığı yer. 6. Bu şekilde bağlanan parçalardan biri. 7. Bir şeyin, sistemin yapı parçalarından biri (TTAS I, s. 198 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 135).

Krçmlkr. *buvun* 1. Bilek 2. Buğday, arpa, mısır gibi tahılların saplarının eklem yerleri (KMTS 114).

Kmk. *buwun* Mafsal, eklem (KMKTS 85).

Krm. Tat. *buğum* 1. Eklem, oynak (KTTRS 65). 2. Halka (zincirin bir parçası) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 556).

Krym. *buğum, buvum* 1. Boğum, eklem (KKTS 101). 2. Şerit; koçan 3. Aile (KKTS 105).

Kkp. *buwın* 1. Eklem, boğum yeri 2. Kamış vb. bitkilerin boğum yeri (KKLPKTS 106).

Nog. *buvın* 1. *anat.* Eklem; birleştirme; mafsal, bağlama 2. Kuşak (nesil) (NRS 88).

Eski Türkçede *boġum, boġun* "eklem, boğum" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "mafsal, ek yeri, parmak boğumu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "eklem, boğum" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde mecazlaşarak "kuşak, nesil" anlamında, Kazan-Tatar Türkçesinde botanik alanında terimleşerek "bitki gövdesinin yaprak ya da budak çıkan yerinin yoğunlaşan, kalınlaşan kısmı; birbirinden boğumlar ile ayrılan kısımlardan biri (bitki gövdesinde); kendi içinde sıralı olarak bağlanan bazı parçaların, aksamın vb. şeylerin bağlandığı yer; bu şekilde bağlanan parçalardan biri; bir şeyin, sistemin yapı parçalarından biri", Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde "buğday, arpa, mısır gibi tahılların saplarının eklem yerleri", Kırım-Tatar Türkçesinde "halka (zincirin bir parçası). ", Karayim Türkçesinde "aile", Karakalpak Türkçesinde "kamış vb. bitkilerin boğum yeri" anlamında genişlemiştir.

Kıp. boḫ, boḳ "Bok, insan dışkısı" (KıpTS 34).

ET. *bok* Yeşil küf; pislik, bok (EDPT 311).

Krg. *bok* 1. Bok, dışkı 2. Demir boku, cüruf (KTS 375).

Kzk. *boq* 1. Bok, dışkı 2. Gübre, tezek 3. *mec.* Eski püskü (KAZTTS 91).

Bşk. *buḳ* Dışkı, pislik, bok (BŞKTS 109).

Kaz. Tat. *buḳ* Dışkı, bok (KZTTTS 68).

Krçmlkr. *boḳ* Pislik, cüruf, bok (KMTS 109).

Kmk. *boq* Bok (KTTRS 63).

Krym. *boq* Bok, pislik (KKTS 94).

Kkp. *boq* Bok, gübre; ters (KKLPKTS 93).

Nog. *bok* Necaset, dışkı, bok (NRS 84).

Eski Türkçede *bok* “yeşil küf; pislik, bok” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “bok, insan dışkısı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “bok, insan dışkısı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde “demir boku, cüruf”, Kazak Türkçesinde “gübre, tezek” ve mecazlaşarak “eski püskü” anlamında genişlemiştir.

Kıp. bol “Çok, geniş” (KıpTS 34).

ET.-ø

Krg. *mol* Çok, bol, mebzul (KS 569).

Kzk. *mol* Bol, çok (KAZTTS 408).

Bşk. *mul* Bol, fazla, çok (BŞKTS 432).

Kaz. Tat. *mul* 1. Bol, pek çok 2. Zengin 3. Büyük, geniş (KZTTTS 352).

Krçmlkr. *mol* Zengin, varlıklı, bol, bereketli (KMTS 273).

Kmk. *mol* Bol, mebzul; bol bol (KMKTS 201).

Krm. Tat. *bol* 1. Bol (KTTRS 63). 2. Geniş; vasi; engin (Maşkaraoğlu, 2018, s. 539).

Krym. *bol* Bol (KKTS 94).

Kkp. *mol* Bol, çok (KKLPKTS 400).

Nog. *mol* 1. Bol, çok, fazla; 2. Geniş, bol; genişlik (NRS 225).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bol* “çok, geniş” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “bol, çok” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde “büyük, geniş”, Kazan-Tatar Türkçesinde “zengin” anlamında genişlemiştir.

Kıp. bolı “Boylu” (KıpTS 34).

ET. *boḍluġ* Boylu, boyu uzun olan (EDPT 305).

Krg. *boyluu* Uzun boy, uzun boylu (KS 135).

Kzk. *boylı* Boylu (TTKAZTS 91).

Bşk. *buyhıv* Boyu uzun, uzun boylu (BŞKTS 114).

buylı Çizgili, baştan başa çizgili (BŞKTS 114).

Kaz. Tat. *buylı* 1. Boylu, uzun boylu 2. Çizgili (KZTTTS 71).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *boylu* Boylu; boyu olan; boylu boslu (KMKTS 80).

Krm. Tat. *boylu* Boylu (KTTRS 64).

Krym. *boylı, boylu* 1. Uzun boylu 2. *zf*. Boyu, boyunca (KKTS 99).

Kkp. *boylı* 1. Boyu uzun, boylu 2. Küçük, büyük, kısa gibi sıfatlarla boyu belli etmek amacıyla kullanılır. *Orta boylı, uzun boylu…* (KKLPKTS 98).

Nog. *boylı* Boylu poslu, uzun boylu (NRS 83).

Eski Türkçede *boḍluġ* "boylu, boyu uzun olan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "boylu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "boylu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "çizgili" anlamı ile genişlemiştir.

Kıp. bolluḳ "Bolluk, zenginlik" (KıpTS 34).

ET.-ø

Krg. *molduk* Bolluk (KS 569).

Kzk. *moldıq* Bolluk, bereket (KAZTTS 408).

Bşk. *mullıḳ* Bolluk, zenginlik (BŞKTS 432).

Kaz. Tat. *mullıḳ* Bolluk, bereket (KZTTTS 352).

Krçmlkr. *molluḳ* Refah, zenginlik, bolluk, bereket (KMTS 273).

Kmk. *molluq* Bolluk, mebzuliyet (KMKTS 201).

Krm. Tat. *bolluq* 1. Bolluk (KTTTRS 63). 2. Geniş ve açık yer; enginlik (Maşkaraoğlu, 2018, s. 540).

Krym. *bollık* 1. Bolluk 2. Genişlik (mekan) (KKTS 95).

Kkp. *mollıq, molşılıq* Bolluk, çok oluş (KKLPKTS 400).

Nog. *mollık* Bolluk, refah (NRS 225).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bolluḳ* "bolluk, zenginlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bolluk, zenginlik, bereket" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "geniş ve açık yer (mekan)." anlamında da genişlemiştir.

Kıp. boluş "Yardım" (KıpTS 34).

ET. *boluş* Yardım, yardımcı (EDPT 345).

Krg.-ø

Kzk. *bolıs* Yardımlaşma, yardım (Oba, 2019, s. 115).

Bşk. *bulış* Yardım, destek (BŞKTS 110).

Kaz. Tat. *bulış* Yardım, destek (KZTTTS 68).

Krçmlkr. *boluş*. Yardım (KMTS 110).

Kmk. *boluşluq* Yardım, destek (KMKTS 78).

Krm. Tat.-ø

Krym. *boluşlıq, boluşluq* Yardım (KKTS 96).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *boluş* "yardım, yardımcı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yardım" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "yardım, destek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bonşuḳ, munçaḳ, munçuḳ "Boncuk" (KıpTS 34, 188).

ET. *bonçuk* Boncuk; mücevher (EDPT 349).

Krg. *monçok* Boncuk (KS 569).

Kzk. *monşaq* Boncuk (KAZTTS 409).

Bşk. *muyınsa* Boncuk (KTLS 76).

Kaz. Tat. *muyınça* Boncuk (KTLS 76).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *boyuncaq* Boncuk (KTTRS 64).

Krym.-ø

Kkp. *monşaq* Boncuk (KKLPKTS 401).

Nog. *moyşak* boncuk (NRS 225).

Eski Türkçede *bonçuk* "boncuk; mücevher" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "boncuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "boncuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bor I "Kireç, alçı" (KıpTS 34).

ET. *bor* Toz (EUES 188).

Krg. *bor* Tebeşir (KS 130).

Kzk. *bor* Tebeşir (KAZTTS 92).

Bşk. *bur* 1. Kireç 2. Tebeşir (BŞKTS 110).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *bor* Tebeşir (KMKTS 78).

Krm. Tat. *bor* 1. Tebeşir (KTTRS 63). 2. *kim*. Bor (Maşkaraoğlu, 2018, s. 542).

Krym. *bor* Tebeşir (KKTS 96).

Kkp. *por* 1. Tebeşir, kireç 2. Kireç parçası, tebeşir parçası (KKLPKTS 469).

Nog. *bor* Tebeşir (NRS 84).

Eski Türkçede *bor* "toz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kireç, alçı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "tebeşir, kireç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde kimya alanında terimleşerek "bor" anlamında genişlemiştir.

Kıp. borġı, borġu, borı, burġa, burġı "Boru" (KıpTS 34, 38).

ET. *burġu, borġu* Trompet, boru, nefesli çalgı (EUES 200).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *borġo* Boru, borazan; piyade borusu (BŞKTS 98).

Kaz. Tat. *bırğı* 1. Geniş, büyük başlı metal tekerlek şeklindeki müzik çanı. 2. Boru, borazan (KAZTTS 60).

Krçmlkr. *bırġı* Boru (KMTS 106).

Kmk. *bırğı* Boru (KMKTS 72).

Krm. Tat. *boru* 1. Boru. 2. Kap (Maşkaraoğlu, 2018, s. 544).

Krym. *burğu* Boru; borazan (KKTS 103).

Kkp. -ø

Nog. -ø

Eski Türkçede *burġu, borġu* "trompet, boru, nefesli çalgı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "boru" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "boru" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. borla I "Bağ, bahçe" (KıpTS 34).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *borla* Bağ kütüğü, omça, bağ çubuğu (KMKTS 79).

Krm. Tat. *borla* 1. *bot.* İtüzümü 2. Bahçe, bağ, üzüm bağı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 543).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *borla* I "bağ, bahçe" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde "bahçe, bağ" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde botanik alanında terimleşerek "itüzümü" anlamında genişlerken Kumuk Türkçesinde "bağ kütüğü, omça" anlamında kullanılarak daralmıştır.

Kıp. borla II "Üzüm" (KıpTS 34).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *borla* 1. *bot.* İtüzümü. 2. Bahçe, bağ, üzüm bağı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 543).

Krym. *borla* Üzüm; üzüm salkımı (KKTS 96).

Kkp.-ø

Nog. *borla* Üzüm teveği (NRS 84).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *borla* II "üzüm" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "üzüm" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "bahçe, bağ, üzüm bağı" anlamında kullanılarak genişlemiştir.

Kıp. borsuḳ "Porsuk" (KıpTS 34).

ET. *borsuk* Porsuk (EDPT 369).

Krg.-ø

Kzk. *borsıq* Porsuk (KAZTTS 92).

Bşk. *burhıḳ* Porsuk (BŞKTS 111).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *borsuḳ* Porsuk (KMTS 110).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *borsuq* Porsuk (KTTRS 63).

Krym. *borsıq* Küflü, bayat (KKTS 97).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *borsuk* "porsuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "porsuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "porsuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. boş "1. Boş 2. Kocasından ayrılan kadın, boşanmış" (KıpTS 34).

ET. *boş* Boş, özgür; eli açık, cömert, müsrif; avare; ölçüsüz, sınır tanımayan; hafif, kolay; koyun (serbest yürüyen) (EDPT 376) (EUES 188).

Krg. *boş* 1. Boş, içinde bir şey bulunmayan 2. Boş, işsiz 3. Serbest 4. Sahipsiz, kimseye ait olmayan 5. Gevşek, birbiriyle sıkı birleşmeyen (KTS 395).

Kzk. *bos* 1. Boş 2. Kapalı olmayan, örtülmemiş 3. Faydasız, önemsiz (KAZTTS 93). 4. Boş, azad 5. İşin olmadığı vakit 6. Nasılsa, öyle, boş 7. Kof, halsiz, naçar, becerikli değil, yumuşak 8. Fakir, hiçbir şeyi olmayan 9. Meşgalesi olmayan (KAZS 48).

Bşk. *buş* 1. Boş, içinde bir şey olmayan 2. İşsiz, bir işle meşgul olmayan 3. Serbest, hareketi kısıtlanmamış 4. Özgür, hür 5. Bedava beleş, parasız 6.Düşüncesiz, ahmak 7. Ciddi olmayan, gayri ciddi 8. Asılsız, temelsiz; önemi olmayan, önemsiz 9. Sert olmayan, sıkı olmayan, sağlam olmayan (BŞKTS 112).

Kaz. Tat. *buş* 1. Boş, yüksüz, işsiz 2. Gevşek 3. Yararsız (KZTTTS 69).

Krçmlkr. *boş* Boş (KMTS 110).

Kmk. *boş* 1. Boş 2. Boş, meşgul olmayan, serbest 3. Boşuna, boş yere, nafile, lüzumsuz, faydasız, yararsız, beyhude; faydasızca, faydasız olarak 4. Çürük, temelsiz, esassız, asılsız, manasız, anlamsız, yersiz, değersiz 5. Zayıf, dayanıksız; gevşekçe, zayıfça, dayanıksız olarak 6. Yumuşak, kolaylıkla ufalanan 7. *mec*. Zayıf, iradesiz, cesaretsiz, yüreksiz (KMKTS 79).

Krm. Tat. *boş* 1. Boş (KTTRS 64). 2. Yumuşak (toprak, kar vb. hakkında) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 545).

Krym. *boş* 1. Boş, ıssız 2. Serbest, oturulmayan, boş (yer); başıboş (hayvan) (KKTS 97).

Kkp. *bos* 1. Yumuşak; kaygan 2. Boş vakit, faydalanılmayan zaman 3. Eline bir şey geçmeme, faydalanmama, eli boş kalma 4. Hiçbir şey olmama, elinde bir şey olmama 5. İçinde bir şey olmayan kap, dolu olmayan 6. Boş ümit 7. Faydasız, işe yaramayan; kullanılmayan 8. Yeri boş, münhal (KKLPKTS 96).

Nog. *bos* 1. Boş, değersiz 2. Boşuna, nafile 3. Müsait, uygun (NRS 85).

Eski Türkçede *boş* "boş, özgür; eli açık, cömert, müsrif; avare; ölçüsüz, sınır tanımayan; hafif, kolay; koyun (serbest yürüyen)." biçiminde yer alan kelime tarihî

Kıpçak Türkçesinde de “boş; kocasından ayrılan kadın, boşanmış” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “boş”, Kazak ve Başkurt Türkçesinde “özgür, hür” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde soyut ve mecaz anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. bota “Deve yavrusu” (KıpTS 35).

ET. *botu* Deve yavrusu, genellikle bir yaşından küçük (EDPT 299).

Krg. *boto* 1. Bir yaşında olan deve yavrusu, süt emen deve yavrusu (KS 133).

Kzk. *bota* 1. Deve yavrusu 2. *mec.* Çocuklara karşı kullanılan bir sevgi ifadesi (KAZTTS 93).

Bşk. *buta* 1. Deve yavrusu 2. Deve yavrusunun tüyünden yapılmış 3. Kuşak, kemer, belbağı 4. Süs için yapılmış ince, düz altın ya da gümüş 5. Altın ya da gümüş rengindeki boya maddesi (BŞKTS 112-113).

Kaz. Tat. *buta* Bir yaşına kadarki deve yavrusu, köşek, taylak (KZTTTS 70).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *bota* Deve yavrusu (KTTTRS 64).

Krym. *bota* Potuk, deve yavrusu (KKTS 98).

Kkp. *bota* 1. Devenin “taylaq” olana kadarki bir yıllık yavrusu. 2. *ağ.* Çocuk, yavru, bala (KKLPKTS 97).

Nog. *bota* Deve yavrusu, köşek (NRS 85).

Eski Türkçede *botu* “deve yavrusu, genellikle bir yaşından küçük” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “deve yavrusu” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “deve yavrusu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde mecazlaşarak “çocuklara karşı kullanılan bir sevgi ifadesi; çocuk, yavru, bala”, Başkurt Türkçesinde “deve yavrusunun tüyünden yapılmış; kuşak,

kemer, belbağı; süs için yapılmış ince, düz altın ya da gümüş; altın ya da gümüş rengindeki boya maddesi" anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. boy I, boyı, boyu "Boy, endam" (KıpTS 35).

ET. *boḍ* Boy (EDPT 296).

Krg. *boy* 1 (Bedenin uzunluğu ve yüksekliği); boy ; boyu uzun : uzun boylu 2. Endam, boy bos 3. İmtidat 4. Bir, tek (KS 134).

Kzk. *boy* 1. Bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık, boy 2. Beden, vücut 3. Yol, ırmak, deniz kıyısı (KAZTTS 90). 4. Elbisenin önü (KAZS 47).

Bşk. *buy* 1. Boy, uzunluk 2. Yükseklik 3. Uzunca çizilen çizgi 4. Uzunca çekilen bir sıra, dizi 5. Uzunca çekilmiş (BŞKTS 113).

Kaz. Tat. *buy* 1. Boy 2. Bir şeyin sağı solu, çevresi, kenarı 3. Boylu, uzun 4. Boylamasına (KZTTTS 70). 5. Enin tersi, uzun taraf. 6. Uzunluk, zıttı: genişlik. 7. Belli bir ölçü (uzunluk bakımından); uç. 8. Gövde, endam, boy (genelde uzunluğunu göz önünde tutarak). 9. Uzanıp giden alan. 10. Bir şeyin yakın çevresi, ona komşu çevre. 11. Bir şeyin üstünde, bir yerde yan yana uzanan çizgilerden, renkli desenlerden, nakışlardan biri. 11. Çözgü ipliği; kumaşın boyuna uzanan ipleri. 12. sf. Uzunlamasına yerleşen. 13. *sf.* Uzanan, uzun, uzunlamasına büyüyen (saplar, gövdeler vb. hakkında). 14. Boyu uzayan, yetişkin olan (gençler hakkında). (TTAS I, ss. 186-187 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 135).

Krçmlkr. *boy* Boy (KMTS 111).

Kmk. *boy* 1. Boy, endam 2. Boy; uzunluk; boşluk, ara (KMKTS 79).

Krm. Tat. *boy* 1. Boy (KTTTRS 64). 2. *ağ.* Bölüm; şube; (ayrı bir). grup (Maşkaraoğlu, 2018, s. 548).

Krym. *boy* Boy, boyut (KKTS 98).

Kkp. *boy* 1. Bir şeyin boyu / Yüksekliği / uzunluğu. 2. İnsan ve diğer canlıların vücudu / gövdesi. 3. Nehir, göl, deniz, kanal, su, yol vb. kenarı, kıyı. 4. Elbisenin boyu / boydan parçası. 5. Boyunca, belli bir zaman içinde (KKLPKTS 97).

Nog. *boy* 1. Boy; *uzın boylı* uzun boylu 2. Çizgi, çizgili 3. Uzunluk, mesafe 4. Taraf, kenar (NRS 83).

Eski Türkçede *boḍ* "boy" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "boy, endam" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "boy" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde somut anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. boyaçı "Boyacı" (KıpTS 35).

ET.-ø

Krg. *boyokçu* Boyacı (KS 135).

Kzk. *boyavşı* Boyacı (KAZTTS 94).

Bşk. *buyası* Boyacı (BŞKTS 113).

Kaz. Tat. *buyavçı* 1. Boyacı, badanacı (KZTTTS 71). 2. Boya ticareti yapan (TTAS I, s. 199 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 136).

Krçmlkr. *boyavçu* boyacı (KM II: 134 akt. Ceylan, 2022, s. 50).

Kmk. *boyawçu* Boyacı (KMKTS 79).

Krm. Tat. *boyacı* Boyacı (KTTRS 64).

Krym. *boyacı* Boyacı (KKTS 99).

Kkp. *boyawşı* Boyacı, boya yapan kimse (KKLPKTS 98).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *boyaçı* "boyacı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "boyacı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. boydaş "Bir boyda olan iki kişi" (KıpTS 35).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *boylas* Boydaş, boyca eşit (KAZTTS 91).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *boydaş* 1. Boydaş (KTTRS 64). 2. Statüsü aynı olan (Maşkaraoğlu, 2018, s. 549).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *boydaş* "bir boyda olan iki kişi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde "boydaş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "statüsü aynı olan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. boynuz, moynuz, muŋuz, muynuz I, muyuz, müŋüz, müz "Boynuz" (KıpTS 35, 188, 189, 190, 192, 195).

ET. *büŋüz* Boynuz (EDPT 352).

Krg. *müyüz* Boynuz, boynuzlar (KS 580).

Kzk. *müyiz* Boynuz (KAZTTS 414).

Bşk. *mögöź, möyöź* 1. Boynuz 2. Boynuz biçiminde su kabı (BŞKTS 424).

Kaz. Tat. *mögĕz* 1. Boynuz (KZTTTS 350). 2. Ucu genişleyerek gelen eğri boru şeklindeki müzik aleti ya da sinyal veren alet. 3. Tuhafiye eşyaları yapmak için kullanılan ham madde. 4. Bundan yapılan tuhafiye eşyaları. 5. *sf.* Boynuzdan yapılan (TTAS II, s. 426 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 677).

Krçmlkr. *müyüz* Boynuz (KMTS 276).

Kmk. *müyüz* Boynuz (KMKTS 204).

Krm. Tat. *boynuz* Boynuz (KTTTRS 64).

Krym. *böŋüz, muğuz, muŋuz, müŋüz* Boynuz (KKTS 304).

Kkp. *müyiz* Hayvanların boynuzu (KKLPKTS 408).

Nog. *müyiz* Boynuz, boynuzdan yapılmış (NRS 228).

Eski Türkçede *büŋüz,* müŋüz "boynuz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "boynuz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "boynuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "boynuz biçiminde su kabı", Kazan-Tatar Türkçesinde "ucu genişleyerek gelen eğri boru şeklindeki müzik aleti ya da sinyal veren alet; tuhafiye eşyaları yapmak için kullanılan ham madde; bundan yapılan tuhafiye eşyaları; boynuzdan yapılan" anlamında ad aktarması ve deyim aktarması yoluyla genişlemiştir.

Kıp. boyın, boynı, boyun "Boyun" (KıpTS 35).

ET. *boyın* Boyun (EDPT 386).

Krg. *moyun* Boyun (KS 571).

Kzk. *moyın* Boyun (KAZS 200).

Bşk. *muyın* 1. Boyun 2. Kap kacağın ağzı ile gövdesi arasındaki ince kısım. 3. Berzah, dar dil, kıstak (İki karayı birleştiren, iki yanı su, dar kara parçası). (BŞKTS 433).

Kaz. Tat. *muyın* 1. Boyun 2. Birisine boyun bükerek yaşayan (KZTTTS 353). 3. Şişe, testi gibi şeylerin incelen kısmı. 4. Tırpanın sapa tutturulan yeri. 5. *coğ*. Deniz ya da okyanus içindeki kara parçalarını birleştiren dar şerit. 6. *zf.* çıkma hâli eki ile. Muyınnan. Boyna kadar, neredeyse bütün gövde ile (TTAS II, s. 408 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 247).

Krçmlkr. *boyun* Boyun (KMTS 111).

Kmk. *boyun* 1. Boyun 2. *coğ*. Bel (KMKTS 80).

Krm. Tat. *boyun* Boyun (KTTRS 64).

Krym. *boyun* Boyun (KKTS 99).

Kkp. *moyın* Boyun, baş ile gövdeyi birbirine bağlayan uzuv (KKLPKTS 402).

Nog. *moyın* Boyun (NRS 225).

Eski Türkçede *boyın* "boyun" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "boyun" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "boyun" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde coğrafya alanında terimleşerek "bel", Başkurt Türkçesinde "kap kacağın ağzı ile gövdesi arasındaki ince kısım", Kazan-Tatar Türkçesinde "birisine boyun bükerek yaşayan; şişe, testi gibi şeylerin incelen kısmı; tırpanın sapa tutturulan yeri" anlamında genişlemiştir.

Kıp. boz "Boz, beyaz" (KıpTS 35).

ET. *boz* Boz, gri (EDPT 388).

Krg. *boz* 1. Beyaz; açık kurşunî; kır 2. Havadaki karanlık (gayet sıcak günde). 3. El değmemiş toprak, bâkir toprak (KS 135).

Kzk. *boz* Açık toprak rengi, boz (KAZTTS 90).

Bşk. *buź* Boz, gri (BŞKTS 114-115).

Kaz. Tat. *buz* Boz renkli (KZTTS 71).

Krçmlkr. *boz* Gri, kül rengi, boz (KMTS 111).

Kmk. *boz* Boz, kır (at tüyü, donu hak.) (KMKTS 80).

Krm. Tat. *boz* 1. Boz, kül rengi (KTTTRS 64). 2. Kır (at hakkında) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 551).

Krym. *boz* Boz (KKTS 99).

Kkp. *boz* 1. Tozlu / boz toprak 2. Boz renk 3. **Boz torğay** is. Hayvan rengi; boz turgay kuşu (KKLPKTS 98).

Nog. *boz* Gri, grimsi (NRS 83).

Eski Türkçede *boz* "boz, gri" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "boz, beyaz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "boz, gri" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "havadaki karanlık (gayet

sıcak günde); el değmemiş toprak, bâkir toprak", Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "kır at", Karakalpak Türkçesinde "hayvan rengi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. boz-aḫ "Gri" (KıpTS 35).

ET. *boz* Boz, gri (EDPT 388).

Krg. *boz* 1. Beyaz; açık kurşunî; kır 2. Havadaki karanlık (gayet sıcak günde). 3. El değmemiş toprak, bâkir toprak (KS 135).

Kzk. *boz* Açık toprak rengi, boz (KAZTTS 90).

Bşk. *buź* Boz, gri (BŞKTS 114-115).

Kaz. Tat. *buz* Boz renkli (KZTTS 71).

Krçmlkr. *boz*: Gri, kül rengi, boz (KMTS 111).

Kmk. *boz* Boz, kır (at tüyü, donu hak.) (KMKTS 80).

Krm. Tat. *boz* 1. Boz, kül rengi (KTTTRS 64). 2. Kır (at hakkında) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 551).

Krym. *boz* Boz (KKTS 99).

Kkp. *boz* 1. Tozlu / boz toprak 2. Boz renk 3. **Boz torğay** is. Hayvan rengi; boz turgay kuşu (KKLPKTS 98).

Nog. *boz* Gri, grimsi (NRS 83).

Eski Türkçede *boz* "boz, gri" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gri" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "boz, gri" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "havadaki karanlık (gayet sıcak günde); el değmemiş toprak, bâkir toprak", Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "kır at", Karakalpak Türkçesinde "hayvan rengi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. boza "Darı, buğday veya arpadan yapılan bir içki" (KıpTS 35).

ET.-ø

Krg. *bozo* Boza (hububattan yapılan bir çeşit alkollü içki). (KS 136).

Kzk. *boza* Boza (KAZTTS 90).

Bşk. *buźa* Boza (BŞKTS 115).

Kaz. Tat. *buza* Boza (TTS 67).

Krçmlkr. *boza* Alkollü Kafkas içkisi, boza (KMTS 111).

Kmk. *boza* Boza (tahammür etmiş arpadan yapılan alkollü içecek) (KMKTS 80).

Krm. Tat. *boza, bozana, buza* Boza (KTTRS 64) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 551).

Krym. *boza* Boza (KKTS 99).

Kkp. *boza* Boza içeceği (KKLPKTS 98).

Nog. *boza* Boza; alkollü içecek (NRS 83).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *boza* "darı, buğday veya arpadan yapılan bir içki" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "boza" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bozıçı "Bozucu, bozan" (KıpTS 35).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *bozuvçu* Bozucu (KKTS 99).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bozıçı* "bozucu, bozan"anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece

Karayim Türkçesinde "bozucu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bozuḳ "Bozuk, bozulmuş, aslî özelliğini yitirmiş" (KıpTS 35).

ET. *buzuk* Bozuk, kırık (EDPT 86).

Krg. *buzuk* Yıkık, bozulmuş; hovarda; bozuk adam (ahlaksız) (KS 152).

Kzk. *buzıq* Yaramaz, sefih, uçarı (KAZTTS 97).

Bşk. *boźoḳ* 1. Bozuk, arızalı, faydasız hale gelmiş 2. Hastalanmış, çürümüş 3. Yağmurlu, soğuk (gün için). 4. Kötü, fena, çirkin (BŞKTS 102).

Kaz. Tat. *bozıḳ* 1. Bozuk, yaramaz, bozulmuş 2. Arızalı 3. Ahlaksız, namussuz (KZTTTS 65). 4. Kırık, işe yaramaz. 5. Doğru olmayan, olması gereken şekilde olmayan. 6. Asık suratlı, memnuniyetsiz. 7. Yağışlı (hava hakkında), ıslak, çamurlu (yol vb. hakkında). (TTAS I, s. 175 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 130).

Krçmlkr. *buzuḳ* Bozuk, arızalı, kusurlu (KMTS 115).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *bozuq* 1. Bozuk (KTTTRS 64). 2. Yıkılmış; tahrip edilmiş. 3. Sefih; ahlaksız (Maşkaraoğlu, 2018, s. 552).

Krym. *bozuq* Bozuk, harap (KKTS 99).

Kkp. *buzıq* 1. Kötü, bozuk 2. Kırık, bozulmuş 3. Kötü, onmaz, düzelmeyen, bozuk 4. Bozuk, işe yaramayan, işlevsiz (KKLPKTS 108).

Nog. *buzık* 1. Düzelmeyen, bozuk, defolu 2. İstenmeyen, elverişsiz (hava için). 3. Bozuk, lak (yumurta için). 4. *mec.* Dağılmış, perişan (NRS 89).

Eski Türkçede *buzuk* "bozuk, kırık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bozuk, bozulmuş, aslî özelliğini yitirmiş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "bozuk, bozulmuş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, "sefih, ahlaksız", Başkurt, Kazan-Tatar, Nogay Türkçesinde "yağmurlu, yağışlı hava", Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde "kötü, fena, çirkin", Başkurt Türkçesinde "hastalanmış, çürümüş", Kazan-Tatar

Türkçesinde "kırık, işe yaramaz; doğru olmayan, olması gereken şekilde olmayan; asık suratlı, memnuniyetsiz", Karakalpak Türkçesinde "kötü, onmaz, düzelmeyen, bozuk; bozuk, işe yaramayan, işlevsiz", Nogay Türkçesinde "yumurta için bozuk, lak; dağılmış, perişan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bögrek, börek I, bügrük, bükrek "Böbrek" (KıpTS 35, 36, 39).

ET. *bögrek* Böbrek (EDPT 328).

Krg. *böyrök* Böbrek (KS 140).

Kzk. *büyrek* Böbrek (KAZTTS 101).

Bşk. *böyrek* 1. Bağrı ak lekeli, bağrı beyaz 2. Böbrek; **böyör** Böbrek 3. İnsan boğazının üst ve oynak kısmı, gırtlak (BŞKTS 108).

Kaz. Tat. *böyĕr, böyĕrek* Böbrek (KZTTTS 67).

Krçmlkr. *bürek, büyrek* Böbrek (KMTS 115-116).

Kmk. *büyrek* Böbrek (KMKTS 87).

Krm. Tat. *büyrek* Böbrek (KTTRS 67).

Krym. *bögrek* Böbrek (KKTS 99).

Kkp. *büyrek* Böbrek (KKLPKTS 110).

Nog. *büyrek* anat. Böbrek (NRS 91).

Eski Türkçede *bögrek* "böbrek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "böbrek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "böbrek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "bağrı ak lekeli, bağrı beyaz; bel; insan boğazının üst ve oynak kısmı, gırtlak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bögür, bökşmen "Böğür" (KıpTS 36).

ET. *bögür* Böğür (EDPT 328).

Krg.-ø

Kzk. *büyir* Böğür, yan (KZTTTS 101).

Bşk. *böyör* 1. Böbrek 2. Bel (BŞKTS 108).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *büyir* Böğür, bedenin yan taraflarındaki boşluk (KKLPKTS 110).

Nog.-ø

Eski Türkçede *bögür* "böğür" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "böbrek"anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "böğür" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Başkurt Türkçesinde ise "böbrek; bel" açıklamalarıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. bölek I "Bölük, bölünmüş" (KıpTS 36).

ET. *bölük (bölök).* Bölük, kısım (EDPT 339).

Krg. *bölök* 1. Parça, kısım 2. Başka, diğer; hususi, ayrı (KS 138).

Kzk. *bölek* 1. Ayrı olarak, kendi başına 2. Ayrı, farklı, benzer olmayan 3. Özel, hususi (KAZTTS 94).

Bşk. *bülek* Bölüm, bölme, bölük; parça (BŞKTS 115).

bülĕk 1. Bölme, bölüm, bölük; parça 2. İdari ya da sosyal çevre 3. Askerî bölük (BŞKTS 115).

Kaz. Tat. *bülĕk* 1. Bölüm, parça 2. İdari ve sosyal anlamda daire, çevre 3. Askerî bölük (KZTTTS 72).

Krçmlkr. *bölek* Grup, kısım (KMTS 111).

Kmk. *bölük* 1. Bölüm, şube, kısım 2. Grup, heyet; takım, müfreze 3. Kol, daire; rayon (KMKTS 80).

Krm. Tat. *bölük* 1. Bölüm 2. Bölük (KTTTRS 64).

Krym. *bölek, bölük* Kısım, bölüm (KKTS 100).

Kkp. *bölek* 1. Parça, bölük, bütünün bir parçası 2. Ayrı, tek 3. Başkaca, farklı 4. Uzak, dışarı (KKLPKTS 100).

Nog. *bölik* 1. Bölüm, bölük, kısım 2. Bölüm (kitaplar için). 3. Departman, şube (NRS 86).

Eski Türkçede *bölük (bölök).* "bölük, kısım" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bölük, bölünmüş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bölük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesinde "ayrı, başka", yine Kazak Türkçesinde "özel, hususi", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "askerî bölük", Kazan-Tatar Türkçesinde "idari ve sosyal anlamda daire, çevre", Kumuk Türkçesinde "grup, heyet; takım, müfreze; kol, daire; rayon", Nogay Türkçesinde "kitaplar için bölüm; departman, şube" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. bölük "Bölük, topluluk" (KıpTS 36).

ET. *bölük (bölök).* Bölük, kısım (EDPT 339).

Krg. *bölök* 1. Parça, kısım 2. Başka, diğer; hususi, ayrı (KS 138).

Kzk. *bölik* Öbek, parça (KAZTTS 95).

Bşk. *bülĕk* 1. Bölme, bölüm, bölük; parça 2. İdari ya da sosyal çevre 3. Askeri bölük (BŞKTS 115).

Kaz. Tat. *bülĕk* 1. Bölüm, parça 2. İdari ve sosyal anlamda daire, çevre 3. Askerî bölük (KZTTTS 72).

Krçmlkr. *bölük* Bölüm, kısım (KMTS 111).

Kmk. *bölük* 1. Bölüm, şube, kısım 2. Grup, heyet; takım, müfreze 3. Kol, daire; rayon (KMKTS 80).

Krm. Tat. *bölük* 1. Bölüm 2. Bölük (KTTTRS 64).

Krym. *bölük* Bölük; kısım, hisse, pay; zf. ayrı ayrı (KKTS 100).

Kkp. *bölik* Bölük; miktar (KKLPKTS 100).

Nog. *bölik* 1. Bölüm, bölük, kısım 2. Bölüm (kitaplar için). 3. Departman, şube (NRS 86).

Eski Türkçede *bölük (bölök)*. "bölük, kısım" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bölük, topluluk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bölük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesinde "ayrı, başka" anlamında, yine Kazak Türkçesinde "özel, hususi", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "askerî bölük", Kazan-Tatar Türkçesinde "idari ve sosyal anlamda daire, çevre", Kumuk Türkçesinde "grup, heyet; takım, müfreze; kol, daire; rayon", Nogay Türkçesinde "kitaplar için bölüm; departman, şube" anlamında genişlemiştir.

Kıp. börçi "Börkçü, şapkacı" (KıpTS 36).

ET. *börkçi* Şapka yapan, satan (EDPT 81).

Krg.-ø

Kzk. *börikşi* Şapka, külah yapan veya satan kişi (Oba, 2019, s. 124).

Bşk. *bürĕksĕ* Börk diken kişi (BŞKTS 117).

Kaz. Tat. *bürĕkçĕ* 1. Börk dikme ustası. 2. Börk ticareti yapan (TTAS I, s. 222 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 792).

Krçmlkr. *börkçü* Börk yapımcısı, börk ustası (KM II: 138 akt. Ceylan, 2022, s. 51).

Kmk. *börkçü* Kalpakçı (KMKTS 81).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *börkçi* "şapka yapan, satan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "börkçü, şapkacı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt ve Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde "şapka, börk, kalpak yapan veya satan kişi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. böri, börü II "Kurt" (KıpTS 36).

ET. *böri* Kurt (EDPT 356).

Krg. *börü* 1. Kurt 2. *mec.* Bahadır, kahraman 3. *mec.* Zalim (KTS 414).

Kzk. *böri* Kurt (KAZTTS 95).

Bşk. *bürĕ* 1. Kurt 2. Kurt derisinden dikilmiş 3. Fena kişi için söylenir (BŞKTS 117).

Kaz. Tat. *bürĕ* 1. Kurt, canavar 2. Kötü, yaramaz insan 3. Kurt derisinden yapılmış (KZTTTS 72).

Krçmlkr. *börü* Kurt (KMTS 112).

Kmk. *börü* Kurt (KMKTS 81).

Krm. Tat. *börü* Kurt (KTTRS 65).

Krym. *börü* Kurt (KKTS 100).

Kkp. *böri* 1 (köpek familyasından). Kurt 2. *ağ.* Düşman; hırsız (KKLPKTS 100).

Nog. *böri* Kurt (NRS 87).

Eski Türkçede *böri* "kurt" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kurt" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kurt" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "bahadır, kahraman", Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "zalim, fena, kötü (yaramaz). insan", Karakalpak Türkçesinde "düşman; hırsız", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde ise "kurt derisinden dikilen, yapılan" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. börk "Börk, başlık, şapka" (KıpTS 36).

ET. *börk* Börk, şapka (EDPT 362).

Krg. *börük* Börk (KAZTTS 95).

Kzk. *börik* Börk (KZTTTS 95).

Bşk. *bürĕk* 1. Börk 2. Bazı kuşların tepesindeki ibik (BŞKTS 117).

Kaz. Tat. *bürĕk* Soğuktan muhafaza eden başlık, şapka, börk (KZTTTS 72).

Krçmlkr. *börk* Kalpak, Kafkas erkeklerinin baş giyimleri (KMTS 111).

Kmk. *börk* Kalpak (genellikle kürk) (KMKTS 81).

Krm. Tat. *bork* (ağızlarda). 1. Kürk 2. Kürk şapka (Maşkaraoğlu, 2018, s. 543).

Krym.-ø

Kkp. *börik* Her türlü deriden dikilen başlık, börk (KKLPKTS 101).

Nog. *börk* Şapka, börk (NRS 87).

Eski Türkçede *börk* "börk, şapka" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "börk, başlık, şapka" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "börk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "bazı kuşların tepesindeki ibik", Kırım-Tatar Türkçesinde "kürk" anlamında genişlemiştir.

Kıp. böyle "Böyle, bu şekilde" (KıpTS 36).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *böyle* Böyle, şöyle (BŞKTS 108).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *böyle* Böyle (KTTRS 65).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *böyle* "böyle, bu şekilde" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve

Kırım-Tatar Türkçesinde "böyle" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. brun, burun I "Burun" (KıpTS 36).

ET. *burun* Burun (Bir insanın ya da hayvanın); önce, evvel (EDPT 366).

Krg. *murun* 1. Burun 2. Burun deliği (KS 576).

Kzk. *murı* Burun (KAZTTS 413).

Bşk. *moron* 1. Burun 2. Kapkacağın sıvı şeyleri akıtmak için kullanılan kısmı (BŞKTS 422).

Kaz. Tat. *borın* 1. Burun 2. Evvel zamanda, çok eskiden (KZTTTS 65). 3. Gaga (kuşlarda). 4. Geminin, vapurun, kayığın, uçağın vb. ön kısmı. 5. Herhangi bir şeyin önü, genelde dar, sivri kısmı. 6. Su vb. sıvı konulan çanak çömlekte onu akıtmak için özel olarak yapılan kısım, musluk. 7. *ağ.* Ayakkabının ön kısmı, başı. 8. *mec*. Büyük burunlu kişi, ilk olarak burnu göze çarpan kişi (TTAS I, ss. 180-181 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 128). 9. *kon*. Yer elması, patates vb. bitkilerin sürgünü, gözleri (TTAS 2015, s. 573, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 128).

Krçmlkr. *burun* Burun (KMTS 113).

Kmk. *burun* 1. Burun 2. Köşe 3. *coğr*. Burun (KMKTS 84).

Krm. Tat. *burun* 1. Burun 2. *coğ.* Burun (KTTRS 66). 3. *ağ.* Önce (Maşkaraoğlu, 2018, s. 564).

Krym. *burun* 1. Burun 2. Gaga; (hayvanda). burun (KKTS 103).

Kkp. *murın* Burun, koku alma organı (KKLPKTS 404).

Nog. *burın* 1. Burun, burun için; 2. *coğ.* Burun (NRS 90-91).

Eski Türkçede *burun* "burun (Bir insanın ya da hayvanın); önce, evvel" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "burun" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "burun" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "kuş gagası", Başkurt Türkçesinde "kapkacağın sıvı şeyleri akıtmak için kullanılan kısmı", Kazan-Tatar Türkçesinde "herhangi bir şeyin önü, genelde dar, sivri kısmı; su vb. sıvı konulan çanak çömlekte onu akıtmak için özel olarak yapılan kısım,

musluk; ayakkabının ön kısmı, başı" anlamında deyim aktarması yoluyla ve Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde coğrafya alanında terimleşerek genişlemiştir.

Kıp. bu, mu "Bu (sıfat ve zamir)." (KıpTS 36, 185).

ET. *bu* Bu (EDPT 291).

Krg. *bul* Bu (KS 142).

Kzk. *bul* Bu (KAZTTS 98).

Bşk. *bıl* Bu (BŞKTS 83).

Kaz. Tat. *bu* Bu (KZTTTS 67).

Krçmlkr. *bu* Bu, işaret zamiri (KTS 112).

Kmk. *bu* 1. Bu 2. O (KMKTS 81).

Krm. Tat. *bu* Bu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 554).

Krym. *bu* Bu (KKTS 100).

Kkp. *bu, bul* "Bu" zamiri veya sıfatı (KKLPKTS 102).

Nog. *bu* Bu (NRS 87).

Eski Türkçede *bu* "bu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. buçaḳ, buçġaḳ "Bucak, köşe" (KıpTS 36).

ET. *buçġaḳ* Köşe açı, yön; bölüm, kısım (EDPT 294) (EUES 195).

Krg.-ø

Kzk. *puşḳaḳ* Köşe, açı, yön, taraf; bölüm (Oba, 2019, s.125).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *poçkak* is. ağ. Geniş şeylerin küçük bir kısmı, parçası (TTAS II, s. 536 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 777).

Krçmlkr. *buçhaḳ* Kenar (KMTS 112).

Kmk. *burunçaq* Köşe, köşebaşı (KMKTS 84).

Krm. Tat. *bucaḳ* Köşe, bucak, kenar (Maşkaraoğlu, 2018, s. 554).

Krym. *buçaq* Köşe, bucak (KKTS 100).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *buçġaḳ* "köşe açı, yön; bölüm, kısım" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bucak, köşe" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "köşe, bucak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bud, but, buṭ "But" (KıpTS 36, 39).

ET. *but* Uyluk; bacak, but, arka bacak (hayvan vb.) (EDPT 297).

Krg. *but* 1. Bacak, but (insan hakkında). 2. Art ayak (KS 149).

Kzk. *but* But (insan, hayvan) (KAZTTS 101).

Bşk. *bot* Bacak, but (BŞKTS 101).

Kaz. Tat. *bot* Ayağın dizden kalça kemiğine kadar olan kısmı, but (KZTTTS 65).

Krçmlkr. *but* Bacak (KMTS 114).

Kmk. *but* Bacak (KMKTS 84).

Krm. Tat. *but* But (Maşkaraoğlu, 2018, s. 565).

Krym. *but* 1. Kalça 2. But (KKTS 104).

Kkp. *put* 1. But, ayağın but kımı 2. İki ayak arası (KKLPKTS 472).

Nog. *but* But, üst bacak (NRS 91).

Eski Türkçede *but* "uyluk; bacak, but, arka bacak (hayvan vb.)." biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "but" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "but" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. budaġ, budaḳ, butaġ, butaḳ "Budak, ağaç dalı" (KıpTS 36).

ET. *butıḳ* Budak, dal (EDPT 301).

Krg. *butak* 1. Dal, budak 2. Dallanma (KS 149).

Kzk. *butak* 1. Dal, budak, kol 2. *mec.* Nesil, soy (KAZTTS 101). 3. Şube, saha (KAZS 55).

Bşk. *botaḳ* Dal, budak, değnek, sopa (BŞKTS 101).

Kaz. Tat. *botaḳ* Ağaç dalı, budak (KZTTTS 65).

Krçmlkr. *butaḳ* Dal (KMTS 114).

Kmk. *butaq* 1. Dal, ağaç dalı 2. Akarsu kolu 3. *anat*. Türev 4. Ovaya uzanan dağ burnu, dağ uzantısı, kol (KMKTS 84).

Krm. Tat. *butaḳ, pıtaḳ* (Kodeks Kumanikus). Budak, kol (Maşkaraoğlu, 2018, s. 565).

Krym. *budaq, butaq* Budak (KKTS 104).

Kkp. *putaq* 1. Ağacın dalı, budak 2. *ağ.* Evlat, nesil 3. *ağ.* Dal, damar (KKLPKTS 473).

Nog. *butak* 1. Budak, dal, kalın budak 2. İnce dal, cılga (NRS 91).

Eski Türkçede *butıḳ* "budak, dal" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "budak, dal" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "budak, dal" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "nesil, soy", Kazak Türkçesinde "şube saha", Kumuk ve Nogay Türkçesinde "dal, ağaç dalı", yine Kumuk Türkçesinde "akarsu kolu; ovaya uzanan dağ burnu, dağ uzantısı, kol" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. buġ "Tencere kaynarken çıkan buhar" (KıpTS 36).

ET. *buġ, bu* Buğu, buhar (EDPT 311).

Krg. *buu* 1. Buğu, buhar 2 (Herhangi bir şeyi kaplamak için). maden mahlulü (KS 149).

Kzk. *buv* 1. Buğu, buhar 2. *mec.* Etki, tesir (KAZTTS 96).

Bşk. *bıv* 1. Buğu, buhar 2. Sis (BŞKTS 87).

Kaz. Tat. *buv* Buhar, buğu (KZTTTS 70).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *buğ, buv* Buğu, buhar (KTTRS 66).

Krym. *buv* Buğu (KKTS 105).

Kkp. *puw* Buhar (KKLPKTS 473).

Nog. *buv* Buhar (NRS 87).

Eski Türkçede *buġ, bu* "buğu, buhar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "buğu, buhar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "buğu, buhar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. buġav, bugavı, buḳağı, buḳavuv, buvavı "Kaçmaması için hayvanların ayağına takılan zincir, demir köstek" (KıpTS 36, 37, 39).

ET. *bukaġu* Zincir, kelepçe (EDPT 314).

Krg. *bogoo* Bukağı, pranga (KS 125).

Kzk. *buġav* 1. Pranga, kelepçe 2. Esaret, tutsaklık (KAZTTS 97).

Bşk. *bıġav* Tutsak veya suçlulara takılan kelepçe, pranga (BŞKTS 82).

Kaz. Tat. *boġav* 1. Bukağı, pranga 2. Bağlı olma, esaret (KZTTTS 63).

Krçmlkr. *buġov* Kelepçe, boyun ya da ayağa takılan demir kelepçe (KMTS 112).

Kmk. *buğaw* Zincir, pranga, kelepçe, bukağı (KMKTS 82).

Krm. Tat. *buğav* Pranga, zincirler (KTTRS 65).

Krym. *buqağı, buğov, buqov* Bukağı (KKTS 101).

Kkp. *buğaw* 1. Zincir, bukağı 2. *ağ.* Zulüm, eziyet, işkence (KKLPKTS 101).

Nog. *bugav* Pranga, zincir, kelepçe (NRS 88).

Eski Türkçede *bukaġu* "zincir, kelepçe" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kaçmaması için hayvanların ayağına takılan zincir, demir köstek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bukağı, pranga"

açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde mecazlaşarak "esaret", Karakalpak Türkçesinde ise "zulüm, eziyet, işkence" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bulaġav "Karışıklık, düzensizlik" (KıpTS 37).

ET.-ø

Krg. *bulganç, bulganıç* 1. Kirli, pis 2. Kirli, toplumun değer yargılarına aykırı olan 3. İğrenç, insanda iğrenme duygusu uyandıran, tiksindiren, müstekreh 4. Kötü niyetli, alçak (kimse) (KTS 429).

Kzk. *bılğanış* 1. Kirli, pis, murdar, mülevves 2. *mec.* Tiksindirici, ahlaksız (KAZTTS 104).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *bulġama* Vıcık vıcık, karmakarışıklık (KMTS 113).

Kmk. *bulğawur* Düzensizlik, karışıklık, keşmekeş (KMKTS 83).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *bılgav* Karışıklık, düzensizlik (NRS 93).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bulaġav* "karışıklık, düzensizlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "karışıklık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "tiksindirici, ahlaksız", yine Kırgız Türkçesinde "kötü niyetli, alçak (kimse)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. bulaḫ, bulaḳ II "Kaynak, memba, pınar" (KıpTS 37).

ET. *bulaḳ* Kaynak, memba, pınar, çeşme (EDPT 336).

Krg. *bulak* 1. Pınar, kaynak 2. *mec.* Kaynak, bir şeyin çıktığı yer, menşe 3. Kaynak, araştırma ve incelemede yararlanılan belge, referans 4. Kaynak literatür 5. *mec.* Bol, çok (KTS 426).

Kzk. *bulaq* 1. Bulak, pınar, kaynak, memba (KAZTTS 99). 2. Haberin, bilginin kaynağı 3. Bol, çok (KAZS 52).

Bşk. *bolaḳ* Küçük nehir, dere, çay (BŞKTS 96).

Kaz. Tat. *bolaḳ* 1. Dere 2. Kazan şehri ortasından akan küçük derenin adı (KZTTTS 63).

Krçmlkr. *bulaḳ* Kaynak, pınar (KMTS 113).

Kmk. *bulaq* Kaynak, pınar (KMKTS 83).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *bulaq* 1. Pınar, kaynak 2. Bir şeyin çıktığı yer, göz. 3. *ağ.* Çok, bol (KKLPKTS 102).

Nog. *bulak* Pınar, bulak; bulak suyu (NRS 90).

Eski Türkçede *bulaḳ* I "kaynak, memba, pınar, çeşme" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kaynak, memba, pınar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "pınar, kaynak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde mecazlaşarak "bol, çok", Kırgız Türkçesinde "kaynak, araştırma ve incelemede yararlanılan belge, referans; kaynak literatür" ve mecazlaşarak "kaynak, bir şeyin çıktığı yer, menşe", Kazak Türkçesinde "haberin, bilginin kaynağı", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "dere", Karakalpak Türkçesinde "bir şeyin çıktığı yer, göz" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bulamaç, bulġamaç "Bulamaç, un çorbası" (KıpTS 37).

ET. *bulġama* Yağsız ve tadsız bir yemek, bulamaç (EDPT 338).

Krg. *bulamık* Bulamaç (KS 143).

Kzk. *bılamıq* Bulamaç (KAZTTS 103).

Bşk. *bılamıḳ* Bulamaç, lapa (BŞKTS 83).

bolamıḳ Bulamaç, lapa (BŞKTS 96).

Kaz. Tat. *bolamıḳ* Bulamaç (KZTTTS 63).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *bulamıḳ* 1. Unla yapılan lapa. 2. *ağ.* Unla yapılan çorba (Maşkaraoğlu, 2018, s. 558).

Krym. *bılamıq* 1. Bulanık 2. İrmik; yulaf lapası (KKTS 87).

Kkp. *bılamıq* Bulamaç yemeği (KKLPKTS 83).

Nog. *bılamık* Klyotsk (sulu yemeğin içine eklenen küçük hamur parçaları) (NRS 93).

Eski Türkçede *bulġama* "yağsız ve tadsız bir yemek, bulamaç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bulamaç, un çorbası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "bulamaç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bulan, bulnaḳ "Yaban eşeği" (KıpTS 37).

ET. *bulaŋ* Vahşi bir at, geyik; vahşi bir av hayvanı (EDPT 343).

Krg. *bulan* 1. Bir nevi ceylan 2. Kula (KS 143).

Kzk. *bulan* Yaban geyiği (KAZTTS 99).

Bşk. *bolan* 1. Geyik 2. Altıngöz ördek (Lat. Bucephala clangula) (BŞKTS 96).

Kaz. Tat. *bolan* Geyik, maral (KZTTTS 63).

Krçmlkr. *bulan* Alageyik (KMTS 113).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *bulan* Kula (KTTRS 65).

Krym.-ø

Kkp. *bulan* Yaban geyiği (KKLPKTS 102).

Nog.-ø

Eski Türkçede *bulaŋ* "vahşi bir at, geyik; vahşi bir av hayvanı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yaban eşeği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "yaban eşeği; alageyik; kula; geyik; altıngöz ördek" açıklamasıyla kullanılarak yakın bir anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. bulanaḳ, bulanuḳ, bulġaḳ I, bulġanaḳ, bulġanıḳ, bulġanuḳ "Bulanık" (KıpTS 37).

ET. *bulġaŋuk* Karışık, bulanık, şaşkın (EDPT 338).

Krg. *bulganıç* Bulanık (TLS 84).

Kzk. *bılġanġan* Bulanık (TLS 84).

Bşk. *bolġansıḳ* 1. Bulanık, çamur karışmış, pislik karışmış, milli 2. Düzensiz, nizamsız 3. Şikayetli, huzursuz (BŞKTS 97).

Kaz. Tat. *bolġançıḳ* Bulanık, karışık (KZTTTS 64).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *bulğançıq* Bulanık (KMKTS 83).

Krm. Tat. *bulançıq* Bulanık (KTTRS 65).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *bılganşık* Bulanık (NRS 93).

Eski Türkçede *bulġaŋuk* "karışık, bulanık, şaşkın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bulanık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "bulanık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "düzensiz, nizamsız; şikayetli, huzursuz" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bular, bunlar “Bunlar” (KıpTS 37, 38**).**

ET. *bolar* Bunlar (EUES 187).

Krg. *bular* Bunlar (TLG 512).

Kzk.-ø

Bşk. *bılar* Bunlar (TLG 773).

Kaz. Tat. *bolar* Bu (çokluk) (KZTTTS 63).

Krçmlkr. *bıla* Bunlar (KMTS 106).

Kmk. *bular* Bunlar (TLG 983).

Krm. Tat. *bu* Bu, bular (ağızlarda bunlar) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 554).

Krym. *bular* Bunlar (Koçak, 2021, s. 152).

Kkp. bular Bunlar (TLG 579).

Nog. *bular zam.* Onlar (bunlar) (NRS 90).

Eski Türkçede *bolar* “bunlar” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “bunlar” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “bunlar” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bulay “Bu şekilde, bunun gibi” (KıpTS 37).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *bılay* Böyle, şöyle (KAZTTS 103).

Bşk. *bılay* Böyle, bu şekilde (BŞKTS 84).

Kaz. Tat. *bolay* Böyle, bu şekilde (KZTTTS 63).

Krçmlkr. *bılay* Böyle (KMTS 106).

Kmk. *bulay* 1. Belirtme zam., zarf. Böyle, bunun gibi 2. Bu suretle, bu şekilde (KMKTS 83).

Krm. Tat.-ø

Krym. *bılay, bolay, bulay* Böyle (KKTS 87).

Kkp. *bılay* 1. Sadece kendisi, tek 2. Bundan sonra, bundan böyle 3. Bu şekilde, böyle 4. Şöyle dursun, bir yana (KKLPKTS 83).

Nog. *bulay* böyle (Atay, 1998, 255).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bulay* "bu şekilde, bunun gibi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "böyle" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bulġaşıḳ, bulġaşuḳ "Anlaşılmaz, karışık" (KıpTS 37).

ET. *bulġaŋuk, bulğayuk* Karışık, bulanık, şaşkın (EDPT 338).

Krg. *bulganıç* Bulanık (TLS 84).

Kzk. *bılġanış* 1. Kirli, pis, murdar, mülevves 2. *mec.* Tiksindirici, ahlaksız (KAZTTS 104).

Bşk. *bolġansıḳ* 1. Bulanık, çamur karışmış, pislik karışmış, milli 2. Düzensiz, nizamsız 3. Şikayetli, huzursuz (BŞKTS 97

Kaz. Tat. *bolġançıḳ* Bulanık, karışık (KZTTTS 64).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *bulğançıq* Bulanık (KMKTS 83).

Krm. Tat. *bulançıq* Bulanık (KTTRS 65).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *bılganşık* Bulanık (NRS 93).

Eski Türkçede *bulġaŋuk* "karışık, bulanık, şaşkın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "anlaşılmaz, karışık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay

Türkçesinde "bulanık, karışık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "tiksindirici, ahlaksız" anlamında, Başkurt Türkçesinde "düzensiz, nizamsız; şikayetli, huzursuz"anlamında genişlemiştir.

Kıp. bulıţ, bulut "Bulut" (KıpTS 37).

ET. *bulıt* Bulut (EDPT 333).

Krg. *bulut* Bulut (KS 145).

Kzk. *bult* 1. Bulut 2. *mec.* Yürekteki sızı, acı (KAZTTS 99).

Bşk. *bolot* 1. Bulut (BŞKTS 97-98).

Kaz. Tat. *bolıt* 1. Bulut (KZTTTS 64). 2. *mec.* Büyük sıkıntı, mutsuzluk, korku hakkında (TTAS I, s. 177 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 127). 3. Bir kütlenin tozuyarak yerden kalkan kısmı (toz, duman). (TTAS 2015, s. 563, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 127).

Krçmlkr. *bulut* Bulut (KMTS 113).

Kmk. *bulut* Bulut (KMKTS 83).

Krm. Tat. *bulut* Bulut (KTTRS 65).

Krym. *bulut* Bulut (KKTS 102).

Kkp. *bult* Bulut (KKLPKTS 103).

Nog. *bulıt* Bulut (NRS 90).

Eski Türkçede *bulıt* "bulut" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bulut" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bulut" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "yürekteki sızı, acı", mecazlaşarak yine Kazan-Tatar Türkçesinde "bir kütlenin tozuyarak yerden kalkan kısmı (toz, duman)." gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. buluŋ "Köşe, açı" (KıpTS 37).

ET. *buluŋ* Köşe, açı, bucak (EDPT 343).

Krg. *buluŋ* Köşe, bucak (KS 145).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *buluŋ* "köşe, açı, bucak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "köşe, açı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırgız Türkçesinde "köşe, bucak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bun II "Eklem yeri" (KıpTS 38).

ET. *boġum, boġun* Eklem, boğum (EDPT 316).

Krg.-ø

Kzk. *buvın* 1. Eklem, boğum 2. *mec.* Nesil, kuşak (KAZTTS 97).

Bşk. *bıvın* 1. Kuşak, nesil 2. Eklem yeri, boğum (BŞKTS 88).

Kaz. Tat. *buvın* 1. Eklem yeri, boğum 2. Kuşak, nesil, göbek (KZTTTS 70). 3. *bot.* Bitki gövdesinin yaprak ya da budak çıkan yerinin yoğunlaşan, kalınlaşan kısmı. 4. Birbirinden boğumlar ile ayrılan kısımlardan biri (bitki gövdesinde). 5. Kendi içinde sıralı olarak bağlanan bazı parçaların, aksamın vb. şeylerin bağlandığı yer. 6. Bu şekilde bağlanan parçalardan biri. 7. Ortak bir ataya dayanan, aynı derecede akrabalık ilişkisinde olan nesil, soy ya da tür vekillerinin tamamı. 8. *topl. mec*. Yaş farkları çok olmayan, aynı dönemde yaşayan kişiler. 9. Bir şeyin, sistemin yapı parçalarından biri (TTAS I, s. 198 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 135).

Krçmlkr. *buvun* 1. Bilek 2. Buğday, arpa, mısır gibi tahılların saplarının eklem yerleri 3. Buğday, arpa, mısır gibi tahılların saplarının eklem yerleri (KMTS 114).

Kmk. *buwun* Mafsal, eklem (KMKTS 85).

Krm. Tat. *buğum* 1. Eklem, oynak (KTTRS 65). 2. Halka (zincirin bir parçası) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 556).

Krym. *buğum, buvum* 1. Boğum, eklem (KKTS 101). 2. Şerit; koçan (KKTS 105).

Kkp. *buwın* 1. Eklem, boğum yeri 2. Kamış vb. bitkilerin boğum yeri (KKLPKTS 106).

Nog. *buvın* 1. *anat.* Eklem; birleştirme; mafsal, bağlama 2. Kuşak (nesil) (NRS 88).

Eski Türkçede *boġum, boġun* "eklem, boğum" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "eklem yeri" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "eklem, boğum" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde mecazlaşarak "kuşak, nesil", Kazan-Tatar Türkçesinde botanik alanında terimleşerek "bitki gövdesinin yaprak ya da budak çıkan yerinin yoğunlaşan, kalınlaşan kısmı; birbirinden boğumlar ile ayrılan kısımlardan biri (bitki gövdesinde); kendi içinde sıralı olarak bağlanan bazı parçaların, aksamın vb. şeylerin bağlandığı yer; bu şekilde bağlanan parçalardan biri; bir şeyin, sistemin yapı parçalarından biri", Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde "buğday, arpa, mısır gibi tahılların saplarının eklem yerleri", Kırım-Tatar Türkçesinde "halka (zincirin bir parçası).", Karayim Türkçesinde "aile", Karakalpak Türkçesinde "kamış vb. bitkilerin boğum yeri" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bunçaḳ, munça "Bunca, bu kadar" (KıpTS 38, 188).

ET. *bunça* Bunca, bu kadar, o kadar (EDPT 349).

Krg. *mınça, munça* O kadar, bunca.(KS 565, 574).

Kzk. *bunşa, munşa (munşama).* Bunca, bu kadar (KAZTTS 100).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *mınça* Bu kadar, böyle (KMTS 270).

Kmk. *munça* Bunca, bu kadar, bu kadar çok; böyle (KMKTS 202).

Krm. Tat. *bunca* (eski). Bu kadar, bunca, onca (Maşkaraoğlu, 2018, s. 561).

Krym.-ø

Kkp. *bunşa, bunşama* Bunca, bu kadar, bu derece (KKLPKTS 103).

Nog. *munşa* Bu kadar, öyle fazla (NRS 227).

Eski Türkçede *bunça* "bunca, bu kadar, o kadar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bunca, bu kadar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "bunca, bu kadar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. burav "Burgu" (KıpTS 38).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *borav* 1. Matkap (KZTTTS 64). 2. Delikler açmak için kullanılan makina (TTAS I, s. 178 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 128).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *buraw* 1. Burgu, delgi, matkap 2. Vida (KMKTS 83).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *burav* Matkap (NRS 90).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *burav* "burgu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "matkap, burgu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak

Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "vida" anlamında genişlemiştir.

Kıp. burbayı "İncik kemiğinin yukarı kısmı, aşık kemiğinin aşağı kısmı" (KıpTS 38).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *burbay* Baldır, baldır kası (BŞKTS 111).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *borbay* Bacağın dizden yukarı olan kısmı (KMTS 110).

Kmk. *borbay* Baldır (KMKTS 78).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *burbayı* "incik kemiğinin yukarı kısmı, aşık kemiğinin aşağı kısmı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "baldır" açıklamasıyla kullanılarak yakın bir anlama geçmiştir.

Kıp. burç "Karabiber" (KıpTS 38).

ET. *mırç, murç* Biber, karabiber (EDPT 771).

Krg. *murç* Siyah biber [11] (KS 575).

[11] Müellif <murç> sözünün farsça olduğunu yazıyor; halbuki bu halis Türkçe bir kelimedir ve bunun <burç> <mırç> şekilleri de vardır; murç şekli Divanü Lûgati't- Türk'te de vardır (I, 287 ve II, 146). ; Radloff <murç> şeklinin Sartça (şehir Özbekçesi). ve Uygurca olduğunu <mırç> şeklinin ise Labedice olduğunu yazmaktadır (bk. Rad. Lûgatı IV, 2195 ve 2143). ; Budagov Lûgatinde da hem murç hem burç (bu şekilkazancadır). şekilleri vardır (bk. Bud, Lûgatı I, 275 ve II, 262). ve kelimenin Türkçe olduğu tasrih edilmiştir. Şeyh Süleyman <burç> şeklini almakla beraber arada <murç> u da anmıştır. Hülasa, biber manasına gelen <murç>, <burç> Farsça değildir. Bu dilde biber için Arapçadan geçen filfil ve bazan da pilpil sözleri kullanılmaktadır (Mütercim).

Kzk. *burış* Biber (KAZTTS 101).

Bşk. *boros* 1. Biber 2. Toz biber, pul biber (BŞKTS 100).

Kaz. Tat. *borıç* 1. Tropik bitki ve onun lezzet veren acı yuvarlak tohumu. 2. Bu bitkinin tohumunu ufalayarak hazırlanan baharat. 3. *mec. kon*. Acı, kinaye ile söylenen söz (TTAS I, s. 182 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 128).

Krçmlkr. *burç* Karabiber (KMTS 113).

Kmk. *burç* Biber; **qara burç** kara biber (KMKTS 83).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *burış* Biber (KKLPKTS 408).

Nog. *burış* Biber (NRS 91).

Eski Türkçede *mırç, murç* "biber, karabiber" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "karabiber" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "biber" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "acı, kinaye ile söylenen söz" anlamında mecazlaşarak genişlemiştir.

Kıp. burçaḳ I "1. Dolu, yağmur 2. Bezelye, nohut" (KıpTS 38).

ET. *burçaḳ* 1. Fasulye, bezelye 2. Dolu tanesi (EDPT 357) (EUES 200).

Krg. *burçak* 1. *mec.* İri damla 2. *mec.* Tane (KTS 435).

Kzk. *burşaq* 1. Dolu 2. Burçak (KAZTTS 100).

Bşk. *borsaḳ* 1. Burçak bitkisi; burçak 2. Dolu (buz biçiminde yağan yağış) (BŞKTS 100).

Kaz. Tat. -ø

Krçmlkr. *burçaḳ* 1. Fasulye türü bitkiler 2. İnce dolu tanesi, küçük dolu parçası (KMTS 113).

Kmk. *burçaq* 1. Fasulye 2. Dolu (yağışı) (KMKTS 83).

Krm. Tat. *burçaq* 1. Dolu (KTTRS 65). 2. *bot.* Bakla (Maşkaraoğlu, 2018, s. 562).

Krym. *burçaq* Dolu (KKTS 103).

Kkp. *burşaq* 1. Burçak 2. Yağmurun yuvarlak buz olup yağan şekli, dolu (KKLPKTS 105).

Nog. *burşak* 1. Bezelye, bezelyeli 2. Dolu (NRS 90).

Eski Türkçede *burçaḳ* "fasulye, bezelye, dolu tanesi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dolu, yağmur; bezelye, nohut" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "dolu", Nogay Türkçesinde "bezelye" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "tane", Kazak, Başkurt, Karakalpak Türkçesinde "burçak", Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "fasulye" anlamında genişlemiştir.

Kıp. burdı, burgu, bürgü "Boru" (KıpTS 38, 40).

ET. *burġu, borġu* Trompet, boru, nefesli çalgı (EUES 200).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *borġo* Boru, borazan; piyade borusu (BŞKTS 98).

Kaz. Tat. *bırgı, borgı* 1. Geniş uçlu metal (daha önceleri boynuzdan da yapılan). boru şeklindeki üflemeli müzik ya da işaret verme aleti. 2. *seyr.* Boru çalarak verilen işaret. 3. *kon.* Megafon (TTAS I, s. 201 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 122).

Krçmlkr. *bırġı* Boru (KMTS 106).

Kmk. *bırğı* Boru (KMKTS 72).

Krm. Tat. *boru* 1. Boru. 2. Kap (Maşkaraoğlu, 2018, s. 544).

Krym. *burğu* Boru; borazan (KKTS 103).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *burġu, borġu* “trompet, boru, nefesli çalgı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “boru” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “boru, borazan” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “boru çalarak verilen işaret; megafon” ve Kırım-Tatar Türkçesinde “kap” anlamında genişlemiştir.

Kıp. burġan “Kasırga, boran” (KıpTS 38).

ET. *buran* Bora, fırtına, kum fırtınası, tipi, kar fırtınası, boran, tipi (EUES 200).

Krg. *burganak* Kar kasırgası (KS 147).

Kzk. *boran* Kar fırtınası, tipi, boran (KAZTTS 92).

Bşk. *buran* 1. Karlı fırtına, boran 2. Büyük kavga, dövüş (BŞKTS 111).

Kaz. Tat. *buran* 1. Kar fırtınası, rüzgârla uçuşup gelen kum 2. Ev içindeki büyük kavga (KZTTTS 69).

Krçmlkr. *boran* Fırtına (KMTS 110).

Kmk. *boran* Tipi, kar fırtınası (KMKTS 78).

Krm. Tat. *boran* 1. Boran 2. Bora (KTTRS 63).

Krym. *boran* Fırtına (KKTS 96).

Kkp. *boran* Bora, boran, kuru soğuk (KKLPKTS 95).

Nog. *boran* Boran, fırtına, güçlü rüzgar, kasırga (NRS 84).

Eski Türkçede *buran* “bora, fırtına, kum fırtınası, tipi, kar fırtınası, boran, tipi” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kasırga, boran” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “fırtına, boran” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “büyük kavga” anlamında genişlemiştir.

Kıp. burġul, burġun “Bulgur” (KıpTS 38).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *bulğur* Bulgur (KTTRS 65).

Krym. *bulğur* Bulgur (KKTS 102).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *burġul, burġun* "bulgur" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "bulgur" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. burn "Kuş gagası" (KıpTS 38).

ET. *burun* Burun (Bir insanın ya da hayvanın) (EDPT 366).

Krg. *murun* 1. Burun 2. Burun deliği (KS 576).

Kzk. *murın* Burun (KAZTTS 413).

Bşk. *moron* 1. Burun 2. Kapkacağın sıvı şeyleri akıtmak için kullanılan kısmı (BŞKTS 422).

Kaz. Tat. *borın* 1. Burun (KZTTTS 65). 2. Gaga (kuşlarda). 3. Geminin, vapurun, kayığın, uçağın vb. ön kısmı. 4. Herhangi bir şeyin önü, genelde dar, sivri kısmı. 5. Su vb. sıvı konulan çanak çömlekte onu akıtmak için özel olarak yapılan kısım, musluk. 6. *ağ*. Ayakkabının ön kısmı, başı. 7. *mec.* Büyük burunlu kişi, ilk olarak burnu göze çarpan kişi (TTAS I, ss. 180-181 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 128). 8. *kon*. Yer elması, patates vb. bitkilerin sürgünü, gözleri (TTAS 2015, s. 573, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 128).

Krçmlkr. *burun* Burun (KMTS 113).

Kmk. *burun* 1. Burun 2. Köşe 3. *coğr*. Burun (KMKTS 84).

Krm. Tat. *burun* 1. Burun 2. *coğ.* Burun (KTTRS 66) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 564).

Krym. *burun* 1. Burun 2. Gaga; (hayvanda). burun (KKTS 103).

Kkp. *murın* Burun, koku alma organı (KKLPKTS 404).

Nog. *burın* 1. Burun, burun için 2. *coğ.* Burun (NRS 90-91).

Eski Türkçede *burun* "burun (bir insanın ya da hayvanın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kuş gagası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "kuş gagası" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "burun", Başkurt Türkçesinde "kapkacağın sıvı şeyleri akıtmak için kullanılan kısmı", Kazan-Tatar Türkçesinde "herhangi bir şeyin önü, genelde dar, sivri kısmı; su vb. sıvı konulan çanak çömlekte onu akıtmak için özel olarak yapılan kısım, musluk; ayakkabının ön kısmı, başı" anlamında deyim aktarması yoluyla ve Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde coğrafya alanında terimleşerek genişlemiştir.

Kıp. burtur, bütür "Ekşi yüzlü" (KıpTS 38, 40).

ET.-ø

Krg. *burtuguy* Yüzünü buruşturan, suratını ekşiten, surat asan (KS 148).

Kzk. *burtaŋ* Kırgınlık, dargınlık (KAZTTS 100).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *burtur, bütür* "ekşi yüzlü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde "yüzünü buruşturan, suratını ekşiten" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde ise bu anlam ilişkisinden hareketle "kırgınlık, dargınlık" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. burun II "Önce, evvel" (KıpTS 38).

ET. *burun* Burun (Bir insanın ya da hayvanın); önce, evvel (EDPT 366).

Krg. *murun* Daha evvel, eskiden (KS 576).

Kzk. *burın* Önceleri, daha önce, evvelde, evvelce (KAZTTS 101).

Bşk. *boron* 1. En ilk, en önce; evvel 2. İlkin, evvelce (BŞKTS 99).

Kaz. Tat. *borın* Evvel zamanda, çok eskiden (KZTTTS 65).

Krçmlkr. *burun* Eski, önceleri, eskiden (KMTS 113).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *burun* Önce (Maşkaraoğlu, 2018, s. 564).

Krym. *burun zf.* önce (KKTS 103).

Kkp. *burın* 1. Önce, önceden, eskiden 2. Önce, öncelikle, ilk kez (KKLPKTS 104).

Nog. *burın* 1. Önceleri, eskiden, geçmişte 2. Önceden, başlangıçta, eski zamanlarda (NRS 90-91).

Eski Türkçede *burun* "burun (Bir insanın ya da hayvanın); önce, evvel" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "önce, evvel" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "önce, önceden, evvel" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. burundaḳ, burunduḳ, burunduruḳ “Gem, yular, binek hayvanlarının burnuna takılan şey” (KıpTS 38).

ET. *burunduḳ* Buruna geçirilen halka; gem, yular (EDPT 368).

Krg. *muruntuk* (develer, öküzler için). burunsalık (KS 576).

Kzk. *murındıḳ* 1. Burunsak, burunluk 2. *mec.* Önder, lider (KAZTTS 414).

Bşk. *morondoḳ* 1. Isırmasın diye bazı hayvanların ağzına takılan ağızlık 2. Annesinin emmesini engellemek için bazı hayvanların memesine takılan aparat 3. Değirmen taşına buğday aktarmaya yarayan geniş ağızlı, altı delik huni biçiminde kap (BŞKTS 422).

Kaz. Tat. *borınçaḳ* Burunluk (KZTTTS 65).

Krçmlkr. *burunduḳ* 1. Yular 2. Köpek ya da başka hayvanların ısırmamaları için ağızlarına takılan ağızlık (KMTS 113).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *burunlıḳ* Burunlık (Çubuk, ince değnek; devenin burun delikleri altına kıkırdak yoluyla konup bağlanan tasma). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 565).

Krym. *burundıq* Burun halkası (bazen bir halat veya başka bir düzenekle birlikte (KKTS 103-104).

Kkp. *murınlıq* Hayvanların burnuna takılan burunluk (KKLPKTS 405).

Nog. *burındık* Burunluk (NRS 91).

Eski Türkçede *burunduḳ* “buruna geçirilen halka; gem, yular” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “gem, yular, binek hayvanlarının burnuna takılan şey” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “gem, burunluk” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde “annesinin emmesini engellemek için bazı hayvanların memesine takılan aparat; değirmen taşına buğday aktarmaya yarayan geniş ağızlı, altı delik huni biçiminde kap” anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. burunġı, burunḳı “Birinci, ilk” (KıpTS 38).

ET. *burunkı* Evvelki, önceki (EUES 203).

Krg. *murunku* Evvelki, eski (KS 576).

Kzk. *burınğı* Önceki, evvelki (KAZTTS 101).

Bşk. *boronġo* 1. Eski, evvelki 2. Eski olan, eskimiş, yaşlı, kadim (BŞKTS 99).

Kaz. Tat. *borınġı* 1. Eski zamandaki, pek eski 2. Evvelki, baştaki (KZTTTS 65).

Krçmlkr. *burungu* Önceki, eski (KMTS 113).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *burunğı* Önceki; eski (KTTRS 66).

Krym. *burunğı* Önceki (KKTS 104).

Kkp. *burınğı* Geçmiş, önceki, eski (KKLPKTS 104).

Nog. *burıngı* 1. Eski, kadim, önceki 2. Geçmiş, olup bitmiş (NRS 91).

Eski Türkçede *burunkı* "evvelki, önceki" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "birinci, ilk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "önceki, evvelki, eski" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. butḳa "Pirinçle pişmiş süt, sütlâç" (KıpTS 38).

ET.-ø

Krg. *botko* 1. Darı, bulgur ve benzerleri pilavı 2. *mec.* Saçma sapan; boş lakırdı (KS 133).

Kzk. *botqa* Lapa, bulamaç (KAZTTS 93).

Bşk. *butḳa* İri bulgurdan yapılan içerisine süt, üzüm, havuç veya et de konulan bir pilav (BŞKTS 113).

Kaz. Tat. *botka, butka* 1. Buğday ve benzeri hububatın süt veya suda, üzüm, havuç ve etle pişirilmesiyle yapılan bir içli pilav, lapa 2. Kargaşa (KZTTTS 70).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *botqa* Lapa, mama (KTTRS 64).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *botka* Lapa, mama (NRS 85).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *butḳa* "pirinçle pişmiş süt, sütlâç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "lapa, mama" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "saçma sapan; boş lakırdı" anlamında mecazlaşarak, Kazan-Tatar Türkçesinde ise "kargaşa" anlamında genişlemiştir.

Kıp. buyruḳ, buyuruḫ, buyuruḳ "Emir, buyruk, hüküm" (KıpTS 39).

ET. *buyruk* Buyruk, emir, ferman; danışman, bakan, memur, vekil (EDPT 387) (EUES 210).

Krg. *buyruk* 1. Buyrultu, emir, ferman 2. *gram.* Fiilin göğdesi; emir şekli (KS 151).

Kzk. *buyrıq* Buyruk, emir, ferman (KAZTTS 98).

Bşk. *boyoroḳ* Buyruk, emir, ferman (BŞKTS 102).

Kaz. Tat. *boyurık* Emir, buyruk (KZTTTS 65).

Krçmlkr. *buyruḳ* Buyruk, emir; kader (KMTS 114).

Kmk. *buyruq* Buyruk, emir, direktif (KMKTS 85).

Krm. Tat. *buyruq* Buyruk (KTTRS 66).

Krym. *buyruq, buyurıq, buyuruq* Buyruk (KKTS 105).

Kkp. *buyrıq* 1. Buyruk, emir 2. *gram*. Emir kipi (KKLPKTS 107).

Nog. *buyrık* Emir, buyruk, komut (NRS 89).

Eski Türkçede *buyruk* "buyruk, emir, ferman; danışman, bakan, memur, vekil" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "emir, buyruk, hüküm" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "emir, buyruk"

açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Karakalpak Türkçesinde gramer alanında terimleşerek "emir kipi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. buz "Buz" (KıpTS 39).

ET. *buz* Buz (EDPT 389).

Krg. *muz* Buz (KS 577).

Kzk. *muz* Buz (KAZTTS 411).

Bşk. *boź* Donmuş su, buz (BŞKTS 102).

Kaz. Tat. *boz* 1. Buz 2. Buzlu, buzdan yapılmış 3. Dolu 4. Davranışta soğukluk (KZTTTS 65). 4. Patinaj pisti, kayak için özellikle hazırlanan alan (TTAS I, s. 174 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 129).

Krçmlkr. *buz* 1. Buz 2. Dolu tanesi (KMTS 115).

Kmk. *buz* Buz (KMKTS 85).

Krm. Tat. *buz* Buz (KTTRS 66).

Krym. *buz* Buz (KKTS 105).

Kkp. *muz* Buz (KKLPKTS 406).

Nog. *buz* Buz (NRS 89).

Eski Türkçede *buz* "buz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "buz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "buz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "buzlu, buzdan yapılmış; dolu; davranışta soğukluk; patinaj pisti, kayak için özellikle hazırlanan alan" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. buzaġu, buzaḳu, buzav, buzavu, buzov "Buzağı, dana" (KıpTS 39).

ET. *buzaġu* Buzağı, dana (EDPT 391).

Krg. *muzoo* Bir yaşında olan buzağı (KS 577).

Kzk. *buzav* Buzağı (KAZTTS 97).

Bşk. *bıźav* Buzağı (BŞKTS 89).

Kaz. Tat. *bozav* 1. Buzağı 2. Pek yumuşak mizaçlı insan (KZTTTS 65). 3. İnek, geyik, mus yavrusu. 4. *mec.* Çok iradesiz, fazla yumuşak huylu, beceriksiz kişi (TTAS I, s. 174 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 130).

Krçmlkr. *buzov* Buzağı (KMTS 115).

Kmk. *buzaw* Dana, buzağı (KMKTS 85).

Krm. Tat. *buzav* Buzağı (KTTRS 66).

Krym. *bızuv, buzuv* Buzağı (KKTS 88).

Kkp. *buzaw* Buzağı (KKLPKTS 107).

Nog. *buzav* Buzağı (NRS 89).

Eski Türkçede *buzaġu* "buzağı, dana" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "buzağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "buzağı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "pek yumuşak mizaçlı insan; inek, geyik, mus yavrusu" ve mecazlaşarak "çok iradesiz, fazla yumuşak huylu, beceriksiz kişi" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. bügri, bükri, bükrü "Kambur" (KıpTS 39, 40).

ET. *bükri* Bükük, bükülmüş, eğri, kambur (EDPT 328).

Krg. *bükür* Kambur (KS 154).

Kzk. *bükir* Kambur (KAZTTS 102).

Bşk. *bökrö* Kambur, kamburu çıkmış; bükülmüş, eğri (BŞKTS 104).

Kaz. Tat. *bökrĕ* 1. Bükülmüş, eğri 2. Kambur (KZTTTS 66). 3. Sırtını biraz eğerek duran ya da yürüyen. 4. Olduğundan daha çıkık olan, ön kısmı kalkık (mesela, burun). (TTAS I, s. 214 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 130).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *bügüw* 1. Bükmek'ten iş is. 2. Kıvrım, büküm, kırma, büküntü (KMKTS 86).

Krm. Tat. *bukru* Kambur, beli çökük, kamburlaşmış (Maşkaraoğlu, 2018, s. 557).

Krym.-ø

Kkp. *bükir* Kambur (KKLPKTS 108).

Nog. *bükir* Eğri (Ergönenç, 2019, s. 39).

Eski Türkçede *bükri* "bükük, bükülmüş, eğri, kambur" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kambur" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kambur" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "bükülmüş, eğri; sırtını biraz eğerek duran ya da yürüyen; olduğundan daha çıkık olan, ön kısmı kalkık (mesela, burun).", Kumuk Türkçesinde "kıvrım, büküm, kırma, büküntü" anlamında genişlemiştir.

Kıp. bürçe, büre, bürşe, pürşe I "Bit, pire" (KıpTS 40, 216).

ET. *bürge* Pire, bit (EDPT 362).

Krg. *bürgö* Pire (KTS 460).

Kzk. *bürge* Pire (KAZTTS 102).

Bşk. *börse* 1. Pire 2. Küçük boylu kişi için söylenir (BŞKTS 106).

Kaz. Tat. *borça* Pire (KZTTTS 64).

Krçmlkr. *bürçe* Pire (KMTS 115).

Kmk. *bürçe* Pire (KMKTS 86).

Krm. Tat. *bürçe* Pire (KTTRS 66).

Krym. *bırçe, birçe, buraça, bürçe* Pire (KKTS 106).

Kkp. *bürge* Pire (KKLPKTS 109).

Nog. *bürşe* Pire (Atay, 1998, s. 257).

Eski Türkçede *bürge* "pire, bit" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bit, pire" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında

“pire” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Başkurt Türkçesinde benzerlik ilişkisinden hareketle “küçük boylu kişiler için söylenen söz” anlamında genişlemiştir.

Kıp. bürçek I “Alındaki kesme saç” (KıpTS 40).

ET. *bürçek* Bükümlü ve kıvırcık şey; perçem (EDPT 357).

Krg.-ø

Kzk. *bürşek* Atın perçemi, kâkülü, yelesi (Oba, 2019, s. 141).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *bürçük* 1. Top, tane 2. Deride meydana gelen kabartılar, döküntüler (KMTS 115).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *bürçek* “bükümlü ve kıvırcık şey; perçem” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “alındaki kesme saç” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kazak Türkçesinde “atın perçemi, kâkülü, yelesi” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde “top, tane; deride meydana gelen kabartılar, döküntüler” anlamında genişlemiştir.

Kıp. bürçek II “Dalların baş kısmı” (KıpTS 40).

ET. *bürçek* II Dalların baş kısımları, tomurcuk kısımları (EDPT 357).

Krg.-ø

Kzk. *bürşik* Çiçeğin açmadan evvelki hali, tomurcuk (KAZTTS 103).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *bürçük* Tomurcuk, sürgün döküntüler (KMTS 115).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *bürçek* II “dalların baş kısımları, tomurcuk kısımları” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “dalların baş kısmı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karaçay-Malkar Türkçesinde “tomurcuk” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bürkü “Sıcaklık, hararet” (KıpTS 40).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *bürkew* Boğucu, bunaltıcı, ağır (KMKTS 87).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bürkü* “sıcaklık, hararet” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece

Kumuk Türkçesinde "boğucu, bunaltıcı, ağır" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bürküt "1. Kadının belden yukarısına giydiği elbise 2. Kartal [12]"(KıpTS 40).

ET.-ø

Krg. *bürküt* Karakuş (KS 156).

Kzk. *bürkit* Kartal (KAZTTS 102).

Bşk. *börköt* 1. Kaya kartalı (Lat. Aquila chrysaetos). 2. Cesur, güçlü kişi için söylenir (BŞKTS 105).

Kaz. Tat. *börkĕt* Kartal (KZTSS 66).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *bürkit* 1. Kartal 2. *ağ.* İyi gören, kartal gibi (KKLPKTS 110).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bürküt* "kadının belden yukarısına giydiği elbise; kartal" anlamındadır. Kelime Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "kartal" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kelimenin tarihi Kıpçak Türkçesinde yer alan "kadının belden yukarısına giydiği elbise" anlamı ise çağdaş Kıpçak lehçelerinde kullanılmayara anlam daralmasına uğramıştır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "cesur, güçlü kişi için söylenen söz" ve Karakalpak Türkçesinde "iyi gören, kartal gibi" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. bürtük "Taneli tohum (hububat), buğday" (KıpTS 40).

---

[12] Atalay, bu sözcüğe "kadın üst urbası" anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, age., s. 21. Fazılov, bu sözcüğe бөркут "altın kartal" anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., age., s. 114. Sözcüğün "kartal" anlamında olduğu düşünülmektedir.

ET.-ø

Krg. *bürtük* Küçük top (yuvarlak); bir bürtük buuday: bir tane buğday; bir neçe bürtük caş: birkaç damla gözyaşı (KS 156).

Kzk. *bürtik* 1. Tomurcuk 2. *mec*. Küçük kabartı, pürüz (KAZTTS 103).

Bşk. *börtök* 1. Zerre, parça, kırıntı, çok küçük parça 2. Çok küçük kabarcık (BŞKTS 106).

Kaz. Tat. *börtĕk* 1. Çeşitli parçalardan oluşmuş bir şeyin tek parçası, tane 2. İp veya benzeri şeylerin demetindeki bir lif 3. Parçalı, parça parça (KZTTTS 66-67).

Krçmlkr. *bürtük* I. Tane (KMTS 115).

Kmk. *bürtük* 1. Nokta 2. Tane, tohum, çekirdek 3. Kırıntı, kırpıntı (KMKTS 87).

Krm. Tat. *bürtük* 1. Tane 2. Tohum 3. Tümör 4. Kürtün 5. Yara kabuğu (KTTRS 66).

Krym. *bürtük* Tahıl; tane (KKTS 107).

Kkp. *bürşik* Bazı bitkilerin, özellikle de "jıŋğıl" ve "karabarak"ların çiçek çıkan, tohumlanan yeri, tomurcuk (KKLPKTS 110).

Nog. *bürtik* 1. Tahıl 2. Kırıntı, tane (NRS 93).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bürtük* "taneli tohum (hububat), buğday" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tane, tahıl" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde somut anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. bürünçek, bürünçük "Kadınların baş örtüsü, peçe" (KıpTS 40).

ET. *bürünçük* Duvak, peçe, baş örtüsü (EDPT 367).

Krg. *bürköö* Kapama, örtme (KS 156).

Kzk. *bürkenşik* Kapüşon, başlık (KAZTTS 102).

Bşk. *börkensĕk* 1. Kadınların yüzünü de kapatan baş örtüsü, peçe, nikap. 2. Cenaze gömülürken yüzüne örtülen örtü 3. Anne karnındaki çocuğun etrafında bulunan zar (BŞKTS 105).

Kaz. Tat. *börkençĕk* Örtü, duvak (KZTTTS 66).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *bürkençik* Tente; sundurma (KMKTS 87).

Krm. Tat.-ø

Krym. *bürüncük* (ipek). Bürümcük[13] (KKTS 107).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *bürünçük* "duvak, peçe, baş örtüsü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kadınların baş örtüsü, peçe" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "örtü, peçe, duvak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "kapama, örtme", Kazak Türkçesinde "kapüşon, başlık", Başkurt Türkçesinde "cenaze gömülürken yüzüne örtülen örtü; anne karnındaki çocuğun etrafında bulunan zar", Kumuk Türkçesinde "tente, sundurma", Karayim Türkçesinde "bürümcük (kırışık bir kumaş çeşidi)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. bütege "Kuş cinsi hayvanların kursağındaki taşlık" (KıpTS 40).

ET.-ø

Krg. *bötögö* Kuş midesi, kursak, taşlık (KS 140).

Kzk. *bötege* Kursak (KAZTTS 95).

Bşk. *bütege* 1. Öbek öbek olup yayılan geniş yapraklı bir bitki 2. Yeni filizlenmiş bitki 3. Hayvanların kursağı, midesi (BŞKTS 117).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *böteke* Kuş midesi (KTTRS 65).

[13] Kırışık bir kumaş çeşidi.

Krym.-ø

Kkp. *böteke* İnsan ve hayvanların yediklerini sindirdikleri organ, mide (KKLPKTS 101).

Nog. *böteke* Taşlık, kuş midesi (NRS 87).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *bütege* "kuş cinsi hayvanların kursağındaki taşlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kuş midesi, taşlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "öbek öbek olup yayılan geniş yapraklı bir bitki; yeni filizlenmiş bitki" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. bütün I, bitün "Bütün, tam" (KıpTS 40).

ET. *bütün* Bütün, tam (EDPT 306).

Krg. *bütün* Tam, bütün, tamamıyla (KS 157).

Kaz. Tat. *bötĕn* 1. Tam, eksilmemiş, sağlam, hepsi, tamamen 2. Çarlık döneminde bir sum değerinde metal para (KZTTTS 67). 3. Bozulmayan, zarar görmeyen; düzgün, sağlam. 4. Genelde hacmi, miktarı bildiren sözler ile birlikte kullanılarak 'dolu', 'dolusunca', 'bütünüyle', 'hepsi' anlamlarını bildirir. 5. Her şeyi yeterli, eksiksiz (giyim kuşam, yaşam tarzı vb. hakkında). 6. *mat*. Kesirsiz, tam (sayılar hakkında). 7. is. kit. Genelde 'bir' sözünden sonra kullanılarak toplumsal, politik vb. birim, topluluk, sistem ya da bu şekilde bütün şey anlamını karşılar. 8 (Bötĕnĕbĕz, bötĕnĕgĕz, bötĕnĕsĕ). Hepsi (TTAS I, s. 217 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 131-132).

Bşk. *bötön* 1. Bütün, tam, bölünmemiş 2. Yıpranmamış, eskimemiş 3. Muhtaç olmayan, ihtiyaç duymayan (BŞKTS 107).

Kaz. Tat. *bötĕn* 1. Tam, eksilmemiş, sağlam, hepsi, tamamen 2. Çarlık döneminde bir sum değerinde metal para (KZTTTS 67).

Krçmlkr. *bütün* Tamamen, hep (KMTS 115).

Kmk. *bütün* 1. Bütün, tüm 2. Tam, eksiksiz (KMKTS 87).

Krm. Tat. *bütün* Bütün, tüm (KTTRS 67).

Krym. *bütün* Bütün (KKTS 107).

Kkp. *pütin* 1. Bütün, tüm 2. Sağlam, düzgün (KKLPKTS 473).

Nog. *bütin* 1. Bütün, tüm 2. Doğru, tamam, eksiksiz, kusursuz, gergin, asabi, tedirgin (NRS 93).

Eski Türkçede *bütün* "bütün, tam" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bütün" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bütün, tüm" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar Türkçesinde "sağlam, zedelenmemiş", Kazan-Tatar Türkçesinde "bir sumluk madenî para" ve matematik alanında terimleşerek "kesirsiz, tam (sayılar hakkında). ve genelde 'bir' sözünden sonra kullanılarak toplumsal, politik vb. birim, topluluk, sistem ya da bu şekilde bütün şey anlamını karşılayan söz ve hepsi" anlamıyla anlam dairesini genişletmiştir.

Kıp. bütün II "Sahih, sağlam" (KıpTS 40).

ET. *bütün* Bütün, tam; sağlam (EDPT 306) (EUES 214).

Krg. *bütün* 1. Tam, bütün, tamamiyle (KS 157). 2. Sağlam (KTS 464).

Kzk. *bütin* Sapasağlam, zedelenmemiş (KAZTTS 103).

Bşk. *bötön* Yıpranmamış, eskimemiş (BŞKTS 107).

Kaz. Tat. *bötĕn* Tam, eksilmemiş, sağlam, hepsi, tamamen (KZTTTS 67).

Krçmlkr. *bütün* Tamamen, hep (KMTS 115).

Kmk. *bütün* Tam, eksiksiz (KMKTS 87).

Krm. Tat. *bütün* Bütün, tüm (KTTRS 67).

Krym. *bütün* Bütün (KKTS 107).

Kkp. *pütin* Sağlam, düzgün (KKLPKTS 473).

Nog. *bütin* Doğru, tamam, eksiksiz, kusursuz, gergin, asabi, tedirgin (NRS 93).

Eski Türkçede *bütün* "bütün, tam" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sahih, sağlam" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "sağlam, eksiksiz, yıpranmamış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. bütünlük 1 "Mükemmellik, eksiksizlik" (KıpTS 40).

ET. *bütünlük* Bütünlük, eksiksizlik, tamlık (DTS 134).

Krg. *bütündöy* 1. Bütün, tüm, hepsi 2. Tamamen, büsbütün (KTS 464).

Kzk. *bütindik* 1. Bütünlük 2. *mec.* Birlik, beraberlik (KAZTTS 103).

Bşk. *bötönlök* Bütünlük, tamlık, bölünmemişlik (BŞKTS 107).

Kaz. Tat. *bötënlëk* Bütünlük, tamlık (KZTTTS 67).

Krçmlkr. *bütün da* Tamamen (KMTS 115).

Kmk. *bütünley* 1. Tam olarak, tüm, baştan başa, tamamıyla, büsbütün 2. Büsbütün, bütün bütün, tamamıyla (KMKTS 87).

Krm. Tat. *bütünleyin* Büsbütün, bütün, bütün, tamamıyla, tamamen (KTTRS 67).

Krym. *bütünleyin* Büsbütün (KKTS 107).

Kkp. *pütinley* Bütünüyle, tamamen, hepsi (KKLPKTS 473).

Nog. *bütinlik* Bütünlük (NRS 93).

Eski Türkçede *bütünlük* "bütünlük, eksiksizlik, tamlık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "mükemmellik, eksiksizlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bütünlük, eksiksizlik, tamlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "birlik, beraberlik" anlamında genişlemiştir.

Kıp. cemiş, yemiş, yimiş "Yemiş, meyve" (KıpTS 42, 318, 323).

ET. *yémiş* Yemiş, meyve (EDPT 938).

Krg. *cemiş* 1. Yemiş; meyva; cemiş bagı: meyva bahçesi 2 (Bu mana ile cer cemiş dahi denir). : Çilekler (KS 201).

Kzk. *jemis* Meyve, yemiş (KAZTTS 184).

Bşk. *yĕmĕş* Meyve (BŞKTS 713).

Kaz. Tat. *cimĕş* 1. Meyve 2. Sonuç, semere, kazanç (KZTTTS 83). 3. Tohumdan yetişen bitkilerin çiçeğini döktükten sonra oluşan tohumu ya da tohumluğunun genel

adı. 4. *mec.* Bir ortamın, şartların etkisiyle ya da eğitim ile ortaya çıkan durum hakkında. 5. Çalışmanın neticesi (TTAS III, s. 775 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 145-146).

Krçmlkr. *cemiş* Yemiş, meyve (KMTS 127).

Kmk. *yemiş* Yemiş, meyve (KMKTS 392).

Krm. Tat. *yemiş* Yemiş (KTTRS 380).

Krym. *yemiş* Yemiş (KKTS 473).

Kkp. *jemis* 1. Meyve, yemiş 2. *ağ.* Bir şeyin sonucu, neticesi, semeresi (KKLPKTS 238).

Nog. *yemis* Meyve, yemiş (NRS 106).

Eski Türkçede *yémiş* "yemiş, meyve" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yemiş, meyve" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yemiş, meyve" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "bir şeyin sonucu, neticesi", Kazan-Tatar Türkçesinde "tohumdan yetişen bitkilerin çiçeğini döktükten sonra oluşan tohumu ya da tohumluğunun genel adı; bir ortamın, şartların etkisiyle ya da eğitim ile ortaya çıkan durum hakkında" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. cıl, ıl, yıl, yil III "Yıl, sene" (KıpTS 43, 101, 320, 323).

ET. *yıl* Yıl (EDPT 917).

Krg. *cıl* 1. Yıl 2. Bir yıl, on iki aylık dönem 3. Belirli bir özelliği olan on iki aylık zaman dilimi 4. On iki hayvanlı halk takviminde on iki yılın, her on iki aylık dönemi (KTS 579).

Kzk. *jıl* Yıl, sene (KAZTTS 202).

Bşk. *yıl* Yıl, sene (BŞKTS 727).

Kaz. Tat. *yıl* 1. Yıl 2. Dönem (KZTTTS 571). 2. Vakit, süre; yaş. *Ziyanıŋ soldatka karalır yılı yakınayıp kile.* 3. *çokl.* Yıllar. Birçok yılı içine alan belli bir dönem. *Revolyutsiya yılları*. Yeşlĕk yılları. 4. *çokl.* Yıllar. Onluk sıra sayıları ile kullanılarak on

yıllık zaman dilimini bildirir. *Yĕgĕrmĕnçĕ yıllarnıŋ bĕrĕnçĕ yartısında*.. (TTAS I, s. 328 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 357).

Krçmlkr. *cıl* 1. Yıl, sene 2. Yaş (KMTS 129).

Kmk. *yıl* 1. Yıl, sene 2. Yaş (KMKTS 394).

Krm. Tat. *yıl* Yıl (KTTRS 382).

Krym. *cıl, yıl* Yıl (KKTS 111).

Kkp. *jıl* 1. Yıl, sene 2. Bir işin veya okulun başlangıç ve bitiş aralığı. 3. Çok vakit, yıllarca (KKLPKTS 241).

Nog. *yıl* Yıl, sene (NRS 128).

Eski Türkçede *yıl* "yıl" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yıl, sene" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yıl, sene" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "belirli bir özelliği olan on iki aylık zaman dilimi; on iki hayvanlı halk takviminde on iki yılın, her on iki aylık dönemi", Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk Türkçesinde "yaş", Kazan-Tatar Türkçesinde "birçok yılı içine alan belli bir dönem; onluk sıra sayıları ile kullanılarak on yıllık zaman dilimini bildiren söz", Karakalpak Türkçesinde "bir işin veya okulun başlangıç ve bitiş aralığı; çok vakit, yıllarca" anlamında genişlemiştir.

Kıp. cılan, ılan, yılan "Yılan" (KıpTS 43, 101, 321).

ET. *yılan* Yılan (EDPT 930).

Krg. *cılan* 1. Yılan (KS 208). 2. Yılan, on iki hayvanlı takvimde en güç koşulların yaşandığı düşünülen, altıncı yıl 3. *mec.* Sinsi, hain, yılan (KTS 580).

Kzk. *jılan* 1. Yılan 2. *mec.* Fesatçı, münafık (KAZTTS 202).

Bşk. *yılan* 1. Yılan 2. Bir Başkurt boyunun adı (BŞKTS 728).

Kaz. Tat. *yılan* 1. Yılan 2. Hileci kimse 3. Düşman (KZTTTS 572). 4. Kötü düşman hakkında 5. Çok atılgan, çevik kişi hakkında (TTAS I, s. 328 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 358). 6. *astr.* Eski Doğu yıldıznamesinde altmış yıllık döngünün on iki hayvan ile gösterilen altıncı sembolü; buna denk gelen yılda doğan kişi. 7. Şekli, dış

görünüşü ile yılana benzeyen şey (TTAS 2016, s. 227, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 358).

Krçmlkr. *cılan* Yılan (KMTS 129).

Kmk. *yılan ger-mec.* Yılan (KMKTS 395).

Krm. Tat. *yılan* Yılan (KTTRS 382).

Krym. *yılan* Yılan (KKTS 478).

Kkp. *jılan* Yılan (KKLPKTS 242).

Nog. *yılan* Yılan (NRS 128).

Eski Türkçede *yılan* "yılan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yılan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yılan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde mecazlaşarak "hileci, sinsi, hain", Kırgız, Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde astroloji alanında terimleşerek "on iki hayvanlı takvimde altıncı yıl", Kazan-Tatar Türkçesinde "şekli, dış görünüşü ile yılana benzeyen şey" ve deyim aktarması yoluyla "kötü düşman hakkında" anlamında genişlemiştir.

Kıp. cıltramaḳ "Çakma, şimşek" (KıpTS 43).

ET.-ø

Krg. *cıltırak* Parlayan (KS 211).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *cıltravuk* Parlak (KMTS 130).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yıltıramaq* Işıldamak, parlamak; yıldıramak, parıldamak (KTTRS 383).

Krym. *yıltıramaq* Işıldama; parıldama (KKTS 479).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *cıltramaḳ* "çakma, şimşek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "ışıldama, parıldama" anlamındadır. Bu bakımdan kelime yakın bir anlama geçmiştir.

Kıp. cırlaḳ, çırlayıḳ "Toygar kuşu" (KıpTS 43, 51).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *cırlaq* Cırlak, cırcır böceği (KTTRS 73).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *cırlaḳ, çırlayıḳ* "toygar kuşu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "cırlak, cırcır böceği" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. cırtmaḳ "Yırtık, yırtma" (KıpTS 43).

ET.-ø

Krg. *cırtuu* Yırtma, parçalama (KS 213).

Kzk. *jırtıq* Yırtık (KAZTTS 207).

Bşk. *yırtıḳ* Yırtık, delik deşik (KZTTTS 575).

Kaz. Tat. *yırtıḳ* Yırtık, delik deşik (KZTTTS 575).

Krçmlkr. *cırtık* Yırtık (KM II: 185 akt. Ceylan, 2022, s. 239).

Kmk. *yırtıq* Yırtık, delik (KMKTS 396).

Krm. Tat. *yırtıq* Yırtık (KTTRS 383).

Krym. *yırtıq* Yırtık (KKTS 480).

Kkp. *jırtıq* 1. Yırtığı olan yer, yırtılmış yer 2. Yırtılmış, eskimiş (KKLPKTS 244).

Nog. *yırtık* Yırtık, delik; yırtılmış, delinmiş, sökülmüş (NRS 129).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *cırtmaḳ* "yırtık, yırtma" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yırtık, delik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu anlam ilişkisinden hareketle anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "yırtılmış, eskimiş" anlamında genişlemiştir.

Kıp. cibin, çıbın, çibin, şibin "Sinek" (KıpTS 43, 49, 51, 253).

ET. *çıbun* Sinek (EDPT 397).

Krg. *çımın* 1. Sinek 2. Ruh, can (KS 269).

Kzk. *şıbın* 1. Sinek 2. *mec.* Can 3. İskambilde sinek (KAZTTS 685).

Bşk. *sĕbĕn* Sinek (BŞKTS 504).

Kaz. Tat. *çĕbĕn* 1. Sinek (KZTTTS 93). 2. *mec.* Kısa bir sopanın başına takılan iki tarafı sivri sopacığı değnek ile vurup düşürmekten ibaret çocuk oyunu (TTAS III, s. 415 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 152).

Krçmlkr. *çibin* Sinek (KMTS 149).

Kmk. *cibin* Sinek (KMKTS 92).

Krm. Tat. *çibin* Sinek (KTTRS 85).

Krym. *cibin, çıbın, çibin* Sinek (Koçak, 2021, s. 64).

Kkp. *şıbın* Sinek (KKLPKTS 540).

Nog.-ø

Eski Türkçede *çıbun* “sinek” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “sinek” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde “sinek” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde “ruh, can”, Kazan-Tatar Türkçesinde mecazlaşarak “kısa bir sopanın başına takılan iki tarafı sivri sopacığı değnek ile vurup düşürmekten ibaret çocuk oyunu” ve Kazak Türkçesinde “iskambilde sinek” anlamında genişlemiştir.

Kıp. cibre “Üzüm çöpü, üzüm süprüntüsü” (KıpTS 43).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *cibre* Cibre, posa (KKTS 111).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *cibre* “üzüm çöpü, üzüm süprüntüsü” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim Türkçesinde “cibre, posa” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. cocḳa, çocuḳ, çuçḳa “Domuz yavrusu” (KıpTS 43, 52, 53).

ET. *çocuḳ* Domuz yavrusu (EDPT 400).

Krg. çoçko 1. Domuz 2. Domuz eti (KS 277). 3. Domuz sevilmeyen insana karşı söylenilen sövgü sözü (KTS 740).

Kzk. *şoşḳa* 1. Domuz, hınzır 2. *mec.* Akılsız, cahil (KAZTTS 679).

Bşk. *susḳa* Domuz (BŞKTS 542).

Kaz. Tat. *çuçḳa* Domuz (KAZTTS 100).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *şoşqa* Domuz (KKLPKTS 550).

Nog. *şoşka* Domuz (NRS 416).

Eski Türkçede *çocuḳ* "domuz yavrusu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "domuz yavrusu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "domuz" açıklamasıyla genelleşerek anlam genişlemesine uğramıştır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "akılsız, cahil", Kırgız Türkçesinde "domuz eti" ve "sevilmeyen insana karşı söylenilen sövgü sözü" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. cübrek, çöprek II, çübrek, çüprek II "Elbise, hırka" (KıpTS 44, 53, 54).

ET. *çopra* Eski elbise; paçavra (EDPT 398).

Krg.-ø

Kzk. *şüberek* 1. Bez, kumaş parçası 2. *mec.* Kılık kıyafet, elbise (KAZTTS 683).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *çüprek* 1. Paçavra, bez parçası 2. Gömlek 3. Dokumadan dikilmiş şey (KZTTTS 102). 4. Emzikli bebeği sararken ya da yatırırken altına serilen kumaş parçası. 5. *sf.* Bu kumaştan dikilen; artık kumaştan dikilen (TTAS III, s. 480 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 158).

Krçmlkr. *çipirek* Paçavra, kumaş parçası, sargı, bandaj (KMKTS 150).

Kmk. *çüpürek* Paçavra, çaput (KMKTS 108).

Krm. Tat. *çöprek* Çul, (Eyerin altına serilen beygir örtüsü). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 711).

Krym. *çiprek* Bebek bezi (KKTS 131).

Kkp.-ø

Nog. *şüberek, şiberek* Paçavra, bez parçası (NRS 412, 418).

Eski Türkçede *çopra* "eski elbise; paçavra" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "elbise, hırka" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesinde "kılık kıyafet, elbise" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "gömlek; dokumadan dikilmiş şey; emzikli bebeği sararken ya da yatırırken altına serilen kumaş parçası; bu kumaştan dikilen; artık kumaştan dikilen", Kırım-Tatar Türkçesinde "çul, (eyerin altına serilen beygir örtüsü).", Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "paçavra, bez, kumaş parçası" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. çaban, çıban, çiban, şiban "Çıban, yara" (KıpTS 45, 49, 51, 253).

ET. *çıpan, çıpıḳan* Çıban (EDPT 396).

Krg. *çıyḳan* Çıban (KTS 735).

Kzk. *şiyqan* Çıban (KAZTTS 674).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *çuvan* Çıban (TTS 90).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çıban* Çıban (KTTRS 83).

Krym. *çıban* Çıban, apse; yara, ülser (KKTS 126).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *çıpan, çıpıḳan* "çıban" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çıban, yara" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "çıban" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çaġ, çaḫ I, çaḳ I, şaġ "Çağ, zaman" (KıpTS 45, 249).

ET. *çaġ, çak* Çağ, devir, zaman (EDPT 403).

Krg. *çak* Zaman, vakit (KS 244).

Kzk. *şaḳ* 1. Dönem, çağ, devir 2. Zaman (KAZTTS 656).

Bşk. *saḳ* 1 (Ömür için). dönem, çağ, vakit 2. An, süre, belli bir vakit 3. Henüz, yeni 4. Daima, sürekli (BŞKTS 492).

Kaz. Tat. *çaḳ* 1. Çağ, devir 2. Belli bir vakit, an, süre 3. Biraz, azıcık 4. Hemen hemen (KZTTTS 88). 5. *zf.* Bir işin yerine getirilmesine çok az kaldığını, az daha başarılıyor olduğunu bildirir. 6. *zf. kon.* 1. Bir kıyafetin üste tam oturduğunu bildirir. 7. *mec.* Sınırlı, yeterli değil, eksik (mesela, aklı kıt olmayı belirtir.). (TTAS III, s. 401 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 150).

Krçmlkr. *çaḳ* Zaman (KMTS 141).

Kmk. *çaq* 1. Zaman, vakit 2. Yaş, çağ 3. Vaktinde, zamanında; önceden (KMKTS 98).

Krm. Tat. *çağ* 1. Çağ (KTTRS 77). 2. Yaş 3 (konuşmada). Uygun bir zaman (bir şey için) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 628).

Krym. *çağ* 1. Çağ 2. Devir (KKTS 115).

Kkp. *şaq* Devir, zaman aralığı (KKLPKTS 525).

Nog. *şak* 1. Zaman, vakit 2. Yaş (NRS 402).

Eski Türkçede *çaġ, çak* "çağ, devir, zaman" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çağ, zaman" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "çağ, devir, zaman" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "yaş", Kazan-Tatar Türkçesinde "biraz, azıcık; hemen hemen; bir işin yerine getirilmesine çok az kaldığını, az daha başarılıyor olduğunu bildirme; bir

kıyafetin üste tam oturduğunu bildirme; sınırlı, yeterli değil, eksik", Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "vaktinde, zamanında" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çaġa "Tüyü henüz bitmemiş kuş yavrusu" (KıpTS 45).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *şaqa* 1. Yeterince tüylenmemiş hayvan yavrusu 2. *mec.* Henüz yetişmemiş, toy (KAZTTS 657).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *çaga* 1. Çocuk 2. Yavru (KZTTTS 88).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *-çaġa* "bala" kelimesiyle birlikte kullanılır; bala-çaġa [14] (Maşkaraoğlu, 2018, s. 628).

Krym.-ø

Kkp. *şağa bala-şağa* is. Çocuk, evlat; çoluk çocuk (KKLPKTS 524).

Nog. *şaga* ***Bala*** kelimesi ile birlikte kullanılır: ***bala-şaga*** çocuklar, evlatlar (NRS 400).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çaġa* "tüyü henüz bitmemiş kuş yavrusu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesinde "yeterince tüylenmemiş hayvan yavrusu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "çocuk; yavru" ve Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "henüz yetişmemiş, toy" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çaġal, şaġal, şaḳal "Çakal" (KıpTS 45, 249).

ET.-ø

Krg.-ø

[14] bala-çaġa (topluluk). Çoluk çocuk (Maşkaraoğlu, 2018, s. 468).

Kzk. *şağal* Çakal (KAZTTS 654).

Bşk. *şakal* Çakal (BŞKTS 547).

Kaz. Tat. *şakal* Çakal (TTS 81).

Krçmlkr. *şaḳal* Çakal (KMTS 327).

çaḳan 1. Çakal 2. Karsak adı verilen bir tilki türü (KMTS 141).

Kmk.*çağan* 1. Çakal 2. *mec.* Yaygaracı, şamatacı, kavgacı (KMKTS 96).

Krm. Tat. *çaqal* Çakal (KTTRS 77).

Krym.-ø

Kkp. *sağal* Çakal hayvanı (KKLPKTS 484).

Nog. *şakal* Çakal (NRS 402).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çaġal, şaġal, şaḳal* "çakal" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "çakal" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "karsak adı verilen bir tilki" ve Kumuk Türkçesinde mecazlaşarak "yaygaracı, şamatacı, kavgacı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çaġanaḳ, çıġanaḳ, çıḳanaḳ "Dirsek" (KıpTS 45, 49, 50).

ET.-ø

Krg. *çıkanak* Dirsek (KS 266).

Kzk. *şığanaq* Körfez (KAZTTTS 685).

Bşk. *sıġanaḳ* 1. Suyun çıktığı yer, pınar, su kaynağı 2. Menşe, kaynak 3. Bilgi kaynağı, literatür 4. Yüzük parmağı Sıġansaḳ 5. Sıġanak kilĕş: "Kimden", "Neyden" sorularına cevap veren çekim 6. Dirsek 7. Sıġanaḳ Timĕr: Kapının arkasındaki sürgü demir, kapının oynamasını engelleyen demir (BŞKTS 519).

Kaz. Tat *çıġanaḳ* 1. Çıkış yeri 2. Kaynak, literatür (KZTTTS 95).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *çığanaq* Dirsek (KKTS 126).

Kkp. *şığanaq, şıntaq* 1. Kolun dirsek kısmı. 2. Bir şeyin dönen, bükülen yeri, dirsek, çıkıntı; (su için). körfez (KKLPKTS 542).

Nog. *şıganak* 1. Dirsek, dirseklik; 2. *coğ.* Eğim (akarsuda) (NRS 419).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çaġanaḳ, çıġanaḳ, çıḳanaḳ* "dirsek" açıklamasıyla yer alan kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "dirsek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "literatür; çıkış yeri", Kazak Türkçesinde "elbisenin dirsek kısmı", Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "körfez", Başkurt Türkçesinde "yüzük parmağı sıġansaḳ; kimden, neyden sorularına cevap veren çekim; kapının arkasındaki sürgü demir, kapının oynamasını engelleyen demir", Nogay Türkçesinde coğrafya alanında terimleşerek "akarsuda eğim" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. çaġır, çaḳır I, şaġır "Şarap" (KıpTS 45, 249).

ET. *çaġır, çaḳır* "Şarap, içki" (EDPT 409).

Krg.-ø

Kzk. *şığır* Evde yapılmış şarap, içki (Oba, 2019, s. 146).

Bşk. *saġır* Votka, içki karıştırılmış boza (BŞKTS 491).

Kaz. Tat. *çaġır* 1. Türlü renkte olan, alaca 2. Kızıl vodka (KZTTTS 88).

Krçmlkr. *çaġır* 1. Şarap 2. Benekli, lekeli, alacalı 3. Göz bebeği üzerindeki leke (KMTS 140).

Kmk. *çağır* Şarap (KMKTS 96).

Krm. Tat. *çaḳır* Şarap (Maşkaraoğlu, 2018, s. 631).

Krym. *çağır* Şarap (KKTS 115).

Kkp.-ø

Nog. *şagır* 1. Şarap, çakır; ***kızıl şagır*** kırmızı şarap 2. ***şagır köz*** Çakır gözlü (NRS 401).

Eski Türkçede *çağır, çaḳır* I "şarap, içki" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "şarap" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "şarap, kızıl vodka" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin anlam dairesi tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan "şarap" anlamından hareketle renk bağlamında Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "benekli, lekeli, alacalı" anlamında yine Kazan-Tatar Türkçesinde "göz bebeği üzerindeki leke" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çaḳıl "Çakıl" (KıpTS 45).

ET.-ø

Krg. *şagıl* 1. Moloz, kırma taş 2. *kad*. Taş (KS 676).

Kzk. *şağıl* Toprak yığını, küçük tepe, höyük (KAZTTS 654).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *çagıl* Çakıl (TTS 81).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *çağıl, çaqa* 1. Çakıl (taşı). 2. Kaldırım taşı (KMKTS 98).

Krm. Tat. *çaqıl, çaqıltaş* Çakıl (KTTRS 77).

Krym. *çaqıl* ~ taş i. Çakıl taşı (KKTS 115).

Kkp. *şağır* Şağır tas sf. Küçük yuvarlak taş, çakıl taşı (KKLPKTS 524).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çaḳıl* "çakıl" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "çakıl" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "kaldırım taşı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çaḳıldaḳ I "Çocukların elleri ile döndürdükleri fırıldak" (KıpTS 45).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *şaḳıldaḳ* Değirmen taşına tane tane döken ve sürekli ses çıkaran alet 2. Şak şak diye ses çıkaran bir oyuncak (Oba, 2019, s. 145).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *şaqırdavuq* Şakşak; çakıldak (KTTRS 319).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çaḳıldaḳ* I "çocukların elleri döndürdükleri fırıldak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde "çakıldak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çaḳıldaḳ II "Değirmen taşına tane döken ve sürekli takırdayan alet" (KıpTS 45).

ET.-ø

Krg. *şakıldak* (değirmen). çakıldağı (KS 677).

Kzk. *şaqıldaq* 1. Keskin, kulak tırmalayan, cırtlak, tiz (ses). 2. Kavgacı, şirret 3. Değirmen taşı (KAZTTS 657).

şaḳıldaḳ değirmen taşına tane tane döken ve sürekli ses çıkaran alet; şak şak diye ses çıkaran bir oyuncak (Oba, 2019, s. 145).a

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çaḳıldaḳ* II "değirmen taşına tane döken ve sürekli takırdayan alet" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kazak Türkçesinde "değirmen çakıldağı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi değirmen çakıldağının çıkardığı sesten hareketle Kazak Türkçesinde "keskin, kulak tırmalayan, cırtlak, tiz (ses); kavgacı, şirret; şak şak diye ses çıkaran bir oyuncak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çaḳmaḳ, şaḳmaḳ "Çakmak, çakmak taşı" (KıpTS 45, 249).

ET. *çaḳmaḳ* Çakmak (EDPT 408).

Krg. *çakmak* 1. Çakmak taşı, kıvılcım çıkartan taş. 2. Semaverde yakmak için hazırlanmış küçük odun parçaları. 3. *hlk.* Kibrit 4. Beş taş oyunu (KTS 685).

Kzk. *şaḳpaḳ* Çakmak taşı (KAZTTS 657).

Bşk. *saḳma, saḳmataş* 1. Çakmak taşı 2. Parke taşı, kaldırım taşı (BŞKTS 493).

Kaz. Tat. *çaḳma* 1. Çakmak taşı 2. Çakmak 3. Tüfek çakmağı (KZTTTS 89).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çaqmaq* Çakmak, çakmaktaşı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 632).

Krym. *çaqmaq* Çakmaktaşı (KKTS 116).

Kkp. *şaqmaq* 1. Dört köşeli taş; çakmak taşı 2. Taşların birbirine dokunmasından ortaya çıkan ateş; yıldırım (KKLPKTS 526).

Nog.-ø

Eski Türkçede *çaḳmaḳ* “çakmak” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “çakmak, çakmak taşı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde “çakmak, çakmak taşı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “semaverde yakmak için hazırlanmış küçük odun parçaları; kibrit; beş taş oyunu”, Başkurt Türkçesinde “parke taşı, kaldırım taşı”, Kazan-Tatar Türkçesinde “tüfek çakmağı”, Karakalpak Türkçesinde “taşların birbirine dokunmasından ortaya çıkan ateş; yıldırım” anlamında genişlemiştir.

Kıp. çaḳrıḳ, çıḳrıḳ, şıḳrıḳ “Çıkrık” (KıpTS 45, 50, 252).

ET. *çıġrı, çıġır* Çıkrık (EDPT 410).

Krg. *kuduk çığırığı* Çıkrık (TLS 128).

Kzk. *şıġır* Kuyudan kovayı çekmeye yarayan ve el ile çevrilen alet, çıkrık (KAZTTS 686).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *çıgır* is. 1. Kendi milinde dönen oluklu tekere yük kaldırmak için urgan, zincir vb. takılan basit alet. 2. Kuyudan kova ile su çıkarmak için bağı dolayan, kuyu üstündeki saplı yuvarlak kalas. 3. Çocuğun yürümeyi öğrenmesi için onu dört tarafından çevreleyen küçük araba (TTAS III, s. 454 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 153).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çığrıq* Çıkrık (KTTRS 83).

Krym. *çığırıq* Halka (KKTS 126).

Kkp. *şığır* Kuyudan su alıp kova vb. ile arka (kanala). su çıkaran ve yüksek yerleri sulamada kullanılan alet (KKLPKTS 540).

Nog.-ø

Eski Türkçede *çıġrı, çıġır* “çıkrık” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “çıkrık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız,

Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "çıkrık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "kendi milinde dönen oluklu tekere yük kaldırmak için urgan, zincir vb. takılan basit alet; çocuğun yürümeyi öğrenmesi için onu dört tarafından çevreleyen küçük araba" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çal "Ala renkli, çil" (KıpTS 45).

ET. *çal* Kül, gri rengi (EDPT 417).

Krg. *çal* 1. Kır (kül rengine çalar, beyaz). 2. İhtiyar (KS 246).

Kzk. *şal* 1. Ak, kır, alacalı 2. İhtiyar, yaşlı adam (Oba, 2019, s. 147).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *çal* Kırçıl, ağarmış (KMTS 141).

Kmk. *çal* Kır; kır düşmüş (msl. Sakal) (KMKTS 96).

Krm. Tat. *çal* 1. Ak, kır, kırçıl, boz (KTTRS 78). 2. Ak, ağarmış, ak saçlı 3. Demir kırı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 632).

Krym. *çal* Gri, boz (KKTS 116).

Kkp.-ø

Nog. *şal* Gri (NRS 402).

Eski Türkçede *çal* "kül, gri rengi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ala renkli, çil" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "kır" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "ihtiyar", Kırım-Tatar Türkçesinde "ak, ağarmış, ak saçlı; demir kırı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çala, çalaça "Az, azıcık" (KıpTS 45).

ET.-ø

Krg. *çala* Büsbütün değil; tam değil; eksiklik; melez (KS 246).

Kzk. *şala* 1. Çiğ, tam pişmemiş, olgunlaşmamış 2. Yarım, eksik (KAZTTS 658).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çala ağ.* Tamamlanmamış; yarım kalmış; bitirilmemiş (Maşkaraoğlu, 2018, s. 632).

Krym.-ø

Kkp. *şala* 1. Olgunlaşmamış, pişmemiş; yarı, yarım. 2. Tam yanmamış odun (KKLPKTS 526).

Nog. *şala* Bitmemiş, tamamlanmamış (NRS 402).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çala, çalaça* "az, azıcık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar, Nogay Türkçesinde "yarım, eksik, tamamlanmamış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "çiğ, tam pişmemiş", Karakalpak Türkçesinde "tam yanmamış odun" anlamında genişilemiştir.

Kıp. çalı "Boysuz dikenli ağaç" (KıpTS 46).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çalı* 1. Çalı (KTTRS 78). 2. ~ ḫorazı (zooloji). Çalı horozu, yaban horozu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 634).

Krym. *çalı-çırpı* Çalı çırpı; çalı; dikenli bitki, ince dal ve dikenli çalılar (KKTS 116).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çalı* "boysuz dikenli ağaç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "çalı çırpı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde zooloji alanında terimleşerek "çalı horozu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çalıḫ "Öfkeli, şiddetli, zorlu" (KıpTS 46).

ET. *çalıġ, çalıḳ* Öfkeli, sinirli, asaba; yaramaz (EDPT 137).

Krg.-ø

Kzk. *şalıḳ* Deli, çılgın; asabi, kızgın (Oba, 2019, s. 148).

şalıq 1. Sara hastalığı 2. *mec.* Etki, tesir (KAZTTS 660).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *çalık* Kapris, naz (KMTS 142).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çalıq* 1. Asabi, alevli, hırçın, sinirli, sinirsel (KTTRS 78). 2. Çevik, atik. 3. Hızlı (at hakkında) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 634).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *çalıġ, çalıḳ* "öfkeli, sinirli, asaba; yaramaz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "öfkeli, şiddetli, zorlu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde "asabi, çılgın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Kazak Türkçesinde “sara hastalığı”, mecazlaşarak “etki, tesir”, Karaçay-Malkar Türkçesinde “kapris, naz”, Kırım-Tatar Türkçesinde ise “çevik, atik; hızlı (at hakkında).” anlamında genişlemiştir.

Kıp. çalıḳ “1. Afacan, yaramaz 2. Başı sert at” (KıpTS 46).

ET. *çalıġ, çalıḳ* Öfkeli, sinirli, asaba; yaramaz (EDPT 137).

Krg.-ø

Kzk. *şalıḳ* Deli, çılgın; asabi, kızgın (Oba, 2019, s. 148).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *çalık* Kapris, naz (KMTS 142).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çalıq* 1. Asabi, alevli, hırçın, sinirli, sinirsel (KTTRS 78). 2. Çevik, atik. 3. Hızlı (at hakkında) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 634).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *çalıġ, çalıḳ* “öfkeli, sinirli, asaba; yaramaz” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “afacan, yaramaz; başı sert at” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde “hızlı at” açıklamasıyla yer almaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde “asabi, çılgın”, Karaçay-Malkar Türkçesinde “kapris, naz” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. çalış I “1. Cenk, muharebe, dövüş 2. Ok atışma” (KıpTS 46).

ET. *çalış* Çelme, güreş; dövüşme (EDPT 421).

Krg.-ø

Kzk. *şalıs* Çelme takma (KAZTTS 660).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *salışuv* Bozuşma, atışma, kavga, hır-gür (KMTS 298).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *çalış* "çelme, güreş; dövüşme" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "cenk, muharebe, dövüş; ok atışma" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "bozuşma, atışma, kavga" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamını korumaktadır. Tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "ok atışma" anlamı ise kullanılmayarak daralmıştır. Kelime Kazak Türkçesinde "çelme takma" açıklamasıyla Eski Türkçedeki arkaik anlamını korumaktadır.

Kıp. çalış II "Şaşı" (KıpTS 46).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *çalış* 1. Normal olmayan eğri, yamuk (burun, boyun vb.). 2. Tek gözlü 3. Eğri ayaklı (KZTTTS 89). 4. Yürürken ayak uçları içe bakan. 5. *kon.* Eğri, yamuk. *Çalış urındık*. 6. Göz bebekleri çeşitli yöne bakan, şaşı. *çalış közgĕ*: Karşısındaki nesnenin suretini bozuk gösteren ayna (TTAS III, s. 406 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 151).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çalış* II "şaşı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kazan-Tatar Türkçesinde "göz bebekleri çeşitli yöne bakan, şaşı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "normal olmayan eğri, yamuk (burun, boyun vb.); tek gözlü; eğri ayaklı; yürürken ayak uçları içe bakan; eğri, yamuk" anlamlarında da genişlemiştir.

Kıp. çalma "Baş örtüsü, sarık" (KıpTS 46).

ET. *çalma* Baş örtüsü, sarık (EDPT 420).

Krg. *çalma* 1. Kement, hayvanları yakalamak için kullanılan, ucu ilmikli, kaygan uzun ip. 2. Güreşte çelme takma 3. Düşmanı yıkmak veya yakalamak için yapılan kement tarzı ip 4. Sarık, başlık (KTS 690).

Kzk. *şalma* 1. Sarık 2. Atkı, şal 3. Kement 4. İki elin parmak uçlarına geçirilen iple oynanan oyun türü (KAZTTS 659).

Bşk. *salma* Sarık (BŞKTS 495).

Kaz. Tat. *çalma* Erkeklerde dinî kıyafetin bir parçası olarak takılan başlık, sarık (KZTTTS 89).

Krçmlkr. *çalma* Sarık (KMTS 142).

Kmk. *çalma* Sarık, çalma (KMKTS 96).

Krm. Tat. *çalma* Sarık (KTTRS 78).

Krym. *çalma* Sarık (KKTS 117).

Kkp.-ø

Nog. *şalma* Sarık (NRS 403).

Eski Türkçede *çalma* II "baş örtüsü, sarık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "baş örtüsü, sarık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "sarık, çalma" açıklamasıyla yer almaktadır ve

tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu anlamdan hareketle anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "kement, hayvanları yakalamak için kullanılan, ucu ilmikli, kaygan uzun ip", Kırgız Türkçesinde "güreşte çelme takma", Kazak Türkçesinde "atkı, şal; iki elin parmak uçlarına geçirilen iple oynanan oyun türü" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çamur "Çamur, balçık" (KıpTS 46).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çamır, çamur* Çamur (KTTRS 78).

Krym. *çamur* Çamur (KKTS 117).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çamur* "çamur, balçık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "çamur" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çanaḳ, şanaḳ "Çanak, kap" (KıpTS 46, 250).

ET. *çanaḳ* Çanak, kap, kase (EDPT 425).

Krg. *çanaç* 1. Tulum 2. Çanak, tulumba (KS 250).

Kzk. *şanaq* 1. Gövde (kopuz, dombır). 2. Değirmende öğütülen unun döküldüğü büyük kap 3. At arabası ve arabayı oluşturan gövde kısmı 4. Keçi derisinden yapılan, içine ayran, kımız vb. konulan tulum. Şanaş (KAZTTS 661).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çanak* Çanak (KTTRS 79).

Krym. *çanaq* Çanak (KKTS 117).

Kkp. *şanaq* 1. Kavun, karpuz, kabak tohumlarını ekmek için yapılan yer. 2. *ağ.* Yuva, yer; çanak (KKLPKTS 528).

Nog.-ø

Eski Türkçede *çanaḳ* "çanak, kap, kase" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çanak, kap" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "çanak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak Türkçesinde "tulum", Kazak Türkçesinde "gövde (kopuz, dombır); değirmende öğütülen unun döküldüğü büyük kap; at arabası ve arabayı oluşturan gövde kısmı; keçi derisinden yapılan, içine ayran, kımız vb. konulan tulum", Karakalpak Türkçesinde "kavun, karpuz, kabak tohumlarını ekmek için yapılan yer; yuva, yer; çanak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çandırġına "Zayıfça" (KıpTS 46).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *çandır* Zayıf, yağsız, sıska (KZTTTS 90).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çandır* 1. *anat*. Kiriş; bağ, tendon 2. *ağ. mec*. Zayıf *Çantır* (Maşkaraoğlu, 2018, s. 641).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çandırġına* "zayıfça" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "zayıf, sıska" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde anatomi alanında terimleşerek "kiriş; bağ, tendon" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çanġ "Çan" (KıpTS 46).

ET. *çaŋ* Çan, zil, çıngırak (EDPT 424).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *çaŋ* 1. Çan 2. Çan sesi (KZTTTS 90).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çaŋ* Çan (KTTRS 79).

Krym. *çaŋ* (büyük). zil, çan (KKTS 118).

Kkp.-ø

Nog. *şaŋ* Çan (NRS 405).

Eski Türkçede *çaŋ* "çan, zil, çıngırak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "çan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "çan sesi" açıklamasıyla genişlemiştir.

Kıp. çapçacıḳ “Fıçıcık” (KıpTS 46).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *çapçak* Fıçı, varil (KMTS 143).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çapçaçıq* Şaful, varil (KTTRS 79).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çapçacıḳ* “fıçıcık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde “varil, fıçı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çapçuḳ, çıbçuḳ, çıpçaḳ, çıpçıḳ, çıpçuḳ, çipçik, şıbşıḳ, şıfşaḳ, şıpşıḳ “Serçe” (KıpTS 46, 49, 50, 52, 252, 253).

ET. *çıpçıḳ* Serçe kuşu (EDPT 425).

Krg.-ø

Kzk. *şımşıḳ* 1. Kanarya 2. Kuşların genel adı (KAZTTS 688).

şımşıḳ Serçe kuşu (çıpçıḳ > şımşıḳ) (Oba, 2019, s. 163).

Bşk. *sıpsıḳ* Serçe (BŞKTS 522).

Kaz. Tat. *çıpçık* Serçe (KZTTTS 97).

Krçmlkr. *çıpçıḳ* Serçe (KMTS 148).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *şımşık* Çok küçük kuş (NRS 422).

Eski Türkçede *çıpçıḳ* "serçe kuşu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "serçe" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "serçe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "kuşların genel adı" anlamında genelleşerek genişlemiştir.

Kıp. çarlaḳ II "Kartal" (KıpTS 47).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *çarlaḳ* Martı (KMTS 144).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çarlaḳ* II "kartal" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "martı" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. çaruḳ "Çarık, ayakkabı" (KıpTS 47).

ET. *çaruḳ* Çarık (EDPT 428).

Krg. *çarık* Tek bir parça deriden dikilmiş olan ayakkabı (KS 254).

Kzk. *şarıḳ* Tabaklanmamış sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayak giyeceği, çarık (KAZTTS 666).

Bşk. *sarıḳ* Çarık (BŞKTS 499).

Kaz. Tat. *çarıḳ* Çarık (KZTTTS 91).

Krçmlkr. *çarıḳ* İnce deriden Kafkas çizmesi (KMTS 144).

Kmk. *çarıq* Çarık (ham deriden kaba ayakkabı) (KMKTS 99).

Krm. Tat. *çarıq* Çarık (KTTRS 79

Krym. *çarıq* Çarık (KKTS 119).

Kkp. *şarıq* Hayvan derisinden dikilen ve genellikle Türkmenlerin giydiği ayakkabı, çarık (KKLPKTS 531).

Nog. *şarık* 1. Çarık, başmak, kundura (bütün deriden yapılmış ayakkabı). 2. Bir tür geleneksel ayakkabı çeşidi (NRS 406).

Eski Türkçede *çaruḳ* "çarık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çarık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "çarık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çaşut "Casus" (KıpTS 47).

ET. *çaşut* Casus (EDPT 431).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *çaşut* Casus (KKTS 119).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *çaşut* "casus" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "casus" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "casus" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çat "Kumaşın dikiş yeri" (KıpTS 47).

ET.-ø

Krg. *çat* 1 (iç taraftan). bacakların birleştiği yer (KS 255). 2. Çat, iki derenin birleştiği yer, kavşak (KTS 702).

Kzk. *şat* 1. Butların iç tarafı, iki bacak arası, apış arası 2. İki dağın arasında kalan büyük çukur, vadi, koyak (KAZTTS 666).

Bşk. *sat* 1. Kasık 2. Kesişme noktası 3. Yol kavşağı (BŞKTS 501).

Kaz. Tat. *çat* 1. Kesişme noktası 2. Yol kavşağı 3. Herhangi bir şeyin yan tarafı (KZTTTS 91).

Krçmlkr. *çat* 1. Dağların üzerindeki çukurluklar 2. Hayvanın arka bacaklarının ortası; apış arası (KMTS 144).

Kmk. *çat anat*. Kasık, apış arası (KMKTS 99).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *şat* İki bacağın ayrıldığı yer, apış arası, çat (KKLPKTS 533).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çat* "kumaşın dikiş yeri" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "kasık, apış arası, çat" açıklamasıyla yer almaktadır ve ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "yol kavşağı;

kesişme noktası", Kazak ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "dağ üzerindeki çukurluklar", Kırgız Türkçesinde "çat, iki derenin birleştiği yer, kavşak" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. çatal "Çatal" (KıpTS 47).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *çatal* 1. Tüfek için çatal 2. Arabacı yeri (hayvan arabasında). 3. İskelet (KMKTS 99).

Krm. Tat. *çatal* 1. Çatal (KTTRS 80). 2. Çatal (yol, ağaç gibi kollara ayrılan şeylerin ayrılma yeri) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 650).

Krym. *çatal* Çatal (KKTS 119).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çatal* "çatal" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "çatal" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "tüfek için çatal; arabacı yeri (hayvan arabasında); iskelet", Kırım-Tatar Türkçesinde "çatal (yol, ağaç gibi kollara ayrılan şeylerin ayrılma yeri)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. çatlavuḳ, çetlevük, çetleyik, şetlegen, şetlevük "Fındık, fıstık" (KıpTS 47, 49, 252).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *setlevĕk* 1. Palamut; herhangi bir ağacın kozalağı 2. Fındık, fıstık 3. Ceviz (BŞKTS 516).

Kaz. Tat. *çiklevĕk* 1. Ceviz 2. Ceviz ağacı 3. Kabuklu, kuru yemişlerin genel adı, çerez (KZTTTS 98).

Krçmlkr. *çörtlevük* Fındık (KMTS 153).

Kmk. *çertlevük* Fındık (KMKTS 101).

Krm. Tat. *çatlauk, çetlevik ağ*. Fındık (Maşkaraoğlu, 2018, s. 652).

Krym. *çetlevik* Fındık (KKTS 125).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çatlavuḳ, çetlevük, çetleyik, şetlegen, şetlevük* "fındık, fıstık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "fındık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "ceviz", Başkurt Türkçesinde "palamut; herhangi bir ağacın kozalağı", Kazan-Tatar Türkçesinde "ceviz ağacı" ve genelleşerek "kabuklu, kuru yemişlerin genel adı, çerez" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çav II "Feryat, seda, ses" (KıpTS 47).

ET. *çav* Ün, şöhret; gürültü, ses, seda (EDPT 393).

Krg. *çuu* 1. Gürültü, patırtı, şamata 2. *mec.* Gürültü patırtı, kavga (KTS 760).

Kzk. *şuv* 1. Gürültü, patırtı 2. Kavga, çekişme (KAZTTS 681).

Bşk. *şav* 1. Gürültü, patırtı 2. Endişe, korku (BŞKTS 552).

Kaz. Tat. *şav* Gürültü (KZTTTS 430).

Krçmlkr. *çuv* 1. Ün, şöhret 2. Ses 3. İlham verici, canlandırıcı (KMTS 154).

Kmk. *çuw* Yavaş, uslu, sakin, gürültüsüz, sessiz; sessiz sedasız; sessizce, ses çıkarmadan (KMKTS 108).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *şaw* Sıvının birden dökülmesi ve onun çıkardığı ses (KKLPKTS 534).

Nog. *şuv* Çığlık, gürültü (NRS 417).

Eski Türkçede *çav* "ün, şöhret; gürültü, ses, seda" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "feryat, seda, ses" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "gürültü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çayan, çıyan, şıyam "Kırkayak, çıyan, akrep" (KıpTS 47, 51, 253).

ET. *çayan, çaḏan* Akrep (EDPT 431).

Krg. *çayan* 1. Akrep 2. Yengeç (KS 256).

Kzk. *şayan* 1. Akrep 2. Yengeç (KAZTTS 668).

Bşk. *sayan* 1. Akrep 2. Kötü, fena; acımasız 3. Akrep burcu (BŞKTS 503).

Kaz. Tat. *çayan* Zehirli çıyan böceği (KZTTTS 92).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çayan* Akrep (Maşkaraoğlu, 2018, s. 658).

Krym.-ø

Kkp. *şayan* Çıyan (KKLPKTS 534).

Nog.-ø

Eski Türkçede *çayan, çaḏan* "akrep" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kırkayak, çıyan, akrep" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "akrep, çıyan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "yengeç", Başkurt

Türkçesinde astroloji alanında terimlereşerek "akrep burcu" ve mecazlaşarak "kötü, fena; acımasız" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çekertige, çekirge, çekürge, çükürge "çekirge" (KıpTS 47, 54).

ET. *çekürge* Çekirge (EDPT 416).

Krg. *çegirtke* 1. Çekirge 2. Cırlak (ocak çekirgesi). 3. Ekinleri harabe eden iri çekirge (KS 259).

Kzk. *şegirtke* Çekirge (KAZTTS 670).

Bşk. *siŋĕrtke* Çekirge (BŞKTS 529).

Kaz. Tat. *çikĕrtke* Çekirge (KZTTTS 98).

Krçmlkr. *çengirçke, çengirtke, sengirçke* Çekirge (KMTS 307).

Kmk. *çeŋertki* 1. Çekirge 2. Çayır çekirgesi (KMKTS 101).

Krm. Tat. *çegertki* Çekirge (KTTRS 81).

Krym. *çegirtke* Çekirge (KKTS 122).

Kkp. *şegirtke* Çekirge (KKLPKTS 537).

Nog. *şegertki* Çekirge (NRS 409).

Eski Türkçede *çekürge* "çekirge" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çekirge" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "çekirge" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çekirdek, çekürdek, çerdek, şekirdek "Çekirdek" (KıpTS 47, 48, 251).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çegirdek* Çekirdek (KTTRS 81).

Krym. *çekirdek* Çekirdek (KKTS 122).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çekirdek, çekürdek, çerdek, şekirdek* "çekirdek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "çekirdek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çekmen II "Cepken" (KıpTS 48).

ET.-ø

Krg. *çepken* 1. İğne ardı dikilmiş (sırılmış). bir nevi erkek üst giyimi 2. Çuhadan astarsız kaftan (KS 261-262).

Kzk. *şekpen* Yünden dokunmuş dış giyim olarak kullanılan bir çeşit giysi, cepken (KAZTTS 670).

Bşk. *sekmen* 1. Genelde yakasız ve evde dokunan bir çeşit palto 2. Başkurtlarda eski bir askerî kıyafet (BŞKTS 506).

Kaz. Tat. *çikmen* 1. Eskiden özellikle köylülerin giydiği kalın ve kaba dokumadan dikilmiş üst giyimi (KZTTTS 98). 2. *esk*. Uzun palto (TTAS III, s. 427 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 154).

Krçmlkr. *çepken* 1. Yün iplikten evde dokunmuş giyimlik kumaş 2. Göğsünün iki tarafında fişeklik haneleri olan, yakasız, dizlere kadar uzanan Kafkas erkek kıyafeti, çerkeska 3. Kıyafet, elbise, giyim (KMTS 146).

Kmk. *çepken* Çerkez cüppesi (KMTS 101).

Krm. Tat. *çekmen* Çuhadan, yakasız, uzun ve geniş kollu, kısa giyecek; yağmurluk (KTTRS 82).

Krym. *çekmen* Kaftan (KKTS 123).

Kkp. *şekpen* Cepken, üste giyilen uzun giysi (KKLPKTS 538).

Nog. *şekpen* Cepken (NRS 409).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çekmen* II "cepken" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "cepken" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "çuhadan astarsız kaftan", Başkurt Türkçesinde "Başkurtlarda eski bir askerî kıyafet", Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "palto", Karaçay-Malkar Türkçesinde "yün iplikten evde dokunmuş giyimlik kumaş; göğsünün iki tarafında fişeklik haneleri olan, yakasız, dizlere kadar uzanan kafkas erkek kıyafeti, çerkeska; kıyafet, elbise, giyim" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çekmençi "Dokumacı, kumaş dokuyucu" (KıpTS 48).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *çepkençi* Dokuma tezgahında kumaş dokuyan kadın (KMTS 146).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çekmençi* "dokumacı, kumaş dokuyucu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "kumaş dokuyucu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çelik "Çocukların oynadıkları çelik çomak" (KıpTS 48).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çelik* Çelik çomak (Maşkaraoğlu, 2018, s. 662).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çelik* "çocukların oynadıkları çelik çomak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "çelik çomak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çemçe, çömçe, çömçi, çömiş, çömüç "Kepçe" (KıpTS 48, 53).

ET. *çömçe, çömüç* Kepçe, çömçe (EDPT 422).

Krg. *çömüç* Kepçe, çömçe, çömçek (KS 283).

Kzk. *şömiş* 1. Çömçe, kepçe 2. Kepçe, kazaratar (KAZTTS 680).

Bşk. *sümĕs* Kepçe, çömçe (BŞKTS 544).

Kaz. Tat. *çümĕç* 1. Kepçe (KZTTTS 102). 2. *tek*. Bazı mekanizmalarda bir şeyi kepçe ile alan alet (TTAS III, s. 478 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 158).

Krçmlkr. *çömüç, çömüş* Ağaçtan oyulmuş su kabı, ahşaptan kase (KMTS 153).

Kmk. *çomuç* 1. Kepçe; çemçe 2. *tek*. Kova; tekne (KMKTS 106).

Krm. Tat. *çomuç* Kepçe (KTTRS 87).

Krym. *çomıç* Kepçe (KKTS 133).

Kkp. *şömiş* Ağaçtan yapılmış iri kaşık, çömçe (KKLPKTS 551).

Nog. *şömiş* Kepçe (NRS 416).

Eski Türkçede *çömçe, çömüç* "kepçe, çömçe" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kepçe" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kepçe, çömçe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kepçe, kazaratar", Karaçay-Malkar Türkçesinde "ağaçtan oyulmuş su kabı, ahşaptan kase", Kumuk Türkçesinde ise teknoloji / teknik alanda terimleşerek "kova; tekne" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çemlek, çölmek, çömlek, şölmek "Çömlek" (KıpTS 48, 53, 254).

ET.-ø

Krg. *çöölmök* Çömlek (KS 283).

Kzk. *şölmek* 1. Makara 2. Şişe (KAZTTS 679-680).

Bşk. *sülmek* 1. Çömlek, toprak kap 2. Saksı 3. Bir çocuk oyunu (Birbiri ardına sıralanan çocuklar, sırasıyla dede, nine ve çocukları rolüne girerler. Çömlek soran çocuk gelip " Dede çömlek ver hadi." der ve en sondaki çocuğu yanına çekmeye çalışır, dede kaptırmamaya çalışır ve oyun böyle sürer) (BŞKTS 544).

Kaz. Tat. *çülmek* 1. Çömlek, toprak kap 2. Saksı 3. Kiremit (KZTTTS 102). 4. *kon*. Bu kaba konulan yiyecek (yemek, süt, yoğurt vb.). 5. Çiçek dikmek için üste doğru genişleyen, genelde dibi delikli toprak kap. 6. *sf.* Çömlekten ibaret. 7. *sf.* Bu levhalar (kiremit). ile yapılan. 8. *sf.* Çamurdan pişirilerek yapılan (TTAS III, s. 478 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 157).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çölmek* Çömlek (KTTRS 87).

Krym. *çölmek* Çömlek (KKTS 134).

Kkp. *şölmek* Çömlek, su kabı (KKLPKTS 551).

Nog. *şölmek* Çömlek (NRS 416).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çemlek, çölmek, çömlek, şölmek* "çömlek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "çömlek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "saksı", Kazak Türkçesinde "makara; şişe", Başkurt Türkçesinde "bir çocuk oyunu", Kazan-Tatar Türkçesinde "kiremit; bu kaba konulan yiyecek (yemek, süt, yoğurt vb.); çiçek dikmek için üste doğru genişleyen, genelde dibi delikli toprak kap; çömlekten ibaret; bu levhalar (kiremit). ile yapılan; çamurdan pişirilerek yapılan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çemşir "Şimşir ağacı" (KıpTS 48).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *şemşer* Şimşir (KMTS 329).

Kmk. *şemşer* Akgürgen, kayın (KMKTS 310).

Krm. Tat. *şimşir* Şimşir (KTTRS 323).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çemşir* "şimşir ağacı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "şimşir" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çene "Çene, ağzın altında enek kemiklerinin birleştikleri yer" (KıpTS 48).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *çene* Çene (KMKTS 101).

Krm. Tat. *çenge* 1. Çene 2. Yüz, çehre (KTTRS 82).

Krym. *çenge* Çene (KKTS 123).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çene* "çene, ağzın altında enek kemiklerinin birleştikleri yer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "çene" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "yüz, çehre" açıklamasıyla genişlemiştir.

Kıp. çepçevre, çöpçövre "Çepçevre" (KıpTS 48, 53).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *çep-çevre* Çepeçevre (KKTS 123).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çepçevre, çöpçövre* "çepçevre" açıklamasıyla yer alan kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "çepçevre" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çerçi "Perakendeci, çerçi, bakkal" (KıpTS 48).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *şerşi* Ticaret yapan, satıcı, çerçi (KKLPKTS 539).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çerçi* "perakendeci, çerçi, bakkal" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karakalpak Türkçesinde "satıcı, çerçi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çerek "Tembel, kokuşmuş" (KıpTS 48).

ET.-ø

Krg. *çirik* 1. Çürük, çürümüş olan 2. *mec.* Çürük, sağlam ve dayanıklı olmayan (KTS 739).

Kzk. *şirik* 1. Çürük 2. *mec.* Elinden iş gelmeyen, sünepe, beceriksiz, sümsük (KAZTTS 692).

Bşk. *sırıḳ* 1. Kırışık bozulan, büzüşüp bozulan 2. Yüzünün şekli bozulmuş (BŞKTS 530).

Kaz. Tat. *çĕrĕk* 1. Bozuk, arızalanmış 2. Zarar görmüş, herhangi bir tarafı kötü olan 3. Çürüntü, ağaç yeniği (KZTTTS 94). 4. *is.* Hastalıktan bozulan ya da çürüyüp dağılan şey; çürüyüp dağılan şeylerden ortaya çıkan kalıntı. 5. *mec.* Bozuk, içi, iç dünyası dağılan. 6 Temeli olmayan, akla dayalı olmayan; zararlı (TTAS III, s. 420 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 152).

Krçmlkr. *çiriḳ* 1. Çürük 2. Gübre (KMTS 150).

Kmk. *çirik* 1. Çürük, çürümüş, bozuk 2. *mec.* Pis, kirli; derli toplu olmayan; kılıksız, kıyafetsiz; pasaklı (KMKTS 105).

Krm. Tat. *çürük* Çürük (KTTRS 88).

Krym. *çirik* Çürük (KKTS 131).

Kkp. *şirik* 1. Eski, eskimiş, çürük 2. *ağ*. Bozulmuş, yaşlı, çürük, dayanıksız (KKLPKTS 547).

Nog. *şirik* 1. Çürük, çürümüş; küf; küflenmiş, çürümüş 2. Çürümüş, telef olmuş (nesneler için) (NRS 413).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilmeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çerek* "tembel, kokuşmuş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "çürük, bozuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "elinden iş gelmeyen, sünepe, beceriksiz, sümsük", Başkurt Türkçesinde "yüzünün şekli bozulmuş", Kazan-Tatar Türkçesinde "zarar görmüş, herhangi bir tarafı kötü olan; çürüntü, ağaç yeniği; hastalıktan bozulan ya da çürüyüp dağılan şey; çürüyüp dağılan şeylerden ortaya çıkan kalıntı; bozuk, içi, iç dünyası dağılan; temeli olmayan, akla dayalı olmayan; zararlı", Karaçay-Malkar Türkçesinde "gübre", Kumuk Türkçesinde "pis, kirli; derli toplu olmayan; kılıksız, kıyafetsiz; pasaklı", Karakalpak Türkçesinde "bozulmuş, yaşlı, çürük, dayanıksız", Nogay Türkçesinde "çürümüş (madde hakkında)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. çeri, çerig, çeyri, şeri, şerü "Asker, ordu" (KıpTS 48, 49, 252).

ET. *çerig* Asker (EDPT 428).

Krg. *çerüü* 1. Asker (KS 262). 2. Sefer, askeri harekat (KTS 715).

Kzk. *şerik* Asker, savaşçı, çeri (Oba, 2019, s. 157).

Bşk. *siřev* Çeri, asker (BŞKTS 530).

Kaz. Tat *çirüv* 1. Asker. 2. *ağ.* Sürü; köpek vb. sürüsü (kurt sürüsü hakkında söylenir). (TTAS III, s. 432 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 154). 3. *mec.* Topluluk, grup, sürü (TTAS 2005, s. 655, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 154).

Krçmlkr. *çerig* Asker, ordu (KMTS 146).

Kmk. *çeriw* esk. Ordu (KMKTS 101).

Krm. Tat. *çeri* 1. Asker 2. Ordu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 666).

Krym. *çeriv* Çeri, ordu (KKTS 124).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *çerig* "asker" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "asker, ordu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "asker" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "sefer, askeri harekat", Kazan-Tatar Türkçesinde "sürü; köpek vb. sürüsü" mecazlaşarak "topluluk, grup, sürü" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çeri başı, çerig başı, şerü başı "Ordu komutanı, baş komutan" (KıpTS 48, 252).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çeribaşı* Çeribaşı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 666).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çeri başı, çerig başı, şerü başı* "ordu komutanı, baş komutan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "çeribaşı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çerli "Zayıf, cılız" (KıpTS 48).

ET. *çerli* Zayıf, verimsiz, sıkıntılı (EDPT 429).

Krg.-ø

Kzk. *şerli* Dertli, kaygılı, üzüntülü (KAZTTS 672).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çerli* 1. Hasta. 2. *mec.* Gönül acısını çeken (Maşkaraoğlu, 2018, s. 666).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *çerli* “zayıf, verimsiz, sıkıntılı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “zayıf, cılız” anlamındadır. Kelime “zayıf, cılız” anlam ilişkisinden hareketle Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde “dertli, kaygılı; gönül acısı çeken” ve yine Kırım-Tatar Türkçesinde “hasta” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. çeten “Pamuk sepeti” (KıpTS 49).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *çeten* 1. Sepet 2. Örme çit (KMTS 146).

Kmk. *çeten* 1. Büyük sepet, sele (çubuklarla örülmüş). 2. Hayvan arabası için örülmüş gövde (sepet gibi) (KMKTS 101).

Krm. Tat. *çeten* 1. Çit 2. Sepet (örülmüş). 3. Kağnı için örülmüş sepet (Maşkaraoğlu, 2018, s. 668).

Krym. *çeten, çıt* Sepet (KKTS 125).

Kkp. *şeten* Söğüt vb. ağaç dallarından yapılan yuvarlak sele, çit vb. şeyler (KKLPKTS 539).

Nog. *şeten* 1. Çit (çalı ve dallardan). 2. Sepet (hasır) (NRS 411).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çeten* “pamuk sepeti” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “sepet” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “çit”, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde “hayvan arabası için örülmüş sepet” anlamında genişlemiştir.

Kıp. çevre, çövre I, çüvre I “Çevre, civar, etraf” (KıpTS 49, 53, 54).

ET.-ø

Krg. *çöyrö* 1. Daire, çevre (KS 284). 2. Çevre, kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan ortam (KTS 754).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çevre* 1. Çevre (KTTRS 83). 2. Kontur, çerçeve 3. Çevre (doğa) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 670).

Krym. *çevre* Çevre (KKTS 125).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çevre, çövre* I, *çüvre* I "çevre, civar, etraf" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "çevre" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "çevre, kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan ortam", Kırım-Tatar Türkçesinde "kontur, çerçeve" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çevük "Çevik, tetik, neşeyle iş gören" (KıpTS 49).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çevik* Çevik (KTTRS 83).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çevük* "çevik, tetik, neşeyle iş gören" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "çevik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çevüklük "Çeviklik" (KıpTS 49).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çeviklik* Çeviklik (KTTRS 83).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çevüklük* "çeviklik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "çeviklik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çıbıḳ, çıbuḫ, çıbuḳ "Dal, çubuk" (KıpTS 49).

ET. *çıpıḳ* Dal, çubuk, filiz (EDPT 395).

Krg. *çıbık* Çubuk, küçük çubuk, kesilmiş dal (KS 263).

Kzk. *şıbıq* 1. Filiz 2. Çubuk 3. Yeni yetişmekte olan, yeni nesil 4. Fidan 5. Lif (KAZTTS 684).

Bşk. *sıbıḳ* 1. Esnek dal, çubuk, sopa 2. Telgraf telleri, tel (BŞKTS 519).

Kaz. Tat. *çıbıḳ* 1. Esnek dal, çubuk 2. Telgraf telleri (KZTTTS 95). 3. esk. Genç ağacın ya da dalın ceza aleti olarak kullanılan ince, esnek gövdesi. 4. sf. Çubuktan örülüp yapılan. 5. İnce, genç ağaç, taze dal (daha çok çit için kullanılır). 6. Ağacın küçük budağı, ince budağı. 7. Saman yığmak için yapılan alet (budaklı, esnek ince ağaçtan yapılır). (TTAS III, ss. 448-449 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 152).

Krçmlkr. *çıbıḳ* 1. Dal, sopa, çubuk 2. Metal tel (KMTS 146).

Kmk. *çubuq* Filiz; çubuk, ince ve esnek değnek (KMKTS 107).

Krm. Tat. *çubuq* 1. Çubuk, körpe dal 2. Pipo (KTTRS 88).

Krym. *çubuq* Çubuk; (tütün). çubuğu (KKTS 135).

Kkp. *şıbıq* Ağacın küçük parçası, çubuk (KKLPKTS 540).

Nog. *şıbık* 1. Dal, çubuk, uzun kuru ağaç dalı; ***tal şıbık*** söğüt dalı 2. *bot.* Sap, gövde (NRS 419).

Eski Türkçede *çıpıḳ* "dal, çubuk, filiz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dal, çubuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dal, çubuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "yeni yetişmekte olan, yeni nesil", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "telgraf telleri, metal tel", Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "gövde", Kazan-Tatar Türkçesinde "çubuktan örülüp yapılan; ağacın küçük budağı, ince budağı; saman yığmak için yapılan alet" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çıçlaḳ "Küçük parmak" (KıpTS 49).

ET. *çıçalak* Küçük parmak (EDPT 401).

Krg. *çıpalaḳ* Serçe parmak (KTS 730).

Kzk. *şınaşak* Küçük parmak (KAZTTS 688).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *çıçalak* “küçük parmak” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “küçük parmak” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kazak Türkçesinde “serçe parmak” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çıġan “Bahil, çingene” (KıpTS 49).

ET. *çıġaŋ* Fakir, yoksul (EDPT 408).

Krg.-ø

Kzk. *şıġay* 1. Fakir, yoksul 2. Cimri, pinti 3. Vatanından, yurdundan ayrı olan, uzaklaşan; yerini yurdunu terkeden bırakan kimse (KAZTTS 685).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *çıgan* Çingene (KMKTS 147).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *çıġaŋ* “fakir, yoksul” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “bahil, çingene” anlamındadır. Kelime Karaçay-Malkar Türkçesinde

"çingene" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime Kazak Türkçesinde "fakir, yoksul" biçiminde arkaik anlamını korumuştur. Yine Kazak Türkçesinde "cimri, pinti" kullanımıyla anlam kötüleşmesine uğramıştır.

Kıp. çıġıḳ, çıġuḳ, çıḳıḳ "Çıkık, çıkmış olan" (KıpTS 49, 50).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *çığıq* Çıkıntı; ileri çıkık (KMKTS 103).

Krm. Tat. *çıqıq* Çıkık (KTTRS 84).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çıġıḳ, çıġuḳ, çıḳıḳ* "çıkık, çıkmış olan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "çıkık, çıkıntı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çıġıltı "1. İnce ses, çığlık 2. Kuş sesi" (KıpTS 49).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çıyqıldı* Cıvıltı (KTTRS 85).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çıġıḳ, çıġuḳ* "ince ses, çığlık; kuş sesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "cıvıltı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamını korumaktadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan birinci anlamı "ince ses, çığlık" ise kullanılmayarak daralmıştır.

Kıp. çığır "Dar yol, sabanın açtığı yol" (KıpTS 49).

ET. *çıġır* Dar yol, yaya kaldırımı (EDPT 409).

Krg. *çıyır* 1. Çığır, patika, keçi yolu 2. Çığır, iz 3. Çığır, yeni bir biçim, yöntem veya yol (KTS 734).

Kzk. *şiyır* 1. Yolak, patika, yol, iz 2. *mec.* Karışık, çetrefil, girift (KAZTTS 675).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çığır* 1. Çığır (KTTRS 83). 2. *mec.* Yol (KTTRS 674).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *çıġır* "dar yol, yaya kaldırımı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "dar yol, sabanın açtığı yol" anlamındadır. Kelime Kırgız ve Kazak Türkçesinde "patika, yol" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki

anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesinde "çığır, iz", yine Kırgız Türkçesinde "yeni bir biçim, yöntem veya yol", Kazak Türkçesinde "karışık, çetrefil, girift", Kırım-Tatar Türkçesinde "yol" anlamında mecazlaşarak genişlemiştir.

Kıp. çıġrıḳçı "Çarkçı, bileyici" (KıpTS 50).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çıġırıḳçı* Tornacı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 675).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çıġrıḳçı* "çarkçı, bileyici" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "tornacı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çıḫ, çıḳ I, çik III, şıḳ, şig "Çiğ, şebnem" (KıpTS 50, 252, 253).

ET. *çıġ* Çiğ, şebnem, topraktaki yaşlık (EDPT 404).

Krg. *çık* Nem (KS 266).

Kzk. *şıq* Çiy, jale, şebnem(KAZTTS 687).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *çıḳ* Çiy, kırağı, şebnem (KZTTTS 96).

Krçmlkr. *çıḳ* Çiy (KMTS 147).

Kmk. *çıq* Çiy (KMKTS 103).

Krm. Tat. *çıq* Çiy (KTTRS 83).

Krym. *çıq* Çiy (KKTS 127).

Kkp. *şıq* Çiy tanesi, şebnem (KKLPKTS 541).

Nog. *şık* Kırağı, çiy (NRS 421).

Eski Türkçede *çıġ* "çiğ, şebnem, topraktaki yaşlık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çiğ, şebnem" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "çiğ, şebnem" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çıḳ II "Köpeği kovarken kullanılan kelime" (KıpTS 50).

ET.-ø

Krg. *çık* Onomatopee (taklitlik söz) (KS 266).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çıḳ* II "köpeği kovarken kullanılan kelime" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırgız Türkçesinde "onomatopee (taklitlik söz)." açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çıkış “Çıkma, çıkış” (KıpTS 50).

ET. *çıḳış* Çıkar, menfaat; masraf, gider; çıkma, çıkış (EDPT 412).

Krg. *çıgış* 1. Çıkış 2. Doğu (şark). 3. tab. Bası 4. Huruç (muhasara altında bulunan askerin hücum maksadıyla çıkış) (KS 266).

Kzk. *şığıs* 1. Doğu, şark 2. *mec.* Doğuda yaşayanlar, Doğulular 2 (mahsul). Bitme, yetişme, çıkma 3. Gider, masraf, harcama (KAZTTS 686).

Bşk. *sığış* 1. Köken, çıkış yeri 2. Nutuk, demeç, konuşma 3. Sahne oyunu, tiyatro oyunu 4. Tohmunun filiz vermesi (BŞKTS 520).

Kaz. Tat. *çığış* 1. Demeç, söylev, konuşma 2. Zırzopluk, çılgınlık 3. Çıkış yeri 4. Asıl, köken 5. Doğu (KZTTTS 95).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *çığış* 1. Çıqmaq’tan iş is. 2. Masraf, gider; sarf, sarfiyat 3. Demeç, nutuk, söylev, konuşma; gösteri (KMKTS 103).

Krm. Tat. *çığış* 1. Çıkış (KTTRS 83). 2 (Sahneye, sefere, yola vb.). çıkma; konuşma, söylev (KTTRS 84). 3. Sitem; çatma; saldırış 4. ~ kelişi (dil bilimi). Ayrılma hali, çıkma hali, uzaklaşma hali, -den durumu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 677).

Krym. *çığıv, çığuv* 1. Çıkış; yükseliş, ortaya çıkış noktası 2. Evlat 3. Filizlenen bitki 4. Tepe, tepecik; tepeler 5. Büyüme, uzama (KKTS 127).

Kkp. *şığıs* 1. Doğru taraf, gün doğusu. 2. Çıkış, menşe, asıl. 3. Çıkma hali, ablatif hali (KKLPKTS 541).

Nog. *şıgıs* 1. Tüketim 2. Gündoğumu 3.Çimlenme (tohumların) (NRS 420).

Eski Türkçede *çıḳış* “çıkar, menfaat; masraf, gider; çıkma, çıkış” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “çıkma, çıkış” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “çıkış” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde somut, mecaz ve terim anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. çın, çin II, çiŋ I “Doğru, gerçek, tam” (KıpTS 50, 51).

ET. *çın* Doğru, gerçek (EDPT 424).

Krg. *çın* 1. Hakikat, doğruluk (KS 269). 2. Çın, akla mantığa, gerçeğe veya kurala uygun gerçek, doğru 3. Gerçekten, sahiden, gerçek olarak (KTS727).

Kzk. *şın* 1. Doğru, gerçek, hakikat 2. Gerçek, doğru, hakiki (KAZTTS 688).

Bşk. *sın* 1. Saf, gerçek, hakiki; katkısız, katıksız 2. Doğru 3. Doğal (BŞKTS 521).

Kaz. Tat. *çın* 1. Hakiki, gerçek 2. Gerçeklik 3. Doğru 4. Yapma olmayan, tabii 5. İdeal olan (KZTTTS 96). 6. *is.* Hakikat, doğruluk. 7. Tastamam kendisi olan; gerekli taleplere cevap veren (TTAS III, s. 458-459 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 153).

Krçmlkr. *çıñ* En, tam, gerçek, ilk (KM I: 148).

Kmk. *çın* Gerçek, hakiki (KMKTS 103).

Krm. Tat. *çın* 1. *ağ*. Gerçek; asıl; hakiki; sahi 2. Saf; katkısız; temiz (Maşkaraoğlu, 2018, s. 682).

Krym. *çın* Hakiki, gerçek (KKTS 128).

Kkp. *şın* Gerçek, hakikat, doğru; tam (KKLPKTS 542).

Nog. *şıntı* Gerçek, doğru (Atay, 1998, s. 307).

Eski Türkçede *çın* "doğru, gerçek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "doğru, gerçek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "doğru, gerçek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "gerçeklik; doğru; yapma olmayan, tabii; ideal olan; hakikat, doğruluk; tastamam kendisi olan; gerekli taleplere cevap veren", Kırım-Tatar Türkçesinde "saf; katkısız; temiz" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. çıplaḳ "Çıplak" (KıpTS 50).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çıplaq* Çıplak (KTTRS 84).

Krym. *çıplaq* Çıplak (KKTS 128).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çıplaḳ* "çıplak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "çıplak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çır "Çocukların oynadıkları aşık arkası üzerine düşünce bu kelime kullanılır." (KıpTS 50).

ET.-ø

Krg. *çır* 1. Kavga, dövüş 2. Kavgacı, kavga etmeyi seven, kavga çıkaran kimse 3. Huysuz 4. Cız, kızgın yağın içine bir şey atıldığında çıkan ses. 5. Çekirge sesinin taklidi. 6. Birdenbire çıkan ağlama sesi (KTS 731).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *şır* I, *şır şır* Ördeklerin çağrıldığı ünlem (NRS 423).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çır* "çocukların oynadıkları aşık arkası üzerine düşünce kullandığı kelime" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Nogay Türkçesinde "çeşitli durumlarda çıkan taklidi ses" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çırlaḳ I "Çır çır böceği" (KıpTS 51).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çırlak* Ocak çekirgesi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 685).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çırlaḳ* I "çır çır böceği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde "ocak çekirgesi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çırlama "Kızarmış, kıymalı hamur" (KıpTS 51).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *sırlama* Pidenin ortası delinip yağlı tavada kızartılmasıyla yapılan mayalı hamurdan ince bir ekmek (BŞKTS 523).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *çırlama* Yumurta, süt ve unla yapılıp yağda kızartılan bir yemek adı (KMTS 149).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çırlama* 1 (aşçılık). Bir çeşit gözleme; *bazlama(ç).* 2. Krep. 3. *ağ.* Çiğbörek; *Çiberek*. 4. *ağ.* Sahanda yumurta, omlet (Maşkaraoğlu, 2018, s. 685).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *şirlama* 1. Krep 2. Erimiş tereyağında haşlanmış, soyulmuş darıdan yapılan ulusal yemek (NRS 422).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çırlama* "kızarmış, kıymalı hamur" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "yağda kızartılan hamur, krep" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp.çırpı, çirbi, çirpi "Çalı çırpı, kuru ağaç" (KıpTS 51, 52).

ET.-ø

Krg. *çırpık* Ufak dallar, çırpı ;çubuklar, kuru dal (KS 272).

Kzk. *şırpı* 1. Dal, budak kıprıntısı, çırpı 2. Kibrit çöpü (KAZTTS 690).

Bşk. *sırpı* Çırpı, küçük kuru ağaç dalları (BŞKTS 524).

Kaz. Tat. *şırpı* 1. Çırpı 2. Kibrit (KZTTTS 431). 3. sf. Kibrit üreten. 4. *mec.* Işık, yanan kibritin ışığı. 5. Ateşe verme, yakma hakkında. 5. Yaşam gereçlerinde ufak tefek şeylerin her biri. 6. Deriye giren, batan kıymık. 7. Sert ağaçtan bir ucu sivri olacak şekilde yapılan çivi, ağaç çivi (ayakkabının altına koymak için kullanılır). 8. Muşambanın uçlarını tutturmak vb. işler için bir ucu sivriltilen uzun ağaç çivi. 9. Bitkilerde diken, iğne. 10. Kirpideki diken (TTAS III, s. 530 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 277).

Krçmlkr. *çırpı* Çalı, çalılık (KMTS 149).

Kmk. *çırxı* Çalı çırpı (KMKTS 105).

Krm. Tat. *çırpı* Çırpı (KTTRS 85).

Krym. *çırpı* Çalı (KKTS 129).

Kkp. *şırpı* Ateşi tutuşturmaya yarayan çalı çırpı; kibrit (KKLPKTS 544).

Nog. *şırpı* Kuru ağaç (NRS 423).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çırpı, çirbi, çirpi* "çalı çırpı, kuru ağaç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "çalı, çırpı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "kibrit, kibrit çöpü", Kazan-Tatar Türkçesinde "kibrit üreten; ışık, yanan kibritin ışığı; ateşe verme, yakma hakkında; yaşam gereçlerinde ufak tefek şeylerin her biri; deriye giren, batan kıymık; sert ağaçtan bir ucu sivri olacak şekilde yapılan çivi, ağaç çivi (ayakkabının altına koymak için kullanılır); muşambanın uçlarını tutturmak vb. işler için bir ucu sivriltilen uzun ağaç çivi; bitkilerde diken, iğne; kirpideki diken" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. çızaḳ "Çizik, çizgi" (KıpTS 51).

ET. *çızıg* Sınır, hat, çizgi; kenar, kıyı (EUES 231).

Krg. *sızık* 1. Çizgi, hat (KS 654). 2. Çizgi, yüz ve vücut hatlarının her biri. 3. *mat.* Çizgi, bir noktanın yürütülmesiyle oluşan biçim (KTS 1820).

Kzk. *sızıq* 1. Çizgi, hat 2. Yüzde alında oluşan kırışıklık 3. Alın yazısı, kader 4. Dert, keder, sızı (KAZTTS 527).

Bşk. *sızıḳ* Eteğe işlenen şerit, çizgi (BŞKTS 526).

Kaz. Tat. *sızıḳ* 1. Çizgi 2. Yüz çiziği, buruşuk 3. Belirti, iz 4. Edebiyatta akım, çizgi (KZTTTS 410).

Krçmlkr. *sız* Çizgi, hat (KMTS 314).

Kmk. *sızaq* 1. Şerit, uzun dar parça 2. Kuşak, mıntıka, bölge, saha 3. Çizgi, hat, sınır (KMKTS 296).

sızıq Çizgi, hat (KMKTS 296).

Krm. Tat. *sızıq* Çizgi (KTTRS 305).

Krym. *çızıq, sızıq* Çizik (KKTS 130).

Kkp. *sızoq* Çizgi (KKLPKTS 507).

Nog. *sızık* 1. Satır, çizgi 2. Kısa çizgi (NRS 318).

Eski Türkçede *çızıg* "sınır, hat, çizgi; kenar, kıyı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çizik, çizgi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "çizgi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar Türkçesinde yüzdeki "çizgi, kırışıklık", Kırgız Türkçesinde matematik alanında terimleşerek "çizgi, bir noktanın yürütülmesiyle oluşan biçim", Kazak Türkçesinde "alın yazısı, kader; dert, keder, sızı", Kazan-Tatar Türkçesinde "belirti, iz; edebiyatta akım, çizgi", Kumuk Türkçesinde "kuşak, mıntıka, bölge, saha", Nogay Türkçesinde "kısa çizgi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çızov, çüzüv "Çizgi, yazı, hat" (KıpTS 51).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *sızuv* Çizme, hat çekme (KMTS 314).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *sızuv* 1. Çizim, çizgi 2. Üstünü çizmek (NRS 318).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çızov, çüzüv* "çizgi, yazı, hat" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden

Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "çizim, çizgi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çi II, çig, çik I, çiyik "Çiğ, pişmemiş" (KıpTS 51, 52).

ET. *çig* Çiğ, pişmemiş (EDPT 413).

Krg. *çiyki* 1. Çiğ, pişmemiş; gereği gibi pişmemiş; henüz olmamış (KS 276). 2. Ham, olgun olmayan, olmamış 3. *mec*. Yarım yamalak, hazır olmayan (KTS 740).

Kzk. *şiyki* 1. Pişmemiş, çiğ 2. İşlenmemiş, ham 3. Açıklık kazanmamış, net olmayan (KAZTTS 674).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *çiy* 1. Çiğ, pişmemiş 2. Olgunlaşmamış, ham 3. Tamamen, bütün 4. Ciltte oluşan açık yara, cerahat (KZTTTS 99). 5. Kuru olmayan, nemli. 6. *mec.* Gerekli derecede çalışılmamış (edebî eser hakkında). 7. Sonuna kadar yapılmayan, biraz yapılan (ürün, materyal vb. hakkında). (TTAS III, s. 423 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 155).

Krçmlkr. *çiy* 1. Çiğ, pişmemiş 2. Ham, işlenmemiş 3. Nemli, yaş, rutubetli 4. Ham, yeşil 5. Taze, körpe 6. Saf, katışıksız 7. Taze (KMTS 150).

Kmk. *çiy* Çiğ; ham, olmamış, yeşil (KMKTS 106).

Krm. Tat. *çiy* Çiğ (KTTRS 86).

Krym. *çiy* Çiğ (KKTS 132).

Kkp. *şiyki* 1. Çiğ, ham, olmamış 2. Yarım, yamalak oluş (KKLPKTS 547).

Nog. *şiy* 1. Çiğ, az pişmiş 2. Ham, olgunlaşmamış 3. Kusurlar (NRS 412).

Eski Türkçede *çig* "çiğ, pişmemiş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çiğ, pişmemiş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "çiğ, pişmemiş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde somut ve mecaz anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. çibiç "Bir yaşındaki oğlak" (KıpTS 51).

ET. *çepiş* Altı aylık keçi yavrusu, çebiş (EDPT 399).

Krg. *çebiç* İkinci yaşına basan keçi (KS 257).

Kzk. *şıbış* Bir iki yaş arasındaki dişi keçi, çebiç, çebiş (KAZTTS 685).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *çibi* Oğlak (KMTS 149).

Kmk. *çebiç* Bir yaşında keçi (KMKTS 100).

Krm. Tat. *çibiç* (Çibişç). İki yaşında bir oğlak (keçi yavrusu) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 688).

Krym.-ø

Kkp. *şibiş* Çebiç keçi (KKLPKTS 545).

Nog. *şibiş* İkinci yaşına basan cebiş (Atay, 1998, s. 307).

Eski Türkçede *çepiş* "altı aylık keçi yavrusu, çebiş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bir yaşındaki oğlak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "keçi yavrusu, çebiş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çiçek, şişek II "Çiçek" (KıpTS 51, 254).

ET. *çéçek* 1. Çiçek 2. Çiçek hastalığı (EDPT 400).

Krg. *çeçek* 1. Çiçek hastalığı (KS 258). 2. "Velet" anlamında çocukları paylarken söylenen söz. 3. *hlk*. Kardelen (KTS706).

Kzk. *şeşek* 1. Çiçek 2. Çiçek hastalığı (KAZTTS 673).

Bşk. *sesek* 1. Çiçek 2. Çiçek hastalığı, suçiçeği 3. Saçak, püskül (BŞKTS 514).

Kaz. Tat. *çeçek* 1. Çiçek (KZTTTS 92). 2. Deride ölü dokulu benekler oluşturan (bu benekler sonunda lekeye dönerler). bulaşıcı, ağır hastalık (TTAS III, s. 473 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 661).

Krçmlkr. *çeçek* 1. Çiçek 2. Çiçek hastalığı (KMTS 145).

Kmk. *çeçek* 1. Çiçek 2. *tıp*. Çiçek (hastalığı) (KMKTS 100).

Krm. Tat. *çeçek* Çiçek (KTTRS 81).

Krym. *çiçek* 1. Çiçek 2. Frengi (KKTS 130).

Kkp. *şeşek* 1. Çiçek 2. Hasta, sayrı 3. İnsanların yüzünde hastalıktan dolayı çıkan leke, yara, sivilce, çiçek (KKLPKTS 539).

Nog. *şeşek* Çiçek hastalığı (NRS 411).

Eski Türkçede *çéçek* "çiçek; çiçek hastalığı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çiçek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "çiçek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi "çiçek hastalığı" ve Karakalpak Türkçesinde insan yüzünde hastalıktan dolayı çıkan leke anlamıyla bağlantılı olarak "hasta, sayrı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çikit "Pamuğun tohumu" (KıpTS 51).

ET. *çigit* Pamuğun tohumu (EDPT 414).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çiğit* 1. Pamuğun tohumu. 2. Meyve çekirdeği. 3. Çekirdek kabuğu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 691).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *çigit* "pamuğun tohumu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "pamuğun tohumu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "pamuğun tohumu" açıklamasıyla yer almaktadır ve

tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "meyve çekirdeği; çekirdek kabuğu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çil I "Keklik" (KıpTS 51).

ET. *çil* Keklik, yaban tavuğu, çil (EDPT 417).

Krg. *çil* 1. Boz keklik (KS 274). 2. Çil, dağ tavuğu (KTS 737).

Kzk. *şil* Dağ tavuğu, çil (KAZTTS 691).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çil* Keklik *Keklik* (Maşkaraoğlu, 2018, s. 691).

Krym. *çil* Çil keklik (KKTS 130).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *çil* I "keklik, yaban tavuğu, çil" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "keklik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "çil keklik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çiŋ II "En yüksek yer, doruk" (KıpTS 52).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *çiŋ, çink* En (KMKTS 105).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çiŋ* II "en yüksek yer, doruk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kumuk Türkçesinde "en" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çiprek, çöpreg, çöprek I, çüprek I, şüprek "Bez parçası" (KıpTS 52, 53, 54, 255).

ET. *çopra* Eski elbise; paçavra (EDPT 398).

Krg.-ø

Kzk. *şüberek* 1. Bez, kumaş parçası 2. *mec.* Kılık kıyafet, elbise (KAZTTS 683).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *çüprek* 1. Paçavra, bez parçası 2. Gömlek 3. Dokumadan dikilmiş şey (KZTTTS 102). 4. Emzikli bebeği sararken ya da yatırırken altına serilen kumaş parçası. 5. sf. Bu kumaştan dikilen; artık kumaştan dikilen (TTAS III, s. 480 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 158).

Krçmlkr. *çipirek* Paçavra, kumaş parçası, sargı, bandaj (KMKTS 150).

Kmk. *çüpürek* Paçavra, çaput (KMKTS 108).

Krm. Tat. *çöprek* Çul, (Eyerin altına serilen beygir örtüsü). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 711).

Krym. *çiprek* Bebek bezi (KKTS 131).

Kkp.-ø

Nog. *şüberek, şiberek* Paçavra, bez parçası (NRS 412, 418).

Eski Türkçede *çopra* "eski elbise; paçavra" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bez parçası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden

Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim ve Nogay Türkçesinde "paçavra, bez parçası" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "gömlek; dokumadan dikilmiş şey; emzikli bebeği sararken ya da yatırırken altına serilen kumaş parçası; bu kumaştan dikilen; artık kumaştan dikilen", Kırım-Tatar Türkçesinde "çul, (eyerin altına serilen beygir örtüsü)." anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. çirdek "Çekirdek" (KıpTS 52).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *şekildevik* Çekirdek (KAZS 310).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çegirdek* Çekirdek (KTTRS 81).

Krym. *çegirdek, çekirdek* Çekirdek (KKTS 122).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çirdek* "çekirdek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "çekirdek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çoḫmarlı "Topuzlu, çomaklı" (KıpTS 52).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *sukmarsı* Gürz, topuz kullanan asker, savaşçı (BŞKTS 540).

Kaz. Tat. *çuḳmarlı* Çukmarlı tayak- başı yuvarlak sopa (TTAS III, s. 444 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 796).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çoḫmarlı* "topuzlu, çomaklı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "çomaklı; topuz kullanan asker " açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çoḫraḫ, çoḳraḳ "Kaynak" (KıpTS 52).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *çoḳuraḳ* 1. Kaynak suyu 2. İstiridye kabuğu (KMTS 151).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çoqraq* Pınar, kaynak (KTTRS 87).

Krym. *çoqraq* Pınar; çeşme (KKTS 133).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çoḫraḫ, çoḳraḳ* "kaynak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-

Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "pınar, kaynak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çoḳ, şoḳ "Çok, fazla" (KıpTS 52, 254).

ET. *çoḳ* II Çok, bol (EDPT 405).

Krg.-ø

Kzk. *şok* Bol, çok, fazla (KTAS 758a: akt. Oba, 2019, s. 170).

Bşk. *suḳ* Çok, fazla (BŞKTS 540).

Kaz. Tat. *çuk* 1. Çok. 2. *sf.* Sık, sıkı, dip dibe, sık olan, sık yetişen (TTAS III, s. 443 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 157).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *cox* Birikinti, küme, yığın (madde, insan) (KMKTS 93).

Krm. Tat. *çoq* Çok (KTTRS 86).

Krym. *çoq zf*. çok; fazla; birçok; sık sık (KKTS 133).

Kkp. *şoq*1. Grup, kalabalık, bir grup insan. 2. Yüksek, yükseklik 4. Çok, fazla (KKLPKTS 548).

Nog. *şuk* Atık, fazla, heba (NRS 417).

Eski Türkçede *çoḳ* "çok, bol" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çok, fazla" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "çok, fazla" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "sık, sıkı, dip dibe, sık olan, sık yetişen", Karakalpak Türkçesinde "grup, kalabalık, bir grup insan; yüksek, yükseklik" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çoḳmar II, çomaḳ, çomuḳ, şoḳmar, şumuḳ "Çomak, sopa, topuz"(KıpTS 52, 254, 255).

ET. *çoḳmar* Çomak, sopa (EDPT 422).

Krg. *çokmor* Topuz, ucunda top bulunan değnek, sopa (KS 278).

Kzk. *şoqpar* 1. Çomak, sopa, topuz 2. *mec.* Merkezi güç (KAZTTS 676).

Bşk. *suḳmar* Gürz, topuz (BŞKTS 540).

Kaz. Tat. *çuḳmar* Topuz, gürz (KZTTTS 101).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *çoqmar* Topuz (KMKTS 106).

Krm. Tat. *çoqmar* Çomak (KTTRS 87).

Krym. *çoqmar* 1. Vuruş, vurma, yumruklama 2. Kalkan, zırh (KKTS 133).

Kkp. *şoqmar* Başı yumru olarak ağaçtan yapılan sopa (KKLPKTS 548).

Nog. *şokpar* Çomak, topuz (NRS 414).

Eski Türkçede *çoḳmar* "çomak, sopa" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çomak, sopa, topuz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karrakalpak ve Nogay Türkçesinde "çomak, sopa" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karayim Türkçesinde "vuruş, vurma, yumruklama; kalkan, zırh" ve Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "merkezi güç" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çolban, çolpan, çulpan "Sabah yıldızı, şafak" (KıpTS 52, 54).

ET. *çolpan* Venüs, çoban yıldızı; sabah yıldızı (EDPT 418).

Krg. *çolpon* 1. Çolpan, çoban yıldızı 2. *mec.* Ünlü, meşhur 3. *mec.* Sevgi sözcüğü 4. *mec.* Güzel, güzel ve kulağa hoş gelen (KTS 745).

Kzk. *şolpan* Çolpan, Venüs, Çoban Yıldızı (KAZTTS 677).

Bşk. *sulpan* Zühre yıldızı, Venüs, Çolpan (BŞKTS 541).

Kaz. Tat. *çulpan* Zühre yıldızı, Venüs (KZTTTS 101).

Krçmlkr. *çolpan* Sabah yıldızı, Venüs (KMKTS 152).

Kmk. *çolpan, tañçolpan astr.* Sabah yıldızı, Zühre, Venüs, Çulpan, Çoban yıldızı (KMKTS 321).

Krm. Tat. *çolpan* astr. Çolpan (KTTRS 87).

Krym. *çolpan* 1. Şafak 2. Çolpan (KKTS 132).

Kkp.-ø

Nog. *şolpan* Venüs (NRS 415).

Eski Türkçede *çolpan* "venüs, çoban yıldızı; sabah yıldızı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sabah yıldızı, şafak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "çolpan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde mecazlaşarak "ünlü, meşhur; sevgi sözcüğü; güzel, güzel ve kulağa hoş gelen" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çonaḳ "Kulağı kesik" (KıpTS 53).

ET. *çonaḳ* Kulağı kesik (EDPT 419).

Krg. *çunak* 1. Kulaksız 2. *mec.* Uğursuz, şom (KS 758-759).

Kzk. *şunaḳ* Kulağı kesik ya da yapışık olan (KAZTTS 682).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *çunaḳ* Kısa kulaklı, kulaksız (KMTS 154).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *şunaq* 1. Kulağının ucu kesilmiş, kesik kulak. 2. *ağ.* Yalancı, arsız, sözünde durmayan (KKLPKTS 552).

Nog. *şunaq* Küçük, kısa kulaklı at (NRS 418).

Eski Türkçede *çonaḳ* "kulağı kesik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kulağı kesik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kulağı kesik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "uğursuz, şom", Karakalpak Türkçesinde "yalancı, arsız, sözünde durmayan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çor "Hastalık" (KıpTS 53).

ET. *çor* Avret yeri bitişik olan kadın (EDPT 428).

Krg. *çor* 1. Nasır 2. Kırık iyileşince oluşan küçük çıkıntı (KTS 747).

Kzk. *şor* Tümör, ur (KAZTTS 678).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çer, çor* 1. İllet, hastalık (KTTRS 82). 2. İç sıkıntısı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 664).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *çor* "avret yeri bitişik olan kadın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "hastalık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "illet, hastalık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "nasır; kırık iyileşince oluşan küçük çıkıntı", Kazak Türkçesinde "tümör, ur", Kırım-Tatar Türkçesinde "iç sıkıntısı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çoraḳ "Ot bitmeyen tuzlu, çorak toprak" (KıpTS 53).

ET.-ø

Krg. *şor* Tuzlak yer, çora; felaket (KS 691).

Kzk. *sor* 1. Felaket, talihsizlik, şer. 2. Tuzlak, tuzlu arazi (KAZTTS 514).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *şor* Tuzlu / çorak yer (KKLPKTS 549).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çolmaḳ* "sargı, dolak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "tuzlu, çorak yer" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "felaket, talihsizlik" anlamında genişlemiştir

Kıp. çorlu "Hasta, çaresiz" (KıpTS 53).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *sorlı* Uğursuz, talihsiz, biçare (KAZTTS 514).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çorlu* 1. Hasta 2. Öfkeli, hiddetli (Maşkaraoğlu, 2018, s. 707).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çorlu* "hasta, çaresiz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "hasta" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "uğursuz, talihsiz, biçare"

açıklamasıyla yakın anlama geçerken Kırım-Tatar Türkçesinde "öfkeli, hiddetli" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çov "Gürültü" (KıpTS 53).

ET. *çav* Ün, şöhret; gürültü, ses, seda (EDPT 393).

Krg. *çuu* 1. Gürültü, patırtı, şamata 2. *mec.* Gürültü patırtı, kavga (KTS 760).

Kzk. *şuv* 1. Gürültü, patırtı 2. Kavga, çekişme (KAZTTS 681).

Bşk. *şav* 1. Gürültü, patırtı 2. Endişe, korku (BŞKTS 552).

Kaz. Tat. *şav* Gürültü (KZTTTS 430).

Krçmlkr. *çuv* 1. Ün, şöhret 2. Ses 3. İlham verici, canlandırıcı (KMTS 154).

Kmk. *çuw* Yavaş, uslu, sakin, gürültüsüz, sessiz; sessiz sedasız; sessizce, ses çıkarmadan (KMKTS 108).

Krm. Tat. *şuv-şuv* Şarıl şarıl (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1879).

Krym.-ø

Kkp. *şaw* Sıvının birden dökülmesi ve onun çıkardığı ses (KKLPKTS 534).

Nog. *şuv* Çığlık, gürültü (NRS 417).

Eski Türkçede *çav* "ün, şöhret; gürültü, ses, seda" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gürültü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "gürültü, patırtı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kumuk Türkçesinde ise "yavaş, uslu, sakin, gürültüsüz, sessiz; sessiz sedasız; sessizce, ses çıkarmadan" açıklamasıyla zıt anlama geçiş yapmıştır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "kavga, çekişme", Başkurt Türkçesinde "endişe, korku", Karaçay-Malkar Türkçesinde "ün, şöhret; ilham verici, canlandırıcı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çoyun "Eritilmiş maden, bakır" (KıpTS 53).

ET. *çoyın, çoḏın* Dökme demir (EDPT 431).

Krg. *çoyun* Dökme demir, font, çöygen (KS 282).

Kzk. *şoyın* 1. Font, dökme demir, pik 2. *mec.* Sağlam, güçlü (KAZTTS 676).

Bşk. *suyın* 1. Dökme demir, demir eriyiği 2. Font tencere (BŞKTS 543).

Kaz. Tat. *çuyın* 1. Dökme demir 2. Demirden yapılmış, demir gibi sert 3. Madenden yapılmış gövdesi geniş, dibi dar çömlek, kova (KZTTTS 101).

Krçmlkr. *çoyun* 1. Tunç bakır karışımı maden. 2. Dökme kazan (KMTS 152).

Kmk. *çoyun* Dökme demir, font; demir gibi (KMKTS 107).

Krm. Tat. *çoyun* Dökme demir (KTTRS 87).

Krym. *çuyun, çüyun* Dökme demir (KKTS 136).

Kkp. *şoyın* Pik demir, dökme demir (KKLPKTS 550).

Nog. *şoyın* 1. Kazan, tencere, tava 2. Dökme demir 3. Demir başlı sopa, çomak (Atay, 1998, s. 308).

Eski Türkçede *çoyın, çoḏın* "dökme demir" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "eritilmiş maden, bakır" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dökme demir" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "sağlam, güçlü", Başkurt Türkçesinde "font tencere", Kazan-Tatar Türkçesinde "demirden yapılmış, demir gibi sert; madenden yapılmış gövdesi geniş, dibi dar çömlek, kova", Nogay Türkçesinde "dökme tabak, çanak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çörek, şörek "Çörek, francala, somun" (KıpTS 53, 254).

ET. *çörek* Çörek; kek, pasta (EDPT 429).

Krg. *çörök* Çörek (Türk nanı) (KTLS 138).

Kzk. *şörek şörek* "çörek, kazanda pişirilen ince hamur, yiyecek (Oba, 2019, s. 175).

Bşk. *sürek* Tandır ateşinde pişen ince ekmek, tandır ekmeği (BŞKTS 545).

Kaz. Tat. *çürek* Çörek (KTLS 138).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *çörek* Çörek (KMKTS 107).

Krm. Tat. *çörek* Çörek (Maşkaraoğlu, 2018, s. 711).

Krym.-ø

Kkp. *şörek* Tandırda pişirilen küçük ve yuvarlak ekmek (KKLPKTS 551).

Nog.-ø

Eski Türkçede *çörek* "çörek; kek, pasta" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çörek, francala, somun" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "çörek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çörgek "Kundak" (KıpTS 53).

ET. *yörgek* Örtü (EDPT 363).

Krg.-ø

Kzk. *jörgek* Kundak bezi, çocuk bezi (KAZTTS 194).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jörgek* Bebeği beşiğe yatırırken altına konulan örtü, ince yatak gibi şey (KKLPKTS 249).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yörgek* "örtü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kundak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "kundak bezi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çövre II, çüvre II "Ters" (KıpTS 53, 54).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *çüre* Ters, zıt (TTAS III, s. 478 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 797).

Krçmlkr. *çüyre* Eğri, ters, aksi (KMTS 155).

Kmk. *çüyre* Ters (KMKTS 108).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çövre* II, *çüvre* II "ters" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk Türkçesinde "ters" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çuġur, çuḳır, çuḳur, şuḳur "Çukur" (KıpTS 53, 254).

ET. *çuḳur* Çukur (EDPT 409).

Krg. *çukur, çuŋkur* 1. Çukur, oyuk; bir kazanı andıran derin dere (KS 286). 2. Derin, dibi yüzeyinden veya ağzından uzak olan (KTS 759).

Kzk. *şuqır* Çukur, oyuk (KAZTTS 682).

Bşk. *soḳor* 1. Çukur, oyuk 2. Tekerlek izi 3. Fincan, kase, tas (BŞKTS 533).

Kaz. Tat. *çoḳır* 1. Çukur 2. Fincan, kase, fağfur *Çınayaḳ* (KZTTTS 96). 3. Bir amaç için (bir şeyi koymak, saklamak vb.). özel kazılan yer, mahzen. 4. Yer üstünde yağmur ya da kar sularının toprakta meydana getirdiği uzun, yalçın kayalıklı, derin yer, derin çöküntü; yarıntı. 5. Top mermisi, mayın ya da bomba patladığında yerde toprağın dışarı atılmasıyla oluşan, ağzı geniş, derin yer. 6. Bir yerde (meselâ, insan vücudunda).

küçük batık yer. 7. Dişte meydana gelen delik, boşluk (TTAS III, s. 439 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 155).

Krçmlkr. *çungur* Çukur (KMTS 154).

Kmk. *çoŋur, çuŋur* Çukur, kuyu; hendek (KMKTS 108).

Krm. Tat. *çuqur* Çukur (KTTRS 88).

Krym. *çuqır, çuqur* Çukur (KKTS 136).

Kkp. *şuqır* Çukur (KKLPKTS 552).

Nog. *şukır, şuŋkır* Çukur, kuyu (NRS 418).

Eski Türkçede *çuḳur* "çukur" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çukur" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "çukur" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "fincan, kase", Kazan-Tatar Türkçesinde "bir amaç için (bir şeyi koymak, saklamak vb.). özel kazılan yer, mahzen; yer üstünde yağmur ya da kar sularının toprakta meydana getirdiği uzun, yalçın kayalıklı, derin yer, derin çöküntü; yarıntı; top mermisi, mayın ya da bomba patladığında yerde toprağın dışarı atılmasıyla oluşan, ağzı geniş, derin yer; bir yerde (meselâ, insan vücudunda). küçük batık yer; dişte meydana gelen delik, boşluk" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çulġav, şulġu "Dolak, dizden aşağıya sarılan bez" (KıpTS 54, 255).

ET.-ø

Krg. *çulgoo* Körüklü çizme gibi ayakkabıları giyerken ayağa sarılan bez (KTS 757).

Kzk. *şulğav* Dolak (KAZTTS 682).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *çolgav* Bazı ayak giyimlerinin (mesela, kısa çizmenin). içinde ayağı sarması için yapılan kumaş parçası (TTAS III, s. 439 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 797).

Krçmlkr. *çulġav* Dolama biçiminde çorap (KMTS 154).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çulġav* Sarma veya dolama biçiminde çorap (Maşkaraoğlu, 2018, s. 714).

Krym.-ø

Kkp. *şulğaw* Ayakkabının içinden ayağa sarılan her türlü kumaş vb. şeyler (KKLPKTS 552).

Nog. *şulgav* 1. Hasadın etrafını sarmak, kuşatmak, kaplamak 2. Çevre (NRS 418).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çulġav, şulġu* "dolak, dizden aşağıya sarılan bez" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "dolak, dolama biçiminde çorap" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Nogay Türkçesinde "dolama, sarılma ilişkisinden hareketle "hasadın etrafını sarmak, kuşatmak, kaplamak; çevre" anlamında genişlemiştir.

Kıp. çüçi "Tatlı" (KıpTS 54).

ET. *sücig* Tatlı (EDPT 796).

Krg.-ø

Kzk. *şüşik* Tatlı, tadı olan (KTAS 769b akt. Oba, 2019, s. 176).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *sücig* "tatlı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "tatlı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kazak Türkçesinde "tatlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çügündür, çükündür "Kırmızı pancar" (KıpTS 54).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *sögöldör* Pancar bitkisi, pancar (BŞKTS 536).

Kaz. Tat. *çögĕndĕr* 1. Pancar 2. Şeker pancarı (KZTTTS 100).

Krçmlkr. *çügündür* Pancar (KMTS 155).

Kmk. *çüwündür, çüwünnür* Pancar (KMKTS 108).

Krm. Tat. *çükündür* Pancar (KTTRS 88).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çügündür, çükündür* "kırmızı pancar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "pancar" açıklamasıyla yer alarak genelleşerek genişlemiştir.

Kıp. çün, için, içün, uçun, üçün, üşün "İçin" (KıpTS 54, 105, 106, 291, 297, 299).

ET. *üçün* için, sebep (EDPT 28).

Krg. *üçün* (gaye yahut sebep ifade eden son ek). için (KS 793).

Kzk. *üşin* İçin, dolayı (KAZTTS 636).

Bşk. *ösön* İçin, -den dolayı (BŞKTS 465).

Kaz. Tat. *öçĕn* İçin, … sebebiyle, … bakımından (KZTTS 371).

Krçmlkr. *üçün* İçin (KMTS 375).

Kmk. *uçun* İçin (KMKTS 351).

Krm. Tat. *içün* İçin (KTTRS 138).

Krym. *üçün* İçin, nedeniyle (KKTS 446).

Kklpk. *uşın* … için, -den dolayı (Sebep bildirir.) (KKLPKTS 625).

Nog. *üşin* 1. *edat,* İçin, uğruna 2. *kon.* Gerçek, hakikat (NRS 392).

Eski Türkçede *üçün* "için, sebep" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "için" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "için" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. çürük, şürük "Çürük" (KıpTS 54, 255).

ET.-ø

Krg. *çirik* Çürük, bozulmaya yüz tutmuş (KS 275).

Kzk. *şirik* 1. Çürük 2. *mec.* Elinden iş gelmeyen, sünepe, beceriksiz, sümsük (KAZTTS 692).

Bşk. *sĕrĕk* 1. Çürümüş, çürük 2. Yanlış, hata, kusur 3. Çürümüş şey, çürük şey (BŞKTS 512).

Kaz. Tat. *çĕrĕk* 1. Bozuk, arızalanmış 2. Zarar görmüş, herhanfi bir tarafı kötü olan 3. Çüründü, ağaç yeniği (KZTTTS 94). 4. is. Hastalıktan bozulan ya da çürüyüp dağılan şey; çürüyüp dağılan şeylerden ortaya çıkan kalıntı. 5. *mec.* Bozuk, içi, iç dünyası dağılan. 6. Temeli olmayan, akla dayalı olmayan; zararlı (TTAS III, s. 420 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 152).

Krçmlkr. *çirik* 1. Çürük 2. Gübre (KMTS 150).

Kmk. *çirik* 1. Çürük, çürümüş, bozuk 2. *mec.* Pis, kirli; derli toplu olmayan; kılıksız, kıyafetsiz; pasaklı (KMKTS 105).

Krm. Tat. *çürük* Çürük (KTTRS 88).

Krym. *çirik* Çürük (KKTS 131).

Kkp. *şirik* 1. Eski, eskimiş, çürük 2. *ağ.* Bozulmuş, yaşlı, çürük, dayanıksız (KKLPKTS 547).

Nog. *şirik* 1. Çürük 2. Çürümüş (madde hakkında) (NRS 412).

Eski Türkçede metinlerde tespit edilmeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *çürük, şürük* "çürük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "çürük, bozuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "elinden iş gelmeyen, sünepe, beceriksiz, sümsük", Başkurt Türkçesinde "yanlış, hata, kusur; çürümüş şey, çürük şey", Kazan-Tatar Türkçesinde "zarar görmüş, herhanfi bir tarafı kötü olan; çürüntü, ağaç yeniği; hastalıktan bozulan ya da çürüyüp dağılan şey; çürüyüp dağılan şeylerden ortaya çıkan kalıntı; bozuk, içi, iç dünyası dağılan; temeli olmayan, akla dayalı olmayan; zararlı", Karaçay-Malkar Türkçesinde "gübre", Kumuk Türkçesinde "pis, kirli; derli toplu olmayan; kılıksız, kıyafetsiz; pasaklı", Karakalpak Türkçesinde "bozulmuş, yaşlı, çürük, dayanıksız", Nogay Türkçesinde "çürümüş (madde hakkında)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. dad, tat I, ṭaṭ I, tatıġ, tatov "Tat, lezzet" (KıpTS 55, 265).

ET. *tatıġ* Tat, lezzet (EDPT 452).

Krg. *tatık* Tat (KS 716).

Kzk. *tuşım* Tat, lezzet, tadım (KAZTTS 590).

tatuv, tatım Tat, lezzet (Oba, 2019, s. 545).

Bşk. *tat* Tat, tatlı; şerbet (BŞKTS 587).

Kaz. Tat. *tatım* 1. Tadım, lezzet, çeşni 2. Zevk (KZTTTS 453).

Kaz. Tat. *tat* 1. Tat, lezzet (TTAS III, s. 52 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 286). 2. Mutluluk, keyif hissi (TTAS 2005, s. 521, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 286).

Krçmlkr. *tatım* 1. Lezzet, tat. 2. Yemek (KMTS 344).

Kmk. *tatıw* 1. Tatımaq'tan iş is. 2. Tat (KMKTS 325).

Krm. Tat. *dat* 1. Tat, lezzet (KTTRS 91). 2. Zevk, lezzet, tat (Maşkaraoğlu, 2018, s. 790).

Krym. *dad, dat, tat* Tat (KKTS 140).

Kkp. *tatıw* Hoş; lezzetli, tatlı; hürmetli, saygıdeğer; iyi geçinen, yakın, dost (KKLPKTS 569).

Nog. *tat* Tatlı, tat (NRS 339).

tatık Tat (Atay, 1998, s. 311).

Eski Türkçede *tatıġ* "tat, lezzet" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tat, lezzet" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tat, lezzet" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesini Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "zevk", Karakalpak Türkçesinde "hürmetli, saygıdeğer; iyi geçinen, yakın, dost" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dağ, tağ I, tav "Dağ" (KıpTS 55, 258, 265).

ET. *tağ* Dağ (EDPT 463).

Krg. *too* Dağ (KS 748).

Kzk. *tav* Dağ (KAZTTS 555).

Bşk.*tav* 1. Dağ 2. Yığın (BŞKTS 587).

Kaz. Tat. *tav* 1. Dağ 2. Yokuş, bayır 3. Yığın, tepe (KZTTTS 454).

Krçmlkr. *tav* Dağ (KMTS 344).

Kmk. *taw* Dağ, dağlık (KMKTS 325).

Krm. Tat. *dağ* 1. Dağ 2. Orman (KTTRS 89).

Krym. *dağ, tağ, tav* Dağ (KKTS 138).

Kkp. *taw* Dağ (KKLPKTS 569).

Nog. *tav* Dağ, dağlık (NRS 324).

Eski Türkçede *tağ* "dağ" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dağ" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dağ" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi

Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "yığın", Kırım-Tatar Türkçesinde "orman" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dağı, daẖı, daḳı, tağı, taḳı "Dahi, ve" (KıpTS 55, 258, 259).

ET. *taḳı* Dahi, ve, de (EDPT 466).

Krg. *dagı* 1. Yine, yeniden, gene, tekrar, bir daha 2. Dahi, da, de 3. Karşılaştırma bağlacı, tekrarlanarak aynı görevdeki cümle öğelerini veya cümlecikleri bağlar (KTS 772).

Kzk. *tağı* 1. Daha, ve, bundan başka, yine (KAZTTS 539). 2. Daha, biraz, daha (KAZS 258).

Bşk. *deẖi* Daha, dahi (BŞKTS 125).

tağı 1. Tekrar, yine, tekrardan, yeniden 2. Devam ederek 3. Ve (BŞKTS 570).

Kaz. Tat. *tağı* 1. Tekrar, yine, tekrardan, yeniden 2. Devam ederek (KZTTTS 440).

Krçmlkr. *dagı da* yine, gene, tekrar (KMKTS 157).

Kmk. *dağı* Tekrar, gene, yine (KMKTS 109).

Krm. Tat. *daẖi* (eski). Dahi, bile, da (de). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 721).

Krym. *dağın, daẖın* zf. Daha (KKTS 138).

Kkp. *tağı* Yine, bundan başka, bunun üzerine (KKLPKTS 558).

Nog. *tagı* daha, tekrar, yine, yeniden (NRS 325).

Eski Türkçede *taḳı* "dahi, ve, de" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dahi, ve" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "daha, yine, ve" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dağuḳ II, daḳuḳ, tafuḳ, tağuḳ, taḳuḳ, tavoḫ, tavuḳ, ṭavuḳ, toḳuḳ "Tavuk" (KıpTS 55, 258, 259, 266, 279).

ET. *taḳığu* Tavuk (EDPT 468).

Krg. *took* 1. Tavuk 2. On iki senelik hayvan devri takviminde onuncu yılın adıdır (KS 748).

Kzk. *tavıḳ* Tavuk (KAZTTS 555).

Bşk. *tavıḳ* Tavuk (BŞKTS 588).

Kaz. Tat. *tavıḳ* Tavuk (KZTTTS 454).

Krçmlkr. *tavuḳ* 1. Çeşitli kuş türlerinin genel adı. 2. Tavuk 3. Geviş getiren hayvanların midelerinin dört bölümünden biri (KMTS 345).

Kmk. *tawuq* Tavuk (KMKTS 326).

Krm. Tat. *tavuq* 1. Tavuk (KTTRS 333). 2. kiyik ~ (zooloji). Çalı horozu, yaban horozu 3. Yılbaşı hindisi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1930).

Krym. *tavıq, tavuq* Tavuk (KKTS 400).

Kkp. *tawıq* 1. Tavuk 2. Hayvan takvimindeki yıllardan birinin adı, tavuk (KKLPKTS 570).

Nog. *tavık* Tavuk, tavuktan yapılmış (NRS 325).

Eski Türkçede *taḳıġu* "tavuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tavuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tavuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Karakalpak Türkçesinde "hayvan takvimindeki yıllardan birinin adı", Karaçay-Malkar Türkçesinde "çeşitli kuş türlerinin genel adı; geviş getiren hayvanların midelerinin dört bölümünden biri", Kırım-Tatar Türkçesinde zooloji alanında terimleşerek "çalı horozu, yaban horozu; yılbaşı hindisi" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. dalġa "Dalga" (KıpTS 55).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *dalğa* Dalga (KTTRS 90).

Krym. *dalğa* Dalga (KKTS 139).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *dalğa* "dalga" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "dalga" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dam, tam II "Dam, çatı" (KıpTS 55, 260).

ET. *tam* Duvar, dam (EDPT 502).

Krg. *tam* 1 (balçıktan, kerpiçten yapılan tam üt: daimî (portatif olmayan). mesken, ev (balçık sıvalı, kârgir ve s. gibi) (KS 701). 2. Duvar (KTS 1940).

Kzk. *tam* 1. Balçıktan, kerpiçten elle yapılmış, çatısız ev, dam. 2. Mezar, kabir (KAZTTS 545-546).

Bşk. *tam* 1. Duvar, istinat duvarı 2. Çatı, dam 3. Kale burcu, gözetmen kulesi (BŞKTS 575).

Kaz. Tat. *tam* 1. Çamur, taş ya da kerpiçten yapılan mezarın üstündeki yapı. 2. Kale duvarı; çamur ya da taş duvar (TTAS III, s. 26 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 277).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *tam* Duvar (KMKTS 319).

Krm. Tat. *dam* Dam (KTTRS 90).

Krym. *dam* Dam, çatı (KKTS 139).

Kkp. *tam* Kerpiç vb. şeylerden yapılan ev (KKLPKTS 562).

Nog. *tam* Duvar (NRS 330).

Eski Türkçede *tam* “duvar, dam” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “dam, çatı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerindenden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “duvar, dam” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde “mezar, kabir”, Başkurt Türkçesinde “kale burcu, gözetmen kulesi” anlamında genişlemiştir.

Kıp. damak, tamaġ II, tamaḳ II, ṭamaḳ, tamav “Damak” (KıpTS 55, 260, 260).

ET. *tamġaḳ, tamaḳ* Damak, boğaz (EDPT 505).

Krg. *tamak* 1. Yiyecek 2. Gırtlak (KS 701).

Kzk. *tamaq* 1. Boğaz, imik 2. Yemek, aş, yiyecek (KAZTTS 546).

Bşk. *tamaḳ* 1. Damak 2. Mide 3. İştah 4. Evde sürekli yemek yiyenlerden biri, boğaz 5. Bir ırmağın başka bir ırmağa veya denize döküldüğü yer 6. Derin çukur ya da maden ocağının ağzı (BŞKTS 575).

Kaz. Tat. *tamaḳ* 1. Damak 2. Mide 3. Yemek yeme imkanı 4. İştah 5. Bir ailede veya evde daima yemek yiyelerden birisi, boğaz 6. Bir ırmağın başka bir ırmağa veya denize döküldüğü yer 7. Derin bir çukurun veya maden ocağının ağzı (KZTTTS 444). 8. Yemek yeme kaygısı ve ihtiyacı. 9. Zor beğenme (TTAS III, ss. 26-27 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 278).

Krçmlkr. *tamaḳ* 1. Boğaz, gırtlak 2. Ses 3. Bıçağın, baltanın ters tarafı (KMTS 337).

Kmk. *tamaq* 1. Boğaz; gırtlak 2. Ağız (akarsu, kanal). 3. *mec.* Obur, pisboğaz (KMKTS 320).

Krm. Tat. *tamaq* Boğaz (KTTRS 328).

Krym. *tamaq* Damak (KKTS 393).

Kkp. *tamaq* 1. Ağzın bir kısmı olan organ, damak, boğaz. 2. Yemek, taam (KKLPKTS 562).

Nog. *tamak* 1. Boğaz, gırtlak 2. *coğ.* Kaynak, memba; ***suv tamagı*** çayın kaynağı II. Yemek, yiyecek, gıda, besin (NRS 330-331).

Eski Türkçede *tamġaḳ, tamaḳ* “damak, boğaz” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “damak” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “damak, boğaz” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “yemek”, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde mide anlamından hareketle aktarma yoluyla “iştah”, deyim aktarması yoluyla “derin çukur ya da maden ocağının ağzı; bir ırmağın başka bir ırmağa veya denize döküldüğü yer” yine Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde “sürekli yemek yiyen, obur, pis boğaz”, Karaçay-Malkar Türkçesinde “ses; bıçağın, baltanın ters tarafı”, Nogay Türkçesinde “kaynak, memba” anlamında genişlemiştir.

Kıp. damar, tamar, ṭamar, tamır, tamur “Damar” (KıpTS 55, 260, 261).

ET. *tamar, tamır* Damar (EDPT 508).

Krg. *tamır* 1. Kök 2. Kan damarı (KS 704). 3. *mec.* Damar, soy 4. *mec.* Kök, kaynak, köken 5. *mat.* Karekök 6. *mec.* Ahbap 7. *mec.* Oynaş (KTS 1945).

Kzk. *tamır* 1. Bitki kökü 2. Damar 3. Köken, asıl, temel 4. Ahbap, dost, gönüldaş insanlar (KAZTTS 547).

Bşk. *tamır* 1. Ağacın, bitkinin kökü 2. Damar, sinir 3. Bir meselenin sebebi, aslı 4. Soy sop, nesil (BŞKTS 576).

Kaz. Tat. *tamır* 1. Bitkinin ağacın kökü 2. Damar 3. Sinir 4. Bir meselenin sebebi, aslı 5. Soy sop, nesil (KZTTTS 444). 6. Köke benzer şekilde yerleşen mineraller. 7. *mec.* Kablodaki tel hakkında. 8. Kökensel temel, akrabalık. 9. *dil b.* Sözün eklerden ayrı olarak kök kısmı. 10. Sözün etimolojik kökeni. 11. *mat.* Belli bir değeri gösteren, hesaplayarak bulunması gereken sayı. 11. *mat.* Denklemi çözünce bulunması gereken sayı. 12. İnsanın karakterinin belli bir zamana kadar bilinmeyen, sezilmeyen muhtemel özelliği hakkında. 13. *zf.* tamırınnan, tamırdan. Tamamıyla, esasında (TTAS III, s. 31 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 279).

Krçmlkr. *tamır* 1. Kök, bitki kökü, yumru köklü bitki 2. Damar 3. Kadın göğsü, meme (KMTS 338).

Kmk. *tamur* 1. Kök 2. *anat.* Damar 3. *dilb.* Kök 4. *mec.* Kök, kaynak, temel, esas, asıl (KMKTS 320).

Krm. Tat. *tamar* anat. Damar (KTTRS 328).

tamır bit. b. Kök (KTTRS 329).

Krym. *damar, tamar, tamur* 1. Damar 2. Kök (KKTS 393).

Kkp. *tamır* 1. Bitkilerin kökü, kök 2. Damar, kan damarı 3. *ağ.* Yakın arkadaş, dost 4. *ağ.* Bir şeyin çıktığı yer, kaynak, menşe (KKLPKTS 563).

Nog. *tamır* 1. *bot.* Kök 2. *anat.* Damar, kan damarları 3. *dilb.* Kök 4. *mec.* Temel, esas (NRS 332).

Eski Türkçede *tamar, tamır* "damar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "damar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinde tamamında "damar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kök", Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "köken, kaynak, soy", Kırgız Türkçesinde matematik alanında terimleşerek "karekök" ve Kazan-Tatar Türkçesinde "belli bir değeri gösteren, hesaplayarak bulunması gereken sayı; denklemi çözünce bulunması gereken sayı", Kazan-Tatar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde dilbilgisi alanında terimleşerek "kök", Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "ahbap, dost", yine Kırgız Türkçesinde "oynaş", Kazan-Tatar Türkçesinde "köke benzer şekilde yerleşen mineraller; kablodaki tel hakkında; kökensel temel, akrabalık; insanın karakterinin belli bir zamana kadar bilinmeyen, sezilmeyen muhtemel özelliği hakkında", Karaçay-Malkar Türkçesinde "kadın göğsü, meme" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dambırdı "Davula vurdukça çıkan ses" (KıpTS 55).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *dambırdı* Gümbürtü; gürültü; gürültü patırtı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 725).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *dambırdı* "davula vurdukça çıkan ses" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "gümbürtü; gürültü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. damġa, damḳa, tamġa, tamha "Mühür, damga" (KıpTS 55, 258, 260).

ET. *tamġa* Damga, mühür (EDPT 504).

Krg. *tamga* 1. Atın sağrısına yakmak suretiyle vurulan tamga 2. İşaret, harf (KS 704). 3. *mec.* İz, damga, kötü izlenim (KTS1944).

Kzk. *taŋba* 1. Damga, işaret, mühür 2. *mec.* İz, leke (KAZTTS 548).

Bşk. *tamġa* 1. Damga, mühür 2. Lakap (BŞKTS 576).

Kaz. Tat. *tamga* 1. Damga, mühür 2. Kötü şöhret (KZTTTS 444). 3. Hayvanların yaşını, kimin olduğunu vb. belirtmek üzere hayvanın derisine yapılan işaret, şifre ya da harf. 3. Bir nesnenin işaret olarak kabul edilen sureti. 4. bk. bilgĕ (3.m.). .[15](TTAS III, s. 20 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 279).

Krçmlkr. *tamġa* 1. Damga, işaret, arma 2. Leke (KMTS 338).

Kmk. *damğa, tamğa* 1. Nokta, benek, leke 2. Damga, işaret 3. *mec.* Ayıp, leke, utanç (KMTS 110).

Krm. Tat. *tamğa* Damga (KTTRS 329). 2. Leke 3. yarıḳ ~sı Akis; yansıma. 4. Yara izi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1903).

Krym. *tamğa* 1. Damga 2. Arma 3. Harç, damga (KKTS 393).

Kkp. *tamğa* Damga; leke; ben (KKLPKTS 562).

[15] "bilgĕ 1. Belli bir sembolik anlamı bildiren işaret. 2. Damga, mühür." (TTAS I, s. 163 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 279).

Nog. *tamga* 1. Damga, mühür, iz, işaret; nişan, tanıtıcı işaret 2. *tar.* Damga (NRS 331).

Eski Türkçede *tamġa* "damga, mühür" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "mühür, damga" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "damga" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak Türkçesinde "iz, damga, kötü izlenim", Başkurt Türkçesinde "lakap", Kazan-Tatar Türkçesinde "kötü şöhret; hayvanların yaşını, kimin olduğunu vb. belirtmek üzere hayvanın derisine yapılan işaret, şifre ya da harf.; bir nesnenin işaret olarak kabul edilen sureti", Kumuk Türkçesinde "ayıp, leke, utanç", Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "leke", Kırım-Tatar Türkçesinde "akis; yansıma", Karayim Türkçesinde "arma; harç, damga" anlamında genişlemiştir.

Kıp. damızlıḳ "Tadına bakılmak üzere bir nesneden alınan az bir şey" (KıpTS 55).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tamızlıq* Damlalık, pipet (KTTRS 329).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *damızlıḳ* "tadına bakılmak üzere bir nesneden alınan az bir şey" anlamındadır. Kelime

çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "damlalık, pipet" somut anlamı kazanarak araç-gereç adına dönüşmüştür.

Kıp. dan I "Şaşkınlık" (KıpTS 55).

ET. *taŋ* Şaşılacak, hayret edilecek şey (EDPT 510).

Krg. *taŋ* 1. Taaccup, hayret 2. Bilmiyorum kim bilsin (sualin cevabıdır). 3. Tanğ bolğon söz: hayide (çiğnenmiş, bayağı, harcıalem). olmuş söz veya tabir; tanğ bolğon kız: evde kalan kız; tanğı çıkkan ötük: örselenmiş çizme (KS 706).

Kzk. *taŋ* Hayret veren, şaşkınlık uyandıran (KAZTTS 548).

Bşk. *taŋ* Şaşılacak durum, olağanüstü durum (BŞKTS 577).

Kaz. Tat. -ø

Krçmlkr. *tang* İlginç, ilgi çekici, hayret verici, şaşırtıcı (KMTS 339).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *taŋ* Şaşma, hayret (KKLPKTS 564).

Nog.-ø

Eski Türkçede *taŋ* II "şaşılacak, hayret edilecek şey" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "şaşkınlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde "şaşma, hayret" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dan II, daŋ, tan, ṭan, ṭaŋ I, tayn "Sabah vakti, tan vakti" (KıpTS 55, 261, 266).

ET. *taŋ* Tan, sabah vakti (EDPT 510, 532).

Krg. *taŋ* Şafak, tan (KS 706).

Kzk.*taŋ* Tan vakti, şafak, seher (KAZTTS 548).

Bşk. *taŋ* 1. Tan, şafak 2. Bir şeylerin başladığı vakit (BŞKTS 577).

Kaz. Tat. *taŋ* 1. Tan, şafak (KZTTTS 446). 2. Güneş çıkmadan önce doğudan yükselen ışık (TTAS III, s. 62 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 282). 3. *mit.* Güneşi ejderhadan koruyan kahraman 4. *ağ.* Yarın (sabahleyin). (TTAS 2005, s. 525, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 282).

Krçmlkr. *tang* 1. Şafak vakti 2. Sabah (KMTS 339).

Kmk. *taŋ* Şafak, seher, tan; şafak vakti (KMKTS 321).

Krm. Tat. *taŋ* 1. Tan, şafak (KTTRS 330). 2.: ~ yıldızı (astroloji). Venüs, Zühre (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1909).

Krym. *tan, taŋ* Tan (KKTS 395).

Kkp. *taŋ* Tan / seher vakti (KKLPKTS 564).

Nog. *taŋ* Tan vakti (Atay, 1998, s. 310).

Eski Türkçede *taŋ* I "tan, sabah vakti" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sabah vakti, tan vakti" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sabah vakti, tan vakti" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "bir şeylerin başladığı vakit", Kazan-Tatar Türkçesinde mitoloji alanında terimleşerek "güneşi ejderhadan koruyan kahraman", Karaçay-Malkar Türkçesinde "sabah", Kırım-Tatar Türkçesinde astroloji alanında terimleşerek "venüs, zühre" anlamında genişlemiştir.

Kıp. daŋla, tanda, ţanda, taŋda "Yarın" (KıpTS 55, 261).

ET. *taŋda* gün ağarması (EUES 672).

Krg. *tanda, yahut tanğda künü* Yarın (KS 706).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *taŋala* Yarın; yarınki (KMKTS 321).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *taŋda* “gün ağarması” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “yarın” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kumuk Türkçesinde “yarın” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. danġuz, danġķuz, donķuz, toŋuz, tonġuz, ṭonġuz “Domuz” (KıpTS 56, 64, 280).

ET. *toŋuz, doŋuz* Domuz (EDPT 527).

Krg. *donguz* 1. Yabanî domuz 2. Hayvan devri takviminde son yılın adıdır (KS 311). 3. Domuz, birine kızıldığında veya sevilmediğinde söylenen söz (KTS 829).

Kzk. *doŋız* 1. Domuz 2. *mec.* Kaba, sevimsiz (KAZTTS 132).

Bşk. *duŋġıź* Domuz (BŞKTS 133).

Kaz. Tat. *duŋgız* 1. Domuz (KZTTTS 109). 2. *mec.* Kendini pasaklı, pis hâle getiren, düzensiz kişi hakkında. 3. Kültürel, ruhsal ihtiyaçları bayağı olan kişi hakkında. 4. *hkr.* Edepsiz, kötü vb. kişi hakkında (TTAS I, s. 315 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 655).

Krçmlkr. *tonguz* Domuz (KMTS 359).

Kmk. *doŋuz* 1. Domuz 2. *mec.* Alçak, adi (insan hak.) (KMKTS 115).

Krm. Tat. *domuz, tonġus* Domuz (KTTRS 100), (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2036).

Krym. *domız, domuz* Domuz (KKTS 149).

Kkp. *doŋız* 1. Domuz 2. *ağ.* Zararlı, hainlik eden kişiler için söylenen söz (KKLPKTS 125).

Nog. *doŋız* Domuz (NRS 101).

Eski Türkçede *toŋuz, doŋuz* “domuz” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “domuz” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “domuz” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını

korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "zararlı, kötü, edepsiz insan hakkında söylenen hakaret sözü", Kazak Türkçesinde "kaba, sevimsiz", Kazan-Tatar Türkçesinde "kendini pasaklı, pis hâle getiren, düzensiz kişi hakkında; kültürel, ruhsal ihtiyaçları bayağı olan kişi hakkında" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dansuḳ "1. Acayip, şaşılacak şey; **taŋsıḳ, taŋsuḳ, tansıḳ** Acayip, şaşılacak şey 2. Zarif, latif, kıymetli şeyler; **tansuḳ** Zarif, latif, kıymetli şeyler" (KıpTS 56, 262).

ET. *taŋısok*, *taŋsok* acayip, olağanüstü (EUES 672-673).

Krg.-ø

Kzk. *taŋdıḳ* Şaşırılan, hayret edilen (Oba, 2019, s. 538).

taŋsıq 1. Merak, heves 2. *mec.* İhtiyaç, gereksinim (KAZTTS 548).

Bşk. *tanhıḳ* 1. İstenen, arzu edilen; hoş görünen 2. Az rastlanır, nadir 3. İlginç, değişik (BŞKTS 577).

Kaz. Tat. *tansıḳ* 1. İlginç, değişik 2. İsteyerek satın alınmış, beğenilmiş 3. Yeni, kullanılmamış (KZTTTS 447). 4. İstenen, özlenen, beklenen. 5. Kıymetli, güzel ya da hoş. 6. Gerek, münasip. 7. *zf.* tansıkka. Sürekli ya da her gün yenildiği için bezdirmeye başlayan yiyeceğin tersine nadiren hazırlanan yemek için söylenir. 8. *is. iye.* Bir şeyin kıymetli, yeni olduğu dönemi (TTAS III, s. 33 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 281).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tansıq* 1. Nadir, seyrek, az bulunur 2. İstenilen, arzu edilen, aranan (şey) (KTTRS 330).

Krym. *tansıq, taŋsıq* Nadir (KKTS 394).

Kkp. *taŋsıq* Şaşılacak / hayret edilir olan, ender olan (KKLPKTS 564).

Nog. *tansık* 1. Nadir, seyrek 2. İstenilen, arzu edilen (NRS 334).

Eski Türkçede *taŋısok*, *taŋsok "*acayip, olağanüstü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "acayip, şaşılacak şey; zarif, latif, kıymetli şeyler" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar,

Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "acayip, şaşılacak şey", Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "zarif, latif, kıymetli şeyler" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır.

Kıp. danuḳ, tanıḳ, ṭanuḳ "Tanık, şahit" (KıpTS 56, 261, 262).

ET. *tanuḳ* Tanık, şahit (EDPT 518).

Krg.-ø

Kzk. *tanıq* Malum olmayan, meçhul (KAZTTS 547).

Bşk. *tanıḳsı* Tanık, şahit (BŞKTS 578).

Kaz. Tat. *tanıḳ* Tanık, şahit (KZTTTS 445).

Krçmlkr. *tanıḳ* İşaret, iz (KMTS 339).

Kmk. *tanıq* Tanık, şahit (KMKTS 320).

Krm. Tat.-ø

Krym. *tanıq* Tanık (KKTS 394).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tanuḳ* "tanık, şahit" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tanık, şahit" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "tanık, şahit" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kazak Türkçesinde ise "malum olmayan, meçhul" açıklamasıyla başka anlama geçmiştir.

Kıp. danuḳlıḳ, tanıḫlıḳ, tanıḳluḳ, tanuḳlıḳ, tanuḳluḳ "Tanıklık, şahitlik" (KıpTS 56, 261, 262).

ET. *tanukluġ* Tanıklık, şahitlik (EDPT 519).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *tanıḳlıḳ* Kimlik belgesi, tanıtma kartı (BŞKTS 578).

Kaz. Tat. *tanıḳlıḳ* 1. Kimlik belgesi, tanıtma kartı, belge (KZTTTS 445). 2. Şahitlik, şahit; tanık, şahit olma. 3. Tanıklık, şahitlik; bir olay hakkında orada olan kişinin bilgilendirmesi. 4. Genellikle bir şey hakkında açık malumat (TTAS III, s. 34 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 281).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *tanıqlıq* 1. Tanıklık 2. İhtar, uyarı (KKTS 394).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tanukluġ* "tanıklık, şahitlik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tanıklık, şahitlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "tanıklık, şahitlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kimlik belgesi", Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "genellikle bir şey hakkında açık malumat, uyarı, ihtar" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dar, tar I, ṭar "Dar, geniş olmayan" (KıpTS 56, 263).

ET. *tar* Dar, sıkışık (EDPT 362).

Krg. *tar dar* 1. Dar yer 2. *mec.* Zor vaziyet (KS 709).

Kzk. *tar* Dar, geniş olmayan (KAZTTS 549).

Bşk. *tar* Dar, sıkı, geniş olmayan (BŞKTS 580).

Kaz. Tat. *tar* 1. Dar, sıkı, sıkışık (KZTTTS 448). 2. Eni ortalamadan küçük ya da uzunluğuna bakınca daha dar olan (uzuvlar hakkında). 3. Sığması ya da sığdırması zor olan. 4. Gereğinden ya da genelde olduğundan daha küçük ölçülü (kıyafet hakkında). 5. Sıkı, rahatsız, geniş değil. 6. Zor, dar (nefes, soluk hakkında). 7. *mec.* Küçük ölçülü, daha küçük alanda kullanılan. 8. *mec.* Geniş fikirli değil, kendi çıkarını düşünen ya da bakış açısı çok dar olan. 9. *mec.* Toplumsal ya da ahlakî yönden kötü. 10. *mec.* Az, kısıtlı (imkânlar hakkında); az (süre hakkında). (TTAS III, ss. 38-39 akt. Sönmezler

Duran, 2020, s. 283). 11. *mec.* Bencillik, kıskançlık; bencil, kıskanç. *Tar künĕl* (TTAS 2005, s. 516, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 283).

Krçmlkr. *tar* 1. Dar, ensiz. 2. Güç durum, müşkül vaziyet, sıkıntı, zorluk (KMTS 340).

Kmk. *tar* Dar (KMKTS 322).

Krm. Tat. *tar* Dar (KTTRS 330).

Krym. *tar* 1. Dar, sıkı 2. Darlık, yoksulluk (KKTS 396).

Kkp. *tar* 1. Dar, geniş olmayan 2. *ağ.* Çetin, zor, ağır (durum veya zaman) (KKLPKTS 565).

Nog. *tar* 1. Dar, geniş olmayan 2. Dar, sıkı 3. Az, yetmez (NRS 334).

Eski Türkçede *tar* "dar, sıkışık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dar, geniş olmayan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dar, geniş olmayan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Karaçay-Malkar, Karakalpak Türkçesinde "zor, çetin vaziyet", Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "az, yetersiz, kısıtlı", Kazan-Tatar Türkçesinde "eni ortalamadan küçük ya da uzunluğuna bakınca daha dar olan (uzuvlar hakkında); sığması ya da sığdırması zor olan; gereğinden ya da genelde olduğundan daha küçük ölçülü (kıyafet hakkında); sıkı, rahatsız, geniş değil; zor, dar (nefes, soluk hakkında); küçük ölçülü, daha küçük alanda kullanılan; geniş fikirli değil, kendi çıkarını düşünen ya da bakış açısı çok dar olan; toplumsal ya da ahlakî yönden kötü; az, kısıtlı (imkânlar hakkında); az (süre hakkında); bencillik, kıskançlık; bencil, kıskanç" anlamında genişlemiştir.

Kıp. darġıl "Koyu krem rengi" (KıpTS 56).

ET. *targıl* Benekli, alaca; kırmızı benekli (EUES 677).

Krg. targıl Gri ve boz karışımı renk (KTS 1960).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tarğıl* Kara kızıl renkli (KKLPKTS 566).

Nog. *targıl* Kaplan rengi (Güllüdağ, 1998, s. 347).

Eski Türkçede *targıl "*benekli, alaca; kırmızı benekli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "koyu krem rengi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kara kızıl renkli, gri boz karışımı renk, kaplan rengi" biçiminde kullanılarak yakın bir anlama geçmiştir.

Kıp. darı, tarı, ţarı, tarıġ, taru "Darı" (KıpTS 56, 263, 264).

ET. *tarıġ* Ekin; arpa, buğday, darı (EDPT 537).

Krg. *taruu* Darı, yarması (KS 714).

Kzk. *tarı* 1. Darı, akdarı 2. Darı tanesi (KAZTTS 553).

Bşk. *tarı* Darı (BŞKTS 582).

Kaz. Tat. *tarı* 1. Darı (KZTTTS 449). 2. Bu bitkinin tohumu. 3. Bu tahılın yarmasından ya da unundan pişirilen (TTAS III, s. 50 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 820).

Krçmlkr. *tarı* Darı (KMTS 341).

Kmk. *tari* Darı (KMKTS 323).

Krm. Tat. *darı*, *dari* Darı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 728).

Krym. *darı, tarı* Darı (KKTS 140).

Kkp. *tarı* Darı (KKLPKTS 566).

Nog.-ø

Eski Türkçede *tarıġ* "ekin; arpa, buğday, darı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "darı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim

ve Karakalpak Türkçesinde "darı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "bu bitkinin tohumu; bu tahılın yarmasından ya da unundan pişirilen" anlamında genişlemiştir.

Kıp. darlığ, tarlıḳ "1. Darlık, sıkışıklık 2. Kıtlık vesaire yüzünden ortaya çıkan darlık" (KıpTS 56, 264).

ET. *tar* Sıkıntı, üzüntü, darlık, kısıtlılık (EUES 676).

Krg. *tardık* 1. Darlık; iç tardığı: hasislik (KS 710). 2. Darlık, geçim zorluğu (KTS 1960).

Kzk. *tarlıq* 1. Darlık, dar olma 2. Fakirlik, yoksulluk 3. Azlık, kıtlık, sıkıntı, yetersizlik 4. Cimrilik, hasislik (KAZTTS 551).

Bşk. *tarlıḳ* 1. Darlık, sıkılık, sıkışıklık 2. Kıtlık 3. Ziyan, zarar (BŞKTS 582).

Kaz. Tat. *tarlıḳ* 1. Darlık 2. Rahatsızlık, ziyan 3. Kıtlık, sefalet (KZTTTS 449).

Krçmlkr. *tarlıḳ* 1. Darlık, sıkışıklık 2. Sıkıntı, eziyet (KMTS 341).

Kmk. *tarlıq* Tarlıq: Tar I[16]'den soy. İs (KMKTS 323).

Krm. Tat. *tarlıq* 1. Darlık (KTTRS 331). 2. Dar ve kör sokak (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1916).

Krym. *tarlıq* 1. Darlık; sıkıntı 2. Acı; ıstırap (KKTS 397).

Kkp. *tarlıq* 1. Darlık, dar oluş, küçük oluş. 2. Geçim sıkıntısı, darlık (KKLPKTS 566).

Nog. *tarlık* Yoğunluk, sıkışıklık (NRS 336).

Eski Türkçede *tar* "sıkıntı, üzüntü, darlık, kısıtlılık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "darlık, sıkışıklık; kıtlık vesaire yüzünden ortaya çıkan darlık" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı olan "darlık, sıkışıklık", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı olan "kıtlık" açıklamasıyla

16 Tar I Dar (KMKTS 322).

yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "darlık, geçim sıkıntısı", Kazak Türkçesinde "fakirlik, yoksulluk", Başkurt Türkçesinde "ziyan, zarar", Kırım-Tatar Türkçesinde "dar ve kör sokak", Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde "acı, ıstırap; eziyet" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dartu, tartu "Tartı, terazi" (KıpTS 56, 264).

ET. *tartıġ* Tartı, terazi (EDPT 55).

Krg. *tartu* Tartı (KTLS 852).

Kzk. *tartuv* II Tartı, terazi (Oba, 2019, s. 542).

Bşk. *ülsev tartıv* Tartı (KTLS 852).

Kaz. Tat. *tartu* Tartı (KTLS 852).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *tartıw* Tartmaq'tan iş is (KMKTS 324).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tartıġ* "tartı, terazi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tartı, terazi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "tartı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. daş I, taş I, ṭaş "Taş" (KıpTS 56, 264).

ET. *taş* Taş, kaya (EDPT 557).

Krg. *taş* 1. Taş 2. Çeki taşı 3. Paytak, dama taşı, satranç taşı 4. Yumurtalık (KS 715). 5. *mec.* Acımasız 6. *mec.* Güçlü, kuvvetli, dayanıklı 7. *tar.* Taş, eskiden Çin ve Kalmuk yöneticilerinin başlıklarına taktıkları takı 8. *esk*. Sekiz kilometrelik mesafe birimi (KTS 1971).

Kzk. *tas* 1.Taş 2. Oyun taşı (KAZTTS 553).

Bşk. *taş* 1. Taş, kaya 2. İç organlarda meydana gelen taş 3. Hareketsiz, donuk (BŞKTS 585).

Kaz. Tat. *taş* 1. Taş 2. Kıymetli taş, mücevher (KZTTTS 451). 3. *sf.* Taştan olan ya da taştan yapılan, taşlardan inşa edilen. 4. Taştan kesilerek yapılan kerpiç- yapı malzemesi. 5. Taştan olan, taştan yapılan bazı nesneler ya da onların ayrı kısımları. 6. Kıymetli ya da gerekli mineral (bunun bir parçası). hakkında. 7. *sf. mec.* Hareketsiz ve kaba (insan yüzü hakkında). (TTAS III, s. 56 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 285). 8. *tar.* Ortalama yarım çakrım∗ uzunluk ölçüsü. 9. *mec.* Katı, sert. 10. *tar. mec.* Balbal, mezar taşı (TTAS 2005, s. 523, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 285).

Krçmlkr. *taş* Taş (KMTS 343).

Kmk. *taş* Taş, taştan (KMKTS 325).

Krm. Tat. *taş* 1. Taş (KTTRS 332). 2. Taş (dama, domino vb. oyunlarda kullanılan metal, kemik, plastik veya tahta parçalardan her biri). 3. Ağırlık (terazinin ağırlığı) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1922).

Krym. *daş, taş* Taş (KKTS 140).

Kkp. *tas* Taş (KKLPKTS 568).

Nog. *tas* Taş, taşlı (NRS 338).

Eski Türkçede *taş* "taş, kaya" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "taş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "taş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar Türkçesinde "oyunda taş", Kırgız Türkçesinde "çeki taşı; yumurtalık; acımasız; güçlü, kuvvetli, dayanıklı; taş, eskiden Çin ve Kalmuk yöneticilerinin başlıklarına taktıkları takı; sekiz kilometrelik mesafe birimi", Başkurt Türkçesinde "iç organlarda meydana gelen taş; hareketsiz, donuk", Kazan-Tatar Türkçesinde "kıymetli taş, mücevher; taştan olan ya da taştan yapılan, taşlardan inşa edilen; taştan kesilerek yapılan kerpiç- yapı malzemesi; taştan olan, taştan yapılan bazı nesneler ya da onların ayrı kısımları; kıymetli ya da gerekli mineral (bunun bir parçası). hakkında; hareketsiz ve kaba (insan yüzü hakkında);

ortalama yarım çakrım∗ uzunluk ölçüsü; katı, sert; balbal, mezar taşı", Kırım-Tatar Türkçesinde "ağırlık (terazinin ağırlığı)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. daşġarı, daşra, dışra, taşarı, taşġarı, taşġaru, taşḳara, taşḳarı, taşḳaru, taşra, taştın, tışḳaru "Dışarı" (KıpTS 56, 57, 61, 264, 265, 274).

ET. *taşgaru, taşkaru* Dışarıya, dışarı (EUES 681).

Krg. *tışkarı* 1. Dışarı 2. Dış taraf 3. Evde dış taraf (yani erkekler kısmı; Özbek, Tacik yahut Uygur evlerinde) (KS 734). 4. Başka, farklı (KTS 2032).

Kzk. *tısqarı* 1. Dışarı, dışarıya 2. Uzak, ırak (KAZTTS 604).

Bşk. *tışḳarı* Dışarı doğru, dışa doğru (BŞKTS 612).

Kaz. Tat. *tışkarı* 1. Bir şeyin, yapının dışında olan. 2. Dışarıdan olan, yabancılardan, başka çevreden. 3. Dış taraftaki, dışa bakan. 4. Üstten, kıyafetin üstünden giyilen. 5. Bir şeyin ya da durumun aslını araştırmadan, dışarıdan, ilk bakışta görünen. 6. *mec*. Başkalarını şaşırtacağı düşünülen. 7. Dış devletler ile olan, dış devletler ile ilgili. 8. Dış devletlerde olan. 9. Dış devletlerden olan, dış devletlerinki (TTAS III, s. 203 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 299).

Krçmlkr. *tışharı* Dışarı (KMTS 354).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tışarı* Dışarı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 20002).

Krym. *dışarı, tışarı* Dışarı (KKTS 146).

Kkp. *tısqarı* 1. Dışarı 2. Fazlalık, ziyadelik (KKLPKTS 586).

Nog.-ø

Eski Türkçe kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *daşġarı, daşra, dışra, taşarı, taşġarı, taşġaru, taşḳara, taşḳarı, taşḳaru, taşra, taştın, tışḳaru* "dışarı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "dışarı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "dışarıdan olan, yabancılardan, başka çevreden; dış taraftaki, dışa bakan; üstten, kıyafetin üstünden giyilen; bir şeyin ya da durumun aslını

araştırmadan, dışarıdan, ilk bakışta görünen; başkalarını şaşırtacağı düşünülen; dış devletler ile olan, dış devletler ile ilgili; dış devletlerde olan; dış devletlerden olan, dış devletlerinki" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. datlu, tatıġlı, ṭaṭlı II, ṭaṭlı, tatlu "Tatlı lezzetli" (KıpTS 57, 265).

ET. *tatlıġ* Tatlı (EDPT 365).

Krg. *tattı, tatuu* 1. Barışlık münasebetlerde bulunan dostça 2. Tatma, lezzetine bakma (KS 717). 3. Tatlı, şeker tadında olan 4. *mec.* Tatlı, sevimli, hoş 5. Tatlı, hoşa gidecek bir biçimde, tatlılıkla (KTS 1977).

Kzk. *tätti* 1. Şeker tadında olan, tatlı, lezzetli 2. Şekerli şeylerle yapılan yiyecek, tatlı 3. *mec.* Yakın, değerli 4. Hoş, çekici (KAZTTS 558).

Bşk. *tatlı* 1.Tatlı; şerbetli 2. Tadı güzel, lezzetli 3. Zevkli (BŞKTS 587).

Kaz. Tat. *tatlı* 1. Şekerli, tatlı, lezzetli, leziz 2. Hoş 3. Değerli, sevimli (KZTTTS 453). 4. *mec.* Sevinme ve rahatlama hissi veren. 5. Alımlı, birinin hoşuna giden (TTAS III, ss. 52-53 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 820).

Krçmlkr. *tatlı* Tatlı, lezzetli, hoş (KMTS 344).

Kmk. *tatli ger-mec*. Tatlı; tatlı tatlı (KMKTS 325).

Krm. Tat. *tatlı* 1. Reçel 2. Tatlı (KTTRS 333). 3. Tatlı (sıfat) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1926).

Krym. *tatlı* Tatlı (KKTS 399).

Kkp. *tatlı* Tatlı, tadı olan; şirin (KKLPKTS 569).

Nog. *tätli* Tatlı (Ergönenç, 2019, s. 38).

Eski Türkçede *tatlıġ* "tatlı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tatlı, lezzetli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tatlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "güzel, hoş", Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "sevimli, değerli", Kırgız Türkçesinde "barışlık münasebetlerde bulunan dostça; tatma, lezzetine bakma; tatlı, hoşa gidecek bir biçimde, tatlılıkla", Kazak Türkçesinde "şekerli şeylerle yapılan yiyecek, tatlı", Başkurt

Türkçesinde “lezzetli”, Kazan-Tatar Türkçesinde “sevinme ve rahatlama hissi veren; alımlı, birinin hoşuna giden”, Kırım-Tatar Türkçesinde “reçel” anlamında genişlemiştir.

Kıp. davar, tafar, tavar, tuvar I “Koyun, keçi cinsinden hayvan” (KıpTS 57, 257, 266, 286).

ET. *tavar* Çiftlik hayvanları; ticari mallar (EDPT 442).

Krg.-ø

Kzk. *tavar* Mal, ticari mal, alınıp satılabilen ticaret eşyası (KAZTTS 555).

Bşk. *tavar* 1. Mal, mülk 2. Mahsul 3. Satılan kumaş (BŞKTS 587).

Kaz. Tat. *tovar* 1. Ticari maksatla yetiştirilen veya imal edilen satılık mal 2. Satımlık şey (KZTTTS 484).

Krçmlkr. *tuvar* Sığır (KMTS 364).

Kmk. *tuwar* Hayvan (lar); qara tuwar sığır, mal, büyükbaş hayvan (KMKTS 344).

Krm. Tat. *tuvar* 1. Büyükbaş hayvanlar (KTTRS 355). 2. Çok sakin; umursamaz; vurdumduymaz 3. *mec.* a). Aptal; ahmak; alık; akılsız. b) (küfür). Hayvan herif! (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2081).

Krym. *tuvar* Mal; davar (KKTS 428).

Kkp. *tuwar* Dört türlü hayvanın (koyun, sığır, at, deve). erkeği (KKLPKTS 607).

Nog. *tuvar* 1. Sığır 2. Aptal, ahmak (NRS 363).

Eski Türkçede *tavar* “çiftlik hayvanları; ticari mallar” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “koyun, keçi cinsinden hayvan” anlamındadır. Kelime Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “sığır, büyükbaş hayvan” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde “mal, mülk”, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde mecazlaşarak “aptal, ahmak”, Kırım-Tatar Türkçesinde “hayvan herif (küfür).” anlamında genişlemiştir.

Kıp. davuşaġan, tavşan “Tavşan” (KıpTS 57).

ET. *tavışġan* Tavşan (EDPT 447).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tavşan* 1. Tavşan (KTTRS 333). 2. ~ aşı *bot.* Gerçek sarı renkli bir tür mantar (kaba). 3. Yılbaşı tavşanı (4. yıl, 12 yaşındaki hayvan) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1929).

Krym. *davşan, tafşan, tavşan* Tavşan (KKTS 141).

Kkp. *tawşan* Tavşan (KKLPKTS 570).

Nog. *tavşan* Tavşan (NRS 325).

Eski Türkçede *tavışğan* "tavşan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tavşan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "tavşan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "takvimde yılbaşı tavşanı" ve botanik alanında terimleşerek "gerçek sarı renkli bir tür mantar (kaba)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. dayaḳ, tayaḳ II, ṭayaḳ "Dayanak, sopa, değnek, baston" (KıpTS 57, 266).

ET. *tayaḳ* Dayak, sopa, destek, baston (EDPT 568).

Krg. *tayak* 1. Dayak, köstek, baston,sopa 2. Kırgız çadırının kapısının iki yanına dikilen direk (KTS 1979).

Kzk. *tayaq* Değnek, sopa (KAZTTS 556).

Bşk. *tayaḳ* Dayak, direk, destek, dayanak; sopa, baston (BŞKTS 588).

Kaz. Tat. *tayaḳ* 1. Sopa, tahta 2. Dayak, dövme 3. Yaklaşık iki metrelik (2.13 m). uzunluk birimi (KZTTTS 455). 4. Yeri ölçme birimi- arşın kare (TTAS III, s. 60 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 288). 5. Bazı mekanizma, makina vb.nin uzun, düz kısımları hakkında (TTAS 2005, s. 525, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 288).

Krçmlkr. *tayaḳ* Sopa, değnek (KMTS 346).

Kmk. *tayaq* Değnek; dayak, sopa; baston, asa (KMKTS 327).

Krm. Tat. *tayaq* 1. Değnek (KTTRS 333). 2. *ağ.* Dayanak; destek (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1931).

Krym. *tayaq* 1. Sopa 2. Kütük (KKTS 401).

Kkp. *tayaq* Baston, asa (KKLPKTS 570).

Nog. *tayak* Asa, değnek, baston, sopa (NRS 340).

Eski Türkçede *tayaḳ* "dayak, sopa, destek, baston" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dayanak, sopa, değnek, baston" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dayanak, sopa, değnek, baston" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "Kırgız çadırının kapısının iki yanına dikilen direk", Kazan-Tatar Türkçesinde "dayak, dövme; yaklaşık iki metrelik (2.13 m). uzunluk birimi; yeri ölçme birimi- arşın kare; bazı mekanizma, makina vb.nin uzun, düz kısımları hakkında", Karayim Türkçesinde "kütük" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dayıza, diyaza, eze, tağza, tay eze "Teyze" (KıpTS 57, 63, 79, 258, 266).

ET.-ø

Krg. *tayece* Ananın hemşiresi (ister büyük, ister küçük olsun) (KS 717).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tieze, tize* (ağızlarda). Teyze (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2004).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *dayıza, diyaza, eze, tagza, tay eze* "teyze" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesinde "teyze" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. daz, taz, ṭaz, tazluḳ "Başının iki tarafı, yanları, şakakları tüysüz olan" (KıpTS 57, 266, 267).

ET. *taz* Kel, saçsız, dazlak (EDPT 570).

Krg. *taz* Kel (hastalık) (kap) (KS 719).

Kzk. *taz* 1. Saç mantarı, saç kıran. 2. *mec.* Kel, dazlak (KAZTTS 539).

Bşk. *taź* 1. Saç dibinde oluşan yara 2. Saçsız, kel 3. Kellik hastalığı 4. Saç kıran 5. Alın (BŞKTS 590).

Kaz. Tat. *taz* 1. Kel, saçsız, dazlak 2. Tatar halk edebiyatında kurnazlığıyla ünlü bir tip 3. Kellik hastalığı (KZTTTS 451). 4. *is.* Başta çıkıp saçı döken yara, çıban (TTAS III, s. 16 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 288).

Krçmlkr. *taz* Kel (KMTS 347).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *taz* Daz, dazlak, kel (KTTRS 334).

Krym. *taz* Kel (KKTS 402).

Kkp. *taz* Kel, dazlak (KKLPKTS 572).

Nog. *taz* 1. Kel, kellik 2. Deri ülseri olan kişi (NRS 326).

Eski Türkçede *taz* "kel, saçsız, dazlak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "başının iki tarafı, yanları, şakakları tüysüz olan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kel, saçsız, dazlak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "saç mantarı, saç dibinde oluşan yara", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kellik hastalığı", Kazan-Tatar Türkçesinde "Tatar halk edebiyatında kurnazlığıyla ünlü bir tip" ve Nogay Türkçesinde "deri ülseri olan kişi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dede “Dede, büyük baba” (KıpTS 57).

ET. *dede* Baba, büyükbaba; yaşlı adam, derviş (EDPT 451).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *dede* 1. Büyükbabanın babası, büyük dede. 2. Dede 3. *ağ.* Büyük baba, dede *ḳartbaba* (Maşkaraoğlu, 2018, s. 734).

Krym. *dede* Dede (KKTS 142).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *dede* “baba, büyükbaba; yaşlı adam, derviş” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “dede, büyük baba” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “dede” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde “büyükbabanın babası, büyük dede; ağızlarda büyük baba, dede” anlamında genişlemiştir.

Kıp. degirmen, tegirmen, teyinmen “Değirmen” (KıpTS 58, 268, 273).

ET. *tegirmen* Değirmen (EDPT 486).

Krg. *tegirmen, temirgen* Değirmen (KS 721).

Kzk. *diyirmen* Değirmen (KAZTTS 130).

Bşk. *tirmen* 1. Değirmen 2. Değirmen makinesi (BŞKTS 620).

Kaz. Tat. *tĕgĕrmen, tirmen* 1. Değirmen (KZTTTS 462, 479). 2. Bir şeyi ufalayan, ezen, döven çeşitli makinalar. 3. *mec.* Oyuncak çıkrık ya da oyuncak pervane.

4. *mec.* Çiğnemek, yemek hakkında. 5. *mec.* Her türlü konuşma, dedikodu vb. hakkında (TTAS III, s. 64 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 290).

Krçmlkr. *tirmen* Değirmen (KMTS 356).

Kmk. *tirmen* Değirmen (KMKTS 335).

Krm. Tat. *degirmen* (*ağ*. dermen, tırmen). 1. Değirmen (KTTRS 92). 2. Tahıl öğütme makinesi (kol gücüyle çalışan) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 736).

Krym. *degirmen, tiyirmen* Değirmen (KKTS 142).

Kkp. *digirman, diyirman* Tahıl öğütmeye mahsus yer, değirmen (KKLPKTS 122).

Nog. *termen* Değirmen (NRS 347).

Eski Türkçede *tegirmen* "değirmen" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "değirmen" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "değirmen" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kırım-Tatar Türkçesinde "bir şeyi ufalayan, ezen, döven çeşitli makinalar", Kazan-Tatar Türkçesinde "oyuncak çıkrık ya da oyuncak pervane; çiğnemek, yemek hakkında; her türlü konuşma, dedikodu vb. hakkında" anlamında mecazlaşarak genişlemiştir.

Kıp. degirmençi, tegirmençi "Değirmenci" (KıpTS 58, 268).

ET. *tegirmenci* Değirmenci (EUES 689).

Krg. *tegirmençi* Değirmenci (KS 721).

Kzk. *diyirmenşi* Değirmenci (KAZTTS 130).

Bşk. *tirmensĕ* Değirmenci, değirmen işçisi (BŞKTS 620).

Kaz. Tat. *tĕgĕrmençĕ* Değirmenci (KZTTTS 462).

Krçmlkr. *tirmençi* Değirmenci (KMTS 356).

Kmk. *tirmençi* Değirmenci (KMKTS 335).

Krm. Tat. *degirmenci* Değirmenci (KTTRS 92).

Krym. *degirmençi* Değirmenci (KKTS 142).

Kkp. *digirmanşı* Değirmen yapan adam, değirmenci (KKLPKTS 122).

Nog. *termenşi* Değirmenci (NRS 347).

Eski Türkçede *tegirmenci* "değirmenci" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "değirmenci" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "değirmenci" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. degirmi, tegirme, tegirmi, teyirmi, tigirmi "Değirmi, yuvarlak" (KıpTS 58, 268, 273, 275).

ET. *tegirme/ tegirmi* Değirmi, yuvarlak (EDPT 486).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *tirme* Yuvarlak biçimde keçe çadır, yurt (KZTTTS 479).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *degirmi* (eski). Yuvarlak, değirmi, tekerlek biçiminde, toparlak, daire şeklinde (Maşkaraoğlu, 2018, s. 737).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tegirme/ tegirmi* "değirmi, yuvarlak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "değirmi, yuvarlak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "yuvarlak biçimde keçe çadır, yurt" açıklamasıyla yer alarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. degme, tegme, teyme, tigme, time "Beheri, her biri" (KıpTS 58, 268, 273, 275, 276).

ET. *tegme* Her, her biri (EDPT 482).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *těyme* Her bir, her türlü (BŞKTS 606).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tegme* "her, her biri" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "beheri, her biri" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde "her bir, herhangi bir" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. degri, deyri, tegri, tigirü, tigri II, tigrü, tigürü "Değin, …e kadar" (KıpTS 58, 60, 268, 275).

ET.-ø

Krg. *deyre* (haddi, sınırı ifade eden bir ektir).: değin, kadar (KS 307).

Kzk.-ø

Bşk. *tere* …kadar, …değin, …dek (BŞKTS 600).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *deri* kadar (KMTS 158).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *deri, deyim* Edat, kadar, değin; keşke deyim akşama kadar/değin (NRS 99).

Eski Türkçede metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *degri, deyri, tegri, tigirü, tigri* II, *tigrü, tigürü* "değin, …e kadar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "kadar, değin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. degül, devül, dögül, tegil, tegül, tögül, tüyül "Değil" (KıpTS 58, 60, 64, 268, 282, 288).

ET. *tegül* Değil (EDPT 480).

Krg. *tügül* Değil (KS 769).

Kzk. *tügil* 1. O bir tarafa, o bir yana, o şöyle dursun (KAZTTS 591). 2. Cümlede kullanılan ek (KAZS 280).

Bşk. *tügĕl* 1. Değil 2. İsim bildirmesinde olumsuzluk 3. Karşıt bağlama işlevi (BŞKTS 650).

Kaz. Tat. *tügĕl* 1. Değil 2. "İsim bildirmesinde olumsuzluk." 3. Olumsuz sıfat fiilden sonra –madıḳ tügĕl" 4. Karşıt bağlama işlevi (KZTTTS 505).

Krçmlkr. *tüyül, tül* Değil (KMTS 367).

Kmk. *tügül* 1. Değil 2.Nege soru zam. Neden, niye, niçin, ne diye 3. Olumsuz fiil ile kullanıldığında olumlu anlam verir (KMKTS 345).

Krm. Tat. *degil* Değil (KTTRS 92).

Krym. *dugul, düğül* Değil (KKTS 152).

Kkp. *tüwe* "Değil, öyle değil" anlamında söz (KKLPKTS 613).

Nog. *tuvıl* Değil (Ergönenç, 2019, s. 237).

Eski Türkçede *tegül* "değil" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "değil" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "değil" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dek “ 1. … e kadar; **dik I** … e kadar 2. Gibi; **dey, tig, tik II** Gibi” (KıpTS 58, 60, 61, 274, 275).

ET. *teg* Gibi (EDPT 475).

Krg. *deyin* hlk. Değin, kadar (KTS811).

Kzk. *deyin* Kadar, değin, dek (KAZTTS 126).

Bşk. *ti*k 1. Fakat, ancak; sadece, yalnızca, tek 2. … gibi, … biçiminde 3. Aynı 4. Bir şey yapmadan, işlemeksizin 5. Hareketsiz 6. Değişmeksizin 7. Bir şekilde (BŞKTS 615).

Kaz. Tat. *tik* 1. Hareketsiz 2. Değişmekszin 3. Bir şekilde 4. Boş, işlemeksizin 5. Tek 6. Sadece, yalnızca 7. Fakat, ancak 8. Gibi 9. Biçiminde 10. Aynı (KZTTTS 475).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *dek* zf. Dek (KKTS 143).

Kkp. *deyin* 1. Mesafe veya zaman aralığını bildirmekte kullanılır; değin, -e kadar. 2. Bir şeyin sonunu, sınırını, bitim noktasını bildirmede kullanılır; -e değin. 3. Bir vaktin az öncesini bildirir. 4. Bir miktarı / hacmi bildirirken kullanılır; -e değin, -e kadar (KKLPKTS 121).

Nog. *deri, deyim* Edat, kadar, değin; keşke deyim akşama kadar/değin (NRS 99).

Eski Türkçede *teg* “gibi” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “… e kadar; gibi” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “kadar, değin”, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde “gibi” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. deke, teke “Teke, erkek keçi” (KıpTS 58, 268).

ET. *teke* Teke, erkek keçi (EDPT 477).

Krg. *teke* 1 (enenmemiş). teke 2. Kırgız halk takviminde bir ayın adıdır (KS 721).

Kzk. *teke* Teke (KAZTTS 560).

Bşk. *teke* 1. Koyu ve keçinin erkeği, teke 2. Köprü ayağı 3. Su üzerinde köprü işlevine yarayan kütük 4. Arık açmaya yarayan halatlı, kürek biçimindeki alet 5. Çiğ patates doldurularak yapılan çörek, patatesli küçük ekmek (BŞKTS 594).

Kaz. Tat. *teke* 1. Teke, keçi (KZTTTS 457). 2. *mec.* Uyuz, ahmak, dikkatsiz vb. sıfatlar ile birlikte bir erkek için sövgü, aşağılama sözü olarak kullanılır. 3. Vıj-vıjak[17] adı verilen oyunda daire oluşturarak oturan oyuncuların ortasındaki çocuk. 4. *ağ.* Patates ile et, kabak, yarma vb. koyup pişirilen uzunca ay çöreği. 5. *ağ.* Patates. 6. At ya da öküz arabasını yağlarken dingili kaldıran ağaç. 7. *ağ.* Soğanın tohumlu başı (TTAS III, s. 214 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 289).

Krçmlkr. *teke* 1. Teke 2. Karaçay-Malkar halk tiyatrosunda bir karakter (KMTS 348).

Kmk. *teke* Teke, erkeç (KMKTS 329).

Krm. Tat. *teke* Teke (KTTRS 336).

Krym. *teke* Teke (KKTS 403).

Kkp. *teke* Keçinin, hayvanın erkeği, teke (KKLPKTS 577).

Nog. *teke* 1. Keçi 2. Ritüel oyunlarda komedyen (NRS 343).

Eski Türkçede *teke* "teke, erkek keçi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "teke, erkek keçi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "teke, erkek keçi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "köprü ayağı; su üzerinde köprü işlevine yarayan kütük; arık açmaya yarayan halatlı, kürek biçimindeki alet; çiğ patates doldurularak yapılan çörek, patatesli küçük ekmek", Kazan-Tatar Türkçesinde sövgü, aşağılama sözü olarak "uyuz, ahmak, dikkatsiz vb. sıfatlar ile birlikte bir erkek için kullanılmasının yanında vıj-vıjak adı verilen oyunda daire oluşturarak oturan oyuncuların ortasındaki çocuk; patates ile et, kabak, yarma vb. koyup pişirilen uzunca ay çöreği; patates; at ya da öküz arabasını yağlarken dingili

[17] "Daire oluşturup yere oturan çocukların ellerini arkada tutup elden ele havlu taşımalarından, ortadaki 'teke' diye adlandırılan oyuncuya o görmeden hızlıca vurmaktan ve havluyu tekrar saklamaktan ibaret oyun." (TTAS I, s. 243 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 289).

kaldıran ağaç; soğanın tohumlu başı", Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "oyunda bir karakter" anlamında genişlemiştir.

Kıp. delik, telik, telük, tilük "Delik, delinmiş" (KıpTS 58, 269, 276).

ET. *telük* Delik (EDPT 498).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *delik* Delik (KTTRS 93).

Krym. *delik* Delik (KKTS 143).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *telük* "delik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "delik, delinmiş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "delik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. delü, teli, telü, tilü "Deli" (KıpTS 58, 269, 276).

ET. *telü, télve* Çılgın, deli (EDPT 491).

Krg. *teli* 1. Bir hastalıktır, ki bunun neticesinde göğde iğrilir (başlıca atlarda). 2. Deli, aklını oynatmış 3. Temteng= Atlarda kuduz illeti (KS 723).

Kzk. *delqulı* Dangalak, deli (KAZTTS 126).

Bşk. *tilĕ* 1. Deli, çılgın 2. Şakacı, yaramaz (BŞKTS 616).

Kaz. Tat. *tilĕ* 1. Deli, çılgın 2. Delicesine, çılgınca (KZTTTS 476). 3. Coşkun, havai. 4. Meseleyi her yönüyle düşünmeden iş yapan. 5. *is.* Bir şey ile çok meşgul olan kişi. 6. Hevesten, heyecandan ortaya çıkan (dilek, fikir ya da istek hakkında). 7. Deli

kişininkine benzeyen, deliliği gösteren (kıyafet ya da hareket hakkında). 8. Öfkelenmeden azarlama ya da söylenme sözü. 9. Deliler tarafından yapılan, söylenen (TTAS III, s. 97 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 301).

Krçmlkr. *teli* 1. Deli 2. Ahmak, aptal (KMTS 348).

Kmk. *deli* 1. Deli 2. Müstebit (KMKTS 112).

Krm. Tat. *deli* Deli (KTTRS 93).

Krym. *deli* Deli (KKTS 143).

Kkp. *delbe* Deli (KKLPKTS 120).

Nog. *teli* Akılsız, deli (NRS 344).

deli 1. Çaresiz, umutsuz, pervasız 2. Aptal, ahmak (NRS 99).

Eski Türkçede *telü, télve* "çılgın, deli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "deli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "deli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "atlarda kuduz", Başkurt Türkçesinde "şakacı, yaramaz", Kazan-Tatar Türkçesinde "delicesine, çılgınca; coşkun, havai; meseleyi her yönüyle düşünmeden iş yapan; bir şey ile çok meşgul olan kişi; hevesten, heyecandan ortaya çıkan (dilek, fikir ya da istek hakkında); deli kişininkine benzeyen, deliliği gösteren (kıyafet ya da hareket hakkında); öfkelenmeden azarlama ya da söylenme sözü; deliler tarafından yapılan, söylenen", Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "aptal, ahmak", Kumuk Türkçesinde "müstebit" anlamında genişlemiştir.

Kıp. delülik, delülük, telilik "Delilik" (KıpTS 58, 269).

ET.-ø

Krg. *telilüü* Kuduz illetiyle musap olmak (at hakkında) (KS 723).

Kzk.-ø

Bşk. *tilělěk* Delilik, çılgınlık (BŞKTS 616).

Kaz. Tat. *tilělěk* 1. Delilik 2. Çılgınlık (KZTTTS 476).

Krçmlkr. *telilik* Delilik, çılgınlık, ahmaklık, budalalık (KMTS 348).

Kmk. *delilik* 1. Delilik 2. Müstebitlik (KMKTS 112).

Krm. Tat. *delilik* Delilik (KTTRS 93).

Krym. *delilik* Delilik (KKTS 143).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *delülik, delülük, telilik* "delilik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "delilik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kırgız Türkçesinde ise "kuduz illetiyle musap olan at" anlamında genişlemiştir.

Kıp. demren, temren, timren "Temren, okun ucundaki demir" (KıpTS 58, 269, 276).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *temren* Temren (ok vb. şeylerin ucundaki sivri demir) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1958).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *demren, temren, timren* "temren, okun ucundaki demir" anlamındadır. Kelime çağdaş

Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "okun ucundaki demir" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. demür, temir, temür, timir, timür "Demir" (KıpTS 59, 269, 276).

ET. *temir* Demir (EDPT 508).

Krg. *temir* 1. Demir (KS 724). 2. Demir, bu elementten yapılmış 3. *mec.* Dayanıklı, sağlam (KTS 2000).

Kzk. *temir* Demir (KAZTTS 562).

Bşk. *timĕr* 1. Demir 2. Katı, sert; güçlü, sağlam (BŞKTS 616).

Kaz. Tat. *timĕr* 1. Demir (KZTTTS 476). 2. Bu madenden yapılan malzeme. 3. Demir parçası. 4. Silahın, aletin vb. bu madenden yapılan kısmı. 5. *sf. mec.* Çok güçlü, sert kaslı (insan vücudu, uzuvlar hakkında). 6. Güç ve ağırlık bildiren (adım, adım atma hakkında). 7. *sf. mec.* Ruhsal yönden çok sağlam, güçlü, gayretli. 8. Değişmez bir düzen ile hareket eden, değişmez, sarsılmaz. 9. *sf. mec.* Disiplini ve kahramanlığı, gücü ile bilinen (askerî birimler hakkında). (TTAS III, s. 99 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 301). 10. *mec.* Her türlü madenden yapılan. t. akça (aslında bozuk para). (TTAS 2005, s. 540, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 301).

Krçmlkr. *temir* Demir (KMTS 349).

Kmk. *temir* 1. Demir, demirden 2. *erkek öz. is*. Temir (KMKTS 329).

Krm. Tat. *demir, temir* Demir (KTTRS 338).

Krym. *demir, temir* Demir (KKTS 144).

Kkp. *temir* 1. Demir madeni 2. Demir metalinden yapılan eşyalar (KKLPKTS 578).

Nog. *temir* Demir, demirden yapılmış (NRS 344).

Eski Türkçede *temir* "demir" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "demir" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "demir" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "demirden yapılmış olan", Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "sağlam, dayanıklı", Kazan-Tatar Türkçesinde "demir parçası; silahın, aletin vb. bu madenden

yapılan kısmı; çok güçlü, sert kaslı (insan vücudu, uzuvlar hakkında); güç ve ağırlık bildiren (adım, adım atma hakkında); ruhsal yönden çok sağlam, güçlü, gayretli; değişmez bir düzen ile hareket eden, değişmez, sarsılmaz; disiplini ve kahramanlığı, gücü ile bilinen (askeri birimler hakkında); her türlü madenden yapılan. t. akça (aslında bozuk para).” anlamında genişlemiştir.

Kıp. demürçi, temirçi, temirşi “Demirci” (KıpTS 59, 269).

ET. *temirçi* Demirci (EDPT 509).

Krg. *temirçi* Demirci, demir satan veya demirden eşya yapan kimse (KTS 2001).

Kzk. *temirşi* Demirci, demir ustası (KAZTTS 562).

Bşk. *timĕrsĕ* Demirci, demir ustası (BŞKTS 616).

Kaz. Tat. *timĕrçĕ* Demirci (KZTTTS 477).

Krçmlkr. *temirçi* Demirci (KMTS 349).

Kmk. *temirçi* 1. Demirci 2. Tesviyeci; çilingir (KMKTS 329).

Krm. Tat. *demirci, temirci* Demirci (KTTRS 94).

Krym. *demirci* Demirci, çilingir (KKTS 144).

Kkp. *temirşi* Demirci, demir ustası (KKLPKTS 578).

Nog. *temirşi* Demirci (NRS 344).

Eski Türkçede *temirçi* “demirci” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “demirci” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “demirci” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde “tesviyeci; çilingir” anlamında genişlemiştir.

Kıp. demürçilik “Demircilik” (KıpTS 59).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *timĕrsĕlĕk* Demircilik, demir ustalığı (BŞKTS 616).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *temirçilik* Demircilik (KMTS 349).

Kmk. *temirçilik* 1. Demircilik işi 2. Tesviyecilik işi, meşgalesi; çilingirlik işi, meşgalesi (KMKTS 329).

Krm. Tat. *demircilik* Demircilik (KTTRS 94).

Krym.-ø

Kkp. *temirşilik* Demircilik, demir işleri (KKLPKTS 578).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *demürçilik* "demircilik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "demircilik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "çilingirlik işi" anlamında genişilemiştir.

Kıp. deng, teng, tiŋ "Denk, eşit" (KıpTS 59, 270, 276).

ET. *teŋ* Denk, eşit; akran (EDPT 511).

Krg. *teng* 1. Denk 2. Yarı 3. Karı kocadan biri, koca. Karı, yavuklu, nişanlı (delikanlı ve kız). 4. Hepsi (KS 724).

Kzk. *teŋ* 1. Yük arabasına yüklenmek üzere bağlanmış, balyalanmış yük, denk 2. Denk, aynı ölçüde, eşit 3. Birbirine layık, münasip (çift) (KAZTTS 563).

Bşk. *tiŋ* 1. Denk, eşit; bir, birden 2. Akran, yaşıt, çağdaş (BŞKTS 617).

Kaz. Tat. *tiŋ* 1. Denk, eşit 2. Akran (KZTTTS 477). 3. Büyüklüğüne ya da derinliğine, genişlik ya da uzunluk ölçüsüne göre belli bir şey ile denk, aynı. 4. Uzunluğu bir yere, seviyeye ulaşan, değecek şekilde olan, bir şey ile denk. 5. *mec.* Belli bir özellik yönünden aynı, aynı türlü. 6. Değeri, özelliği yönünden belli bir şeye (bu değeri ve özelliği ile tanınan şeye). denk olma. 7. *mec*. Yaş, boy pos, seviye ya da değer gibi sıfatlar yönünden birine eşit. 8. Birbirine uygun, denk (birbirini seven kişiler için). 9. *zf*. Birlikte, aynı anda. 10. tiŋĕnnen. Denginde, kadar (TTAS III, s. 110 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 302). 11. *ağ.* Henüz, demin (TTAS 2005, s. 545, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 302).

Krçmlkr. *teng* Eşit, müsavi, denk; boyuna uygun (KMTS 349).

Kmk. *teŋ* 1. Denk, eşit, müsavi, aynı 2. Eşit olarak 3. Aynı hizada, biri ile eşit olarak 4. Eş 5. Yaşıt (KMKTS 330).

Krm. Tat. *teŋ* 1. Eşit 2. Eşit olarak (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1963).

Krym. *ten* Özdeş, aynı; nehir yatağı (KKTS 405-406).

Kkp. *teŋ* 1. Büyük ve ağır yük, denk 2. Paket, bağ 3. Aynı, denk, eşit 4. Akran, denk (KKLPKTS 579).

Nog. *teŋ* 1. Denk, eşit 2. Arkadaş, akran, dost (NRS 345).

Eski Türkçede *teŋ* "denk, eşit; akran" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "denk, eşit" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "denk, eşit" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "akran, denk", Kırgız Türkçesinde "karı kocadan biri, koca; karı, yavuklu, nişanlı (delikanlı ve kız); hepsi", Kazak Türkçesinde "yük arabasına yüklenmek üzere bağlanmış, balyalanmış yük, denk; birbirine layık, münasip (çift).", Kazan-Tatar Türkçesinde "büyüklüğüne ya da derinliğine, genişlik ya da uzunluk ölçüsüne göre belli bir şey ile denk, aynı; uzunluğu bir yere, seviyeye ulaşan, değecek şekilde olan, bir şey ile denk; belli bir özellik yönünden aynı, aynı türlü; değeri, özelliği yönünden belli bir şeye (bu değeri ve özelliği ile tanınan şeye). denk olma; yaş, boy pos, seviye ya da değer gibi sıfatlar yönünden birine eşit; birbirine uygun, denk (birbirini seven kişiler için); birlikte, aynı anda; denginde, kadar; henüz, demin" anlamında genişlemiştir.

Kıp. deŋiz, teŋiz, teniz, tiŋiz "Deniz" (KıpTS 59, 270, 276).

ET. *teŋiz* Deniz (EDPT 527).

Krg. *teŋiz* 1. Deniz 2. İyi arkadaşlık edebilen, uysal (insan hakkında) (KS 725). 3. Dayanıklı 4. Adil, eşit davranan (KTS 2006).

Kzk. *teŋiz* 1. Deniz 2. *mec.* Bolluk, çokluk, sınırsızlık (KAZTTS 563).

Bşk. *diŋgěź* 1. Deniz 2. Engin, geniş, sınırsız 3. Temel, esas, asıl (BŞKTS 130).

Kaz. Tat. *diŋgěz* 1. Deniz 2. Çok yer kaplayan şey 3. Bolluk (KZTTTS 106).

Krçmlkr. *tengiz* Deniz (KMTS 349).

Kmk. *deŋiz* Deniz (KMKTS 112).

Krm. Tat. *deŋiz* Deniz (KTTRS 95).

Krym. *deŋiz, teŋiz* Deniz (KKTS 144).

Kkp. *teŋiz* Deniz (KKLPKTS 579).

Nog. *teŋiz* Deniz (NRS 345).

Eski Türkçede *teŋiz* "deniz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "deniz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "deniz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Başkurt Türkçesinde mecazlaşarak "sınırsızlık", Kırgız Türkçesinde "iyi arkadaşlık edebilen, uysal (insan hakkında); dayanıklı; adil, eşit davranan", Başkurt Türkçesinde "temel, esas, asıl", Kazan-Tatar Türkçesinde "çok yer kaplayan şey; bolluk" anlamında genişlemiştir.

Kıp. depe, tebe I, tepe, töpe "Tepe" (KıpTS 59, 267, 270, 282).

ET. *töpö* Tepe (EDPT 436).

Krg. *töbö* 1. Tepe 2. Zirve 3. Kalpağın tepesi (KS 753). 4. Yukarı gök (KTS 2087).

Kzk. *töbe* 1. Tepe 2. Başın üst kısmı, tepesi (KAZTTS 577).

Bşk. *tübe* 1. Başın üst kısmı, tepe 2. Dağın tepesi, zirvesi, en üst noktası 3. Bina, ev çatısı 4. Kabilenin, boyun daha küçük bir grubu, aile 5. Ailenin yaşadığı, sahip olduğu yer 6. Yaşlı kadınların baş örtüsü altından giydikleri baş giyimi (BŞKTS 649).

Kaz. Tat. *tübe* 1. Ev gibi yapıların çatısı, tepesi 2. Başın üst kısmı, tepe 3. Herhangi bir şeyin üstü 4. Uç nokta 5. En dip nokta 6. Tepecik (KZTTTS 504). 7. Küçük yükselti, yükseltili yer. 8. *sf.* Yükselti, höyük. 9. *mat.* bk. poçmak tübesĕ[18]. 10.

[18] "poçmak tübesĕ mat. Üçgeni oluşturan iki doğrunun kesiştiği nokta." (TTAS II, s. 536 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 325).

ağ. bk. oçırma[19]. 11. Başın üstü, yukarısı (TTAS III, s. 281 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 325).

Krçmlkr. *töppe* Tepe, zirve, doruk (KMTS 361).

Krçmlkr. *töbe* 1. Tepe 2. Yığın, küme (KMTS 360).

Kmk. *töbe* 1. Tepe; tümsek; kurgan, höyük 2. Yığın, küme 3. Tepe, doruk, zirve 4. Tepe (kafanın) (KMKTS 340).

Krm. Tat. *töpe* 1. Tepe (KTTRS 351). 2. Zirve; doruk; uclu ~ *coğ.* Zirve. 3. Bir şeyin üstü 4. *mat.* Köşe. 5. *anat.* Tepe (Başın üst, kafatasının iki kulak arasında kalan bölümü). 6 (konuşmada). Üst; çatı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2055).

Krym. *töbe, töpe* 1. Çatı 2. Tepe 3. Tepe, zirve (KKTS 423).

Kkp. *töbe* 1. Tepe, Yüksekçe yer 2. Başın en üst kısmı, tepe 3. Evin çatısı, dam 4. Bir şeyin en üst yeri (KKLPKTS 600).

Nog. *töbe* 1. Tepe, kurgan, höyük 2. Yukarı, yükseklik, yukarıda 3. *mat.* Açının tepe kısmı 4. *anat.* Bıngıldak 5. Dam, çatı örtüsü (NRS 359).

Eski Türkçede *töpö* "tepe" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tepe" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tepe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "zirve", Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "bina ev çatısı", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "başın tepesi, bıngıldak", Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim Türkçesinde "yığın-küme", Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Nogay Türkçesinde matematik alanında terimleşerek "köşe", Kırgız Türkçesinde "kalpağın tepesi; yukarı gök", Başkurt ve Kırım-Tatar Türkçesinde "dağın tepesi, zirvesi, en üst noktası; Kabilenin, boyun daha küçük bir grubu, aile; ailenin yaşadığı, sahip olduğu yer; yaşlı kadınların baş örtüsü altından giydikleri baş giyimi", Kazan-Tatar Türkçesinde "herhangi bir şeyin üstü; uç nokta; en dip nokta; tepecik; küçük yükselti, yükseltili yer; yükselti, höyük, tavan arası", Nogay Türkçesinde "yukarı, yükseklik, yukarıda" anlamında genişlemiştir.

[19] "oçırma i. bk. çorma" (TTAS II, s. 489 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 325). Kelime "tavan arası" anlamına gelmektedir.

Kıp. der, ter I, tir "Ter, vücuttan çıkan sıvı" (KıpTS 59, 270, 276).

ET. *ter* Ter (EDPT 528).

Krg. *ter* Ter (KS 727).

Kzk. *ter* Ter (KAZTTS 564).

Bşk. *tir* Ter (BŞKTS 618).

Kaz. Tat. *tir* Ter (KZTTTS 478).

Krçmlkr. *ter* Ter (KMTS 350).

Kmk. *ter* Ter (KMKTS 330).

Krm. Tat. *ter* Ter (KTTRS 340).

Krym. *teri* Ter (KKTS 407).

Kkp. *ter* Vücuttan çıkan su, ter (KKLPKTS 580).

Nog. *ter* Ter, terlemiş (NRS 346).

Eski Türkçede *ter* "ter" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ter" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ter" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dere "1. Dere, ırmak, nehir; **tere I** Dere, ırmak, nehir; 2. Vadi" (KıpTS 59, 271).

ET.-ø

Krg. *dere* Boğaz, dar geçit (KTS 809).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *dere* 1. Dere (KTTRS 95). 2. Vadi, ova (Maşkaraoğlu, 2018, s. 747).

Krym. *dere* 1. Nehir 2. Vadi (KKTS 144).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *dere, tere* "dere, ırmak; vadi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "dere; vadi" açıklamalarıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamlarını korumaktadır.

Kıp. deri "1. Deri, ten; **teri I, tiri II** deri ten; 2. Kıl" (KıpTS 59).

ET. *teri* Deri, cilt (EDPT 531).

Krg. *teri* 1. Deri (KS 727). 2. Deri, bu tabakadan yapılmış 3. İşlenecek duruma gelen hayvan postu (KTS 2012).

Kzk. *teri* 1. Deri, cilt 2. Kesilmiş hayvanın derisi, post (KAZTTS 565).

Bşk. *tirĕ* 1. Deri 2. Hayvan derisi 3. Post, kürk (BŞKTS 619).

Kaz. Tat. *tirĕ* 1. Deri, ten, hayvan derisi 2. Kürk, post (KZTTTS 479).

Krçmlkr. *teri* 1. Deri, post 2. Kürk (KMTS 351).

Kmk. *teri* 1. Deri, post 2. Post 3. Kürk, kürklü (KMKTS 331).

Krm. Tat. *teri* 1. Deri 2. Kürk (KTTRS 340). 3.: ~ sümesi (zooloji). Deri böcekleri (Dermestidae) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1972).

Krym. *ter* 1. Deri, post 2. Deri kayış (KKTS 408).

Kkp. *teri* İnsan veya hayvan derisi (KKLPKTS 581).

Nog. *teri* Deri, kabuk, cilt; deriden yapılmış (NRS 347).

Eski Türkçede *teri* "deri, cilt" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "deri, ten; kıl" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "deri" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan ikinci anlamı olan "kıl" ise kullanılmayarak anlam daralmasına uğramıştır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "kürk, post", Kırgız ve Nogay Türkçesinde "deri, bu tabakadan yapılmış", Karayim Türkçesinde "deri kayış"

ve Kırım-Tatar Türkçesinde zooloji alanında terimleşerek "deri böcekleri (Dermestidae)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. derin, teren, tereŋ, terin "Derin" (KıpTS 59, 271).

ET. *teriŋ* Derin, derinlik (EDPT 551).

Krg. *tereŋ* 1. Derin (KS 727). 2. Derin, yüzeyden içeri inen. 3.*mec.* Derin, içten gelen 4. *mec.* Derin, ayrıntılı, detaylı, geniş, iyi (KTS 2011).

Kzk. *tereŋ* 1. Derin, dibi gözükmeyen 2. *mec.* Değerli, kıymetli, önemli 3. Etraflıca, genişçe, çok yönlü, derinlemesine (KAZTTS 565).

Bşk. *teren* 1. Derin 2. Ulaşılması güç 3. Gönlün derinliği 4. Çok sağlam alınan, çok güçlü alınan (nefes vs. için) (BŞKTS 601).

Kaz. Tat. *tiren* 1. Derin 2. Dip 3. Bir şeyin içine çok nüfuz eden 4. Üstün körü şekilde anlaşılamayacak köklü mesele 5. Güçlü tesiri olan (KZTTTS 478). 6. Üst sınır seviyesindeki farazi düzlemden en dipteki düzleme ya da noktaya kadar mesafesi geniş olan (yan duvarları ve dibi olan şeyler hakkında). 7. Altı yüksek bir bariyer vb. ile kaplanan. 8. *is.* Sulak yerde derinliği fazla olan kısım. 9. *is*. İçteki, alttaki, dipteki yer (katman, nokta vb.). 10. Bir şeyin içine, içeriye ya da alta çok sert geçip giren. 11. Rahat, ferah (nefes hakkında). 12. *mec.* Büyük, geniş. 13. *mec*. Sessizliği, rahatlığı bildiren sözler, tabirler ile kullanılarak 'tam; iyi' anlamını bildirir. *...tiren yokıga talıp kittě*. 14. *mec.* Çabuk fark edilmeyen ya da anlaşılmayan. 15. İyi öğrenip bilerek anlayarak yerine getirilen (düşünce hakkında). 16. İçeriğini, düzenini ortaya koyan (edebî eserler ya da tasvirler vb. hakkında). *Tiren ěçteleklě roman*. 17. Gerçekleşmesi, ortaya çıkma hâli bakımından çok güçlü olan (çeşitli hisler vb. hakkında). 18. *mec. zf.* tirennen. tirentěn [20] (TTAS III, s. 105 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 304).

Krçmlkr. *teren* Derin (KMTS 350).

Kmk. *teren türlü manalarda*. Derin; derin surette, derince, derin derin (KMKTS 331).

Krm. Tat. *teren* 1. Derin (KTTRS 340). 2. Kara, koyu, derin (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1971).

[20] "tirentěn *zf*. Derin düşünerek ya da derinden hissederek." (TTAS III, s. 106 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 304).

Krym. *teren* Derin (KKTS 408).

Kkp. *tereŋ* Derin (KKLPKTS 581).

Nog. *teren* 1. Derin 2. Derin, anlamlı (NRS 346).

Eski Türkçede *teriŋ* "derin, derinlik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "derin" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "derin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "etraflıca, detaylı", Kırgız Türkçesinde "derin, yüzeyden içeri inen; derin, içten gelen", Kazan-Tatar Türkçesinde "dip; bir şeyin içine çok nüfuz eden; üstün körü şekilde anlaşılamayacak köklü mesele; güçlü tesiri olan; üst sınır seviyesindeki farazi düzlemden en dipteki düzleme ya da noktaya kadar mesafesi geniş olan (yan duvarları ve dibi olan şeyler hakkında); altı yüksek bir bariyer vb. ile kaplanan; sulak yerde derinliği fazla olan kısım; içteki, alttaki, dipteki yer (katman, nokta vb.); bir şeyin içine, içeriye ya da alta çok sert geçip giren; rahat, ferah (nefes hakkında); büyük, geniş; sessizliği, rahatlığı bildiren sözler, tabirler ile kullanılarak 'tam; iyi' anlamını bildirme; çabuk fark edilmeyen ya da anlaşılmayan; iyi öğrenip bilerek anlayarak yerine getirilen (düşünce hakkında); içeriğini, düzenini ortaya koyan (edebî eserler ya da tasvirler vb. hakkında); gerçekleşmesi, ortaya çıkma hâli bakımından çok güçlü olan (çeşitli hisler vb. hakkında).", Nogay Türkçesinde "derin, anlamlı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. derk "Acele" (KıpTS 59).

ET. *terk* Çabucak, hızlı; çabuk, ani (EDPT 542; EUES 702).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *terk* Hızlı, çabuk, süratli (KMTS 351).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *terk* “çabucak, hızlı; çabuk, ani” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “acele” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde “hızlı, çabuk, süratli” açıklamalarıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. deşük, teşik, tişek, tişik, tişük “Deşik, deşilmiş olan” (KıpTS 60).

ET. *teşük* Delik, deşik (EDPT 563).

Krg. *teşik* 1. Delik, delinmiş (KS 729). 2. Delik, dar, küçük çukur (KTS 2017).

Kzk. *tesik* 1. Delik, deşik 2. Delinmiş, delikli, deliği olan (KAZTTS 566).

Bşk. *tişĕk* 1. Delik 2. Deşik (BŞKTS 620).

Kaz. Tat. *tişĕk* 1. Bir şeyin yırtılmış, deşilmiş tarafı 2. Delik (KZTTTS 479). 3. Kapı, pencere, lombar vb. olarak kullanılan her türlü açık yer. 4. Bir kitlenin içinde bulunan oyuk şeklindeki boşluk (TTAS III, s. 108 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 305).

Krçmlkr. *teşik* Delik (KMTS 351).

Kmk. *teşik* Delik, deşik, çukur; delik, açıklık, gedik (KMKTS 332).

Krm. Tat. *teşik* Delik (KTTRS 342).

Krym. *teşik* Deşik, delik (KKTS 409).

Kkp. *tesik* Delik (KKLPKTS 582).

Nog. *tesik* Deşik, delik (NRS 347).

Eski Türkçede *teşük* “deşik, delik” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “deşik, deşilmiş olan” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “delik, deşik” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “delik, dar, küçük çukur”, Kazak Türkçesinde “delinmiş, delikli, deliği olan”, Kazan-Tatar Türkçesinde “kapı, pencere, lombar vb. olarak kullanılan her türlü açık yer; bir kitlenin içinde bulunan oyuk şeklindeki boşluk”, Kumuk Türkçesinde “delik, açıklık, gedik” anlamında genişlemiştir.

Kıp. deve, teve, tife, tive, töve, tüve “Deve” (KıpTS 60, 272, 274, 283, 288).

ET. *teve, tevey* Deve (EDPT 436).

Krg. *töö* Deve (KS 755).

Kzk. *tüye* Deve (KAZTTS 592).

Bşk. *deve, dĕve, döye* Deve (BŞKTS 127).

Kaz. Tat. *döye* Deve (KZTTTS 108).

Krçmlkr. *tüye* Deve (KMTS 367).

Kmk. *tüye* Deve (KMKTS 347).

Krm. Tat. *deve* Deve (KTTRS 96).

Krym. *deve, tüye* Deve (KKTS 145).

Kkp. *tüye* Deve (KKLPKTS 614).

Nog. *tüye* Deve (NRS 367).

Eski Türkçede *teve, tevey* "deve" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "deve" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "deve" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. deve ḳuş, deve ḳuşı, deve ḳuşu, teve ḳuş "Deve kuşu" (KıpTS 60, 272).

ET.-ø

Krg. *töö kuş* Deve kuşu (KTS2093).

Kzk. *tüyequs* Devekuşu (KAZTTS 592).

Bşk. *döyeġoş* Deve kuşu (BŞKTS 133).

Kaz. Tat. *teve koşı* Deve kuşu (TTS 105).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *deve quşu* Deve kuşu (KTTRS 96).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *deve ḳuş, deve ḳuşı, deve ḳuşu, teve ḳuş* "deve kuşu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "deve kuşu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. devgüç "Havan" (KıpTS 60).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *töygös* Tokmak, havan tokmağı (BŞKTS 636).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *tüygüç* Oklava; havaneli, havan tokmağı (KMTS 367).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tüygüç* Havan eli; tokmak (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2102).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *tüygüş* Havan (NRS 368).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilmeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *devgüç* "havan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Nogay Türkçesinde "havan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "havan tokmağı" anlamında özelleşerek genişlemiştir.

Kıp. dezek, tezek, tizek "Tezek, hayvan dışkısı" (KıpTS 60, 273, 278).

ET. *tezek* Tezek (EDPT 574).

Krg. *tezek* 1. At tersi 2. Tezek (yakacak). 3. Temir-tezek: her nevi demir (KS 729).

Kzk. *tezek* Tezek (KAZTTS 560).

Bşk. *tiźek* Tezek (BŞKTS 621).

Kaz. Tat. *tizek* Tezek, ters (KZTTTS 481).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *tezek* Tezek (KMKTS 332).

Krm. Tat. *tezek* Tezek (KTTRS 343).

Krym. *tezek* Tezek (KKTS 410).

Kkp. *tezek* Hayvanın odun yerine kullanılan kurutulmuş pisliği, tezek (KKLPKTS 582).

Nog. *tezek* Tezek (yakıt olarak kullanılmak üzere yapılan kurutulmuş hayvan dışkısı) (NRS 343).

Eski Türkçede *tezek* "tezek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tezek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "tezek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dın, tın III "Nefes, soluk" (KıpTS 61, 274).

ET. *tın* Ruh, nefes, soluk (EDPT 512).

Krg. *tın* 1. Nefes 2. Dinlenme, fasıla (KS 731). 3. *esk.* Can (KTS 2023).

Kzk. *tınıs* 1. Solunum, teneffüs 2. *mec.* Hayat, yaşam, ömür (KASTS 601).

Bşk. *tın* 1. Soluk alma, nefes alma 2. Soluk, nefes 3. Sessiz, sakin, gürültüsüz 4. Sarsmayan, düz, pütürsüz (yol için). 5. Sürülmemiş (toprak için). 6. Çalıştırılmamış, işe koşulmamış (hayvan için). 7. Öğütülmemiş, parçalanmamış, ufalanmamış (buğday için). 8. Bükülmüş, örülmüş ip türü şeylerin bir katı 9. Kez, defa (BŞKTS 608-609).

Kaz. Tat. *tın* 1. Sessiz, gürültüsüz 2. Sessizce 3. Sessizlik 4. Hareketsiz 5. Rüzgarsız, durgun 6. Ortaya çıkarmadan, gizlice 7. Tenha 8. Az sesli 9. Kültür merkezinden uzak 10. Teneffüs etme, soluk alma 11. Ciğerlere doldurulan hava 12. Tesir 13. Müddet, süre 14. Kez, defa (KZTTTS 470).

Krçmlkr. *tın* Rahat, sükûnet, huzur (KMTS 353).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tın* "ruh, nefes, soluk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "nefes, soluk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "nefes, soluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "dinlenme, istirahat", Kırgız Türkçesinde "can", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "sessiz, sakin; kez, defa", Kazak Türkçesinde "hayat, yaşam, ömür", Başkurt Türkçesinde "sarsmayan, düz, pütürsüz (yol için); sürülmemiş (toprak için); çalıştırılmamış, işe koşulmamış (hayvan için); öğütülmemiş, parçalanmamış, ufalanmamış (buğday için); bükülmüş, örülmüş ip türü şeylerin bir katı", Kazan-Tatar Türkçesinde "sessiz, gürültüsüz; hareketsiz; rüzgarsız, durgun; ortaya çıkarmadan, gizlice; tenha; az sesli; kültür merkezinden uzak; tesir; müddet, süre; kez, defa", Karaçay-Malkar Türkçesinde "rahat, sükûnet, huzur" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḍınç, tınç "Sakin, rahat, dinç" (KıpTS 61, 274).

ET. *tınç* Sakin, rahat (EDPT 516).

Krg. *tınç* 1. Rahat, sakin, sükunet (KS 731). 2. Sakin, hareket etmeyen, kımıldamayan 3. Sakince, huysuzluğu, rahatsızlığı azalmış veya geçmiş (KTS 2023).

Kzk. *tınış* 1. Sessiz sakin 2. Rahat, sakin, huzurlu (KAZTTS 601).

Bşk. *tınıs* 1. Sessiz, sakin, rahat 2. Gürültüsüz, kavgasız 3. Barış içinde (BŞKTS 609).

Kaz. Tat. *tınıç* 1. Sessiz, sakin, rahat 2. Dostça, barış içinde 3. Usulca, yavaşça 4. Gürültüsüz (KZTTTS 471). 5. Başkalarını rahatsız etmeyen. 6. *zf.* Rahatsız etmeden, huzursuz etmeden. 7. zf. Rahatsız etmeden, huzursuz etmeden, korkmadan. 8. Sıkıntısız, zorluk çekmeden yapılan. 9. Rüzgârsız, sakin. 10. Hareketsiz. 11. *zf.* Hareketsiz, hareket

etmeden. 12. *zf.* Konuşmadan, ses çıkarmadan. 13. *mec.* Değişmez, kendi düzeni ile. 14. Savaş olmayan, savaşsız. 15. *zf.* Savaşmadan, dostça. 16. Fikir alışverişinden, uyuşmadan ibaret olan. 17. Barış şartlarında, savaşsız zamanda yapılan, alınan. 18. Savaşa doğrudan katılmayan. 19. Barışı göz önünde tutan, silahsız. 20. Barış politikası güden, barış şartlarında yaşayan. 21. *is. seyr.* bk. Tınıçlık [21] (TTAS III, s. 192 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 297).

Krçmlkr. *tınç* Rahat, sakin, kolay, huzurlu (KMTS 353).

Kmk. *tınç* Hafif, yeğni; kolay; rahat; kolayca (KMKTS 332).

Krm. Tat. *tınç* Sakin, rahat, gürültüsüz (KTTRS 343).

Krym. *tınç* Sakin, sessiz; sakince, sessizce (KKTS 412).

Kkp. *tınış* Huzur, sükunet, rahatlık; sessizlik (KKLPKTS 584).

Nog. *tınış* 1. Sessiz, sakin, asude 2. Kolay, zahmetsiz (NRS 375).

Eski Türkçede *tınç* "sakin, rahat" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sakin, rahat" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sakin, rahat, sessiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "sakin, hareket etmeyen, kımıldamayan", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "dostça, barış içinde", yine Kazan-Tatar Türkçesinde "usulca, yavaşça; gürültüsüz; başkalarını rahatsız etmeyen; rahatsız etmeden, huzursuz etmeden; rahatsız etmeden, huzursuz etmeden, korkmadan; sıkıntısız, zorluk çekmeden yapılan; rüzgârsız, sakin; hareketsiz; hareketsiz, hareket etmeden; konuşmadan, ses çıkarmadan; değişmez, kendi düzeni ile; savaş olmayan, savaşsız; savaşmadan, dostça; fikir alışverişinden, uyuşmadan ibaret olan; barış şartlarında, savaşsız zamanda yapılan, alınan; savaşa doğrudan katılmayan; barışı göz önünde tutan, silahsız; barış politikası güden, barış şartlarında yaşayan" ve Nogay Türkçesinde "kolay, zahmetsiz" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dırġaḳ I "1. Tırnak; **dırnaḳ, tırnaḳ** Tırnak 2. Kuş tırnağı" (KıpTS 61, 274).

ET. *tırŋaḳ* Tırnak (EDPT 551).

[21] "tınıçlık i. Devletler arasında savaşın olmaması; devletler, halklar arasında dostça, rahat yaşama hali." (TTAS III, s. 193 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 297).

Krg. *tırmak* 1. Tırnak, pençe 2. Tırmook=Tarla sürgüsü (KS 733-734).

Kzk. *tırnaq* 1. Tırnak 2. Pençe, tırnak (KAZTTS 603).

Bşk. *tırnaḳ* Tırnak (BŞKTS 611).

Kaz. Tat. *tırnaḳ* Tırnak (KZTTTS 472).

Krçmlkr. *tırnaḳ* 1. Tırnak 2. Pençe (KMTS 354).

Kmk. *tırnaq* Tırnak (KMKTS 333).

Krm. Tat. *tırnaq* 1. Tırnak 2. Kartuk (KTTRS 344).

Krym. *tırnaq* Tırnak (KKTS 413).

Kkp. *tırnaq* 1. Ayak ve el tırnağı, tırnak. 2. Evlat, zürriyet (KKLPKTS 586).

Nog. *tırnak* Tırnak, pençe (NRS 375).

Eski Türkçede *tırŋaḳ* "tırnak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tırnak; kuş tırnağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tırnak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar Türkçesinde "pençe", Kırım-Tatar Türkçesinde "kartuk"[22], Karakalpak Türkçesinde "evlat, zürriyet" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dib, tib, tip, tüb, tüp "Dip, temel, kök" (KıpTS 61, 274, 276).

ET. *tüp* Dip, asıl, temel, kök (EDPT 434).

Krg. *tüp* 1. Alt, dip, kök; temel 2. Soy, menşe, ecdat (KS 772). 3. Dip, dikili duran bir şeyin yerle birleştiği nokta ve çevresi veya bir şeyin yanı başı 4. Dip, kapalı bir yerin kapıya göre en uzak bölümü. 5. Artık, yenildikten içildikten sonra geriye kalan yemek veya içecek. 6. Bir şeyin sonu, sonucu. 6. Bitkilerin kökü 7. Sapıyla çıkarılan bitkilerde ve meyve ağaçlarında tane (KTS 2132).

Kzk. *tüp* 1. Dip 2. Ağaç, ot vb. şeylerin kökü. 3. Kök (ağaç). 4. Bir şeyin yanı, yan tarafı. 5. Soy, sülale, kök (KAZTTS 595).

Bşk. *töp* 1. Kap, kacak, çukur vs. için dip 2. Suyun dibi 3. En içteki ve uzaktaki yer 4. Dik bir cismin alt kısmı 5. Kök (bitkiler için). 6. Organların gövdeye

[22] Büyük tarla tarağı, tırmık.

bağlandıkları yer 7. En dipteki, en derin, dipteki 8. İlk 9. En önemli 10. Küçük hacimli bir cisim sertçe bir yere aniden çarpıldığında ya da vurulduğunda çıkan sesi bildiren söz (BŞKTS 631).

Kaz. Tat. *töp* 1. Dip 2. Su altı 3. Derin yer 4. İç 5. Ön taraf, yan 6. Asıl, esas, temel 7. Pantolonun kıç kısmı 8. Ayakkabının tabanı 9. Kalıntı kısım 10. Bitkinin dip kısmı, kök 11. Ağaç kesildikten sonra kalan dip kütüğü 12. Ormanda ağaç adeti 13. Sebep köken 14. Soy, nesil 15. Bir işin sonu (KZTTTS 487). 16. Deniz, göl, ırmak vb. dibindeki balçık yer. 17. Sıvının alt kısmı. 18. Yeryüzündeki obruk yer, çukurun alt kısmı. 19. Alt, dip, derin (yer yüzeyine dair). 20. Bir şeyin altı. 21. Sıvının, balçığın, yerin, kütlenin vb. üst katmanlarından içeride, derinde olan yeri. 22. Bir şeyin dış sınırından uzakta, içte, ücra köşede olan yeri; en iç kısım. 23. *mec*. Yürek, gönül, ruh gibi kelimelerle birlikte kullanılıp hissin vb. başka kişilerin sezemeyeceği, bilmeyeceği ya da unutulmayacak derecede derinde, içte olduğunu bildirir. 24. Kap kacak, sepet, çadır vb. içi boş şeylerin alt kısmı. 25. Kap kacağın alttaki kısmında kalan yiyecek ya da içecek. 26. Ayakkabının tabanı. 27. Beliş[23], ekmek vb. şeylerin altı. 28. Bir şeyin kalan alt parçası, artığı. 29. Bir aletin, yapının genelde alttaki kısmı. 30. *esk*. Bir şeyin alt kısmı, aşağısı. [kağıt vb.]. 31. Bir uzvun gövde ile birleştiği yer. 32. Bir şeyin başka bir büyük şeye tutturulan yeri. 33. Bir şeyin (mesela, bitkinin, yapının vb.). yere yakın olan ya da yerin altında olan kısmı. 34. Ağaçları, bitkileri sayarken 'tane' anlamında kullanılır. 35. *iye.* töbě. Ağaç, ot demeti vb.nin bir şeyleri örtüp gölgelediği alt kısmı. 36. Bir şeyin (mesela durulan noktanın, yapının, mekanizmanın vb.). çok yakın çevresi, dibi. 37. *mec.* Bir işin, durumun kaynağı, sebebi, esası. 38. Bir işin, durumun başka durumlar, kişiler vb. ile ilişkilerini belirleyen esası, içeriği. 39. Bir şeyin, işin dayanağı, esası. 40. *mec. zf.* töpten, töběnnen. Esasını, aslını düşünerek, derinden, her yönden (inceleme, düşünme vb. hakkında). 41. Tamamen, temelinden. 42. *sf.* Bir şeyin, durumun esasını, aslını çağrıştıran. 43. İnsanların, canlı cansız varlıkların çoğunu, önemli bir kısmını içine alan; büyük. 44. *sf.* İşler arasında en mühim, en önemli olan. 45. *sf.* Belirli, bilinen bir vazife ile ilgili (iş, uzmanlık hakkında). 46. ağ. Nesil, köken. 47. *sf.* Belli bir yerde nesilden nesile, uzun zamandır sürekli şekilde yaşayan, yerli (kişiler hakkında). 48. Önceden birilerinin olan, birilerinin yaşadığı. 49. *mec.* Bir işin,

[23] "beliş: İçine elma, patates, kıyma vb. konulan, hamur kaplı tepsi böreği türü misafir yemeği." (Öner, 2015, s. 55).

durumun neticesi. 50. *esk*. Kitap ya da defterin tamamlanan kısmı. 51. *esk*. Bir eserin ya da eserlerin ayrı bir kitap olarak tamamlanan kısmı; cilt. 52. yönelme ve bulunma hâli eki ile. Töpke, töpte. Bir arabaya ya da kızağa iki ya da daha fazla at çekildiğinde: Ortada, ortaya. *Töpke miněm atnı, yanga siněkěn cigerběz*. 53. *sf.* Yazarın kendi dilinde yazdığı, başka dilden tercüme edilmeyen; orijinal (TTAS III, s. 254-256 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 311).

Krçmlkr. *tüp, tüb* Alt, dip (KMTS 366).

Kmk. *tüp* 1. Alt; aşağı; dip 2. Esas; temel, taban 3. *gr*. kök, gövde 4. Edat görevinde kullanılır (KMKTS 346).

Krm. Tat. *tüp* Dip (KTTRS 356).

Krym. *tib, tip* 1. Dip 2. Güverte (gemide) (KKTS 416).

Kkp. *tüp* 1. İçi boş kap vb. şeylerin en alt kısmı, dip, taban. 2. Büyüyen ağaç ve bitkilerin her biri; kökü 3. Yan, karşı, alt 3. Menşe, çıktığı yer, aslı, kökeni 4. Akıbet, son 5. Ağ. Ağaç vb. şeylerin toprak altındaki kısmı, kök (KKLPKTS 610).

Nog. *tüp* 1. Aşağı, dip 2. Kol, gövde (ağaç sayımında kullanılan ölçü birimi. 3. *gr.* Kök 4. *mec.* Nitelik, mahiyet 5. Esas, aslî yerli 6. Gerçek, asıl 7. Köklü (NRS 370).

Eski Türkçede *tüp* "dip, asıl, temel, kök" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dip, temel, kök" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dip, temel, kök" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde somut, soyut, mecaz anlamlarla ve terimleşerek genişlemiştir.

Kıp. digi, tegi, tigi II "… e kadar" (KıpTS 61, 268, 275).

ET. *tegi, tegin* Kadar, değin (EDPT 477).

Krg. *deyin* hlk. Değin, kadar (KTS 811).

Kzk. *deyin* Kadar, değin, dek (KAZTTS 126).

Bşk. *tik* 1. Fakat, ancak; sadece, yalnızca, tek 2. … gibi, … biçiminde 3. Aynı (BŞKTS 615).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *deyin* 1. Mesafe veya zaman aralığını bildirmekte kullanılır; değin, -e kadar. 2. Bir şeyin sonunu, sınırını, bitim noktasını bildirmede kullanılır; -e değin. 3. Bir vaktin az öncesini bildirir. 4. Bir miktarı / hacmi bildirirken kullanılır; -e değin, -e kadar (KKLPKTS 121).

Nog. *deri, deyim* Edat, kadar, değin; keşke deyim akşama kadar/değin (NRS 99).

Eski Türkçede tegi, tegin "kadar, değin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *digi, tegi, tigi* II "… e kadar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kadar, değin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dik I, tik I "Dik, doğru" (KıpTS 61, 275).

ET. *tik* Dik, dikey, doğru (EDPT 475).

Krg. *tik* Dik, amudi (KS 736).

Kzk. *tik* 1. Dik, dümdüz 2. Eğimi dike yakın olan, dik 3. *mec*. Direkt, doğrudan (KAZTTS 605).

Bşk. *tik* 1. Bir şey yapmadan, işlemeksizin 2. Hareketsiz 3. Değişmeksizin (BŞKTS 615).

Kaz. Tat. *tik* 1. Hareketsiz 2. Değişmeksizin (KZTTTS 475).

Krçmlkr. *tik* Dik, yalçın, sarp, yokuş (KMTS 355).

Kmk. *tik* 1. Dik, sarp, yalman; şakuli, düşey; dik olarak, düşey olarak 2. Doğru, düz; keskin; dosdoğru, doğruca; sertçe, şiddetle (KMKTS 334).

Krm. Tat. *tik* Dik (KTTRS 345).

Krym. *tik* 1. Dik 2. Sabit, sağlam (KKTS 415).

Kkp. *tik* 1. Dik, düz, doğru 2. Aksi, huysuz, kavgacı (KKLPKTS 587).

Nog. *tik* Dik, dikey, dümdüz (NRS 350).

Eski Türkçede *tik* "dik, dikey, doğru" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "dik, doğru" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "eğimi dike yakın olan, dik ve mecazlaşarak direkt, doğrudan", Başkurt Türkçesinde "bir şey yapmadan, işlemeksizin; değişmeksizin", Kumuk Türkçesinde "doğru, düz; keskin; dosdoğru, doğruca; sertçe, şiddetle", Karakalpak Türkçesinde "aksi, huysuz, kavgacı", Karayim Türkçesinde "sabit, sağlam" anlamında genişlemiştir.

Kıp. diken, düken, tekenek, tiken, tikenek "Diken" (KıpTS 61, 66, 268, 275).

ET. *tiken* Diken (EDPT 483).

Krg. *tiken* Diken (KS 736).

Kzk. *tiken, tikenek* Diken (KAZTTS 605).

Bşk. *tiken* Diken (BŞKTS 615).

Kaz. Tat. *tigenek* Dulavrat otu, dulkadın otu, kel otu (KZTTTS 474).

Krçmlkr. *tigenek* Bir tür diken (KMTS 355).

tegenek 1. Bir tür diken 2. Çakal eriği çalısı (KMTS 348).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tiken* 1. Diken (KTTRS 345). 2. *ağ.* Dikenli çalı 3. *ağ.* Böğürtlen (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2005).

Krym. *tegenek* Diken (KKTS 403).

Kkp. *tiken* Bitkilerde görülen diken (KKLPKTS 587).

Nog. *tegenek* Diken, dulavrat otu (NRS 342).

Eski Türkçede *tiken* "diken" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "diken" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız,

Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "diken" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "çakal eriği çalısı", Kırım-Tatar Türkçesinde "dikenli çalı, böğürtlen" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dikiçi, tikçi, tikiçi, tikşi "Diken, dikici, terzi" (KıpTS 61, 275).

ET.-ø

Krg. *kiyim tigücü* Terzi (KTLS 878).

Kzk. *tiginşi* Terzi (KAZTTS 604).

Bşk. *tĕgüçĕ* Terzi, dikici (KZTTTS 462).

Kaz. Tat. *tĕgüçĕ* Terzi, dikici (KZTTTS 462).

Krçmlkr. *tigivçü* Dikişçi, terzi (KM II: 610 akt. Ceylan, 2022, s. 68).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tikici* Dikişçi (KTTRS 345).

Krym. *tigici, tikici* Terzi (KKTS 415).

Kkp.-ø

Nog. *tigüvşi* 1. Dikme, dikiş 2. Terzi (NRS 349).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *dikiçi, tikçi, tikiçi, tikşi* "diken, dikici, terzi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "terzi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dil, til II "Dil, lisan" (KıpTS 61, 275).

ET. *til* Dil, konuşma ve tat alma organı; dil, lisan, söz (EDPT 489).

Krg. *til* 1. Dil. 2. Sövme, hakaret. 3. Haber, salık. 4. As. Düşmanın hâllerini söyletmek için tutulan esir, haberci, istihbaratçı. 5. Matbu organ (fikir yayan). 6. Dilim, parça. 7. Ağız tanburasının dili (KS 737).

Kzk. *til* 1. Canlıların konuşma ve tat alma organı, dil 2. *mec*. İbre (saat). 3. *mec*. Esir, tutsak 4. Dil, lisan 5. Bir düşünceyi ifade eden anlamlı söz öbeği 6. Bir dilin kurallarını, özelliklerini konu edinen ders (KAZTTS 606). 7. Savaş sırasında düşmandan alınan haber (KAZS 286).

Bşk. *tĕl* 1. Dil 2. Lisan 3. Çeşitli enstrüman ya da gereçlerdeki ince plastik parça; tuş (BŞKTS 595).

Kaz. Tat. *tĕl* 1. Dil 2. Lisan 3. Konuşma melekesi 4. Bilim veya sanatta anlatmalar, işaretler sistemi (KZTTTS 463). 5. *mec.* Toplumda insanların aralarında anlaşmalarına, iletişim kurmalarına yarayan, milletlere mahsus olan sözler ve kurallar sistemi. 6. Bu sistemin halkın ayrı gruplarına, ayrı meslek erbablarına ya da ayrı bilim dallarına özgü olan varyantı. 7. Okulda öğrenilen ders. 8. *mec.* Belli bir hissi, ruh hâlini gösteren sözler, tabirler ya da anlaşma usulleri. *Meḫebbet tĕlĕ*. 9. Söz sanatında tabir etme ve tasvir etme yolları sistemi. 10. Konuşma, anlatma. 11. Konuşan kişi. *Tatlı tĕlge ışanma, dustım. Tatlı tĕller başnı aşıy*.. 12. mec. İhbar etme; iftira. *Sarı başlı malay miněm östĕmnen tĕl söyledĕ*. 13. *mec.* Savaşta düşman tarafın sırlarını, ahvalini öğrenmek için özellikle yakalanan esir. 14. *mec.* Saçak, püskül hakkında. 15. Şekli ile dili anımsatan çıkıntı (yarımada vb.). 15. Durmadan hareket eden bir kitlenin çıkıntı oluşturan kısmı. 16. Duvar saatlerinin uzun saplı, yuvarlak plaka şeklindeki sarkacı. 17. Kapanın, tuzağın çengeline takılan plaka. 18. Çıngırak, çan, zil gibi şeylerin içine takılan tokmakçık. 19. Ok gibi sivri kısım, kanca. 20. Sivri uçlu alet, olta gibi şeylerin keskin ucundaki küçük çıkıntı. 21. *mec.* Akordeon tuşu. 22. Kopuzun çalarken parmak ile hızlıca tutulup bırakılan esnek levhası. 23. *mec.* tĕlde, tĕlĕmde, tĕlĕnde, tĕlĕŋde. Söylendiği şekilde; söylenen sözde. 24. zf. tĕlden. Yazılı ifadeye zıt olarak: konuşarak, anlatarak (TTAS III, s. 69-70 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 290).

Krçmlkr. *til* 1. Dil, lisan 2. Kafkasya'da erkeklerin bellerine taktıkları gümüş işlemeli kemerlerin sallana gümüş süsleri (KMTS 355).

Kmk. 1. Dil 2. Dil, lisan (KMKTS 334).

Krm. Tat. *til* 1. Dil (KTTRS 345). 2. İğne; ibre (mesela pusulanın). 4. *biy*. Ercik (çiçek tozu üreten çiçek organı). 5. Dil (kilidin) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2010).

Krym. *dil, til* Dil (KKTS 146).

Kkp. *til* 1. İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan iletişim vasıtası, dil. 2. İnsan veya hayvanların ağızlarında bulunan ve tat almaya mahsus organ, dil. 3. Her bir halkın, milletin milli dili, lisanı. 4. *ağ.* Bir şeyin inceliği, sırrı, özü. 5. *ağ.* Saatlerde vakti gösteren gösterge, ibre, dil (KKLPKTS 588).

Nog. *til* 1. *anat.* Dil, dille ilgili olan 2. Dil (iletişim aracı). 3. Müzik aletlerinin dili 4. Mil, ok (NRS 350-351).

Eski Türkçede *til* "dil, konuşma ve tat alma organı; dil, lisan, söz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dil, lisan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dil, lisan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Nogay Türkçesinde "çeşitli enstrüman ya da gereçlerdeki ince plastik parça; tuş", Kazak, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "ibre (saat ve pusulada).", Kırgız Türkçesinde "sövme, hakaret; haber, salık" aktarma yoluyla "düşmanın hâllerini söyletmek için tutulan esir, haberci, istihbaratçı ve matbu organ (fikir yayan); dilim, parça; ağız tanburasının dili", Kazak Türkçesinde "esir, tutsak; dil, lisan; bir düşünceyi ifade eden anlamlı söz öbeği; bir dilin kurallarını, özelliklerini konu edinen ders; savaş sırasında düşmandan alınan haber", Kazan-Tatar Türkçesinde "toplumda insanların aralarında anlaşmalarına, iletişim kurmalarına yarayan, milletlere mahsus olan sözler ve kurallar sistemi; bu sistemin halkın ayrı gruplarına, ayrı meslek erbablarına ya da ayrı bilim dallarına özgü olan varyantı; okulda öğrenilen ders; belli bir hissi, ruh hâlini gösteren sözler, tabirler ya da anlaşma usulleri; söz sanatında tabir etme ve tasvir etme yolları sistemi; konuşma, anlatma; konuşan kişi; ihbar etme; iftira; savaşta düşman tarafın sırlarını, ahvalini öğrenmek için özellikle yakalanan esir; saçak, püskül hakkında; şekli ile dili anımsatan çıkıntı (yarımada vb.); durmadan hareket eden bir kitlenin çıkıntı oluşturan kısmı; duvar saatlerinin uzun saplı, yuvarlak plaka şeklindeki sarkacı; kapanın, tuzağın çengeline takılan plaka; çıngırak, çan, zil gibi şeylerin içine takılan tokmakçık; ok gibi sivri kısım, kanca; sivri uçlu alet, olta gibi şeylerin keskin ucundaki küçük çıkıntı; akordeon tuşu; kopuzun çalarken parmak ile hızlıca tutulup bırakılan esnek levhası; söylendiği şekilde; söylenen sözde; yazılı ifadeye zıt olarak: konuşarak, anlatarak", Kırım-Tatar Türkçesinde "dil (kilidin).", Karakalpak Türkçesinde "her bir halkın, milletin milli dili, lisanı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dilençi, tilençi “Dilenci, dilenen” (KıpTS 61, 276).

ET.-ø

Krg. *tilençi, tilemçi* Dilenci, boyuna bir şeyler isteyen (KS 738).

Kzk. *tilenşi* Dilenci (KAZTTS 607).

Bşk. *tělensĕ* Dilenci (BŞKTS 596).

Kaz. Tat. *tělençĕ* Dilenci (KZTTTS 464).

Krçmlkr. *tilevük* Dilenci (KMTS 355).

Kmk. *tilençi* Dilenci (KMKTS 334).

Krm. Tat. *tilenci, tilençi* Dilenci (KTTRS 345).

Krym. *dilenci, kilençi, klençi* Dilenci (KKTS 147).

Kkp. *tilenşi* Dilenci (KKLPKTS 588).

Nog. *tilenşi* Dilenci (NRS 351).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *dilençi, tilençi* “dilenci, dilenen” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “dilenci” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dilek, diley, tilek I “Murat, arzu, dilek” (KıpTS 61, 276).

ET. *tilek* Dilek, istek (EDPT 498).

Krg. *tilek* Dilek, arzu, niyet, maksat (KS 738).

Kzk. *tilek* 1. Dilek, arzu 2. Rica, istek talep (KAZTTS 606).

Bşk. *tělek* 1. Dilek, istek; arzu 2. Temenni (BŞKTS 596).

Kaz. Tat. *tělek* Dilek, istek, amaç, gaye, arzu, talep (KZTTTS 464).

Krçmlkr. *tilek* Dilek, istek (KMTS 355).

Kmk. *tilek* Rica, dilek; niyaz (KMKTS 334).

Krm. Tat. *tilek* Dilek (KTTRS 345).

Krym. *dilek* Dilek (KKTS 147).

Kkp. *tilek*: Dilek, istek, arzu (KKLPKTS 588).

Nog. *tilek* 1. Dilek, arzu, istek 2. Rica, istek (NRS 351).

Eski Türkçede *tilek* "dilek, istek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "murat, arzu, dilek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dilek, istek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "talep, temenni, rica" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dilim, tilim "Dilim, parça" (KıpTS 61, 276).

ET. *tilim* Dilim (EDPT 500).

Krg. *tilim* 1. Dilme 2. Dilim (KS 738).

Kzk. *tilim* Dilim, bir dilim (KAZTTS 607).

Bşk. *tĕlĕm* Dilim (BŞKTS 596).

Kaz. Tat. *tĕlĕm* Dilim (KZTTTS 465).

Krçmlkr. *tilkem* Dilim, parça (KMTS 355).

Kmk. *tilim* Dilim (KMKTS 334).

Krm. Tat. *tilim* 1. Dilim (KTTRS 345). 2. *biy*. Kesit (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2011).

Krym. *dilim* Dilim (KKTS 147).

Kkp. *tilim* Dilim, dilimlenmiş olan şey (KKLPKTS 589).

Nog. *tilim* Dilim, parça, lokma (NRS 351).

Eski Türkçede *tilim* "dilim" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dilim, parça" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dilim" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde biyoloji alanında terimleşerek "kesit" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dilkü, tilkü, tülki, tülkü "Tilki" (KıpTS 61, 276, 287).

ET. *tilkü* Tilki (EDPT 498).

Krg. *tülkü* 1. Tilki 2. *mec.* Kurnaz, hilekâr (KS 77). 3. Tilki, bu hayvanın postundan yapılan (KTS 2129).

Kzk. *tülki* 1. Tilki 2. *mec.* Uyanık, kurnaz, zeki (KAZTTS 594).

Bşk. *tölkö* 1. Tilki 2. Tilki derisinden dikilmiş 3. Hilekâr, kurnaz (BŞKTS 630).

Kaz. Tat. *tölkě* 1. Tilki (KZTTTS 486). 2. Bu hayvanın derisi. 3. *sf.* Bu hayvanın derisinden dikilen. 4. *mec. kon*. Çok kurnaz, gizlice iş çeviren kişi için kullanılır (TTAS III, s. 250 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 308).

Krçmlkr. *tülkü* 1. Tilki 2. Kurnaz (KMTS 366).

Kmk. *tülkü* 1. Tilki 2. *mec.* Tilki, kurnaz, sinsi; kurnazca, sinsice (KMKTS 345).

Krm. Tat. *tilki* 1. Tilki (KTTTRS, 346). 2. Kurnaz biri (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2011).

Krym. *tilki* Tilki (KKTS 415).

Kkp. *tülki* Tilki (KKTS 609).

Nog. *tülki* 1. Tilki 2. *mec.* Sinsi, ikiyüzlü, yalaka (NRS 370).

Eski Türkçede *tilkü* "tilki" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tilki" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tilki" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "kurnaz biri, hilekâr", Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "tilki derisinden dikilmiş, yapılmış" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dilmaç, talmaç, tılmaç, tilmaç, tolmaç "Tercüman" (KıpTS 62, 260, 273, 276, 280).

ET. *tılmaç* Tercüman (EDPT 500).

Krg. *tilmeç* Dilmaç, tercüman (KS 738).

Kzk. *tilmaş* Çevirmen, tercüman, dilmaç (KAZTTS 607).

Bşk. *talmas* Tercüman, tilmaç (BŞKTS 574).

tılmas Tercüman, tilmaç (BŞKTS 608).

Kaz. Tat. *tılmaç* Tercüman, çevirmen (KZTTTS 470).

Krçmlkr. *tılmaç, tilmanç* Tercüman (KMTS 355).

Kmk. *tilmaç* esk. Mütercim, çevirmen; tercüman, dilmaç (KMKTS 335).

Krm. Tat. *tilmaç* Dilmaç, çevirici, tercüman (KTTRS 346).

Krym. *talmaç, tolmaç, tolmac* Tercüman, çevirmen (Koçak, 2021, s. 45).

Kkp. *dilmaş, tilmaş* Tercüman, başka dilden çeviri yapan kimse, dilmaç (KKLPKTS 122).

Nog. *tilmaş* Dilmaç, çevirmen (NRS 352).

tılmaş kon. Çevirmen *(arkaizm).*(NRS 374).

Eski Türkçede *tılmaç* "tercüman" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tercüman" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tercüman" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dilsüz, tilsiz, tilsüz "Dilsiz" (KıpTS 62, 276).

ET.-ø

Krg. *tilsiz* Dilsiz, dili olmayan (KS 738).

Kzk. *tilsiz* 1. Dilsiz, konuşamayan, tat. 2. *mec.* Kaskatı kesilmiş, donup kalmış 3. Sessiz sakin (KAZTTS 607).

Bşk. *tělhéź* Dilsiz, konuşma engelli (BŞKTS 597).

Kaz. Tat. *tělséz* 1. Dili olmayan, dili bozulan. 2. *mec.* Konuşma yeteneğinden mahrum olan, sesler ile anlaşamayan. 3. Genellikle iletişim kuramayan, konuşamayan (hayvanlar vb. hakkında). 4. Bir sebepten konuşamayan. 5. *mec.* Konuşup kendini savunma hakkından mahrum edilen. 6. *mec.* Dilleşmeyen, bağırmayan (TTAS III, s. 76 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 293).

Krçmlkr. *tilsiz* Dilsiz (KMTS 355).

Kmk. *tilsiz* 1. Sessiz, suskun, sakit 2. Dilsiz (KMKTS 335).

Krm. Tat. *tilsiz* 1. Dilsiz (KTTRS 346). 2. *mec.* Sessiz; sakin; çekingen; kendi halinde (insan hakkında). 3.: ~ler Anlaşılmayan bir dil konuşanlar (İkinci Dünya Savaşı zamanında Kırım'ı işgal eden faşistler bu şekilde adlandırılırdı) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2012).

Krym. *tilsiz* Dilsiz (KKTS 415).

Kkp. *tilsiz* 1. Konuşamayan, konuşma özürlü, dilsiz. 2. Konuşmayan, ses çıkarmayan, susan (KKLPKTS 589).

Nog. *tilsiz* 1. Dilsiz 2. *mec.* Sessiz, suskun, çok konuşmayan (NRS 352).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *dilsüz, tilsiz, tilsüz* "dilsiz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dilsiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "sessiz, sakin; çekingen", Kazak Türkçesinde "kaskatı kesilmiş, donup kalmış", Kazan-Tatar Türkçesinde "genellikle iletişim kuramayan, konuşamayan (hayvanlar vb. hakkında); bir sebepten konuşamayan; konuşup kendini savunma hakkından mahrum edilen", Kırım-Tatar Türkçesinde "İkinci Dünya Savaşı zamanında Kırım'ı işgal eden faşistler anlaşılmayan bir dil konuşanla için yapılan adlandırmalar" anlamında genişlemiştir.

Kıp. direk, tirek 1 "Direk, destek" (KıpTS 62, 277).

ET. *tirek, tirgek* 1. Direk, destek 2. Kavak, ağaç (EDPT 543).

Krg. *tirek* 1. Direk, ağaçtan veya demirden yapılan uzun ve kalın destek. 2. Direk, sütun. 3. *mec.* Değerli saygın, önde gelen kimse 4. *mec.* Destekçi, destek veren kimse, dayanak (KTS 2048).

Kzk. *tirek, tireniş* 1. Direk 2. *mec.* Destek, dayanak (KAZTTS 608).

Bşk. *tĕrek* 1. Dayak, direk, destek, dayanak 2. Kızağın iki yanına çakılan direk, destek 3. Destek olan kişi ya da şey (BŞKTS 600).

Kaz. Tat. *tĕrek* Direk, dayak, destek, dayanak, mesnet (KZTTTS 465).

Krçmlkr. *tirev* Destek, dayanak (KMTS 356).

Kmk. *tirew* 1. Mesnet, destek 2. *mec.* Engel, mania (KMKTS 335).

Krm. Tat. *direk* 1. Direk (KTTRS 98). 2. Direk (teknede). 3. *ağız* Ağaç *Terek* (Maşkaraoğlu, 2018, s. 765).

Krym. *direk* 1. Direk 2. Destek 3. Gemi direği (KKTS 147).

Kkp. *tirek* 1. Dayanak, güven, direk 2. Direk, destek, bir şeyi dayamaya yarayan nesne (KKLPKTS 589).

Nog. *direk* 1. Direk 2. *mec.* Destek, dayanak (NRS 100).

Eski Türkçede *tirek, tirgek* "direk, destek; kavak, ağaç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "direk, destek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "direk, destek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "değerli, saygın, önde gelen kimse", Başkurt Türkçesinde "kızağın iki yanına çakılan direk, destek", Kumuk Türkçesinde "engel", Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "gemi, tekne direği" anlamında genişlemiştir.

Kıp. diri, tiri I, tirig "Diri, canlı" (KıpTS 62, 277).

ET. *tirig* Diri, canlı (EDPT 543).

Krg. *tirüü, tiri* Diri (KS 739).

Kzk. *tiri* Diri (KAZTTS 608).

Bşk. *tĕrĕ* 1. Diri, canlı, yaşayan 2. Açıkça görünen, belirgin, belli (BŞKTS 600).

Kaz. Tat. *tĕrĕ, tĕrĕk* 1. Diri, canlı, zinde, dinç 2. Yaşayan, sağ (KZTTTS 466). 3. Gerçeği, asıl hâlindeki (seyrek karşılaşılan kişi vb. hakkında). 4. *mec.* Hareketli, çabuk. 5. *mec.* Hareketli, hızlı, atılgan. 6. *mec. kon*. Yumuşamayan, pişmeyen (yarma vb. hakkında). 7. *mec.* Bazı tabirlerde: Göze görünen, çok iyi görünen, apaçık (TTAS III, s. 79 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 293).

Krçmlkr. *tiri* Diri, dinç, çevik (KMTS 356).

Kmk. *tiri* 1. Çevik, atik, kıpırdak; canlı, atak 2. Cesaretli, cesur, gözü pek, yürekli 3. Diri, canlı 4. Tanecikli, iri, iri (taneli). 5. Sert, katı; bayat, kuru (KMKTS 335).

Krm. Tat. *tiri* 1. Diri (KTTRS 346). 2. Çiğ, pişmemiş 3. Dinç, çevik, sağlam, canlı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2016).

Krym. *tiri* Diri (KKTS 416).

Kkp. *tiri* Canlı, ölmemiş, diri (KKLPKTS 590).

Nog. *tiri* 1. Diri, canlı, ölmemiş; 2. *mec.* Enerjik, canlı, hareketli, aktif (NRS 352).

Eski Türkçede *tirig* "diri, canlı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "diri, canlı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "diri, canlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "açıkça görünen, belirgin, belli", Kazan-Tatar Türkçesinde "yaşayan, sağ; gerçeği, asıl hâlindeki (seyrek karşılaşılan kişi vb. hakkında); hareketli, çabuk; hareketli, hızlı, atılgan; yumuşamayan, pişmeyen (yarma vb. hakkında); göze görünen, çok iyi görünen, apaçık", Kumuk Türkçesinde "çevik, atik, kıpırdak; canlı, atak; cesaretli, cesur, gözü pek, yürekli; tanecikli, iri, iri (taneli); sert, katı; bayat, kuru", Kırım-Tatar Türkçesinde "çiğ, pişmemiş; dinç, çevik, sağlam, canlı", Nogay Türkçesinde "enerjik, canlı, hareketli, aktif" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dirsek, tirsek "Dirsek" (KıpTS 62, 277).

ET. *tirsgek* Dirsek (EDPT 553).

Krg. *tirsek* 1. Ruptura tendinis Achillis (Ayak bileği). 2 (gözde). arpacık (KS 739).

Kzk. *tirsek* Diz, baldır, incik (KAZTTS 608).

Bşk. *tĕrhek* 1. Dirsek 2. Kızağın iki yanına çakılan direk (BŞKTS 601).

Kaz. Tat. *tĕrsek* Dirsek (KZTTTS 467).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *tirsek* Dirsek (KMKTS 335).

Krm. Tat. *tirsek* 1. Dirsek (KTTRS 346). 2. *tek.* Dirsek, köşe 3. *coğ*. Dirsek; kıvrıntı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2017).

Krym.-ø

Kkp. *tirsek* 1. İnsan veya hayvanların dirseği 2. *ağ.* Aksi, huysuz, kavgacı (KKLPKTS 590).

Nog. *tirsek* Dirsek, dirsekle ilgili olan (NRS 353).

Eski Türkçede *tirsgek* "dirsek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dirsek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "dirsek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde şekilsel benzerlikten hareketle "ayak bileği, (gözde). arpacık", Başkurt Türkçesinde "kızağın iki yanına çakılan direk", Kırım-Tatar Türkçesinde teknik alanda "direk, köşe" ve coğrafya alanında "dirsek; kıvrıntı" anlamında terimleşerek genişlemiştir.

Kıp. diş I, Tiş "Diş" (KıpTS 62, 277).

ET. *tış* Diş (EDPT 557).

Krg. *tiş* 1. Diş (KS 739). 2. Diş, sarımsak dilimi, karanfil vb.nde dişe benzetilen tane 3. hyb. Diş omurgalı hayvanların çenelerinde veya ilkel yapılı omurgalıların gırtlak ve ağızlarında bulunan kemiksi sert parçaları 4. Diş, çark, testere, tarak vb. çentikli şeylerdeki çıkıntıların her biri (KTS 2052).

Kzk. *tis* 1. Diş 2. *mec.* Alet edavat; makine dişi (KAZTTS 608).

Bşk. *tĕş* 1. Diş 2. Çeşitli aletlerde ya da teknik parçalardaki diş 3. Meyve çekirdeği (BŞKTS 603).

Kaz. Tat. *tĕş* 1. Diş 2. Çark dişi, dişli (KAZTTS 467). 3. *mec.* Çeşitli iş aletlerinde, makinalarda vb. bir şeyi tutturmak, dağıtmak ya da tutturup çekmek, tutturup koparmak için yapılan sivri çıkıntı. 4. Çeşitli taşıyıcı mekanizmalarda vb. özel çıkıntı ya da parça. 5. Bazı aletlerin kendi içinde eşit olarak dizilen ve eşit aralıklar oluşturan kısımları (bunlardan biri). hakkında (TTAS III, s. 87 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 295).

Krçmlkr. *tiş* 1. Diş 2. Şiş, sivri demir (KMTS 356).

Kmk. *tiş* 1. Diş, dişsel 2. Çentik (KMKTS 335).

Krm. Tat. *tiş* Diş (KTTRS 346). 2. *tek*. Diş; pıçḳı ~i El testeresi dişi 3. Kulak demiri (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2018).

Krym. *çiş, diş, tiş* Diş (KKTS 132).

Kkp. *tis* 1. Ağızdaki yemeği çiğnemeye mahsus organ, diş 2. *ağ.* Tırmık vb.şeylerin ucu (KKLPKTS 590).

Nog. *tis* 1. Diş 2. Diş (tarak, testere gibi eşyalarda) (NRS 353).

Eski Türkçede *tış* "diş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "diş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "diş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde teknik alanda terimleşerek "makine dişi", Kırgız Türkçesinde "diş, sarımsak dilimi, karanfil vb.nde dişe benzetilen tane; diş omurgalı hayvanların çenelerinde veya ilkel yapılı omurgalıların gırtlak ve ağızlarında bulunan kemiksi sert parçaları", yine Kazan-Tatar Türkçesinde "*mec.* çeşitli iş aletlerinde, makinalarda vb. bir şeyi tutturmak, dağıtmak ya da tutturup çekmek, tutturup koparmak için yapılan sivri çıkıntı; çeşitli taşıyıcı mekanizmalarda vb. özel çıkıntı ya da parça; bazı aletlerin kendi içinde eşit olarak dizilen ve eşit aralıklar oluşturan kısımları (bunlardan biri). hakkında" gibi mecaz anlamlarla ve deyim aktarmaları yoluyla, Başkurt Türkçesinde "meyve çekirdeği", Karaçay-Malkar Türkçesinde "şiş, sivri demir", Kumuk Türkçesinde "çentik", Karakalpak Türkçesinde "tırmık vb. şeylerin ucu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dişi, tişi "Dişi, kadın" (KıpTS 62).

ET. *tişi* Dişi (EDPT 560).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *tĕşĕ* Dişi, dişi cinsiyetli (BŞKTS 603).

Kaz. Tat. *tĕşĕ* Dişi (hayvan) (KZTTTS 467).

Krçmlkr. *tişi* Dişi (KMTS 356).

tişiruv Kadın (KMTS 356).

Kmk. *tişi* Dişi, kancık (KMKTS 336).

Krm. Tat. *dişi* Dişi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 767).

Krym. *tişi* Dişi (KKTS 416).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tişi* "dişi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dişi, kadın" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "dişi, kadın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dobuḳ, dopuḳ, ṭapuḳ, ṭobuḳ, topuḳ "Topuk" (KıpTS 63, 64, 263, 278, 281).

ET. *topıḳ* Topuk (EDPT 437).

Krg. *topuk, tomuk* 1. Dizkapağı 2. Beygir ayağının köstek yeri (KS 746-747).

Kzk. *tobıq* 1. Topuk 2. Büyükbaş hayvanın topuğu (KAZTTS 568).

Bşk. *tubıḳ* 1. Ayak topuğu, topuk 2. Diz (BŞKTS 638).

Kaz. Tat. *tubıḳ* 1. Topuk, ayak topuğu (KZTTTS 494). 2. *ağ.* Diz kapağı, diz (TTAS III, s. 144 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 317).

Krçmlkr. *tobuḳ* Diz (KMTS 357).

Kmk. *tobuq* Diz (KMTS 337).

Krm. Tat. *tobuq* Aşık çıkıntısı, ayak bileği (KTTRS 347).

Krym. *tobuq* Topuk (KKTS 418).

Kkp. *tobıq* Ayağın topuk kısmı, topuk kemiği (KKLPKTS 591).

Nog. *tobık* Diz kapağı (NRS 353).

Eski Türkçede *topıḳ* "topuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "topuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "topuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve

Nogay Türkçesinde “diz; diz kapağı”, Kırgız Türkçesinde “beygir ayağının köstek yeri”, Kazak Türkçesinde “büyükbaş hayvanın topuğu” anlamında genişlemiştir.

Kıp. doġrı, doġru, ṭoġrı, ṭoġru 1, torı, tura II, tuvra “Doğru, yanlış olmayan” (KıpTS 63, 278, 279, 281, 284, 286).

ET. *toġru, toġuru* Doğru, dürüst, yanlış olmayan (EDPT 471).

Krg. *tuura* 1. Doğru dürüst, sahi, düz, adil, namuslu; 2. En, genişlik 3 (menfi cümlede). Hiçbir zaman, dünyada ! (KS 765).

Kzk. *tuvra* 1. Dosdoğru, doğru; direkt 2. Tam, kesin 3. *mec.* Doğru, adil (KAZTTS 582-583).

Bşk. *toġro* İyi niyetli, saf yürekli, doğru dürüst (BŞKTS 621).

tuġrı 1. Doğru, düz 2. Direkt, doğrudan doğruya 3. Dürüst, hakiki, doğru 4. Hatasız 5. Adil 6. Sadık (BŞKTS 640).

Kaz. Tat. *tugrı, turı* 1. Doğru, düz 2. Düz çizgi 3. En kestirmeden, en yakın 4. Direkt, doğrudan doğruya 5. İsabetli 6. Gizlemeden, açıkça 7. Dürüst, hakiki, doğru 8. Adil 9. Hatasız 10. Sadık 11. Dilde esas anlam (KZTTTS 500). 12. Çeşitli noktaları doğrudan birleştiren (bağlantı, yol vb. hakkında). 13. *zf.* Başka bir şeye bakmadan, en evvel; açıklamalardan uzak; doğrudan doğruya. 14. *zf.* Tam karşıdaki nesneye, öne; kenara değil. 15. *zf.* Nişan alınan şeyi vuracak hâlde tutup, düz. 16. *mec*. Gerçek, doğru. 17. Adaletli, dürüst, namuslu. 18. *zf.* Saf gönül ile. 19. *mec.* Hıyanet etmeyen, inançlı, sadık. 20. *mat.* Birinin artması (ya da azalması). diğerinin artmasına (ya da azalmasına). sebep olan (TTAS III, ss. 172-173 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 318).

Krçmlkr. *tuvra* Doğru, direkt, karşı (KMTS 364).

Kmk. *tuwra* 1. Doğru, doğruca 2. Doğru, hakiki; doğru olarak; gerçek, hakikat 3. Adil, adaletli, haklı; haklı, doğru; samimi, açık, açık yürekli, namuslu, dürüst; adilane, haklı olarak, dürüstlükle, samimi olarak (KMKTS 344).

Krm. Tat. *doğru, toğru* 1. Doğru (KTTRS 99). 2. Doğru, hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2025). 3. Doğru, yalan olmayan. 4. Dürüst. 5. Gerçek, hakikat 6 (yön göstermek için kullanılan kelime). Bir yere doğru (gitmek). 7.

dlb. Gerçek anlam; ~ mana *dlb*. Gerçek anlam (bir kelimenin temel anlamı, akla gelen ilk anlamı). (KTTRS 770).

Krym. *doğrı* Doğru (KKTS 148).

Kkp. *tuwra* 1. Düz, dik, doğru 2. Gerçek, hakiki, doğru (KKLPKTS 607).

Nog. *tuvra* 1. Düz 2. Doğru 3. Adil 4. Doğrudan (NRS 364).

Eski Türkçede *toġru, toġuru* "doğru, dürüst, yanlış olmayan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "doğru, yanlış olmayan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "doğru, yanlış olmayan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde mecaz anlamlarla, dil bilimi ve matematik alanında terimleşme yoluyla genişlemiştir.

Kıp. doḳız, doḳuz, taḳuz, toġuz, toḳuz, ṭoḳuz, toḳḳuz "Dokuz sayısı" (KıpTS 63, 259, 279).

ET. *toḳḳuz, toḳuz* Dokuz sayısı (EDPT 474).

Krg. *to*ğuz 1. Dokuz 2. *tar.* Dokuzluk (dokuz baş hayvandan ibaret hediye yahut ceza) (KS 742).

Kzk. *toğız* 1. Dokuz 2. *mec.* Kazak geleneklerine göre verilen hediye veya cezanın dokuz olması, dokuza tamamlanması (KAZTTS 568).

Bşk. *tuġıź*: Dokuz (BŞKTS 640).

Kaz. Tat. *tuğız* 1. Dokuz (KZTTTS 496). 2. 9 sayısının miktarı. 3. *mec.* Kendinden sonra gelen sözler ile birlikte çokluğu, çok fazla olmayı bildirir. 4. *etn*. Bazı büyülerde sık kullanılan sayılardan biri (TTAS III, s. 148 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 317).

Krçmlkr. *toġuz* Dokuz (KMTS 358).

Kmk. *toğuz* say. is. Dokuz (KMKTS 337).

Krm. Tat. *doquz, doḳız* 1. Dokuz (KTTRS 100). 2 (etnografya). Çamaşır takımı (gelinin damadına verdiği düğün hediyesi). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 772).

Krym. *doquz* Dokuz (KKTS 150).

Kkp. *toğız* Dokuz sayısı (KKLPKTS 592).

Nog. *togız sayı,* dokuz (NRS 354).

Eski Türkçede *tokḳuz, toḳuz* "dokuz sayısı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dokuz sayısı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dokuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "dokuzluk (dokuz baş hayvandan ibaret hediye yahut ceza).", Kazak Türkçesinde "Kazak geleneklerine göre verilen hediye veya cezanın dokuz olması, dokuza tamamlanması", Kazan-Tatar Türkçesinde "9 sayısının miktarı; kendinden sonra gelen sözler ile birlikte çokluğu, çok fazla olmayı bildirme; bazı büyülerde sık kullanılan sayılardan biri", Kırım-Tatar Türkçesinde "çamaşır takımı (gelinin damadına verdiği düğün hediyesi)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. doḳmaḳ, toḳmaç, toḳmaḳ "Tokmak" (KıpTS 63, 279).

ET. *toḳımaḳ* Tokmak (EDPT 470).

Krg. *tokmok* 1. Tokmak (KS 743). 2. Tura, oyunda vurmak için kullanılan düğümlenmiş eşarp (KTS 2062).

Kzk. *toḳpaḳ* 1. Tokmak 2. Darbe, ceza (KAZTTS 570).

Bşk. *tuḳmaḳ* 1. Tokmak 2. Atın alnına takılan demir 3. Duvar saatindeki sarkaç ağırlık 4. Küçük ceza, hafif ceza (BŞKTS 640).

Kaz. Tat. *tuḳmaḳ* 1. Ağaç tokmak 2. Duvar saatindeki sarkaç ağırlık 3. Dirsek ile bilek mesafesinde uzunluk ölçüsü, yen 4. Yumruk 5. Bela, ceza (KZTTTS 496). 6. *ağ*. Koçan (TTAS III, s. 156 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 319). 7. *ağ*. Atın boynundaki yaraya değmemesi amacıyla boyunluğa takılan kalın kumaş parçası (TTAS 2005, s. 562, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 320).

Krçmlkr. *toḳmaḳ* 1. Topuz, tokmak 2. Gümüş işlemeli yuvarlak düğme (KMTS 358).

Kmk. *toqmaq* Tokmak (KMKTS 339).

Krm. Tat. *toqmaq* Tokmak; havaneli (KTTRS 348).

Krym. *toqmaq* Tokmak, çıngırak (KKTS 419).

Kkp. *toqpaq* Tokmak (KKLPKTS 593).

Nog. *toqpak* Tokmak, tokmak zili (NRS 355).

Eski Türkçede *toḳımaḳ* "tokmak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tokmak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tokmak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "tura, oyunda vurmak için kullanılan düğümlenmiş eşarp", Kazak, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "bela, ceza", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "duvar saatindeki sarkaç ağırlık", Başkurt Türkçesinde "atın alnına takılan demir", Kazan-Tatar Türkçesinde "uzunluk ölçüsü, yen; yumruk; bela, ceza; koçan; atın boynundaki yaraya değmemesi amacıyla boyunluğa takılan kalın kumaş parçası", Karaçay-Malkar Türkçesinde "gümüş işlemeli yuvarlak düğme" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dolḳuḳ "Tulum" (KıpTS 63).

ET. *tuluk* Şarap tulumu (EDPT 495).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *tuluḳ* Tulum (KMTS 363).

Kmk. *tuluq* Tulum, kırba (KMKTS 342).

Krm. Tat.-ø

Krym. *tulum, tulup, tuluv* Deri; deri tulum (KKTS 425).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tuluk* "şarap tulumu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "tulum" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "tulum" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dolu, tolı, ṭolu I, toluġ “Dolu” (KıpTS 63, 280).

ET. *tolu* Dolu; pek çok (EDPT 491).

Krg. *tolu, toltura* 1. Dolu; tolu ay: dolun ay (KS 745). 2. Dolu, bir yerde sayıca çok 3. Dolu, boş yeri olmayan 4. Çok olan, sayıca çok, kalabalık 5. *mec*. Çok, fazla (KTS 2067).

Kzk. *tolı* 1. Dolu, dolmuş 2. Çok, bol, sayısız, hadsiz (KAZTTS 572).

Bşk. *tulı* 1. Dolu 2. Tam, bütün, eksiksiz 3. Dolgun (BŞKTS 641).

Kaz. Tat. *tulı* 1. Dolu, tam, bütün, eksiksiz, dolgun 2. Hisleri dolup taşan, duygu, üzüntü bakımından dolu 3. Tamamen, bütünüyle (KZTTTS 498). 4. Güçlü, semiz. 5. Kabarık, dolgun (cansız şeyler, daha çok da bitkiler hakkında). 6. *mec.* İş, olaylar açısından zengin. 7. Ḫislĕ, ĕçteleklĕ gibi sözlerle birlikte ‘zengin, derin’ anlamını bildirir. 8. Hiçbir kısmı bırakılmayan, tamamını içine alan. 9. Çok yönlü, sonuna kadar yeterli. 10. *mec.* Gerekli özelliklere tamamıyla sahip olan. 11. Mümkün olan hepsi, bütün. 12. *zf.* Mümkün olduğunca, yeterli hâle getirip. 13. Belli, gerekli ölçüdeki; gerekli norma ulaşan, tam. 14. Sonuna kadar getirilen, tamamlanan. 15. *mec*. Sınırsız (TTAS III, ss. 161-162 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 320).

Krçmlkr. *tolu* Dolu (KMTS 359).

Kmk. *tolu* Türlü manalarda. Tam; detaylı, ayrıntılı, teferruatlı, mufassal; tam olarak; etraflıca, etraflı bir şekilde, detaylı bir şekilde, ayrıntılı olarak, teferruatıyla, mufassalan (KMKTS 337).

Krm. Tat. *tolu* 1. Dolu (KTTRS 348). 2. Dolu (silah hakkında). 3. Etraflı, ayrıntılı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2033).

Krym. *dolı, tolı, tolu* Dolu (KKTS 149).

Kkp. *tolı* 1. Boş değil, dolu. 2. Çok, bol (KKLPKTS 594).

Nog. *tolı* 1. Dolu, yarısı doldurulmuş, tamamen dolmuş; 2. Tamamlanmış; 3. Rusçada *tam, tamamı* anlamındaki *полно*- sözüyle beraber kullanılan kelimelere karşılık gelmektedir: kıymetli, değerli; 4. Dolu, dopdolu; benzer, onun gibi; kapsamlı, tam, ayrıntılı (NRS 356).

Eski Türkçede *tolu* “dolu; pek çok” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “dolu” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “dolu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde “çok, bol, sayısız, sınırsız”, Kazan-Tatar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde “tam, bütün, eksiksiz”, Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde “dolu, boş yeri olmayan, dolgun”, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde “etraflı, ayrıntılı”, Kazan-Tatar Türkçesinde “hisleri dolup taşan, duygu, üzüntü bakımından dolu; güçlü, semiz; kabarık, dolgun (cansız şeyler, daha çok da bitkiler hakkında); iş, olaylar açısından zengin; Ḫislĕ, ĕçteĕklĕ gibi sözlerle birlikte ‘zengin, derin’ anlamını bildirir; çok yönlü, sonuna kadar yeterli; gerekli özelliklere tamamıyla sahip olan; mümkün olduğunca, yeterli hâle getirip; belli, gerekli ölçüdeki; gerekli norma ulaşan, tam; sonuna kadar getirilen, tamamlanan”, Kırım-Tatar Türkçesinde “dolu (silah hakkında).” anlamında genişlemiştir.

Kıp. don I, ton, ṭon “Elbise” (KıpTS 64, 280).

ET. *ton* Kıyafet, elbise (EDPT 512).

Krg. *ton* 1. Kürk, geniş yakalı gocuk (KS 747). 2. Genel olarak mont 3. Döl kesesi 4. Örtü (KTS 2071).

Kzk. *ton* Kürk (KAZTTS 573).

Bşk. *tun* 1. Manto, palto, kürk 2. Hayvan kürkü 3. Elbise, kıyafet (BŞKTS 643).

Kaz. Tat. *tun* 1. Kürk manto, palto 2. Elbise, kıyafet 3. Hayvanın kürkü (KZTTTS 498). 4. *mec.* Yeryüzünü, bitkileri, yapıları kaplayan kar, toz vb. hakkında (TTAS III, s. 165 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 321).

Krçmlkr. *ton* Kürk (KMTS 359).

Kmk. *ton* Manto, palto; gocuk (KMKTS 338).

Krm. Tat. *ton* Kürk (manto) (KTTRS 349).

Krym. *don, ton* Don (KKTS 149).

Kkp. *ton* Koyun derisinden yapılan ve yünlü kısmı içe gelecek şekilde dikilen giyecek, kış giyeceği (KKLPKTS 595).

Nog. *ton* Kürk, kürk yünü (NRS 356).

Eski Türkçede *ton* “kıyafet, elbise” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “elbise” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar Türkçesinde “elbise” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “kürk, manto”, Kazan-Tatar Türkçesinde “hayvanın kürkü; yeryüzünü, bitkileri, yapıları kaplayan kar, toz vb.”, Kırgız Türkçesinde “döl kesesi; örtü” gibi anlamlarla özelleşmiştir.

Kıp. doru I, ṭoġru, torı, toru I, ṭoru I. “Koyu kahverengi, hurma rengi” (KıpTS 64, 279, 281).

ET. *toruġ* Doru renk, koyu kahverengi; doru at (EDPT 538) (DTS 578).

Krg. *toru* Doru (KS 751).

Kzk. *torı* 1. Doru (at). 2. Esmer (insan) (KAZTTS 576).

Bşk. *turı* Doru (at rengi) (BŞKTS 647).

Kaz. Tat. *turı* II*, turat* Doru at (KZTTTS 500).

Krçmlkr. *toru* Doru (KMTS 360).

tor Doru at (KMTS 359).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *toru* Doru (KTTRS 350).

Krym. *toru* Doru (KKTS 421).

Kkp. *torı* Sarı konur renk, kahverengiye yakın renk, doru (KKLPKTS 598).

Nog. *torı* At cinsi (NRS 358).

Eski Türkçede *toruġ* “doru renk, koyu kahverengi; doru at” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “koyu kahverengi, hurma rengi” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “doru; doru at” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. doynaḳ, toynaḳ, ṭoynaḳ, tuyaḳ, tuynaḳ “Hayvan tırnağı” (KıpTS 64, 281, 286).

ET. *tuyaġ* Hayvan tırnağı, toynak (EDPT 568).

Krg. *tuyak, tuygak* 1. Hayvan tırnağı (tuynak). 2. *tar.* Hayvan otlatma mukabilinde devletin aldığı resim 3. At tuynağı biçiminde olan gümüş külçesi 4. Baş (hayvan sayısı). 5. Nesil, zürriyet (KS 767). 6. *mec.* Oğul 7. Kartal tırnağı.(KTS 2123).

Kzk. *tuyaq* 1. At, eşek, inek gibi hayvanların ayak tırnakları; toynak. 2. *mec.* Küçükbaş hayvanlar, davar. 3. *mec*. Zürriyet, çocuk (KAZTTS 591). 4. Baş, *Neşe tuyak malın bar* ? – Kaç baş hayvanın var ? (KAZS 279).

Bşk. *toyaḳ* 1. Hayvanlarda ayak ucunu kaplayan kalın tırnak, toynak 2. Kızağın gövdesi ile kızaklarını birleştiren kısa tahta 3. Kadın takılarında uçlarına para takılarak yapılan kordon (BŞKTS 628).

Kaz. Tat. *toyaḳ* At, sığır, koyun vb. hayvanlarda ayak ucunu kaplayan kalın tırnak, toynak (KZTTTS 484).

Krçmlkr. *tuyaq* At, eşek cinsi hayvanların tırnağı, toynak (KMTS 364).

Kmk. *tuyaq* Hayvan tırnağı (KMKTS 345).

Krm. Tat. *tuyaq* 1. Ayak (mobilyada). 2. Toynak 3 (etnografya). Ocağın içinde bulunan ve kazan asmak için kullanılan yatay çubuklar (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2083).

Krym. *tuyaq* Toynak (KKTS 429).

Kkp. *tuyaq* 1. Hayvanın ayağındaki boynuzlu kısım, toynak. 2. Hayvanların “baş” sayısı, hayvanları saymada kullanılan ifade. 3. Evlat, oğul, nesil (KKLPKTS 608).

Nog. *tuyak* 1. Tırnak, tırnaklı 2. Ayak; ***stoldıŋ tuyagı*** masanın ayağı (NRS 367).

Eski Türkçede *tuyaġ* “hayvan tırnağı, toynak” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “hayvan tırnağı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “hayvan tırnağı, toynak” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde “hayvan sayısı”, Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesinde “çocuk, oğul”, Kırgız Türkçesinde “hayvan otlatma mukabilinde devletin aldığı resim; at tuynağı biçiminde olan gümüş külçesi; kartal tırnağı”, Başkurt Türkçesinde “kızağın gövdesi ile

kızaklarını birleştiren kısa tahta; kadın takılarında uçlarına para takılarak yapılan kordon", Kırım-Tatar Türkçesinde "ocağın içinde bulunan ve kazan asmak için kullanılan yatay çubuklar", Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde deyim aktarması yoluyla "mobilyada ayaklar" anlamında genişlemiştir.

Kıp. doz, toz I, ṭoz "Toz" (KıpTS 64, 281).

ET. *toz* 1. Toz 2. Huşağacı kabuğu (EDPT 570-571).

Krg. *toz* 1. Huşağacı kabuğu 2. Toz 3. Un tozu (KS 752). 4. Buzdan taşan su (KTS 2086).

Kzk. *toz* Toz (KTLS 900).

Bşk. *tuźan* 1. Toz 2. Çamur, kir (BŞKTS 649).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *toz* 1. Toz (KTTRS 350). 2. Toz biçiminde herhangi bir madde; 3. Pudra 4. *bot.* polen (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2050).

Krym. *doz, toz* Toz (KKTS 150).

Kkp. *toz* 1. Toz 2. Hareket, rüzgar vb. şeylerin tesiriyle havaya kalkan toz. *Tozaŋ* (KKLPKTS 600).

Nog.-ø

Eski Türkçede *toz* "toz; huşağacı kabuğu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "toz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "toz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "un tozu", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "çamur, kir", Kırım-Tatar Türkçesinde "pudra" ve botanik alanında terimleşerek "polen", Nogay Türkçesinde "hayvan dışkısı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dögüç "Sarımsak havanı" (KıpTS 64).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *töygös* Tokmak, havan tokmağı (BŞKTS 636).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *tüygüç* Oklava; havaneli, havan tokmağı (KMTS 367).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tüygüç* Havan eli; tokmak (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2102).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *tüygüş* Havan (NRS 368).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *dögüç* "sarımsak havanı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Nogay Türkçesinde "havan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "havan tokmağı", Karaçay-Malkar Türkçesinde "oklava" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dökiçi "Dökücü" (KıpTS 64).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *tögüvçi* Döken kimse (KKTS 423).

Kkp. *tögiwşi* Döken, saçan (KKLPKTS 601).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *dökiçi* "dökücü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "döken, saçan (kimse)." açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "sıvıyı bir yerden başka bir yere döken veya aktaran alet" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dörd, dört, dörüd, dörüt, tört, türt "Dört (sayı)." (KıpTS 64, 65, 282, 288).

ET. *tört* Dört sayısı (EUES 740) (DTS 581).

Krg. *tört* 1. Dört (KS 756). 2. Bu sayıyı gösteren 4 ve IV rakamlarının adı (KTS 2096).

Kzk. *tört* Dört (KAZTTS 580).

Bşk. *dürt* Dört (BŞKTS 135).

Kaz. Tat. *dürt* Dört (KZTTTS 109).

Krçmlkr. *tört* Dört (KMTS 361).

Kmk. *dört* Dört (KMKTS 115).

Krm. Tat. *dört* Dört (KTTRS 101).

Krym. *dört* Dört (KKTS 151).

Kkp. *tört* Dört sayısı, dört (KKLPKTS 602).

Nog. *dört* Dört (NRS 101).

Eski Türkçede *tört* "dört sayısı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "dört (sayı)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dört" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dördünçi, dördünçü "Dördüncü" (KıpTS 64).

ET. *törtünç* Dördüncü (EDPT 535).

Krg. *törtünçü* Dördüncü (KS 756).

Kzk. *törtinşi* Dördüncü (KZTTTS 580).

Bşk. *dürtěnsě* Dördüncü (BŞKTS 135).

Kaz. Tat. *törtinşi* Dördüncü (KAZTTS 580).

Krçmlkr. *törtünçü* Dördüncü (KM II: 633 akt. Ceylan, 2022, s. 205).

Kmk. dörtünçü Dördüncü (KMKTS 115).

Krm. Tat. *dörtünci* Dördüncü (KTTRS 101).

Krym. *dördünci, dörtünçü* Dördüncü (KKTS 151).

Kkp. *törtinşi* Dördüncü (KKLPKTS 602).

Nog. *dörtinşi* Dördüncü (NRS 102).

Eski Türkçede *törtünç* "dördüncü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "dördüncü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dördüncü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dörtkül, törkül, törtgül, törtkil, törtkül "Dört köşeli, dörtgen" (KıpTS 64, 282).

ET. *törtgil* Dörtgen, dört köşeli (EDPT 535).

Krg. *törtkül* 1. Dört köşeli, murabba 2. Kale, hisar 3. Şehir yeri (KS 756).

Kzk. *törtkil* 1. Dört köşeli bir desen, nakış türü 2. Dört köşeli (KAZTTS 580). 3. Kare (KAZS 276).

Bşk. *dürtkěl* Dörtgen, kare (BŞKTS 135).

Kaz. Tat. *dürtkěl* Dört kenarlı veya kare biçiminde (KZTTTS 109).

Krçmlkr. *törtgül* Dört köşe, dörtgen (KMTS 361).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *dörtkil* Kare; değirmi (KTTRS 101).

Krym. *dörtkül* Dörtgen (KKTS 151).

Kkp.-ø

Nog. *dörtkil* 1. Kare, dört köşeli 2. Dörtgen (NRS 102).

Eski Türkçede *törtgil* "dörtgen, dört köşeli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "dört köşeli, dörtgen" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "dörtgen, dört köşeli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "kale, hisar; şehir yeri" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dös, döş, töş "Göğüs, döş, kaburga altı" (KıpTS 65, 282).

ET. *töş* Döş, göğüs (EDPT 558).

Krg. *töş* 1. Göğüs, döş 2. Dağın eteğinden bir parça yukarı kısmı; yamacın aşağı kısmı (KS 757). 3. Göğüs, meme 4. Döş kemiği (KTS 2097).

Kzk. *tös* 1. Döş, göğüs 2. Hayvanların göğüs kafesi 3. Kadın, kız göğsü, meme. 4. *mec.* Dağ ve tepe yüzü, yamacı, yakası 5. Örs (KAZTTS 580).

Bşk. *tüş* 1. Göğüs, bağır, döş 2. Örs çekici; küçük örs (BŞKTS 652).

Kaz. Tat. *tüş* 1. Göğüs, bağır, döş 2. Tavuk vb. hayvanın soyulup temizlenmiş hali, piliç **-tüşke** Tavuk vb. hayvanın soyulup temizlenmiş hali, piliç (KZTTTS 506).

Krçmlkr. *töş* 1. Göğüs 2. Örs 3. Yamaç, tepe, dağ 4. Hörgüç (KMTS 361-362).

Kmk. *töş* Göğüs (KMKTS 341).

Krm. Tat. *töş* Döş; gövde (ön kısım) (KTTRS 351).

Krym. *döş, töş* Göğüs, döş (KKTS 151).

Kkp. *tös* 1. Döş, göğüs kısmı 2. Üstünde demir dövülen alet, örs (KKLPKTS 602).

Nog. *tös* 1. Göğüs, sine; göğüsle ilgili olan 2. Göğüs eti 3. Dağın döşü, yamaç (NRS 362).

Eski Türkçede *töş* "döş, göğüs" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "göğüs, döş, kaburga altı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "döş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak

Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "dağ yamacı", Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Karakalpak Türkçesinde "üstünde demir dövülen alet, örs" anlamında genişlemiştir.

Kıp. döşek, töşek "Döşek, yatak" (KıpTS 65, 282).

ET. *töşek* Döşek, yatak (EDPT 563).

Krg. *töşök* 1. Yatak (KS 757). 2. Yatak, yün, pamuk, kuş tüyü vb. maddelere kılıf geçirerek yapılan şilte (KTS 2097).

Kzk. *tösek* 1. Döşek, yatak 2. Sedir (KAZTTS 580).

Bşk. *tüşek* 1. Döşek, yatak 2. Dağ eteği (BŞKTS 652).

Kaz. Tat. *tüşek* Döşek, yatak (KZTTTS 506).

Krçmlkr. *töşek* Döşek (KMTS 362).

Kmk. *töşek* Döşek (KMKTS 341).

Krm. Tat. *töşek* 1. Döşek; yatılan yer (KTTRS 351). 2. Şilte (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2057).

Krym. *döşek, töşek* Yatak; döşek (KKTS 151).

Kkp. *tösek* Döşek, yatak (KKLPKTS 602).

Nog. *tösek* Döşek, yatak, şilte (NRS 362).

Eski Türkçede *töşek* "döşek, yatak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "döşek, yatak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "döşek, yatak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam Dairesi Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesinde "şilte", Kazak Türkçesinde "sedir", Başkurt Türkçesinde "dağ eteği" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḍuḍaġ, dudaḳ, todaḳ, tutaġ, tudaḳ, tutaḳ "Dudak" (KıpTS 65, 278, 283, 285).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *dudaq* Dudak, üst dudak (KTTRS 102).

Krym. *dudaq* Dudak (KKTS 151).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḍuḍaġ, dudaḳ, todaḳ, tutaġ, tudaḳ, tutaḳ* "dudak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "dudak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dumaġı, tumaġı, tumav, tumov "Nezle" (KıpTS 65, 283, 284).

ET. *tumaġu* Nezle (EDPT 505).

Krg. *tumoo yahut sasık tumoo* Nezle, tumağı, soğuk algınlığı, grip (KS 759).

Kzk. *tumav* Grip, soğuk algınlığı, nezle (KAZTTS 586).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *tomav* Nezle, soğuk algınlığı (KZTTTS 481).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *tumaw* Nezle, nevazil, soğuk algınlığı (KMKTS 342).

Krm. Tat. *tımav, tumav* Nezle, tumağı (KTTRS 343).

Krym. *tumuv* Katar nezle (KKTS 425).

Kkp. *tımaw, tumaw* Grip hastalığı (KKLPKTS 604).

Nog.-ø

Eski Türkçede *tumaġu* "nezle" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "nezle" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak,

Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "nezle, soğuk algınlığı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dumşaḳ, dumşuḳ, tomşuḳ "Kuş gagası" (KıpTS 65, 280).

ET. *tumşuḳ* Gaga, kuş gagası; burun (EDPT 509).

Krg. *tumşuk* 1. Gaga, hayvan suratı, hayvan burunu 2. Oyanın (gemin). burna gelen kısmı 3. *coğ*. Burun (KS 759). 4. Burun 5. Burun, bazı şeylerin uzun ve sivri bölümü, baş kısmı 6. Dağ çıkıntısı (KTS 2109).

Kzk. *tumsıq* 1. Burun, gaga 2. Tepecik, tümsek 3. Ayakkabının burnu, ön tarafı (KAZTTS 586).

Bşk. *tomşoḳ* Gaga (BŞKTS 624).

Kaz. Tat. *tomşıḳ* 1. Gaga 2. Yüz, çehre (KZTTTS 482).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tumşuḳ* 1. Tumşuk (papağan, kartal vb. kuşların kemerli gagası). 2. *ağ*. Somak; surat (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2069).

Krym.-ø

Kkp. *tumsıq* 1. İnsan veya hayvanların ağız boşluğu, avurt; (kuşlarda). gaga. 2. *coğ.* Deniz veya göle uzanan kara parçası, burun (KKLPKTS 604).

Nog. *tumsık* Surat, yüz (hayvanlarda) (NRS 365).

Eski Türkçede *tumşuḳ* "gaga, kuş gagası; burun" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kuş gagası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "gaga" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Karakalpak Türkçesinde "burun, deniz veya göle uzanan kara parçası", Kırgız Türkçesinde "oyanın (gemin). burna gelen kısmı; burun; burun, bazı şeylerin uzun ve sivri bölümü, baş kısmı; dağ çıkıntısı", Kazak Türkçesinde "tepecik, tümsek; ayakkabının burnu, ön tarafı", Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "yüz, surat" anlamında genişlemiştir.

Kıp. duna, tana, ṭana I “İki yaşındaki sığır, dana” (KıpTS 65, 261).

ET.-ø

Krg. *tana* Dana (iki yaşına basmış genç inek) (KS 706).

Kzk. *tana* İki yaşını doldurmamış olan inek yavrusu, dana (KAZTTS 547).

Bşk. *tana* Dana (BŞKTS 577).

Kaz. Tat. *tana* Dana (KZTTTS 445).

Krçmlkr. *tana* 1. Dana 2. Çocuklara karşı bir hitap şekli (KMTS 339).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tana* (İki yaşında). düve (KTTRS 329).

Krym. *tana* Dana (KKTS 394).

Kkp. *tana* Bir yaşını doldurmamış inek, dana (KKLPKTS 563).

Nog. *tana* İki yaşında dana (NRS 333).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *duna, tana, ṭana* I “iki yaşındaki sığır, dana” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “dana” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde “çocuklara karşı bir hitap şekli” anlamında genişlemiştir.

Kıp. durġay, turġay “Toygar kuşu” (KıpTS 65, 284).

ET. *torġay* Bir tür kuş, serçe (EDPT 541).

Krg. *torġoy* Tarla kuşu (KS 750).

Kzk. *torğay* Serçe, serçe kuşu (KAZTTS 575).

Bşk. *turġay* Tarla serçesi, toygar (BŞKTS 646).

Kaz. Tat. *turġay* Tarla serçesi, toygar (Alauda Arvensis) (KZTTTS 500).

Krçmlkr. *torġay* Çayır kuşu (KMTS 359).

Kmk. *torğay* Çayır kuşu, toygar (KMKTS 339).

Krm. Tat. *torğay* Serçe (KTTRS 350).

Krym. *torğay* Serçe (KKTS 421).

Kkp. *torğay* Serçeye benzer küçük tarla kuşu, turgay kuşu (KKLPKTS 598).

Nog. *torgay* Serçe (NRS 358).

Eski Türkçede *torġay* "bir tür kuş, serçe" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "toygar kuşu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "serçe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dutam, tutam "Tutam, avuç dolusu" (KıpTS 66, 285).

ET. *tutum (tutom).* Tutam (EDPT 457).

Krg. *tutam* 1. Kulp, sap 2. Bir avuç (nesne). 3. Dört parmak genişliğinde olan uzunluk ölçüsü (KS 763-764).

Kzk. *tutam* 1. Tutam 2. Tutamlık (KAZTTS 589).

Bşk. *totam* 1. Tutam (ölçü). 2. Bir avuç 3. Demet (BŞKTS 627).

Kaz. Tat. *totam* 1. Demet 2. Bir tutam, bir avuç (KZTTTS 483).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tutam* Tutam (KTTRS 354).

Krym. *tutam* Tutam (KKTS 427).

Kkp. *tutam* Avuç içi kadar, bir tutamlık, bir avuçluk; bir miktar az (KKLPKTS 606).

Nog.-ø

Eski Türkçede *tutum (tutom).* "tutam" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "tutam, avuç dolusu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "tutam" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır

Kıp. dutuḳ, tutuḳ “Boylu boyuna örtünen ipekli kumaş, peçe” (KıpTS 66, 285).

ET. *tutuk* Bulutlu (gökyüzü); suskun; felçli; kapalı (perdeler) (EDPT 453).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *totuḳ* Deriden yapılmış heybe (KMTS 360).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tutuk* “bulutlu (gökyüzü); suskun; felçli; kapalı (perdeler).” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “boylu boyuna örtünen ipekli kumaş, peçe” anlamındadır. Kelime sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde “deriden yapılmış heybe” açıklamasıyla kullanılarak yakın bir anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. duvaḳ “Kadınların yüz peçesi” (KıpTS 66).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *duvaḳ* Duvak (Maşkaraoğlu, 2018, s. 785).

Krym. *duvaq* Duvak (KKTS 152).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *duvaḳ* "kadınların yüz peçesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "duvak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. duz, tuz, ţuz "Tuz" (KıpTS 66, 286).

ET. *tuz* Tuz (EDPT 571).

Krg. *tuz* Tuz (KS 768).

Kzk. *tuz* Tuz (KAZTTS 584).

Bşk. *toź* Tuz (BŞKTS 628).

Kaz. Tat. *toz* Tuz (KZTTTS 485).

Krçmlkr. *tuz* Tuz (KMTS 364).

Kmk. *tuz* 1. Tuz 2. *mec*. Esas, ruh, öz; anlam, mana (KMKTS 345).

Krm. Tat. *tuz* Tuz (KTTRS 355).

Krym. *tuz* Tuz (KKTS 429).

Kkp. *duz* 1. Tuz 2. *ağ.* Esas, temel; anlam, mana (KKLPKTS 127).

Nog. *tuz* Tuz (NRS 364).

Eski Türkçede *tuz* "tuz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "tuz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "esas, ruh, öz; anlam, mana" anlamında genişlemiştir.

Kıp. duzla "Tuzla, tuzlu göl, tuz madeni" (KıpTS 66).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tuzla* 1. Tuz çıkarılan yer, memleha, tuz ocağı. 2. Tuz fabrikası, tuzla (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2084).

Krym.-ø

Kkp. *duzlaq* Toprağı tuzlu yer, tuzlak alan (KKLPKTS 128).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *duzla* "tuzla, tuzlu göl, tuz madeni" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde "tuz ocağı; tuzla" ve Karakalpak Türkçesinde "toprağı tuzlu yer" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. duzlu, tuzlı, ṭuzlı, tuzlu, ṭuzlu "Tuzlu" (KıpTS 66).

ET. *tuzluġ* Tuzlu (EDPT 575).

Krg. *tuzduu* Tuzlu (KS 768).

Kzk. *tuzdı* Tuzlu (KAZTTS 584).

Bşk. *tozlo* Tuzlu, tuz katılmış (BŞKTS 629).

Kaz. Tat. *tozlı* 1. Tuzlu 2. Etkili (söz). 3. Pahalı (KZTTTS 485). 4. Uzun süre saklamak için tuzlanan, tuz serpilen. 5. Tuzlayıp mayalanan. 6. Çok etki eden, güçlü (vurma hakkında). (TTAS III, s. 112 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 307).

Krçmlkr. *tuzlu* Tuzlu (KMTS 365).

Kmk. *tuzlu* Tuzlu (KMKTS 345).

Krm. Tat. *tuzlu* Tuzlu (KTTRS 355).

Krym. *tuzlı* Tuzlu (KKTS 429).

Kkp. *duzlı* Tuzlu, içinde tuz olan (KKLPKTS 128).

Nog. *tuzlı* Tuzlu (NRS 364).

Eski Türkçede *tuzluġ* "tuzlu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "tuzlu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tuzlu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "etkili (söz); pahalı; uzun süre saklamak için tuzlanan, tuz serpilen; tuzlayıp mayalanan; çok etki eden, güçlü (vurma hakkında)." gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. düdük, tüdük "Düdük" (KıpTS 66, 286).

ET. *tütek* Kamış boru, oluk ağzı, baca (EDPT 455) (DTS 601).

Krg. *tütük* 1. Pipo, lüle, boru; hortum (itfaiye hortumu). 2. Düdük, flavta (KS 775).

Kzk. *tütik* 1. Boru 2. Tüp 3.Damar 4. Kamış, saz (KAZTTS 598).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *düdük* Düdük (KTTTRS, 103).

Krym.-ø

Kkp. *tütik* Sıvı bir şeyin geçebileceği düdüğe benzer ince uzun şey, boru (KKLPKTS 613).

Nog.-ø

Eski Türkçede *tütek* "kamış boru, oluk ağzı, baca" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "düdük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar Türkçesinde "düdük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "boru", yine Kazak Türkçesinde "tüp; damar" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dügme, tügme II, tüvme "Düğme" (KıpTS 66, 286, 288).

ET. *tügme* Düğme (EDPT 482).

Krg. *tüymö* 1. Düğme (KS 776). 2. Örülmüş eşya 3. Çengelli iğne (KTS 2093).

Kzk. *tüyme* Düğme (KAZTTS 593).

Bşk. *töyme* 1. Elbise düğmesi 2. Cihaz ya da elektrik düğmesi (BŞKTS 636).

Kaz. Tat. *töyme* 1. Düğme 2. Boncuk tanesi 3. Elektrik düğmesi (KZTTTS 492).

Krçmlkr. *tüyme* 1. Düğme 2. Kafkas kadın giyiminde göğüsü kaplayan altın ya da gümüş işlemeli süsler (KMTS 367).

Kmk. *tüyme* Düğme (KMKTS 347).

Krm. Tat. *tüyme* Düğme (KTTRS 357).

Krym.-ø

Kkp. *tüyme* 1. Ağaçlardaki tomurcuk. 2. Koyun ve keçilerin boğazlarındaki yuvarlak şey. 3. Düğme (KKLPKTS 615).

Nog. *tüyme* Düğme (NRS 369).

Eski Türkçede *tügme* "düğme" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "düğme" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "düğme" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "örülmüş eşya; çengelli iğne", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "elektrik düğmesi", Karaçay-Malkar Türkçesinde "Kafkas kadın giyiminde göğüsü kaplayan altın ya da gümüş işlemeli süsler", Karakalpak Türkçesinde "ağaçlardaki tomurcuk; koyun ve keçilerin boğazlarındaki yuvarlak şey" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dügü, tüvi "Bulgurun incesi" (KıpTS 66, 288).

ET. *tögi, tügi* Darı, kabuğu çıkarılmış pirinç (EUES 736, 769).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *tüv is. ağ.* Ezilen mısır yarması (TTAS III, s. 281 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 827).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tögi, tügi* "darı, kabuğu çıkarılmış pirinç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bulgurun incesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kazan-Tatar Türkçesinde "ezilen mısır yarması" açıklamasıyla yakın bir anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. dügümlü "Düğümlü" (KıpTS 66).

ET. *tügünlüg, tögünlüg* Düğümlü, kelepçeli, lekelemeli (EUES 737, 769).

Krg. *tüyündüü* 1. Düğümlü; düğümlenerek bağlanmış olan 2. *mec*. Güç halledilen, müşkül (KS 776).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *töyenle* Düğümlü (TTS 113).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tüyümli* 1. Düğümlü 2. Düğüm (ile ilgili) (KTTRS 357).

Krym.-ø

Kkp. *tüyinli* Düğümlenmiş, düğümlü (KKLPKTS 614).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *dügümlü* "düğümlü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "düğümlü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "güç halledilen, müşkül", Kırım-Tatar Türkçesinde "düğüm (ile ilgili)." anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. dügün "1. Düğüm; *tüyün* düğüm 2. Evlenme meclisi" (KıpTS 66, 288).

ET. *tügün* Düğüm, bağ (EDPT 484).

Krg. *tüyün* 1. Düğüm 2. *mec*. Mahrem mana, sır (KS 776). 3. Yolların kesişme noktası 3. Sır 4. Öz, esas (KTS2146).

Kzk. *tüyin* 1. Düğüm 2. *mec.* Sonuç, netice; özet. 3. Olgunlaşmamış meyve yumrusu 4. *mec*. Deride oluşan kızarıklık (KAZTTS 593). 5. Yol ve radyo, telefon, telgraf şebekelerinin kavşağı 6. Bitkilerin boğumu (KAZTTS 280).

Bşk. *töyön* 1. Düğüm 2. Bohça (BŞKTS 636).

Kaz. Tat. *töyĕn* 1. Düğüm 2. Bohça, çıkın (KZTTTS 492). 3. *seyr.* Yolların, bağlantı yollarının vb. birbiri ile kesişen yeri. 4. *mec.* Vakaların, işlerin, durumların, ilişkilerin karmaşık örüntüsü, denk gelişi. 5. İçteki, gönüldeki ağır üzüntü, memnuniyetsizlik hissi. 6. Birine karşı içte tutulan nefret. 7. İnsan organizmasında hücrelerin toplandığı yer. 8. Meyve embriyosu. 9. *fiz.* Elektrik zincirinin birçok ağının birleştiği nokta. 10. *fiz. çokl*. Töyĕnner. Durgun dalgalarda kinetik ya da potansiyel enerjinin sıfıra denk geldiği noktalar. 11. *mat.* Diferansiyel denklemlerin farklı noktalarından biri (TTAS III, ss. 242-243 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 315).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tüyüm* Düğüm (KTTRS 357).

Krym. *tüyüm* Düğüm (KKTS 433).

Kkp. *tüyin* 1. İp vb. şeylerin bağlanıp kalan yeri, düğüm. 2. *ağ.* Netice, karar, sonuç. 3. *ağ.* Kavgacı, huysuz 4. Dert, kaygı, üzüntü, acı (KKLPKTS 614).

Nog. *tüyin* 1. Düğüm 2. *mec.* Acı, kalp acısı (NRS 369).

Eski Türkçede *tügün* “düğüm, bağ” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “düğüm; evlenme meclisi” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “düğüm” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde “netice, karar, sonuç”, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “ağrı, acı”, Kırgız Türkçesinde “mahrem mana, sır; yolların kesişme noktası; sır; öz, esas”, Kazak Türkçesinde “olgunlaşmamış meyve yumrusu; deride oluşan kızarıklık; yol ve radyo, telefon, telgraf şebekelerinin kavşağı; bitkilerin boğumu”, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “bohça, çıkın”, yine Kazan-Tatar Türkçesinde “yolların, bağlantı yollarının vb. birbiri ile kesişen yeri; vakaların, işlerin, durumların, ilişkilerin karmaşık örüntüsü, denk gelişi; içteki, gönüldeki ağır üzüntü, memnuniyetsizlik hissi; birine karşı içte tutulan nefret; insan organizmasında hücrelerin toplandığı yer; meyve embriyosu ve fizik alanında terimleşerek elektrik zincirinin birçok ağının birleştiği nokta ve durgun dalgalarda kinetik ya da potansiyel enerjinin sıfıra denk geldiği noktalar” matematik alanında terimleşerek “diferansiyel denklemlerin farklı noktalarından biri”, Karakalpak Türkçesinde “kavgacı, huysuz” anlamında genişlemiştir.

Kıp. dükel, tügel, tükel “Hep, bütün” (KıpTS 66, 286, 287).

ET. *tükel* Tam, tamamen, hepsi (EDPT 480).

Krg. *tügöl* Bütün, tam olarak, tamamiyle (KS 768).

Kzk. *tügel* Hepsi, herkes, tümü, bütünü (KAZTTS 591).

Bşk. *tögel* Sayı bakımından tam, tamı tamına (BŞKTS 629).

Kaz. Tat. *tögel* 1. Tam, doğru 2. Doğru zamanda 3. Net 4. Yeterli, kâfi 5. Eksiksiz (KZTTTS 485). 6. Bir şeyi çok doğru gösteren. 7. *zf*. Gerçeğe tamamen uygun şekilde; doğru. 8. Tahmini değil, belli, doğru, açık. 9. *mat.* Fazla ya da az çıkmayan, kalansız (bölme hakkında). 10. Tam; fazla da değil, az da değil. 11. *yükl. mec*. Yeterli, bol; fakir değil (TTAS III, s. 241 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 308).

Krçmlkr. *tügel* henüz, daha, bütün, tamamen (KMTS 365).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *tügel* Mükemmel, tam (KKTS 429).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tükel* "tam, tamamen, hepsi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "hep, bütün" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde "hepsi, bütünü, tamamı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "doğru zamanda; net; yeterli, kâfi; eksiksiz; bir şeyi çok doğru gösteren; gerçeğe tamamen uygun şekilde; doğru; tahmini değil, belli, doğru, açık tam; fazla da değil, az da değil; yeterli, bol; fakir değil" ve matematik alanında terimleşerek "fazla ya da az çıkmayan, kalansız (bölme hakkında). " anlamında genişlemiştir.

Kıp. dümen, tümen 1 "Tümen, on bin" (KıpTS 67, 287).

ET. *tümen* On bin (EDPT 507).

Krg. *tümön* Hesapsız, gayet çok, on bin (KS 770).

Kzk. *tümen* Tümen (KAZTTS 595).

Bşk. *tömen* Binbaşı (BŞKTS 630).

Kaz. Tat. *tömen* 1. On bin 2. Çok fazla 3. Tümen, onbinlik ordu 4. Kendisine bağlı yüz köyü olan şehir 5. XVIII. Yüzyılda Temnikov şehrinden Başkurdistan gibi yerlere giden Mişer Tatarlarının bir kısmı (KZTTS 486). 6. is. On bin kişilik asker vermesi gereken bölge (TTAS III, s. 250 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 309).

Krçmlkr. *tümen* 1. On bin 2. On ruble (KMTS 366).

Kmk. *tümen* On rublelik (KMKTS 345).

Krm. Tat. *tümen* 1. *tar.* Bin 2. *tar.* Tümen; fırka (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2089).

Krym. *tümen* 1. Tümen, on bin (KKTS 431). 2. Çok fazla 3 (orduda). tümen 4. Yüz köyün bulunduğu şehir bölgesi (KKTS 431).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tümen* "on bin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "tümen, on bin" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "tümen, on bin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "binbaşı", Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "çok fazla", Kazan-Tatar Türkçesinde "kendisine bağlı yüz köyü olan şehir; XVIII. Yüzyılda Temnikov şehrinden Başkurdistan gibi yerlere giden Mişer Tatarlarının bir kısmı; on bin kişilik asker vermesi gereken bölge", Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "on ruble", Karayim Türkçesinde "yüz köyün bulunduğu şehir bölgesi " anlamında genişlemiştir.

Kıp. dün I, tün 2 "Gece" (KıpTS 67, 287).

ET. *tün* Gece (EDPT 513).

Krg. *tün* Gece (KS 770-771).

Kzk. *tün* Gece (KAZTTS 595).

Bşk. *tön* 1. Gece 2. Kuzey (BŞKTS 630).

Kaz. Tat. *tön* 1. Gece 2. Kuzey (KZTTTS 486). 3. *seyr. bk.* tönyak[24] (TTAS III, s. 250 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 310).

Krçmlkr. *tün* Gece (KMTS 366).

Kmk. *tun* Gece (KMKTS 342).

Krm. Tat. *dün, tünevin* Dün (KTTRS 103).

Krym. *tün* Gece (KKTS 431).

Kkp. *tün* Gece (KKLPKTS 609).

Nog. *tün* 1. Gece 2. **Kün** kelimesinin diğer tarafı olarak kullanılır: **küni-tüni** gündüz-gece (NRS 370).

[24] "tönyak i. 1. Dünyanın dört tarafından biri, güneye zıt olan yön, kuzey. 2. Soğuk ve orta soğukluktaki bölgedeki yer, ülke. 3. sf. Bu bölgeye yerleşen. 4. Bazı zooloji terimlerinin bir unsuru olarak kullanılır. Tönyak ayuvı." (TTAS III, s. 253 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 310).

Eski Türkçede *tün* "gece" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "gece" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "gece" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. dünle, tünle "Gece, geceleyin" (KıpTS 67, 287).

ET. *tünle* Geceleyin, geceleri (EUES 773).

Krg. *tündösü* Geceleyin (KS 771).

Kzk. *tünde* Gece vakti, geceleyin (KAZTTS 595).

Bşk. *töngö* Gece vaktindeki, geceki (BŞKTS 631).

Kaz. Tat. *tönle* Geceleyin, gece vakti (KZTTTS 486).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *tülle, tünle, tüyle* Tan vaktinde (KKTS 431).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tünle* "geceleyin, geceleri" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "gece, geceleyin" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "gece" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. düpdüz, tüptüz "Dümdüz" (KıpTS 67, 287).

ET. *tüp tüz* Dümdüz (EUES 773).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *töp-töz* Dümdüz (TTS, 113).

Krçmlkr. *tüppe-tüz* Dosdoğru (KMTS 366).

Kmk. *tüppe-tüz, tüp-tüz* **Tüp-tüz on eki** tam on iki; **tüp-tüz üstüne yürümek** doğruca birinin üstüne yürümek; **seni qarawullayğanım tüp-tüz bir sahat bola** seni bekleyeli tam bir saat oluyor, tam bir saattir seni bekliyorum (KMTS 346).

Krm. Tat.-ø

Krym. *düm-düz, tüm-tüz, tüp-tüz* Dümdüz (KKTS 153).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tüp tüz* "dümdüz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "dümdüz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "dümdüz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. düre, töre I, tura I, tür, türe "Kanun, töre" (KıpTS 67, 282, 284, 287).

ET. *töre, tör, törü* Adet, töre, gelenekler; Türk pagan döneminin siyasi terimlerinden biri (EDPT 531).

Krg. *törö* 1. Efendi, devlet memuru, rifat sahibi, derebeyi 2. es. Bürokrat (KS 756). 3. *mec.* En iyi, en saygın, efendi (KTS 2095).

Kzk. *töre* 1. Asilzade, aristokrat, soylu 2. Yüksek makam, mevki sahibi 3. *mec*. Kadı, hakim 4. *mec*. En iyi (KAZTTS 580).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *töre* 1. Mahkeme 2. Kanun 3. Durum (KMTS 361).

Kmk. *esk*. Kanun (KMKTS 341).

Krm. Tat. *töre* 1. Soylu ve zengin bir adam; bay; bey; beyefendi; ~m! Bayım! 2. *tar.* Kırım Hanlığında yüksek ünvan sahibi. 3. Yasa; kanun; hukuk. 4. Adetler; gelenekler; örf ve adet (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2056).

Krym. *töre* Töre; buyruk (KKTS 424).

Kkp.-ø

Nog. *töre, töreşi esk.* Hakem, bilirkişi (NRS 361).

Eski Türkçede *töre, tör, törü* "adet, töre, gelenekler; Türk pagan döneminin siyasi terimlerinden biri" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kanun, töre" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "töre, buyruk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "asilzade", Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "soylu, kanun", Kırgız ve Kazak Türkçesinde "en iyi, en saygın", Kırım-Tatar Türkçesinde "adetler; gelenekler; örf ve adet" anlamında genişlemiştir.

Kıp. dürlü, türli, türlü I, türlüg "Çeşitli, türlü" (KıpTS 67, 288).

ET. *türlüg* Tür, türlü, çeşit (EDPT 546).

Krg. *türdüü, türlüü* Biçimli, türlü (KS 773).

Kzk. *türli* Türlü, çeşitli (KAZTTS 596).

Bşk. *törlö* 1. Türlü, çeşitli 2. Her türlü, türlü türlü (BŞKTS 633).

Kaz. Tat. *törlĕ* 1. Türlü, çeşitli 2. Çeşit çeşit, envaiçeşit, her türlü (KZTTTS 489). 3. Birbirine benzemeyen, bazı özellikleri ile birbirinden ayrılan; aynı olmayan. 4. Hayal etmesi mümkün olan, istenilen herhangi bir türdeki. 5. Başka başka, birbirine benzemeyen. 6. *kon.* Herhangi, her karşılaşılan, önüne gelen. 6. *is. çokl*. törlĕler. Bir toplantı ya da oturumun çeşitli günlük ufak meselelere bağışlanan kısmı (TTAS III, s. 263 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 313).

Krçmlkr. *türlü* Değişik, çeşitli, türlü (KMTS 366).

Kmk. *türlü* Türlü, çeşitli, muhtelif (KMKTS 346).

Krm. Tat. *türlü* Türlü (KTTRS 356).

Krym. *dürlü, türli, türlü* Türlü (KKTS 153).

Kkp. *türli* Çeşitli, türlü, muhtelif (KKLPKTS 610).

Nog. *türli* Çeşitli, türlü (NRS 371).

Eski Türkçede *türlüg* "tür, türlü, çeşit" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çeşitli, türlü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin

tamamında "türlü, çeşitli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "çeşit çeşit, envaiçeşit, her türlü; birbirine benzemeyen, bazı özellikleri ile birbirinden ayrılan; aynı olmayan; hayal etmesi mümkün olan, istenilen herhangi bir türdeki; başka başka, birbirine benzemeyen; çeşit çeşit, envaiçeşit, her türlü; birbirine benzemeyen, bazı özellikleri ile birbirinden ayrılan; aynı olmayan; hayal etmesi mümkün olan, istenilen herhangi bir türdeki; başka başka, birbirine benzemeyen; herhangi, her karşılaşılan, önüne gelen; bir toplantı ya da oturumun çeşitli günlük ufak meselelere bağışlanan kısmı; herhangi, her karşılaşılan, önüne gelen; bir toplantı ya da oturumun çeşitli günlük ufak meselelere bağışlanan kısmı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. düş I, tüş I, süri tüş "Öğle, öğle vakti" (KıpTS 67, 246, 288).

ET. *tüş* Öğle, öğle vakti (EDPT 559).

Krg. *tüş* Öğle zamanı (KS 774).

Kzk. *tü*s Gün ortası, öğle (KAZTTS 597).

Bşk. *töş* 1. Gün ortası, öğlen vakti 2. An, süre, müddet, vakit (BŞKTS 634).

Kaz. Tat. *töş* 1. Gün ortası, gündüz, öğlen on iki suları 2. Öğle yemeği 3. Meyvenin ortasındaki çekirdek 4. Tahılın danesi 5. Zeytin tanesi büyüklüğünde hamurdan dökülen ve yağda pişirilen bir Tatar tatlısı 6. Bir şeyin orta kısmı, merkez 7. Bir meselenin aslı, atom çekirdeği 8. Biyolojide hücre çekirdeği 9. Yer 10. Görünüş, kıyafet 11. Vakit, an (KZTTTS 490). 12. Belirli bir yer, belirli bir nokta. *Torır töşəŋ*. 13. Belli bir yer ya da zaman aralığı. *Bəz kaytkan töşke kilüv*. 14. kon. bk. töşkələk [25] (TTAS 2005, s. 597, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 314).

Krçmlkr. *tüş* Öğlen vakti (KMTS 366).

Kmk. *tüş* Öğle, öğle vakti (KMKTS 346).

Krm. Tat.-ø

Krym. *tüş* Öğle (KKTS 432).

Kkp. *tüs* Öğle vakti, günün yarı vakti, öğlen (KKLPKTS 611).

[25] "töşkələk i. 1. Genelde gün ortasında yeme içme. 2. Öğle vaktinde yenen yemek, içilen çay. 3. Öğleyin yeme içme için ayrılan dinlenme vakti." (TTAS III, s. 276 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 314).

Nog. *tüs* Gün ortası, öğle (NRS 371-372).

Eski Türkçede *tüş* II "öğle, öğle vakti" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "öğle, öğle vakti" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "öğle" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "gün ortası, gündüz, öğlen on iki suları; öğle yemeği; meyvenin ortasındaki çekirdek; tahılın danesi; zeytin tanesi büyüklüğünde hamurdan dökülen ve yağda pişirilen bir tatar tatlısı; bir şeyin orta kısmı, merkez; bir meselenin aslı, atom çekirdeği; biyolojide hücre çekirdeği; yer; görünüş, kıyafet; vakit, an; belirli bir yer, belirli bir nokta; belli bir yer ya da zaman aralığı; genelde gün ortasında yeme içme; öğle vaktinde yenen yemek, içilen çay; öğleyin yeme içme için ayrılan dinlenme vakti" anlamında genişlemiştir.

Kıp. düş II, tüş II "Düş, rüya" (KıpTS 67, 288).

ET. *tüş* Düş, rüya (EDPT 559).

Krg. *tüş* Rüya, düş (KS 774).

Kzk. *tüs* Düş, rüya (KAZTTS 597).

Bşk. *töş* 1. Düş, rüya 2. Hayal 3. Gerçek olmayan (BŞKTS 634).

Kaz. Tat. *töş* 1. Düş, rüya 2. Hayal 3. Hakiki olmayan (KZTTTS 490).

Krçmlkr. *tüş* Rüya, düş (KMTS 366).

Kmk. *tüş* Rüya, düş (KMKTS 346).

Krm. Tat. *tüş* Düş, rüya (KTTRS 356).

Krym. *tüş* Düş (KKTS 432).

Kkp. *tüs* Rüya, düş (KKLPKTS 611).

Nog. *tüs* Düş, rüya (NRS 371-372).

Eski Türkçede *tüş* I "düş, rüya" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "düş, rüya" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "rüya, düş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını

korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Başkurt Türkçesinde "hayal; gerçek olmayan" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. dütün, tütün I "Duman" (KıpTS 68, 288).

ET. *tütün* Duman (EDPT 457).

Krg. *tütün* 1. Duman 2. Hane (KS 776).

Kzk. *tütin* 1. Duman 2. *mec*. Ocak, aile ocağı, yuva (KAZTTS 598). 3. Tütün (KAZS 283).

Bşk. *tötön* 1. Duman 2. Tüten is (BŞKTS 635).

Kaz. Tat. *tötĕn* 1. Duman 2. Tütme 3. Yalan 4. Eskiden köylerde hane saymak için kullanılan birim (KZTTTS 491). 5. *sf.* Dumanı çıkarma, çekme vb. işlere yarayan. 6. Yakın çevredeki kişileri, savunma hattını düşmandan gizlemek için duman bulutu oluşturan. 7. Fazla sezilmeyecek şekilde görünen hafif gaz. 8. *mec.* Bir kişi ya da şey hakkında söylenen yalan söz, haber. 9. *mec.* Bir şeyi söyleyen kişi; kaynak (TTAS III, s. 269 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 314).

Krçmlkr. *tütün* 1. Duman 2. Tütün (KMTS 367).

Kmk. *tütün* Duman (KMKTS 347).

Krm. Tat. *tütün* 1. Tütün 2. Duman (KTTRS 356).

Krym. *tütün* Duman (KKTS 433).

Kkp. *tütin* 1. Duman 2. *ağ.* Aile, ocak 3. *ağ.* Yanık, acı (KKLPKTS 613).

Nog. *tütin* 1. Duman, sigara 2. Tütün (NRS 373).

Eski Türkçede *tütün* "duman" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "duman" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "duman" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Nogay Türkçesinde "tütün", Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesinde "hane, ocak, yuva" ve Kazan-Tatar Türkçesinde "dumanı çıkarma, çekme vb. işlere yarayan; yakın çevredeki kişileri, savunma hattını düşmandan gizlemek için duman bulutu oluşturan; fazla sezilmeyecek şekilde görünen hafif gaz; bir kişi ya da şey hakkında söylenen yalan söz, haber; bir şeyi söyleyen kişi; kaynak" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. düz, tüz “Düz, doğru” (KıpTS 68).

ET. *tüz* Düz, doğru (EDPT 571).

Krg. *tüz* 1. Düz, pürüzsüz 2. Doğru, düzenli 3. Tüz bürküt: Büyümüş karakuş (KS 776-777). 4. Düz, yatay durumda olan, eğik ve dik olmayan 5. Düz, kıvrımlı olmayan, stabil 6. Düz, kıvırcık veya dalgalı olmayan (saç). 7. Düz, yalın, sade, süssüz 8. *mec*. Doğru, hatasız 9. Doğrudan, araçsız 10. Direkt, doğru olarak, hiçbir yerde durmadan (KTS 2146).

Kzk. *tüz* Evin dışındaki yer, dışarı, düzlük (KAZTTS 592).

Bşk. *töź* 1. Düz, eğri olmayan 2. Pürüzsüz 3. Dik, doğru 4. Doğru konuşan, namuslu (BŞKTS 637).

Kaz. Tat. *töz* 1. Düz, pürüzsüz 2. Dik, doğru 3. Doğru konuşan, namuslu (KZTTTS 492). 4. *zf.* Nişan alınan şeye doğrudan değdirerek ya da değdirecek şekilde (atış hakkında). 5. *mec.* Gerçek, doğru. 6. *mec.* Yanlış söz söylemeyen, toplumdaki davranış kurallarının dışına çıkmayan, yanlışlar yapmayan (TTAS III, ss. 243-244 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 316).

Krçmlkr. *tüz* Doğru, gerçek, düz, düzgün (KMTS 367).

Kmk.*tüz* 1. Keskin, isabetli; isabetle 2. Doğru, düz; dosdoğru, doğruca 3. Gerçek, hakikat, doğru; hakiki; samimi, samimiyetle 4. Ova, yazı, düz 5. Doğru, düzgün, kurala uygun; doğru (olarak), isabetle, düzgün şekilde (KMKTS 348).

Krm. Tat. *tüz* Düz (KTTRS 357).

Krym. *tüz* 1. Düz, sade, düzgün 2. Doğru 3. Ova, tarla, vadi (KKTS 434).

Kkp. *düz* Açıklık, düzlük, alan, meydan (KKLPKTS 130).

Nog. *tüz* Düz, doğru, dürüst (Güllüdağ, 1992, s. 352).

Eski Türkçede tüz “düz, doğru” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “düz, doğru” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “düz, düzlük, doğru” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde somut ve mecaz anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. düzün “Dizi, dizilmiş inci vesaire” (KıpTS 68).

ET. *tizim* Sıra, dizi (EDPT 576).

Krg.-ø

Kzk. *tizim* Dizin, liste (KAZTTS 605).

Bşk. *tézém* 1. Dizme, dizim, sıra, dizi. 2. *dlb*. Söz dizimi (BŞKTS 606).

Kaz. Tat. *tézém* 1. Dizim, sıra 2. Sürülen tarlada çizi. 3. Deste, balya 4. Söz dizimi (KZTTTS 468).

Krçmlkr. *tizim* 1. Sıra, silsile 2. Liste (KMTS 357).

Kmk. *tizim* Sıra, dizi (KMKTS 336).

Krm. Tat. *tizim* Dizi, sıra (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2023).

Krym.-ø

Kkp. *dizim* 1. Liste 2. Doküman, belge (KKLPKTS 124).

Nog. *tizim* 1. Dizi 2. Söz dizimi (dilbilgisinde) (NRS 349).

Eski Türkçede *tizim* "sıra, dizi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "dizi, dizilmiş inci vesaire" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "sıra, dizi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde dilbilgisi alanında terimleşerek "sözdizimi", Kazan-Tatar Türkçesinde "sürülen tarlada çizi; deste, balya", Karakalpak Türkçesinde "doküman, belge" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ebçi, ebşi, epçi, ibçi, ibşi, ipçi "Eş, hanım" (KıpTS 69, 74, 105, 113).

ET. *ebçi, evci* Dişi, dişil; eş, karı (EUES 95, 129).

Krg. *epçi* Keçe evin (kapıdan sağ tarafına düşen). kadınlar kısmı (haremlik) (KS 334).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde *ebçi, evci "*dişi, dişil; eş, karı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "eş, hanım" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırgız Türkçesinde "keçe evin (kapıdan sağ tarafına düşen). kadınlar kısmı (haremlik)." açıklamasıyla yan anlam kazanarak mekân anlamına dönüşmüştür.

Kıp. ebe "Anne, nine, ebe" (KıpTS 69).

ET. *ebe* Büyük anne, anne, ebe (EDPT 5).

Krg.-ø

Kzk. *ebe, ebey* Ebe, büyük anne; apay = yaşça büyük hanımlara saygı ifade etmek için kullanılan söz (Oba, 2019, s. 178).

Bşk. *ebĕy* 1. Nine, yaşlı kadın 2. Büyükanne (BŞKTS 137).

Kaz. Tat. *ebi* 1. Babaanne 2. Anneanne 3. Kaynana 4. İhtiyar kadın 5. Ebe 6. Oyundaki ebe (KZTTTS 111).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *ebel, ana* 1. Ana, anne 2. Dişi, kancık 3. *mec.* Kancık, dönek, güvenilmez (KMKTS 117).

Krm. Tat.-ø

Krym. *ebe* Ebe (KKTS 154).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ebe* "büyük anne, anne, ebe" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "anne, nine, ebe" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "ebe, büyük anne, anne" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "nine, yaşlı kadın", Kazan-Tatar Türkçesinde "babaanne; anneanne; oyundaki ebe", Kumuk Türkçesinde "dişi, kancık; kancık, dönek, güvenilmez" anlamında genişlemiştir.

Kıp. eçeḳ, eşek, işek II, yeşek "Eşek" (KıpTS 69, 76, 116, 319).

ET. *eşek, eşgek* Eşek (EDPT 260).

Krg. *eşek* 1. Eşek, 2. Cuuşan'ın cıvatası (koyun kırkmak için kullanılan). makas, sındı, kıptı, kırkı) (KS 236, 342). 3. Eşek, duvar örme, sıva yapma vb. işlerde kullanılan üç veya dört ayaklı sehpa (KTS 904).

Kzk. *esek* 1. Eşek 2. *mec.* Ahmak 3. *mec.* Aksi, inatçı (KAZTTS 150).

Bşk. *işek* 1. Eşek, merkep 2. Akılsız kişi (BŞKTS 263).

Kaz. Tat. *işek* 1. Eşek, merkep (KZTTTS 180). 2. *mec. sf.* Ahmak, yeteneksiz kişi hakkında. 3. *mec. sf.* aksi, inatçı, zor karakterli kişi hakkında (TTAS I, s. 441-442 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 656).

Krçmlkr. *eşek* Eşek (KMTS,167).

Kmk. *eşek* 1. Eşek 2. Küfür, aptal, ahmak; cahil (KMKTS 124).

Krm. Tat. *eşek* Eşek, merkep (KTTRS 113). 2. *müz.* Keman köprüsü. 3.: ~ arı Eşek arısı. 4.: uzun ~ Uzun eşek; birdirbir (çocuk oyunu) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 848).

Krym. *eşek* Eşek (KKTS 166).

Kkp. *esek, eşek* Attan küçük, uzun kulaklı bir tür yük hayvanı, eşek (KKLPKTS 141).

Nog. *eşek* Eşek (NRS 443).

Eski Türkçede *eşek, eşgek* "eşek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "eşek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "eşek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde

“ahmak, akılsız kişi”, Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde “aksi, inatçı”, Kırım-Tatar Türkçesinde müzik alanında terimleşerek “keman köprüsü” yine “eşek arısı ve bir çocuk oyunu olan uzun eşek” anlamında genişlemiştir.

Kıp. eçki I, içki, içkü, ikşi III, işke, işki “Keçi, teke” (KıpTS 69, 106, 108, 116).

ET. *eçkü* Keçi (EDPT 24).

Krg. *eçki* Keçi (KS 320).

Kzk. *eşki* Keçi (KAZTTS 153).

Bşk. *keze* Keçi (BŞKTS 283).

Kaz. Tat. *kece* Keçi (KZTTTS 191).

Krçmlkr. *eçki* Keçi (KMTS 163).

Kmk. *eçki* Keçe (KMKTS 117).

Krm. Tat. *eçki* 1. Keçi (KTTRS 105). 2. *ast.* Oğlak burcu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 794).

Krym. *eçki* Keçi (KKTS 155).

Kkp. *eşki* Keçi (KKLPKTS 144).

Nog. *eşki* Keçi (NRS 443).

Eski Türkçede *eçkü* “keçi” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “keçi, teke” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “keçi” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde astroloji alanında terimleşerek “oğlak burcu” anlamında genişlemiştir.

Kıp. edgü I, egi, eygi, eygü, eyi, eyü, igi, izgü “İyi” (KıpTS 69, 70, 78, 79, 107, 118).

ET. *e̬dgü, eygi, eygü* İyi (EDPT 51).

Krg. *iygi, iyi* 1. İyi (KS 374). 2. İyilik, güzellik, başarı (KTS 1013).

Kzk. *iygi* 1. İyi, hayırlı 2. İçten, samimi (KAZTTS 219).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *igĕ* İyi (KZTTTS 165).

Krçmlkr. *igi* İyi (KMTS 197).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *eyi* İyi (KTTRS 114).

Krym. *eyi* İyi (KKTS 168).

Kkp.-ø

Nog. *iygi* İyi (NRS 117).

Eski Türkçede *edgü, eygi, eygü* "iyi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "iyi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "iyi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "iyilik, güzellik", Kazak Türkçesinde "içten, samimi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. edgülük, egilik, eygülik, eygülük, iygilik, izgülük "İyilik, güzellik" (KıpTS 69, 70, 78, 117, 118).

ET. *edgülük* İyilik (EDPT 53).

Krg. *iygilik* 1. İyi iş; hayırlı iş 2. Verimlilik; muvaffakiyyet; başarı (KS 374).

Kzk. *iygilik* 1. İyilik, hayırlı iş 2. Baht, devlet (KAZTTS 219).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *igĕlĕk* 1. İyilik, engin gönüllülük 2. Yarar, kazanç 3. Rahat yaşama (KZTTTS 165).

Krçmlkr. *igilik* İyilik (KMTS 197).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *eyilik* İyilik (KTTRS 114).

Krym. *eyilik* İyilik (KKTS 168).

Kkp. *iygilik* İyilik, güzellik (KKLPKTS 215).

Nog. *iygilik* İyilik, hayır (NRS 117).

Eski Türkçede *eḏgülük* "iyilik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "iyilik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Nogay Türkçesinde "iyilik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "verimlilik; muvaffakiyyet; başarı", Kazak Türkçesinde "baht, devlet", Kazan-Tatar Türkçesinde "yarar, kazanç; rahat yaşama" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. edük, etik, etük, itük I "Mesh, ince ayakkabı; kısa çizme" (KıpTS 70, 77, 117) (CCII 706).

ET. *etük (edük).* Çizme, pabuç, edik (EDPT 50).

Krg. *ötük* Çizme (KS 617).

Kzk. *etik* Çizme (KAZTTS 153).

edik Çizme (KAZS 81).

Bşk. *itĕk* Çizme (BŞKTS 264).

Kaz. Tat. *itĕk* 1. Çizme, bot (KZTTTS 182). 2. Uzun konçlu, deriden, suni deriden, bezden dikilen, sert tabanlı ayakkabı. 3. Uzun konçlu, yumuşak tabanlı, içi kürklü ayakkabı. 4. Yünden yapılan, konçlu keçe çizme. 5. *sf.* Çizme dikme ya da basma işiyle ilgili (TTAS I, s. 431 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 802).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *etik* Çizme (KMKTS 125).

Krm. Tat. *etik* Çizme (KTTRS 113).

Krym. *etik* Çizme (KKTS 168).

Kkp. *etik* Deriden yapılmış bir tür ayakkabı, edik (KKLPKTS 145).

Nog. *etik* Çizme (NRS 442).

Eski Türkçede *etük (edük).* "çizme, pabuç, edik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "mesh, ince ayakkabı; kısa çizme" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar,

Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "çizme" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "uzun konçlu, deriden, suni deriden, bezden dikilen, sert tabanlı ayakkabı; uzun konçlu, yumuşak tabanlı, içi kürklü ayakkabı; yünden yapılan, konçlu keçe çizme; çizme dikme ya da basma işiyle ilgili" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. efsik, eksik, eksük, emsük, eysik, iksik, iksük "Eksik" (KıpTS 70, 71, 73, 79, 108).

ET. *egsük* Yetersiz, eksik (EDPT 116).

Krg. *öksük* Eksiklik, bütçe açığı (KS 608).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *eksik* Eksik (KTTRS 106).

Krym. *eksik* Eksik (KKTS 158).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *egsük* "yetersiz, eksik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "eksik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "eksik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. efüş, evüş, üfüş, üvüş II "Islak, ıslanmış" (KıpTS 70, 78, 297, 299).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *yĕvĕş* Sulu, nemli, rutubetli, ıslak; sulanıp duran (BŞKTS 725).

Kaz. Tat. *yüvěş* 1. Islak, yaş 2. Nemli 3. Nem, rutubet (KZTTTS 597).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *efüş, evüş, üfüş, üvüş* II "ıslak, ıslanmış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "ıslak, nemli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. efüşlik, efüşlük, evüşlik, evüşlük, üfüşlik, üfüşlük, üvüşlük "Islaklık" (KıpTS 70, 78, 297, 299).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *yěvěşlěk* Nemlilik, ıslaklık, sululuk (BŞKTS 725).

Kaz. Tat. *yüvěşlěk* Islaklık (TTS 156).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *efüşlik, efüşlük, evüşlik, evüşlük, üfüşlik, üfüşlük, üvüşlük* "ıslaklık" anlamındadır.

Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "ıslaklık, nemlilik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ege, egev, ige, igegü, igü, yege "Eğe, törpü" (KıpTS 70, 106, 107, 317).

ET. *ége* Eğe, törpü (DTS 165).

Krg. *öğöö* Eğe (KS 607).

Kzk. *egev* Eğe, bileği taşı (KAZTTS 139).

Bşk. *igev* Testere, eğe; törpü (BŞKTS 245).

Kaz. Tat. *igev* Eğe (KZTTTS 164).

Krçmlkr. *egev* Eğe (KMTS 163).

Kmk. *eğew* Eğe (KMKTS 117).

Krm. Tat. *egev* Eğe (KTTRS 106).

Krym. *ege, egev* Eğe (KKTS 156).

Kkp. *egew* Metalleri keskinleştirmeye / eğelemeye yarayan alet, eğe (KKLPKTS 131).

Nog. *egev* 1. Bilemek 2. *mas.* Bileme 3. Eğe, törpü (EDPT 430).

Eski Türkçede *ége* "eğe, törpü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "eğe, törpü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "eğe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. eger I, egir I, eyer, iyer, iz̲er "Eyer" (KıpTS 70, 78, 117, 118).

ET. *e̲der, eyer* Eyer (EDPT 275).

Krg. *eer* Eyer (KS 322).

Kzk. *er* Eyer (KAZTTS 147).

Bşk. *eyär* Eyer (KTLS 230).

Kaz. Tat. *iyer* 1. At eğeri (KZTTTS 183). 2. Bisiklette, motosiklette vb. oturgaç. 3. Oturtmak, giydirmek, saklamak ya da desteklemek için kullanılan makine

parçalarının adı. 4. Kuşun göğsünde çıkık şekilde duran kemik (TTAS I, s. 443 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 185). 4. *mec. kon*. Yönetici, başkan (TTAS 2016, s. 675, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 185).

Krçmlkr. *iyer, cer* At eyeri (KMTS 201).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *eger* Eyer (KTTRS 106).

Krym. *eger* Eyer (KKTS 156).

Kkp.-ø

Nog. *iyer* Eyer (NRS 116).

Eski Türkçede *eḏer, eyer* "eyer" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "eyer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "eyer" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "bisiklette, motosiklette vb. oturgaç; oturtmak, giydirmek, saklamak ya da desteklemek için kullanılan makine parçalarının adı; kuşun göğsünde çıkık şekilde duran kemik; yönetici, başkan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. egin, eyin, igin, iyin, yigin I, yin III "Kürek kemiğinin bulunduğu yer, insanın arka tarafı, sırt" (KıpTS 70, 78, 107, 322, 323).

ET. *eğin* Omuz, sırt (EDPT 109).

Krg. *iyin* Omuz (KS 374-375).

Kzk. *iyin* Omuz (KAZTTS 227).

Bşk. *iŋ* Omuz, ense (BŞKTS 252).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *iyin* Omuz (KKLPKTS 215).

Kkp. *iyin* Omuz (KKLPKTS 215).

Nog. *iyin* Omuz (NRS 117).

Eski Türkçede *eğin* "omuz, sırt" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kürek kemiğinin bulunduğu yer, insanın arka tarafı, sırt" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "omuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. egiz, ekizek, ikiz, ikkiz, yikiz II "İkiz" (KıpTS 70, 71, 108, 323).

ET. *ékkiz* İkiz, bir çift (EDPT 119).

Krg. *egiz* 1. İkiz; çifte; çift 2. Yüksek, yüce (KS 323). 3. Beraber, birlikte, bir arada 4. Çift, birbirini tamamlayan iki tekten oluşan (nesneler) (KTS 860).

Kzk. *egiz* 1. İkiz 2. Çift (KAZTTS 140).

Bşk. *igĕź* İkiz (BŞKTS 245).

Kaz. Tat. *igĕz* 1. İkiz 2. Eşit, aynı (KZTTTS 165).

igĕzek 1. İkizlerden biri 2. Eski Bulgar-Kazan takvimine göre mayıs ayı (KZTTTS 165). 3. Burçlar kuşağının 21 Mayıs-23 Haziran tarihlerine denk gelen süre ve bu sürede doğan kişiler; mayıs (TTAS I, s. 443, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 169).

Krçmlkr. *egiz* İkiz (KMTS 163).

Kmk. *egiz* İkiz (KMKTS 117).

Krm. Tat. *egiz* 1. İkiz (KTTRS 106). 2. İkizler burcu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 800).

Krym. *egiz* İkiz (KKTS 156).

Kkp. *egiz* 1. İkiz, iki tane doğan yavru 2. *ağ.* Birbirinden ayrılmayan, birbirine yapışık, birbirine çok bağlı olan (KKLPKTS 132).

Nog. *egiz* İkiz, ikizler (NRS 430).

Eski Türkçede *ékkiz* “ikiz, bir çift” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “ikiz” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “ikiz” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “yüksek, yüce; çift, birbirini tamamlayan iki tekten oluşan (nesneler).”, yine Kırgız ve Karakalpak Türkçesinde “birbirinden ayrılmayan, beraber, birlikte”, Kazak Türkçesinde “çift”, Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde astroloji alanında terimleşerek “ikizler burcu”, yine Kazan-Tatar Türkçesinde “eşit, aynı; ikizlerden biri; eski Bulgar-Kazan takvimine göre mayıs ayı” anlamında genişlemiştir.

Kıp. egri “1. Eğri; **igri** Eğri 2. Yalan” (KıpTS 70, 107).

ET. *egrik* Eğri, yamuk, eğrilmiş; girdap (EDPT 112).

Krg. *iyri* İğri (KS 375).

Kzk. *iyrek* 1. Zikzaklı, eğik, eğri 2. Motif, desen (KAZTTS 224).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *egri* 1. Eğri (KTTRS 106). 2. *mec.* Yanlış (Maşkaraoğlu, 2018, s. 801).

Krym. *egri* Eğri (KKTS 156).

Kkp. *iyrek* Eğri, eğilmiş, bükülmüş (KKLPKTS 217).

Nog. *iyrek* Zikzak, kırık çizgi, yivli (Atay, 1998, s. 267).

Eski Türkçede *egrik* “eğri, yamuk, eğrilmiş; girdap” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “eğri; yalan” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı “eğri”, Kırım-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı “yalan, yanlış ”açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır.

Kıp. eẖşi, ekşi, ikçi, ikşi “Ekşi” (KıpTS 71, 108).

ET. *ekşig* Ekşi, acı, keskin (EDPT 118).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ekşi* Ekşi (KTTRS 107).

Krym. *ehşi, ekşi* Ekşi (KKTS 157).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ekşig* “ekşi, acı, keskin” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “ekşi” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “ekşi” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. eke “Hala, bibi” (KıpTS 71).

ET. *eke* Hala; abla (EDPT 100).

Krg. *ece* 1. Büyük kız kardeş, abla (KS 320). 2. Abla, büyük kız kardeş gibi saygı ve sevgi gösterilen kız veya kadın. 3. Kadın öğretmen, hoca (KTS 853).

Kzk. *äke* 1. Baba 2. *mec.* En büyüğü, en güzeli (KAZTTS 61).

Bşk. *ekey* Nine (Song Li, 2019, s. 227).

Kaz. Tat. *igeç* Abla; öz kız kardeş; ana bir (Song Li, 2019, s. 227).

Krçmlkr. *egeç* Kız kardeş (Song Li, 2019, s. 227).

Kmk. *egeçi* Teyze, hala (babanın veya annenin kız kardeşi.) (KMKTS 117).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *eke* "hala; abla" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hala" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk Türkçesinde "hala" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "baba", Başkurt Türkçesinde "nine", Başkurt Türkçesinde "nine", Kazan-Tatar Türkçesinde "abla" yine Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "kız kardeş" Kumuk Türkçesinde "teyze", Kazak Türkçesinde "en büyük, en güzel" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ekeçi "Büyük bacı, abla" (KıpTS 71).

ET. *ekeç* Abla (EDPT 102).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *igeç is. ağ*. 1. Kız kardeş. 2. Aynı anne babadan doğan küçük kız kardeş (TTAS I, s. 360, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 168). 3. Kendinden büyük kız kardeş. 4. Aynı anne babadan doğan abla ya da kız kardeş. 5. Kardeşin kız çocukları, kız yeğenler veya kuzenler (TTAS 2016, s. 442, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 168).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *egeçi* Teyze, hala (babanın veya annenin kız kardeşi.) (KMKTS 117).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *eke, ekeç* "hala; abla" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "büyük bacı, abla" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar Türkçesinde "kendinden büyük kız kardeş; aynı anne babadan doğan abla

ya da kız kardeş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "kendinden büyük kız kardeş; aynı anne babadan doğan abla ya da kız kardeş; kardeşin kız çocukları, kız yeğenler veya kuzenler" ve Kumuk Türkçesinde ise "teyze, hala (babanın veya annenin kız kardeşi.)." açıklamasıyla Eski Türkçedeki arkaik anlamını korumuştur.

Kıp. eki, ekki, iki, ikki İki (sayı) (KıpTS 71, 108).

ET. *eki, éki, ekki* İki (EDPT 100).

Krg. *eki* 1. İki (KS 324). 2. İki, bu sayıyı gösteren 2 ve II rakamlarının adı. 3. İki, iki tane, adet olan (KTS 860).

Kzk. *eki* 1. İki 2. Bazı kelimelerle birlikte kullanılarak ölçü, miktar bildirir. 3. Çift (KAZTTS 141).

Bşk. *ikĕ* İki (2) (BŞKTS 247).

Kaz. Tat. *ikĕ* 1. İki (KZTTTS 166). 2. 2 sayısının miktarı (TTAS I, s. 368 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 170).

Krçmlkr. *eki* İki (KMTS 164).

Kmk. *eki* İki (KMKTS 118).

Krm. Tat. *eki* İki (KTTRS 106).

Krym. *eki* İki (KKTS 157).

Kkp. *eki* İki (KKLPKTS 132).

Nog. *eki* 1. İki 2. iki-; *eki aylık* iki aylık (NRS 432).

Eski Türkçede *eki, éki, ekki* "iki" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "iki" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "iki" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar Türkçesinde "iki sayısının ölçüsünü, miktarını gösterme" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ekmekçi, etmekçi, ötmekçi "Ekmekçi" (KıpTS 71).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ikmek pĕşĕrüçĕ* Fırıncı (TTS 129).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *otmekçi* Fırıncı, ekmekçi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1538).

Krym. *etmekci* Fırıncı (Koçak, 2021, s. 39).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ekmekçi, etmekçi, ötmekçi* "ekmekçi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "ekmekçi (fırıncı)." açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. eksiklik, eksüklik, eksüklük, iksüklük "Eksiklik, noksanlık" (KıpTS 71, 108).

ET. *egsüklüg* Hatalı, kusurlu, mükemmel olmayan; yoksul kişi, fakir kişi, muhtaç (EUES 102).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *eksiklik* Eksiklik (KTTRS 106).

Krym. *eksiklik* Eksiklik (KKTS 158).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe *egsüklüg* “hatalı, kusurlu, mükemmel olmayan; yoksul kişi, fakir kişi, muhtaç” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “eksiklik, noksanlık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “eksiklik” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. el “1. El (organ); **il I** El (organ).” (KıpTS 71, 109).

ET. *el* El; ***él/el, elig*** *El* (EDPT 1221-122).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *el* El (KTTRS 108).

Krym. *el* El (KKTS 158).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *el* “el” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “el (organ).” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “el (organ anlamında).” açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. el “1. Yabancı, el alem 2. Millet 3. Memleket, ülke**; il III** il, Memleket, şehir 4. Barış **il IV** Barış” (KıpTS 71, 109).

ET. *el* Memleket, yurt, ülke; halk, millet (EDPT 1221-122).

Krg. *el* 1. Kabile ittihadı; soy; kabile; halk, millet 2. Soydaş (aynı kabile ittihadına dahil olan). 3. Sivil: ahali 4. Memleket; devlet (KS 324).

Kzk. *el* 1. Halk, millet 2. Memleket, yurt (KAZTTS 142).

Bşk. *il* 1. Ülke, devlet, memleket; vatan; halk (BŞKTS 248).

Kaz. Tat. *il* 1. Belli bir hükumeti olan devlet, memleket, ülke 2. Yer, taraf 3. Vatan 4. Doğum yeri 5. Köy 6. Halk, ahali 7. Barış, dostluk (KZTTTS 168). 9. Cumhuriyet, eyalet, bölge (TTAS I, s. 377 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 171). 10. *mec.* İnsanın hislerle dolu dünyası. *Vakıt atınıŋ yallarına yabışıp běz ḫıyal iléne, meḫebbet iléne tomırıldık* (TTAS 2016, s. 490, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 171).

Krçmlkr. *el* 1. Köy 2. Yurt, vatan, memleket 3. Halk, toplum (KMTS 164).

Kmk. *el* 1. Halk, insanlar; toplum; kabile 2. Ülke, memleket; diyar; bölge (KMKTS 119).

Krm. Tat. *el* 1. El, halk, ulus (KTTRS 108). 2. Yabancı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 811).

Krym. *el* 1. Ulus; halk 2. Yabancı, el (KKTS 158).

Kkp. *el* 1. Halk, topluluk, millet 2. Vatan, memleket, yurt, il (KKLPKTS 133).

Nog. *el* Ülke, vatan (NRS 433).

Eski Türkçede *el* "memleket, yurt, ülke; halk, millet" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yabancı, el alem; millet; memleket, ülke; barış" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "yabancı, el", Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "memleket" ve Nogay Türkçesi dışında çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "halk, ulus", Kazan-Tatar Türkçesinde "barış" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "soydaş (aynı kabile ittihadına dahil olan); sivil: ahali", Kazan-Tatar Türkçesinde "yer, taraf; vatan; doğum yeri; köy; barış, dostluk; cumhuriyet, eyalet, bölge; insanın hislerle dolu dünyası" anlamında genişlemiştir.

Kıp. elçi "1. Elçi; **ilçi** elçi 2. Haberci, postacı, müjdeci" (KıpTS 72, 109).

ET. *élçi* Elçi, sefir (EDPT 129).

Krg. *elçi* 1. Sefir; elçi 2. Kendi kabilesini kendi soyunu sopunu seven 3. *es.* Halkçı (KS 325). 4. Elçi, peygamber (KTS 870).

Kzk. *elşi* 1. Elçi, sefir 2. Arabulucu, uzlaştırıcı (KAZTTS 143).

Bşk. *ilsĕ* Elçi (BŞKTS 250).

Kaz. Tat. *ilçĕ* 1. Elçi (KZTTTS 168). 2 Mühim bir görevle bir iş için arabuluculuk etmek üzere bir yere, bir kişiye gönderilen kişi. 3. İki arada gidip gelen, ulak. 4. Zıt tarafların birisi tarafından diğer taraf ile konuşması için gönderilen vekil. 5. *mec.* Belli bir kişi grubundan ya da bir faaliyet kolundan olan vekil. 6. *mec.* Önden haber getiren, haberci. 7. *esk*. *kit*. Peygamber, resul (TTAS I, s. 382 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 171). 8. *mec.* Bir halkı layığınca temsil edebilecek olan edebî-kültürel eser (TTAS 2016, s. 511, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 171).

Krçmlkr. *keleci* 1. Elçi, ara bulucu, temsilci 2. Dünür, dünürcü (KMTS 207).

Kmk. *elçi* 1. Elçi, büyük elçi, sefir 2. Parlementör, müzakere memuru (KMKTS 119).

Krm. Tat. *elçi* 1. Elçi (KTTRS 108). 2. Aracı 3. *ağ.* Profesyonel dünürcü (Maşkaraoğlu, 2018, s. 813).

Krym. *elçi* Elçi; haberci; resul, peygamber (KKTS 158).

Kkp. *elşi* 1. Diplomatik temsilci, elçi 2. İki kişinin arasını bulmaya çalışan kişi, ara bulucu. 3. ağ. Bir şeyin habercisi, elçi (KKLPKTS 134).

Nog. *elşi* Elçi, görücü, aracı (NRS 434).

Eski Türkçede *élçi* "elçi, sefir" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "elçi; haberci, postacı, müjdeci" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sefir, elçi", Kazan-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "haberci, ulak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "aracı, arabulucu", Kırgız, Kazan-Tatar, Karayim Türkçesinde "peygamber, resul", Kırgız Türkçesinde, "kendi kabilesini kendi soyunu sopunu seven; halkçı", Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "görücü", Kazan-Tatar Türkçesinde "belli bir kişi grubundan ya da bir faaliyet kolundan olan vekil; bir halkı layığınca temsil edebilecek olan edebî-kültürel eser", Kumuk Türkçesinde "parlementör, müzakere memuru" anlamında genişlemiştir.

Kıp. elek, ilek I, yelek I “Elemeye mahsus alet, elek, süzgeç” (KıpTS 72, 109, 318).

ET. *élġek* Elek, süzgeç (EDPT 143).

Krg. *elek* 1. Elek (KS 326). 2. *mec.* Hayat sınavı (KS 871).

Kzk. *elek* 1. Elek 2. *mec.* Elekten geçirme (KAZTTS 142).

Bşk. *ilek* Elek (BŞKTS 249).

Kaz. Tat. *ilek* 1. Elek 2. Kalbur 3. Metal paralardaki yazı kısmı (tersi: kün “tura”) (KZTTTS 168).

Krçmlkr. *elek* Elek (KMTS 164).

Kmk. *elek* Elek (KMKTS 119).

Krm. Tat. *elek* Elek (KTTRS 108).

Krym. *elek* Elek (KKTS 159).

Kkp. *elek* 1. Elek 2. *ağ.* Gözden geçirme, sınama, deneme, elden geçirme (KKLPKTS 133).

Nog. *elek* Elek (NRS 433).

Eski Türkçede *élġek* “elek, süzgeç” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “elemeye mahsus alet, elek, süzgeç” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “elek” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde mecazlaşarak “elekten geçirme, gözden geçirme”, Kırgız Türkçesinde ise “hayat sınavı” anlamında genişlemiştir.

Kıp. elig, elli, ellig, ilig, illi I, illig, yelli “Elli (Sayı).” (KıpTS 72, 109, 110, 318).

ET. *ellig* Elli (EDPT 141).

Krg. *elüü* Elli (KS 328).

Kzk. *elüv* Elli (KAZTTS 143).

Bşk. *illĕ* Elli (BŞKTS 250).

Kaz. Tat. *illĕ* Elli (KZTTTS 168).

Krçmlkr. *elli* Elli (KMTS 164).

Kmk. *elli* Elli (KMKTS 120).

Krm. Tat. *elli* Elli (KTTRS 109).

Krym. *elli, eŋli* Elli (KKTS 159).

Kkp. *eliw, elli* Elli sayısı (KKLPKTS 134).

Nog. *elli* 1. Elli 2. Ellili (yaş için) (NRS 434).

Eski Türkçede *ellig* "elli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "elli (sayı)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "elli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ellik II "Sulh, barış, rahat" (KıpTS 72).

ET.-ø

Krg. *eldik* 1. Bütün halka şümülü olan. 2. Halkçı, halk taraftarı (KS 325).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *ellik* Geçim, anlaşma, mutabakat, dirlik, huzur; barış (KMKTS 120).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ellik* II "sulh, barış, rahat" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kumuk Türkçesinde "geçim, huzur, barış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. eltir “Kuzu derisi” (KıpTS 72).

ET. *eldiri* Oğlak derisi (EDPT 135).

Krg.-ø

Kzk. *eltiri* 1. Kuzu derisi 2. Kuzu derisinden yapılmış (KAZTTS 143).

Bşk. *iltĕr* Kuzu postu, kuzu kürkü (BŞKTS 250).

Kaz. Tat. *iltĕr* 1. Kıvırcık yünlü kuzu postu (KZTTTS 169). 2. Bu derinin özel olarak işlenmesiyle oluşan kıymetli kürk (astragan kürkün bir türü). 3. *sf.* Bu deriden dikilen (TTAS I, s. 381 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 671).

Krçmlkr. *eltir* Bir haftalık kuzu derisi (KMTS 164).

Kmk. *eltir* Kuzu kürkü, kuzu postu (KMKTS 120).

Krm. Tat. *eltir*(i) (ağızlarda). Astragan, karakul, karagül (Maşkaraoğlu, 2018, s. 818).

Krym.-ø

Kkp. *eltiri* 1. Kesilmiş veya ölmüş koyun ya da keçi derisi. 2. Küçük kuzu veya keçinin derisinden ince kesilerek elbisenin çevresine dikilen şerit, çevre, su (KKLPKTS 135).

Nog. *eltiri* Kuzu postu, deri; karakul (karagül); kuzu derisinden yapılmış, karakuldan yapılmış (NRS 434).

Eski Türkçede *eldiri* “oğlak derisi” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kuzu derisi” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “kuzu derisi, postu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde “kuzu dersiniden yapılmış”, Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde “bu derinin özel olarak işlenmesiyle oluşan kıymetli kürk (astragan kürkün bir türü).”, Karakalpak Türkçesinde “küçük kuzu veya keçinin derisinden ince kesilerek elbisenin çevresine dikilen şerit, çevre, su” gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. em “İlaç” (KıpTS 72).

ET. *em* İlaç; çare,deva, şifa (EDPT 155).

Krg. *em* 1. *es*. Üfürükçü ilaçları 2 (hastalığa karşı). aşı (KS 328, 330).

Kzk. *em* 1. Tedavi 2. Şifa, deva, em 3. *mec.* Çare, çözüm yolu (KAZTTS 144).

Bşk. *im* Kocakarı ilacı (BŞKTS 250).

Kaz. Tat. *im* 1. İlaç, deva, şifa 2. Gerekli, zaruri (KZTTTS 169). 3. Sihir, büyü. 4. *mec.* İmkân, çare (TTAS I, s. 384 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 173).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *em* İlaç, derman (KMKTS 120).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *em* 1. Tedavi usulü/çaresi. 2. İlaç, deva, derman (KKLPKTS 135).

Nog. *em* İlaç, deva (NRS 434).

Eski Türkçede *em* "ilaç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ilaç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ilaç, deva" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Başkurt Türkçesinde "üfürükçü, kocakarı ilacı", Kırgız Türkçesinde "aşı", Kazak Türkçesinde "tedavi", Kazak, Karakalpak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "çare, çözüm yolu", yine Kazan-Tatar Türkçesinde "gerekli, zaruri; sihir, büyü" anlamında genişlemiştir.

Kıp. emçek "1. Meme; **imçek** Meme 2. Meme başı" (KıpTS 72, 110).

ET. *emçek, emiġ* Göğüs, meme (EDPT 156).

Krg. *emçek* 1 . Emçek, meme. 2. Meme, bazı araçların meme başına benzeyen ucu (KTS 877).

Kzk. *emşek* 1. Meme 2. Göğüs (KAZTTS 144).

Bşk. *imsek* Kadınların göğüslerindeki süt bezleri (BŞKTS 251).

Kaz. Tat. *imçek* 1. Göğüs, meme (KZTTTS 169). 2. Hayvanların memesindeki süt çıkan kısım (TTAS I, s. 390 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 801).

Krçmlkr. *emcek* Meme (KMTS 164).

Kmk. *emçek* 1. Meme, göğüs (kadınlarda). 2. Meme başı, meme ucu, meme (*msl*. İneklerde) (KMKTS 120).

Krm. Tat. *emçek* Meme; cicik (KTTRS 109).

Krym. *emçek* Meme (KKTS 159).

Kkp. *emşek* Meme (KKLPKTS 136).

Nog. *emşek* 1. Göğüs (kadınlar için). 2. Meme (NRS 435).

Eski Türkçede *emçek, emiġ* "göğüs, meme" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "meme; meme başı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "meme", bu anlamının yanında Kırgız, Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde "meme başı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. emdi, imdi, indi "Şimdi, derhal, hemen" (KıpTS 72, 110, 112).

ET. *amtı* Şimdi (EDPT 156).

Krg. *endi, emi* 1. Şimdi, şu zamanda 2. Ondan sonra (KS 330).

Kzk. *endi* 1. Şimdi, bundan sonra, daha, artık 2. Bundan başka, daha (KAZTTS 145).

Bşk. *indĕ* 1. Şimdi, şu anda, şu vakitte 2. Artık, bundan sonra, daha (BŞKTS 252).

Kaz. Tat. *indĕ* 1. Çeşitli ifadelerle kullanılarak hareketin tamamla

ndığını bildirir. 2. Şimdi, şu anda biraz evvel, demin 3. Bugün 4. Eğer, şayet (KZTTTS 170).

Krçmlkr. *endi, şöndü* Şimdi, artık (KMTS 165).

Kmk. *endi, enni* Şimdi, halihazırda; bugün (KMKTS 120).

Krm. Tat. *endi* Artık, şimdi (KTTRS 110).

Krym. *endi* Şimdi (şimdiki zaman ve gelecek zaman kipleriyle kullanıldığında başlangıç noktasını veya bir isteği ifade eder.) (KKTS 161).

Kkp. *endi* 1. Bundan sonra 2. Şimdi, tam bu vakitte (KKLPKTS 136).

Nog. *endi* Şimdi, o zaman (Atay, 1998, s. 261).

Eski Türkçede *amtı* "şimdi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "şimdi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "artık, şimdi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. emen "Meşe ağacı" (KıpTS 8).

ET.-ø

Krg. *emen* Meşe ağacı (KTS 878).

Kzk. *emen* Meşe ağacı (KAZTTS 144).

Bşk. *imen* Meşe (BŞKTS 250).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *emen* Meşe ağacı (KMTS 165).

Kmk. *emen* Meşe (ağacı), meşeden (yapılmış) (KMKTS 120).

Krm. Tat. *emen* Meşe (KTTRS 109).

Krym. *emen* Meşe (KKTS 159).

Kkp. *emen* Çok dallı ve büyük yapraklı kara bir ağaç türü (KKLPKTS 135).

Nog. *emen* Meşe ağacı, meşe ağacından yapılmış (NRS 435).

Eski Türkçede karşılığı bulunmayıp Tarihî Kıpçak Türkçesinde *aman* "meşe ağacı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "meşe ağacı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. emgek "1. Istırap, acı, eziyet; **imgek** ıstırap, acı, eziyet 2. Emek" (KıpTS 72, 73, 110).

ET. *emġek* Emek (EDPT 159).

Krg. *emgek* 1. Emek (KS 329). 2. Eser, çalışma (KTS 878).

Kzk. *eŋbek* 1. Emek, iş, çalışma 2. Toplum veya vatan için yapılan hizmet, üstün yararlılık 3. Eser, yapıt (KAZTTS 146).

Bşk. *imgek* 1. Eziyet, zahmet 2. Fazla sıkıntı veren, meşakkatli kişi ya da hayvan (BŞKTS 251).

Kaz. Tat. *imgek* 1. Bela, eziyet 2. Zahmet, sıkıntı 3. Asalak kimse (KZTTTS 170). 4. *esk.* İş, meşakkatli is. 5. *hkr.* Beceriksiz, zorluk çıkaran, eziyet eden kişi hakkında. 6. Herhangi bir uzvu ya da uzuvları yaralanan, kırılan, sakatlanan kişi. 7. *sf.* Sakat, güçsüz. 8. *kon. hkr.* İnsanın sırtına yük olan asalak kişi (TTAS I, s. 386 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 173). 9. *ağ.* Hamilelikte aşerme. 10. *mec.* Bozuk, kurallara uymayan, hatalı [dil, konuşma vb. için kullanılmıştır] (TTAS 2016, s. 519 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 173).

Krçmlkr. *emgek* Azap, ıstırap, işkence (KMTS 165).

Kmk. *emgek, emmek* 1. Tasa, kaygı, külfet, telaş 2. Acı, keder, elem, yürek acısı, ıstırap (KMKTS 120).

Krm. Tat. *emek, emgek ağ.* Emek (KTTRS 109) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 822).

Krym. *emgek* 1. İş, emek 2. Dertler 3. Zahmet çekme (KKTS 160).

Kkp. *eŋbek* Emek, iş, hizmet (KKLPKTS 137).

Nog. *embek* eziyet, sıkıntı (NRS 434).

Eski Türkçede *emġek* "emek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ıstırap, acı, eziyet; emek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "emek", Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim ve Nogay Türkçesinde "eziyet, ıstırap" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "yapıt, eser", Kazak Türkçesinde "toplum veya vatan için yapılan hizmet, üstün yararlılık", Kazan-Tatar Türkçesinde "asalak kimse; iş, meşakkatli iş; beceriksiz, zorluk çıkaran, eziyet eden kişi hakkında; herhangi bir uzvu ya da uzuvları yaralanan, kırılan, sakatlanan kişi; sakat, güçsüz; insanın sırtına yük olan asalak kişi; hamilelikte aşerme; dil ve konuşmada bozuk, kurallara uymayan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. emildeş “Süt kardeşi” (KıpTS 73).

ET. *emiġdeş* Süt kardeş (EDPT 160).

Krg. e*mçekteş* Süt kardeşler (KS 329).

Kzk. e*mşektes* Bir anneden doğmuş, bir meme emmiş kimse (KAZS 75).

Bşk. *imsekteş* 1. Süt kardeş 2. Bir anneden doğan kardeş (BŞKTS 251).

Kaz. Tat. *imçäktäş* kardäşlär Süt kardeş (KTLS 805).

Krçmlkr. *emildeş* 1. Süt kardeş 2. Eski geleneklerde atalığının evinden çıkıp baba evine iade edilen çocuk (KMTS 165).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *emildaş, emildeş* Süt kardeşi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 822).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *emiġdeş* “süt kardeş” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “süt kardeş” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar Türkçesinde “süt kardeş” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde “eski geleneklerde atalığının evinden çıkıp baba evine iade edilen çocuk” anlamında genişlemiştir.

Kıp. emzük “Süt emilen alet, bir kabın emilecek sivri ucu, emzik” (KıpTS 73).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *emizik (emizdik).* Emzik (KAZTTS 145).

Bşk. *imĕzges, imĕzlĕk* Emzik (BŞKTS 251).

Kaz. Tat. *imĕzlĕk* Emzik (TTS 118).

Krçmlkr. *emizik* Emzik, biberon (KMTS 165).

Kmk. *emizlik* Emzik (bebek emzirmek için) (KMKTS 120).

Krm. Tat. *emizlik* Emzik, sormuk (KTTRS 110).

Krym. *emizik* Süt anne (KKTS 160).

Kkp. *emizik* 1. Çocuk emziği, biberon 2. Bir şeyin peşini bırakmayan, yapışkan (KKLPKTS 135).

Nog. *emizüv* Emzik (NRS 435).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *emzük* "süt emilen alet, bir kabın emilecek sivri ucu, emzik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "emzik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "bir şeyin peşini bırakmayan, yapışkan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. en, in IV, iŋ "En" (KıpTS 73, 111).

ET. *eŋ* En, genişlik (EDPT 165).

Krg. *en* Genişlik (KS 330-331).

Kzk. *en* 1. En, genişlik 2. Bol, ölçüsüz, çok (KAZTTS 145).

Bşk. *iŋ* En, genişlik (BŞKTS 252).

Kaz. Tat. *iŋ* 1. En, genişlik 2. En çok (KZTTTS 172).

Krçmlkr. *en* En (KMTS 165).

Kmk. *en* En, genişlik (KMKTS 120).

Krm. Tat. *eŋ* En (KTTRS 110).

Krym. *en* En (genişlik) (KKTS 160).

Kkp. *en* Bir şeyin eni, kısa kenarı, kısa kenar uzunluğu (KKLPKTS 136).

Nog. *en* En, genişlik (NRS 435).

Eski Türkçede *eŋ* “en, genişlik” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “en” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “en” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. eŋeg, enek, eŋek I, iŋek II “Çene, çene kemiği” (KıpTS 73, 112).

ET. *eŋek* Çene (EDPT 183).

Krg. *eek* 1. Çene 2. Alt dudak (KS 321).

Kzk. *iyek* 1. Çene 2. *mec.* Sahil, yaka, kenar (KAZTTS 220).

Bşk. *ěyek* Çene (BŞKTS 160).

Kaz. Tat. *iyek* Çene (KZTTTS 182).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *iyek* Çene, başın ağızdan aşağı kısmı (KKLPKTS 215).

Nog. *iyek* Çene (NRS 116).

Eski Türkçede *eŋek* “çene” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “çene, çene kemiği” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “çene” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “alt dudak”, Kazak Türkçesinde “sahil, yaka, kenar” anlamında genişlemiştir.

Kıp. eneş, eniş, iniş “İniş, yokuşun zıddı” (KıpTS 73, 74, 112).

ET. *ėniş* İniş (EDPT 191).

Krg. *eŋiş* 1. Yokuş, iniş (dağ eteği). 2. Atlıların yarışıdır ki bu yarışa iştirak edenler at üzerinde biri- birini çekerler ve eyer üzerinden düşürmeye çalışırlar. 3. Dört nala koşan at üzerinden yerde yatan parayı elle almaktan ibaret olan bir nevi yiğitlik (KS 333).

Kzk. *eŋis* İniş, yokuş aşağı (KAZTTS 146).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ineš* 1. Küçük su akıntısı, dere, çay (KZTTTS 171). 2. *ağ*. Irmak (TTAS 2016, s. 546, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 774).

Krçmlkr. *enişge* Aşağı (KMTS 165).

Kmk. *eniş* 1. Meyilli, eğik; şev, yamaç 2. İniş; aşağı (KMKTS 120).

Krm. Tat. *eniş* İniş (KTTRS 110).

Krym. *iniş* 1. Vadi, ova, uçurum, yar 2. İniş (KKTS 161).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ėniş* "iniş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "iniş, yokuşun zıddı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "iniş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "küçük su akıntısı, dere, çay; ırmak", Kumuk Türkçesinde "meyilli, eğik; şev, yamaç", Karayim Türkçesinde "vadi, ova, uçurum, yar" anlamında yakın anlama geçmiştir.

Kıp. enilik, eŋlik "Kadınların kullandıkları kırmızı yüz boyası, allık" (KıpTS 73, 74).

ET. *eŋlik* Makyaj (EUES 110).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ingilik* 1. Yüze sürülen allık. 2. Pembemsi kırmızı yüz rengi (KMTS 199).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *eŋlik* "makyaj" biçiminde yer alan kelime tarihî kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kadınların kullandıkları kırmızı yüz boyası, allık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "yüze sürülen allık; pembemsi kırmızı yüz rengi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ense, eŋse, iŋse "Ense" (KıpTS 74, 112).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *eŋse* 1. Boynun arkası, ense 2. Vücut, beden 3. *mec.* Güç, kuvvet (KAZTTS 146).

Bşk. *iŋse* Ense (BŞKTS 254).

Kaz. Tat. *iŋse* 1. Vücudun omuzdan ve enseden oluşan üst kısmı. 2. Kıyafetin bu kısmı. 3. *ağ.* Başın arkası, ense. 4. Kıyafet askısı (TTAS I, s. 448 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 174). 5. Kaldıraçın (askılı kovanın). dayanak noktasından başlayıp güç noktasına kadar olan kısmı (TTAS 2016, s. 572, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 174).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ense* 1. Ense 2. Başın arka kısmı. 3.: ~ kemigi *anat*. Ense kemiği (Maşkaraoğlu, 2018, s. 830).

Krym. *eŋse* Ense (KKTS 162).

Kkp. *eŋse* Arka, başın alt kısmı (KKLPKTS 137).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ense, eŋse, iŋse* "ense" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "ense" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. er, ir I "Erkek, er, adam" (KıpTS 74, 113).

ET. *er* Er, erkek, eş, koca; yiğit kahraman (EDPT 192).

Krg. *er* 1. Koca; erkeklik çağına ermiş 2. Kahraman; bahadır; yiğit (KS 336).

Kzk. *er* 1. Erkek 2. Koca, zevce 3. Kahraman, cesur (KAZTTS 147).

Bşk. *ir* Koca, erkek eş, er (BŞKTS 255).

Kaz. Tat. *ir* 1. Erkek 2. Erkeklere mahsus, erkekçe 3. Erkeklere has karakterde, yiğit adam 4. Kahraman 5. Koca, erkek eş (KZTTTS 173). 6. Delikanlılık dönemini geçmiş yetişkin. *irde.* Evlenen (kadınlar hakkında). (TTAS I, s. 405 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 708).

Krçmlkr. *er* 1. Erkek, yiğit 2. Koca, eş (KMTS 165).

Kmk. *er* 1. Eş, koca, zevç 2. Er, erkek, adam 3. Mert, erkek, cesur, yiğit (KMKTS 121).

Krm. Tat. *er* 1. Koca 2. Erkek, adam 3. Erkek (cinsiyet hakkında) (Maşkaraoğlu, 2018, ss. 833-834).

Krym. *er* 1. Er 2. Erkek 3. Koca, eş (KKTS 162).

Kkp. *er* 1. Erkek, eş, koca 2. Er, yiğit, mert cesur (KKLPKTS 137-138).

Nog. *er* 1. Erkek; erkekle ilgili olan 2. Er, yiğit; kahramanca, yiğitçe (NRS 437).

Eski Türkçede *er* "er, erkek, eş, koca; yiğit kahraman" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "erkek, er, adam" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "erkek, er, adam" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "koca, eş", Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kahraman, bahadır", Kazan-Tatar Türkçesinde "delikanlılık dönemini geçmiş yetişkin; evlenen (kadınlar hakkında)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. erçel “Uğursuz, huysuz” (KıpTS 74).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *erçel* Tembellik (KKTS 163).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *erçel* “uğursuz, huysuz” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde “tembellik” açıklamasıyla yer alarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. eren, iren “Er, yiğit, erkek” (KıpTS 74, 113).

ET. *eren* Er, erkek; yiğit, mert (EDPT 232).

Krg. *eren* Kuvvetli; mert; kahraman; yiğit (KS 337).

Kzk. *eren* Müstesna, fevkalade (KAZTTS 147).

Bşk. *iren* Yiğit, kahraman, güçlü erkek; eren (BŞKTS 256).

Kaz. Tat. *iren* esk. 1. dinî. Allah’a yakın, mukaddes kişi. 2. Zaman zaman göze görünüp sıkıntılı zamanlarda yardım eden kişi. 3. *mec.* Ülkenin yöneticisi, başkan (TTAS I, s. 414 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 175). 4. Savaşçı adam (TTAS 2016, s. 582 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 175).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *eren, er* 1. Eş, koca, zevç 2. Er, erkek, adam 3. Mert, erkek, cesur, yiğit (KMKTS 121).

Krm. Tat. *eren* Eren; ermiş, evliya (Maşkaraoğlu , 2018, s. 834).

Krym. *eren* 1. Eren (KKTS 163). 2. İyi, layık, erdemli kişi; mümtaz kişilik sahibi; eğitimli, güçlü kuvvetli, yiğit; ciddi (kimse). 3. Adam 4. Koca, eş (KKTS 163).

Kkp. *eren* Eren, ermiş, veli (KKLPKTS 138).

Nog.-ø

Eski Türkçede *eren* "er, erkek; yiğit, mert" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "er, yiğit, erkek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kumuk, Karayim Türkçesinde "er, yiğit, erkek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "eren, ermiş, veli", Kazan-Tatar Türkçesinde "zaman zaman göze görünüp sıkıntılı zamanlarda yardım eden kişi; ülkenin yöneticisi, başkan; savaşçı adam", Karayim Türkçesinde "iyi, layık, erdemli kişi; mümtaz kişilik sahibi; eğitimli, güçlü kuvvetli, yiğit; ciddi (kimse). ", Kumuk ve Karayim Türkçesinde "adam; koca, eş" anlamında genişlemiştir.

Kıp. erik I, erük, irik II "Erik" (KıpTS 74, 75, 113).

ET. *erük* Erik, kayısı; meyve ağacı (EUES 121).

Krg. *örük* Erik (KS 615).

Kzk. *örik* 1. Kayısı 2. Erik (KAZTTS 460).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *örĕk* 1. Kayısı ağacı. 2. Bu ağacın sert çekirdekli sulu meyvesi. 3. Bu ağacın çekirdekleri alınmadan kurutulan meyvesi (TTAS III, s. 704 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 776). 4. Kayısı, kuru kayısı (TTES II 2015, s. 94 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 776).

Krçmlkr. *erik* Erik (KMTS 165).

Kmk. *erik* 1. Kayısı (küçük). 2. Kayısı kakı, kuru kayısı 3. *diyal*. Bir çeşit erik (KMKTS 121).

Krm. Tat. *erik* Erik (KTTRS 111).

Krym. *erik* Erik (KKTS 163).

Kkp. *erik* 1. Erik ağacı 2. Erik ağacının meyvesi, erik (KKLPKTS 138).

Nog.-ø

Eski Türkçede *erük* "erik, kayısı; meyve ağacı" biçiminde yer alan kelime kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "erik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "erik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde kelime "kayısı", Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde "kayısı kakı", Kazan-Tatar Türkçesinde "kayısı ağacı; bu ağacın sert çekirdekli sulu meyvesi" anlamlarında yakın anlama geçmiştir.

Kıp. erin II, irin I "Dudak" (KıpTS 74, 113).

ET. *erin* Dudak (EDPT 232).

Krg. *erin* Dudak (KS 337).

Kzk. *erin* Dudak (KAZTTS 150).

Bşk. *irĕn* Dudak (BŞKTS 256).

Kaz. Tat. *irĕn* Dudak (KZTTTS 174).

Krçmlkr. *erin* Dudak (KMTS 165).

Kmk. *erin* Dudak (KMKTS 122).

Krm. Tat. *erin* Dudak, alt dudak (KTTRS 111).

Krym. *erin* Dudak (KKTS 163).

Kkp. *erin* Dudak (KKLPKTS 139).

Nog. *erin* Dudak (NRS 437).

Eski Türkçede *erin* "dudak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dudak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında

"dudak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. erinçek, irinçek "Tembel" (KıpTS 75, 113).

ET. *erinçig* Tembel, uyuşuk, üşengeç (EDPT 236).

Krg. *erinçeek* Üşengen (KS 337).

Kzk. *erinşek* Erinçek, tembel, üşengeç (KAZTTS 150).

Bşk. *irĕnsek* Tembel, uyuşuk, üşengeç (BŞKTS 256).

Kaz. Tat. *irĕnçek* 1. İş yapma konusunda isteksiz, tembel. 2. Tembellik gösteren, isteksiz (TTAS I, s. 408 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 691). 3. *zool.* Dişsizler grubundan Güney ve Orta Amerika'da ağaçlara sarılarak yaşayan hareketleri çok ağır memeli hayvan. [26] (TTAS 2016, s. 589 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 691).

Krçmlkr. *erinçek* Üşengeç, tembel (KMTS 165).

Kmk. *erinçek* Tembel, üşengen, üşengeç, uyuşuk, miskin, aylak (KMKTS 122).

Krm. Tat. *erinçek* Erincek (KTTRS 111).

Krym. *erinçek* Tembel (KKTS 163).

Kkp. *erinşek* Erincek, tembel, erinen (KKLPKTS 139).

Nog. *erinşek* Erincek, tembel, üşengeç; tembellik eden (NRS 437).

Eski Türkçede *erinçig* "tembel, uyuşuk, üşengeç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tembel" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tembel" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde zooloji alanında terimleşerek "dişsizler grubundan Güney ve Orta Amerika'da ağaçlara sarılarak yaşayan hareketleri çok ağır memeli hayvan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. erk "1. Erk, güç, kuvvet; **irk II** Erk, güç, kuvvet 2. Arzu, istek, irade" (KıpTS 75, 113).

ET. *erk* Güç, kuvvet (EDPT 220).

[26] Tatarcada "irĕnçek maymıl" diye adlandırılan bu hayvan "tembel hayvan, miskin" hayvan adıyla bilinen bir türdür.

Krg. *erk* 1. İrade (KS 338). 2. Bir işi yapabilme gücü 3. İrade, istek, dilek 4. Bağımsızlık, özgürlük 5. İzin, müsaade (KTS 894).

Kzk. *erik* 1. Erk, irade, iktidar, istem 2. Hak, hukuk (KAZTTS 150).

Bşk. *irk* 1. Serbestlik, özgürlük, erk 2. İrade, kudret (BŞKTS 257).

Kaz. Tat. *irĕk* 1. Hürriyet, bağımsızlık 2. Devlet nezdinde şahsa verilen hak 3. Dilek, istek (KZTTTS 174). 4. Tutuklu, esir olmama. 5. Belli bir sınıf ya da cemiyetin toplumsal hayatında siyasi ve ekonomik sınırlamaların olmaması, bağımsızlık, özgürlük. 5. tar. Toprak köleliğinden, kölelikten azat olma. 6. Refah, rahat hayat. 7. *mec.* Temiz hava, açık yer. 8. İstenen şeyi yapma imkânı. 9. Hakimiyet, güç, erk (TTAS I, s. 406 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 175).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *erk* esk. 1. İrade, istem 2. Hürriyet, erkinlik, serbestlik (KMKTS 122).

Krm. Tat.-ø

Krym. *erk* Erk, hüküm (KKTS 164).

Kkp. *erk* İrade, güç, erk; hukuk (KKLPKTS 139).

Nog. *erk* Hak, rıza, imtiyaz (NRS 438).

Eski Türkçede *erk* "güç, kuvvet" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "erk, güç, kuvvet; arzu, istek, irade" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karayim, Karakalpak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "erk, güç", Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karayim, Karakalpak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesinde ikinci anlamı "irade, istem" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır.

Kıp. erkeç, irkeç "Erkek keçi, teke" (KıpTS 75, 114).

ET. *erkeç* Erkek keçi, teke (EDPT 223).

Krg. *erkeç* (enenmiş). teke, ergeç (KS 338).

Kzk. *erkeş* Beş altı yaşlarındaki kısırlaştırımış olan erkek keçi, teke (Oba, 2019, s. 200).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *erkeç* 1. Erkek keçi 2. Öncü, lider (KMTS 166).

Kmk. *erkeç* Bir yaşında teke, erkeç, erkek keçi (KMKTS 122).

Krm. Tat. *erkeç* İki yaşındaki erkek keçi; erkeç (Maşkaraoğlu, 2018, s. 836).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *erkeç* "erkek keçi, teke" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "erkek keçi, teke" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "erkek keçi, teke" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. erkek, irkek 1 "Erkek" (KıpTS 75, 114).

ET. *ėrkek* Erkek (EDPT 223).

Krg. *erkek* 1. Erkek (hayvan). 2. Erkek (insan) (KS 338). 3. Erkek, yetişkin adam (KTS 895).

Kzk. *erkek* 1. Erkek 2. Koca, eş (KAZTTS 148).

Bşk. *irkek* 1. Erkek, erkek cinsiyetli 2. Genç erkek at (BŞKTS 258).

Kaz. Tat. *irkek* sf. esk. 1. Erkek. 2. is. Bu cinsteki hayvan. 3. Erkeklere has, erkekler gibi (TTAS I, s. 411 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 177).

Krçmlkr. *erkek* Erkek (KMTS 166).

Kmk. *erkek* 1. Erkek, adam, erkeklere mahsus 2. Erkek 3. Eş, koca, zevç 4. Mert, erkek, cesur, yiğit kimse; cesaretli, yürekli, gözü pek (KMKTS 122).

Krm. Tat. *erkek* Erkek (KTTRS 111).

Krym. *erkek* 1. Erkek 2. Erkek 3. Koca, eş (KKTS 164).

Kkp. *erkek* 1. Erkek, dişi olmayan 2. Damat, güvey, kadının kocası (KKLPKTS 139).

Nog. *erkek* 1. Erkek 2. Cinsi erkek olan, eril (NRS 438).

Eski Türkçede *érkek* “erkek, adam” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “erkek” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “erkek” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “erkek; her canlının erkeği”, Kazan-Tatar Türkçesinde “erkek hayvan”, Başkurt Türkçesinde “genç erkek at”, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde “erkeklere has, erkekler gibi” anlamında yine Kumuk Türkçesinde “mert, erkek, cesur, yiğit kimse; cesaretli, yürekli, gözü pek”, Kazak, Kumuk, Karayim, Karakalpak Türkçesinde “koca, zevç” anlamında genişlemiştir.

Kıp. erkli I “1. Güçlü, kuvvetli 2. İhtiyari, ister istemez 3. Kararlı, sebatlı” (KıpTS 75).

ET. *erklig* Güçlü, kudretli (EDPT 224).

Krg. *erktüü* 1. Müstakil; her işi istediği gibi yapabilen; hür 2. Hukuku hükümraniye malik (KS 339).

Kzk. *erikti* 1. Hür, özgür, serbest, erkli 2. Özgür irade ile yapılmış olan (KAZTTS 150).

Bşk. *irĕklĕ* Özgür, hür, kimsenin boyunduruğunda olmayan (BŞKTS 256).

Kaz. Tat. *irĕklĕ* 1. Özgür, bağımsız, azat 2. Serbest 3. Rahatça, zorlanmadan (KZTTTS 174). 4. Bir işe kendi isteği ya da kendi seçimi ile başlayan ya da alınan. 5. *is.* Savaş vaktinde askere kendi isteği ile giden kişi. 6. Kişilerin kendi dilekleri, kendi seçimleri ile oluşturulan. 7. Her türlü sömürüden, kölelikten azat olan. 8. *tar.* Toprak kölesi olmayan, kölelikten azat edilen. 8. Esir ya da mahkûm olmayan. 9. Engellenmeyen, kanunlarca engeli olmayan (iş, hareket hakkında). 10. Belirli kurallar, kalıplar ile sınırlanmayan. 11. Çeşitli sınırlamaları, engelleri tanımayan, kişinin kendi iradesine dayalı. 12. Özgür (görüş hakkında). 13. *zf.* Dilediği şekilde (TTAS I, s. 406-407 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 176).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *erkli* İradi, istemli; azimli (KMKTS 122).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *erkli* İradesi ve ihtiyarı olan, erkli, özgür, serbest, güçlü (KKLPKTS 140).

Nog. *erkli* İradeli (NRS 438).

Eski Türkçede *erklig* "güçlü, kudretli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "güçlü, kuvvetli; ihtiyari, ister istemez; kararlı, sebatlı" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "özgür, iradesi ve ihtiyarı olan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan "ihtiyari, ister istemez; kararlı, sebatlı" anlamları ise kullanılmayarak daralmaya uğramıştır.

Kıp. erlik, irlik "Erlik, erkeklik" (KıpTS 75).

ET. *erlik* Erlik, yiğitlik (EDPT 229).

Krg. *erdik* Erkeklik; mertlik; kahramanlık; cesaret; bahadırlık (KS 336).

Kzk. *erlik* Erlik, yiğitlik, kahramanlık, cesur (KAZTTS 148).

Bşk. *irlĕk* 1. Erkeklik 2. Yiğitlik, cesurluk (BŞKTS 258).

Kaz. Tat. *irlĕk* 1. Erkeklik. 2. *mec.* Kahramanlık, cesurluk. 3. Yiğitlik (TTAS I, s. 411 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 178). 4. Er kişi olma. 5. Erkeklik gücü. 6. *kon.* Erkeğin cinsiyet organı (TTAS 2016, ss .596-597 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 178).

Krçmlkr. *erlik* Erkeklik (KM II: 255 akt. Ceylan, 2022, s.74).

Kmk. *erlik* 1. Kocalık, koca olma durumu 2. Erkek cinsine mensubiyet, mensup olma 3. Erkeklik, mertlik, cesaret, yiğitlik (KMKTS 122).

Krm. Tat. *erlik* Erkeklik (KTTRS 111).

Krym.-ø

Kkp. *erlik* Erlik, yiğitlik, mertlik, cesaret (KKLPKTS 140).

Nog. *erlik* 1. Erkeklik, kahramanlık, yüreklilik 2. Yiğitlik (NRS 439).

Eski Türkçede *erlik* "erlik, yiğitlik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "erlik, erkeklik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar,

Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "erlik, erkeklik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kahramanlık, cesurluk", Kazan-Tatar Türkçesinde "er kişi olma; erkeklik gücü; erkeğin cinsiyet organı", Kumuk Türkçesinde "kocalık, koca olma durumu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ersekçi "Fahişe, namussuz" (KıpTS 75).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *irsek* sf. kon. Erkekleri seven, erkeklerin peşinde koşan (kadınlar, kızlar hakkında) (TTAS I, s. 412 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. s. 801).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *ersek* Erkeğe düşkün kadın (KMKTS 122).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ersekçi* "fahişe, namussuz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "erkeğe düşkün kadın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. erşi "Puşt, cinsi sapık" (KıpTS 75).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *ersi* 1. Abes, kaba, edepsiz 2. Elverişsiz, uygunsuz (KAZTTS 149).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *erşi* Çirkin (KMTS 166).

Kmk. *erşi* 1. Çirkin, yakışıksız, alımsız 2. Uygunsuz, edepsiz, pis; yakışıksız, yakışık almaz; münasebetsiz (KMKTS 122).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *ersi* Yersiz, uygunsuz (KKLPKTS 140).

Nog. *ersi, erşi* 1. Garip, tuhaf, acayip 2. İsabetsiz, uygunsuz, yakışık almayan 3. Müstehcen, açık saçık (NRS 439).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *erşi* "puşt, cinsi sapık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "çirkin, yakışıksız" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "abes, kaba, edepsiz", Nogay Türkçesinde "garip, tuhaf, acayip; müstehcen, açık saçık" anlamında genişlemiştir.

Kıp. erte I "1. İlk, önceki, evvelki 2. Tam vaktinde, vakitli 3. Yarın, ertesi gün; **irte I** Yarın, ertesi gün 4. Seher vakti, sabah; **irte III** Seher vakti, sabah" (KıpTS 75, 114).

ET. *érte* Erken, sabah; erte, yarın, sonra; evvel, önce (EDPT 202).

Krg. *erte* 1. Erken (KS 339). 2. Erken, sabahın ilk saatlerinde 3. İlk, önde olan, önce gelen. 4. Erkenden (KTS898).

Kzk. *erte* 1. Erken 2. Eskiden, önceden (KAZTTS 149).

Bşk. *irte* 1. Sabah 2. Erken (BŞKTS 258).

Kaz. Tat. *irte* 1. Sabah 2. Erken (KZTTTS 175).

Krçmlkr. *ertde, ertte* 1. Erken, eski zamanda. 2. Çoktan (KMTS 166).

Kmk. *erte* Erken, er (KMKTS 123).

Krm. Tat. *erte* Erken (KTTRS 111).

Krym. *erte* 1. Sabah 2. Erken 3. Yarın (KKTS 164).

Kkp. *erte* 1. Yarın, sabahleyin, ertesi gün. 2. Geçmiş, eskiden, mazi (KKLPKTS 140).

Nog. *erte* 1. Erken, erkenden; *erte turuv* erkenden kalkmak 2. Çoktan (NRS 439).

Eski Türkçede *érte* "erken, sabah; erte, yarın, sonra; evvel, önce" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ilk, önceki, evvelki; tam vaktinde, vakitli; yarın, ertesi gün; seher vakti, sabah" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "sabah", Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde "erken, eskiden, önceki, ilk", Karayim Türkçesinde "yarın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ertegi "Erken" (KıpTS 75).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *erteki* Erken gelen (başlayan, yetişen) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 838).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tepit edilmeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "erken" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde "erken" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. es I “Akıl” (KıpTS 75).

ET.-ø

Krg. *es* Hafıza; akıl; şuur; muhayyile (KS 339, 340, 540).

Kzk. *es* 1. Akıl, us, hafıza 2. *mec.* Arkadaş, dayanak (KAZTTS 150).

Bşk. *iś* Hatır, zihin (BŞKTS 259).

Kaz. Tat. *is* Akıl, hafıza, zihin (KZTTTS 176).

Krçmlkr. *es* Akıl, hatıra, hafıza (KMTS 166).

Kmk. *es* 1. Hafıza, bellek 2. Akıl, zeka; şuur, bilinç (KMKTS 123).

Krm. Tat. *es* 1. Hafıza, hatır 2. Akıl, zihin (KTTTRS 111).

Krym. *es* 1. Akıl; us 2. Hafıza (KKTS 165).

Kkp. *es* Akıl, düşünce, fikir (KKLPKTS 141).

Nog. *es* 1. Hafıza 2. Akıl, zeka (NRS 439-440).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *es* I “akıl” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “akıl” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “hafıza”, Kazak Türkçesinde “arkadaş, dayanak” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. esirik, esrik, esrük, isrük “Sarhoş” (KıpTS 76, 115).

ET. *esrük* Sarhoş, mest (EDPT 250).

Krg. *esirik* Kibirli, kendini beğenmiş (KTS 902).

Kzk. *esirik* 1. Deli, aptal 2. Kuduz hastalığı (KAZTTS 152). 3. Övünen, hep kendinden bahseden (KAZS 80).

Bşk. *iśĕrĕk* Sarhoş, kör kütük sarhoş, zir zurna sarhoş (BŞKTS 260).

Kaz. Tat. *iśĕrĕk* 1. Sarhoş 2. Sarhoşça 3. Aşk veya çok büyük sevincin tesiriyle ne yaptığını bilmeyen 4. Sarhoşluk (KZTTTS 178).

Krçmlkr. *esirik* Kibirli; gururlu (KMTS 167).

Kmk. *esirik* Sarhoş (KMKTS 124).

Krm. Tat. *esırıḳ ağ.* Sarhoş, ayyaş (Maşkaraoğlu, 2018, s. 843).

Krym. *esirik, esrik* Sarhoş (KKTS 165).

Kkp.-ø

Nog. *esirik* Sarhoş, esrik, içkili; sarhoş (kadın) (NRS 441).

Eski Türkçede *esrük* "sarhoş, mest" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sarhoş, mest" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "sarhoş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "kendini beğenmiş", Kazak Türkçesinde "kuduz hastalığı", Kazan-Tatar Türkçesinde "sarhoşça; aşk veya çok büyük sevincin tesiriyle ne yaptığını bilmeyen; sarhoşluk" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. eski, iski "Eski" (KıpTS 76, 114).

ET. *eski* Eski (EDPT 246).

Krg. *eski* 1. Eski (KS 341). 2. Bayat, taze olmayan 3. Eski, önceki 3. Yaşlı, ihtiyar(KTS 903).

Kzk. *eski* 1. Eski, püskü 2. Çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan (KAZTTS 151).

Bşk. *iśkĕ* Eski, yeni olmayan (BŞKTS 261).

Kaz. Tat. *iskĕ* 1. Eski, çok kullanılmakla eskiyen 2. Küçük çocukların altına döşenen eski, partal dokumalar 3. İptidai, ilkel 4. Muhafazakâr 5. Eskiden beri olan, önceki, kadim (KZTTTS 179). 6. Çoktan geçmiş, önceki. 7. Çoktan beri bilinen. 8. Çok eski, evvel. 9. *is*. Önceki, eski devir. 10. Geçen yılki, geçen. 11. Geçen yılın ürününden kalan. 12. Bu ana kadar olan, önceki. 13. Süresi dolan, vakti geçen, işe yaramaz (TTAS I, s. 419-420 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 180).

Krçmlkr. *eski* Eski (KMTS 167).

Kmk. *esgi* 1. Eski, yıpranmış 2. Eski, köhne; harap, viran 3. Eski, hükümsüz, muteber olmayan 4. Eski zamana ait, atik 5. Eski, süreğen, müzmin 6. Eski, geçmiş 7.

Eski (yeni olmayan, taze olmayan). 8. Eskimiş, zamanı geçmiş, kullanılmayan (KMKTS 123-124).

Krm. Tat. *eski* Eski (KTTTRS 112).

Krym. *eski* 1. Eski 2. Paçavra (KKTS 166).

Kkp. *eski* Eski, köhne (KKLPKTS 143).

Nog. *eski* 1. Eski, eskimiş, elden düşmüş 2. *farklı anlamlarda,* Eskimiş, köhne (NRS 441).

Eski Türkçede *eski* "eski" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "eski" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "eski" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "bayat, taze olmayan; eski, önceki; yaşlı, ihtiyar", Kazan-Tatar Türkçesinde "eski, çok kullanılmakla eskiyen; küçük çocukların altına döşenen eski, partal dokumalar; iptidai, ilkel; muhafazakar; eskiden beri olan, önceki, kadim; çoktan geçmiş, önceki; çoktan beri bilinen; çok eski, evvel; önceki, eski devir; geçen yılki, geçen; geçen yılın ürününden kalan; bu ana kadar olan, önceki; süresi dolan, vakti geçen, işe yaramaz", Kumuk ve Nogay Türkçesinde "köhne", Kumuk Türkçesinde "eski, hükümsüz, muteber olmayan; eski zamana ait, atik; eski, süreğen, müzmin; eski, geçmiş; eski (yeni olmayan, taze olmayan); eskimiş, zamanı geçmiş, kullanılmayan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. esriklük, esrüklik, esrüklük "Sarhoşluk" (KıpTS 76).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *iserĕklĕk* 1. Sarhoşluk 2. Uyur gezer hâl 3. Sevinçten mest olma (KZTTTS 178).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *esiriw* Sarhoşluk (KMKTS 124).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *esriklük, esrüklik, esrüklük* "sarhoşluk"anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "sarhoşluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan - Tatar Türkçesinde "uyur gezer hal; sevinçten mest olma" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. eş I, iş I, yeş "İş" (KıpTS 76, 115, 319).

ET. *iş* İş, hizmet (EDPT 254).

Krg. *iş* İş; çalışma (KS 372).

Kzk. *is* 1. İş, uğraş, çalışma 2. *mec.* Dava (KAZTTS 706).

Bşk. *ĕş* İş, hizmet (BŞKTS 158).

Kaz. Tat. *ĕş* 1. İş, meşgale, hizmet 2. Vazife 3. Yapılması gereken iş, yükümlülük 4. Faaliyet (KZTTTS 127). 5. Çalışılan, hazırlanma sürecinde olan şey. 6. Bir şeyi yapmaya, yerine getirmeye yönelik faaliyet. 7. Genellikle bir alandaki faaliyet, çalışma. 8. Fikirlere, sözlere zıt olarak pratikte çalışma. 9. Bir iş yerindeki, kurumdaki vb. hizmet. 10. Uzmanlık, meslek, eğitim alanı. 11. Hüner. 12. Hazırlanma özelliği ya da usulü. *Avıl ĕşĕ* vb. 13. Bir çalışmanın neticesi, ürün, yazılı çalışma. 14. Biri tarafından yapılan şey, birinin ayıbı. *İl östĕne taralgan bu gaybet Tahir ĕşĕ iken*. 15. Kurumların, müdürlüklerin isimlerinde 'meseleler' anlamında kullanılır. 16. Şartlar, hayat, yaşayış. 17. Bir vakaya bağlı olarak kanıtlar çerçevesinde işletilen mahkeme süreci. 18. Bir olaya ya da bir kuruluşa dair resmî belgeler topluluğu. 19. Vaka, hâl, olay. 20. Mesele. 21. İşin, meselenin aslı, esası. 22. Bir şey ile olan ilgi, bir şeye karışma, parmağı olma. 23. Meşakkat. 24. Bir durumdan kurtulma yolu, çare. 25. *fiz.* Hareket eden cismin enerji sarf etmesi (TTAS III, s. 593 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 164).

Krçmlkr. *iş* İş, vazife, görev (KMTS 200).

Kmk. *iş* 1. İş, emek 2. Vazife, görev 3. Faaliyet (KMKTS 167).

Krm. Tat. *ış , iş* İş (Maşkaraoğlu, 2018, s. 994).

Krym. *iş* İş (KKTS 210).

Kkp. *is* İş, hizmet (KKLPKTS 213).

Nog. *is* İş, meşguliyet, uğraşı (NRS 120).

Eski Türkçede *iş* "iş, hizmet" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "iş, hizmet" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "iş, hizmet" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde genişlemiştir.

Kıp. eş II, iş II "Eş, arkadaş, yoldaş" (KıpTS 76, 115).

ET. *ėş* eş, arkadaş (EDPT 253).

Krg. *eş* 1. Dayangaç; yardım, muzaheret 2. Umut (KS 320, 341-342). 3. Eş, arkadaş (KTS 904).

Kzk. *es mec.* Arkadaş, dayanak (KAZTTS 150).

Bşk. *iş* 1. Eş, denk 2. Arkadaş, dost (BŞKTS 263).

Kaz. Tat. *iş* 1. Eş, dost 2. Benzer, denk (KZTTTS 180).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *eş* Eş, çift (KMKTS 93).

Krm. Tat. *eş* 1. Döl eşi 2. Yakın arkadaş (KTTRS 113). 3. Ortak, partner 4. Eş (karı kocadan her biri) (Maşkaraoğlu , 2018, s. 847).

Krym. *eş* Eş, dost (KKTS 166).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ėş* "eş, arkadaş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "eş, arkadaş, yoldaş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "eş, arkadaş, yoldaş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki

anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "dayangaç; yardım, muzaheret; umut", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "benzer, denk", Kırım-Tatar Türkçesinde "ortak, partner; eş (karı kocadan her biri)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. eşeklü "Eşekli, eşeği olan" (KıpTS 76).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *esekti* Eşeği olan, eşekli (Oba, 2019, s. 211).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *esekli, eşekli* Eşeği olan, eşeğe binen, eşekli (KKLPKTS 141).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *eşeklü* "eşekli, eşeği olan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "eşeği olan, eşekli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. eşik, işik "Kapı" (KıpTS 76, 116).

ET. *ėşik* Eşik, kapı, kapı eşiği (EDPT 260).

Krg. *eşik* 1. Kapı ağzı; kapı 2. Eşikte: (evin, odanın). dışarısında, avluda; eşikten: dış taraftan (avlu tarafından ve s.) (KS 342). 3. Kapı, gelir, geçim, kısmet sağlayan yer, kaynak (KTS 905).

Kzk. *esik* Kapı (KAZTTS 152).

Bşk. *işĕk* Kapı, giriş (BŞKTS 263).

Kaz. Tat. *işĕk* 1. Kapı (KZTTTS 181). 2. *mec. şiir*. Mutluluğa, hürriyete, rahat hayata, bilime vb. ulaştıran ya da iç sırları bilmeye imkân veren yol, anahtar (TTAS I, s. 439 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 181). 3. *mec*. Kişinin iç dünyası (TTAS 2016, s. 665 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 181).

Krçmlkr. *eşik* 1. Kapı 2. Dışarısı, dışarı (KMTS 167).

Kmk. *eşik* 1. Kapı 2. Avlu (KMKTS 124).

Krm. Tat. *eşik ağ.* 1. Eşik 2. Kapı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 848).

Krym. *eşik* Kapı (KKTS 166).

Kkp. *esik* 1. Kapı 2. Evin ön kısmı, avlu, eşik 3. Çadır kapısının önünü kapatmak için keçe vb. şeylerden yapılan, dört köşeli, dürüp tekrar indirmeye (açmaya). yarayan örtü, kapı örtüsü 4. *ağ.* Barınacak / yatıp kalkacak yer. 5. *ağ.* Hayata / işe başlanılan ilk adım, ilk basamak (KKLPKTS 142).

Nog. *esik* Kapı, kapıyla ilgili olan (NRS 440).

Eski Türkçede *ėşik* "eşik, kapı, kapı eşiği" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kapı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "eşik, kapı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "kapı, gelir, geçim, kısmet sağlayan yer, kaynak", Kazan-Tatar Türkçesinde "mutluluğa, hürriyete, rahat hayata, bilime vb. ulaştıran ya da iç sırları bilmeye imkân veren yol, anahtar; kişinin iç dünyası", Karaçay-Malkar Türkçesinde "dışarı, dışarısı", Karakalpak Türkçesinde "evin ön kısmı, avlu, eşik; çadır kapısının önünü kapatmak için keçe vb. şeylerden yapılan, dört köşeli, dürüp tekrar indirmeye (açmaya). yarayan örtü, kapı örtüsü; barınacak / yatıp kalkacak yer; hayata / işe başlanılan ilk adım, ilk basamak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. eşkik "Kürek" (KıpTS 77).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *eskek* Kayık küreği (KAZTTS 151).

Bşk. *işkek* Sal ya da gemi küreği (BŞKTS 263).

Kaz. Tat. *işkek* 1. Kayık, sandal çekmek için kullanılan tahta kürek (KZTTTS 181). 2. *zool*. Mors, fok gibi deniz hayvanlarının yüzgeçi (TTAS I, s. 441 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 683). 3. *bot.* Baklagiller ailesinden olan bitkilerin iki yandaki taç yaprakları (TTAS 2016, s. 669 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 683).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *eşkek* Kürek (KKTS 167).

Kkp. *eskek* Kayık küreği (KKLPKTS 143).

Nog. *eskek* Kürek (NRS 441).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *eşkik* "kürek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kürek, kayık küreği" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam Dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde zooloji alanında terimleşerek "mors, fok gibi deniz hayvanlarının yüzgeci", botanik alanında terimleşerek "baklagiller ailesinden olan bitkilerin iki yandaki taç yaprakları" anlamında genişlemiştir.

Kıp. et, it II "Et" (KıpTS 77, 116).

ET. *et* Et (EDPT 33).

Krg. *et* 1. Et; ten (KS 342). 2. Et, deri ile kemik arasındaki kas ve yağdan oluşan tabaka. 3. Et, besin maddesi. 4. Et, meyve eti (KTS 906).

Kzk. *et* 1. Et 2. Ten (KAZTTS 152).

Bşk. *it* Et (BŞKTS 264).

Kaz. Tat. *it* 1. Et 2. Hayvanın etinden yiyecek (KZTTTS 181). 3. Kasların günlük dildeki ifadesi [TTAS 2016'da bu anlama 'derinin halk dilindeki adı' anlamı da eklenmiştir. 4. *sf.* Eti işlemeye yarayan. 5. *sf.* Karışımında et olan. 6. Yaprağın küçük damarları arasındaki kısmı. 7. Meyvenin kabuğunun altındaki yumuşak kısmı (TTAS I, s. 430 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 182). 8. *mec.* Bulunduğu yerden yırtılıp alınan kumaş parçası (TTAS 2016, s. 645, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 182).

Krçmlkr. *et* Et (KMTS 167).

Kmk. *et* Et, etli (KMKTS 125).

Krm. Tat. *et* 1. Et (KTTRS 113). 2. Meyvelerde çekirdekle deri arasındaki bölüm (Maşkaraoğlu, 2018, s. 851).

Krym. *et* Et (KKTS 167).

Kkp. *et* 1. İnsan ve hayvanların kemiğine yapışık olan kısmı, et. 2. Hayvanların yenen, yemekte kullanılan eti (KKLPKTS 144).

Nog. *et* 1. Et 2. Yumuşak, etli kısım (meyvelerde). 3. Beden (NRS 442).

Eski Türkçede *et* "et" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "et" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "et" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi somut ve mecaz anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. etçi, yetçi "Kasap" (KıpTS 77, 319).

ET. *etçi* Kasap (EDPT 43).

Krg.-ø

Kzk. *etşi* Kasap (KAZTTS 153).

Bşk. *itsĕ* Etçi, kasap, et satan (BŞKTS 265).

Kaz. Tat. *itçĕ* Kasap (KZTTTS 182).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *etçi* (konuşmada). Kasap (Maşkaraoğlu, 2018, s. 851).

Krym. *etçi* Kasap (Koçak, 2021, s. 39).

Kkp. *etşi* 1. Hayvan kesen adam, kasap. 2. Hazır eti satan kişi (KKLPKTS 145).

Nog. *etşi* Kasap (NRS 443).

Eski Türkçede *etçi* "kasap" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kasap" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-

Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kasap" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. etek II, itek, yetek "Etek" (KıpTS 77, 117).

ET. *etek* 1. Etek 2. Oyuk, hendek, yamaç; dağ veya tepe gibi yerlerin aşağı kısmı (EDPT 50).

Krg. *etek* 1. Etek 2. Dağ eteği (KS 343). 3. Etek, giysinin alt kenarı. 4. Etek, çadır, kanepe örtüsü gibi kumaştan olan şeylerin yere sarkan bölümü (KTS 907).

Kzk. *etek* 1. Etek 2. Dağ, tepe, yığın gibi yamaçlı şeylerin alt bölümü (KAZTTS 153).

Bşk. *itek* 1. Etek 2. Bayan gömleğinin ucuna katlanıp dikilen dar kısım 3. Dağın, tepenin eteği (BŞKTS 264).

Kaz. Tat. *itek* 1. Etek 2. Kucak 3. Dağ eteği (KZTTTS 182). 4. Gömlek, önlük, palto vb. giysilerin belden aşağı kısmı. 5. Kişinin kıyafetinin önü, diz, ön. 6. zf. Eteğin ön kısmı kadar (ölçü birimi olarak). 7. Büyük bir şeyin aşağı doğru yayılan alt kenarı, tarafı. 8. Ormanın, bulutun, göğün vb. sınırı. 9. Deniz, ırmak, okyanus kıyısı (TTAS I, ss. 432-433 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 183). 9. *mec (*Aşağılama yoluyla). Kadınlar, kızlar hakkında. *Kirekmiy İsmegıyl miŋa. Yözěne de karıy almıym! Yabışmagan itegě yuk, diyler* (TTAS 2016, s. 647, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 183).

Krçmlkr. *etek* 1. Elbise eteği 2. Dağ eteği (KMTS 167).

Kmk. *etek* 1. Etek 2. Etek, dağın eteği (KMKTS 125).

Krm. Tat. *etek* 1. Etek (KTTRS 113). 2. Etek (dağ, tepe, yığın vb. yamaçlı şeylerin alt bölümü) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 851).

Krym. *etek* 1. Etek (elbisenin eteği). 2. Dağ eteği (KKTS 167).

Kkp. *etek* 1. Elbisenin alt kısmı, etek 2. Dağ, tepe gibi yerlerin aşağı kısmı 3. *ağ.* Belden aşağı kısım, avret yeri (KKLPKTS 144).

Nog. *etek* 1. Etek, kenar 2. Etek, dip (dağ için) (NRS 442).

Eski Türkçede *etek* "etek; oyuk, hendek, yamaç; dağ veya tepe gibi yerlerin aşağı kısmı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "etek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "etek" açıklamasıyla yer almaktadır ve

tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında insandan doğaya yapılan aktarma yoluyla "dağ eteği", Kırgız Türkçesinde "etek, giysinin alt kenarı; etek, çadır, kanepe örtüsü gibi kumaştan olan şeylerin yere sarkan bölümü", Kazan-Tatar Türkçesinde "gömlek, önlük, palto vb. giysilerin belden aşağı kısmı; kişinin kıyafetinin önü, diz, ön; eteğin ön kısmı kadar (ölçü birimi olarak); büyük bir şeyin aşağı doğru yayılan alt kenarı, tarafı; ormanın, bulutun, göğün vb. sınırı; deniz, ırmak, okyanus kıyısı; (aşağılama yoluyla). kadınlar, kızlar hakkında" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. etikçi "Çizmeci" (KıpTS 77).

ET. *etükçi, edükçi* Etikçi, ayakkabıcı (EDPT 53).

Krg. *ötükçü* Kunduracı (KS 617).

Kzk. *etikşi* Kunduracı,çizmeci, ayakkabı tamircisi (KAZTTS 153).

Bşk. *itĕksĕ* Çizmeci, çizme yapan kişi; deri ayakkabı yapan kişi (BŞKTS 264).

Kaz. Tat. *itĕkçĕ* 1. Kunduracı, pabuççu (KZTTTS 182). 2. *mec. sf.* İş usulünü bilmeyen, bilip bilmeden iş yapan kişi hakkında (TTAS I, ss. 431 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 183).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *etikçi* Çizmeci; kunduracı (KMKTS 125).

Krm. Tat. *etikçi* Ayakkabıcı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 852).

Krym.-ø

Kkp. *etikşi* Edik diken kişi, ayakkabı ustası (KKLPKTS 145).

Nog. *etikşi* Çizme yapan kimse (NRS 443).

Eski Türkçede *etükçi, edükçi* "etikçi, ayakkabıcı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çizmeci" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "çizmeci, ayakkabıcı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "iş usulünü bilmeyen, bilip bilmeden iş yapan kişi hakkında" anlamında mecazlaşarak genişlemiştir.

Kıp. etlü, itlü “Etli” (KıpTS 77, 117).

ET. *etlig* Etli, semiz, dolgun (EDPT 55).

Krg. *ettüü* Etli, semiz (KTS 910).

Kzk. *etti* 1. Etli 2. Dolgun, semiz (KAZTTS 153).

Bşk. *itlĕ* 1. Etli, etle hazırlanmış, et ile pişirilmiş 2. Şişman kişinin eli, ayağı için söylenir (BŞKTS 265).

Kaz. Tat. *itlĕ* 1. Etli, et katılmış 2. Şişman, tombul (KZTTTS 182).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *etli* Etli, semiz (KMKTS 125).

Krm. Tat. *etli* 1. Etli (içinde et bulunan). 2. *mec.* Dolgun, kalın (Maşkaraoğlu , 2018, s. 852).

Krym.-ø

Kkp. *etli* 1. Semiz, etine dolgun, etli. 2. Eti çok 3. Eti olan yiyecek, etli yemek (KKLPKTS 145).

Nog. *etli* 1. Etli, etle yapılmış olan 2. Kilolu, etine dolgun (insan için). 3. İyi beslenmiş, kilo almış (hayvanlarda) (NRS 443).

Eski Türkçede *etlig* “etli, semiz, dolgun” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “etli” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “etli” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “etine dolgun, şişman” anlamında mecazlaşarak genişlemiştir. Başkurt Türkçesinde “şişman kişinin eli, ayağı için söylenme”, Karakalpak Türkçesinde “eti çok” anlamında genişlemiştir.

Kıp. etmek, itmek, ötmek “Ekmek” (KıpTS 77, 117).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ikmek* Ekmek (BŞKTS 248).

Kaz. Tat. *ikmek* 1. Ekmek 2. Yemek, rızk 3. Ücret, maaş (KZTTTS 167).

Krçmlkr. *ötmek* Ekmek (KMTS 289).

Kmk. *ekmek* Ekmek (buğday veya başka tahıl unlarından yapılan temel gıda). Etmek (KMKTS 118).

Krm. Tat. *ötmek* Ekmek (KTTRS 252).

Krym. *ötmek* Ekmek (KKTS 327).

Kkp.-ø

Nog. *ötpek* Ekmek (NRS 263).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *etmek, itmek, ötmek* "ekmek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "ekmek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "yemek, rızk; ücret, maaş" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. etmeksiz "Ekmeksiz" (KıpTS 77).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *otmeksiz* Ekmeksiz (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1538).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *etmeksiz* "ekmeksiz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "ekmeksiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. etükli "Mesi olan, çizmeli" (KıpTS 77).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *etikti* Ayakkabılı (Oba, 2019, s. 215).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *etikli* Ayağında edik olan, edik giymiş kimse (KKLPKTS 145).

Nog. *etikli* Çizmeli, çizmeleri olan (NRS 443).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *etükli* "mesi olan, çizmeli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ayakkabılı, çizmeli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ev, iv, öv, öy, yev "Ev" (KıpTS 77, 117, 213, 320).

ET. *ev* Ev, çadır, mesken, konut (EDPT 3).

Krg. *üy* Oba, keçi ev; mesken (KS 799).

Kzk. *üy* 1. Ev 2. *mec.* Aile, ocak (KAZTTS 628).

Bşk. *öy* Ev, çadır; yurt (BŞKTS 468).

Kaz. Tat. *öy* 1. Ev, yaşanan yer 2. Bina 3. Bir evde yaşayanlar, aile (KZTTTS 374). 4. *sf.* Ev, ev işleri ile ilgili; ev işlerine dair. 5. Bir kurumun vb. yerleştiği bina, yapı. 6. Farklı ihtiyaçlar için örneğin, iş amacıyla yapılan yapı ya da bina (TTAS III, s. 696-697 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 259).

Krçmlkr. *üy* Ev (KMTS 376).

Kmk. *üy* 1. Ev; konak; apartman dairesi 2. Oda (KMKTS 360).

Krm. Tat. *ev* 1. Ev 2. Daire, apartman dairesi (KTTRS 113) (*ağ*. uy, ıy). 3. Aile 4. Oda 5. Kulübe (Maşkaraoğlu, 2018, s. 855).

Krym. *ev, üy* 1. Ev 2. Aile (KKTS 168).

Kkp. *üy* 1. İnsanın yaşadığı kapalı mekan, ev. 2. Aile, ocak 3. Vatan memleket (KKLPKTS 635).

Nog. *üy* Ev, hane, konut, mülk; evle ilgili olan (NRS 387).

Eski Türkçede *ev* "ev, çadır, mesken, konut" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ev" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ev" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "aile, ocak", Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde "vatan, yurt", Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Nogay Türkçesinde "apartman dairesi", Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "oda", Kırım-Tatar Türkçesinde "kulübe", Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "evle ilgili" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. evangelim "İncil" (KıpTS 77).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ĕvangĕliyĕ* İncil (TTS 162).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *evangelim* "İncil" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar Türkçesinde "İncil" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. evdaş, evdeş, ivdeş "Bir evde oturup birbirini tanıyanlar" (KıpTS 77, 117).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *öydeş* 1. Bir evde, aile yanına girip yaşayan kimse 2. Ev arkadaşı (KZTTTS 374).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *evdaş, evdeş, ivdeş* "bir evde oturup birbirini tanıyanlar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar Türkçesinde "ev efradı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "ev arkadaşı" anlamında da genişlemiştir.

Kıp. evle, eylen, öyle I, öylen "Öğle, öğleyin" (KıpTS 77, 79, 213).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *öyle* 1. Gün ortası, öğle 2. Öğle namazı (BŞKTS 469).

Kaz. Tat. *öyle* 1. Öğle vakti, gün ortası. 2. Öğle namazı (TTAS III, s. 697 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 694).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *oyle* Öğle, öğlen *Uyle* (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1542).

Krym. *üyle* Öğle (KKTS 448).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *evle, eylen, öyle* I, *öylen* "öğle, öğleyin" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "öğle, öğle vakti" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "öğle namazı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. evlik "Ev için gerekli eşya" (KıpTS 77).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *üylük* Evlik, eve ait, eve mahsus (KMKTS 361).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *üylik* Evlik, ev olabilen, eve yarayan (KKLPKTS 637).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *evlik* "ev için gerekli eşya" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "eve ait, eve mahsus" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. evlü I "1 Evli, evlenmiş olan 2. Ev sahibi; **iylü** ev sahibi" (KıpTS 77, 118).

ET. *evlig* 1. Ailesi olan, evi olan 2. Eş, kadın, evli (DTS 190).

Krg. *üylüü* 1. Obası, evi olan 2. Evli, aile sahibi (KS 799).

Kzk. *üyli* Evi olan, evli (KAZTTS 629).

Bşk. *öylö* 1. Evi, yaşayacak yeri olan 2. Bir evcikli, erkek ve dişi organları ayrı çiçeklerde, ancak aynı kök üzerinde bulunan bitkiler (BŞKTS 469).

Kaz. Tat. *öylě* Evli (TTS 123).

Krçmlkr. *üylü* 1. Evli 2. Ev halkına ait, eve ait (KMTS 376).

Kmk. *üylü-eşikli* 1. Ev sahibi, aile sahibi 2. Evli (KMKTS 361).

Krm. Tat. *evli* Evli (KTTRS 114).

Krym. *üyli, üylü* Evli (KKTS 448).

Kkp. *üyli* Ev ve ocak sahibi, evi yurdu olan (KKLPKTS 637).

Nog. *üyli* 1. Evi olan, ev sahibi kimse 2. Evli, ailesi olan (NRS 388).

Eski Türkçede *evlig* "ailesi olan, evi olan; eş, kadın, evli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "evli, evlenmiş olan; ev sahibi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "evli", Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "evi olan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "bir evcikli, erkek ve dişi organları ayrı çiçeklerde, ancak aynı kök üzerinde bulunan bitkiler" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. evrek I “Ördek” (KıpTS 78).

ET. *ördek* Ördek (EDPT 205).

Krg. *ördök* Ördek (KS 614).

Kzk. *üyrek* Ördek (KAZTTS 629).

Bşk. *öyrek* Ördek (BŞKTS 470).

ürźek Ördek (BŞKTS 674).

Kaz. Tat. *ürdek* Ördek (KZTTTS 532).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *ördek* Ördek (KMKTS 223).

Krm. Tat. *ördek* Ördek (KTTRS 251).

Krym. *ördäk* Ördek (Koçak, 2021, s. 70).

Kkp. *üyrek* Ördek (KKLPKTS 637).

Nog. *üyrek* Ördek (Atay, 1998, s. 322).

Eski Türkçede *evrek* I “ördek” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “ördek” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “ördek” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. eye, iye “Sahip, malik” (KıpTS 78, 117).

ET. *iḍi* 1. Efendi, usta, sahip, efendi, mal sahibi 2. Tanrı, Allah (EDPT 41).

Krg. *ee* 1. Sahip 2. Tanrı (KS 319, 321).

Kzk. *iye* 1. İye, sahip, efendi 2. Vali, yönetici 3. Yaradan, Tanrı (KAZTTS 219).

ege Sahip, iye, malik (KAZTTS 139).

Bşk. *ĕye* 1. Sahip, malik, iye 2. Lider, yönetici 3. Peri, eski inanca göre bir şeylere baş olan ve yöneten mitolojik varlık (BŞKTS 160).

Kaz. Tat. *iye* 1. Sahip, malik (KZTTTS 182). 2. Bir şeyin yöneticisi. 3. Bir sıfata, yeteneğe, mevkiye vb. erişen kişi. 4. Bir şeye (mesela itibara, öneme vb.). layık. 5. Bir iş ile uğraşan, geçimini sağlayan kişi. 6. Düşünen, yazan ya da söyleyen kişi, yazar. 7. Hurafelere göre: Suda, ormanda, evde, ahırda insana görünmeden yaşayan ve buraların sahibi olduğu düşünülen mitolojik şahıs. 8. *esk. dinî*. Tanrı, Allah. 9. *dil b*. Özne (TTAS I, ss. 442-443 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 184). 10. *mit*. Mecusi Bulgarlarda: Kötü ruh (TTAS 2016, s. 673, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 184).

Krçmlkr. *iye* 1. Sahip 2. Hakim, söz sahibi, başkan 3. Ruh, peri (KMTS 201).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *iye* Sahip, mâlik, iye, hamil (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1059).

Krym. *iye, ye* İye (KKTS 212).

Kkp. *iye* Sahip, bir mal veya mülkün gerçek sahibi (KKLPKTS 215).

Nog. *iye* Sahip, iye; evin hanımı (NRS 116).

Eski Türkçede *i̲di* "efendi, usta, sahip, efendi, mal sahibi, Tanrı, Allah" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sahip, malik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "sahip, malik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar Türkçesinde "Tanrı, Allah", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "bir şeyin yöneticisi", Başkurt, Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "ruh, peri", Kazan-Tatar Türkçesinde "bir sıfata, yeteneğe, mevkiye vb. erişen kişi; bir şeye (mesela itibara, öneme vb.). layık; bir iş ile uğraşan, geçimini sağlayan kişi; düşünen, yazan ya da söyleyen kişi, yazar", dil bilgisi alanında terimleşerek "özne" ve mitolojide terimleşerek "Mecusi Bulgarlarda: kötü ruh" anlamında genişlemiştir.

Kıp. eyeg, eyegü, iyegü "Eye kemiği" (KıpTS 78, 117).

ET. *eyekü, eyegü* Kaburga kemiği, göğüs kafesi (EUES 132).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *iyegi* 1. Kaburga kemiği 2. Kumaşta uzunlamasına şerit deseni (KMTS 201).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *eyekü, eyegü* "kaburga kemiği, göğüs kafesi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "eye kemiği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "kaburga kemiği" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. eyerçi "Eyerci" (KıpTS 78).

ET.-ø

Krg. *eerçi* Eyerci (KTS858).

Kzk. *erşi* Eyerci (KAZTTS 149).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *egerci* Eyerci (eyer yapıp satan kimse) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 798).

Krym. *egerci* Eyerci (KKTS 156).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *eyerçi* "eyerci" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "eyerci" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. eynelik "Haftalık" (KıpTS 79).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *eynelik* Cuma yemeği (KKTS 169).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *eynelik* "haftalık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim Türkçesinde haftanın belirli bir günü yenilen yemek "cuma yemeği" anlamında özelleşmiştir.

Kıp. ezen, özen, üzen III "Irmak, nehir" (KıpTS 79, 214, 299).

ET. *özen* Nehir, ırmak (EDPT 289).

Krg. *özön* 1. Nehrin yatağı, mecra 2. Havza (KS 619).

Kzk. *özen* Irmak, nehir (KAZTTS 452).

Bşk. *üźen* Su yolu, suyun yatağı (BŞKTS 677).

Kaz. Tat. *üzen* 1. Vadi, çukurluk 2. Irmak yatağı (KZTTTS 535).

Krçmlkr. *özen* 1. Vadi 2. Ova, düzlük 3. Irmak (KMTS 290).

Kmk. *özen* Nehir, ırmak; çay (KMKTS 226).

Krm. Tat. *özen* Irmak, nehir (KTTRS 252).

Krym. *özen* Nehir (KKTS 328).

Kkp. *özen* Nehrin bir kolu, dere, çay (KKLPKTS 446).

Nog. *özen* Vadi, vadi suları (NRS 256).

Eski Türkçede *özen* "nehir, ırmak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ırmak, nehir" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "nehir, ırmak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. forçu "Fırça" (KıpTS 83).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *firçı* Fırça (KTTRS 118).

Krym. *fırça, firçı* Fırça (KKTS 172).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *forçu* "fırça" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "fırça" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ġaba, ķaba “Kaba, gösterişsiz” (KıpTS 85, 121).

ET. *kaba* Kalın, kaba, çıkıntılı (EDPT 580).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qaba* Kaba (KTTRS 179).

Krym. *qaba* Kaba (KKTS 240).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kaba* “kalın, kaba, çıkıntılı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kaba, gösterişsiz” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “kaba” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ġayır, ķayır “Çakıl, kum” (KıpTS 86, 133).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *qayır* Alüvyon, lığ (KAZTTS 297).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *kayır* Kum (nehirde veya denizde) (NRS 139).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ġayır, ḳayır* "çakıl, kum" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Nogay Türkçesinde "kum, alüvyon, lığ" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. genç "Taze, körpe çocuk" (KıpTS 86).

ET. *kenç* Genç, küçük (EUES 355).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *gence* Ailenin en küçük çocuğu (çocuk hak.) (KMKTS 134).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *genje* 1. En sonuncu çocuk veya yavru. 2. Geç ekilen soğan veya tahıl ekinleri (KKLPKTS 167).

Nog.-ø

Eski Türkçede *genç* "taze, körpe çocuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "taze, körpe çocuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "en sonuncu çocuk veya yavru" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "geç ekilen soğan veya tahıl ekinleri" anlamında genişlemiştir.

Kıp. gene, gine, kene, yana I, yine I "Yine, tekrar" (KıpTS 86, 87, 309, 324).

ET. *yana* Yine, yeniden, tekrar, gene (EDPT 943).

Krg. *cana* Yine, daha; mükerreren (KS 174).

Kzk. *jäne* Ve, ile (KAZTTS 179).

Bşk. *yene* Yeniden, tekrardan, bir kez daha (BŞKTS 715).

Kaz. Tat. *yene* Yine, tekrar, yeniden (KZTTTS 567).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *gene* Gene, yine, tekrar; bir daha (KMKTS 134).

Krm. Tat. *kene, gene* Gene (KTTRS 158), (Maşkaraoğlu, 2018, s. 911).

Krym. *gene, kene* Gene (KKTS 175).

Kkp. *jäne* "Yine, bir kez daha, ve, ayrıca" anlamlarında kullanılan bağlaç (KKLPKTS 235).

Nog. *yana* Yine, tekrar (NRS 463).

Eski Türkçede *yana* "yine, yeniden, tekrar, gene" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yine, tekrar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yine, yeniden, tekrar, gene" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. gevzenlik "Ahmaklık, bilir bilmez söylemek" (KıpTS 86).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *gevezelik* Gevezelik (KKTS 176).

Kkp. *geweklik* Saflık, aptallık (KKLPKTS 168).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *gevzenlik* "ahmaklık, bilir bilmez söylemek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "saflık, aptallık; gevezelik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. gezegen "Dolaşan, tavaf eden" (KıpTS 86).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *kezegen* Avare, gezgin, başıboş, gezeğen (KAZTTS 237).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *gezegen* "dolaşan, tavaf eden" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinde sadece Kazak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan "dolaşan, tavaf eden" anlam ilişkisinden hareketle "avare, gezgin, başıboş, gezeğen" anlamında kullanılarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. gezek, kezek "Nöbet, sıra" (KıpTS 86, 142).

ET. *käzig* Dizi, sıra, saf, (ruhsal). soy sırası; bölüm; derece, pozisyon, sınıf; nizam, dizi; Ort || yer; hayatın bölümü, evre, aşama, müddet, süre; iş gücü hizmeti, vardiyalı iş gücü (EUES 361).

Krg. *kezek* 1. Sıra, nöbet 2. Zaman, an (KS 446). 3. Sıra, bir şeye ayrılan, uygun görülen veya rastlayan zaman 4. Çağ, hayatın çocukluk, gençlik vb (KTS 1213).

Kzk. *kezek* 1. Sıra, kuyruk 2. Vardiya, posta (KAZTTS 237).

Bşk. *kiźĕv* 1. Sıra, nöbet 2. Nöbetçi (BŞKTS 292).

Kaz. Tat. *kizüv* 1. Sırayla nöbet tutan kimse, nöbetçi 2. Salgın hastalık (KZTTTS 218). 3. Sara hastalığı (TTAS II, s. 93 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 216).

Krçmlkr. *közüv* 1. Sıra 2. Zaman, esna, an 3. Sırayla (KMTS 220).

Kmk. *gezik* 1. Sıra; nöbet 2. Sefer, kez, kere (KMKTS 136).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *gezek* 1. Sıra; nöbet 2. Nöbet yeri (KKLPKTS 169).

Nog. *kezek* Sıra, nöbet (NRS 158).

Eski Türkçede *käzig* "dizi, sıra, saf, (ruhsal). soy sırası; bölüm; derece, pozisyon, sınıf; nizam, dizi; yer; hayatın bölümü, evre, aşama, müddet, süre; iş gücü hizmeti, vardiyalı iş gücü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "nöbet, sıra" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "nöbet, sıra" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi belli aralıkta, dönemlerde gerçekleşme ilişkisinden hareketle Kırgız ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "zaman, esna, sıra", Kazak Türkçesinde "vardiya, posta", Kazan-Tatar Türkçesinde "salgın hastalık, sara hastalığı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. giçi, kiççi, kiçi, kiçig, kiçik "Küçük" (KıpTS 87, 147, 148).

ET. *kiçig* Küçük (EDPT 696). küçük, genç (Skt. *daharas*'ın da eş değeri); alçak, değersiz; alt aşamadaki; önemsiz; tali (EUES 378).

Krg. *kiçi* Küçük, küçücük, yaşça küçük (KS 471).

Kzk. *kişi* 1. Küçük 2. Ailenin en küçüğü, sonuncu 3. Derecesi, kademesi düşük olan (KAZTTS 284).

Bşk. *kĕsĕ* 1. Küçük, yaşça küçük, genç 2. Seviyesi düşük, derecesi düşük, mevkisi düşük (BŞKTS 278).

Kaz. Tat. *kĕçĕk* Küçük (KZTTTS 196).

kĕçĕ *sf.* 1. Hacmi büyük olmayan, küçük. 2. Başka birine göre yaş olarak daha genç olan. 3. Rütbesi, konumu, vazifesi bakımından daha aşağı olan. 4. Rütbelerin, vazifelerin daha aşağı olduğunu bildiren resmî ünvanlarda kullanılır. 5. Bazı adlar ve özel isimlerin kuruluşunda bir şeyin daha küçük hacimde olduğunu bildirmek için kullanılır (TTAS II, ss. 88-89 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 201). 6. *is.* Çocuk; genellikle küçük olma (TTAS 2017, s. 233 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 201).

Krçmlkr. *kiçi* Küçük (KMTS 212).

Kmk. *giççi* 1. Küçük 2. Yaşça küçük (KMKTS 137).

Krm. Tat. *kiçik* (*ağ*. *kuçük*, *kiçkene*). 1. Küçük 2. Küçük; çok küçük; çok genç; en küçük, en genç (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1118).

Krym. *kiçik* Küçük (KKTS 222).

Kkp. *kişi* 1. Küçük 2. Yaşça küçük, daha sonra doğmuş olan (KKLPKTS 275).

Nog. *kişkey* Küçük (NRS 168).

Eski Türkçede *kiçig* "küçük; küçük, genç; alçak, değersiz; alt aşamadaki; önemsiz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "küçük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "küçük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "yaşça küçük", Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "daha sonra doğmuş, ailenin küçüğü", Kazan-Tatar Türkçesinde "rütbesi, konumu, vazifesi bakımından daha aşağı olan; rütbelerin, vazifelerin daha aşağı olduğunu bildiren resmî ünvanlarda; bazı adlar ve özel isimlerin kuruluşunda bir şeyin daha küçük hacimde olduğunu bildirmek için kullanılma; çocuk; genellikle küçük olma" anlamında genişlemiştir.

Kıp. girü "1. Arka, geri; **keri, kiri, kirü** Arka, geri 2. Sonra, …den sonra, nihayet; **keri** Sonra, …den sonra, nihayet" (KıpTS 87, 139, 149, 150).

ET. *kerü* Geri, arkaya (EDPT 736).

Krg. *keri* 1. Geri (KS 442). 2. Ters, gerekli olan duruma karşıt, zıt (KTS 1204).

Kzk. *keri* 1. Geri, arkaya doğru 2. Ters, zıt (KAZTTS 247).

Bşk. *kirĕ* 1. Geri, ters 2. Olumsuz, aksi, ters tabiatlı 3. Karşıt, zıt 4. Tekrar, yeniden 5. Sonra, … geri (BŞKTS 288).

Kaz. Tat. *kirĕ* 1. Geri 2. Ters 3. Olumsuz, aksi, ters tabiatli 4. Karşıt 5. Tekrar, yeniden (KZTTTS 210). 6. Önceki harekete zıt olan. 7. *zf.* Önceki harekete zıt tarafa. 8. Ters, içteki (kıyafet hakkında). 9. Bir şeyi tasdiklemeden, gerekliliğini, önemini tanımadan inkâr eden. 10. Ters, kötü. 11. Kötü, tatsız, keyifsiz. 12. Bir şeyin yokluğunu, olumsuzluğunu tasdikleyen; beklenene zıt olan. 13. *mec.* Kendi bildiğini yapan, başkasını dinlemeyen, kendince iş yapmayı seven, aksi, inatçı. 14. *edb.* İyi kahramanlara zıt olarak yerleştirilen, kötü. 15. *mat.* Birinin artması ile ikincisi azalan (ya da zıttı). 16. *mat.* Eksi. 17. *fiz.* Madde parçaları elektrondan oluşan elektrik türüne bağlı. 18. *zf.* Yeniden, tekrar, yine. 19. *edat kon*. Sonra (TTAS II, s.102 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 214). 20. Faydasız (TTAS 2017, s. 271, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 214).

Krçmlkr. *keri* 1. Geri 2. Uzak (KMTS 210).

Kmk. *geri* Geri (KMKTS 135).

Krm. Tat. *keri* Geri (KTTRS 159).

Krym. *geri, keri* Geri (KKTS 176).

Kkp. *keri* 1. Geri, geriye, arkaya 2. Karşı, zıt, tersi, ters (KKLPKTS 267).

Nog. *keri* Geri, arkaya, geriye doğru (NRS 162).

Eski Türkçede *kerü* "geri, arkaya" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "arka, geri; sonra, …den sonra, nihayet" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "geri" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan ikinci anlamı "sonra, …den sonra, nihayet" ise kullanılmayarak daralmıştır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "ters, zıt", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "olumsuz, aksi, ters tabiatlı; tekrar, yeniden; sonra", Kazan-Tatar Türkçesinde "önceki harekete zıt olan; önceki harekete zıt tarafa;

ters, içteki (kıyafet hakkında); bir şeyi tasdiklemeden, gerekliliğini, önemini tanımadan inkâr eden; ters, kötü; kötü, tatsız, keyifsiz; bir şeyin yokluğunu, olumsuzluğunu tasdikleyen; beklenene zıt olan; kendi bildiğini yapan, başkasını dinlemeyen, kendince iş yapmayı seven, aksi, inatçı; iyi kahramanlara zıt olarak yerleştirilen, kötü; birinin artması ile ikincisi azalan (ya da zıttı); eksi; madde parçaları elektrondan oluşan elektrik türüne bağlı" gibi somut, soyut, mecaz anlamlarla ve edebiyat, matematik, fizik alanlarında terimleşerek genişlemiştir.

Kıp. göbek, köbek I Göbek (KıpTS 87, 156).

ET. *köbek* Göbek (EDPT 688).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *köbek* Göbek (KTTRS 170).

Krym. *göbek, köbek* Göbek (KKTS 226).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *köbek* "*göbek*" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "*göbek*" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "*göbek*" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. gökrek "Göğüs kemiği" (KıpTS 87).

ET. *kökrek* Göğüs, bedenin üst kısmı (EDPT 712).

Krg. *kökürök* Göğüs (KS 499).

Kzk. *kökirek* 1. Göğüs, sine, göğüs kemiği 2. Şuur, sezgi, düşünce 3. *mec.* Kendini beğenmiş, kibirli (KAZTTS 261).

Bşk. *kükrek* Göğüs, meme (BŞKTS 306).

Kaz. Tat. *kükrek* Göğüs, meme, sine (KZTTTS 237).

Krçmlkr. *kökürek* 1. Göğüs 2. Kibirli, kendini beğenmiş; kendini beğenmişlik; kendine güven (KMTS 216).

Kmk. *kökürek* 1. Göğüs 2. Meme (kadında) (KMKTS 183).

Krm. Tat. *kökrek* Göğüs (KTTRS 170).

Krym. *kökrek* Göğüs (KKTS 228).

Kkp. *kökirek* 1. İnsan veya hayvanların vücutlarının ön kısmı, döşi göğüs 2. *ağ.* Arabanın eşya konulan yeri, içi. 3. *ağ.* İnsan yüreği, gönül 4. Duygu, sezgi, his. 5. *ağ.* Kendini beğenmiş, kibirli, gururlu (KKLPKTS 281).

Nog. *kökirek* Göğüs, sine (NRS 177).

Eski Türkçede *kökrek* "göğüs, bedenin üst kısmı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "göğüs kemiği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "göğüs" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde mecazlaşarak "kendini beğenmiş, kibirli, gururlu", Kazak Türkçesinde "şuur, sezgi, düşünce", Karakalpak Türkçesinde "insan yüreği, gönül; duygu, sezgi, his" gibi soyut anlamlarla ve deyim aktarması yoluyla "arabanın eşya konulan yeri, içi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. görk, körk "Güzellik, iyilik" (KıpTS 87, 159).

ET. *körk* Güzellik (EDPT 741).

Krg. *körk* Güzellik, nefaset (KS 507-508).

Kzk. *körik* Güzellik, nefaset, yakışıklılık (KAZTTS 267).

Bşk. *kürk* Görkem, güzellik (BŞKTS 312).

Kaz. Tat. *kürĕk* Görk, güzellik, zarafet (KZTTTS 243).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *körk* Güzellik, letafet, zariflik (KMKTS 183).

Krm. Tat.-ø

Krym. *körk* Güzellik (KKTS 230).

Kkp. *körik* 1. İnsanın yüzü, görünüşü. 2. Tabiatın görünüşü, güzelliği, görk (KKLPKTS 285).

Nog. *körk* Zarafet, güzellik, alım, incelik, göz alıcılık (NRS 180).

Eski Türkçede *körk* "güzellik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "güzellik, iyilik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "güzellik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. gövde, kevde, kövde "Bir şeyin oluşu, cismi, şekli, gövde" (KıpTS 87).

ET. *kövdöŋ* Gövde (EDPT 688).

Krg.-ø

Kzk. *kevde* 1. Göğüs, gövde (KAZTTS 249). 2. Kendini beğenmiş, gururlu 3. Gönül, arzu, şuur, fikir (KAZS 133).

Bşk. *gevźe* Gövde, vücut (BŞKTS 168).

kevźe Gövde, beden; boy pos (BŞKTS 281).

Kaz. Tat. *kevse* Ağacın gövdesi (KZTTTS 195).

gevde Gövde, vücut (KZTTTS 137).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kevde* 1. Gövde (KTTRS 160). 2. Gövde (ağaç). 3. Gövde (gemi) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1114).

Krym. *göde, gövde* Gövde (KKTS 178).

Kkp. *gewde, kewde* Gövde, vücut (KKLPKTS 168).

Nog. *kevde* 1. Gövde 2. Vücut (NRS 157).

Eski Türkçede *kövdöŋ* "gövde" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bir şeyin oluşu, cismi, şekli, gövde" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "gövde" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "gövde (ağaç); gövde (gemi)." anlamlarında deyim aktarması yoluyla genişlemiştir.

Kıp. güç "Güç, kuvvet, takat" (KıpTS 88).

ET. *küç* Güç (EDPT 693).

Krg. *küç* 1. Kuvvet, güç, kudret, güçlü, kuvvetli 2. *tar.* Bir hizmet mukabilinde eğreti alınan iş hayvanı (KS 534). 3. Yetenek, kabiliyet 4. Güç, çetin (KTS 1449).

Kzk. *küş* 1. Güç, kuvvet 2. Etki, tesir 3. Birim zamanda yapılan iş 4. Askerî güç, askerî potansiyel 5. Ağırlık (KAZTTS 280).

Bşk. *kös* 1. Güç, kuvvet, enerji 2. Yaşama gücü 3. İş yapma kabiliyeti 4. Askeri güç (BŞKTS 299).

Kaz. Tat. *köç* 1. Güç, enerji 2. Yaşama gücü 3. İş yapma kabiliyeti 4. Askeri kuvvet (KZTTTS 224). 5. Farklı türdeki insan topluluğunun yeteneği, kuvveti. 6. Kuvvet (devletin, ordunun vb.). 7. Bir görev ya da işin, hareketin yoğunluğu; onun yansıma derecesi. 8. Kişideki ruhsal özelliklerin yansıma derecesi, derinliği, yoğunluğu. 8. Kişinin manevi gücü, akıl yeteneği vb. 9. Bir işin kaynağı, birine ya da bir şeye etki eden, onu bir şeye mecbur eden güç. 10. Bir enerjinin kaynağı olan maddesel şey. 11. *mec.* Ordu, askerî bölük. 12. *mec.* Bir işi yapan kişi. 13. Bir iş ya da meslek ile uğraşan kişiler. 14. Bir özelliği ya da çalışma amaçları, eğilimleri ile diğerlerinden ayrılan toplumsal grup. 15. *tek*. Cismi, maddeyi durağan hâlden çıkarmaya ya da cismin, maddenin hızını, yönünü değiştirmeye sebep olan enerji. 16. *tek*. Hukuka sahip olma. 17. Etki etme yeteneği. 18. Ağır, zor; ağır olma, zor olma (TTAS II, ss. 274-275 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 224).

Krçmlkr. *küç* Güç, kuvvet (KMTS 221).

Kmk. *güç* 1. Güç, kuvvet; kudret; mecal, derman, takat 2. *fiz., tek*. Kuvvet, güç, enerji 3. *ekon*. güç 4. *huk*. Yürürlük, meriyet; salahiyet, yetki 5. *çoğu zaman çoğul*. Güçler, kuvvetler (KMKTS 145).

Krm. Tat. *küç* Güç (KTTRS 175).

Krym. *güç* Güç (KKTS 179).

Kkp. *küş* 1. Güç, kuvvet, hâl, derman 2. Ağırlık 3. Enerji, kuvvet 4. Bir kişinin veya bir nesnenin başkalarına (başka şeylere). değen (tesir eden). fiziki gücü, fiziki tesir. 5. Asker 6. Büyük güç, gayret, çaba 7. Gayret, kararlılık, direnç 8. *huk.* Kanun kullanma, kanuna göre hareket etme. 9. İmkan, mümkünlük, mümkün olma. 10. Düşüncesi / maksadı aynı olan insanlar topluluğu.

Nog. *küş* 1. Güç 2. Çaba 3. Kuvvet 4. Dayanıklılık, etkinlik 5. Meşruiyet (NRS 195).

Eski Türkçede *küç* "güç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "güç, kuvvet, takat" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "güç, kuvvet" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "yetenek, kabiliyet", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "askerî güç", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "yaşama gücü", Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "güç, çetin, zor", Kırgız Türkçesinde "*tar.* bir hizmet mukabilinde eğreti alınan iş hayvanı", Kazak Türkçesinde "etki, tesir; birim zamanda yapılan iş; ağırlık", Kazan-Tatar Türkçesinde "farklı türdeki insan topluluğunun yeteneği, kuvveti; kuvvet (devletin, ordunun vb.); bir görev ya da işin, hareketin yoğunluğu; onun yansıma derecesi; kişideki ruhsal özelliklerin yansıma derecesi, derinliği, yoğunluğu; kişinin manevi gücü, akıl yeteneği vb.; bir işin kaynağı, birine ya da bir şeye etki eden, onu bir şeye mecbur eden güç; bir enerjinin kaynağı olan maddesel şey; *mec.* ordu, askerî bölük; *mec.* bir işi yapan kişi; bir iş ya da meslek ile uğraşan kişiler; bir özelliği ya da çalışma amaçları, eğilimleri ile diğerlerinden ayrılan toplumsal grup; tek. cismi, maddeyi durağan hâlden çıkarmaya ya da cismin, maddenin hızını, yönünü değiştirmeye sebep olan enerji; tek. hukuka sahip olma; etki etme yeteneği; ağır, zor; ağır olma, zor olma", Kumuk Türkçesinde "*fiz., tek*. kuvvet, güç, enerji; *ekon*. güç; *huk*. yürürlük, meriyet; salahiyet, yetki; *çoğu zaman çoğul*. güçler, kuvvetler", Karakalpak Türkçesinde "ağırlık; enerji, kuvvet; bir kişinin veya bir nesnenin başkalarına (başka şeylere). değen (tesir eden). fiziki gücü, fiziki tesir; asker; büyük güç, gayret, çaba; gayret, kararlılık, direnç; *huk*. kanun kullanma, kanuna göre hareket etm; imkan, mümkünlük, mümkün olma; düşüncesi / maksadı aynı

olan insanlar topluluğu" ve Nogay Türkçesinde "çaba; kuvvet; dayanıklılık, etkinlik; meşruiyet" gibi anlamlarla mecazlaşma ve terimleşme yoluyla genişlemiştir.

Kıp. güdük II "Kuyruğu kesik köpek" (KıpTS 88).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *güdük* Kuyruğu kesik köpek (TTS 141).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede karşılığı olmayan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *güdük* II "kuyruğu kesik köpek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar Türkçesinde *güdük* "kuyruğu kesik köpek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. gümbürtü "Davul gibi şeylerin sesi" (KıpTS 88).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *gümbir* Dütar sesine benzeyen ses, gümbür (KKLPKTS 174).

Nog.-ø

Eski Türkçede karşılığı olmayan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *gümbürtü* "davul gibi şeylerin sesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karakalpak Türkçesinde "dütar sesine benzeyen ses, gümbür" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. gür "Gür, sık" (KıpTS 88).

ET. *kür* Kuvvetli, güçlü (EUES 443).

Krg. *kür* 1. Gür, tam kuvvetinde bulunma 2. Kusursuz, eksiksiz olan 3.Tam refah ve kifayet durumu (KS 540). 4. Gür, verimli, verimi iyi ve bol olan 5. Bir şeyin kızışması, kızışık duruma gelmesi 6. *mec.* Büyük, kocaman (KTS 1468).

Kzk.-ø

Bşk. *kör* 1. Gür, gürbüz, semiz 2. Toraman, güçlü, kuvvetli (BŞKTS 297).

Kaz. Tat. *kör* 1. Gür, gürbüz, semiz 2. Yağlı et 3. Keyifli, neşeli (KZTTTS 228). 4. Semiz, güçlü (hayvan hakkında). 5. *kon.* Hızlı büyüyen (bitkiler hakkında). 6. *kon.* Yankılı, güçlü yankılanan (ses vb. hakkında). (TTAS II, ss. 269-270 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 228). 7. Güçlü, sağlıklı; zayıf olmayan (kişi, genellikle de çocuklar hakkında). 8. *kon.* Verimli, faydalı maddeler bakımından zengin. 9. *kon.* Zengin, bol, iyi, yeterli (TTAS 2017, s. 440, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 228).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *gur* 1. Gür (saçlar hakkında). 2. Gür (ses hakkında). 3. Şiddetli; tehevvürlü. 4. Coşkun; heyecanlı; ateşli. 5. Neşeli, sevinçli, hayat dolu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 931).

Krym. *kür* Gür (KKTS 237).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kür* “kuvvetli, güçlü” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *gür* “gür, sık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “gür” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “kusursuz, eksiksiz olan; tam refah ve kifayet durumu; gür, verimli, verimi iyi ve bol olan; bir şeyin kızışması, kızışık duruma gelmesi; *mec.* büyük, kocaman”, Kazan-Tatar Türkçesinde “yağlı et; keyifli, neşeli; semiz, güçlü (hayvan hakkında); *kon.* hızlı büyüyen (bitkiler hakkında); *kon.* yankılı, güçlü yankılanan (ses vb. hakkında); güçlü, sağlıklı; zayıf olmayan (kişi, genellikle de çocuklar hakkında); *kon.* verimli, faydalı maddeler bakımından zengin; *kon.* zengin, bol, iyi, yeterli” gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. güvenç, küvenç “Sevme, içi açılma” (KıpTS 88, 170).

ET. *küvenç* Gurur, sevinç (EDPT 689).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ḳıvanıs* Kıvanç, gönenç, mutluluk,sevinç (BŞKTS 359).

Kaz. Tat. *ḳuvanıç* Kıvanç, sevinç (KZTTTS 308).

Krçmlkr. *ḳuvanç* Mutluluk, sevinç, bayram (KMTS 260).

Kmk. *quwanç* Kıvanç, sevinç, neşe; kıvançlı, sevinçli, neşeli (KMKTS 274).

Krm. Tat. *quwanç* Sevinç, kıvanç (KTTRS 207).

Krym. *quvanç* Kıvanç (KKTS 283).

Kkp. *quwanış* Kıvanç, sevinç (KKLPKTS 364).

Nog. *kuvanış* Sevinç, kıvanç (NRS 184).

Eski Türkçede *küvenç* “gurur, sevinç” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “sevme, içi açılma” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve

Nogay Türkçesinde "gurur, sevinç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. güverçin, kügerçin, kügürçin, kükerçin "Güvercin" (KıpTS 88, 167).

ET. *kögürçgün* Güvercin (EDPT 713).

Krg. *kögüçkön, kögürçkön* Güvercin (KS 498).

Kzk. *kögerşin* Güvercin (KAZTTS 258).

Bşk. *kügersĕn* Güvercin (BŞKTS 306).

Kaz. Tat. *kügerçĕn* Güvercin (KZTTTS 236).

Krçmlkr. *kögürçin* Güvercin (KMTS 215).

Kmk. *gögürçün* Güvercin (KMKTS 139).

Krm. Tat. *kögerjin, gogercin* Güvercin (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1171).

Krym. *kögirçin, kögürçin, kögürçün* Güvercin (KKTS 227).

Kkp. *kögerşin* Güvercin (KKLPKTS 281).

Nog. *kögerşin* 1. Güvercin 2. Şiirde sevgili (NRS 176).

Eski Türkçede *kögürçgün* "güvercin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "güvercin" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "güvercin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Nogay Türkçesinde "şiirde sevgili" anlamında genişlemiştir.

Kıp. güyegü, küyegü, küyev, küyevüv, köyüv, küyöv "Güveyi, damat" (KıpTS 88,).

ET. *küd̲egü* Güvey, damat (EDPT 703).

Krg. *küyöö* Güveyi, damat, genç koca (KS 544).

Kzk. *küyev* 1. Koca, eş 2. Damat, güvey (KAZTTS 272).

Bşk. *kĕyev* Damat, güveyi (BŞKTS 283).

Kaz. Tat. *kiyev* 1. Güvey, damat (KZTTTS 216). 2. Hayat arkadaşı (kadınlara, kızlara dair), eş. 3. *etn.* Kızın ya da kendinden büyük kız kardeşin eşi (anne, baba ve

büyük kardeşler ona bu şekilde seslenir). (TTAS II, s.118 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 215).

Krçmlkr. *küyöv* Damat, enişte (KMTS 224).

Kmk. *giyew* 1. Güveyi, damat 2. Nişanlı, sözlü (KMKTS 138).

Krm. Tat. *kiyev* 1. Damat, güvey (KTTRS 163). 2. Nişanlı, yavuklu, sözlü (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1129).

Krym. *güyev, küyev, küyüv* Güvey, damat (KKTS 181).

Kkp. *küyew* Kadının eşi, erkeği 2. Damat, güvey, gelinin eşi. 3. Yetişmiş kızı isteten evlenmiş evlenmemiş genç, bekar, delikanlı (KKLPKTS 301).

Nog. *kiyew* Damat (Ergönenç, 2019, s. 59).

Eski Türkçede *küd̲egü* "güvey, damat" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "güveyi, damat" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "güveyi, damat" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "koca, eş", Kazan-Tatar Türkçesinde "kızın ya da kendinden büyük kız kardeşin eşi (anne, baba ve büyük kardeşler ona bu şekilde seslenir).", Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "nişanlı, sözlü", Karakalpak Türkçesinde "yetişmiş kızı isteten evlenmiş evlenmemiş genç, bekar, delikanlı" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. güz, küz I "Güz, sonbahar" (KıpTS 88, 170).

ET. *küz* Güz, sonbahar (EDPT 757).

Krg. *küz* Güz, sonbahar (KS 545).

Kzk. *küz* Güz, sonbahar (KAZTTS 271).

Bşk. *köź* Güz, sonbahar (BŞKTS 303).

Kaz. Tat. *köz* Güz, sonbahar (KZTTTS 231).

Krçmlkr. *küz* 1. Hasat zamanı, ot biçme zamanı 2. 2-13 Eylül arasındaki günler (KMTS 224).

Kmk. *güz* Güz, sonbahar (KMKTS 147).

Krm. Tat. *küz, kuz* Sonbahar, güz (KTTRS 177).

Krym. *güz, küz* Güz (KKTS 181).

Kkp. *güz* Güze mevsimi, sonbahar (KKLPKTS 177).

Nog. *küz, küzgi* Sonbahar (NRS 191).

Eski Türkçede *küz* "güz, sonbahar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "güz, sonbahar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "güz, sonbahar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "hasat zamanı, ot biçme zamanı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḫaçan, ḫaşan, ḳaçan I, ḳaşan "Ne zaman, ne vakit, vakta ki" (KıpTS 89, 93, 130).

ET. *qaçan* Ne zaman (EDPT 592).

Krg. *kaçan* 1. Ne zaman (KS 381). 2. Bir zaman, geçmiş zamanda, eskiden (KTS 1042).

Kzk. *qaşan* Ne zaman (KAZTTS 329).

Bşk. *ḳasan* Ne zaman, ne vakit (BŞKTS 334).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳaçan* Ne zaman (KMTS 227).

Kmk. *qaçan* Ne zaman, ne vakit? (KMKTS 240).

Krm. Tat. *qaçan* Ne zaman (KTTRS 180).

Krym. *ḥaçan, ḳaçan* Ne zaman; ne vakit (KKTS 184).

Kkp. *qaşan* Ne zaman ? Hangi vakitte ? (KKLPKTS 327).

Kkp. *qaşan* Ne zaman ? Hangi vakitte ? (KKLPKTS 327).

Nog. *kaşan* Ne zaman (NRS 156).

Eski Türkçede *qaçan* "ne zaman" biçiminde yer alan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde de "ne zaman, ne vakit, vakta ki" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim,

Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ne zaman, ne vakit" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḥadaḳ, ḳadav 1 "Çivi, çengel, mıh" (KıpTS 89, 122).

ET.-ø

Krg. *kadoo* 1. At bağlanacak kazık 2. Çivi 3. Perçin çivisi kenet (KS 383). 4. *hlk*. İnce, uzun ve kuru köknar (KTS 1048).

Kzk. *qada* Kazık (KAZTTS 290).

qadav Sütun, kolon, destek (KAZTTS 290).

Bşk. *ḳaźav* Ufak demir çivi (BŞKTS 344).

Kaz. Tat. *ḳadaḳ* 1. Çivi 2. Mıh (KZTTTS 254).

Krçmlkr. *kadav* 1. Sağlam, dayanıklı, sert 2. Büyük çivi; demir kapı kolu; destek; sürgü, kilit (KMTS 227).

Kmk. *ḳadaw* 1. Mil, çubuk 2. Çivi (KMKTS 241).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qada* Ağacın uzun dallarını kesip, dış kısmını (kabuğunu). soyup kurutma sonucu ortaya çıkan uzunlu kısalı ince ağaç (KKLPKTS 306).

Nog. *kadav* 1. Sopa 2. Mıh, çivi (NRS 134).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde *ḥadaḳ, ḳadav* 1 "çivi, çengel, mıh" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Nogay Türkçesinde "çivi, mıh, kazık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Karakalpak Türkçesinde "uzunlu kısalı ağaç", Kazak Türkçesinde "sütun, kolon, destek", Karaçay-Malkar Türkçesinde "sağlam, dayanıklı, sert", Nogay Türkçesinde "sopa" anlamında genişlemiştir

Kıp. ḫalġan "Artık, arta kalan, kalıntı" (KıpTS 90).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳalġan* Diğer, başka (KMTS 229).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *qalğan* Kalan (KKTS 244).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde *ḫalġan* "artık, arta kalan, kalıntı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde de "artık, kalan, başka" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḫan, ḳan II "Türk padişahı ünvanı, han, imparator, kağan" (KıpTS 91, 125).

ET. *xan* Kağan (EDPT 630).

Krg. *kan* II, *han* Hükümdar (KS 395, 396) (KS 1082).

Kzk. *ḫan* Han (KAZTTS 644).

Bşk. *ḫan* Han, hükümdar (BŞKTS 226).

Kaz. Tat. *ḫan* 1. Han, hükümdar (KZTTTS 152). 2. Orta asırlarda daha çok doğu memleketlerinde feodal yöneticilere verilen ünvan; bu ünvana sahip olan kişi. 3. Bazı doğu memleketlerinde soydan gelen rütbe; bu rütbedeki kişi (TTAS III, s. 362 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 799). 4. Bazı Türk halklarında ve Moğollarda memleketi idare etmede sınırsız hukuka sahip olan hükümdar 5. Birleşik isimlerde kullanılır: *Miŋlěḫan* (TTAS 2005, s. 630, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 799).

Krçmlkr. *Han* Han, bey (KMKTS 184).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *han, ḫan* Han (KTTRS 131).

Krym. *ḫan* Han, hükümdar (KKTS 187).

Kkp. *xan* 1. Eski devirlerde ülkenin başında bulunan ve halkı / ülkeyi yöneten kişi, han. 2. Bazı ülkelerde babadan oğula geçen soyluluk derecesi ve o derecedeki kişi 3. *ağ.* Bir işin ustası veya bazı toplulukların yaşça büyük saygın kişisi, başkanı 4. *ağ.* Zengin, varlıklı (KKLPKTS 196).

Nog. *xan* Han, kağan (NRS 396).

Eski Türkçe *xan* "kağan" biçiminde yaşayan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde de "Türk padişahı ünvanı, han, imparator, kağan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "han, imparator, kağan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "bir işin ustası veya bazı toplulukların yaşça büyük saygın kişisi, başkanı; zengin, varlıklı" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḫanat, ḳanat "Kanat" (KıpTS 91).

ET. *kanat* Bir kuş kanadı, balık yüzgeci, çadırın kanadı (EDPT 635).

Krg. *kanat* 1. Kanat 2. Obanın kafesine (kereges'ine). gerilen bez 3. Kanatlı 4. Kanat, uçakların havada durmasını sağlayan düzenek. 5. *mec.* Destek, dayanak 6. Halat 7. Kanat tüyü (KS 1085).

Kzk. *qanat* 1. Kanat 2. Uçak kanadı 3. Balığın yüzgeçleri 4. Futbol, hentbol vb. takım oyunlarında hücum hattının sağ ve sol uçları 5. *mec.* Dayanak, destek 6. Çadırın on iki kanadından her biri (KAZTTS 307).

Bşk. *ḳanat* 1. Kanat 2. Dayanak, destek (BŞKTS 324).

Kaz. Tat. *ḳanat* 1. Kanat 2. Balık yüzgeci 3. Kapı kanadı (KZTTTS 263). 4. Kuşlarda bulunan bu organın yer süpürmek için kullanılan kısmı. 5. Tava yemeklerini yağlamak için toplanıp bağlanan iri telekler. 6. *iye*. kanatım. Sevgi ve saygı hisleri ile söylenen hitap sözü. 7. Uçağın iki tarafında bulunan kuş kanadına benzer çıkıntılar. 8. Koruyucu eklenti (kızakta). 9. Yel değirmeninin çarkında dönen kürek. 10.

Biçerdöverde, orak makinasında ekini kesiciye yönlendiren ve biçilen ekini yığın hâline getirip dışarıya çıkaran kürek. 11. Su ve çamurun sıçramasından korumak için tekerlek üstüne aşağı doğru yerleştirilen teneke parça (otomobilde, bisiklette vb.). 12. Kapı, pencere, dolap vb. nesnelerin iki tarafa açılan kapakları. 13. Bir şeyin yan kısmı ya da yan binası: Binanın kanadı. 14. *as.* Saflardaki askerlerin düzeninde sağ ya da sol kısım. 15. *polit*. Herhangi bir politik kuruluşun, partinin sağ ya da sol grubu. 16. *mec.* Destek, dayanak (TTAS II, ss. 39-40 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 188). 17. *mec.* Hayat arkadaşına söylenen söz. *İr-kanatı avızınnan bu süznĕ işĕtüvge*… (TTAS 2017, s. 94, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 188).

Krçmlkr. *ḳanat* 1. Kanat 2. Yamçı, başlık, başörtüsü gibi giysilerin bir tarafı, kenarı. 3. Motorlu taşıtların kaportası (KMTS 231).

Kmk. *qanat* Kanat (KMKTS 244).

Krm. Tat. *qanat* 1. Kanat (KTTRS 184). 2. Teleke (kanat teleklerinin uzun ve serti). 3. *tek.* Kanat; palet. 4. Pencere kanadı; pencere ~ları Pencere kanatları. 5. *ask.* Kanat, yan, cenah (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1211).

Krym. *qanat* Kanat (KKTS 247).

Kkp. *qanat* 1. Kuş vb. canlıların uçmalarına yardımcı olan organları, kanat. 2. *ağ.* Uçak kanadı 3. *ağ.* Çadırın keregesi. 4. *ağ.* Taraf, cihet, yan 5. *ağ.* Destek, dayanak (KKLPKTS 316).

Nog. *kanat* 1. Kanat; kanatlar 2. Kanat 3. Yüzgeç 4. İki kanatlı kapı (NRS 144).

Eski Türkçede *kanat* "bir kuş kanadı, balık yüzgeci, çadırın kanadı" biçiminde yer alan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde "kanat" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kanat" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesinde "çadırın kanadı", Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesinde "uçak kanadı", Kazak, Kazan-Tatar Türkçesinde "balık yüzgeci", Kazan-Tatar Türkçesinde "yel değirmeninde, biçerdöverde kürek, (otomobilde, bisiklette vb). su ve çamurun sıçramasından korumak için tekerlek üstüne aşağı doğru yerleştirilen teneke parça.); kapı, pencere, dolap vb. nesnelerin iki tarafa açılan kapakları" gibi anlamlarla deyim aktarması yoluyla yan anlamlar kazanmış, askerî alanda terimleşerek "saflardaki

askerlerin düzeninde sağ ya da sol kısım", politika alanında terimleşerek "herhangi bir politik kuruluşun, partinin sağ ya da sol grubu", Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesinde mecazlaşarak "destek, dayanak" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. hanı, ḳanı Hani, nerede (KıpTS 91, 125).

ET. *kanı, kaŋu* Hangi, ne (EDPT 632).

Krg. *kana* 1. Nerede? 2. Haniya 3. Tahdid (sınırlama) (KS 346, 396). 4. Haydi, hadi, kabul ve onama bildirir. 5. Haydi, hadi, isteklendirmek, çabukluk belirtmek için kullanılır (KTS 1084).

Kzk. *käne* 1. Hani, nerede, hangi 2. Emir, istek anlamlı ünlem, hadi (KAZTTS 234).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ḳaya* 1. Nereye, ne tarafa? 2. Nerede? 3. Hey! (KZTTTS 279).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *ḥangi, hanğı* zm. Hangi (KKTS 187).

Kkp. *qani* Hani? (KKLPKTS 316).

Nog.-ø

Eski Türkçede *kanı, kaŋu* "hangi, ne" biçiminde yer alan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde de "hani, nerede" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "hani, hangi, nerede" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḫanlıḳ 1. Sultanlık, hanlık 2. Devlet (KıpTS 91).

ET. *xanlıq* 1. Krallık 2. Hanlık makamı (EDPT 638).

Krg.-ø

Kzk. *ḥandıq* 1. Hanlık 2. Hanın eğemenliğindeki ülke (KAZTTS 644).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ḫanlıḳ* 1. Hanlık, devlet (KZTTTS 152). 2. Hanın hâkimiyetindeki mülk, toprak, yer (TTAS III, s. 362 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 799).

Krçmlkr. *hanlıḳ* Hanlık, hükümdarlık (KMTS 184).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *hanlıq* 1. Hanlık (KTTRS 132). 2. Hanlık (hanın egemenliğindeki ülke) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 954).

Krym. *hanlıq, ḫanlıq* 1. Devlet, ülke, hanlık, hükümdarlık; saltanat 2. *sf.* Hükümdara ait, hükümdarlık yönetimine ait, hükümdarla ilgili (KKTS 187-188).

Kkp. *xanlıq* 1. Hanlık 2. Han idaresindeki halk ve yurt 3. Hanın idaresinde edilen beylik; han ülkesinde edilen beylik (KKLPKTS 196).

Nog. *xanlık* Hanlık, kağanlık (NRS 396).

Eski Türkçede *xanlıq* "krallık; hanlık makamı" biçiminde yer alan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde "sultanlık, hanlık; devlet" anlamındadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan "krallık; hanlık" anlamı çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde, kelimenin tarihi Kıpçak Türkçesinde yer alan "devlet" anlamı ise Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde yer almaktadır ve anlamını korumaktadır.

Kıp. ḫap, kab I, kap "Kap, kacak" (KıpTS 91, 121, 126).

ET. *kab* Deri bir çanta, su derisi, çuval; gemi, konteynır, kapak, cilt (EDPT 578).

Krg. *kap* Yanlarında iki tane kulağı olan geniş çuval (KS 400).

Kzk. *qap* 1. Çuval 2. Kılıf 3. Zar, kabuk (KAZTTS 310).

Bşk. *ḳap* Kap, işkembe (BŞKTS 326).

Kaz. Tat. *ḳap* 1. Kese kağıdı 2. Mahfaza, kutu 3. Büyük çuval 4. Çekme, çekmece (KZTTTS 264).

Krçmlkr. *ḳap, ḳab* Kılıf, kap, deriden tulum (KMTS 233).

Kmk. *qap* Çuval, torba (KMKTS 246).

Krm. Tat. *qap* 1. Kap (cilt; türlü şeylerin taşınması veya saklanması için kullanılan torba, kılıf, çanta, sepet, sandık vb.) (KTTRS 185). 2. Cilt; kitap kapağı 3. Zırh, kabuk (hayvanlar hakkında). Ḳabuḳ (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1215).

Krym. *qap* 1. Kap 2. Kabuk 3. Kaba giysiler 4. Çuval (KKTS 248).

Kkp. *qap* 1. İçine çeşitli şeyler koymak için ip, yün veya pamuk ipliğinden dokunarak yapılan torba, kap, heybe. 2. Bir şeyin dış kısmı, kabı (KKLPKTS 318).

Nog. *qap* 1. Çanta 2. Kitap 3. Kılıf, kap (NRS 145).

Eski Türkçede *kab* "deri bir çanta, su derisi, çuval; gemi, konteynır, kapak, cilt" biçiminde yer alan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde "kap, kacak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kap, kacak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinde bazı somut anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ẖatın, ẖatun, ḳatun "Kadın, hatun, hanım" (KıpTS 93, 94, 132).

ET. *ḳatun* Hatun, kadın, hanım, zevce (EDPT 602).

Krg. *katın* Karı (zevce), kadın, evli kadın (KS 417).

Kzk. *ḳatın* 1. Zevce, eş. 2. Kadın 3. *mec.* Korkak, yüreksiz (KAZTTS 326).

Bşk. *ḳatın* Kadın (BŞKTS 337).

Kaz. Tat. *ẖatın* 1. Kadın 2. Hanım (eş). 3. Bayan (KZTTTS 153). 4. Kız çocuğundan ve ergen kızdan farklı olarak bu cinsten olan fakat daha büyük ya da baliğ olan kişi. 5. Evlenmiş olan kadın. 6. Eşine dair münasebetle: Nikâhlı hayat arkadaşı (TTAS III, s. 364 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 800).

Krçmlkr. *ḳatın* 1. Kadın, hatun 2. Zevce, karı (KMTS 240).

Kmk. *qatın* 1. Eş, karı, refika, zevce, hanım 2. Kadın, kadınlara ait (KMKTS 253).

Krm. Tat. *ẖatun, ḳatın* 1. Kadın 2. Karı; eş 3 (dil bilim). Dişil (cins). 4 (eski). Hanım, hanımefendi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 962, 1199).

Krym. *ẖatın, ẖatun* 1. Hatun 2. Kadın (KKTS 190).

Kkp. *qatın* 1. Kadın, hanım, eş, zevce 2. Evlenmiş bütün kadınlar (KKLPKTS 328).

Nog. *xatın* Kadın (NRS 396).

Eski Türkçede *ḳatun* "hatun, kadın, hanım, zevce" biçiminde yer alan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde "kadın, hatun, hanım" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "hatun, kadın, hanım" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi, Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "eş, zevce", Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "korkak, yüreksiz", Kazan-Tatar Türkçesinde "kız çocuğundan ve ergen kızdan farklı olarak bu cinsten olan fakat daha büyük ya da baliğ olan kişi", Kumuk Türkçesinde "kadın, kadınlara ait", Kırım-Tatar Türkçesinde dil bilimi alanında terimleşerek "dişil (cins). ve hanım, hanımefendi" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḫayda, ḳayda 1 "Nerede" (KıpTS 94, 133).

ET. *kayda, kayuda, kayuta* Nerede, Nereye; ne şekilde (EUES 350).

Krg. *kayda* 1. Nerede? (KS 420). 2. Nereye, hangi yere 3."Nerede, imkânsız, mümkün değil " anlamında kullanılır (KTS 1151).

Kzk. *qayda* Nerede, nereye ? (KAZTTS 294).

Bşk. *ḳayźa* Nerede? (BŞKTS 343).

Kaz. Tat. *ḳayda* Nerede, hangi yerde? (KZTTTS 280).

Krçmlkr. *ḳayda* 1. Nerede? 2. Bazen (KMTS 241).

Kmk. *qayda* 1. Nerede? 2. Nereye? (KMKTS 255).

Krm. Tat. *qayda* Nerede ? Nereye? (KTTRS 193).

Krym. *qayda* zm. Nerede? (KKTS 257).

Kkp. *qayda* Birinin veya bir şeyin durduğu, bulunduğu yeri, mekanı veya yöneldiği tarafı öğrenmek için sorulan soru; "nerde, nereye?" (KKLPKTS 330).

Nog. *kayda* Nerede? (NRS 137).

Eski Türkçede *kayda, kayuda, kayuta* “nerede, nereye; ne şekilde” biçiminde yer alan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde “nerede” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “nerede” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ẖayış, ḳayış “Kayış, deri kayış, kuşak, kemer” (KıpTS 94, 133).

ET. *kayış, kaḏış* Kayış (EDPT 607).

Krg. *kayış* Kayış (KS 422).

Kzk. *qayıs* Eğer takımlarını yapmakta kullanılan özel işlenmiş hayvan derisi, kayıs (KAZTTS 298).

Bşk. *ḳayış* 1. Kemer, kayış 2. Askı, bağ (BŞKTS 341).

Kaz. Tat. *ḳayış* 1. Kayış 2. Kemer (KZTTTS 282).

Krçmlkr. *ḳayiş* Kayış (KMKTS 242).

Kmk. *qayış* Kayış, kemer (KMKTS 256).

Krm. Tat. *qayış* 1. Kemer 2. Deri (KTTRS 193). 3. Sert; inatçı 4. *kon.* Yahudi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1245).

Krym. *qayış* Kayış (KKTS 258).

Kkp. *qayıs* Kayış, kemer (Daha çok hayvanların derisinden yapılır.) (KKLPKTS 332).

Nog. *kayış* Kayış, kemer (NRS 139).

Eski Türkçede *kayış, kaḏış* “kayış” biçiminde yer alan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde “kayış, deri kayış, kuşak, kemer” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “kayış, kemer” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde mecazlaşarak “sert; inatçı” ve (konuşmada). “Yahudi” anlamında örtmece yoluyla genişlemiştir.

Kıp. hiçilik, kiçilik, kiççilik “Küçüklük” (KıpTS 97).

ET. *kiçiglik* Küçüklük (EDPT 697).

Krg.-ø

Kzk. *kişilik* 1. Küçüklük 2. Mütevazılık, tevazu (KAZTTS 285).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *kiçilik* Yaş olarak küçüklük (KMTS 212).

Kmk. *giççilik* Küçüklük (KMKTS 137).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kiçiglik* "küçüklük" biçiminde yer alan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde "küçüklük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "küçüklük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḫuvun, ḳavun, ḳovun "Kavun" (KıpTS 99, 132, 155).

ET. *kaġun* Kavun (EDPT 611).

Krg. *koon* Kavun (KS 486).

Kzk. *kavın* Kavun (KAZTTS 328).

Bşk. *ḳavın* Kavun (BŞKTS 339).

Kaz. Tat. *ḳavın* Kavun (KZTTTS 278).

Krçmlkr. *huvan* Kavun (KMTS 192).

Kmk. *qawun, pastan* Kavun (KMKTS 255).

Krm. Tat. *qavun* Kavun (KTTRS 192).

Krym. *qavun* Kavun (KKTS 257).

Kkp. *qawın* 1. Kavun 2. Kavunun ham olanı, kelek (KKLPKTS 329).

Nog. *kavın* Kavun, kavunlu (NRS 133).

Eski Türkçede *kağun* “kavun” biçiminde yer alan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde de “kavun” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “kavun” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ıbar, ıpar, ipar, yıpar “Misk” (KıpTS 101, 113, 321).

ET. *yıpar* Misk, güzel koku (EDPT 878).

Krg. *cıpar* Mis, misk, iyi koku, güzel koku; iyi kokan, güzel kokan (KS 212).

Kzk. *jupar* 1. Güzel, hoş koku, ıtır, misk 2. Kolonya 3. Güzel kokulu bitki, leylak (KAZTTS 198-199).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jupar* 1. Çok güzel koku, yıpar. 2. Kokulu su, kolonya 3. Güzel kokulu ot, bitki, çiçek (KKLPKTS 251).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yıpar* “misk, güzel koku” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “misk” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde “güzel, hoş koku” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde “kolonya; güzel kokulu ot” anlamında genişlemişitir.

Kıp. ıldırım, yaldırım, yıldırım, yıl̲dırım, yuldırım I, yuldurum I “Yıldırım” (KıpTS 101, 308, 321, 329).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *yıldırım* 1. Yıldırım 2. Şimşek 3. Becerikli 4. Hilekar (KZTTTS 572). 5. *sf. mec.* Hızlı, çabuk; kurnaz (TTAS I, s. 330 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 358). 6. Bazı ışıkların hareketinin yansıması. 7. *mec.* Bir alanda kısa süre içinde iz bırakan tanınmış kişi. 8. mec. Beklenmeyen bir anda ve kısa sürede olan fiziksel ya da ruhsal durum. 9. *sf. mec.* Çevik, atik, çabuk; hareketli (TTAS 2016, ss. 231-232, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 358).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yıldırım* Yıldırım (KTTRS 382).

Krym. *yıldırım* Yıldırım (KKTS 478).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yıldırım" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde de "yıldırım" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "bazı ışıkların hareketinin yansıması; becerikli; hilekar; hızlı, çabuk; kurnaz; beklenmeyen bir anda ve kısa sürede olan fiziksel ya da ruhsal durum bir alanda kısa süre içinde iz bırakan tanınmış kişi; çevik, atik, çabuk; hareketli" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ılı, yılı, yılu "Sıcak, ılık" (KıpTS 101, 321).

ET. *yılıġ* 1. Sıcak, ılık (EDPT 925). 2. Halim selim (EUES 899).

Krg. *cıluu*1. Ilık, ılıklık (KS 211). 2. Rahat, uygun 3. Sıcakkanlı, güler yüzlü, şefkatli, merhametli, sevecen, hoş, cana yakın (KTS 592).

Kzk. *jılı* 1. Ilık 2. Merhametli, şefkatli (KAZTTS 204).

Bşk. *yılı* Sıcak (BŞKTS 728).

Kaz. Tat. *cılı* 1. Sıcak 2. Munis, müşfik (KZTTTS 78). 3. Havanın sıcak zamanı, yılın güneşin dik geldiği, yaz ve yaza yakın ayları, günleri. 4. Sıcak yer. 5. Canlı organizmada maddelerin değişim sürecinde meydana gelen enerji, vücudun ortalama ısısı. 6. *mec*. Başkalarına karşı iyi münasebet, onları benimseme hissi hakkında. 7. *mec.* Bir şeyin şevk, ilham veren gücü. 8. Güneşte ya da ateşte kalıp ısısı artan, ısınan. 9. Dondurmayan, soğuk olmayan (hava hakkında). 10. Soğuktan koruyan, soğuğu geçirmeyen (kıyafet hakkında). 11. Isıtılan, soğuk günlerde de soğumayan. 12. Yakılıp kızdırıldıktan sonra soğumayan. 13. Kendiliğinden ısı veren, sıcak (beden hakkında). 14. *mec.* Dostluk, temiz kalplilik, sevgi hisleri. 15. *zf.* Severek, canıgönülden (TTAS III, s. 799 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 141). 16. Kaynar, daha yeni pişen ya da kaynatılan (TTAS 2016, s. 388, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 141).

cıluv is. Nehir ya da gölün kışın donmayan, buz ile kaplanmayan kısmı (TTAS III, s. 799 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 141).

Krçmlkr. *cılı* Ilık, sıcak (KMTS 129).

Kmk. *yılı* 1. Ilık 2. *mec.* Samimi, hoş, tatlı (KMKTS 395).

Krm. Tat. *cıllı* Sıcak, ılık (KTTRS 72).

Krym.-ø

Kkp. *jıllı* Ilık, soğuk olmayan (KKLPKTS 242).

Nog. *yılı* Ilık, sıcak (Atay, 1998, s. 328).

Eski Türkçede *yılıġ* "sıcak, ılık; halim selim" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sıcak, ılık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "sıcak, ılık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kırgız, Kazak, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "sıcakkanlı, merhametli, şefkatli" arkaik anlamı kullanılmaya devam ederken Kazan-Tatar Türkçesinde "havanın sıcak zamanı, yılın güneşin dik geldiği, yaz ve yaza yakın ayları, günleri; cisimde atomların, moleküllerin hızlı hareketinden ortaya çıkan enerji türü; havaya dağılan bu enerji; sıcak yer; canlı organizmada maddelerin değişim sürecinde meydana gelen enerji, vücudun ortalama ısısı; başkalarına karşı iyi münasebet, onları benimseme hissi hakkında; bir şeyin şevk, ilham veren gücü;güneşte

ya da ateşte kalıp ısısı artan, ısınan; dondurmayan, soğuk olmayan (hava hakkında); soğuktan koruyan, soğuğu geçirmeyen (kıyafet hakkında); ısıtılan, soğuk günlerde de soğumayan; yakılıp kızdırıldıktan sonra soğumayan; kendiliğinden ısı veren, sıcak (beden hakkında); dostluk, temiz kalplilik, sevgi hisleri; severek, canıgönülden; kaynar, daha yeni pişen ya da kaynatılan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ınamlı "Sadık, dürüst, güvenilir" (KıpTS 101).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *ınamlı* İmanlı; inançlı (KKTS 201).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ınamlı* "sadık, dürüst, güvenilir" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "imanlı; inançlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ındır, ırdın Harman (KıpTS 101, 102).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ındır* Harman yeri, harman (BŞKTS 239).

Kaz. Tat. *ındır* 1. Harman 2. Bostan, sebze bahçesi 3. Patates tarlası (KZTTTS 159). 4. Toplanan ekini saklamak, kurutmak, dövmek, savurmak için özel yapılan yer, yapı (TTAS III, s. 546 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 167).

Krçmlkr. *ındır* Harman (KMTS 193).

Kmk. *indır, innır* Harman, harman yeri (KMKTS 164).

Krm. Tat. *ındır* Harmanlık, harman yeri (KTTRS 135).

Krym. *ındır, indır* Ahır, harman yeri (KKTS 202).

Kkp.-ø

Nog. *ındır* Harman (NRS 427).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ındır, ırdın* "harman" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde de "harman" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "bostan, sebze bahçesi; patates tarlası; toplanan ekini saklamak, kurutmak, dövmek, savurmak için özel yapılan yer, yapı" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. ır "Şarkı, türkü, makam ile söylenen söz" (KıpTS 101).

ET. *ır* Şarkı, türkü (EDPT 192).

Krg. *ır* 1. Şarkı, şiir (KS 356). 2. Türkü (KTS964).

Kzk. *jır* Uzun, manzum şiir; destan, yır (KAZTTS 206).

Bşk. *yır* Şarkı, türkü (BŞKTS 731).

Kaz. Tat. *cır* 1. Türkü, ır 2. Türkü söyleme 3. Müzik 4. Kuş ötmesi (KZTTTS 78). 5. Şarkı metni, sözleri 6. Doğada, iş sürecinde vb. olan sesler, ritim hakkında (TTAS III, s. 801 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 142).

Krçmlkr. *cır* Şarkı, destan (KMTS 130).

Kmk. *yır* Şarkı, türkü (KMKTS 395).

Krm. Tat. *yır* Türkü; şarkı (KTTRS 383).

Krym. *yır* Şarkı (KKTS 480).

Kkp. *jır* 1. Kendine özgü biçimi olan ve kopuzla çalınan şiir türü, yır 2. *ağ.* Ömür, hal ahval, kader, yaşam. 3. *ağ.* Şiir 4. *ağ.* Söz, anlatım, hikaye, laf (KKLPKTS 243).

Nog. *yır* Şarkı, ezgi (NRS 129).

Eski Türkçede *ır* "şarkı, türkü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "şarkı, türkü, makam ile söylenen söz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "şarkı türkü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "türkü söyleme; müzik; kuş ötmesi; şarkı metni, sözleri; doğada, iş sürecinde vb. olan sesler, ritim hakkında", Karakalpak Türkçesinde "şiir; söz, anlatım, hikaye, laf" anlamlarıyla genişlemişitir.

Kıp. ıraḫ, ıraḳ, yıraḳ Irak, uzak (KıpTS 101, 321).

ET. *ırak* Irak, uzak (EDPT 214).

Krg. *ıraak* 1. Uzak, ırak; uzakta; uzakta bulunan yer (KS 356). 2. Arada çok zaman bulunan (KS 964).

Kzk. *jıraq* Uzak, ırak (KAZTTS 206).

Bşk. *yıraḳ* Uzak (BŞKTS 731).

Kaz. Tat. *yıraḳ* 1. Uzak, ırak 2. Uzun süren, uzun süreli 3. Uzun süre 4. İlgisiz, bağlantısız (KZTTTS 574). 5. *mec.* Kaybolmayacak şekilde, güvenilir bir yere. … *bĕr-ikĕ gene süz yazılgan kegazně bik yırak yeşĕrĕrge kuştı*. 6. *zf. sf. mec*. Bir şey ile hiç münasebeti olmama hakkında 7. Bir şey yapmayı hiç düşünmeme hakkında. 8. Çok yaklaşamama (biri ya da bir şey gibi olmaya). 9. *sf*. Üçüncü kuşaktan daha yakın olmayan ortak ataya uzanan (uzak akraba kardeş hakkında) (TTAS I, s. 332 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 359). 10. *ağ*. Aile içinde birlikte yaşamayan (TTAS 2016, s. 240, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 359).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yıraq* Uzak (KMKTS 395).

Krm. Tat. *yıraq* Uzak (KTTRS 383).

Krym. *yıraq* Irak; uzak (KKTS 480).

Kkp. *jıraq* Uzak, ırak (KKLPKTS 243).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ırak* "ırak, uzak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ırak, uzak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "ırak, uzak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "uzun süren, uzun süreli; kaybolmayacak şekilde, güvenilir bir yere; bir şey ile hiç münasebeti olmama hakkında; bir şey yapmayı hiç düşünmeme hakkında; çok yaklaşamama (biri ya da bir şey gibi olmaya); ilgisiz, bağlantısız; üçüncü kuşaktan daha yakın olmayan ortak ataya uzanan (uzak akraba kardeş hakkında); aile içinde birlikte yaşamayan" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ıraẖtı "Uzaktan, ıraktan" (KıpTS 101).

ET.-ø

Krg. *ıraakı* Uzaktaki, uzak (KS 356).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *yıraktan* Uzaktan (KZTTTS 329).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *yıraqtan* Iraktan (KKTS 480).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ıraẖtı* "uzaktan, ıraktan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız,

Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde de "uzaktan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ırçı "Türkücü, şarkıcı" (KıpTS 102).

ET.-ø

Krg. *ırçı* 1. Meddah; kahraman destanı söyleyen 2. Şair (KS 358). 3. Besteci 4. Şarkıcı, ses sanatçısı 5. Halk ozanı (KTS 970).

Kzk. *jırşı* Çok şiir, destan bilen ve onları halka söyleyen kimse, şeyyat (KAZTTS 207).

Bşk. *yırsı* Türkücü, şarkıcı (BŞKTS 732).

Kaz. Tat. *cırçı* Türkücü, usta müzisyen (KZTTTS 78).

Krçmlkr. *cırçı* Şarkıcı, halk ozanı, destan şairi (KMTS 130).

Kmk. *yıraw, yırçı* Şarkıcı (KMKTS 396).

Krm. Tat. *yırcı* Şarkıcı, ses sanatçısı, okuyucu, şantör (KTTRS 383).

Krym. *yırcı* Şarkıcı (KKTS 480).

Kkp.-ø

Nog. *yırav, yırşı* Şarkıcı (NRS 129-130).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ırçı* "türkücü, şarkıcı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "türkücü, şarkıcı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ırġaḳ, ırġıḳ "Çengel, balık oltası ve benzeri şeyler" (KıpTS 102).

ET. *ırġaġ* Kanca, çengel, kopça, olta iğnesi (EDPT 216).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ırġaḳ* 1. Çengel, kanca 2. Üst damak (BŞKTS 240).

Kaz. Tat. *ırgak* Çengel (TTS 88).

Krçmlkr. *ırġaḳ* Kanca, çengel (KMTS 194).

Kmk. *irğaq* Çengel, kanca (KMKTS 166).

Krm. Tat. *ırğaq* 1. Kanca 2. Çoban değneği, çoban asası (KTTRS 135).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *ırgak* 1. Çıtçıt, agraf (kıyafetlerde) 2. Kanca, olta 3. Değnek, sopa; 4. Çengel (NRS 427).

Eski Türkçede *ırġa*ġ "kanca, çengel, kopça, olta iğnesi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çengel, balık oltası ve benzeri şeyler" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "kanca, çengel, kopça, olta iğnesi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "çoban değneği, çoban asası", Nogay Türkçesinde "çıtçıt; değnek, sopa" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ırlaġuçı, ırlayıçı "Şarkıcı, şarkı söyleyen" (KıpTS 102).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *yırlavçı* Şarkıcı (KKTS 480).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ırlaġuçı, ırlayıçı* "şarkıcı, şarkı söyleyen" anlamındadır. Kelime, çağdaş Kıpçak lehçeleriden sadece Karayim Türkçesinde "şarkıcı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ısı, ıssı, isi, issi I, issig, yisi "Isı, sıcak, sıcaklık" (KıpTS 102, 115, 324).

ET. *ısıġ, isig* Isı, sıcak, sıcaklık (EDPT 245).

Krg. *ısık* 1. Sıcak 2. Sevimli; hoş; cana yakın 3. Sıcak; şiddetli yaz sıcağı 3. Isıtan yiyecek yahut içecek 4. Sivilceç kabarcık (KS 359-360).

Kzk. *ıssı* Bunaltıcı, sıcak (KAZTTS 701).

Bşk. *eśĕ* Sıcak, yüksek ısıda olan, kaynar (BŞKTS 157).

Kaz. Tat. *ĕssĕ* 1. Sıcak, kızgın 2. Kaynar 3. Buhar 4. Vücut sıcaklığı (KZTTTS 127).

Krçmlkr. *issi* Sıcak (KMTS 200).

Kmk. *issi* 1. Sıcak 2. *mec.* Müşfik, şefkatli, iyi kalpli (KMKTS 167).

Krm. Tat. *issi* Biraz sıcak, ılık (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1045).

Krym. *isi, issi* Isı (KKTS 210).

Kkp. *ıssı* Isı, sıcaklık, sıcak (KKLPKTS 206).

Nog. *issi* 1. Sıcak, isti, yakıcı; kızgın, hararetli, boğucu hava (NRS 121).

Eski Türkçede *ısıġ, isig* "ısı, sıcak, sıcaklık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ısı, sıcak, sıcaklık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ısı, sıcak, sıcaklık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin anlam dairesi Kırgız ve Kumuk Türkçesinde "sevimli; hoş; cana yakın", Kırgız Türkçesinde "sıcak; şiddetli yaz sıcağı", Kazan-Tatar Türkçesinde "kaynar; buhar; vücut sıcaklığı", Nogay Türkçesinde "kızgın, hararetli, boğucu hava" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ışırġaḳ, ısırḳa, ısıraġa, sırġa, sızġa "Küpe" (KıpTS 102, 235, 236).

ET. *ısırka* Küpe (EUES 291).

Krg. *sırġa, sırġak* Küpe (KS 651).

Kzk. *sırğa* 1. Küpe 2 . Hayvanın kulağına takılan bir tenekeyle sahibini ve numarasını belirten bir işaret (KAZTTS 532).

Bşk. *hırğa* 1. Küpe; halka 2. Boyuna takılan altın paralı kolye (BŞKTS 200).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *sırğa* Küpe (KMTS 311).

Kmk. *sırğa, halqa* 1. Halka 2. Küpe (KMKTS 295).

Krm. Tat. *sırğa* Küpe (KTTRS 304).

Krym. *sırğa* Küpe (KKTS 364).

Kkp. *sırğa* Küpe (KKLPKTS 505).

Nog. *sırga* Küpe (NRS 322).

Eski Türkçede *ısırka* "küpe" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "küpe" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "küpe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ısıtma "Sıtma" (KıpTS 102).

ET.-ø

Krg. *ısıtuu* Isıtma (KS 360).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sıtma* Sıtma (KTTRS 304).

Krym. *sıtma, sitme* Sıtma (KKTS 365).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ısıtma* "sıtma" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "sıtma" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ıslıẖ "Islık" (KıpTS 102).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ıslıḳ* Islık (Maşkaraoğlu, 2018, s. 993).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ıslıẖ* "ıslık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "ıslık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ışıẖ, ışıḳ "Işık, aydınlık, parlaklık" (KıpTS 102).

ET. *yaşuk* Parlaklık, aydınlık (EDPT 977).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ışıḳ* Işık (Maşkaraoğlu, 2018, s. 994).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yaşuk* "parlaklık, aydınlık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ışık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "ışık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ışḳun "Kıvılcım" (KıpTS 103).

ET.-ø

Krg. *uçkun* 1. Kıvılcım 2. Hububat savururken bir yana uçan çörçöp (KS 779).

Kzk. *uşqın* 1. Uçkun, kıvılcım 2. *mec.* Bir şeyin nişanı, işareti, belirtisi (KAZTTS 624).

Bşk. *osḳon* 1. Kıvılcım, çakım, şerare; şule 2. Atik, çevik (BŞKTS 452).

Kaz. Tat. *oçḳın* 1. Kıvılcım 2. Bir varlığın oluşma işareti 3. Etki, iz (KZTTTS 364). 4. Taş, demir gibi sert şeyler birbirine değdiğinde, sürttüğünde çıkan ateş parçacığı, kıvılcım. 5. *mec.* Bir şeyin ışıldayıp parlayan parçacığı, ışıldayıp parlayan nokta, ışıltı. 6. *mec.* Bir şeyin (icat, yetenek, canlılık vb.). oluşma işareti. 7. Bir şeyin yansıması, tesiri. 8. Bir hissi bildirme işareti. 9. *mec.* İstekli, hevesli, çok zeki, çevik kişi hakkında (TTAS II, s. 484 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 249).

Krçmlkr. *uçhoduk, uçhum,uçhuruḳ, uçhun* I Kıvılcım (KTS 369).

Kmk. *uççğun* Kıvılcım (KMKTS 351).

Krm. Tat. *uçqun* Kıvılcım (KTTRS 359).

Krym. *uçqın, uçqun* Kıvılcım, uçkun (KKTS 435).

Kkp. *uşqın* 1. Ateşin kıvılcımı 2. *ağ.* Nişan, alamet, belirti (KKLPKTS 625).

Nog. *uşkın* Kıvılcım (NRS 385).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ışḳun* "kıvılcım" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kıvılcım" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "hububat savururken bir yana uçan çörçöp", Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "nişan, alamet, belirti", Başkurt Türkçesinde "atik, çevik", Kazan-Tatar Türkçesinde "bir varlığın oluşma işareti; etki, iz; taş, demir gibi sert şeyler birbirine değdiğinde, sürttüğünde çıkan ateş parçacığı, kıvılcım; bir şeyin ışıldayıp parlayan parçacığı, ışıldayıp parlayan nokta, ışıltı; bir şeyin (icat, yetenek, canlılık vb.). oluşma işareti; bir şeyin yansıması, tesiri; bir hissi bildirme işareti; istekli, hevesli, çok zeki, çevik kişi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ıtı, iti, itti, yeti I, yıtı, yiti II, yitig, yitik "Keskin, sivri" (KıpTS 103, 117, 319, 322, 325).

ET. *yitig* Keskin, sivri (EDPT 889).

Krg.-ø

Kzk. *jiti* 1. Açıkgöz, cesur 2. Çevik, atik (KAZTTS 208).

Bşk. *yětě* 1. Keskin, sivri (BŞKTS 722).

Kaz. Tat. *cětě* 1. İyi gören, keskin bakışlı, hassas 2. Etkili, güçlü 3. Açık görünür, parlak, güçlü, donuk olmayan (renk) (KZTTTS 78). 4. *zf.* Bilinçli, uyanık şekilde, büyük bir dikkat ile (bakmak, gözlemlemek hakkında). 5. Hızlı, çevik (kişi hakkında). (TTAS III, s. 760 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 140).

Krçmlkr. *citi* 1. Keskin, sivri 2. Cesur, atak, cüretkar 3. Dikkatli, dikkatle (KMTS 132).

Kmk. *itti* 1. Keskin 2. *mec.* Basiretli, ferasetli, anlayışlı 3. İnce, hassas (KMKTS 168).

Krm. Tat.-ø

Krym. *iti* 1. Bıçak 2. Keskin (KKTS 211).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yitig* "keskin, sivri" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "keskin, sivri" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "keskin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde "çevik, atik", Kazan-Tatar Türkçesinde "etkili, güçlü; açık görünür, parlak, güçlü, donuk olmayan (renk); bilinçli, uyanık şekilde, büyük bir dikkat ile (bakmak, gözlemlemek hakkında); hızlı, çevik (kişi hakkında).", Karaçay-Malkar Türkçesinde "dikkatli, dikkatle", Kumuk Türkçesinde "basiretli, ferasetli, anlayışlı; ince, hassas" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ıyı "Pis, koku" (KıpTS 103).

ET. *yıdığ* Koku, pis koku (EDPT 887).

Krg.-ø

Kzk. *iyis* Koku (KAZTTS 227).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *is* 1. Koku 2. Pis koku 3. Duman, is 4. Alamet, iz (KZTTTS 176).

Krçmlkr. *iyis* Koku (KMTS 202).

Kmk. *iyis* Koku (KMKTS 169).

Krm. Tat. *ıs* 1. Kömür gazı 2. Koku (Maşkaraoğlu, 2018, s. 993).

Krym. *is, iys* Koku (KKTS 209).

Kkp. *iyis* Koku (KKLPKTS 216).

Nog. *iyis* Koku, buhar, gaz (karbondioksit) (NRS 117).

Eski Türkçede *yıdığ* "koku, pis koku" şeklinde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "pis, koku" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "pis, koku" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ıyun “Aşiret, kabile” (KıpTS 103).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *ıyın, iyın, iyin* 1. Yığın 2. Toplanma 3. Asker birlikleri, ordu; bölük, manga (KKTS 204).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ıyun* “aşiret, kabile” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde “aşiret, kabile” anlam ilişkisinden hareketle “yığın; toplanma; asker birlikleri, ordu; bölük, manga” anlamı kazanmıştır.

Kıp. ızarlı “Kıskanç” (KıpTS 103).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *izar, zar* Kıskanç (KMTS 202).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ızarlı* "kıskanç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "kıskanç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ib, ip, yib, yip, yiblik, yiplik "İp, iplik" (KıpTS 105, 113, 322, 322, 324).

ET. *yıp, yip* İplik, sicim, urgan (EDPT 870) (EUES 905).

Krg. *cip* 1. İplik, kınnap, ip (KS 217). 2. Yular, hayvanları bağlamada kullanılan ip (KTS 609).

Kzk. *jip* İp (KAZTTS 208).

Bşk. *yĕp* İp, bağ (BŞKTS 717).

Kaz. Tat. *cĕp* 1. Yün, pamuk, ipek veya ketenden yapılmış ip, iplik, urgan (KZTTTS 78). 2. *sf.* Pamuk ya da paçavra ipinden bağlanan ya da dokunan. 3. Birçok ipi karıştırıp yapılan çok ince bağ (bir şeyin ayrı kısmı, parçası). 4. *mec.* İnsanlar arasındaki yakın ilişki, bağ. 5. İnsanların gönlündeki benimseme, sevme hissi. 6. *mec.* Bir şey esasında başka bir şeyin ortaya çıkması şeklindeki birbirini takip eden ilgi; sebepli ilgi. 7. Düzenli hareket, tertip (düşüncede vb.). 8. Organizmadaki lif şeklindeki doku. 9. Örümcek ağının ipsilleri. 10. *mec.* Genellikle ipe, life benzer görünüm hakkında (TTAS III, s. 758 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 140). 11. Mantar bitkisinin lifleri. 12. İnsandaki saç, sakal tutamlar (TTAS 2016, ss .312-313, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 140).

Krçmlkr. *cib* 1. Deriden yapılmış ip, kayış, kemer 2. İplik (KMTS 131).

Kmk. *yip* İp, iplik (KMKTS 397).

Krm. Tat. *ip, yip* İp; iplik (KTTRS 383).

Krym. *yip* İp (KKTS 481).

Kkp. *jip* Kendir, pamuk, yün vb. maddelerden yapılan nesne, ip.(KKLPKTS 245).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yıp, yip* "iplik, sicim, urgan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ip, iplik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "ip, iplik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "yular, hayvanları bağlamada kullanılan ip", Kazan-Tatar Türkçesinde "pamuk ya da paçavra ipinden bağlanan ya da dokunan; birçok ipi karıştırıp yapılan çok ince bağ (bir şeyin ayrı kısmı, parçası); insanlar arasındaki yakın ilişki, bağ; insanların gönlündeki benimseme, sevme hissi; bir şey esasında başka bir şeyin ortaya çıkması şeklindeki birbirini takip eden ilgi; sebepli ilgi; düzenli hareket, tertip (düşüncede vb.); organizmadaki lif şeklindeki doku; örümcek ağının ipsilleri; genellikle ipe, life benzer görünüm hakkında; bağlamak, sıkmak için yapılan, çözülerek ya da örülerek yapılan uzun nesne; buna benzeyen şeyler: tasma, kurdele, kayış vb.; ipe ya da sicime dizilen dizi; belli uzunluktaki ip ile ayrı ayrı bağlanan odun, saman; bir şeyi bir yere bağlayan bağ; kıyafetin düğmesini, şapkanın kulaklıklarını, pantolon paçasını vb. tutturmak için karşılıklı olarak takılan bağlardan biri; mantar bitkisinin lifleri; insandaki saç, sakal tutamları" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ibük "İbibik, çavuş kuşu" (KıpTS 105).

ET. *ibik, übük, üpgük* İbibik kuşu (EDPT 9).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ukuk* İbibik (KMTS 370).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ibik, übük, üpgük* "ibibik kuşu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ibibik kuşu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "ibibik kuşu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. iç I "İç, içeri" (KıpTS 105).

ET. *iç* İç, bir şeyin içi, iç tarafı (EDPT 17).

Krg. *iç* 1. Her şeyin içerisi; iç kısım; içinde 2. Karın; kursak; mide 3. Ters taraf, astar (giyimde) (KS 364). 4. İç, ara, nesnelerin veya kimselerin arasında bulunan nesne veya kimse 5. Herhangi bir zaman dilimi, aralığı. 6. İç, insanın manevi varlığıyla ilgili olan. 7. İç, ten ile dış giysiler arası 7. İç, oyuk şeylerin boşluğu. 8. Karın, döl, yatağı (KTS 983).

Kzk. *iş* 1. İç, karın 2. Bir şeyin içi, iç tarafı (KAZTTS 707). 3. Elbisenin, iç, astar tarafı (KAZS 327).

Bşk. *ĕs* 1. Karın, iç 2. Gönül 3. Bir şeylerin ortasındaki boşluk (BŞKTS 156).

Kaz. Tat. *ĕç* 1. Karın, kursak 2. Mide 3. İç taraf 4. Bir şeyin içine konmak üzre hazırlanan iç madde 5. Astar 6. Gönül, yürek (KZTTTS 121). 7. İnsan ya da hayvan gövdesinin ciğer, mide, bağırsaklar ve dalağın yerleştiği kısmı. 3. Bir şeyin konulduğu yer ya da bir şey koymak için hazırlanan yer 5. Hat, kitap, eser vb. sözler ile birlikte kullanılarak içerik anlamını bildirir (TTAS III, s. 588 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 160).

Krçmlkr. *iç* 1. İç, içerisi 2. Karın, iç organlar (KMTS 197).

Kmk. *iç* 1. İç, iç kısım; boşluk (karında). 2. Bağır, içirik 3. Ruh, can, iç alem 4 edat görevinde kullanılır içine (bir şeyin). içine; içinde (KMKTS 161).

Krm. Tat. *iç* 1. İç (KTTRS 137). 2. Öz; iç, göbek; orta; et, eten, meyve ortası 3. İç, içirik, dolgu, kıyma 4. Çukur, oyuk 5. Bağır, içirik, karın, iç (vücutta göğüs ve

karındaki organlar için). 6. Yürek, kalp; gönül, iç, ruh, can, iç alem (insan). 7. İç, dahili, içeri 8. içinde İçerde, içeride (bir şeyin), içinde, içerisinde (birinin) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 998).

Krym. *iç* İç (KKTS 204).

Kkp. *iş* 1. Karın, mide 2. *ağ.* Gönül, kalp, yürek, iç 3. *ağ.* Bir şeyin iç kısmı, iç taraf (KKLPKTS 214).

Nog. *iş* 1. Karın, batın; 2. İç, birinin içi (organlar) (NRS 121).

Eski Türkçede *iç* "iç, bir şeyin içi, iç tarafı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "iç, içeri" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "iç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. içeh, işek I "Bağırsak; iç organlar" (KıpTS 105, 116).

ET. *içegü* Bağırsak (EDPT 25).

Krg. *içek, içegi* 1. Bağırsak (KS 365).

Kzk. *işek* Bağırsak (KAZTTS 707).

Bşk. *ĕsek* Bağırsak (BŞKTS 157).

Kaz. Tat. *ĕçek* Bağırsak (KZTTTS 121).

Krçmlkr. *içegi* Bağırsak (KMTS 197).

Kmk. *içek* 1. Bağırsak 2. Ev sucuğu (KMKTS 161).

Krm. Tat. *içek* Bağırsak (KTTRS 137).

Krym. *icigi* Bağırsak; işkembe (Koçak, 2021, s. 53).

Kkp. *işek* Bağırsak (KKLPKTS 214).

Nog.-ø

Eski Türkçede *içegü* "bağırsak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bağırsak; iç organlar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-

Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "bağırsak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "ev sucuğu", Karayim Türkçesinde "işkembe" anlamında genişlemiştir.

Kıp. içeri, içerü, içkeri, içkerü, içre, işeri, işkeri "İçeri, iç" (KıpTS 105, 106, 116).

ET. *içgerü* İçeri, içeriye, içeri doğru (EDPT 25).

Krg. *içkeri* İçeriye, içeride (KS 365).

Kzk. *işkeri* İçeri, içeri doğru (KAZTTS 707).

Bşk. *ĕskerĕ* İçeri, içeri doğru (BŞKTS 157).

Kaz. Tat. *ĕçkĕ, ĕçkerĕ* 1. İçerideki, dahili 2. Elbise içine giyilen 3. İnsanın psikolojisine ait (KZTTTS 121, 122).

Krçmlkr. *içgeri* İçeri (KMTS 197).

Kmk. *içgeri* İç, içeri (KMKTS 161).

Krm. Tat. *içeri* 1. İçeri, içinde (KTTRS 137). 2. Evin içi; odanın içi (veya içerisi) (Maşkaraoğl, 2018, s. 998).

Krym. *içeri, içkeri* İçeri (KKTS 204).

Kkp. *işkeri* İçeri, bir şeyin iç kısmı (KKLPKTS 214).

Nog.-ø

Eski Türkçede *içgerü* "içeri, içeriye, içeri doğru" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "içeri, iç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "iç, içeri" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "elbise içine giyilen; insanın psikolojisine ait", Kırım-Tatar Türkçesinde "evin içi; odanın içi (veya içerisi)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. içik "Kürk veya iç çamaşırı" (KıpTS 105).

ET.-ø

Krg. *içik* Yüzü kumaştan olan kürk (KS 365).

Kzk. *işik* İçi hayvan derisinden, dışı ise kumaştan yapılan bir tür dış giyim (KAZTTS 707).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *işik* Kunduz, tilki, kuzu vb. hayvanların derisinden yapılan giyecek (KKLPKTS 214).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *içik* "kürk veya iç çamaşırı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "kürk, hayvan derisinden yapılan dış giyim" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. içim "İçim (su), yudum" (KıpTS 105).

ET. *içim* İçim, içecek (EDPT 27).

Krg. *içim* Bir içim (KS 365).

Kzk. *işim* Bir içimlik, bi içim (KAZTTS 707).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ĕçĕm* İçim (TTS 157).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *içim* İçim (KKTS 204).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *içim* "içim, içecek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "içim (su), yudum" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "bir içim, içilecek şey" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. içirgi, içirki "Eyer keçesi, yamçı" (KıpTS 106).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *içirgi* Yatak ya da yorganın içine doldurulan yünler; yün yatak (KMTS 197).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *içirgi, içirki* "eyer keçesi, yamçı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "yatak ya da yorganın içine doldurulan yünler; yün yatak" anlamı kazanmıştır.

Kıp. içlik "İçlik" (KıpTS 106).

ET. *içlik* İçlik (EDPT 26).

Krg.-ø

Kzk. *iştik* Ayakkabının içine koyulan astar, içlik (Oba, 2019, s. 230).

Bşk. *ĕslĕk* 1. Kıyafetin astarı 2. İçlik (BŞKTS 158).

Kaz. Tat. *ĕçlĕk* 1. Astar 2. İç dolgusu (KZTTTS 122).

Krçmlkr. *içlik* Astar kumaşı (KMTS 197).

Kmk. *içlik, işlik* I Astar (palto, kostümde) (KMKTS 161).

Krm. Tat. *içlik* Astar (KTTRS 137).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *işlik* 1. Astar 2. Kumaş, astar için yararlı kumaş, astarlık malzeme (NRS 122).

Eski Türkçede *içlik* "içlik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "içlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "içlik, astar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. i̲di "Rab, Allah" (KıpTS 106).

ET. *i̲di* Efendi, usta, sahip, efendi, mal sahibi, Tanrı, Allah (EDPT 41).

Krg. *ee* 1. Sahip 2. Tanrı (KS 319, 321).

Kzk. *iye* 1. İye, sahip, efendi 2. Vali, yönetici 3. Yaratan, Tanrı (KAZTTS 219).

Bşk. *ĕye* 1. Sahip, malik, iye 2. Lider, yönetici 3. Peri, eski inanca göre bir şeylere baş olan ve yöneten mitolojik varlık (BŞKTS 160).

Kaz. Tat. *iye* 1. Sahip, malik.2. Bir şeyin yöneticisi. 3. Bir sıfata, yeteneğe, mevkiye vb. erişen kişi. 4. Bir şeye (mesela itibara, öneme vb.). layık. 5. Bir iş ile uğraşan, geçimini sağlayan kişi. 6. Düşünen, yazan ya da söyleyen kişi, yazar. 7. Hurafelere göre: Suda, ormanda, evde, ahırda insana görünmeden yaşayan ve buraların sahibi olduğu düşünülen mitolojik şahıs. 8. *esk. dinî.* Tanrı, Allah. 9. *dil b.* Özne (TTAS I, ss. 442-443 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 184). 9. *mit.* Mecusi Bulgarlarda: Kötü ruh (TTAS 2016, s. 673 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 184).

Krçmlkr. *iye* 1. Sahip 2. Hakim, söz sahibi, başkan (KMTS 201).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *iye* Sahip, mâlik, iye, hamil (Maşkaroğlu, 2018, s.1059).

Krym. *iye, ye* İye (KKTS 212).

Kkp. *iye* Sahip, bir mal veya mülkün gerçek sahibi (KKLPKTS 215).

Nog. *iye* Sahip, iye; evin hanımı (NRS 116).

Eski Türkçede *i̯di* "efendi, usta, sahip, efendi, mal sahibi, Tanrı, Allah" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "Rab, Allah" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar Türkçesinde "Tanrı, Allah" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "iye, sahip", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde "bir şeyin yöneticisi", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "mitolojik varlık", Kazan-Tatar Türkçesinde "bir sıfata, yeteneğe, mevkiye vb. erişen kişi; bir şeye (mesela itibara, öneme vb.). layık; bir iş ile uğraşan, geçimini sağlayan kişi; düşünen, yazan ya da söyleyen kişi, yazar" ve dil bilgisi alanında terimleşerek "özne" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ig I, ik I, iy II "İğ, küçük sivri şey, ip eğirmeye mahsus şiş" (KıpTS 106, 107, 117).

ET. *ig, ik* İğ, kirmen (EDPT 99).

Krg. *iyik* İğ (KS 374).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *iyik* Sert (kurumuş). "jıngıl" ağacından çatal biçiminde yapıp ip eğirmekte kullanılan eşya, bir tür kirmen (KKLPKTS 215).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ig, ik* "iğ, kirmen" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "iğ, küçük sivri şey, ip eğirmeye mahsus şiş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Karakalpak Türkçesinde "iğ, kirmen" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. igine, igne, ignü, ine, iyne, yigne, yine II "İğne" (KıpTS 107, 112, 118, 322, 324).

ET. *iğne* İğne (EDPT 100).

Krg. *iyne* 1. İğne (KS 375). 2. İğne, enjektör ucu 3. Diken 4. *mec.* İğne, dokunaklı söz (KTS 1015).

Kzk. *iyne* İğne (Oba, 2019, s. 232).

Bşk. *ĕne* 1. İğne, dikiş iğnesi 2. Bazı hayvanların sivri olan tüyleri (BŞKTS 155).

Kaz. Tat. *ĕne* 1. İğne (KZTTTS 124). 2. Dikiş makinasında iğne. 3. Bir ucu kanca gibi olan ince çelik ya da plastik çubuk, iğne (örgü, işleme işlerinde kullanılır). 4. İki tarafı da sivri metal şiş (örgü için kullanılır). 5. Genelde sivri uçlu, çeşitli amaçlar için kullanılan, çeşitli şekildeki metal çubuk parçası. 6. İğneli ağaçların yaprağı. 7. Bazı bitkilerde ufak dikenli çalı. 8. Bazı hayvanların vücutlarında olan sert çıkıntılar. 9. *mec.* Kinaye ile söylenen kötü söz (TTAS III, s. 576 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 162). 10. Bazı hayvanların vücutlarında olan sert çıkıntılar, sert kısa kıllar 6. *mec.* Ucu ince kristal. 11. Ucu ince şeyler hakkında (TTAS I, s. 401 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 162).

Krçmlkr. *iyne* İğne (KMTS 202).

Kmk. *ine* 1. İğne 2. İğne (msl. Yaprak), diken (KMKTS 164).

Krm. Tat. *ine, yine* 1. İğne (KTTRS 143). 2. Örme şişi, şiş. 3. Süs iğnesi, broş. 4. İğne, diken. 5. İğne yapma, iğne vurma, enjeksiyon yapma, içirim, zerk (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2263).

Krym. *yine* İğne (KKTS 481).

Kkp. *iyne* İğne, metalden dikiş aleti (KKLPKTS 216).

Nog. *iyiye* İğne, diken (NRS 112).

Eski Türkçede *iğne* "iğne" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "iğne" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "iğne" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesinde "iğne, enjektör ucu", Kırgız, Kumuk ve Kazan-Tatar Türkçesinde "diken", Başkurt Türkçesinde "bazı hayvanların sivri olan tüyleri", Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "örme şişi, şiş", Kırım-Tatar Türkçesinde "süs iğnesi, broş", Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "iğne, dokunaklı söz" yine Kazan-Tatar Türkçesinde "genelde sivri uçlu, çeşitli amaçlar için kullanılan, çeşitli şekildeki metal çubuk parçası; bazı hayvanların vücutlarında olan sert çıkıntılar; sert kısa kılla; ucu ince kristal ve ucu ince şeyler" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. igirmi, yigirmi "Yirmi (sayı)." (KıpTS 107, 322).

ET. *yégirmi* Yirmi (EDPT 915).

Krg. *cıyırma* Yirmi (KS 215).

Kzk. *jiyırma* Yirmi (TTKAZTS 580).

Bşk. *yĕgĕrmĕ* Yirmi (BŞKTS 707).

Kaz. Tat. *yĕgĕrmĕ* Yirmi (KZTTTS 570).

Krçmlkr. *cıyırma* Yirmi (KMTS 131).

Kmk. *yigirma* Yirmi (KMKTS 396).

Krm. Tat. *yigirmi* Yirmi (KTTRS 383).

Krym. *cigirmi, yigirme, yigirmi* Yirmi (KKTS 111).

Kkp. *jiyırma* Yirmi (KKLPKTS 246).

Nog. *yırma sayı,* Yirmi (NRS 129).

Eski Türkçede *yégirmi* "yirmi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yirmi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yirmi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. igit, yegit, yeit, yeyit, yigit "Yiğit, genç" (KıpTS 107, 317, 320, 322).

ET. *yigit* Genç, delikanlı; güçlü, kuvvetli (EDPT 911).

Krg. *cigit* Delikanlı, yiğit (KS 216).

Kzk. *jigit* Yiğit, genç, delikanlı (KAZTTS 207).

Bşk. *yĕgĕt* Delikanlı, yiğit; kahraman, cesur (BŞKTS 707).

Kaz. Tat. *yĕgĕt* 1. Delikanlı, genç erkek 2. Bekar erkek 3. Sevgili, yar 4. Kahraman, yiğit (KZTTTS 570). 5. Genellikle er kişi. 6. *ünl. çokl*. 'Arkadaşlar, dostlar' anlamındadır. 7. mec. Çalışkanlık, cesurluk, kahramanlık, namusluluk gibi özellikleri bildiren övgü sözü olarak kullanılır (TTAS I, s. 326 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 356).

Krçmlkr. *cigit* 1. Yiğit 2. Karaçay-Malkar'da at üzerinde akrobasi yapan binici (KMTS 131).

Kmk. *iğit* Yiğit, kahraman, alp (KMKTS 162).

Krm. Tat. *yigit* 1. Yiğit (KTTRS 383). 2. Delikanlı, genç, oğlan, genç adam (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2263).

Krym. *cigit* Yiğit, delikanlı (KKTS 111).

Kkp. *jigit* 1. Genç erkek 2. Kızın kocası, nişanlısı (KKLPKTS 245).

Nog. *yigit* 1 Yiğit, kahraman 2. Cesur 3. Gençlik, kahramanlık (NRS 123).

Eski Türkçede *yigit* "genç, delikanlı; güçlü, kuvvetli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yiğit, genç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yiğit, genç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "gençlik, kahramanlık", Kazan-Tatar Türkçesinde "bekar erkek; sevgili, yar; kahraman, yiğit; genellikle er kişi; 'arkadaşlar, dostlar'; çalışkanlık, cesurluk, kahramanlık, namusluluk gibi özellikleri bildiren övgü sözü" olarak ve Karakalpak Türkçesinde "kızın kocası, nişanlısı", Nogay Türkçesinde "cesur" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ikinçileyin "İkinçi olarak" (KıpTS 108).

ET. *ékkinç* İkinci (EDPT 110).

Krg. *ekinçiley* İkinci olarak (KS 324).

Kzk. *ekinşiley* Bir daha, bundan sonra (KAZTTS 142).

Bşk. *ikěnsěley* Başkaca, ikinci kez, ikinci defa (BŞKTS 248).

Kaz. Tat. *ikěnçělep, ikěnçěley* İkinci sırada, arkasından, sonradan (KZTTTS 167).

Krçmlkr. *ekinçi* 1. İkinci 2. Bir daha ikinci kere (KMTS 164).

Kmk. *ekinçi* sayı is. 1. İkinci 2. İkinci dereceden, ikinci derece, ikinci derecede, tali derecede; ikinci olarak 3. İkinci; ikinci sefer (veya kere, defa). olarak (KMKTS 118).

Krm- Tat.-ø

Krym. *ekinci* İkinci (KKTS 157).

Kkp. *ekinşiden* İkinci olarak (KKLPKTS 132).

Nog. *ekinşi* 1. İkinci 2. Başka, farklı, sonraki (NRS 432).

Eski Türkçede *ékkinç* "ikinci" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ikinci" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ikinci olarak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ikişer "İkişer" (KıpTS 108).

ET.-ø

Krg. *ekööö* İki tane; ikisi birlikte (KS 324).

Kzk. *ekiden* İkişer olarak, eşleyerek (KAZTTS 141).

Bşk. *ikěşer* İkişer (BŞKTS 248).

Kaz. Tat. *ikěşer* İkişer (KZTTTS 248).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *ekişer* İkişer (KMKTS 118).

Krm. Tat. *ekişer* İkişer (Maşkaraoğlu, 2018, s. 805).

Krym. *ekişer* İkişer (KKTS 158).

Kkp.-ø

Nog. *ekişer* İkişer (NRS 432).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ikişer* "ikişer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "ikişer" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ilengiş, tengeç, yengeç, yenkeş "Yengeç" (KıpTS 109, 270, 319).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yengeç* Yengeç (KTTRS 381).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ilengiş, tengeç, yengeç, yenkeş* "yengeç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "yengeç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ileri, ilerü, ilgeri, ilgerü "İleri, ön taraf" (KıpTS 109).

ET. *ilgerü* İleri, ileriye doğru; ön, doğu (EDPT 144) (EUES 303).

Krg. *ilgeri* 1. İleri, ileride 2. Daha önce; evvelce, zamanında 3. Daha iyi (KS 367).

Kzk. *ilgeri* İleri, ileri doğru (KAZTTS 704).

Bşk. *ĕlgerĕ* Önce, evvel, çok eski (BŞKTS 154).

Kaz. Tat. *ĕlgĕrĕ, ĕlĕk* 1. Önce, evvel 2. İlk, ilkin 3. Eskiden (KZTTTS 123).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ileri* 1. İleri 2. İleride, önde (KTTRS 140). 3 (ad). Öncü (adam); istisal ~si Öncü işçiler. 4. Gelecek, istikbâl (KTTRS 140).

Krym. *ileri, ilgeri, ilkeri* İleri (KKTS 205).

Kkp. *ilgeri* 1. Önce, geçmiş 2. İleri, ileriye, öne, önde (KKLPKTS 210).

Nog. *ilgeri* 1. İleri, ileride 2. Eskiden, önce (NRS 119).

Eski Türkçede *ilgerü* "ileri, ileriye doğru; ön, doğu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ileri, ön taraf" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "ileri" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "daha önce, eskiden", Kazan- Tatar Türkçesinde "ilk, ilkin", Kırım-Tatar Türkçesinde "gelecek, istikbal" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ilgik, ilik I, ilkek, ilkik "Düğme için kumaşa açılan delik, ilik" (KıpTS 109, 110).

ET.-ø

Krg. *ilik* Kanca (KS 367).

Kzk. *İlgek* 1. İlik; **ilgeşek, ilmeşek** İlik 2. Mandal, sürgü (KAZTTS 704).

Bşk. *yĕlĕk* İlik (BŞKTS 709).

Kaz. Tat. *cĕlĕk* İlik (TTS 160).

Krçmlkr. *cilik* İlik (KMTS 132).

Kmk. *ilgik* 1. Çengel; mandal 2. İlik, düğme iliği (KMTS 162).

Krm. Tat. *ilik* 1. İlik 2. İlik, kopça (KTTRS 140).

Krym. *ilik* 1. İlik 2. Kopça (KKTS 205-206).

Kkp. *ilgek* 1. İlik 2. İki şeyi birbirine tutturmaya yarayan demir nesne, kıskaç, ataş (KKLPKTS 210).

Nog. *yilik* İlik (NRS 123).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ilgik, ilik* I, *ilkek, ilkik* "düğme için kumaşa açılan delik, ilik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ilik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kumuk Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "çengel, kopça, mandal" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ilim "Balık ağı" (KıpTS 109).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *jılım* Uzun av ağı (KAZTTS 204).

Bşk. *yılım* Büyük balık ağı, büyük ağ (BŞKTS 728).

Kaz. Tat. *cılım* Balık ağı, sürtme ağı (KZTTTS 78).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yılım* Tarak ağı, sürtme ağı, trol (KMKTS 395).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jılım* Ağdan yapılan, ortasında sepete benzer süzgeci olan ve balık süzüp avlamaya yarayan alet, ağ (KKLPKTS 242).

Nog. *yılım* Balık ağı (NRS 128).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ilim* "balık ağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "balık ağı, ağ" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ilk I “İlk, önce” (KıpTS 110).

ET. *ilk* İlk, evvel, önce (EDPT 140).

Krg.-ø

Kzk. *ilki* İlk, önceki, evvelki (KAZTTS 704).

Bşk. *ĕlĕk* 1. Önce, evvel, önceleri 2. İlk olarak (BŞKTS 154).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ilk* İlk (KTTRS 140).

Krym. *ilk, ilki* İlk (KKTS 206).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ilk* “ilk, evvel, önce” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “ilk, önce” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde “ilk” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ilti “Kadın” (KıpTS 110).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *elti* 1. Elti (halk arasında din adamlarının eşlerine saygı göstermek için verilen ünvan) (KTTRS 109). 2. Sahibe; iş kadını; kadın girişimci (Maşkaraoğlu, 2018, s. 818).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ilti* "kadın" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "sahibe; iş kadını; kadın girişimci" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "elti" anlamında da genişlemiştir.

Kıp. in I, inegü "İn, mağara, hayvan yuvası" (KıpTS 111, 112).

ET. *in* İn, mağara (EDPT 166).

Krg. *iyin* 1. İn (KS 374-375). 2. *mec.* Barınak, korunak, sığınak (KTS 1013).

Kzk. *in* İn, mağara (KAZTTS 705).

Bşk. *ön* İn, yuva (BŞKTS 462).

Kaz. Tat. *ön* 1. İn, hayvan yuvası 2. Düşman toprağı (KZTTTS 372).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *in* İn, vahşi hayvan ini (KMKTS 163).

Krm. Tat. *in* 1. İn, yuva 2 (eski). Mağara (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1023).

Krym.-ø

Kkp. *in* Hayvan yuvası, in (KKLPKTS 211).

Nog. *in* İn, yuva, mağara (NRS 119).

Eski Türkçede *in* "in, mağara" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "in, mağara, hayvan yuvası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "in, yuva, mağarası" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî

Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "barınak, korunak, sığınak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. inçe "İnce; **inçke, yeniçke, yenişke, yinçe, yinçge** "İnce" (KıpTS 111, 319, 323).

ET. *yinçge* İnce, zayıf (EDPT 945).

Krg. *içke* 1. İnce; ip – içke: incecik, çok ince 2. *dlb.* Ön sıradaki, yumuşak, palatal (sesler hakk.) (KS 365). 3. İnce, geniş ve yayvan olmayan 4. İnce, zayıf (KTS 988).

Kzk. *jiŋişke* 1. Kalın olmayan, ince 2. Nazik, narin,zarif (KAZTTS 208).

Bşk. *něske* 1. İnce, zayıf, dar 2. Tiz (ses). 3. Nazik, zarif (BŞKTS 439).

Kaz. Tat. *něçke* 1. İnce 2. Zayıf 3. Dar 4. Nezaketli 5. Belli belirsiz 6. Az sezilir halde 7. Narin, hassas, ince (KZTTTS 358). 8. Enine kesimi çok dar olan, zıttı: kalın. 9. Estetik ipten dokunan. 10. Kalın ya da iri olmayan; güzel (kişi, onun endamı ve vücudunun başka uzuvları hakkında). 11. Yüksek (ses hakkında). 12. Karmaşık, büyük ustalık isteyen, çok küçük detaylarına kadar dikkatli çalışma isteyen. 13. Sorumluluk isteyen, önemli, çetrefilli. 14. Kokusu, tadı güzel olan. 15. Nazik (terbiye, tutum, konuşma vb. hakkında). 16. Çok ustaca; zekice; sezilir sezilmez, gizli bir anlamı olan. 17. Akıllılık, edep, dikkat ile yapılmayı, ilgilenilmeyi isteyen. 18. Hassas, yumuşak (kişi, onun karakteri vb. hakkında) (TTAS II, s. 439 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 248).

Krçmlkr. *iniçge, ingiçge* İnce (KMTS 199).

Kmk. *inçe* 1. İnce 2. Sivri 3. Müşfik, nazik, zarif, ince (KMKTS 164).

Krm. Tat. *ince* 1. İnce (KTTRS 142). 2. dlb. Ön sıra (vokal) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1025).

Krym. *ince* İnce (KKTS 207).

Kkp. *jinişke* 1. İnce, kalın olmayan 2. Ensiz, küçük, dar (KKLPKTS 245).

Nog. *yiŋişke* İnce (NRS 124).

Eski Türkçede *yinçge* "ince, zayıf" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ince" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında

“ince” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “ensiz, dar”, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde “nazik, zarif”, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “yüksek (tiz). ses”, Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesinde dilbilgisi alanında terimleşerek “ön sıradaki, yumuşak, palatal (sesler).”, Kazan-Tatar Türkçesinde “belli belirsiz; az sezilir halde; narin, hassas, ince; enine kesimi çok dar olan, zıttı: kalın; estetik ipten dokunan; kalın ya da iri olmayan; güzel (kişi, onun endamı ve vücudunun başka uzuvları hakkında); yüksek (ses hakkında); karmaşık, büyük ustalık isteyen, çok küçük detaylarına kadar dikkatli çalışma isteyen; sorumluluk isteyen, önemli, çetrefilli; kokusu, tadı güzel olan; nazik (terbiye, tutum, konuşma vb. hakkında); çok ustaca; zekice; sezilir sezilmez, gizli bir anlamı olan; akıllılık, edep, dikkat ile yapılmayı, ilgilenilmeyi isteyen; hassas, yumuşak (kişi, onun karakteri vb. hakkında).” anlamında genişlemiştir.

Kıp. inçikelik, inçkelük “İncelik” (KıpTS 111).

ET.-ø

Krg. *içkelik* 1. İncelik 2. *dlb*. Ön sıraya ait olmaklık ; palatallık; yumuşaklık (ses hakkında). (KS 365).

Kzk. *jiŋişkelik* İncelik (KAZTTS 208).

Bşk. *nĕskelĕk* 1. İncelik, zayıflık, darlık 2. Tizlik (ses için). 3. Naziklik, zariflik (BŞKTS 439).

Kaz. Tat. *nĕçkelĕk* İncelik (TTS 162).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *inçelik* 1. İncelik 2. İncelik, zariflik, zerafet (KMKTS 164).

Krm. Tat. *incelik* İncelik (KTTRS 1025).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *inçikelik, inçkelük* “incelik” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız,

Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "incelik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "ön sıraya ait olmaklık", yine Kırgız ve Başkurt Türkçesinde dilbilgisi alanında terimleşerek "ses hakkında palatallık; yumuşaklık", Kumuk ve Başkurt Türkçesinde "naziklik, zariflik" anlamında genişlemiştir.

Kıp. inçük, yinçik, yinçük, yünçük "Diz kapağı ile topuk arası, bunun topuğa yakın olan kısmı, incik kemiği" (KıpTS 111, 323, 324, 332).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *inçik* Ayak bileği; ayak bileğinin iki tarafındaki bilekler (KMTS 199).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *incik* İncik (KKTS 208).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *inçük, yinçik, yinçük, yünçük* "diz kapağı ile topuk arası, bunun topuğa yakın olan kısmı, incik kemiği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde "incik, incik kemiği" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. inek I "İnek" (KıpTS 112).

ET. *inek, ingek* İnek (EDPT 183).

Krg. *uy inek* İnek (KTLS 390).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *iynek* İnek (KMTS 202).

Kmk. *inek* İnek (KMKTS 164).

Krm. Tat. *inek* İnek (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1027).

Krym. *inek* İnek (KKTS 208).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *inek, ingek* "inek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "inek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "inek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ini "Erkek torun" (KıpTS 112).

ET. *ini* Küçük erkek kardeş (EDPT 170).

Krg. *ini* 1. Küçük erkek kardeş (KS 369). 2. Küçük erkek kardeş gibi, kardeş kadar yakın (KTS 999).

Kzk. *ini* 1. Küçük erkek kardeş 2. Yaşça küçük erkek (KAZTTS 705).

Bşk. *ĕnĕ* 1. Küçük erkek kardeş 2. Yaşça küçük olan erkek kişi (BŞKTS 155).

Kaz. Tat. *ĕnĕ* Küçük erkek kardeş, birader (KZTTTS 125).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *ini* 1. Küçük erkek kardeş 2. Yaşça küçüğe hitap. Kardeş(im) (KMKTS 164).

Krm. Tat. *ini* Kardeş, küçük kardeş (KTTRS 143).

Krym.-ø

Kkp. *ini* Küçük erkek kardeş (KKLPKTS 211).

Nog. *ini* Küçük erkek kardeş (NRS 119).

Eski Türkçede *ini* “küçük erkek kardeş” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “erkek torun” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “küçük erkek kardeş” biçiminde kullanılarak arkaik anlamını korurken tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan “erkek torun” anlamında ise daralma yaşanmıştır.

Kıp. inlü “Enli” (KıpTS 112).

ET. *enlig* Enli, geniş (EUES 259).

Krg. *endüü* Enli, geniş (KS 332).

Kzk. *endi* 1. Şimdi, bundan sonra, daha, artık 2. Bundan başka, daha (KAZTTS 145). 3. Enli, geniş (KAZS 75).

Bşk. *inlĕ* Eni bırakılmış, enli, eni olan (BŞKTS 254).

iŋlĕ Eni geniş, enli (kumaş için) (BŞKTS 254).

Kaz. Tat. *iŋlĕ* Enli (TTS 119).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *enli* Geniş, enli (KMKTS 120).

Krm. Tat. *enli* Geniş (Maşkaraoğlu, 2018, s. 829).

Krym. *enli* Geniş (KKTS 161).

Kkp. *enli* Enli, eni uzun (KKLPKTS 136).

Nog.-ø

Eski Türkçede *enlig* “enli, geniş” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “enli” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde “enli, geniş” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. insüz “Ensiz” (KıpTS 112).

ET.-ø

Krg. *ensiz* Ensiz, dar (KTS 883).

Kzk. *ensiz* Geniş olmayan, ensiz, dar (KAZTTS 145).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *iŋsěz* Ensiz (TTS 119).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *insüz* "ensiz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "ensiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ipek, yibek, yipek "İpek" (KıpTS 113, 322, 324).

ET.-ø

Krg. *cibek* 1. İpek, ipekten olan (KS 215). 2. İpek, ipekten yapılmış kumaş 3. Nazik, kibar, yumuşak (KTS 604).

Kzk. *jibek* 1. İpek 2. *mec.* Yumuşak, nazik, kibar (KAZTTS 207).

Bşk. *yěbek, yěfek* İpek (BŞKTS, 705, 706).

Kaz. Tat. *yifek* 1. İpek kozasından yapılan ip. 2. Bu iplerden, sentetik liften yapılan kumaş. 3. *sf.* Böyle iplerden örülen, böyle kumaştan yapılan, dikilen. 4. İpek işleyen, ipek kumaşlar yapan. 5. *sf. mec*. Yumuşaklığı, güzelliği, parlaklığı ile böyle ipleri, kumaşları hatırlatan (TTAS I, s. 335 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 360).

Krçmlkr. *cibek* İpek (KMTS 131).

Kmk. *yibek* İpek (KMKTS 396).

Krm. Tat. *yipek* İpek (KTTRS 383).

Krym. *yipek* İpek (KKTS 481).

Kkp. *jipek* 1. İpek böceğinden işlenerek yapılan ip, ipek 2. İpekten dokunmuş kumaş vb. şeyler (KKLPKTS 246).

Nog. *yibek – ipek* 1. İpek gibi; ***yibek yip*** ipek iplik 2. İpekten yapılmış (NRS 122).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ipek, yibek, yipek* "ipek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ipek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "yumuşak, nazik, kibar", Kırgız, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ipekten dokunmuş kumaş vb. şeyler" ve Kazan-Tatar Türkçesinde "ipek işleyen, ipek kumaşlar yapan; yumuşaklığı, güzelliği, parlaklığı ile böyle ipleri, kumaşları hatırlatan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ir II "Koca, zevce" (KıpTS 113).

ET. *er* Er, erkek, eş, koca; yiğit kahraman (EDPT 192).

Krg. *er* 1. Koca; erkeklik çağına ermiş 2. Kahraman; bahadır; yiğit (KS 336).

Kzk. *er* 1. Erkek 2. Koca, zevce 3. Kahraman, cesur (KAZTTS 147).

Bşk. *ir* Koca, erkek eş, er (BŞKTS 255).

Kaz. Tat. *ir* 1. Erkek 2. Erkeklere mahsus, erkekçe 3. Erkeklere has karakterde, yiğit adam 4. Kahraman 5. Koca, erkek eş (KZTTTS 173). 6. Delikanlılık dönemini geçmiş yetişkin. 7. *sf. mec.* Kahraman, yürekli, güçlü. 8. Kadının hayat arkadaşı, eşi. 9. irde. Evlenen (kadınlar hakkında). (TTAS I, s. 405 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 708).

Krçmlkr. *er* 1. Erkek, yiğit 2. Koca, eş (KMTS 165).

Kmk. *er* 1. Eş, koca, zevç 2. Er, erkek, adam 3. Mert, erkek, cesur, yiğit (KMKTS 121).

Krm. Tat. *er* 1. Koca 2. Erkek, adam 3. Erkek (cinsiyet hakkında) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 833-834).

Krym. *er* 1. Er 2. Erkek 3. Koca, eş (KKTS 162).

Kkp. *er* 1. Erkek, eş, koca 2. Er, yiğit, mert cesur (KKLPKTS 137-138).

Nog. *er* 1. Erkek; erkekle ilgili olan 2. Er, yiğit; kahramanca, yiğitçe (NRS 437).

Eski Türkçede *er* "er, erkek, eş, koca; yiğit kahraman" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "koca, zevce" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "koca, eş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kahraman, bahadır", tüm çağdaş Kıpçak lehçelerinde "erkek", Kazan-Tatar Türkçesinde "delikanlılık dönemini geçmiş yetişkin; kahraman, yürekli, güçlü; evlenen (kadınlar hakkında)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. iri II, irig "İri, kaba" (KıpTS 113).

ET. *irig* İri, kaba, sert, iriyarı (EDPT 222).

Krg. *iri* 1. İri, büyük (KS 371). 2. Büyük, önemli 3. Büyük, niceliği çok olan 4. Büyük, çok, ortalamayı aşan (KTS 1004).

Kzk. *iri* İri, büyük, kocaman (KAZTTS 706).

Bşk. *ĕrĕ* İri, kocaman, büyük (BŞKTS 155).

Kaz. Tat. *ĕrĕ* 1. Büyük, iri, ekabir (KZTTTS 125). 2. Geniş, uzun, büyük (adım hakkında). 3. *mec.* Kibirli, havalı. 4. İmkânları bakımından büyük çaplı. 5. Gücü ve etkisi yönünden büyük, önemli (TTAS III, ss. 578-579 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 163). 6. is. ağ. Unu eledikten sonra elekte kalan kepek, kalbur kalıntısı (TTAS III, s. 579 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 163).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *iri* İri (KTTRS 146) (*ağ.* yiri) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1038).

Krym. *iri* İri (KKTS 209).

Kkp. *iri* İri, büyük, kocaman (KKLPKTS 212).

Nog. *iri* İri, büyük; kocaman (NRS 120).

Eski Türkçede *irig* "iri, kaba, sert, iriyarı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "iri, kaba" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay

Türkçesinde “iri, büyük; kocaman” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “büyük, önemli; büyük, niceliği çok olan; büyük, çok, ortalamayı aşan”, Kazan-Tatar Türkçesinde “geniş, uzun, büyük (adım hakkında); kibirli, havalı; imkânları bakımından büyük çaplı; gücü ve etkisi yönünden büyük, önemli; unu eledikten sonra elekte kalan kepek, kalbur kalıntısı” anlamında genişlemiştir.

Kıp. irimçik “Kesilmiş, bozulmuş süt” (KıpTS 113).

ET.-ø

Krg. *irimçik* Peynir (KS 371).

Kzk. *irimşik* Peynir (KAZTTS 706).

Bşk. *ĕrĕmsĕk* 1. Lor peyniri; süzme yoğurt 2. Topak (BŞKTS 156).

Kaz. Tat. *ĕrĕmçĕk* Lor (KZTTTS 126).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *irimçik* 1. Lor, ekşimik, kesmik 2. Çapak (KTTRS 147).

Krym.-ø

Kkp. *irimşik* Sütten yapılan bir tür peynir (KKLPKTS 212).

Nog. *irimşik* Tuzsuz lor, çökelek, kesmik (NRS 120).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *irimçik* “kesilmiş, bozulmuş süt” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “çökelek, lor, ekşimik” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. irin II, iriŋ “İrin, cerahat” (KıpTS 113).

ET. *iriŋ* İrin, cerahat (EDPT 233).

Krg. *iriŋ* İrin (KS 371).

Kzk. *iriŋ* İrin, cerahat, iltihap (KAZTTS 706).

Bşk. *ĕrĕn* İrin, iltihap (BŞKTS 156).

Kaz. Tat. *ĕrĕn* 1. İrin, iltihap suyu 2. Şişlik (KZTTTS 126).

Krçmlkr. *irin* İrin, cerahat, apse (KMTS 199).

Kmk. *irin* İrin, cerahat (KMKTS 166).

Krm. Tat. *irin* İrin (KTTRS 147).

Krym. *irin* İrin (KKTS 209).

Kkp. *iriŋ* İrin, cerahat (KKLPKTS 213).

Nog. *irin* İrin, iltihap (NRS 120).

Eski Türkçede *iriŋ* "irin, cerahat" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "irin, cerahat" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "irin, cerahat" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "şişlik" anlamında genişlemiştir.

Kıp. irkek "1. Erkek; **erkek** Erkek 2. Her canlının erkeği" (KıpTS 114).

ET. *érkek* Erkek, adam (EDPT 223).

Krg. *erkek* 1. Erkek (hayvan). 2. Erkek (insan) (KS 338). 3. Erkek, yetişkin adam (KTS 895).

Kzk. *erkek* 1. Erkek 2. Koca, eş (KAZTTS 148).

Bşk. *irkek* 1. Erkek, erkek cinsiyetli 2. Genç erkek at (BŞKTS 258).

Kaz. Tat. *irkek sf. esk.* 1. Erkek. 2. *is*. Bu cinsteki hayvan. 3. Erkeklere has, erkekler gibi (TTAS I, s. 411 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 177).

Krçmlkr. *erkek* Erkek (KMTS 166).

Kmk. *erkek* 1. Erkek, adam, erkeklere mahsus 2. Erkek 3. Eş, koca, zevç 4. Mert, erkek, cesur, yiğit kimse; cesaretli, yürekli, gözü pek (KMKTS 122).

Krm. Tat. *erkek* Erkek (KTTRS 111).

Krym. *erkek* 1. Erkek 2. Koca, eş (KKTS 164).

Kkp. *erkek* 1. Erkek, dişi olmayan 2. Damat, güvey, kadının kocası (KKLPKTS 139).

Nog. *erkek* 1. Erkek 2. Cinsi erkek olan, eril (NRS 438).

Eski Türkçede *érkek* "erkek, adam" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "erkek; her canlının erkeği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "erkek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar Türkçesinde "erkek hayvan", Başkurt Türkçesinde "genç erkek at", Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "erkeklere has, erkekler" gibi, yine Kumuk Türkçesinde "mert, erkek, cesur, yiğit kimse; cesaretli, yürekli, gözü pek", Kazak, Kumuk, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "koca, zevce" anlamında genişlemiştir.

Kıp. irken "Erken, tam zamanında, o anda, hemen" (KıpTS 114).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *ereken, erken* Erken (KKTS 163).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *irken* "erken, tam zamanında, o anda, hemen" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "erken" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. irmik "İrmik" (KıpTS 114).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *İrmik* İrmik (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1041).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *irmik* "irmik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "irmik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. irtesi "1. Ertesi gün, yarın 2. Bir sonraki" (KıpTS 114).

ET. *érteŋ* Yarın, yarın sabah, erken (EDPT 207).

Krg. *erteŋ* Yarın (KS 339).

Kzk. *erteŋ* 1. Yarın 2. Gelecek (KAZTTS 149).

Bşk. *irtege* Yarın (BŞKTS 258).

Kaz. Tat. *irtege* 1. Ertesi gün, yarın 2. Gelecekte, sonra (KZTTTS 175).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *erten* Sabah; sabahleyin (KMKTS 123).

Krm. Tat. *erten* Yarın (Maşkaraoğlu, 2018, s. 838).

Krym. *erte* 1. Sabah 2. Erken 3. Yarın (KKTS 164).

Kkp. *erteŋ* Yarın, ertesi gün (KKLPKTS 141).

Nog. *ertengi* Yarınki; *ertengi borış* yarınki ödev (NRS 439).

Eski Türkçede *érteŋ* "yarın, yarın sabah, erken" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ertesi gün, yarın; bir sonraki" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "yarın" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "bir sonraki" ise kullanılmayarak daralmıştır.

Kıp. iseb "Gelin çeyizi" (KıpTS 114).

ET. *sep* Çeyiz (EDPT 183).

Krg. *sep* Çeyiz (giyim, süs, ev eşyası, ancak hayvan değil) (KS 646).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *sep* "çeyiz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gelin çeyizi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde "çeyiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. issilik I "1. Sıcaklık 2. Sıtma nöbeti 3. Hiddet" (KıpTS 115).

ET. *isiglik* Sıcaklık (EDPT 247).

Krg.-ø

Kzk. *ıssılıq* Sıcaklık, havasızlık (KAZTTS 701).

Bşk. *ěšělěk* Sıcaklık (BŞKTS 157).

Kaz. Tat. *ěssělěk* 1.Sıcaklık 2. Kaynarlık 3. Kızgınlık (KZTTTS 127). 4. Sağlık durumunun göstergesi olarak insanın vücut sıcaklığı (TTAS III, s. 582 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 706).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *issilik* 1. Sıcaklık; sıcak 2 (hasta hak.). ateş, hararet; ısı (KMKTS 167).

Krm. Tat.-ø

Krym. *issilik* Isı (KKTS 210).

Kkp. *ıssılıq* Sıcaklık, hararet (KKLPKTS 207).

Nog. *issilik* 1. Ateş, sıcaklık 2 (Vücuttaki). kızarıklık (NRS 121).

Eski Türkçede *isiglik* "sıcaklık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sıcaklık; sıtma nöbeti; hiddet" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "sıcaklık", Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde ikinci anlamı olan "sıtma nöbeti", Kazan-Tatar Türkçesinde üçüncü anlamı olan "hiddet, kızgınlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "kaynarlık", Nogay Türkçesinde "vücuttaki kızarıklık" anlamında genişlemiştir.

Kıp. işbu, uşbu "Bu, işte bu" (KıpTS 115, 294).

ET. *oş, oşbu* Bu, işte bu (EDPT 257).

Krg.-ø

Bşk. *oşbu, oşo* Şu, işte bu, işte şu (BŞKTS 454).

Kaz. Tat. *oşbu* Şu, işbu (KZTTTS 367).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Krym. *uşbu* İşbu, bu (KKTS 441).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *oş, oşbu* "bu, işte bu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bu, işte bu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "şu, işbu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. it "Köpek, it" (KıpTS 116).

ET. *ıt* Köpek (EDPT 34).

Krg. *it* 1. Köpek 2. Oniki senelik hayvan devri takviminde on birinci yılın adıdır (KS 373).

Kzk. *it* 1. İt, köpek 2. Köpek yılı 3. *mec.* Alçak, rezil (KAZTTS 225).

Bşk. *ĕt* İt, köpek (BŞKTS 159).

Kaz. Tat. *ĕt* Köpek, it (KZTTTS 129). 2. *kon*. Küfür sözü olarak kullanılır. 3. *kon*. Farklı bir vurgu ile söylenip birini takdir etmeyi, bir şeye hayran olmayı bildirir (TTAS III, s. 583 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 165).

Krçmlkr. *it* Köpek (KMTS 200).

Kmk. *it* 1. İt, köpek 2. *mec.* Küfür. Köpek, alçak (kötü insanlar için) (KMKTS 168).

Krm. Tat. *it* İt (KTTRS 149).

Krym. *it* İt (KKTS 211).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ıt* "köpek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "köpek, it" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "köpek, it" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "alçak, rezil,

küfür sözü" açıklamasıyla anlam kötüleşmesine uğrarken, yine Kazan-Tatar Türkçesinde "farklı bir vurgu ile söylenip birini takdir etmeyi, bir şeye hayran olmayı bildiren söz" anlamında kullanılmıştır.

Kıp. itsiz "Etsiz" (KıpTS 117).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *etsiz* 1. Etsiz 2. Zayıf, sıska (KAZTTS 153).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *itsěz* Etsiz (TTS 122).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *etsiz* Etsiz (Maşkaraoğlu, 2018, s. 854).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *etsiz* 1. Etsiz 2. Sıska, ince (NRS 443).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *itsiz* "etsiz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "etsiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Nogay Türkçesinde "sıska, ince" anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. iyez, üvez I, üyez, üyüz "Sivrisinek" (KıpTS 117, 299).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *üyez* Sığır sineği, büve (KAZTTS 629).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *üvez* Üvez (KKTS 448).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *iyez, üvez* I, *üyez, üyüz* "sivrisinek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karayim Türkçesinde "üvez, sığır sineği" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. iz I "İz, belirti" (KıpTS 118).

ET. *iz* İz, çizik, belirti (EDPT 277).

Krg. *iz* 1. İz, eser (KS 376). 2. *mec.* Bir olay, bir durum veya yaşayıştan geride kalan belirti, eser (KTS 1017).

Kzk. *iz* 1. İz, belirti 2. Patika, yolak, keçi yolu 3. *mec.* Ekol, akım 4. *mec.* Belirti, alamet, nişan, im (KAZTTS 703).

Bşk. *ĕź* 1. İz, işaret, alamet, belirti 2. İp ucu 3. Yol, gidişaţ (BŞKTS 161).

Kaz. Tat. *ĕz* 1. İz 2. Yol 3. Eser 4. İp ucu (KZTTTS 130). 5. Yürüyüş, ayak sesi. 6. *mec.* Yöneliş, hayat, mücadele yolu. 7. *mec.* Bir ruh hâlinin işareti, bu ruh hâlinin insanın yüzünde, zihninde olan yansıması. 8. Birinin yaptığı işin ya da bir olayın vb. sonucu, tesiri. 9. *mec.* Konuşmadan ya da bir olaydan sonra kalan etki. 10. *mec.* zf. ĕzden. Ardından. 11. Birinin ya da bir şeyin talimatına uyarak, onu örnek alarak. 12. *mec.* Bir şeye ilgi, özen gösterme (TTAS III, ss. 558-559 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 166).

Krçmlkr. *ız* İz (KMTS 196).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *iz* İz (KTTRS 149). 2. Tekerlek izi 3. İz; damga (Maşkaraoğlu , 2018, s. 1060).

Krym. *iz* İz (KKTS 212).

Kkp. *iz* 1. Bir şeyin (ayak, el vb.). başka bir şey üzerine bıraktığı alamet, iz. 2. *ağ.* Yapılan bir işin / hareketin kalıntısı, iz (KKLPKTS 218).

Nog. *ız* İz (NRS 424).

Eski Türkçede *iz* "iz, çizik, belirti" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "iz, belirti" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "iz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "bir olay, bir durum veya yaşayıştan geride kalan belirti, eser", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "keçi yolu, yol", Kazak Türkçesinde "ekol, akım; belirti, alamet, nişan, im", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "ipucu", Kazan-Tatar Türkçesinde "yürüyüş, ayak sesi; yöneliş, hayat, mücadele yolu; bir ruh hâlinin işareti, bu ruh hâlinin insanın yüzünde, zihninde olan yansıması; birinin yaptığı işin ya da bir olayın vb. sonucu, tesiri; konuşmadan ya da bir olaydan sonra kalan etki; ardından; birinin ya da bir şeyin talimatına uyarak, onu örnek alarak; bir şeye ilgi, özen gösterme", Kırım-Tatar Türkçesinde "tekerlek izi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳab "1. Kılıf, mahfaza 2. Kabuk" (KıpTS 121).

ET. *kab* deri bir çanta, su derisi, çuval; gemi, konteynır, kapak, cilt (EDPT 578).

Krg. *kap* Yanlarında iki tane kulağı olan geniş çuval (KS 400).

Kzk. *qap* 1. Çuval 2. Kılıf 3. Zar, kabuk (KAZTTS 310).

Bşk. *ḳap* Kap, işkembe (BŞKTS 326).

Kaz. Tat. *ḳap* 1. Kese kağıdı 2. Mahfaza, kutu 3. Büyük çuval 4. Çekme, çekmece (KZTTTS 264).

Krçmlkr. *ḳab*, *ḳap* 1. Kabak 2. Kılıf, kap, deri tulum (KMTS 225).

Kmk. *qap* Çuval, torba (KMKTS 246).

Krm. Tat. *qap* 1. Kap (cilt; türlü şeylerin taşınması veya saklanması için kullanılan torba, kılıf, çanta, sepet, sandık vb.) (KTTRS 185). 2. Zırh, kabuk (hayvanlar hakkında) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1215).

Krym. *qap* 1. Kap 2. Kabuk 3. Kaba giysiler 4. Çuval (KKTS 248).

Kkp. *qap* 1. İçine çeşitli şeyler koymak için ip, yün veya pamuk ipliğinden dokunarak yapılan torba, kap, heybe. 2. Bir şeyin dış kısmı, kabı (KKLPKTS 318).

Nog. *kaba* 1. Saksı, kilden yapılmış büyük kap 2. Kiremit (NRS 130).

Eski Türkçede *kab* "deri bir çanta, su derisi, çuval; gemi, konteynır, kapak, cilt" biçiminde yer alan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde "kılıf, mahfaza; kabuk" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "kılıf, mahfaza", Kazak, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "zar, kabuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳapaḳ "1. Kapak; **ḳabaḳ II** Kapak 2. Göz kapağı" (KıpTS 121, 126).

ET. *ḳabaḳ* Kapak, göz kapağı (EDPT 582).

Krg. *kabak* 1. Gözkapağı 2. Oyuk; kazıntı; çukur; derin dere (KS 378). 3. Yüz, sima, çehre (KTS 1032).

Kzk. *qabaq* 1. Göz kapağı 2. *mec.* İnsanın ruh hali (KAZTTS 287).

Bşk. *ḳabaḳ* Göz kapağı (BŞKTS 317).

Kaz. Tat. *ḳabaḳ* Kapak, göz kapağı (KZTTTS 251).

Krçmlkr. *ḳabaḳ* Kapak; göz kapağı (KMTS 225).

Kmk. *qabaq* Göz kabağı, göz kapağı (KMKTS 238).

Krm. Tat. *kapak* 1. Kapak (KTTRS 185). 2. Tahta ya da sacdan yapılmış pencere dış kanatları. 3. Fırın kapağı. 4. tiz ~ *anat.* Diz kapağı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1215).

Krym.-ø

Kkp. *qabaq* 1. Kaş ile gözün arası, göz kapağı. 2. *ağ.* İnsanın bir şeyle ilgili sezilen gönül alameti; huy; kılık. 3. *ağ.* Derenin, nehrin üst yakasına yakın yeri (KKLPKTS 305).

Nog. *kabak* Göz kapağı (NRS 130).

Eski Türkçede *ḳabaḳ* "kapak; göz kapağı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kapak; göz kapağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak

lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "kapak", Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "göz kapağı" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "oyuk; kazıntı; çukur; derin dere; yüz, sima, çehre", Kazak Türkçesinde "insanın ruh hali", Kırım-Tatar Türkçesinde "tahta ya da sacdan yapılmış pencere dış kanatları; fırın kapağı; diz kapağı", Karakalpak Türkçesinde "insanın bir şeyle ilgili sezilen gönül alameti; huy; kılık; derenin, nehrin üst yakasına yakın yeri" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳabaḳ III "Kabak (sebze)." (KıpTS 121).

ET. *ḳabaḳ* Kabak (sebze) (EDPT 582).

Krg. *kabak* Kabak (KS 378).

Kzk. *qabaq* 1. Kabak 2. Su kabağından yapılan kap (KAZTTS 287).

Bşk. *ḳabaḳ* Kabak bitkisi, kabak sebzesi (BŞKTS 317).

Kaz. Tat. *ḳabaḳ* Kabak (KZTTTS 251).

Krçmlkr. *ḳab Kabak* (KMTS 225).

Kmk. *qabaq* Kabak (KMKTS 238).

Krm. Tat. *qabaq* Kabak (KTTRS 179).

Krym. *qabaq* Kabak (KKTS 240).

Kkp. *qabaq* 1. Bitkiden yapılan kap 2. Asqabaq, Palawqabaq: Yemek yapılan kabak bitkisi (KKLPKTS 305).

Nog. *kabak* Kabak, bal kabağı (NRS 130).

Eski Türkçede *ḳabaḳ* I "kabak (sebze)." biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kabak (sebze)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kabak (sebze)." açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "kabaktan yapılan kap" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳabaḳ IV "Kapı, büyük kapı, sokak kapısı" (KıpTS 121).

ET.-ø

Krg. *kabak* 1. Meyhane, içki satmak veya içmek için açılan yer (KTS 1032).

Kzk.-ø

Bşk. *ḳabaḳ* Meyhane, taverna (BŞKTS 317).

Kaz. Tat. *ḳabaḳ* Eskiden, alkollü içkiler satılan dükkan, adi meyhane (KZTTTS 251).

Krçmlkr. *ḳabaḳ* 1. Köy; semt, mahalle; avlu 2. Avlu kapısı (KMTS 225).

Kmk. *qabaq* Kapı (KMKTS 238).

Krm. Tat. *kapak* Tahta ya da sacdan yapılmış pencere dış kanatları (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1215).

Krym. *qabaq* 1. Kapı 2. Kasaba (KKTS 240).

Kkp. *kabak* Çarlık Rusya'sında içki içilen yer, meyhane (KKLPLKTS 257).

Nog. *kabak ağ.* Ağul, köy (NRS 130).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳabaḳ* IV "kapı, büyük kapı, sokak kapısı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçlerinden Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim Türkçesinde "kapı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime bu anlam ilişkisinden hareketle çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "meyhane", Karaçay-Malkar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "köy, kasaba", Kırım-Tatar Türkçesinde "tahta ya da sacdan yapılmış pencere dış kanatları" gibi anlamlarla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ḳaban "Yaban domuzu" (KıpTS 121).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *qaban* 1. Yaban domuzu, erkek domuz 2. *mec.* Acımasız, cani (KAZTTS 287).

Bşk. *ḳaban* Erkek yaban domuzu (BŞKTS 317).

Kaz. Tat. *ḳaban* Yaban domuzu (KZTTTS 251). 2. *astr.* Daha önceki Doğu yıldıznamesinde on iki hayvanla gösterilen takvimin on ikinci simgesi ve bu yılda doğan kişi (TTAS 2017, s. 14, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 682).

Krçmlkr. *ḳaban* 1. Erkek yaban domuzu 2. Semiz, şişman (KMTS 225).

Kmk. *qaban* 1. Domuz 2. *mec.* Kanlı canlı (kimse); sağlam, sıhhati yerinde, kuvvetli, güçlü (insan hak.) (KMKTS 239).

Krm. Tat.-ø

Krym. *qaban* Domuz (KKTS 240).

Kkp. *qaban* 1. Yabani erkek domuz 2. *ağ.* Acımasız, merhametsiz, kötü kişi (KKLPKTS 305).

Nog. *kaban* 1. Domuz 2. Kötü, huysuz (NRS 130).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳaban* "yaban domuzu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "domuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "acımasız, cani", Kazan-Tatar Türkçesinde astroloji alanında terimleşerek "on iki hayvanla gösterilen takvimin on ikinci simgesi ve bu yılda doğan kişi", Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "semiz, şişman; kanlı, canlı kimse" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳabarçuḳ "Kabarcık" (KıpTS 121).

ET. *kabarçak* Kabarcık, deride oluşan su toplaması (EDPT 586).

Krg.-ø

Kzk. *ḳabırşaḳ, ḳabırşıḳ* 1. Bir şeyin üstünde oluşan kabuk tabakası 2. Balık pulu, pul (KAZTTS 288).

Bşk. *ḳabarsıḳ* Kabarcık (BŞKTS 317).

Kaz. Tat. *ḳabarçıḳ* Kabarcık, kabarık (KZTTS 251).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qabarçıq* 1. Kabarcık, su kabarcığı; kabarcıkla kaplı, su kabarcığıyla kaplı 2. Kabartma, kabartılı (KMKTS 239).

Krm. Tat. *qabarçıq* 1. Tombalak 2. Kabarcık (küçük şişkinlik) (KTTRS 179).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kabarçak* "kabarcık, deride oluşan su toplaması" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kabarcık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "kabarcık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "balık pulu, pul", Kumuk Türkçesinde "kabartma, kabartılı", Kırım-Tatar Türkçesinde "tombalak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳabçuḳ, ḳapçuḳ I "Para kesesi" (KıpTS 121, 126).

ET. *ḳapçuḳ* Küçük kap, çanta; para kesesi (EDPT 581).

Krg. *kapçık* 1. Çuval; torba 2. *mec.* Karın, kursak (KS 400).

Kzk. *qapşıq* Ufak çuval (KAZTTS 312).

Bşk. *ḳapsıḳ* Küçük torba, heybe (BŞKTS 327).

Kaz. Tat. *kapçık* Bez veya kağıttan yapılmış torba, kese (KZTTTS 264).

Krçmlkr. *ḳapçıḳ, ḳabçıḳ* Tulum çıkarılmış koyun ya da keçi derisinden torba, kap (KMTS 233).

Kmk. *qapçıq* Deriden kırba (KMKTS 246).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qapşıq* Her türlü malzemeden dokunan veya yapılan ve içine çeşitli şeylerin konduğu kap, torba, çanta vb. şeyler (KKLPKTS 319).

Nog. *kapşık* Çanta (NRS 146).

Eski Türkçede *ḳapçuḳ* “küçük kap, çanta; para kesesi” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “para kesesi” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde “çuval; torba; heybe; kese; çanta” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde şekilsel benzerlikten hareketle “karın, kursak” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳabı, ḳabu, ḳapı, ḳapu “Kapı” (KıpTS 121, 126).

ET. *ḳapıġ* Kapı, eşik (EDPT 583).

Krg.-ø

Kzk. *ḳapı* Kapı (KTAS 386a akt. Oba, 2019, s. 262).

Bşk. *ḳapı* Cümle kapıcı (BŞKTS 326).

Kaz. Tat. *ḳapu* 1. Kapı, cümle kapısı, avlu kapısı 2. Futbol benzeri oyunlarda kale (KZTTTS 265, 266).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qapu* Kapı (KMKTS 246).

Krm. Tat. *ḳapı* (*ağ*. ḳapu). Kapı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1217).

Krym. *qapı* Kapı (KKTS 249).

Kkp. *qapı* Kapı (KKLPKTS 318).

Nog. *kapı* 1. Büyük bahçe kapısı 2. Kapı, kapı (NRS 147).

Eski Türkçede *ḳapıġ* “kapı, eşik” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kapı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “kapı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “mülkiyet; düşman kuşatmasını ya da engelleri aşmak için dar aralık (dağlarda, denizde, savaş meydanında vb.); hokey, futbol gibi spor oyunlarında topun, hokey diskinin girmemesi için korunan yer; çanak çömlek, kova gibi şeylerin üstünü kapatan, örten şey; çeşitli şeylerdeki kapak; köye girilen yere konulan yapı” gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳabıḳ, ḳabuġ, ḳabuḳ “Kabuk, ağaç kabuğu” (KıpTS 121, 122).

ET.-ø

Krg. *kabık* Kabuk (KS 378).

Kzk. *qabık* Kabuk, zar (KAZTTS 287).

Bşk. *ḳabıḳ* Kabuk (BŞKTS 318).

Kaz. Tat. *ḳabıḳ* 1. Kabuk 2. Elbise, kıyafet (KZTTTS 252). 3. Çeşitli şeylerde faydalanılan, özel işlenen ağacın dış katmanı. 4. *sf.* Kabuktan yapılan. 5. Sebzenin, herhangi bir meyvenin yenmeyen dış kabuğu. 6. Bir şeyin doğal, sert dış kabuğu. 7. Herhangi bir omurgalı hayvanın vücudunu koruyan sert katman (yılan, balık, kertenkele vb.). 8. *mec.* Hayattan, çevreden ayırıp herhangi bir alanda sınırlayan, gelişmeye engel olan şey. 9. *mec.* Dış görünüş. 10. *mec. esk.* Cenazeyi mezarlığa götürmek için ağaç kabuğundan yapılan özel tabut (TTAS II, s.12 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 186). 11. *mec.* Gerçek yüzünü göstermeden, yapay. 12. *jeol.* Yer kürenin üst katmanı. 13. Beynin yarım kürelerini kaplayan üst katman (TTAS 2017, s. 25, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 186).

Krçmlkr. *ḳabuḳ* 1. Kabuk 2. Zar 3. Pul (KMTS 226).

Kmk. *qabuq* Kabuk; badıç; dış yüz (KMKTS 239).

Krm. Tat. *qabuq* Kabuk (KTTRS 179).

Krym. *qabuq* Kabuk (KKTS 241).

Kkp. *qabıq* Kabuk, bir şeyin dışta bulunan kabı (KKLPKTS 305).

Nog. *kabık* 1. Kabuk (ağaç), ağaç kökü 2. Meyve kabuğu 3. İnce deri, kabuk 4. Kabuk (gereksiz). 5. Balık pulu 6. *tıp.* Kızamık (NRS 131).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳabıḳ, ḳabuġ, ḳabuḳ* “kabuk, ağaç kabuğu” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “kabuk” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar, Nogay Türkçesinde “balık pulu”, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde “dış yüz”, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde “meyve kabuğu”, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde “ince deri, kabuk (yılan, balık, kertenkele). vb.”, Nogay Türkçesinde tıp alanında terimleşerek

"kızamık", Kazan-Tatar Türkçesinde "elbise, kıyafet, çeşitli şeylerde faydalanılan, özel işlenen ağacın dış katmanı, kabuktan yapılan, sebzenin, herhangi bir meyvenin yenmeyen dış kabuğu, bir şeyin doğal, sert dış kabuğu; hayattan, çevreden ayırıp herhangi bir alanda sınırlayan, gelişmeye engel olan şey; esk. cenazeyi mezarlığa götürmek için ağaç kabuğundan yapılan özel tabut; gerçek yüzünü göstermeden, yapay; yer kürenin üst katmanı; beynin yarım kürelerini kaplayan üst katmanı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳabılan, ḳablan, ḳaflan, ḳaplan, ḳoplan "Kaplan, panter" (KıpTS 121).

ET. *kaplan* Kaplan, leopar (EDPT 584).

Krg. *kabılan* (Bununla Kırgızlar muayyen bir yabani hayvani değil de, genelce iri ve kaplana benzer bütün hayvanları kasdederler.). pars, kaplan, bebr (KS 379).

Kzk. *ḳabılan* 1. Kaplan 2. *mec.* Cesur, yürekli (KAZTTS 287).

Bşk. *ḳaplan* Kaplan, pars (BŞKTS 327).

Kaz. Tat. *ḳaplan* Kaplan (KZTTTS 265).

Krçmlkr. *ḳaplan* Kaplan (KMTS 233).

Kmk. *qaplan, arslanqaplan* Aslan, arslan (KMKTS 246).

Krm. Tat. *qaplan* Kaplan (KTTRS 185).

Krym.-ø

Kkp. *qablan, qaplan* Kaplan (KKLPKTS 319).

Nog. *kaplan* Kaplan (NRS 146).

Eski Türkçede *kaplan* "kaplan, leopar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kaplan, panter" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kaplan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "cesur, yürekli", Kırgız Türkçesinde "Kırgızlar tarafından muayyen bir yabani hayvani değil de, genelce iri ve kaplana benzer bütün hayvanları" için kullanılarak anlam dairesi genişlemiştir.

Kıp. ḳabırġa, ḳaburġa “Kaburġa” (KıpTS 121).

ET.-ø

Krg. *kabırga* Kaburga (KS 379).

Kzk. *ḳabırġa*1. Kaburga kemiği 2. *mec.* Bir şeyin yan tarafları 3. Duvar (KAZTTS 288).

Bşk. *ḳabırġa* 1. Kaburga 2. Kenar, yan (BŞKTS 318).

Kaz. Tat. *kabırga* 1. Kaburga, eğe kemiği (KZTTTS 253). 2. *mec.* Gövdenin sağ ya da sol yanı, yan taraf. 3. *mec*. Bir şeyin sınırı, kenarı, yanı. 4. İki düzlemin kesişme çizgisi 5. *mec*. Bir yerin kaburga gibi kalkık duran yeri (TTAS II, s.13 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 185).

Krçmlkr. *ḳabırġa* 1. Kaburga 2. Evin duvarı, taştan örülmüş bahçe duvarı (KMTS 226).

Kmk. *qaburğa* 1. Kaburga 2. Böğür, yan (KMKTS 240).

Krm. Tat. *qaburğa* Kaburga (KTTRS 180).

Krym. *qaburğa* Kaburga (KKTS 241).

Kkp. *qabırğa* Kaburga kemiği (KKLPKTS 306).

Nog. *kabırga* 1. Kaburga, böğür, yan 2. Kenar, sınır, hudut (NRS 132).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳabırġa, ḳaburġa* “kaburġa” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “kaburga” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde “bir şeyin yan tarafları, kenarı”, Kazan-Tatar Türkçesinde “iki düzlemin kesişme çizgisi; bir yerin kaburga gibi kalkık duran yeri”, Karaçay-Malkar Türkçesinde “evin duvarı, taştan örülmüş bahçe duvarı”, Kumuk Türkçesinde “böğür, yan” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳabḳara, ḳapḳara “Kapkara, simsiyah” (KıpTS 121, 126).

ET. *ḳapḳara* Simsiyah (EDPT 578).

Krg.-ø

Kzk. *ḳapḳara* Kapkara (KAZTTS 311).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳap-ḳara* Kapkara, simsiyah (KMTS 233).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qap-qara* Kapkara (KTTRS 185).

Krym.-ø

Kkp. *qap-qara* Kapkara, çok kara (KKLPKTS 319).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳapḳara* "simsiyah" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kapkara, simsiyah" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "kapkara, simsiyah" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳabtal "At eğerinin iki yan örtüleri" (KıpTS 121).

ET.-ø

Krg. *kaptal* 1.Yan; kısım 2. Göğsün yan kısmı (yani atın büğürlerine temas eden kısmı) (KS 403). 3. Dağ veya tepenin yamacı 4. Yan, sağ ve solun ortak adı, yön, taraf (KTS1102).

Kzk. *qaptal* 1. Dağ yamacı, eteği 2. Hayvanın böğrü 3. *mec.* Bir şeyin iki yanı, tarafı 4. Eğerin atın böğrünü acıtmaması için iki yanına konulan destekler 5. Bol dikilmiş, geniş, rahat olan (elbise) (KAZTTS 311).

Bşk. *ḳaptal* Eyer, kaltak, palan (BŞKTS 327).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳaptal* Kafkas erkek giyiminin içine giyilen dik yakalı, kalın kumaştan giysi (KMTS 233).

Kmk. *qaptal* Kaptal (KMKTS 246).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qaptal* 1. Bir şeyin yanı, yan tarafı 2. Eyerin bir tarafı 3. Bir şeyin iki ucu, kenarı (KKLPKTS 319).

Nog. *kaptal* Beşmet, giyilen bir dış giysi (NRS 146).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "at eğerinin iki yan örtüleri" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kumuk, Karakalpak Türkçesinde "eğerin atın böğrünü acıtmaması için iki yanına konulan destekler" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "giyilen bir giysi", Kırgız, Kazak, ve Karakalpak Türkçesinde "bir şeyin yanı", Kırgız, Kazak Türkçesinde "dağ yamacı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳaç "Kaç, kaça, ne kadar" (KıpTS 122).

ET. *kaç* Bazı, kimi, kaç, birkaç (EUES 317).

Krg. *kança* 1. Ne kadar; kaç (KS 397). 2. Kaç, birçok, nice (KTS 1086).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qaç* Kaç (KTTRS 180).

Krym. *qaç* Kaç (KKTS 241).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kaç* "bazı, kimi, kaç, birkaç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kaç, kaça, ne kadar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "kaç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳaḏġu, ḳayġı, ḳayġu “Kaygı, endişe, tasa” (KıpTS 122, 133).

ET. *ḳaḏġu* Kaygı, endişe (EDPT 598).

Krg. *kaygı* Keder, kaygı, gam (KS 420).

Kzk. *qayğı* 1. Kaygı, tasa 2. Endişe, evham (KAZTTS 294). 3. Üzüntü, hasret (KAZS 155).

Bşk. *ḳayġı* Kaygı, endişe, hasret (BŞKTS 340).

Kaz. Tat. *ḳayġı* 1. Endişe, gam, tasa, üzüntü, tedirginlik, vehim (KZTTTS 280). 2. Zor duruma düşüren olay, durum; kaza bela. 3. Bir şeyi yerine getirme hakkındaki düşünce; meşakkat. 4. Çıkar, menfaat (TTAS II, s .23 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 199). 5. İtibar, dikkat (TTAS 2017, s. 50, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 199).

Krçmlkr. *ḳayġı* Dert, tasa, kaygı (KMTS 241).

Kmk. *qayğı* 1. Dert, acı, keder, ıstırap 2. Tasa, kaygı (KMKTS 255-256).

Krm. Tat. *qayğı* Kaygı (KTTRS 193).

Krym. *qayğı* Kaygı (KKTS 257).

Kkp. *qayğı* 1. Kaygı, sıkıntı 2. *ağ.* Üzüntü duyma, üzüntülü haldeyken gösterilen meşakkatli davranış (KKLPKTS 330).

Nog. *kaygı* 1. Acı, üzüntü, dert, ızdırap 2. Kaygı, düşünce (NRS 136).

Eski Türkçede *ḳaḏġu* “kaygı, endişe” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kaygı, endişe, tasa” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “dert, tasa, kaygı, endişe” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “üzüntü”, Kazan-Tatar Türkçesinde “zor duruma düşüren olay, durum; kaza bela; bir şeyi yerine getirme hakkındaki düşünce; meşakkat; çıkar, menfaat; İtibar, dikkat” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳaḳ “1. Kurumuş, kuruyan her şey 2. Taş üzerinde olan ve su toplanan göz gibi çukur 3. Pastırma” (KıpTS 123).

ET. *ḳaḳ* 1. Kurumuş veya kurutulan şeylere denir. 2. Kaya ve ağaç oyunlarında oluşan su birikintisi (EDPT 608).

Krg. *kak* 1. Kurtulmuş, sert, katı, kuru, çorak 2. Çorak yerde küçük bataklık (KS 384).

Kzk. *qaq* 1. Su birikintisi, kak 2. Su kaynatılan kapların dibindeki kireç tortusu 3. Kurutulmuş meyve, kak (KAZTTS 298).

Bşk. *ḳaḳ* 1. Kuru 2. Çorak, hiçbir şey yetişmeyen 3. Meyve kurusu (BŞKTS 319).

Kaz. Tat. *ḳaḳ* 1. Pestil, kak 2. Kuru 3. Kupkuru (KZTTTS 256).

Krçmlkr. *ḳaḳ* Kurutulmuş et (KMTS 228).

Kmk. *qaq* kuru, kurutulmuş (et hak.) (KMKTS 247).

Krm. Tat. *qaq* Kak, azmak, su birikintisi (KTTRS 181).

Krym.-ø

Kkp. *qaq* 1. Şiddetli yağmur sularından boş (kuru). yerin (toprağın). çukuruna toplanan su, çorak yerdeki küçük su, bataklık. 2. Elma, kavun, erik vb. kesilip kurutularak yenilen meyveler, bu meyvelerin kurtulmuş halleri. 3. Kurutulmuş, suyu alınarak katılaştırılmış (KKLPKTS 308).

Nog. *kak* 1. Kurutulmuş, kak (et için). 2 . *ağ.* Gölet (NRS 140).

Eski Türkçede *ḳaḳ* "Kurumuş veya kurutulan şeyler; kaya ve ağaç oyunlarında oluşan su birikintisi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kurumuş, kuruyan her şey; taş üzerinde olan ve su toplanan göz gibi çukur; pastırma" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "kurutulmuş şey, meyve, et", Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "gölet, su birikintisi" ve Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı "kurutulmuş et" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "su kaynatılan kapların dibindeki kireç tortusu", Başkurt Türkçesinde "kuru; çorak, hiçbir şey yetişmeyen", Kazan-Tatar Türkçesinde "kuru; kupkuru", Karakalpak Türkçesinde "kurutulmuş, suyu alınarak katılaştırılmış" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳaḳaç “Eskimiş, eski” (KıpTS 123).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ḳaḳaş* Pis, kirli, pasaklı (BŞKTS 319).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kakaç* 1. Kakaç (KTTTRS 181). 2. *mec.* Çok zayıf bir insan (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1202).

Krym. *qaqaç* Kurutulmuş et (Koçak, 2021, s. 137).

Kkp.-ø

Nog. *kakaş* 1. Kurutulmuş ve tütsülenmiş karkas eti 2. Sıska (NRS 140).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳaḳaç* “eskimiş, eski” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde “pis, kirli, pasaklı”, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde “kakaç (kurutulmuş et). ve zayıf insan, sıska” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ḳaḳlıḳ “Sümük, genizden gelen katı sümük” (KıpTS 124).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ḳaḳırıḳ* Balgam (BŞKTS 320).

Kaz. Tat. *ḳaḳırıḳ* Balgam (KZTTTS 257).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qaqırıq* Balgam (KTTRS 181).

Krym.-ø

Kkp. *qaqırıq* Balgam, nefes (solunum). yollarından, akciğerden çıkıp ağıza gelen koyu tükürük (KKLPKTS 309).

Nog. *kakırşık* Balgam (NRS 140).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳaḳlıḳ* "sümük, genizden gelen katı sümük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "balgam" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳalaş "Yufka, çörek" (KıpTS 124).

ET.-ø

Krg. *kalaç* beyaz ekmek, somun (KS 387).

Kzk. *qalaş* Yuvarlak, ortası delik olarak pişirilen ekmek (KAZTTS 301).

Bşk. *ḳalas* Kabarık beyaz ekmek (BŞKTS 321).

Kaz. Tat. *ḳalaç* Beyaz ekmek (KZTTTS 258).

Krçmlkr. *ḳalaç* Küle gömülerek ya da tavada pişirilen simit, çörek (KMTS 228).

Kmk. *qalaç* Kalaç (genellikle yuvarlak, büyük olmayan buğday ekmeği) (KMKTS 242).

Krm. Tat. *qalaç* Simit, asma kilit biçiminde pişirilmiş küçük ekmek (KTTRS 181).

Krym. *kılaç* Küçük francala ekmeği (Koçak, 2021, s. 137).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳalaş* "yufka, çörek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "ekmek, çörek, simit" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳalay “Kalay” (KıpTS 124).

ET.-ø

Krg. *kalay* 1. Kalay 2. Teneke kutu; (destanda). maden (KS 387).

Kzk. *qalayı* Kalay (KAZTTS 300).

Bşk. *ḳalay* Teneke, kap kacak, kalay (BŞKTS 321).

Kaz. Tat. *ḳalay* 1.Sac, teneke 2. Pişirme tavası, kavurma sacı (KZTTTS 258).

Krçmlkr. *ḳalay* 1. Kalay madeni 2. Bidon (KMTS 229).

Kmk. *qalay* Kalay; kalaylı, kalaydan (KMKTS 242).

Krm. Tat. *qalay* Kalay (KTTRS 182).

Krym. *qalay* Kalay (KKTS 243).

Kkp. *qalayı* Kalay, gümüşe benzer eriyebilen yumuşak metal (KKLPKTS 311).

Nog. *kalay* Kalay, kalaylı (NRS 141).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳalay* “kalay” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “kalay” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt, Karaçay-Malkar Türkçesinde “teneke kutu kap kacak, bidon” anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. ḳalın “1. Kalın 2. Kın, sadak 3. Çeyiz 4. Etli 5. Sıkı” (KıpTS 124).

ET. *ḳalın* 1. Çok, pek çok, sayısız, kalabalık 2. Kalın, ince karşıtı (EDPT 622).

Krg. *kalıŋ* 1. Kalın, sık (mes. Orman hakkında). 2 (kars. Çoon 1): (mes. Kağıt, kumaş, tahta hakkında).: kalınğ kağaz: kalın kağıt 3. *es*. mihir (alınan kız için verilen mal, para v.s. ağırlık) (KS 390). 4. Çok, sayısız 5.Gür, fışkıran 6. *mec.* Dolu, içi boş olmayan (KTS 1068).

Kzk. *qalıŋ* 1. Gelin olacak kıza verilen para veya armağan; kalın 2. Uzunluk ya da genişlik dışında üçüncü boyutu çok olan, ince karşıtı, kalın. 3. Çok, sayıca fazla 4. Seyrek olmayan, sık, yoğun 5. *mec.* Gür, bol, verimli (KAZTTS 304).

Bşk. *ḳalın* 1. Kalın, yoğun, koyu, tok (ses için). 2. Erkek ya da kızın babasına verilen mal; çeyiz (BŞKTS 321).

Kaz. Tat. *ḳalın* 1. Kalın 2. Şişman 3. Koyu, sık dokulu 4. Dolu (KZTTTS 259). 5. Birçok katlı şeyden oluşan. 6. bk. yuvan [27]. 7. Sık (saç, kaş, orman vb. hakkında). 8. Kalın gövdeli (kişi). 9. Tombul (vücudun, yüzün farklı yerleri hakkında). 10. Gür çıkan, kalın, kaba (ses hakkında) (TTAS II, s. 34 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 186). 11. *mec*. Zengin, bol" (TTAS 2017, s. 81, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 186).

Krçmlkr. *ḳalın* 1. Başlık parası 2. Kalabalık, sık, kesif 3. Şişman, semiz 4. Koyu, yoğun 5. Buruk, ekşi, kekremsi 6. Sıvının dibinde biriken tortu (KMTS 229).

Kmk. *qalın* 1. Kalın 2. Sık, gür, sıkı, koyu; yoğun; koyu bir halde; yoğun bir halde 3. *dilb*. Kalın, sert, katı 4. *tar*. Başlık, gelin için verilen para (KMKTS 242).

Krm. Tat. *qalın* Kalın (KTTRS 182).

Krym. *qalın* 1. Kalın 2. Kalın (başlık parası anlamında) (KKTS 244).

Kkp. *qalıŋ* 1. Erkeğin kız tarafına verdiği para, başlık parası veya başka malları. 2. Kalın, ince değil. 3. Çok sık, sıkı 4. Olmuş, bitmiş, büyümüş, yetişmiş (KKLPKTS 311).

Nog. *kalın* 1. kalın (düz, yassı nesneler için). 2. yoğun, sıkı; *kalın agaşlık* sık orman 3. *müz.* Düşük, zayıf ton 4 . *tar.* Gelin almak için verilen başlık *Kalım* (NRS 142).

Eski Türkçede *ḳalın* "çok, pek çok, sayısız, kalabalık; kalın, ince karşıtı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kalın; kın, sadak; çeyiz; etli; sıkı" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "kalın", Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki dördüncü anlamı "semiz, şişman", Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki beşinci anlamı "sıkı" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını

[27] yuvan 1. Büyük çaplı, ince (nazik). değil (enine kesimi yuvarlak olan yumru şeyler hakkında). 2. Dolgun, iri yapılı, kalın gövdeli (kişi hakkında). 3. Çok dolan, şişen (karın hakkında). 4. *kon.* Kalın, aşağı tonlu (ses hakkında). 5. kon. seyr. Çok paralı (kese, çanta vb. hakkında)." TTAS III, S. 598 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 186).

korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "gelin olacak kıza verilen para veya armağan, mihir, kalın, başlık", Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar Türkçesinde "çok, sayısız, sayıca fazla", Karaçay-Malkar Türkçesinde "buruk, ekşi, kekremsi; sıvının dibinde biriken tortu", Kumuk Türkçesinde dilbilgisi alanında terimleşerek "kalın, sert, katı ses hakkında", Nogay Türkçesinde müzik alanında terimleşerek "düşük, zayıf ton", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kalın, yoğun, koyu, tok (ses için)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳalıŋlıḳ "Kalınlık" (KıpTS 124).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *qalıŋdıq* 1. Kalınlık 2. Çokluk, bolluk 3. Sıklık, yoğunluk (KAZTTS 304).

Bşk. *ḳalınlıḳ* Kalkınlık, yoğunluk (BŞKTS 321).

Kaz. Tat. *ḳalınlıḳ* 1. Kalınlık 2. Kalın olma (KZTTTS 260).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qalınlıq* 1. Kalınlık 2. Koyuluk, yoğunluk, sıklık 3. Dilbil. Katılık, kalınlık, sertlik (KMKTS 243).

Krm. Tat. *qalınlıq* Kalınlık (KTTRS 182).

Krym.-ø

Kkp. *qalıŋlıq* 1. Gencin (erkeğin). istettiği kız 2. Sıkılık, sıklık 3. Kalınlık, kat kat oluş (KKLPKTS 311).

Nog. *kalınlık* 1. Kalınlık (düz, yassı nesneler için). 2. Sık orman, kanyon 3. Yoğunluk (NRS 142).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳalıŋlıḳ* "kalınlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kalınlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "çokluk, bolluk", Kazak, Kumuk, Karakalpak Türkçesinde "sıklık, yoğunluk", Kumuk Türkçesinde dilbilgisi alanında terimleşerek "katılık, kalınlık, sertlik" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳalḳan “Kalkan” (KıpTS 124).

ET. *ḳalḳan* Kalkan (EDPT 621).

Krg. *kalkan* 1. Kalkan 2. Siper; perde; sığınak 3. İçine kurşun doldurulmuş olan aşık 4. Kılgan otu 5 (İri cinsten). kelebek (KS 389 - 391). 6. Destek, dayanak 7. Kulak kepçesi (KTS 1071).

Kzk. *qalqan* 1. Kalkan 2. At arabasının yükünün düşmemesi için kullanılan kasa 3. Kulak kepçesi (KAZTTS 302).

Bşk. *ḳalḳan* Kalkan; top vs. silahların önündeki çelik set; sur (BŞKTS 322).

Kaz. Tat. *ḳalḳan* 1. Kalkan (KZTTTS 260). 2. *mec.* Koruyucu, bekçi (TTAS II, s. 31 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 187). 3. *mec.* Yanak kemiği (iri kemikli, çıkık yanaklı yüz hakkında). (TTAS 2017, s. 73 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 187).

Krçmlkr. *ḳalḳan* 1. Miğfer, başlık 2. Kalkan (KMTS 230).

Kmk. *ḳalḳan* Kalkan (KMKTS 244).

Krm. Tat. *qalqan* Kalkan (KTTRS 182).

Krym. *qalqan* Kalkan (KKTS 244).

Kkp. *qalqan* Eskiden savaşçıların kullandıkları savunma aleti, kalkan (KKLPKTS 312).

Nog. *kalkan tar.* Kalkan (NRS 141).

Eski Türkçede *ḳalḳan* “kalkan” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kalkan” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “kalkan” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde şekilsel benzerlikten dolayı “iri bir kelebek cinsi; kulak kepçesi”, Kazan- Tatar Türkçesinde “koruyucu, bekçi ve yanak kemiği (iri kemikli, çıkık yanaklı yüz hakkında).” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳaltaḳ “Kaltak, pezevenk” (KıpTS 124).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ḳaltaḳ* Acınacak, zavallı, düşkün, müptela (BŞKTS 322).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳaltaḳ* Kibirli, kurumlu (KMTS 230).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳaltaḳ* "kaltak, pezevenk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde "acınacak, zavallı, düşkün, müptela" açıklamasıyla uzak anlama geçerken Karaçay-Malkar Türkçesinde "kibirli, gururlu" açıklamasıyla yer alarak zıt anlama geçmiştir.

Kıp. ḳam "1. Şaman 2. Süt nine 3. Hekim 4. Kendir 5. Sihirbaz" (KıpTS 124).

ET. *kam* Büyücü, kahin, sihirbaz, kam (EDPT 625).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ḳam* Pagan kültürünün dini kişisi, kam (BŞKTS 323).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *ḳam* Büyücü (Koçak, 2021, s. 40).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kam* “büyücü, kahin, sihirbaz, kam” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “şaman; süt nine; hekim; kendir; sihirbaz” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Karayim Türkçesinde “kam; büyücü” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Tarihi Kıpçak Türkçesinde yer alan diğer anlamlar ise çağdaş Kıpçak lehçelerinde kullanılmayarak bir anlam daralması yaşamıştır.

Kıp. ḳamçı, ḳamşı “Kamçı” (KıpTS 125).

ET. *kamçı* Kamçı (EDPT 626).

Krg. *kamçı* Kamçı (KS 393).

Kzk. *ḳamşı* Kamçı, kırbaç (KAZTTS 306).

Bşk. *ḳamsı* Kamçı (BŞKTS 324).

Kaz. Tat. *kamçı* 1. Kamçı, kırbaç (KZTTTSİ 261). 2. Ceza vermek, dövmek için özel olarak kullanılan kayış kırbaç. 3. *evf. kon*. Yılan (TTAS II, s .37 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 661).

Krçmlkr. *ḳamçi* Kamçı (KMTS 230).

Kmk. *qamuçu* Kamçı, kırbaç (KMKTS 244).

Krm. Tat. *qamçı* Kamçı (KTTRS 183).

Krym. *qamçu, qamuçı, qamuçu* Kamçı (KKTS 246).

Kkp. *qamşı* 1. Kamçı 2. Erkek hayvanların cinsiyet (erkeklik). organı (KKLPKTS 314).

Nog. *kamışı* Kamçı, kırbaç (NRS 143).

Eski Türkçede *kamçı* “kamçı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kamçı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “kamçı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “yılan” ve Karakalpak Türkçesinde örtmece yoluyla “erkek hayvanların cinsiyet (erkeklik). organı” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳamḳaḳ “Çalı çırpı” (KıpTS 125).

ET. *ḳamġaḳ* Çalı çırpı; semer otu; deve dikeni (EDPT 627).

Krg.-ø

Kzk. *ḳamġaḳ, ḳaŋbaḳ* Çalı çırpı (KTAS 380b akt. Oba, 2019, s. 256).

Bşk. *ḳamġaḳ* 1. Develması, çakırdiken 2. Gürültücü, şamatacı, yaygaracı (BŞKTS 324).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳamġaḳ* "çalı çırpı; semer otu; deve dikeni" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çalı çırpı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Başkurt Türkçesinde "çalı çırpı, çakırdiken" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "gürültücü, şamatacı, yaygaracı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳan I "Kan, vücuttaki renkli sıvı" (KıpTS 125).

ET. *ḳan* Kan (EDPT 629).

Krg. *kan* 1. Kan (KS 395-396). 2. Kan, soy (KTS 1082).

Kzk. *qan* 1. Kan 2. Soy, sülale, hısım, akraba (KAZTTS 306).

Bşk. *ḳan* Kan (BŞKTS 324).

Kaz. Tat. *ḳan* 1. Kan 2. Akrabalık ilişkisi 3. Hayvanların nesli, soyu 4. Savaş meydanındaki ölüm (KZTTTS 262). 5. *mec.* Bir kandan- bir ana ya da babadan olma ile ilgili kardeşlik hakkında (TTAS II, s. 38 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 187).

Krçmlkr. *ḳan* Kan (KMTS 231).

Kmk. *qan* Kan (KMKTS 244).

Krm. Tat. *qan* Kan (KTTRS 183).

Krym. *qan* Kan (KKTS 246).

Kkp. *qan* Kan (KKLPKTS 315).

Nog. *kan* 1. Kan 2. Kan damarları (NRS 143).

Eski Türkçede *ḳan* "kan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar Türkçesinde "kan, soy, sülale", Kazan-Tatar Türkçesinde "hayvanların nesli, soyu; savaş meydanındaki ölüm; bir kandan- bir ana ya da babadan olma ile ilgili kardeşlik hakkında" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳaŋa "İnce tahta, taban tahtası" (KıpTS 125).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ḳuna* Erişte tahtası; herhangi bir şey de kullanılmak için yapılan yassı tahta (BŞKTS 382).

Kaz. Tat. *ḳuna* (Ḳuna taḳtası). Hamur tahtası, yufka, hamur açma tezgahı (KZTTTS 304).

Krçmlkr. *kanga* Tahta, düzgün yontulmuş, tahta parçası (KMTS 232).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳaŋa* "ince tahta, taban tahtası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden

Başkurt, Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "yassı tahta, hamur tahtası" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳançıḳ, ḳançuḳ "Dişi köpek" (KıpTS 125).

ET. *ḳançıḳ* Dişi köpek (EDPT 634).

Krg. *kançık* 1. Dişi köpek, kancık (KS 397). 2. *mec.* Kancık, kadınlara kızıldığında söylenen söz (KTS 1087).

Kzk. *qanşıq* 1. Kancık, dişi köpek 2. *mec.* Kadınlar için söylenen küfür sözü, hakaret ifadesi (KAZTTS 309).

Bşk. *ḳansıḳ, ḳansay* Dişi köpek (BŞKTS 326).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳançıḳ* 1. Kurt, köpek gibi hayvanların dişisi 2. Şehvetli, utanmaz (KMTS 232).

Kmk. *qançıq* Kancık köpek, dişi köpek (KMKTS 245).

Krm. Tat. *qancıq* 1. Kancık, kahpe (KTTRS 184). 2. Dişi (Hayvan) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1212).

Krym.-ø

Kkp. *qanşıq* 1. Kancık, dişi köpek 2. *ağ.* Kadın ve kızlara söylenen çirkin söz, hakaret sözü (KKLPKTS 317).

Nog. *kanjık* Kancık (NRS 144).

Eski Türkçede *ḳançıḳ* "dişi köpek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dişi köpek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "kancık, dişi köpek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "kadınlar için söylenen küfür sözü, hakaret ifadesi" anlamında hakaret, sövgü sözü olarak genişlemiştir.

Kıp. ḳanda "Nerede" (KıpTS 125).

ET. *kayda, kayuda, kayuta* Nerede, nereye (EUES 350).

Krg. *kayda* 1. Nerede ? (KS 420). 2. Nereye, hangi yere 3.“ Nerede, imkânsız, mümkün değil ” anlamında kullanılır (KTS 1151).

Kzk. *qayda* Nerede, nereye ? (KAZTTS 294).

Bşk. *ḳayda* Nerede (KTLS 646).

Kaz. Tat. *ḳaya* 1. Nereye, ne tarafa? 2.Nerede? 3. Hey! (KAZTTS 279).

Krçmlkr. *ḳayda* 1. Nerede 2. Bazen (KMTS 241).

Kmk. *qayda* 1. Nerede 2. Nereye (KMKTS 255).

Krm. Tat. *qayda* Nerede; nereye (KTTRS 193).

Krym. *qayda* Nerede (KKTS 257).

Kkp. *qayda* 1. Birinin veya bir şeyin durduğu, bulunduğu yeri, mekanı veya yöneldiği tarafı öğrenmek için sorulan soru; “nerde, nereye?” 2. “Mümkün değil, asla, olmaz, bir şey çıkmaz” anlamında söz (KKLPKTS 330).

Nog. *kayda* Nerede (NRS 137).

Eski Türkçede *kayda, kayuda, kayuta* “nerede, nereye” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “nerede” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “nerede” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳandala “Tahta kurusu, beşik biti” (KıpTS 125).

ET.-ø

Krg. *kantala* Tahta kurusu (KS 399).

Kzk. *qandala* 1. Tahtakurusu 2. Çiçek biti (KAZTTS 307).

Bşk. *ḳandala* Tahtakurusu, tahta biti; bit (BŞKTS 325).

Kaz. Tat. *kandala* 1. Tahta kurusu (KZTTTS 188). 2. Sudaki ya da ormandaki parazit böcek (TTAS II, s. 40 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 189). 3. Bitki biti, küçük kelebek. 4. *mec.* Kötü, şefkatsiz kişiler için söylenir (TTAS 2017, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 189).

Krçmlkr. *ḳandala* Tahtakurusu, hamam böceği (KMTS 232).

Kmk. *qannala* Tahtakurusu (KMKTS 245).

Krm. Tat. *qandalay* Tahtakurusu (KTTRS 184).

Krym. *qandalai kandala, kındal, kındala, qındala* Böcek, tahtakurusu, tahtabiti (KKTS 247), (Koçak, 2018, s. 68).

Kkp. *qandala* Çeşitli canlıların veya insanların kanını emen küçük mahluk (KKLPKTS 316).

Nog. *kandalay* Böcek (Tahta kurusu) (NRS 144).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳandala* "tahta kurusu, beşik biti" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tahta kurusu, böcek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "bitki biti", Kazan-Tatar Türkçesinde "sudaki ya da ormandaki parazit böcek ve kötü, şefkatsiz kişiler için söylenen söz" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳandan "Nereden" (KıpTS 125).

ET.-ø

Krg. *kaydan* Nereden (KS 420).

Kzk. *kaydan* Nereden (KTLS 646).

Bşk. *kaydan* Nereden (KTLS 646).

Kaz. Tat. *kaydan* Nereden (KTLS 647).

Krçmlkr. *kaydan* Nereden, nereli (KM II: 349 akt. Ceylan, 2022, s. 102).

Kmk. *qaydan* Nereden (KMKTS 255).

Krm. Tat. *qaydan* Nereden (KTTRS 193).

Krym. *qaydan* Nereden (KKTS 257).

Kkp. *qaydan* 1. Nereden, hangi yerden ? 2. Nasıl, ne şekilde ? (KKLPKTS 330).

Nog. *kaydan* Nereden (NRS 137).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilmeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "nereden" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "nereden" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳanlı I "Kanlı" (KıpTS 126).

ET. *ḳanlıġ* Kanlı; katil (EDPT 638).

Krg. *kanduu* 1. Kanlı 2. Çok kan dökülmesine sebep olan çok kan döken (KS 397).

Kzk. *qandı* Kanlı, kan bulaşmış (KAZTTS 308).

Bşk. *ḳanlı* Kanlı, kana bulanmış, kanlanmış (BŞKTS 325).

Kaz. Tat. *ḳanlı* 1. Kanlı, vahşi (KZTTTS 264). 2. Kana karışmış, kan ile. 3. Kan akan, kan sızan (yara vb. hakkında). 4. Birbirini öldürmeye, çok kurban vermeye sebep olan, bu şekilde devam eden (savaş vb.). (TTAS II, s. 41 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 189). 5. *mec*. Acımasız (TTAS 2017, s. 101, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 189).

Krçmlkr. *ḳanlı* 1. Düşman, hasım 2. Gaddar, merhametsiz, dehşetli, korkunç, amansız (KMTS 233).

Kmk. *qanlı* 1. Kanlı 2. Kanı olan, kanlı 3. Kanlı, kan bulaşmış, kanlar içinde kalan (KMKTS 245).

Krm. Tat. *qanlı* 1. Kanlı (KTTRS 184). 2. Kanlı, kan içinde; kan lekeli (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1213).

Krym. *qanlı* Kanlı (KKTS 247).

Kkp. *qanlı* 1. Kanı çok, kanı bol. 2. Kan dökülen, kanlı (KKLPKTS 317).

Nog. *kanlı* 1. Kanlı 2. Kan bağı 3. Kana boyanmış 4. Kana bulanmış 5. Kanlı, kana bulanmış (NRS 144).

Eski Türkçede *ḳanlıġ* "kanlı; katil" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kanlı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kanlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "çok kan dökülmesine sebep olan çok kan döken, kanlı, vahşi", Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kanı olan, kanlı", Kazan-Tatar ve

Karaçay-Malkar Türkçesinde "gaddar, merhametsiz, dehşetli, korkunç, amansız", Kazan-Tatar Türkçesinde "kan akan, kan sızan (yara vb. hakkında); birbirini öldürmeye, çok kurban vermeye sebep olan, bu şekilde devam eden (savaş vb.).", Nogay Türkçesinde "kan bağı; kana boyanmış" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳanlıḳ "Hanlık, krallık" (KıpTS 126).

ET. *xanlık* Krallık; hanlık (EDPT 638).

Krg.-ø

Kzk. *ḫandıq* 1. Hanlık 2. Hanın eğemenliğindeki ülke (KAZTTS 644).

Bşk. *ḫanlıḳ* Han olma, hanlık; han tarafından idare edilen devlet (Akyol, 2019, s. 304).

Kaz. Tat. *ḫanlıḳ* Hanlık, devlet (KZTTTS 152).

Krçmlkr. *hanlıḳ* Hanlık, hükümdarlık (KMTS 184).

Kmk. *xanlıq* 1. Hanlık (devlet). 2. Hanlık durumu (KMKTS 370).

Krm. Tat. *hanlıq* Hanlık (KTTRS 132).

Krym. *hanlıq* 1. Devlet, ülke, hanlık, hükümdarlık; saltanat 2. Hükümdara ait, hükümdarlık yönetimine ait, hükümdarla ilgili (KKTS 187-188).

Kkp. *xanlıq* 1. Hanlık 2. Han idaresindeki halk ve yurt 3. Hanın idaresinde edilen beylik; han ülkesinde edilen beylik (KKLPKTS 196).

Nog. *xanlık* Hanlık (NRS 396).

Eski Türkçede *xanlık* "krallık; hanlık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "hanlık, krallık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "hanlık, krallık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳapaḳ III, kebek, kepek "Kepek" (KıpTS 126, 135, 139).

ET. *kepek* Kepek; kabuk, konak (EDPT 688).

Krg. *kebek* Kepek (Darının, arpanın ve buna benzerlerin kabuğu) (KS 427).

Kzk. *kebek* Kepek, un kepeği (KAZTTS 235).

Bşk. *ḳavaḳ* Saç dibindeki kepek (BŞKTS 339).

kevek Toz, kepek (ekinler için) (BŞKTS 281).

Kaz. Tat. *kibek* 1. Kepek, kesmik, donra, başak kalıntısı 2. Bit, pire ve kene benzeri asalak böcekler (KZTTTS 202). 3. ağ. bk. kavık[28] (TTAS II, s. 91 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 210).

Krçmlkr. *kebek* Kepek, posa (KMTS 206).

Kmk. *gebek* Kepek (KMTS 131).

Krm. Tat. *kepek* 1. Kepek. 2. Saç kepeği, kepek, donra (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1101).

Krym. *kebek* Kepek (KKTS 213).

Kkp. *kepek* Tahılın tanesinden ayrılan dış kabuğu, kepek (KKLPKTS 266).

Nog.-ø

Eski Türkçede *kepek* "kepek; kabuk, konak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kepek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "kepek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar Türkçesinde "saç kepeği" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳapan "Tuzak" (KıpTS 126).

ET. *kapgan* Tuzak, kapan (EUES 232).

Krg. *kapkan* 1. Kapan (KS 401). 2. *mec.* Düzen, hile (KTS 1099).

Kzk. *qaqpan* 1. Kapan, tuzak 2. *mec.* Kandırma, dolandırma (KAZTTS 299).

Bşk. *ḳapḳan* Kapan, tuzak (BŞKTS 327).

Kaz. Tat. *ḳapḳın* Kapan, tuzak (KZTTTS 265).

Krçmlkr. *ḳaphan* Kapan, tuzak (KMTS 233).

[28] kavık "Kafa derisindeki gözeneklerin ölüp saç dibine toplanan küçük parçaları" (TTAS II, s. 14 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 210).

Kmk. *qapğun* 1. Kapan 2. Döşeme kapısı, gizli iniş (gizli bodrum katına). 3. Sır, giz; gizli, mahrem; gizli kapaklı (KMKTS 246).

Krm. Tat. *qapqan* Kapan (KTTRS 185).

Krym. *qapqan* Kapan (KKTS 248).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kapgan* "tuzak, kapan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "tuzak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "kapan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "düzen, hile", Kazak Türkçesinde "kandırma, dolandırma" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳapturġa "Zincir veya bukağı halkalarını bir araya toplayan demir" (KıpTS 126).

ET.-ø

Krg. *kaptırga* Eğer yastığı (KS 198, 402).

Kzk.-ø

Bşk. *ḳaptırġa* 1. Okluk, sadak 2. Nakış işlenmiş kemer, kayış (BŞKTS 327).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳapturġa* "zincir veya bukağı halkalarını bir araya toplayan demir" anlamındadır.

Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde "okluk, sadak", Kırgız Türkçesinde "eğer yastığı", Başkurt Türkçesinde "nakış işlenmiş kemer, kayış" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳapuçı "Kapıcı, hizmetçi" (KıpTS 126).

ET. *kapıġçı* Kapıcı (EDPT 584).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qapuçu* 1. Bekçi, kapıcı 2. Kaleci (KMKTS 246).

Krm. Tat. *ḳapıcı* 1. *tar.* Kapıcı. 2. *spor* Kaleci (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1217).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kapıġçı* "kapıcı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kapıcı, hizmetçi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "kapıcı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde spor alanında terimleşerek "kaleci" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳar I "Kar" (KıpTS 126).

ET. *ḳar* Kar (EDPT 641).

Krg. *kar* Kar (KS 402).

Kzk. *ḳar* Kar (KAZTTS 312).

Bşk. *ḳar* Kar (BŞKTS 327).

Kaz. Tat. *kar* Kar (KZTTTS 266).

Krçmlkr. *kar* Kar (KMTS 233).

Kmk. *qar* Kar; kardan (KMKTS 247).

Krm. Tat. *qar* Kar (KTTRS 185).

Krym. *qar* Kar (KKTS 249).

Kkp. *qar* Kar (KKLPKTS 319).

Nog. *kar* Kar (NRS 147).

Eski Türkçede *ḳar* "kar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳara "1. Kara, siyah 2. Zenci, siyahi 3. Mürekkep 4. Kul, köle 5. Yeryüzü" (KıpTS 126, 127).

ET. *ḳara* Kara, siyah, karanlık (EDPT 643).

Krg. *kara* 1. Siyah, karayağız 2. Karaltı 3. Halis (mahlut olmayan). 4. Dayangaç, mesnet 5. *mec.* Yazı 6. Çirkin, menfi şey 7. Yas (kocası için). 8. *mit*. Şerir ruh, habis kuvvet 9. Suçlu, maznun 10. Sığır hayvanı; inek 11. Kara söz nesir; yüksek fikirlerinden ve şi'rî hislerden boş olan bayağı konuşma 12. *tar.* Adi kimse, avamdan olan 13. *tar.* Sık sık cariye ve köle manasına gelen sözlere katılan bir sıfattır 14 (Destanda). bir nevi tüfek (KS 402-403). 15. Saf, katıksız 16. Karsız, kar bulunmayan, kar yağmayan (yer). 17. Felaket, yıkım (KTS 1103).

Kzk. *qara* 1. Kara, siyah 2. Siyah renkte olan 3. Bir şeyin gölgesi, karartısı 4. Yas tutarken örtülen siyah örtü 5. Avamdan olan, halktan biri (KAZTTS 312). 6. Büyük baş hayvan (deve, at vs.) (KAZS 162).

Bşk. *ḳara* 1. Kara 2. Karsız yer 3. Kirli, pis 4. Özel bir ustalık gerektirmeyen sadece kol gücüne bağlı olan 5. Mürekkep 6. Cahil halk 7. Büyükbaş hayvan 8. Kendir ya da başka şeyler için kullanılan altı metreye denk ölçü birimi (BŞKTS 328).

Kaz. Tat. *ḳara* 1. Siyah, kara 2. Koyu renkli 3. Karanlık, ışıksız 4. Kirli, temiz olmayan 5. Cahil, okumamış, avam tabakasına mensup 6. Kötü, neşesiz 7. Hileli 8. Yazı mürekkebi (KZTTTS 267). 9. Genelde olduğu renge ya da esas renge göre koyu renkteki. 10. Güneşin yakmasından beyazlığını kaybeden ya da genellikle beyaz

olmayan (yüz, ten rengi hakkında). 11. Irk simgesi olarak beyaz tenlilerin aksine koyu renkteki. 12. *is.* Kara renkteki at hakkında. 13. *is. çokl.* karalar. Satrançta, damada beyazların karşı tarafındaki figürler. 14. Niteliksiz, ayrı bir ustalık istemeyen (genelde fiziksel işe dair kullanılır). 15. *esk.* Böyle işleri yapan (kişi). 18. esk. Devrime kadar: Avam tabakasından çıkan, okumayan, cahil, geri kalmış. 19. *mec.* Kötü, mutsuz, ağır (hayat, günler vb.). 20. *mec.* Çok güçlü, şiddetli. 21. *mec.* Kötü, hilekâr, suça meyilli (TTAS II, s. 48-49 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 190). 16. Süt konulmayan (çay, kahve vb.). 22. *esk.* Özellikle mayalanıp yapılan (kımız). 23. Bacasız, dumanı ayrı bir delikten çıkan (hamam, ev hakkında). 24. Hizmetkârların durduğu, kışın hayvanların konulduğu (ev, oda vb.). anlamları da kayıtlıdır (TTAS 2017, s. 118-119 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 190).

Krçmlkr. *ḳara* 1. Siyah, kara 2. Nişan, hedef (KMTS 234).

Kmk. *qara* 1. Kara, siyah 2. Koyu (renk hak.). 3. *mec.* Karanlık, iç karartıcı; neşesiz, ümitsiz, mahzun, yeisli 4. *mec*. Cani, kötü, kötü kalpli, kötü yürekli (KMKTS 247).

Krm. Tat. *qara* 1. Siyah 2. Kara (KTTRS 185). 3. Esmer 4. İç karartıcı 5. Sinsi 6. Sürülmüş toprak. 7. Kara; kıta 8 (eski). Kuzey 9 (eski). Büyük; ulu (Maşkaraoğlu, 2018, ss. 1219-1220).

Krym. *qara* 1. Kara 2. Gölge 3. Mürekkep 4. Kötü 5. Avam (KKTS 249).

qare Kara (KKTS 251).

Kkp. *qara* 1. Kara, siyah, ak olmayan 2. Karartı, silüet, görünüş 3. Sığır, öküz, ay, deve gibi büyükbaş hayvanlar (KKLPKTS 319).

Nog. *kara* 1. Siyah 2. Koyu (renk olarak). 3. Matem, yas 4. Kara leke (NRS 147).

Eski Türkçede *ḳara* "kara, siyah, karanlık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kara, siyah; zenci, siyahi; mürekkep; kul, köle; yeryüzü" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "kara", Kazan-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "zenci, siyahi", Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı "mürekkep", Kırgız, Kazan-

Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki dördüncü anlamı "kul, köle" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde genişlemiştir.

Kıp. ḳarabaş "Cariye, hizmetçi" (KıpTS 127).

ET. *ḳarabaş* Köle, kul; yoksul (EDPT 643).

Krg.-ø

Kzk. *ḳarabas* Fakir, yoksul; köle, cariye (Oba, 2019, s. 266).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ḳaravış* Han kızının hizmetkarı, cariye (KZTTTS 272).

Krçmlkr. *ḳaravaş* Cariye, kadın köle, uşak (KMTS 235).

Kmk. *karawaş* Köle, kul (KMKTS 249).

Krm. Tat.-ø

Krym. *qaravaş* Kadın, köle (KKTS 251).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳarabaş* "köle, kul; yoksul" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "cariye, hizmetçi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "köle, kul" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳaraca "Karaca" (KıpTS 127).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qaraca* 1. Karaca 2. Karaca, esmer (KTTRS 186).

Krym. *qaraca* Karaca, esmer (KKTS 250).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳaraca* "karaca" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "karaca" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳaraġılıḳ, ḳaraġlıḳ, ḳaraġu, ḳaraŋgı, ḳaraŋġu, ḳaraŋġuluḳ, ḳaranı, ḳaraŋu "Karanlık" (KıpTS 127).

ET. *ḳaraŋġuluḳ* Karanlık (EUES 335) (DTS 425).

karaŋgu Karanlık, koyu (EUES 335).

Krg. *karaŋgılık* 1. Karanlık; zulmet 2. *mec.* Cehalet (KS 406).

Kzk. *qaraŋğı* 1. Karanlık, loşluk 2. *mec.* Belirsiz, şüpheli, kuşkulu 3. *mec.* Cahil, bilgisiz (KAZTTS 316).

Bşk. *ḳaraŋġılıḳ* Karanlık olma durumu (BŞKTS 330).

Kaz. Tat. *karaŋġı* 1. Karanlık (KAZTTS 270). 2. Aydınlıktan mahrum, ışık düşmeyen, aydınlık olmayan. 3. *is.* Karanlık zaman (vakit), akşam, gece. 4. Esas renge göre daha koyu, karaya çalan renkteki. 5. *mec.* Cahil, bilgisiz, geri kalmış. 6. *mec.* Açık değil, belirsiz, gizli. 5. *mec.* Ağır tesirli, kötü (TTAS II, s. 57 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 191). 7. *mec.* Mutsuz (yüz hakkında). 8. *mec.* Asık suratlı, somurtkan, isteksiz (yüz hakkında) (TTAS 2017, s. 130, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 191).

karaŋgılıḳ 1. Karanlık 2. Cahillik, kültürsüzlük (KAZTTS 270). 4. *mec.* Zorluk, kaygılı belirsizlik. 5. Kötülük; gericilik (TTAS II, s. 58 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 192).

Krçmlkr. *ḳarangı* 1. Karanlık 2. Cahil 3. Issız, kuytu, tenha (KMTS 235).

Kmk. *qaraŋılıq* 1. Karanlık 2. *mec.* Cahillik, cehalet (KMKTS 249).

Krm. Tat. *qaranlıq* Karanlık (KTTRS 186).

Krym. *qarañgulıq* Karanlık (KKTS 250).

Kkp. *qaraŋğılıq* 1. Karanlık 2. Bilgisizlik, cahillik (KKLPKTS 322).

Nog. *karaŋlık* 1. Karanlık 2. Cehalet, bilgisizlik (NRS 149).

Eski Türkçede *ḳaraŋġuluḳ, karaŋgu* "karanlık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "karanlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "karanlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde "cahil, bilgisiz", Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "cahillik, bilgisizlik", Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "açık değil, belirsiz, şüpheli", Kazan-Tatar Türkçesinde "karanlık zaman (vakit), akşam, gece; esas renge göre daha koyu, karaya çalan renkteki; ağır tesirli, kötü; mutsuz (yüz hakkında); asık suratlı, somurtkan, isteksiz (yüz hakkında); kötülük; gericilik", Karaçay-Malkar Türkçesinde "ıssız, kuytu, tenha" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳaraḳ "1. Gözbebeği 2. Gözün karası" (KıpTS 127).

ET. *ḳaraḳ* Göz bebeği, gözün karası (EDPT 652).

Krg. *karek* 1. Gözbebeği 2. *mec.* Göz (KS 408). 3. *mec.* Göz bebeği, çok sevilen, önem verilen kimse (KTS 1121).

Kzk. *qaraq* 1. Sevgi ifadesi, "yavrum, evladım" 2. *avam.* Gözün karası, göz bebeği (KAZTTS 314).

Bşk. *ḳaraḳ* Göz karası (BŞKTS 329).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳaraḳ* I “göz bebeği, gözün karası” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “gözbebeği; gözün karası” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Başkurt Türkçesinde “göz bebeği, karası” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde “göz bebeği, çok sevilen, önem verilen kimse, sevgi ifadesi”, Kazak Türkçesinde “yavrum, evladım” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳaraḳçı “Dilenci” (KıpTS 127).

ET. *ḳaraḳçı* Yağmacı, yankesici (EDPT 656).

Krg. *karakçı* 1. Soyguncu, haydut, yolkesici (KS 404). 2. Korkuluk, tarla, bağ ve bahçelerde kuşların zarar vermesini önlemek için konulan, insana benzer kukla 3. Çirkin, pis veya eli ayağı düzgün olmayanlara küçümseme sözü (KTS 1111).

Kzk. *qaraqşı* 1. Korkuluk 2. Yağmacı, yol kesen, haydut, eşkıya (KAZTTS 315).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ḳaraḳçı, ḳaraḳ* 1. Hırsız 2. Daima çalmaya meyli olan insan (KZTTTS 268).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qaraqşı* 1. Tarlalara veya gerekli yerlere kuş vb. hayvanları kaçırması için adam biçiminde yapılan şey, korkuluk. 2. Yolda durup gelip geçeni soyan haydut, eşkıya, harami (KKLPKTS 321).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳaraḳçı* “yağmacı, yankesici” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “dilenci” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden

Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "hırsız, eşkıya, haydut" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Karakalpak Türkçesinde "korkuluk", Kırgız Türkçesinde "çirkin, pis veya eli ayağı düzgün olmayanlara küçümseme sözü" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳaraḳul, ḳaravul, ḳaravulu "Karakol" (KıpTS 127).

ET.-ø

Krg. *karool* 1. Bekçilik; karakol 2. Nişangah, arpacık (KS 411).

Kzk. *qaravıl* 1. Nöbetçi 2. Tüfeklerin arpacığı, nişan alınan yeri (KAZS 162).

Bşk. *ḳaravıl* 1. Karakol 2. Karakolda bekleyen kişi, nöbetçi 3. Tüfeğin ucundaki nişangah (BŞKTS 330).

Kaz. Tat. *ḳaravıl* 1. Askeri karakol 2. Gözetleme 3. Nöbetçi, nöbet bekleme 4. "İmdat" anlamında çağrı sözü (KAZTTS 271).

Krçmlkr. *ḳaravul* Gözcü, bekçi (KMTS 236).

Kmk. *qarawul* Nöbetçi; bekçi (KMKTS 249).

Krm. Tat. *qaravul* Bekçi (KTTRS 187).

Krym. *qaravul* Koruma (KKTS 251).

Kkp. *qarawıl* 1. Gözetleyen, bekleyen; bakan; bekçi. 2. Bir şeye nişan almak için tüfeğe yerleştirilen şey, nişan, arpacık (KKLPKTS 322).

Nog. *karavıl* Bekçi, gözcü (NRS 147).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳaraḳul, ḳaravul, ḳaravulu* "karakol" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "karakol" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "bekçi, nöbetçi", Kazak, Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde "tüfeklerin arpacığı", Karayim Türkçesinde "koruma" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. ḳara ḳulaḳ "Çakala benzeyen bir hayvan" (KıpTS 127).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qaraqulaq* Arslanın veya kaplanın geldiğini haber veren kedi soyundan kaplan düşmanı yırtıcı bir hayvan (KKLPKTS 321).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳara ḳulaḳ* "çakala benzeyen bir hayvan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karakalpak Türkçesinde "kedi soyundan kaplan düşmanı yırtıcı bir hayvan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳaraḳuş "Kartal, tavşancıl" (KıpTS 127).

ET. *ḳaraḳuş* Kartal, karakuş, tavşancıl (EDPT 643).

Krg.-ø

Kzk. *ḳaraḳus zool*. Çaylak, karakuş (KAZTTS 313).

Bşk. *ḳaraġoş* 1. Karakarga, leş akbabası 2. Büyük orman kartalı (Lat. Aquila clanga) (BŞKTS 328).

Kaz. Tat. *ḳaraḳoş* Kartal, kara kartal (KZTTS 268).

Krçmlkr. *kara kuş* Kartal (KMTS 234).

Kmk. *ḳaraḳuş* Kartal, karakuş (KMKTS 249).

Krm. Tat. *qaraquş* Karakuş (KTTRS 186).

Krym. *qarağuş* Kartal (KKTS 250).

Kkp.-ø

Nog. *ḳarağuş* Kartal (Güllüdağ, 1998, s. 322).

Eski Türkçede *ḳarakuş* "kartal, karakuş, tavşancıl" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kartal, tavşancıl" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "kartal, karakuş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳaraldu II "Karaltı, gölge" (KıpTS 127).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *ḳaraldı* Karartı, gölge (Oba, 2019, s. 268).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳaraldı* Silüet, karartı, çevre çizgisi (KMTS 235).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qaraltı* Karaltı (KTTRS 186).

Krym. *qaraltı* Karaltı (KKTS 250).

Kkp.-ø

Nog. *karaltı ağ.* Karartı, silüet (uzaktan gölge gibi görünen insan) (NRS 148).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳaraldu* II "karaltı, gölge" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "karaltı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳaralıḳ "Karalık" (KıpTS 127).

ET.-ø

Krg. *karalık* 1. Siyahlık 2. Namussuzluk (KS 405). 3. *mec.* Art niyetlilik 4. Suçluluk (KTS 1113).

Kzk. *qaralıq* 1. Karalık, siyahlık 2. *mec.* Art niyetlilik, kötülük (KAZTTS 315).

Bşk. *ḳaralıḳ* 1. Yünden yapılan ve ucuna çeşitli süsler takılan saç örgüsü 2. Karalık, siyahlık 3. Cahillik (BŞKTS 329).

Kaz. Tat. *ḳaralıḳ* 1. Karalık 2. Cehalet 3. Moralsizlik (KZTTTS 269).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qaralıq* Karalık, siyahlık (KMKTS 248).

Krm. Tat. *qaralıq* Karalık (KTTRS 186).

Krym. *qaralıq* Karalık (KKTS 250).

Kkp. *qaralıq* Kara, siyah renkli (KKLPKTS 321).

Nog. *karalık* 1. Karanlık, zulmet 2. *mec. kon.* Cehalet, bilgisizlik, deneyimsizlik (NRS 148).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳaralıḳ* "karalık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "karalık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "art niyetlilik", Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "cehalet, bilgisizlik", yine Nogay Türkçesinde "karalık, zulmet", Kırgız Türkçesinde "namussuzluk; suçluluk", Başkurt Türkçesinde "yünden yapılan ve ucuna çeşitli süsler takılan saç örgüsü", Kazan-Tatar Türkçesinde "moralsizlik" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. ḳaramuḳ "Gülçer denilen karaca tohum" (KıpTS 127).

ET. *ḳaramuḳ* İt üzümü; buğdayın içinde bulunan taneler; bir tür hastalık, kızamıkçık (EDPT 660).

Krg. *karamık* 1. Karamık (ekin biçiminde biten muzir bir ot). 2. Bir cilt hastalığıdır, ki bununla musap olanın bütün vücudu kaşınan lekeler ile kaplanır.) (KS 405). 3. Karamsı (KTS1114).

Kzk. *ḳaramıḳ* Keçi yemişi, yaban mersini (KAZTTS 315).

Bşk. *ḳaramıḳ* Tifo, karahumma (BŞKTS 329).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qaramçıq bot.* Karamuk (KMKTS 249).

Krm. Tat. *ḳaramıḳ bot.* Karamuk, kadıntuzluğu (Bir tür kır çiçeği) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1221).

Krym.-ø

Kkp. *qaramıq* 1. Kumlu yerde yetişen dikenli, yabani bir bitki 2. Genellikle çocukların vücutlarında çıkan kızamığa benzer, ucu irinli küçük yara (KKLPKTS 321).

Nog. *karamık* 1. *bot.* Kuş üzümü, kuş üzümlü 2. *tıp.* Çiçek hastalığı, çiçek bozuğu (NRS 148).

Eski Türkçede *ḳaramuḳ* "it üzümü; buğdayın içinde bulunan taneler; bir tür hastalık, kızamıkçık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinden "gülçer denilen karaca tohum" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "karamuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tıp alanında terimleşerek "karahumma, bir cilt hastalığı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳarandaş, ḳardaş, ḳarındaş "Kardeş" (KıpTS 127).

ET. *ḳarındaş* Kardeş (EDPT 662).

Krg. *karındaş* 1. Erkek kardeş tarafından yeğen kız (amcadan küçük olmak şartıyla). 2 (büyük erkek kardeşe nisbeten hemşireye nisbeten değil). küçük kız kardeş 3. Akraba (KS 409).

Kzk. *qarındas* 1. Küçük kız kardeş 2. Yaşça büyük erkeklerin bayanlara kullandıkları hitap, bacı 3. Akraba, hısım, kardeş (KAZTTS 321).

Bşk. *ḳarındaş* Kardeş (BŞKTS 331).

ḳerĕndeş Kardeş (BŞKTS 346).

Kaz. Tat. *ḳardeş* 1. Aileden olan kişi 2. Eş dost (KZTTTS 272). 3.Aynı anne babadan olan ya da büyükanneye, büyükbabaya dayanan soy. 4. Ortak özellikler, çıkarlar esasında yakın olan kişi. "karĕndeş is. esk. ağ. Kardeş (TTAS II, s. 59 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 192).

Krçmlkr. *ḳarında*ş Kardeş, erkek kardeş (KMTS 236).

Kmk. *qarındaş* Akraba, hısım (KMKTS 250).

Krm. Tat. *qarındaş* Öz kardeşi (KTTRS 188).

Krym. *qarındaş* Kardeş (KKTS 252).

Kkp. *qarındas, qarındaş* 1. Aynı anneden doğan kendisinden küçük kız kardeş 2. Bütün kadın ve kızlara yaşlı erkeklerin söylediği söz (KKLPKTS 324).

Nog. *kardaş* Kardeş/ağabey; akraba (NRS 150).

Eski Türkçede *ḳarındaş* "kardeş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kardeş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kardeş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kumuk Türkçesinde "akraba", Kırgız, Karakalpak Türkçesinde "küçük kız kardeş", Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "erkeklerin bayanlara kullandıkları hitap, bacı" Kırgız Türkçesinde "erkek kardeş tarafından yeğen kız (amcadan küçük olmak şartıyla)." anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳaravaş I "Hizmetçi kız" (KıpTS 127).

ET. *ḳarabaş* Köle, kul; yoksul (EDPT 643).

Krg.-ø

Kzk. *ḳarabas* Fakir, yoksul; köle, cariye (Oba, 2019, s. 266).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ḳaravış* Han kızının hizmetkarı, cariye (KZTTTS 272).

Krçmlkr. *ḳaravaş* Cariye, kadın köle, uşak (KMTS 235).

Kmk. *qarawaş* Köle, kul (KMKTS 249).

Krm. Tat.-ø

Krym. *qaravaş* Kadın, köle (KKTS 251).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳarabaş* "köle, kul; yoksul"biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "hizmetçi kız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "kul, köle, cariye" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳaravaş II "Karakuş, sungur" (KıpTS 127).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ḳarabaş* Kara başlı tarla kuşu (BŞKTS 328).

Kaz. Tat. *ḳarabaş* Sukamışı (KZTTTS 267).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym..-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳaravaş* II "karakuş, sungur" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde "kara başlı tarla kuşu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kazan-Tatar Türkçesinde ise "sukamışı" açıklamasıyla uzak anlama geçmiştir.

Kıp. ḳarçaġa "Aladoğan, atmaca" (KıpTS 128).

ET.-ø

Krg. *karçıga* 1. Atmaca 2. Döş (derisi yüzülmüş hayvan göğdesinin bir kısmı.) (KS 408).

Kzk. *qarşığa* Aladoğan (KAZTTS 320).

Bşk. *ḳarsıġa* Aladoğan (BŞKTS 333).

Kaz. Tat. *ḳarçıġa* 1. Atmaca (accipiter nisus) (KZTTTS 272). 2. *mec.* Çok cesur, zeki, çevik kişi hakkında (TTAS II, s. 64 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 192).

Krçmlkr. *ḳartçıġa* Atmaca, aladoğan (KMTS 237).

Kmk. *qarçığa* Aladoğan, şahin (KMKTS 250).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qarşığa* Eğri gagalı, keskin uzun tırnaklı alıcı bir kuş, atmaca (KKLPKTS 325).

Nog. *qarşığa* Şahin (NRS 152).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳarçaġa* "aladoğan, atmaca" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "aladoğan, şahin, atmaca" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "çok cesur, zeki, çevik kişi hakkında" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳarçı "Makas" (KıpTS 128).

ET.-ø

Krg. *kayçı* 1. Makas (KS 419). 2. Zıt, karşıt 3. Çapraz (KTS1150).

Kzk. *kayşı* Makas (TTKAZTS, 371).

Bşk. *ḳaysı* Makas, sındı (BŞKTS 342).

Kaz. Tat. *kayçı* 1. Makas 2. Kiriş, çatı kirişi (KZTTTS 280).

Krçmlkr. *qayçı* Makas

Kmk. *qayçı* Makas (KMKTS 255).

Krm. Tat. *ḳayçı ağ.* Makas, sındı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1243).

Krym.-ø

Kkp. *qayşı* Bir şeyi kesmeye, kıymaya yarayan bıçak vb. metalden alet (KKLPKTS 333).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳarçı* "*makas*" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "makas, sındı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi benzerlik ilişkisinden hareketle Kırgız Türkçesinde "zıt, karşıt; çapraz", Kazan-Tatar Türkçesinde "kiriş, çatı kirişi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳardaşlıḳ "Kardeşlik" (KıpTS 128).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *qarındastıq* 1. Kızkardeşlik 2. Hısımlık, akrabalık, kardeşlik (KAZTTS 321).

Bşk. *ḳarındaşlıḳ* Kardeşlik (BŞKTS 331).

Kaz. Tat. *ḳardeşlĕk* 1. Kardeşlik 2. Dostluk, arkadaşlık (KZTTTS 272).

Krçmlkr. *ḳarındaşlıḳ* Kardeşlik (KMTS 236).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ḳardaşlıḳ* Kardeşlik (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1225).

Krym. *qardaşlıq* Kardeşlik (KKTS 251).

Kkp. *qarındaslıq* 1. Kardeşlik, kardeş olmaklık 2. Kız kardeşliği (KKLPKTS 324).

Nog. *kardaşlık* 1. Kardeşlik 2. Akrabalık (NRS 150).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳardaşlıḳ* "kardeşlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kardeşlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "kız kardeşlik", Kazan-Tatar Türkçesinde "dostluk, arkadaşlık", Kazak ve Nogay Türkçesinde "akrabalık" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳarġa "Karga, kuzgun" (KıpTS 128).

ET. *ḳarġa* Karga (EDPT 653).

Krg. *karga* 1. Kara karga (KS 408). 2. Maço (KTS 1121).

Kzk. *qarğa* 1. Karga 2. İskambilde maça (KAZTTS 317).

Bşk. *ḳarġa* Karga (BŞKTS 331).

Kaz. Tat. *ḳarġa* 1. Karga 2. Başkalarından geçinen kimse, arsız (KZTTTS 272).

Krçmlkr. *ḳarġa* Karga (KMTS 236).

Kmk. *qarğa* Karga (KMKTS 250).

Krm. Tat. *qarğa* Karga (KTTRS 187).

Krym. *qarğa* Karga (KKTS 251).

Kkp. *qarğa, ğarğa* Karga (KKLPKTS 323).

Nog. *karga* Karga (NRS 149).

Eski Türkçede *ḳarġa* "karga" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "karga, kuzgun" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "karga" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde iskambilde "maça", Kırgız Türkçesinde mecazlaşarak "maço" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳarġaşa "Kargaşa, karışıklık" (KıpTS 128).

ET. *karġaşa* Kargaşa, kavga, anlaşmazlık (EDPT 658).

Krg. *kargaşa* 1. Engel (KS 408). 2. Kargaşa, kaos 3. Belalı, kavgacı 4. Felaket, yıkım 5. Felaketli, belalı, felaket getiren (KTS 1122).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *karġaşa* “kargaşa, kavga, anlaşmazlık” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kargaşa, karışıklık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırgız Türkçesinde “kargaşa, kaos” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “engel; belalı, kavgacı; felaket, yıkım; felaketli, belalı, felaket getiren” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳarġış, ḳarış I “Kargış, kötü dua, beddua” (KıpTS 128).

ET. *ḳarġış* Beddua, lanet (EDPT 654).

Krg. *kargış* Lanet, ilenç (KS 409).

Kzk. *qarğıs* Kargış, beddua (KAZTTS 318).

Bşk. *ḳarġış* Beddua, kargış (BŞKTS 331).

Kaz. Tat. *ḳarġış* Kargış, beddua, lanet (KZTTTS 273).

Krçmlkr. *ḳarġış* Beddua (KMTS 236).

Kmk. *qarğış* Kargış, beddua, lanet (KMKTS 250).

Krm. Tat. *qarğış* Kargış (KTTRS 187).

Krym. *qarğış* Beddua (KKTS 252).

Kkp. *qarğıs, ğarğıs* Kargış, ilenç, beddua (KKLPKTS 323).

Nog. *kargıs* Beddua, lanet, kargış (NRS 150).

Eski Türkçede *ḳarġış* "beddua, lanet" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kargış, kötü dua, beddua" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kargış, beddua" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳarġışlı, ḳarġışlu "Lanet olsun ! Kör olası ! " (KıpTS 128).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ḳarġışlı* Lanetli, kargışlı (KZTTTS 273).

Krçmlkr. *kargışlı* Beddua almış, karganmış (KM II: 337 akt. Ceylan, 2022, s. 99).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *qarğışlı* Lanetli (KKTS 252).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳarġışlı, ḳarġışlu* "lanet olsun ! kör olası !" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde "lanetli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳarı I "1. Yaşlı 2. Eş, hanım" (KıpTS 128).

ET. *ḳarı* Yaşlı, ihtiyar (EDPT 644).

Krg. *karı* İhtiyar, kocamış adam (KS 409).

Kzk. *käri* Yaşlı, ihtiyar (KAZTTS 234).

Bşk. *ḳarı* 1. Eski; çok yaşlı, yaşça büyük; ihtiyar 2. Evli kadın (BŞKTS 331).

ḳarıy Eski; çok yaşlı, yaşça büyük; ihtiyar (BŞKTS 332).

Kaz. Tat. *ḳarıy* Pek yaşlı kimse (KZTTTS 273).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qarı* Karı (KTTRS 187).

Krym. *qarı* 1. Karı; eş 2. Kocakarı (KKTS 252).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳarı* "yaşlı, ihtiyar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yaşlı; eş, hanım" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "yaşlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "evli kadın" açıklamasıyla örtmece yoluyla genişlemiştir.

Kıp. ḳarı II "1. Dirsek kemiği 2. Kol" (KıpTS 128).

ET. *ḳarı* Kolun dirsekten omuza kadar olan kısmı, kol, pazu; arşın, uzunluk ölçüsü (EDPT 644).

Krg. *karı* Kolun dirsekten omuza kadar olan kısmı (KS 409).

Kzk. *qarı* Kolun dirsekten omuza kadar olan kısmı (KAZTTS 320).

Bşk. *ḳarı* Kaval kemiği (BŞKTS 331).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳarı* Yaklaşık 60 cm'lik uzunluk ölçüsü (KMTS 236).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qarı* Elin ucuyla boyun arasındaki mesafe, kol mesafesi (KKLPKTS 323).

Nog. *karı* Arşın, uzunluk ölçüsü (NRS 152).

Eski Türkçede *ḳarı* “kolun dirsekten omuza kadar olan kısmı, kol, pazu; arşın, uzunluk ölçüsü” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “dirsek kemiği; kol” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Karakalpak Türkçesinde “kolun dirsekten omuza kadar olan kısmı” açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Başkurt Türkçesinde ise “kaval kemiği” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ḳarı III “Arşın” (KıpTS 128).

ET. *ḳarı* Kolun dirsekten omuza kadar olan kısmı, kol, pazu; arşın, uzunluk ölçüsü (EDPT 644).

Krg. *karı* Bir metre kadar uzunluk ölçüsü (göğüsün ortasından, uzatılmış kolun parmak uçlarına kadar). (KS 409).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳarı* Yaklaşık 60 cm’lik uzunluk ölçüsü (KMTS 236).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qarı* Ölçü birimi (KKLPKTS 323).

Nog. *karı* Arşın, uzunluk ölçüsü (NRS 152).

Eski Türkçede *ḳarı* “kolun dirsekten omuza kadar olan kısmı, kol, pazu; arşın, uzunluk ölçüsü” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “arşın” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Karaçay-Malkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “arşın, uzunluk ölçüsü” açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳarılıḳ “İhtiyarlık, yaşlılık” (KıpTS 128).

ET. *ḳarılıḳ* Yaşlılık, ihtiyarlık (EDPT 659).

Krg. *karılık* İhtiyarlık (KS 409).

Kzk. *kärilik* Yaşlılık, ihtiyarlık (KAZTTS 234).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ḳarıylıḳ* İhtiyarlık (KZTTTS 273).

Krçmlkr. *ḳartlıḳ* İhtiyarlık, yaşlılık (KMTS 238).

Kmk. *qartlıq* Yaşlılık, ihtiyarlık (KMKTS 252).

Krm. Tat. *qartlıq* İhtiyarlık, yaşlılık (KTTRS 189).

Krym. *qartlıq* Yaşlılık (KKTS 254).

Kkp.-ø

Nog. *kartlık* Yaşlılık (NRS 151).

Eski Türkçede *ḳarılıḳ* "yaşlılık, ihtiyarlık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yaşlılık, ihtiyarlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "yaşlılık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳarın "Karın" (KıpTS 128).

ET. *ḳarın* Karın (EDPT 661).

Krg. *karın* 1. Karın, mide, kursak 2. Tulum (yağ muhafaza etme kabı olarak kullanılan inek yahut koyun karnı) (KS 409). 3. Bu tür kaba konulan tereyağı (KTS 1123).

Kzk. *qarın* 1. Karın, mide 2. Yağ muhafaza etme kabı olarak kullanılan inek yahut koyun karnı (işkembesi), tulum (KAZTTS 321).

Bşk. *ḳarın* Karın, işkembe (BŞKTS 331).

Kaz. Tat. *ḳarın* 1. Karın 2. Mide (KZTTTS 273). 3. Rahim. 4. Karın zarından yapılan kese. 5. *tek.* Derinin karın kısmı (TTAS II, s. 66 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 194). 6. *mec.* Herhangi bir şeyin içi ya da bir şey ile çevrelenme (TTAS 2017, s. 155, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 194).

Krçmlkr. *ḳarın* Karın (KMTS 236).

Kmk. *qarın* Karın (KMKTS 250).

Krm. Tat. *qarın* Karın, kursak (KTTRS 188).

Krym. *qarın* Karın (KKTS 252).

Kkp. *qarın* Mide, karın (KKLPKTS 324).

Nog. *karın* Karın, mide (NRS 152).

Eski Türkçede *ḳarın* "karın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "karın" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "karın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak Türkçesinde "yağ muhafaza etme kabı olarak kullanılan inek yahut koyun karnı (işkembesi), tulum, kese", Kazan-Tatar Türkçesinde "rahim; karın zarından yapılan kese; derinin karın kısmı; herhangi bir şeyin içi ya da bir şey ile çevrelenme" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳarınça, ḳarınçaḳ "Karınca" (KıpTS 128).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qarınca* Karınca (KTTRS 188).

Krym. *qarınca* Karınca (KKTS 252).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳarınça, ḳarınçaḳ* "karınca" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-

Tatar ve Karayim Türkçesinde "karınca" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳarış II "Karış, başparmak ile serçe parmak arasındaki açıklık" (KıpTS 128).

ET. *ḳarış* Başparmak ile serçe parmak arasındaki açıklık, karış (EDPT 663).

Krg. *karış* 1. Uzunluk ölçüsü (KS 409). 2. Başparmak ile orta parmağın uçları arasındaki açıklık. 3. Bir karış, çok az, küçük 4. Bir adım, fazla uzak olmayan (KTS 1124).

Kzk. *qarıs* Karış (KAZTTS 321).

*qarış*Adım (KAZTTS 321).

Bşk. *ḳarış* Ölçü birimi, karış (BŞKTS 332).

Kaz. Tat. *ḳarış* Karış (KZTTTS 273).

Krçmlkr. *ḳarış* Karış (KMTS 236).

Kmk. *qarış* Karış (KMKTS 250).

Krm. Tat. *qarış* Karış (KTTRS 188).

Krym. *qarış* Karış (KKTS 252).

Kkp. *qarı*s Karış, başparmak ile serçe parmak arasındaki mesafe (KKLPKTS 324).

Nog. *karıs* Karış, başparmak ile serçe parmak arasındaki mesafe (NRS 152).

Eski Türkçede *ḳarış* "başparmak ile serçe parmak arasındaki açıklık, karış" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "karış, başparmak ile serçe parmak arasındaki açıklık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "karış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳarışrıḳ "Karışık" (KıpTS 128).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qarışıq* Karışık (KTTRS 188).

Krym. *qarışıq* Karışık (KKTS 253).

Kkp.-ø

Nog. *karısık* 1. Karışık, karmaşık 2. Düzensiz, nizamsız (NRS 153).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳarışrıḳ* "karışık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "karışık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳarlaġaç, ḳarlaġaş, ḳarlaġuç, ḳarlaḳaş, ḳarlavuş, ḳırlaġaç, ḳırlaġuç "Kırlangıç" (KıpTS 129, 145).

ET. *ḳarlıġaç* Kırlangıç (EDPT 657).

Krg. *kardıgaç, karlıgaç* Kırlangıca benzeyen küçük bir kuş (KS 408).

Kzk. *qarlığaş* Kırlangıç (KAZTTS 319).

Bşk. *ḳarluġas* Kırlangıç (BŞKTS 332).

Kaz. Tat. *ḳarlıġaç* Kırlangıç (KZTTTS 273).

Krçmlkr. *ḳarılġaç* Kırlangıç (KMTS 236).

Kmk. *qarlığaç* Kırlangıç (KMKTS 251).

Krm. Tat. *qarılğaç* Kırlangıç (KTTRS 187).

Krym. *qarılğaç, qarlığaç* Kırlangıç (KKTS 253).

Kkp. *qarlığaş* 1. Kırlangıç kuşu. 2. *ağ.* Genellikle çocukları severken söylenen sevgi sözü 3. *ağ.* Bir yeniliğe, işe ilk başlayan, işin veya yeniliğin öncüsü (KKLPKTS 324).

Nog. *karılgaş, karlıgaş* Kırlangıç (NRS 152).

Eski Türkçede *ḳarlığaç* "kırlangıç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kırlangıç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kırlangıç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "çocukları severken söylenen sevgi sözü; bir yeniliğe, işe ilk başlayan, işin veya yeniliğin ölçüsü" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳarmaḳ "Olta iğnesi, örgü tığı" (KıpTS 129).

ET. *ḳarmaḳ* Çengel, kanca, olta; olta iğnesi (DTS 428).

Krg. *karmak, kayırmak* Olta iğnesi (KS 411, 422).

Kzk. *qarmaq* Olta (KAZTTS 319).

Bşk. *ḳarmaḳ* Olta (BŞKTS 333).

Kaz. Tat. *ḳarmaḳ* 1. Olta, olta iğnesi 2. Çengel (KZTTTS 274).

Krçmlkr. *ḳarmaḳ* Olta (KMTS 236).

Kmk. *qarmaq* 1. Çengel 2. Olta 3. *mec.* Zayıf, cılız (insan hak.) (KMKTS 251).

Krm. Tat. *qarmaq* Olta (KTTRS 188).

Krym. *qarmaq* Olta iğnesi (KKTS 253).

Kkp. *qarmaq* Olta, balık tutmaya yarayan ucu sivri, bükük metal (KKLPKTS 325).

Nog. *karmak* Olta, kanca, karmak; balıkçı oltası (NRS 150).

Eski Türkçede *ḳarmaḳ* "çengel, kanca, olta; olta iğnesi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "olta iğnesi, örgü tığı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "olta" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde "çengel", Kumuk Türkçesinde "insan hakkında, zayıf, cılız" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳarsaḳ "1. Bozkır tilkisi, karsak ve derisi; post, kürk 2. Çakal" (KıpTS 129).

ET. *ḳarsaḳ* Derisinden kürk yapılan bir hayvan, bozkır tilkisi; çakal (EDPT 663).

Krg. *karsak* 1. Bozkır tilkisi (KS 412). 2. Yırtıcı hayvanların genel adı (KTS 1130).

Kzk. *qarsaq* Karsak (KAZTTS 319).

Bşk. *ḳarhaḳ* 1. Kısa boylu, yerden bitme, cüce 2. Sarı renkli ova tilkisi (BŞKTS 331).

Kaz. Tat. *karsak* Tilkinin bozkırda yaşayan bir türü (TTAS II, s. 61 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 804).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qarsaq* Tilkiye benzer, derisi değerli bir av hayvanı (KKLPKTS 325).

Nog. *karsak zool.* Karsak (Güney Sibirya'da çöllerinde yaşayan bir tilki), çöl tilkisi (NRS 151).

Eski Türkçede *ḳarsaḳ* "derisinden kürk yapılan bir hayvan, bozkır tilkisi; çakal" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bozkır tilkisi, karsak ve derisi; post, kürk; çakal" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "karsak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "yırtıcı hayvanların genel adı", Başkurt Türkçesinde "kısa boylu, yerden bitme, cüce" anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. ḳarş, ḳarşı, ḳarşu "Karşı" (KıpTS 129).

ET. *ḳarşı* Karşı taraf, karşı; kavga, dövüş, karşılık verne (EDPT 663).

Krg. *karşı* 1. Karşı, karşıya (KS 412). 2. Art niyetli, kötü niyetli, düşman 3. Karşı, ön, kat, huzur (KTS 1131).

Kzk. *qarsı* 1. Bir şeyin karşı tarafı 2. Karşı karşıya, yüz yüze (KAZTTS 319).

Bşk. *ḳarşı* 1. Karşı, ön taraf 2. Kıvrılarak büyüyen; ipe sapa gelmez (BŞKTS 333).

Kaz. Tat. *ḳarşı* 1. Karşı 2. Ön 3. Karşıt, olumsuz 4. Muhalif (KZTTTS 274). 5. Ters, zıt, huysuz. 6. ağ. Şekillenmesi zor olan [ağaç, ahşap vb.]. 7. Bir şeyi inkâr ederek onu istememeyi bildiren. Karşı tavış (birüv). 8. *zf.* Cevap vererek. Karşı eyt-. 9. yükl. Belli bir duruma, dileğe, hükme karşı olmayı bildirir. 10. is. yönelme, çıkma, bulunma hâli ekleri ile: Göz önündeki yer, öndeki taraf, öndeki yön. 11. karşıŋda (karşında, karşısında). Birine, bir şeye belli bir münasebette olmayı bildirir. 12. Birinin önünde, biri görüyorken. 13. *edat* Belli bir zaman diliminin gelmeye başladığını bildirir. Kiçke karşı vb. 14. Birinin ya da bir topluluğun hedefini, hareketini ya da bir şeyi bitirme, engelleme isteğini gösterir. Sugışka karşı. 15. Cevap verme ilgisini bildirir. 16. Bir şeye sebep olmayı bildirir. Beẖětke karşı, ükěněçke karşı vb (TTAS II, s. 65 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 195).

Krçmlkr. *karşı* 1. Yakın 2. Samimi (KMTS 237).

Kmk. *qarşı* 1. Karşı, karşısında; hilafına, aykırı, aleyhinde; karşıdaki 2. Birinin karşısına, karşısından; karşıdan; karşı, mukabil 3. E. Yönelme haliyle kullanılır karşı; bir-birine qarşı birbirine karşı (KMKTS 251).

Krm. Tat. *qarşı* Karşı (KTTRS 188).

Krym. *qarşı* Karşı (KKTS 253).

Kkp. *qarsı* 1. Karşı, karşısı 2. Bir şeye onay vermeme, bir şeyi tasvip etmeme, karşı çıkma (KKLPKTS 325).

Nog. *karsı* 1. Karşı, aleyhinde, ters 2. Karşıdan gelen, ters; ***karsı yel*** ters rüzgar 3. *yön bildiren kelimelerle kullanılan edat* (NRS 151).

Eski Türkçede *ḳarşı* "karşı taraf, karşı; kavga, dövüş, karşılık verne" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "karşı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "karşı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "muhalif", Kırgız Türkçesinde "karşı, ön, kat, huzur", Başkurt Türkçesinde "kıvrılarak büyüyen; ipe sapa gelmez", Kazan-Tatar

Türkçesinde "ön; karşıt, olumsuz; ters, zıt, huysuz; şekillenmesi zor olan [ağaç, ahşap vb.]; bir şeyi inkâr ederek onu istememeyi bildiren; cevap vererek; belli bir duruma, dileğe, hükme karşı olmayı bildirir; göz önündeki yer, öndeki taraf, öndeki yön; birine, bir şeye belli bir münasebette olmayı bildirme; birinin önünde, biri görüyorken; belli bir zaman diliminin gelmeye başladığını bildirme; birinin ya da bir topluluğun hedefini, hareketini ya da bir şeyi bitirme, engelleme isteğini gösterme; cevap verme ilgisini bildirme; bir şeye sebep olmayı bildirme" anlamlarında genişlemiştir. Karaçay-Malkar Türkçesinde ise "yakın; samimi" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ḳart, ḳartay "Kart, yaşlı" (KıpTS 129).

ET. *ḳart* Ḳart er = huysuz adam; yaşlı, ihtiyar (EDPT 647).

Krg. *kart* 1. Kurumuş irin (KS 385). 2. İhtiyar (KS 412).

Kzk. *qart* İhtiyar, yaşlı (KAZTTS 319).

Bşk. *ḳart* Yaşlı, ihtiyar (BŞKTS 334).

Kaz. Tat. *ḳart* 1. Kart, koca 2. Eski 3. Tecrübeli 4. İhtiyar 5. Yaşlı koca (KZTTTS 274). 6. Çok uzun zamandır büyüyen. 7. Uzun zamandır duran (cansız şeyler hakkında). 8. Yaşlı erkeğin ismiyle birlikte söylenen söz. 9. *kon.* Yaşlı kadınların kendi eşlerine seslenme sözü (TTAS II, ss. 61-62 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 196). 10. Vaktinde evlenmeyen, evde kalmış (TTAS 2017, s. 144, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 196).

Krçmlkr. *ḳart* İhtiyar, yaşlı (KMTS 237).

Kmk. *qart* İhtiyar, koca, yaşlı, kart; ihtiyarlara has (KMKTS 252).

Krm. Tat. *qart* Yaşlı, ihtiyar, kart (KTTRS 188).

Krym. *qart* Kart (KKTS 254).

Kkp. *qart, ğarrı* 1. Yaşlı erkek 2. Eski, köhne 3. Yaşlı kadın (KKLPKTS 325).

Nog. *kart* 1. Eski 2. İhtiyar, yaşlı (NRS 151).

Eski Türkçede *ḳart* "huysuz adam; yaşlı, ihtiyar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kart, yaşlı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kart, yaşlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "kurumuş

irin", Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "eski, köhne", Kazan-Tatar Türkçesinde "tecrübeli; çok uzun zamandır büyüyen; uzun zamandır duran (cansız şeyler hakkında); yaşlı erkeğin ismiyle birlikte söylenen söz; yaşlı kadınların kendi eşlerine seslenme sözü; vaktinde evlenmeyen, evde kalmış" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳartın "Kart, yaşlı" (KıpTS 129).

ET. *ḳart* Ḳart er = huysuz adam; yaşlı, ihtiyar (EDPT 647).

Krg. *kart* 1. Kurumuş irin (KS 385). 2. İhtiyar (KS 412).

Kzk. *qart, qariya* İhtiyar, yaşlı (KAZTTS 319).

Bşk. *ḳart* Yaşlı, ihtiyar (BŞKTS 334).

Kaz. Tat. *ḳart* 1. Kart, koca 2. Eski 3. Tecrübeli 4. İhtiyar 5. Yaşlı koca (KZTTTS 274). 6. Çok uzun zamandır büyüyen. 7. Uzun zamandır duran (cansız şeyler hakkında). 8. Yaşlı erkeğin ismiyle birlikte söylenen söz. 9. kon. Yaşlı kadınların kendi eşlerine seslenme sözü (TTAS II, ss. 61-62 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 196). 10. Vaktinde evlenmeyen, evde kalmış (TTAS 2017, s. 144, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 196).

Krçmlkr. *ḳart* İhtiyar, yaşlı (KMTS 237).

Kmk. *qart* İhtiyar, koca, yaşlı, kart; ihtiyarlara has (KMKTS 252).

Krm. Tat. *qart* Yaşlı, ihtiyar, kart (KTTRS 188).

Krym. *qart* Kart (KKTS 254).

Kkp. *qart, ğarrı* 1. Yaşlı erkek 2. Eski, köhne 3. Yaşlı kadın (KKLPKTS 325).

Nog. *kart* 1. Eski 2. İhtiyar, yaşlı (NRS 151).

Eski Türkçede *ḳart* "huysuz adam; yaşlı, ihtiyar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kart, yaşlı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kart, yaşlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "kurumuş irin", Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "eski, köhne", Kazan-Tatar Türkçesinde "tecrübeli; çok uzun zamandır büyüyen; uzun zamandır duran (cansız şeyler hakkında); yaşlı erkeğin ismiyle birlikte söylenen söz; yaşlı kadınların kendi eşlerine seslenme sözü; vaktinde evlenmeyen, evde kalmış" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳaruḳ, ḳavuġ, ḳavuḳ I “Kavuk, sidik kavuğu, sidiklik, mesane” (KıpTS 129,132).

ET. *ḳavuḳ* İdrar torbası, mesane (EDPT 583).

Krg.-ø

Kzk. *quvıq* İdrar torbası (KAZTTS 353).

Bşk. *ḳıvıḳ* 1. Sidik torbası 2. Balığın hava ile dolu iç organı 3. Kandil ateşini çevreleyen cam 4. Ciddi olmayan, gereksiz (kişi için). 5. Hava ya da herhangi bir tür gazla dolu balon, baloncuk (BŞKTS 359).

Kaz. Tat. *siděk kuvıgı* Mesane (TTS 212).

Krçmlkr. *ḳuvuḳ* Mesane, sidik torbası (KMTS 261).

Kmk. *quwuq* 1. Kasık 2. Başak kalıntısı, kesmik (KMKTS 275).

Krm. Tat. *ḳuvuḳ* 1. Kese; torba; *biy.* Hava kesesi, yüzme kesesi. 2. *ağ.* Başak kalıntısı, kesmik (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1309).

Krym.-ø

Kkp. *quwıq* Sidik torbası (KKLPKTS 364).

Nog. *kuvık anat.* Mesane, idrar torbası (NRS 185).

Eski Türkçede *ḳavuḳ* “idrar torbası, mesane” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kavuk, sidik kavuğu, sidiklik, mesane” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “mesane, sidik torbası” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde “başak kalıntısı, kesmik”, Başkurt Türkçesinde “balığın hava ile dolu iç organı; kandil ateşini çevreleyen cam; ciddi olmayan, gereksiz (kişi için); hava ya da herhangi bir tür gazla dolu balon, baloncuk”, Kırım-Tatar Türkçesinde “kese; torba; hava kesesi, yüzme kesesi” gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳasa “İpekten mamul bir elbise” (KıpTS 129).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳasab* Çizgili dokuma (KMTS 238).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳasa* "ipekten mamul bir elbise" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "çizgili dokuma" açıklamasıyla kullanılarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ḳasartḳa, ḳasartḳı "Kertenkele" (KıpTS 130).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *kesirtke* Kertenkele (KAZTTS 249).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *kesertkĕ* Kertenkele (KZTTTS 192 - 194).

Krçmlkr. *keselekge, keselekke* Kertenkele (KMTS 211).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kesertki* Kertenkele (KTTRS 159).

Krym. *qasartqı* Kene (KKTS 254).

Kkp. *kesirtke, gesirtge* Uzun kuyruklu, vücudu küçük pullarla kaplı küçük sürüngenlerin bir türü, kertenkele (KKLPKTS 268).

Nog. *kasartkı* Kene (NRS 153).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilmeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳasartḳa, ḳasartḳı* "kertenkele" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "kertenkele" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karayim ve Nogay Türkçesinde "kene" açıklamasıyla genişlemiştir.

Kıp. ḳasıġ, ḳasıḳ, ḳasuḳ "Kasık" (KıpTS 130).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ḳaṡıḳ* Kasık (BŞKTS 335).

Kaz. Tat. *ḳasıḳ* Kasık (KZTTTS 275).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qasıq* Kasık (KTTRS 189).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳasıġ, ḳasıḳ, ḳasuḳ* "kasık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "kasık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳasırġa, ḳasırḳa, ḳasurġa "Kasırga" (KıpTS 130).

ET. *kasırku* Kasırga (EDPT 669).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qasır*ğa Kasırga (KTTRS 189).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kasırku (kasırğo?).* "kasırga" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kasırga" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde "kasırga " açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳasḳatı "Çok sert, sertleşmiş, katılaşmış" (KıpTS 130).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qas-qattı* Berk; çetin (KTTRS 189).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳasḳatı* "çok sert, sertleşmiş, katılaşmış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak

lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde “berk; çetin” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳasmaḳ, ḳazmaḳ “Ateşin çokluğundan kabın dibine yapışan yemek artığı” (KıpTS 130, 135).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳasmaḳ* 1. Kurum, yanık 2. Yara bere 3. Kir tabakası 4. Kazan taşı, kireç, kireç tutma (KMTS 238).

Kmk. *qasnaq* 1. Kepek 2. Ağızlık çeperine yapışıp kalan tütün tortusu; tütün dumanının zehirli tortusu (KMKTS 408).

Krm. Tat. *qasmaq* Kazan taşı, kefeki (KTTRS 189).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳasmaḳ, ḳazmaḳ* “ateşin çokluğundan kabın dibine yapışan yemek artığı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde “kazan taşı, kefeki”, Karaçay-Malkar Türkçesinde “kurum, yanık; yara bere; kir tabakası”, Kumuk Türkçesinde “ağızlık çeperine yapışıp kalan tütün tortusu; tütün dumanının zehirli tortusu” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳaş “1. Kaş 2. Tepenin başı 3. Yüzük kaşı; **Ḳayş** yüzük kaşı 4. Eyerin ön ve arkasındaki yükseklikler 5. Bir şeyin kenarı, ağzı” (KıpTS 130, 134).

ET. *ḳaş* 1. Kaş 2.Yüzük taşı, değerli taş, süs taşı 3. Herhangi bir şeyin kenarı, köşesi, kıyısı (EDPT 669).

Krg. *kaş* 1. Kaş 2 (seyrek kullanılır). taş 3. *mec.* Karşı, ön 4. Kaş, eyerin ön ve arkasındaki çıkıntılı bölüm. 5. Süslü nakış, oya (KTS 1137).

Kzk. *qas* Kaş (KAZTTS 322).

Bşk. *ḳaş* 1. Kaş 2. Yan, çevre; ön 3. Su kenarında otların yeşerdiği alan, kenar (BŞKTS 335).

Kaz. Tat. *ḳaş* 1. Kaş 2. Yüzük, bilezik vb. şeylerin süsü olarak kullanılan kıymetli taş veya maden parçası (KZTTTS 275). 3. Eğerin önde ve arkada kalkık duran iki kenarı. 4. sf. Dağ sırtı gibi yükselen. 5. *ağ.* Tepenin üstü (TTAS II, s. 77 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 672).

Krçmlkr. *ḳaş* 1. Kafkas eyerinin önünde ve arkasındaki çıkıntılar 2. Kaş 3. Yeşim taşı (KMTS 238).

Kmk. *qaş* 1. Kaş 2. Kaş (eyerde). 3. Yüzüğe takılan kıymetli taş (KMKTS 252-253).

Krm. Tat. *qaş* 1. Kaş (KTTRS 189). 2. Kaş (eyerin ön ve arkasındaki çıkıntılı bölüm). 3 (etnografya). Taş (gümüş takılarda kullanılan taş) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1233).

Krym. *qaş* Kaş (KKTS 254).

Kkp. *qas* 1. Kaş, gözün üstündeki tüylü kısım. 2. Eyerin veya yüzüğün üst kısmındaki şişkin, yuvarlak kısım (KKLPKTS 325- 326).

Nog. *kas* 1. Kaş, kaşlar 2. Taş (mücevher yapımında kullanılan) (NRS 153).

Eski Türkçede *ḳaş* "kaş; yüzük taşı, değerli taş, süs taşı; herhangi bir şeyin kenarı, köşesi, kıyısı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kaş; tepenin başı; yüzük kaşı; eyerin ön ve arkasındaki yükseklikler; bir şeyin kenarı, ağzı" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "kaş" Kazan-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "tepenin başı", Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı "yüzük taşı, mücevher yapımında kullanılan taş", Kırgız, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar,

Karakalpak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki dördüncü anlamı "eyerin ön ve arkasındaki yükseklikler" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳaşaġu, ḳaşaḳ, ḳaşrav "Kaşağı" (KıpTS 130).

ET.-ø

Krg. *kaşak* Kaşağı (KS 414).

Kzk. *qaşav* Keski (KAZTTS 330).

Bşk. *ḳaşav* Kaşağı (BŞKTS 335).

Kaz. Tat. *ḳaşav* Kaşağı (KZTTTS 276).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qaşağa* Kaşağı (KTTRS 189).

Krym.-ø

Kkp. *qaşaw* Ağacı oyan alet, matkap (KKLPKTS 327).

Nog. *kaşav* Keski (NRS 156).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳaşaġu, ḳaşaḳ, ḳaşrav* "kaşağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kaşağı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳaşıḳ, ḳaşuḳ 1 "Kaşık" (KıpTS 130, 131).

ET. *ḳaşuḳ* Kaşık (EDPT 671).

Krg. *kaşık* Kaşık (KS 415).

Kzk. *qasıq* Kaşık (KAZTTS 323).

Bşk. *ḳaşıḳ* Kaşık (BŞKTS 336).

Kaz. Tat. *ḳaşıḳ* 1. Kaşık 2. Aile bireylerinin her biri "boğaz" (KZTTTS 276). 3. Bir şeyin kaşığa sığan miktarı (TTAS 2005, s. 244, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 196).

4. Uzun saplı iki ağaç kaşıktan oluşan vurularak çalınan müzik aleti (TTAS 2017, s. 192, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 196).

Krçmlkr. *ḳaşıḳ* Kaşık (KMTS 239).

Kmk. *qaşıq* Kaşık (KMKTS 253).

Krm. Tat. *qaşıq* Kaşık (KTTRS 190).

Krym. *qaşıq* Kaşık (KKTS 254).

Kkp. *qasıq* Yemek yemeğe mahsus, ağaç veya demirden yapılan şey, kaşık (KKLPKTS 326).

Nog. *kasık* Kaşık (NRS 154).

Eski Türkçede *ḳaşuḳ* "kaşık" biçiminde karşılığı olan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde "kaşık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kaşık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "aile bireylerinin her biri "boğaz" anlamında ad aktarması yoluyla "bir şeyin kaşığa sığan miktarı; uzun saplı iki ağaç kaşıktan oluşan vurularak çalınan müzik aleti" anlamıyla da genişlemiştir.

Kıp. ḳaşḳa "1. Atın alnındaki beyazlık 2. Kabak kafalı" (KıpTS 130).

ET. *ḳaşġa* Kaşġa at = gözlerinin çevresi kara olan at, peçeli at; atın alnındaki beyaz leke; kel kafalı (EDPT 671).

Krg. *kaşka* 1. Akıtmalı (hayvan). alnında beyaz lekesi olan 2. Ak, beyaz, temiz 3. Terbiyesiz, saygısız, sıkılmaz, olmayan 4. Say kaşka: şuurlu, ileri adam (müterakki) (KS 415). 5. Saçsız 6. *mec.* Cesur, yürekli 7. Çekinmeyen, kaçınmayan (genç kızlar veya gelinler için kullanılır.). 8. Bir tür ipek 9. Ön diş (KTS 1139-1140).

Kzk. *qasqa* Bazı hayvanların alınlarında bulunan beyaz leke, sakar, akıtma (KAZTTS 323).

Bşk. *ḳaşḳa* Hayvanların alın ortasındaki beyaz akıtma (BŞKTS 336).

Kaz. Tat. *ḳaşḳa* 1. Hayvanların alnındaki beyazlık, akıtma 2. Akıtması olan at (KZTTTS 276). 3. *sf*. Beyaz lekesi olan (TTAS II, s.78 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 774).

Krçmlkr. *ḳaşha* 1. Hayvanların alnındaki beyaz leke, akıtma, alnı beyaz lekeli, akıtmalı 2. Saçlarının ön kısmı dökülmüş olan, kel (KMTS 238).

Kmk. *qaşğa* Leke, sakar (hayvan alnında) (KMKTS 253).

Krm. Tat. *qaşqa* Akıtma, sakar (KTTRS 190).

Krym.-ø

Kkp. *qasqa* 1. Her türlü hayvanın alnında olabilen aklık 2. *ağ.* Fakir, sefil, çaresiz. 3. Kel 4. Buğday gibi tahıllı bitkilerin dövülerek kabuğundan ayrılmış (kabuksuz). hali (KKLPKTS 326).

Nog. *kaska* 1. Hayvanların alnındaki beyaz leke 2. Talihsiz, şanssız (NRS 153).

Eski Türkçede *ḳaşġa* atın alnındaki beyaz leke; kel kafalı "kaşık" biçiminde yer alan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde "atın alnındaki beyazlık; kabak kafalı" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "atın alnındaki beyaz leke, sakar", Kırgız, Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "kabak kafalı, kel" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "ak, beyaz, temiz; terbiyesiz, saygısız, sıkılmaz, olmayan; şuurlu, ileri adam (müterakki); cesur, yürekli; çekinmeyen, kaçınmayan (genç kızlar veya gelinler için kullanılır.); bir tür ipek; ön diş", Karakalpak Türkçesinde "fakir, sefil, çaresiz; buğday gibi tahıllı bitkilerin dövülerek kabuğundan ayrılmış (kabuksuz). hali", Nogay Türkçesinde "talihsiz, şanssız" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳaşḳaldaḳ "Alnında biraz aklık bulunan at" (KıpTS 130).

ET.-ø

Krg. *kaşkaldak* Su tavuğu, Rallus (KS 415).

Kzk. *qasqaldaq* Martı (KAZS 165).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qasqaldaq* Alnı yeşilce, kara renkli bir yabani kuş (KKLPKTS 326).

Nog. *kaskalak* Su tavuğu (NRS 153).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳaşḳaldaḳ* "alnında biraz aklık bulunan at" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karakalpak Türkçesinde "alnı yeşilce, kara renkli bir yabani kuş; martı", Kırgız ve Nogay Türkçesinde "su tavuğu", açıklamasıyla yer alarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ḳaşuḳsı "Kaşıkçı" (KıpTS 131).

ET.-ø

Krg. *kaşıkçı* Kaşıkçı, kaşık ustası (KTS 1139).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳaşuḳsı* "kaşıkçı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırgız Türkçesinde "kaşıkçı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳat “1. Kat, huzur; **ḳatı V** Kat, huzur 2. Kat, tabaka 3. Menzil, kat 4. Büklüm, kat” (KıpTS 131).

ET. *ḳat* Kat, tabaka (EDPT 593).

Krg. *kat* Tabaka, sıra (KS 412-415, 416).

Kzk. *qat* Kat, tabaka, katman (KAZTTS 324).

Bşk. *ḳat* 1. Kat 2. Üst üste, tıka basa 3. Yan, çevre, taraf 4. Defa, kez, kere (BŞKTS 336).

Kaz. Tat. *ḳat* 1. Yan, kat 2. Civar 3. Durulan, yaşanılan yer 4. Birisinin önü, karşısı 5. Karşısında 6. Kat, tabaka, katman 7. Kat, misli, kere, kez, defa (KZTTTS 276). 8. Bir şeyin üstünü örten şey; yassı cisim. 9. Kat, evin ya da binanın altlı üstlü duran bölümleri. 10. Defa, kez.

kat 1. İyelik ya da hâl ekleri ile kullanılır: Bir şeyin yanı, çevresi, ona yakın olan yer (TTAS II, ss.68-69 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 197).

Krçmlkr. *ḳat* 1. Kat, tabaka 2. Yan, yanı, yakını 3. Kere, defa (KMTS 239).

Kmk. *qat* 1. Kat, tabaka, katman 2. Kat; katlı 3. Kere, defa, misli, kat (KMKTS 253).

Krm. Tat. *qat* 1. Kat (KTTRS 190). 2. Katman; tabaka 3. Takım 4. Kere, sefer 5. *ağ.* Yan; taraf; yanında (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1234).

Krym. *qat* 1. Tabaka 2. Kat 3. Yön (KKTS 255).

Kkp. *qat* 1. Bölme, oda 2. Kat; katman (KKLPKTS 327).

Eski Türkçede *ḳat* “kat, tabaka” biçiminde karşılığı olan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde “kat, huzur; kat, tabaka; menzil, kat; büklüm, kat” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı “kat” açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳata “Boyunca” (KıpTS 131).

ET. *ḳata* Defa, kere, kez, sıra, sonrası (EDPT 596).

Krg.-ø

Kzk. *ḳatta* bu sefer, bu kez, bununla beraber, tekrar, sonrası (Oba, 2019, s. 281).

Bşk. *ḳata* Doğru, boyunca (BŞKTS 336).

Kaz. Tat. *ḳata* … boyunca, … süresince (KZTTTS 276).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳata* "defa, kere, kez, sıra, sonrası" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "boyunca" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "boyunca… süresince" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳatı, "I. Katı, sert, sağlam; **ḳatıġ I, ḳattı I** Katı, sert, sağlam II. Çok, fazla, aşırı; **ḳatıġ II, ḳattı II** Çok, fazla, aşırı III. Şiddetli, sert; **ḳatıġ III** Şiddetli, sert" (KıpTS 131).

ET. *ḳatıġ* Katı, sert, sıkı, sağlam, güçlü (EDPT 597).

Krg. *katuu* 1. Saklama, izleme 2. Katı, sert, kaba, sert kimse, gaddar amansız bir hale gelmiş olan 3. Baş, hasis (KS 419). 4 Kırgız,. Çok, aşırı, fazlasıyla 5. Hızlı, çabuk, seri, süratli 6. Sert, sağlam, hızlı (KTS 1148).

Kzk. *qattı* 1. Sert, katı 2. *mec.* Yüksek, gür (ses). 3. *mec.* Soğukkanlı, güçlü 4. *mec.* Cimri, pinti, hasis 5. Çok, pek, fazla 6. Var gücüyle, elinden geldiğince 7. Hiçbir şey hissetmeden (KAZTTS 325).

Bşk. *ḳatı* 1. Katı, sert; sağlam, dayanıklı 2. Kırağı; ayaz, don 3. Herhangi bir şeyin kuruyup sertleşmiş kabuğu ya da yüzeyi (BŞKTS 337).

Kaz. Tat. *ḳatı* 1. Katı, sert 2. Güçlü, acımasız (KZTTTS 277). 3.1. Ezmeye, kesmeye vurmaya vb. durumlara büyük direnç gösteren. 4. Bir etkiye boyun eğmeyen. 5. *mec.* Sert, kesin, ciddi. 6. Şefkatsiz, acımasız. 7. Azaplı, ağır, zor. 8. Güçlü, yoğun. 9.

Çok fazla sezilen, güçlü derecedeki. 10. Tadı iyi bilinen, organizmaya fazla tesir eden (çay, sigara vb. hakkında). 11. İçinde çok tuz bulunan (mineral tuzlar açısından zengin su, sıvı hakkında). 12. Derin (uyku hakkında). 13. *is*. Sert yer; sert kısım. 14. *zf*. Sağlamca, sezilir bir şekilde. 15. Çok fazla, aşırı. 16. Gücünü toplayıp, güç ile. 17. Hızlı, çevik, çabuk (TTAS II, s. 73 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 197). 18. *mec*. *seyr*. Pinti, cimri (TTAS 2005, s. 242, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 197). 19. Pütürlü, kaba. 20. Kalın ip ile çok sık dokunan, kaba. 21. Koyu (botka[29] hakkında); pişmiş, hazır (yumurta hakkında); sert, özlü, açması zor olan (hamur hakkında). 22. Çok çekilen, doldurulan. 23. Kötü işiten (kişi hakkında). 24. Gluten bakından zengin, az nişastalı (tahıl çeşitleri). 25. Yolcu taşımak için teknik yönden ve konfor yönünden en kötü ve ucuz (TTAS 2017, s. 176, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 197).

Krçmlkr. *ḳatı* 1. Sert, dayanıklı 2. Sıkı 3. Güçlü (KMTS 239).

Kmk. *qattı* 1. Katı, sert; sertçe 2. Amansız, acımasız, merhametsiz; inatla, ısrarla, şiddetle 3. Sert, şiddetle 4. Kuvvetli, güçlü; şiddetle, şiddetli bir şekilde, sertçe; hızlı 5. Şiddetli, keskin; sertçe, şiddetle, sert bir şekilde 6. Yıkılmaz, yenilmez, sarsılmaz, metin; sebatkar, sebatlı; yenilmeyecek tarzda; sarsılmaz bir surette, metanetle; ısrarla, ayak direyerek, sebatla 7. *mec*. Kaba (KMKTS 254).

Krm. Tat. *qattı* 1. Katı, sert (KTTRS 191). 2. Kuvvetli; şiddetli 3. Sarsılmaz; sağlam 4. Acımasız 5. Kaba . 6. *dlb*. Sert (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1239).

Krym. *qatı, qattı* Katı (KKTS 255).

Kkp. *qattı* Acımasız, sert, katı (KKLPKTS 329).

Nog. *katı* 1. Sert, sağlam; azimle, yılmadan 2. Güçlü, dayanıklı, sert 3. Acımasız, sert 4. Katı, istemci, kuralcı, ciddi, sert (NRS 155).

Eski Türkçede *ḳatıġ* "katı, sert, sıkı, sağlam, güçlü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "katı, sert, sağlam; çok, fazla, aşırı; şiddetli, sert; ekmekle beraber yenilen süt, yoğurt gibi şeyler" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "katı, sert, sağlam" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamını, Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar Türkçesinde "çok, fazla, aşırı" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamını, Kumuk ve Kırım-Tatar

[29] "Buğday benzeri hububatın süt veya suda, üzüm, havuç ve etle pişirilmesiyle yapılan bir içli pilav, lapa." (Öner, 2015, s. 70).

Türkçesinde "şiddetli, sert" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde dilbilgisi alanında terimleşerek "sert" anlamında ve diğer çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳatır, ḳaṭır "Katır" (KıpTS 131).

ET. *katır* Katır (EUES 345).

Krg. *kaçır* Katır, ester (KS 381).

Kzk. *ḳaşır* Katır (KAZTTS 330).

Bşk. *ḳasır* Katır (BŞKTS 335).

Kaz. Tat. *ḳaçır* Katır (KZTTTS 254).

Krçmlkr. *kadır* Katır (KMTS 227).

Kmk. *qaçır* Katır (KMKTS 240).

Krm. Tat. *qatır* Katır (KTTRS 190).

Krym. *qatır* 1. Katır 2. İnatçı (KKTS 255).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *katır* "katır" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "katır" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "katır" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karayim Türkçesinde "inatçı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳatıraḳ "Çok şiddetli" (KıpTS 131).

ET. *katıgrak* Daha sert (EUES 345).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qattıraq* 1. Çabucak, daha hızlı 2. Sert, taş gibi 3. Cimrice, daha cimri (KKLPKTS 329).

Nog.-ø

Eski Türkçede *katıgrak* "daha sert biçiminde yer alan" kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çok şiddetli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karakalpak Türkçesinde "çabucak, daha hızlı; sert, taş gibi; cimrice, daha cimri" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. ḳattılıḳ "Katılık, sertlik" (KıpTS 132).

ET. *ḳatığlıḳ* Sertlik, katılık (EDPT 599).

Krg. *katuuluk* Sertlik; kabalık, katılık, gaddarlık, amansızlık, merhametsizlik (KS 419).

Kzk. *qattılıq* 1. Sağlamlık, dayanıklılık 2. *mec.* Şiddetlilik, hızlılık 3. *mec*. Sertlik, katılık 4. *mec*. Sesin yükselmesi 5. *mec.* Cimrilik, pintilik (KAZTTS 326).

Bşk. *ḳatılıḳ* Sertlik, katılık (BŞKTS 337).

Kaz. Tat. *ḳatılıḳ* 1. Katılık 2. Kesinlik 3. Tadı güçlü (çay veya sigara) (KZTTTS 277). 4. Sert olma. 5. Sertlik, sert duruş. 6. Sertlik, merhametsizlik. 7. Kabalık, umursamazlık (TTAS II, s. 74 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 198). 8. Sıvı bileşiminde mineral tuzları çok olan. 9. *kim*. Katı cismin dış mekanik güçlere karşı durma özelliği. 10. Derin (uyku hakkında). 11. Sert, kaba (ses hakkında). (TTAS 2017, s. 179, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 179).

Krçmlkr. *ḳatılıḳ* Karışıklık, düzensizlik (KTS240).

Kmk. *qattılıq* 1. Katılık, sertlik; sağlamlık, dayanıklılık; kuvvetlilik 2. Israrlılık, sebatlılık, direngenlik; azimkârlık; hırs 3. Sertlik, şiddet 4. Sertlik, keskinlik 5. Yıkılmazlık, yenilmezlik (KMKTS 254).

Krm. Tat. *qattılıq* 1. Katılık (KTTRS 191). 2. *dlb.* Sertlik (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1239).

Krym. *qattılıq* Katılık (KKTS 256).

Kkp. *qatılıq, qattılıq* 1. Sağlamlık, dayanıklılık 2. Yokluk, açlık, sefalet 3. Cimrilik (KKLPKTS 329).

Nog. *katılık* 1. Sert, sağlam 2. Keskinlik, kabalık 3. Sertlik, soğukluk 4. Kuralcılık, ciddiyet, sertlik (NRS 156).

Eski Türkçede *ḳatıġlıḳ* "sertlik, katılık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "katılık, sertlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "katılık, sertlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde kimya alanında terimleşerek "katı cismin dış mekanik güçlere karşı durma özelliği", Karaçay-Malkar Türkçesinde "karışıklık, düzensizlik", Kırım-Tatar Türkçesinde dilbilgi alanında terimleşerek "sertlik" anlamında ve çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳav "1. Kav, çakmak taşı; **ḳov II** Kav, çakmak taşı 2. "Yılanların çıkardıkları beyaz kabuk" (KıpTS 132, 155).

ET. *ḳav* Kav, çakmak taşı; kuru ağaç tozu (EDPT 579).

Krg. *kuu* Kav, çabuk tutuşan ot veya odun (KTS 1435).

Kzk. *quv* Kav türü mantarlardan kurutularak elde edilen, çabuk tutuşan, süngerimsi madde, kav (KAZTTS 351).

Bşk. *ḳav* 1. Olduğu yerde kuruyan kuru ot 2. Yılan gibi çeşitli hayvanların kuruyup düşen kabuğu, derisi 3. Kibrit vs. için ağaç kıymığından elde edilerek yapılan madde (BŞKTS 338-339).

Kaz. Tat. *ḳav* 1. Kav, kibrit (KZTTTS 278). 2. bk. kavdan [30] (TTAS II, s. 74 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 199). 3. Ateşi korumak için bırakılan (kor, ateş vb.) (TTAS 2017, s. 182, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 199).

[30] kavdan 1. Kuruyan, sararan ot (sapı). 2. *ağ*. Geçen yılki ot, yakılacak kuru ot (TTAS II, s. 75, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 199).

Krçmlkr. *ḳuv* 1. Kurumuş, kupkuru 2. Mantar kavı (KMTS 260).

Kmk. *quw* Kav, mantar kavı (KMKTS 274).

Krm. Tat. *qav* Kav (KTTRS 191).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *kav* 1. Atık, çöp 2. Kurumuş ot kökleri 3. Zayıf beden (NRS 132).

Eski Türkçede *ḳav* "kav, çakmak taşı; kuru ağaç tozu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kav, çakmak taşı; yılanların çıkardıkları beyaz kabuk" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "kav, çakmak taşı", Başkurt Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "yılan gibi çeşitli hayvanların kuruyup düşen kabuğu, derisi" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamınını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "kuru ot", Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "mantar kavı", Nogay Türkçesinde "atık çöp; zayıf beden" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳavaḳ "Kavak, kavak ağacı" (KıpTS 132).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *ḳuvaḳ* Kavak ağacı (Oba, 2019, s. 285).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ḳavaḳ bot.* Kavak (ağacı) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1239).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilmeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kavak, kavak ağacı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde "kavak ağacı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳavdan "Çorak arazi" (KıpTS 132).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *qavdan* Lahana koçanı, kökü (KAZTTS 327).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. Tat. *kavdan* 1. Kuruyan, sararan ot (sapı). 2. ağ. Geçen yılki ot, yakılacak kuru ot (TTAS II, s. 75 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 804).

Krçmlkr. *ḳavdan* Kışın hayvanların otladıldığı otlak, kuru otların olduğu yerler, biçilmeyip ertesi yıla kalan kuru otların bulunduğu otlak (KMTS 240).

Kmk. *qawdan* Geçen yıldan kalmış, sararmış otlar (KMKTS 255).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *kavdan bot.* Kuru ot (NRS 132).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳavdan* "çorak arazi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "sararmış, kuru ot", Kazak Türkçesinde "lahana koçanı, kökü" açıklamasıyla yer alarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ḳavuḳ II "Kavut, öğütülüp kavrulmuş buğday ve arpa" (KıpTS 132).

ET. *ḳavıḳ* Darı kepeği, kepek (EDPT 583).

Krg.-ø

Kzk. *ḳavıḳ* Buğday, darı gibi hububatların kepeği (KTAS 404a akt. Oba, 2019, s. 286).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qawıq* Kepek, harmanda atılan ve sonradan temizlenen tanenin kepeği, kalıntısı (KKLPKTS 329).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳavıḳ* "darı kepeği, kepek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kavut, öğütülüp kavrulmuş buğday ve arpa" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinde Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "kepek" açıklamasıyla yer alarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ḳavunluḳ "Kavun, karpuz tarlası" (KıpTS 132).

ET. *ḳaġunluḳ* Kavun ekilen yer, kavunluk (EDPT 611).

Krg. *koonduk* Kavunluk, kavun bostanı (KS 486).

Kzk. *qavındıq* Kavun ekmek için ayrılan yer (KAZTTS 328).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qawınlıq* Kavunluk, kavun ekilen yer, kavun tarlası (KKLPKTS 330).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳaġunluḳ* “kavun ekilen yer, kavunluk” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kavun, karpuz tarlası” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde “kavunluk” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳavurma “Yağda kızartılmış et parçası” (KıpTS 132).

ET. *ḳaġurma* Kavurma (EDPT 612).

Krg. *kuurma* Kavrulmuş, kızartma (KS 530).

Kzk. *ḳuvırma* Kavurma, etle pişirilen bir yemek (Oba, 2019, s. 250).

Bşk. *kurdak* Kavurma (KTLS 454).

Kaz. Tat. *ḳuvırdaḳ, ḳuvırma* Kavurma (et) (KZTTTS 309).

Krçmlkr. *kuvurma* Kavurma (KMTS 261);

Kmk. *quwurma* Patatesli ve sebzeli et yemeği (KMKTS 275).

Krm. Tat. *qavurma* Kavurma (KTTRS 192).

Krym. *qavur*ma Kavurma (KKTS 257).

Kkp. *quwırmaş* 1. Buğday, darı vb. tahılları kavurarak yapılan bir tür yiyecek, kavurmaç 2. Kavurmaç yemeğine benzer, kavurmaç gibi (KKLPKTS 365).

quwırdaq Etten veya başka nesnelerden yağda kavrularak hazırlanan bir yiyecek, kavurma (KKLPKTS 365).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳaġurma* “kavurma” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “yağda kızartılmış et parçası” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde “kavurma” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳavursın “Kuş tüyü sapı, tüy kalemi” (KıpTS 132).

ET.-ø

Krg. *kuursun* Kuş yeleğinin sapı (KS 530).

Kzk. *qavırsın* Kuş teleği, kuş tüyü (KAZTTS 329).

Bşk. *ḳavırhın, ḳavrıy* 1. Tüy, kıl 2. Kuş tüyü (BŞKTS 339).

Kaz. Tat. *ḳavırsın* 1. Kalın ve irice kuş tüyü 2. Plastik madde (KZTTTS 279).

Krçmlkr. *ḳavursun* 1. Kuru, kurumuş 2. Ateşli silahların içini temizlemekte kullanılan çubuk, harbi (KMTS 241).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *qavursun* Tüy kalem (KKTS 257).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳavursın* "kuş tüyü sapı, tüy kalemi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "kuş tüyü", Karayim Türkçesinde "tüy kalem" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "tüy, kıl", Kazan-Tatar Türkçesinde "plastik madde", Karaçay-Malkar Türkçesinde "kuru, kurumuş; ateşli silahların içini temizlemekte kullanılan çubuk, harbi" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳavurşaḳ "Oyuncak, oyun aletleri" (KıpTS 132).

ET. *ḳodurçuḳ* İnsan biçiminde yapılmış kukla, keçeden bebek, bez bebek, kukla (EDPT 606), (DLT 725).

Krg.-ø

Kzk. *ḳuvırşaḳ* Kız çocuklarının oyuncağı, bebek (KAZTTS 354).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳodurçuḳ* "insan biçiminde yapılmış kukla, keçeden bebek, bez bebek, kukla" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "oyuncak, oyun aletleri" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesinde "kız çocuklarının oyuncağı, bebek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳavuş I, ḳovuş "Koğuş, oluk, boşluk" (KıpTS 132).

ET. *ḳoġuş* Boşluk, oluk, açık yer (EDPT 613).

Krg. *koo* 1. Derin sel kazıntısı, derin çukur, derin hendek 2. Oyuk üzerinden su geçirmek için konulan oluk 3. Ağıl, çit (KS 485). 4. Yalak, hayvana yem, tuz veya su vermek için ağaçtan oyularak veya perçinlenerek yapılan yemlik (KTS 1314).

Kzk. *quvıs* 1. Bir şey içindeki boş yer 2. Çukur, oyuk 3. *mec.* Kuytu, siper, dulda, tenha, kovuk (KAZTTS 354).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ḳuvış* 1. Boşluk, kovuk 2. Baraka benzeri, ağaç kabukları, ot, saman vb. ile yapılan dört köşeli çadır (KZTTTS 309). 3. sf. İçi boş olan. 4. Ağaç gövdesinin özünün çürüdüğü yerde oluşan boşluk, delik. 5. sf. Böyle boşluğu, deliği olan. 6. mec. kon. Ev, yaşanılan yer (TTAS II, s. 201 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 236).

Krçmlkr. *ḳuvuş* 1. Oyuk, kovuk 2. Ocak başında oturup ısınmak için ayrılan yer (KMTS 261).

Kmk. *quwuş* Boşluk; oyuk; içi boş (KMKTS 275).

Krm. Tat. *quvuş* Kovuk (KTTRS 208).

Krym. *qovuş, quvuş* 1. Issız 2. Kepçe (KKTS 275).

Kkp. *quwıs* 1. İçine bir şey koymaya yarayan kap; boşluk. 2. Belli bir yer, kovuk, boşluk (KKLPKTS 365).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳoġuş* “boşluk, oluk, açık yer” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “koğuş, oluk, boşluk” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde “boşluk, oyuk, olu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi, Kazak Türkçesinde “kuytu, siper, dulda, tenha, kovuk”, Kazan-Tatar Türkçesinde “baraka benzeri, ağaç kabukları, ot, saman vb. ile yapılan dört köşeli çadır; içi boş olan; ağaç gövdesinin özünün çürüdüğü yerde oluşan boşluk, delik; böyle boşluğu, deliği olan; ev, yaşanılan yer”, Karaçay-Malkar Türkçesinde Karayim Türkçesinde “ıssız; kepçe”, Karakalpak Türkçesinde “içine bir şey koymaya yarayan kap; boşluk” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳavut “I. Kavrulmuş hububat” (KıpTS 132).

ET. *kagut* Kavrulmuş buğday (EDPT 610).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳuvut* Kavrulmuş mısır veya buğday unu (KMTS 261).

Kmk. *quwut* Yulaf unu (KMKTS 275).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kagut* “kavrulmuş buğday” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kavrulmuş hububat” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde “mısır veya buğday unu; yulaf unu” açıklamasıyla özelleşmiştir.

Kıp. ḳay I “Nereye” (KıpTS 132).

ET. *kayda, kayuda, kayuta* Nerede, nereye (EUES 350).

Krg. *kayda* 1. Nerede ? (KS 420). 2. Nereye, hangi yere 3.“ Nerede, imkânsız, mümkün değil ” anlamında kullanılır (KTS1151).

Kzk. *qayda* Nerede, nereye ? (KAZTTS 294).

Bşk. *ḳayźa* Nerede (BŞKTS 343).

Kaz. Tat. *ḳay* 1. Hangi, hangisi). 2. Bazı (KZTTTS 279).

ḳayda Nerede, hangi yerde (KZTTTS 280).

Krçmlkr. *ḳayda* 1. Nerede 2. Bazen (KMTS 241).

Kmk. *qayda* 1. Nerede 2. Nereye (KMKTS 255).

Krm. Tat. *qayda* Nerede; nereye (KTTRS 193).

Krym. *qayda* Nerede (KKTS 257).

Kkp. *qayda* 1. Birinin veya bir şeyin durduğu, bulunduğu yeri, mekanı veya yöneldiği tarafı öğrenmek için sorulan soru; “nerde, nereye?” 2. “Mümkün değil, asla, olmaz, bir şey çıkmaz” anlamında söz (KKLPKTS 330).

Nog. *kayda* 1. Nerede 2. Nereye (NRS 137).

Eski Türkçede *kayda, kayuda, kayuta* “nerede, nereye” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “nereye” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “nerede, nereye” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳaya “Kaya” (KıpTS 133).

ET. *ḳaya* Kaya (EUES 349).

Krg.-ø

Kzk. *ḳıya* Kaya (Oba, 2019, s. 288).

Bşk. *ḳaya* Kaya (BŞKTS 340).

Kaz. Tat. *kıya* Kaya, taş (KZTTTS 290).

Krçmlkr. *kaya* Kaya (KMTS 241).

Kmk. *qaya* Kaya (KMKTS 255).

Krm. Tat. *qaya* Kaya (KTTRS 192).

Krym. *qaya* Kaya (KKTS 257).

Kkp.-ø

Nog. *kaya* Kaya, büyük taş parçası (NRS 156).

Eski Türkçede *ḳaya* "kaya" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kaya"anlamını korumaktadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "kaya" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳayda "1. Nerede; **Ḫayda** Nerede 2. Nereye" (KıpTS 133).

ET. *kayda, kayuda, kayuta* Nerede, nereye (EUES 350).

Krg. *kayda* 1. Nerede ? (KS 420). 2. Nereye, hangi yere 3."Nerede, imkânsız, mümkün değil " anlamında kullanılır (KTS1151).

Kzk. *qayda* Nerede, nereye ? (KAZTTS 294).

Bşk. *ḳayza* Nerede (BŞKTS 343).

Kaz. Tat. *ḳayda* Nerede, hangi yerde (KZTTTS 280).

Krçmlkr. *ḳayda* Nerede (KMTS 241).

Kmk. *qayda* 1. Nerede 2. Nereye (KMKTS 255).

Krm. Tat. *qayda* Nerede; nereye (KTTRS 193).

Krym. *qayda* zm. Nerede (KKTS 257).

Kkp. *qayda* 1. Birinin veya bir şeyin durduğu, bulunduğu yeri, mekanı veya yöneldiği tarafı öğrenmek için sorulan soru; "nerde, nereye?" 2. "Mümkün değil, asla, olmaz, bir şey çıkmaz" anlamında söz (KKLPKTS 330).

Nog. *kayda* 1. Nerede 2. Nereye (NRS 137).

Eski Türkçede *kayda, kayuda, kayuta* "nerede, nereye" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "nerede; nereye" anlamındadır. Kelime çağdaş

Kıpçak lehçelerinin tamamında “nerede, nereye” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳaydan “Nereden” (KıpTS 133).

ET. *kayda, kayuda, kayuta* Nerede, nereye (EUES 350).

Krg. *kaydan* Nereden (KS 420).

Kzk. *qaydan* 1. Nereden 2. Nasıl (KAZTTS 294).

Bşk. *ḳayźan* Nereden (BŞKTS 343).

Kaz. Tat. *ḳaydan* Nereden (KZTTTS 280).

Krçmlkr. *ḳaydan* Nereden (KMTS 241).

Kmk. *qaydan* Nereden (KMKTS 255).

Krm. Tat. *qaydan* Nereden (KTTRS 193).

Krym. *qaydan* Nereden (KKTS 257).

Kkp. *qaydan* 1. Nereden, hangi yerden ? 2. Nasıl, ne şekilde ? (KKLPKTS 330).

Nog. *kaydan* Nereden (NRS 137).

Eski Türkçede *kayda, kayuda, kayuta* “nerede, nereye” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “nereden” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “nereden” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳayġana “Un ve yumurta ile yapılıp içine yağ dökülen tatlı” (KıpTS 133).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qayqana* Omlet, sahanda yumurta (KTTRS 193).

Krym. *qayğana* Kaygana (KKTS 257).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳayġana* "un ve yumurta ile yapılıp içine yağ dökülen tatlı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "omlet, sahanda yumurta; kaygana" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳayı, ḳayın III, ḳayu "Hangi" (KıpTS 133, 134).

ET. *ḳay* Nasıl, hangi; nere, nereye (EDPT 632).

Krg. *kay* Müstakilen nadir kullanılan bir istifham ve irtibat zamiri (pronom).dur (KS 419).

Kzk. *qay, qaysı* Hangi (TTSKAZS 243).

Bşk. *ḳay* Hangi (BŞKTS 340).

Kaz. Tat. *ḳay* 1. Hangi, hangisi ? 2. Bazı (KZTTTS 279).

Krçmlkr. *ḳaysı* 1. Hangi, hangisi 2. Her bir, her biri (KMTS 243).

Kmk. *qaysı* Hangi, hangisi ? (KMKTS 257).

Krm. Tat. *qaysı* Hangi, hangisi (KTTRS 194).

Krym. *qaysı* Hangisi (KKTS 259).

Kkp. *qay* Birçok aynı çeşit nesnenin hangisi olduğunu anlamak için sorulan soru, hangi, hangisi ? (KKLPKTS 330).

qaysı Hangisi, hangi ? (KKLPKTS 333).

Nog. *kaysı* Hangisi, kaçıncı (NRS 138).

Eski Türkçede *ḳay* "nasıl, hangi; nere, nereye" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hangi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin

tamamında “hangi” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳayın I, ḳayıŋ “Kayın ağacı” (KıpTS 133).

ET. *ḳaḏın* Kayın ağacı (EDPT 602).

Krg. *kayıŋ* Huş ağacı (KS 421).

Kzk. *qayıŋ* Kayın ağacı (KAZTTS 297).

Bşk. *ḳayın* Akağaç, huş (ağacı); kayın (BŞKTS 340).

Kaz. Tat. *ḳayın* Akçaağaç, kayın (KZTTTS 281).

Krçmlkr. *ḳayın* Kayın ağacı, akağaç (KMTS 242).

Kmk. *qayınağaç* Akağaç (KMKTS 256).

Krm. Tat. *aqqayın* Huş ağacı (KTTRS 43).

Krym. *kayın, kayn* Kayın, akağaç (Koçak, 2021, s. 79).

Kkp. *qayın* Ak kabuklu / yapraklı ağaç, kayın ağacı (KKLPKTS 331).

Nog. *kayın* Huş ağacı, huş ağacından yapılmış (NRS 139).

Eski Türkçede *ḳaḏın* “kayın ağacı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kayın ağacı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “huş ağacı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳayın II “Kayın baba, kaynata” (KıpTS 133).

ET *ḳayın ata* Kayın baba, kayınpeder (EDPT 602).

Krg. *kayın ata, kaynata* Kaynata, kayınpeder, kayınbaba (KTS 1154).

Kzk. *qayın ata* Kaynata (KAZTTS 297).

Bşk. *ḳayınata* Kayınbaba, kayınpeder (BŞKTS 340).

Kaz. Tat. *ḳayınata* Kaynata, kayınpeder (KZTTS 281).

Krçmlkr. *ḳayın ata* Kaynata (KMTS 242).

ḳayın Kayınbirader (KMTS 242).

Kmk. *qayın ata* Kaynata (KMKTS 256).

Krm. Tat. *ḳaynata* Kaynata, kayınpeder (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1247).

Krym. *qaynata* Kaynata, kayınpeder (KKTS 259).

Kkp. *qaynağa* 1. Gelinin, güveyin (damadın). yaşça büyük ataları, babaları. 2. Gelinin ağabeyi veya akrabası (soyu, sülalesi). tarafından yaşça büyük erkekler (Gelin ve damadın "kayınağa"sı olarak kabul edilirler.) (KKLPKTS 333).

Nog. *kayın ata* Kaynata (NRS 139).

kayın Eşlerin akrabaları (NRS 139).

Eski Türkçede *ḳayın ata* "kayın baba, kayınpeder" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kayın baba, kaynata" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kaynata" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "kayınbirader" ve Nogay Türkçesinde "eşlerin akrabaları" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳayın ana, ḳaynana "Kaynana, kayın valide" (KıpTS 133).

ET. *ḳayın ana* Kaynana, kayınvalide (EDPT 602).

Krg. *kayın ene, kaynene* Kaynana, kayınvalide (KTS1160).

Kzk. *kayın ene* Kaynana (KAZTTS 297).

Bşk. *ḳeyne* Kaynana, kayınvalide (BŞKTS 347).

Kaz. Tat. *ḳayınana* Kaynana, kayınvalide (KZTTTS 281).

Krçmlkr. *ḳayın ana* Kaynana (KMTS 242).

Kmk. *qayın ana* Kaynana (KMKTS 256).

Krm. Tat. *qaynana* Kaynana (KKTS 193).

Krym. *qayna, qaynana* Kaynana (KKTS 259).

Kkp.-ø

Nog. *kayın ana* Kaynana (NRS 139).

Eski Türkçede *ḳayın ana* "kaynana, kayınvalide" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kaynana, kayın valide" anlamındadır. Kelime çağdaş

Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "kaynana" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳayın ata, ḳaynata, ḳoyın ata "Kaynata, kayın baba" (KıpTS 133).

ET. *ḳayın ata* Kayın baba, kayın peder (EDPT 602).

Krg. *kayın ata, kaynata* Kaynata, kayınpeder, kayınbaba (KTS 1160).

Kzk. *qayın ata, kaynata* Kayın peder (KAZTTS 297).

Bşk. *ḳayınata, ḳaynata* Kayınbaba, kayınpeder (BŞKTS 340, 342).

Kaz. Tat. *ḳayınata* Kaynata, kayınpeder (KZTTTS 281).

Krçmlkr. *ḳayın ata* Kaynata (KMTS 242).

Kmk. *qayın ata* Kaynata (KMKTS 256).

Krm. Tat. *ḳaynata* Kaynata, kayınpeder (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1247).

Krym. *qaynata* Kaynata, kayınpeder (KKTS 259).

Kkp. *qaynağa* 1. Gelinin, güveyin (damadın). yaşça büyük ataları, babaları. 2. Gelinin ağabeyi veya akrabası (soyu, sülalesi). tarafından yaşça büyük erkekler (Gelin ve damadın "kayınağa"sı olarak kabul edilirler.) (KKLPKTS 333).

Nog. *kayın ata* Kaynata (NRS 139).

Eski Türkçede *ḳayın ata* "kayın baba, kayın peder" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kaynata, kayın baba" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kaynata" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳayıra, ḳayra I "Tekrar" (KıpTS 133).

ET. *ḳayra* Tekrar, yine (DTS 408).

Krg.-ø

Kzk. *qayıra* Tekrar, yine, bir daha, gene (KAZTTS 297).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳayra* “tekrar, yine” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “tekrar” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kazak Türkçesinde “tekrar” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳayırmas “Zararı yok” (KıpTS 133).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qayğırmas, qayırmas* Zararı yok, ziyanı yok; olur, peki, kabul, hoş (KMKTS 256).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳayırmas* “zararı yok” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece

Kumuk Türkçesinde "zararı yok, ziyanı yok; olur, peki, kabul, hoş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳayısı, ḳaysı II, ḳayusı "Hangisi" (KıpTS 133, 134).

ET. *ḳayu* Hangi, hangisi, ne (EUES 350).

Krg. *kaysı* 1. Hangi (KS 425). 2. Neresi, nerede 3. Ne, hangi şey 4. Mec. Yok, mevcut olmayan 5. "Faydası ne veya ne fayda" anlamlarında kullanılır (KTS 1167).

Kzk. *qaysı* Hangi, hangisi (KAZTTS 296).

Bşk. *ḳayhı* Hangi (BŞKTS 340).

ḳayhıhı Hangisi, hangi birisi (BŞKTS 340).

Kaz. Tat. *ḳaysı* 1. Hangi, hangisi? 2. Bazı, kimi 3. Bazısı, kimisi (KZTTTS 283).

Krçmlkr. *ḳaysı* 1. Hangi, hangisi 2. Her bir, her biri (KMTS 243).

Kmk. *qaysı* Hangi, hangisi ? (KMKTS 257).

Krm. Tat. *qaysı* 1. Hangi, hangisi 2. Kayısı (KTTRS 194).

Krym. *qaysı* 1. Kayısı 2. Hangisi (KKTS 259).

Kkp. *qaysı* Hangisi, hangi ? (KKLPKTS 333).

Nog. *kaysı* Hangisi, kaçıncı (NRS 138).

Eski Türkçede *ḳayu* "hangi, hangisi, ne" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hangi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "hangi, hangisi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳaymaḳ I "Kaymak" (KıpTS 134).

ET. *ḳaymaḳ* Kaymak (EDPT 636).

Krg. *kaymak* Kaymak (KS 422).

Kzk. *qaymaq* 1. Kaymak 2. *mec*. Toplumdaki üst tabaka, elit (KAZTTS 295).

Bşk. *ḳaymaḳ* Kaymak (BŞKTS 341).

Kaz. Tat. *ḳaymaḳ* 1. Kaymak (süt, yoğurt vb.). 2. Bir şeyin en iyisi, en değerli kısmı (KZTTTS 282). 3. *mec. seyr.* En ağır, ciddi, karmaşık kısım (TTAS 2017, s. 54, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 200).

Krçmlkr. *ḳaymaḳ* Kaymak, krema (KMTS 242).

Kmk. *qaymaq* Kaymak, krema (KMKTS 256).

Krm. Tat. *qaymaq* Kaymak, krema (KTTRS 193).

Krym. *qaymaq* Kaymak (KKTS 259).

Kkp. *qaymaq* 1. Süt veya benzeri sıvıların üzerindeki koyu tabaka, kaymak. 2. *ağ.* Bir şeyin en güzeli, önde geleni, değerlisi (KKLPKTS 332).

Nog. *kaymak* Kaymak, ekşi krema (çiğ ve pişmiş sütle yapılan) (NRS 137).

Eski Türkçede *ḳaymaḳ* "kaymak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kaymak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kaymak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "toplumdaki üst tabaka, elit", Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "bir şeyin en iyisi, en değerlisi, en önde gelen kısmı" yine Kazan-Tatar Türkçesinde "en ağır, ciddi, karmaşık kısım" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳayta I "Tekrar" (KıpTS 134).

ET.-ø

Krg. *kayta, kaytadan* Tekrar, bir daha, yeniden (KS 425).

Kzk. *qayta* 1. Gene, yine, tekrar 2. Bilakis, tersine olarak, tam tersine, tersine, aksine (KAZTTS 296).

Bşk. *ḳayta* Tekrar, yeniden (BŞKTS 343).

Kaz. Tat. *ḳaytadan* Yeniden, tekrar (KZTTTS 283).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qayta, qaytara* Gene, yine, yeniden, tekrar, yeni baştan, bir daha (KMKTS 257).

Krm. Tat. *ḳayta* Tekrar, bir daha (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1247).

Krym. *qayta* Bir kez (KKTS 259).

Kkp. *qayta* 1. Yeniden, tekrar 2. Gerisince, aksine (KKLPKTS 334).

Nog. *kayta* Yine, gene, tekrar, yeniden, bir daha (NRS 138).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳayta* I "tekrar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yine, tekrar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳaytarmaḳlıḳ "Döndürme" (KıpTS 134).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳaytaruv* Döndürme, geri çevirme, iade (KMTS 243).

Kmk. *qaytarıw* Qaytarmaq'tan iş is (KMKTS 257).

Krm. Tat. *qaytaruv* Geri verme, iade, iade etme; döndürme (KTTRS 194).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳaytarmaḳlıḳ* "döndürme" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "döndürme" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳaz, tübe ḳaz "Kaz" (KıpTS 134, 286).

ET. *kaz* Kaz (EDPT 679).

Krg. *kaz* 1. Kaz (kuş). 2. Kaz kaz: tıpış-tıpış (yürümeye alıştırırken çocuğa böyle söylerler) (KS 426).

Kzk. *qaz* Kaz (KAZTTS 291).

Bşk. *ḳaź* Kaz (BŞKTS 344).

Kaz. Tat. *ḳaz* 1. Kaz 2. Yaban kazı (KZTTTS 284). 3. Kaz etinden hazırlanan yemek (TTAS II, s. 20 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 673).

Krçmlkr. *ḳaz* Kaz (KMTS 243).

Kmk. *qaz* Kaz (KMKTS 258).

Krm. Tat. *qaz* Kaz (KTTRS 194).

Krym. *qaz* Kaz (KKTS 260).

Kkp. *qaz, ğaz* Ördekgiller familyasından olan kuş, kaz (KKLPKTS 334).

Nog. *kaz* 1. Kaz 2. *nida, kazları çağırırken seslenme şekli* (NRS 135).

Eski Türkçede *kaz* "kaz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kaz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kaz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "yürümeye alıştırılmaya çalışan çocuğa söylenen söz", Kazan-Tatar Türkçesinde "yaban kazı; kaz etinden hazırlanan yemek", Nogay Türkçesinde "nida, kazları çağırırken seslenme şekli" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. ḳazan, ḳazġan "Kazan, bakır kap" (KıpTS 135).

ET. *ḳazan, ḳazġan* Kazan (EDPT 684).

Krg. *kazan* Büyük tencere, kazan (KS 426).

Kzk. *qazan* 1. Büyük tencere, kazan 2. Metal eritmeye yarayan büyük kazan (KAZTTS 292).

Bşk. *ḳaźan* Kazan (BŞKTS 344).

Kaz. Tat. *ḳazan* 1. Kazan, tencere (KZTTTS 284). 2. *tek.* Sudan buhar almak ya da başka amaçlar için kullanılan büyük kapalı çanak. 3. *kon.* Su dibinde ya da yeryüzündeki büyük olmayan derin çukur. 4. *mec.* Bir şeyin kaynağı, en çok olduğu yer (TTAS II, ss. 20-21 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 200).

Krçmlkr. *ḳazan* Kazan, tencere (KMTS 243).

Kmk. *qazan* Kazan (KMKTS 258).

Krm. Tat. *qazan* Kazan, tencere (KTTRS 194).

Krym. *qazan* Kazan (KKTS 260).

Kkp. *qazan* 1. Bakır vb. madenlerden yapılan yemek pişirilmeye mahsus kap, kazan. 2. Metal, maden kaynatılan büyük kap (KKLPKTS 335).

Nog. *kazan* 1. Kazan 2. Avlu; ev, aile (sayı anlamında) (NRS 135).

Eski Türkçede *ḳazan, ḳazġan* "kazan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kazan, bakır kap" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kazan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "metal eritmeye yarayan büyük kazan", Kazan-Tatar Türkçesinde "sudan buhar almak ya da başka amaçlar için kullanılan büyük kapalı çanak, su dibinde ya da yeryüzündeki büyük olmayan derin çukur; bir şeyin kaynağı, en çok olduğu yer", Karakalpak Türkçesinde "metal, maden kaynatılan büyük kap", Nogay Türkçesinde ad aktarması yoluyla "avlu; ev, aile (sayı anlamında)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳazanç "Kazanç" (KıpTS 135).

ET. *kazġanç* Kazanç, fayda, yarar (EDPT 682).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qazanç* 1. Kâr 2. Ücret, gelir, kazanç (KMKTS 258).

Krm. Tat. *qazanç* Kazanç (KTTRS 194).

Krym. *qazanç* Kazanç (KKTS 260).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kazġanç* “kazanç, fayda, yarar” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kazanç” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde “kazanç” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde “kâr” anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. ķaz ayağı “Maydanoz” (KıpTS 135).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ķazayak* Düğün çiçeği (KMTS 243).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ķaz ayağı* “maydanoz” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde “düğün çiçeği” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ķazıķ, ķazuķ “Kazık” (KıpTS 135).

ET. *ķazuķ, ķazġuķ* Kazık, direk; kazılmış ark (EDPT 681).

Krg. *kazık* Kazık, kama (KS 427).

Kzk. *qazıq* 1. Kazık 2. *mec.* Direk (KAZTTS 293).

Bşk. *ķaźıķ* Kazık, direk, destek (BŞKTS 345).

Kaz. Tat. *ḳazıḳ* 1. Kazık 2. Bir sıralamada veya karnede en kötü not (KZTTTS 285).

Krçmlkr. *ḳazıḳ* 1. Kazık, lobut, sopa 2. Temel (KMTS 244).

Kmk. *qazıq* Kazık (KMKTS 259).

Krm. Tat. *qazıq* Kazık (KTTRS 194).

Krym. *qazıq* Kazık (KKTS 260).

Kkp. *qazıq* 1. Yere veya toprağa çakmak için ucu sivriltilen küçük ağaç veya demir, kazık. 2. *ağ.* Direk, temel, esas (KKLPKTS 335).

Nog. *kazık* Sivri uçlu direk, kazık (NRS 136).

Eski Türkçede *ḳazuḳ, ḳazġuḳ* "kazık, direk; kazılmış ark" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kazık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kazık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "direk", Kazan-Tatar Türkçesinde "bir sıralamada veya karnede en kötü not", Karaçay-Malkar Türkçesinde "temel" anlamında genişlemiştir.

Kıp. keben "Yığın, öbek" (KıpTS 135).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *köpene* Biçilmiş ot yığını, loda (KAZTTS 265).

keben Ot ve ekin yığını (Oba, 2019, s. 294).

Bşk. *keben* Ekin ya da saman yığını (BŞKTS 270).

Kaz. Tat. *kiben* Harman yığını, tınaz, dokurcun (KZTTTS 202).

Krçmlkr. *geben* Kuru ot yığını (KMTS 173).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *keben* Tınaz; dokurcun (KTTRS 155).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *keben* "yığın, öbek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "yığın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kebeş "Takke" (KıpTS 135).

ET. *kepez* Pamuk; başa giyilen şey, kalpak (EDPT 692).

Krg. *kebez* 1. Pamuk, pamuk ağacı (KS 428). 2. Bu bitkinin işlenmiş biçiminden yapılmış (KTS 1176).

Kzk. *kepeş* Takke, kep (KAZTTS 244).

Bşk. *kepes* 1. Kadife başlık 2. Önemsiz şapka (BŞKTS 275).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Kaz. Tat. *kepeç* 1. Kadife başlık 2. Kıymeti olmayan şapka (KZTTTS 193).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kepez* "pamuk; başa giyilen şey, kalpak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "takke" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kadife başlık, takke" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "pamuk, pamuk ağacı; bu bitkinin işlenmiş biçiminden yapılmış" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kebi, kibe, kibi, kibik II, kibin "Gibi" (KıpTS 135).

ET. *kib, kibi* Gibi (EDPT 687).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *kĕbi* Gibi (BŞKTS 270).

Kaz. Tat. *kĕbĕk, kĕbi* Gibi, benzer, … şeklinde (KZTTTS 196).

Krçmlkr. *kibik* Gibi (KMTS 212).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kibi* Gibi (KTTRS 161).

Krym. *gibi, gibik, kibik, kübik, kübük* Gibi (KKTS 177).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kib, kibi* "gibi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gibi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "gibi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kebit "Dükkân, oda" (KıpTS 135).

ET. *kebit* Mağaza, dükkân (EDPT 688).

Krg.-ø

Kzk. *kibit* Tahıl deposu (Oba, 2019, s. 310).

Bşk. *kibĕt* Dükkan, alışveriş merkezi; mağaza (BŞKTS 284).

Kaz. Tat. *kibĕt* Dükkan, satış mağazası (KZTTTS 202).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kebit* “mağaza, dükkân” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “dükkân, oda” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde “dükkân, mağaza; tahıl deposu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. keç, keçe III, kiç “Geç” (KıpTS 135, 147).

ET. *kéç* Geç vakit, akşam (EDPT 692).

Krg. *keç* 1. Geç vakit (KS 428). 2. Akşam, gündüzün son ve gecenin ilk saatleri 3. Yavaş, çabuk karşıtı 4. Son, ilk karşıtı (KTS 1177).

Kzk. *keş* 1. Günün karanlık olmaya başladığı vakti, akşam 2. Kararlaştırılan, beklenen veya alışılan zamandan sonra, geç (KAZTTS 250).

Bşk. *kis* 1. Akşam 2. Akşamleyin (BŞKTS 289).

Kaz. Tat. *kiç* 1. Akşam 2. Akşamleyin (KZTTTS 202). 3. Kun-, yukla- kelimelerinin yanında ‘gece’ anlamını bildirir. 4. *mec. seyr.* Bir şeyin sonu, bitişi. 5. Geç (TTAS II, s.115 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 211). 6. *mec.* şiir. Karanlık, kaygılı belirsizlik (TTAS 2017, s. 292, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 211).

Krçmlkr. *keç* Geç, geç vakit, gecikmiş (KMTS 206).

Kmk. *geç* Geç, geç vakit (KMKTS 132).

Krm. Tat. *keç* Geç (KTTRS 155).

Krym. *kec* Akşam (Koçak, 2021, s. 90).

keç 1. Gece 2. Geç; **kec** (Koçak, 2021, s. 90).

Kkp. *keş* 1. Karanlık çöktüğü vakit, akşam vakti. 2. Geç, sonra, daha sonra (KKLPKTS 269).

Nog. *keş* Geç vakit, akşam (Atay, 1998, s. 274).

Eski Türkçede *kéç* “geç vakit, akşam” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “geç” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde “geç” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve

Karakalpak Türkçesinde "akşam", Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "bir şeyin sonu, bitişi", yine Kazan-Tatar Türkçesinde "karanlık, kaygılı belirsizlik" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. keçe I, keşe, keyce, kiçe "Gece" (KıpTS 135, 141, 142, 147).

ET. *kéçe* Gece; akşam (EDPT 693).

Krg. *keçee* 1. Dün; geçenlerde 2. Akşam (KS 428). 3. Gece, eğlence, anma vb. amaçlarla geceleyin düzenlenen toplantı (KTS 1178).

Kzk. *keşe* 1. Dün 2. *mec*. Geçenlerde, geçende 3. Gece (KAZTTS 250).

Bşk. *kise* 1. Dün, önceki gün 2. Akşam 3. Gece 4. Düzenlenen gece, tören (BŞKTS 289).

kisĕ Akşamleyin, akşam vakti (BŞKTS 289).

Kaz. Tat. *kiçe* 1. Dün 2. Akşam (KZTTTS 202). 3. Yakın geçmişte, çoktan değil. 4. Misafirler ile geçirilen gece meclisi. 5. Herhangi bir şeye bağışlanan, akşam yapılan toplantı (TTAS II, s. 116 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 211). 6. esk. Gece, günün en karanlık vakti. 7. dinî. Ölen kişiyi anma günü. *Merḫümněŋ cidĕ kiçesĕn uzdıruv* (TTAS 2017, s. 292, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 211).

Krçmlkr. *keçe* Gece (KMTS 206).

Kmk. *geçe* 1. Gece 2. Gece (tören, şölen) (KMKTS 132).

Krm. Tat. *gece* Gece (KTTRS 123).

Krym. *gece, geçe, keçe* Gece (KKTS 213).

Kkp. *keşe* Gece (KKLPKTS 269).

Nog. *keşe* Gece (NRS 164).

Eski Türkçede *kéçe* "gece; akşam" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gece" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "gece" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "dün", Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "akşam", Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde "gece düzenlenen tören", Kazan-Tatar Türkçesinde "yakın

geçmişte, çoktan değil; misafirler ile geçirilen gece meclisi; ölen kişiyi anma günü" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kek "Kin" (KıpTS 136).

ET. *kek* Nefret, kin, düşmanlık, öç (EDPT 707).

Krg. *kek* 1. İntikamçılık, öçalma, kin (KS 430). 2. Bir tür tüfek (KTS 1181).

Kzk. *kek* 1. Kin, öç, intikam (KAZTTS 239).

Bşk. *kik* Kin, nefret, intikam (BŞKTS 284).

Kaz. Tat. *kine* Kin, gizli düşmanlık (KZTTTS 207).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *kek* Kin, öç, intikam (KKLPKTS 261).

Nog. *kek* 1. İntikam 2. Kin, öfke (NRS 158).

Eski Türkçede *kek* "nefret, kin, düşmanlık, öç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kin" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "nefret, kin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. keklik, kiklik "Keklik" (KıpTS 136, 148).

ET. *keklik* Keklik (EDPT 710).

Krg. *kekilik* Kaya kekliği, kızıl keklik (KS 431).

Kzk. *kekilik* Keklik (KAZTTS 239).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *keklik* Keklik (KTTRS 156).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *keklik* "keklik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "keklik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde "keklik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. keleb "İp, iplik yumağı" (KıpTS 137).

ET. *keleb* İp, iplik yumağı (EDPT 716).

Krg. *kelep* Kangal, çile biçiminde olan iplik (KS 433).

Kzk. *kelep* Yumak, kelep (KAZTTS 240).

Bşk. *kelebe* Keçe pamuğuna eklenip katlanmış ip (BŞKTS 272).

Kaz. Tat. *kilep* Çile, tura (KZTTS 204).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *kelep* Yumak haline getirilmiş ip, kelep (KKLPKTS 262).

Nog. *kelep* 1. Makara 2. Yumak (NRS 159).

Eski Türkçede *keleb* "ip, iplik yumağı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ip, iplik yumağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yumak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Nogay Türkçesinde "makara" anlamıyla da genişletmiştir.

Kıp. kelebek, köbelek I "Kelebek" (KıpTS 137, 156).

ET. *kelebek, kepeli* Kelebek (EDPT 716).

käläpi Kelebek (EUES 354).

Krg. *köpölök* 1. Kelebek 2. Küçük cins kelebeklerin genel adıdır (KS 505). 3. *mec.* Çocuklar için söylenen sevgi sözcüğü (KTS 1370).

Kzk. *köbelek* Kelebek (KAZTTS 257).

Bşk. *kübelek* 1. Kelebek 2. Kadına sevgi sözgü olarak söylenir. 3. Bir Başkurt boyunun adı (BŞKTS 305).

Kaz. Tat. *kübelek* 1. Kelebek (KZTTTS 234). 2. *mec. kon*. Papyon (TTAS II, s. 280 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 237). 3. *mec.* kübelegĕm [sevme sözü]. 4. *mec.* Fahişe. 5. sf. Kelebek şeklindeki. 6. *sf.* Yumuşak, iri taneli (kar hakkında). (TTAS 2017, s. 523, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 237).

Krçmlkr. *köbelekke* Kelebek (KMTS 215).

Kmk. *göbelek* Kelebek (KMKTS 138).

Krm. Tat. *köbelek* Kelebek (KTTRS 170).

Krym. *köbelek* Kelebek (KKTS 226).

Kkp. *gübelek* Kelebek (KKLPKTS 173).

Nog. *küpelek* 1. Kelebek 2. Keyif, haz 3. *mec.* Hafif, hızlı (NRS 194).

Eski Türkçede *käläpi, kelebek, kepeli* "kelebek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kelebek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kelebek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "sevgi sözü", Kırgız Türkçesinde "küçük cins kelebeklerin genel adı", Başkurt Türkçesinde "bir Başkurt boyunun adı; küçük göl, küçük su birikintisi", Kazan-Tatar Türkçesinde "papyon.; kelebek şeklindeki; yumuşak, iri taneli (kar hakkında). ve argolaşarak "fahişe", Nogay Türkçesinde keyif, haz; hafif, hızlı" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. keleben, kelepen, keleppen "Miskinlik hastalığına uğrayan kimse, cüzzamlı" (KıpTS 137).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *kelepen* 1. Cüzzam 2. Çirkin, iğrenç, pis; alçak, kötü kalpli; zararlı (KMTS 207).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *keleben, kelepen, keleppen* "miskinlik hastalığına uğrayan kimse, cüzzamlı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "cüzzam" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi "çirkin, iğrenç, pis; alçak, kötü kalpli" açıklamasıyla uzak anlama geçmiştir

Kıp. keli I "Havan topu, tokmak" (KıpTS 137).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *keli* Havan, dibek (KAZTTS 241).

Bşk. *kilĕ* Havan, dibek; deri yumuşatmak için kullanılan kap (BŞKTS 285).

Kaz. Tat. *kilĕ* Havan, dibek (KZTTTS 205).

Krçmlkr. *keli* Havan (KMTS 207).

Kmk. *keli* Havan (dövüp ezmek için) (KMKTS 176).

Krm. Tat. *keli* Havan; döveç (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1093).

Krym. *keli* Dibek (KKTS 215).

Kkp. *keli* Tahılları dövmeye, ezmeye, ayıklamaya yarayan sert ağaçtan yapılmış dibek, soku (KKLPKTS 263).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *keli* I "havan topu, tokmak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "havan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kelin "Gelin" (KıpTS 137).

ET. *kelin* Küçük kardeş ya da erkek çocuktan birinin eşi, gelin (EDPT 719).

Krg. *kelin* 1. Gelin 2. Genç kadın (KS 434). 3. Yeni evlenmiş kadın 4. Gelin, oğlan ve küçük erkek kardeşin eşi. 5. Gelin, kendinden küçük akrabaların eşi 6. Yeni evlenmiş veya genç evli kadınlar için söylenir (KTS 1187).

Kzk. *kelin* Gelin (KAZTTS 241).

Bşk. *kilĕn* Gelin, genç kız (BŞKTS 285).

Kaz. Tat. *kilĕn* 1. Gelin, genç kız (KZTTTS 205). 2. Oğulun ya da küçük erkek kardeşin hanımı. 3. Genellikle daha büyüklerin genç hanımlara hitap sözü (TTAS II, s. 94 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 212).

Krçmlkr. *kelin* Gelin (KMTS 207).

Kmk. *gelin* Gelin (KMKTS 133).

Krm. Tat. *kelin* Gelin (KTTRS 157).

Krym. *gelin, kelin* Gelin (KKTS 175).

Kkp. *kelin* 1. Gelin, çocuğunun veya kardeşinin hanımı 2. Kardeş ve akrabaların kendinden küçük olanların hanımlarına hitap tarzı. 3. Bütün genç kadınlar için kullanılan söz, gelin, gelin hanım (KKLPKTS 263).

Nog. *kelin* Gelinlik kız, gelin (NRS 159).

Eski Türkçede *kelin* "küçük kardeş ya da erkek çocuktan birinin eşi, gelin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gelin" anlamındadır. Kelime

çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "gelin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "oğulun ya da küçük erkek kardeşin hanımı", Kırgız Türkçesinde "genç kadın; yeni evlenmiş kadın; gelin, kendinden küçük akrabaların eşi; yeni evlenmiş veya genç evli kadınlar için söylenen söz", Kazan-Tatar Türkçesinde "genellikle daha büyüklerin genç hanımlara hitap sözü", Karakalpak Türkçesinde "bütün genç kadınlar için kullanılan söz, gelin, gelin hanım" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kelte II "Keler, kertenkele" (KıpTS 137).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *kelte* Kertenkele (BŞKTS 272).

Kaz. Tat. *kelte* Kertenkele (KZTTTS 192).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kelte* II "keler, kertenkele" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kertenkele" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. keme, kemi, kime, kimi "Gemi" (KıpTS 137, 148, 149).

ET. *kemi* Gemi (EDPT 721).

Krg. *keme* Büyük sandal, gemi, vapur (KS 435).

Kzk. *keme* Gemi (KAZTTS 242).

Bşk. *keme* Gemi, tekne (BŞKTS 273).

Kaz. Tat. *keme* Kayık, sandal (KZTTTS 192).

Krçmlkr. *keme* Gemi (KMTS 208).

Kmk. *geme* Gemi (KMKTS 134).

Krm. Tat. *gemi* 1. Gemi 2. Vapur (KTTRS 123).

Krym. *gemi* 1. Gemi 2. Nuh'un gemisi (KKTS 175).

Kkp. *keme* Kayık; gemi, vapur (KKLPKTS 264).

Nog. *keme* Gemi (NRS 159).

Eski Türkçede *kemi* "gemi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gemi" anlamını korumaktadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "gemi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır

Kıp. kemeçi, kemiçi, kimeçi "Gemici" (KıpTS 137, 148).

ET. *kemiçi* Gemici (EDPT 722).

Krg. *kemeçi* Sandalcı; salcı, araba gemicisi (KS 435).

Kzk. *kemeşi* 1. Gemici 2. Gemi ustası, tayfa, bahriyeli (KAZTTS 242).

Bşk. *kemesĕ* Gemici, gemi kaptanı (BŞKTS 273).

Kaz. Tat. *köymeçĕ* Gemici (KZTTTS 231).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *gemeçi* 1. Gemi kılavuzu, kılavuz 2. Gemici, denizci 3. Gemi yapım uzmanı, gemi inşaat uzmanı (KMKTS 134).

Krm. Tat. *gemici* 1. Denizci 2. Tayfa (KTTRS 123).

Krym. *gemici* Gemici (KKTS 175).

Kkp. *kemeşi* 1. Suda kayık (gemi). yürüten kişi, kayıkçı, gemici 2. Kayık yapan, kayık (gemi). ustası (KKLPKTS 264).

Nog.-ø

Eski Türkçede *kemiçi* "gemici" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gemici" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "gemici" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "gemi ustası", Kumuk Türkçesinde "gemi kılavuzu, kılavuz", Kırım-Tatar Türkçesinde "tayfa" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kemirçek "Kemik ucundaki yumuşak kemik, kıkırdak" (KıpTS 137).

ET.-ø

Krg. *kemirçek* Kıkırdak (KS 436).

Kzk. *şemirşek* Damarsız bağ dokusu, kıkırdak (KAZTTS 671).

Bşk. *kiměrsek* Kıkırdak (BŞKTS 286).

Kaz. Tat. *kiměrçek* Kıkırdak (KZTTTS 206).

Krçmlkr. *kemirçek* Kıkırdak (KMTS 208).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kemirçek* Kemircik; kemirdek (KTTRS 157).

Krym.-ø

Kkp. *şemirşek* Kıkırdak (KKLPKTS 538).

Nog. *kekirdevik, kemirşik* Kıkırdak (NRS 160).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kemirçek* "kemik ucundaki yumuşak kemik, kıkırdak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kıkırdak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kentli "Kentte oturan" (KıpTS 139).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *kentli* 1. Şehirli, kentli 2. Köylü, köyde, avılda yaşayan (KKLPKTS 265).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kentli* "kentte oturan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karakalpak Türkçesinde "kentli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kep "Kalıp" (KıpTS 139).

ET. *kib* Kalıp, vücut (EDPT 686).

Krg.-ø

Kzk. *kep* Kalıp, şekil; başlık, kep (Oba, 2019, s. 308).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *keb, kep* Kalıp (KMTS 209).

Kmk. *kep* Kalıp (kerpiç, tuğla dökmek için); kalıp (şapka için) (KMKTS 177).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *kep* 1. Bir şeyin dış kısmı, kabuğu; vücut, beden; deri. 2. Kuş vb. ev veya av hayvanlarının içi boşaltılıp saman vb. şeylerle doldurulan maketi (KKLPKTS 266).

Nog. *kep* Şekil, şablon, model, kalıp (NRS 161).

Eski Türkçede *kib* “kalıp, vücut” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kalıp” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “kalıp” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kepes “Şapka” (KıpTS 139).

ET. *kepez* Pamuk; başa giyilen şey, kalpak (EDPT 692).

Krg. *kebez* 1. Pamuk, pamuk ağacı (KS 428). 2. Bu bitkinin işlenmiş biçiminden yapılmış (KTS 1176).

Kzk. *kepeş* Takke, kep (KAZTTS 244).

Bşk. *kepes* 1. Kadife başlık 2. Önemsiz şapka (BŞKTS 275).

Kaz. Tat. *kepeç* 1. Kadife başlık 2. Kıymeti olmayan şapka (KZTTTS 193).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kepez* “pamuk; başa giyilen şey, kalpak” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “şapka” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “kadife başlık, takke” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “pamuk, pamuk ağacı; bu bitkinin işlenmiş biçiminden yapılmış” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kerbüç, kerpiç, kerpüç, kilürpiç, kirpiç, kürbüç “Kerpiç, tuğla” (KıpTS 139, 140, 148, 150, 169).

ET. *kerpiç* Kerpiç, tuğla (EDPT 737).

Krg. *kirpiç* Kerpiç (KS 474).

Kzk. *kirpiş* Tuğla, kerpiç (KAZTTS 283).

Bşk. *kirbĕs* Tuğla, kerpiç (BŞKTS 288).

Kaz. Tat. *kirpĕç* 1. Kerpiç, tuğla 2. Kerpiçten yapılmış (KZTTTS 212). 3. sf. Kerpiç yapma ile ilgili. 4. Bu şekilde yapılan çeşitli şey, materyal. 5. sf. Bunun şeklindeki. 6. sf. kon. Oyun kartında: kırmızı eşkenar dörtgenler koyulan (TTAS II, s. 104 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 214).

Krçmlkr. *kirpiç* Kerpiç, tuğla (KMTS 213).

Kmk. *kerpiç* Tuğla, kerpiç (KMKTS 177).

Krm. Tat.-ø

Krym. *kirpiç* Kerpiç (KKTS 225).

Kkp. *gerbiş* Kerpiç (KKLPKTS 168).

Nog. *kerbiş* Kerpiç (NRS 161).

Eski Türkçede *kerpiç* "kerpiç, tuğla" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kerpiç, tuğla" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kerpiç, tuğla" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "kerpiçten yapılmış; kerpiç yapma ile ilgili.; bu şekilde yapılan çeşitli şey, materyal; bunun şeklindeki.; oyun kartında: kırmızı eşkenar dörtgenler koyulan" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. kerçek, kerşek, kirçek, kirşek "Gerçek, doğru, hakiki" (KıpTS 139, 140, 149, 150).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kerçek* Gerçek (KTTRS 158).

Krym. *gerçek, kerçek* Gerçek (KKTS 176).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kerçek, kerşek, kirçek, kirşek* "gerçek, doğru, hakiki" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "gerçek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kerek, kirek "Gerek, gerekli" (KıpTS 139, 149).

ET. *kerek, kergek* Gerek, lazım (EDPT 741).

Krg. *kerek* 1. Lazım, gerek, lüzumlu, zaruri (KS 441). 2. Gereklilik kipi çekiminde kullanılır (KTS 1202).

Kzk. *kerek* Gerek, lazım (KAZTTS 246).

Bşk. *kerek* 1. Gerek, lüzum; talep edilmeyi gerekli olmayı bildirir 2. Gerekli, lüzumlu (BŞKTS 276).

Kaz. Tat. *kirek* 1. Gerek, lüzum 2. Bir şeye ihtiyacı olma 3. Gerekli (KZTTTS 210).

Krçmlkr. *kerek* 1. Gerek, lazım, ihtiyaç 2. Alet, edevat (KMTS 209).

Kmk. *gerek* 1. Gerek, lazım; gerekli, lüzumlu 2. Lazım, gerek, galiba (zan ifadesi için kullanılır.) (KMKTS 135).

Krm. Tat. *kerek* Gerek (KTTRS 158).

Krym. *gerek, kerek* Gerek, gerekli (KKTS 176).

Kkp. *kerek* Gerek, lazım (KKLPKTS 267).

Nog. *kerek* Gerekli, lâzım; zorunlu, gereken; gereklidir, lâzımdır (NRS 162).

Eski Türkçede *kerek, kergek* "gerek, lazım" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gerek, gerekli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak

lehçelerinin tamamında “gerek, gerekli, lazım” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kerey I “Ustura” (KıpTS 139).

ET. *kerey* Ustura (EDPT 748).

Krg.-ø

Kzk. *erey* Ustura, jilet (KTAS 318b akt. Oba, 2019, s. 311).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kerey* “ustura” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “ustura” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kazak Türkçesinde “ustura, jilet” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. keriş I “Tartışma, çekişme, kavga” (KıpTS 139).

ET. *keriş* Kavga, çekişme (EDPT 747).

Krg. *keriş* 1. Çekişme, kavga; ağız kavgası 2. Tutuşma, kapışma (KS 442). 3. Kavga, savaş (KTS 1204).

Kzk. *keris* Kavga, tartışma, çekişme, çatışma (KAZTTS 247).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *keriş* "kavga, çekişme" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tartışma, çekişme, kavga" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kazak Türkçesinde "kavga, çekişme" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "ağız kavgası; tutuşma, kapışma; savaş" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kerki "Küçük balta, nacak, keser" (KıpTS 139).

ET. *kerki* Keser, küçük balta, nacak (EDPT 471).

Krg. *kerki* Keser (KS 442).

Kzk. *kerki* Kısa balta (KTAS 319b akt. Oba, 2019, s. 312).

Bşk. *kirke* Kazma; külünk (BŞKTS 288).

Kaz. Tat. *kirka* Kazma, külünk (KZTTTS 212).

Krçmlkr. *kerki* Keser, yontma aleti (KMTS 210).

Kmk. *kirka* Kazma (KMKTS 178).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kerki* "keser, küçük balta, nacak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "küçük balta, nacak, keser" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "keser, balta, kazma" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kerkü "Üzerinde bir şey dokunan tezgah" (KıpTS 139).

ET. *kergü* Kazık, bir odun kazık (EUES 358).

Krg.-ø

Kzk. *kergi* Deriyi kurutmak için kullanılan gergi (KAZTTTS 245).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *kerki* Keser, yontma aleti (KMKTS 210).

Kmk. *gergi* 1. Gergef, kasnak 2. Bir şeyi germe, açma için tertibat (KMKTS 135).

Krm. Tat. *kergi* Gergi (KTTRS 159).

Krym.-ø

Kkp. *kergi* İçine genellikle tabak, kaşık, çatal vb. şeyler konulan iki kapaklı, raflı dolap (KKLPKTS 267).

Nog. *kergi* Çember (NRS 161).

Eski Türkçede *kergü "*kazık, bir odun kazık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "üzerinde bir şey dokunan tezgah" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "gergi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "bir şeyi germe, açma için tertibat", Karakalpak Türkçesinde "içine genellikle tabak, kaşık, çatal vb. şeyler konulan iki kapaklı, raflı dolap" anlamında genişlemiştir.

Kıp. kermen, kirman "Şehir" (KıpTS 139, 150).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *kermen* Şehir (KMTS 210).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *kerman* Kale (KKTS 219).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kermen, kirman* "şehir" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "şehir" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karayim Türkçesinde "kale" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. kerpik, kirbik, kirbük, kirfik, kirpik "Kirpik" (KıpTS 140, 149, 150).

ET. *kirpik* Kirpik (EDPT 737).

Krg. *kirpik* Kirpik (KS 474).

Kzk. *kirpik* Kirpik (KAZTTS 283).

Bşk. *kĕrpĕk* Kirpik (BŞKTS 277).

Kaz. Tat. *kĕrfĕk* Kirpik (KZTTTS 199).

Krçmlkr. *kirpik* Kirpik (KMTS 213).

Kmk. *kirpik* Kirpik (KMKTS 178).

Krm. Tat. *kirpik, kirpiçik* Kirpik (KTTRS 163) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1127).

Krym. *kirpik* Kirpik (KKTS 225).

Kkp. *kirpik* Kirpik (KKLPKTS 274).

Nog. *kirpik* Kirpik (NRS 166).

Eski Türkçede *kirpik* "kirpik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kirpik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kirpik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kersen “Ağaçtan hamur teknesi” (KıpTS 140).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *kersen* Ağaçtan yapılmış büyük kap (KAZTTS 247).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *kerşen* Yalak; tekne (ağaçtan veya taştan) (KMKTS 177).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *kersen* Tabaktan daha büyük, ağaçtan yapılma tabak, kap (KKLPKTS 268).

Nog. *kerşen* Oluk (NRS 163).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kersen* “ağaçtan hamur teknesi” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “ağaçtan yapılmış kap, tekne” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kerşen, kirşen “Allıktan önce sürülen yağ, krem” (KıpTS 140, 150).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *kĕrşen* Pudra (BŞKTS 278).

Kaz. Tat. *kĕrşen* Pudra (KZTTTS 199).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kerşen, kirşen* "allıktan önce sürülen yağ, krem" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Kazan Türkçesinde "pudra" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kertek I, kirdek, kirtek "Gelin odası, gerdek" (KıpTS 140, 149, 150).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *kirtek* Gelin ve damadın gerdek gecesini geçirdikleri oda ya da özel çadır, ev (TTAS 2017, s. 275, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 807).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *kertek* 1. Örtü 2. Çadır 3. Gerdek (KKTS 219).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kertek* I, *kirdek*, *kirtek* "gelin odası, gerdek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "gelin odası, gerdek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kertek II "Kiler" (KıpTS 140).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *kerte, kertek* Kiler, ambar (Oba, 2019, s. 313).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *kirtek* Gelin ve damadın gerdek gecesini geçirdikleri oda ya da özel çadır, ev (TTAS 2017, s. 275, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 807).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *kertek* 1. Örtü 2. Çadır (KKTS 219).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kertek* II "kiler" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesinde "kiler, ambar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime Kazan-Tatar Türkçesinde "gelin ve damadın gerdek gecesini geçirdikleri oda ya da özel çadır, ev", Karayim Türkçesinde "örtü; çadır" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kerti, kirti "Doğru, hakiki, gerçek" (KıpTS 140, 150).

ET. *kertü* Gerçek, hakikat, doğru, candan, samimi; gerçeklik, hakikat, doğruluk, mevcudiyet faktörü (EUES 366).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *kerti* 1. Gerçek, doğru, hakikat 2. Sadık, dürüst (KMTS 210).

Kmk. *gerti* 1. Gerçek, doğru, hakiki, samimi 2. Evet, gerçekten, hakikaten, sahi, sahiden (KMKTS 135).

Krm. Tat.-ø

Krym. *kerti sf.* Kesin; *zf.* doğrusu (KKTS 219).

Kkp.-ø

Nog. *kerti* Gerçek, hakikat, realite (Güllüdağ, 1998, s. 325).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kerti, kirti* "doğru, hakiki, gerçek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim ve Nogay Türkçesinde "gerçek, doğru, kesin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kertik "Kertik, kertilmiş, çentik atılmış" (KıpTS 140).

ET. *kertük* Kertik (EDPT 739).

Krg. *kertik* Çentik, Kertik (KS 442).

Kzk. *kertik* Kertik, oyuk (KAZTTS 247).

Bşk. *kirtĕk* Çentik, kertik (BŞKTS 288).

Kaz. Tat. *kirtĕk* Kertik, nişan (KZTTTS 212).

Krçmlkr. *kertik* Çentik, kertik (KMTS 210).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kertik* Kertik (KTTRS 159).

Krym. *kertik* Kertik (KKTS 219).

Kkp. *gertik, gertpe* Kertik (KKLPKTS 168).

Nog. *kertik* Nişan; işaret, çentik, damga (NRS 162).

Eski Türkçede *kertük* "kertik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kertik, kertilmiş, çentik atılmış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kertik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kertilik, kertlep "Hakiki, doğru, samimi" (KıpTS 140).

ET. *kertülüg* Gerçekli, gerçek ..., inançlı (EUES 367).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *kertilik* Gerçeklik, hakikat (KMTS 210).

Kmk. *gertilik* Gerçek, hakikat, gerçeklik; doğruluk (KMKTS 135).

Krm. Tat.-ø

Krym. *kertilik* Doğruluk (KKTS 219).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kertülüg* "gerçekli, gerçek ..., inançlı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "hakiki, doğru, samimi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "gerçeklik, doğruluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kertme II "Armut" (KıpTS 140).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *kertme* Armut (KMTS 210).

Kmk. *gertme* Armut (KMKTS 135).

Krm. Tat. *kertme, kertüv* Yabani armut çeşidi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1107).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *kertpe* Armut (Atay, 1998, s. 274).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kertme* II "armut" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "armut" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kesegen, kisgen "Kesici, keskin" (KıpTS 140, 150).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *kesüşi* "Kesen adam" *ağaş kesüşi* "ağaç kesici, oduncu" (Oba, 2019, s. 315).

Bşk. *kiśkĕn* 1. Çok tesirli, güçlü 2. Keskin 3. Pek 4. Merhametsiz, kötü, yaramaz 5. Pek açık, aleni (BŞKTS 290).

Kaz. Tat. *kiskĕn* 1. Çok tesirli, güçlü 2. Keskin 3. Pek 4. Merhametsiz, kötü, yaramaz 5. Pek açık, leni (KZTTTS 214).

Krçmlkr. *kesgiç* Keski, demir ya da taş kesmeye yarayan alet (KMTS 211).

Kmk. *gesgiç* Keski, kesici, kalem (KMKTS 136).

Krm. Tat. *keskin* Keskin (KTTRS 160).

Krym. *keskin* Keskin (KKTS 220).

Kkp. *keskin* Keskin; açık; etkili (KKLPKTS 269).

Nog. *keskin* Keskin (NRS 163).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kesegen, kisgen* "kesici, keskin" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "keskin, kesici" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "çok tesirli, güçlü; pek; merhametsiz, kötü, yaramaz; pek açık, aleni" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kesek I, kisek "1. Kesek, sağlam toprak parçası 2. Ekmek dilimi 3. Parça" (KıpTS 140, 150).

ET. *kesek* Kesek, taş veya toprak parçası (EDPT 749).

Krg. *kesek* 1. Parça, topak, kesek 2. Kurumuş balçık topu: kesek (ayakyolunda iş bitirdikten sonra kullanılır) (KS 442).

Kzk. *kesek* 1. Tuğla, kerpiç 2. *mec*. Büyük, kocaman, iri (KAZTTS 248).

Bşk. *kišĕk* 1. Kesik, kesilmiş 2. Budanmış 3. *mat.* Bölüm 4. Birden, aniden (BŞKTS 289).

Kaz. Tat. *kisek* 1. Bütünün bir parçası, bölüm, kısım 2. Cüz 3. Dilim, lokma 4. Bölüm 5. Bölge 6. Tane 7. Birden, aniden (KZTTTS 212). 8. Bütün bir organizmanın, mekanizmanın terkip elementi. 9. Aynı türde olanşeylerin bir tanesi, standart miktarı. 10. Doldurulan standart hacimli paket. 11. Üst üste konulan yığmadan ibaret tomar (kağıt şeyler hakkında). 12. *mec. kon*. Bir kişiyi ya da bir şeyi aşağılayarak konuşurken kullanılan söz. 13. iye. *kisegĕm*. Kendinden önce gelen 'can', 'begır' sözleri ile birlikte sevme sözü olarak kullanılır (TTAS II, s.109 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 215). 14. *dil b.* Kelimenin ya da söylemin gramatik fonksiyona sahip olan bir kısmı (TTAS 2017, s. 277, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 215).

Krçmlkr. *kesek* Parça, kısım (KMTS 210).

Kmk. *gesek* 1. Parça, pasaj 2. Parça, lokma, dilim (KMKTS 135).

Krm. Tat. *kesek* Kesek (KTTRS 159).

Krym. *kesek* Kesek (KKTS 220).

Kkp. *kesek* Topraktan, çamurdan dört köşe biçiminde yapılıp kurutulan parça, kerpiç (KKLPKTS 268).

Nog. *kesek* Bölüm, parça, dilim, kırıntı, artık (Atay, 1998, s. 274).

Eski Türkçede *kesek* "kesek, taş veya toprak parçası" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kesek, sağlam toprak parçası; ekmek dilimi; parça" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak "kesek, parça", Kırgız, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "parça" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi, Kazak Türkçesinde "büyük, kocaman, iri", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde matematik alanında terimleşerek "bölüm", Kazan-

Tatar Türkçesinde somut ve mecaz anlamlarla ve dil bilimi alanında terimleşerek genişlemiştir. Ayrıca yine Kazan-Tatar Türkçesinde mecazlaşarak aşağılama sözü olarak da genişlemiştir.

Kıp. keseltki, kesürtüki "Semender, büyük kertenkele" (KıpTS 140, 141).

ET. *käsilgü* Kertenkele (EUES 359).

Krg. *keskeldirik* Kertenkele (KS 444).

Kzk. *kesirtke* 1. Kertenkele (KAZTTS 249). 2. Çekirge (KAZS 132).

Bşk. *kĕsĕrtkĕ* Çekirge (BŞKTS 279).

Kaz. Tat. *kesertkĕ, kelte* Kertenkele (KZTTTS 192 - 194).

Krçmlkr. *keselekge, keselekke* Kertenkele (KMTS 211).

Kmk. *gesertki* Kertenkele (KMKTS 136).

Krm. Tat. *kesertki* Kertenkele (KTTRS 159).

Krym. *kesertki* Kertenkele (KKTS 220).

Kkp. *kesirtke, gesirtge* Uzun kuyruklu, vücudu küçük pullarla kaplı küçük sürüngenlerin bir türü, kertenkele (KKLPKTS 268).

Nog. *kesertki* Kertenkele (NRS 163).

Eski Türkçede *käsilgü* "kertenkele" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "semender, büyük kertenkele" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kertenkele" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kesertke "Çekirge" (CCII 737).

ET.-ø

Krg. *çegirtke* 1. Çekirge. 2. Cırlak (ocak çekirgesi). 3. Ekinleri harap eden iri çekirge (KS 259).

Kzk. *kesirtke* Çekirge (KAZS 132).

Bşk. *kĕsĕrtkĕ* Çekirge (BŞKTS 279).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *çeŋertki* 1. Çekirge 2. Çayır Çekirgesi (KMKTS 101).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *şegertke* Çekirge (Ergönenç, 2019, s. 54).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde kesertke "çekirge" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "çekirge" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. keser "Ağaç kesilen alet, keser" (KıpTS 140).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *keser* İlmek bıçağı (halı dokumada kullanılır.) (KAZTTS 248).

Bşk. ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *keser* "ağaç kesilen alet, keser" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden

sadece Kazak Türkçesinde "halı dokumada kullanılan ilmek bıçağı" açıklamasıyla kullanılarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. kesiçi "Kesici, kesen" (KıpTS 140).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *kesüşi* "Kesen adam" *ağaş kesüşi* "ağaç kesici, oduncu" (Oba, 2019, s. 315).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *gesgiç* Keski, kesici, kalem (KMKTS 136).

Krm. Tat. *kesici* Kesici (KTTRS 159).

Krym.-ø

Kkp. *keskir* 1. Keskin, kesici 2. *ağ.* Zeki, kavrayışlı, ikna edici (KKLPKTS 269).

Nog. *kesüvşi* 1. Kesen, düzelten kişi 2. Kesilen şey (NRS 163).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kesiçi* "kesici, kesen" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kesici" açıklamasıyla kullanılarak yakın anlama geçmiştir. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "zeki, kavrayışlı, ikna edici", Nogay Türkçesinde "kesilen şey" anlamında genişlemiştir.

Kıp. kesik, kesük , kisik "Kesik, kesilmiş" (KıpTS 140, 141, 150).

ET. *kesök* Parça (EUES 359).

Krg. *kesik* Kesilmiş, kesik, kesilmiş parça (KS 443).

Kzk. *kesik* Kesik, kesilmiş (KAZTTS 249).

Bşk. *kišĕk* 1. Kesik, kesilmiş 2. Budanmış 3. *mat.* Bölüm 4. Birden, aniden (BŞKTS 289).

Kaz. Tat. *kisek* 1. Bütünün bir parçası, bölüm, kısım 2. Cüz 3. Dilim, lokma 4. Bölüm 5. Bölge 6. Tane 7. Birden, aniden (KZTTTS 212).

Krçmlkr. *kesek* 1. Parça, kısım 2. Az, azıcık, minik, küçücük (KMTS 210).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kesik* Kesik (KTTRS 159).

Krym. *kesik* Kesik (KKTS 220).

Kkp. *kesiwli* Kesik, kesilmiş (KKLPKTS 268).

Nog.-ø

Eski Türkçede *kesök* "parça" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kesik, kesilmiş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "kesik, kesilmiş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "birden aniden" ve matematik alanında terimleşerek "bölüm", yine Kazan-Tatar Türkçesinde "cüz; dilim, lokma; bölge; tane", Karaçay-Malkar Türkçesinde "az, azıcık, minik, küçücük" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. keski, keskü "Keski, bıçkı" (KıpTS 140).

ET. *keski* Keski, bıçak (DTS 302).

Krg. *keskiç* Keski, marangoz oyma kalemi, marangoz kalemi (KS 444).

Kzk. *keski* Kesici alet, keski (Oba, 2019, s. 316).

Bşk. *kiśkĕs* Kesici, keski (BŞKTS 290).

Kaz. Tat. *kiskĕç* Kesici, keski (KZTTTS 213).

Krçmlkr. *keskiç* Keski (KMTS 211).

Kmk. *gesgiç* Keski, kesici, kalem (KMKTS 136).

Krm. Tat. *keski* Keski (KTTRS 160).

Krym. *keskiç* 1. Balta 2. Keski (KKTS 220).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *keski* “keski, bıçak” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “keski, bıçak” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “keski” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karayim Türkçesinde “balta” anlamında genişlemiştir.

Kıp. keşene “Mezar höyüğü” (KıpTS 141).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *kesene* Türbe (KAZTTS 248).

Bşk. *keşene* Mezar üzerine dikilen taş ya da beton yapı (BŞKTS 279).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *keşene* Lahit, mozole, türbe (KMTS 211).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *keşene* “mezar höyüğü” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar Türkçesinde “türbe” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. keşin, kişen “Köstek, ayakbağı” (KıpTS 141, 150).

ET. *kişen* Bir at aksaklığı; zincir, pranga (EDPT 754).

Krg. *kişen* 1. Köstek, bukağı, atın ön ayaklarına vurulan demir köstek, pâbend (KS 475). 2. *mec.* Zincir, hükümlülerin eline, ayağına vurulan demir bağ 3. Kelepçe (KTS 1278).

Kzk. *kisen* Zincir, kelepçe, pranga, bukağı (KAZTTS 284).

Bşk. *kĕşen* Atın ön ayaklarını tuşaklayıp bir ucunun da arka ayağa takılmasıyla yapılan bağ (BŞKTS 279).

Kaz. Tat. *kĕşen* Atın ön ayaklarını tuşaklayıp bir ucunun da arka ayağa takılmasıyla yapılan bağ (KZTTTS 200).

Krçmlkr. *kişen* Köstek, zincir (KMTS 213).

Kmk. *kişen* 1. Bukağı, köstek 2. Pranga, kelepçe, zincir (KMKTS 179).

Krm. Tat. *kişen* Bukağı, köstek (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1128).

Krym.-ø

Kkp. *kisen* 1. Hayvanların ön ayaklarına bağlanan demir bağ, tuşak. 2. Saray hapishanelerinde tutuklu olan mahkumların ayaklarına bağlanan zincir bağ, pranga. 3. *ağ.* Kulp, bağ, kilit, zincir. 4. *ağ.* Dert, üzüntü, bela (KKLPKTS 274).

Nog. *kisen* 1. Zincir, pranga 2. Bukağı, köstek (NRS 167).

Eski Türkçede *kişen* "bir at aksaklığı; zincir, pranga" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "köstek, ayakbağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "bukağı, köstek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kumuk, Karakalpak ve Nogaz Türkçesinde "zincir, hükümlülerin eline, ayağına vurulan demir bağ", Kırgız Türkçesinde "kelepçe", Karakalpak Türkçesinde "kulp, bağ, kilit, zincir; dert, üzüntü, bela" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. keşiş "Rahip, papaz" (KıpTS 141).

ET. *k(a).şişa* Papaz (EUES 342).

Krg. *keçil* 1. Kalmuk rahibi 2. Kâhin, kam (KS 429). 3. Rahibe, kadın rahip 4. *mec.* Hayatı evlenmeden bekâr geçiren adam. 5. Destanlarda Kalmuk veya Çinli anlamında kullanılır (KTS 1178).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *keşiş* Papaz; din adamı, ruhban (Hristiyanlıkta) (KMKTS 177).

Krm. Tat. *keşiş* Keşiş, karabaş; rahip; Ortodoks keşişi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1112).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *k(a).şişa* "papaz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "rahip, papaz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "rahip, papaz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "kâhin, kam; rahibe, kadın rahip; hayatı evlenmeden bekâr geçiren adam; destanlarda Kalmuk veya Çinli" anlamında genişlemiştir.

Kıp. kete "İçi kızartılmış unla doldurulmuş bir tür yağlı ekmek" (KıpTS 141).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *kete* Kete (KKTS 221).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kete* "içi kızartılmış unla doldurulmuş bir tür yağlı ekmek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim Türkçesinde "kete" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kevrük "Gevrek" (KıpTS 142).

ET. *kevrek* Gevrek, kırılgan (EDPT 690).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *gevrenk* Gevrek (KKTS 176).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kevrek* "gevrek, kırılgan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gevrek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim Türkçesinde "gevrek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. keyik "1. Geyik, ceylan; *kiyik* Geyik, ceylan 2. Av hayvanı 3. Vahşi hayvan" (KıpTS 151).

ET. *kéyik* Geyik; vahşi hayvan, av hayvanı (EDPT 755).

Krg. *kiyik* (Domuz müstesna olmak üzere). bütün çatal tırnaklı yabani hayvanlar (KS 475).

Kzk. *kiyik* Geyik (KAZTTS 253).

Bşk. *kěyěk* 1. Vahşi, yabani, evcil olmayan; ele geçmeyen 2. Vahşi hayvan; yabani hayvan 3. Erkek karaca, karaca (BŞKTS 282).

Kaz. Tat. *kiyěk* 1. Yaban hayvanı 2. Yırtıcı hayvan (KZTTTS 216).

Krçmlkr. *kiyik* I. 1. Geyik 2. Dağ keçisi, geyik gibi yabani hayvanların genel adı. II. Yabani, vahşi (KMTS 214).

Kmk. *giyik* **Gawur-giyik** kurt; **quba-giyik** geyik (KMKTS 138).

Krm. Tat. *kiyik* 1. Vahşi; yaban, yabanıl, yabani (KTTRS 163). 2 (konuşmada). Yaban keçisi. 3.: ~ domuz (zooloji). Yaban domuzu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1129).

Krym. *kiyik* 1. Vahşi hayvan 2. Geyik (KKTS 225).

Kkp. *kiyik* Geyik (KKLPKTS 275).

Nog.-ø

Eski Türkçede *kéyik* "geyik; vahşi hayvan, av hayvanı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "geyik, ceylan; av hayvanı; vahşi hayvan" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak Türkçesinde ise "ceylan" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamını, Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "vahşi hayvan" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "erkek karaca, karaca", Kırım-Tatar Türkçesinde "(konuşmada). yaban keçisi; ~ domuz (zooloji). yaban domuzu" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. keyit "Giysi, elbise" (KıpTS 142).

ET. *ke̱düt* Gelin ve güveyin hısımlarına armağan olarak giydirdikleri elbise; çamaşır, giyecek, elbise (EDPT 702).

Krg. *kiyit* 1. Hediye verilen giyim 2. Nişandan sonra güvey akrabası tarafından kız akrabasına verilen hediye (KS 476).

Kzk. *kiyit* Dünürlerin birbirine giyim kuşam türü verdikleri hediye (KAZTTS 253).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *kiyit* Kiyit (damadın akrabalarının geline verdiği hediyeler) (NRS 165).

Eski Türkçede *ked̲üt* "gelin ve güveyin hısımlarına armağan olarak giydirdikleri elbise; çamaşır, giyecek, elbise" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "giysi, elbise" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Nogay Türkçesinde "giysi, elbise" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "nişandan sonra güvey akrabası tarafından kız akrabasına verilen hediye" anlamında genişlemiştir.

Kıp. keymek, kiymek "Elbise, kadın gömleği" (KıpTS 142, 151).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *kiymeşek* Kadın giysisi (KKLPKTS 276).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *keymek, kiymek* "elbise, kadın gömleği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karakalpak Türkçesinde "kadın giysisi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kez II, kiz III "Okun gezi" (KıpTS 142, 151).

ET. *kez* Gez, okun gezi (EDPT 756).

Krg.-ø

Kzk. *kez* 1. Okun ipe geldiği yer, gez 2. Çift hörgüçlü devenin hörgüçleri arasındaki oyuk yer (KAZTTS 236).

Bşk. *kiźĕ* 1. Okun yaya geçirildiği oyuk kısım 2. Oyuk, oyuntu (BŞKTS 292).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *gez, kez* Yayın iki tarafını eğip çeken ip, yay kirişi, gez (KKLPKTS 272).

Nog.-ø

Eski Türkçede *kez* I "gez, okun gezi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "okun gezi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde "okun gezi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "çift hörgüçlü devenin hörgüçleri arasındaki oyuk yer", Başkurt Türkçesinde "oyuk, oyuntu" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. keziv "Salgın" (KıpTS 142).

ET. *kezig* Aralıklı hastalık, tifüs, lekelihumma (EDPT 758).

käzik ateş (EUES 361).

Krg. *kezik* Şiddetli sıtma; salgın hastalık; onulmaz hastalık (KS 447).

Kzk.-ø

Bşk. *kiźěv* 1. Sıra, nöbet 2. Nöbetçi 3. Salgın hastalık (BŞKTS 292).

Kaz. Tat. *kizüv* 1. Sırayla nöbet tutan kimse, nöbetçi 2. Salgın hastalık (KZTTTS 218). 3. Sara hastalığı (TTAS II, s. 93 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 216).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *kezüv* Sıra, dönüşümlü olarak (NRS 158).

Eski Türkçede *kezig* "aralıklı hastalık, tifüs, lekelihumma" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "salgın" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "salgın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "nöbetçi", Başkurt ve Nogay Türkçesinde sıra, nöbet", Kırgız Türkçesinde "şiddetli sıtma; onulmaz hastalık", Kazan-Tatar Türkçesinde "sara hastalığı" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kezli, kizli, kizlü "Gizli" (KıpTS 142, 151).

ET. *kizleg* Bâtıni, gizli; intim; cinsel, özel; edep ..., utanma ...; sır (EUES 387).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *gizlĕ* Gizli, sırlı (BŞKTS 168).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *gizli* Gizli (KTTRS 126).

Krym. *kizli* Gizli (KKTS 226).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kizleg "*Bâtını, gizli; intim; cinsel, özel; edep ..., utanma ...; sır" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "gizli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "gizli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kezlik "Okun kirişe dayanan yerini oymak için kullanılan bıçak" (KıpTS 142).

ET. *kezlik* Kiriş için yapılan bir parça; küçük bıçak (EDPT 760).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *kezlik* Küçük bıçak (KMTS 211).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede k*ezlik* "kiriş için yapılan bir parça; küçük bıçak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "okun kirişe dayanan yerini oymak için kullanılan bıçak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "küçük bıçak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kezmek "Gezme, gezinti" (KıpTS 142).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kezmek* Gezmek (KTTRS 161).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kezmek* "gezme, gezinti" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde "gezmek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳıbtı, ḳıptı, ḳıptu "Makas" (KıpTS 143, 144).

ET. *kıvtu* Makas (EUES 375).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳıptı* Makas (KMTS 246).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kıvtu* "makas" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "makas" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "makas" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳıç I "Kıç, arka" (KıpTS 143).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kıç* Kıç (KTTRS 195).

Krym. *qıç* Kıç (KKTS 261).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳıç* "kıç, arka" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "kıç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳıç II, ḳış II "Hardal" (KıpTS 143, 146).

ET. *kıçı* Hardal (EDPT 590).

Krg. *kıçı* Brassıcanapus oleifera denilen bitki (KS 449).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kıçı* "hardal" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hardal" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde "Brassıcanapus oleifera denilen bitki, kanola" anlamında kullanılarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ḳıçırtı "Gıcır gıcır etme sesi" (KıpTS 143).

ET.-ø

Krg. *kıyçıldoo* Gıcırtı, gıcırdama (KTS 1252).

Kzk. *şıkır* Gıcırtı (KTLS 272).

Bşk. *şığırdav* Gıcırtı (KTLS 272).

Kaz. Tat. *şığırdav* Gıcırtı (KTLS 272).

Krçmlkr. *ḳıjılda*v Gıcırtı (KMTS 244).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳıçırtı* "gıcır gıcır etme sesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "gıcırtı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳıl I “Kıl, tüy, saç” (KıpTS 143).

ET. *ḳıl* Kıl, saç (EDPT 614).

Krg. *kıl* 1. Kuyruk, yele kılı 2. Bir tane kıl; bir tek tüy; genelce (vücuttan düşen). kıl (KS 449-450). 3. Müzik aletlerine takılan kıl, bağırsak veya metal tel (KTS 1220).

Kzk. *qıl* Kıl (KAZTTS 369).

Bşk. *ḳıl* Kıl, tel (BŞKTS 348).

Kaz. Tat. *ḳıl* 1. Kıl 2. Kopuz, dombra benzeri çalgıların teli 3. Lamba teli 4. Derin his, ince duygu (KZTTTS 285). 5. At, sığır kuyruğunda, yelede, keçinin, domuzun vb. derisinde olan sert, saç gibi tüy (boya, traş fırçası vb. için kullanılır). 6. *sf.* Kıldan yapılan, kıldan ibaret. 7. Bazı kişilerin yüzünde, benin üstünde çıkan sert tüy 8. Sert sakal, bıyık. 9. *sf. mec. kon*. Çok ince, çok nazik (genelde boyun hakkında kullanılır). (TTAS II, ss. 218-219 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 204). 10. Sorguç otu püskülü. 11. Işık çizgisi, ışın (TTAS 2017,s. 677, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 204).

Krçmlkr. *ḳıl* 1. Sert tüy, kıl 2. Müzik aletinin teli (KMTS 244).

Kmk. *qıl* 1. Saç teli (sert); kıl 2. Tel, kiriş 3. Kılçık (başakta) (KMKTS 260).

Krm. Tat. *qıl* 1. Kıl (KTTRS 195). 2. Başak kılçığı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1254).

Krym. *qıl* Kıl (KKTS 261).

Kkp. *qıl* İnsan veya hayvanlarda bulunan kıl, tüy (KKLPKTS 339).

Nog. *kıl* 1. Saç, tel, yün; saç için 2. Sim, tel (NRS 199).

Eski Türkçede *ḳıl* “kıl, saç” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kıl, tüy, saç” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “kıl, tüy” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde “müzik aletinin teli”, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde “başak kılçığı, sim”, Kumuk ve Nogay Türkçesinde “tel, kiriş”, Kırgız Türkçesinde “kuyruk, yele kılı”, Kazan-Tatar Türkçesinde “derin his, ince duygu; at, sığır kuyruğunda, yelede, keçinin, domuzun vb. derisinde olan sert, saç gibi tüy (boya, traş fırçası vb. için kullanılır); kıldan yapılan, kıldan ibaret; bazı kişilerin yüzünde, benin üstünde çıkan sert tüy; sert sakal, bıyık; çok

ince, çok nazik (genelde boyun hakkında kullanılır); sorguç otu püskülü; ışık çizgisi, ışın" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳılavuz, ḳulaġuz, ḳulavuz "Kılavuz" (KıpTS 143, 162).

ET. *kulawuz* Kılavuz, rehber (EDPT 617).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qılavuz* 1. Kılavuz 2. Mezar taşı (KTTRS 195).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kulawuz* "kılavuz, rehber" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kılavuz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "kılavuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳılçıḳ I "1. Buğday başağı 2. Buğday başağının üzeribdeki ufak ve uzun dikenler" (KıpTS 143).

ET. *kıltık* Başak kılçığı (EUES 371).

Krg.-ø

Kzk. *qılşıq* 1. Kıl, kılçık 2. Kıl, tüy (KAZTTS 371).

Bşk. *ḳılsıḳ* 1. Hayvan derisinin yumuşak tüyleri arasındaki iri tüy; kıl 2. Ekin başaklarındaki ince kıllar 3. Balık kılçığı (BŞKTS 349).

Kaz. Tat. *ḳılçıḳ* 1. Ekin başaklarındaki kılçık 2. Balçık kılçığı (KZTTTS 286).

Krçmlkr. *ḳılçıḳ* Başak (KMTS 244).

Kmk. *qılçıq* Kılçık (başakta) (KMKTS 260).

Krm. Tat. *qılçıq* hay. b., bit. b. Kılçık (KTTRS 195).

Krym.-ø

Kkp. *qılşıq* 1. Yumuşak tüyler arasında çıkan sert ve uzun tüy, sert kıl. 2. Yün, tüy (KKLPKTS 340).

Nog. *kılşık* Kalın/sert yün (NRS 199).

Eski Türkçede *kıltık* "başak kılçığı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "buğday başağı; buğday başağının üzeribdeki ufak ve uzun dikenler" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "başak", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "başak kılçığı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yün", Kazak Türkçesinde "kıl, tüy" anlamında yakın anlama geçerek genişlemiştir.

Kıp. ḳılġı, ḳılıḳ "Ahlak, huy" (KıpTS 143).

ET. *ḳılık* Huy, yaradılış, karakter (EDPT 620).

Krg. *kılık* 1. İş, hareket, fiil 2. Tabiat, hulk (KS 452).

Kzk. *qılıq* 1. Huy, karakter 2. Davranış, hareket (KAZTTS 371).

Bşk. *ḳılıḳ* 1. Davranış, tarz, hareket 2. Adet, huy, tabiat (BŞKTS 348).

Kaz. Tat. *ḳılıḳ* 1. Yapılan iş, davranış 2. Huy, mizaç, karakter, kişilik (KZTTTS 286).

Krçmlkr. *ḳılıḳ* Huy, karakter, mizaç (KMTS 245).

Kmk. *qılıq* 1. Ahlak 2. Mizaç, huy, seciye, karakter; davranış (KMKTS 260).

Krm. Tat. *qılıq* 1. Huy 2. Edep 3. Karakter, tabiat (KTTRS 195).

Krym. *qılıq* Kılık (KKTS 262).

Kkp. *qılıq* Huy, karakter, davranış (KKLPKTS 339).

Nog. *kılık* 1. Huy, özellik 2. Şakacı, muzip, fırıldak (NRS 200).

Eski Türkçede *ḳılık* “huy, yaradılış, karakter” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “ahlak, huy” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “huy, karakter” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳılıç, ḳılınç “Kılıç” (KıpTS 143).

ET. *ḳılıç* Kılıç (EDPT 618).

Krg. *kılıç* Kılıç (KS 452).

Kzk. *qılış* Kılıç (KAZTTS 372).

Bşk. *ḳılıs* 1. Kılıç 2. Halat, urgan gibi şeyleri sıkı şekilde örmeye yarayan dişli alet 3. Sıkı ve ince şekilde örülmüş 4. Kap kacağın kenarındaki yarım daire biçiminde olan kulp, tutamak 5. Kazan gibi şeylerin kenarı, dışı (BŞKTS 349).

Kaz. Tat. *ḳılıç* 1. Kılıç 2. Hançer, kama 3. Pala 4. Kılıçla savaşan (KZTTTS 286). 5. *mec*. Bir şeyi yok eden güç, kuvvet sembolü (TTAS II, s. 221 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 205). 6. *mec*. Kılıcı hatırlatan uzunca uzuv. 7. *mec*. Parlayan ışık. 8. Eğilen. 10. Dar, ince, dümdüz (burun). (TTAS 2017, s. 686, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 205). 8. Dokuma tezgâhında: Enine atılan ipliği (argacı). dokunan kumaşa tutturmaya yardımcı olan büyük tarak biçiminde alet. 9. *ağ.* Pamuğu, keteni dövdükten sonra elyafı yumuşatmak ve temizlemek için kullanılan ince ağaç kürek (TTAS II, s. 222 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 205).

Krçmlkr. *ḳılıç* 1. Kılıç 2. Kapı sürgüsü (KMTS 244).

Kmk. *qılıç* Kılıç (KMKTS 260).

Krm. Tat. *qılıç* Kılıç (KTTRS 195).

Krym. *qılıç* 1. Kılıç 2 (iskambilde). sinek (KKTS 262).

Kkp. *qılış* Kılıç (KKLPKTS 339).

Nog. *kılış* Kılış (NRS 200).

Eski Türkçede *ḳılıç* “kılıç” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kılıç” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “kılıç” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “hançer, kama; pala; kılıçla savaşan; bir şeyi

yok eden güç, kuvvet sembolü; kılıcı hatırlatan uzunca uzuv; parlayan ışık; eğilen; dar, ince, dümdüz (burun); dokuma tezgâhında: enine atılan ipliği (argacı). dokunan kumaşa tutturmaya yardımcı olan büyük tarak biçiminde alet; pamuğu, keteni dövdükten sonra elyafı yumuşatmak ve temizlemek için kullanılan ince ağaç kürek", Karaçay-Malkar Türkçesinde "kapı sürgüsü", Karayim Türkçesinde "(iskambilde). sinek" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳılıḫlı "Kılıklı, belirli bir karaktere sahip olan" (KıpTS 143).

ET. *kılıklıg* Karakterli, tutumlu (EUES 370).

Krg. *kılıktuu* Oynak; şen (başlıca kadınlar hakkında) (KS 452).

Kzk. *qılıqtı* Sevimli, sempatik, çekici (KAZTTS 372).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ḳılıḳlı* İyi huylu (TTAS II, s. 221 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 714).

Krçmlkr. *ḳılıḳlı* 1. Yaramaz, afacan; kaprisli, huysuz. 2. Dikbaşlı (KMTS 245).

Kmk. *ḳılıḳlı* 1. Ahlaklı 2. Mizaçlı, huylu, seciyeli, karakterli; davranışlı (KMKTS 260).

Krm. Tat. *qılıqlı* 1. Alışılmış, mutat 2. Edepli (KTTRS 195).

Krym.-ø

Kkp. *qılıqlı* Sevimli, hoş; ahlaklı (KKLPKTS 339).

Nog. *kılıklı* Nazik, edepli, iyi ahlaklı (NRS 200).

Eski Türkçede *kılıklıg* "karakterli, tutumlu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kılıklı, belirli bir karaktere sahip olan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "sevimli, sempatik, edepli", Karaçay-Malkar Türkçesinde ise "yaramaz, afacan; kaprisli, huysuz; dikbaşlı" açıklamasıyla anlam genişlemesine uğradığı görülmektedir.

Kıp. ḳılḳuyruġu, ḳılḳuyruḳ "Keklik, kılkuyruk" (KıpTS 143).

ET. *kıl kudruk* Kılkuyruk (Anas acuta) (DLT 712).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ḳılġoyroḳ* Yaban ördeği (BŞKTS 348).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kıl kudruk* "kılkuyruk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "keklik, kılkuyruk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Başkurt Türkçesinde "yaban ördeği" açıklamasıyla yer alarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ḳımırşaġı, ḳumruśḳa, ḳumursaḳa, ḳumursuġa, ḳumuruśḳa "Karınca" (KıpTS 144, 163).

ET. *ḳumursġa* Karınca (EDPT 628).

Krg. *kumurska* Karınca (KS 520).

Kzk. *qumırsqa* Karınca (KAZTTS 360).

Bşk. *ḳırmıśḳa* Karınca (BŞKTS 355).

Kaz. Tat. *kırmıska* Karınca (KZTTTS 289).

Krçmlkr. *ḳumursha* Karınca (KMTS 257).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ḳımırsḳa, ḳırmısḳa* (ağızlarda). Karınca (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1256).

Krym. *qımırsaq, qımsqa, qırmısqa, qumusqa* Karınca (KKTS 262).

Kkp. *qumırısqa* Karınca (KKLPKTS 359).

Nog. *kumırska* Karınca, karınca; karınca yağı (NRS 187).

Eski Türkçede *ḳumursġa* “karınca” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “karınca” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “karınca” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳımız “Kısrak sütü, bir tür içki” (KıpTS 144).

ET. *ḳımız* Kımız (EDPT 629).

Krg. *kımız* (Kısrak sütünden yapılan maruf içecek) (KS 454).

Kzk. *qımız* Kısrak sütünün mayalanmasıyla yapılan bir tür içecek, kımız (KAZTTS 372).

Bşk. *ḳımıź* Kısrak sütünden yapılan içecek (BŞKTS 350).

Kaz. Tat. *ḳımız* 1. At, deve veya keçi sütünden yapılan içecek, bu içkinin vücuttaki bazı ağrılar için veya genel bir rahatsızlığı gidermek üzere kullanılan çeşidi 2. Kımız tedavisi yapılan yer (KZTTTS 287).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qımız* Kımız (KMKTS 260).

Krm. Tat. *qımız* Kımız (KTTRS 196).

Krym.-ø

Kkp. *qımız* Kısrak sütünden yapılan içki, kımız (KKLPKTS 340).

Nog. *kımız* Kımız, kımızdan yapılmış (NRS 200).

Eski Türkçede *ḳımız* “kımız” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kısrak sütü, bir tür içki” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “kımız” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “kımız tedavisi yapılan yer” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳın I “Kın, kılıf, sadak” (KıpTS 144).

ET.*ḳın* Kın, bıçak ve kılıç kını, kılıf (EDPT 630).

Krg. *kın* Kın (KS 455).

Kzk. *qın* Kın (kılaç, bıçak vb.) (KAZTTS 372).

Bşk. *ḳın* Kılıç, bıçak vs. silahların kabı (BŞKTS 350).

Kaz. Tat. *ḳın* Kılıç kını (KZTTTS 287).

Krçmlkr. *ḳın* Kın, kılıf (KMTS 245).

Kmk. *qın* Kın (KMKTS 260).

Krm. Tat. *qın* 1. Kın 2. Kanat (kapı, pencere, dolap gibi dikine açılıp kapanan şeylerin kapağı) (KTTRS 196).

Krym. *qın* Kın (KKTS 262).

Kkp. *qın* Kılıç, hançer gibi şeylerin kılıfı, kın (KKLPKTS 341).

Nog. *kın* Kın (NRS 200).

Eski Türkçede *ḳın* "kın, bıçak ve kılıç kını, kılıf" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kın, kılıf, sadak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kın, kılıf" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "kapı, pencere, dolap gibi dikine açılıp kapanan şeylerin kapağı, kanat" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳınġır "1. Eğri, büğrü, kambur 2. İnatçı" (KıpTS 144).

ET. *ḳıŋır* Kızgın, hiddetli (EDPT 639).

Krg. *kıŋır* 1. İğri, bir yana iğilmiş 2. Dik kafalı (KS 456). 3. Fesat, herhangi bir konuda iyimser olmayan, kötü yorumlayan (kimse). 4. Fesat, hile (KTS 1233).

Kzk. *qıŋır* 1. Eğri, çarpık, iğri 2. *mec*. İnatçı, aksi (KAZTTS 373).

Bşk. *ḳıŋġır* Eğik, eğimli, meyilli (BŞKTS 350).

Kaz. Tat. *ḳıŋġır* 1. Çapraz şekilde, eğrice, yanlamasına (KZTTTS 287). 2. *mec.* Gerekmez, yaramaz, uygun olmayan. 3. *mec.* Yanlış, eksik (TTAS 2017, s. 55, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 206).

Krçmlkr. *ḳıngır* Eğri (KMTS 246).

Kmk. *kıŋır* 1. Eğri; bükülü, bükük 2. *mec*. İnatçı, direngen; söz dinlemez (KMKTS 260).

Krm. Tat. *ḳıñġır* Eğilmiş, yana yatık; çarpık, eğri, eğri büğrü, bükük, bükülü (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1257).

Krym. *qıŋgır* Eğri, çarpık (KKTS 263).

Kkp. *qıŋır* 1. Aksi, huysuz, kavgacı 2. Başkasını dinlemeyen, inatçı (KKLPKTS 341).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳıŋır* "kızgın, hiddetli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "eğri, büğrü, kambur; inatçı" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "eğri, çarpık", Kırgız, Kazak, Kumuk, Karakalpak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "inatçı" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "fesat, herhangi bir konuda iyimser olmayan, kötü yorumlayan (kimse); fesat, hile", Kazan-Tatar Türkçesinde "gerekmez, yaramaz, uygun olmayan; yanlış, eksik", Karakalpak Türkçesinde "aksi, huysuz, kavgacı" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳır "Taşlık arazi, sahra, kır" (KıpTS 144)."

ET. *ḳır* 1. Kır, sahra, açık yer 3. Tepe başı; basık dağ ; kenar, kıyı (EDPT 641).

Krg. *kır* 1. Dağ sırta 2. Tepeli-tümsekli step, tepe 3. Kenar 4. *mat.* Satıh (KS 457). 5. Eşik, başlangıç yeri, başlangıç noktası, yakını (KTS1236).

Kzk. *qır* 1. Kır, bozkır 2. Bıçak vb. şeylerin sırtı (KAZTTS 373). 3. Bir şeyin dış tarafındaki köşesi (KAZS 186).

Bşk. *ḳır* 1. Kenar, çevre; cephe 2. Herhangi bir nesnenin dışı, dış kısmı, kenar 3. İnsan tarafından yetiştirilmeyen meyve, sebze için söylenir; yabani (BŞKTS 351).

Kaz. Tat. Ḳır 1. Açık meydan, alan, kır 2. Tarla 3. Saha 4. Kenar, kıyı, etraf 5. Yan 6. Düz çizgi (KZTTTS 287).

Krçmlkr. *ḳır* Kır, ova, düzlük (KMTS 246).

Kmk. *qır* 1. Kır; tarla 2. Vahşi, yaban, yabani 3. Dışarı, dışarıda; dış, harici (KMKTS 260).

Krm. Tat. *qır* 1. Kır, bozkır 2. Tepe; bayır (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1257).

Krym. *qır* Kır (KKTS 263).

Kkp. *qır* 1. Yüksek tepe 2. Kır, kara, toprak. 3. Kılıç, hançer, bıçak gibi şeylerin arka kısmı. 4. Elbisenin bükülen yeri, büklümü (KKLPKTS 341).

Nog. *kır* 1. Çöl, tarla; çöl 2. Yabani, vahşi (NRS 201).

Eski Türkçede *ḳır* "kır, sahra, açık yer; tepe başı; basık dağ; kenar, kıyı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "taşlık arazi, sahra, kır; kenar, yan, kıyı" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "taşlık arazi, sahra, kır" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "kenar, yan, kıyı", Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "satıh, bıçak vb. şeylerin sırtı", Kumuk ve Nogay Türkçesinde "yabani", Kazak, Başkurt, Kumuk Türkçesinde "vahşi, dış, dışarı", Kırgız Türkçesinde "eşik, başlangıç yeri, başlangıç noktası, yakını", Başkurt Türkçesinde "insan tarafından yetiştirilmeyen meyve, sebze için söylenir; yabani" Karakalpak Türkçesinde "elbisenin bükülen yeri, büklümü" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳıraġ I, ḳıraŋ, ḳırıġ III "Kenar, yan, kıyı" (KıpTS 144, 145).

ET.-ø

Krg. *kıruu* Kenar, kumaşın kenarı, dikiş yeri (KS 461).

Kzk.-ø

Bşk. *ḳırıy* Herhangi bir nesnenin dışı, dış kısmı, kenar (BŞKTS 353).

Kaz. Tat. *ḳırıy* 1. Kenar 2. Civar 3. Dolay 4. Uç, bucak 5. Sınır, hudut 6. Ücra (KZTTTS 288). 7. Yolun dışında, kenarında boydan boya uzanan alan. 8. Şapkanın yuvarlak geniş yatay kenarı. 9. Şapkayı çevreleyen dar şerit, kenarlık. 10. Herhangi bir nesnenin, meydanın, kenarını sınırlayan çizgi. 11. Nehir, göl, deniz suyu ile karanın birleştiği çizgi. 12. Bu sınır yanındaki yer, alan. 13. Herhangi bir nesnenin yan kısmı,

bir tarafı. 14. Herhangi bir kâsenin ağız, dudak kısmı. 15. *sf.* Merkezden uzakta olan, bir şeyin dışındaki, uzaktaki (TTAS II, s. 230 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 207).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qırıy* Kenar, uç (KMKTS 261).

Krm. Tat.-ø

Krym. *qırıy* Kıyı, sınır (KKTS 264).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳıraġ* I, *ḳıraŋ*, *ḳırıġ* III "kenar, yan, kıyı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "kıyı, sınır" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳıran "İnsanların kılıçla öldürülmesi" (KıpTS 144).

ET.-ø

Krg. *kırgın* Kılıçtan geçirme: katliam (KS 459).

Kzk. *qırğın* Amansız, çetin, acımasız (KAZTTS 374).

Bşk. *ḳırġın* Savaşta, cephede toplu ölüm, katliam (BŞKTS 352).

Kaz. Tat. *ḳırġın* Salgın, epidemi (KZTTTS 288).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qırğın*1. Katliam 2. Ölüt, telefat (hayvanlarda) (KMKTS 261).

Krm. Tat. *qırğın* 1. Kırık, kırılmış 2. [Toplu] kıyım, can kırımı 3. Kırcın, hayvan kıranı, kırım; kırgın (KTTRS 196).

Krym.-ø

Kkp. *qırğın* 1. Katliam, kırgın 2. *ağ.* Ölüm (KKLPKTS 342).

Nog. *kırgın* 1. Katliam 2. Salgın hastalık, kıran (NRS 201).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳıran* "insanların kılıçla öldürülmesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "katliam, kırgın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "amansız, çetin", Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "salgın, epidemi", Kumuk Türkçesinde "hayvan kıranı", Karakalpak Türkçesinde "ölüm" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳırav, ḳıravu, ḳırov "Kırağı" (KıpTS 144, 145).

ET. *ḳırağu* Kırağı, çiy (EDPT 656).

Krg. *kıroo* 1. Kırağı (KS 460). 2. *mec.* Saç, sakal beyazlaşma (KTS1241).

Kzk. *qırav* 1. Kırağı 2. *mec*. Yaşlı kimselerin saç ve sakalına düşen ak (KAZTTS 373).

Bşk. *ḳırav* 1. Kırağı 2. Saça düşen ak (BŞKTS 352).

Kaz. Tat. *ḳırav* Kırağı (KZTTTS 287).

Krçmlkr. *ḳırav* 1. Kırağı 2. Kırçıl (KMTS 246).

Kmk. *qıraw* 1. Don 2. Kırağı, kırç (KMKTS 260).

Krm. Tat. *qırav* Kırağı (KTTRS 196).

Krym. *qırağı, qırav, qoruv* Kırağı (KKTS 264).

Kkp. *qıraw* 1. Kırağı, ince kar. 2. *ağ.* Yaşlananların saçına / bıyığına düşen ak, beyazlık (KKLPKTS 341).

Nog. *kırav* Kırağı, jale (NRS 201).

Eski Türkçede *ḳırağu* "kırağı, çiy" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kırağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kırağı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde "saça / bıyığa düşen ak, beyazlık", Karaçay-Malkar Türkçesinde "kırçıl" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳırġı, ḳırġıy "Atmaca" (KıpTS 144).

ET. *ḳırġuy* Atmaca; atmacaya benzer bir kuş, şahin (EDPT 654).

Krg. *kırgıy* Bir nevi atmaca (KS 459).

Kzk. *qırğiy* Bozdoğan (KAZTTS 374).

Bşk. *ḳıyġır* Delice doğan (*Lat*. Falco subbuteo) (BŞKTS 361).

Kaz. Tat. *ḳıyġır* Delice doğan (Falco subbuteo) (KAZTTS 291).

Krçmlkr. *ḳırġıy* Ala doğan (KMTS 246).

Kmk. *qırğıy* Aladoğan (KMKTS 261).

Krm. Tat. *qırğıy* Atmaca (KTTRS 196).

Krym. *qırğıy* Şahin (KKTS 264).

Kkp. *qırğıy* Küçük kuşları yakalayıp yiyen, eğri gagalı, yırtıcı bir kuş, bir tür atmaca (KKLPKTS 342).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳırġuy* "atmaca; atmacaya benzer bir kuş, şahin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "atmaca" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "atmaca, aladoğan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳırḫma "Kırkılmış koyun pöstekisi" (KıpTS 144).

ET.-ø

Krg. *kırkma* Kırpılmış, kesilmiş, kesme, kırkma yoluyla hazırlanmış olan (KS 460).

Kzk. *qırıqpa* Kırkılmış, kesilmiş (KAZTTS 375).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳırḫma* "kırkılmış koyun pöstekisi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kazak Türkçesinde "kırkılmış, kesilmiş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳırḳ "Kırk" (sayı) (KıpTS 145).

ET. *ḳırḳ* Kırk sayısı (EDPT 651).

Krg. *kırk* 1. Dört on: kırk 2. Çocuk doğurduktan sonra geçen kırk (KS 459).

Kzk. *qırıq (qırqı).* Kırk (KAZTTS 375).

Bşk. *ḳırḳ* Kırk sayısı (BŞKTS 353).

Kaz. Tat. *ḳırıḳ* 1. Kırk (KZTTTS 288). 2. Bu sayının miktarı. 3. Bazı birleşik sözlerin ilk kısmı, kırk kısımdan, kırk birimden olan anlamını gösterir. 4. *mec.* Çok fazla. 5. is. kırıgı. dinî. Kişi öldükten sonra kırk gün geçince onu hatırlama amacıyla yerine getirilen gelenek (TTAS II, ss. 230-231 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 207).

Krçmlkr. *ḳırḳ* Kırk (KMTS 246).

Kmk. *qırq* Kırk (KMKTS 261).

Krm. Tat. *qırq* Kırk (KTTRS 196).

Krym. *qırq* Kırk (KKTS 264).

Kkp. *qırq* Kırk sayısı (KKLPKTS 342).

Nog. *kırk* Kırk (NRS 201).

Eski Türkçede *ḳırḳ* "kırk sayısı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kırk sayısı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kırk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "çok fazla; kişi öldükten sonra

kırk gün geçince onu hatırlama amacıyla yerine getirilen gelenek" anlamlarıyla genişlemektedir.

Kıp. ḳırḳlıḳ "Ortası raptedilmemiş bir tür makas, koyun tüyü kırkan makas" (KıpTS 145).

ET.-ø

Krg. *kırğıç* 1. Kazıma aleti 2. Haşhaş kummesinde sertleşmiş usareyi almak için kullanılan ve yarımay biçiminde olan bıçak (KS 459).

Kzk. *qırıqtıq* Hayvanları kırkmakta kullanılan makas, kırkım (KAZTTS 375).

Bşk. *ḳırıngıs* Tıraş aleti, tıraş makinesi (BŞKTS 353).

Kaz. Tat. *ḳırıngıç* Tıraş takımı, tıraş bıçağı (KZTTTS 288).

Krçmlkr. *ḳırgıç* Kaşağı; rende (KMTS 246).

Kmk. *qırğıç* 1. Kazağı, kaşağı 2. Rende (KMKTS 261).

Krm. Tat. *qırqıç* Kazağı (KTTRS 196).

Krym.-ø

Kkp. *qırqlıq* Koyun ve keçinin yünlerini kırkmaya yarayan uzun makas (KKLPKTS 342).

Nog. *kırgış* Kaşağı, sacdan (NRS 201).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳırḳlıḳ* "ortası raptedilmemiş bir tür makas, koyun tüyü kırkan makas" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "makas" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳırnaḳ "Cariye, halayık, hizmetçi" (KıpTS 145).

ET. *ḳırnak* Cariye, hizmetçi (EDPT 661).

Krg.-ø

Kzk. *ḳırnaḳ* Hizmetçi, uşak (KTAS 458a akt. Oba, 2019, s. 338).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳırnak* “cariye, hizmetçi” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “cariye, halayık, hizmetçi” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesinde “hizmetçi, uşak” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳışa, ḳısġa, ḳısḫa, ḳısḳa “Kısa” (KıpTS 145).

ET. *ḳısġa* Kısa (EDPT 667).

Krg. *kıska* 1. Kısa, muhtasar, kısaca, muhtasaran (KS 462). 2. Kısa, az süren, uzun olmayan (KTS 1245).

Kzk. *qısqa* Uzun olmayan, kısa (KAZTTS 376).

Bşk. *ḳıśḳa, ḳıśḳaḳ* Kısa, süreksiz (BŞKTS 356).

Kaz. Tat. *ḳısḳa* 1. Kısa 2. Kısa boylu, bodur 3. Devamlı olmayan kısa ömürlü 4. Özlü, veciz (söz) (KZTTTS 289). 5. Uzun süre devam etmeyen; çok çabuk gerçekleşen (iş-hareket vb. hakkında). 6. Hızlı tempoda olan (şarkı, beste hakkında). 7. İçeriği, hacmi uzun olmayan (söz, konuşma, mektup vb. hakkında). 8. *zf.* Uzun sürmeden, fazla genişletmeden (TTAS II, s. 233 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 208).

Krçmlkr. *ḳısha* 1. Kısa 2. Yakın 3. Hemen, çabuk (KMTS 247).

Kmk. *qısğa* 1. Türlü manalarda. Kısa 2. Mızmız, kılı kırk yaran; cimri, pinti; dar kafalı; küçük, ufak, incir çekirdeğini doldurmaz (KMKTS 262).

Krm. Tat. *qısqa* Kısa (KTTRS 197).

Krym. *qısa, qısqa* Kısa (KKTS 265).

Kkp. *qısqa*: Kısa, uzun değil (KKLPKTS 343).

Nog. *kıska* 1. *farklı anlamlarda,* kısa, kesik; kesilmiş, kısalmış 2. Kısa boylu, bodur (NRS 202).

Eski Türkçede *ḳısġa* "kısa" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kısa" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kısa" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Nogay Türkçesinde "kısa, az süren, uzun olmayan", Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "kısa boylu, bodur", Kazan-Tatar Türkçesinde "devamlı olmayan kısa ömürlü; özlü, veciz (söz); uzun süre devam etmeyen; çok çabuk gerçekleşen (iş-hareket vb. hakkında); hızlı tempoda olan (şarkı, beste hakkında); içeriği, hacmi uzun olmayan (söz, konuşma, mektup vb. hakkında); uzun sürmeden, fazla genişletmeden", Kumuk Türkçesinde "mızmız, kılı kırk yaran; cimri, pinti; dar kafalı; küçük, ufak, incir çekirdeğini doldurmaz" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳısḳalıḳ "Kısalık" (KıpTS 146).

ET. *kısgalık* Kısa (EUES 374).

Krg.-ø

Kzk. *qısqalıq* Kısalık (KAZTTS 376).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *kıskalık* 1. Uzun olmama, kısa olma. 2. Devamlı olmama, çok az olma (vakit hakkında). 3. *mec.* Bir fikri anlatırken ya da herhangi bir vakayı anlatırken çok az söz kullanma (TTAS II, s. 234 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 209).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qısğalıq* 1. Kısalık 2. *mec.* Küçüklük, kılı kırk yarar olma; mızmızlık, pintilik (KMKTS 262).

Krm. Tat. *qısqalıq* Kısalık (KTTRS 197).

Krym.-ø

Kkp. *qısqalıq* Kısalık (KKLPKTS 343).

Nog. *kıskalık* 1. Kısalık, yetersizlik 2. *mec.* Kızgınlık, hiddet (NRS 202).

Eski Türkçede *kısgalık* "kısa" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kısalık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalapak ve Nogay Türkçesinde "kısalık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "devamlı olmama, çok az olma (vakit hakkında); bir fikri anlatırken ya da herhangi bir vakayı anlatırken çok az söz kullanma", Kumuk Türkçesinde "küçüklük, kılı kırk yarar olma; mızmızlık, pintilik", Nogay Türkçesinde "kızgınlık, hiddet" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳısḳı "Bir şeyi kıstırarak kapayacak şey" (KıpTS 146).

ET.-ø

Krg. *kıskıç* Kıskaç, kerpeten, pense (KTS 1245).

Kzk. *qısqı* Mengene (KAZTTS 376).

Bşk. *kıskıs* 1. Kıskaç, kısıp tutan her türlü alet 2. Maşa, pens (BŞKTS 356).

Kaz. Tat. *kıstırgıç* Mandal, mengene (KAZTTS 290).

Krçmlkr. *kıshıç* Kerpeten (KMTS 247).

Kmk. *qısğaç* Kıskaç; pres; mengene (KMKTS 262).

Krm. Tat. *qıskıç* Pens (KTTRS 197).

Krym. *kıshıç, kıskıc, kıskaç* Kıskaç, kerpeten (Koçak, 2021, s. 120).

Kkp. *qısqış* Bir şeyi kıstırmaya, sıktırmaya yarayan alet, kıskaç (KKLPKTS 343).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳısḳı* "bir şeyi kıstırarak kapayacak şey" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "mengene, kıskaç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde "pense", Kumuk Türkçesinde "pres" açıklamasıyla yakın anlama geçerek genişlemiştir.

Kıp. ḳısraḳ, ḳıstraḳ “Kısrak” (KıpTS 146).

ET. *ḳısraḳ* Kısrak (EDPT 668).

Krg. *kısırak* Henüz sürüye katılan ve daha doğurmamış olan genç kısrak (KS 462).

Kzk. *qısıraq* Kısrak (KAZTTS 377).

Bşk.-ø

Krg.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ḳısraḳ* Tay doğurmamış dişi at (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1264).

Krym. *qısraq* Kısrak (KKTS 265).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳısraḳ* “kısrak” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kısrak” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “kısrak” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳış I “Kış mevsimi” (KıpTS 146).

ET. *ḳış* Kış (EDPT 670).

Krg. *kış* Kış (mevsim) (KS 462).

Kzk. *qıs* Kış (KAZTTS 376).

Bşk. *ḳış* Kış mevsimi (BŞKTS 357).

Kaz. Tat. *ḳış* 1. Kış 2. Soğuk (KZTTTS 290).

Krçmlkr. *ḳış* Kış (KMTS 247).

Kmk. *qış* Kış, kışlık (KMKTS 263).

Krm. Tat. *qış* Kış (KTTRS 197).

Krym. *qış* Kış (KKTS 266).

Kkp. *qıs* Kış mevsimi (KKLPKTS 343).

Nog. *kıs* Kış, kışlık (NRS 202).

Eski Türkçede *ḳış* "kış" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳışlaḳ, ḳışlav "Kışlak, kışın barınılan yer" (KıpTS 146).

ET. *ḳışlaġ* Kışlak, kışın barınılan yer (EDPT 672).

Krg. *kıştak, kıştoo* Köy, kışlak (KS 463).

Kzk. *qıstaq* Kışın barınılan yer, kışlak (KAZTTS 376).

qıstav Kışlak (KAZTTS 376).

Bşk. *ḳışlav* Kışlak, kışın yaşanan yer (BŞKTS 357).

Kaz. Tat. *ḳışlaḳ* Orta Asya'daki konar-göçer hayatta kışlak, köy (KZTTTS 290).

Krçmlkr. *ḳışlıḳ* Hayvanlara kışın bakılan yerler, kışa saklanan otlaklar (KMTS 247).

Kmk. *qışlaw* Kışlama, kışı geçirme (KMKTS 263).

Krm. Tat. *qışlav* Kışlak (KTTRS 197).

Krym.-ø

Kkp. *qıslaq* Kışlak (KKLPKTS 343).

qıslaw Kışlak, kış mevsiminin geçirildiği yer, ev (KKLPKTS 343).

Nog. *kıslav* Kışlamak, kışı geçirmek (NRS 203).

Eski Türkçede *ḳışlaḳ, ḳışlav* "kışlak, kışın barınılan yer" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kışlak, kışın barınılan yer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kışlak, kışın barınılan yer" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳışlıḳ “Kışlık, kışa ait olan şey” (KıpTS 146).

ET. *ḳışlıḳ* Kışlık, kış için hazırlanmış şey (EDPT 672).

Krg. *kıştık* Kışlık (KS 463).

Kzk. *qıstıq* Kış için, kışa özgü, kışlık (KAZTTS 376).

Bşk. *ḳışlıḳ* 1. Bir kışa yetecek kadar olan 2. Kışın soğuğuna dayanaklılık 3. Atın burnundan akan sümük (BŞKTS 357).

Kaz. Tat. *ḳışḳı* Kışa ait, kışın (KZTTTS 290).

Krçmlkr. *ḳışlıḳ* Hayvanlara kışın bakılan yerler, kışa saklanan otlaklar (KMTS 247).

Kmk. *qışğı* Kışki, kışlık, kışa ait (KMKTS 263).

Krm. Tat. *qışlıq* Kışlık (KTTRS 197).

Krym. *qışlıq* Kışlık (KKTS 266).

Kkp.-ø

Nog. *kışlık* 1. Kışlık için hazırlanan (kışlık giysiler). 2. Kış için ayrılan (NRS 203).

Eski Türkçede *ḳışlıḳ* “kışlık, kış için hazırlanmış şey” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kışlık, kışa ait olan şey” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde “kışlık, kışa ait olan şey” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳıyan, ḳoyan “Tavşan” (KıpTS 146, 155).

ET. *koyan (koḏan).* Tavşan (EDPT 678).

Krg. *koyon* 1. Tavşan 2. Ada tavşanı 3. On iki senelik hayvan devri takviminde dördüncü yılın adıdır (KS 494-495).

Kzk. *qoyan* 1. Tavşan 2. On iki hayvanlı eski Türk takvimine göre dördüncü yılın adı, tavşan yılı (KAZTTS 350).

Bşk. *ḳuyan* 1. Tavşan 2. Tavşan derisinden dikilmiş (BŞKTS 388).

Kaz. Tat. *ḳuyan* 1. Tavşan 2. Ürkek insan (KZTTTS 309). 3. *sf.* Tavşan derisinden dikilen. 4. *kon.* Ev tavşanı, tavşan. 5. *mec*. kon. Biletsiz yolcu (TTAS II, s. 202 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 237) (TTAS 2017, s. 521, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 237).

Krçmlkr. *ḳoyan* Tavşan (KMTS 254).

Kmk. *qoyan* Tavşan, tavşan kürkünden (KMKTS 269).

Krm. Tat. *qoyan* Tavşan (KTTRS 203).

Krym. *qoyan* Yaban tavşanı (KKTS 275).

Kkp. *qoyan* 1. Tavşan 2. Eski hayvan takviminde dördüncü yılın adı, tavşan yılı (KKLPKTS 355).

Nog. *koyan* Tavşan (NRS 175).

Eski Türkçede *koyan (koḡan)*. "tavşan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "tavşan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tavşan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "on iki senelik hayvan devri takviminde dördüncü yılın adı", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "tavşan derisinden dikilmiş", Kırgız Türkçesinde "ada tavşanı", Kazan-Tatar Türkçesinde "ürkek insan; biletsiz yolcu" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳıyma "Kıyma" (KıpTS 146).

ET. *ḳıyma, ḳıḡma* Kıyılmış; kıyma (EDPT 677).

Krg.-ø

Kzk. *qiyma* 1. Büyükbaş hayvanların kalın bağırsağı 2. Kesik, yırtmaç (KAZTTS 331).

Bşk. *ḳıyma* Bağırsak, karın (BŞKTS 364).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳıyma* Sucuk (KMTS 248).

Kmk. *qıyma* Parça, dilim (KMKTS 264).

Krm. Tat. *qıyma* Kıyma (KTTRS 199).

Krym. *qıyma* Kıyma (KKTS 268).

Kkp.-ø

Nog. *kıyma* Ev yapımı sucuk (NRS 198).

Eski Türkçede *ḳıyma, ḳıḏma* "kıyılmış; kıyma" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kıyma" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "kıyma" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "sucuk", Kazak ve Başkurt Türkçesinde "bağırsak", Kazak Türkçesinde "kesik, yırtmaç", Kumuk Türkçesinde "parça, dilim" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳız "1. Kız, kız çocuğu 2. Bakire, kız" (KıpTS 146).

ET. *ḳız* Kız, kız çocuğu (EDPT 679).

Krg. *kız* 1. Kız, kızcağız, olgun kız, babasının kızı, gelinlik kız (KS 469). 2. Kız, kadının görümcesi için kullandığı seslenme sözü (KTS 1260).

Kzk. *qız* 1. Kız 2. Genç kız (KAZTTS 367).

Bşk. *ḳıź* Kız (BŞKTS 365).

Kaz. Tat. *ḳız* 1. Kız (KZTTTS 292). 2. Anne ve babalar için kız çocuğu. 3. *sf.* Kız cinsiyetinde olan. 4. Kız cinsiyetinde olan ve ergenlik çağına gelen, evlenmeyen kişi; yetişkin kız. 5. Evlenecek kız. 6. *kon.* Fahişe, kötü kadın. 7. Metres (TTAS II, s. 206 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 715).

Krçmlkr. *ḳız* Kız (KMTS 249).

Kmk. *qız* Kız (KMKTS 264).

Krm. Tat. *qız* Kız (KTTRS 199).

Krym. *qız* Kız (KKTS 268).

Kkp. *qız* Kız, evlenmemiş kadın (KKLPKTS 347).

Nog. *kız* Kız (NRS 196).

Eski Türkçede *ḳız* "kız, kız çocuğu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kız, kız çocuğu; bakire, kız" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kız" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak

Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "kız, kadının görümcesi için kullandığı seslenme sözü", Başkurt Türkçesinde "genç kız", Kazan-Tatar Türkçesinde "anne ve babalar için kız çocuğu; evlenecek kız" anlamlarında genişlerken "fahişe, kötü kadın; metres" açıklamasıyla da anlam kötüleşmesine uğramıştır.

Kıp. ḳızaḳ "Buz üstünde kayılan alet" (KıpTS 147).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qızaq* Kızak (KTTRS 199).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳızaḳ* "buz üstünde kayılan alet" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "kızak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳızamuḳ "Kızamık, kanın bozulup vücudun çıban dökmesi" (KıpTS 147).

ET. *ḳızamuḳ* Kızamık; kızamıkçık (EDPT 684).

Krg. *kızamık* Kızamık (hastalık) (KS 469).

Kzk. *qızamıq* Kızamık (KAZTTS 367).

Bşk. *ḳıźamıḳ* 1. Kızamık 2. Kızıl hastalığı (BŞKTS 365).

Kaz. Tat. *ḳızamıḳ* Kızamık (KZTTTS 292).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qızamuq* Kızamık (KMKTS 265).

Krm. Tat. *qızamıq*Kızamık (KTTRS 199).

Krym. *qızamıq* Kızamık (KKTS 268).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳızamuḳ* "kızamık; kızamıkçık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kızamık, kanın bozulup vücudun çıban dökmesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "kızamık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳızdırma "Humma" (KıpTS 147).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qızdırma, qızdırma-bezzek* Sıtma, malarya (KMKTS 265).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *kızdırma tıp.* Sıtma, humma (NRS 197).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳızdırma* "humma" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk ve Nogay Türkçesinde "sıtma, humma, malarya" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳızġançı “Hasis, cimri, pinti” (KıpTS 147).

ET.-ø

Krg. *kızganıç* Kıskançlık, hasetlik (KTS1261).

Kzk. *qızğanşaq* Kıskanç (KAZTTS 368).

Bşk. *ḳıźġansıḳ* Kıskanç, kıskanan (BŞKTS 365).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳızġanç* Cimri, açgözlü (KMTS 249).

Kmk. *qızğanç* Açgöz, tamahkar, gözü doymaz; hasis, cimri, eli sıkı, varyemez (KMKTS 265).

Krm. Tat. *ḳızġançı, ḳızġancı, ḳızġanıç* Cimri (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1271).

Krym. *qızğanç* Kıskanç (KKTS 269).

Kkp. *qızğanış, qızğanşaq* Kıskanç (KKLPKTS 348).

Nog. *qızğanşaq* Kıskanç (Ergönenç, 2019, s. 90).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳızġançı* “hasis, cimri, pinti” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “kıskanç, cimri” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳızġanş “Kıskanç, kıskanan” (KıpTS 147).

ET.-ø

Krg. *kızgançaak* Kıskanç, hasetçi (KTS1261).

Kzk. *qızğanşaq* Kıskanç (KAZTTS 368).

Bşk. *ḳıźġansıḳ* Kıskanç, kıskanan (BŞKTS 365).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳızġanç* Cimri, açgözlü (KMTS 249).

Kmk. *qızğanç* Açgöz, tamahkar, gözü doymaz; hasis, cimri, eli sıkı, varyemez (KMKTS 265).

Krm. Tat. *ḳızġanç* (ağızlarda ḳızġançı, ḳızġancı, ḳızġanıç). Cimri; hasis; açgözlü; pinti (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1271).

Krym. *qızğanç* Kıskanç (KKTS 269).

Kkp. *qızğanış, qızğanşaq* Kıskanç (KKLPKTS 348).

Nog. *kızganşak* Açgözlü, cimri (NRS 197).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳızġanş* "kıskanç, kıskanan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kumuk, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "kıskanç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "cimri, aç gözlü" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳızġaş "Bir tür kuş" (KıpTS 147).

ET. *ḳızġuş* Kız kuşu (EDPT 679).

Krg.-ø

Kzk. *qızğış* Kız kuşu, tavus kuşu (KAZTTS 368).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qızğış* Küçük, kızıla yakın renkte bir kuş (KKLPKTS 348).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳızġuş* "kız kuşu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bir tür kuş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve

Karakalpak Türkçesinde "kız kuşu; küçük, kızıla yakın renkte bir kuş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳızıl "Kızıl, kırmızı" (KıpTS 147).

ET. *ḳızıl* Kızıl, kırmızı (EDPT 683).

Krg. *kızıl* 1. Kırmızı 2. Pembe yanaklı (insan hakkında). yanak pembeliği 3. Açık boz (at donu hakkında). 4. Kızıldar: kızıllar (ihtilalcılar, komünistler). 5. Sert (çay hakkında). 6. Dövülmüş ve savrulmuş olan hububat, temiz hububat 7. *mec.* Et (KS 470).

Kzk. *qızıl* 1. Kızıl, kırmızı, al 2. *mec*. Hayvan eti 3. İnsan yüzündeki kırmızılık, pembelik 4. Demli çay (KAZTTS 369).

Bşk. *ḳźıl* 1. Kızıl renkteki, kızıl 2. Altın 3. Pas, oksit 4. Kızıl Ordu taraftarı (BŞKTS 366).

Kaz. Tat. *ḳızıl* 1. Kırmızı, kızıl 2. Sovyet ordusuna bağlı (KZTTTS 294). 4. Gökkuşağındaki ana renklerin birine benzeyen, saf kan rengindeki. 5. *kon.* Kırmızımsı kahverengi; koyu kızıl (inek, buzağı rengi hakkında). 6. Doru (at rengi). 7. Kanın deriye hücum etmesi sonucunda kırmızı renk alan, kan rengini alan. 8. Üzüm ya da başka bir meyvenin suyundan mayalanıp yapılan. 9. *mec.* Devrim mücadelesine katılan, devrim yandaşı; Sosyalist devrime bağlı. 10. *esk.* Sovyet askerlerine dair; Sovyet askerleri ile ilgili. 11. *kon. esk.* Sovyet sosyalist düzene katılan, Sovyet yandaşı. 12. Devrime dayalı. 13. 20. yüzyılın başında Ceditçilik hareketine katılan, bu hareketi savunan. 14. *mec.* Hiç değiştirmeden belli bir görüşü savunan, sürekli olarak taraftarı olan. 15. Botanik, zooloji, mineraloji vb. bilimlerde bazı ifadelerin ilk kelimesidir (TTAS II, s. 211 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 210). 16. Saf (değerli madenler hakkında). 17. Yüksek öğrenimi 'çok iyi' notlar ile tamamlayan öğrencilere verilen (diploma hakkında). 18. *is.* Ruj. 19. *tar.* Altın. anlamları da eklenmiştir (TTAS 2017, ss. 657-658, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 210).

Krçmlkr. *ḳızıl* Kırmızı (KMTS 249).

Kmk. *qızıl* Kızıl, kırmızı (KMKTS 265).

Krm. Tat. *qızıl* Kızıl (KTTRS 199). 2. *bot.* Dağ böğürtleni . 3 (eski). Altın (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1272).

Krym. *qızıl* Kızıl (KKTS 269).

Kkp. *qızıl* 1. Kırmızı, kızıl 2. *ağ.* Et, kırmızı et parçası 3. *ağ.* Dane, tahıl; yiyecek (KKLPKTS 348).

Nog. *kızıl* 1. Kırmızı; ***kızıl bayraklı*** kırmızı bayraklı 2. Al (NRS 197).

Eski Türkçede *ḳızıl* "kızıl, kırmızı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kızıl, kırmızı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kızıl" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳızlıḳ II, ḳızluḳ II "Bekaret" (KıpTS 147).

ET. *ḳızlıḳ* Kızlık, bekaret (EDPT 684).

Krg. *kızdık* 1. Kızlık, bikir 2. Kızlık zarı (KS 470).

Kzk. *qızdıq* Kızlık, bekaret (KAZTTS 368).

Bşk. *ḳıźlıḳ* 1. Kızlık çağı, kızlık dönemleri 2. İffet (BŞKTS 367).

Kaz. Tat. *ḳızlıḳ* Kızlık, bekarlık zamanı (KZTTTS 294).

Krçmlkr. *ḳızlıḳ* Bekaret (KMTS 249).

Kmk. *qızlıq* Kızlık; kız olma; bakirelik (KMKTS 265).

Krm. Tat. *ḳızlıḳ* 1. Kızlık (bir bayanın evlenmeden önceki yaşantısı). 2. Bekâret (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1273).

Krym.-ø

Kkp. *qızlıq* 1. Kızlık zarı 2. Kızlık dönemi, evlilikten önceki dönem (KKLPKTS 348).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳızlıḳ* "kızlık, bekaret" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bekaret" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "bekaret" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve

Karakalpak Türkçesinde “kızlık çağı” yine Başkurt Türkçesinde “iffet” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kilen “Birbirini takip ederek, ara vermeden” (KıpTS 148).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *kĕlen* 1. Düz, girintisi, çıkıntısı olmayan; pürüzsüz 2. Eşit, denk 3. Düzenli, ritmik (BŞKTS 272).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kilen* “birbirini takip ederek, ara vermeden” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde “düz, girintisi, çıkıntısı olmayan; pürüzsüz; eşit, denk; düzenli, ritmik” açıklamalarıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. kim I “Kim” (soru zamiri) (KıpTS 148).

Kıp. kim II, küm II “Ki (bağlaç). ” (KıpTS 148, 16*8*).

ET. *kim* Kim (EDPT 720).

Krg. *kim* Kim (KS 472).

Kzk. *kim* Kim (KAZTTS 281).

Bşk. *kĕm* 1. Kim 2. Biri 3. Ki (BŞKTS 273).

Kaz. Tat. *kĕm* 1. Kim 2. Biri (KZTTTS 197).

Krçmlkr. *kim* Kim (soru zamiri) (KMTS 212).

Kmk. *kim* Kim (KMKTS 178).

Krm. Tat. *kim* Kim (KTTRS 161).

Krym. *kim* Kim (KKTS 223).

Kkp. *kim* 1. İnsanla ilgili olarak kullanılan soru zamiri, “kim?” 2 (iyelik ekiyle birlikte). Kimi, kimisi, bazısı, biri (KKLPKTS 273).

Nog. *kim* Kim (NRS 166).

Eski Türkçede *kim* “kim” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kim” (soru zamiri); ki (bağlaç).” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “kim (soru zamiri).” açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamını, sadece Başkurt Türkçesinde “ki (bağlaç).” olarak tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamını korumaktadır.

Kıp. kimerde “Bazen” (KıpTS 148).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kimerde* Kimi zaman, ara sıra, bazen (KTTRS 161).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kimerde* “bazen” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar

Türkçesinde “kimi zaman, ara sıra, bazen” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kimerse, kimersene, kimese, kimesne, kimirse, kimse “Kimse” (KıpTS 148, 149**).**

ET. *kim ärsär* Biri, kimse, (olumsuz). hiçbiri (EUES 380).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *kĕmse* Kimse, birisi (BŞKTS 274).

kĕmsene Kimse, birisi (BŞKTS 274).

Kaz. Tat. *kĕmse* Kimse, birisi (KZTTTS 197).

Krçmlkr. *kim ese da* Birisi, herhangi biri (KMTS 212).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kimse* Kimse (KTTRS 161).

Krym. *kimse* Kimse (KKTS 223).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kim ärsär* “biri, kimse, (olumsuz). hiçbiri” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kimse” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karraçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “kimse” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kindek, kindik, kindük, kündük “Göbek” (KıpTS 149, 168).

ET. *kindik* Göbek, göbek bağı (EDPT 729).

Krg. *kindik* 1. Göbek (KS 472). 2. Göbek bağı, kordon 3. Göbek bağı, yeni doğan çocuğun göbeği kesildikten sonra kan gelmemesi için geri kalan damar örgüsüne bağladıkları bağ. 4. *mec.* Merkez, belirli bir yerin ortası (KTS 1270).

Kzk. *kindik* 1. Göbek 2. *mec*. Merkez (KAZTTS 282). 3. Bele kuşanılan kemer (KAZS 149).

Bşk. *kěnděk* 1. Göbek 2. Arabanın kasasını taşıyan merkez, dingil (BŞKTS 274).

Kaz. Tat. *kěnděk* 1. Göbek 2. Merkez, odak (KZTTTS 197). 3. *anat.* İnsan ya da hayvan embriyosunu anne organizmasına bağlayan ve embriyoyu besleme kanalı görevi gören kordon. 4. Genellikle göbeğin yerleştiği yer, onun çevresi. 5. Arabada göbek mili. 6. Kapıyı kapatan kilit. 7. *mec*. Bir şeyin merkezi, en önemli yeri. 8. Önemli, tanınmış kişi hakkında (TTAS II, s. 84 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 202).

Krçmlkr. *kindik* 1. Göbek 2. Merkez, orta (KMTS 212).

Kmk. *gindik* 1. Göbek 2. *mec*. Merkez (KMKTS 137).

Krm. Tat. *kindik* (Kodeks Kumanikus). Göbek, göbek bağı (Maşkaraoğlu, 2018, S. 1122).

Krym. *kindik* Göbek (KKTS 223).

Kkp. *kindik* 1. *anat.* Göbek; göbek bağı. 2. Karnın ortasında bulunan delik kısım, göbek. 3. Kuş midesinin (kursağının). bir bölümü. 4. *ağ.* Merkez, orta (KKLPKTS 273).

Nog. *kindik anat.* Karın, göbek (NRS 166).

Eski Türkçede *kindik* "göbek, göbek bağı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "göbek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "göbek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak Türkçesinde "merkez, orta", Kırgız, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde anatomi alanında terimleşerek "göbek bağı", Kırgız Türkçesinde "göbek bağı, yeni doğan çocuğun göbeği kesildikten sonra kan gelmemesi için geri kalan damar örgüsüne bağladıkları bağ", Kazak Türkçesinde "bele kuşanılan kemer", Kazan-Tatar Türkçesinde "genellikle göbeğin yerleştiği yer, onun çevresi ve arabada göbek mili; kapıyı kapatan kilit anlamında deyim aktarması yoluyla, mecazlaşarak bir şeyin merkezi, en önemli yeri; önemli, tanınmış kişi hakkında", Karakalpak Türkçesinde "kuş midesinin (kursağının). bir bölümü" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kindir “Keten” (KıpTS 149).

ET. *kentir* Kendir, kenevir, keten (EUES 356).

Krg. *kendir* Latince adı Vincetoxicum sibiricum olan bir bitkidir ki lifi kendir yerini tutar; bayağı kenevir (KS 437).

Kzk. *kendir* Kendir (KAZS 129).

Bşk. *kinděr* 1. Kendir bitkisi 2. Kendir dokuma (BŞKTS 286).

Kaz. Tat. *kinděr* 1. Kendir bitkisi 2. Kendir dokuma (KZTTTS 207).

Krçmlkr. *kendir* Kenevir, kendir (KMTS 208).

Kmk. kendir Kenevir, kendir (KMKTS 176).

Krm. Tat. *kendir* Kendir (KTTRS 158).

Krym.-ø

Kkp. *kendir* Kendir bitkisi (KKLPKTS 265).

Nog. *kendir* 1. Kenevir; kenevirden yapılmış 2. Kendir, kendirden yapılmış 3. Çedene, çedeneden yapılmış 4. İplik, iplik, iplik ölçüsü (NRS 160).

Eski Türkçede *kentir* “kendir, kenevir, keten” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “keten” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde “kenevir” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde “kendir dokuma, kendirden yapılmış”, yine Nogay Türkçesinde “çedene, çedeneden yapılmış; iplik, iplik, iplik ölçüsü” anlamında genişlemiştir.

Kıp. kir “Kir, pis” (KıpTS 149).

ET. *kir* Kir, pis (EDPT 735).

Krg. *kir* 1. Kir, kirli 2. Kirli çamaşır (KS 346, 473).

Kzk. *kir* 1. Kirli, pis 2. *mec.* Çamaşır (KAZTTS 282).

Bşk. *kěr* 1. Kir, leke, pislik 2. Çamaşır 3. Gönüldeki kötülük (BŞKTS 276).

Kaz. Tat. *kĕr* 1. Kir, pislik 2. Leke 3. Çamaşır (KZTTTS 198). 4. Temizlenmesi gereken kıyafetler ve kumaştan dikilen çeşitli yaşam gereçleri. 5. *sf*. Kiri temizlemek için kullanılan. 6. *mec.* Kötülük, kötü yön (gönüldeki, namustaki). (TTAS II, s. 84 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 202).

Krçmlkr. *kir* Pislik, kir (KMTS 212).

Kmk. *kir* Kir, pislik, leke (beden, çamaşır vb. de) (KMKTS 178).

Krm. Tat. *kir* 1. Kir (KTTRS 162). 2. *ağ.* Kirli çamaşır (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1123).

Krym. *kir* Kir (KKTS 224).

Kkp. *kir* 1. Kir, pis 2. *ağ.* Kötü niyet / düşünce, kötülük (KKLPKTS 273).

Nog. *kir* 1. Kir, pis 2. Kirli çamaşırlar (NRS 166).

Eski Türkçede *kir* "kir, pis" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kir, pis" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kir, pis" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "çamaşır", Kırgız, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "kirli çamaşır", Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "gönüldeki kötülük", Kazan-Tatar Türkçesinde "temizlenmesi gereken kıyafetler ve kumaştan dikilen çeşitli yaşam gereçleri; kiri temizlemek için kullanılan" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kirbi, kirpi "Kirpi, sırtı dikenlerle kaplı memeli hayvan" (KıpTS 149).

ET. *kirpi* Kirpi (EDPT 737).

Krg. *kirpi* Yahut kirpi çeçen: kirpi (KS 474).

Kzk. *kirpi* Kirpi (KAZTTS 283).

Bşk. *kĕrpĕ* 1. Kirpi 2. Zırhlı araçlara, tanlara karşı hazırlanan dikenli tel engeli (BŞKTS 277).

Kaz. Tat. *kĕrpĕ* 1. Kirpi 2. Tanklara karşı tedbir olarak döşenen dikenli tel düzeneği (KZTTTS 199). 3. *mec.* İğneli, kötü sözler söyleyen kişi hakkında (TTAS II, s. 85 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 673).

Krçmlkr. *kirpi* Kirpi (KMTS 213).

Kmk. *kirpi* Kirpi (KMKTS 178).

Krm. Tat. *kirpi* Kirpi (KTTRS 163).

Krym. *kirpi* Kirpi (KKTS 225).

Kkp. *kirpi, kirpitiken* Kirpi(KKLPKTS 274).

Nog. *kirpi* Kirpi (NRS 166).

Eski Türkçede *kirpi* "kirpi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kirpi, sırtı dikenlerle kaplı memeli hayvan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kirpi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "tanklara karşı tedbir olarak döşenen dikenli tel düzeneği" ve Kazan-Tatar Türkçesinde "iğneli, kötü sözler söyleyen kişi hakkında" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. kirekli "Gerekli, lüzumlu" (KıpTS 149).

ET. *kereklig* Gerekli (EDPT 744).

Krg. *kerektüü* Lüzumlu; zaruri (KS 441).

Kzk. *kerekti* Gerekli, lazım (KAZTTS 246).

Bşk. *kereklĕ* Gerekli, lüzumlu (BŞKTS 276).

Kaz. Tat. *kireklĕ* Gerekli (KZTTTS 210).

Krçmlkr. *kerekli* İhtitaç, gereksinim (KMTS 209).

Kmk. *gerekli* Gerekli, lüzumlu (KMKTS 135).

Krm. Tat. *kerekli* Gerekli (KTTRS 158).

Krym. *kerekli* Gerekli (KKTS 218).

Kkp. *kerekli* Gerekli, lüzum eden, lazım, ihtiyaç duyulan (KKLPKTS 267).

Nog. *kerekli* Gerekli, zorunlu (NRS 162).

Eski Türkçede *kereklig* "gerekli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "gerekli, lüzumlu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin

tamamında "gerekli, lüzumlu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kiriş "Kiriş" (KıpTS 150).

ET. *kiriş* Kiriş, kemer, ok kirişi (EDPT 747).

Krg. *kiriç* 1. Kiriş, ok atılan yayın iki ucu arasındaki esnek bağ. 2. Yay 3. Kas kirişi ve zarı (KS 1275).

Kzk. *kiris* Kiriş (KAZTTS 284).

Bşk. *kĕrĕş* 1. Yay, kiriş 2. Lastik 3. Keman yayı 4. Yün çırpmaya yarayan yay biçiminde sopa (BŞKTS 276).

Kaz. Tat. *kĕrĕş* 1. Kiriş, yay 2. Keman yayı 3. Lastik (KZTTTS 199). 4. *anat.* Dil altındaki zar (bazı çocuklarda vardır ve anlaşılınca kesilir, çünkü emmeyi ve dili açılmaya başlayınca konuşmayı engeller). (TTAS II, s. 85 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 202).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *kiriş* 1. Yay 2. *anat*. Kiriş; sinir (KMKTS 178).

Krm. Tat. *kiriş* (inşaatçılık). Kare kiriş (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1126).

Krym. *kiriş* 1. Kiriş 2. Tel (arpta). 3. İp (KKTS 224-225).

Kkp.-ø

Nog. *kiris* 1. Kıkırdak (burunda). 2. Kiriş, yay ipi (NRS 166).

Eski Türkçede *kiriş* "kiriş, kemer, ok kirişi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kiriş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "kiriş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde anatomi alanında terimleşerek "dil altındaki zar; kiriş, sinir" ve Kırım-Tatar Türkçesine inşaatçılık alanında terimleşerek "kiriş" ve çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. kiş II "Samur" (KıpTS 150).

ET. *kiş* Samur (EDPT 752).

Krg. *kiş* 1. Samur (KS 475). 2. Bu hayvanın postundan yapılan 3. Kiş, koyunları sürerken veya döndürürken söylenen söz (KTS1277).

Kzk. *kis* samur (Oba, 2019, s. 355).

Bşk. *kĕş* 1. Samur 2. Samur kürkü (BŞKTS 279).

Kaz. Tat. *kĕş* 1. Samur 2. Samur kürkü (KZTTTS 200).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *kiş* Samur (KMKTS 179).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *kis* Samur (Atay, 1998, s. 277).

Eski Türkçede *kiş* "samur" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "samur" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "samur" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kişi "1. Kişi, adam 2. Kadının kocası" (KıpTS 150).

ET. *kişi* Kişi, adam, insan, halk (EDPT 752).

Krg. *kişi* 1. İnsan, kişi 2. Başka, yabancı (KS 475). 3. İnsan, huy ve ahlak yönünden üstün nitelikli (kimse) (KTS 1278).

Kzk. *kisi* 1. İnsan, adam, birey, şahıs 2. *mec.* Yabancı, el 3. Misafir, konuk (KAZTTS 284).

Bşk. *kĕşĕ* 1. İnsan, şahıs, adam, kişi 2. Kimse (BŞKTS 279).

Kaz. Tat. *kĕşĕ* 1. İnsan 2. Şahıs 3. Adam 4. Kimse 5. Herhangi birisi 6. Yabancı kimse, el 7. Sevgili (KZTTTS 200).

Krçmlkr. *kişi* 1. Kimse, adam 2. Yabancı, başkası 3 Evli erkek 4. Erkek, yiğit, gözü pek, cesur (KMTS 213).

Kmk. *gişi* 1. Kişi, kimse, şahıs, fert 2. *esk*. Koca, eş, zevç (KMKTS 137).

Krm. Tat. *kişi* Kişi (KTTRS 163).

Krym. *kişi* Kişi (KKTS 225).

Kkp. *kisi* 1. Kişi, adam, insan 2. Kadının eşi, koca, zevç (KKLPKTS 274).

Nog. *kisi* 1. İnsan; insanî 2. Şahıs, kişi, birey, şahsiyet 3. Kişi (sayı anlamında). 4. Başkası, yabancı, özge (NRS 167).

Eski Türkçede *kişi* "kişi, adam, insan, halk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kişi, adam" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "kişi", Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "kadının eşi, koca" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "başkası yabancı", Kırgız Türkçesinde "insan, huy ve ahlak yönünden üstün nitelikli (kimse).", Kazak Türkçesinde "misafir, konuk", Kazan-Tatar Türkçesinde "şahıs; adam; kimse; herhangi birisi; sevgili", Karaçay-Malkar Türkçesinde "evli erkek; erkek, yiğit, gözü pek, cesur", Nogay Türkçesinde "şahıs, kişi, birey, şahsiyet; kişi (sayı anlamında)." genişlemiştir.

Kıp. kit, köt, kötçek "Oturak yeri, kıç" (KıpTS 150, 160).

ET. *köt* Göt, arka (EDPT 700).

Krg. *köt avm.* 1. Kıç, geri kısım 2. Göt, makat 3. Tenasül aygıtları (erkeğin ve kadının). 4. Kuvvet, kudret, cesaret, becerik (KS 510).

Kzk. *köt* 1. Makat, anüs, kıç, göt. 2. *mec.* Son, akıbet (KAZTTS 268).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *küt* Arka, göt, mabad (KZTTTS 245).

Krçmlkr. *köt* 1. Kıç, göt, kalça 2. Arka, geri, herhangi bir şeyin arkası 3. Son, nihayet (KMTS 219).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *köt* Göt (KKTS 232).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *köt* “göt, arka” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “oturak yeri, kıç” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde “göt, makat” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kiyiz 1 “Keçe, keçeden yapılmış örtü, çul 2. Yaygı, döşek” (KıpTS 151).

ET. *kiḏiz* Keçe, aba (EDPT 707).

Krg. *kiyiz* Keçe (KS 476). 2. Keçeden yapılmış olan (KTS1281).

Kzk. *kiyiz* Keç (KAZTTS 253).

Bşk. *kěyěź* Keçe (BŞKTS 283).

köyöź 1. Keçe halı, kilim 2. Süslü halı 3. Çarşaf, örtü (BŞKTS 303).

Kaz. Tat. *kiyěz* Keçe (KZTTTS 217).

Krçmlkr. *kiyiz* Keçe (KMTS 214).

Kmk. *kiyiz* Keçe, keçeden (yapılmış) (KMKTS 179).

Krm. Tat. *kiyiz* Keçe (KTTRS 164).

Krym. *kiyiz* Keçe (KKTS 226).

Krm. Tat. *kiyiz* Keçe (KTTRS 164).

Nog. *kiyiz* Keçe, keçeden yapılmış (NRS 165).

Eski Türkçede *kiḏiz* “keçe, aba” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “keçe, keçeden yapılmış örtü, çul; yaygı, döşek” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “keçe, keçeden yapılmış” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin “yaygı, döşek” anlamının ise artık çağdaş Kıpçak lehçelerinde kullanılmayarak anlam daralmasına uğradığı görülmektedir.

Kıp. ḳoba “Oyuk, kovuk, hendek” (KıpTS 151).

ET. *kovı* oyuk, boş, tenha; boşluk (EUES 398).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *qoba* İn (KKTS 269).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kovı* "oyuk, boş, tenha; boşluk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "oyuk, kovuk, hendek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "in" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳobuz, ḳopuz, ḳubuz, ḳupuz "Kopuz denilen çalgı aleti" (KıpTS 151, 154, 161, 163).

ET. *ḳopuz* Kopuz, bir müzik aleti (EDPT 588).

Krg. *komus, komuz* Üç telli musiki aleti, kopuz, balalayka (KS 482).

Kzk. *qobız* Kopuz (KAZTTS 336).

Bşk. *ḳubıź* Kopuz (BŞKTS 379).

ḳumıź Kopuz (BŞKTS 381).

Kaz. Tat. *ḳobıs, ḳubız* Nal gibi bükülü demir çubuğa tel gerilerek yapılan ağız kopuzu (KZTTTS 295, 303).

Krçmlkr. *ḳobuz* 1. Kafkas mızıkası, akordeon, garmon 2. Müzik aletlerinin genel adı (KMTS 250).

Kmk. *qomuz* Komuz (üç telli, pizzicato milli müzik çalgısı) (KMKTS 267).

Krm. Tat. *ḳobız, ḳubız, ḳıbız* (etnografya). Kobız (müzik aleti). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1274).

Krym. *qobuz* Kopuz (KKTS 269).

Kkp. *qobız* Ağaçtan yapılmış, kıldan teli olan müzik aleti, kopuz (KKLPKTS 348).

Nog. *kobız* Kopuz (NRS 168).

Eski Türkçede *ḳopuz* "Kopuz, bir müzik aleti" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kopuz denilen çalgı aleti" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kopuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde ise "müzik aletlerinin genel adı" anlamıyla genelleşerek genişlemiştir.

Kıp. ḳobuzçı, ḳopuzçı, ḳubuzçu "Kopuz çalan, çalgıcı" (KıpTS 151, 154, 161).

ET.-ø

Krg. *komuzçu* Kopuz yahut ağız tamburası çalan (KS 482).

Kzk. *qobızşı* Kopuzcu, kopuz çalan (KAZTTS 336).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *kubızçı* 1. Kopuz üstadı, ozan (KZTTTS 303). 2. *mec. kon.* Birinin sözleriyle iş yapan kişi (TTAS II, s. 180 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 231).

Krçmlkr. *ḳobuzçu* Akordeon çalmada usta olan kimse (KMTS 250).

Kmk. *qomuzçu* Komuzcu (komuz çalan sanatçı) (KMKTS 267).

Krm. Tat. *ḳobızcı* Kobız çalan müzisyen (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1274).

Krym.-ø

Kkp. *qobızşı* Kopuz çalan, kopuzcu (KKLPKTS 348).

Nog. *kobızşı* Akordiyon çalan kişi (NRS 168).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳobuzçı, ḳopuzçı, ḳubuzçu* "kopuz çalan, çalgıcı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar,

Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kopuzcu, kopuz çalan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "birinin sözleriyle iş yapan kişi" anlamında da genişlemiştir.

Kıp. ḳoca I "Yaşlı, ihtiyar" (KıpTS 152).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *qoca* 1. Yaşlı adam 2. Büyük, koca (KKTS 269).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳoca* I "yaşlı, ihtiyar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "yaşlı adam; büyük, koca" anlamındadır. Kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yaşlı, ihtiyar" biçiminde cinsiyet farketmeksizin bir grubu ifade ederken Karayim Türkçesinde "yaşlı adam" biçiminde bir cinsiyet grubunu ifade etmeye başlamıştır. Bu anlamda bir anlam daralması yaşanmıştır.

Kıp. ḳoca II "1. Koca, ulu, efendi 2. Bay, koca, kadının beyi" (KıpTS 152).

ET.-ø

Krg. *koco* 1. Hoca (Muhammed peygamber neslinden yahut dört halife soyundan olan kimse). Seyit 2. Efendi; sahip, patron (KS 477).

Kzk. *qoja* 1. Sahip, yönetici 2. Aile, reisi 3. İslamı tebliğ eden, yaymaya çalışan kimse, hoca (KAZTTS 336).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *koca* Koca, eş (KTTRS 200).

Krym. *qoca* 1. Koca, eş 2. Yaşlı adam 3. Büyük, koca (KKTS 269).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳoca* II "koca, ulu, efendi; bay, koca, kadının beyi" anlamlarındadır. Kelime Kırgız, Kazak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "koca, ulu, efendi", Kazak, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "koca, eş" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "sahip, yönetici, patron", Karayim Türkçesinde "yaşlı adam; büyük, koca" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳoç, ḳoçḳar "Koç" (KıpTS 152).

ET. *ḳoçŋar* Koç (EDPT 592).

Krg. *koçkor* 1. Damızlık koç 2 (İnsan hakkında); kösemen, atılgan (KS 477).

Kzk. *qoşqar* Koç (KAZTTS 350).

Bşk. *ḳusḳar* 1. Sümüklü böcek, salyangoz 2. İç kulaktaki golgi adlı duymayı sağlayan organ 3. Tiftik keçisi 4. Keçi boynuzu şeklindeki süs, ziynet (BŞKTS 386).

Kaz. Tat. *ḳuçḳar* 1. Korniş, perde demiri 2. Niş, duvar gözü, oyuk 3. Koç 4. Teke (KZTTTS 303). 5. Yanan lambanın aydınlığını artırmak ya da azaltmak için yapılan özel alet (genelde koç ya da geyik boynuzundan yapılır). 6. Şöminenin üstüne lamba ve ufak tefek kap kacak koymak için özel olarak yapılan alan, çıkıntı. 7. *esk.* Özel muhafız (TTAS II, ss. 196-197 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 231). 8. *astr.* Zodyak kuşağına denk gelen, bu isimdeki yıldız grubu. 9. Zodyak kuşağında bu isimde bulunan yıldız grubunun damgası. 10. Güneş takvimine göre 21 Mart'tan 20 Nisan'a kadar olan

dönem. 11. Bu dönemde doğan kişi. 12. *mec.* Dostu için kendini kurban etmeye hazır olan kişi (TTAS 2017, s. 510, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 231).

Krçmlkr. *ḳoçhar* Koç (KMTS 250*).*

Kmk. *qoçqar* Koç (KMKTS 266).

Krm. Tat. *qoçqar* Koç, koçkar (KTTRS 200).

Krym. *qoç, koçhar, koçkar, koşkar, koçkar, qoçqar, qoçqır* Koç (KKTS 270), (Koçak, 2021, s. 69).

Kkp. *qoşaqar* Koyunun kısırlaştırılmamış (iğdiş edilmemiş). erkeği, koç (KKLPKTS 354).

Nog. *ḳoşḳar* Damızlık koç (Atay, 1998, s. 279).

Eski Türkçede *ḳoçŋar* "koç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "koç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "koç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "kösemen, atılgan insan", Başkurt Türkçesinde "sümüklü böcek, salyangoz; iç kulaktaki golgi adlı duymayı sağlayan organ; keçi boynuzu şeklindeki süs, ziynet", Kazan-Tatar Türkçesinde "korniş, perde demiri; niş, duvar gözü, oyuk; yanan lambanın aydınlığını artırmak ya da azaltmak için yapılan özel alet (genelde koç ya da geyik boynuzundan yapılır); şöminenin üstüne lamba ve ufak tefek kap kacak koymak için özel olarak yapılan alan, çıkıntı; özel muhafız ve astroloji alanında terimleşerek Zodyak kuşağına denk gelen, bu isimdeki yıldız grubu, Zodyak kuşağında bu isimde bulunan yıldız grubunun damgası, güneş takvimine göre 21 Mart'tan 20 Nisan'a kadar olan dönem ve bu dönemde doğan kişi; dostu için kendini kurban etmeye hazır olan kişi" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳoduḳ, ḳuduḳ, ḳutuḳ "Eşek sıpası" (KıpTS 152, 161, 165).

ET.-ø

Krg. *kodik, kodük* 1. Yabani atın tayı 2. Sıpa (KS 477).

Kzk. *qodıq* Sıpa, eşek yavrusu (KAZTTS 336).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qoduq* Sıpa, kulun (KMKTS 266).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳoduḳ, ḳuduḳ, ḳutuḳ* "eşek sıpası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Kumuk Türkçesinde "sıpa" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesimde "yabani atın tayı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳofa, ḳoġa, ḳova "Kova" (KıpTS 152, 155).

ET. *ḳovġa* Kova (EDPT 583).

Krg.-ø

Kzk. *qavğa* 1. Deriden vb. maddelerden yapılan kuyu kovası 2. İri, dev (KAZTTS 327).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *qova* Kova (KKTS 275).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳovġa* "kova" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kova" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karayim Türkçesinde "kova" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak

Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "iri, dev" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳoḳu "Koku" (KıpTS 152).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qoqu* Koku (KTTRS 200).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳoḳu* "koku" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde "koku" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳoḳurdan "Gırtlak" (KıpTS 152).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ḳuḳıravıḳ, ḳurḳıldaḳ* Âdemelması, gırtlak kıkırdağı (BŞKTS 379).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳoḳurdan* "gırtlak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Başkurt Türkçesinde "âdemelması, gırtlak kıkırdağı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳol "1. El, kol 2. Vadi, nehir yatağı 3. Taraf" (KıpTS 152).

ET. *kol* 1. Kol, el 2. Askeri birlik, asker, ordu 3. Taraf, yan (EDPT 614).

Krg. *kol* 1. El, el pençesi 2. Ön bacak, ayak 3. Parmak 4. Kol astında: (el altında). onun itaatında, tabiyetinde. 5. Ordu, askeri müfreze 6 (Müstakillen kullanılmaz, buna yalnız coğrafi isimlerde tesadüf edilir). nehrin yatağı; nehir vadisi, Karakol, Narınkol gibi (KS 479). 7. El yazısı 8. İmza, bir kimsenin herhangi bir belgeyi yazdığını veya onayladığını belirtmek için her zaman aynı biçimde kullandığı işaret. 9. El, iskambil oyunlarında her bir tur (KTS1289).

Kzk. *qol* 1. El, kol 2. *mec.* Yazı, imza 3. İş gücü 4. Asker, ordu 5.Uygun, layık (KAZTTS 339-340).

Bşk. *ḳul* 1. El, kol 2. Farklı yazım üslubu 3. İnsan gücü ile çalışan düzenek ya da aletleri bildirmekte kullanılır. 4. Yüksek yerde, dağdan inen yarık, çukur 5. Elverişli, uygun, yarar; hafif, kolay (BŞKTS 379-380).

Kaz. Tat. *kul* 1. Kol 2. El 3. Çare, araç, yol (KZTTTS 303). 4. *mec*. Bir işi, uğraşı başaran güç, araç, yol; belli bir uğraşa, işe dâhil olma. 5. Bir işin düşünülen, tahmin edilen yapanı hakkında. 6. Bir işi yapanın ya da ona başlayanın işin gidişine ya da işin neticesine etkisi hakkında. 7. *mec*. Yön, taraf, yöneliş (sağ ya da sol sözleri ile kullanılır). 8. El yazısı, birinin yazı tarzı; imza. 9. Bir şeyin yapılışında bireysel tarz ya da ustalık işareti. 10. *mec*. Hâkimiyet, iktidar; sahiplik. 11. İrade, gözetim. 12. *mec*. Sahiplik, sahip olma. 13. *mec*. Yakalanmak, esir olmak hakkında. 14. *mec. kon.* Perakende satıcılar kolu (büyük ticaret sistemine karşı söylenir). 15. mec. Küçük

çocuğu kola oturtup (yatırıp). götürme hakkında. 16. *mec*. Kadınların, kızların evlenmeye rızası. 17. *zf*. kuldan. Hiç geciktirmeden doğrudan doğruya (ödemek, senet verme vb. hakkında). 18. *zf.* kuldan, kul bĕlen. İlkel kurallar ile ya da kol gücü yardımıyla (makine ile yapmanın aksine). 19. Basmadan, yazı ile yazıp (TTAS II, s. 183 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 231-232). 20. *is. ağ*. Derenin geçtiği yarıntı, sulak vadi (TTAS II, s. 186 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 231-232). 21. *esk.* Askerin genelde özelliğine göre ayrılan bir kısmı; kanat. 22. Çeşit; tür, çift. 23. Ölçü, büyüklük. 24. *sf. mec*. Layık, uygun. 25. Uygun, elverişli (TTAS II, ss. 186-187 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 231-232).

Krçmlkr. *ḳol* 1. El 2. Kanyon, sarp vadi 3. Taraf, yön 4. İmza (KMTS 250-251).

Kmk. *qol* 1. El; kol 2. İmza 3. Vadi, dere (KMKTS 266).

Krm. Tat. *qol* Kol; el (KTTRS 200). 2. Yan; kanat. 3. El yazısı 4. *ağ*. İmza 5. *coğ.* Nehrin kolu 6. *coğ*. Dağ kolu (sıradağlardan her iki yöne doğru uzanan dağ sırtı). 7. *tek*. Kol (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1276).

Krym. *qol* 1. El 2. Çivi 3. Takım (KKTS 270).

Kkp. *qol* Kol, omuzla parmaklar arasındaki vücut organı; el (KKLPKTS 349).

Nog. *kol* 1. El, kol; elle yapılan 2. El yazısı, güzel yazı sanatı 3. Taraf, yön (NRS 169).

Eski Türkçede *kol* "kol, el; askeri birlik, asker, ordu;taraf, yan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "el, kol; Vadi, nehir yatağı; Taraf" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "kol", Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "vadi, nehir yatağı", Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı "taraf, yan" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳolan I, ḳulun II "Yular, eyer kolanı" (KıpTS 152, 162).

ET. *ḳolan* Halat, yular, kemer, eyer bağı (EDPT 622).

Krg. *oloŋ* Arka kolan (ki eğer kaşına takılır) (KS 590).

Kzk. *ḳolaŋ* Bağ, halat; gür, uzun saç (Oba, 2019, s. 361).

oloŋ 1. Arka kolan (ki eğer kaşına takılır). 2. Olong arpa, cırım arpa: Arpa nevilerinin adıdır (KS 590).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qolan* Kolan (eyer). kolanı (KTTRS 200).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳolan* "halat, yular, kemer, eyer bağı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yular, eyer kolanı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde "yular, eyer kolanı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳolan II, ḳulan I "Yaban eşeği" (KıpTS 152, 162).

ET. *ḳulan* Yaban eşeği, yaban atı (EDPT 622).

Krg. *kulan* 1. Yabanî eşek 2. Kula (at donu) (KS 516, 518).

Kzk. *qulan* Yabani at (KAZTTS 358).

Bşk. *ḳolon, ḳolan* Tay, kulan (BŞKTS 369).

Kaz. Tat. *ḳolan* 1. Yabani küheylan (KZTTTS 296). 2. İyi, hızlı yabanî at (TTAS II, S.132 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 715). 3. Önceleri bozkırlarda ve ormanlarda sık rastlanan iri gövdeli kır eşeği. 4. *tar.* İyi, hızlı fakat ağır işe dayanıksız at cinsi (TTAS 2005, s. 267, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 715). 5. Küçük gövdeli, büyük başlı yabani kır atı (TTAS 2017, s. 319, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 715).

Krçmlkr. *ḳulan* Tay, vahşi at (KMTS 257).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qulun* Kulun (yaşı altı aydan küçük at yavrusu) (KTTRS 205).

kulan (zooloji). Asya yaban eşeği (Equidae familyasından Orta Doğu'ya özgü bir hayvan çeşididir. Asya yaban eşeği, evcil eşekten az daha iridir ve ata daha çok benzer. 190 kg ağırlığında ve 2.1 m boyundadır). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1178).

Krym. *qolan* Kolan (KKTS 270).

Kkp. *qulan* Yabani at (KKLPKTS 358).

Nog. *kulan* Kulan (yabani at) (NRS 186).

Eski Türkçede *ḳulan* "yaban eşeği, yaban atı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yaban eşeği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "yabani at, tay, eşek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳolansa, ḳolanşa "Koltuk altı kokusu" (KıpTS 152).

ET. *ḳolansa* Koltuk altı; ter kokusu, koltuk altı kokusu (ESTY

Krg. *koloŋso* 1. Koltuk altından gelen ter kokusu 2. Atın ön ayağının iç tarafından (dizden yukarı). bulunan nasır (KS 480).

Kzk. *qolaŋsa* Koltuk kokusu (KAZTTS 340).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qolaŋsa* Terleyince koltuk altından çıkan hoş olmayan koku, ter kokusu (KKLPKTS 349).

Nog. *ḳolansa* 1. Ter kokusu 2. Kokuşmuş (NRS 170).

Eski Türkçede *ḳolansa* "koltuk altı; ter kokusu, koltuk altı kokusu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "koltuk altı kokusu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "koltuk altı kokusu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "atın ön ayağının iç tarafından (dizden yukarı). bulunan nasır", Nogay Türkçesinde "kokuşmuş" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳolay "Kolay" (KıpTS 152).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *qalay* Uygun, layık (KAZTTS 340).

Bşk. *ḳulay* Elverişli, uygun, yaraşır (BŞKTS 380).

Kaz. Tat. *ḳulay* Kolay, elverişli, uygun, münasip (KZTTTS 304).

Krçmlkr. *ḳolay* 1. Refah, bolluk, maddi güç 2. Fırsat, imkan 3. İyi, hoş, sevimli (KMTS 251).

Kmk. *qolay* Daha iyi (KMKTS 266).

Krm. Tat. *qolay* Kolay (KTTRS 200).

Krym. *qolay* sf. Kolay; zf. kolayca (KKTS 270).

Kkp. *qolay* Kolay, hâle uygun (KKLPKTS 349).

Nog. *kolay* 1. Kolay, zor olmayan; kolayca, zahmetsiz 2. Rahat, uygun 3. Basit, basitlik (NRS 170).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳolay* "kolay" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kolay, hâle uygun" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳoldaş “Arkadaş, yoldaş” (KıpTS 152).

ET. *ḳoldaş* Yoldaş, arkadaş (EDPT 619).

Krg. *coldoş* 1. Yoldaş 2. Arkadaş, dost (KS 220). 3. Yoldaş, aynı fikirde olan, aynı düşünceyi paylaşan, gönüldaş, ülküdaş. 4. Yoldaş, eş, hayat arkadaşı. 5. “Vatandaş!” anlamında hitap sözü (KTS 619).

Kzk.-ø

Bşk. *ḳuldaş* Yardımcı, destek olan kimse (BŞKTS 380).

Kaz. Tat. *ḳuldaş* 1. Yardımcı, beraber çalışan iş ortağı (KZTTTS 304). 2. Vardiyalı işte değişen kişi (TTAS 2005, s. 293, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 775).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳoldaş* “yoldaş, arkadaş” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “arkadaş, yoldaş” anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde “yoldaş, arkadaş” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde ise “yoldaş, arkadaş” anlamından hareketle “destek olan, yardımcı; vardiyalı işte değişen kişi” ve Kırgız Türkçesinde “yoldaş, aynı fikirde olan, aynı düşünceyi paylaşan, gönüldaş, ülküdaş; yoldaş, eş, hayat arkadaşı; “vatandaş!” açıklamasıyla hitap sözü anlamında kullanılmıştır.

Kıp. ḳolduġ, ḳoltıḳ, ḳoltuḳ “Koltuk” (KıpTS 152).

ET. *ḳoltuḳ* Koltuk altı, gövde ve kolların arasında kalan bölge (EDPT 619).

Krg. *koltuk* 1. Kolun üst kısmıyla böğür arasındaki mahal, koltuk, koltuk altı (KS 481). 2. *mec*. Dar geçit, dar boğaz (KTS1298).

Kzk. *qoltıq* 1. Koltuk 2. Elbise koltuğu 3. Bir yerin kuytu tarafı 4. Koy, küçük körfez (KAZTTS 342).

Bşk. *ḳultıḳ* 1. Koltuk altı 2. İki yandan çevrelenmiş dar aralık, geçit (BŞKTS 381).

Kaz. Tat. *ḳultıḳ* 1. Koltuk, koltuk arası 2. Merdiven, köprü vb. yerlerdeki korkuluk, parmaklık, tırabzan 3. Bir koltuğa sığacak kadar 4. Körfez, koy 5. Şehir, meydan vb. için kenar köşe bir yer (KZTTTS 304). 6. Omuz kıvrımının iç tarafı, koltuk altı. 7. Kol ile gövde arası, göğüs. 8. Meydanların esas kısımlarından daha ayrı duran küçük bölüm, meydancık. 9. Koruntulu herhangi bir yer (TTAS II, s. 188 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 233). 10. *mec.* Bitkide sap ile gövde arasının en dipte kalan kısmı. 11. *mec.* Bir şeye yapılan oyuk. 12. *sf.* Yakın, gerçek. Monda da olı süz kultık dustıbıznıŋ avızınnan çıkkaç… (TTAS 2017, s. 490, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 233).

Krçmlkr. *ḳoltuḳ* 1. Koltuk 2. Dönemeç, viraj (KMTS 251).

Kmk. *qoltuq* 1. Koltuk, koltuk altı 2. Koyun (göğüsle giysi arası). 3. Bir şeyde kıvrım, kıvrıntı, dolambaç (KMKTS 266).

Krm. Tat. *qoltuq* 1. Koltuk 2. Koyun (göğüsle giysi arası) (KTTRS 201).

Krym. *qoltıh, qoltıq, qoltuq* Koltuk (KKTS 270).

Kkp. *qoltıq* 1. Koltuk, kolun altı, omuzun alt kısmı 2. Elbise kolunun omuzla birleştiği yer, elbise koltuğu 3. Deniz, göl veya kanalların üç kısma ayrıldığı, çatallandığı yer (KKLPKTS 350).

Nog. *koltık* 1. Koltuk 2. Kucak (NRS 171).

Eski Türkçede *ḳoltuḳ* "koltuk altı, gövde ve kolların arasında kalan bölge" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "koltuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "koltuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde deyim aktarması yoluyla ve mecazlaşarak genişlemiştir.

Kıp. ḳolluḳ "1. Yumruk, bilek 2. Bileklik" (KıpTS 152).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳolluk* Eldiven (KMTS 251).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳolluḳ* "yumruk, bilek; bileklik" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "eldiven" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ḳoma, ḳuma "Kuma, kadının ortağı" (KıpTS 152, 162).

ET. *kuma* (bir erkeğin). ikinci eşi, kuma (EUES 422).

Krg.-ø

Kzk. *quma* Kuma, ortak (KAZTTS 359).

Bşk. *ḳoma* Cariye, odalık (BŞKTS 370).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *quma* Kuma (KKTS 278).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kuma* “(bir erkeğin). ikinci eşi, kuma” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kuma, kadının ortağı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt ve Karayim Türkçesinde “kuma” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳonaḳ I “Konulacak yer” (KıpTS 153).

ET. *konok* oturulacak yer, yerleşim yeri (EUES 391).

Krg. *konolgoluu* 1. Gecelemeye, kalmaya müsait olan 2. Tüneği olan (KTS 1308).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qonaq* 1. Konak (konaklanılan yer). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1279).

Krym. *qonaq* 1. Konuk 2. Konak (KKTS 271).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *konok* “oturulacak yer, yerleşim yeri” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “konulacak yer” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “konak, konuklanılacak yer” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳonaḳ II, ḳonuḳ “Misafir” (KıpTS 153).

ET. *ḳonuk, ḳonaḳ* Konuk, misafir (EDPT 637).

Krg. *konok* 1. Misafir, mihman 2. Akşam yemeği 3. İkram 4. Sözgö konok bermeç.: birisine konuşma hakkını vermek, söylemesine müsaade etmek (KS 483-484). 5. Tanrı misafiri 6. Konukluk, misafirlik 7. Misafir, gözün saydam tabakasından oluşan beyaz leke. 8. Akdarı 9. *hlk*. Mısır (KTS1307).

Kzk. *qonaq* Konuk, misafir (KAZTTS 343).

Bşk. *ḳunaḳ* 1. Misafir 2. Aybaşı, regl, âdet (BŞKTS 382).

Kaz. Tat. *kunak* 1. Misafir, konuk, ziyaretçi (KZTTTS 305). 2. Özel misafir olma durumu hakkında. 3. *mec.* Kısa süreli izin (TTAS II, s.189 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 233). 3. ağ. evf. Salgın hastalık (TTAS 2017, s. 495, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 233).

Krçmlkr. *ḳonaḳ* Misafir, konuk (KMTS 251).

Kmk. *qonaq* Konuk, misafir (KMKTS 267).

Krm. Tat. *qonaq* Konuk (KTTRS 201).

Krym. *qonaq* 1. Konuk 2. Konak (KKTS 271).

Kkp. *qonaq* Konuk, misafir (KKLPKTS 351).

Nog. *konak* Misafir, konuk (NRS 172).

Eski Türkçede *ḳonuk, ḳonaḳ* "konuk, misafir" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "konuk, misafir" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "konuk, misafir" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Misafir belirli zamanlarda kısa süreli kalmak için gelen kişi ya da kişilerdir yani gelecekleri ya da kalacakları zaman dilimi bellidir. Bu belirli zaman diliminden hareketle kelime Kırgız Türkçesinde "akşam yemeği", Başkurt Türkçesinde örtmece yoluyla "aybaşı, regl, âdet", Kazan-Tatar Türkçesinde "salgın hastalık; kısa süreli izin" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳonaş, ḳonş, ḳonşı, ḳonşu, ḳonuş I "Komşu" (KıpTS 153).

ET. *ḳonşı* Komşu (EDPT 640).

Krg. *koŋşu* 1. Komşu 2. *tar*. İktisatça zengine bağlı olan fakir komşu (KS 483). 3. Yan, yanda olan (KTS1312).

Kzk. *qoŋsı* 1. Fakir, yoksul 2. Komşu (KAZTTS 344).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *honşu, ḳonşu* Komşu (KMTS 252).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qomşu* Komşu (KTTRS 201).

Krym. *qonşı* Komşu (KKTS 271).

Kkp. *qoŋsı* 1. Komşu, birbirinr yakın insanlar ve evler 2. Komşu halk / yurt (KKLPKTS 351).

Nog. *koŋısı* Komşu (Güllüdağ, 1998, s. 327).

Eski Türkçede *ḳonşı* "komşu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "komşu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "komşu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳonç "Konç, bacak, baldır" (KıpTS 153).

ET.-ø

Krg. *konç* Çorap, çizme gibi nesnelerin baldıra gelen kısmı, konç (KS 482).

Kzk. *qonış* Konç (KAZTTS 344).

Bşk. *ḳuŋıs, ḳunıs* Konç (BŞKTS 382).

Kaz. Tat. *ḳunıç* Konç (KZTTTS 305).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *ḫonç* Konç (KMKTS 374).

Krm. Tat. *qonuç* Konç (KTTRS 201).

Krym. *qonç* Konç (KKTS 271).

Kkp. *qonış* Çizme, ayakkabı gibi şeylerin baldırı örtüp kaplayan ve dize kadar uzanan kısmı (KKLPKTS 351).

Nog. *konış* Çizmenin boğazı (NRS 172).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳonç* "konç, bacak, baldır" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay

Türkçesinde "konç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳoŋrov "Çıngırak, zil, küçük çan" (KıpTS 153).

ET. *ḳonraġu* Zil, çan, çıngırak (EDPT 640).

Krg. *koŋguroo* Çan, kampana, zil (KS 483).

Kzk. *qoŋırav* Zil, çan, kampana (KAZTTS 344).

Bşk. *ḳıŋġırav* Çıngırak, çan (BŞKTS 350).

Kaz. Tat. *ḳıŋġırav* Çan, zil, büyük çıngırak (KZTTTS 287).

Krçmlkr. *ḳongrav* Çıngırak, zil, çan (KMTS 252).

Kmk. *qoŋuraw* 1. Zil, çıngırak 2. Tef, küçük çan (KMKTS 267).

Krm. Tat.-ø

Krym. *qonğuruv* Çıngırak (KKTS 271).

Kkp. *qonıraw* Zil, kapı vb. şeylerin zili (KKLPKTS 351).

Nog. *konırav* Çıngırak (NRS 173).

Eski Türkçede *ḳonraġu* "zil, çan, çıngırak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çıngırak, zil, küçük çan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "zil, çan, çıngırak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳonşılıḳ "Komşuluk" (KıpTS 153).

ET.-ø

Krg. *kongşuluk* 1. Komşuluk 2. Komşuluk münasebetleri (KS 483).

Kzk. *qoŋsılas* Yan yana oturan, komşu olan (KAZTTS 344).

ḳoŋsılıḳ Komşuluk (Oba, 2019, s. 366).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳonşuluḳ* Komşuluk (KMTS 252).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qomşulıq* Komşuluk (KTTRS 201).

Krym. *qonşılıq* Komşuluk (KKTS 271).

Kkp. *qoŋsılıq* Komşuluk, avıldaşlık (KKLPKTS 351).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳonşılıḳ* "komşuluk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "komşuluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳonuḳlıḳ, ḳonuḳluḳ "Misafirlik" (KıpTS 153).

ET. *ḳonuḳluḳ* Misafirlik, konukluk (EDPT 638).

Krg.-ø

Kzk. *ḳonaḳtıḳ* Misafirlik (Oba, 2019, s. 366).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ḳunaḳlıḳ* 1. Misafir olma dönemi. 2. Misafire (misafirlere). yeterli ya da onlar için ayrılan, belirlenen [yemek, ziyafet vb.] (TTAS II, s. 190 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 234).

Krçmlkr. *ḳonaḳlıḳ* 1. Misafirlik 2. Misafire kesilen kurbanlık koyun (KMTS 252).

Kmk. *qonaqlıq* 1. İkram, ağırlama 2. Misafirlik, misafir olarak bulunma (KMKTS 267).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳonuḳluḳ* “misafirlik, konukluk” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “misafirlik” anlamındadır. Kelime Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde “misafirlik” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde “misafire kesilen kurbanlık koyun”, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde “ziyafet, ağırlama” gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳonur, ḳumral “Kumral, krem rengi” (KıpTS 153).

ET. *ḳoŋur* Kumral, kestane rengi; kahverengine çalan sarı renk (EDPT 639).

Krg. *konur* Kumral, esmer (KS 483).

Kzk. *qoŋır* 1. Kahverengi 2. *mec.* Sade, gösterişsiz (KAZTTS 344).

Bşk. *ḳoŋġor* Kumral (BŞKTS 372).

Kaz. Tat. *ḳonġır, ḳonġır* Konur, kestane rengi (KZTTTS 298).

Krçmlkr. *ḳongur* Kahverengi (KMTS 252).

Kmk. *qoŋur* 1. Kestane renginde 2. Boz, esmer (KMKTS 267).

Krm. Tat. *qoŋur* Sarı yağız; konur (KTTRS 201).

Krym.-ø

Kkp. *qoŋır* Kara ve kızıl arasındaki renk, kestane rengi (KKLPKTS 351).

Nog. *koŋır* 1. Koyu kahverengi 2. Sarı saçlı (NRS 173).

Eski Türkçede *ḳoŋur* “kumral, kestane rengi; kahverengine çalan sarı renk” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kumral, krem rengi” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak, Nogay Türkçesinde “kumral, kestane” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde “sade, gösterişsiz” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳonuş II “İkametgah, konut” (KıpTS 153).

ET.-ø

Krg. *konuş* Obanın konduğu, yerleştiği mahal (KS 485).

Kzk. *qonıs* 1. Obanın konduğu, yerleştiği mahal, yayla 2. *mec.* İkamet, mekan, daire (KAZTTS 343),

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qonuş* Kamp; konaklama yeri (KMKTS 267).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qonıs* Mekan, sabit yer (KKLPKTS 351).

Nog. *konıs* Konut, mekan (NRS 172).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳonuş* II "ikametgah, konut" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ikametgah, konut, mekan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳonuz "Çatal böceği, bok böceği" (KıpTS 153).

ET. *ḳoŋuz* Böcek (EDPT 641).

Krg.-ø

Kzk. *qoŋız* Böcek (KKTS 344).

Bşk. *ḳuŋıź* Böcek, fışkı böceği (BŞKTS 383).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qoŋuzaq* Böcek (KMKTS 267).

Krm. Tat. *qoŋuz* Böcek (KTTRS 201).

Krym.-ø

Kkp. *qoŋız* Kanadı sert kabuklu sinekler grubuna giren bir hayvan (KKLPKTS 351).

Nog. *koŋız* Böcek (NRS 173).

Eski Türkçede *ḳoŋuz* "böcek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çatal böceği, bok böceği" anlamındadır. Kelime Kazak, Başkurt, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "böcek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳor II "Ateş közü, kor, külün altındaki ateş" (KıpTS 154, 155).

ET.-ø

Krg. *kor* 1. Sıcak kül, içinde ateşli kömür parçaları bulunan kül (KS 486). 2. Kor, büyük acı, üzüntü, dıkıntı, dert. 3. Esas, bir şeyin özünü oluşturan ana öğe, temel (KTS 1318).

Kzk. *ḳor* Kor, köz, sıcak kül (Oba, 2019, s. 370).

Bşk. *ḳur* Kor, köz (BŞKTS 383).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qor* Kor; yanan kömür; yanan kömür durumuna gelmiş odun (KTTRS 201).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳor* II "ateş közü, kor, külün altındaki ateş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt ve Kırım-Tatar Türkçesinde "kor; yanan kömür, odun" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳorġaşın, ḳurġaşın, ḳurġaşun, ḳurġuşın, ḳurġuşun, ḳurḳuşun, ḳurşun "Kurşun" (KıpTS 154, 163, 164).

ET.-ø

Krg. *korgoşun* 1. Kurşun (KS 488). 2. Bu elementten yapılmış mermi, kurşun (KTS1321).

Kzk. *qorğasın* Kurşun (KAZTTS 346).

Bşk. *ḳurġaş* Kurşun (BŞKTS 384).

Kaz. Tat. *ḳurġaşın* 1. Kurşun madeni 2. Kurşun, mermi (KZTTTS 306).

Krçmlkr. *ḳorġaşın, ḳorġaşin* Kurşun (KMTS 252).

Kmk. *qorğaşın* Kurşun (KMKTS 267).

Krm. Tat. *qurşu*n 1. Kurşun (KTTRS 206). 2. Kurşun, mermi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1300).

Krym. *qurğaşın* Kurşun (KKTS 279).

Kkp. *qorğasın* 1. Kurşun metali, kurşun. 2. *ağ.* Ağır (KKLPKTS 352).

Nog. *korgasın, korgay* Kurşun (NRS 173).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳorġaşın, ḳurġaşın, ḳurġaşun, ḳurġuşın, ḳurġuşun, ḳurḳuşun, ḳurşun* "kurşun" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kurşun" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "bu elementten yapılmış mermi", Karakalpak Türkçesinde ise "ağır" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳorḳaḳ "Korkak, korkan" (KıpTS 154).

ET.-ø

Krg. *korkok* Korkak (KS 488).

Kzk. *qorqaq* Korkak, yüreksiz (KAZTTS347).

Bşk. *ḳurkaḳ* Korkak, yüreksiz, cesaretsiz (BŞKTS 385).

Kaz. Tat. *ḳurkaḳ* Korkak, ürkek, ödlek (KZTTTS 306).

Krçmlkr. *ḳorḳaḳ* Korkak, ödlek (KMTS 252).

Kmk. *qorğaç* Korkak, tabansız, ödlek; korkakça (KMKTS 267).

Krm. Tat. *qorqaq* Korkak (KTTRS 202).

Krym. *qorqaq* Korkak (KKTS 273).

Kkp. *qorqaq* Korkak, yüreksiz (KKLPKTS 353).

Nog. *korkak* Korkak; korkakça, yüreksizce, cesaretsizce (NRS 173).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳorḳaḳ* "korkak, korkan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "korkak, yüreksiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳorḳı, ḳorḳu, ḳorḳuġ "Korku (KıpTS 154).

ET. *ḳorḳuġ* Korku (EDPT 654).

Krg. *korku* Korkmak, dehşete katılmak (KS 488).

Kzk. *qorqınış* Korku, dehşet (KAZTTS 347).

Bşk. *ḳurḳıv* Korku; endişe (BŞKTS 385).

Kaz. Tat. *ḳurḳuv* Korku (KZTTTS 307).

Krçmlkr. *ḳorḳuv* Tehlike, tehdit (KMTS 253).

Kmk. *qorqunç, qorquw* 1. Korku, dehşet, endişe 2. Tehdit, tehlike, muhatara, varta (KMKTS 268).

Krm. Tat. *qorqu* Korku (KTTRS 202).

Krym. *qorqı, qorqu, qorquv* Korku (KKTS 273).

Kkp. *qorqınış* Korku (KKLPKTS 353).

Nog. *korkınış* Tehlike, korku, dehşet; tehlikeli, korkutucu, müthiş (NRS 173).

Eski Türkçede *ḳorḳuġ* "korku" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "korku" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "korku" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "endişe", Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde ise "tehdit" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳorḳınç, ḳorḳunç "Korkunç" (KıpTS 154).

ET. *ḳorḳınç, ḳorḳunç* Korkunç, korku (EDPT 654).

Krg. *korkunuçtuu* Tehlikeli, korkunç (KS 488).

Kzk. *qorkınış* Korkunç (KAZS 173).

Bşk. *ḳurḳınıs* Korkunç (BŞKTS 385).

Kaz. Tat. *ḳurḳınıç* 1. Tehlike, sakınca 2. Tehlikeli, korku veren, korkunç (KZTTTS 306).

Krçmlkr. *korkunç* Tehlike; korku, endişe, dehşet (KMTS 253).

Kmk. *qorqunç, qorquw* 1. Korku, dehşet, endişe 2. Tehdit, tehlike, muhatara, varta (KMKTS 268).

Krm. Tat. *qorqunç* 1. Korku 2. Korkunç (KTTRS 202).

Krym. *qorqınçlı, qorqunçlu* Korkunç (KKTS 273).

Kkp.-ø

Nog. *korkınış* Tehlike, korku, dehşet; tehlikeli, korkunç (NRS 173).

Eski Türkçede *ḳorḳınç, ḳorḳunç* "korkunç, korku" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "korkunç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "korkunç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳoş II "Çift, mukabil, arkadaş" (KıpTS 154).

ET. *ḳoş* Çift, herhangi bir şeyin eşi, çifti (EDPT 670).

Krg. *koş* Çift, birbirini tamamlayan iki tekten oluşan (KTS 1328).

Kzk. *qos* 1. Çift, iki, ikiz 2. Belirli bir işi yapan ekip, grup (KAZTTS 348).

Bşk. *ḳuş* Çift; eş (BŞKTS 386).

Kaz. Tat. *ḳuş* 1. İki, çift 2. İkisi bir dipten, bir kaynaktan çıkan, yetişen 3. Eş, ikisi bir bütün oluşturan (KZTTTS 307).

Krçmlkr. *ḳoş* Çift, iki adet (KMTS 253).

Kmk. *qoş* Çift (KMKTS 268).

Krm. Tat. *qoş* Çift (KTTRS 202).

Krym. *qoş* Çift (KKTS 274).

Kkp. *qos* İki, ikiz çift (KKLPKTS 353).

Nog. *kos* Çift; çifter, iki katı (NRS 174).

Eski Türkçede *ḳoş* "çift, herhangi bir şeyin eşi, çifti" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çift, mukabil, arkadaş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "çift, ikiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır

Kıp. ḳoşa "Kat kat, iki kat" (KıpTS 154).

ET. *ḳoşa* Çift, kat kat, iki kat (EDPT 671).

Krg.-ø

Kzk. *qosa* Birlikte, yanında, üstelik, ilaveten, beraber (KAZTTS 348).

Bşk. *ḳuşa* Katarak, ekleyerek; birlikte, beraber (BŞKTS 386).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qosa* Çift, iki (KKLPKTS 353).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳoşa* "çift, kat kat, iki kat" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kat kat, iki kat" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde "çift, katarak, ilaveten" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır

Kıp. ḳoşıçı "Koşma yazan, aşık" (KıpTS 155).

ET.-ø

Krg. *koşokçu* Ağıtçı (KTS1330).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳoşıçı* "koşma yazan, aşık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin sadece Kırgız Türkçesinde "ağıtçı" açıklamasıyla yakın bir anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. ḳotaḳ "Taşak, yumurtalık" (KıpTS 155).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *ḳotaḳ* Erkeklik organı (Oba, 2019, s. 375).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳotaḳ* "taşak, yumurtalık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesinde "erkeklik organı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳotur "Yara üzerindeki kabuk, uyuz" (KıpTS 155).

ET. *ḳotur* Yara üzerindeki kabuk, uyuz (EDPT 604).

Krg. *kotur* Oyuz (hayvanlarda) (KS 493).

Kzk. *qotır* 1. Uyuz (KAZTTS 349). 2. Acı söz (KAZS 175).

Bşk. *ḳutır* Yara ya da kesik üstündeki kabuk (BŞKTS 388).

Kaz. Tat. *kutır* 1. Deri hastalıkları ya da iltihaplı yara üstünde oluşan, üstü katmanlaşıp sertleşen çıban ya da yara (TTAS II, s. 195 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 235). 2. *mec.* Ağaç kabuğu ya da taş üstünde çıkan mantar. 3. *mec.* Cefa çektiren durum (TTAS 2017, s. 508, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 235).

Krçmlkr. *ḳotur* 1. Uyuz, sivilceli, yara kabuğu 2. Eğri büğrü, girintili çıkıntılı, pürüzlü (KMTS 254).

Kmk. *qotur* Yara kabuğu (KMKTS 268).

Krm. Tat. *qotur* 1. Uyuz 2. Yara kabuğu, kabuk (KTTRS 203).

Krym. *Qotır* Uyuz (KKTS 275).

Kkp. *qotır* 1. İnsan veya hayvanların vücudunda çıkan şiş, yara. 2. *ağ.* Düz değil, pütürlü, pürüzlü (KKLPKTS 355).

Nog. *kotır* Uyuz (NRS 175).

Eski Türkçede *ḳotur* "yara üzerindeki kabuk, uyuz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yara üzerindeki kabuk, uyuz" anlamındadır. Kelime Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "yara, kabuk"**,** Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "uyuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime Kazan-Tatar Türkçesinde "ağaç kabuğu ya da taş üstünde çıkan mantar; cefa çektiren durum", Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde "pütürlü, düz değil, eğri büğrü" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳovaḫ “Kepek, pul” (KıpTS 155).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ḳavıḳ* Saç kepeği (KZTTTS 278).

Krçmlkr. *kuvuk* Saman, tahıl kabuğu (KMTS 261).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qawıq* Kepek, harmanda atılan ve sonradan temizlenen tanenin kepeği, kalıntısı (KKLPKTS 329).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳovaḫ* “kepek, pul” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar Türkçesinde “saç kepeği”, Karaçay-Malkar Türkçesinde “saman; tahıl kabuğu”, Karakalpak Türkçesinde “kepek” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳovanç “Kıvanç, sevinç” (KıpTS 155).

ET.-ø

Krg. *kubanıç, kubanış* Sevinç, kıvanç (KS 514).

Kzk. *quvanış* 1. Sevinç 2. *mec.* Sevinç kaynağı (KAZTTS 351).

Bşk. *ḳıvanıs* Kıvanç, gönenç, mutluluk, sevinç (BŞKTS 359).

Kaz. Tat. *ḳuvanıç*: Kıvanç, sevinç (KZTTTS 308).

Krçmlkr. *ḳuvanç* Mutluluk, sevinç, bayram (KMTS 260).

Kmk. *quwanç* Kıvanç, sevinç, neşe; kıvançlı, sevinçli, neşeli (KMKTS 274). Krm. Tat. *quvanç* Sevinç, kıvanç (KTTRS 207).

Krym. *quvanç* Kıvanç (KKTS 283).

Kkp. *quwanış* Kıvanç, sevinç (KKLPKTS 364).

Nog. *kuvanış* Sevinç, kıvanç (NRS 184).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳovanç* "kıvanç, sevinç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sevinç, kıvanç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "sevinç kaynağı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳovra "Ekin sapı, ot, saman" (KıpTS 155).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *quvra* 1. Saman 2. Karaçalı 3. Yabani hanımeli (KKTS 283).

Kkp.-ø

Nog-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳovra* "ekin sapı, ot, saman" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "saman" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karayim Türkçesinde "karaçalı, yabani hanımeli" anlamlarında da genişlemiştir.

Kıp. ḳoy, ḳoyın, ḳoyun I “Koyun” (KıpTS 155, 156).

ET. *ḳoŋ* Koyun (EDPT 631).

koyn koyun, koç (EUES 398).

koyn Koyun, koç (EUES 398).

Krg. *koy* Koyun (KS 493).

Kzk. *qoy* Koyun (KAZTTS 118, 337).

Bşk. *ḳuy* Koyun (BŞKTS 388).

Kaz. Tat. *ḳuy* Koyun (KZTTTS 309).

Krçmlkr. *ḳoy* Koyun (KMTS 254).

Kmk. *qoy* 1. Koyun 2. Davar (koyun ve koçların genel adı) (KMKTS 269).

Krm. Tat. *qoy* Koyun (KTTRS 203).

Krym. *qoy* Koyun (KKTS 275).

Kkp. *qoy* Koyun (KKLPKTS 355).

Nog. *koy* Koyun (NRS 169).

Eski Türkçede *ḳoŋ, koyn* “koyun” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “koyun” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “koyun” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde “davar (koyun ve koçların genel adı).” anlamıyla genelleşerek genişlemiştir.

Kıp. ḳoyu, ḳoyuġ “Koyu” (KıpTS 155).

ET. *ḳoyuġ (ḳoḏuġ*). Katı, koyu, açık karşıtı (EDPT 676).

Krg. *koyuu* Koyu, kesif, sık (KS 495).

Kzk. *qoyuv* 1. Koyu 2. Gür, sık (saç) (KAZTTS 350).

Bşk. *ḳuyı* Yoğun, koyu, sık, yakın; ışık geçirmez (BŞKTS 388).

Kaz. Tat. *ḳuyı* 1. Koyu 2. Sık, yoğun 3. Sıkışık 4. Kapalı, karanlık (KZTTTS 309).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qoyu* Koyu (KTTRS 203).

Krym. *qoyı, qoyu* Koyu (KKTS 275).

Kkp. *quyı, qudıq* Çok; koyu; tam (KKLPKTS 366).

Nog. *koyı* 1. Dayanıklı, sağlam; katı, yoğun 2. Kalın, sık (NRS 169).

Eski Türkçede *ḳoyuġ (ḳoḏuġ*). "katı, koyu, açık karşıtı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "katı, koyu, açık karşıtı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "koyu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt ve Nogay Türkçesinde "gür, sık", Kazan-Tatar Türkçesinde "sıkışık", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "ışık geçirmez, kapalı karanlık" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳoyun "**II.** Elbisenin içi, koltuklara doğru kısmı **IV.** İç taraf" (KıpTS 156).

ET. *ḳoŋ* Koyun, bağır; koltuk altı, kollar arası (EDPT 631).

Krg. *koyon* Koyun-koltuk (bu durumda kucaklaşanlar bir kollarını omuza ve ötekini kollarını ise, koltukaltına atarlar.) (KS 494-495).

Kzk. *qoyın, goynı* Göğüs ile giysi arası, koyun (KAZTTS 339).

Bşk. *ḳuyun* Döş ile koltuk arasındaki yer, koyun (BŞKTS 389).

Kaz. Tat. *ḳuyın* İnsanın koynu, kucak (KZTTS 309).

Krçmlkr. *ḳoyun* Koyun, sine, göğüs (KMTS 255).

Kmk. *qoyun* Giysi ile göğüs arası (KMKTS 269).

Krm. Tat. *koyun* Koyun (göğüsle giysi arası) (KTTRS 203).

Krym. *qoyın* Koyun (KKTS 275).

Kkp. *qoyın* 1. Koltuk, elbise kolunun altı, iç kısmı. 2. *ağ.* Bir şeyin arası, içi; koyun (KKLPKTS 355).

Nog. *koyın* Koyun (göğüs) (NRS 169).

Eski Türkçede *ḳoŋ* “koyun, bağır; koltuk altı, kollar arası” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “elbisenin içi, koltuklara doğru kısmı; iç taraf” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde “göğüs ile giysi arası, koyun” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “koyun-koltuk (kucaklaşma).”, Karakalpak Türkçesinde “bir şeyin arası, içi; koyun” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳozaḳ “1.Yeşil kabuklu ceviz ve buna benzer yuvarlaklar 2. Çam fıstığı 3. Kozalak” (KıpTS 156).

ET.-ø

Krg. *kozo, ğozo* Pamuk (bitki); koza (KS 495).

Kzk. *ḳozaḳ* Yuvarlak nesneler (Oba, 2019, s. 379).

Bşk. *ḳuźaḳ* Badıç, baklamsı sebze, baklagil (BŞKTS 389).

Kaz. Tat. *ḳuzaḳ* Badıç, baklamsı meyve (KZTTTS 310).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qozaq* Koza; kozalak (KTTRS 203).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳozaḳ* “yeşil kabuklu ceviz ve buna benzer yuvarlaklar; çam fıstığı; kozalak” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı “yuvarlak nesneler”, Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı “koza, kozalak” açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı “çam fıstığı” anlamı ise kullanılmayarak anlam daralmasına uğramıştır. Anlam dairesi

Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "badıç, baklamsı sebze, meyve baklagil" açıklamasıyla genişlemiştir.

Kıp. ḳozı, ḳuzı, ḳuzu "Kuzu" (KıpTS 156, 166).

ET. *ḳozı* Kuzu (EDPT 681).

Krg. *kozu* Kuzu (KS 495).

Kzk. *qozı* 1. Kuzu 2. *mec.* Bebek, çocuk (KAZTTS 337).

Bşk. *ḳuźı* Kuzu (BŞKTS 390).

Kaz. Tat. *ḳuzı (ḳuzıy).* Koyun yavrusu, kuzu (KZTTTS 310).

Krçmlkr. *ḳozu* Kuzu (KMTS 255).

Kmk. *qozu* Kuzu (KMKTS 269).

Krm. Tat. *qozu* Kuzu (KTTRS 204).

Krym. *qozı, qozu* Kuzu (KKTS 276).

Kkp. *qozı* Kuzu, koyunun altı yaşına basmamış yavrusu (KKLPKTS 356).

Nog. *kozı* Kuzu (NRS 169).

Eski Türkçede *ḳozı* "kuzu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kuzu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kuzu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "bebek, çocuk" anlamında genişlemiştir.

Kıp. köb, köm, köp "Çok, daha çok" (KıpTS 156).

ET. *köp* Çok, bol, bütün, hep (EDPT 686).

Krg. *köp* 1. Çok, kalabalık 2 (halk). Kütlesi (KS 505).

Kzk. *köp* 1. Çok, fazla, bol 2. Devamlı, sürekli 3. *mec.* Halk, topluluk (KAZTTS 265).

Bşk. *küp* 1. Çok, fazla, sayısı ve miktarı yüksek 2. Uzun müddet (BŞKTS 310).

Kaz. Tat. *küp* 1. Çok, fazla, sayısı veya miktarı yüksek 2. Uzun müddet (KZTTTS 241).

Krçmlkr. *köb, köp* Çok (KMTS 218).

Kmk. *köp* 1. Çok; bol 2. Sık, sık sık, sıkça 3. Pek, gayet, çok 4. Bir takım birleşik isimlerin, sıfatların, sayı isimlerinin ve zarfların bünyesine dahil olur (KMKTS 183).

Krm. Tat. *köp* Çok (KTTRS 171).

Krym. *köp* Çok (KKTS 229).

Kkp. *köp* 1. Bol, çok, nice, birçok 2. *ağ.* Devamlı, daima, her zaman, eskiden beri, çoktan 3. *ağ.* Halk, çoğunluk, grup, topluluk, kavim (KKLPKTS 284).

Nog. *köp* 1. Çok, bol bol, fazla; bolca 2. Her zaman 3. Çok-; uzun- ***köp yıllık*** uzun ömürlü (NRS 179).

Eski Türkçede *köp* "çok, bol, bütün, hep" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çok, daha çok" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "çok, bol" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesinde "halk, topluluk", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "devamlı, sürekli, uzun müddet" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. köbek II, köpük I "Köpük" (KıpTS 156,158).

ET. *köpük* Köpük (EDPT 689).

Krg. *köbük* 1. Köpük, çalkalanan, kaynatılan, mayalanan, yukarıdan dökülen sıvıların üzerinde oluşan hava kabarcıkları yığını 2. Köpük, sabun, deterjan vb.nin suda erimesinden oluşan beyaz kabarcık 3. Köpük, hayvanların, bazı kez de insanların ağzında görülen salyamsı kabarcıklar 4. Köpüklü, köpüklenen (KTS 1343).

Kzk. *köbik* Köpük (KAZTTS 257).

Bşk. *kübĕk* 1. Köpük 2. Köpürtülmüş yumurta akı ve şekerden yapılmış yiyecek, sakız kurabiyesi (BŞKTS 304).

Kaz. Tat. *kübĕk* 1. Köpük 2. Köpürtülmüş yumurta akı ve şekerle yapılan yiyecek, sakız kurabiyesi (KZTTTS 235). 3. Su akarken ya da rüzgârın etkisiyle dalga üstünde oluşan kabarcıklı hafif kütle. 4. Kabarcıklı kütleye dönüşen sabun eriyiği. 5. Çok fazla öfkelendiğinde, bazı zor durumlarda insanın ağzından çıkan kabarcıklı salya,

tükürük. 6. Ağır yük çekmekten, çok fazla ya da hızlı yürümekten ısınan atta oluşan kabarcıklı beyaz ter (TTAS II, ss. 279-280 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 238). 7. *mec.* Çok beyaz ve güzel görünen şey hakkında. 7. *mec.* Dönek, başkalarının sözüne çabuk inanan, kendi fikri olmayan, prensipsiz kişiler (TTAS 2017, s. 524, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 238).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *göbük* 1. Köpük 2 (reçelin üzerindeki). Kaymak; (çorbanın üzerindeki). köpük (KMKTS 138).

Krm. Tat. *kö*pük 1. Köpük 2. *mec.* Kibirli (KTTRS 171).

Krym. *köbik* Köpük (KKTS 227).

Kkp. *köbik* 1. Su vb. sıvıların üzerinde bulunan köpük. 2. Hayvanların, canlıların koşması sonucu tenlerinde, derilerinde oluşan köpük, ter 3. Hayvan veya insanın ağzından çıkan köpük (KKLPKTS 281).

Nog. *köbik* 1. Köpük 2. Sütün köpüğü (NRS 176).

Eski Türkçede *köpük* "köpük" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "köpük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay "köpük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. köbkök, kömkök, köŋkök, közkök, künkök "Masmavi, gömgök" (KıpTS 156, 157, 158, 161, 168).

ET.-ø

Krg. *köp-kök* 1. Kök sözünün takviye ekidir; köp-kök: göm-gök, yem-yeşil, mas-mavi (KS 505).

Kzk.-ø

Bşk. *küm-kük* Gömgök renk, çok mavi, mor renk (BŞKTS 308).

Kaz. Tat. *küm-kük* Masmavi (KZTTTS 239).

Krçmlkr. *köm-kök* Masmavi, yemyeşil (KMTS 217).

Kmk. *göm-gök* Masmavi (KMKTS 140).

Krm. Tat. *kom-kok* Masmavi (Maşkaraoğlu, 2018, s.1144).

Krym. *köm-kök* Gömgök (KKTS 228).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *köbkök, kömkök, köŋkök, közkök, künkök* "masmavi, gömgök" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "masmavi, gömgök" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. köbri, köpri, köprüg, köbür "Köprü" (KıpTS 156, 158).

ET. *köprüg* Köprü (EUES 408).

Krg. *köpüröö* Köprü (KS 506).

Kzk. *köpir* 1. Köprü 2. *mec.* Devam ettirici, bağlantı sağlayıcı (KAZTTS 265).

Bşk. *küpĕr* 1. Köprü 2. Mantık bağı (BŞKTS 310).

Kaz. Tat. *küpĕr* 1. Köprü 2. Fikirler rasındaki mantık bağı 3. Su kıyısında ağaç kütüklerinden yapılmış iskele (KZTTTS 241). 4. Tamir ya da yapı işlerinde bina duvarlarını çevreleyen tahtalardan yapılan alan. 5. *tek*. Otomobilde, traktörde şasinin diferansiyelden iki tekerleğe gücü geçirme mekanizmasının yerleştiği kısmı. 6. *sp.* Hafif atletizmde: Topuklar ve avuçlara (ya da başa). dayanıp gövdeyi yarım ay şekline getirip göğsü yukarı kaldırarak yapılan jimnastik figürü. 7. tek. Takma dişleri tutan köprü. 8. *anat.* Beynin ilik ile orta beyin arasındaki kısmı (TTAS II, s. 301 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 243). 9. *mec.* Kişinin iç dünyası (TTAS 2017, s. 601, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 243).

Krçmlkr. *köpür* 1. Köprü 2. Kemerin ucunun sarkmaması için içinden geçirildiği deriden halka. 3. Ayak çukuru (KMTS 218).

Kmk. *köpür* Köprü (KMKTS 183).

Krm. Tat. *köpür* Köprü (KTTRS 171).

Krym. *köpir, köpür* Köprü (KKTS 229).

Kkp. Köpir 1. Akan suların üzerine yapılan ağaç, demir, beton vb. nden yapılan geçit, köprü. 2. *ağ.* Bir şeyi birbirine bağlayan / tutturan şey, kişi (KKLPKTS 284).

Nog. *köpir* Köprü (NRS 179).

Eski Türkçede *köprüg* "köprü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "köprü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "köprü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesinde "devam ettirici, bağlantı sağlayıcı", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "mantık bağı", Kazan-Tatar Türkçesinde "su kıyısında ağaç kütüklerinden yapılmış iskele; tamir ya da yapı işlerinde bina duvarlarını çevreleyen tahtalardan yapılan alan; teknik alanda terimleşerek otomobilde, traktörde şasinin diferansiyelden iki tekerleğe gücü geçirme mekanizmasının yerleştiği kısmı; *spor alanında terimleşerek* hafif atletizmde: topuklar ve avuçlara (ya da başa). dayanıp gövdeyi yarım ay şekline getirip göğsü yukarı kaldırarak yapılan jimnastik figürü; teknik alanda terimleşerek takma dişleri tutan köprü ve *anatomi alanında terimleşerek* beynin ilik ile orta beyin arasındaki kısmı; kişinin iç dünyası", Karaçay-Malkar Türkçesinde "kemerin ucunun sarkmaması için içinden geçirildiği deriden halka; ayak çukuru", Karakalpak Türkçesinde "bir şeyi birbirine bağlayan / tutturan şey, kişi" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. köç "Göç, bir kabilenin yer değiştirmesi" (KıpTS 156).

ET. *köç* Göç (EDPT 693).

Krg. *köç* Göç, göçme, yer değiştirme (KS 496).

Kzk. *köş* 1. Göç 2. *mec.* Devir, zaman (KAZTTS 269). 3. Ömrün geçmesi (KAZS 142).

Bşk. *küşiş* Göç (KTLS 276).

Kaz. Tat. *küçiş* Göç (KTLS 277).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *göçüw* 1. Taşınma, göçme 2. Çökme, kayşa (KMKTS 139).

Krm. Tat. *koç* 1. Göç; göçebe yaşamı; göçebelik. 2. Göçme, hicret, muhaceret (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1134).

Krym. *göç* Göç (KKTS 178).

Kkp. *köş* Göç, göç kervanı, göç katarı (KKLPKTS 287).

Nog. *köş tar.* 1. Göç, göç yeri, yerleşim; 2. Gelini damadın evine götürmek için gelen fayton, araba konvoyu (NRS 182).

Eski Türkçede *köç* "göç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "göç, bir kabilenin yer değiştirmesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "göç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "devir, zaman; ömrün geçmesi", Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "göç katarı" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. köçe "Bulgur" (KıpTS 156).

ET.-ø

Krg. *köcö* Darı yarması yahut bulgur konulmak suretiyle yapılan bir nevi tirit (KS 496).

Kzk. *köje* Bulgur, bulgur aşı, bulgur çorbası (Oba, 2019, s. 381).

köje Bir tür çorba (KAZTTS 258).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *köçe* "bulgur" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesinde "bulgur" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "bulgurdan yapılmış aş, çorba", Kırgız Türkçesinde "darı yarması yahut bulgur konulmak suretiyle yapılan bir nevi tirit" anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. kögerçin, kögerçün, küverçin, ökerçin "Güvercin" (KıpTS 156, 170, 209).

ET. *kögerçin* Güvercin (EDPT 713).

Krg. *kögüçkön* Güvercin (KS 498).

Kzk. *kögerşin* Güvercin (KAZTTS 258).

Bşk. *kügersĕn* Güvercin (BŞKTS 306).

Kaz. Tat. *kügerçĕn* Güvercin (KZTTTS 236).

Krçmlkr. *kögürçün* Güvercin (KMTS 215).

Kmk. *gögürçün* Güvercin (KMKTS 139).

Krm. Tat. *kögerjin, gogercin* Güvercin (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1171).

Krym. *kögirçin, kögürçin, kögürçün* Güvercin (KKTS 227).

Kkp. *kögerşin* Güvercin (KKLPKTS 281).

Nog. *kögerşin* 1. Güvercin 2. Şiirde sevgili (NRS 176).

Eski Türkçede *kögerçin* "güvercin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "güvercin" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "güvercin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Nogay Türkçesinde "şiirde sevgili" anlamında genişlemiştir.

Kıp. kögüs, köks, köküs, kövüs "Göğüs" (KıpTS 156, 157, 160).

ET. *köküz* kalp, gönül, yürek, göğüs, idrak, kavrama yeteneği (EUES 401).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *göküs, köhis, kökis, köküs* Göğüs (KKTS 178).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *köküz* "kalp, gönül, yürek, göğüs, idrak, kavrama yeteneği" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "göğüs" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "göğüs" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kök I "Mavi" (KıpTS 156).

ET. *kök* 1. Kök, köken, asıl 2. Eğer bağı, bağ, kayış 3. Dikiş, dikme 4. Gök, gökyüzü, sema, hava 5. Gök rengi, mavi (EDPT 708).

Krg. *kök* 1. Gök 2. Lacivert, mavi 3. Yeşil (bitkiler hakkında). 4. Ak kök: sütçülük ve ziraat ürünleri (mahsulleri). 5. Karı-kök: ihtiyar ve genç 6. Kök başı tar.: Sudan faydalanma işlerini tanzim eden şahıs 7. Kır (at donu). 8 (yahut kök bet yahut kök bettü). ısrar eden, sebatlı, inatçı (KS 498).

Kzk. *kök* 1. Gökyüzü, gök, sema 2. Çadırın ağaçlarını birbirine bağlayan kayış 3. Mavi 4. Yeşil, çimen 5. Sebze, meyve (KAZTTS 259).

Bşk. *kük* 1. Gök, gökyüzü 2. Mavi; boz 3. Vücutta moraran yer; morarık 4. Allah katı 5. … gibi, …benzer, …biçiminde (BŞKTS 306).

Kaz. Tat. *kük* 1. Gök, gökyüzü 2. Allah ve melekler 3. Mavi, boz 4. …gibi, benzer, … biçiminde (KZTTTS 236). 5. mec. şiir. Belli medenî ve sosyo-tarihî özellikler ile karakter bulan topluluk. 6. sf. Astronomide kullanılan, astronomik. 7. *zf.* kükke. Yukarıya, yukarı doğru (TTAS II, s. 291 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 238). 8.

mec. İnsanın hisleri ile dolu olan dünyası (TTAS 2017, s. 556 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 239). 9. Tayfın en temel renklerinden biri: çivit mavisi ile mor arasındaki renk; bu renkte olan. 10. Soğuktan ya da çarpmadan dolayı bu rengi alan. 11. At rengi hakkında: boz renkteki (TTAS II, s. 292 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 239). 12. *ağ.* Yeşil. 13. *kon. seyr*. Üstü sıyrılıp alınan ya da kaymağı ayırıcıdan geçirilen, yağsız (süt). (TTAS 2017, s. 558, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 239).

Krçmlkr. *kök* 1. Gök, gökyüzü 2. Mavi 3. Grimsi mavi 4. Kül rengi, boz 5. Yeşil 6. Çimen, yeşil ot (KMTS 215).

Kmk. *kök* Gök, sema (KMKTS 182).

Krm. Tat. *kök* Gök (KTTRS 170).

Krym. *kök* 1. Gök, mavi 2. Gök *Gök* (KKTS 227).

Kkp. *kök* 1. Gökyüzü, sema 2. İlkbaharda yeşeren otlar, yeşil ot. 3. Çadırın keregelerini (ağaçtan duvarlarını). birbirine bağlamağa yarayan deriden kayış. 4. İnsan vücuduna yapılan dövme. 5. Mavi, gök rengi; gri, boz; varlıkların rengi (KKLPKTS 281).

Nog. *kök* 1. Sema, gök 2. Mavi, lacivert 3. Yeşillik, yeşil bitki 4. Gri (hayvan renklerinden bahsederken) (NRS 177).

Eski Türkçede *kök* "kök, köken, asıl; eğer bağı, bağ, kayış; dikiş, dikme; gök, gökyüzü, sema, hava; gök rengi, mavi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "mavi; kök, asıl; ırk, soy; gökyüzü, sema" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "mavi", Kazan-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "kök, asıl; ırk, soy", çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı "gökyüzü, sema" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır.

Kıp. köken "Şeftali" (KıpTS 156).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *köken* 1. Karadiken meyvesi 2. Çalılık, funda, çakal eriği çalılığı (KMTS 216).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *köken* "şeftali" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "karadiken meyvesi; çalılık, funda, çakal eriği çalılığı" açıklaması ile yakın anlama geçmiştir.

Kıp. köknar "Çam fıstığı" (KıpTS 157).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *köknar* Genellikle dağlık yerlerde kendiliğinden yetişen veya kurak (kıraç). yerlere elle ekilebilen, rengi yeşil, kızıl/ak yapraklı olabilen, ilaç yapımında kullanılabilen, ezilip içilebilen keyif verici özelliği olan bitki, köknar (KKLPKTS 282).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *köknar* "çam fıstığı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karakalpak Türkçesinde "genellikle dağlık yerlerde kendiliğinden yetişen veya kurak (kıraç). yerlere elle ekilebilen, rengi yeşil, kızıl/ak yapraklı olabilen, ilaç yapımında kullanılabilen, ezilip içilebilen keyif verici özelliği olan bitki, köknar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kökremek, kökürmek "Gök gürlemesi" (KıpTS 157).

ET. *kükremek* Gök gürültüsü, gök gürlemesi (EUES 438).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *kükürev* Kükreme, kükreyiş, gürleme (KMTS 221).

Kmk. *kökürew* Gürüldeme, gürleme, gürültü, gümbürtü (KMKTS 183).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kükremek* "gök gürültüsü, gök gürlemesi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "gök gürlemesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "gök gürlemesi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. köl "Göl" (KıpTS 157).

ET. *köl* Göl (EDPT 715).

Krg. *köl* 1. Göl 2. Bent, baraj, havuz (KS 499).

Kzk. *köl* Göl (KAZTTS 261).

Bşk. *kül* Göl, su birikintisi (BŞKTS 307).

Kaz. Tat. *kül* 1. Göl 2. Su birikintisi (KZTTTS 237). 3. *sf*. Gölde yaşayan. 4. Gölde yüzmeye yarayan (TTAS II, s. 295 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 810).

Krçmlkr. *köl* Göl (KMTS 216).

Kmk. *köl* Göl (KMKTS 183).

Krm. Tat. *göl* Göl (KTTRS 123).

Krym. *göl* Göl (KKTS 178).

Kkp. *köl* Çevresi tabii olarak veya suni tarzda kuşatılmış su birikintisi, göl (KKLPKTS 282).

Nog. *köl* Göl (NRS 178).

Eski Türkçede *köl* "göl" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "göl" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "göl" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "bent, baraj, havuz", Kazan-Tatar Türkçesinde "su birikintisi; gölde yaşayan; gölde yüzmeye yarayan" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. köledge, kölege, köletke, kölge, kölgey, kölige "Gölge" (KıpTS 157).

ET. *kölige* Gölge (EDPT 718).

Krg. *kölökö* Gölge (KS 500).

Kzk. *köleŋke* 1. Gölge 2. Bir şeyin şekli, sureti 3. Güneş ışınlarından, yağmurdan korunacak yer 4. *mec*. Koruma, himaye, kayırma (KAZTTS 262).

Bşk. *külege* 1. Gölge, gölgeli yer 2. Karaltı, silüet (BŞKTS 307).

Kaz. Tat. *külege* 1. Gölge, gölgeli yer 2. Karaltı, silüet 3. Kaygı veya keyifsizliğin yüze yansıması 4. Kötülük (KZTTTS 238). 5. *mec.* Bir kişinin yaptıklarını tekrarlayan, onu takip eden. 6. *mec*. Birinin himayesi, yardımı (TTAS 2017, s. 566, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 239).

Krçmlkr. *kölekge, kölekke* 1. Gölge 2. Silüet (KMTS 217).

Kmk. *gölentgi* 1. Gölge 2. Hayal; silüet (KMKTS 139).

Krm. Tat. *kölge* Gölge (KTTRS 170).

Krym. *kölege, köletke* Gölge (KKTS 228).

Kkp. *köleŋk*e 1. Bir varlığın gölgesi, saye. 2. Güneşten korunmak için yapılan gölgelik, sayeban. 3. Birinin gölgesi, himayesi altında yaşama; himaye, koruma. 4. *ağ.* Eksiklik; bilinmezlik; karanlık (KKLPKTS 282).

Nog. *köletki* Gölge, iz, saye (NRS 178).

Eski Türkçede *kölige* "gölge" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gölge" anlamındadır. Kelime Çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "gölge" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk Türkçesinde "silüet", Kazak, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "koruma, himaye, kayırma", Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "güneş ışınlarından, yağmurdan korunacak yer, gölgelik", Kazan-Tatar Türkçesinde "kaygı veya keyifsizliğin yüze yansıması; kötülük; bir kişinin yaptıklarını tekrarlayan, onu takip eden", Karakalpak Türkçesinde "eksiklik; bilinmezlik; karanlık" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kölük "Yük ve binek hayvanı" (KıpTS 157).

ET. *kölük* Yük hayvanı (EDPT 717).

Krg. *kölük* iş hayvanı, yük hayvanı (KS 501).

Kzk. *kölik* 1. Binilecek at, deve 2. Taşıt, araç (araba, uçak vb.) (KAZTTS 262).

Bşk. *kölök* Kızıl samur, kızıl bataklık samuru (BŞKTS 294).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *kölik* 1. Her türlü yük veya yolculuktan kullanılan hayvan (eşek, öküz, at, deve vb.). 2. Yolcuları bir yerden başka bir yere taşımaya yarayan nakil vasıtası (bisiklet, motosiklet, taksi, traktör, uçak vb.).

Nog.-ø

Eski Türkçede *kölük* "yük hayvanı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yük ve binek hayvanı" anlamındadır. Kelime Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "yük hayvanı; nakil vasıtası taşıt, araç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "kızıl samur, kızıl bataklık samuru" anlamında genişlemiştir.

Kıp. kömlek, köŋlek, köŋülek, kövlek "Gömlek" (KıpTS 157, 158, 160).

ET. *köŋlek* Gömlek (EDPT 732).

Krg. *köynök* Gömlek; kadın elbisesi, entarisi (KS 511).

Kzk. *köylek* 1. Gömlek 2. Elbise (KAZTTS 259).

Bşk. *külmek* Gömlek (BŞKTS 307).

Kaz. Tat. *külmek* 1. Elbise, entari 2. Gömlek 3. Ana karnındaki bebeğin gömleği, (KZTTTS 238).

Krçmlkr. *kölek* gömlek (KMTS 217).

Kmk. *gölek* Gömlek (KMKTS 139).

Krm. Tat. *kölmek* Gömlek (KTTRS 171).

Krym. *gölmek, kölmek* Gömlek (KKTS 178).

Kkp. *köylek* Kumaştan dikilen kollu, hafif üst giyimi, gömlek (KKLPKTS 289).

Nog. *köylek* 1. Gömlek, köynek 2. Kadın iç çamaşırı; 3. Elbise (kadın için) (NRS 177).

Eski Türkçede *köŋlek* "gömlek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gömlek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "gömlek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "elbise, kadın elbisesi", Kazan-Tatar Türkçesinde "ana karnındaki bebeğin gömleği", Nogay Türkçesinde "kadın iç çamaşırı" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. kömül, köŋül 1 "Gönül" (KıpTS 157).

ET. *köŋül* 1. Gönül 2. Fikir, ülkü (EDPT 731).

Krg. *köŋül* Gönül, kalp, arzu, muhabbet, dikkat, ruhi halet, keyif (KS 503).

Kzk. *köŋil* 1. Gönül; 2. *mec.* Fikir, ülkü, düşünce, hayal (KAZTTS 264).

Bşk. *küŋĕl* 1. Gönül, ruh dünyası; hissiyat 2. Zeka 3. Ruh 4. Sevgi, sevme (BŞKTS 309).

Kaz. Tat. *küněl* 1. Gönül, ruh dünyası, hissiyat 2. Fikir 3. Zeka 4. Ruh 5. Sevgi, sevme (KZTTTS 240). 6. Zihin, hatır. 7. *zf.* küŋĕlĕnnen. İçinden, aklından; akılda, fikirde. 8. küŋĕlden. Zihinden, yazamadan, ezberden. 9. *zf*. küŋĕlde. Aklıda, hatırda. (TTAS II, s. 318 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 241).

Krçmlkr. *köl* Gönül, ruh; düşünce, fikir (KMTS 216).

Kmk. *göŋül* Gönül; kalp, yürek (KMKTS 140).

Krm. Tat. *göŋül* Gönül (KTTRS 126).

Krym. *göŋil, köŋil, köŋül, könül* Gönül (KKTS 178).

Kkp. *köŋil* Gönül (KKLPKTS 283).

Nog. *köŋil* 1. Gönül 2. Dikkat 3. Ruh hali 4. Ruh, kalp (NRS 179).

Eski Türkçede *köŋül* "gönül; fikir, ülkü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gönül" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "gönül" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "fikir, ülkü, düşünce", Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "ruh", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "sevme", Kazan-Tatar Türkçesinde "zihin, hatır", Kumuk ve Nogay Türkçesinde "kalp" anlamında genişlemiştir.

Kıp. kömüldrük, kömüldürük "Göğüs kemeri, at göğüslüğü" (KıpTS 157).

ET. *kömüldürük* Göğüs kemeri (EDPT 722).

Krg. *kömöldürük* Göğüslük, sinebent (eyer takımının aksamından) (KS 501).

Kzk. *ömildirik* Atın göğsüne takılarak eğere bağlanan, eğerin düşmesini önleyen süslü bağ, kemer (KAZTTS 456) (KAZS 218).

Bşk. *kümĕldĕrĕk* Atın döşü üzerinden geçirilen eyer kayışı (BŞKTS 308).

Kaz. Tat. *kümĕldĕrĕk* Atlara giydirilen göğüs kemeri, gömüldürük (TTS 138).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kömüldürük* "göğüs kemeri" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "göğüs kemeri, at göğüslüğü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "göğüs kemeri, eyer kayışı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kömürçi "Kömürcü" (KıpTS 157).

ET.-ø

Krg. *kömürçü* Kömürcü (KS 501).

Kzk. *kömirşi* Kömürcü, kömür ocağında çalışan kişi (KAZTTS 263).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *kümërçĕ* Kömürcü (KZTTTS 239).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *kömürçü* Kömürcü (KMKTS 183).

Krm. Tat. *kömürci* Kömürcü (KTTRS 171).

Krym. *kömürci* Kömürcü (KKTS 228).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kömürçi* "kömürcü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "kömürcü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kön I “1. Gönül 2. Ruh” (KıpTS 157).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *göŋ, göŋül* Gönül; kalp, yürek (KMKTS 140).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kön* I “gönül; ruh” anlamlarındadır. Kelime Çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kumuk Türkçesinde “gönül; kalp, yürek” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan “ruh” anlamı ise kullanılmayarak anlam daralmasına uğramıştır.

Kıp. kön II “Deri, gön, kösele” (KıpTS 157).

ET. *kön* At derisi veya gönü; ham deri, gön (EDPT 725).

Krg. *kön* Meşin, sahtıyan (KS 502).

Kzk. *kön* 1. Büyükbaş hayvan derisinden yapılan iyi işlenmiş deri, gön (KAZTTS 263).

Bşk. *kün* 1. İşlenmiş deri, gön 2. Metal parada damganın basıldığı tura kısmı (BŞKTS 308).

Kaz. Tat. *kün* 1. Deri, gön 2. Metal paradaki damganın basıldığı tura kısmı (tersi: ilek) (KZTTTS 239).

Krçmlkr. *gön* İşlenmemiş kaba deri (KMTS 178).

Kmk. *gön* Deri, telatin; deri, deriden; telatinden (KMKTS 140).

Krm. Tat. *gön* Gön (KTTRS 126).

Krym.-ø

Kkp. *kön* İri hayvanların derisinden yapılan sert deri, gön (KKLPKTS 283).

Nog. *kön* Deri, gön (NRS 178).

Eski Türkçede *kön* "at derisi veya gönü; ham deri, gön" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "deri, gön, kösele" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "deri, gön" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "metal parada damganın basıldığı tura kısmı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. köngek "1. Don, pantolon 2. Pelerin gibi omuza alınan bir elbise" (KıpTS 157).

ET. *köngek, köngük* Pelerin gibi omuza alınan elbise, don (EDPT 728).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *köngek* Pantolon (KMTS 218).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *köngek* Pantolon (KKTS 228).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *köngek, köngük* "pelerin gibi omuza alınan elbise, don" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "don, pantolon; pelerin gibi omuza alınan

bir elbise" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "pantolon" anlamını korumaktadır. Tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı olan "pelerin gibi omuza alınan elbise" anlamı ise kullanılmayarak anlam daralmasına uğramıştır.

Kıp. köne suvı, köney şu, küne şufı "Civa" (KıpTS 158, 168).

ET. *köne suvı* Civa (EUES 402).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *küne* Cıva (KZTTTS 239).

Krçmlkr. *ginasuv* Cıva (KMTS 177).

Kmk. *günesuw* Civa (KMKTS 147).

Krm. Tat. *künesuv* Civa (KTTRS 176).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *köne suvı* "civa" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "civa" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "civa" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. köni, könü "Doğru, adil, dürüst" (KıpTS 158).

ET. *köni* Doğru, gerçek, yukarı yönde, yüksek, yüce, düz, gerçek, samimi; gerçek, doğru (şey); gerçekten, hakikaten (EUES 403).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *künĕ* Dinleyen, karşılık vermeyen, boyun eğen, emredileni yapan (TTAS II, s. 299 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 776).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *köni, könnü, könü* Doğru (KKTS 229).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *köni* "doğru, gerçek, yukarı yönde, yüksek, yüce, düz, gerçek, samimi; gerçek, doğru (şey); gerçekten, hakikaten" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "doğru, adil, dürüst" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim Türkçesinde "doğru" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "dinleyen, karşılık vermeyen, boyun eğen, emredileni yapan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. könilik, könülük "Adalet, doğruluk" (KıpTS 158).

ET. *könilig* Gerçekten, hakikaten (EUES 404).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *könilik, könülük* Doğruluk (KKTS 229).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *könilig* “gerçekten, hakikaten” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “adalet, doğruluk” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim Türkçesinde “doğruluk” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

köŋül “1. Gönül; **Kömül** Gönül 2. Akıl, bilinç, ruh” (KıpTS 158).

ET. *köŋül* Gönül; fikir, ülkü (EDPT 731).

Krg. *köŋül* Gönül, kalp, arzu, muhabbet, dikkat, ruhi halet, keyif (KS 503).

Kzk. *köŋil* 1. Gönül; 2. *mec.* Fikir, ülkü, düşünce, hayal (KAZTTS 264).

Bşk. *küŋĕl* 1. Gönül, ruh dünyası; hissiyat 2. Zeka 3. Ruh 4. Sevgi, sevme (BŞKTS 309).

Kaz. Tat. *kü*nĕl 1. Gönül, ruh dünyası, hissiyat 2. Fikir 3. Zeka 4. Ruh 5. Sevgi, sevme (KZTTTS 240). 6. Zihin, hatır. 7. *zf.* küŋĕlĕnnen. İçinden, aklından; akılda, fikirde. 8. küŋĕlden. Zihinden, yazamadan, ezberden. 9. zf. küŋĕlde. Aklıda, hatırda. (TTAS II, s. 318 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 241).

Krçmlkr. *köl* Gönül, ruh; düşünce, fikir (KMTS 216).

Kmk. *göŋül* Gönül; kalp, yürek (KMKTS 140).

Krm. Tat. *göŋül* Gönül (KTTRS 126).

Krym. *göŋil, köŋil, köŋül, könül* Gönül (KKTS 178).

Kkp. *köŋil* Gönül (KKLPKTS 283).

Nog. *köŋil* 1. Gönül 2. Dikkat 3. Ruh hali 4. Ruh, kalp (NRS 179).

Eski Türkçede *köŋül* “gönül; fikir, ülkü” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “gönül; akıl, bilinç, ruh” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı “gönül”, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı “ruh” açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde “fikir, ülkü, düşünce”, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “sevme”, Kazan-Tatar Türkçesinde “zihin, hatır”, Kumuk ve Nogay Türkçesinde “kalp” anlamında genişlemiştir.

Kıp. köpirek "Çokça" (KıpTS 158).

ET. *köp* Çok, pek çok (EDPT 686).

Krg.-ø

Kzk. *köbirek* Çok, daha fazla (KAZTTS 257).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *köbirek* 1. Çokça, çoğunlukla, genellikle, çoğu zaman. 2. Daha çok, daha fazla, bolca, fazlaca (KKLPKTS 281).

Nog.-ø

Eski Türkçede *köp* "çok, pek çok" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çokça" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "çok, fazla" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. köplik, köplük "Çokluk, fazlalık" (KıpTS 158).

ET. *köplüg* Pek çok, bol (EUES 408).

Krg. *köptük* 1. Çokluk, kalabalık 2. *gram*. Cemi (KS 506).

Kzk. *köptik* Çokluk, bolluk (KAZTTS 265).

Bşk. *küplĕk* Çokluk, fazlalık (BŞKTS 310).

Kaz. Tat. *küplĕk* 1. Çokluk 2. Bolluk (KZTTTS 242). 2. dil b. küplĕk sanı.[31]" (TTAS II, s. 303 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 685).

Krçmlkr.-ø

[31] "küplĕk sanı: Farklı nesnelerin ve görünümlerin iki ya da daha fazla olduğunu bildiren gramatik kategori." (TTAS II, s. 303 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 685).

Kmk. *köplük* 1. Çokluk; çok 2. Bolluk, bereket, mebzuliyet; fazlalık 3. Üstünlük, avantaj, üstün olma (sayıca) (KMKTS 183).

Krm. Tat.-ø

Krym. *köplik* Çokluk (KKTS 229).

Kkp. *köplik* 1. Çokluk, bolluk 2. Dil bilgisinde "çokluk" kategorisi (KKLPKTS 284).

Nog. *köplik* Çokluk, topluluk (NRS 179).

Eski Türkçede *köplüg* "pek çok, bol" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çokluk, fazlalık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "çokluk, bolluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde dil bilimi alanında terimleşerek "çokluk kategorisi" ve Kumuk Türkçesinde "üstünlük, avantaj, üstün olma (sayıca)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. köre "Göre" (KıpTS 159).

ET. *körü* (sontakı). sonraki, takip eden, göre, uygun olarak (EUES 411).

Krg.-ø

Kzk. *köre* Göre edatı (Oba, 2019, s. 391).

Bşk. *küre* 1 (Sıfat- fiillerden sonra). bu sebeple 2. Göre 3. Bakılırsa (BŞKTS 310).

Kaz. Tat. *küre* 1. Yakışır şekilde, uygun, layık 2 (Sıfat-fiillerden sonra). bu sebeple 3. Göre 4. Bakılırsa, dediğine göre (KZTTTS 243).

Krçmlkr. *köre* Göre, nazaran (KMTS 218).

Kmk. *göre* Yönelme hâli ekiyle kullanılır; göre (KMKTS 141).

Krm. Tat. *gore, kore* (ağızlarda) (bir şeye). Göre (Maşkaraoğlu, 2018, s. 925).

Krym. *göre, köre* Göre (KKTS 178).

Kkp. *göre* Karşılaştırma ifade eden edat, -e göre, nazaran (KKLPKTS 172).

köre -e göre, -e nazaran (KKLPKTS 284).

Nog. *köre* Edat, göre, yüzünden; için; nazaran (NRS 180).

Eski Türkçede *körü* "(sontakı). sonraki, takip eden, göre, uygun olarak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "göre" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "göre edatı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. körkli, körklü, körklüg, körükli, körüklü "Güzel, iyi, gösterişli" (KıpTS 159).

ET. *körklüg* Güzel, gösterişli (EDPT 743).

Krg. *körktüü, körüktüü* Güzel, nefis, san'atkarane (KS 508).

Kzk. *körikti* Güzel, yakışıklı (KAZTTS 268).

Bşk. *kürklĕ* Görkemli, ihtişamlı, muhteşem, güzel (BŞKTS 312).

Kaz. Tat. *kürĕklĕ* Güzel, zarif (KZTTTS 243).

Krçmlkr. *körümlü* Endamlı, iri yapılı, boylu boslu (KMTS 218).

Kmk. *körklü* Güzel, sevimli; cazip, cazibeli, çekici, sevimli, latif, albenili; güzel bir şekilde 2. Şairane; renkli; şairane bir şekilde, renkli bir şekilde (KMKTS 183).

Krm. Tat.-ø

Krym. *körkli* Güzel (KKTS 230).

Kkp. *körnekli* 1. Güzel, göze hoş görünen 2. Ünlü, belli, herkese malum (KKLPKTS 285).

Nog. *körkli* Güzel, alımlı (NRS 180).

Eski Türkçede *körklüg* "güzel, gösterişli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "güzel, iyi, gösterişli" anlamıyla yer almaktadır Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "güzel, göze hoş görünen, ihtişamlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "şairane; renkli; şairane bir şekilde, renkli bir

şekilde", Karakalpak Türkçesinde "ünlü, belli, herkese malum" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. körksizlik "Çirkinlik" (KıpTS 159).

ET. *körksüzlük* Çirkinlik (EDPT 744).

Krg.-ø

Kzk. *köriksizdik* Çirkinlik, yakışıksızlık (KAZTTS 268).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *körĕkšĕz* Güzel olmayan, az güzel (TTAS II, s. 305 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 811).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *körksüzlük* "çirkinlik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çirkinlik" anlamıyla yer almaktadır Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "gösterişsiz, çirkinlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. körksüz, körküsüz "Çirkin" (KıpTS 159).

ET. *körksüz* Çirkin (EDPT 743).

Krg.-ø

Kzk. *köriksiz* Yakışıksız, çirkin (KAZTTS 268).

Bşk. *kürkhĕź* Görkemsiz, ihtişamsız, güzel olmayan; gösterişsiz (BŞKTS 312).

Kaz. Tat. *körĕkšĕz* Güzel olmayan, az güzel (TTAS II, s. 305 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 811).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *körksüz* Çirkin,biçimsiz, alımsız, gösterişsiz (KMKTS 183).

Krm. Tat.-ø

Kkp. *körsiz* Çirkin (KKTS 230).

Kkp.-ø

Nog. *körksiz* Güzel olmayan, biçimsiz (NRS 180).

Eski Türkçede *körksüz* "çirkin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çirkin" anlamıyla yer almaktadır Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "gösterişsiz, çirkin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. körpe I "Pek taze, her şeyin tazesi" (KıpTS 159).

ET. *körpe* 1. Körpe, taze, genç, yeni doğan hayvan 2. Kuzu derisi (EDPT 737).

Krg.-ø

Kzk. *körpe* Körpe, yeni doğmuş kuzu; yeni doğmuş çocuk (Oba, 2019, s. 393).

Bşk. *kürpe* Yeni doğmuş kuzu (BŞKTS 312).

Kaz. Tat. *körpe* Kuzu (KZTTTS 229).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *körpe* Körpe (KKTS 230).

Kkp.-ø

Nog. *körpe* Karakul veya Karagül (koyun ırkı); Karakul yününden yapılmış (NRS 181).

Eski Türkçede *körpe* "körpe, taze, genç, yeni doğan hayvan; kuzu derisi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "pek taze, her şeyin tazesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar,

Karayim ve Nogay Türkçesinde "yeni doğmuş kuzu; körpe" açıklamasıyla anlam daralmasına uğramıştır.

Kıp. körpe II "1. Süt emen kuzu 2. Kuzu pöstekisi" (KıpTS 159).

ET. *körpe* 1. Körpe, taze, genç, yeni doğan hayvan 2. Kuzu derisi (EDPT 737).

Krg. *körpö* 1. Kuzu ve oğlak postu. 2. Oturmaya yarayan ince minder 3. *hlk*. Yorgan (KTS 1376).

Kzk. *körpe* Yorgan, battaniye (KAZTTS 267).

Bşk. *kürpe* 1. Yeni doğmuş kuzu 2. Kuzu derisinden, kuzu derisinden dikimiş 2. Deve tüyünden doldurulmuş yorgan *Kürpese* (BŞKTS 312).

Kaz. Tat. *körpe* 1. Kuzu 2. Pamuk ve yün karıştırılarak doldurulan minder, döşek (KZTTTS 229). 3. *mec.* Yumuşak, güzel (TTAS 2017, s. 445, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 229).

Krçmlkr. *körpe* İki-üç aylık kuzu derisi (KMTS 218).

Kmk. *körpe* Kürk (KMKTS 183).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *körpe* 1. Yün veya pamuktan yapılan yorgan. 2. *ağ.* Beyaz ve yumuşak pamuk (KKLPKTS 285).

Nog. *körpe* Karakul veya Karagül (koyun ırkı); Karakul yününden yapılmış (NRS 181).

Eski Türkçede *körpe* "körpe, taze, genç, yeni doğan hayvan; kuzu derisi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "süt emen kuzu; kuzu pöstekisi" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "kuzu pöstekisi, kürk" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "minder, yorgan", Kazan-Tatar Türkçesinde "yumuşak, güzel", Karakalpak Türkçesinde "beyaz ve yumuşak pamuk" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. körü, ḳurı, ḳuru, ḳuruġ “Kuru, yaş olmayan” (KıpTS 159, 164).

ET. *ḳuruġ* Kuru (EDPT 652).

Krg. *kuru* 1. Kuru (yaşın karşıtı). 2. Boş, hiçbir şeysiz; kuru söz: (işle birlikte yürümüyen). kuru laf) (KS 525).

Kzk. *qurğaq* 1. Kurumuş, kuru 2. Yağışsız, kurak 3. Kuru (öksürük). 4. *mec*. Boş, fuzuli (konuşma) (KAZTTS 363).

Bşk. *ḳoro* 1. Kuru, nemli olmayan, nemsiz 2. Yağsız 3. Boş, içinde bir şey olmayan 4. Katı yürekli, merhametsiz 5 (Zarf). kesin olarak, kesin şekilde 6. Yalnız, sade, bir başına (BŞKTS 374).

Kaz. Tat. *ḳorı* 1. Kuru, ıslanmamış 2. Kurak, yağışsız 3. Boş, bir şeyi olmayan 4. Âdi (KZTTTS 298). 5. Nem çekmeyen. 6. Islak (nemli). değil, bileşiminde su buharı çok az olan (hava hakkında). 7. Islak, kirli değil (yer, toprak). 8. Kışın olan sert soğuk, don hakkında. 9. Büyümesi, yaşamı sona eren, yaprakları dökülüp yeşilliği biten, kuruyan (bitki hakkında). 10. Nemi güneş ya da ateş sıcaklığında kuruyup biten; zıttı: nemli. 11. Olgunlaşan (tohum, tahıl, ekin). 12. is. Kuru yer. 13. *mec*. Boş, bir şey konmayan, bir şeyi olmayan. 14. *mec.* Bir şey serilmeyen, döşenmeyen, çıplak. 15. *mec*. Boş, sözde kalan, hayata geçirilmeyen; faydasız. 16. Delilsiz. 17. gına edatı anlamında [sadece, tek]. Cirĕ bulmagaç, anıŋ korı irĕgĕ bĕlen nişliyk? 18. *mec.* Kalorisi, doyuruculuğu olmayan (etsiz, yağsız yemek hakknda). 19. *mec*. Basit, sıradan. 20. mec. Israrcı, sert kalpli, ciddi duran; kötü (kişinin karakteri hakkında). 21. Kötü, kaba, sevimsiz (ses, söz vb. hakkında). 22. Duygusuz, cansız, soğuk; resmî. 23. Sanat yönünden eksik, anlatım bakımından fakir, cansız (TTAS II, s. 163 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 217). 24. Yağlılığı, nemi yeterli dereced olmayan [yüz vb.]. 25. Kurutulmuş, konsantre hâldeki (hayvan yemi hakkında). 26. Gök gürlemesi ve yağış olmayan (şimşek hakkında). 19. Yeterince doyurucu olmayan (etsiz-yağsız, sütsüz-şekersiz yiyecek hakkında). 27. *mec*. Araç, iş aleti vb. kullanılmayan, kol gücü ile yapılan. 28. *zf*. Parasız, hiçbir şey almadan. Gürge kĕrgen kirĕ çıkmas, öyge kĕrgen korı çıkmas. 29. Yanına bir şey koymadan, eklemeden. Kıtaylar hem Yaponnar çeynĕ korı kilĕş ĕçerge yarata (TTAS 2017, ss. 382-383, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 217).

Krçmlkr. *ḳuru* 1. Kuru 2. Boş, sade, yalnız (KMTS 259).

Kmk. *quru* 1. Kuru; kuru kuru 2. *ger-mec*. Boş; bomboş, önemsiz bir şekilde, önemsizce, faydasızca 3. Kara toprak

Krm. Tat. *quru* Kuru (KTTRS 206).

Krym. *qurı, quru* Kuru (KKTS 280).

Kkp. *qurğaq* 1. Kuru, kurak, nemsiz 2. *ağ.* Boş, kuru, neticesiz (KKLPKTS 361).

Nog. *kurı* 1. Zayıflamış, kuru, kurumuş; 2. *mec.* Boş, değersiz (NRS 189).

Eski Türkçede *ḳuruġ* "kuru" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kuru, yaş olmayan" anlamıyla yer almaktadır Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kuru" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. körük "Körük" (KıpTS 159).

ET. *körük* Körük, kuyumcu veya demirci körüğü (EDPT 741).

Krg. *körük* Demirci körüğü; **köörük** Demirci körüğü (KS 508).

Kzk. *körik* Körük (KAZTTS 267).

Bşk. *kürĕk* Körük (BŞKTS 311).

Kaz. Tat. *kürĕk* Körük (KZTTTS 243).

Krçmlkr. *körük* Körük (KMTS 218).

Kmk. *körük* 1. Soba, ocak 2. Körük, demirci dükkanında (KMKTS 183).

Krm. Tat. *körük* Körük (KTTRS 171).

Krym. *kerik* II, *kirik*, *körük* Körük, demirci körüğü (Koçak, 2021, s. 119).

Kkp. *körik* Demirci dükkanlarında bulunan ve demiri eritmek için ateşi kızdıran, iki tahta arası deri ile kaplanmış olan havayı üflemeye yarayan alet, körük (KKLPKTS 285).

Nog. *körik* Demirci gürzü (NRS 180).

Eski Türkçede *körük* “körük, kuyumcu veya demirci körüğü” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “körük” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “körük” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. körümli “Gösterişli, güzel” (KıpTS 159).

ET. *körümlüg* Bakışlı, görüşlü, bakış (EUES 412).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *körümlü* Endamlı, iri yapılı, boylu boslu (KMTS 218).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *körümli* Gösterişli; seçkin, mümtaz (KTTRS 171).

Krym. *körimli, körümli, körümlü* Yakışıklı (KKTS 230).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *körümlüg* “bakışlı, görüşlü, bakış” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “gösterişli, güzel” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “gösterişli, güzel” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kösegi, kösev, kösöv, küsevüv “Ateş karıştıran nesne, ocak demiri” (KıpTS 159, 169).

ET. *közegü* Küskü, ateşi çekmek veya aktarmak için kullanılan nesne (EDPT 759).

Krg. *kösöö* Ölçer, gelberi (ocaktaki ateşi düzeltmek için kullanılan değnek).

Kzk. *kösev* Maşa, köşeği (KAZTTS 268).

Bşk. *küśev, küserke* Ateş kancası, fırın kancası (BŞKTS 313).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *kösev* Köz, iyice yanıp ateş durumuna gelmiş odun ya da kömür parçası, kor.

Kmk.-ø

Krm. Tat. *küsev* Öksü (KTTRS 177).

Krym. *kösöv, kösüv* 1. Öksü 2. Köz 3. Meşale (KKTS 231).

Kkp. *kösew* Yanan ateşi veya közü karıştırmaya yarayan ağaç veya demirden alet, köseği (KKLPKTS 286).

Nog. *kösev* 1. Soba veya şöminede koru karıştırmaya yarayan alet, maşa 2. Sobaya yakıt koyarak karıştırmak (NRS 181).

Eski Türkçede *közegü* "küskü, ateşi çekmek veya aktarmak için kullanılan nesne" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ateş karıştıran nesne, ocak demiri" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ateş karıştıran nesne, ocak demiri" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. köstek "Atın ayağına vurulan bağ" (KıpTS 159).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *köstek* Köstek (KTTRS 172).

Krym. *köstek* Köstek (KKTS 231).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilmeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *köstek* "atın ayağına vurulan bağ" anlamıyla yer almaktadır Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "köstek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kötrem "Kötürüm, eli ayağı tutmayan" (KıpTS 160).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *küterem* Ayakta duramayan hayvan, kötürüm hayvan (BŞKTS 314).

Kaz. Tat. *küterem* 1. Kötürüm (KZTTTS 246). 2. Birinin kaldırmasına ya da yürütmesine ihtiyaç duyan hâlsiz kişi ya da zayıf hayvan (TTAS II, s. 313 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 243).

Krçmlkr. *kötürem* 1. Güçsüz hâlsiz, dermansız, zayıf 2. Tembel (KMTS 219).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *köterem* Başkasının yardımı olmadan ayağa bile kalkamayacak kadar zayıflamış (hayvan için) (NRS 181).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kötrem* "kötürüm, eli ayağı tutmayan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "kötürüm" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "güçsüz, zayıf" yine Karaçay-Malkar Türkçesinde "tembel" anlamında genişlemiştir.

Kıp. kötürem "Zayıf, cılız" (KıpTS 160).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *köterem* 1. Çok zayıf, cılız, sıska 2. *mec.* Yorgun, bıkkın, bezgin (KAZTTS 269).

Bşk. *küterem* Ayakta duramayan hayvan, kötürüm hayvan (BŞKTS 314).

Kaz. Tat. *küterem* 1. Kötürüm (KZTTTS 246). 2. Birinin kaldırmasına ya da yürütmesine ihtiyaç duyan hâlsiz kişi ya da zayıf hayvan." (TTAS II, s. 313 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 243).

Krçmlkr. *kütürem* Çelimsiz, cılız (KMTS 223).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *köterem* Zayıf, arık (KKLPKTS 288).

Nog. *köterem* Başkasının yardımı olmadan ayağa bile kalkamayacak kadar zayıflamış (hayvan için) (NRS 181).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kötürem* "zayıf, cılız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "zayıf, cılız, ayakta duramayan, kötürüm" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. köynük, köyük "Yanık, yanmış" (KıpTS 160).

ET. *küŋük* Yanmış, yanık (EDPT 731).

Krg. *küyük* 1. Keder 2. Acı; iğneli (söz hakkında). 3. Yanmış, yanık (KS 545).

Kzk. *küyik* 1. Yanık 2. Yangın yeri 3. *mec*. Yakınış, kaygı, dert, ızdırap (KAZTTS 273).

Bşk. *köyök* 1. Yanık, yanma 2. Keder, üzüntü (BŞKTS 302).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *küyük* Yanık (KKTS 238).

Kkp. *küyik* 1. Kaygı, keder, sıkıntı 2. Ateşle biraz yanmış olan şeyler. 3. Ateşte yanmış yer, yanma sonucu oluşan yara (KKLPKTS 302).

Nog. *küyik* 1. Yanık, yanmış, altı yanmış 2. *mec.* İçi yanma, acı, ızdırap; acılı (NRS 192).

Eski Türkçede *küŋük* "yanmış, yanık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yanık, yanmış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yanmış, yanık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "acı; iğneli (söz hakkında).", Kırgız, Kazak, Başkurt, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yakınış, kaygı, dert, keder", Kazak Türkçesinde "yangın yeri", Karakalpak Türkçesinde "ateşle biraz yanmış olan şeyler" anlamında genişlemiştir.

Kıp. köz "1. Göz 2. Kaynak, göze" (KıpTS 161).

ET. *köz* Göz, görme organı (EDPT 456).

Krg. *köz* 1. Göz 2. Delik, ilmik 3. Heybenin bir gözü 4. Kaş (mes., yüzükte). 5. Tuzak ilmiği (KS 512-513).

Kzk. *köz* 1. Göz 2. *mec.* Delik, boşluk, iğnenin gözü 3. *mec.* Kaynak, memba 4. *mec*. Bizzat, şahsen, kendi 5. *mec.* Hatıra, miras, yadigar 6. Akıl, hafıza, şuur (KAZTTS 258).

Bşk. *küź* 1. Göz 2. Bakış 3. Bir şeyin tam ortası 4. İzleme deliği (BŞKTS 315).

Kaz. Tat. *küz* 1. Göz 2. Bakış 3. Bir şeyin tam ortası (KZTTTS 246). 4. Görme yeteneği. 5. *sf*. Gözleri tedavi eden. 5. *mec. kon*. Görüş, belli bir münasebet. 6. *mec*. Birinin dikkati, gözetlemesi. 7. *mec. kon*. Gözetip duran, gözetleyici. 8. Bir şeyin (mesela güneş, yel vb.). etkisinde oluşan yeri bildirir. 9. *kon*. Ekmek, peynir vb. şeyledeki delik, gözenek. 10 (Çorap, parmaksız eldiven vb. şeyleri). bağlarken birbirine tutturulan, ipten ibaret ilmek. 11. Dokuma tezgâhında çözgü iplerinin her bir düğümü.

12. *kon.* Su üstünde buzun erimesiyle açılan yer. 13. *kon*. Pişirilen lapanın ortasında açılan, içine yağ koyulan çukur. 14. *kon*. İğnenin kalın başında ip takmak için açılan delik. 15. Değirmenin üstteki taşından tahılları akıtan delik. 16. Bazı nesnelerde özel olarak yapılan küçük delik. 17. Mahkûmları gözetlemek için yapılan, hapishane hücresinin kapısındaki küçük delik. 18. *kon*. Pencere çerçevesindeki cam. 19. *kon*. bk. küzçe[32]. 20. Patatesin gözlerini kesip alarak hazırlanan tohum. 21. Kartlı kumar oyunlarında karttaki işaretlerin kazanmak için gerekli olan sayısı; puan. 22. küzĕm. bk. küzalmam[33]. 23. *kon*. küzde. "yaktı", "karaŋgı" gibi sözlerden sonra gelip "vakitte", "vaktinde" anlamlarını bildirir. 24. *zf. kon*. küzĕnnen. Ağzına kadar dolu, dökülür derecede (dolup). 25. *zf. kon*. küzge. Dışarıdan bakınca, dış görünüşü yanından. 26. *kon*. küzĕnde. Önünde, gözü önünde (TTAS II, s. 282 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 244). 27. *mec*. Bir şeyin yanan sinyal lambası. [araba farı vb.] (TTAS 2017, s. 529, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 244).

Krçmlkr. *köz* Göz (KMTS 219).

Kmk. *göz* 1. *anat.* Göz 2. Göz 3. Delik; açıklık, gedik; bölme 4. Kefe 5. Izgara (KMKTS 143).

Krm. Tat. *köz* Göz (KTTRS 172).

Krym. *göz, köz* Göz (KKTS 179).

Kkp. *köz* 1. İnsan veya diğer canlıların görme organı, göz 2. İğne deliği 3. Kerege vb. örülmüş nesnelerin gözü. 4. *ağ.* Güneş ışığı (KKLPKTS 289).

Nog. *köz* 1. *anat.* Göz 2. Göz, gözler 3. Görme yetisi 4. Göz, oyuk, delik, yuva; kapı dürbünü (NRS 176).

Eski Türkçede *köz* "göz, görme organı; köz, ateş koru, kor; kaynak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "göz; iyice yanmış kömür, köz; kaynak, göze" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "göz", Kazak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "kaynak, göze" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını

[32] "Patates filizi, patatesin üstündeki tomurcuk." (TTAS II, s. 290 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 244).
[33] "Birine sevgiyle söylenen canım, bağrım, sevgilim anlamındaki söz." (TTAS II, s. 288 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 244).

korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. közgi, közgü, köznü, közügü, küzgü "Ayna" (KıpTS 161, 170).

ET. *közüngü* Ayna (EUES 415).

Krg. *küzgü* Ayna (KS 545).

Kzk.-ø

Bşk. *közgö* 1. Ayna, gözgü 2. Yansıma, akis (BŞKTS 304).

Kaz. Tat. *közgě* 1. Ayna (KZTTTS 232). 2. *mec.* Bir olayın, sürecin yansıması. 3. Bir şeyi açıklamaya, bilmeye yardım eden yol. 4. *mec.* tek. Bir şeyin yüzeyi (TTAS II, s. 258 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 230).

Krçmlkr. *küzgü* 1. Ayna 2. Röntgen cihazı 3. Göl, deniz veya su birikintisinin yüzeyi (KMTS 224).

Kmk. *güzgü* Ayna (KMKTS 147).

Krm. Tat. *küzgü* Ayna (KTTRS 177).

Krym. *küzgi, küzgü* Ayna (KKTS 239).

Kkp.-ø

Nog-ø

Eski Türkçede *közüngü "*ayna" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ayna" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "ayna" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "bir olayın, sürecin yansıması; bir şeyi açıklamaya, bilmeye yardım eden yol; bir şeyin yüzeyi", Karaçay-Malkar Türkçesinde "röntgen cihazı; göl, deniz veya su birikintisinin yüzeyi" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. közlü "Gözü olan, gözlü" (KıpTS 161).

ET. *közlüg* Gözlü, gözü olan (EUES 425) (DTS 321).

Krg. *közdüü* 1. Gözlü (KS 513). 2. Gözlü, gözü gören, gözleri sağlam 3. Gözlü, bölmesi veya gözleri olan 4. Gözlü, herhangi bir biçimde ve renkte gözü olan 5. Gözlü, deliği olan (KTS 1389).

Kzk. *közdi* 1. Gözlü, gözü olan 2. Suyu bol 3. *mec*. Bilgili, aydın (KAZTTS 258).

Bşk. *küźlĕ* Gözlü, göz olan; görebilen, iyi gören (BŞKTS 316).

Kaz. Tat. *küzlĕ* Küzlĕ (büken). bağana: Yalı direği gibi aylak dikilip izleyen, "gözlü direk" (KZTTTS 248).

Krçmlkr. *közlü* Bakışlarıyla nazar değdiren (KMTS 220).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *közlü* 1. Gözleri olan, gözlü 2. Seyrek delikli elek. 3. Odası olan, odalı (Maşkaraoğlu, 2018, S. 1170).

Krym. *gözli, közli* Gözlü (KKTS 179).

Kkp. *közli* 1. Gözenekli, delikli, gözlü. 2. Kör 3. *ağ.* Sezgili, akıllı, ferasetli (KKLPKTS 291).

Nog.-ø

Eski Türkçede *közlüg* "gözlü, gözü olan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gözü olan, gözlü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "gözlü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "bilgili, aydın", Kırgız, Kırım-Tatar Türkçesinde "gözlü, bölmeli, odalı", Kazak Türkçesinde "suyu bol", Karaçay-Malkar Türkçesinde "bakışlarıyla nazar değdiren", Kırım-Tatar Türkçesinde "seyrek delikli elek" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. közsiz "Gözü görmeyen" (KıpTS 161).

ET. *közsüz* Gözsüz, kör (EDPT 762).

Krg. *közsüz* Gözsüz, görme engelli (KTS 1391).

Kzk. *közsiz* 1. Gözsüz, kör 2. *mec*. Sonunu düşünmeyen, dikkatsiz, tedbirsiz 3. *mec.* Cesurluk, gözüpek (KAZTTS 259).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *küzsěz* sf. kon. Kör, gözü görmeyen, görme yeteneği kaybolan (TTAS II, s. 289 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 811).

Krçmlkr. *közsüz* Gözsüz (KMTS 220).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kozsüz* Gözsüz, kör (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1170).

Krym.-ø

Kkp. *közsiz* 1. Gözsüz, göz konulmamış, deliği veya gözeneği olmayan. 2. *ağ.* Kör 3. *ağ.* Akılsız, fikirsiz, düşüncesiz, basiretsiz (KKLPKTS 291).

Nog. *közsiz* 1. Gözsüz 2. Pervasız (NRS 177).

Eski Türkçede *közsüz* "gözsüz, kör" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "gözü görmeyen" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kör, gözsüz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "düşüncesiz, basiretsiz, pervasız", Kazak Türkçesinde "cesurluk, gözüpek", Karakalpak Türkçesinde "gözsüz, göz konulmamış, deliği veya gözeneği olmayan" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. közündürük "Kıldan yapılıp gözün üzerine konulan örtü, hayvanların etrafı görmemeleri için gözlerine takılan kapak" (KıpTS 161).

ET. *közüldürük* Hayvanların çevresini görmemesi için gözlerine takılan kapak, at gözlüğü (EDPT 761).

Krg.-ø

Kzk. *közildirik* Gözlük (KAZTTS 259).

Bşk. *küźělděrěk* At gözlüğü (BŞKTS 315).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *közüldürük* Dürbün (KMTS 220).

Kmk. *gözeldirik* Gözlük (KMKTS 143).

Krm. Tat. *kozüldirik* Gözlük, göz siperi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1170).

Krym. *közüldirik, közüldürük* 1. Yelpaze 2. Başlık 3. Görüşü engelleyen şey, at gözlüğü (Koçak, 2021, s. 121).

Kkp.-ø

Nog. *közildirik* Gözlük (NRS 177).

Eski Türkçede *közüldürük* "hayvanların çevresini görmemesi için gözlerine takılan kapak, at gözlüğü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kıldan yapılıp gözün üzerine konulan örtü, hayvanların etrafı görmemeleri için gözlerine takılan kapak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Karayim Türkçesinde "at gözlüğü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "gözlük", Karaçay-Malkar Türkçesinde "dürbün", Karayim Türkçesinde "yelpaze; başlık" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳuba "Toprak rengi" (KıpTS 161).

ET. *kuba* Soluk, soluk sarı, soluk gri; boz at ve inek (EDPT 581).

Krg. *kuba* 1. Beyazımsı 2. Bozumsu 3. Çorak, hiçbir şey yetişmeyen yer (KTS 1400).

Kzk. *quba* 1. Al donlu (at). 2. Sarışın (insan) (KAZTTS 354).

Bşk. *ḳoba* 1. Açık, parlakça 2. Herhangi bir yeşillik olmayan, kıraç 3. İşlenmemiş, tabaklanmamış (deri için) (BŞKTS 368).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳuba* Açık sarı, sarıya yakın renk, çok açık kahverengi (KMTS 255).

Kmk. *quba* Açık sarı; soluk boz (sığır tüyü rengi hak.) (KMKTS 269).

Krm. Tat. *ḳuba* Grimsi; boz; kahverengi (inek hakkında) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1291).

Krym.-ø

Kkp. *quba* Akçıl sarı, boz renk (KKLPKTS 356).

Nog. *kuba* 1. Kırmızımsı. 2. Kahverengi (ineğin rengi hakkında) (NRS 183).

Eski Türkçede *kuba* "soluk, soluk sarı, soluk gri; boz at ve inek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "toprak rengi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "boz, kahverengi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "beyazımsı" yine Kırgız ve Başkurt Türkçesinde "çorak, hiçbir şey yetişmeyen yer", Nogay Türkçesinde "kırmızımsı" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳuçaḳ I "Kucak; **ḳuçuḳ, ḳuşaḳ II** Kucak" (KıpTS 161, 165).

ET. *ḳuçaḳ* Kucak (EDPT 591).

Krg. *kuçak* Kucak (KS 515).

Kzk. *quşaq* Kucak (TTKAZTS 352).

Bşk. *ḳosaḳ* Kucak, aguş (BŞKTS 375).

Kaz. Tat. *koçak* 1. Kucak 2. Bir kucak, bir kucağa sığacak kadar 3. Pek çok (KAZTTS 295).

Krçmlkr. *ḳuçaḳ* Kucak (KMTS 256).

Kmk. *quçaq* 1. Kucak 2. Çevre 3. Bir kucak 4. Sine, koyun, kucak (KMKTS 269).

Krm. Tat. *quçaq* Kucak (KTTRS 204).

Krym. *quçaq* Kucak (KKTS 277).

Kkp. *quşaq* 1. Kucak, iki kol arası. 2. *ağ.* Düşünceye dalma, düşüncenin kucağında olma (KKLPKTS 363).

Nog. *kuşak* 1. Kucak, aguş 2. Kucak dolusu 3. Kucak (ölçü anlamında) (NRS 191).

Eski Türkçede *ḳuçaḳ* "kucak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kucak; kuşak, bele sarılan sargı" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kucak" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını

korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk ve Nogay Türkçesinde "kucak, koyun", Kazan-Tatar Türkçeisnde "bir kucak, bir kucağa sığacak kadar; pek çok", Nogay Türkçesinde "ölçü anlamında kucak", Kumuk Türkçesinde "çevre", Karakalpak Türkçesinde "düşünceye dalma, düşüncenin kucağında olma" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳuçaḳ II "Kuşak, bele sarılan sargı; **ḳuşaḳ I** Kuşak, bele sarılan sargı" (KıpTS 161, 165).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ḳuşaḳ* Kuşak, kemer, kayış (BŞKTS 386).

Kaz. Tat. *ḳuşaḳ* Kuşak, bel kuşağı (KZTTTS 307).

Krçmlkr. *kurşak* Altın ya da gümüş işlemeli kemer (KMTS 259).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *quşaq* Kuşak (KTTRS 207).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *kusak etnog.* Eski zamanlarda kullanılan gümüş kadın kemeri, kuşak (NRS 189).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳuçaḳ* II, *ḳuşaḳ* I "kuşak, bele sarılan sargı" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "kuşak, bele sarılan sargı" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳuġu, ḳuv II "Kuğu kuşu" (KıpTS 162).

ET. *ḳuġu* Kuğu (EDPT 609).

Krg. *kuu* 1. Ak kuu: Kuğu kuşu 2. Ak, beyaz (Köpek ve bazen de başka hayvanlar hakkında) (KS 528-529).

Kzk. *kuv* Kuğu kuşu (KAZTTS 351).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳuv* 1. Kuğu 2. Kuş tüyü (KMTS 260).

Kmk. *quw* 1. Kuğu 2. *mec* (kuğu gibi). ak, beyaz (KMKTS 274).

Krm. Tat.-ø

Krym. *qoğu, quğu, quv* Kuğu (KKTS 270).

Kkp. *quw* Kuğu kuşu (KKLPKTS 364).

Nog. *kuv* Kuğu (NRS 184).

Eski Türkçede *ḳuġu* "kuğu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kuğu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kuğu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "ak, beyaz (köpek ve bazen de başka hayvanlar hakkında).", Karaçay-Malkar Türkçesinde "kuş tüyü", Kumuk Türkçesinde "kuğu gibi ak, beyaz" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳul "Kul, köle" (KıpTS 162).

ET. *ḳul* Kul, köle (EDPT 615).

Krg. *kul* 1. Köl 2. Mec. = bende (f. es. kul (Allahım). 3. *mec*. İnsan (KS 516).

Kzk. *qul* 1. Kul, esir, köle 2. *mec.* Fert, insan 3. *mec*. Bir şeye bağlanıp kulluk etme, tapınma (KAZTTS 357).

Bşk. *ḳol* Kul, köle (BŞKTS 368).

Kaz. Tat. *ḳol* 1. Kul, köle 2. İstiklali olmayan, başkasına bağlı 3. Allah'a inanan kimse (KZTTTS 295). . 4. Eski Rusya'da toprak kölesi köylü. 5. *mec.* Tamamen (ekonomik, politik vb.). bağımlı, hakları olmayan kişi hakkında (TTAS II, s. 130 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 216).

Krçmlkr. *ḳul* Kul, köle, esir; insan, adam (KMTS 256).

Kmk. *qul ger-mec*. Köle, kul (KMKTS 270).

Krm. Tat. *qul* Kul (KTTRS 204).

Krym. *qul* Kul (KKTS 277).

Kkp. *qul* 1. Kul, köle; köleler sınıfı 2. *eski*. Esir, savaşta düşman eline düşen kişi. 3. *ağ.* İnsan, adam (KKLPKTS 357).

Nog. *kul* Köle (NRS 186).

Eski Türkçede *ḳul* "kul, köle" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kul, köle" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kul, köle" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde "insan", Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karakalpak Türkçesinde "esir, savaşta düşman eline düşen kişi, istiklali olmayan, başkasına bağlı", Kazak Türkçesinde "bir şeye bağlanıp kulluk etme, tapınma", Kazan-Tatar Türkçesinde "Allah'a inanan kimse; eski Rusya'da toprak kölesi köylü; tamamen (ekonomik, politik vb.). bağımlı, hakları olmayan kişi" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳula III, ḳulaç "İki kol arasındaki mesafe" (KıpTS 162).

ET. *ḳulaç* Kulaç (EDPT 618).

Krg. *kulaç* 1. Kulaç. 2. Açılan iki kolun birinin ucundan ötekisinin ucuna kadar olan mesafe (uzunluk ölçüsü) (KS 517).

Kzk. *qulaş* Kulaç (KAZTTS 358).

Bşk. *ḳolas* Kulaç (BŞKTS 369).

Kaz. Tat. *ḳolaç* 1. Kulaç 2. Bir işin büyüklüğü hakkında ölçü (KAZTTS 295).

Krçmlkr. *ḳulaç* Kulaç (KMTS 256).

Kmk. *qulaç* Kulaç (KMKTS 270).

Krm. Tat. *ḳulaç* 1. Kulaç (gerilerek açılmış iki kolun parmak uçları arasındaki uzaklık; yaklaşık olarak 170 cm uzunluğa denktir). 2. Çevre (Maşkaraoğlu, 2018, s. 618).

Krym.-ø

Kkp. *qulaş* 1. Kulaç, iki kol arası kadar mesafe 2. Uzunluk birimi, bir kulaç miktarı ölçü (KKLPKTS 358).

Nog. *kulaş* Kulaç (NRS 187).

Eski Türkçede *ḳulaç* "kulaç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "iki kol arasındaki mesafe" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kulaç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "uzaklık, ölçü", Kazan-Tatar Türkçesinde "bir işin büyüklüğü hakkında ölçü" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳulaġ, ḳulaḳ "Kulak" (KıpTS 162).

ET. *ḳulḳaḳ* Kulak (EDPT 621).

Krg. *kulak* 1. Kulak 2. Telli musiki aletinin kulağı 3. Kazanın kulpu 4 (çakmaklı tüfekte). ağızotu tavası 5 (tüfekte). tetik. 6. Sulama kanalının kolları 7. Akar su ölçü vahidi; kulak (yahut arıktın kulağın). bayla- : Suyu sulanacak yerlere akıtmak 8. Değirmenin yedek oluğu (KS 517-518).

Kzk. *qulaq* 1. Kulak 2. *mec.* Şapkanın kulağı 3. *mec.* Kulp, kol 4. *mec.* Telli çalgılarda tel germeye yarayan burgu, kulak 5. Casus, ajan 6. Ana arktan küçük arklara su göndermek için açılan küçük kapaklar (KAZTTS 357).

Bşk. *ḳolaḳ* Kulak (BŞKTS 369).

Kaz. Tat. *ḳolaḳ* 1. Kulak 2. Şapkada kulaklık kısmı 3. Yeni çıkmış bir bitkide çift yaprak (KZTTTS 296). 4. İşitme organının kulak deliği etrafındaki dış kısmı, dış kulak. 5. kon. Kulaklık (baş giyiminde). 6. Tutmaya, takmaya vb. elverişli olması için yapılan alet, kulak gibi çıkıntı. 7. Genellikle kulak gibi olan (ya da görünen). çıkıntı. 8. Yeni çıkan bitkide çift yaprak (TTAS II, s. 130 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 674).

Krçmlkr. *ḳulaḳ* Kulak (KMTS 256-257).

Kmk. *qulaq* 1. Kulak 2. Kulp 3 (kapı, çaydanlık vb.). sap (KMKTS 270).

Krm. Tat. *qulaq* Kulak (KTTRS 205).

Krym. *qulaq* Kulak (KKTS 278).

Kkp. *qulaq* 1. Kulak, işitme organı 2. Başlığın, börkün yanlarındaki kulağı örten kısmı. 3. Müzik aletlerinin, akort etmede kullanılan ve tellerin bağlandığı kısmı. 4. Bel küreğinin iki yanında bulunan ve toprağı daha iyi bellemeye yardımcı olan demirler. 5. Kanalın, arkın, su akan (akıtan). kısmı. 6. Birinin diğerinden ayrılmadan, yan yana yürümesi. 7. Tüfeğin tetiği 8. Bitkinin yeni çıkmakta olan küçük yaprakları (KKLPKTS 357).

Nog. *kulak* 1. Kulak, kulaklar, kulak için; balık kulağı 2. Kulaklık (bere veya şapkada). 3. Kulp 4. Kanca, kenet (kapıda). 5. Gül yaprağı (NRS 186).

Eski Türkçede *ḳulḳaḳ* "kulak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kulak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kulak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde deyim aktarması yoluyla ve yan anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳulun "Bir yaşındaki tay" (KıpTS 162).

ET. *ḳulan* Yaban eşeği, yaban atı (EDPT 622).

Krg. *kulan* 1. Yabanî eşek 2. Kula (at donu) (KS 516, 518).

Kzk. *qulan* Yabani at (KAZTTS 358).

Bşk. *ḳolon, ḳolan* Tay, kulan (BŞKTS 369).

Kaz. Tat. *ḳolan* 1. Yabani küheylan (KZTTTS 296). 2. İyi, hızlı yabanî at (TTAS II, s. 132 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 715). 3. Önceleri bozkırlarda ve ormanlarda sık rastlanan iri gövdeli kır eşeği. 4. *tar*. İyi, hızlı fakat ağır işe dayanıksız at cinsi (TTAS 2005, s. 267, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 715). 5. Küçük gövdeli, büyük başlı yabani kır atı (TTAS 2017, s. 319, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 715).

Krçmlkr. *ḳulan* Tay, vahşi at (KMTS 257).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qulun* Kulun (yaşı altı aydan küçük at yavrusu) (KTTRS 205).

kulan (zooloji). Asya yaban eşeği (Equidae familyasından Orta Doğu'ya özgü bir hayvan çeşididir. Asya yaban eşeği, evcil eşekten az daha iridir ve ata

daha çok benzer. 190 kg ağırlığında ve 2.1 m boyundadır). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1178).

Krym. *qolan* Kolan (KKTS 270).

Kkp. *qulan* Yabani at (KKLPKTS 358).

Nog. *kulan* Kulan (yabani at) (NRS 186).

Eski Türkçede *ḳulan* "yaban eşeği, yaban atı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bir yaşındaki tay" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "kulun (yaşı altı aydan küçük at yavrusu), tay" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "yabani at, eşek", Kazan-Tatar Türkçesinde "önceleri bozkırlarda ve ormanlarda sık rastlanan iri gövdeli kır eşeği; iyi, hızlı fakat ağır işe dayanıksız at cinsi; küçük gövdeli, büyük başlı yabani kır atı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳulunçaḳ "Küçük tay, taycık" (KıpTS 162).

ET. *kulunçak* Küçük tay, güre (EUES 422).

Krg. *kulunçak* Taycık (KS 520).

Kzk. *qulınşaq* 1. At yavrusunun güzelliğini, sevimliliğini belirtmek için kullanılan söz. 2. *mec.* Çocukları severken kullanılan bir sevgi ifadesi (KAZTTS 359).

Bşk. *ḳolonsaḳ* Yeni doğmuş tay (üç aya kadar) (BŞKTS 370).

Kaz. Tat. *ḳolınçaḳ* Tay (KZTTTS 297).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qulunçaq* Yavrucuk kulun, kuluncuk (KTTRS 205).

Krym.-ø

Kkp. *qulın, qulınşaq* Yeni doğmuş, altı ayını doldurmamış tay (KKLPKTS 358).

Nog. *kulın* Tay (NRS 187).

Eski Türkçede *kulunçak* “küçük tay, güre” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “küçük tay, taycık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “tay, taycık” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde “çocukları severken kullanılan bir sevgi ifadesi” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳum I “Kum” (KıpTS 162).

ET. *ḳum* Kum (EDPT 625).

Krg. *kum* 1. Kum 2. Posa, çöküntü (mes, semaverin içinde) (KS 520).

Kzk. *qum* Kum (KAZTTS 359).

Bşk. *ḳom* Kum (BŞKTS 370).

Kaz. Tat. *ḳom* Kum (KZTTTS 297).

Krçmlkr. *ḳum* Kum (KMTS 257).

Kmk. *qum* Kum (KTTTRS 205).

Krm. Tat. *qum* Kum (KTTRS 205).

Krym. *qum* Kum (KKTS 278).

Kkp. *qum* Kum (KKLPKTS 359).

Nog. *kum* Kum (NRS 187).

Eski Türkçede *ḳum* “kum” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kum” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “kum” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “posa, çöküntü (mes., semaverin içinde).” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳumġan “İbrik” (KıpTS 162).

ET. *ḳumġan* İbrik, kova, güğüm (EDPT 627).

Krg. *kumğan* 1. Su kaynatmak için madeni çaydanlık 2. İbrik (KS 520).

Kzk. *quman* İbrik (KAZTTS 359).

Bşk. komğan İbrik (KTLS 362).

Kaz. Tat. *komġan* İbrik (KAZTTS 297).

Krçmlkr. *ḳumġan* 1. İbrik 2. Lavabo (KMTS 257).

Kmk. *qumman* Kumgan (su için küçük kap; güğüm) (KMKTS 271).

Krm. Tat. *quman* (Tuvalette taharet için kullanılan). ibrik (KTTRS 205).

Krym. *qumğan* Maşrapa (KKTS 278).

Kkp. *quman, qumğan* Su kaynatmak veya yıkanmak için metalden yapılan kulplu ve kapaklı kap (KKLPKTS 359).

Nog. *kumgan* Metal kulplı ve ağızlı sürahi (NRS 187).

Eski Türkçede *ḳumġan* "ibrik, kova, güğüm" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ibrik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ibrik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "su kaynatmak için madeni çaydanlık", Karaçay-Malkar Türkçesinde "lavabo" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳun "Güç, kuvvet, takat" (KıpTS 163).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *qun* 1. Öldürülmüş kimse için ödenen para, kan hakkı 2. Değer, bedel 3. Fiyat, paha 3. *mec*. Kadir, kıymet (KAZTTS 360).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳun* "güç, kuvvet, takat" anlamındadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "öldürülmüş kimse için ödenen para, kan hakkı; değer, bedel; fiyat, paha ve mecazlaşarak kadir, kıymet" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳunaçın "Üç yaşına girmemiş dişi buzağı" (KıpTS 163).

ET.-ø

Krg. *kunacın* Dana; tay (KS 521).

Kzk. *qunajın* Üç yaşlı sığır, düve (KAZTTS 360).

Bşk. *ḳonajın, ḳonansa* İki ve üç yaş arasındaki kısrak (BŞKTS 372).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳunacin* Üç yaşında henüz doğurmamış at, inek (KMTS 257).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qunacin* Üç yaşında bulunan dişi tay veya inek (KTTRS 205).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳunaçın* "üç yaşına girmemiş dişi buzağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "iki veya üç yaşındaki dana, tay" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳunan "Üç yaşındaki tay" (KıpTS 163).

ET.-ø

Krg. *kunan* Üçüncü yaşına basmış olan tay (KS 521).

Kzk. *qunan* Üç yaşına giren erkek at (KAZTTS 360).

Bşk. *ḳonan* İki ve üç yaş arasındaki kısrak (BŞKTS 372).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳunan* Tay (KMTS 257).

Kmk. *qunan* İki yıllık tay, iki yaşındaki tay (KMKTS 271).

Krm. Tat. *qunan* Üç yaşına girmiş erkek tay (KTTRS 205).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "üç yaşındaki tay" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "üç veya üç yaşındaki tay" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳunduz "Kunduz" (KıpTS 163).

ET. *ḳunduz* Kunduz (EDPT 635).

Krg. *kunduz* 1. Su samuru: Lutra 2. Atın tırnağının üstünde dar tüy çizgisi 3. Dostara kunduz; yıldız adıdır, (ki tefeüllerde uğursuz sayılır) (KS 521).

Kzk. *qundız* 1. Kunduz 2. Kunduz postu (KAZTTS 361).

Bşk. *ḳondoź* Kunduz (BŞKTS 372).

Kaz. Tat. *ḳondız* 1. Kunduz 2. Kunduz kürkü veya derisi (KZTTTS 297).

Krçmlkr. *ḳunduz* Kunduz (KMTS 257).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qunduz* 1. Kunduz 2. Su samuru (KTTRS 206).

Krym. *qundız* Kunduz (KKTS 278).

Kkp. *qundız* 1. Suda yaşayan, derisi kıymetli bir hayvan, kunduz 2. Kunduzun derisi (KKLPKTS 360).

Nog. *kundız* 1. *zool.* Kunduz 2. Kürk (kunduz kürkü, postu) (NRS 187).

Eski Türkçede *ḳunduz* “kunduz” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kunduz” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “kunduz” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “kunduz kürkü, derisi, postu”, Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesinde “su samuru” yine Kırgız Türkçesinde “atın tırnağının üstünde dar tüy çizgisi; dostara kunduz; yıldız adı” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳurak, ḳurġaḳ “Kurak, kuraklık” (KıpTS 163).

ET. *ḳurġaḳ* Kurak (EDPT 653).

Krg. *kurğak* Kuru, kurumuş olan (KS 524).

Kzk. *qurğaq* 1. Kurumuş, kuru 2. Yağışsız, kurak 3. Kuru (öksürük). 4. *mec.* Boş, fuzuli (konuşma) (KAZTTS 363).

Bşk. *ḳorġaḳ* 1. Çok kuru 2. Kapı ve pencerelerdeki iner kalkar perde, jaluzi (BŞKTS 373).

Kaz. Tat. *ḳorġaḳ* 1. Kurak, kurumuş 2. Kuru hava (KZTTTS 298).

Krçmlkr. *ḳurġaḳ* 1. Kurak, kuru 2. İsteksiz, gönülsüz (KMTS 258).

Kmk. *qurğaq* 1. Kuru; kurak 2. *mec*. Faydasız, yararsız, lüzumsuz, boş, boşuna (KMKTS 272).

Krm. Tat. *qurğaq* Kurak (KTTRS 206).

Krym. *qurğaq* Kuraklık (KKTS 279).

Kkp. *qurğaq* 1. Kuru, kurak, nemsiz 2. *ağ.* Boş, kuru, neticesiz (KKLPKTS 361).

Nog. *kurgak* Kuru, kurak (NRS 188).

Eski Türkçede *ḳurġaḳ* “kurak” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kurak, kuraklık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “kuru, kurumuş olan, kurak” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar Türkçesinde “kurak, yağışsız”, Kazak, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde “boş, fuzuli, faydasız”,

Kazak Türkçesinde "kuru öksürük", Karaçay-Malkar Türkçesinde "isteksiz, gönülsüz" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳurbaġa, ḳurbuġa "Kurbağa" (KıpTS 163).

ET. *ḳurbaḳa* Kurbağa (EDPT 646).

Krg. *kur baka* Kuraklık bölgelerde yaşayan kurbağa (KTS1421).

Kzk. *qurbaqa* Kurbağa (KAZTTS 363).

Bşk. *baḳa* 1. Kurbağa 2. Yük hayvanının çektiği arabanın yanından uzanan yuvarlakça destek (BŞKTS 58).

Kaz. Tat. *baḳa* 1. Kurbağa 2. Kaplumbağa (KZTTTS 44). 3. Kabuğunun içinde yaşayan hayvan (istiridye). hakkında. *Kabırçık bakası*. 4. Kızarıklığı, şişkinliği olan hastalıkların genel adı. *Tamak bakası*. Tĕş bakası[34]. (TTAS I, s. 112 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 107).

Kmk. *baqa* Kurbağa (KMKTS 60).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *baqa* Kurbağa (KTTRS 56).

Krym. *bağa, baqa*Kurbağa (KKTS 69).

Kkp. *baqa, qurbaqa* Kurbağa (KKLPKTS 361).

Nog. *baqa* Kurbağa (NRS 67).

Eski Türkçede *ḳurbaḳa* "kurbağa" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kurbağa" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kurbağa" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "yük hayvanının çektiği arabanın yanından uzanan yuvarlakça destek", Kazan-Tatar Türkçesinde "istiridye; kızarıklığı, şişkinliği olan hastalıkların genel adı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳurban, ḳurman "Yay kabı, sadak" (KıpTS 163, 164).

[34] tamaḳ baḳası: Anjin, boğak; tĕş baḳası: avurt şişmesi." (Öner, 2015, s. 44).

ET. *ḳurman* Yay kabı, sadak (EDPT 660).

Krg.-ø

Kzk. *ḳurman* Yay kabı, sadak (Oba, 2019, s. 411).

Bşk. *ḳorman* 1. Okluk, sadak 2. Sadak bağı, askısı (BŞKTS 374).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳurman* "yay kabı, sadak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yay kabı, sadak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Başkurt Türkçesinde "yay kabı, sadak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "sadak bağı, askısı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳurç "Çelik" (KıpTS 163).

ET. *ḳurç* Çelik (EDPT 647).

Krg. *kurç* 1. Çelik 2. Keskin, kesici; kurç bıçak (KS 524).

Kzk. *qurış* Çelik (KAZTTS 365).

Bşk. *ḳoros* 1. Çelik 2. Güçlü, yenilmez (BŞKTS 374).

Kaz. Tat. 1. *ḳorıç* Çelik (KZTTTS 299). 2. *sf. mec.* Güçlü, yenilmez. 3. Ciddi, sağlam; esnemez [irade, disiplin, sabır vb. durumlar için kullanılır] (TTAS II, s.165 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 218). 4. *mec*. Kulağı tırmalayan, kötü (ses hakkında). (TTAS 2017, s. 387, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 218).

Krçmlkr. *ḳurç* 1. Çelik 2. Sağlam, güçlü (KMTS 258).

Kmk. *qurç* 1. Dinç, çevik, sağlam, canlı; canlı canlı, canlıca, gayret ve şevkle. 2. Yaman, yiğit, babayiğit, cesur (KMKTS 272).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳurç* "çelik; içi dolu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çelik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "çelik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "keskin, kesici; kurç bıçak", Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "sağlam, güçlü", Kazan-Tatar Türkçesinde "güçlü, yenilmez; ciddi, sağlam; esnemez [irade, disiplin, sabır vb. durumlar için kullanılır]; kulağı tırmalayan, kötü (ses hakkında).", Kumuk Türkçesinde "yaman, yiğit, babayiğit, cesur" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ḳurd, ḳurṭ I "Kurt, böcek, solucan" (KıpTS 163).

ET. *ḳurt* Kurt, kurtçuk, solucan, böcek (EDPT 648).

Krg. *kurt* Kurt, solucan (KS 525).

Kzk. *kurt* 1. Kurtçuk, solucan, kurt 2. Tüberküloz hastalığının halk arasındaki adı (KAZTTS 364).

Bşk. *ḳort* 1. Kurt, kurtçuk; arı 2. Kurt (BŞKTS 375).

Kaz. Tat. *ḳort* 1. İpek böceği vb. kurt. 2. Arı, bal arısı 3. Tırtıl 4. Asalak, parazit 5. Bir işe aşırı düşkün kimse (KZTTTS 299). 6. *mec.* Birinin üzerinden geçinen, haram yiyen, asalak. 7. *mec*. Üzülme, azap çekme, şüphelenme hissi hakkında (TTAS II, ss. 160-161 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 219).

Krçmlkr. *ḳurt* Meyve kurdu, böcek (KMTS 259).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qurt* Kurt; solucan (KTTRS 206).

Krym. *qurt* 1. Kurt 2. Böcek 3. Kurtçuk (KKTS 280).

Kkp. *qurt* Yumuşak, uzun, yerde sürünen canlı mahluk, kurt (KKLPKTS 362).

Nog. *kurt* Kurt, solucan (NRS 189).

Eski Türkçede *ḳurt* I "kurt, kurtçuk, solucan, böcek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kurt, böcek, solucan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinden "kurt, böcek, solucan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde örtmece yoluyla "tüberküloz hastalığının halk arasındaki adı", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "arı", Kazan-Tatar Türkçesinde "tırtıl asalak, parazit; bir işe aşırı düşkün kimse; birinin üzerinden geçinen, haram yiyen, asalak; üzülme, azap çekme, şüphelenme hissi hakkında" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳurdaş "Akran, aynı yaşta olan, yaşıt" (KıpTS 163).

ET.-ø

Krg. *kurdaş* Yaşıt, çocukluk arkadaşı (KS 524).

Kzk. *qurdas* Akran, yaşıt (KAZTTS 363).

Bşk. *ḳoraḳtaş* Yaştaş, çağdaş, akran (BŞKTS 372).

Kaz. Tat. *ḳordaş* Çağdaş, yaşıt, akran (KAZTTS 298).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qurdas* Yaşıt, akran (KKLPKTS 361).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳurdaş* "akran, aynı yaşta olan, yaşıt" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "yaşıt,

akran" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳurgan "1. Mezar, mezarın üzerindeki toprak yığını, mezar höyüğü; **ḳurġun** Mezar, mezarın üzerindeki toprak yığını, mezar höyüğü 2. Siper, sur 3. At ahırı" (KıpTS 163, 164).

ET. *kurgan* Kale, hisar (EUES 425).

Krg. *korġon* 1. Kale, müstahkem mevki. 2. Çit, duvar, mezarın etrafında parmaklık. 3. Koyun ağılı(KS 487).

Kzk. *qorġan* 1. Kale, sur. 2. Dayanak, kuvvet, güvenç (KAZS 173).

Bşk. *ḳurgan* Kale; siper (BŞKTS 384).

Kaz. Tat. *kurgan* is. 1. Kale duvarı 2. Hayvan sürüsün gölgelik olarak çamurdan yapılan duvar (KZTTTS 306). 3. Eski halkların ölen yöneticilerinin, kahramanlarının hatırasına bıraktıkları höyük (TTAS II, s. 192 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 235).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qurğan* Kurgan; tepe (KTTRS 206).

Krym.-ø

Kkp. *qorğan* 1. Akından / yağmadan korunmak için yapılan kale, sur, sığınak. 2. Bir şeyi çevirip kuşatarak yapılan sığınak. 3. *ağ.* Dayanak, direk, destek, arka (KKLPKTS 352).

Nog.-ø

Eski Türkçede *kurgan "*kale, hisar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "mezar, mezarın üzerindeki toprak yığını, mezar höyüğü; siper, sur; at ahırı" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "mezar höyüğü, kurgan" Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "kale, sur, siper", Kırgız Türkçesinde "çit, duvar, mezarın etrafında parmaklık; koyun ağılı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳursaḳ I “1. Kursak; *ḳurşaḳ* Kursak 2. Karın, mide” (KıpTS 164).

ET. *ḳuruġsaḳ* Kursak, mide (EDPT 657).

Krg. *kursak* Karın, kursak, iç (KS 525).

Kzk. *qursaq* 1. Kursak, karın 2. Rahim 3. *mec*. Çocuk, evlat (KAZTTS 364).

Bşk. *ḳorhaḳ* 1. Karın, mide 2. Kazan (BŞKTS 373).

Kaz. Tat. *ḳorsaḳ* 1. Kursak, mide, işkembe (KZTTTS 299). 2. Gövdenin sırta zıt tarafı. 3. Bazı nesnelerde (mesela, semaver, harman yığını, fıçı, çan vb.). yuvarlaklaşıp kabaran orta kısım. 4. *mec. kon*. Büyük karınlı, şişman kişiye dair alay edilerek söylenir. 5. *mec. kon.* Genelde ‘zur, yuvan’ sözleri ile birlikte kullanılarak alaycı bir şekilde ‘zengin, aristokrat, sömürücü’ anlamını karşılar. 6. *mec.* Yeme, yemeğe olan ihtiyaç. 7. *kon*. Anne karnındaki çocuk hakkında, bk. yök II[35] (TTAS II, ss.160 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 219).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *qursaq* Karın (KMKTS 272).

Krm. Tat. *qursaq* Karın, kursak (KTTRS 206).

Krym. *ḫursaq, qursaq* Kursak (KKTS 200).

Kkp. *qursaq* Canlıların midesi (KKLPKTS 362).

Nog. *kursak* Kursak, iç, batın; mide, karın (NRS 188).

Eski Türkçede *ḳuruġsaḳ* “kursak, mide” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kursak*;* karın, mide” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde “kursak”, Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “karın, mide” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci ve ikinci anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Kazak Türkçesinde “rahim; çocuk, evlat”, Başkurt Türkçesinde “kazan”, Kazan-Tatar Türkçesinde “gövdenin sırta zıt tarafı; bazı nesnelerde (mesela, semaver, harman yığını, fıçı, çan vb.). yuvarlaklaşıp kabaran orta kısım; büyük karınlı,

[35] “yök II i. Anne karnındaki bebek.” (TTAS I, s. 468 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 219).

şişman kişiye dair alay edilerek söylenme; genelde ‘zur, yuvan’ sözleri ile birlikte kullanılarak alaycı bir şekilde ‘zengin, aristokrat, sömürücü’ anlamını karşılama; yeme, yemeğe olan ihtiyaç; anne karnındaki çocuk hakkında” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳurṭ II, ḳuruṭ “Kurt, börü” (KıpTS 164).

ET. *ḳurt* 1.Kurtçuk, solucan 2. Kurt (EDPT 648).

Krg.-ø

Kzk. *ḳurt* Kurt (KTAS 443b akt. Oba, 2019, s. 412).

Bşk. *ḳort* Kurt (BŞKTS 375).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *qurt* Kurt (KKTS 280).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳurt* “kurtçuk, solucan; kurt” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kurt, börü” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt ve Karayim Türkçesinde “kurt, börü” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳurtḳa “Yaşlı kadın” (KıpTS 164).

ET. *kurtğa* Yaşlı kadın (EDPT 648).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ḳortḳa* Nine, yaşlı kadın, ihtiyar kadın (BŞKTS 375).

Kaz. Tat. *ḳarçıḳ, ḳortḳa* 1. Yaşlı kadın (KZTTTS 300). 2. Yaşlı erkeklerin kendi eşlerine seslenme sözü (TTAS II, s.161 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 808).

Krçmlkr. *ḳurtha* 1. Yaşlı, ihtiyar 2. Cadı 3. Yaşlı kadın 4. Falcı kadın 5. Fitneci, kurnaz, ara bozucu (KMTS 259).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ḳurtḳa* 1. *ağ.* Yaşlı kadın 2. *ağ.* Cadı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1301).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *kurtka* Yaşlı kadın, ihtiyar (NRS 189).

Eski Türkçede *kurtğa* "yaşlı kadın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yaşlı kadın" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "yaşlı kadın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "cadı", Kazan-Tatar Türkçesinde "yaşlı erkeklerin kendi eşlerine seslenme sözü", Karaçay-Malkar Türkçesinde "yaşlı, ihtiyar; falcı kadın; fitneci, kurnaz, ara bozucu" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳurum "Kurum, is" (KıpTS 165).

ET. *ḳurun* Kurum, is (EDPT 661).

Krg.-ø

Kzk. *qurım* 1. Kurum bağlamış, islenmiş keçe 2. Koyu kahverengi ya da siyah renkli boya (KAZTTS 365).

Bşk. *ḳorom* Kurum, is (BŞKTS 374).

Kaz. Tat. *ḳorım* 1. Kurum, is 2. Matbaada kullanılan bir tür kara mürekkep (KZTTTS 299).

Krçmlkr. *ḳurum* Kurum (KMTS 259).

Kmk. *qurum* Kurum (KMKTS 273).

Krm. Tat. *qurum* Kurum (KTTRS 207).

Krym. *qurum* 1. Örümcek ağı 2. Kurum (KKTS 280).

Kkp. *qurım* Kurum, is (KKLPKTS 362).

Nog. *kurım* İs, kurum, ağ (NRS 189).

Eski Türkçede *ḳurun* "kurum, is" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kurum, is" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "kurum" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "siyah mürekkep, boya", Karayim Türkçesinde "örümcek ağı" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳurut "1. Kurutulmuş yoğurt 2. Bir tür peynir; **ḳurud** Bir tür peynir" (KıpTS 165).

ET. *ḳurut* Bir tür sert peynir, lor (EDPT 648).

Krg. *kurut* Suyu sıkılmış ve kurutulmuş kesmikten yapılan kürecikler, kurut (KS 526).

Kzk. *qurt* Süzülmüş yoğurttan yapılan tuzlu ve kurutulmuş yiyecek (KAZTTS 364).

Bşk. *ḳorot* Sütten elde edilen bir besin (BŞKTS 374).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ḳurut* Lor peyniri; süzme yoğurt (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1304).

Krym.-ø

Kkp. *qurt* Kaynatılıp kurutulan yoğurdun (peynirin). küçük türü, kurut (KKLPKTS 362).

Nog. *kurt* Tuzlu lor, çökelek (NRS 189).

Eski Türkçede *ḳurut* "bir tür sert peynir, lor" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kurutulmuş yoğurt; bir tür peynir" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kırım-Tatar, Karakalpak ve

Nogay Türkçesinde “kurutulmuş yoğurt” açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamını, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde “lor peyniri; çökelek” açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳusġu, ḳusḳaḳ, ḳusu, ḳusuḳ “Kusuntu, kusmuk” (KıpTS 165).

ET. *kusgak* Kusma (EUES 427).

Krg.-ø

Kzk. *qusıq* Kusmuk, kay (KAZTTS 366).

Bşk. *ḳośoḳ* Kusmuk (BŞKTS 376).

Kaz. Tat. *ḳosıḳ* Kusuk, kusmuk (KZTTTS 300).

Krçmlkr. *ḳushun* Kusmuk (KMTS 259).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *qusuv* Kusma (KTTRS 207).

Krym.-ø

Kkp. *qusıq* Kusmuk (KKLPKTS 363).

Nog.-ø

Eski Türkçede *kusgak* “kusma” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kusuntu, kusmuk” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde “kusmuk” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳuş “Kuş” (KıpTS 165).

ET. *ḳuş* Kuş (EDPT 670).

Krg. *kuş* 1. Yırtıcı kuş, alıcı kuş 2. Atmacanın Astur palumbaius denilen nevi (dişisi). 3. Kuş (KS 526-527).

Kzk. *qus* Kuş (KAZTTS 365).

Bşk. *ḳoş* Kuş (BŞKTS 376).

Kaz. Tat. *ḳoş* 1. Kuş 2. Uçak (KZTTTS 300). 3. *mec. kon. ironi*. Kişi (huyu, karakteri, toplumdaki yeri, derecesi, işine vb. bakarak verilen değer). (TTAS II, s.173 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 220). 4. *mec.* Sevgili, yâr (kızlar hakkında). (TTAS 2017, s. 408, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 220).

Krçmlkr. *ḳuş* 1. Yırtıcı kuşların genel adı 2. Kartal 3. Kuş tüyü (KMTS 260).

Kmk. *quş* Kuş (KMKTS 273).

Krm. Tat. *quş* Kuş (KTTRS 207).

Kkp. *qus* Kuş (KKLPKTS 363).

Nog. *kus* Kuş, kuş tüyü (NRS 189).

Eski Türkçede *kuş* "kuş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kuş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kuş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "yırtıcı kuş, alıcı kuş; atmacanın astur palumbaius denilen nevi (dişisi).", Kazan-Tatar Türkçesinde "uçak, ironi yoluyla kişi (huyu, karakteri, toplumdaki yeri, derecesi, işine vb. bakarak verilen değer); sevgili, yâr (kızlar hakkında).", Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "kuş tüyü", Karaçay-Malkar Türkçesinde "kartal; kuş tüyü" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳuşluḳ I "Kuşluk vakti, sabah ile öğle arasındaki vakit" (KıpTS 165).

ET. *kuşluk* Kuşluk vakti; kuşların olduğu yer (EDPT 672).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ḳuşluk* Kuşluk vakti, sabah saatleri (KMTS 260).

Kmk. *quşluq* Kahvaltı vakti (KMKTS 273).

Krm. Tat. *ḳuşluḳ* Kuşluk, sabah ile öğle vakitleri arasında kalan zaman dilimi (kuşların beslendiği zaman dilimi) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1306).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *kuslık* Kuşluk vakti (NRS 189).

Eski Türkçede *kuşluk* "kuşluk vakti; kuşların olduğu yer" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kuşluk vakti, sabah ile öğle arasındaki vakit" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "kuşluk vakti" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳut "Bereket, saadet" (KıpTS 165).

ET. *kut* Kut, talih, saadet bereket (EDPT 594).

Krg. *kut* 1. *mit*. Koyu kırmızı renkte peltemsi bir nesne parçasıdır, ki güya tündükten geçerek kolomtoya düşer ve bu nesneyi yakalayabilene talih getirir (ancak onu yalnız iyi, temiz adam yakalayabilir; kötü adamın elinde ise o bir gait parçasına döner). 2. Hayati kuvvet, ruh, can. 3. Talih, baht. 4. Güya hayvanları koruyan muska (içinde bir kurşun parçası bulunan keseye dikilen yedi tane sedef düğme). (KS 527-528).

Kzk. *qut* Kut, servet, bereket, uğur (KAZTTS 366).

Bşk. *ḳot* 1. Hayat, canlılık ve sıhhat veren şey, kut; can 2. Gönle huzur, rahatlık veren sıfat (BŞKTS 376).

Kaz. Tat. *ḳot* 1. Ruh 2. Nur, güzellik 3. Şans, baht (KZTTTS 300). 4. Şeytan ilişmesin, hastalık gelmesin diye ya da başka amaç ile beraberinde taşımak için yapılan figür, totem. 5. Fayda, mutluluk getirmek hakkında (TTAS II, s. 168 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 221). 6. *mit.* Talih kuşu (konduğu yere şans getiren kuş) (TTAS 2005, s. 285, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 221). 7. *esk. fels*. Doğadaki dört elementin topluca ismi (toprak, su, ateş, hava). (TTAS 2017, s. 394, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 221).

Krçmlkr. *ḳut* 1. Alım, sempatiklik 2. Sevinç, neşe, mutluluk (KMTS 260).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ḳut ağ.* Mutluluk; saadet, bahtiyarlık; baht, talih (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1306).

Krym. *qut* Uğur, kut (KKTS 281).

Kkp. *qut* Baht, devlet, kut (KKLPKTS 363).

Nog. *kut* Yaşam gücü, yaşama isteği (NRS 190).

Eski Türkçede *kut* "kut, talih, saadet bereket" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bereket, saadet" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kut, bereket, saadet" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳutan "Bir kuş" (KıpTS 165).

ET.-ø

Krg. *kutan* Kıtan (KS 527). Kök kıtan: boz balıkçıl; ak kıtan: beyaz balıkçıl (KS 463).

Kzk. *qutan* Balıkçıl kuşu (KAZTTS 366).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *qutan* Gagası ve ayağı uzun bir kuş (KKLPKTS 363).

Nog. *kutan zool.* Balıkçıl (kuş türü) (NRS 190).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳutan* "bir kuş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "balıkçıl kuşu, gagası ve ayağı uzun bir kuş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳutlı, ḳutlu, ḳutluġ "Kutlu, mübarek" (KıpTS 165).

ET. *ḳutluġ* Kutlu, mübarek (EDPT 601).

Krg. *kuttuu* Uğurlu, bereketli (KS 528).

Kzk. *quttı* Mübarek, kutlu (KAZTTS 366).

Bşk. *ḳotlo* 1. Kutlu, saadet, baht getiren 2. Hayvanın verimini, sağlığını sağlayan; kutsal (BŞKTS 376).

Kaz. Tat. *ḳotlı* 1. Güzel, sevimli 2. Mutlu, kutlu (KZTTTS 301).

Krçmlkr. *ḳutlu* 1. Uğurlu, bereketli 2. Alımlı, sevimli (KMTS 260).

Kmk. *qutlu* Kutlu; mesut, mutlu, bahtiyar (KMKTS 274).

Krm. Tat. *qutlu* Kutlu (KTTRS 207).

Krym. *qutlı* Kutlu (KKTS 282).

Kkp. *qutlı* Bahtlı, kutlu (KKLPKTS 363).

Nog. *kutlı* ***kutlu bolsın!*** a). Mutlu olsun b). Tebrikler (NRS 190).

kutlı Kutlu, uğurlu (Güllüdağ, 1998, s. 330).

Eski Türkçede *ḳutluġ* "kutlu, mübarek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kutlu, mübarek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kutlu, mübarek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "hayvanın verimini, sağlığını sağlayan; kutsal", Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "alımlı, güzel, sevimli" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳutuluş "Kurtuluş" (KıpTS 165).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *kotıluv* Kurtuluş (TTS 197).

Krçmlkr. *kutuluv* Kurtulma, özgürleşme, rahatlama (KM II: 428 akt. Ceylan, 2018, s. 128).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *qutulış, qutuluş* Kurtuluş (KKTS 282).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳutuluş* "kurtuluş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde "kurtuluş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳutur I, ḳuturġan II "Uyuz, uyuzluk" (KıpTS 165, 166).

ET. *ḳotur* Yara üzerindeki kabuk, uyuz (EDPT 604).

Krg. *kotur* Oyuz (hayvanlarda) (KS 493).

Kzk. *qotır* 1. Uyuz (KAZTTS 349). 2. Acı söz (KAZS 175).

Bşk. *ḳutır* Yara ya da kesik üstündeki kabuk (BŞKTS 388).

Kaz. Tat. *kutır* 1. Deri hastalıkları ya da iltihaplı yara üstünde oluşan, üstü katmanlaşıp sertleşen çıban ya da yara (TTAS II, s.195 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 235). 2. mec. Ağaç kabuğu ya da taş üstünde çıkan mantar. 3. *mec*. Cefa çektiren durum (TTAS 2017, s. 508, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 235).

Krçmlkr. *ḳotur* 1. Uyuz, sivilceli, yara kabuğu 2. Eğri büğrü, girintili çıkıntılı, pürüzlü (KMTS 254).

Kmk. *qotur* Yara kabuğu (KMKTS 268).

Krm. Tat. *qotur* 1. Uyuz 2. Yara kabuğu, kabuk (KTTRS 203).

Krym. *qotır* Uyuz (KKTS 275).

Kkp. *qotır* 1. İnsan veya hayvanların vücudunda çıkan şiş, yara 2. *ağ.* Düz değil, pütürlü, pürüzlü (KKLPKTS 355).

Nog. *kotır* Uyuz (NRS 175).

Eski Türkçede *ḳotur* "yara üzerindeki kabuk, uyuz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "uyuz, uyuzluk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak

lehçelerinin tamamında “uyuz, uyuzluk” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “ağaç kabuğu ya da taş üstünde çıkan mantar; cefa çektiren durum”, Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde “pütürlü, düz değil, eğri büğrü” gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳuv “1. Soluk, uçuk sarı 2. Boş, kof” (KıpTS 166).

ET. *ḳav* Kav, çakmak taşı; kuru ağaç tozu (EDPT 579).

ET. *ḳav* Kav, çakmak taşı; kuru ağaç tozu (EDPT 579).

Krg. *kuu* Kav, çabuk tutuşan ot veya odun (KTS 1435).

Kzk. *quv* Kav türü mantarlardan kurutularak elde edilen, çabuk tutuşan, süngerimsi madde, kav (KAZTTS 351).

Bşk. *ḳav* 1. Olduğu yerde kuruyan kuru ot 2. Yılan gibi çeşitli hayvanların kuruyup düşen kabuğu, derisi 3. Kibrit vs. için ağaç kıymığından elde edilerek yapılan madde (BŞKTS 338-339).

Kaz. Tat. *ḳav* 1. Kav, kibrit (KZTTTS 278). 2. bk. kavdan [36] (TTAS II, s.74 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 199). 3. Ateşi korumak için bırakılan (kor, ateş vb.) (TTAS 2017, s. 182, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 199).

Krçmlkr. *ḳuv* 1. Kurumuş, kupkuru 2. Mantar kavı (KMTS 260).

Kmk. *quw* Kav, mantar kavı (KMKTS 274).

Krm. Tat. *qav* Kav (KTTRS 191).

Krym.-ø

Kkp. *qawız* 1. Tanenin dışı, kabuğu 2. İçine kepek veya tane kabuğu konularak dikilen ve çocuğun yatması için beşiğe konulan küçük yatak (KKLPKTS 330).

Nog. *kav* 1. Atık, çöp 2. Kurumuş ot kökleri 3. Zayıf beden (NRS 132).

Eski Türkçede *ḳav* “kav, çakmak taşı; kuru ağaç tozu” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “soluk, uçuk sarı; boş, kof” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde “kuru ot”

[36] kavdan 1. Kuruyan, sararan ot (sapı). 2. ağ. Geçen yılki ot, yakılacak kuru ot (TTAS II, s. 75, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 199).

açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar Türkçesinde "kav, çakmak taşı", Başkurt Türkçesinde "yılan gibi çeşitli hayvanların kuruyup düşen kabuğu, derisi", Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "mantar kavı", Nogay Türkçesinde "atık çöp; zayıf beden" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳuyaş "1. Güneş 2. Işık, aydınlık" (KıpTS 166).

ET. *kuyaş* Güneş (EDPT 679).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ḳoyaş* 1. Güneş 2. Sıcaklık, parlaklık 3. Şans, baht kaynağı (BŞKTS 377).

Kaz. Tat. *ḳoyaş* 1. Güneş 2. Aydınlık ve mutluluk kaynağı (KZTTTS 301). 3. *iye. koyaşım.* Sevgi bildirerek seslenme sözü. 4. *şiir*. Aziz, değerli, hayat için en gerekli olan şeyin kaynağı. Gadělləḱ koyaşı. 5. İnanç, ümit bağlanan kişi (TTAS II, s. 174 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 221). 6. *mec. kon*. Güneş rengindeki yuvarlak şeyler (ayçiçeği vb.). (TTAS 2017, s. 411, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 221).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kuyaş* Güneş (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1189).

Krym. *quyaş* Güneş (KKTS 284).

Kkp. *quyaş* Güneş, güneş ışığı (KKLPKTS 365).

Nog.-ø

Eski Türkçede *kuyaş* "güneş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "güneş; ışık, aydınlık" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "güneş", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde ikinci anlamı "ışık, aydınlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "şans, baht kaynağı", Kazan-Tatar Türkçesinde "sevgi bildirerek seslenme sözü; aziz, değerli, hayat

için en gerekli olan şeyin kaynağı; inanç, ümit bağlanan kişi; güneş rengindeki yuvarlak şeyler (ayçiçeği vb.).” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ḳuyı, ḳuyu, ḳuyuġ “Kuyu” (KıpTS 166).

ET. *kuḏuġ* Kuyu, çukur (EDPT 598).

Krg. *kuduk* Kuyu (KS 516).

Kzk. *qudıq* Kuyu (KAZTTS 355).

Bşk. *koyo* Kuyu (KTLS 524).

Kaz. Tat. *ḳoyı* Kuyu (KZTTTS 301).

Krçmlkr. *ḳuyu* Kuyu (KMTS 262).

Kmk. *quyu* Kuyu (KMKTS 275).

Krm. Tat. *quyu* Kuyu (KTTRS 208).

Krym. *quduq, quyu* Kuyu (KKTS 277).

Kkp. *qudıq* Kuyu, su kuyusu (KKLPKTS 357).

Nog. *kuyı* Kuyu (NRS 186).

Eski Türkçede *kuḏuġ* “kuyu, çukur” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kuyu” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “kuyu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳuymaḳ “Un ve süt ile yağda pişirilmiş bulamaç” (KıpTS 166).

ET. *ḳuyma* Un, süt ve yağ ile pişirilmiş bulamaç; yağlı ekmek (EDPT 677).

Krg. *kuymak* Kaygana (KS 531).

Kzk. *quymaq* Bir çeşit gözleme (KAZTTS 356).

Bşk. *ḳoymaḳ* Gözleme; küçük krep benzeri yiyecek (BŞKTS 377).

Kaz. Tat. *ḳoymaḳ* Hamurdan yapılıp tavada pişirilen ve genellikle çayla beraber yenen bir yiyecek, akıtma (KZTTTS 302).

Krçmlkr. *ḳuymaḳ* Bir tür omlet (KMTS 261).

Kmk. *quymaq* Omlet (KMKTS 275).

Krm. Tat.-ø

Krym. *qıymaq* Krep (Koçak, 2021, 137).

Kkp. *quymaq* Cıvık hamurun yağda kızartılmasıyla yapılan ekmek, yemek (KKLPKTS 366).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳuyma* "un, süt ve yağ ile pişirilmiş bulamaç; yağlı ekmek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "un ve süt ile yağda pişirilmiş bulamaç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "gözleme, krep, omlet" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳuyruḫ, ḳuyruḳ "Kuyruk" (KıpTS 166).

ET. *ḳuɣruḳ* Kuyruk (EDPT 604).

Krg. *kuyruk* 1. Kuyruk 2. Kadın «sarığı»nın arkaya sarkan kısmı 3. Yaradak (birine tabi olan ve daima onu tutan). 4. Zürriyet (KS 532).

Kzk. *quyrıq* 1. Kuyruk 2. İnsan ve hayvanların art tarafı 3. *mec*. Bir şeyin sivriltilmiş ucu 4. *mec.* Bir şeyin sonu (KAZTTS 356).

Bşk. *ḳoyroḳ* Kuyruk (BŞKTS 378).

Kaz. Tat. *ḳoyrıḳ* 1. Kuyruk 2. İkiyüzlü, mürai (KZTTTS 302). 3. Gövdenin arka kısmındaki bir tutam tüy (kuşlarda). 4. *mec*. Uçan makinaların, cihazların arkaya doğru sivrilen kısmı. 5. Birbiri ardına dizilen şeylerin arkadaki kısmı. 6. *mec. hkr.* İşte, sözde, görüşte vb. birinin peşinden giden; yardakçı, yalaka. 7. *mec. kon*. Herhangi bir iş, borç vb. şeyin ödenmeyen, tamamlanmayan kısmı, sonu. 8. Öğrencilerin dilinde: 2'li notlar, vaktinde geçilmeyen sınavlar, imtihanlar vb. 9. Ekini savururken ayrılan olgunlaşmamış tohumlardan, ufak başaklardan, çöplerden vb. ibaret karışım. 10. ağ. Patates bahçesi arkası 11. *tek.* Dokuma makinasında uzun ipin çerçeveden sonra daralan kısmı. 12. *mec*. *kon.* Kişi ismini bildiren birleşik sözün birinci ya da ikinci kısmı. 13. Kişinin ismine getirilen lakap (hünerini, sıfatını vb. açıklamak için). (TTAS II, ss. 127-128 akt.

Sönmezler Duran, 2020, s. 222-223). 14. *mec*. Sıra, kuyruk. 15. *kon*. Kişinin oturma organı; art. 16. Bir şeyin değişmez sonuçları, etkisi (TTAS 2017, s. 312, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 223).

Krçmlkr. *ḳuyruḳ* 1. Kuyruk 2. Kıç, kalça (KMTS 262).

Kmk. *quyruq* 1. Kuyruk 2. Koyun kuyruğu 3. *mec*. Dalkavuk, yaltakçı, yardakçı (KMKTS 275).

Krm. Tat. *quyruq* Kuyruk (KTTRS 208).

Krym. *quyrıq, quyruq* Kuyruk (KKTS 284).

Kkp. *quyrıq* 1. Kuyruk, hayvan kuyruğu. 2. İnsan veya hayvanların arka tarafı. 3. Kuş, uçak, gemi gibi şeylerin arka tarafı. 4. Bir şeyin sivrilip gelen ucu, sivri tarafı (KKLPKTS 366).

Nog. *kuyrık* 1. Kuyruk, kuyruklu 2. Kuyruk yağı 3. *anat.* Kuyruk sokumu 4. *anat.* Sağrı kemiği 5 . Sabanın kulpu, tutacak yeri (NRS 185-186).

Eski Türkçede *ḳuḏruḳ* "kuyruk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kuyruk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kuyruk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ḳuyruḳlı" Kuyruklu" (KıpTS 166).

ET. *kudruklug* Kuyruklu (EUES 419).

Krg. *kuyruktuu* Kuyruklu, kuyruğu olan (KTS 1444).

Kzk. *quyrıqtı* 1. Kuyruğu olan, kuyruklu 2. Kuyruğu uzun, büyük (KAZTTS 356).

Bşk. *ḳoyroḳlo* Kuyruklu,kuyruğu olan (BŞKTS 378).

Kaz. Tat. *koyrıklı* Kuyruklu (TTS, 198).

Krçmlkr. *ḳuyruḳlu* Kuyruklu (KMTS 262).

Kmk. *quyruqlu* Kuyruklu, kuyruğu olan (KMKTS 275).

Krm. Tat. *quyruqlu* Kuyruklu (KTTRS 208).

Krym.-ø

Kkp. *quyrıqlı* Kuyruklu, kuyruğu olan (KKLPKTS 366).

Nog. *kuyrıklı* 1. Kuyruklu 2. Kuyruğu olan, kuyruk yağlı (NRS 186).

Eski Türkçede *kudruklug* "kuyruklu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kuyruklı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "kuyruklu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳuyumçı, ḳuyunçı "Kuyumcu, sarraf" (KıpTS 166).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *quyuwçu* Dökümcü (KMKTS 276).

Krm. Tat. *quyumcı* Kuyumcu (KTTRS 208).

Krym. *quyumcı* Kuyumcu (KKTS 284).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ḳuyumçı, ḳuyunçı* "kuyumcu, sarraf" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "kuyumcu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳuz "Güneş dokunmayan yer" (KıpTS 166).

ET. *ḳuz* Dağın güneş dokunmayan yeri, en yüksek yeri (EDPT 680).

Krg.-ø

Kzk. *quz* 1. Yar, uçurum 2. Kanyon (KAZTTS 356).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ḳuz* "dağın güneş dokunmayan yeri, en yüksek yeri" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "güneş dokunmayan yer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kazak Türkçesinde "yar, uçurum; kanyon" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ḳuzġun "Gagası ve kuyruğunun tüyü uzun ve çok siyah karga" (KıpTS 166).

ET. *kuzġun* Kuzgun, karga (EDPT 682).

Krg. *kuzgun* Kuzgun (KS 533).

Kzk. *quzğın* 1. Kuzgun 2. Gaddar, acımasız, zalim (KAZTS 356).

Bşk. *ḳoźġon* Kuzgun (BŞKTS 379).

Kaz. Tat. *ḳozġın* 1. Kuzgun 2. Birisinin gücünü, malını dolandırarak geçinen kişi 3. Düşman uçakları hakkında mecaz (KZTTTS 302). 4. *mec.* Utanmaz, çok arsız kişi (TTAS 2017, s. 310, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 223).

Krçmlkr. *ḳuzġun* Kuzgun (KMTS 262).

Kmk. *quzğun* Kuzgun (KMKTS 276).

Krm. Tat. *quzğun* 1. Kuzgun 2. Çaylak (KTTRS 208).

Krym. *quzğun* Kuzgun (KKTS 285).

Kkp. *quzğın* 1. Kuzgun kuşu, leş yiyen kuş. 2. *ağ.* Zalim, yaman, kötü (KKLPKTS 366).

Nog. *kuzgın* 1. Kuzgun 2. Açgözlü, doyumsuz (NRS 185).

Eski Türkçede *kuzġun* "kuzgun, karga" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gagası ve kuyruğunun tüyü uzun ve çok siyah karga" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kuzgun" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "gaddar, acımasız, zalim", Kazan-Tatar Türkçesinde "birisinin gücünü, malını dolandırarak geçinen kişi; düşman uçakları hakkında; utanmaz, çok arsız kişi", Nogay Türkçesinde "açgözlü, doyumsuz" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. küb, küp "Küp" (KıpTS 166, 169).

ET. *küp* Küp, testi, sürahi (EDPT 687).

Krg. *küp* Küp (KTLS 530).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *küp* Küp (KTTRS 176).

Krym. *küp* Küp (KKTS 236).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *küp* "küp, testi, sürahi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "küp" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "küp" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kübe I "Savaşta giyilen örme zırh" (KıpTS 166).

ET. *küpe* Küpe (DLT 756).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *kübe* Eski bir zırh yeleği (BŞKTS 304).

Kaz. Tat. *köbe* Zırh (KZTTTS 224).

Krçmlkr. *kübe* 1. Zırh 2. Kaplumbağa gibi hayvanların sert kabuğu (KMTS 221).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *köbe, kübe* Zırh (KKTS 226).

Kkp.-ø

Nog. *kübe tar.* 1. Zırhlı giyim 2. Kalkan (NRS 191).

Eski Türkçede *küpe* Küpe biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kübe* I "savaşta giyilen örme zırh" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar-Tatar, Karaçay-Malkar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "zırh" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "kaplumbağa gibi hayvanların sert kabuğu", Nogay Türkçesinde "kalkan" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. küç I "Güç, zor" (KıpTS 167).

ET. *küç* Güç, kuvvet, zor; iş, çaba (EDPT 693).

Krg. *küç* 1. Kuvvet, güç, kudret, güçlü, kuvvetli 2. *tar*. Bir hizmet mukabilinde eğreti alınan iş hayvanı (KS 534). 3. Yetenek, kabiliyet 4. Güç, çetin (KTS 1449).

Kzk. *küş* 1. Güç, kuvvet 2. Etki, tesir 3. Birim zamanda yapılan iş 4. Askerî güç, askerî potansiyel 5. Ağırlık (KAZTTS 280).

Bşk. *kös* 1. Güç, kuvvet, enerji 2. Yaşama gücü 3. İş yapma kabiliyeti 4. Askeri güç (BŞKTS 299).

Kaz. Tat. *köç* 1. Güç, enerji 2. Yaşama gücü 3. İş yapma kabiliyeti 4. Askeri kuvvet (KZTTTS 224). 5. Farklı türdeki insan topluluğunun yeteneği, kuvveti. 6. Kuvvet (devletin, ordunun vb.). 7. Bir görev ya da işin, hareketin yoğunluğu; onun yansıma derecesi. 8. Kişideki ruhsal özelliklerin yansıma derecesi, derinliği, yoğunluğu. 9. Kişinin manevi gücü, akıl yeteneği vb. 10. Bir işin kaynağı, birine ya da bir şeye etki eden, onu bir şeye mecbur eden güç. 11. Bir enerjinin kaynağı olan maddesel şey. 12. *mec.* Ordu, askerî bölük. 13. *mec*. Bir işi yapan kişi. 14. Bir iş ya da meslek ile uğraşan kişiler. 15. Bir özelliği ya da çalışma amaçları, eğilimleri ile diğerlerinden ayrılan toplumsal grup. 16. *tek*. Cismi, maddeyi durağan hâlden çıkarmaya ya da cismin, maddenin hızını, yönünü değiştirmeye sebep olan enerji. 17. *tek.* Hukuka sahip olma. 18. Etki etme yeteneği. 19. Ağır, zor; ağır olma, zor olma (TTAS II, ss. 274-275 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 224).

Krçmlkr. *küç* Güç, kuvvet (KMTS 221).

Kmk. *güç* 1. Güç, kuvvet; kudret; mecal, derman, takat 2. *fiz., tek*. Kuvvet, güç, enerji 3. *ekon*. güç 4. *huk*. Yürürlük, meriyet; salahiyet, yetki 5. *çoğu zaman çoğul*. Güçler, kuvvetler (KMKTS 145).

Krm. Tat. *küç* Güç (KTTRS 175).

Krym. *güç* Güç (KKTS 179).

Kkp. *küş* 1. Güç, kuvvet, hal, derman. 2. Ağırlık 3. Enerji, kuvvet 4. Bir kişinin veya bir nesnenin başkalarına (başka şeylere). değen (tesir eden). fiziki gücü, fiziki tesir 5. Asker 6. Büyük güç, gayret, çaba. 7. Gayret, kararlılık, direnç. 8. *huk.* Kanun kullanma, kanuna göre hareket etme. 9. İmkan, mümkünlük, mümkün olma. 10. Düşüncesi / maksadı aynı olan insanlar topluluğu (KKLPKTS 298).

Nog. *küş* 1. Güç, kuvvet, sertlik; 2. Kuvvet; ***küş saluv*** kuvvet uygulamak; 3. *fiz., tekn.* kuvvet; 4. *ekon.* Güç; 5. *huk.* Güç, yetki (NRS 195).

Eski Türkçede *küç* "güç, kuvvet, zor; iş, çaba" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "güç, zor" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "güç, kuvvet, zor" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "askeri güç", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "yaşama gücü", Kırgız,

Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "kabiliyet", Kırgız Türkçesinde "bir hizmet mukabilinde eğreti alınan iş hayvanı", Kazan-Tatar Türkçesinde "farklı türdeki insan topluluğunun yeteneği, kuvveti; kuvvet (devletin, ordunun vb.); bir görev ya da işin, hareketin yoğunluğu; onun yansıma derecesi; kişideki ruhsal özelliklerin yansıma derecesi, derinliği, yoğunluğu; kişinin manevi gücü, akıl yeteneği vb.; bir işin kaynağı, birine ya da bir şeye etki eden, onu bir şeye mecbur eden güç; bir enerjinin kaynağı olan maddesel şey; ordu, askerî bölük; bir işi yapan kişi; bir iş ya da meslek ile uğraşan kişiler; bir özelliği ya da çalışma amaçları, eğilimleri ile diğerlerinden ayrılan toplumsal grup; cismi, maddeyi durağan hâlden çıkarmaya ya da cismin, maddenin hızını, yönünü değiştirmeye sebep olan enerji; hukuka sahip olma; etki etme yeteneği; ağır, zor; ağır olma, zor olma", Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde fizik ve hukuk alanında ve Nogay Türkçesinde ekonomi alanında terimleşerek "güç" anlamında genişlemiştir.

Kıp. küçegen "Kartal" (KıpTS 167).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *küşigen* Kara akbaba (KAZTTS 280).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *küşigen* Kartal familyasından yırtıcı bir kuş (KKLPKTS 299).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *küçegen* "kartal" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "kartal familyasından yırtıcı bir kuş; kara akbaba" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. küçli, küşlü, küşli “Güçlü, kuvvetli” (KıpTS 167, 169).

ET. *küçlüg* Güçlü, kuvvetli (EDPT 697).

Krg. *küçtüü* Güçlü-kuvvetli (KS 534).

Kzk. *küşti* 1. Güçlü, kuvvetli 2. Sağlam 3. Sert, tesirli (KAZTTS 280).

Bşk. *köslö* 1. Güçlü, kuvvetli 2. Yetenekli 3. Etkili (BŞKTS 300).

Kaz. Tat. *köçlĕ* 1. Güçlü, kuvvetli 2. Etkili 3. Yetenekli (KZTTTS 225). 4. İrade gücü fazla olan, sağlam iradeli, cesur, zorlukları yenen. 5. Bir işi, hareketi yapma gücü fazla olan, fazla fiziksel enerjiye sahip, kapasitesi yüksek (mekanizmalar, makinalar hakkında). 6. Gerçekleşme gücü fazla olan, güçlülüğü ile ayrılan. 7. Yansıma derecesi fazla olan; gücü çok olan, yoğun. 8. Derin, büyük (his, tesir hakkında). 9. Kuvvetli, büyük güce sahip olan (devlet, birlik vb.). 10. Savaşma gücü fazla olan, iyi silahlanan. 11. Güçlü etki eden, netice veren. 9. İnandırıcı, ispatlama gücü fazla olan. 12. Birine ya da bir şeye etki eden, çabuk iyileştiren (ilaçlar hakkında). 13. Çok bilgili; yetenekli, yapabilen (TTAS II, s. 276 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 225).

Krçmlkr. *küçlü* Güçlü, kuvvetli, zorlu (KMTS 221).

Kmk. *güçlü* 1. Güçlü, kuvvetli 2. Kalorili, besleyici (gıdalar hak.) (KMKTS 145).

Krm. Tat. *küçlü* Güçlü (KTTRS 175).

Krym. *küçli, küçlü* Güçlü (KKTS 234).

Kkp. *küşli* 1. Güçlü, kuvvetli, sağlam. 2. Mal, mülk, ekonomi vb. bakımlardan güçlü, kudretli. 3. Kendi işini, işinin inceliklerini iyi bilen, kabiliyetli (usta, alim vb.). 4. Faydalı, güç ve kuvvet verici, büyümeyi ve gelişmeyi hızlandırıcı. 5. Geri gidişe (gericiliğe), bölünmeye veya bozulmaya karşı çıkan, güçlü kuvvetli, iradeli, sağlam. 6. Görünüş (ortaya çıkış). derecesi güçlü, şiddetli. 7. Çabuk tesir eden, tesir gücü fazla. 8. Terkibinde organik maddeleri çok olan, faydalı, güçlü. 9. *fiz.* Büyük güce sahip olan, kuvvetli. 10. *ağ.* Pek çetin, zorlu, katı, şiddetli (KKLPKTS 300).

Nog. *küşli* Güçlü, dayanıklı, sağlam (NRS 196).

Eski Türkçede *küçlüg* “güçlü, kuvvetli” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “güçlü, kuvvetli” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin

tamamında “güçlü” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde “etkili, tesirli”, Kazak Türkçesinde “sağlam”, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “yetenekli”, Kumuk Türkçesinde “kalorili, besleyici (gıdalar).”, Kazan-Tatar Türkçesinde “irade gücü fazla olan, sağlam iradeli, cesur, zorlukları yenen; bir işi, hareketi yapma gücü fazla olan, fazla fiziksel enerjiye sahip, kapasitesi yüksek (mekanizmalar, makinalar); gerçekleşme gücü fazla olan, güçlülüğü ile ayrılan; yansıma derecesi fazla olan; gücü çok olan, yoğun; derin, büyük (his, tesir hakkında); kuvvetli, büyük güce sahip olan (devlet, birlik vb.); savaşma gücü fazla olan, iyi silahlanan; inandırıcı, ispatlama gücü fazla olan; birine ya da bir şeye etki eden, çabuk iyileştiren (ilaçlar).”, Karakalpak Türkçesinde “mal, mülk, ekonomi vb. bakımlardan güçlü, kudretli; kendi işini, işinin inceliklerini iyi bilen, kabiliyetli (usta, alim vb.); faydalı, güç ve kuvvet verici, büyümeyi ve gelişmeyi hızlandırıcı; geri gidişe (gericiliğe), bölünmeye veya bozulmaya karşı çıkan, güçlü kuvvetli, iradeli, sağlam; görünüş (ortaya çıkış). derecesi güçlü, şiddetli; terkibinde organik maddeleri çok olan, faydalı, güçlü ve fizik alanında *terimleşerek* büyük güce sahip olan, kuvvetli; pek çetin, zorlu, katı, şiddetli” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. küçlik “Güçlük, zorluk” (KıpTS 167).

ET. *küçlük* Güçlü; güçlük (EDPT 697).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *köslök* Güçlük, zorluk (BŞKTS 300).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *küçlük* 1. Kudret, güç 2. Güçlük (KTTRS 175).

Krym. *küçlik, küçlük* Güçlük (KKTS 234).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *küçlük* “güçlü; güçlük” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “güçlük, zorluk” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “güçlük” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. küçsiz “Güçsüz, aciz” (KıpTS 167).

ET. *küçsüz* Güçsüz (EDPT 699).

Krg. *küçsüz* Kuvvetsiz (KS 534).

Kzk. *küşsiz* Güçsüz, kuvvetsiz (KAZTS, 280).

Bşk. *köshöź* 1. Güçsüz, kuvvetsiz 2. Etkisiz (BŞKTS 300).

Kaz. Tat. *köçsěz* 1. Fiziki gücü olmayan ya da çok az olan, hâlsiz. 2. Bir işi yapma imkânı ya da yeteneği olmayan; yeteneksiz. 3. Gücü, etki derecesi fazla olmayan (bilinir bilinmez, işitilir işitilmez vb.). (TTAS II, s. 277 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 225). 4. Eksik, yetersiz. 5. Etkisi güçlü olmayan, sezilir sezilmez, zayıf. 6. Fakir, zavallı, maddi koşulları uygun olmayan. 7. *is. çokl*. Cinsel yönden yetersiz kişi (TTAS 2017, ss. 455-456, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 225).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *güçsüz* 1. Güçsüz, kuvvetsiz 2. Zayıf, dayanıksız (KMKTS 145).

Krm. Tat. *küçsüz* Güçsüz (KTTTRS 175).

Krym. *küçsiz* Güçsüz (KKTS 234).

Kkp. *küşsiz* 1. Güçsüz, fiziki güç bakımından zayıf, kuvvetsiz. 2. Ekonomik açıdan zayıf, iktisaden güçsüz, fakir. 3. Bir şeyin çalışması, randımanı bakımından diğerine göre daha az, kuvvetsiz. 4. Tesir edici gücü az, etkisiz. 5. Kalorisi az, hafif. 6. Terkibinde güç verici organik maddeleri az, verimsiz, zayıf. 7. Göze görünme, tesir etme derecesi az, hafif (KKLPKTS 300).

Nog. *küşsiz* 1. Güçsüz, zayıf 2. Dayanıksız, güçsüz (NRS 196).

Eski Türkçede *küçsüz* “güçsüz” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “güçsüz, aciz” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde “güçsüz, kuvvetsiz” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak

Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "tesir edici gücü az, etkisiz", Kazan-Tatar Türkçesinde "gücü, etki derecesi fazla olmayan (bilinir bilinmez, işitilir işitilmez vb.); eksik, yetersiz; etkisi güçlü olmayan, sezilir sezilmez, zayıf; fakir, zavallı, maddi koşulları uygun olmayan; cinsel yönden yetersiz kişi", Karakalpak Türkçesinde "ekonomik açıdan zayıf, iktisaden güçsüz, fakir; bir şeyin çalışması, randımanı bakımından diğerine göre daha az, kuvvetsiz; kalorisi az, hafif; terkibinde güç verici organik maddeleri az, verimsiz, zayıf; göze görünme, tesir etme derecesi az, hafif" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. küçük "I. 1. Küçük, ufak II. 1. Kuyruğu kesik (köpek). 2. Köpek yavrusu, enik" (KıpTS 167).

ET. *kiçig* Küçük, genç (EUES 378).

Krg. *küçük* 1. İnik (köpek yavrusu), kurt yavrusu 2. Tomurcuk, konca (KS 534).

Kzk. *küşik* 1. Encik, enik, köpek yavrusu 2. *me*c. Nazar değmemesi için küçük çocuklara yönelik olarak kullanılan sevgi sözcüğü 3. *mec*. Birine hakaret amacıyla söylenen söz, it (KAZTTS 280).

Bşk. *kösök* 1. Köpek yavrusu, enik 2. Ergen olmayan, çocuk 3. Sepetçi söğüdü, sepetçi söğüdünün çiçeği (BŞKTS 300).

kösök Ergen olmayan, çocuk (BŞKTS 300).

Kaz. Tat. *kěçek* 1. Küçük 2. Yaşça küçük, genç 3. Alt mertebede, mevkisi düşük olan (KZTTTS 196). 4. Bazı adlar ve özel isimlerin kuruluşunda bir şeyin daha küçük hacimde olduğunu bildirmek için kullanılır (TTAS II, ss. 88-89), "kěçěk sf. esk. bk. kěçkěne."[37] (TTAS II, s. 89 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 201). 5. *is.* Çocuk; genellikle küçük olma (TTAS 2017, s. 233, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 201).

köçěk 1. Köpek yavrusu. 2. Çocuk ya da genç için kullanılan küçümseme, aşağılama sözü (TTAS II, s. 276 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 201).

Krçmlkr. *kiçi* Küçük (KMTS 212).

[37] kěçkěne sf. 1. Büyüklüğü, hacmi, ölçüsü vb. büyük olmayan. 2. Sayıca çok olmayan, az sayılı, az. 3. Kısa, tıknaz (kişinin boyu, gövdesi hakkında). 4. Fazla güçlü olmayan (ses vb. hakkında). 5. Ciddi olmayan, mühim olmayan, fazla öneme sahip olmayan. 6. Fazla zararlı, korkutucu olmayan. 7. Toplumda önemli yer tutmayan. 8. Genç, sabi. 9. i. mec. kon. 250 ml'lik şişeye konulan rakı hakkında." (TTAS II, s. 89 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 201).

Kmk. giççi 1. Küçük 2. Yaşça küçük (KMKTS 137).

Krm. Tat. *küçük* Küçük (KTTRS 175).

Krym. *kiçi, kiçik* Küçük (KKTS 222).

Kkp. *kişi* 1. Küçük 2. Yaşça küçük, daha sonra doğmuş olan (KKLPKTS 275).

küçük Köpek ya da kurt yavrusu, enik (KMTS 221).

Nog. *kişkey* Küçük, ufak, önemsiz (Güllüdağ, 1998, s. 327).

küşik, küşelek Köpek yavrusu (NRS 196).

Eski Türkçede *kiçig* "küçük, genç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *küçük* "küçük, ufak; kuyruğu kesik (köpek); köpek yavrusu, enik" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "küçük", Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesindeki "köpek yavrusu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. küdiçi "Güden, hayvan otlatan, çoban" (KıpTS 167).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *kütüvşi* 1. Dadı, hizmetçi, bakıcı 2. Bekçi (KAZTTS 280).

Bşk. *kötövsĕ* 1. Çoban 2. Takım sporlarında kaptan 3. Çocuk oyunlarında ebe (BŞKTS 301).

Kaz. Tat. *kötüçĕ* 1. Çoban 2. Takım sporlarında oyunu çekip götüren en başarılı oyuncu (KZTTTS 229).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *kütivçi, kütövçi, kütüvci, kütüvçi, kütüvçü* Çoban (KKTS 238).

Kkp. *kütiwşi* 1. Bakıcı 2. Bekleyen, duran kişi (KKLPKTS 301).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *küdiçi* "güden, hayvan otlatan, çoban" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim Türkçesinde "çoban" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "bekçi", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "takım sporlarında kaptan", Başkurt Türkçesinde "çocuk oyunlarında ebe" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kükevün "At sineği" (KıpTS 167).

ET. *kökegün* Göksinek (et sineği – Calliphoriae) (DLT 734).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *kügevĕn* Güve, sığır sineği (BŞKTS 306).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kükevün* "at sineği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde "güve, sığır sineği" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kül "Kül" (KıpTS 167).

ET. *kül* Kül (EDPT 715).

Krg. *kül* Kül (yanan odun v.s. den kalan toz) (KS 535).

Kzk. *kül* Kül (KAZTS 274).

Bşk. *köl* Kül (BŞKTS 293).

Kaz. Tat. *köl* 1. Kül (KZTTTS 225). 2. Külle karışık ateşli kömür (TTAS II, S.261 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 808).

Krçmlkr. *kül* Kül (KMTS 221).

Kmk. *kül* Kül (KMKTS 185).

Krm. Tat. *kül* Kül (KTTRS 176).

Krym. *kül* Kül (KKTS 234-235).

Kkp. *kül* Kül, ateşte yanan şeyin kalıntısı (KKLPKTS 294).

Nog. *kül* Kül, kül; kül rengi (NRS 192).

Eski Türkçede *kül* "kül" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kül" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kül" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. küleç "Çok gülen kimse" (KıpTS 167).

ET.-ø

Krg. *külöögöç* Gülmeyi seven, çok gülen (KS 536).

Kzk. *külegeş* Güleç, çok gülen (KTS 145).

Bşk. *köles* Güleç, güleryüzlü (BŞKTS 293).

Kaz. Tat. *köleç* 1. Sevinçli, neşeli, mülayim, yumuşak yüzlü (KZTTTS 225).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *külgiş* 1. Çok gülen, gülmeden duramayan 2. Şakacı, nüktedan (KKLPKTS 294).

Nog.-ø

Eski Türkçede metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *küleç* "çok gülen kimse" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "sevinçli, neşeli, mülayim, yumuşak yüzlü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "şakacı, nüktedan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. küliçe, külşe, külüçe "İnce tandır ekmeği, kek, çörek" (KıpTS 167, 168).

ET.-ø

Krg. *külçö* Küçücük Özbek ekmeği (KS 535).

Kzk. *külşe* Kömbe (KAZTTS 275).

Bşk. *kölese* Pide, açma (BŞKTS 294).

Kaz. Tat. *kölçe* Pide, açma (KZTTTS 225).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *küliçe, külşe, külüçe* "ince tandır ekmeği, kek, çörek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kömbe, pide" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. külik "Çabuk, hızlı" (KıpTS 167).

ET.-ø

Krg. *külük* Koşu atı (KS 536).

Kzk. *külik* 1. Yürük, çok hızlı giden at 2. Bir tür at yarışı (KAZTTS 275).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *külük* Yarış atı, koşu atı (KTTRS 176).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *külik* "çabuk, hızlı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde "çabuk, hızlı giden yarış atı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. külte II "Demet" (KıpTS 168).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *költe* 1. Hasat edilen ekinlerden yapılmış demet 2. Bir kaynaktan çıkan güçlü ışık veya ateş demeti (BŞKTS 294).

Kaz. Tat. *költe* 1. Hasat edilen ekinlerden yapılmış demet 2. Bir kaynaktan çıkan güçlü ışık veya ateş demeti (KZTTTS 226).

Krçmlkr. *külte* Ekin bağı, demet, tomar (KMTS 222).

Kmk. *külte* Demet, bağlam (KMKTS 185).

Krm. Tat. *külte* Demet, ekin demeti, sap (KTTRS 176).

Krym. *külte* Tomar (KKTS 235).

Kkp.-ø

Nog. *külte* Balya, demet (NRS 192).

Eski Türkçede metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *külte* II "demet" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "demet" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kültkün "Gülüş, gülme" (KıpTS 168).

ET. *külgü* Gülme, gülüş (EDPT 718).

Krg. *külkü* Gülüş, gülme (KS 536).

Kzk. *külki* 1. Gülüş, gülme 2. Alay, dalga geçme (KAZTTS 274).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *kölkĕ* 1. Komik, gülünç, güldürücü 2. Gülme, gülüşme 3. Küçük mizahi kitap (KZTTTS 226).

Krçmlkr. *külkü* Gülme, eğlence (KMTS 222).

Kmk. *külkü* 1. Gülme, gülüş, gülüşme; eğlence 2. Maskara, alay, istihza 3. Mizah, mizahi (KMKTS 185).

Krm. Tat. *külkü* Gülme (KTTRS 176).

Krym. *kültki, kültkü* Gülme (KKTS 235).

Kkp. *külki* 1. İnsanın, sevinç, neşe anında çıkardığı ses, gülüş, gülme 2. Neşe, zevk 3. Şaka, espri (KKLPKTS 295).

Nog. *külki* 1. Gülüş, kahkaha 2. Alay, meze (NRS 192).

Eski Türkçede *külgü* "gülme, gülüş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gülüş, gülme" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "gülüş, gülme" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kümişçi "Gümüşçü, gümüş işiyle uğraşan" (KıpTS 168).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *kömöşsö* Gümüşçü (BŞKTS 295).

Kaz. Tat. *köměşçě* Gümüşçü (KZTTTS 226).

Krçmlkr. *kümüşçü* Gümüş ustası (KMTS 222).

Kmk. *gümüşçü* Gümüşçü, gümüş ustası (KMKTS 146).

Krm. Tat. *kumüşçi* Gümüşçü (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1181).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *kümisşi* Gümüşten eşyalar yapan usta (NRS 193).

Eski Türkçede metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kümişçi* "gümüşçü, gümüş işiyle uğraşan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "gümüşçü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kümüşli, kümüşlü "Gümüşlü" (KıpTS 168).

ET. *kümüşlüg* Gümüşlü (EDPT 724).

Krg. *kümüştüü* Gümüşle tezyin edilmiş, gümüşlü (KS 537).

Kzk. *kümisti* Gümüşlü, gümüşle kaplanmış (KAZTTS 275).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *köměşlě* Gümüşlü (TTS 141).

Krçmlkr. *kümüşlü* Gümüş işlemeli (KMTS 222).

Kmk. *gümüşlü* Gümüşlü, gümüşü olan (KMKTS 146).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *kümisli* Gümüşten yapılmış (NRS 193).

Eski Türkçede *kümüşlüg* "gümüşlü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gümüşlü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "gümüşlü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

kün "1. Güneş; **künes, küneş** Güneş 2. Gündüz 3. Gün" (KıpTS 168).

ET. *kün* 1. Gün; gündüz 2. Güneş (EDPT 725).

Krg. *kün* 1. Güneş 2. Gün 3. Zaman, zamanlar, devir 4. Hava durumu 5. Hayat (KS 537-538).

Kzk. *kün* 1. Güneş 2. Gün, gündüz 3. Tam gün, yirmi dört saat 4. *mec.* Vakit, zaman 5. *mec*. Hava durumu (KAZTTS 275).

Bşk. *kön* 1. Güneş 2. Gündüz 3. Gün 4. Güneş ışığı, güneş

Kaz. Tat. *kön* 1. Gün 2. Güneş 3. Hayat 4. Rahat ve iyi yaşama (KZTTTS 226). 5. Herhangi bir vakit, ayın ya da haftanın bir günü. 6. Herhangi bir vakaya bağışlanan tarih, ayın günü. 7. *ço*kl. Herhangi bir süre. 8. Ömür. 9. Mutlu, güzel hayat (TTAS II, s. 264 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 227). 10. *mec*. Hava durumu. Könner bozılgançı… (TTAS 2017, s. 429, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 227).

Krçmlkr. *kün* 1. Gün 2. Güneş (KMTS 222).

Kmk. *gün* 1. Güneş 2. Gün 3. Zaman, vakit 4. Hayat, ömür; varlık, var oluş, mevcudiyet (KMKTS 146).

Krm. Tat. *kün* 1. Gün 2. Güneş (KTTRS 176).

Krym. *gün, kün* 1. Gün 2. Güneş (KKTS 180).

Kkp. *kün* 1. Güneş, Güneş gezegeni 2. 24 saatlik zaman dilimi 3. Güneşin doğuşundan karanlık çökene kadar geçen zaman, gündüz. 4. Vakit, zaman, devir. 5. Ağ. Haftanın veya ayın belli bir günü, tarihî 6. *ağ.* Belli bir hadiseye ayrılmış, tahsis edilmiş zaman. 7. *ağ.* Hava durumu 8. *ağ.* İş, işin belli bir kısmı, mesai 9. *ağ.* Güneş, afitap 10. *ağ.* Ömür, hayat (KKLPKTS 295).

Nog. *kün* 1. Gün 2. Güneş 3. Hava (NRS 193).

Eski Türkçede *kün* “gün; gündüz; güneş” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “güneş; gündüz; gün” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı “güneş”, tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı “gün” açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. küŋ “Esir, köle, kul” (KıpTS 168).

ET. *küŋ* Köle, cariye, karavaş (EDPT 726).

Krg. *künü* 1. Kuma, bir kocanın karıları birbirine nisbeten 2. Rakip kadın (KS 540).

Kzk. *küŋ* Köle (kadın), cariye (KAZTTS 277).

Bşk. *köŋ* Köle kadın, cariye (BŞKTS 295).

Kaz. Tat. *köŋ* Cariye, köle kadın (TTAS II, s. 279 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 809).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *küŋ* Cariye, zenginlerin hizmetindeki kadın (KKLPKTS 298).

Nog.-ø

Eski Türkçede *küŋ* “köle, cariye, karavaş” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “esir, köle, kul” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde “cariye” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kündeş “Ortak” (KıpTS 168).

ET.-ø

Krg. *kündöş* Kuma (bir adamın karıları biri-birine nisbeten kumadırlar) (KS 538).

Kzk. *kündes* 1. Kuma, ortak 2. *mec*. Rakip, birbirini çekemeyen (KAZTTS 276).

Bşk. *köndeş* 1. Kuma 2. Rakip erkek (BŞKTS 295).

Kaz. Tat. *köndeş* 1. Kuma 2. Rakip erkek 3. Karşı taraf, mücadelede rakip (KZTTTS 227).

Krçmlkr. *kündeş* 1. Kuma 2. Rakip (KMTS 222).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kündeş* Rakip, hasım (KTTRS 176).

Krym. *kündeş* Kuma (KKTS 236).

Kkp. *kündes* 1. Aynı erkeğin birçok eşi, bir kadın üzerine gelen diğer kadınlar (KKLPKTS 297).

Nog.-ø

Eski Türkçede metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kündeş* "ortak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "kuma, ortak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar Türkçesinde "rakip" anlamında genişlemiştir.

Kıp. kündüs "Bir bitki" (KıpTS 168).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *kündüş* Çöpleme adı verilen çayırlarda yetişen büyük yapraklı, kalın köklü bir bitki (KMTS 222).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak tarihî Kıpçak Türkçesinde *kündüs* "bir bitki" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "çöpleme adı verilen çayırlarda yetişen büyük yapraklı, kalın köklü bir bitki" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kündüz, kündüzin, küntüzün "Gündüz" (KıpTS 168, 169).

ET. *kündüz* Gündüz (EDPT 729).

Krg. *kündüz* Gündüz (KS 538).

Kzk. *kündiz* Gündüz, gündüzün (KAZTTS 276).

Bşk. *köndöź* Gündüz vakti, gündüzleyin (BŞKTS 295).

Kaz. Tat. *könděz* Gündüz (KZTTTS 227).

Krçmlkr. *kündüz* Gündüz (KMTS 222).

Kmk. *gündüz* Gündüz (KMKTS 146).

Krm. Tat. *kündüz* Gündüz (KTTRS 176).

Krym. *gündüz, kündüz*: Gündüz (KKTS 180).

Kkp. *kündiz* Sabahtan akşama kadarki zaman, gündüz (KKLPKTS 297).

Nog. *kündiz* Gündüz (NRS 193).

Eski Türkçede *kündüz* "gündüz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gündüz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamanında "gündüz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. küni "1. Bir erkekle nikahsız yaşayan kadın, metres 2. Kıskanç; *künüçi* Kıskanç" (KıpTS 168).

ET. *küŋ* Cariye, halayık, hizmetçi kadın (EUES 443).

Krg. *künü* 1. *tar.* Kuma, bir kocanın karıları birbirine nisbeten 2. Rakip kadın (KS 540).

Kzk. *küŋ* Köle (kadın), cariye (KAZTTS 277).

Bşk. *köŋ* Köle kadın, cariye (BŞKTS 295).

Kaz. Tat. *köŋ* Cariye, köle kadın (TTAS II, s. 279 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 809).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *küŋ* Cariye, zenginlerin hizmetindeki kadın (KKLPKTS 298).

Nog.-ø

Eski Türkçede *küŋ "*cariye, halayık, hizmetçi kadın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bir erkekle nikahsız yaşayan kadın, metres; kıskanç" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "cariye" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamını korumaktadır.

Kıp. künlik, künlük "Günlük" (KıpTS 169).

ET. *künlük* Günlük (EDPT 732).

Krg. *kündük* 1. Günlük, günlükçü 2. Her gün vaki olan, adi, mutat iş (KS 538).

Kzk. *kündik* Günlük (KAZTTS 277).

Bşk. *könlök* 1. Günlük, bir güne ait 2. Her gün çıkan (BŞKTS 296).

Kaz. Tat. *könlĕk* 1. Günlük, bir güne ait 2. Her gün çıkan, günlük (KZTTTS 227).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *günlük* Günlük (KMKTS 147).

Krm. Tat. *kunlük* Günlük (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1183).

Krym. *günlik, künlü, künlük* Günlük (KKTS 236).

Kkp. *künlik* Gündelik, her günkü (KKLPKTS 298).

Nog. *künlik* 1. Günlük; *üş künlik yol* üç günlük yol 2. Günlük 3. Geçici, sürekli olmayan, devamsız; (NRS 194).

Eski Türkçede *künlük* "günlük" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "günlük" anlamındadır. çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "günlük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. küpçük "Çömlek, küçük küp" (KıpTS 169).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *köbösek* Küçük tas, ıhlamur ağacından yapılan kap, tas (BŞKTS 293).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *küpçük* "küpecik, çömlek, küçük küp" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde "küçük kutu, tas" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. küreççi, küreşçi "Güreşçi, pehlivan" (KıpTS 169).

ET. *küreşçi* Güreşçi (EUES 444).

Krg. *küröşçü* Güreşçi, pehlivan (KS 542).

Kzk. *küresşi (küresker).* 1. Güreşçi, pehlivan 2. Mücadeleci (KAZTTS 278).

Bşk. *köreşsĕ* 1. Güreşçi 2. Mücadeleci, savaşçı (BŞKTS 298).

Kaz. Tat. *köreşçĕ* 1. Mücadeleci 2. Savaşçı 3. Güreşçi (KZTTTS 228).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *küreşçi* Güreşçi (KTTRS 177).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *küreşçi* "güreşçi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "güreşçi, pehlivan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar Türkçesinde "güreşçi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "mücadeleci, savaşçı" anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. kürek "Toprak küreği" (KıpTS 169).

ET. *kürgek* Kürek (EDPT 742).

Krg. *kürök* Kürek (KS 541).

Kzk. *kürek* Kürek (KAZTTS 278).

Bşk. *körek* Kürek (BŞKTS 298).

Kaz. Tat. *körek* Kürek (KZTTTS 228).

Krçmlkr. *kürek* Kürek (KMTS 223).

Kmk. *kürek* Kürek (ağaçtan) (KMKTS 185).

Krm. Tat. *kürek* Kürek; sıyırga (KTTRS 176).

Krym. *kürek* 1. Kürek 2 (kayıkçı). küreği (KKTS 237).

Kkp. *gürek* Genellikle harman savurmada veya kar küremede kullanılan uzun saplı, ince, tahtadan yapılmış kürek (KKLPKTS 176).

Nog. *kürek* Kürek (NRS 194).

Eski Türkçede *kürgek* "kürek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "toprak küreği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kürek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. küreş "Güreş" (KıpTS 169).

ET. *küreşçi* Güreşçi (EUES 444).

Krg. *küröş* Güreş (KS 542).

Kzk. *küres*1. Güreş 2. Mücadele 3. *mec.* Çekişme, tartışma (KAZTTS 278).

Bşk. *köreş* 1. Güreşçi 2. Mücadeleci, savaşçı (BŞKTS 298).

Kaz. Tat. *köreş* 1. Güreş 2. Mücadele, çatışma 3. Savaş (KZTTTS 228). 4. Kişinin bir hayvanı tutmaya, ele geçirmeye ya da yenmeye çalışması. 5. Birbirine zıt toplumsal grupların, eğilimlerin vb. üstünlük kurmak, yenmek için yaptığı faaliyetler, onların çatışması. 6. Bu gruplara, eğilimlere giren temsilcilerin çatışması. 7. Herhangi bir amaca erişmek için yapılan iş, bunun için faal çalışma. 8. Gelişme sürecinde zıtlıkların birbiri ile çatışması (tabiatte, toplumda). (TTAS II, s. 271 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 228). 9. *mec*. Bahis (TTAS 2017, s. 442, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 228-229).

Krçmlkr. *küreş* Mücadele, uğraş (KMTS 223).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *küreş* Güreş (KTTRS 177).

Krym. *küreş* Güreş (KKTS 237).

Kkp. *güres* 1. Güreş 2. Mücadele, savaş; uğraş (KKLPKTS 176).

Nog. *küres* 1. Mücadele 2. Güreş (NRS 194).

Eski Türkçede *küreşçi* "güreşçi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *küreş* "güreş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız,

Kazak, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "güreş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "mücadele, çekişme", Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "savaş", Başkurt Türkçesinde "güreşçi; mücadeleci, savaşçı" ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kişinin bir hayvanı tutmaya, ele geçirmeye ya da yenmeye çalışması; birbirine zıt toplumsal grupların, eğilimlerin vb. üstünlük kurmak, yenmek için yaptığı faaliyetler, onların çatışması; bu gruplara, eğilimlere giren temsilcilerin çatışması; herhangi bir amaca erişmek için yapılan iş, bunun için faal çalışma; gelişme sürecinde zıtlıkların birbiri ile çatışması (tabiatte, toplumda); bahis" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. kürk "1. Kürk 2. Koyun derisi" (KıpTS 169).

ET. *kürk* Kürk (EDPT 741).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *kürk* Kürk (KTTRS 177).

Krym. *kürk* Kürk (KKTS 237).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *kürk* "kürk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kürk; koyun derisi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "kürk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. körük, kürük "Körük" (KıpTS 159, 169).

ET. *körük* Körük, kuyumcu veya demirci körüğü (EDPT 741).

Krg. *körük* Demirci körüğü; **köörük** Demirci körüğü (KS 508).

Kzk. *körik* Körük (KAZTTS 267).

Bşk. *kürĕk* Körük (BŞKTS 311).

Kaz. Tat. *kürĕk* Körük (KZTTTS 243).

Krçmlkr. *körük* Körük (KMTS 218).

Kmk. *körük* 1. Soba, ocak 2. Körük, demirci dükkanında (KMKTS 183).

Krm. Tat. *körük* Körük (KTTRS 171).

Krym. *külük* Körük (KKTS 235).

Kkp. *körik* Demirci dükkanlarında bulunan ve demiri eritmek için ateşi kızdıran, iki tahta arası deri ile kaplanmış olan havayı üflemeye yarayan alet, körük (KKLPKTS 285).

Nog. *körik* Demirci gürzü (NRS 180).

Eski Türkçede *körük* "körük, kuyumcu veya demirci körüğü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "körük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "körük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. küsenç "Arzu, hasret, talep" (KıpTS 169).

ET. *küsenç* Arzu etmek, istemek (EDPT 751).

Krg. *küsöö* İstemek, arzulamak (KTS 1474).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *küsenç* Özlem (KKTS 237).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *küsenç* “arzu etmek, istemek” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “arzu, hasret, talep” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Karayim Türkçesinde “istemek, arzulamak; özlemek” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. kütovçi “Çoban” (KıpTS 170).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *kütüvşi* 1. Dadı, hizmetçi, bakıcı 2. Bekçi (KAZTTS 280).

Bşk. *kötövsĕ* 1. Çoban 2. Takım sporlarında kaptan 3. Çocuk oyunlarında ebe (BŞKTS 301).

Kaz. Tat. *kötüçĕ* 1. Çoban 2. Takım sporlarında oyunu çekip götüren en başarılı oyuncu (KZTTTS 229).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *kütivçi, kütövçi, kütüvci, kütüvçi, kütüvçü* Çoban (KKTS 238).

Kkp. *kütiwşi* 1. Bakıcı, -in bakımını yapan kişi. 2. Bekleyen, duran kişi (KKLPKTS 301).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *kütovçi* “çoban” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim Türkçesinde “çoban” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde “bekçi”, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “takım sporlarında kaptan”, Başkurt Türkçesinde “çocuk oyunlarında ebe” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. küvek “Diğerlerinin üzerine atlamasın diye koçun cinsel organına bağlanan paçavra” (KıpTS 170).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *köyek* Olmadık zamanda koç veya teke çiftleşmesin diye hayvanın döşüne bağlanan keçe (BŞKTS 302).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *küvek* “diğerlerinin üzerine atlamasın diye koçun cinsel organına bağlanan paçavra” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Başkurt Türkçesinde “olmadık zamanda koç veya teke çiftleşmesin diye hayvanın döşüne bağlanan keçe” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. küye II “Güve” (KıpTS 170).

ET. *küye* Güve (EDPT 754).

Krg. *kübö* Güve (KS 533).

Kzk. *küye* Güve (KAZTTS 272).

Bşk. *köye* Güve (BŞKTS 301).

Kaz. Tat. *köye* Güve (KZTTTS 230).

Krçmlkr. *küye* Güve (KMTS 223).

Kmk. *güye* Güve (KMKTS 147).

Krm. Tat.-ø

Krym. *küye* Güve (KKTS 238).

Kkp. *küye* Yiyecekleri, daneleri, kumaşları ve daha başka nesneleri yiyen bir canlı, güve (KKLPKTS 301).

Nog. *küye* Güve (NRS 191).

Eski Türkçede *küye* "güve" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "güve" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "güve" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. küygelek "Hoppa, hafif meşrep" (KıpTS 170).

ET.-ø

Krg. *küykölö*k 1. Çabuk kızan 2. Dokunaklı, incitici (KS 544). 3. Tez canlı, telaşlı, aceleci (KTS1478).

Kzk. *küygelek* Sinirli, asabi (KAZTTS 272).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *köyelek* Boş yere endişelenen, huzursuz kimse (KZTTTS 230).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *küygelek* "hoppa, hafif meşrep" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden

Kırgız ve Kazak Türkçesinde "sinirli, kızan, asabi", Kazan-Tatar Türkçesinde "boş yere endişelenen, huzursuz kimse" açıklamasıyla zıt anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. küzen "1. Gelincik, dağ gelinciği Közen 2. Sansar, Firavun sıçanı da denilen kokarca"

ET. *küzen* Kokarca; gelincik (EDPT 761).

Krg. *küzön* Kokarca (hayvan) (KS 546).

Kzk. *küzen* Kokarca (KAZTTS 271).

Bşk. *közen* Kokarca (BŞKTS 303).

Kaz. Tat. *közen* Kokarca (KZTTTS 232).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *gözen* Ağaç sansarı; sasıq gözen kokarca (KMKTS 144).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *güzen* Derisi değerli küçük yırtıcı hayvan (KKLPKTS 177).

Nog.-ø

Eski Türkçede *küzen* "kokarca; gelincik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "gelincik, dağ gelinciği; sansar, firavun sıçanı da denilen kokarca" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "kokarca" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. leklek "Leylek" (KıpTS 172).

ET. *laklak* Leylek (EUES 450).

Krg. *ilegilek, ilekilek* Beyaz leylek (KS 366).

Kzk. *läylek* Leylek (KAZTTS 381).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *leklek* Leylek (KZTTTS 314).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *laqlaq* 1. Leylek 2. *mec.* Geveze, çenebaz, başboğaz, çalçene (KMKTS 188).

Krm. Tat. *leylek, leygelek* Leylek (KTTRS 211) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1322).

Krym. *leglek* Leylek (KKTS 286).

Kkp. *läylek* Leylek kuşu (KKLPKTS 371).

Nog.-ø

Eski Türkçede *laklak* "leylek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "leylek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "leylek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "geveze, çenebaz, başboğaz, çalçene" anlamında genişlemiştir.

Kıp. lök "1. Yedi yaşındaki deve 2. Asil, iyi cins deve" (KıpTS 173).

ET.-ø

Krg. *lök* Tek hörgüçlü erkek deve (KS 547).

Kzk. *lök* Tek hörgüçlü, erkek deve (KAZTTS 383).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde lök "yedi yaşındaki deve; asil, iyi cins deve" anlamındadır. Kelime Kırgız ve Kazak

Türkçesinde "tek hörgüçlü erkek deve" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. maçı "Kedi" (KıpTS 175).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *meçe* Kedi (KZTTTS 329).

Krçmlkr. *matsi* Kedi (KMTS 268).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *meçi* Kedi (KKTS 294).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde maçı "kedi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde "kedi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. maḳta "Övme, medih" (KıpTS 176).

ET.-ø

Krg. *maktoo* Övme, methetme (KS 550).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *maqtaw* Övme, övgü, methetme, medih, sitayiş (KMKTS 194).

Krm. Tat. *maqtav* Övgü (KTTRS 214).

Krym.-ø

Kkp. *maqtaw* Övme, methetme (KKLPKTS 378).

Nog. *makta* Övgü, takdir, methedilme, övülme (Güllüdağ, 1998, s. 331).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *maḳta* "övme, medih" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "övgü, methetme" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. mamuḳçı "Pamukçu" (KıpTS 177).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *mamıḳsı* Pamuk yetiştiren kişi; pamukçu (BŞKTS 398).

Kaz. Tat. *mamıḳçı* Pamukçu (KZTTTS 322).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *pamuqçı* Pamukçu (KTTRS 254).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *mamıkşı* Pamuk toplayıcısı (NRS 214).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *mamuḳçı* "pamukçu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "pamukçu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. mamuḳlı, mamuḳlu "Pamuklu" (KıpTS 177).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *mamıḳlı* 1. Pamuğu bol 2. Pamuk doldurulmuş 3. Kabarmış (KZTTTS 322).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *pamuqlı* Pamuklu (KTTRS 254).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *mamuḳlı, mamuḳlu* "pamuklu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "pamuklu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "pamuk doldurulmuş; kabarmış" anlamında genişlemiştir.

Kıp. manḳaḳaḳ "Mankafa, uyuşuk" (KıpTS 177).

ET.-ø

Krg. *maŋka* Hımhım (KS 553).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *manqa, maŋqa* Ahmak (KKTS 291).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *manḳaḳaḳ* "mankafa, uyuşuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Karayim Türkçesinde "hımhım; ahmak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. maŋḳav "Mankafalık" (KıpTS 177).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *manḳav* Beyinsiz, kalın kafalı, et kafalı (KMTS 267).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *maŋḳav* "mankafalık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "beyinsiz, kalın kafalı, et kafalı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. mayruḳ "Seyrek ve eğri dişli olan" (KıpTS 178).

ET.-ø

Krg. *mayrık* 1. Yamuk; ezik (ayakkabı hakkında). 2. Eğri bacak (KS 559).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *mayruḳ* "seyrek ve eğri dişli olan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde "yamuk, ezik (ayakkabı hakkında); eğri bacak" anlamında kullanılarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. meŋ I "Beyin, dimağ" (KıpTS 180).

ET. *béŋi* Beyin (EDPT 348).

Krg. *mee* Beyin, dimağı (KS 560).

Kzk. *mıy* 1. Beyin 2. *mec.* Şuur, bilinç (KAZTTS 405).

Bşk. *měyĕ* 1. Beyin 2. Akıl, zeka (BŞKTS 413).

Kaz. Tat. *miy* 1. Beyin 2. Akıl (KZTTTS 345).

Krçmlkr. *mıyı* 1. Beyin 2. Akıl, zeka (KMTS 272).

Kmk. *miy* 1. Beyin 2. Tepe (KMKTS 201).

Krm. Tat. *miy* 1. *anat.* Beyin 2. *anat*. Bıngıldak (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1413).

Krym. *miy* Beyin (KKTS 301).

Kkp. *miy* 1. Beyin, beyin organı 2. *ağ.* Akıl, şuur, fikir (KKLPKTS 398).

Nog. *mıy* Beyin (NRS 230).

Eski Türkçede *béŋi* “beyin” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *meŋ* I “beyin, dimağ” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “beyin” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesini Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay- Malkar Türkçesinde “şuur, bilinç, zeka”, Kumuk Türkçesinde “tepe”, Kırım-Tatar Türkçesinde tıp alanında terimleşerek “bıngıldak” anlamında genişlemiştir.

Kıp. meŋ III “Vücuttaki ben” (KıpTS 180).

ET. *beŋ* Yüzün üstündeki leke, ben (EDPT 346).

Krg. *meŋ* Küçük ben, leke, çoğu doğuştan, tende bulunan ufak, koyu renkli leke veya kabartı (KTS 1541).

Kzk. *meŋ* Çoğu doğuştan, tende bulunan ufak, koyu renkli leke veya kabartı, ben (KAZTTS 402).

Bşk. *miŋ* Vücuttaki ben (BŞKTS 418).

Kaz. Tat. *miŋ* Ben, çıban (KZTTS 344).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *beŋ* Ben (KTTRS 60).

Krym. *ben beŋ* Ben; leke, benek (KKTS 83).

Kkp. *meŋ* Derideki siyah leke, ben (KKLPKTS 391).

Nog.-ø

Eski Türkçede *beŋ* I “yüzün üstündeki leke, ben” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “vücuttaki ben” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde “vücuttaki leke, ben” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. meŋgü, meŋi, meŋü, miŋi “Ebedi, sürekli” (KıpTS 181, 184).

ET. *mengü / meŋgü, beŋgü* Sonsuz, ebedi, sürekli (EDPT 769).

Krg. *manggi* Ebedi (KS 553).

Kzk. *mäŋgi* 1. Sonsuz, ebedi, baki, bengi 2. Ebediyen, sonsuza denk (KAZTTS 398).

Bşk. *meŋgĕ* 1. Ebedi, sonsuz, bengü 2. Ebediyen,sonsuza kadar (BŞKTS 409).

Kaz. Tat. *meŋgĕ* 1. Ebedi, daimi, aralıksız 2. Hiçbir zaman 3. Uzun vakit 4. Ömür boyu (KZTTTS 332).

Krçmlkr. *mingi* Ebedi, sonsuz (KMTS 272).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *mengu* Sonsuz (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1380).

Krym.-ø

Kkp. *mäŋgi* Ebedi, ömür boyu, daima (KKLPKTS 388).

Nog.-ø

Eski Türkçede *mengü / meŋgü, beŋgü* "sonsuz, ebedi, sürekli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ebedi, sürekli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "ebedi, sonsuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "hiçbir zaman; uzun vakit; ömür boyu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. meŋgülük "Ebedilik" (KıpTS 181).

ET. *meŋilik* Mutluluk, ebedilik (EDPT 770).

Krg. *manggilik* Ebedilik (KS 552-553).

Kzk. *mäŋgilik* Ebedilik, sonsuzluk, bengilik (KAZTTS 398).

Bşk. *meŋgĕlĕk* Ebediyet, sonsuzluk, bengülük (BŞKTS 409).

Kaz. Tat. *mengĕlĕk* 1. Sonsuzluk, ebedilik (KZTTTS 332). 2. Dinî-idealistik felsefede: Vakte bağlı olmama, vaktin dışında yaşama, vakte bağlı olarak değişmeme hâli. 3. *sf.* Uzun zamandan beri olan, yaşayıp gelen (TTAS II, s. 425 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 812).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *mäŋgilik* Ömür boyu, ölene dek, daima (KKLPKTS 388).

Nog.-ø

Eski Türkçede *meŋilik* "mutluluk, ebedilik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ebedilik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "ebedilik, sonsuzluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "dinî-idealistik felsefede: vakte bağlı olmama, vaktin dışında yaşama, vakte bağlı olarak değişmeme hâli; uzun zamandan beri olan, yaşayıp gelen" anlamında genişlemiştir.

Kıp. meŋli "Benli" (KıpTS 181).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *meŋdi* Benli, beni olan (KAZTTS 403).

Bşk. *miŋle* Benli, beni olan (BŞKTS 418).

Kaz. Tat. *miŋle* Benli (TTS 56).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *beñli* Benli, beni olan (Maşkaraoğlu, 2018, s. 508).

Krym.-ø

Kkp. *meŋli* Beni olan, benli (KKLPKTS 391).

Nog.-ø

Eski Türkçede metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *meŋli* "benli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt,

Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde “beni olan, benli” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. mıyıḳlı “Bıyıklı” (KıpTS 183).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *mıyıḳlı* Bıyıklı, bıyığı olan (BŞKTS 416).

Kaz. Tat. *mıyıklı* Bıyıklı (TTS 59).

Krçmlkr. *mıyıklı* Bıyıklı (KMTS 272).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *mıyıqlı* Bıyıklı (KTTRS 224).

Krym. *mıyıqlı* Bıyıklı (KKTS 300).

Kkp.-ø

Nog. *mıyıklı* Bıyıklı, bıyıkları olan (NRS 230).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *mıyıḳlı* “bıyıklı” anlamındadır. Kelime, çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde “bıyıklı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. miniş “Biniş” (KıpTS 184).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *minis* Binek, binit (at vb.) (KAZTTTS 420).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *minis* 1. Binme, biniş 2. Binmeye yarayan hayvan, binit (KKLPKTS 397).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *miniş* "biniş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karakalpak Türkçesinde "biniş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "binek, binit (at vb.)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. mor "Mor renk" (KıpTS 185).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *mor* Boz, açık kahverengi (KMTS 273).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *mor* Mor, menekşe (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1418).

Krym. *mor* Mor (KKTS 302).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *mor* "mor renk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "mor renk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Karaçay-Malkar Türkçesinde "boz, açık kahverengi" anlamında kullanılarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. muŋ II "Bun, sıkıntı" (KıpTS 187).

ET. *buŋ* Kaygı, sıkıntı, keder (EDPT 347).

Krg. *muŋ* Keder, can sıkıntısı (KS 574).

Kzk. *muŋ* 1. Kaygı, keder, hüzün, elem 2. *mec.* Zor, çetin (KAZTTS 412).

Bşk. *moŋ* Sıkıntı, keder, kaygı, gam (BŞKTS 421).

Kaz. Tat. *moŋ* 1. Kaygı 2. Hasret 3. Hüzün, keder 4. Derin his, melankoli 5. Ezgi, nağme, melodi (KZTTTS 348).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *muŋ* Keder, elem, acı, hüzün, gam, tasa, üzüntü; neşesizlik (KMKTS 203).

Krm. Tat. *moŋ* Hüzün, keder (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1418).

Krym.-ø

Kkp. *muŋ* Sıkıntı, kaygı, dert (KKLPKTS 404).

Nog. *muŋ* Üzüntü, keder, elem (NRS 227).

Eski Türkçede *buŋ* "kaygı, sıkıntı, keder" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bun, sıkıntı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kaygı, sıkıntı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "zor, çetin", Kumuk Türkçesinde "neşesizlik" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. muŋlu "Muhtaç" (KıpTS 188).

ET. *muŋlu*ġ Kederli, hüzünlü (EDPT 769).

Krg.-ø

Kzk. *muŋdı* Kederli, hüzünlü, elemli (KAZTTS 413).

Bşk. *moŋlo* 1. Kaygı ve hasretli 2. Özlemi olan, kederi olan. 3. Gönülde duygular uyandıran güzel ahenkli ses (BŞKTS 422).

Kaz. Tat. *moŋlı* 1. Kederli, hüzünlü, melankolik 2. Hüzünlü ezgisi olan (KZTTTS 348). 3. Üzücü, endişeli, keder dolu. 4. *zf*. Gönle üzüntü vererek. 5. Derin, yoğun hislerle dolu. 6. *zf*. Derin his ile, sıkıntılı şekilde. 7. Hüzün veren, kederlendiren,

hüzünlendiren (tabiat hakkında). 8. *is*. Üzüntüsü, kaygısı olan kişi, kederli kişi (TTAS II, s. 407 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 247).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *muŋlu* Kederli, elemli, efkarlı, üzgün, tasalı, mahzun, üzüntülü, gamlı; bezgin; hazin; bezgin bir halde; mahzun mahzun, kederli bir şekilde, hüzün ve kederle (KMKTS 203).

Krm. Tat. *muñlu* Üzüntülü, üzgün (KTTRS 1433).

Krym.-ø

Kkp. *muŋlı* Kaygılı, dertli, sıkıntılı (KKLPKTS 404).

Nog. *muŋlu* Üzüntülü, kederli (NRS 228).

Eski Türkçede *muŋlu*g̈ "kederli, hüzünlü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "muhtaç" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kederli, üzüntülü" anlamında kullanılarak yakın bir anlama geçiş yapmıştır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "hüzünlü ezgisi olan; gönle üzüntü vererek; derin, yoğun hislerle dolu; derin his ile, sıkıntılı şekilde; hüzün veren, kederlendiren, hüzünlendiren (tabiat hakkında)." gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. muşultu "Uyurken çıkarılan horultulu ses" (KıpTS 189).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *muşuldav* Uğultu (KMTS 275).

muşuldavuḳ Nefes alırken burnundan ses çıkaran (KMTS 275).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *muşultu* "uyurken çıkarılan horultulu ses" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "uğultu, nefes alırken burnundan ses çıkaran" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. muynuz II "Boynuzdan yapılan boru" (KıpTS 189).

ET. *büŋüz* Boynuz (EDPT 352).

Krg. *müyüz* Boynuz, boynuzlar (KS 580).

Kzk. *müyiz* Boynuz (KAZTTS 414).

Bşk. *mögöź, möyöź* 1. Boynuz 2. Boynuz biçiminde su kabı (BŞKTS 424).

Kaz. Tat. *mögĕz* 1. Boynuz (KZTTTS 350). 2. Ucu genişleyerek gelen eğri boru şeklindeki müzik aleti ya da sinyal veren alet. 3. Tuhafiye eşyaları yapmak için kullanılan ham madde. 4. Bundan yapılan tuhafiye eşyaları. 5. *sf.* Boynuzdan yapılan (TTAS II, s. 426 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 677).

Krçmlkr. *müyüz* Boynuz (KMTS 276).

Kmk. *müyüz* Boynuz (KMKTS 204).

Krm. Tat. *boynuz* Boynuz (KTTTRS 64).

Krym. *böŋüz, muğuz, muŋuz, müŋüz* Boynuz (KKTS 304).

Kkp. *müyiz* Hayvanların boynuzu (KKLPKTS 408).

Nog. *müyiz* Boynuz, boynuzdan yapılmış (NRS 228).

Eski Türkçede *büŋüz* "boynuz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "boynuzdan yapılan boru" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "boynuzdan yapılmış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde benzetmeden hareketle "boynuz biçiminde su kabı", Kazan-Tatar Türkçesinde "bazı hayvanların başındaki kemiğimsi sert çıkıntı, boynuz; çarpma ya da sıkmadan dolayı alında oluşan şişlik; ucu genişleyerek gelen eğri boru şeklindeki müzik aleti ya da sinyal veren alet; tuhafiye eşyaları yapmak için kullanılan ham madde; bundan yapılan tuhafiye eşyaları; boynuzdan yapılan" gibi ad aktarmaları ve deyim aktarmalarıyla genişlemiştir.

Kıp. müngüş "Köşe, açı" (KıpTS 199).

ET. *müŋuş* Köşe, açı (EDPT 771).

Krg.-ø

Kzk. *müyis* Köşe bucak; karanın denize doğru uzanmış bölümü, burun (Oba, 2019, s. 432).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *möyĕş* 1. Köşe. 2. Küçük baraka gibi yer (TTAS II, s. 426 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 247).

Krçmlkr. *müyüş* Köşe (KMTS 276).

Kmk. *müyüş* Köşe (evde, odada) (KMKTS 204).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *müyeş* 1. *mat*. Açı 2. İki şeyin veya iki yanın (kenarın). birbiriyle kesişen noktası, köşe (KKLPKTS 408).

Nog. *müyis farklı anlamlarda,* köşe, açı; ***tüz müyis*** dik açı; ***topal müyis*** geniş açı (NRS 228).

Eski Türkçede *müŋuş* "köşe, açı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "köşe, açı" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "köşe, açı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "küçük baraka gibi yer" ve Karakalpak Türkçesinde matematik alanında terimleşerek "açı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ne I, Ne (soru zamiri); **ney, ni I** Ne (soru zamiri). **II** "Ne, nasıl (nida). **III** "Yok, değil (Olumsuzluk anlamı veren bağlaç)." (KıpTS 199, 201).

ET. *ne* Ne soru zamiri (EDPT 774).

Krg. *ne* Ne ? (KS 583).

Kzk. *ne* 1. Ne 2. "ya ya", "de, da", "ne ne", "ya da", "yahut" (KAZTTS 427).

Bşk. *ni* 1. Ne? 2. Nasıl ? 3. Hangi ? 4. Şey, nesne 5. Ne …Ne … 6. Soru cümlelerine gelerek ikilemde kalmayı ya da şaşkınlığı bildirir (BŞKTS 441).

Kaz. Tat. *ni* 1. Ne ? 2. Nasıl ? 3. Hangi ? 4. Şey, nesne (KZTTTS 358).

Krçmlkr. *ne* Ne (soru zamiri) (KMTS 278).

Kmk. *ne* soru zam. 1. Ne 2. Hangi, nasıl bir, ne gibi, ne çeşit, ne biçim 3. *bağ.* Ne … ne …(KMKTS 207-208).

Krm. Tat. *ne* Ne, hangi, kim (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1462).

Krym. *ne* zm. Ne (KKTS 307).

Kkp. *ne* 1. Soru zamiri "ne?" 2. Kelime veya cümleleri bağlayan bağlama edatı (KKLPKTS 415).

Nog. *ne* 1. soru zam. Ne; 2. Karşılaştırma bağlacı ne… ne (NRS 235).

Eski Türkçede *ne* "ne soru zamiri" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ne (soru zamiri); ne, nasıl (nida); yok, değil (olumsuzluk anlamı veren bağlaç)." anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "ne (soru zamiri)." Başkurt Türkçesinde tarihi Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "ne, nasıl (nida)." açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Tarihi Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı "yok, değil (olumsuzluk anlamı veren bağlaç)." anlamı ise çağdaş Kıpçak lehçelerinin hiçbirinde kullanılmayarak anlam daralmasına uğramıştır.

Kıp. neçe "1. Ne kadar, kaç tane; **neşe, niçe 1** Ne kadar, kaç tane 2. Kaç, kaça" (KıpTS 199).

ET. *neçe* Kaç, kaç tane, ne kadar (EDPT 775).

Krg. *neçen, neçe* 1. Kaç 2 (Onlar, yüzler, binler ile bir arada oldukta). küsûr (KS 583).

Kzk. *neşe* Kaç (KAZTTS 428).

Bşk. *nise* 1. Nice, pek çok, fazlasıyla, bir çok 2. Kaç, ne kadar (BŞKTS 443).

Kaz. Tat. *niçe* 1. Ne kadar, kaç ? 2. Pek çok, fazlasıyla, birçok (KZTTTS 359).

Krçmlkr. *nença* Ne kadar, kaç (KMTS 278).

Kmk. *neçe* 1. Kaç, ne kadar, nice 2. Çok, pek, gayet 3. Nasıl, ne kadar da, ne (KMKTS 208).

Krm. Tat. *neça* (Kodeks Kumanikus). Ne kadar (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1463).

Krym. nece, nice Nice (KKTS 308).

Kkp. *neşe* Ne kadar, ne miktarda ? (KKLPKTS 417).

neşew Ne kadar, ne miktarda, sayısı ne ? (KKLPKTS 417).

Nog. *neşe* soru zam. Ne kadar, kaç; bir neşe veya neşe bir birkaç defa, defalarca (NRS 237).

Eski Türkçede *neçe* "kaç, kaç tane, ne kadar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ne kadar, kaç tane; kaç, kaça" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ne kadar, kaça" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. neçik, neçük 1, niçük 2 "Nasıl, nice, ne şekilde" (KıpTS 199).

ET. *neçük* Nasıl, ne, niçin, niye (EDPT 775).

Krg.-ø

Kzk. *neşik* Ne, nasıl (KAZTTS 428).

Bşk. *nisĕk* Nasıl, ne şekilde, ne gibi (BŞKTS 443).

Kaz. Tat. *niçĕk* Nasıl ? (KZTTTS 359).

Krçmlkr. *neçik* Nasıl (KMTS 278).

Kmk. *neçik* Nasıl, ne suretle, ne şekilde (KMKTS 208).

Krm. Tat. *neçik* Nasıl (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1463).

Krym. *neçik* zm. Nasıl (KKTS 308).

Kkp. *neşik* Nasıl (KKLPKTS 417).

Nog. *neşev* Ne kadar, nice (NRS 237).

Eski Türkçede *neçük* "nasıl, ne, niçin, niye" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "nasıl, ne, niçin, niye" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "nasıl" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. neçin, neçün, neşün, ney çün, niçün, nişün, ni içün, ni üşün "Niçin, neden" (KıpTS 199, 200, 201, 202).

ET. *neçük* Nasıl, ne, niçin, niye (EDPT 775).

Krg. *üçün* (Gaye yahut sebep ifade eden sonek). için (KS 793).

Kzk. *üşin* İçin, dolayı (KAZTTS 636).

Bşk. ni ösön Niçin (KTLS 650).

Kaz. Tat. *ni öçĕn* İçin, … sebebiyle, … bakımından (KZTTTS 371).

Krçmlkr. *ne üçün* Ne için (KMTS 278).

Kmk. *uçun* 1. İçin 2. İçin, maksadıyla 3. İçin, sebebiyle 4. İçin, sebep 5. Niçin, neden, niye, ne için, ne diye (KMKTS 351).

Krm. Tat. *neçik* (ağızlarda). Nasıl (Maşkaraoğlu, 2018, s.1463).

Krym. *neçün* zm. Niçin (KKTS 308).

Kkp.-ø

Nog. *üşin* 1. *edat,* İçin, uğruna 2. *kon.* Gerçek, hakikat (NRS 392).

Eski Türkçede *neçük* "nasıl, ne, niçin, niye" biçiminde kullanılan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "nasıl, ne, niçin, niye" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve

Nogay Türkçesinde "niçin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. neçük 1. Nasıl, nice, ne şekilde; **neçik, niçük** Nasıl, nice, ne şekilde 2. Niçin, neden **neşük, niçük 1** Niçin, neden (KıpTS 199).

ET. *neçük* Nasıl, ne, niçin, niye (EDPT 775).

Krg.-ø

Kzk. *neşik* Ne, nasıl (KAZTTS 428).

Bşk. *nisĕk* Nasıl, ne şekilde, ne gibi (BŞKTS 443).

Kaz. Tat. *niçĕk* Nasıl ? (KZTTTS 359).

Krçmlkr. *neçik* Nasıl (KMTS 278).

Kmk. *neçik* Nasıl, ne suretle, ne şekilde (KMKTS 208).

Krm. Tat. *neçik* Nasıl (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1463).

Krym. *neçik* zm. Nasıl (KKTS 308).

Kkp. *neşik* Nasıl (KKLPKTS 417).

Nog.-ø

Eski Türkçede *neçük* "nasıl, ne, niçin, niye" biçiminde kullanılan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "nasıl, nice, ne şekilde; niçin, neden" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "nasıl" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. neden "Neden, niçin" (KıpTS 199).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *niźen* Hangi sebepten, neden, ne sebeple (BŞKTS 444).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *neden* Neden (KKTS 308).

Kkp.-ø

Nog. *neden* soru zam. Neden, niye (NRS 236).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *neden* "neden, niçin" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Karayim ve Nogay Türkçesinde "neden" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ne erse, nerse, nese, nesne, ni erse "Şey, nesne" (KıpTS 182, 199, 200, 201).

ET. *nersä* (< ne ersä). Nesne, bir şey, şey (DTS 358).

Krg. *nerse* Nesne, eşya (KS 584).

Kzk. *närse (näste).* Nesne, eşya, şey (KAZTTS 426).

Bşk. *nerṡe* 1. Ne 2. Şey; varlık, nesne 3. Olay, durum (BŞKTS 439).

Kaz. Tat. *nerse* 1. Ne 2. Nesne 3. Şey (KZTTTS 357).

Krçmlkr. *neme* Şey (KMTS 278).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *nerse ağ.* Nesne, şey (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1468).

Krym.-ø

Kkp. *närse* Nesne, şey, eşya (KKLPKTS 414).

Nog.-ø

Eski Türkçede *nersä* (< ne ersä). "nesne, bir şey, şey" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "şey, nesne" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve

Karakalpak Türkçesinde "şey, nesne" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. nek, neke "Niçin, hangi yüzden" (KıpTS 200).

ET. *neke* Niçin niye (DTS 357).

näkä neden? (EUES 489).

Krg.-ø

Kzk. *nege* Niye, ne için, niçin, neden (KAZTTS 427).

Bşk. *nik* Niye, neden (BŞKTS 442).

Kaz. Tat. *nik* Niçin, neden, ne maksatla ? (KZTTTS 359).

Krçmlkr. *nek* Niçin, neden, niye (KMTS 278).

Kmk. *nege* Neden, niye, niçin, ne diye (KMKTS 208).

Krm. Tat.*negedir* bk. ne içündir (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1466).

Krym. *nege* zm. Niye (KKTS 308).

Kkp. *nege* "Niçin, neden, niye? anlamlarında soru zamiri (KKLPKTS 416).

Nog. *nege* zarf. Neden, ne için, niye, ne sebeple (NRS 235).

Eski Türkçede *neke, näkä* "niçin, niye, neden?" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "niçin, niye, neden?" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "niçin, niye, neden?" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. nelik, nelük "Niçin, nasıl" (KıpTS 200).

ET. *nelük* Neden, niçin (EDPT 777).

Krg.-ø

Kzk. *nelikten* Neden, niçin, niye (KAZTTS 427).

Bşk. *nilĕkten* Herhangi bir sebeple, niçin, neden (BŞKTS 442).

Kaz. Tat. *nilĕkten* Neden, ne sebeple (KZTTTS 360).

Krçmlkr. *nelikden* Neden, niçin, ne sebeple (KMTS 278).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *nelik* bk. ne olġanını; *sen bunıñ ~inin bilesiñ mi*? Sen bunun ne olduğunu biliyor musun? (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1467).

Krym.-ø

Kkp. *nelikten* Niçin, neden, ne sebepten (KKLPKTS 416).

Nog.-ø

Eski Türkçede *nelük* "neden, niçin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "niçin, nasıl" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "neden, niçin?" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. neme "Herhangi bir şey" (KıpTS 200).

ET. *neme* ne; herhangi bir şey (EDPT 777).

Krg. *neme, ne* Bir neme : bir şey; bir nesne (KS 584).

Kzk.-ø

Bşk. *neme* 1. Ne 2. Şey; varlık 3. Olay, durum (BŞKTS 438).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *neme* Şey (KMTS 278).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *neme* (belgisiz zamir). Konuşma sırasında bir kavram ya da bir varlık yerine kullanılan kelime (Türkçedeki şu, şey gibi) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1467).

Krym. *neme zf.* hiçbir şey (olumsuz cümlelerde) (KKTS 308).

Kkp. *neme* Bir neme, 1. Bir şey 2. Küçük görüldüğünde, aşağılandığında söylenen söz (KKLPKTS 416).

Nog.-ø

Eski Türkçede *neme* “ne; herhangi bir şey” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “herhangi bir şey” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde “ne; herhangi bir şey” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. nete, neteg, nite, nitek, nitü “Nasıl, nice, ne şekilde” (KıpTS 200, 202).

ET. *neteg* Ne gibi, ne şekilde, nasıl (EDPT 776).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *nitek(ki).* Nasıl, ne şekilde, ne gibi (BŞKTS 443).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *neteg* “ne gibi, ne şekilde, nasıl” biçiminde kullanılan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “nasıl, nice, ne şekilde” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Başkurt Türkçesinde “nasıl, ne şekilde, ne gibi” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. nime “Şey” (KıpTS 201).

ET. *neme* ne; herhangi bir şey (EDPT 777).

Krg. *neme, ne* Bir neme: bir şey; bir nesne (KS 584).

Kzk. *neme* Nesne, şey (Oba, 2019, s. 434).

Bşk. *neme* 1. Ne 2. Şey; varlık 3. Olay, durum (BŞKTS 438).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *neme* Şey (KMTS 278).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *neme* (belgisiz zamir). Konuşma sırasında bir kavram ya da bir varlık yerine kullanılan kelime (Türkçedeki şu, şey gibi) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1467).

Krym. *neme zf.* hiçbir şey (olumsuz cümlelerde) (KKTS 308).

Kkp. *neme* Bir neme, 1. Bir şey 2. Küçük görüldüğünde, aşağılandığında söylenen söz (KKLPKTS 416).

Nog.-ø

Eski Türkçede *neme* "ne; herhangi bir şey" biçiminde kullanılan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "şey" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "ne; herhangi bir şey" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. o I, ol "O (şahıs zamiri ve işaret sıfatı)." (KıpTS 203).

ET. *ol* O, üçüncü tekil şahıs zamiri; bu, o, işaret zamiri, işaret sıfatı (EDPT123).

Krg. *o* 1. hlk. O, üçüncü teklik şahıs zamiri. 2. *hlk*. O, uzaktakini belirten işaret sıfatı (KTS 1620).

ol O, şu (KS 589).

Kzk. *ol* 1. O 2. Şu, o (KAZTTS 440).

Bşk. *ul* O (BŞKTS 657).

Kaz. Tat. *ul* O (gösterme ve kişi zamiri) (KZTTS 513).

Krçmlkr. *ol* O (3. Tekil şahıs zamiri) (KMTS 282).

Kmk.*o, ol* 1. Şahıs zam. O 2. İşaret zam. O (KMKTS 211).

Krm. Tat. *ol, o* (eski). O (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1506).

Krym. *o, ol zm*. O (KKTS 311).

Kkp. *o* "Ol" zamirinin konuşma dilindeki şekli, işaret zamiri (KKLPKTS 423).

Nog. *o* zam. 1. şahıs. o (iki cins ve cansız eşya için). 2. işar. o, öbürü *Ol* (NRS 239).

Eski Türkçede *ol* "o, üçüncü tekil şahıs zamiri; bu, o, işaret zamiri, işaret sıfatı ne; herhangi bir şey" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "o (şahıs zamiri ve işaret sıfatı)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "o (şahıs zamiri ve işaret sıfatı)." açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır

Kıp. oçaḳ II "Fırın, ocak" (KıpTS 203).

ET. *oçak* Ocak (EDPT 22).

Krg. *oçok* Evdeki ocak (taşınmaz meskende) (KS 587).

Kzk. *oşaq* 1. Ocak 2. *mec*. Aile, yuva, ocak 3. *mec.* Bir şeyin en çok bulunduğu ve yapıldığı yer, yuva (KAZTTS 450).

Bşk. *usaḳ* 1. Ocak, fırının altında ateşi sağlayan kısım 2. Başlangıç, kaynak 3. Bir şeylerin toplandığı yer, merkez (BŞKTS 663).

Kaz. Tat. *uçaḳ* 1. Ocak 2. Baba evi, yurt, aile ocağı 3. Maden ocağı 4. Köken, temel (KZTTTS 509). 5. Açık yerde yanan odun, dallar yığını (TTAS III, s. 326 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 328).

Krçmlkr. *ocaḳ* 1. Baca 2. Ocak (KMTS 281).

Kmk. *oçaq* Ocak; sacayağı (KMKTS 212).

Krm. Tat. *ocak* 1. Ocak, fırın . 2. Ev, aile. 3. Odak, merkez. 4. Şömine. 5. Baca 6. Maden ocağı 7. Taş ocağı 8. Dikim amaçlı çukur, delik. 9. *tar.* Örgüt; yeniçeri ~ı Yeniçeri ocağı. 10. Yatak (geniş) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1491).

Krym. *ocaq, oçaq, oşaq* Ocak (KKTS 312).

Kkp. *oşaq* 1. İçinde ateş yakılıp üstüne kazan konulan özel yer, ocak. 2. *ağ.* Aile, ocak 3. *ağ.* bir şeyin toplandığı/yığıldığı yer (KKLPKTS 431).

Nog. *ojak* 1. Ocak, fırın 2. Baca (NRS 240).

oşak 1. Ocak, sacayağı, üçayak 2. Ev, ocak, yapı (yapıların sayısı için) (NRS 254).

Eski Türkçede *oçak* "ocak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "fırın, ocak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ocak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "aile ocağı", Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "baca", Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "maden ocağı", yine Kazan-Tatar Türkçesinde "köken, temel; açık yerde yanan odun, dallar yığını" Kırım-Tatar Türkçesinde "odak, merkez; şömine; taş ocağı; dikim amaçlı çukur, delik; (tarih). örgüt; yeniçeri ocağı; yatak (geniş)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. od, ot I "Ateş" (KıpTS 203).

ET. *ot* Ateş (EDPT 34).

Krg. *ot* 1. Ateş (KS 602). 2. Herhangi bir şeyin yaydığı ışık (KTS 1672).

Kzk. *ot* 1. Od, ateş 2. *mec*. Güç kuvvet, cesaret (KAZTTS 448).

Bşk. *ut* 1. Ateş 2. Işık 3. Gözlerdeki fer 4. Elektrik 5. Silah atışı 6. Yangın 7. Güçlü duygu (BŞKTS 664).

Kaz. Tat. *ut* 1. Ateş 2. Işık 3. Gözlerdeki fer 4. Elektrik 5. Silah atışı, ateş etme 6. Yangın 7. Güçlü duygu (KZTTTS 522). 8. Tutuşturulan, yakılan aydınlatıcı aletler hakkında. 9. kon. bk. ĕlĕktr[38]. 10. Savaş, şiddetli harp hakkında. 11. *mec.* Heyecan, arzu, şevk, güç. 12. sf. Şevkli, heyecanlı yaradılışlı; çevik, hızlı (kişi hakkında). (TTAS III, s. 320 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 336).

Krçmlkr. *ot* 1. Ateş 2. Barut (KMTS 284).

Kmk. *ot* 1. Ateş 2. *mec*. Ateş, alev, hararet, şiddet (KMKTS 218).

Krm. Tat. *ot* Ateş (KTTRS 245).

Krym. *ot* Ateş (KKTS 318).

Kkp. *ot* 1. Ateş, od 2. Dert, kaygı (KKLPKTS 431).

Nog. *ot* 1. Od, ateş, alev 2. Yangın (NRS 252-253).

[38] "1. Maddenin yapı taşları: elektron, nötron, protonun hareketinden ibaret enerji şekli. 2. Günlük hayatta kullanılan enerjinin bir türü. 3. Bu enerjiden oluşan ışık." (TTAS III, s. 567 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 336).

Eski Türkçede *ot* “ateş” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “ateş” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “ateş” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde “ışık”, Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde “yangın”, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “güçlü duygu”, Kazak Türkçesinde “güç kuvvet, cesaret”, Kazan-Tatar Türkçesinde “silah atışı, ateş etme; güçlü duygu; tutuşturulan, yakılan aydınlatıcı aletler hakkında; maddenin yapı taşları: elektron, nötron, protonun hareketinden ibaret enerji şekli; günlük hayatta kullanılan enerjinin bir türü; bu enerjiden oluşan ışık; savaş, şiddetli harp; heyecan, arzu, şevk, güç; şevkli, heyecanlı yaradılışlı; çevik, hızlı (kişi).” Karakalpak Türkçesinde “dert, kaygı” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. odın, odun, otun “Odun” (KıpTS 203, 206).

ET. *otuŋ* Odun (EDPT 60).

Krg. *otun* Odun, yakacak, mahrukat (KS 603).

Kzk. *otın* Odun, yakacak, yakıt (KAZTTS 449).

Bşk. *utın* Yakacak odun (BŞKTS 664).

Kaz. Tat. *utın* 1. Odun 2. Odunluk 3. Aptal, ahmak (KZTTTS 522).

Krçmlkr. *otun* Odun (KMTS 284).

Kmk. *otun* Odun (KMKTS 218).

Krm. Tat. *odun* Odun (KTTRS 240).

Krym. *odun, otın, otun* Odun (KKTS 312).

Kkp. *otın* Odun (KKLPKTS 432).

Nog. *otın* Odun, kütük; odundan yapılmış (NRS 254).

Eski Türkçede *otuŋ* “odun” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “odun” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “odun” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “odunluk; aptal, ahmak” gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. oġan, uġan “Tanrı” (KıpTS 203, 291).

ET. *uġan* Tanrı, Allah (EDPT 87).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *uġan* Allah, Hüda, Tanrı (BŞKTS 655).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *uġan* “Tanrı, Allah” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “Tanrı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Başkurt Türkçesinde “Allah, Hüda, Tanrı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oğlan I, oğulan, olan, ovlan “Oğul, çocuk, erkek çocuk” (KıpTS 203, 204, 207).

ET. *oġlan* Oğlan, erkek çocuk, evlat (EDPT 85).

Krg. *ulan* Bekar delikanlı, murahik (KS 782).

Kzk. *ulan* 1. Erkek çocuk, oğlan 2. Seçkin askerî muhafız birliği (KAZTTS 618).

Bşk. *uġlan, ul* Erkek oğul, çocuk (BŞKTS 655).

ulan Erkek oğul, çocuk (BŞKTS 657).

Kaz. Tat. *uġlan* 1. Savaşçı 2. Oğlan (KZTTTS 510). Ugıl: 3. Anne ve babanın erkek çocuğu. 4. Genç erkek. 5. Bir yerde doğan, yaşayan ya da bir milleti temsil eden iyi karakterli, tanınan kişi. 6. Biri ya da bir şey ile sıkı ilişkide olan vatansever kişi. 7.

iye. ulım. Anne ve babanın kendi erkek çocuğuna seslenme sözü. 8. Yetişkinlerin genç erkeğe, oğlana seslenme sözü (TTAS III, s. 306 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 328).

Krçmlkr. *ulan* 1. Oğlan 2. Çocuk (KMTS 370).

Kmk. *ulan* 1. Oğul, erkek evlat 2. Erkek (çocuk), oğlan (KMKTS 352).

Krm. Tat. *olân* Oğlan (KTTRS 242).

Krym. *ulan, oğlan* 1. Oğlan; çocuk 2. Genç, delikanlı 3. Vale, oğlan (KKTS 437).

Kkp. *uğlan* Erkek çocuk, oğlan (KKLPKTS 619).

Nog. *uvıl* Oğul (NRS 379).

Eski Türkçede *oġlan* "oğlan, erkek çocuk, evlat" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "oğul, çocuk, erkek çocuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "oğlan, erkek çocuk, oğul" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "seçkin askerî muhafız birliği", Kazan-Tatar Türkçesinde "savaşçı; genç erkek; bir yerde doğan, yaşayan ya da bir milleti temsil eden iyi karakterli, tanınan kişi; biri ya da bir şey ile sıkı ilişkide olan vatansever kişi; anne ve babanın kendi erkek çocuğuna seslenme sözü; yetişkinlerin genç erkeğe, oğlana seslenme sözü" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. oğlançık, oğlançuḳ "Oğlancık, çocukçuk" (KıpTS 203).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *oğlançıq* Oğlancık (KTTRS 240).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *oġlançık, oġlançuḳ* "oğlancık, çocukçuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "oğlancık, çocukçuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oġrı, oġur, uġrı, uġur II, uġurı, uvru, uvurġan "Hırsız" (KıpTS 203, 291, 295).

ET. *oġrı* Hırsız, eşkıya, haydut, soyguncu (EDPT 90).

Krg. *uuru* Hırsız (KS 789).

Kzk. *urı* Hırsız, uğru (KAZTTS 621).

Bşk. *oġro* 1. Hırsız; eşkıya, haydut 2. Dürüst olmayan, namussuz (BŞKTS 447).

oro Hırsız (BŞKTS 451).

uġrı Hırsız, yankesici (BŞKTS 655).

Kaz. Tat. *uġrı* Hırsız (KZTTTS 510).

Krçmlkr. *uru* Hırsızlık, hırsız (KMTS 372).

Kmk. *uru* 1. Hırsızlık, çalma, aşırma, intihal 2. Hırsız; bir şeyi aşıran adam (KMKTS 354).

Krm. Tat. *oġrı, oġru* (ağızlarda). Hırsız (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1497).

Krym. *oğrı* Hırsız (KKTS 312).

Kkp. *urı* Hırsız, uğru (KKLPKTS 622).

Nog. *urı* Hırsız (Atay, 1998, s. 319).

Eski Türkçede *oġrı* "hırsız, eşkıya, haydut, soyguncu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hırsız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "hırsız" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki

anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "dürüst olmayan, namussuz" anlamıyla mecazlaşarak genişlemiştir.

Kıp. oġrılıḳ, oġruluḳ, oġurlık, oġurluḳ "Hırsızlık" (KıpTS 203).

ET. *oġrılık* Hırsızlık, soygunculuk (EDPT 93).

Krg. *uuruluk* Hırsızlık (KS 789).

Kzk. *urlıq* Hırsızlık (KAZTTS 621).

Bşk. *uġrılıḳ* Hırsızlık, yankesicilik (BŞKTS 655).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *uruçuluḳ* Hırsızlık (KMTS 372).

Kmk. *uru* 1. Hırsızlık, çalma, aşırma, intihal 2. Hırsız; bir şeyi aşıran adam (KMKTS 354).

urlaw Hırsızlık, aşırma, çalma (KMKTS 353).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *urlıq* Hırsızlık, gizlice çalma, çalma (KKLPKTS 623).

Nog.-ø

Eski Türkçede *oġrılık* "hırsızlık, soygunculuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hırsızlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "hırsızlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oġuntaġa, oŋurġa "Omurga" (KıpTS 203, 205).

ET. *oġurġa* Omurga (EDPT 92).

Krg. *omurtka* Omurga, vücuda destek sağlayan kemik yapı (KTS 1634).

Kzk. *omırtqa* Omurga (KAZTTS 441).

Bşk. *umırtḳa* Omurga (BŞKTS 658).

Kaz. Tat. *umırtḳa* Omurga (KZTTTS 514).

Krçmlkr. *omurav* Omur (KMTS 282).

omuravla Omurga (KMTS 282).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *omurga* 1. *anat*. Omurga; 2. Kiriş 3. Kalas, kütük, tomruk (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1514).

Krym. *oŋurtqa* Omurga (KKTS 316).

Kkp. *omırtqa* Omurga kemiği (KKLPKTS 426).

Nog. *omırtka anat.* Omurga, bel kemiği (NRS 246).

Eski Türkçede *oġurġa* "omurga" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "omurga" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "omurga" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "kiriş; kalas, kütük, tomruk" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. oġurlu "Uğurlu" (KıpTS 203).

ET. *ugurlug* Fırsatlı, görüş açılı; şans müjdeleyen (EUES 788).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *oġurlu* İyi kalpli, merhametli, kutlu, saadetli (KMTS 281).

Kmk. *oğurlu* Mesut, mutlu, bahtiyar; talihli, bahtı açık, uğurlu; saadet getiren, mutluluk getiren, mesut eden (KMKTS 212).

Krm. Tat. *oğurlı* Uğurlu (KTTRS 240).

Krym. *oğırlı* Uğurlu (KKTS 312).

Kkp.-ø

Nog. *ogırlı* 1. Mutlu, kısmetli, şanslı 2. Mutluluk, şans getiren anlamında kullanılır (NRS 240).

Eski Türkçede *ugurlug* "fırsatlı, görüş açılı; şans müjdeleyen" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *oġurlu* "uğurlu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "uğurlu, kutlu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oġuz "Yafes'ten sonra Türklerin büyük babası" (KıpTS 203).

ET. *oguz* Türklerden bir boy (DLT 772).

Krg.-ø

Kzk. *oğız* Oğuz (KAZTTS 433).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *uġız* Oğuz (KZTTTS 510).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *oġuz* Oğuz (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1498).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *oguz* "Türklerden bir boy" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "Yafes'ten sonra Türklerin büyük babası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "Oğuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oḫ I, oḳ I "Ok" (KıpTS 203, 204, 207).

ET. *ok* Ok (EDPT 76).

Krg. *ok* 1. Dingil, mihver 2. Ok, mermi (KS 587-588).

Kzk. *oq* 1. Ok 2. Kurşun, mermi (KAZTTS 438).

Bşk. *uḳ* 1. Ok 2. Kurşun (BŞKTS 656).

Kaz. Tat. *uḳ* 1. Ok (KAZTTS 511). 2. Çeşitli mekanizmalarda ve aletlerde gösterme, işaret etme görevini yerine getiren dar ve uzun şekilli parçaların adı. 3. Vinçin hareket eden kısmı; ağır şeyleri kaldırmak için yapılan özel alet. 4. Bir yönü göstermek için kullanılan özel işaret. 5. Bazı ana cinsten böceklerin (arı, karınca, eşek arası vb. zarkanatlılarda). korunma ve saldırma amacıyla kullanıldığı zehirleme organı, iğne. 6. Yılanlarda uzun, ucu ikiye ayrılan dil (TTAS III, ss. 302-303 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 330).

Krçmlkr. *oḳ* 1. Kurşun, mermi; ok 2. Sperm, meni (KMTS 282-282).

Kmk. *oq* Ok (KMKTS 215).

Krm. Tat. *oq* 1. Ok (KTTRS 241). 2. Ok işareti (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1502).

Krym. *oq* Ok (KKTS 316).

Kkp. *oq* Ok, mermi (KKLPKTS 424).

Nog. *ok* 1. Ok; oktıŋ olıgınday düz, muntazam 2. Kurşun, mermi, gülle 3. Uç (NRS 243).

Eski Türkçede *ok* "ok" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ok" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ok" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "mermi", Kazan-Tatar Türkçesinde şekilsel benzerlikten hareketle "çeşitli mekanizmalarda ve aletlerde gösterme, işaret etme görevini yerine getiren dar ve uzun şekilli parçaların adı; vincin hareket eden kısmı; ağır şeyleri kaldırmak için yapılan özel alet; bir yönü göstermek için kullanılan özel işaret; bazı ana cinsten böceklerin (arı, karınca, eşek arası vb. zarkanatlılarda). korunma ve saldırma amacıyla kullanıldığı zehirleme organı, iğne; yılanlarda uzun, ucu ikiye ayrılan dil", Nogay Türkçesinde "uç", Karaçay-Malkar Türkçesinde örtmece yoluyla "sperm, meni" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. oḫ II, oḳ II, oyuk III "Kendinden önce gelen kelimeyi vurgulayan kuvvetlendirme edatı (hemen)." (KıpTS 204).

ET. *ök* Pekiştirme edatı (EUES 529).

Krg. *ok* 1. Onamama, kınama ifade eden bir nidadır 2. Ok-ele = Oğele (bk. Oğo I). Gayet, pek (KS 587-588).

Kzk.-ø

Bşk. *uḳ* İşaret zamirleri ve "gibi, kadar" edatları ile kullanılarak anlamı güçlendiren edat (BŞKTS 656).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *oq* Kuvvetlendirme eki; ekleşmiş olarak kullanılır, tek biçimlidir (KMKTS 215).

Krm. Tat-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *ok* Edat, peki; öyle, tam da (zamirlerle birlikte kullanılır) (NRS 243).

Eski Türkçede *ök "*pekiştirme edatı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kendinden önce gelen kelimeyi vurgulayan kuvvetlendirme edatı (hemen)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "kuvvetlendirme edatı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oḫşaş, oḳşaş "Benzerlik" (KıpTS 204).

ET. *ogşaş* Benzer, gibi (EUES 503).

Krg. *okşoş* Benzeyen, misli, ayni (KS 588).

Kzk. *uqsas* Benzer, özdeş (KAZTTS 618).

Bşk. *okşaş* 1. Benzer, eş, denk 2. Benzerlik (BŞKTS 448).

Kaz. Tat. *oḫşaş* Benzer, denk (KZTTTS 365).

Krçmlkr. *uşaşlıḳ* Benzerlik (KMTS 373).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *oḫşaş, oqşaş* Benzerlik (KKTS 313).

Kkp. *uqsas* Benzeyen, benzer (KKLPKTS 620).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ogşaş* "benzer, gibi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "benzerlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "benzer, benzerlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oḫşaşı "Benzer" (KıpTS 204).

ET. *ogşaş* Benzer, gibi (EUES 503).

Krg. *okşoş* Benzeyen, misli, ayni (KS 588).

Kzk. *uqsas* Benzer, özdeş (KAZTTS 618).

Bşk. *oḳşaş* 1. Benzer, eş, denk 2. Benzerlik (BŞKTS 448).

Kaz. Tat. *oḫşaş* Benzer, denk (KZTTTS 365).

Krçmlkr. *uşaş, uşaşlı* Benzer (KMTS 373).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *oḫşaş, oqşaş* Benzerlik (KKTS 313).

Kkp. *uqsas* Benzeyen, benzer (KKLPKTS 620).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ogşaş* "benzer, gibi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "benzer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "benzer, benzerlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır

Kıp. oḳışı "Okuyucu" (KıpTS 204).

ET. *oḳıçı* Okuyucu (EDPT 80).

Krg. *oḳuuçu* 1. Okuyan, okuyucu 2. Öğrenici, talebe (KS 589).

Kzk. *oquvşı* 1. Öğrenci 2. Okuyucu (KAZTTS 439).

Bşk. *uḳıvsı* Öğrenci, talebe (BŞKTS 656).

Kaz. Tat. *uḳuçı* 1. İlköğretim ve lise öğrencisi 2. Okuyucu, okur (KZTTS 512).

Krçmlkr. *oḳuvçu* Okuyucu, öğrenci (KMTS 282).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *oquyıcı* Okur, okuyucu (KTTRS 241).

Krym.-ø

Kkp. *oqıwşı* Öğrenci, talebe (KKLPKTS 424).

Nog. *oḳuvşı* 1. Okuyucu 2. Öğrenci (NRS 244).

Eski Türkçede *oḳıçı* "okuyucu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "okuyucu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "okuyucu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oḳlaġu "Oklava" (KıpTS 204).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *oqtav* Oklava (KAZTTS 438).

Bşk. *uḳlav* 1. Oklava 2. Çamaşır tokmağı, tokaç (BŞKTS 656).

Kaz. Tat. *uḳlav* Oklava (KZTTTS 512).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *oqlaw* Oklava (KMKTS 215).

Krm. Tat. *oqlav* Oklava (KTTRS 241).

Krym. *oqlav, oqluv* Oklava (KKTS 316).

Kkp. *oqlaw* Oklava (KKLPKTS 424).

Nog. *oklav* Oklava (hamur açmak için kullanılır) (NRS 243).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *oḳlaġu* "oklava" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "oklava" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "çamaşır tokmağı, tokaç" anlamında genişlemiştir.

Kıp. olaḳ, oluḳ I "Su yolu, oluk" (KıpTS 204).

ET. *olık, oluk* I oyuk kütük; Kanal; oyuk (EUES 506).

Krg.-ø

Kzk. *olaḳ* Oluk, çukur (Oba, 2019, s. 442).

Bşk. *ulaḳ* 1. Ark, su yolu 2. Oluk (BŞKTS 657).

Kaz. Tat. *ulaḳ* 1. Oluk 2. Yalak 3. Hayvan yemliği (KZTTTS 513).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *uluq* 1. Oluk (KTTRS 360). 2. Su kemeri. 3. Dere; çay (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2122).

Krym. *olaq* Oluk (KKTS 313).

Kkp.-ø

Nog. *olık* 1. Hayvanların su içtiği yer, yalak 2. Oluk (NRS 245).

Eski Türkçede *olık, oluk* I "oyuk kütük; kanal; oyuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "su yolu, oluk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "oluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu anlam ilişkisinden hareketle Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "yalak", Kazan-Tatar Türkçesinde "hayvan yemliği", Kırım-Tatar Türkçesinde "su kemeri; dere; çay" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. olturġuç, olturḳaç "Koltuk, sandalye" (KıpTS 204).

ET. *olurgu, olurçuk* Yer, oturacak yer, tabure (EUES 507).

Krg. *olturguç* İskemle, sandalya (KS 590).

Kzk. *otırğış* İskemle, tabure (KAZTTS 449).

Bşk. *ultırġıs* Sandalye, oturak (BŞKTS 657).

Kaz. Tat. *utırġıç* 1. Oturacak yeri, oturak kısmı, sandalye, iskemle, tabure 2. Kütük 3. Makam, koltuk (KZTTTS 522).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *olturuş* 1. Olturmaq'tan iş is. 2. Poz, duruş, vaziyet; oturma durumu alma; oturuş (KMKTS 213).

Krm. Tat. *oturğıç* Sıra, peyke, bank, iskemle (KTTRS 245).

Krym. *otraş, oturaş, oturış, oturuş* 1. Tabure 2. Yaşam 3. Hal 4. Mesken 5. İskemle 6. Ada (KKTS 319).

Kkp. *otırğış* 1. Oturak, tabure, sandalye 2. İyi oturan, oturmaya karşı dayanaklı (KKLPKTS 432).

Nog.-ø

Eski Türkçede *olurgu, olurçuk* "yer, oturacak yer, tabure" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "koltuk, sandalye" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "tabure, iskele" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "kütük; makam, koltuk", Karayim Türkçesinde "yaşam; hal; mesken; iskemle; ada", Karakalpak Türkçesinde "iyi oturan, oturmaya karşı dayanaklı" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. olturuş, oturuş "Oturuş" (KıpTS 204, 206).

ET. *olurug* Oturacak yer, oturma, oturuş, yer (EUES 507).

Krg. *olturuş* Oturma, oturuş (KS 590).

Kzk. *otırıs* 1. Oturma 2. Parti, eğlence 3. Toplantı, oturum (KAZTTS 450).

Bşk. *ultırış* 1. Oturum, celse 2. Oturuş şekli 3. Makat, oturak yeri 4. Yerleşim yeri, yerleşim (BŞKTS 657).

Kaz. Tat. *utırış* 1. Oturum, celse, müzakere (KZTTTS 522). 2. Oturma hâli, oturma şekli (TTAS III, s. 325 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 828).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *olturuş* 1. Olturmaq'tan iş is. 2. Poz, duruş, vaziyet; oturma durumu alma; oturuş (KMKTS 213).

Krm. Tat. *oturış* Oturuş (KTTRS 245).

Krym. *oturaş, oturış, oturuş* Oturuş (KKTS 319).

Kkp. *otırıs* Oturuş, oturma 2. Toplanıp eğlenme, meclis kurma *Otırıspa* (KKLPKTS 432).

Nog.-ø

Eski Türkçede *olurug* "oturacak yer, oturma, oturuş, yer" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "oturuş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "oturma, oturuş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "oturum, celse", Kazak Türkçesinde "parti, eğlence", Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde "oturma şekli, duruş" ve Başkurt Türkçesinde örtmece yoluyla "makat, oturak yeri" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. omrav "Köprücük kemiği" (KıpTS 205).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *omırav* 1. Göğüs, gövde 2. *mec.* Meme 3. *mec.* Kibirli (KAZTTS 441).

Bşk. *umrav* 1. Köprücük kemiği 2. Omuz (BŞKTS 658).

Kaz. Tat. *umrav söyek* Köprücük (TTS 193).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *omuraw* Köprücük kemiği (KMKTS 213).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *omaca, omrav* "köprücük kemiği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "köprücük kemiği" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "omuz", Kazak Türkçesinde "göğüs, gövde" ve "meme; kibirli" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. omuz "Omuz" (KıpTS 205).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *omuz* Omuz (KTTRS 242).

Krym. *omız, omuz* Omuz (KKTS 314).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *omuz* "omuz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "omuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. on, van "On (sayı)." (KıpTS 205, 301).

ET. *on* On (EDPT 166).

Krg. *on* On (sayı) (KS 591).

Kzk. *on* On (KAZTTS 441).

Bşk. *un* On (10) (BŞKTS 650).

Kaz. Tat. *un* 1. On 2. Eski idari sisteme göre, köylerde on haneden oluşan birim (KZTTTS 514).

Krçmlkr. *on* On sayısı (KMTS 282).

Kmk. *on* On (KMKTS 213).

Krm. Tat. *on* On (KTTRS 242).

Krym. *on* On (KKTS 314).

Kkp. *on* Sayıda on, on sayısı (KKLPKTS 426).

Nog. *on* sayı, On (NRS 246).

Eski Türkçede *on* "on" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "on" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "on" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oŋ I "Sağ taraf" (KıpTS 205).

ET. *oŋ* 1. Sağ, sağ taraf 2. Doğru (EDPT 166-167).

Krg. *ong* Sağ (KS 591).

Kzk. *oŋ* Sağ, sol karşıtı (KAZTTS 441).

Bşk. *uŋ* 1. Sağ, sağdaki 2. Ön, ön taraf 3. Dıştaki, üstteki 4. Muhafazakar (BŞKTS 658).

Kaz. Tat. *uŋ* 1. Sağ taraf 2. Üstteki, öndeki, üstün 3. Muhafazakar 4. Uygun, denk, yararlı (KZTTTS 515). 5. *is. çokl. uŋnar*. Politikada sağ akım taraftarı kişiler hakkında. 6. Partinin esas kitlesine ya da politik felsefi temsilcilerine göre daha tutucu görüşlerin yanındaki. 7. Partinin kendi içinde komünist parti politikasına zıt olan (TTAS III, s. 328 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 331).

Krçmlkr. *ong* Sağ taraf (KMTS 282).

Kmk. *oŋ* Sağ; sağ (taraf) (KMKTS 213).

Krm. Tat. *oŋ* Sağ (KTTRS 242).

Krym. *oŋ* Sağ (KKTS 315).

Kkp. *oŋ* Sağ taraf, sağ yön (KKLPKTS 426).

Nog. *oŋ* 1. Sağ (yön olarak). 2. Ön yüz, ön taraf (NRS 247).

Eski Türkçede *oŋ* "sağ, sağ taraf; doğru" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sağ taraf" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sağ" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Nogay Türkçesinde "ön, ön taraf", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "dıştaki, üstteki; muhafazakar", Kazan-Tatar Türkçesinde "uygun, denk, yararlı; politikada sağ akım taraftarı kişiler hakkında; partinin esas kitlesine ya da politik felsefi temsilcilerine göre daha tutucu görüşlerin yanındaki; partinin kendi içinde komünist parti politikasına zıt olan" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. oŋ "II. Müstakim, doğru III. İyi, selamet" (KıpTS 205).

ET. *oŋ* II Doğru (EDPT 166-167).

Krg. *ong* Doğru, akla ve mantığa uygun (KTS 1636).

Kzk. *oŋ* Doğru, uygun, düz (KAZTTS 441).

Bşk. *uŋ* İş ve yaşamdaki iyi sonuç; sağ, salim (BŞKTS 658).

Kaz. Tat. *uŋ* Uygun, denk, yararlı (KZTTS 515).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *oŋ* Doğru, doğru taraf, doğru yer (KKLPKTS 426).

Nog. *oŋ* Uğurlu, kutlu, başarılı, hayırlı (NRS 247).

Eski Türkçede *oŋ* "sağ, sağ taraf; doğru" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "müstakim, doğru; iyi, selamet" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak

lehçelerinden Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "doğru", Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "iyi sonu, kutlu, uğurlu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oŋlıḳ "Şifa, sağlık, selamet" (KıpTS 205).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *oŋluq* Gönenç, refah; saadet, mutluluk, ongunluk (KTTRS 243).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *oŋlıḳ* "şifa, sağlık, selamet" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "gönenç, refah; saadet, mutluluk, ongunluk" açıklamasıyla yakın bir anlama geçmiştir.

Kıp. opa "Kadınların yüzlerine sürdükleri merhem" (KıpTS 205).

ET. *opo* Pudra, allık (EDPT 6).

Krg. *upa* 1. Pudra 2. Beyaz düzgün (KS 784).

Kzk. *opa* Pudra (KAZTTS 443).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *opa* Yüze sürülen pudra (KKLPKTS 428).

Nog.-ø

Eski Türkçede *opo* "pudra, allık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kadınların yüzlerine sürdükleri merhem" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "pudra" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "beyaz düzgün" anlamında genişlemiştir.

Kıp. opraḳ I "Elbise" (KıpTS 205).

ET. *oprak* (bina, şehir). yıkılmış, yıkık, (elbise). yırtık pırtık, eski püskü, lime lime, eskimiş; takatsiz; harabe; yırtık pırtık bir şey (EUES 512).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *oprak* Elbise, kıyafet (KMTS 283).

Kmk. *opuraḳ* Elbise, giysi, giyecek (KMKTS 215).

Krm. Tat.-ø

Krym. *upraq, yıpraq* Kıyafet, giysi (KKTS 439).

Kkp.-ø

Nog. *opıraḳ* Elbise (Atay, 1998, s. 291).

Eski Türkçede *opo* "*oprak* (bina, şehir). yıkılmış, yıkık, (elbise). yırtık pırtık, eski püskü, lime lime, eskimiş; takatsiz; harabe; yırtık pırtık bir şey" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "elbise" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak

lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim ve Nogay Türkçesinde "kıyafet, giysi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. or "1. Çukur, hendek, su yolu 2. Siper, mevzi" (KıpTS 205).

ET. *oru* Toprağa kazılmış bir depolama çukuru (EDPT 197).

Krg. *or* Çukur, hendek (KS 598, 759).

Kzk. *or* 1. Derin, çukur, hendek 2. Siper (KAZTTS 444).

Bşk. *ur* 1. Hendek, çukur 2. Siper (BŞKTS 660).

Kaz. Tat. *ur* 1. Düşmandan korunmak için açılan hendek ve siperlik, toprak tabya düzeni 2. Dik uçurumu olan ırmak 3. Derin çukur (KZTTTS 517). 3. Yapay dere, kanal (TTAS III, s. 310 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 332).

Krçmlkr. *uru* 1. Kuyu, çukur 2. Hububat ya da patates saklamak için açılmış kuyu (KMTS 372).

Kmk. *or* Hendek, su yolu (KMKTS 215).

Krm. Tat. *uru* 1. Tahıl kuyusu 2. Mahzen (KTTRS 361).

Krym. *or* Oyuk (KKTS 316).

Kkp. *or* Kazılmış yer, çukur (KKLPKTS 428).

Nog. *or* Kanal, su yolu; hendek, çukur (NRS 249).

Eski Türkçede *oru* "toprağa kazılmış bir depolama çukuru" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çukur, hendek, su yolu; siper, mevzi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "çukur, hendek", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "siper" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "yapay dere, kanal", Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "hububat ya da patates saklamak için açılmış kuyu", Kırım-Tatar Türkçesinde "mahzen" anlamında genişlemiştir.

Kıp. oraḳ "Orak" (KıpTS 205).

ET. *orġaḳ* Orak (EDPT 216).

Krg. *orok* 1. Orak; bel orok: tırpan; orok baş (at hakkında).: tırpan başlı 2. Hasat (KS 599). 3. Orak, ekim biçme zamanı 4. Orak, ekin vb. biçme işi (KTS 1663-1664).

Kzk. *oraq* 1. Orak 2. Ekin biçme zamanı (KAZTTS 44).

Bşk. *uraḳ* 1. Orak 2. Ekin biçme işi (BŞKTS 660).

Kaz. Tat.*uraḳ* 1. Orak 2. Ekin biçme (KZTTTS 517).

Krçmlkr. *oraḳ* 1. Orak 2. Orak mevsimi, ekin biçme zamanı (KMTS 283).

Kmk. *oraq* 1. Orak 2. Ekin biçme, hasat, biçim, hasat zamanı (KMKTS 215).

Krm. Tat. *oraq* 1. Tırpan 2. Orak (KTTRS 244). 3. Hasat; ~ vaḳtı Hasat zamanı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1524).

Krym. *oraq* Orak, ekin (KKTS 316).

Kkp. *oraq* 1. Ekin, ot vb. şeyleri kesmek için kullanılan eğri alet, orak. 2. Ekin veya ot biçme işi (KRKLPKTS 428).

Nog. *orak* Orak (NRS 249).

Eski Türkçede *orġaḳ* "orak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "orak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "orak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "ekin biçme işi, hasat", Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "ekin biçme zamanı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. orda "Belediye, köy yeri" (KıpTS 205).

ET. *ordo* Şehir; hakanın oturduğu şehir, saray (EDPT 203).

Krg. *ordo* 1. *tar*. Hanın karargahı, bir asilzadenin karargahı, belli-başlı bir adamın muhteşem obası 2. İn 3. Kırgızların kumar mahiyetinde olan aşık oyunudur ki, bu oyun hanın karargahını ele geçirmek için olan savaşı temsil eder (KS 598). 4. Merkez, bir işin yoğun yapıldığı yer 5. Merkez, belirli bir yerin ortası. 6. Başkent 7. Çadır (KTS 1660).

Kzk. *orda* 1. Orta Çağ'da göçebe devletlerin yönetim merkezi, idare edildiği yer 2. *mec*. Bilim ve kültür merkezi 3. *mec*. Saray (KAZTTS 445).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *orda / urda* 1. Cengiz Han'ın devletinden sonra meydana gelen devletler 2. Han şehri (KZTTTS 518). 3. Göçebe kabileler topluluğunun adı (TTAS III, s. 313 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 252).

Krçmlkr. *orda* Karargah, ordu (KMTS 283).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *orda* 1. Yaşanılan yer, mekan, yurt. 2. Kara çadır (KKLPKTS 429).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ordo* "şehir; hakanın oturduğu şehir, saray" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "belediye, köy yeri" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "karargah, saray, şehir, yurt" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "karargah", Kırgız ve Karakalpak Türkçesinde "çadır", Kırgız Türkçesinde "in; Kırgızların kumar mahiyetinde olan karargahını ele geçirmek için aşık oyunu; merkez, bir işin yoğun yapıldığı yer; merkez, belirli bir yerin ortası", Kazan-Tatar Türkçesinde "Cengiz Han'ın devletinden sonra meydana gelen devletler; göçebe kabileler topluluğunun adı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. orman "Orman, koru, nebat ve ağaç kümesi" (KıpTS 205).

ET.-ø

Krg. *ormon* Orman (KS 599).

Kzk. *orman* Orman (KAZTTS 446).

Bşk. *urman* Orman (BŞKTS 662).

Kaz. Tat. *urman* 1. Orman (KZTTTS 519). 2. Orman ile ilgili. 3. Ormanda olan. 4. Ormanda yetişen, yaşayan. 5. Yapı işlerinde vb. malzeme olarak faydalanmak için kesilen ağaçlar. 6. *mec.* Büyüyüp yükselen çok sayıda şey (TTAS III, s. 313 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 333).

Krçmlkr. *orman* 1. Slav halkından olan 2. Orman (KMTS 283).

Kmk. *orman* Orman; koru (KMKTS 216).

Krm. Tat. *orman* Orman (KTTRS 245).

Krym. *orman* Orman (KKTS 317).

Kkp. *orman* Orman (KKLPKTS 430).

Nog. *orman* Orman (NRS 250).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *orman* "orman, koru, nebat ve ağaç kümesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "orman" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "orman ile ilgili; ormanda olan; ormanda yetişen, yaşayan; yapı işlerinde vb. malzeme olarak faydalanmak için kesilen ağaçlar; büyüyüp yükselen çok sayıda şey" ve Karaçay-Malkar Türkçesinde ad aktarmasıyla "Slav halkından olan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ormanlıḳ "Ormanlık" (KıpTS 205).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *ormandıq* Ormanlık (yer) (KAZTTS 446).

Bşk. *urmanlıḳ* Ormanlık (BŞKTS 663).

Kaz. Tat. *urmanlıḳ* Ormanlık, ormanla kaplı yer (KZTTTS 520).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *ormanlıq* Orman, ormanlık yer (KMKTS 216).

Krm. Tat. *ormanlıq* Orman (ile ilgili) (KTTRS 244).

Krym.-ø

Kkp. *ormanlıq* Ormanlık, ağacı çok olan yer (KKLPKTS 430).

Nog. *ormanlık* Ormanlık alan (NRS 250).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ormanlıḳ* "ormanlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ormanlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. orta "Orta" (KıpTS 205).

ET. *orta, ortu* Orta (EDPT 203).

Krg. *orto* 1. Orta 2. Orta halli (KS 600). 3. Orta, başlangıcı ile bitimi arasında eşit uzaklıkta olan süre 4. Orta, bir şeyin eşit olarak ayrılabileceği bölüm. 5. Orta, ne uzun, ne kısa, midi. 6. Orta, ne büyük, ne küçük, orta büyüklükte (KTS 1666).

Kzk. *orta* 1. Orta, yarı 2. Yarısı, ortası (zaman). 3. Belli bir şeyin ortası, merkezi, odağı 4. Ortam, çevre (KAZTTS 446). 5. Orta halli (KAZS 212).

Bşk. *urta* 1. Orta 2. Meselenin dikkat merkezi 3. Puan değerindeki orta not 4. Sıradan, vasat 5. Orta halli köylü (BŞKTS 663).

Kaz. Tat. *urta* 1. Orta 2. Meselenin dikkat merkezi 3. Puan değerindeki orta not 4. Sıradan, vasat 5. Orta halli köylü (KZTTTS 520). 6. Bir vaktin başı ile sonu arasındaki kısmı. 7. Bir şeyin gelişiminde, devamında başı ile sonu arasındaki vakit. 8. sf. Kendi özellikleri yönünden iki değer arasındaki (büyük ile küçük, uzun ile kısa, yaşlı ile genç, iyi ile kötü vb. arasındaki). (TTAS III, s. 315 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 334).

Krçmlkr. *orta* Orta (KMTS 283).

Kmk. *orta* Orta; ortadaki, ortanca (KMKTS 216).

Krm. Tat. *orta* Orta (KTTRS 244).

Krym. *orta* Orta (KKTS 317).

Kkp. *orta* 1. Bir şeyin ortası, ara 2. Yarım, bir şeyin yarısı (KKLPKTS 431).

Nog. *orta* 1. Orta, iç 2. Merkez, merkezî (NRS 251).

Eski Türkçede *orta, ortu* "orta" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "orta" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "orta" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "orta halli", Kırgız, Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "yarısı, ortası (zaman).", Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kendi özellikleri yönünden iki değer arasındaki", Kazan-Tatar Türkçesinde "vasat", Karakalpak Türkçesinde "yarım, bir şeyin ortası", Kazak ve Nogay Türkçesinde "belli bir şeyin ortası, merkezi, odağı", Başkurt Türkçesinde "meselenin dikkat merkezi", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "puan değerindeki orta not" anlamında genişlemiştir

Kıp. ortaça, ortançı "Ortancı" (KıpTS 205).

ET. *orton* Ortanca, orta, orta …, orta derecede, ara … (EDPT 515).

Krg. *ortonçu* Ortanca, yaş bakımından üç kardeşin büyüğü ile küçüğü arasında bulunan (KTS 1668).

Kzk. *ortaşa* Orta derece, normal, ne iyi ne kötü, vasat (KAZTTS 447).

Bşk. *urtasa* 1. Orta kararda, orta düzeyde 2. Sıradan, vasat 3. Tipik (BŞKTS 663).

urtansı Ortanca çocuk (BŞKTS 663).

Kaz. Tat. *urtaça* 1. Sıradan, vasat 2. Orta, ortaca 3. Tipik 4. Zayıf ile iyi arasında orta düzeyde not (KZTTTS 520).

Krçmlkr. *ortançı* Ortanca (KMTS 283).

Kmk. *ortançı* Ortanca (erkek veya kız evlat vb.) (KMKTS 216).

Krm. Tat. *ortancı* Ortanca (KTTRS 244).

Krym. *ortancı* Ortanca (KKTS 317).

Kkp. *ortaşa* Ne iyi ne de kötü, orta, orta hallice (KKLPKTS 431).

Nog. *ortanşı* Ortanca (yaş anlamında); ortanşı yası onun ortanca oğlu (NRS 251).

ortaşa Orta, orta dereceli (ölçü, kalite olarak); meyan (NRS 251).

Eski Türkçede *orton* “ortanca, orta, orta …, orta derecede, ara …” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “ortancı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “ortanca” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde “sıradan, vasat”, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “tipik”, Kazak, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “orta kararda, orta düzeyde” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ortaḳ, ortar “Ortak” (KıpTS 205).

ET. *ortak* Ortak (EDPT 205).

Krg. *ortok* 1. Dost, arkadaş 2. Mahsulün bir kısmını alan, ortakçı (KS 600).

Kzk. *ortaq* 1. Şerik, hissedar, ortak, müşterek 2. Şirket, kumpanya, ortaklık (KAZTTS 446).

Bşk. *urtaḳ* 1. Ortak, genel 2. Ortak, birlikte yapılan 3. Birkaç kişinin ortakça sahip olduğu, yarı yarıya 4. Dünürlerin birbirlerine hitabı (BŞKTS 663).

Kaz. Tat. *urtaḳ* 1. Ortak, genel 2. Ortak, birlikte yapılan 3. Birkaç kişinin ortakça sahip olduğu, ortak, yarı yarıya (KZTTTS 521). 3. Birçok kişiyi ya da bütün kişileri ilgilendiren, sahibi tek olmayan. 4. Biri ile benzer, aynı; başka birine ya da bir şeye de has olan. 5. zf. Denk, yarı yarıya, tam ortadan (TTAS III, s. 316 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 335).

Krçmlkr. *ortaḳ* Ortak (KMTS 283).

Kmk. *ortaq* 1. Ortak, müşterek 2. *ekon*. Toprağı ortaklaşa işleme (KMKTS 217).

Krm. Tat. *ortaq* Ortak, şerik (KTTRS 244).

Krym. *ortaq* Ortak (KKTS 317).

Kklpk. *ortaq* 1. Ortak, beraber 2. Denk, aynı (KKLPKTS 431).

Nog. *ortak* Ortak, umumî, müşterek, genel; ortaklık (NRS 251).

Eski Türkçede *ortak* “ortak” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “ortak” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “ortak, müşterek” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kumuk Türkçesinde ekonomi alanında

terimleşerek "toprağı ortaklaşa işleme", Kazak Türkçesinde "şirket, kumpanya, ortaklık", Başkurt Türkçesinde "birkaç kişinin ortakça sahip olduğu, yarı yarıya; dünürlerin birbirlerine hitabı", Kazan-Tatar Türkçesinde "birkaç kişinin ortakça sahip olduğu, ortak, yarı yarıya; birçok kişiyi ya da bütün kişileri ilgilendiren, sahibi tek olmayan; biri ile benzer, aynı; başka birine ya da bir şeye de has olan; denk, yarı yarıya, tam ortadan" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ortaḳlıḳ "Ortaklık" (KıpTS 205).

ET. *ortaklık* Ortaklık (DTS 371).

Krg. *ortoluk* 1. Ortak, ortak kullanılan 2. Ortak, birden fazla kimseyi veya nesneyi ilgilendiren (KS 1667).

Kzk. *ortaqtıq, ortaqtastıq* Ortaklık, müşareket, iştirak, katılım (KAZTTS 446).

Bşk. *urtaḳlıḳ* Orta taraf, benzer taraf, benzer nokta, ortaklık; birleşme (BŞKTS 663).

Kaz. Tat. *urtaḳlıḳ* 1. Ortaklık, ortak olma 2. Benzerlik, yakınlık (KZTTTS 521).

Krçmlkr. *ortaḳlıḳ* Ortaklık (KMTS 283).

Kmk. *ortaqlıq* Birlik; ortaklık (KMKTS 217).

Krm. Tat. *ortaqlıq* Ortaklık (KTTRS 245).

Krym. *ortaqlıq* Ortaklık (KKTS 317).

Kkp. *ortalıq* Ortak, herkesle ilgili (KKLPKTS 431).

Nog. *ortalık* Orta, merkez; ortalık, merkezî (NRS 251).

Eski Türkçede *ortaḳlıḳ* "ortaklık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ortaklık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ortaklık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oru "Mahzen, hububat anbarı" (KıpTS 205).

ET. *oru* Toprağa kazılmış bir depolama çukuru (EDPT 197).

Krg. *or* 1. Çukur, hendek 2. Or iyrek: cez tumşuk (bk. tumşuk). aksamından biridir (Tumşuk: Gaga, hayvan suratı; hayvan burunu; hortum) (KS 598, 759).

Kzk. *or* 1. Derin, çukur, hendek 2. Siper 3. İri, büyük (KAZTTS 444).

Bşk. *ur* 1. Hendek, çukur 2. Siper (BŞKTS 660).

Kaz. Tat. *ur* 1. Düşmndan korunmak için açılan hendek ve siperlik, toprak tabya düzeni 2. Dik uçurumu olan ırmak 3. Derin çukur (KZTTTS 517). 3. Yapay dere, kanal (TTAS III, s. 310 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 332).

Krçmlkr. *uru* 1. Kuyu, çukur 2. Hububat ya da patates saklamak için açılmış kuyu (KMTS 372).

Kmk. *or* Hendek, su yolu (KMKTS 215).

Krm. Tat. *uru* 1. Tahıl kuyusu 2. Mahzen (KTTRS 361).

Krym. *or* Oyuk (KKTS 316).

Kkp. *or* Kazılmış yer, çukur (KKLPKTS 428).

Nog. *or* Kanal, su yolu; hendek, çukur (NRS 249).

Eski Türkçede *oru* "toprağa kazılmış bir depolama çukuru" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "mahzen, hububat anbarı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "hububat ya da patates saklamak için açılmış kuyu", Kırım-Tatar Türkçesinde "mahzen" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "çukur, hendek", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "siper", Kazan-Tatar Türkçesinde "derin çukur; yapay dere, kanal" anlamında genişlemiştir.

Kıp. orun, urun "Yer, mahal" (KıpTS 206).

ET. *orun* Yer, makam (EDPT 233).

Krg. *orun* 1. Yer, mahal; ordu (bazen oordu). 2. Yatak (KS 601). 3. Yer, görev, makam 4. Kontenjan, bir kuruluşun seçip almakta yararlanabileceği sayı miktarı 5. Ödül sırası (KTS 1668).

Kzk. *orın (orını).* 1. Yer, mekan 2. Mevki, makam 3. *mec.* Önem, hususiyet, özellik (KAZTTS 447).

Bşk. *urın* 1. Yer, mevki 2. İşte erişilen derece, rütbe 3. Edebi bir eserin metnindeki parça, bölüm 4. Bagajdaki her bir parça 5. Yatak, döşek (BŞKTS 662).

Kaz. Tat. *urın* 1. Yer, mevki 2. Meydan 3. Taşra 4. İşte erişilen derece 5. Bagajdaki her bir parça 6. Yatak, döşek 7. Sebep, esas (KZTTTS 518). 8. Merkezden dışarıda olan bölge, kuruluş; yerel kuruluşlar. 9. urında. Yerel kuruluşlarda. 10. Bir şeyin ayrı bir kısmı, yeri. 11. Kitabın, edebî eserin, müzikal eserin, piyesin ayrı bir kısmı, bölümü. 12. Süreli olarak ya da sürekli çalışılan yer. 13. Yer, kadro. 14. Bir şeyin izinin kaldığı yer. 15. Bir iş için özel hazırlanan şeyler topluluğu. 16. urında, urınga. Bir şeyi yapması gerektiği hâlde onu yapmadan başka işi yapmayı bildirir. 17. urınına. 1). Biri ya da bir şey yerine. 2). Birini ya da bir şeyi başka biri veya bir şey ile karşılaştırırken kullanılır: gibi, benzer (TTAS I, s. 317 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 333).

Krçmlkr. *orun* 1. Yer, mevki 2. Yatak (KMTS 283).

Kmk. *orun* 1. Yer 2. Yatak 3. Edat görevinde kullanılır ornuna bir şeyin yerine; bir şeye karşılık, mukabil, karşılık olarak, mukabil olarak; birinin veya bir şeyin yerine, karşılığında (KMKTS 217).

Krm. Tat. *orın ağ.* 1. Yer, mekân, mevkii; 2. Yatak, döşek (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1526).

Krym. *orun* Yer (KKTS 317).

Kkp. *orın* 1. Yer, mekan 2. Hal, durum; tertip, sıra 3. Boş yer, boş mekan 4. İş yeri (KKLPKTS 430).

Nog. *orın* 1. Yer; onıŋ ornı onun yeri 2. Askerlik yapılan yer, birlik 3. Yer, yatak; orın saluv yatak salmak (NRS 251).

Eski Türkçede *orun* "yer, makam" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yer, mahal" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yer, makam, mevki" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. osal, usal "Tembel, ihmalkâr" (KıpTS 206, 294).

ET. *osal* Tembel, gevşek (EDPT 307).

Krg. *osol* Kötü, fena zayıf (KS 601).

Kzk. *osal* Dayanıksız, güçsüz, zayıf, gevşek (KAZTTS 447).

Bşk. *uśal* 1. Acımasız, kötü 2. Düşmanca 3. Yaramaz çocuk, kötü huylu 4. Edepsiz (BŞKTS 664).

Kaz. Tat. *usal* 1. Acımasız, kötü 2. Düşmanca 3. Yaramaz çocuk, kötü huylu 4. Edepsiz 5. Zor (KZTTTS 521). 6. *mec.* İğneleyici söz hakkında. 7. Gagalayan, ısıran, tepen (kuşlar, hayvanlar hakkında). 8. *mec. kon*. Acı, zehir gibi, çok sert. 9. *mec.* Acımasız, çetin. 10. *is.* Kötü kişi (hırsız, serseri). (TTAS III, s. 319 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 335).

Krçmlkr. *osal* Kötü, fena, işe yaramaz, kalitesiz, değersiz (KMTS 283).

Kmk. *osal* 1. Zayıf, kuvvetsiz; donuk, cansız, sönük; hafifçe, gevşekçe; donuk bir şekilde, soluk bir şekilde, sönük bir şekilde, cansız, cansızca 2. İradesi zayıf, iradesiz, zayıf karakterli 3. Ciddi, vahim, ağır, tehlikeli, korkulu (hastanın durumu hak.). 4. Zayıf, gevşek; hazırlıksız 5. Berbat, pis, kötü; önemsiz, ehemmiyetsiz, şöyle böyle, bayağı, kalitesiz, değersiz; kötü şekilde, fena surette, fena, pis, berbat (KMKTS 217).

Krm. Tat. *osal* 1. Kötü (KTTRS 245). 2. Zayıf, güçsüz (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1532).

Krym. *osal* Tembel (KKTS 318).

Kkp. *osal* Osal emes *sf.* Güçsüz değil; aşağı değil; eksik değil, az değil (KKLPKTS 431).

Nog. *osal* 1. Zayıf, zayıflamış 2. Dayanıksız, güçsüz 3. Bozuk, kötü; berbat, iğrenç 4. Zalim (NRS 252).

Eski Türkçede *osal* "tembel, gevşek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tembel, ihmalkâr" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim Türkçesinde "tembel" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korurken çağdaş Kıpçak lehçelerinde "kötü, fena, dayanıksız" açıklamasıyla anlam kötüleşmesine uğramıştır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. osrak “Osurgan, çok osuran” (KıpTS 206).

ET.-ø

Krg. *oosurak avm.* Sık sık yellenen kimse (KS 596).

Kzk. *osıraq* Osuruklu (KAZTTS 448).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *osraḳ* 1. Osuruk, yelli. 2. *mec.* Gevezelik, dırdır (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1532).

Krym. *osıraq* Çalışmaya elverişli olmayan (KKTS 318).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *osrak* “osurgan, çok osuran” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar Türkçesinde “sık sık yellenen kimse” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde “gevezelik, dırdır” ve Karayim Türkçesinde “çalışmaya elverişli olmayan” anlamlarıyla başka anlama geçmiştir.

Kıp. osruḳ “Osuruk” (KıpTS 206).

ET. *osruḳ* Osuruk (EDPT 250).

Krg. *oosurak* Sık sık yellenen kimse (KS 596).

Kzk. *osırık* Osuruk (Oba, 2019, s. 451).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *osuraq* Osuruk (KMKTS 217).

Krm. Tat. *osraḳ* 1 (halk dili). Osuruk, yelli. 2. *mec*. Gevezelik, dırdır (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1532).

Krym. *osıraq, osuraq* Osuruk (KKTS 318).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *osruḳ* "osuruk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "osuruk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "osuruk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "gevezelik, dırdır" anlamında genişlemiştir.

Kıp. oş, uş 1 "İşte" (KıpTS 206).

ET. *oşu* o (EDPT 254).

Krg. *oşo* öteki, şu (KS 602).

Kzk. *osı* Bu, şu (KAZTTS 448).

Bşk. *oşbu, oşo* Şu, işte bu, işte şu (BŞKTS 454).

Kaz. Tat. *oşbu* Şu, işbu (KZTTTS 367).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *uşbu* İşbu, bu (KKTS 441).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *oşu* "o" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *oş, uş* 1 "işte" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "bu, işte, şu, işbu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oşal, oşol “İşte o (zamir).” (KıpTS 206).

ET. *oşol* İşte, tam bu; bu, şu (EDPT 254) (EUES 516).

Krg. *oşol* O, işaret sıfatı (KTS 1671).

Kzk. *sol* Bu, şu (KAZTTS 512).

Bşk. *oşbu, oşo* Şu, işte bu, işte şu (BŞKTS 454).

şul 1. Şu 2. Bu (BŞKTS 568).

Kaz. Tat. *oşbu* Şu, işbu (KZTTTS 367).

şul 1. Şu 2. Bu (KZTTTS 436).

Krçmlkr. *şol* şu (KMN: 111 akt. Ceylan, 2022: 147).

Kmk. *şol, şo* İşaret zamiri ve sıfat şo yerde orada (KMKTS 312).

Krm. Tat. *şol, şu* 1. Şu (KTTRS 324). 2. O (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1872).

Krym. *şol* Bu (KKTS 387).

Kkp. *sol* “O, şu, bu” anlamlarında kullanılan işaret zamiri (KKLPKTS 511).

Nog. *sol* O, o kendisi (NRS 302).

Eski Türkçede *oşol* (<oş+ol). “işte, tam bu; bu, şu” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “işte o (zamir).” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “şu (işaret sıfatı).” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oşbu “İşbu” (KıpTS 206).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *oşbu, oşo* Şu, işte bu, işte şu (BŞKTS 454).

Kaz. Tat. *oşbu* Şu, işbu (KZTTTS 367).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *uşbu* İşbu, bu (KKTS 441).

Kkp. *oşbu* İşbu, bu (KKLPKTS 431).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde *oşbu* "işbu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "şu, işbu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ot II "1. Ot, yabani bitki; **oṭ** Ot, yabani bitki 2. Tıbbi ot, ilaç"(KıpTS 206).

ET. *ot* Ot, bitki; ilaç (EDPT 373).

Krg. *ot* Ot (KS 602).

Kzk. *ot* Ot (KAZTTS 448).

Bşk. *ut* Ot; bitki (BŞKTS 664).

Kaz. Tat. *ot* is. esk. bk. ülen[39] (TTAS III, s. 320 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 717).

Krçmlkr. *ot* 1. Zehir 2. Ot (KMTS 284).

Kmk. *ot* 1. Ot 2. Zehir (KMKTS 218).

Krm. Tat. *ot* 1. Ot (KTTRS 245). 2. Zehir 3. Öd; safra (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1535).

Krym. *ot* Ot (KKTS 318).

Kkp. *ot* Ot, yeşil veya kuru ot (KKLPKTS 431).

Nog. *ot* Ot, çim; ot basuv ot basmak (ekinler için) (NRS 252-253).

Eski Türkçede *ot* "ot, bitki; ilaç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ot, yabani bitk; tıbbi ot, ilaç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ot, bitki" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak

[39] ülen "Yumuşak, yeşil gövdeli tek yıllık bitki." (TTAS III, s. 730 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 717).

Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "zehir", Kırım-Tatar Türkçesinde "öd, safra; zehir" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. otaçı, otçı "Tabip, hekim" (KıpTS 206).

ET. *otaçı* Tabip, hekim (EDPT 44).

Krg. *otooçu* Ekini zararlı otlardan ayıklayan (KS 602).

Kzk. *otaşı* Sınıkçı, kırıkçı, çıkıkçı (KAZTTS 449).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *utavçı* Zararlı otları ayıklayan (KZTTTS 522).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *otacı* Otçu (bitkilerle hastalıkları iyileştiren). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1535).

Krym.-ø

Kkp. *otawşı* 1. Yabani otları temizleyen kişi. 2. *ağ.* Kıran, yok eden (KKLPKTS 432).

Nog.-ø

Eski Türkçede *otaçı* "tabip, hekim" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tabip, hekim" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazan-Tatar, Kırgız Türkçesinde "zararlı otları ayıklayan", Kazak Türkçesinde ise "sınıkçı, kırıkçı, çıkıkçı" açıklamasıyla yan anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. otaḳ "Çadır, kırdaki vatan" (KıpTS 206).

ET. *otaġ* Çadır, ev (EDPT 46).

Krg. *otoo* Yaylaya aldıkları küçük, sefer obası (çadırı) (KS 602).

Kzk. *otav* 1. Evlenen kimsenin kurduğu yeni yuva 2. Kazak Türklerinin milli oyunlardan biri olan "dokuz kumalak" (dokuz taş). oyununda taşların konulduğu yer (KAZTTS 449).

Bşk. *utav* Hafif ve küçük çadır, otağ (BŞKTS 664).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *otov* 1. Oda 2. Yeni gelin için hazırlanan oda (KMTS 284).

Kmk. *otaw* 1. Kocanın evinde geline verilen zengin süslemeli oda 2. Zengin süslemeli oda (KMKTS 218).

Krm. Tat. *otav* Otlak, mera (KTTRS 245).

Krym.-ø

Kkp. *otaw* Otağ, çadır (KKLPKTS 432).

Nog.-ø

Eski Türkçede *otaġ* "çadır, ev" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çadır, kırdaki vatan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde "çadır" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime Kazak Türkçesinde "evlenen kimsenin kurduğu yeni yuva; Kazak Türklerinin milli oyunlardan biri olan "dokuz kumalak" (dokuz taş). oyununda taşların konulduğu yer", Karaçay-Malkar Türkçesinde "oda; yeni gelin için hazırlanan oda, Kumuk Türkçesinde "kocanın evinde geline verilen zengin süslemeli oda; zengin süslemeli oda", anlamında yakın bir anlama geçmiştir.

Kıp. otlaġ, otlaḳ "Otlak, mera" (KıpTS 206).

ET. *otlag, otlak* Otlak (EUES 517).

Krg. *ottok* Hayvanların otlayabileceği, yiyebileceği (KTS1675).

Kzk. *ottak* Otluk, ot olan yer (KTAS 541b akt. Oba, 2019, s. 452).

Bşk. *utlav, utlaḳ* Mera, otlak, hayvanların otlatıldığı yer (BŞKTS 665).

Kaz. Tat. *utlav* Otlak (KZTTTS 523).

Krçmlkr. *otlav* Çayır, mera, otlak (KMTS 284).

Kmk. *otlaw* 1. Otlamaq'tan iş is. 2. Otlak, yaylak, mera (KMKTS 218).

Krm. Tat. *otav* Otlak, mera (KTTRS 245).

Krym. *otar* Otlak (KKTS 318).

Kkp. *otlaq* Otlak, hayvan otlatılan yer (KKLPKTS 433).

Nog. *otlak* Otlak, mera, yaylak (NRS 253).

Eski Türkçede *otlag, otlak* "otlak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "otlak, mera" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "otlak, mera" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. otlı "Otlu" (KıpTS 206).

ET. *otluġ* Otlu (EDPT 55).

Krg. *ottu* Hayvanları otlatmak için elverişli, bol bitkili, otlu (yer) (KTS 1675).

Kzk. *ottı* Otu bol, otlu (KAZTTS 449).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *otlu* Otla kaplı, otlu (KMKTS 218).

Krm. Tat. *otlu* Otlu (KTTRS 245).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *otlı* Otlu, yaban otları olan (yer) (NRS 253).

Eski Türkçede *otluġ* "otlu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "otlu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "otlu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. otluḳ I "Yiyecek" (KıpTS 206).

ET. *otluḳ* Yemlik, ahır (EDPT 55).

Krg.-ø

Kzk. *ottıq* Hayvanlara ot verilen yer, ahır (Oba, 2019, s. 453).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *utlıḳ* Hayvan yemliği, otluk, ahır yemliği, yalak (KZTTTS 523).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *otluq* Yemlik, hayvan yemliği (KMKTS 218).

Krm. Tat. *otlu otluḳ* 1. Otluk. 2. *bot.* Çim, çimen. 3. Yemlik, ahır yemliği (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1537).

Krym. *otluq* Yemlik (KKTS 318).

Kkp.-ø

Nog. *otlık* Ahır (hayvanlar için örülmüş yer) (NRS 253).

Eski Türkçede *otluḳ* "yemlik, ahır" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yiyecek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "yemlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Nogay Türkçesinde "ahır", Kırım-Tatar Türkçesinde "çim, çimen; yemlik, ahır yemliği" anlamında genişlemiştir.

Kıp. otluḳ II "Çakmak" (KıpTS 206).

ET. *ootlug* Ateşle, ateş, ateşli (EUES 512).

Krg. *ottuk* Çakmak (KS 603).

Kzk. *ottıq* Ocakta ateşin yakıldığı yer (KAZTTS 449).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *utlıḳ* Semaver altında ateş biriktirilen yer, ateşlik (KZTTTS 523).

Krçmlkr. *otluḳ* Çakmak (KMTS 284).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *otlık* Çakmak taşı (NRS 253).

Eski Türkçede *ootlug* "ateşle, ateş, ateşli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çakmak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "çakmak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar Türkçesinde "ateşin yakıldığı, biriktirildiği yer" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. otraç "Ada" (KıpTS 206).

ET. *otrug* Ada (EUES 518).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *utrav* Ada (BŞKTS 665).

Kaz. Tat. *utrav* 1. Ada 2. Çevredekilerden ayrı duran öbek (KZTTTS 523).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *otraş, oturaş, oturış, oturuş* Ada (KKTS 318).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *otrug* "ada" biçiminde yer alan kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde "ada" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "ada" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "çevredekilerden ayrı duran öbek" anlamında genişlemiştir.

Kıp. otraḳ, otraş, otruḳ, oturaḳ, oturġu "Oturak, oturulacak yer" (KıpTS 206).

ET. *olurgu* Yer, oturacak yer (EUES 507).

Krg. *olturguç* İskemle, sandalya (KS 590).

Kzk. *otırğış* İskemle, tabure (KAZTTS 449).

Bşk. *ultırġıs* Sandalye, oturak (BŞKTS 657).

Kaz. Tat. *utırġıç* 1. Oturacak yeri, oturak kısmı, sandalye, iskemle, tabure 2. Kütük 3. Makam, koltuk (KZTTTS 522).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *olturuş* 1. Olturmaq'tan iş is. 2. Poz, duruş, vaziyet; oturma durumu alma; oturuş (KMKTS 213).

Krm. Tat. *oturğıç* Sıra, peyke, bank, iskemle (KTTRS 245).

Krym. *otraş, oturaş, oturış, oturuş* 1. Tabure 2. İskemle (KKTS 319).

Kkp. *otırğış* 1. Oturak, tabure, sandalye 2. İyi oturan, oturmaya karşı dayanaklı (KKLPKTS 432).

Nog. *oltırġıç* Sandalye (Atay, 1998, s. 290).

Eski Türkçede *olurgu* "yer, oturacak yer" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "oturak, oturulacak yer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "oturak, iskemle, tabure, sandalye" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "kütük; makam, koltuk", Kumuk Türkçesinde "poz, duruş, vaziyet; oturma durumu alma; oturuş" ve Karakalpak Türkçesinde "iyi oturan, oturmaya karşı dayanaklı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. otuz, oṭuz "Otuz (sayı)." (KıpTS 206, 207).

ET. *otuz* Otuz (EDPT 74).

Krg. *otuz* Otuz (KS 603).

Kzk. *otız* Otuz (KAZTTS 449).

Bşk. *utıź* Otuz (BŞKTS 665).

Kaz. Tat. *utız* Otuz (KZTTTS 523).

Krçmlkr. *otuz* otuz (KM II: 482 akt. Ceylan, 2022:147).

Kmk. *otuz* Otuz (KMKTS 218).

Krm. Tat. *otuz* Otuz (KTTRS 246).

Krym. *otuz* Otuz (KKTS 319).

Kkp. *otız* Otuz sayısı (KKLPKTS 432).

Nog. *otız* Otuz (NRS 253).

Eski Türkçede *otuz* "otuz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "otuz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "otuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ovdarı "Yere, sırtüstü" (KıpTS 207).

ET.-ø

Krg. *oodaruu* 1. Devirme 2. Terceme, çevirme (bir lisandan diğer bir lisana) (KS 595).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde *ovdarı* "yere, sırtüstü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde "devirme" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki

anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "terceme, çevirme (bir lisandan diğer bir lisana). " anlamında genişlemiştir.

Kıp. ovulduḫ "Balık yumurtası" (KıpTS 207).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *uvıldırıq* 1. Balık yumurtası 2. Havyar (KAZTTS 614).

Bşk. *ıvıldıḳ* Balık yumurtası (BŞKTS 243).

Kaz. Tat. *uvıldıḳ* Balık yumurtası, havyar (KZTTTS 524).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *uwıldırıq* Balık yumurtası, havyar (KKLPKTS 627).

Nog. *uvıldık* Havyar (NRS 379).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde *ovulduḫ* "balık yumurtası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "balık yumurtası, havyar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oy I "Vadi" (KıpTS 207).

ET. *oy* Çukur, oyuk (EDPT 265).

Krg. *oy* Alçak yer, çukur, kazan şeklindeki vadi, hufre (KS 603).

Kzk. *oy* Çukur yer (KAZTTS 435).

Bşk. *uya* Yar, iki dağ arasındaki çukur (BŞKTS 665).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *uya* Tohum ekmek için açılan çukur (KKLPKTS 627).

Nog. *oy* Aşağı/alçak yer; çukur, oyuk (NRS 241).

Nog. *uya* Oyuk, çukur (NRS 386).

Eski Türkçede *oy* "çukur, oyuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "vadi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "çukur" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "tohum ekmek için açılan çukur" anlamında genişlemiştir.

Kıp. oya, oyu "Oya, işleme" (KıpTS 207).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *oyu* Nakış, desen, motif (KAZTTS 450).

oyuv Nakış, işleme, desen (KAZS 214).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *oyuv* Nakış, işleme, motif (KMTS 285).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *oya* Oya (KTTRS 246).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde *oya, oyu* "oya, işleme" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "oya, nakış, işleme" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oyın, oyun “Oyun” (KıpTS 207).

ET. *oyun* Oyun, eğlence (EDPT 274).

Krg. *oyun* 1. Oyun, eğlence, şaka (KS 605). 2. Oyun, sahnede gösterilen eser, piyes 3. *spr.* Oyun, yarışma 4. Oyun, hile, entrika 5. Oyun, kumar (KTS 1684).

Kzk. *oyın* 1. Eğlence, oyun 2. Şaka (KAZTTS 437).

Bşk. *uyın* 1. Oyun 2. Spor oyunları 3. Tatbikat 4. Çiftleşme döneminde erkek kuşların dişi kuşlara yaptıkları kur 5. Çalgı 6. İskambil oyununda diğer kartları alabilen en büyük kart (BŞKTS 666).

Kaz. Tat. *uyın* 1. Oyun 2. Spor oyunu, müsabaka 3. Çalgı çalma 4. Sahne oyunu, piyes 5. Kağıt oyunu 6. Entrika 7. Işık oyunu 8. Latife, şaka 9. Harp oyunu, askeri tatbikat (KZTTTS 525). 10. Keyiflenmek, vakit geçirmek için olan meşguliyet, zıttı: iş, hizmet. 11. *seyr.* Bu (Spor için). amaç için kullanılan eşyalar topluluğu. 12. *sf.* Oyun için belirlenen. 13. Sahnede özel bir rolü oynama. 14. Kart oyununda en büyük sayılan ve istediği kartı alan kart türü (TTAS III, s. 295 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 337).

Krçmlkr. *oyun* 1. Oyun 2. Haylazlık, yaramazlık (KMTS 285).

Kmk. *oyun* 1. Oyun 2. Parti (herhangi bir oyunda). 3. *mec*. Hile, aldatma, hilekarlık, düzen, dolap; yaramazlık (KMKTS 219).

Krm. Tat. *oyun* 1. Oyun (KTTRS 246). 2. Dans, oyun havası oyunu . Gösterim. 4. *mec.* Oyun, hile, yalan (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1545).

Krym. *oyın, oyun* 1. Oyun 2. Müzik 3. Çalgı (KKTS 320).

Kkp. *oyın* 1. Oyun 2. Eğlence 3. Oyun, dans, ayak oyunu 4. Alay, şaka 5. Yarış, at yarışı (KKLPKTS 433).

Nog. *oyın* 1. Oyun, eğlence; oyun 2. Şaka, eğlence 3. Dans, oyun (NRS 243).

Eski Türkçede *oyun* “oyun, eğlence” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “oyun” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “oyun” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde “sahne oyunu, piyes”, Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “şaka, eğlence”, Kırgız,

Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde spor alanında terimleşerek "spor oyunları", Kırgız, Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde "oyun, hile, entrika" ve çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. oyınçı "Oyuncu, çalgıçı" (KıpTS 207).

ET. *oyunçı* Müzisyen, çalgıcı, oyuncu (EUES 520).

Krg. *oyunçu* 1. Oyuncu (rakkas), dans eden 2. Artist, aktör, canbaz (KS 606).

Kzk. *oyınşı* Oyuncu, oyuna katılan (KAZTTS 437).

Bşk. *uyınsı* Oyuna katılan kişi, oyun oynayan kişi (BŞKTS 666).

Kaz. Tat. *uyınçı* 1. Oyunçu 2. Çalgıcı, müzisyen 3. Sahne oyuncusu, tiyatrocu (KZTTTS 525). 4. Kumar oyunları ile ilgilenen kişi (TTAS III, s. 296 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 338).

Krçmlkr. *oyuncu* Şakacı, latifeci, maskara (KMTS 285).

Kmk. *oyunçu* 1. Oyuncu 2. *mec.* Şakacı (KMKTS 220).

Krm. Tat. *oyuncı* Oyuncu (KTTRS 247).

Krym. *oynavçı* Oyuncu (KKTS 320).

Kkp. *oyınşı* Oyuncu, oyununu iyi oynayan (KKLPKTS 434).

Nog. *oyınşak* 1. Şakacı 2. Oyuncu (NRS 243).

Eski Türkçede *oyunçı* "müzisyen, çalgıcı, oyuncu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "oyuncu, çalgıcı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "oyuncu", Kazan-Tatar Türkçesinde "çalgıcı, müzisyen" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "artist, aktör, canbaz", Kazan-Tatar Türkçesinde "sahne oyuncusu, tiyatrocu; kumar oyunları ile ilgilenen kişi", Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "şakacı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. oymaḫ, oymaḳ, uymaḳ "Yüzük, dikiş yüzüğü" (KıpTS 207, 296).

ET.-ø

Krg. *oymok* Yüksük (yüzük biçiminde olur) (KS 604).

Kzk. *oymaq* Yüksük (KAZTTS 436).

Bşk. *uymaḳ* Yüksük (BŞKTS 667).

Kaz. Tat. *uymaḳ* Dikiş için kullanılan yüksük (KZTTTS 525).

Krçmlkr. *oymaḳ* Dikiş yüksüğü (KMTS 285).

Kmk. *oymaq* Yüksük (KMKTS 219).

Krm. Tat. *oymaq* Yüksük (KTTRS 246).

Krym. *oymaq* Yüksük (KKTS 320).

Kkp. *oymaq* Dikiş dikilirken parmağa takılan metalden yapılmış yüzük, terzi yüzüğü (KKLPKTS 434).

Nog. *oymaq* Yüzük (NRS 242).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde *oymaḫ, oymaḳ, uymaḳ* "yüzük, dikiş yüzüğü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yüzük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. oynaş, vaynaş "Maşuka, cariye, oynaş" (KıpTS 207, 302).

ET. *oynaş* Oynaş, metres (EDPT 274).

Krg. *oynoş* Maşuka, metres; dost, maşuk (KS 605).

Kzk. *oynas* Oynaş, metres (KAZTTS 436).

Bşk. *uynaş* Zina, nikahsız cinsel ilişki (BŞKTS 667).

Kaz. Tat. *uynaş* 1. Oynaş 2. Zina (KZTTTS 526).

Krçmlkr. *oynavuq* Şuh, oynak (KMTS 285).

Kmk. *oynaş* Sevgili, yavuklu (evlilik dışı), oynaş (KMKTS 219).

Krm. Tat. *oynaş* Oynaş (KTTRS 246).

Krym. *oynaq, oynavuq* Oynak (KKTS 320).

Kkp. *oynas* Oynaş, metres; kadın veya erkeğin nikahsız yaşadığı kişi (KKLPKTS 434).

Nog.-ø

Eski Türkçede *oynaş* “oynaş, metres” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “maşuka, cariye, oynaş” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde “oynaş” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde ise “zina” açıklamasıyla yakın anlama geçerek genişlemiştir.

Kıp. oyov, uyaġ, uyaḫ, uyaḳ, uyanuḳ “Uyanık” (KıpTS 207, 295).

ET. *oḍuġ, oḍoġ* Uyanık (EDPT 47).

Krg. *oygoo* Uyumayan, uyanık bulunan (KS 604).

Kzk. *oyav* 1. Uyanık, ayık 2. *mec.* Sezgi gücü yüksek, çok anlayışlı ve sezgili (kimse), arif (KAZTTS 450).

Bşk. *uyav* 1. Uyuklamayan, uyanık, uykusuz 2. Zeki, sezgisi güçlü (BŞKTS 665).

Kaz. Tat. *uyav* 1. Uyuklamayan, uyanık, uykusuz 2. Zeki, sezgisi güçlü (KZTTTS 524).

Krçmlkr. *uyav* Dikkatli, uyanık (KMTS 374).

Kmk. *uyaw* Uyumamış, uyanık (olan veya bulunan) (KMKTS 357).

Krm. Tat. *uyaḳ* Uyanık (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2148).

Krym. *oyuv* Uyanık (KKTS 320).

Kkp. *oyaw* Uyanık, uyumadan yatan (KKLPKTS 433).

Nog. *uyav* Uyanık, ayık, uyumayan (NRS 386).

Eski Türkçede *oḍuġ, oḍoġ* “uyanık” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “uyanık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “uyanık” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde “zeki, sezgisi güçlü” açıklamasıyla yakın anlama geçerek genişlemiştir.

Kıp. oyuḳ II “Oyulmuş” (KıpTS 207).

ET.-ø

Krg. *oyuk* 1. Oyuk, oyulmuş 2. Oyma, çukur (KS 605).

Kzk. *oyıq* Oyuk (TTKAZTS 411).

Bşk. *uyındı* Oyuntu, oyuk, küçük gedik (BŞKTS 666).

Kaz. Tat. *uyıntı* Oyuntu, oyuk yer (KZTTTS 525).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *oyuluw* Oyulmaq'tan iş is (KMKTS 219).

Krm. Tat. *oyuq* Oyuk (KTTRS 247).

Krym. *oyuq* Oyuk (KKTS 320).

Kkp. *oyıq* Çukur, delik, oyuk (KKLPKTS 433).

Nog. *oyık* 1. Oyuk, çukur; delik, oyulmuş, delinmiş 2. Delik, yarık 3. Mağara, yuva 4. Hayvanların kulağına vurulan damga, nişan (NRS 243).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde *oyuḳ* II "oyulmuş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "oyuk, oyulmuş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "oyma, çukur", Nogay Türkçesinde "delik, yarık; mağara, yuva; hayvanların kulağına vurulan damga, nişan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. oyunçaḳ "Oyuncak, şaka" (KıpTS 207).

ET.-ø

Krg. *oyunçuk* Oyuncak (KS 606).

Kzk. *oyınşıq* 1. Oyuncak 2. *mec*. Basit, kolay (KAZTTS 437).

Bşk. *uyınsıḳ* Oyuncak (BŞKTS 666).

Kaz. Tat. *uyınçıḳ* 1. Oyuncak 2. Oynamak üzere yapılmış, hakiki olmayan 3. Süsleme aksesuarı 4. Önemsiz, küçük şey 5. Başkasının hakimiyetinde yaşayan (KZTTTS 525).

Krçmlkr. *oyunçak* Oyuncak (KMTS 285).

Kmk. *oyunçaq* 1. Oyuncak 2. *mec.* Oyuncak; Oyunçaq bolmaq (birinin elinde). oyuncak olmak (KMKTS 220).

Krm. Tat. *oyuncaq* 1. Oyuncak (KTTRS 247). 2. Eğlence (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1545).

Krym.-ø

Kkp. *oyınşıq* Oyuncak, oynamak için yapılan her türlü şey (KKLPKTS 434).

Nog. *oyınşık* Oyuncak (NRS 243).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihi Kıpçak Türkçesinde *oyunçaḳ* "oyuncak, şaka" anlamındadır. Kelime Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "oyuncak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "basit, kolay", Kazan-Tatar Türkçesinde "oynamak üzere yapılmış, hakiki olmayan; süsleme aksesuarı; önemsiz, küçük şey; başkasının hakimiyetinde yaşayan", Kumuk Türkçesinde "(birinin elinde). oyuncak olmak", Kırım-Tatar Türkçesinde "eğlence" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ozav "Geçmiş" (KıpTS 207).

ET. *ozakı* Önceden zikredilmiş; önceki; eski (EUES 520).

Krg.-ø

Kzk. *oz, oza* geçmiş, evvel (Oba, 2019, s. 557).

Bşk. *uźġan* Geçmiş, önceki, önce olan (BŞKTS 668).

Kaz. Tat-ø

Krçmlkr. *ozġan* Geçmiş, geçen (KMTS 285).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ozġan* (fiil sıfatı). Geçmiş, gitmiş (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1547).

Krym.-ø

Kkp. *ozıq* Öndeki, ilerideki, ileri geçmiş olan; çok iyi (KKLPKTS 435).

Nog. *ozğan* Geçen, eski, mazi (Güllüdağ, 1998, s. 336).

Eski Türkçede *ozakı* "önceden zikredilmiş; önceki; eski" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "geçmiş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "geçmiş, önceki" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. öçeç "Öç, intikam" (KıpTS 209).

ET. *öç* Nefret, öç, kin, öfke, kızgınlık, intikam ateşi (EUES 521).

Krg. *öç* Kin, intikam (KS 606).

Kzk. *öş* 1. Öç, intikam 2. *mec.* Bir şeye karşı duyulan istek, arzu, heves (KAZTTS 463).

Bşk. *üs* Öç, intikam (BŞKTS 674).

Kaz. Tat. *üç* 1. Öç, intikam, kin 2. Bir şeye sevdalı, tutkun (KZTTTS 529).

Krçmlkr. *öç* Kin, hırs, hiddet, garez (KMTS 287).

Kmk. *öç* 1. Öç, intikam 2. Bir şeye meyilli, mail, düşkün, hevesli; istekli, arzulu (KMKTS 221).

Krm. Tat. *oç* Öç (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1492).

Krym. *öç* 1. Öç 2. Düşman 3. Öfke 4. Düşmanlık (KKTS 321).

Kkp. *öş* 1. Öç, kin, intikam; düşman 2. İstek, arzu, heves (KKLPKTS 444).

Nog. *öş* Öç, intikam (NRS 264).

Eski Türkçede *öç* "nefret, öç, kin, öfke, kızgınlık, intikam ateşi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "öç, intikam" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "öç, intikam" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak Türkçesinde "istek, arzu, heves", Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "düşman", Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "bir şeye sevdalı, düşkün" anlamında genişlemiştir.

Kıp. öçü "Tahrik etmek, kışkırtmak" (KıpTS 209).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ojo* Kışkırtma, tahrik, teşvik, itme; fitne (BŞKTS 447).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *öçü* "tahrik etmek, kışkırtmak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Başkurt Türkçesinde "kışkırtma, tahrik, fitne" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihii Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. öd I, öt I "Öd, sıvı safra" (KıpTS 209, 212).

ET. *öt, öd* Öd, safra; kin, hınç (EDPT 35).

Krg. *öt* Öt (safra) (KS 616).

Kzk. *öt* Öd (KAZTTS 462).

Bşk. *üt* Öd (BŞKTS 675).

Kaz. Tat. *üt* 1. Öd, safra kesesi (KZTTTS 533). 2. *mec.* Nefret, öfke; kötülük (TTAS III, s. 735 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 341).

Krçmlkr. *öt* 1. Cesaret 2. Öd, safra (KMTS 289).

Kmk. *öt* Öd, safra (KMKTS 224).

Krm. Tat. *öt* Öd (KTTRS 252).

Krym. *öd, öt* Öd (KKTS 321).

Kkp. *öt* İnsan ve hayvanların vücudunda bulunan sarı yeşil renkli acı su, öd (KKLPKTS 444).

Nog. *öt* Öd, safra (NRS 262).

Eski Türkçede *öt, öd* "öd, safra; kin, hınç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "öd, sıvı safra" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "öd, safra" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "nefret, öfke; kötülük", Karaçay-Malkar Türkçesinde "cesaret" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ödemeklik "Ödeme" (KıpTS 209).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *ödemek* Ödeme (KKTS 321).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ödemeklik* "ödeme" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim Türkçesinde "ödeme" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ödinç, ödünç, ötünç "Ödünç" (KıpTS 209, 213).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ütěs* Ödünç, ödünç verme; borç (BŞKTS 675).

Kaz. Tat. *ütiç* Ödünç (KTLS 673).

Krçmlkr. *öngküç* Ödünç, borç (KMTS 288).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ödünç* Ödünç (KTTRS 249).

Krym. *ödinç, ödünç* Ödünç (KKTS 321).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ödinç, ödünç, ötünç* "ödünç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "ödünç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. öfke, övke "Öfke" (KıpTS 209, 213).

ET. *övke* Öfke (EUES 545).

Krg. *öpkö* Küskünlük, öfke (KS 613).

Kzk. *ökpe* Kırılma, darılma, rencide olma, sitem (KAZTTS 453).

Bşk. *üpke* Öfke (BŞKTS 671).

Kaz. Tat. *üpke* Öfke, nefret (KZTTTS 531).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *öpke* Sitem, serzeniş; güceniklik (KMKTS 223).

Krm. Tat. *öke* Öfke (KTTRS 249).

Krym. *öpke* Öfke (KKTS 325).

Kkp. *ökpe* Öfke, kızgınlık, kin (KKLPKTS 438).

Nog. *öpke* Öfke, keder, üzüntü, küslük (NRS 260).

Eski Türkçede *övke* I “öfke” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “öfke” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde “öfke” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ögey Üvey, öz olmayan (KıpTS 209).

ET. *ögey* Üvey, öz olmayan (EDPT 119).

Krg. *ögöy* Övey (KS 607).

Kzk. *ögey* 1. Üvey 2. Evlat edinilmiş, evlatlık 2. *mec.* Yabancı, başka, yad, el (KAZTTS 451).

Bşk. *ügey* Üvey, öz olmayan; alaka, ilgi yönüyle yabancı (BŞKTS 669).

Kaz. Tat. *ügey, ügiy* 1. Üvey 2. Yabancı (KZTTTS 529).

Krçmlkr. *öge* Üvey (KMTS 287).

Kmk. *ögey* 1. Üvey 2. *mec.* Yabancı (KMKTS 221).

Krm. Tat. *ögey* Üvey, öksüz, yetim (KTTRS 249).

Krym. *ögey* Üvey (KKTS 321).

Kkp. *ögey* 1. Üvey, öz olmayan 2. Üvey çocuk (Kadının, başka bir erkekten olan ve annesiyle kalan çocuğu). 3. Yabancı, dışardan gelen (KKLPKTS 437).

Nog. *ögey* Üvey (NRS 255).

Eski Türkçede *ögey* “üvey, öz olmayan” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “üvey, öz olmayan” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “üvey, öz olmayan” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde mecazlaşarak “yabancı” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ögeyik, ügeyik “Meşhur kuş, kumru” (KıpTS 209, 297).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *ögeyik* Yabani güvercin, kumru (KMKTS 221).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ögeyik, ügeyik* "meşhur kuş, kumru" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk Türkçesinde "yabani güvercin, kumru" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ögür I, öngür "Mağara" (KıpTS 209, 211).

ET. *üŋür* Oyuk, mağara (EDPT 188).

Krg. *üŋkür* Mağara (KS 795).

Kzk. *üŋgir* Mağara, in (KAZTTS 633).

Bşk. *öŋör* Mağara (BŞKTS 463).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *üŋür* “oyuk, mağara” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “mağara” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Başkurt Türkçesinde “mağara, in” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ögüt, övüt Öğüt, nasihat (KıpTS 209, 213).

ET. *ögit* Öğüt, nasihat (EDPT 102).

Krg. *ügüt* 1. Öğüt, nasihat 2. Propaganda (KS 793).

Kzk. *ügit* 1. Öğüt, nasihat 2. Propaganda (KAZTTS 627).

Bşk. *ögöt* Öğüt, nasihat (BŞKTS 459).

Kaz. Tat. *ügĕt* Öğüt, nasihat (KZTTTS 529).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ögüt* Öğüt (KTTRS 249).

Krym. *ögüt, ügüt* Öğüt (KKTS 322).

Kkp. *ügit* Öğüt, nasihat, akıl (KKLPKTS 631).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ögit* “öğüt, nasihat” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “öğüt, nasihat” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde “öğüt, nasihat” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde “propaganda” anlamında genişletmiştir.

Kıp. ögüz II, öküz “Öküz” (KıpTS 209, 210).

ET. *öküz* Öküz (EDPT 120).

Krg. *ögüz* Öküz, boğa (KS 607).

Kzk. *ögiz* 1. Öküz 2. *mec.* Dev, devasa 3. *mec.* Alık, kalın kafalı (KAZTTS 451).

Bşk. *ügĕź* 1. Öküz 2. Su üstüne köprü için uzatılan dayak ya da kütük (BŞKTS 669).

Kaz. Tat. *ügĕz* 1. Boğa, öküz (KZTTTS 529). 2. Bazı boynuzlu yabani iri türlerin erkeği. Kır ügĕzĕ (TTAS III, s. 719 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 829).

Krçmlkr. *ögüz* Öküz (KMTS 287).

Kmk. *ögüz* Öküz (KMKTS 221).

Krm. Tat. *ögüz* Öküz (KTTRS 249).

Krym. *ögüz* Öküz (KKTS 322).

Kkp. *ögiz* Öküz (KKLPKTS 437).

Nog. *ögiz* 1. Öküz 2. *mec.* Kalın kafalı (NRS 255).

Eski Türkçede *öküz* "öküz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "öküz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "öküz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "dev, devasa", Başkurt Türkçesinde "su üstüne köprü için uzatılan dayak ya da kütük", Kazak ve Nogay Türkçesinde "kalın kafalı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ökçe, ökşe, ökşem "Ökçe, taban" (KıpTS 209, 210).

ET.-ø

Krg. *ökçö* Ökçe (KS 607).

Kzk. *ökşe* 1. Ayak topuğu, ökçe 2. *mec.* Ayakkabı topuğu, ökçesi (KAZTTS 454).

Bşk. *ükse* 1. Topuk; aşık 2. Ökçe (BŞKTS 670).

Kaz. Tat. *ükçe* 1. Topuk 2. Ayakkabı ökçesi (KZTTTS 530).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ökçe* Ökçe (KTTRS 249).

Krym. *ökçe* Ökçe (KKTS 322).

Kkp. *ökşe* 1. Topuk, ayağın topuk kısmı. 2. Ayakkabının topuk kısmı, ökçe (KKLPKTS 438).

Nog. *ökşe* 1. Taban, aya 2. Ökçe, topuk (NRS 257).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ökçe, ökşe, ökşem* "ökçe, taban" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ökçe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde mecazlaşarak "ayakkabı topuğu, ökçesi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. öksürmek, öksürük, ökürük "Öksürmek" (KıpTS 209, 210, 213).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *söskörök* Öksürük, öksürme (BŞKTS 538).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *öksürmek* Öksürmek (KTTRS 250).

Krym. *öksirik, öksürük* Öksürük (KKTS 322).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *öksürmek, öksürük, ökürük, ötürmek* "öksürmek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "öksürük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. öksüs, öksüz "Öksüz" (KıpTS 210).

ET. *ögsüz* Anası, babası olmayan, öksüz (EDPT 116).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ükhěź* Anası babası olmayan, öksüz (BŞKTS 670).

Kaz. Tat. *ükšěz* 1. Annesiz, öksüz (KZTTTS 530). 2. Yabancı, saygı görmeyen, kıymetsiz (TTAS III, s. 727 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 339). 3. *mec.* Aşağılanan, hor görülen (TTAS 2005, s. 765, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 339).

Krçmlkr. *öksüz* Öksüz (KMTS 287).

Kmk. *öksüz* Öksüz, yetim (KMKTS 222).

Krm. Tat. *öksüz* Öksüz (KTTRS 250).

Krym. *öksiz* Öksüz (KKTS 323).

Kkp.-ø

Nog. *öksiz* Yetim, kimsesiz; yetim kalmış (NRS 257).

Eski Türkçede *ögsüz* "anası, babası olmayan, öksüz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "öksüz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "öksüz, yetim" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde mecazlaşarak "yabancı, saygı görmeyen, kıymetsiz; aşağılanan, hor görülen" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. öktem "Gururlu, kibirli, azametli" (KıpTS 210).

ET. *öktem* Gururlu, kibirli, azametli (EDPT 102).

Krg. *öktöm* 1. Kuvvetli, cesur (KS 608). 2. Sert, sertçe, inatçı, zorlu (KTS 1691).

Kzk. *öktem* 1. Hükmedici, emredici 2. Sert, şiddetli, güçlü (KAZTTS 453).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *öhtem* 1. Gururlu, mağrur, kibirli 2. Heybetli, yüce, görkemli (KMTS 287).

Kmk. *öktem* Mağrur, gururlu, kibirli; mağrurane, gururla, kibirle (KMKTS 222).

Krm. Tat. *öktem* 1. Gururlu 2. Amirane; mütehakkim 3. Sert, katı, haşin (KTTRS 250).

Krym. *öktem* Gururlu (KKTS 323).

Kkp. *öktem*, *küşli* 1. Güçlü, kuvetli, sağlam 2. Mal, mülk, ekonomi vb. bakımlardan güçlü, kudretli. 3. Kendi işini, işinin inceliklerini iyi bilen, kabiliyetli (usta, alim vb.). 4. Faydalı, güç ve kuvvet verici, büyümeyi gelişmeyi hızlandırıcı 5. Geri gidişe (gericiliğe), bölünmeye veya bozulmaya karşı çıkan, güçlü kuvvetli, iradeli, sağlam.6. Görünüş (ortaya çıkış). derecesi güçlü, şiddetli. 7. Çabuk tesir eden, tesir gücü fazla. 8. Terkibinde organik maddeleri çok olan, faydalı, güçlü. 9. *fiz.* Büyük güce sahip olan, kuvvetli. 10. *ağ.* pek çetin, zorlu, katı, şiddetli (KKLPKTS 300).

Nog. *öktem* Mağrur, gururlu; kibirli, kendini beğenmiş (NRS 257).

Eski Türkçede *öktem* "gururlu, kibirli, azametli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gururlu, kibirli, azametli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "gururlu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. öktemlik "Gururluluk, kibir, büyüklük" (KıpTS 210).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *öktemdilik* Üstünlük, hakimlik (KAZTTS 453).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *öktemlik* 1. Gurur, iftihar 2. Kibir, mağrurluk (KMKTS 222).

Krm. Tat. *öktemlik* 1. Buyurganlık 2. Mağrurluk (KTTRS 250).

Krym. *öktemlik* Gurur (KKTS 323).

Kkp. *öktemlew, küşlilew* Güçlü gibi, biraz güçlü kuvvetli (KKLPKTS 300).

Nog. *öktemlik* Gurur, tekebbür (NRS 257).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *öktemlik* "gururluluk, kibir, büyüklük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "gurur, iftihar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ökünç "Hasret, iştiyak, arzu; pişmanlık" (KıpTS 210) (HŞ 439).

ET. *ökünç* Nedamet, pişmanlık, tövbe (EDPT 110).

Krg. *ökünüç* Pişmanlık, teessüf (KS 608).

Kzk. *ökiniş* Pişmanlık, nedamet (KAZTTS 454).

Bşk. *ükěněs* Pişmanlık, endişe, kaygı, huzursuzluk (BŞKTS 667).

Kaz. Tat. *ükěněç* Pişmanlık, hayıflanma, nedamet (KZTTTS 530).

Krçmlkr. *ökünç* Acı, keder, üzüntü (KMTS 288).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ökünç* 1. Üzüntü, teessür 2. Acı, keder (KTTRS 250).

Krym. *ökünç* 1. İntikam 2. Keder 3. Yakınma (KKTS 323).

Kkp. *ökiniş* Pişmanlık, üzüntü (KKLPKTS 437).

Nog. *ökiniş* 1. Pişmanlık, hayıflanma 2. Pişmanlık, merhamet, acıma (NRS 257).

Eski Türkçede *ökünç* "nedamet, pişmanlık, tövbe" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hasret, iştiyak, arzu; pişmanlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "pişmanlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "keder, yakınma" anlamında yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ölç, ölçek, ölçi, ölçük, ölşek, ölşük, ölüç "Ölçme, ölçü, ölçek" (KıpTS 210, 211).

ET.-ø

Krg. *ölçöö* Ölçme, ölçü (KS 609).

Kzk. *ölşem* Ölçü, miktar, kıstas (KAZTTS 455).

Bşk. *ülsev* 1. Ölçü, tartı 2. Terazi burcu (BŞKTS 671).

Kaz. Tat. *ülçev* 1. Ölçü 2. Ağırlık veya uzunluk ölçüsü 3. Miktar (KZTTTS 531). 3. *mec.* Sınır (TTAS III, s. 729 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 339).

Krçmlkr. *ölçe* Ölçü (KMTS 288).

ölçem Ölçü (KMTS 288).

Kmk. *ölçew* 1. Ölçü 2. Ölçü (veya kıyas). birimi, ölçü, ölçüt (KMKTS 222).

Krm. Tat. *ölçev* Ölçme (KTTRS 250).

Krym. *ölçe* Ölçü (KKTS 323).

Kkp. *ölşem* 1. Miktar, hacim, ölçü 2. Ağırlık, bir şeyin ağırlığı, kütlesi (KKLPKTS 439).

Nog. *ölşem* 1. Ölçü, ölçüt, ayar 2. Ölçü 3. Doz, derece, miktar (NRS 259).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ölç, ölçek, ölçi, ölçük, ölşek, ölşük, ölüç* "ölçme, ölçü, ölçek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ölçü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "sınır, had", Başkurt Türkçesinde ise astronomi alanında terimleşerek "terazi burcu" anlamında genişletmiştir.

Kıp. ölet "İnsanların ölümü" (KıpTS 210).

ET. *ölüt* Cinayet (EUES 532).

Krg. *ölöt* Kırgın, hayvanlara düşen salgın hastalık (KS 610).

Kzk.-ø

Bşk. *ület* İnsanlar ya da hayvanlar arasında geçici olarak çıkan salgın hastalık, epizooti (BŞKTS 670).

Kaz. Tat. *ület* Toplu ölüm, salgın hastalık (KZTTTS 531).

Krçmlkr. *ölet* Veba, taun, salgın hastalık (KMTS 288).

Kmk. *ölet* 1. Kötü tabiatlı tümör, habis, tümör 2. Ölet, veba (KMKTS 222).

Krm. Tat. *ölet* Kırcın, kırım, ölet (KTTRS 250).

Krym. *ölet* 1. Hastalık 2. Kötü güç (KKTS 324).

Kkp.-ø

Nog. *ölet* Toplu hayvan ölümü, salgın, epizootik (NRS 258).

Eski Türkçede *ölüt* "cinayet" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "insanların ölümü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "veba, salgın, hastalık" anlamındadır. Anlam dairesini Kumuk Türkçesinde "kötü tabiatlı tümör, habis, tümör", Karayim Türkçesinde "kötü güç" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. öli, ölü, ölüg "Ölü" (KıpTS 210, 211).

ET. *ölüg* Ölü, ceset (EDPT 142).

Krg. *ölüü* Ölü (KS 610).

Kzk. *öli* 1. Ölü, ölmüş 2. *mec.* Cahil, bilgisiz, şuursuz (KAZTTS 456).

Bşk. *ülĕ* Ölü, canlı olmayan, cansız (BŞKTS 670).

Kaz. Tat. *ülĕ* 1. Ölü, cansız 2. Sonuç vermeyen, sonuçsuz, yararsız (KZTTTS 531). 3. Kuruyan, solan (bitkiler hakkında). 4. Rengi ölen kişininki gibi olan, canlılığı zor anlaşılan. 5. *mec.* Canlılık belirtisi olmayan 6. Hareketsiz, sessiz (TTAS III, s. 727 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 339).

ülĕk 1. Ölü, cenaze 2. Keyifsiz, cansız 3. Ölmüş (KZTTTS 531). 4. *mec.* Donuk, etkisiz, güçsüz (TTAS III, s. 728 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 339).

Krçmlkr. *ölüg* Ölü, ceset (KMTS 288).

ölü Ölü (KMTS 288).

Kmk. *ölü* Ölü, ceset (KMKTS 223).

Krm. Tat. *ölü* Ölü (KTTRS 250).

Krym. *öli, ölü* Ölü (KKTS 324).

Kkp. *öli* Cansız, ölmüş, ölü (KKLPKTS 439).

Nog. *öli* Ölü, cansız (NRS 258).

Eski Türkçede *ölüg* "ölü, ceset" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ölü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ölü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "cahil, bilgisiz, şuursuz", Kazan-Tatar Türkçesinde "sonuç vermeyen, sonuçsuz, yararsız; kuruyan, solan (bitkiler hakkında); rengi ölen kişininki gibi olan, canlılığı zor anlaşılan; mecazlaşarak canlılık belirtisi olmayan; hareketsiz, sessiz; donuk, etkisiz, güçsüz" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ölüm "Ölüm" (KıpTS 211).

ET. *ölüm* Ölüm (EDPT 146).

Krg. *ölüm* Ölüm (KS 610).

Kzk. *ölim* Ölüm, vefat, ecel (KAZTTS 456).

Bşk. *ülĕm* Ölüm (BŞKTS 670).

Kaz. Tat. *ülĕm* 1. Ölüm, ölme 2. Keder 3. Bela (KZTTTS 531). 4. Kişi ya da hayvanın yaşamının bitmesi. 5. Hüküm esasında öldürme cezası, idam. 6. *mec.* Bir şeyin yok olması durumu (TTAS III, s. 728 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 340).

Krçmlkr. *ölüm* Ölüm (KMTS 288).

Kmk. *ölüm* Ölüm (KMKTS 223).

Krm. Tat. *ölüm* Ölüm (KTTRS 250).

Krym. *ölüm* Ölüm (KKTS 324).

Kkp. *ölim* Ölüm, ecel (KKLPKTS 439).

Nog. *ölim* Ölüm, vefat; telef olma; ölüm (NRS 258).

Eski Türkçede *ölüm* "ölüm" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ölüm" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ölüm" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "keder; bela; kişi ya da hayvanın

yaşamının bitmesi; hüküm esasında öldürme cezası, idam ve bir şeyin yok olması durumu" gibi anlamlarla genişletmiştir.

Kıp. ölümdük "Leş, hayvan ölüsü" (KıpTS 211).

ET.-ø

Krg. *ölümtük* 1. Ölü, meyyit 2. Leş, cife (KS 610).

Kzk. *ölimtik* 1. Leş 2. *mec.* Aciz, halsiz, çaresiz (KAZTTS 456).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ölümdük* Ölünün dağıtılan elbiseleri (KMTS 288).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *ölimtik* 1. Ölü, ceset, leş. 2. Ölecek gibi, halsiz, zayıf 3. *ağ.* Hırslı, doymayan, doymak bilmeyen 4. *ağ.* Menfaatçi, dünya ve mal heveslisi. 5. *ağ.* Gönülsüzlük, isteksizlik; acizlik, halsizlik (KKLPKTS 439).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ölümdük* "leş, hayvan ölüsü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar, Karakalpak Türkçesinde "ölü, leş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "aciz, halsiz, çaresiz", Karaçay-Malkar Türkçesinde "ölünün dağıtılan elbiseleri", Karakalpak Türkçesinde "ölecek gibi, halsiz, zayıf; hırslı, doymayan, doymak bilmeyen; menfaatçi, dünya ve mal heveslisi; gönülsüzlük, isteksizlik; acizlik, halsizlik" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ölümlük "Ölümlü, fani" (KıpTS 211).

ET. *ölümlüg* Ölüm, ölümlü (EDPT 147).

Krg. *ölümdü* Ölümü olan, ölümlü (KTS 1695).

Kzk. *ölimdi* Ölümlü, fani (KAZTTS 456).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *ölimli* Ölümün çok olduğu yer, ölümlü (yer) (KKLPKTS 439).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ölümlüg* "ölüm, ölümlü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ölümlü, fani" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesinde "ölümlü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ön I, öŋ I "Ön taraf, ön" (KıpTS 211).

ET. *öŋ* Ön, bir şeyin önü (EDPT 167).

Krg. *öŋ* 1.Yüz, sima, çehre, bet 2. Bir şeyin ön tarafta bulunan yüzü, çehre (KAZTTS 458).

Kzk. *öŋ* 1. Yüz, sima, çehre, bet 2. Bir şeyin ön tarafta bulunan yüzü, çehre 3. *mec.* İnsanın uyanık hali (KAZTTS 458).

Bşk. *uŋ* 1. Ön, ön taraf 2. Dıştaki, üstteki (BŞKTS 658).

Kaz. Tat. *uŋ* Üstteki, öndeki, üstün (KZTTTS 515).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *ög, ön, öŋ* Ön (KKTS 324).

Kkp. *öŋ* Yüz, çehre, görünüm, suret; yüz rengi (KKLPKTS 441).

Nog.-ø

Eski Türkçede *öŋ* I “ön, bir şeyin önü” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “ön taraf, ön” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim Türkçesinde “ön, ön taraf” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde “yüz, çehre”, Kazak Türkçesinde “insanın uyanık hali” anlamında genişlemiştir.

Kıp. öŋ II “Sağ taraf” (KıpTS 211).

ET. *oŋ* 1. Sağ, sağ taraf 2. Doğru (EDPT 166-167).

Krg. *oŋ* 1.Sağ 2. Münasip, uygun (KS 591-592).

Kzk. *oŋ* 1. Sağ, sol karşıtı 2. Doğru, uygun, düz (KAZTTS 441).

Bşk. *uŋ* 1. Sağ, sağdaki 2. Ön, ön taraf 3. Dıştaki, üstteki 4. Muhafazakar 5. İş ve yaşamdaki iyi sonuç; sağ, salim (BŞKTS 658).

Kaz. Tat. *uŋ* 1. Sağ taraf (KZTTTS 515). 2. Dıştaki, üstteki, öndeki. 3. Siyasi ve toplumsal hayatta muhafazakâr olan (muhafazakâr parti üyelerinin parlamento salonunda sağ tarafta oturmalarından gelmiştir.). 4. *is. çokl.* uŋnar. Politikada sağ akım taraftarı kişiler hakkında. 5. Partinin esas kitlesine ya da politik felsefi temsilcilerine göre daha tutucu görüşlerin yanındaki. 6. Partinin kendi içinde komünist parti politikasına zıt olan (TTAS III, s. 328 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 331).

Krçmlkr. *oñ* 1. Sağ taraf 2. Güç, kudret 3. Kabiliyet, yetenek 3. Fayda, menfaat, çıkar 4. Başarı 5. Şans, talih 6. İmkân (KMTS 282).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *oŋ* Sağ (KTTRS 242).

Krym. *oŋ* Sağ (KKTS 315).

Kkp. *oŋ* 1. Sağ taraf, sağ yön. 2. Doğru, doğru taraf, doğru yer (KKLPKTS 426).

Nog.-ø

Eski Türkçede *oŋ* I. “sağ, sağ taraf; doğru” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “sağ taraf” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden

Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "sağ taraf" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. öŋü "Başka" (KıpTS 211).

ET. *öŋi* Farklı; başka, diğer (EDPT 170).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *önke* Başka, diğer (BŞKTS 462).

üŋge Başka, ayrı (BŞKTS 671).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *önge* 1. Başka, diğer 2. Falan, filan (KMTS 288).

Kmk. *öŋe, başğa* 1. Başka; farklı; öbür, diğer 2. Başkası yabancı (KMKTS 64, 223).

Krm. Tat.-ø

Krym. *öŋge*1. Başka, diğer 2. Ecnebi, yabancı *Oŋğa* (KKTS 325).

Kkp. *önge, öŋge* Özge, başka (KKLPKTS 440).

Nog. *önge* Özge, başka (NRS 260).

Eski Türkçede *öŋi* "farklı; başka, diğer" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "başka" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "başka" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. öpke, öpkü, öyke "Akciğer" (KıpTS 211).

ET. *övke*, *öpke* Akciğer (EUES 545).

Krg. *öpkö* 1. Akciğer 2 (Binek hayvanın). böğürleri (KS 613).

Kzk. *ökpe* Akciğer (KAZTTS 453).

Bşk. *üpke* Ciğer, akciğer (BŞKTS 671).

Kaz. Tat. *üpke* Ciğer (KZTTTS 531).

Krçmlkr. *öpke* Akciğer (KMTS 288).

Kmk. *öpke* Akciğer (KMKTS 223).

Krm. Tat. *öpke* Akciğer (KTTRS 250).

Krym. *öpke* Akciğer (KKTS 325).

Kkp. *ökpe* Akciğer organı (KKLPKTS 438).

Nog. *öpke* Ciğer, ciğer (NRS 260).

Eski Türkçede *övke*, *öpke* "akciğer" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "akciğer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "akciğer" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde ise "(binek hayvanın). böğürleri" anlamında genişlemiştir.

Kıp. öpkelmekçi "Öfkeli" (KıpTS 211).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *ökpelegiş, ökpeşil* Alıngan, kırılgan, gücenen (KAZTTS 453).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ökeli* Öfkeli (KTTRS 249).

Krym. *ökeli, öpkeli* Öfkeli (KKTS 322).

Kkp. *ökpelegiş* Öfkeli, kızgın; kinci (KKLPKTS 438).

ökpeli Öfkeli, kızgın (KKLPKTS 438).

Nog. *öpkelevşi* Öfkeli (NRS 260).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *öpkelmekçi* "öfkeli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "öfkeli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ördek, yördek "Ördek" (KıpTS 211).

ET. *ördek* Ördek (EDPT 205).

Krg. *ördök* Ördek (KS 614).

Kzk. *üyrek* Ördek (KAZTTS 629).

Bşk. *öyrek* Ördek (BŞKTS 470).

ürźek Ördek (BŞKTS 674).

Kaz. Tat. *ürdek* Ördek (KZTTTS 532).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *ördek* Ördek (KMKTS 223).

Krm. Tat. *ördek* Ördek (KTTRS 251).

Krym. *erdek, ördek* Ördek (Koçak, 2021, s.70).

Kkp. *üyrek* Ördek (KKLPKTS 637).

Nog. *üyrek* (Atay, 1998, s. 322).

Eski Türkçede *ördek* "ördek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ördek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ördek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. öre, örü I "Ayakta dik durmak anlamını bildirir. " (KıpTS 211, 212).

ET. *örü* Yukarıya, yukarıya doğru, akıntı yukarı, akış yukarı; yukarı; yüksek; yukarı (EUES 541).

Krg. *ör* 1. Üst 2. Yüksek göğüslü (at hakkında) (KS 614). 3. Eğimli, yokuş yer (KTS 1703).

Kzk.-ø

Bşk. *üre* Dimdik, dikçe, dik halde (BŞKTS 672).

Kaz. Tat. *üre* Dik, dikey duruş (KZTTTS 532).

Krçmlkr. *örü* 1. Dik, yokuş 2. Yemek vakti dışında ayak üstü atıştırılan yemek (KMTS 289).

Kmk. *ör* 1. Çıkış, yokuş, yumuşak meyilli sırt 2. Üst, yukarı 3. Yükseklik, boy (KMKTS 223).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *ör* Yükselme, kalkma; yokuş (NRS 261).

Eski Türkçede *örü* "yukarıya, yukarıya doğru, akıntı yukarı, akış yukarı; yukarı; yüksek; yukarı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ayakta dik durmak anlamını bildirme" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "yukarı, yamaç, yokuş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "üst; yüksek göğüslü (at hakkında).", Karaçay-Malkar Türkçesinde "yemek vakti dışında ayak üstü atıştırılan yemek", Kumuk Türkçesinde "üst, yukarı; yükseklik, boy" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. örgeç I, örgüç, örkeç, örkeş, örküç "Hörgüç" (KıpTS 211, 212).

ET. *örgüç* Hörgüç (EDPT 223).

Krg. *örköç* 1. Hörgüç (devede). 2. Hayvan ensesi (KS 614).

Kzk. *örkeş* Devenin sırtındaki tümsek, çıkıntı, hörgüç (KAZTTS 459).

Bşk. *ürkes* 1. Devenin hörgücü 2. Dağın zirvesi (BŞKTS 673).

Kaz. Tat. *örkeç* Hörgüç (TTS 152).

Krçmlkr. *örkeç* Devenin hörgücü (KMTS 289).

Kmk. *örkeç* Hörgüç (devede) (KMKTS 223).

Krm. Tat. *örkeç / hörkeç* Hörgüç (KTTRS 251).

Krym. *örkeç* Hörgüç (KKTS 325).

Kkp. *örkeş* 1. Devenin hörgücü 2. Dağın yüksek yeri, tepesi (KKLPKTS 442).

Nog. *örkeş* Hörgüç (devede) (NRS 261).

Eski Türkçede *örgüç* "hörgüç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hörgüç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "hörgüç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "hayvan ensesi", Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde "dağın yüksek yeri, zirve" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. örgen, örken "Urgan, ip, halat" (KıpTS 211).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ürken* 1. Kavun, karpuz, salatalık gibi bitkilerin uzun sapı. 2. *tar.* Yeri ölçmek için kullanılan bağ, sicim. 3. Ortalama on sajine[40] denk olan uzunluk birimi (TTAS III, s. 767 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 340).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *örken* Urgan (KKTS 325).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *örgen, örken* "urgan, ip, halat" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "urgan, ip" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî

[40] "Üç arşına denk bir ölçü birimi." (Öner, 2015, s. 393).

Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde genişlemiştir.

Kıp. örleş "Tepe, yokuş" (KıpTS 212).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *örleş* Otlak (KMTS 289).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *örleş* "tepe, yokuş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "otlak" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. örmeç "Kıl ve saç gibi şeylerin örülmüşü" (KıpTS 212).

ET. *örme* Örme, örülmüş, bükülmüş, eğrilmiş (EDPT 317).

Krg. *örmö* Örme, örülmüş (mes. Kamçı) (KS 615).

Kzk. *örmeli* Örülen, örülmüş (KAZTTS 460).

Bşk. *ürměs, ürgěs* Saç bağı; saç örgüsü (BŞKTS 672, 673).

Kaz. Tat. *ürme* Örme, sarmaşık (KZTTTS 532).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *örme* Örme (KTTRS 251).

Krym. *örme* Örme (perde) (KKTS 325).

Kkp.-ø

Nog. *örme* 1. Örülmüş, örme (örn. kamçıda). 2. Saç örgüsü (kadınlarda). 3. Ciltleme (kitapta) (NRS 261).

Eski Türkçede *örme* "örme, örülmüş, bükülmüş, eğrilmiş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kıl ve saç gibi şeylerin örülmüşü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "örülmüş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "filizli, sürgünlü, tomurcuklu; sandık, kutu", Nogay Türkçesinde "ciltleme (kitapta)." anlamları ile genişlemiştir.

Kıp. örmeçek, örümçek, örümçik, örümçük "Örümcek" (KıpTS 212).

ET. *örümçek* Örümcek (EDPT 231).

Krg. *örmökçü* Örümcek (KS 615).

Kzk. *örimşi (örmekşi).* Örümcek (KAZTTS 460).

Bşk. *ürmekĕs, ürmeksĕ* Örümcek (BŞKTS 673).

Kaz. Tat. *ürmeküç* Örümcek (KZTTTS 532).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *orümçek* 1. Örümcek 2. Örümcek ağı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1531).

Krym. *örimcek, örümcek, örümçek* Örümcek ağı; örümcek (KKTS 326).

Kkp. *örmekşi* Örümcek (KKLPKTS 443).

Nog. *örmekşen* Örümcek (NRS 261).

Eski Türkçede *örümçek* "örümcek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "örümcek"anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "örümcek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını

korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "örümcek ağı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ösek "Ateş küreği" (KıpTS 212).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *usaḳ* Ocak, fırının altında ateşi sağlayan kısım (BŞKTS 663).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ösek* "ateş küreği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Başkurt Türkçesinde "ocak, fırının altında ateşi sağlayan kısım" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ötkürü, ötri, ötrü, ötüri, ötürü, utru III "Ötürü, …den dolayı" (KıpTS 213, 295).

ET. *ötürü, ötrü* Ötürü, bunun üzerine (EDPT 64).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ötrü* Ötürü (KTTRS 252).

Krym. *ötrü, ötürü* Ötürü (KKTS 327).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ötürü, ötrü* "ötürü, bunun üzerine" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ötürü, …den dolayı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "ötürü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ötrük II, örük III "Yalan" (KıpTS 212, 213).

ET. *ötrük* Hile, yalan (EDPT 66).

Krg. *ötürük* Yalan (gerçek ve doğru olmayan), yalan (asılsız söz ve iş: gerçeğin karşıtı) (KS 618).

Kzk. *ötirik* Yalan, aldatma, uydurma (KAZTTS 463).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ötürük* 1. Yalan 2. Sahte (KMTS 289).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *ötirik* Yalan, doğru olmayan şey (KKLPKTS 445).

Nog. *ötirik* Yalan, hile, aldatma (NRS 263).

Eski Türkçede *ötrük* "hile, yalan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yalan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yalan, hile" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ötrükçi "Yalancı" (KıpTS 213).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *ötirikşi* Yalancı, kandırıcı, aldatıcı (KAZTTS 463).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ötürükçü* Yalancı (KMTS 289).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *ötirikşi* Yalancı (KKLPKTS 445).

Nog. *ötirikşi* Yalancı, sahtekâr, dolandırıcı (NRS 263).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ötrükçi* "yalancı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yalancı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ötürgü, ütürgü I "Delgiç, matkap" (KıpTS 213, 299).

ET. *ötürgüçi* Delgi, matkap (EUES 545).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *ötörgö* Ağacı delmek, oymak için kullanılan yassı sivri uçlu alet, ıskarpela (BŞKTS 468).

Kaz. Tat. *ötĕrgĕ* Balta ustası aleti; derin olmayan oyuklar ve delikler yapmak, eşitsizlikleri gidermek için kullanılan, saplı, bir tarafı keskin çelik alet (TTAS III, s. 713 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 814).

Krçmlkr. *ütürgü* Oyma kalemi (KMTS 375).

Kmk. *ütürgü* Keski; çelik kalem, oyma kalemi (KMKTS 360).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ötürgüçi* "delgi, matkap" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "delgiç, matkap" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "oyma kalemi, aleti" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. öyez "Sivrisinek" (KıpTS 213).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *üyez* Sığır sineği, büve (KAZTTS 629).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *üvez* Üvez (KKTS 448).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *öyez* "sivrisinek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karayim Türkçesinde "üvez" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. öyütli "Öğüt veren" (KıpTS 213).

ET. *ütçi* öğüt veren kimse, danışman, öğütçü (EUES 830).

Krg. *ügütçü* Propagandacı (KS 793).

Kzk. *ügitşi, ügittevşi* Propagandacı (KAZTTS 627).

Bşk. *ögötsö* Öğütçü, öğüt veren (BŞKTS 459).

Kaz. Tat. *ügětçě* Akıl hocası, nasihat veren (KZTTTS 529).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *öğütçi* Öğütçü (KTTRS 249).

Krym.-ø

Kkp. *ügitlewşi* İkna eden, kendi tarafına çeken, öğütleyen; propagandacı (KKLPKTS 631).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ütçi* "öğüt veren kimse, danışman, öğütçü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "öğüt veren" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar Türkçesinde "öğüt veren, öğütçü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesinde "propagandacı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. öz I "Öz, kendi" (KıpTS 214).

ET. *öz* Öz, kendi (EDPT 278).

Krg. *öz* 1. Kendi; özüm (KS 618). 2. Öz, kan bağı ile bağlı olan (KTS 1711).

Kzk. *öz* Öz, kendi (KAZTTS 451).

Bşk. *üź* Öz, kendi (BŞKTS 676).

Kaz. Tat. *üz* 1. Kendisine ait, kendininki 2. Kendi 3. Tek başına 4. Kendisi tarafından yapılmış 5. Kendisine has 6. Tam gelen, doğru 7. Öz, asıl, üvey olmayan (KZTTTS 534).

Krçmlkr. *öz* Kendisi, kendi (KMTS 289).

Kmk. *öz* Kendi, kendisi (KMKTS 225).

Krm. Tat. *öz* 1. Öz 2. Kendi (KTTRS 252).

Krym. *öz* Öz, kendi (KKTS 327).

Kkp.*öz* Öz, kendi (KKLPKTS 446).

Nog. *öz* Kendi, kendisinin, kendine ait; özel (NRS 255).

Eski Türkçede *öz* "öz, kendi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "öz, kendi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "öz, kendi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. özdek, özek "Ağacın bedeni, ödü" (KıpTS 214).

ET. *özek* 1. Ağaç bedeni, özü 2. Küçük dere, vadi (EDPT 285).

Krg. *özök* 1. Öz, iç; sap; sak 2. Sidik yolu (benil mecrası). 3. Yemek borusu (onun boşluğu) (KS 619). 4. Mide 5. Herhangi bir şeyin orta bölümü 6. Temel, esas 7. *mec.* Özek, çekirdek, merkez (KTS 1714).

Kzk. *özek* 1. Akarsu yatağı, akak 2. Öz 3. *mec.* Temel, esas, öz, ana 3. Yemek borusu (KAZTTS 452).

Bşk. *üźek* 1. Merkez, odak, tam orta nokta 2. Mevsimler gibi zaman kavramları için orta 3. Can (BŞKTS 677).

Kaz. Tat. *üzek* 1. Merkez 2. Orta, iç 3. Şehir merkezi 4. Yönetici, baş 5. Gönül, yürek, can (KZTTTS 535).

Krçmlkr. *özek* Merkez, esas, asıl, cevher (KMTS 290).

Kmk. *özek* 1. Öz, iç 2. *mec.* Çekirdek, öz 3 (derin olmayan). yar, dere 4 (içinde su akan). dere (KMKTS 226).

Krm. Tat. *özek* 1. Öz; iç, çekirdek; göbek; orta 2. Mil, çubuk (KTTRS 252).

Krym.-ø

Kkp. *özek* 1. Çay, dere gibi ana nehirden ayrılmış su. 2. Temel, esas, asıl, dip. 3. Bitkilerin kökü, kök kısmı 4. *ağ.* İç, derun. 5. Öz, iç; tane, tohum ve onun özü (KKLPKTS 446).

Nog. *özek* 1. Merkez; özek, çekirdek 2. İç 3. *tıp.* Özek (çıbanda). 4. Sonra, ileride; ne zamansa 5. Kendi, kendi kendine; nasılsa, bir şekilde (NRS 255-256).

Eski Türkçede *özek* "ağaç bedeni, özü; küçük dere, vadi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ağacın bedeni, ödü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karakalpak Türkçesinde "bitkilerin kökü, kök kısmı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde somut ve mecaz anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. özden I "1. Hür, asil 2. Seçkin, her şeyin güzel olanı; **özdeŋ** Seçkin, her şeyin güzel olanı" (KıpTS 214).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *özden* Asil, soylu, seçkin; hanın veya padişahın yanında bulunan seçkin insanlar (Oba, 2019, s. 473).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *özden* Karaçay-Malkar toplumunda prenseslerden sonra gelen ikinci derecede soylular, hür halk tabakası (KMTS 290).

Kmk. *özden* Özden (Dağıstan'ın feodal devrinde köleleştirilmemiş köylü, hür köylü) (KMKTS 226).

Krm. Tat.-ø

Krym. *özden* Özgür (KKTS 327).

Kkp.-ø

Nog. *özden* Sade, nazik, cömert (NRS 255).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *özden, özdeŋ* "hür, asil; seçkin, her şeyin güzel olanı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "hür", Kazak Türkçesinde ise tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "asil, seçkin" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını

korumaktadır. Anlam dairesi Nogay Türkçesinde "sade, nazik, cömert" anlamında genişlemiştir.

Kıp. özdenlik "Güzellik, seçkinlik" (KıpTS 214).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *özdenlik* 1. Asilzadelik, soyluluk 2. Nezaket, terbiye, zarafet 3. Hediye, armağan (KMTS 290).

Kmk. *özdenlik* Özdenlik durumu (Özden: tar. Özden (Dağıstan'ın feodal devrinde köleleştirilmemiş köylü, hür köylü) (KMKTS 226).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *özdenlik* "güzellik, seçkinlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "asillik, seçkinlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "Dağıstan'ın feodal devrinde köleleştirilmemiş köylü, hür köylü", Karaçay-Malkar Türkçesinde "nezaket, terbiye, zarafet; hediye, armağan" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. özen II "Nehir" (KıpTS 214).

ET. *özen* Nehir, ırmak (EDPT 289).

Krg. *özön* 1. Nehrin yatağı, mecra 2. Havza (KS 619).

Kzk. *özen* Irmak, nehir (KAZTTS 452).

Bşk. *üźen* Su yolu, suyun yatağı (BŞKTS 677).

Kaz. Tat. *üzen* 1. Vadi, çukurluk 2. Irmak yatağı (KZTTTS 535).

Krçmlkr. *özen* 1. Vadi 2. Ova, düzlük 3. Irmak (KMTS 290).

Kmk. *özen* Nehir, ırmak; çay (KMKTS 226).

Krm. Tat. *özen* Irmak, nehir (KTTRS 252).

Krym. *özen* Nehir (KKTS 328).

Kkp. *özen* Nehrin bir kolu, dere, çay (KKLPKTS 446).

Nog. *özen* Nehir, vadi (NRS 256).

Eski Türkçede *özen* "nehir, ırmak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "nehir" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "nehir, ırmak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "vadi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. özge "Başka, diğer" (KıpTS 214).

ET. *özge* Başka, diğer (EDPT 285).

Krg. *özgö* Başka, gayrı; başkalarından mümtaz (KS 619).

Kzk. *özge* Başka, özge, ayrı (KAZTTS 451).

Bşk.*üźge* Başka, ayrı, özge (BŞKTS 677).

Kaz. Tat. *üzge* 1. Başka 2. Kendine mahsus (KZTTTS 536).

Krçmlkr. *özge* 1. Başka, diğer 2. Öyle olsa da, peki (KMTS 290).

Kmk. *özge* 1. Başka 2. e. çıkma haliyle kullanılır. Başka, dışında, hariç (KMKTS 226).

Krm. Tat.-ø

Krym. *özge* Başka (KKTS 328).

Kkp. *özge* I. Başka, başkası, başka biri. II. Başka, gayrı (KKLPKTS 446).

Nog. *özge* 1. Özge, başka 2. Özel, ayrıcalıklı; anlaşılmaz, garip (NRS 255).

Eski Türkçede *özge* “başka, diğer” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “başka, diğer” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde “başka, diğer” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “kendine mahsus”, Nogay Türkçesinde “özel, ayrıcalıklı; anlaşılmaz, garip” gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. özlük “Kendi kendine, kendi başına” (KıpTS 214).

ET. *özlük* Benlik, özlük (EDPT 286).

Krg. *özdük* Kişisel, özel (KTS 1713).

Kzk. *özdik* Benlik, kendilik, kendi kendine (Oba, 2019, s. 474).

Bşk. *üźlĕk, üźĕnseléklĕ* Özellikli, nitelikli (BŞKTS 677).

Kaz. Tat. *üzlĕk* Vasıf, hassa, karakter (KZTTS 536).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *özlük* 1. Özsu 2. Bencillik, benlikçilik, egoizm (KTTRS 252).

Krym.-ø

Kkp. *özlik* Kendi, öz (KKLPKTS 447).

Nog. *özlik* 1. Şahsiyet, karakter; özgün özellik 2. *gr.* Şahıs (NRS 256).

Eski Türkçede *özlük* “benlik, özlük” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kendi kendine, kendi başına” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “benlik, özlük” açıklamasıyla açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. özre, üzere, üzre, üzüre “Üzerine, üzerinde” (KıpTS 214, 299, 300).

ET. *üze* Üzerine, üstünde (EDPT 280).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *üzer* Üst, yüz (BŞKTS 677).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *üze* "üzerine, üstünde" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "üzerine, üzerinde" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde "üst, yüz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. pışlaḳ "Kurutulmuş yoğurt" (KıpTS 216).

ET.-ø

Krg. *bıştak* Kaynamış sütten alınan bir nevi kesmik (KS 119).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *bışlaḳ* Peynir (KMTS 106).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *pıslak* Peynir (NRS 273).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *pışlaḳ* "kurutulmuş yoğurt" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "peynir, kesmik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. pus III "Güneş ışığı tellerinde görülen pus" (KıpTS 216).

ET. *bus* Sis, buğu, duman (EDPT 370).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *pus* 1 (Kutlak ağzında). Sis (yoğun olmayan). 2. Hafif sis; hafif duman; buğu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1611).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *bus* "sis, buğu, duman" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "güneş ışığı tellerinde görülen pus" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "sis, hafif duman" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. puşu "Pusu" (KıpTS 216).

ET. *busuğ* Pusu (EDPT 373).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *pusğun* Pusu (KMKTS 238).

Krm. Tat. *pusu* Pusu, tuzak (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1612).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *busuğ* "pusu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "pusu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "pusu, tuzak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sa I "Sağ, sağlık, sıhhat" (KıpTS 221).

ET. *saġ* Sağ, sağlıklı, sıhhatli (EDPT 803).

Krg. *soo* 1. Sağ, esen (KS 659). 2. Sağlıklı 3. Sağ, aklı başında, zihni sağlıklı 4. Sağlam, zarar görmemiş, bozulmamış 5. Ayık, sarhoş olmayan 6. Hayatta, sağ (KTS 1832).

Kzk. *sav* Sağ, diri, sıhhatli, esen (KAZTTS 499).

Bşk. *hav* 1. Sağ, sağlıklı 2. Canlı, diri; dinç (BŞKTS 187).

Kaz. Tat. *sav* 1. Sağ, sağlıklı 2. Canlı, diri, dinç (KZTTTS 400).

Krçmlkr. *sav* 1. Sağ, canlı 2. Sağlam, bütün, tam (KMTS 303).

Kmk. *saw* 1. Sağlam, sıhhati yerinde, sıhhatli 2. Diri, canlı, sağ 3. Tam, tüm, bütün (KMKTS 289).

Krm. Tat. *sağ* Sağ, sağlam (KTTRS 289) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1658).

Krym. *sağ, sav* Sağ (KKTS 342).

Kkp. *saw* 1. Sağ, sağlıklı kişi, hastalığı olmayan. 2. Sağ, hayatta (KKLPKTS 493).

Nog. *sav* 1. Hepsi, tamamı, bütün, her şey, tüm; tamamen, büsbütün, tümüyle 2. Sağlıklı 3. Bütün, sağlam, zarar görmemiş (nesneler için) (NRS 280).

Eski Türkçede *sağ* “sağ, sağlıklı, sıhhatli” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “sağ, sağlık, sıhhat” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “sağ, sağlıklı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “sağ, aklı başında, zihni sağlıklı; sağlam, zarar görmemiş, bozulmamış; ayık, sarhoş olmayan”, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde “canlı, diri; dinç”, Karaçay-Malkar, Kumuk, Nogay Türkçesinde “tam, tüm, bütün” anlamında genişlemiştir.

Kıp. saban “Saban, pulluk” (KıpTS 221).

ET. *saban* Saban, pulluk (EDPT 790).

Krg. *supar* Saban (KTS 1861).

Kzk. *saban* 1. Pulluk, saban (KAZTTS 487).

Bşk. *haban* Saban (BŞKTS 179).

Kaz. Tat. *saban* 1. Saban, pulluk (KZTTTS 391). 2. Toprağı sürme işi. 3. İlkbahardaki toprağı sürme-tohum atma işleri. 4. İlkbaharda ekilip o yıl yetişen ekin (TTAS II, ss. 609-610 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 262).

Krçmlkr. *saban* Tarla (KMTS 295).

Kmk. *saban* 1. Saban, pulluk 2. Çift sürme, toprak sürme, tarla sürme (KMKTS 283).

Krm. Tat. *saban* Saban (KTTRS 287).

Krym. *saban* Saban (KKTS 340).

Kkp.-ø

Nog. *saban* Saban (NRS 280).

Eski Türkçede *saban* “saban, pulluk” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “saban, pulluk” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde “saban, pulluk” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde “toprağı sürme işi” ve Kazan-Tatar Türkçesinde “ilkbahardaki toprağı

sürme-tohum atma işleri; ilkbaharda ekilip o yıl yetişen ekin" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. sabançı "Çiftçi" (KıpTS 221).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *sabanşı* Çiftçi, ekinci (Oba, 2019, s. 475).

Bşk. *habansı* Çiftçi, sabancı (BŞKTS 179).

Kaz. Tat. *sabançı* Çiftçi, sabancı (KZTTTS 391).

Krçmlkr. *sabançı* 1. Çiftçi, rençber 2. Eski Karaçay-Malkar toplumsal yapısında prenslerin topraklarını işleyen azat edilmiş köle tabakası (KMTS 295).

Kmk. *sabançı* Çiftçi, rençber; köylü (KMKTS 283).

Krm. Tat. *sabancı* Toprak süren, çift süren, çiftçi (KTTRS 287).

Krym. *sabancı* Sabancı (KKTS 341).

Kkp. *sabawşı* 1. Dayak (sopa). ile vuran. 2. Sopa, sırık ile pamuk vb. döven, çırpan, hallaççı. 3. Sopa ve sırık ile taneyi / meyveyi düşüren (KKLPKTS 483).

Nog. *sabanşı* Sabancı, çiftçi (NRS 280).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sabançı* "çiftçi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "çiftçi, sabancı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "eski Karaçay-Malkar toplumsal yapısında prenslerin topraklarını işleyen azat edilmiş köle tabakası", Karakalpak Türkçesinde "sopa, sırık ile pamuk vb. döven, çırpan, hallaççı; sopa ve sırık ile taneyi / meyveyi düşüren" anlamında genişlemiştir.

Kıp. saç I, şaç I, saş "Saç, insanın başındaki kıllar" (KıpTS 221, 228).

ET. *saç* Saç (EDPT 794).

Krg. *çaç* (İnsan başındaki). saç (KS 242).

Kzk. *şaş* Baş derisini kaplayan kıllar, saç (KAZTTS 667).

Bşk. *ses* 1. Boyun sinirleri, boyun tendonları 2. Saç (BŞKTS 514).

Kaz. Tat. *saç, çeç* Saç (KZTTTS 92).

Krçmlkr. *çaç* Saç (KMTS 139).

Kmk. *çaç* 1. Saç 2. Bağlam (KMKTS 95).

Krm. Tat. *saç* Saç (KTTRS 288).

Krym. *saç, seç* Saç (KKTS 341).

Kkp. *şaş* Başta çıkan kıllar, saç (KKLPKTS 532).

Nog. *şaş* Saç (NRS 407).

Eski Türkçede *saç* "saç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "saç, insanın başındaki kıllar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "saç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. saç II, şaç II "Üzerinde yufka ekmek pişirilen saç" (KıpTS 221).

ET. *saç* Ekmek pişirilen saç (EDPT 794).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *saç* Sac (yassı demir çelik ürünü) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1651).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *saç* II “ekmek pişirilen saç” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “üzerinde yufka ekmek pişirilen saç” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde “sac (yassı demir çelik ürünü).” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. saçaḳ “Saçak” (KıpTS 221).

ET. *saççaḳ* Saçak (EDPT 796).

Krg. *çaçı* 1. Küçük saçak 2. Atın ayağının gerisindeki kıllar (KS 242).

Kzk. *şaşak* Saçak, püskül (KAZTTS 668).

Bşk. *sasaḳ* Saçak, püskül (BŞKTS 500).

Kaz. Tat. *çaçak* Saçak, püskül (KZTTTS 87).

Krçmlkr. *çaçaḳ* Püskül, saçak (KMTS 140).

Kmk. *çaçaq* 1. Saçak 2. Püskül (süs) (KMKTS 95).

Krm. Tat. *saçaq* 1. Saçak (KTTRS 288). 2. Sundurma; tente 3. Püskül, fırça. 2. Saçak, çatı çıkıntısı, saçaklı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1651).

Krym. *saçaq* 1. Saçak 2. Pervaz (KKTS 341).

Kkp. *şaşaq* İpten yapılan saçak (KKLPKTS 532).

Nog. *şaşak* Saçak, fırça, püskül (NRS 407).

Eski Türkçede *saççaḳ* “saçak” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “saçak” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “saçak” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “atın ayağının gerisindeki kıllar”, Kırım-Tatar Türkçesinde “sundurma; tente; püskül, fırça; saçak, çatı çıkıntısı, saçaklı”, Karayim Türkçesinde “pervaz” anlamında genişlemiştir.

Kıp. safuḳluḳ, savuḳluḳ, sovuḳluḳ “Soğukluk” (KıpTS 222, 229, 240).

ET. *soġıḳlıḳ* Soğukluk (EDPT 808).

Krg. *suuktuk* 1. Soğukluk, soğuk olma durumu 2. Soğukluk, soğuk davranış, ilgisizlik (KTS 1868).

Kzk. *suvıqtıq* 1. Soğukluk 2. *mec.* Soğuk olma (insan) (KAZTTS 519).

Bşk. *hıvıḳlıḳ* Soğukluk, soğumuşluk (BŞKTS 203).

Kaz. Tat. *suvıḳlıḳ* 1. Soğuk olma hâli; düşük derece. 2. *mec.* Sevmemeyi, beğenmemeyi yansıtan his (TTAS II, ss. 687 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 275).

Krçmlkr. *suvuḳluḳ* Soğukluk (KMTS 324).

Kmk. *suwuqluq* 1. Soğukluk; ayaz, şiddetli soğuk 2. *mec*. Asık yüzlülük, asık suratlılık, soğukluk; kayıtsızlık, aldırmazlık (KMKTS 304).

Krm. Tat. *suvuqlıq* Soğukluk, soğuk olma (KTTRS 315).

Krym.-ø

Kkp. *suwıqlıq* 1. Soğuk oluş, soğukluk. 2. Arası açıklık, bozuşmuşluk, küskünlük (KKLPKTS 517).

Nog. *suvıklık* Soğuk, ayaz (NRS 311).

Eski Türkçede *soġıḳlıḳ* "soğukluk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "soğukluk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "soğukluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "soğukluk, soğuk davranış" anlamında genişlemiştir.

Kıp. saġ II, sav I "Sağ, sağlıklı, sıhhatli" (KıpTS 222, 228).

ET. *saġ* Sağ, sağlıklı, sıhhatli (EDPT 803).

Krg. *soo* 1. Sağ, esen (KS 659). 2. Sağlıklı 3. Sağ, aklı başında, zihni sağlıklı 4. Sağlam, zarar görmemiş, bozulmamış 5. Ayık, sarhoş olmayan 6. Hayatta, sağ (KTS 1832).

Kzk. *sav* Sağ, diri, sıhhatli, esen (KAZTTS 499).

Bşk. *hav* 1. Sağ, sağlıklı 2. Canlı, diri; dinç (BŞKTS 187).

Kaz. Tat. *sav* 1. Sağ, sağlıklı 2. Canlı, diri, dinç (KZTTTS 400).

Krçmlkr. *sav* 1. Sağ, canlı 2. Sağlam, bütün, tam (KMTS 303).

Kmk. *saw* 1. Sağlam, sıhhati yerinde, sıhhatli 2. Diri, canlı, sağ 3. Tam, tüm, bütün (KMKTS 289).

Krm. Tat. *sağ* Sağ, sağlam (KTTRS 289) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1658).

Krym. *sağ, sav* Sağ (KKTS 342).

Kkp. *saw* 1. Sağ, sağlıklı kişi, hastalığı olmayan. 2. Sağ, hayatta (KKLPKTS 493).

Nog. *sav* 1. Hepsi, tamamı, bütün, her şey, tüm; tamamen, büsbütün, tümüyle 2. Sağlıklı 3. Bütün, sağlam, zarar görmemiş (nesneler için) (NRS 280).

Eski Türkçede *saġ* "sağ, sağlıklı, sıhhatli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sağ, sağlık, sıhhat" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sağ, sağlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "sağ, aklı başında, zihni sağlıklı; sağlam, zarar görmemiş, bozulmamış; ayık, sarhoş olmayan", Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde "canlı, diri; dinç", Karaçay-Malkar, Kumuk, Nogay Türkçesinde "tam, tüm, bütün" anlamında genişlemiştir.

Kıp. saġaḳ "Çene" (KıpTS 222).

ET. *saḳaḳ* Çene altı, çene, gerdan (EDPT 807).

Krg. *sagak* 1. Bir çit söyke'yi birleştiren gümüş köstek 2. Çenenin altından geçen kayış (oynan'ın bir kısmı) (KS 629). 3. Gıdık 4. Fasulye taneciklerinin oluştuğu kısım, fasulye kabuğu (KTS 1782).

caak 1. Çene 2. Bazı nesnelerin yan yüzü yahut yan kısmı 3. Oyanın gemden keçigeye doğru uzanan yan kayışları (KS 159). 4. Çadır tavanındaki halka. 5. Makas gibi kesici aletlerin her iki tarafı (KTS 468).

Kzk. *sağaq* 1. Atın boyun, boğaz kısmı 2. Bir nesnenin başka bir nesne ile birleşen yeri (KAZTTS 488).

Bşk. *sige* 1. Kama, dingil çivisi 2. Aşıktaki dış kemik 3. Çene kemiği, çene (BŞKTS 526).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *saġaḳ* 1. Solungaç 2. Bademcik (KMTS 269).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *sağaq* 1. Balık solungacı 2. Boyun, boğaz, sakak (KKLPKTS 484).

Nog. *sagak* Solungaç (balıklarda) (NRS 282).

Eski Türkçede *saḳaḳ* "çene altı, çene, gerdan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çene" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt Türkçesinde "çene" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "bazı nesnelerin yan yüzü yahut yan kısmı; oyanın gemden keçigeye doğru uzanan yan kayışları; çadır tavanındaki halka; makas gibi kesici aletlerin her iki tarafı", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kapı pervazının yan tarafları", Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "balık solungacı" anlamlarında deyim aktarması yoluyla, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "boyun, boğaz, sakak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. saġazġan, saġızġan, saġsaġan I, saḳsaġan, saḳsıḳan, sasıḳan "Saksağan" (KıpTS 222, 223, 224, 228).

ET. *saġızġan* Saksağan (EDPT 818).

Krg. *sagızgan* Saksağan (kuş) (KS 629).

Kzk. *savısqan* Saksağan (KAZTTS 500).

Bşk. *hayısḳan* Saksağan (BŞKTS 189).

Kaz. Tat. *sayısḳan* Saksağan (KZTTTS 401).

Krçmlkr. *savrushan* Saksağan (KMTS 304).

Kmk. *sawusğan* Saksağan (KMKTS 290).

Krm. Tat. *savusqan* Saksağan (KTTRS 295).

Krym. *savusqan* Saksağan (KKTS 352).

Kkp. *sawısqan* Saksağan kuşu (KKLPKTS 494).

Nog. *savıskan* Saksağan (NRS 281).

Eski Türkçede *sağızġan* “saksağan” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “saksağan” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “saksağan” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. saġay, saġyaġ, şarı yaġ, şaru yaġ, şaryaġ, sayaġ “Tereyağ” (KıpTS 222, 223, 227, 228, 229).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sarı yaġ* Tereyağı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1687).

Krym. *sarı yav* Tereyağı (KKTS 349).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *saġay, saġyaġ, şarı yaġ, şaru yaġ, şaryaġ, sayaġ* “tereyağ” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “tereyağ” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. saġım, saġum “Serap, ılgın” (KıpTS 222).

ET. *saḳım* Serap, ılgın (EDPT 811).

Krg.-ø

Kzk. *sağım* 1. Serap, ılgım, yalgın 2. *mec.* Puslu, bulanık, pusarık (KAZTTS 488).

Bşk. *sağım* 1. Sıcak ve kurak günlerde topraktan yükselen sıcak buhar, sıcak hava 2. Hayal, serap, ılgım, yalgın; aldatıcı görünüş (BŞKTS 491).

haġım 1. Serap, hayal 2. Buğu, buhar, sis (hava için) (BŞKTS 180).

Kaz. Tat. *sağım* Serap, hayal (KZTTTS 393).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *sağın* Serap (KMKTS 283).

Krm. Tat. *sağın* Serap, yalgın, ılgım (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1659).

Krym.-ø

Kkp. *sağım* 1. Karartı; görünüş, görüntü 2. Işık, nur, parlaklık (KKLPKTS 484).

Nog. *sagın* Serap (NRS 282).

Eski Türkçede *saḳım* "serap, ılgın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "serap, ılgın" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "serap, ılgın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "puslu, bulanık, pusarık", Başkurt Türkçesinde "buğu, buhar, sis (hava için).", Karakalpak Türkçesinde "karartı; görünüş, görüntü" anlamında genişlemiştir.

Kıp. saġınç "Düşünce" (KıpTS 222).

ET. *saḳınç* Düşünce, tasa, kaygı; özlem, emel, istek (EDPT 812).

Krg. *sagınıç* Özleme, hasret (KS 629).

Kzk. *sağınış* Özlem, hasret (KAZTTS 488).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *sağındırgıç* Anı, hatıra (KZTTTS 393).

sağış Özlem, hasret, keder (KZTTS 393).

Krçmlkr. *sağış* 1. Düşünce 2. Tasa, kaygı (KMTS 296).

Kmk. *sağınç* Kasvet, hüzün, gönül üzgünlüğü, iç sıkıntısı; hüzünlü, hazin, kasvetli, elemli, can sıkıcı, can sıkıntısı veren (KMKTS 283).

Krm. Tat.-ø

Krym. *sağış* 1. Düşünce 2. Hatıra, anı (KKTS 343).

Kkp. *sağınış* Özlem, özleme (KKLPKTS 484).

Nog. *sagınış* Melankoli, üzüntü (NRS 282).

Eski Türkçede *saḳınç* "düşünce, tasa, kaygı; özlem, emel, istek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "düşünce; emel, istek, arzu" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "düşünce" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "özlem, hasret", Kazan-Tatar Türkçesinde "anı, hatıra", Karaçay-Malkar Türkçesinde "tasa, kaygı", Kumuk ve Nogay Türkçesinde "üzüntü, iç sıkıntısı" anlamını kazanarak uzak anlama geçmiştir.

Kıp. saġır, sanġır, sanġrav "Sağır, işitmeyen" (KıpTS 222, 226).

ET. *saġır* Sağır (EDPT 814).

Krg.-ø

Kzk. *saŋırav* 1. Sağır 2. *mec.* Vurdumduymaz, umursamaz, aldırmaz, gamsız (KAZTTS 495).

Bşk. *hanġırav* Sağır, kulakları duymayan, işitmeyen; az duyan (BŞKTS 184).

Kaz. Tat. *sangırav* Sağır (KTLS 733).

Krçmlkr. *sangırav* Sağır (KMTS 300).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sağır* Sağır (KTTRS 289).

Krym. *sağır* Sağır (KKTS 343).

Kkp. *saŋıraw* Sağır, kulağı duymayan kişi (KKLPKTS 490).

Nog. *saŋırav* Sağır (NRS 288).

Eski Türkçede *saġır* "sağır" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sağır, işitmeyen" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden

Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "sağır" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "vurdumduymaz, umursamaz, aldırmaz, gamsız" anlamında genişlemiştir.

Kıp. saġıt "1. Alet, edevat 2. Zırh (KıpTS 222). 3. Silah (CC I 4b / 19- CC II65b/31 b). 4. At koşum takımı" (CC I 51b / 17).

ET.-ø

Krg. *soot* Zırh, cebe (KS 661).

Kzk. *savıt* 1. Zırh, zırh gömleği 2. Çeşitli şeyleri koymak için kullanılan küçük kutu (KAZTTS 500).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *savıt* Kap, çanak (KAZTTS 400).

Krçmlkr. *savut* 1. Kap kacak, tabak çanak 2. Silah teçhizat 3. Gümüşe yapılan işleme, savat (KMTS 304).

Kmk. *sawut* 1. Kap 2. Silah (KMKTS 290).

Krm. Tat. *savut* 1. Kap, kacak 2. Silah, pusat, savut (KTTRS 295).

Krym. *sağıt* 1. Tekne 2. Silah (KKTS 343).

Kkp. sawıt Zırh (KKLPKTS 494).

Nog. *savıt* Silah, alet (Atay, 1998, s. 297).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *saġıt* "alet, edevat; zırh; silah; at koşum takımı" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "zırh" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamını, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "silah" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamını korumaktadır. Tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "alet, edevat" anlamından hareketle kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesinde "çeşitli şeyleri koymak için kullanılan küçük kutu", Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "kap kacak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. saġız, saḳız, sıġız III “Sakız” (KıpTS 222, 224, 234).

ET. *saġız / sakız* Sakız (EDPT 817).

Krg. *sagız* 1. Sakız (KS 629). 2. Sakız, bazı ağaçların kabuğundan sızan reçine (KTS 1759).

Kzk. *sağız* Sakız (KAZTTS 488).

Bşk. *haġıź* 1. Sakız 2. Çam sakızı (BŞKTS 180).

Kaz. Tat. *saġız* 1. Sakız, çam sakızı 2. Kulak kiri (KZTTTS 393). 3. *mec.* Fazla rahatsız eden, dalkavukluk, yalakalık eden ya da devamlı musallat olan (TTAS II, ss.612-613 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 262).

Krçmlkr. *saġız* Reçine, macun (KMTS 296).

Kmk. *sağız* Sakız, çiklet (çiğnenen sakız) (KMKTS 284).

Krm. Tat. *saqız* Sakız (KTTRS 290).

Krym. *saqız* Sakız (KKTS 344).

Kkp. *saqqız* Sakız (KKLPKTS 486).

Nog. *sagız* 1. Sakız 2. Kükürt (çiğnenen) (NRS 282).

Eski Türkçede *saġız / sakız* “sakız” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “sakız” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “sakız” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt ve Karaçay-Malkar Türkçesinde “reçine”, Kazan-Tatar Türkçesinde “kulak kiri” ve mecazlaşarak “fazla rahatsız eden, dalkavukluk, yalakalık eden ya da devamlı musallat olan”, Nogay Türkçesinde “(çiğnenen kükürt).” anlamında genişlemiştir.

Kıp. saġlaḳ, saġlıḳ II, ṣaġlıḳ, savluḳ II “Koyun, sağılan koyun” (KıpTS 222, 229).

ET. *saġlıḳ* Sağmal koyun (EDPT 809).

Krg. *sooluk* Beş yaşına basan koyun (KS 660).

Kzk. *savlıq* Üç yaşını aşmış kuzulu koyun (KAZTTS 500).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *savluḳ* Sağımlık, sağmal (KMTS 304).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *sawlıq* Üç yaşından büyük koyun (KKLPKTS 494).

Nog.-ø

Eski Türkçede *saġlıḳ* "sağmal koyun" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "koyun, sağılan koyun" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde "üç yaşından büyük koyun, sağımlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. saġlıġ, saġlıḳ I, savluḳ I "Sağlık, sıhhat" (KıpTS 222, 229).

ET. *saġlıḳ* Sağlık, sıhhat (EDPT 809).

Krg. *sooluk* Sağlık, sıhhat (KS 660).

Kzk. *savlıq* Sağlık, sıhhat (KAZTTS 500).

Bşk. *havlıḳ* Sağlık, sıhhat; selamet (BŞKTS 188).

Kaz. Tat. *savlıḳ* Sağlık, selamet (KZTTTS 401).

Krçmlkr. *savluḳ* Sağlık, sıhhat (KMTS 304).

Kmk. *sawluq* Sağlık, sıhhat, esenlik (KMKTS 290).

Krm. Tat. *sağlıq* Sağlık, selamet (KTTRS 289).

Krym. *sağlıq, savluq* Sağlık (KKTS 343).

Kkp. *sawlıq* Sağlık, esenlik (KKLPKTS 494).

Nog. *savlık* 1. Bütünlük, sağlamlık 2. Sağlık (NRS 281).

Eski Türkçede *saġlıḳ* “sağlık, sıhhat” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “sağlık, sıhhat” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “sağlık, sıhhat” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Nogay Türkçesinde “bütünlük, sağlamlık” anlamında genişlemiştir.

Kıp. saġmal, ṣaġmalı “Sağmak için ayrılan koyun” (KıpTS 223).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sağmal* Sağmal (KTTRS 289).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *saġmal, ṣaġmalı* “sağmak için ayrılan koyun” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde “sağmal” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. saġrı I “1. Sağrı, at ve diğer tırnaklıların gerisi; **ṣaġrı** Sağrı, at ve diğer tırnaklıların gerisi 2. Deri” (KıpTS 223).

ET. *saġrı* Hayvanların gerisi, sağrı; deri (EDPT 815).

Krg. *sooru* 1. Sağrı 2. Sağrı derisi 3. Bir çeşit ayakkabı 4. Cerdin soorusu «yerin sağrısı»: en iyi (en mümbit). toprak (KS 660).

Kzk. *savır* 1. Sağrı 2. Hayvanın sağrı kısmından işlenerek elde edilen kalın deri kalın deri 3. *mec.* Yeşili gür, verimli yer (KAZTTS 500).

Bşk. *havır, havrı* Atın sağrısı, at sırtının arka kısmı (BŞKTS 188).

Kaz. Tat. *savır* 1. At sırtının arka kısmı, sağrı 2. Atın sağrısından yapılan deri, post 3. Mazı ağacı (KZTTTS 400). 4. İnsanda kalçanın arka kısmı, yumuşak yer (TTAS II, s. 612 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 266).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *sawr* 1. Sağrı (msl. Atta). 2. Yan, kıç, kaba et (KMKTS 290).

Krm. Tat. *sağrı, savrı* Sağrı (Atlarda bel ile kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1697).

Krym.-ø

Kkp. *sawır, sawrı* Hayvanın beli ile kuyruğunun arası, sağrı (KKLPKTS 494).

Nog. *savır* At sağrısı (NRS 281).

Eski Türkçede *sağrı* "hayvanların gerisi, sağrı; deri" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sağrı, at ve diğer tırnaklıların gerisi; deri" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "sağrı", Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "deri" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "bir çeşit ayakkabı; en iyi (en mümbit). toprak, Kazak Türkçesinde "yeşili gür, verimli yer", Kazan-Tatar Türkçesinde "mazı ağacı; insanda kalçanın arka kısmı, yumuşak yer", Kumuk Türkçesinde "yan, kıç, kaba et" anlamında genişlemiştir.

Kıp. saġsı, saḳsı "Saksı, çanak" (KıpTS 223).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *sahsı, saqsı* Saksı (KKTS 344).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *saġsı, saḳsı* "saksı, çanak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "saksı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. saġsız, saġsuz "Hasta" (KıpTS 223).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *havhıź* Sağlığı yerinde olmayan, sağlıksız, hasta olan (BŞKTS 188).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *sawsuz* Hastalıklı, mariz (KMKTS 290).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *saġsız, saġsuz* "hasta" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve

Kumuk Türkçesinde "hastalıklı, sağlıksız" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sah "Uyanık" (KıpTS 223).

ET. *sak* Uyanık, dikkatli (EDPT 803).

Krg. *sak* 1. Tetikte bulunan, uyanık. 2. Sak saktap uktabay karap oturduk: uyumadık ve dikkatle gözetledik (KS 629). 3. Sağlıklı 4. Duyarlı, hassas (KTS 1759).

Kzk. *saq* İhtiyatlı, tedbirli, dikkatli (KAZTTS 490).

Bşk. *haḳ* 1. Duyarlı, hassas, sezgisi güçlü 2. Muhafız, muhafaza eden, koruyucu, (BŞKTS 180).

Kaz. Tat. *saḳ* 1. Çok dikkatli davranan kimse 2. Duyuları çok hassas olan 3. Pek tasarruflu davranan, müsrif olmayan 4. Emniyet 5. Nöbetçi, muhafız (KZTTTS 394). 6. Başkalarının dikkatini çekmemeye çalışarak dikkat ile yapılan (iş-hareket vb. hakkında). (TTAS II, s. 616 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 262).

Krçmlkr. *saḳ* 1. Dikkat, tedbir 2. Dikkatli, tedbirli, hassas, dikkatlice (KMTS 297).

Kmk. *saq* 1. İhtiyatlı, ihtiyatkar; dikkatli; ihtilatla, ihtiyatlı olarak; dikkatle, dikkatli 2. Uyanık, gözü açık; uyanık, uyanıklıkla, uyanıkça (KMKTS 287).

Krm. Tat. *saḳt* 1. Uyanık, gözüaçık, ihtiyatlı, ihtiyatkâr, tedbirli, dikkatli 2. İhtimamlı, dikkatli (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1669).

Krym.-ø

Kkp. *saq* Uyanık, sezgili (KKLPKTS 485).

Nog. *sak* 1. Ayık, uyanık, gözü açık; dikkatli, tedbirli, ihtiyatlı 2. Dikkatli, özenli, düşünceli (NRS 283).

Eski Türkçede *sak* "uyanık, dikkatli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "uyanık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "uyanık, tedbirli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "muhafız, koruyucu", Kazan-Tatar Türkçesinde "duyuları çok hassas olan;

pek tasarruflu davranan, müsrif olmayan; emniyet; başkalarının dikkatini çekmemeye çalışarak dikkat ile yapılan (iş-hareket vb. hakkında).” anlamında genişlemiştir.

Kıp. saḳa “Saka kuşu” (KıpTS 223).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *saḳa ḳuşu* Saka (kuşu) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1665).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *saḳa* “saka kuşu” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde “saka kuşu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. saḳal, şaḳal “Sakal” (KıpTS 223).

ET. *saḳal* Sakal (EDPT 808).

Krg. *sakal* 1. Sakal (KS 629). 2. Sakal, bazı hayvanlarda çene altında bulunan kılların tümü (KTS1760).

Kzk. *saqal* Sakal (KAZTTS 490).

Bşk. *haḳal* 1. Sakal 2. Süslü, sırmalı, pullu kadın kıyafeti (BŞKTS 180).

Kaz. Tat. *saḳal* 1. Sakal (KZTTTS 394). 2. Hayvanların ya da kuşların bazılarında boğazın alt hizasından uzayan tüyler ya da telekler (TTAS II, s. 617 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 263).

Krçmlkr. *saḳal* 1. Sakal 2. Çene (KMTS 297).

Kmk. *saqal* Sakal (KMKTS 287).

Krm. Tat. *saqal* Sakal (KTTRS 290).

Krym. *saqal* Sakal (KKTS 344).

Kkp. *saqal* Sakal (KKLPKTS 485).

Nog. *sakal* Sakal (NRS 284).

Eski Türkçede *saḳal* "sakal" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sakal" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sakal" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "hayvanların ya da kuşların bazılarında boğazın alt hizasından uzayan tüyler ya da telekler" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ṣaḳallı, saḳallu, ṣaḳallu "Sakallı" (KıpTS 223).

ET. *sakallıg* Sakallı (EUES 574).

Krg. *sakalduu* Sakallı, yaşlı adam, hürmete değer bir yaşta olan kimse (KS 629).

Kzk. *saqaldı* Sakallı (KAZTTS 490).

Bşk. *haḳallı* Sakallı (BŞKTS 180).

Kaz. Tat. *saḳallı* 1. Sakallı (KZTTTS 394). 2. Orta ya da daha büyük yaşlardaki (erkekler hakkında). (TTAS II, s. 617 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 815).

Krçmlkr. *saḳallı* Sakallı (KMTS 297).

Kmk. *saqallı* Sakallı, sakalı olan (KMKTS 287).

Krm. Tat. *saqallı* 1. Sakallı (KTTRS 290). 2. Yetişkin, yaşı ilerlemiş (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1665).

Krym. *saqallı* Sakallı (KKTS 344).

Kkp. *saqallı* Sakalı olan, sakallı (KKLPKTS 485).

Nog. *sakallı* Sakallı, sakalı olan (NRS 284).

Eski Türkçede *sakallıg* “sakallı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “sakallı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “sakallı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde “yaşı ilerlemiş, orta ya da büyük yaş” anlamında genişlemiştir.

Kıp. saḳalsız, şaḳalsız “Sakalsız” (KıpTS 223).

ET. *saḳalsız* Sakalsız (DTS 486).

Krg.-ø

Kzk. *saqalsız* Sakalsız (TTKAZTS 449).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *sakalsız* Sakalsız (TTS 260).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *saqalsız* Sakalsız, sakalı olmayan (KMKTS 287).

Krm. Tat. *saḳalsız* Sakalsız (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1666).

Krym.-ø

Kkp. *saqalsız* Sakalı olmayan, sakalsız (KKLPKTS 485).

Nog. *sakalsız* Sakalsız, sakalı olmayan (NRS 284).

Eski Türkçede *saḳalsız* “sakalsız” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “sakalsız” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “sakalsız” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. saḳın “Sakın (tenbih için kullanılır).” (KıpTS 224).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *saqın* Sakın, dikkat et (anlamında) (KTTRS 290).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *saḳın* "sakın (tenbih için kullanılır)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "sakın, dikkat et (anlamında)." açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. saḳlayıçı, saḳlayuçı "Koruyucu, koruyan" (KıpTS 224).

ET. *saḳçı* Nöbetçi, muhafız (EDPT 806).

Krg. *saktooçu* Koruyan, muhafız (KS 630).

Kzk. *saqşı* Bekçi (TTKAZTS 72).

Bşk. *haḳsı* Bekçi, muhafız, nöbetçi (BŞKTS 181).

Kaz. Tat. *saḳçı* Bekçi, muhafız, nöbetçi (KZTTTS 394).

Krçmlkr. *saḳçı* Gözcü, muhafız, bekçi (KMTS 297).

Kmk. *saqçı* Muhafız, bekçi; nöbetçi (KMKTS 287).

Krm. Tat. *saqçı* Bekçi, nöbetçi; koruyucu (KTTRS 290).

Krym. *sakcı, sakçı* Bekçi, muhafız, nöbetçi (Koçak, 2021, s. 44).

Kkp. *saqşı* Gözetçi, bekçi (KKLPKTS 486).

Nog. *sakşı* Bekçi, güvenlik görevlisi, nöbetçi (NRS 284).

Eski Türkçede *saḳçı* "nöbetçi, muhafız" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "koruyucu, koruyan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bekçi, muhafız" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. saḳsızlıḳ “Sağlıksızlık, hastalık” (KıpTS 224).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *saḳsızlıḳ* İhtiyatsızlık, saknıtısızlık, gaflet (KZTTTS 394).

Krçmlkr. *saḳsızlıḳ* İhtiyatsızlık, tedbirsizlik (KMTS 297).

Kmk. *saqsızlıq* İhtiyatsızlık, gaflet (KMKTS 288).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *saḳsızlıḳ* “sağlıksızlık, hastalık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde “ihtiyatsızlık, tedbirsizlik, gaflet” açıklamasıyla uzak bir anlama geçmiştir.

Kıp. sal “Büyük çaylarda üstünde gidilen çatma ağaçlardan yapılmış ulaşım aracı” (KıpTS 224).

ET. *sal* Sal (EDPT 824).

Krg. *sal* 1. Sal 2. Sal ile nakil (KS 630).

Kzk. *sal* Sal (KAZTTS 491).

Bşk. *hal* Sal (BŞKTS 181).

Kaz. Tat. *sal* Sal (KZTTTS 394).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sal* Sal (KTTRS 291).

Krym. *sal* Sal (KKTS 345).

Kkp. *sal* Ağaç, kamış vb. şeylerden yapılan kayık, sal (KKLPKTS 486).

Nog. *sal* Nehirden bir şey akıtma (ağaç) (NRS 285).

Eski Türkçede *sal* "sal" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "büyük çaylarda üstünde gidilen çatma ağaçlardan yapılmış ulaşım aracı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "sal" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "sal ile nakil" anlamında genişlemiştir.

Kıp. şalam "Saman" (KıpTS 224).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *halam* Saman, ot (BŞKTS 181).

Kaz. Tat. *salam* 1. Saman, ot (KZTTTS 395). 2. sf. Samandan yapılan ya da saman karıştırılıp yapılan. 3. Saman ile kapatılan (çatı hakkında). (TTAS II, s. 619 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 861).

Krçmlkr. *salam* Saman (KMTS 298).

Kmk. *salam* Saman, samandan (KMKTS 284).

Krm. Tat.-ø

Krym. *salam, saman* Saman (KKTS 345).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *şalam* "saman" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "saman" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi

Kazan-Tatar Türkçesinde “samandan yapılan ya da saman karıştırılıp yapılan; saman ile kapatılan (çatı hakkında).” anlamı ile genişlemiştir.

Kıp. salıḳ “Salınmış” (KıpTS 225).

ET. *salık* Vergi, harç (EUES 577).

Krg. *salık* 1. Vergi, haraç 2. Emanet, vedia 3. Kırgızların kendileriyle birlikte yaylağa almayıp, oradan dönünceye kadar bıraktıkları keçe ev ve ev eşyasının bir kısmı 4. *tar.* Yoğaşları ve şenlikler tertip eylemek için manapar tarafından ahaliye tarhedilen olağanüstü vergiler 5. Sarkık, sallanan (KS 632).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *salık* “vergi, harç” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “salınmış” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde “sarkık, sallanan” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “vergi, haraç; emanet, vedia; Kırgızların kendileriyle birlikte yaylağa almayıp, oradan dönünceye kadar bıraktıkları keçe ev ve ev eşyasının bir kısmı; yoğaşları ve şenlikler tertip eylemek için manapar tarafından ahaliye tarhedilen olağanüstü vergiler” anlamında genişlemiştir

Kıp. salınçaḳ, selgençek, selkinçek “Salıncak” (KıpTS 225, 231).

ET.-ø

Krg. *selkinçek* Salıncak (KS 644).

Kzk.-ø

Bşk. *heñgĭlsek* Salıncak bağlanan ince, uzun ve düz ağaç (BŞKTS 193).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *sengkilçek* Salıncak (KMTS 307).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *salıncaḳ* Salıncak (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1672).

Krym. *salıncaq, selincek* Salıncak (KKTS 356).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *salınçaḳ, selgençek, selkinçek* "salıncak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "salıncak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. salḳım, salḳum "Salkım, üzüm salkımı" (KıpTS 225).

ET. *salkım* Kolye, demet, bohça, salkım (EUES 577).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *salḳım* Salkım (KMKTS 285).

Krm. Tat. *salqım* Salkım (KTTRS 291).

Krym. *salqım*, *salqum* Salqum (üzüm) (KKTS 346).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *salkım* “kolye, demet, bohça, salkım” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “salkım, üzüm salkımı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “salkım” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. salḳun “Esinti, rüzgar” (KıpTS 225).

ET. *salḳım* Soğuk, serin; rüzgar (EDPT 826).

Krg. *salkın* 1. Serinlik, serin (KS 633). 2. Soğuk, ilgisiz (KTS1768).

Kzk. *salqın* 1. Soğuk, serin 2. *mec.* Araları açık, soğuk (KAZTTS 492).

Bşk. *halḳın* 1. Serin, soğumuş, soğuk 2. Duygusuz 3. Çok ciddi, resmî tavırlı (BŞKTS 182).

Kaz. Tat. *salḳın* 1. Serin, soğumuş, soğuk 2. Duygusuz 3. Çok ciddi, resmî tavırlı 4. Soğukluk (KZTTTS 396). 5. Daha düşük derecede olan. 6. Isıtmadan ya da kaynatmadan hazırlanan veya bu şekilde sofraya konulan (yemek hakkında). 7. Bir şeye ilgi, bakış vb. hakkında: Gamsız, sorumsuz. 8. Sıcaklık göstermeyen ya da ısı kaynağı olmayan veya sıcaklığı sezilmeyen (çeşitli cisimler, ışıklar hakkında). 9. tek. Kızdırmadan ya da düşük derecelerde yapılan. 10. *is.* Soğukluk; aşağı derece, soğuk hava (TTAS II, ss. 619-620 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 263).

Krçmlkr. *salḳın* 1. Serin, gölge, serinlik, gölgelik 2. Karamsar, asık yüzlü, neşesiz, somurtkan 3. Soğuk (KMTS 298).

Kmk. *salḳın* Serinlik; serin (KMKTS 285).

Krm. Tat. *salqın* Serin (KTTRS 291).

Krym. *salqım* Serin (KKTS 346).

Kkp. *salqın* 1. Soğuk, ayaz 2. *ağ.* İlgisiz, alakasız (KKLPKTS 488).

Nog. *salkım, salkın* 1. Gölge, gölgelik; serinlik 2. Gölge, gölgeli; salkında oltıruv gölgede oturmak (NRS 285).

Eski Türkçede *salḳım* “soğuk, serin; rüzgar” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “esinti, rüzgar” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “soğuk, serin” açıklamasıyla yer alarak yakın anlama geçmiştir. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karakalpak Türkçesinde

"soğuk, ilgisiz", Başkurt Türkçesinde "çok ciddi, resmî tavırlı, Kazan-Tatar Türkçesinde "daha düşük derecede olan; ısıtmadan ya da kaynatmadan hazırlanan veya bu şekilde sofraya konulan (yemek hakkında); bir şeye ilgi, bakış vb. hakkında: gamsız, sorumsuz; sıcaklık göstermeyen ya da ısı kaynağı olmayan veya sıcaklığı sezilmeyen (çeşitli cisimler, ışıklar hakkında); kızdırmadan ya da düşük derecelerde yapılan; soğukluk; aşağı derece, soğuk hava", Karaçay-Malkar Türkçesinde "karamsar, asık yüzlü, neşesiz, somurtkan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. saman, şaman "Saman" (KıpTS 225).

ET. *saman* Saman (EDPT 829).

Krg. *saman* 1. Saman (KS 634). 2. Çok sayıda, kalabalık (KTS 1771).

Kzk. *saban* 1. Saman 2. Pulluk, saban (KAZTTS 487).

Bşk. *halam* Saman, ot (BŞKTS 181).

Kaz. Tat. *salam* Saman, ot (KAZTTS 395).

Krçmlkr. *salam* Saman (KMTS 298).

Kmk. *salam* Saman, samandan (KMKTS 284).

Krm. Tat. *saman* Saman (KTTRS 292).

Krym. *saman* Saman (KKTS 346).

Kkp. *saban* Darı vb. bitkilerin sapı (KKLPKTS 483).

Nog. *saman* Saman, samandan yapılmış (NRS 286).

Eski Türkçede *saman* "saman" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "saman" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "saman" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçeseinde "çok sayıda, kalabalık", Kazan-Tatar Türkçesinde "samandan yapılan ya da saman karıştırılıp yapılan; saman ile kapatılan (çatı hakkında)." anlamları ile genişlemiştir.

Kıp. san "Sayı" (KıpTS 226).

ET. *san* Sayı, hesap (EDPT 831).

Krg. *san* 1. Sayı, miktar, hesap 2. Hesapsız, çok (KS 635-636).

Kzk. *san* 1. Sayı, hesap 2. Rakam, sayı 3. *mec*. Gazete ve dergilerde sayı (KAZTTS 494).

Bşk. *han* Sayı; miktar, hacim (BŞKTS 183).

Kaz. Tat. *san* 1. Sayı 2. Miktar, hacim (KZTTTS 397). 3. kit. Süreli mecmualarda sayı. 4. *dlb*. Nesneyi sayarken onun miktarını ya da sırasını bildiren söz. 5. dil b. Nesnenin tekil ya da çoğul olduğunu bildiren gramatik kategori (TTAS II, ss. 627-628 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 264).

Krçmlkr. 1. Sayı, miktar; nüfus 2. 40 kilogram kadar un ya da tahıl alan ahşap kap (KMTS 299).

Kmk. *san* Nitelik, keyfiyet, vasıf, kalite (KMKTS 286).

Krm. Tat. *san* 1. Sayı, rakam 2. Gazetenin sayısı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1678).

Krym. *san* Sayı (KKTS 347).

Kkp. *san* 1. Sayı, adet 2. Numara, sayı (KKKLPKTS 489).

Nog. *san* Farklı anlamlarda, sayı, miktar, ölçü (NRS 287).

Eski Türkçede *san* "sayı, hesap" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sayı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "sayı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "hesapsız", Kırgız ve Kazak Türkçesinde "hesap", Kazak, Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "gazetenin sayısı", Karaçay-Malkar Türkçesinde "40 kilogram kadar un ya da tahıl alan ahşap kap", Kumuk Türkçesinde "nitelik, keyfiyet, vasıf, kalite" ve Kazan-Tatar Türkçesinde dilbilgisi alanında terimleşerek "nesneyi sayarken onun miktarını ya da sırasını bildiren söz; nesnenin tekil ya da çoğul olduğunu bildiren gramatik kategori" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. sançaḳ "Sancak, bayrak" (KıpTS 226).

ET. *sançgak* Mızrak (EUES 580).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sancaḳ* Bayrak, sancak (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1680).

Krym. *sancaq* Sancak (KKTS 347).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *sançgak* "mızrak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sancak, bayrak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "sancak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sançı, şanşu "Sancı, ağrı" (KıpTS 226, 250).

ET. *sançıġ* Ağrı, sancı (EDPT 835).

Krg. *çancuu* Sancıma (KS 250).

Kzk. *sanşu* Sancı (TTKAZTS 452).

Bşk. *senisiv* Sancı (KTLS 742).

Kaz. Tat. *çençü* Sancı (KTLS 743).

Krçmlkr. *çançuv* Sızı (KMTS 143).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sancı* Sancı, kulunç, kramp (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1680).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *sançıġ* "ağrı, sancı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sancı, ağrı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız,

Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "sancı, sızı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sansar "Sansar" (KıpTS 226).

ET.-ø

Krg. *suusar* Zardava (KS 671).

Kzk. *susar* Ağaç sansarı, zerdeva (KAZTTS 518).

Bşk. *hušar* Ağaç sansarı, zerdava (BŞKTS 220).

Kaz. Tat. *susar* Ağaç sansarı, zerdeva (KZTTTS 422).

Krçmlkr. *suvsar* Ağaç sansarı, vizon (KMTS 323).

Kmk. *suwsar* Ağaç sansarı (KMKTS 304).

Krm. Tat. *sansar* Sincap, çekelez (KTTRS 293).

Krym. *samsar, sansar* Sansar (KKTS 348).

Kkp. *suwsar* Yumuşak tüylü bir hayvan (KKLPKTS 518).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sansar* "sansar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "sansar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sansız "Sayısız" (KıpTS 226).

ET. *sansız* Sayısız (EDPT 842).

Krg. *sansız* Sayısız (KS 637).

Kzk. *sansız* Sayısız, hesapsız, çok sayıda (KAZTTS 494).

Bşk. *hanhıź* 1. Sayısız, hesapsız; çok 2. Hesaba katılmayan, önemsiz, değeri olmayan (BŞKTS 184).

Kaz. Tat. *sansız* 1. Sayısız, sınırsız, pek çok 2. Terbiyesiz, söz dinlemez, saygısız, hürmetsiz 3. Değersiz, gereksiz (KZTTTS 397).

Krçmlkr. *sansız* 1. Önemsiz, özensiz, dikkatsiz 2. Bayağı, alelade 3. Sayısız, çok (KMTS 300-301).

Kmk. *sanawsuz* Sayısız, hesapsız; pek çok (KMKTS 286).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *sansız* Sayısız, çok (KKLPKTS 490).

Nog. *sansız* 1. Sayısız derecede fazla 2. Ensiz ifadesinin diğer tarafı olarak: ensiz-sansız 3. Esapsız ifadesinin diğer tarafı olarak: esapsız-sansız (NRS 287).

Eski Türkçede *sansız* "sayısız" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sayısız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "sayısız, çok" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde "hesaba katılmayan, önemsiz, değeri olmayan", Kazan-Tatar Türkçesinde "terbiyesiz, söz dinlemez, saygısız, hürmetsiz", Karaçay-Malkar Türkçesinde "bayağı, alelade", Nogay Türkçesinde "ensiz ifadesinin diğer tarafı olarak: ensiz-sansız; esapsız ifadesinin diğer tarafı olarak: esapsız-sansız" anlamında genişlemiştir.

Kıp. sap "Sap" (KıpTS 226).

ET. *sap* Sap; kılıç, bıçak sapı (EDPT 782).

Krg. *sap* Sap (KS 637).

Kzk. *sap* Sap (KAZTTS 495).

Bşk. *hap* Sap, kabza, kulp, tutamak (BŞKTS 184).

Kaz. Tat. *sap* 1. Sap, kabza, kulp, tutamak 2. Bitkinin sap kısmı, gövde (KZTTTS 397-398). 3. Bazı eşyalarda bir şeyi bir yere tutturmak, geçirmek, takmak için kullanılan kısım. 4. Yaprağın sapı (TTAS II, s. 630 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 264).

Krçmlkr. *sap* Sap Sab (KMTS 301).

Kmk. *sap* Sap (KMKTS 287).

Krm. Tat. *sap* Sap (el aletlerinde) (KTTRS 293).

Krym. *sap* Sap (KKTS 348).

Kkp. *sap* Sap, tutamak (KKLPKTS 490).

Nog. *sap* Tutamak, tutamaç; kol, sap (NRS 288).

Eski Türkçede *sap* "sap; kılıç, bıçak sapı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sap" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sap" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "bitkinin sap kısmı, gövde; bazı eşyalarda bir şeyi bir yere tutturmak, geçirmek, takmak için kullanılan kısım; yaprağın sapı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. sapan "İçinde taş atılan eski bir savaş aleti" (KıpTS 226).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *saqpan* Sapan taşı (KAZTS, 490).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *saqpan* Sapan (KKLPKTS 486).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sapan* "içinde taş atılan eski bir savaş aleti" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "sapan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. saramsaġ, sarımsaḳ, sarmısaḳ, ṣarmusaḳ, ṣarumsaḳ "Sarımsak" (KıpTS 227).

ET. *sarumsaḳ* Sarımsak (EDPT 853).

Krg. *sarımsak* Sarımsak (KS 639).

Kzk. *sarımsaq* Sarımsak (KAZTTS 498).

Bşk. *harımsaḳ* Sarımsak (BŞKTS 186).

Kaz. Tat. *sarımsaḳ* Sarımsak (KZTTTS 399).

Krçmlkr. *sarımsah, sarsmaḳ* Sarımsak (KMTS 302).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sarımsaq* Sarımsak (KTTRS 294).

Krym. *sarımsaq* Sarımsak (KKTS 349).

Kkp. *sarımsaq* Sarımsak bitkisi (KKLPKTS 491).

Nog. *sarımsak* Sarımsak (NRS 289).

Eski Türkçede *sarumsaḳ* "sarımsak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sarımsak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "sarımsak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sarançıḳa, sarınççġa, sarınççġan, sarınçḳa sırıçḳa "Çekirge" (KıpTS 227).

ET. *sarıçğa* Çekirge (EDPT 845).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *sarança* Çekirge(BŞKTS 499).

Kaz. Tat. *sarança* Çekirge (KZTTTS 398).

Krçmlkr. *sarınça* Çekirge (KMTS 302).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *saranca, sırınçḳa* Çekirge (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1685).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *sarıçğa* "çekirge" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çekirge" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "çekirge" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. şarb, sarp "Zor, güç, sarp" (KıpTS 227).

ET. *sarp* Zor, çetin (EDPT 845).

Krg.-ø

Kzk. *sarp sarp urıv* = Yorulmak, bitkin düşmek (Oba, 2019, s. 489).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sarp* Sarp (KTTRS 294).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *sarp* "zor, çetin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "zor, güç, sarp" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "sarp" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kazak Türkçesinde ise "yorulmak, bitkin düşmek" anlamında uzak anlama geçmiştir.

Kıp. sarḫıt "Artık, geri kalan" (KıpTS 228).

ET.-ø

Krg. *sarkıt* Yemek ve içecek kalıntısı (KS 639).

Kzk. *sarkıt* 1. Misafirden arta kalan yiyecek 2. Misafirliğe ve düğüne giden kişilerin, kendilerine verilen yemeğin fazlasını evlerine getirip başkalarına ikram etmeleri (KAZTTS 497).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *sarqıt* 1. Bir yiyecekten başkalarına verilen parça, hisse. 2. *ağ.* Kalıntı, arta kalan, artık (KKLPKTS 491).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sarḫıt* "artık, geri kalan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karakalpak Türkçesinde "kalıntı, arta kalan, artık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "misafirden arta kalan yiyecek" anlamında genişlemiştir.

Kıp. sarı I, şarı, şarıġ, saru I, şaru "Sarı" (KıpTS 228).

ET. *sarıġ* Sarı (EDPT 848).

Krg. *sarı* Sarı, kızıl, kumral (KS 639).

Kzk. *sarı* 1. Sarı renk 2. Sarı renkli, sarışın (KAZTTS 497).

Bşk. *harı* 1. Sarı, sarı renk 2. Sarılık hastalığı (BŞKTS 185).

Kaz. Tat. *sarı* 1. Sarı 2. Sarılık hastalığı 3. Karasu denen göz hastalığı, glokom 4. Yumurtanın sarısı (KZTTTS 398). 5. sf. Kum, portakal, altın rengindeki (TTAS II, s. 632 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 265).

Krçmlkr. *sarı* Sarı (KMTS 302).

Kmk. *sari* Sarı (KMKTS 288).

Krm. Tat. *sarı* Sarı (KTTRS 294).

Krym. *sarı* Sarı (KKTS 349).

Kkp. *sarı* Sarı renk (KKLPKTS 491).

Nog. *sarı* 1. Sarı 2. Yumurta sarısı 3. Kırmızı 4. Sarışın (NRS 289).

Eski Türkçede *sarıġ* "sarı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sarı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sarı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "sarılık hastalığı", Kazak ve Nogay Türkçesinde "sarışın", Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "yumurta sarısı", Kazan-Tatar Türkçesinde "karasu denen göz hastalığı, glokom; kum, portakal, altın rengindeki", Nogay Türkçesinde "kırmızı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. sarışın, şaruşın "Sarışın" (KıpTS 228).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *sarı şinli* Sarışın (KMTS 302).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sarışın* Sarışın (KTTRS 294).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sarışın, şaruşın* "sarışın" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "sarışın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sarov “Safra” (KıpTS 228).

ET. *sarıg S*afra, öd (EUES 586).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *saruv* 1. İçte, yemek borusunda yakar, acıtır gibi ekşimsi tat duyulmasına ve ağza ekşi su gelmesine sebep olmak. 2. Acı getirmek, üzüntü yaratmak (TTAS II, s. 632 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 265).

Krçmlkr. *saruv kesüv* Mide ekşimesi (KMTS 303).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *saruv* (ağızlarda). Mide girişi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1693).

Krym.-ø

Kkp. *sarıw* Bir hastalık adı (KKLPKTS 491).

Nog.-ø

Eski Türkçe *sarıg* “safra, öd” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “safra” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde “mide girişi” Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde “içte, yemek borusunda yakar, acıtır gibi ekşimsi tat duyulmasına ve ağza ekşi su gelmesine sebep olmak” yine Kazan-Tatar Türkçesinde “acı getirmek, üzüntü yaratmak” ve Karakalpak Türkçesinde “bir hastalık adı” açıklamalarıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. sartaban “Nil nehrinde bulunan iyi cins bir balık” (KıpTS 228).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *sartaban* Bir tür çapak balığı (KAZTTS 497).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sartaban* "Nil nehrinde bulunan iyi cins bir balık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesinde "balık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. şaruça "Sarımtırak" (KıpTS 228).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *harısa* 1. Sarı renkteki, sarımsı 2. Sonbaharda yaprakların sararmaya başladığı dönem (BŞKTS 186).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *şaruça* "sarımtırak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde "sarımtrak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "sonbaharda yaprakların sararmaya başladığı dönem" anlamında genişlemiştir.

Kıp. şaruluġ “Sarılık” (KıpTS 228).

ET. *sarıġlıḳ* Sarılık (EDPT 849).

Krg.-ø

Kzk. *sarılıḳ* Sarı renklilik, sarışınlık (KAZTTS 498).

Bşk. *harı* 1. Sarı, sarı renk 2. Sarılık hastalığı (BŞKTS 185).

Kaz. Tat. *sarılıḳ* Sarılık, sarı renk (KZTTTS 399).

Krçmlkr. *saruv* Sarılık (KMTS 303).

Kmk. *sarilik* 1. Sarılık 2. Sarılık hastalığı, sarılıklı (KMKTS 288).

Krm. Tat. *sarılıq* 1. Sarılık 2. Tıp. Sarılık (KTTRS 294).

Krym. *sarılıq* Sarılık (KKTS 349).

Kkp. *sarıw* Bir hastalık adı (KKLPKTS 491).

Nog. *sarılık* Sarılık (NRS 289).

Eski Türkçede *sarıġlıḳ* “sarılık” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “sarılık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde “sarılık” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde “sarılık” hastalığı anlamında genişlemiştir.

Kıp. sası, sasıḳ “Sası, kokmuş” (KıpTS 228).

ET. *sasıġ* Sası, çürük, kokumuş (EDPT 856).

Krg. *sasık* Pis kokan, fena koku dağıtan, pis koku (KS 640).

Kzk. *sasıq* 1. Kokmuş, kokuşmuş 2. *mec.* Art, niyetli (KAZTTS 498).

Bşk. *haśı* Sası, kötü kokulu (BŞKTS 187).

haśıḳ Sası, kötü kokulu (BŞKTS 187).

Kaz. Tat. *sası* 1. Tatsız 2. Kötü kokulu, pis kokan (KZTTTS 399).

sasıḳ Pis kokulu (KZTTTS 399).

Krçmlkr. *sasıḳ* Pis kokulu (KMTS 303).

Kmk. *sasıq* Pis koku; pis kokulu, pis kokan (KMKTS 289).

Krm. Tat. *sasıq* 1. Kokuşuk, çürük, çürümüş 2. Sası; pis kokan (KTTRS 295).

Krym. *sasıq* Sasık, kötü kokulu (KKTS 350).

Kkp. *sasıq* Kötü kokulu, kokan, kokmuş (KKLPKTS 492).

Nog. *sasık* 1. Kötü kokulu 2. Pis koku, ufunet; pis kokan, ufunet kokulu (NRS 289).

Eski Türkçede *sasıg* "sası, çürük, kokumuş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sası, kokmuş, kötü kokan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sası, çürük, kokumuş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "art, niyetli", Kazan-Tatar Türkçesinde "tatsız" anlamında genişlemiştir.

Kıp. satıçı, ṣaṭıçı, satuḫçı "Satıcı, satış yapan" (KıpTS 228).

ET. *satıġçı* Satıcı (EDPT 801).

Krg. *satuuçu* Satıcı, tezgahtar, alıcıya bir şey satan kimse (KTS

Kzk. *satuvşı* Satıcı, pazarlayıcı (KAZTTS 499).

Bşk. *hatıvsı* Satıcı, tüccar, esnaf (BŞKTS 187).

Kaz. Tat. *satuçı* 1. Satıcı, tezgahtar 2. Tüccar (KZTTTS 400).

Krçmlkr. *satuvçu* Tüccar, satıcı (KMTS 303).

Kmk. *satıwçu* Satıcı (KMKTS 289).

Krm. Tat. *satıcı* Satıcı (KTTRS 295).

Krym. *satıcı* Satıcı (KKTS 351).

Kkp. *satıwşı* Satın, alıp satan, tüccar (KKLPKTS 493).

Kkp. *satıwşı* Satan, alıp satan, tüccar (KKLPKTS 493).

Nog. *satuvşı* Satıcı, tüccar (NRS 290).

Eski Türkçede *satıġçı* "satıcı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "satıcı, satış yapan" anlamındadır. Kelime Kıpçak lehçelerinin tamamında "satıcı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. satın, şaṭın, şatun "Satın" (KıpTS 228).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *satın* Satış (KKTS 351).

Kkp. *satın* Satın alınan şey, para ödenen şey (KKLPKTS 492).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilmeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *satın, şaṭın, şatun* "satın" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "satma, satış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. satov, satu, satuġ, satuḫ, satuḳ "Satış, ticaret" (KıpTS 228).

ET. *satıġ* Satma, satış (EDPT 799).

Krg. *satuu* Satış, ticaret (KS 640).

Kzk. *satuv* Satma, satış, ticaret (Oba, 2019, s. 490).

Bşk. hatıv Satış (BŞKTS 187).

Kaz. Tat. *satuv* Satış, alışveriş, ticaret (KZTTTS 400).

Krçmlkr. *satuv* Ticaret (KMTS 303).

Kmk. *satıw* Satış, satım, satma (KMKTS 289).

Krm. Tat. *satma, satuv* Satış; satma (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1695).

Krym. *satuv* Satış (KKTS 351).

Kkp. *satıw* Satma, satın (KKLPKTS 493).

Nog. *satuv* Satma (NRS 290).

Eski Türkçede *satıġ* "satma, satış" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "satış, ticaret" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "satış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. savaş, şavaş "Kavga, dövüş, savaş" (KıpTS 229).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *savaş* Savaş (KTTRS 295).

Krym. *savaş* Savaş (KKTS 351).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *savaş, şavaş* "kavga, dövüş, savaş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "savaş, dövüş, muharebe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. savçı “1. Savcı, davacı, kadı 2. Peygamber” (KıpTS 229).

ET. *savçı* Ulak, elçi, peygamber, yalavaç (EDPT 785).

Krg.-ø

Kzk. *savşı* Çok konuşan (Oba, 2019, s. 491).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *savçı* “ulak, elçi, peygamber, yalavaç” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “savcı, davacı, kadı; peygamber” anlamındadır. Kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan birinci anlamından hareketle çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesinde “çok konuşan” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir. Tarihi Kıpçak Türkçesinde yer alan ikinci anlamı “peygamber” ise kullanılmayarak daralmıştır.

Kıp. savuḫ, savuḳ, sovuḳ, ṣoyuḳ, suvuḳ “Soğuk” (KıpTS 229, 240, 243).

ET. *soġıḳ* Soğuk (EDPT 808).

Krg. *suuk* 1. Soğuk 2. Çirkin; nâ-hoş 3. Isıtan yiyecek yahut içecek (Kırgız mütabbipleri bütün yiyecek ve içecekleri üç bölüğe : «ısıtan» - ıslık yahut ısık «soğutan», at eti «ısıtan», koyun eti ise «tarafsız» sayıldığı gibi, yeşil çay da «soğutan», siyah çay ise «ısıtan» sanılıyordu.) (KS 670).

Kzk. *suvıq* Soğuk (KAZTTS 519).

Bşk. *hıvıḳ* Soğuk, soğumuş (BŞKTS 203).

Kaz. Tat. *suvıḳ* 1. Soğuk, soğumuş 2. Resmî tavırlı, cazibesiz 3. Soğukluk (KZTTTS 422). 4. Başka bir şeye göre daha düşük dereceli. 5. Kaynarlığı ya da ılıklığı

biten, soğuyan (yiyecek içecek hakkında). 6. Isı vermeyen, ısı kaynağı olamayan veya sıcaklığı hissedilmeyen (çeşitli cisimler, ışıklar vb. hakkında). 7. *kon. bk.* Salkın [41]. 8. is. Soğukluk, düşük derece; soğuk hava (TTAS II, s. 687 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 274).

Krçmlkr. *suvuḳ* 1. Soğuk 2. Kayıtsız, aldırmaz, ihmalkar (KMTS 323-324).

Kmk. *suwuq* 1. Soğuk; serin 2. *mec*. Asık yüzlü, suratı asık; soğuk; kayıtsız, aldırmaz, lakayt; asık suratla; sert bir eda ile; soğuk; kayıtsızca, aldırmadan, umursamadan (KMKTS 304).

Krm. Tat. *suvuq* 1. Soğuk (KTTRS 315). 2. Ayaz 3. Soğuk, serin 4. Soğumuş 5. *mec.* Soğuk bir insan; soğuk (KTTRS 1815).

Krym. *suvuq* Soğuk (KKTS 376).

Kkp. *suwıq* 1. Soğuk, ayaz. 2. Sevimsiz, soğuk (KKLPKTS 517).

Nog. *suvık* 1. Soğuk, don; soğukluk, ayaz; 2. *mec.* Soğuk, sevimsiz, duygusuz, ilgisiz, içten olmayan (NRS 311).

Eski Türkçede *soġıḳ* "soğuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "soğuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "soğuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "çirkin; nâ-hoş", Karaçay-Malkar, Kumuk Türkçesinde "kayıtsız, aldırmaz, ihmalkar", Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "soğuk, sevimsiz", Kazan-Tatar Türkçesinde "başka bir şeye göre daha düşük dereceli; kaynarlığı ya da ılıklığı biten, soğuyan (yiyecek içecek hakkında); ısı vermeyen, ısı kaynağı olamayan veya sıcaklığı hissedilmeyen (çeşitli cisimler, ışıklar vb. hakkında); kızdırmadan ya da düşük derecelerde yapılan; soğukluk, düşük derece; soğuk hava" anlamında genişlemiştir.

Kıp. saz I "Bataklık, çamur" (KıpTS 230).

ET.-ø

[41] "salkın tek. Kızdırmadan ya da düşük derecelerde yapılan." (TTAS II, ss. 619-620 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 274).

Krg. *saz* 1. Bataklık (KS 642). 3. Sarı, sararmış 4. Saz, telli, uzun saplı çalgı, bağlama (KTS1792).

Kzk. *saz* 1. Sazlık, bataklık 2. Çayır (KAZTTS 488).

Bşk. *haź* 1. Sazlık 2. Fazla sulanmaktan dolayı bataklık olmuş yer (BŞKTS 190).

haźa Sazlık, bataklık (BŞKTS 190).

Kaz. Tat. *saz* 1. Saz, kamış, sazlık 2. Fazla sulanmaktan ötürü bataklık olmuş yer 3. Yeniliklere karşı çıkan tutum veya çevre (KZTTTS 401). 4. sf. bk. sazlı[42].” (TTAS II, s. 614 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 267).

Krçmlkr. *saz* Kil (KMTS 305).

Kmk. *saz* Kil, kilden yapılmış (KMKTS 292).

Krm. Tat. *saz* Batak, sazak (KTTRS 296).

Krym. *saz* Balçık, sazlık (KKTS 353).

Kkp. *saz* Toprağın sert balçık olmayan uygun şekli (KKLPKTS 496).

Nog. *saz* Bataklık (NRS 282).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *saz* I “bataklık, çamur” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “bataklık, balçık, kil, sazlık” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sazaġan, şazġan “Yılan, ejderha” (KıpTS 230).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

[42] “sazlı sf. Bir kısmı ya da tamamı sazlığa dönüşen.” (TTAS II, s. 615 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 267).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sazağan* Ejderha (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1703).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sazaġan, ṣazġan* "yılan, ejderha" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "ejderha" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sazan balığı "Sazan balığı" (KıpTS 230).

ET.-ø

Krg. *sazan* Sazan balığı (Cyprinus carpia.) (KS 642).

Kzk. *sazan* Sazan balığı (KAZTTS 488).

Bşk. *haźan, sazan* Sazan balığı (BŞKTS 190, 504).

Kaz. Tat. *sazan* Sazan (KZTTTS 401).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *sazan* Sazan (KMKTS 291).

Krm. Tat. *sazan* (zooloji). Sazan (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1704).

Krym.-ø

Kkp. *sazan* Sazan balığı (KKLPKTS 496).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sazan balığı* "sazan balığı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "sazan balığı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. segiz, sekiz, sekkiz, sikiz "Sekiz (sayı)." (KıpTS 230, 231, 236).

ET. *sekkiz* Sekiz (EDPT 823).

Krg. *segiz* Sekiz (KS 643).

Kzk. *segiz* Sekiz (KAZTTS 504).

Bşk. *higźź* Sekiz (BŞKTS 206).

Kaz. Tat. *sigěz* Sekiz (KZTTTS 410).

Krçmlkr. *segiz* Sekiz (KMTS 306).

Kmk. *segiz* Sekiz (KMKTS 291).

Krm. Tat. *seki:* Sekiz (KTTRS 297).

Krym. Sekiz Sekiz (KKTS 356).

Kkp. *segiz* Sekiz sayısı (KKLPKTS 499).

Nog. *segiz* Sekiz (NRS 292).

Eski Türkçede *sekkiz* "sekiz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sekiz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sekiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sekizinçi "Sekizinci" (KıpTS 231).

ET. *sekizinç* Sekizinci (EDPT 823).

Krg. *segizinçi* Sekizinci (KS 643).

Kzk. *segizinşi* Sekizinci (KAZTTS 504).

Bşk. *higźźěnsě* Sekizinci(BŞKTS 206).

Kaz. Tat. *sigězěnçě* Sekizinçi (KZTTTS 410).

Krçmlkr. *segizinçi* Sekizinci (KMTS 306).

Kmk. *segizinçi* Sekizinci (KMKTS 291).

Krm. Tat. *sekizinci* Sekizinci (KTTRS 297).

Krym. *sekizinci* Sekizinci (KKTS 356).

Kkp.-ø

Nog. *segizinşi* Sekizinci (NRS 292).

Eski Türkçede *sekizinç* "sekizinci" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sekizinci" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Nogay Türkçesinde "sekizinci" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. seksen "Seksen (sayı)." (KıpTS 231).

ET. *seksen* Seksen (EDPT 823).

Krg. *seksen* Seksen (KS 643).

Kzk. *seksen* Seksen (KAZTTS 505).

Bşk. *hikhen* Seksen (BŞKTS 207).

Kaz. Tat. *siksen* Seksen (KZTTTS 411).

Krçmlkr. *seksan, seksen* Seksen (KMTS 306).

Kmk. *seksen* Seksen (KMKTS 291).

Krm. Tat. *seksen* Seksen (KTTRS 297).

Krym. *seksen* Seksen (KKTS 356).

Kkp. *seksen* Seksen sayısı (KKLPKTS 499).

Nog. *seksen* Seksen (NRS 293).

Eski Türkçede *seksen* "seksen" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "seksen" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "seksen" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. selki "Sölpük, gevşek (adam)." (KıpTS 231).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *selki* 1. Serbest, açık 2. Boş, boşa (KKLPKTS 499).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *selki* "sölpük, gevşek (adam)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karakalpak Türkçesinde "serbest, açık; boş, boşa" açıklamasıyla yer alarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. semer "Yük hayvanı palanı" (KıpTS 231).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *semer* Semer, sırtlık, arkalık (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1715).

Krym. *semer* Semer (KKTS 356).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *semer* "yük hayvanı palanı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-

Tatar ve Karayim Türkçesinde "semer" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. semiz, semüz, simiz "Semiz, şişman, besili" (KıpTS 231, 237).

ET. *semiz* Semiz, besili, şişman (EDPT 830).

Krg. *semiz* 1. Yağlı, tavlı cel semiz (KS 645). 2. Semiz, şişman 3. Verimli, randımanlı (KTS 1798).

Kzk. *semiz* Semiz, şişman,tombul (KAZTTS 506).

Bşk. *himéź* Semiz, dolgun; yağlı (BŞKTS 207).

Kaz. Tat. *siměz* Semiz, dolgun, yağlı (KZTTTS 411).

Krçmlkr. *semiz* 1. Semiz, şişman, kilolu 2. Yağ 3. Yağlı 4. Bereketli (KMTS 307).

Kmk. *semiz* Şişman, şişko (KMKTS 292).

Krm. Tat. *semiz* Semiz (KTTRS 299).

Krym. *semiz* Şişman, semiz (KKTS 356).

Kkp. *semiz* Yağlı, semiz (KKLPKTS 500).

Nog. *semiz* 1. Yağlı, dolgun; semiz et yağlı et 2. Şişman, kilolu (NRS 294).

Eski Türkçede *semiz* "semiz, besili, şişman" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "semiz, şişman, besili" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "semiz, şişman" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "verimli, randımanlı", Karaçay-Malkar Türkçesinde "yağ; yağlı; bereketli" anlamında genişlemiştir.

Kıp. sen, sin I "Sen" (KıpTS 231, 237).

ET. *sen* Sen (EDPT 831).

Krg. *sen* 1. Sen 2. Bazen siz manasıyla da kullandığı vardır (KS 645).

Kzk. *sen* Sen (KAZTTS 506).

Bşk. *hin* Sen (BŞKTS 207).

Kaz. Tat. *sin* Sen (KZTTTS 411).

Krçmlkr. *sen* Sen (2. tekil şahıs zamiri) (KMTS 307).

Kmk. *sen* Sen (KMKTS 292).

Krm. Tat. *sen* Sen (KTTRS 299).

Krym. *sen* Sen (KKTS 356).

Kkp. *sen* İkinci teklik şahıs zamiri (KKLPKTS 500).

Nog. *sen* zam. Sen (NRS 294).

Eski Türkçede *sen* "sen" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sen" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sen" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. seng I "Buz topağı" (KıpTS 232).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *seŋ* Buzların çözülmesi, buz parçası (KAZTTS 507).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *seŋ* Nehir, göl gibi yerlerde donan buz parçaları (KKLPKTS 500).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *seng* "buz topağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "buz topağı, parça" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sengir “Açı, köşe” (KıpTS 232).

ET. *seŋir* Dağ burnu, çıkıntısı; dağın eteği, yamacı, ön tepesi (EDPT 840).

Krg. *seŋir* Dağ eteği; dağ burunu (KS 645).

Kzk. *seŋgir* Yüksek, ulu, yüce (KAZTTS 507).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *seŋir* “dağ burnu, çıkıntısı; dağın eteği, yamacı, ön tepesi” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “açı, köşe” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde “dağ eteği; dağ burunu”, Kazak Türkçesinde “yüksek, ulu, yüce” açıklamasıyla kullanılarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. seŋir “Tepe, siper, kale” (KıpTS 232).

ET. *seŋir* Dağ burnu, çıkıntısı; dağın eteği, yamacı, ön tepesi (EDPT 840).

Krg. *seŋir* Dağ eteği; dağ burunu (KS 645).

Kzk. *seŋgir* Yüksek, ulu, yüce (KAZTTS 507).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *seŋir* “dağ burnu, çıkıntısı; dağın eteği, yamacı, ön tepesi” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “tepe, siper, kale” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde “dağ eteği; dağ burnu”, Kazak Türkçesinde “yüksek, ulu, yüce” açıklamasıyla kullanılarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. seriv “Ehli, uysal” (KıpTS 232).

ET. *serig* Sabır (EUES 598).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *serivün* 1. Sakin, yavaş, ağır 2. Kederli, mahzun (KMTS 307).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *serig* “sabır” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “ehli, uysal” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde “sakin, yavaş, ağır” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde “kederli, mahzun” anlamında genişlemiştir.

Kıp. serpildi “Serpinti” (KıpTS 232).

ET.-ø

Krg. *serpindi* Serpinti (KS 647).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *serpindi* Serpinti (KTTRS 300).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *serpildi* "serpinti" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesinde "serpinti" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ses "Ses" (KıpTS 232).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *ses* Ses, seda (KMKTS 292).

Krm. Tat. *ses* Ses (KTTRS 300).

Krym. *ses* Ses (KKTS 358).

Kkp. *ses* Ses (KKLPKTS 501).

Nog. *ses* Ses, sesli (NRS 295).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ses* "ses" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk, Kırım-Tatar,

Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ses" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sevgü "1. Sevgi 2. Sevilmiş kimse" (KıpTS 233).

ET. *sevgü* Matlup, arzu edilen, istenilen, makbul, dikkate değer; sevgili, sevilen kişi (EUES 599).

Krg.-ø

Kzk. *süygi* Sevgi; sevgili (Oba, 2019, s. 497).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sevgi* Sevgi (KTTRS 301).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *sevgü* "matlup, arzu edilen, istenilen, makbul, dikkate değer; sevgili, sevilen kişi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sevgi; sevilmiş kimse" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "sevgi", Kazak Türkçesinde ise tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "sevgili" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır.

Kıp. sevgüli, sevgülü "Hoşa giden, sevimli, sevgili" (KıpTS 233).

ET. *seviglig* Sevimli, sevgili (EDPT 788).

Krg. *süyüktüü* 1. Sevgili, sevilen ve âşık olunan kimse 2. Sevgili (KTS 1878).

Kzk. *süyikti* Sevgili, değerli (KAZTTTS 523).

Bşk. *höyöklö* Sevgili, sevilen (BŞKTS 215).

Kaz. Tat. *söyĕklĕ* 1. Sevgili, sevimli 2. Yâr, sevgili, canan (KAZTTS 417).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *süyümlü* Sevgili, gözbebeği; şirin, sevimli; gözde (KMKTS 306).

Krm. Tat. *sevgili* Sevgili (KTTRS 301).

Krym. *sevgenli, sevgili, süygülü* Sevgili (KKTS 359).

Kkp. *süyikli* Seven, hoşa giden, sevgili (KKLPKTS 520).

Nog.-ø

Eski Türkçede *seviglig* "sevimli, sevgili" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "hoşa giden, sevimli, sevgili" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "sevgili" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sevz, söz "Söz" (KıpTS 233, 241).

ET. *söz* Konuşma, kelime, söz, ifade (EDPT 860).

Krg. *söz* 1. Kelime, kelâm, konuşma (KS 665). 2. Söz, kesinlik kazanmayan haber, söylenti. 3. Söz, müzik parçalarının yazılı metni, güfte (KTS 1847).

Kzk. *söz* 1. Bir veya birkaç heceden oluşan ve anlamı olan ses birliği, kelime, sözcük 2. Kesinlik kazanmayan haber, söylenti 3. Bir toplantıda yapılan konuşma 4. Müzik parçalarının yazılı metni, güfte (KAZTTS 515).

Bşk. *hüź* 1. Söz, kelime 2. İfade, konuşma 3. Verilen söz, ant 4. Fikir, görüş 5. Nasihat, öğüt 6. Eleştiri, tenkit 7. Dedikodu (BŞKTS 223).

Kaz. Tat. *süz* 1. Söz, kelime 2. İfade 3. Konuşma, sohbet 4. Verilen söz, ant 5. Fikir, görüş 6. Nasihat 7. Tenkit 8. Dedikodu (KZTTTS 424). 9. Toplantı vb. herhangi bir yerde yapılan konuşma, söylev. 10. Konuşma hakkı. 11. süzler. Müzikal ya da şiirsel eser metni. 12. s. Bir söz ile bildirilen (TTAS II, s. 721 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 275).

Krçmlkr. *söz* Söz (KMTS 320).

Kmk. *söz* 1. Kelime, sözcük 2. Konuşma, laf, lakırdı, sohbet (KMKTS 301).

Krm. Tat. *söz* Söz (KTTRS 310).

Krym. *söz* Kelam; söz (KKTS 373).

Kkp. *söz* Söz, kelime (KKLPKTS 514).

Nog. *söz* 1. Söz 2. Sohbet, konuşma, nutuk (NRS 305).

Eski Türkçede *söz* "konuşma, kelime, söz, ifade" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "söz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "söz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "söz, müzik parçalarının yazılı metni, güfte", Kırgız ve Kazak Türkçesinde "söz, kesinlik kazanmayan haber, söylenti", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "sohbet, konuşma", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "dedikodu", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "verilen söz, ant; nasihat, öğüt; eleştiri, tenkit", anlamında genişlemiştir.

Kıp. seyrek "Seyrek, büyük aralıklarla" (KıpTS 233).

ET. *seḏrek* Seyrek (EDPT 802).

Krg. *seyrek* 1. Tek tük; nadir tesadüf edilen 2. Seyrek (sık değil) (KS 648).

Kzk. *siyrek* 1. Seyrek 2. Ara sıra, bazen, seyrek (KAZTTS 510).

Bşk. *sirek* Seyrek (TTS 271).

Kaz. Tat. *siyrek* 1. Kendi içinde genelde olduğundan daha uzak, daha fazla bir mesafeyle yerleşen şeylerden ya da parçalardan oluşan; sık değil. 2. Sıkı, sık olmayan (dokuma vb. hakkında). 3. *seyr.* Sıkışık olmayan, gevşek (hava vb. hakkında). 4. Çok karşılaşılmayan; az. 5. Olduğundan daha uzun bir ara vererek daha uzun süre durup yapılan. 6. *zf*. Seyrek olup ya da seyrek yapıp. 7. Seyrek hâlde, seyrek olarak (TTAS II, s. 655 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 817).

Krçmlkr. *siyrekki* Geniş, yayılmış (KMTS 316).

Kmk. *siyrek* 1. Seyrek; çok az 2. Nadir, seyrek (KMKTS 297).

Krm. Tat. *siyrek* Seyrek (KTTRS 306).

Krym.-ø

Kkp. *siyrek* Seyrek, ara sıra, az (KKLPKTS 509).

Nog. *siyrek* Seyrek, az görülen (NRS 296).

Eski Türkçede *seḏrek* "seyrek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "seyrek, büyük aralıklarla" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kırım-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "seyrek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "kendi içinde genelde olduğundan daha uzak, daha fazla bir mesafeyle yerleşen şeylerden ya da parçalardan oluşan; sık değil; sıkı, sık olmayan (dokuma vb. hakkında); sıkışık olmayan, gevşek (hava vb. hakkında); çok karşılaşılmayan; az olduğundan daha uzun bir ara vererek daha uzun süre durup yapılan; seyrek olup ya da seyrek yapıp; seyrek hâlde, seyrek olarak" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. sezek "Hatıra gelen duygu" (KıpTS 233).

ET. *sézig̱* Şüphe, kuşku (EDPT 862).

Krg. *sezüü* İdrak, his (KS 649).

Kzk. *sezik* Şüphe, kuşku (KAZTTS 504).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *seziw* Duygu, his; seziş, sezme, duyma; dokunma (KMKTS 293).

Krm. Tat. *sezüv* Sezme (KTTRS 301).

Krym.-ø

Kkp. *sezik* Sezgi; şüphe (KKLPKTS 502).

Nog.-ø

Eski Türkçede *sézig̱* "şüphe, kuşku" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "hatıra gelen duygu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "idrak, his, şüphe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. şı, sıḳ III "Derin olmayan, sığ" (KıpTS 233).

ET. *sıġ / sık* Sığ, derin olmayan (EDPT 803-804).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *hay* 1. Sığ, derinliği olmayan 2. Daracık, küçücük (BŞKTS 189).

Kaz. Tat. *say* 1. Sığ, derinliği olmayan (KZTTTS 401). 2. Az ya da eksik (akıl, zihin, bilgi, tecrübe vb. hakkında). 3. Az bilgili. 4. *is.* Derin olmayan yer (suda). 5. *is.* ağ. Nehir kıyısındaki sulu, bataklık yer, sazlığın, çayırın ayrılan, dar kısmı. 6. zf. Sabanı yeterince derine sokmadan (saban ile toprak sürme hakkında). (TTAS II, s. 615 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 267).

Krçmlkr. *say* 1. Sığ, derin olmayan; yassı 2. Sathi, yüzeysel (KMTS 304).

Kmk. *say* Sığ, derin olmayan (KMKTS 290).

Krm. Tat. *say* 1. Sığ, derinliği az 2. Akarsu (KTTRS 296).

Krym.-ø

Kkp. *say* 1. Vadi 2. Çok derin olmayan su (KKLPKTS 494).

Nog. *say* 1. Sığ, derin olmayan, yüzeysel; sığlık 2. *mec*. Derinliği olmayan, sığ (NRS 282).

Eski Türkçede *sıġ / sık* "sığ, derin olmayan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "derin olmayan, sığ" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "derin olmayan, sığ" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "daracık, küçücük", Kazan-Tatar Türkçesinde "az ya da eksik (akıl, zihin, bilgi, tecrübe vb. hakkında); az bilgili; derin olmayan yer (suda); nehir kıyısındaki sulu, bataklık yer, sazlığın, çayırın ayrılan, dar kısmı; sabanı yeterince derine sokmadan (saban ile toprak sürme hakkında).", Karaçay-Malkar Türkçesinde "sathi, yüzeysel", Kırım-Tatar Türkçesinde "akarsu", Nogay Türkçesinde "vadi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. sıbırġu "Islıkçı, düdükçü" (KıpTS 233).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *sıbızġıçı* Kavalcı (KMTS 309).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sıbırġu* "ıslıkçı, düdükçü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "kavalcı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sıbızġı "Uzun düdük" (KıpTS 233).

ET. *sıbızġu* Kaval, flüt vb. diğer üflemeli çalgılar (EDPT 794).

Krg.-ø

Kzk. *sıbızġı* Flüt (KAZS 251).

Bşk. *hıbıźġı* Düdük, sipsi (BŞKTS 196).

Kaz. Tat. *sıbızġı* Düdük, Sipsi (KZTTTS 405).

Krçmlkr. *sıbızġı* 1. Kaval 2. Tüfek namlusu (KMTS 309).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *sıbızğı* Çok delikli, neye benzer bir müzik aleti (KKLPKTS 502).

Nog. *sıbızgı* Düdüğe benzeyen ağaçtan yapılmış müzik aleti (NRS 317).

Eski Türkçede *sıbızġu* “kaval, flüt vb. diğer üflemeli çalgılar” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “uzun düdük” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “kaval, düdük, sipsi” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sıçan, sıçġan, sıçḳan, sışan, sışḳan, şışḳan, şışḳan “Sıçan, fare” (KıpTS 233, 235, 236).

ET. *sıçġan* Sıçan, fare (EDPT 796).

Krg. *çıçkan* 1. Fare, sıçan 2. Hayvan adlarına dayanan on iki senelik cyclique (devrî). takvimde birinci yılın adıdır. Sıçan yılı (KS 264). 3. Fare, imlecin hareketini sağlayan elektronik araç (KTS718).

Kzk. *tışqan* 1. Fare, sıçan 2. On iki hayvanlı Türk takviminde sıçan yılı (KAZTTS 604).

Bşk. *sısḳan* Sıçan, fare (BŞKTS 524).

Kaz. Tat. *tıçḳan* Fare, sıçan (KZTTTS 468).

Krçmlkr. *çıçhan* Fare (KMTS 146).

Kmk. *çıçqan* Sıçan, fare (KMKTS 102).

Krm. Tat. *sıçan* Fare (KTTRS 302).

Krym. *sıçan, sıçqan* Sıçan (KKTS 359).

Kkp. *tışqan* Fare, sıçan (KKLPKTS 587).

Nog. *şışḳan* Sıçan, fare (Atay, 1998, s. 307).

Eski Türkçede *sıçġan* “sıçan, fare” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “sıçan, fare” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “fare” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde “on iki hayvanlı Türk takviminde sıçan yılı”, Kırgız Türkçesinde “fare, imlecin hareketini sağlayan elektronik araç” anlamında genişlemiştir.

Kıp. sıçḳaḳ, sışḳaḳ “Sık sık sıçan kimse” (KıpTS 233).

ET. *sıçġaḳ* Sık sık sıçan (EDPT 796).

Krg. *çıçkak* 1. İshal, sürgün, ötürük 2. İshal olan kimse (KTS718).

Kzk. *tışḳaḳ* 1. İshal, sürgün, amel 2. *mec.* Elinden hiçbir şey gelmeyen, beceriksiz (KAZTTS 604).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *çıçhaḳ* 1. Tuvalet ihtiyacını tutamayan; ishal 2. Korkak, ödlek, tabansız (KMTS 146).

Kmk. *çıçğaq* Büyük abdestini çok yapan (KMKTS 102).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tışqaq* Midenin bozulması sonucu oluşan iç hastalık, ishal (KKLPKTS 587).

Nog.-ø

Eski Türkçede *sıçġaḳ* "sık sık sıçan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sık sık sıçan kimse" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "ishal, ötürük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "elinden hiçbir şey gelmeyen, beceriksiz", Karaçay-Malkar Türkçesinde "korkak, ödlek, tabansız" anlamında genişlemiştir.

Kıp. sığın, sıyın "Geyik, yaban öküzü" (KıpTS 234, 236).

ET. *sıgun* Erkek geyik, Altay maralı (EUES 606).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sığın* Geyik (KTTRS 302).

Krym. *sığın, suvun* Karaca (KKTS 360).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe *sıgun "*erkek geyik, Altay maralı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "geyik, yaban öküzü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde "geyik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesiKarayim Türkçesinde ise "karaca" açıklaması ile kullanılarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. sığınç "Sığınma" (KıpTS 234).

ET. *sıgınç* Sığınak, sığınma (EUES 606).

Krg. *sıyınt* 1. Siper, sığınak 2. İstiap (KS 653).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *sıyınıç* Sığınak, sığınacak yer (KZTTTS 409).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *sığınç* Korunak, sığınak (KKTS 360).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *sıgınç, sıgınçsız* "sığınak, sığınma" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sığınma" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "korunak, sığınak; istiap" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sıġır, şıġır, sır I, şır, sıyır “Sığır” (KıpTS 234, 235, 236).

ET. *sıġır* Sığır, inek (EDPT 814).

Krg. *sıyır* Sığır, inek (KTS1817).

Kzk. *siyır* 1. Büyükbaş hayvan, sığır 2. İnek (KAZTTS 510).

Bşk. *hıyır* İnek, sığır (BŞKTS 204).

Kaz. Tat. *sıyır* 1. İnek (KZTTTS 409). 2. Diğer bazı iri, boynuzlu türlerde dişi hayvan (TTAS II, s. 693 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 667).

Krçmlkr. *sıyır* Sığır, inek (KMTS 312).

Kmk. *sıyır* İnek (KMKTS 295).

Krm. Tat. *sığır* İnek, sığır (KTTRS 302).

Krym. *sığır* Sığır (KKTS 360).

Kkp. *sıyır* Sığır, inek (KKLPKTS 507).

Nog. *sıyır* Sığır, inek (NRS 319).

Eski Türkçede *sıġır* “sığır, inek” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “sığır” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “sığır, inek” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “diğer bazı iri, boynuzlu türlerde dişi hayvan” anlamında genişlemiştir.

Kıp. sıġırçıḳ, şıġırçıḳ, sıġırçuḳ “Sığırcık kuşu” (KıpTS 234).

ET. *sıġırçuk* Sığırcık, küçük bir kuş türü (EDPT 816).

Krg. *çıyırçık* Sığırcık (KS 273).

Kzk.-ø

Bşk. *sıġırsıḳ, sıyırsıḳ* Sığırcık (BŞKTS 520, 526).

Kaz. Tat. *sıyırçıḳ* Sığırcık (KZTTTS 409).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *sıyırtğıç* Sığırcık kuşu (KMKTS 295).

Krm. Tat. *sığırçıq* Sığırcık (KTTRS 302).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *sıġırçuk* "sığırcık, küçük bir kuş türü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sığırcık kuşu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "sığırcık kuşu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sıġıt "Matem" (KıpTS 234).

ET. *sıġıt* Ağlayan, gözü yaşlı, ağıt, feryat (EDPT 806).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *sıġıt* Ağlayış (KZTTTS 405).

Krçmlkr. sıyıt 1. Yas, matem 2. Feryat, gürültü, yaygara 3. Ağlama, hıçkırık (KMTS 313).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *sığıt, sıyıt* Ağıt (KKTS 360).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *sıġıt* "ağlayan, gözü yaşlı, ağıt, feryat" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "matem" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde "ağıt" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sıḳ "Birbirine bitişik, sık, yoğun" (KıpTS 234).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sıq* 1. Sık (KTTRS 302). 2. Dar; sıkışık (Maşkaraoğlu , 2018, s. 1740).

Krym. *sıq* 1. Sık sık, sıklıkla 2. Yoğun (KKTS 360).

Kkp.-ø

Nog. *sık* 1. Aç gözlü, doyumsuz, cimri 2. Sıkı, gergin, gerilmiş (NRS 319).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sıḳ* I "birbirine bitişik, sık, yoğun" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "sık, yoğun" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Nogay Türkçesinde "aç gözlü, doyumsuz, cimri" anlamında genişlemiştir.

Kıp. sıltalı "Bahaneli" (KıpTS 235).

ET. *tıltag* Sebep, neden, vesile, asli sebep; bahane (EUES 713).

Krg. *şıltoo* Bahane, sebep, vesile, taallül (yalandan bahanelerle bir işten kaçınma) (KS 686).

Kzk. *sıltav* Bahane, sebep (KAZS 253).

Bşk. *hıltav* Bahane, sebep; vesile (BŞKTS 197).

Kaz. Tat. *sıltav* 1. Bahane, sebep, vesile 2. Delil, örnek gösterme, bahane kılma (KAZTS 406).

Krçmlkr. *sıltav* Bahane, sebep, vesile (KMTS 310).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sıltav* Bahane, sebep (KTTRS 303).

Krym. *sıltıv* 1. Mazeret, neden 2. Ahlaka aykırı (KKTS 362).

Kkp. *sıltaw* Bahane, sebep (KKLPKTS 503).

Nog. *sıltav* Bahane, sebep; gerekçe, neden (NRS 320).

Eski Türkçede *tıltag* "sebep, neden, vesile, asli sebep; bahane" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "bahaneli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "mazeret, bahane" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karayim Türkçesinde "ahlaka aykırı" anlamında genişlemiştir

Kıp. sın I "Yazılı mezar taşı" (KıpTS 235).

ET. *sın* 1. İnsan vücudu, dış görünüş 2. Mezar (EDPT 832).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *sın* 1. Heykel, yontu 2. İnsan gövdesi 3. Put (KZTTTS 406). 4. İnsana ya da başka bir canlıya benzetilerek yapılan resim. 5. Mecusîlerde ve bazı halklarda: Heykel ya da resim olarak yapılan, tapınılan şey (TTAS II, s.700 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 268).

Krçmlkr. *sın* Mezar (KMTS 310).

Kmk. *sın* Mezar abidesi; mezar üstü, sanduka, mezar taşı, sin taşı (KMKTS 293).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *sın* “insan vücudu, dış görünüş; mezar” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “yazılı mezar taşı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk Türkçesinde “mezar” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “put, heykel, resim” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. sın II “Şahıs” (KıpTS 235).

ET. *sın* 1. İnsan vücudu, dış görünüş 2. Mezar (EDPT 832).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *sın* 1. Heykel, yontu 2. İnsan gövdesi 3. Put (KZTTTS 406). 4. İnsana ya da başka bir canlıya benzetilerek yapılan resim. 5. Mecusîlerde ve bazı halklarda: Heykel ya da resim olarak yapılan, tapınılan şey (TTAS II, s.700 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 268).

Krçmlkr. *sın* Görünüş, kılık, sıfat (KMTS 310).

Kmk. *sın* Dış görünüş, kılık (KMKTS 293).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *sın* Görünüş, endam, gösteriş (KKLPKTS 504).

Nog.-ø

Eski Türkçede *sın* “insan vücudu, dış görünüş; mezar” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “şahıs” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden “şahıs” anlamından hareketle Kazan-Tatar Türkçesinde “insan gövdesi”, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde “görünüş, endam, kılık” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. sın III “Put” (KıpTS 235).

ET. *sın* 1. İnsan vücudu, dış görünüş 2. Mezar (EDPT 832).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *sın* 1. Heykel, yontu 2. İnsan gövdesi 3. Put (KZTTTS 406). 4. İnsana ya da başka bir canlıya benzetilerek yapılan resim. 5. Mecusîlerde ve bazı halklarda: Heykel ya da resim olarak yapılan, tapınılan şey (TTAS II, s.700 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 268).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *sın* "insan vücudu, dış görünüş; mezar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "put" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar Türkçesinde "put, heykel, resim" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sınıḳ, sınuḳ "Kırık, kırılmış" (KıpTS 235).

ET. *sınuḳ* Kırık, kırılmış (EDPT 837).

Krg. *sınık* 1. Kırık, kırılmış 2. Terbiyeli, nezaketli, nazik, mütevazi, kendi halinde olan (KS 650).

Kzk. *sınıq* 1. Kırık, sınık 2. Kırıntı, kırık 3. Kırılan, kırılmış, parçalanmış 4. *mec*. Hüzünlü, üzgün 5. *mec*. Kibar, edepli, nezaketli (KAZTTS 531).

Bşk. *hınıḳ* 1. Kırık, kırılmış 2. Kırılmış parça, kırık kısım 3. Ekmekten koparılan lokma, dilim (BŞKTS 199).

Kaz. Tat. *sınıḳ* 1. Kırık, yarılıp kırılmış 2. Bunalmış, sıkıntılı (KZTTTS 406). 3. Sıkıntılı, hüzünlü, kaygılı olmayı bildiren, sezdiren, gösteren (ses hakkında) 4. is. Bir şeyin kırılıp alınan ya da kırılıp düşen parçası veya bir şeyin kalıntısı. 5. is. Kırılıp ya da

kesilip alınan ekmek vb. yiyecek parçası; ufak bir parça ekmek, yiyecek (TTAS II, s.702 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 268-269).

Krçmlkr. *sınıḳ* Kırık (KMTS 311).

Kmk. *sınıq* 1. Kırık 2. Kırık, kırıntı, parça (KMKTS 294).

Krm. Tat. *sınıq* Kırık (KTTRS 303).

Krym. *sınıq* Kırık (KKTS 363).

Kkp. *sınıq* Kırılmış, kırık (KKLPKTS 504).

Nog. *sınık* 1. Kırık, kırıntı; 2. Kırılmış, kırık, parçalanmış (NRS 321).

Eski Türkçede *sınuḳ* "kırık, kırılmış" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kırık, kırılmış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerininin tamamında "kırık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kırık parçası, kırıntı", Kırgız Türkçesinde "kırık, kemiğin kırılması", Kırgız ve Kazak Türkçesinde "terbiyeli, nezaketli, nazik, mütevazi, kendi halinde olan", Başkurt Türkçesinde "ekmekten koparılan lokma, dilim", Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "hüzünlü, üzgün", Kazan-Tatar Türkçesinde "sıkıntılı, hüzünlü, kaygılı olmayı bildiren, sezdiren, gösteren (ses hakkında); bir şeyin kırılıp alınan ya da kırılıp düşen parçası veya bir şeyin kalıntısı; kırılıp ya da kesilip alınan ekmek vb. yiyecek parçası; ufak bir parça ekmek, yiyecek" anlamında genişlemiştir.

Kıp. sıpa "Eşek yavrusu" (KıpTS 235).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sıpa* Tay, sıpa (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1749).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sıpa* "eşek yavrusu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "tay, sıpa" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sıplaḳ "Çıplak, yapraksız (ağaç)." (KıpTS 235).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çıplaq* Çıplak (KTTRS 84).

Krym. *çıplaq* Çıplak (KKTS 128).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sıplaḳ* "çıplak, yapraksız (ağaç)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "çıplak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sıra "Saf, dizi" (KıpTS 235).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *sıra* Sıra, saf; çizgi, hat (KMKTS 295).

Krm. Tat. *sıra* Sıra (KTTRS 303-304).

Krym. *sıra* Sıra (KKTS 364).

Kkp.-ø

Nog. *sıra* Sıra, aynı çizgide dizilme (NRS 322).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sıra* "saf, dizi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "sıra" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sırıḫ, suruḳ "Sırık, olta sırığı" (KıpTS 235, 243).

ET. *sıruḳ* Sırık, çadır direği (EDPT 848).

Krg. *şırık* Budaksız, ince ve taze çam; ince, uzun ve kuru küknar (KS 688).

Kzk. *sırıq* Sırık (KAZTTS 534).

Bşk. *hırıḳ* Kurutmak için et çekmeye yarayan çıkrık (BŞKTS 200).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *hırıḳ* 1. Dingil, eksen 2. Çatı kirişi (KMTS 188).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sırıq* Sırık (KTTRS 304).

Krym. *sırıq, suvrıq, suvurıq* Sırık (KKTS 364).

Kkp. *sırıq* Uzun ve ince ağaç, sırık (KKLPKTS 505).

Nog.-ø

Eski Türkçede *sıruḳ* “sırık, çadır direği” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “sırık, olta sırığı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde “sırık” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Karaçay-Malkar Türkçesinde ise benzerlik ilişkisinden hareketle “dingil, eksen; çatı kirişi kurutmak için et çekmeye yarayan çıkrık” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. sırsır “Cırcır böceği” (KıpTS 235).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çırçır mazin* 1. Cırcır böceği 2. Çekirge (KTTRS 85).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sırsır* “cırcır böceği” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde “cırcır böceği” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde “çekirge” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. sırt “Sırt, tepe, yükseklik” (KıpTS 235).

ET. *sırt* Sırt, yokuş, bayır (EDPT 846).

Krg. *sırt* 1. Dış, herhangi bir cisim veya alanın sınırları içinde bulunmayan yer, hariç, iç karşıtı. 2. Dış, görülen, içte bulunmayan yüzey 3. Bir şeyin dışında, uzağında

olma 4. Dışarısı 5. Sırt, kesici araçların kesmeyen kenarı 6. Sırt, sağların ve tepelerin üst bölümü 7. Bir şeyin üstü, üst bölümü 8. Üst, insan üstü (KTS 1813).

Kzk. *sırt* Dış (KAZTTS 533).

Bşk. *hırt* 1. Sırt 2. Dağ sırtı 3. Elin üst tarafı 4. Bıçak gibi şeylerin sırtı 5. Daha uzaktaki yer (BŞKTS 201).

Kaz. Tat. *sırt* 1. Sırt 2. Elin üst tarafı 3. Bıçak benzeri şeylerin sırtı (KZTTTS 408). 4. Yüzün karşı, zıt tarafı (genelde keskin aletlerde). 5. Dikine uzanan dağ tepesi. 6. Dikine uzanan yüksek yer. 7. Genelde dikine uzanan yüksek şeyin tepesi. 8. sf. Yükselen, yükseklik, sırt (TTAS II, s.704 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 270).

Krçmlkr. *sırt* 1. Yamaç, tepe 2. Sırt, arka (KMTS 312).

Kmk. *sırt* 1. Sırt, arka 2. Plato, yayla 3. Tepe, sırt (KMKTS 295).

Krm. Tat. *sırt* 1. Kuzey (KTTRS 304). 2. Sırt, arka 3. *coğ.* Dağ sırtı (Maşkaraoğlu , 2018, s. 1754).

Krym. *sırt* 1. Sırt 2. Sırt, arka (KKTS 365).

Kkp. *sırt* 1. Arka, arka taraf 2. Dışarı, dış mekan 3. Üst (KKLPKTS 506).

Nog. *sırt* 1. Sırt, arka 2. Kuzey (NRS 323).

Eski Türkçede *sırt* "sırt, yokuş, bayır" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sırt, tepe, yükseklik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "sırt, tepe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, ve Nogay Türkçesinde "sırt, arka", Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "bıçak gibi şeylerin sırtı" ve Kazan-Tatar Türkçesinde "dikine uzanan yüksek yer" açıklamasıyla deyim aktarması yoluyla, Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesinde "dış", Kırgız, Başkurt, Kırım-Tatar Türkçesinde coğrafi bir terim olarak "dağ sırtı", Kumuk Türkçesinde "plato, yayla" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. sırtlan, şırtlan, surtlan "Sırtlan" (KıpTS 235, 243).

ET.-ø

Krg. *sırttan* 1. *mit.* Köpekler hükümdarı (azgınlık ve uyanıklık ile temeyyüz eden bir efsanevi köpektir). 2. *mec.* Cesur, pervasızlı, mert (KS 652). 3. Sırtlan, yeleli kurt (KTS 1814).

Kzk. *sırttan* Kurt köpeği (KAZTTS 534).

Bşk. *hırtlan* Sırtlan (BŞKTS 202).

Kaz. Tat. *sırtlan* Sırtlan (TTS, 275).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sırtlan* (zooloji). Sırtlan (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1754).

Krym.-ø

Kkp. *sırtlan* Sırtlan (KKLPKTS 506).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sırtlan, ṣırtlan, surtlan* "Sırtlan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "sırtlan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "cesur, pervasızlı, mert; sırtlan, yeleli kurt" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. sıvıḳ "Cıvık" (KıpTS 236).

ET. *suvuḳ* Sıvı, cıvık (EDPT 786).

Krg. *suyuk* 1. Sıvık, mayi 2. Seyrek (koyu değil). 3. Ayağı suyuk: (kadın hakkında). hafif meşrep, (at hakkında). başı boş dolaşan (KS 671).

Kzk. *suyıq* 1. Sıvı 2. Gür olmayan, seyrek 3. *mec*. Haylaz, hayta, hafif (KAZTTS 519).

Bşk. *hıyıḳ* 1. Sıvı, sulu, cıvık 2. Koyu olmayan 3. Donuk 4. Seyrek (BŞKTS 204).

Kaz. Tat. *sıyıḳ* 1. Sıvı 2. Sulu 3. Koyu olmayan 4. Seyrek 5. Donuk 6. Cıvık 7. Güçsüz, halsiz (KZTTTS 409).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *suvuḳ* "sıvı, cıvık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "cıvık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "sıvı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "seyrek", Kırgız Türkçesinde "(kadın hakkında). hafif meşrep, (at hakkında). başı boş dolaşan", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "koyu olmayan; donuk", Kazan-Tatar Türkçesinde "güçsüz, halsiz" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. sıy II "Şeref" (KıpTS 236).

CC sıy: Saygı, hürmet; "sıy tabuḫ kıl-: saygı, hürmet, itibar göstermek" (Argunşah ve Güner, 2015, s. 814).

ET.-ø

Krg. *sıy* 1. Hediye, mükâfat, ikramiye 2. Hürmet, izaz, ikram (KS 652). 3. Mesafeli, samimi olmayan (KTS 1815).

Kzk. *sıy* 1. Saygı, hürmet, değer 2. Hediye, armağan (KAZTTS 527).

Bşk. *hıy* 1. İkramlık hazırlanan yiyecek içecek 2. İkram meclisi, ziyafet meclisi (BŞKTS 203).

Kaz. Tat. *sıy* 1. Düğünde veya bayramda misafire takdim edilen güzel yiyecek veya içecek, ikram 2. Ziyafet, ikram meclisi (KZTTTS 408). 3. *mec. ironi*. Ceza, cebir vb (TTAS II, s. 697 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 270).

Krçmlkr. *sıy* 1. Saygı, hürmet, itibar, şeref, prestij 2. Yeni gelinin kocasının akrabalarına düğünde verdiği hediyeler 3. Düğün, şölen, eğlence (KMTS 312).

Kmk. *sıy, abur* Saygı, ihtiram, hürmet; otorite, nüfuz, saygınlık (KMKTS 295).

Krm. Tat. *sıy* İkram, ziyafet (KTTRS 304).

Krym. *sıy* İtibar; saygı, ağırlama, ikrama (KKTS 365).

Kkp. *sıy* 1. Hediye, mükafat, ödül. 2. Hürmet, izzet, saygı (KKLPKTS 506).

Nog. *sıy* 1. Misafir ağırlama 2. Saygı, minnet 3. Hediye (NRS 318).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sıy* II "şeref, saygı, hürmet" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakakpak ve Nogay Türkçesinde "saygı, hürmet" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime "saygı, hürmet" anlamından hareketle de hürmeti göstermek için Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "misafire ikram edilen yiyecek içecek; ziyafet; hediye" ve Kazan-Tatar Türkçesinde ironi yoluyla "ceza, cebir", Kırgız Türkçesinde "mesafeli, samimi olmayan" anlamlarında genişlemiştir

Kıp. sıyrıḳ "Sıyrılmış" (KıpTS 236).

ET.-ø

Krg. *sıyrık* Kabuğu soyulmuş (KS 654).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sıyrıḳ* "sıyrılmış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırgız

Türkçesinde "kabuğu soyulmuş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sibürtki, sipirge, sipirgi, sübürge, süpürge, süpürgen "Süpürge" (KıpTS 236, 237, 244, 245).

ET. *süpürgü, sipürgü* Süpürge (EDPT 792).

Krg. *şıpırğı* Yapraklı dallardan yapılan süpürge (KS 687).

Kzk. *sıpırtqı (sıpırğış).* Süpürge (KAZTTS 532).

Bşk. *hĕpĕrtkĕ* Süpürge (BŞKTS 193).

Kaz. Tat. *sĕbĕrkĕ* 1. Süpürge (KZTTTS 404). 2. Hamamda yıkanmak için bağlanan yapraklı bağ. 3. *mec*. Bozuk bir hayat tarzı hayat olan, bayağı kişi (TTAS II, s.638 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 267).

Krçmlkr. *sibirtgi, sibirtki* Süpürge (KMTS 314).

Kmk. *sibirtki* Süpürge (KMKTS 296).

Krm. Tat. *sıpırtḳı, sipirki* Süpürge (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1749).

Krym. *sıbırtqı, sıpırtqı, sipirki, sipirtki* Süpürge (KKTS 359).

Kkp. *sıpırğış* Süpürge (KKLPKTS 505).

Nog. *sıpırgış* Süpürge (NRS 322).

Eski Türkçede *süpürgü, sipürgü* "süpürge" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "süpürge" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerininin tamamında "süpürge" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "hamamda yıkanmak için bağlanan yapraklı bağ" ve "bozuk bir hayat tarzı hayat olan, bayağı kişi" anlamında argolaşarak genişlemiştir.

Kıp. sidik, sidük, sitük, siy, siytük, südük "Sidik, idrar" (KıpTS 236, 238, 244).

ET. *sidük* Sidik (EDPT 801).

Krg. *siydik* 1. Sidik, idrar (KS 656). 2. *hlk*. Meni, sperm (KTS 1823).

Kzk. *sidik* Sidik (KAZTTS 534).

Bşk. *hĕyźĕk* Sidik, idrar (BŞKTS 196).

Kaz. Tat. *siděk* Sidik, çiş (KZTTTS 410).

Krçmlkr. *siydik* İdrar, sidik (KMTS 316).

Kmk. *siydik* Sidik, ibrar, bevil (KMKTS 297).

Krm. Tat. *siydik* İdrar (KTTRS 306).

Krym. *siydik* Sidik (KKTS 369).

Kkp.-ø

Nog. *siydik* Sidik (NRS 296).

Eski Türkçede *sidük* "sidik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sidik, idrar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "sidik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde örtmece yoluyla "meni, sperm" anlamında genişlemiştir.

Kıp. siġaḳ, sinek I, siŋek "Sinek" (KıpTS 236).

ET. *siŋek* Vızıldayan bir böcek, sivrisinek (EDPT 838).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sinek* (zooloji). Sinek (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1768).

Krym. *sinek* Sinek (KKTS 368).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *siŋek* “vızıldayan bir böcek, sivrisinek” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “sinek” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “sinek” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. siggek “İşeyen” (KıpTS 236).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *siygek* Çişini tutamama (KMTS 316).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *siggek* “işeyen” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde “çişini tutamama” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. silecek “Silgi” (KıpTS 236).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *silecek* Havlu (KKTS 367).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *silecek* "silgi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "havlu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. silgü "Silgi" (KıpTS 237).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *silgi* Silgi (KTTRS 305).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *silgü* "silgi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar

Türkçesinde "silgi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. silik "Salya" (KıpTS 237).

ET.-ø

Krg. *şilekey* Salya (KS 689).

Kzk. *silekey* Salya (KAZS 255).

Bşk. *hĕlegey* Salya (BŞKTS 191).

Kaz. Tat. *sĕlegey* 1. Salya 2. Salyalı çocuk 3. Ahmak kişi (KZTTTS 404).

Krçmlkr. *silegey* 1. Salya 2. Kula ya da aft adı verilen bir sığır hastalığı (KMTS 315).

Kmk. *silegey* Salya (KMKTS 296).

Krm. Tat. *silekey* 1. Tükürük, salya 2. Sümük, mukus (KTTRS 305).

Krym. *silegey* Salya, tükürük (KKTS 367).

Kkp. *silekey* Salya, tükürük (KKLPKTS 508).

Nog. *silekey* 1. Salya, tükürük 2. *vet.* Ayak ve ağız hastalığı (NRS 296).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *silik* "salya" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "salya, tükürük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "salyalı çocuk; ahmak kişi", Karaçay-Malkar Türkçesinde "kula ya da aft adı verilen bir sığır hastalığı", Nogay Türkçesinde "ayak ve ağız hastalığı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. simkirik, simkürük, sümkürük, sümrük, sümük I "Sümük" (KıpTS 237, 245).

ET.-ø

Krg. *çimkirik* Sümük (KS 275).

Kzk. s*inbirik* Sümük (KAZS 256).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sümük* 1. Sümük. 2. *ağ.* Mukus, sümüksü salgı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1819).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *simgirik* Sümük (NRS 297).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *simkirik, simkürük, sümkürük, sümrük, sümük* I "sümük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "sümük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. siŋir "Sinir" (KıpTS 237).

ET. *siŋir* Sinir (EDPT 841).

Krg.-ø

Kzk. *siŋir* Duyu ve hareket uyarılarını beyinden organlara, organlardan beyne ileten beyazımsı teller ve bu tellerin oluşturduğu demet, sinir (KAZTTS 535).

Bşk. *hĕŋĕr* Sinir, kas bağı (BŞKTS 193).

Kaz. Tat. *sĕŋĕr* Sinir (KZTTTS 405).

Krçmlkr. *singir* Sinir, kiriş (KMTS 315).

Kmk. *siŋir* Sinir (KMKTS 297).

Krm. Tat. *siñir* 1. Sinir, asap, gerginlik 2. *ağ.* Sinir, damar, tendon (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1769).

Krym. *sıŋır, sinir* Sinir (KKTS 368).

Kkp. *siŋir* Vücuttaki beyaz, tel şeklindeki organ, sinir (KKLPKTS 508).

Nog. *siŋir anat.* Sinir (NRS 298).

Eski Türkçede *siŋir* “sinir” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “sinir” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “sinir” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde “sinir, asap, gerginlik” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. sirke “Sirke” (KıpTS 238).

ET. *sirke* Sirke (EUES 616).

Krg. 1. Küçük tombul bitki 2. Sirke, salata ve yemeklerde kullanılan eksimiş üzüm, elma, limon vb. suyu (KTS 1822).

Kzk. *sirke* 1. Sirke (KAZTTS 535).

Bşk. *hĕrke* 1. Sirke 2. Arpanın kaynatılarak bal ile karıştırılması ile elde edilen bir ilaç sıvısı (BŞKTS 194).

Kaz. Tat. *sirke* Sirke (KTLS 785).

Krçmlkr. *sirke* Sirke (KMTS 315).

Kmk. *sirke* Sirke (KMKTS 297).

Krm. Tat. *sirke* Sirke (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1771).

Krym. *sirke* Sirke (KKTS 368).

Kkp. *sirke* Yemeğe konulan ekşimiş üzüm suyu, sirke (KKLPKTS 509).

Nog. *sirke* Sirke (NRS 298).

Eski Türkçede *sirke* “sirke” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “sirke” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “sirke” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde “arpanın kaynatılarak bal ile karıştırılması ile elde edilen bir ilaç sıvısı” anlamında genişlemiştir.

Kıp. sirke II “Bit yumurtası” (KıpTS 238).

ET. *sirke* Bit yumurtası (EDPT 850).

Krg. *sirke* Sirke, bit, tahtakurusu vb. asalak böceklerin yumurtası (KTS 1822).

Kzk. *sirke* Bit yumurtası, sirke (KAZTTS 535).

Bşk. *hĕrke* Bit yumurtası (BŞKTS 194).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *sirke* Bit yumurtası (KMTS 315).

Kmk. *sirke* Sirke, bit sirkesi, bit yumurtası (KMKTS 297).

Krm. Tat. *sirke* Bit sirkesi, bit yumurtası (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1771).

Krym. *sirke* Sirke, bit yumurtası (KKTS 368).

Kkp. *sirke* Bit yumurtası (KKLPKTS 509).

Nog.-ø

Eski Türkçede *sirke* "bit yumurtası"biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bit yumurtası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "bit yumurtası" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sis "Sis, sis rengi" (KıpTS 238).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sis ağ.* 1. Pus, sis 2. Duman (KTTRS 1772).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sis* "sis, sis rengi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinde sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "pus, sis" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. siz I "Siz (şahıs zamiri)." (KıpTS 238).

ET. *siz* Siz (EDPT 860).

Krg. *siz* Siz (Bir şahsa hitap ederken nezaket şeklidir) (KS 656).

Kzk. *siz* Siz (KAZTTS 534).

Bşk. *hĕź* Siz (BŞKTS 196).

Kaz. Tat. *sĕz* Siz (KZTTTS 405).

Krçmlkr. *siz* Siz (2. Çoğul şahıs zamiri) (KMTS 316).

Kmk. *siz* Siz (KMKTS 298).

Krm. Tat. *siz* Siz (KTTRS 306).

Krym. *siz* zm. 1. Siz 2. Siz (resmî) (KKTS 369).

Kkp. *sizler* Siz (TLG 577).

Nog. *siz zam.* Siz (NRS 296).

Eski Türkçede *siz* "siz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "siz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "siz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. şoġ, son, soŋ "Son, arkada kalan şey" (KıpTS 238).

ET. *soŋ* Son, bitiş; sonra (EDPT 832).

Krg. *soŋ* Ondan sonra, arkasından (KS 659).

Kzk. *soŋ* Sonra (KAZTTS 514).

Bşk. *huŋ* Sonra, geç, daha sonra (BŞKTS 219).

Kaz. Tat. *soŋ* 1. Geç, geç vakit 2. Mademki, öyleyse, peki; 3. Son, sonuç; 4. Sonuncu 5. Sonra (son çekim edatı). 6. Ha, ya, değil mi (seslenme edatı) (KZTTTS 422).

Krçmlkr. *soŋura* Sonra (KMTS 318).

Kmk. *soŋ* Sonra, daha sonra (KMKTS 299).

Krm. Tat. *soŋ* Son (KTTRS 308).

Krym. *soŋ* Son (KKTS 371).

Kkp. *soŋ* 1. Sonra, ondan sonra, ardından 2. -den sonra (KKLPKTS 511).

Nog. *soŋ* 1. Son, sonuç, çıkış 2. Edat, sonra, daha sonra (NRS 303).

Eski Türkçede *soŋ* "son, bitiş; sonra" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "son, arkada kalan şey" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "son" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. sonġġur, sonḳur, sunḳur II "Doğan, şahin türünden bir kuş" (KıpTS 239, 243).

ET. *sıŋkur* Yırtıcı bir kuş, şahin, doğan türünden (EDPT 838).

Krg. *şumkar* Sungur (kuş) (KS 692).

Kzk. *suŋqar* 1. Sungur 2. *mec.* Cesur, gözüpek (KAZTTS 521).

Bşk. *şoñḳar* (Erkek). Akdoğan, aksungur (Lat. Falco rusticolus) (BŞKTS 566).

Kaz. Tat. *şoŋkar zool*. Doğanın bir türü, av kuşu (TTAS III, s. 514 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 819).

Krçmlkr. *şungar* Kerkenez, bir tür atmaca (KMTS 332).

Kmk. *şunqar* Doğan cinsinden yırtıcı bir kuş (KMKTS 313).

Krm. Tat. *sanḳur* (zooloji). Sungur, akdoğan; Falco rusticolus (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1682).

Krym.-ø

Kkp. *suŋqar* 1. Yırtıcı kuş, şahin, laçin kuşu. 2. *ağ.* Yiğit, bahadır (KKLPKTS 516).

Nog.-ø

Eski Türkçede *sıŋkur* “yırtıcı bir kuş, şahin, doğan türünden” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “doğan, şahin türünden bir kuş” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde “sungur; doğanın bir türü” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde “cesur, gözüpek”, Karakalpak Türkçesinde “yiğit, bahadır” anlamında genişlemiştir.

Kıp. soŋraḳı “Sonraki” (KıpTS 239).

ET. *soŋıra* Son, sonra (EUES 621).

Krg. *soŋĝku* Son, sonuncu, sonra gelen (KS 659).

Kzk.-ø

Bşk. *huŋĝı* 1. Sonuncu 2. En yeni 3. Biraz önce 4. En alttaki, düzeysiz, değersiz 5. Plasenta (BŞKTS 219).

Kaz. Tat. *soŋĝı* 1. Sonuncu 2. Biraz önce 3. En yeni 4. Bitirici, son söz 5. Elde kalan sonuncu 6. En alttaki, derecesiz, düzeysiz (KZTTTS 413).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *soñĝı, soñki ağ.* Son, sonuncu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1785).

Krym. *soŋğı, soŋğı* Son olarak (KKTS 371).

Kkp. *soŋğı* Arkadaki, arkadan gelen, sonraki (KKLPKTS 511).

Nog. *soŋgı* Sonraki (NRS 303).

Eski Türkçede *soŋıra* “son, sonra” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “sonraki” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “sonuncu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “en yeni; en alttaki, değersiz”, Kazan-Tatar Türkçesinde “biraz önce; en yeni; bitirici, son söz; elde kalan sonuncu” anlamında genişlemiştir.

Kıp. soylaḳ tişli “Sivri dişli, ısırgan dişli” (KıpTS 240).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *soylaq* Ön dişi dışarıya doğru çıkmış olan, dişlek (KKLPKTS 513).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *soylaḳ tişli* “sivri dişli, ısırgan dişli” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karakalpak Türkçesinde “ön dişi dışarıya doğru çıkmış olan, dişlek” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. sögünç, sökünç “Sövme, küfür, küfretme” (KıpTS 240, 241).

ET. *sökünç* Sövme, küfür, kınama, lânet (AH, KEI) (Paçacıoğlu, 2016, s. 568).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sögünç* Sövme (KTTRS 310).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Karahanlı Türkçesi metinlerinde *sökünç* "sövme, küfür, kınama, lânet" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sövme, küfür, küfretme" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde "sövme" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. söğüş, söküş I "Sövüşme, tahkir etme, dil yarası, hakaret" (KıpTS 240-241).

ET. *söküş* Küfür, sövme, küfürleşme, azar, çıkışma, eleştiri (EUES 623).

Krg. *sögüş* Tevbih; tekdir (KS 664).

Kzk. *sögis* Kınama cezası (KAZTTS 515).

Bşk. *hügĕş* 1. Hakaret, sövgü, küfür 2. Ağır eleştiri (BŞKTS 221).

Kaz. Tat. *sügĕş* Sövüş, küfür (KZTTTS 423).

Krçmlkr. *sögüş* Çekiştirme, iftira, leke, kara sürme, küfür (KMTS 319).

Kmk. *sögüşüw* Sögüşmek'ten iş is (KMKTS 300).

Krm. Tat. *sögüşmek* Sövüşme (KTTRS 310).

Krm. Tat. *sögüş* Küfür, kavga, hakaret, sövgü (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1793).

Kkp. *sögis* 1. Sövme, sövgü, küfür, kötü söz. 2. İşteki bir hata sonucu yazılı veya sözlü olarak alınan ceza, disiplin cezası (KKLPKTS 513).

Nog. *sögis* Sövme, küfür, azarlama (NRS 305).

Eski Türkçede *söküş* "küfür, sövme, küfürleşme, azar, çıkışma, eleştiri" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sövüşme, tahkir etme, dil yarası, hakaret" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sövme, küfür, azarlama" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "ağır eleştiri", Karakalpak Türkçesinde "işteki bir hata sonucu yazılı veya sözlü olarak alınan ceza, disiplin cezası" anlamında genişlemiştir.

Kıp. söküç "Sövücü, söven" (KıpTS 240).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *sögiwşi* Söven, küfreden (KKLPKTS 513).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sökü̈ç* "sövücü, söven" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karakalpak Türkçesinde "söven, küfreden" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sökük "Sökük, sökülmüş" (KıpTS 241).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sökük* Sökük (KTTRS 310).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sökük* "sökük, sökülmüş" anlamındadır.Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinde sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "sökük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sөŋük, sövek, sügük, süŋek, sümük II, süŋük, süveg, süvek, süvük "Kemik" (KıpTS 241, 244, 245, 246, 247).

ET. *süŋük* Kemik (EDPT 838).

Krg. *söök* 1. Kemik 2. Dünür, evlenme yoluyla akraba olan 3. Na'ş, ölü, ceset (KS 664-665).

Kzk. *süyek* 1. Kemik 2. Çadırın iskeletini oluşturan çubuklar 3. *mec.* Naaş, ceset 4. *mec.* Soy, nesep, kök (KAZTTS 522).

Bşk. *höyek* 1. Kemik 2. Meyve çekirdeği (BŞKTS 213).

Kaz. Tat. *söyek* 1. Kemik 2. Hayvan kemiklerinden yapılmış (KZTTTS 416).

Krçmlkr. *süyek* 1. Kemik 2. Soy, sop 3. Endam 4. Çekirdek (KMTS 325).

Kmk. *süyek* 1. Kemik; kılçık 2. Naaş, cenaze, ceset, ölü, kadavra (KMKTS 305).

Krm. Tat. *süyek* Kemik (KTTRS 316).

Krym. *sümük*, *süŋük*, *süyük* Kemik (KKTS 377).

Kkp. *süyek* 1. Kemik 2. Ölünün vücudu, iskelet (KKLPKTS 520).

Nog. *süyek* 1. Kemik, kemikten yapılmış 2. Ölü, ceset (NRS 313).

Eski Türkçede *süŋük* "kemik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kemik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kemik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ölünün vücudu", Kazak, Karaçay-Malkar Türkçesinde "iskelet, soy, nesep, kök", Başkurt, Karaçay-Malkar Türkçesinde "çekirdek", Kırgız Türkçesinde "dünür, evlenme yoluyla akraba olan", Kazak Türkçesinde "çadırın iskeletini oluşturan çubuklar",

Kazan-Tatar Türkçesinde "hayvan kemiklerinden yapılmış", Karaçay-Malkar Türkçesinde "endam" anlamında genişlemiştir.

Kıp. sövlün "Sülün" (KıpTS 241).

ET. *süglin* Sülün (EDPT 820).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sulüm, sulün* (zooloji). Sülün (Maşkaraoğlu, 2018, s.1808).

Krym.-ø

Kkp. *süylin* Sülün kuşu (KKLPKTS 521).

Nog.-ø

Eski Türkçede *süglin* "sülün" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sülün" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "sülün" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sövünç "Sevinç" (KıpTS 241).

ET. *sevinç* Sevinç, mutluluk (EDPT 790).

Krg. *süyünüç* Sevinç (KS 675).

Kzk. *süyiniş* Sevinç, kıvanç (KAZTTS 523).

Bşk. *höyönös* 1. Sevinç, neşe 2. Sevinilecek haber, müjde (BŞKTS 215).

Kaz. Tat. *söyĕnĕç* 1. Sevinç, neşe 2. Sevinilecek haber, müjde (KZTTTS 417).

Krçmlkr. *süyünç* Sevinç, neşe, hayranlık (KMTS 326).

Kmk. *süyünç* Sevinç (KMKTS 306).

Krm. Tat. *sevinç* Sevinç, neşe (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1730).

Krym. *sevinç* Sevinç (KKTS 359).

Kkp. *süyiniş* Sevinç (KKLPKTS 520).

Nog. *süyiniş* Sevinç (NRS 314).

Eski Türkçede *sevinç* "sevinç, mutluluk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sevinç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sevinç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sövünçlü "Sevinçli" (KıpTS 241).

ET. *sevinçlig* Sevinçli (EDPT 790).

Krg. *süyünüçtüü* Seviçli, sevinç getiren (KS 675).

Kzk. *süyinişti* Sevinçli, kıvanç verici, memnun edici (KAZTTS 523).

Bşk. *höyönöslö* 1. Sevinçli, neşeli 2. Müjdeli (BŞKTS 215).

Kaz. Tat. *söyĕnĕçlĕ* Sevinçli (KZTTTS 271).

Krçmlkr. *süyünçlü* Sevinçli, neşeli, mutlu (KMTS 326).

Kmk. *süyünçlü* Sevinçli, neşeli, sevinç içinde, neşe içinde (KMKTS 306).

Krm. Tat. *sevinçli* Sevinçli (KTTRS 301).

Krym.-ø

Kkp. *süyinşi* Sevinçli habere verilen hediye, müjde (KKLPKTS 520).

Nog. *süyinişli* Sevinçli (NRS 314).

Eski Türkçede *sevinçlig* "sevinçli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sevinçli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "sevinçli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. su I, şu, suf, suv "Su" (KıpTS 242).

ET *suv* Su (EDPT 783).

Krg. *suu* 1. Su, nehir 2. Yaş, nemli (KS 670). 3. Su, yemeğin su bölümü (KTS 1865).

Kzk. *su* 1. Su 2. Deniz, akarsu 3. Yaşlı, nemli (KAZTTS 517).

Bşk. *hıv* 1. Su 2. Nehir, göl, deniz 3. Nem, ıslaklık 4. Söylenen lafın anlamsız ve gereksiz kısmı (BŞKTS 202).

Kaz. Tat. *su* 1. Su 2. Akarsu, dere, ırmak 3. Nem, ıslaklık 4. Meyve suyu (KZTTTS 419). 5. Bitki, hayvan, insan organizmasının gözeneklerinde, dokularında olan, genelde renksiz ve sarımsı (bitkide kendi rengine göre). sıvı, lenf sıvısı. 6. Bir maddenin suya konulup su karıştırılıp yapılan eriyiği. 7. Bir şeyin sıvı eriyiği. 8. Bitkilerden, meyvelerin sularından yapılan tatlı ya da hafif alkollü içki. 9. sf. *mec.* Çok sulu (yemek hakkında). 10. *sf. mec*. Çok ıslanan (TTAS II, ss. 674-675 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 272).

Krçmlkr. *suv* 1. Su 2. Irmak, nehir (KMTS 322-323).

Kmk. *suw* 1. Su 2. Özsu, usare (KMKTS 303-304).

Krm. Tat. *suv* Su (KTTTTTRS 314).

Krym. *suv, suy* Su (KKTS 376).

Kkp. *suw* 1. Su 2. Nem, rutubet (KKLPKTS 517).

Nog. *suv* 1. Su, sulu, suyla yapılan 2. Rutubet, nem, ıslaklık (NRS 309-310).

Eski Türkçede *suv* "su" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "su" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "su" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "nem, ıslaklık", Kırgız Türkçesinde "su, yemeğin su bölümü", Kazan-Tatar Türkçesinde "meyve suyu; bitki, hayvan, insan organizmasının gözeneklerinde, dokularında olan, genelde renksiz ve sarımsı (bitkide kendi rengine göre). sıvı, lenf sıvısı; bir maddenin suya konulup su karıştırılıp yapılan eriyiği; bir şeyin sıvı eriyiği; bitkilerden, meyvelerin sularından yapılan tatlı ya da hafif alkollü içki; çok sulu (yemek hakkında); çok ıslanan", Başkurt ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "ırmak, nehir", Kumuk Türkçesinde "özsu, usare" anlamında genişlemiştir.

Kıp. suç, suş “Suç, günah” (KıpTS 242, 243).

ET. *suç* suç, günah (EDPT 794).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *suç* Suç (KTTRS 313).

Krym. *suç* Suç (KKTS 374).

Kkp.-ø

Nog. *şüş* Suç, ceza (NRS 418).

Eski Türkçede *suç* “suç, günah” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “suç, günah” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde “suç” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. suçuḫ “1. Bağırsak 2. Sucuk, bumbar dolması” (KıpTS 242).

ET.-ø

Krg *çuçuk* 1. Sucuk 2. Hamutun simidi 3. İlik (KS 285). 4. Kalın bağırsak (KTS 755).

Kzk. *şujıq* Sucuk (KAZTTS 682).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Krm. Tat. *sucuq* Sucuk (KTTRS 313).

Krym. *sucuq* Sucuk (KKTS 374).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *suçuḫ* "bağırsak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Karayim Türkçesinde "bağırsak", Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "sucuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "hamutun simidi; ilik; kalın bağırsak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. suflı "Sulu, su dolu" (KıpTS 242).

ET. *suvluġ* Sulu, ıslak (EDPT 788).

Krg. *suuluu* 1. Su bulunan, suyu olan 2. Sulu, suyu olan, içinde su bulunan 3. Sulu, suyu çok olan 4. Sulu, içine su katılmış, sulandırılmış olan (KTS 1869).

Kzk. *sulı* 1. Sulak, sulu 2. Islak, nemli, yaş (KAZTTS 518).

Bşk. *hıvlı* 1. Sulu, suyu olan 2. Sulanmış, ıslak (BŞKTS 203).

Kaz. Tat. *sulu* Sulu (TTS 285).

Krçmlkr. *suvlu* 1. Sulu 2. Islak (KMTS 323).

Kmk. *suwlu* Sulu, su bulunduran, su içeren; nemli, yaş, rutubetli (KMKTS 304).

Krm. Tat. *suvlu* Su (ile ilgili); sulu (KTTRS 314).

Krym. *sulı, suvlı* Sulu (KKTS 375).

Kkp. *suwlı* 1. Sulu, suyu çok 2. Nemli, rutubetli (KKLPKTS 517).

Nog. *suvlı* 1. Sulu, suyla ıslanmış ıslak 2. Bol sulu, suyu çok olan (akarsularda) (NRS 311).

Eski Türkçede *suvluġ* "sulu, ıslak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sulu, su dolu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sulu" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "koyu olmayan; seyrek; donuk; cıvık; güçsüz,

halsiz", Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ıslak, nemli" anlamında genişlemiştir.

Kıp. suh "Haris, aşırı istekli" (KıpTS 242).

ET. *suk* Aç gözlü, hırs (EDPT 804).

Krg. *suk* 1. Kıskanç; hasetçi 2. Kıskançlık, haset (KS 667). 3. Obur, açgöz, doymak bilmeyen kimse (KTS 1858).

Kzk. *suq* 1. Nazar, bakıştaki çarpıcı ve öldürücü güç 2. Açgözlü, obur kimse (KAZTTS 520).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *suq* Açgözlü, hep isteyen; kıskanç; hırsız (KKLPKTS 516).

Nog. *suq* Açgöz (Ergönenç, 2019, s. 39).

Eski Türkçede *suk* "aç gözlü, hırs" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "haris, aşırı istekli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "hasetçi, kıskanç, açgözlü" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. suḳlıḳ, suḳluḳ "Hırs, arzu, heves" (KıpTS 242).

ET. *sukluk* Açgözlülük (EDPT 809).

Krg. *suktuk* Hırs, haset (KS 667).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *sukluk* “açgözlülük” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “hırs, arzu, heves” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırgız Türkçesinde “hırs, haset” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sulaḳ, suvlaġ “Sulak, sulu yer” (KıpTS 242, 243).

ET. *suvlaġ* Sulak, sulu yer (EDPT 788).

Krg.-ø

Kzk. *sulav* Biraz ıslak, suluca (KAZTTS 518).

Bşk. *hıvlav* Su alan yer, sulak yer (BŞKTS 203).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *suvlaġ* “sulak, sulu yer” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “sulak yer” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Başkurt Türkçesinde “sulak yer” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. susun “İçki” (KıpTS 243).

ET. *suvsun* Meyve suyu (EUES 635).

Krg. *suusunduk* İçecek (harareti teskin etmeye mahsus olan nesne) (KS 671).

Kzk. suvsın Susamış kimsenin içtiği soğuk nesne (KAZS 246).

Bşk. *hıvhın* Susama, su içme isteği (BŞKTS 202).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *suvsun* Sıvı (KMTS 323).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *suwsın* İçeçek (KKLPKTS 518).

Nog. *suvsın* Susamışlık (Atay,1998, s. 302).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *susun* “içki” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde “içeçek” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Nogay Türkçesinde “susama, su içme isteiği”, Karaçay-Malkar Türkçesinde “sıvı” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. suvlı “Sulu” (KıpTS 243).

ET. *suvluġ* Sulu, ıslak (EDPT 788).

Krg. *suuluu* 1. Su bulunan, suyu olan 2. Sulu, suyu olan, içinde su bulunan 3. Sulu, suyu çok olan 4. Sulu, içine su katılmış, sulandırılmış olan (KTS 1869).

Kzk. *sulı* 1. Sulak, sulu 2. Islak, nemli, yaş (KAZTTS 518).

Bşk. *hıvlı* 1. Sulu, suyu olan 2. Sulanmış, ıslak (BŞKTS 203).

Kaz. Tat. *sıyıḳ* 1. Sıvı 2. Sulu 3. Koyu olmayan 4. Seyrek 5. Donuk 6. Cıvık 7. Güçsüz, halsiz (KZTTTS 409).

sıyıḳlıḳ Sıvı, akıcı madde, mayi (KZTTTS 409).

Krçmlkr. *suvlu* 1. Sulu 2. Islak (KMTS 323).

Kmk. *suwlu* Sulu, su bulunduran, su içeren; nemli, yaş, rutubetli (KMKTS 304).

Krm. Tat. *suvlu* Su (ile ilgili); sulu (KTTRS 314).

Krym. *sulı, suvlı* Sulu (KKTS 375).

Kkp. *suwlı* 1. Sulu, suyu çok 2. Nemli, rutubetli (KKLPKTS 517).

Nog. *suvlı* 1. Sulu, suyla ıslanmış ıslak 2. Bol sulu, suyu çok olan (akarsularda) (NRS 311).

Eski Türkçede *suvluġ* "sulu, ıslak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sulu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sulu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "koyu olmayan; seyrek; donuk; cıvık; güçsüz, halsiz", Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ıslak, nemli" anlamında genişlemiştir.

Kıp. süd, süt "Süt" (KıpTS 244, 246).

ET. *süt* süt (EDPT 798).

Krg. *süt* 1. Süt (KS 673). 2. Süt, bazı bitkilerin türlü organlarında bulunan beyaz renkte öz su (KTS 1875).

Kzk. *süt* Süt (KAZTTS 525).

Bşk. *höt* 1. Süt 2. Bazı bitkilerin suyu (BŞKTS 213).

Kaz. Tat. *söt* 1. Süt 2. Bazı bitkilerin suyu 3. Bazı maddelerin beyazımsı eriyik şekli (KZTTTS 416).

Krçmlkr. *süt* Süt (KMTS 325).

Kmk. *süt* Süt (KMKTS 305).

Krm. Tat. *süt* Süt (KTTRS 316).

Krym. *süt* Süt (KKTS 379).

Kkp. *süt* Süt (KKLPKTS 519).

Nog. *süt* Süt, sütten yapılmış (NRS 316).

Eski Türkçede *süt* "süt" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "süt" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "süt" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "bitkilerin suyu", Kazan-Tatar Türkçesinde "bazı maddelerin beyazımsı eriyik şekli" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. süglün "Sülün" (KıpTS 244).

ET. *süglin, süglün* Sülün (EUES 636).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sulüm, sulün* (zooloji). Sülün (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1808).

Krym.-ø

Kkp. *süylin* Sülün kuşu (KKLPKTS 521).

Nog.-ø

Eski Türkçede *süglin, süglün* "sülün" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sülün" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "sülün" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sülük "Sülük" (KıpTS 244).

ET.-ø

Krg. *sülük* 1. Sülük (KS 671). 2. Sülük, birilerine işkence eden, birilerinin sayesinde yaşayan, devamlı birilerinden bir şey isteyen kimse (KTS 1871).

Kzk. *sülik* 1. Sülük 2. *mec.* Birinin hakkını yiyen, haksız kazanç sağlayan (KAZTTS 523-524).

Bşk. *hölök* Sülük (BŞKTS 211).

Kaz. Tat. *söläk* Sülük (KZTTTS 415).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *sülük* Sülük (KMKTS 305).

Krm. Tat. *sülük* Sülük (KTTRS 315).

Krym. *sülik, sülük* Sülük (KKTS 377).

Kkp. *sülik* Kan emen hayvan, sülük (KKLPKTS 518).

Nog. *sülik* Sülük (NRS 315).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sülük* "sülük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "sülük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "sülük, birilerine işkence eden, birilerinin sayesinde yaşayan, devamlı birilerinden bir şey isteyen kimse", Kazak Türkçesinde "birinin hakkını yiyen, haksız kazanç sağlayan" anlamlarında genişlemiştir

Kıp. süngü, süŋi, süŋü "Süngü, kargı" (KıpTS 245).

ET. *süŋü* süngü, mızrak (EDPT 834).

Krg. *süŋgü* 1. Mızrak 2. İlk çağda kullanılan basit mızrak türü. 3. Toprağı kazmak için ağaçtan ucu sivri sopa. 4. Süngü, tüfek namlusunun ucuna takılan delici silah (KTS1872).

Kzk. *suŋğı* Süngü (KAZTTS 521).

Bşk. *höŋgö* Süngü, mızrak (BŞKTS 212).

Kaz. Tat. *söŋgĕ* Süngü, mızrak (KZTTTS 415).

Krçmlkr. *süngü* Süngü (KMTS 324).

Kmk. *süngü, sünkü* Mızrak, süngü (KMKTS 305).

Krm. Tat. *süngü* Süngü; kargı, mızrak (KTTRS 316).

Krym. *süngi, süngü* Süngü (KKTS 377).

Kkp.-ø

Nog. *süŋgi* Süngü, mızrak (NRS 315).

Eski Türkçede *süŋü* "süngü, mızrak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "süngü, kargı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Nogay Türkçesinde tamamında "süngü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. süngüçi, süŋüçi "Süngü kullanan" (KıpTS 245).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *süŋgişi* Süngü kullanan, süngüyü batıran (Oba, 2019, s. 523).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *süngüci tar.* Mızrakçı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1819).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *süngüçi, süŋüçi* "süngü kullanan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde "süngücü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. süpürüçi "Süpürücü" (KıpTS 245).

ET.-ø

Krg. *şıpırgıç* Süpürücü (KS 687).

Kzk. *sıpıruşı* Sokak süpürücüsü, süpürgeci, çöpçü (KAZTTS 532).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *sĕbĕrkĕçĕ* Süpürgeci (KZTTTS 404).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *sıpırğış* 1. Süpürge 2. Çevreyi süpüren kişi, süpürücü, çöpçü *Sipsekeş* (KKLPKTS 505).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *süpürüçi* "süpürücü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "süpürgeci" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. süret "Rüzgarda kurutulmuş et" (KıpTS 246).

ET.-ø

Krg. *sür* Açık havada kurutulmuş (et, balık) (KS 672).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *süret* "rüzgarda kurutulmuş et" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde "açık havada kurutulmuş (et, balık)." açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır

Kıp. sürme "Göze çekilen sürme" (KıpTS 246).

ET. *sürme* Göze çekilen sürme, sürme (EDPT 852).

Krg. *sürmö* Sürme (KS 672).

Kzk. *sürme* Sürme (KAZTTS 525).

Bşk. *hörme* 1. Sürme taşı, antimon 2. Kaşa, göze çekilen sürme (BŞKTS 212).

Kaz. Tat. *sörme* 1. Kaş veya göz sürmesi (KZTTTS 416). 2. Kimyasal element, gümüş gibi beyazımsı, ufalanmaya meyilli maden (TTAS II, s. 717 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 271).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *sürme* Sürme, rastık (KMKTS 305).

Krm. Tat. *sürme* Sürme (kirpik diplerine sürülen siyah boya) (KTTRS 316).

Krym. *sürme* Sürme (KKTS 378).

Kkp. *sürme* Göz sürmesi, sürme (KKLPKTS 519).

Nog. *sürme* 1. *kim*. Antimon 2. Sürme (göz ve kaş boyamak için) (NRS 316).

Eski Türkçede *sürme* "göze çekilen sürme, sürme" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "göze çekilen sürme" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "sürme" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "sürme taşı, antimon" anlamında genişlemiştir.

Kıp. sürü I, sürün, sürüv II "Sürü, koyun sürüsü" (KıpTS 246).

ET. *sürüg* Sürü (EDPT 850) (EUES 638).

Krg. *süyrü* 1. Uzunca, mustatil, mahruti (KS 674). 2. Oval, elips şeklinde (KTS 1878).

Kzk. *süri* Sürü (KTAS 622b akt. Oba, 2019, s. 526).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *sürüv* Sürü, güruh (KMTS 325).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sürü* 1. Sürü (KTTRS 316). 2. Grup 3. Yığın 4. Kalabalık, küme (insan için) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1823).

Krym. *sırov, sürü, sürüv* Sürü (KKTS 365).

Kkp.-ø

Nog. *sürim* Sürü (Ergönenç, 2019, s. 39).

Eski Türkçede *sürüg* "sürü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sürü, koyun sürüsü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "sürü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "grup; yığın; kalabalık, küme (insan için).", Kırgız Türkçesinde "uzunca, mustatil, mahruti; oval, elips şeklinde" anlamında genişlemiştir.

Kıp. sürü II "Sivri" (KıpTS 246).

ET. *süvri* Sivri (EDPT 791).

Krg.-ø

Kzk. *süyir* Sivri (KAZTTS 523).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *süyir* Sivri (KKLPKTS 520).

Nog.-ø

Eski Türkçede *süvri* "sivri" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sivri" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "sivri" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. sürüçi "Sürücü, süren" (KıpTS 246).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *sürüvçü* Çoban (KMTS 325).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *sürüci* Danışman, kılavuz, rehber, yol gösteren (KTTRS 1823).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sürüçi* "sürücü, süren" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "çoban", Kırım-Tatar Türkçesinde "danışman, kılavuz, rehber, yol gösteren" açıklamasıyla yer alarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. sürük "1. İnce yumuşak deri 2. Deriden yapılmış yaygı" (KıpTS 246).

ET.-ø

Krg. *şiri* Sepilenmemiş ve tütsülenmiş olan sığır derisidir ki kap-kacak (başlıca saba). yapmak için kullanılır (KS 690).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *sürüv* Dış yüz, kılıf (KZTTTS 424).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *sürük* "ince yumuşak deri; deriden yapılmış yaygı" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde "sepilenmemiş ve tütsülenmiş olan sığır derisi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "dış yüz, kılıf" açıklamasıyla yer alarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. süyem, süyüm "Bir dikimlik iplik" (KıpTS 247).

ET.-ø

Krg. *söөm* 1. Açılmış şehadet parmağıyla başparmağın uçları arasındaki mesafeden ibaret olan uzunluk ölçüsü (KS 665).

Kzk. *süyem* Ölçü, parmakla yapılan ölçü (KAZS 249).

Bşk. *höyem* 1. Karış 2. Çeyrek arşın (BŞKTS 214).

Kaz. Tat. *süyem* Karış (Eren, 2020, s. 480).

Krçmlkr. *süyem* Eski ölçü birimlerinden elin en kısmı (KMTS 325).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *süyem* Karış (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1826).

Krym.-ø

Kkp. *süyem* Başparmakla işaret parmağının arasına denk gelen mesafe ölçüsü, karış (KKLPKTS 520).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *süyem, süyüm* "bir dikimlik iplik" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "karış, uzunluk ölçüsü" açıklamasıyla yer alarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. süzgüç, süzgüş "Süzgeç" (KıpTS 247).

ET.-ø

Krg. *süzgüç* 1. Balık avlama ağı (KS 675). 2. Süzgeç, bir akışkandaki yabancı maddeleri süzüp ayıran alet veya aletlerden oluşan düzenek, süzek, filtre (KTS1879).

Kzk. *süzgiş* Süzgeç (KAZTTS 522).

Bşk. *höźgös* 1. Süzgeç, süzgü 2. Balık yakalamaya yarayan süzgeç, balık ağı 3. Ağaç kabuğunu sıyırmaya yarayan alet (BŞKTS 216).

Kaz. Tat. *sözgěç* Süzgeç (KZTTTS 418).

Krçmlkr. *süzgüç* Süzek, süzgeç, filitre (KMTS 326).

Kmk. *süzgüç* Süzgeç; kevgir; süzek; filtre (KMKTS 306).

Krm. Tat. *süzgüç* Süzgeç (KTTRS 317).

Krym. *süzgüç* Süzgeç (Koçak, 2021, s. 130).

Kkp. *süzgi, süzgiş, süzeki* Süzek, süzgeç (KKLPKTS 521).

Nog. *süzgiş* 1. Süzgeç 2. Filtre 3. Balık ağı (NRS 314).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *süzgüç, süzgüş* "süzgeç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "süzgeç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt ve Nogay Türkçesinde "balık, avlama ağı", Kırgız, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "filtre", Başkurt Türkçesinde "ağaç kabuğunu sıyırmaya yarayan alet" anlamında genişlemiştir.

Kıp. süzme II "Süzülmüş yoğurt" (KıpTS 247).

ET. *süzme* Süzülmüş yoğurt; yağsız kuru peynir (EDPT 864).

Krg. *süzmö* 1. Peynir (KS 675). 2. Süzülmüş olan, süzülerek elde edilen 3. Süzme yoğurt (KTS 1879).

Kzk. *süzbe* Süzme yoğurt (KAZTTS 522).

Bşk. *höźme* Koyu kıvamlı yoğurtlu bir yemek (BŞKTS 216).

Kaz. Tat. *sözme* Süzme yoğurt (KAZTTS 418).

Krçmlkr. *süzme* Süzme Süzme bışlak: Lor peyniri (KMTS 326).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *süzme* Süzme yoğurt (KTTRS 317).

Krym.-ø

Kkp. *süzbe* Suyu süzülmüş ayran, süzme yoğurt (KKLPKTS 521).

Nog. *süzbe* Süzme peynir (NRS 314).

Eski Türkçede *süzme* "süzülmüş yoğurt; yağsız kuru peynir" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "süzülmüş yoğurt" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "süzme yoğurt" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "süzme peynir" anlamında genişlemiştir.

Kıp. süzük "Süzülmüş, berrak" (KıpTS 247).

ET. *süzük* Süzülmüş, berrak (EDPT 862).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *süzük* İncelmiş, süzgün hale gelmiş (KM II: 549 akt. Ceylan, 2022, s. 179).

Kmk. *süzük* 1. Berrak, duru; temiz, pak (su hak.). 2. Süzgün (göz hak.) (KMKTS 306).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *süzük* “süzülmüş, berrak” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “süzülmüş, berrak” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde “süzülmüş” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde “süzülmüş göz” anlamında genişlemiştir.

Kıp. şalġam, şalḳam “Şalgam, turpa benzer yuvarlak sebze” (KıpTS 249).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *şalḳan* Şalgam (BŞKTS 549).

Kaz. Tat. *şalkan* Şalgam (TTS 292).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *şalqam, şalgam* Şalgam (KTTRS 319).

Krym.-ø

Kkp. *şalğam* Şalgam bitkisi (KKLPKTS 527).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *şalġam, şalḳam* “şalgam, turpa benzer yuvarlak sebze” anlamındadır. Kelime, çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde “şalgam” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. şen, şin “Şen, sevinçli, mamur” (KıpTS 251).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *şeŋ* Şen (KTTRS 321).

Krym. *şen, şeŋ* Şen (KKTS 384).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *şen, şin* "şen, sevinçli, mamur" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "şen" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. şeşen "Zeyrek, çeçen" (KıpTS 252).

ET.-ø

Krg. *çeçen* 1. Beliğ: söz ustası 2. Hakim (akıllı) (KS 258).

Kzk. *şeşen* 1. Söz ustası, hatip 2. Konuşmacı (KAZTTS 673).

Bşk. *sesen* 1. Zeki, dahi; hazır cevap 2. Ozan, halk şairi 3. Coşkun, heyecanlı, hırçın (BŞKTS 514).

Kaz. Tat. *çeçen* Ozan, halk şairi (KZTTTS 92).

Krçmlkr. *çeçen* Dalkavuk; ağzı laf yapan, güzel konuşan; becerikli (KMTS 145).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *çeçen* Çeçen (KTTRS 81).

Krym.-ø

Kkp. *şeşen* İyi konuşan, hitabeti iyi, söze usta (KKLPKTS 539).

Nog. *şeşen* Belagatli, iyi konuşan (NRS 411).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *şeşen* "zeyrek, çeçen" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "iyi konuşan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "konuşmacı", Başkurt Türkçesinde "ozan, halk şairi; coşkun, heyecanlı, hırçın" anlamında genişlemiştir.

Kıp. şılbıḳ "Sopa, baston" (KıpTS 252).

ET. *çıpıḳ* Dal, çubuk, filiz (EDPT 395).

Krg. *çıbık* Çubuk, küçük çubuk, kesilmiş dal (KS 263).

Kzk. *şıbıq* 1. Filiz 2. Çubuk 3. Yeni yetişmekte olan, yeni nesil 4. Fidan (KAZTTS 684).

Bşk. *sıbıḳ* 1. Esnek dal, çubuk, sopa 2. Telgraf telleri, tel (BŞKTS 519).

Kaz. Tat. *çıbıḳ* 1. Esnek dal, çubuk 2. Telgraf telleri (KZTTTS 95). 3. *esk*. Genç ağacın ya da dalın ceza aleti olarak kullanılan ince, esnek gövdesi. 4. *sf.* Çubuktan örülüp yapılan. 5. İnce, genç ağaç, taze dal (daha çok çit için kullanılır). 6. Ağacın küçük budağı, ince budağı. 7. Saman yığmak için yapılan alet (budaklı, esnek ince ağaçtan yapılır). (TTAS III, ss. 448-449 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 152).

Krçmlkr. *çıbıḳ* 1. Dal, sopa, çubuk 2. Metal tel (KMTS 146).

Kmk. *çubuq* Filiz; çubuk, ince ve esnek değnek (KMKTS 107).

Krm. Tat. *çubuq* 1. Çubuk, körpe dal 2. Pipo (KTTRS 88).

Krym. *çubuq* Çubuq; (tütün). çubuğu (KKTS 135).

Kkp. *şıbıq* Ağacın küçük parçası, çubuk (KKLPKTS 540).

Nog. *şıbık* 1. Dal, çubuk, uzun kuru ağaç dalı 2. *bot.* Sap, gövde (NRS 419).

Eski Türkçede *çıpıḳ* "dal, çubuk, filiz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sopa, baston" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dal, çubuk, sopa" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak

Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "yeni yetişmekte olan, yeni nesil; fidan", Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde "telgraf teli, metal tel", Kazan-Tatar Türkçesinde "genç ağacın ya da dalın ceza aleti olarak kullanılan ince, esnek gövdesi; çubuktan örülüp yapılan; ince, genç ağaç, taze dal (daha çok çit için kullanılır); ağacın küçük budağı, ince budağı; saman yığmak için yapılan alet (budaklı, esnek ince ağaçtan yapılır)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. şınḳırt "Şıngırtı, şıngırdama" (KıpTS 252).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *sıŋğır* 1. Şıngırtı, şıngırdama sesi 2. Katıla katıla gülme sesi (KAZTTS 531).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *şıŋğır* İki metalin birbirine değmesinden çıkan ses (KKLPKTS 543).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *şınḳırt* "şıngırtı, şıngırdama" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "şıngırtı, şıngırdama sesi; iki metalin birbirine değmesinden çıkan ses" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde yansıma sesten hareketle "katıla katıla gülme sesi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. şimdi "Şimdi, şu an" (KıpTS 253).

ET. *amtı* Şimdi (EDPT 156).

Krg. *endi, emi* 1. Şimdi, şu zamanda 2. Ondan sonra (KS 330).

Kzk. *endi* 1. Şimdi, bundan sonra, daha, artık 2. Bundan başka, daha (KAZTTS 145).

Bşk. *indĕ* 1. Şimdi, şu anda, şu vakitte 2. Artık, bundan sonra, daha (BŞKTS 252).

Kaz. Tat. *indĕ* 1. Çeşitli ifadelerle kullanılarak hareketin tamamlandığını bildirir. 2. Şimdi, şu anda biraz evvel, demin 3. Bugün (KZTTTS 170).

Krçmlkr. *endi, şöndü* Şimdi, artık (KMTS 165).

Kmk. *endi, enni* Şimdi, halihazırda; bugün (KMKTS 120).

Krm. Tat. *endi* Artık, şimdi (KTTRS 110).

Krym. *endi* Şimdi (şimdiki zaman ve gelecek zaman kipleriyle kullanıldığında başlangıç noktasını veya bir isteği ifade eder.) (KKTS 161).

Kkp. *endi* 1. Bundan sonra 2. Şimdi, tam bu vakitte (KKLPKTS 136).

Nog. *endi* Şimdi, o zaman (Atay, 1998, s. 261).

Eski Türkçede *amtı* "şimdi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "şimdi, şu an" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "artık, şimdi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. şişek "1. İki veya üç yaşında dişi koyun 2. Oğlak, keçi yavrusu" (KıpTS 254).

ET. *şişek, tişek* iki veya üç yaşındaki koyun (EDPT 868).

Krg. *çeçek* "Velet" anlamında çocukları paylarken söylenen söz (KTS 706).

Kzk. *isek* iki yaşındaki koç, oğlak (Oba, 2019, s. 529).

Bşk. *şĕşek* 1. İki yaşında olan (dişi kaz ya da dişi buzağı için). 2. Üç yaşında olan (ayı için) (BŞKTS 557).

Kaz. Tat. *şĕşek* Kaz iki yaşındaki kaz; yavru kaz; şĕşek sarık (kece). iki yaşındaki kuzu (keçi). (TTAS III, s. 503 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 819).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *işek, şek* (ağızlarda). Şişek (Bir ya da iki yaş arasında koyun). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1052).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *şişek, tişek* "iki veya üç yaşındaki koyun" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "iki veya üç yaşında dişi koyun; oğlak, keçi yavrusu" anlamındadır. Kelime Kırım-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesinde birinci anlamı "iki veya üç yaşında dişi koyun", Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesinde ikinci anlamı "iki veya üç yaşında dişi koyun" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "iki yaşında olan (dişi kaz ya da dişi buzağı için); üç yaşında olan (ayı için)." ve Kazan-Tatar Türkçesinde "iki yaşında kaz" anlamında genişlemiştir.

kıp. şişek III "Çiçek hastalığı" (KıpTS 253).

ET. *çéçek* Çiçek; çiçek hastalığı (EDPT 400).

Krg. *çeçek* Çiçek hastalığı (KS 258).

Kzk. *şeşek* 1. Çiçek 2. Çiçek hastalığı (KAZTTS 673).

Bşk. *sesek* 1. Çiçek 2. Çiçek hastalığı, suçiçeği 3. Saçak, püskül (BŞKTS 514).

Kaz. Tat. *çeçek* 1. Çiçek (KZTTTS 92). 2. Deride ölü dokulu benekler oluşturan (bu benekler sonunda lekeye dönerler). bulaşıcı, ağır hastalık (TTAS III, s. 473 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 661).

Krçmlkr. *çeçek* 1. Çiçek 2. Çiçek hastalığı (KMTS 145).

Kmk. *çeçek* 1. Çiçek 2. *tıp*. Çiçek (hastalığı) (KMKTS 100).

Krm. Tat. *çeçek* 1. Çiçek (KTTRS 81). 2. Çiçek hastalığı 3. Nisan (ayı) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 689).

Krym. *çiçek* 1. Çiçek 2. Frengi (KKTS 130).

Kkp. *şeşek* 1. Çiçek 2. Hasta, sayrı 3. İnsanların yüzünde hastalıktan dolayı çıkan leke, yara, sivilce, çiçek (KKLPKTS 539).

Nog. *şeşek* Çiçek hastalığı (NRS 411).

Eski Türkçede *çéçek* "çiçek; çiçek hastalığı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çiçek hastalığı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "çiçek hastalığı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Yine Karakalpak Türkçesinde insan yüzünde hastalıktan dolayı çıkan leke anlamıyla bağlantılı olarak örtmece yoluyla "hasta, sayrı", Başkurt Türkçesinde "saçak, püskül", Kırım-Tatar Türkçesinde "nisan ayı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. şişik, şişük "Şişik, şişmiş, kabartı" (KıpTS 254).

ET.-ø

Krg. *şişik* Şiş, yumru (KS 690).

Kzk. *isik* Şişkinlik, kabarıklık, büyüklük taslamak, kibirlenmek, heyheylenmek (KAZTTS 707).

Bşk. *şĕşĕk* Şişik, şişlik, kabarıklık (BŞKTS 557).

Kaz. Tat. *şĕşĕk* Dokuda iltihap, irin toplanması sonucunda meydana gelen ağrılı kabartı (TTAS III, s. 503 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 819).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *şişik* Şiş, şişkinlik, şişlik, şişik; yumru, ur, ödem (KMKTS 311).

Krm. Tat. *şişik* Yumru; şiş, şişlik (KTTRS 323).

Krym. *şişik* Şişlik (KKTS 387).

Kkp. *isik* Vücutta görülen şişlik, şiş (KKLPKTS 213).

Nog. *sisik* Şişlik, tümör, ur (NRS 298).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *şişik, şişük* "şişik, şişmiş, kabartı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "şiş, şişkinlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak

Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "şişkinlik, kabarıklık, büyüklük taslamak, kibirlenmek, heyheylenmek" anlamında genişlemiştir.

Kıp. şişlik "Kebap" (KıpTS 254).

ET.-ø

Krg. *şaşlık* Kebap (KTLS 462).

Kzk.-ø

Bşk. *şaşlıḳ* Şiş kebap (BŞKTS 552).

Kaz. Tat. *şaşlıḳ* Demir şişlere et ve soğan parçaları geçirip ateşte kızartılan şiş kebap (KZTTTS 429).

Krçmlkr. *şişlik* Şiş kebap (KMTS 331).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *şaşlıḳ* Şiş kebabı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1844).

Krym.-ø

Kkp. *şaşlıq* Şiş kebabı (KKLPKTS 533).

Nog. *şaşlık* Kebap (NRS 408).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *şişlik* "kebap" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kebap, şiş kebabı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. şişmek I "Şişme, şişkinlik" (KıpTS 254).

ET.-ø

Krg. *şişimek* Şişmek (KS 690).

Kzk.-ø

Bşk. *şĕşmek* Şişik gibi, bombeli, kabarık gibi olan (BŞKTS 557).

Kaz. Tat. *şĕşme(k).* Kabarık, şişkin (TTAS III, s. 503 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 819).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *şişmek* 1. Şişmek, kabarmak 2. Şişmek (gaz ile, hava ile dolmak). 3. *mec.* Şişmanlamak 4. *mec.* Zenginleşmek, zengin olmak 5. *mec.* Kurumlanmak, kendini beğenmek (KMKTS 311).

Krm. Tat. *şişmek* 1. Şişmek; kabarmak 2. Şişmanlamak. 3. Ödem toplamak (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1870).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *şişmek* I "şişme, şişkinlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "şişmek, şişik, kabarık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "şişmek (gaz ile, hava ile dolmak); zenginleşmek, zengin olmak; kurumlanmak, kendini beğenmek", yine Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "şişmanlamak", Kırım-Tatar Türkçesinde "ödem toplamak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. şol "Şu" (KıpTS 254).

ET. *oşol* işte; bu, şu (EDPT 254).

Krg. *şol, oşo* Öteki, şu (KS 602, 690).

Kzk. *sol* Bu, şu, o (KAZTTS 512).

Bşk. *şul* 1. Şu 2. Bu (BŞKTS 568).

Kaz. Tat. *şul* 1. Şu 2. Bu (KZTTTS 436).

Krçmlkr. *şol* şu (KMN: 111 akt. Ceylan, 2022, s. 147).

Kmk. *şol, şo* İşaret zam. ve sıfat; şo yerde orada (KMKTS 312).

Krm. Tat. *şol, şu* 1. Şu (KTTRS 324). 2. O (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1872).

Krym. *şol* Bu (KKTS 387).

Kkp. *sol* “O, şu, bu” anlamlarında kullanılan işaret zamiri (KKLPKTS 511).

Nog. *sol* işar. zam. O, o kendisi (NRS 302).

Eski Türkçede *oşol* “işte; bu, şu” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “şu” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “bu, şu, o” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. şolaḳ “Çolak” (KıpTS 254).

ET. *çoluk (çolok).* Çolak (EDPT 419).

Krg. *çolok* 1. Tek kollu, çolak, tek bacaklı 2. Kuyruksuz; kısa kuyruklu 3. Kötü ve gayet arık at (KS 279).

Kzk. *şolaq* 1. Çolak 2. Uzun olmayan, kısa (KAZTTS 677).

Bşk. *sulaḳ* Kırık kollu, sakat kollu, sakat, çolak (BŞKTS 541).

Kaz. Tat. *sulaġay* 1. Solak 2. Devlet imkanlarını istismar ederek elde edilen kazanç (KZTTTS 421).

Krçmlkr. *çolaḳ* Çolak (KMTS 151).

Kmk. *çolaq* 1. Çolak 2. Malul, sakat (KMKTS 106).

Krm. Tat. *çolaq* 1. Çolak (KTTRS 87). 2. *mec.* Beceriksiz, elinden bir iş gelmeyen (Maşkaraoğlu, 2018, s. 704).

Krym. *çolaq* Çolak (KKTS 132).

Kkp. *şolaq* 1. Kısa, uzun olmayan 2. Aksak, topal (KKLPKTS 549).

Nog. *şolak* 1. Kolsuz, tek kollu 2. *mec.* Ağır hareket eden, beceriksiz (NRS 415).

Eski Türkçede *çoluk (çolok).* “çolak” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “çolak” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında örtmece yoluyla “çolak” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde “ağır hareket eden, beceriksiz”, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde “malul, sakat”, Kazan-Tatar Türkçesinde ise “devlet imkanlarını istismar ederek elde edilen kazanç” anlamında genişlemiştir.

Kıp. şorba, şorpa, şorva, şurba “Çorba” (KıpTS 254, 255).

ET.-ø

Krg. *sorpo* Çorba, etsuyu (KS 661).

Kzk. *sorpa* Çorba (KAZTTS 515).

Bşk. *hurpa* 1. Çorba 2. Kaynamış pirinç, et ya da arpa suyu (BŞKTS 220).

şulpa Çorba (BŞKTS 568).

Kaz. Tat. *şulpa* Çorba (KZTTTS 436).

Krçmlkr. *şorpa* Çorba (KMTS 332).

Kmk. *şorpa* Çorba; sulu yemek (KMKTS 312).

Krm. Tat. *şorba* Çorba (KTTRS 323).

Krym. *şorba* Çorba (KKTS 387).

Kkp. *sorpa* Çorba; et suyu (KKLPKTS 512).

Nog. *şorba ağ.* Darıdan yapılan çorba (NRS 415).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *şorba, şorpa, şorva, şurba* "çorba" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "çorba" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. şorultu "Bir kaba dökülen suyun, sütün çıkardığı ses" (KıpTS 254).

ET.-ø

Krg. *şıldıroo* Şırıltı (KTLS 824).

Kzk. *şorıl* Şırıltı, şarıltı (KAZTTTS 678).

Bşk. *şıltırav* Şırıltı (KTLS 824).

Kaz. Tat. *çıldırav* Şırıltı (KTLS 825).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *şırıllaw* Şırıltı, şarıltı; şırıldama, şarıldama (su) (KMKTS 311).

Krm. Tat. *şırıltı* Şırıltı (şırıldayan suyun çıkardığı ses) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1862).

şuvultı Uğultu; şakırtı; ses (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1879).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *şorultu* "bir kaba dökülen suyun, sütün çıkardığı ses" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "şırıltı (şırıldayan suyun çıkardığı ses)." açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. şöyle "Şöyle, şu şekilde" (KıpTS 254).

ET. *alay* "Öyle, o şekilde (EDPT 272).

Krg.-ø

Kzk. *solay* 1. Şöyle, böyle 2. Öyle (onaylama bildirir) (KAZTTS 512).

Bşk. *şulay* 1. Şöyle, şu şekilde 2. Öyle (BŞKTS 568).

Kaz. Tat. *şulay* Şöyle, şu şekilde (KZTTTS 436).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *şolay* Şöyle, öyle, böyle (KMKTS 312).

Krm. Tat. *şolay (şay). ağ.* Şöyle, böyle; böylece (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1872).

Krym. *şulay, şay* Şöyle (KKTS 388).

Kkp. *solay* Böyle, şöyle, öyle (KKLPKTS 511).

Nog. *solay* Böyle, şöyle, öyle (NRS 302).

Eski Türkçede *şöyle* "şöyle, şu şekilde" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "şöyle, şu şekilde" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "şöyle, şu şekilde" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. şu "Şu (İşaret sıfatı)." (KıpTS 254).

ET. *oşol* (<oş+ol). İşte, tam bu; bu, şu (EDPT 254) (EUES 516).

Krg. *oşol* 1. O, işaret sıfatı (KTS 1671).

Kzk. *sol* Bu, şu, o (KAZTTS 512).

Bşk. *şul* 1. Şu 2. Bu (BŞKTS 568).

Kaz. Tat. *şul* 1. Şu 2. Bu (KZTTTS 436).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *şol, şo* İşaret zam. ve sıfat; şo yerde orada (KMKTS 312).

Krm. Tat. *şu* Şu (KTTRS 324).

Krym. *şu* Bu, şu (KKTS 388).

Kkp. *sol* "O, şu, bu" anlamlarında kullanılan işaret zamiri (KKLPKTS 511).

Nog. *sol* işar. zam. O, o kendisi (NRS 302).

Eski Türkçede *oşol* (<oş+ol). "işte, tam bu; bu, şu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "şu (işaret sıfatı)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "şu (işaret sıfatı)." açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. taba, tapa III, tebe III "Yana, tarafa" (KıpTS 257).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *taba* …-e doğru, … doğrultusunda (BŞKTS 569).

Kaz. Tat. *taba* – e doğru, …doğrultusunda (:KZTTTS 439).

Krçmlkr. *taba* … doğru, o yönde (KMTS 333).

Kmk. *taba* 1. Bir şey istikametinde (veya yönünde). 2. Doğru 3. Birinin, bir şeyin vasıtasıyla, yoluyla; tarafından 3. Birinin, bir şeyin vasıtasıyla, yoluyla; tarafından 4. Üzerinde, üzerinden (KMKTS 317).

Krm. Tat. *taba* Yan, yön (KTTRS 325).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *taba, tapa* III, *tebe* III "yana, tarafa" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "şırıltı (şırıldayan suyun çıkardığı ses)." açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ṭaban "1. Taban, ayak tabanı 2. Topuk" (KıpTS 257).

ET. *tapan* Taban, ayak tabanı (EDPT 441).

Krg. *taman* 1. Taban (ayağın ve ayakkabının). 2. Üzenginin dibi (KS 703). 3. Taban, dip 4. Ark, kanal v.b. dibi 5. Bazı eşyaların yassı tarafı, yüzü (KTS1941).

Kzk. *taban* 1. Ayak tabanı; 2. Nehir, akarsu yatağı (KAZTTS 537).

Bşk. *taban* 1. Ayak tabanı 2. Ayakkabı tabanı 3. Kızak ya başka araçların yerle temas eden kısmı 4. Kağıt ya da metal tabağası **tabaḳ** Kağıt ya da metal tabağası (BŞKTS 569).

Kaz. Tat. *taban* 1. Taban, ayağın altı 2. Ayakkabının tabanı 2. Tabaka, varak Taba (KZTTTS 439). 4. esk. Ayak tabanının ortalama uzunluğu kadar olan uzunluk ölçme birimi. 5. Kızak, kayak gibi kayarak giden şeylerde kara (buza). değen düz kısım. 6. *mec*. Makina ve mekanizmaların belli bir yüzeye dayanan yassı kısımları (TTAS III, s. 8 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 277).

Krçmlkr. *taban* 1. Topuk, taban 2. Ökçe (KMTS 334).

Kmk. *taban* 1. Ayak, taban 2. Ökçe (KMKTS 317).

Krm. Tat. *taban* 1. Ayak; taban. 2. Taban, alt, ayakkabının altı; ayağın altı, ayağın tabanı 3. Ayak 4. Döşeme 5. Evin zeminindeki kiriş; ~ ağaç; taban ağaç (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1881-1882).

Krym. *taban* 1. Ayakkabı tabanı 2. Taban (KKTS 389).

Kkp. *taban* 1. Ayak tabanı, ayağın alt yüzü. 2. Tank, traktör vs.nin yere değen kısmı (KKLPKTS 557).

Nog. *taban ağ.* 1. Tavan 2. Çatı 3. Taban 4. Ayağın altı, pençe 5. Kızak tahtası 6. Mimaride baz, temel (NRS 323).

Eski Türkçede *tapan* "taban, ayak tabanı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "taban, ayak tabanı; topuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "taban, ayak tabanı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "üzenginin dibi; ark, kanal v.b. dibi", Kazak Türkçesinde "nehir, akarsu yatağı", Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "bazı eşyaların yassı tarafı, yüzü (kızak; makine-mekanizmalar ve tank, traktör vs.nin). ", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kağıt ya da metal tabağası", Kazan-Tatar Türkçesinde "ayak tabanının ortalama uzunluğu kadar olan uzunluk ölçme birimi", Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "ayak tabanının ortalama uzunluğu kadar olan uzunluk ölçme birimi", Kırım-Tatar Türkçesinde "ayak; döşeme; evin zeminindeki kiriş", Nogay Türkçesinde "tavan; çatı; kızak tahtası; mimaride baz, temel" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. tabuh "Saygı, hürmet" (KıpTS 257).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *tabu* Memnuniyet, hoşnutluk ifade eden bir söz (KMTS 335).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *tabu* Minnettarlık; şükran (KKTS 389).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tabuh* "saygı, hürmet"anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "saygı, hürmet; minnettarlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "memnuniyet, hoşnutluk ifade eden bir söz" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. taġa "Nal" (KıpTS 258).

ET.-ø

Krg. *taka* 1. Nal (at ve ona benzer hayvanların tırnaklarına vurulan demir.). 2. Ökçe 3. Top (Başayı denilen kumaş topu). 4. Taka-Tak-Tak: Ölçülü takırtıyı (mes. Vagon tekerlekleri takırtısı). taklittir (KS 697). 5. Parça, kesim (KTS 1928).

Kzk. *tağa* Nal (KAZTTS 538).

Bşk. *dağa* 1. Nal, at nalı 2. Ayakkabının ökçesi (BŞKTS 121).

Kaz. Tat. *dağa* At nalı (KZTTTS 103).

Krçmlkr. *tağay* Mahmuz, dağcıların buzullara tırmanırken ayakkabılarına taktıkları sivri demir uçları bulunan krampon (KMTS 335).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *taḳa* 1. Toka 2. *ağ.* Nal (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1889).

Krym.-ø

Kkp. *tağa* At nalı (KKLPKTS 558).

Nog. *taga* Nal (NRS 325).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tağa* "nal" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "nal" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt, Karaçay-Malkar Türkçesinde "ayakkabı ökçesi", Kırgız Türkesinde "top (Başayı denilen kumaş topu); taka-tak-tak biçiminde taklit sesi; parça, kesim" Kırım-Tatar Türkçesinde "toka" anlamında genişlemiştir.

Kıp. taġarçuḳ, taġsırçıḳ “Dağarcık” (KıpTS 258).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *tağarçıq* Kese, torba (KKTS 390).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *taġarçuḳ, taġsırçıḳ* “dağarcık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde “kese torba” açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki “dağarcık, bilgi birikimi, bir şeyin toplandığı yer” anlamından hareketle “kese, torba” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. taġay “Dayı” (KıpTS 258).

ET. *taġay* Dayı (EDPT 474).

Krg. *taga* Dayı (KS 697).

Kzk. *hağayşı ağa* Dayı (TTKAZTS 141).

dayı Dayı (Oba, 2019, s. 548).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *aġa* Dayı (TTS 101).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *taġay* "dayı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dayı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, ve Kazan-Tatar Türkçesinde "dayı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. taġrı, tanġrı, tanrı, taŋrı, teŋri, tigri, tiŋri "Tanrı, Allah" (KıpTS 258, 261, 262, 270, 275, 276).

ET. *teŋri* Tanrı, Allah, Yaratıcı; gök, gökyüzü; saygıdeğer (EDPT 523) (EUES 695).

Krg. *teŋir, teŋiri* 1. Tanrı (KS 725). 2. Gök (KTS2005).

Kzk. *täŋir* 1. Tanrı, Allah 2. Kudretli, güç sahibi, pir, üstad (KAZTTS 557).

Bşk. *teŋrĕ* 1. Tanrı, Allah 2. Gökyüzü, gök kubbe (BŞKTS 599).

Kaz. Tat. *teŋrĕ* Tanrı, Allah (KZTTTS 459).

Krçmlkr. teyri 1. Tanrı, Karaçay-Malkar eski inanışlarına göre gök tanrısı. 2. Gökyüzü 3. Bir yemin sözü (KMTS 352).

Kmk. *teŋiri* Tanrı (KMKTS 330).

Krm. Tat. *taŋrı, tengri* Tanrı (KTTRS 330), (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1961).

Krym. *taŋrı, teŋri* Tanrı (KKTS 395).

Kkp. *täŋir* Tanrı, Allah (KKLPKTS 574).

Nog.-ø

Eski Türkçede *teŋri* "Tanrı, Allah, Yaratıcı; gök, gökyüzü; saygıdeğer" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "Tanrı, Allah" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "Tanrı, Allah"

açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "gök, gökyüzü", Kazak Türkçesinde "kudretli, güç sahibi, pir, üstad", Karaçay-Malkar Türkçesinde "bir yemin sözü" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tarlıḳ "1. Darlık, sıkışıklık; **darlıġ** Darlık, sıkışıklık 2. Kıtlık vesaire yüzünden ortaya çıkan darlık" (KıpTS 264).

ET.-ø

Krg. *tardık* 1. Darlık; iç tardığı: hasislik (KS 710). 2. Darlık, geçim zorluğu (KTS 1960).

Kzk. *tarlıq* 1. Darlık, dar olma 2. Fakirlik, yoksulluk 3. Azlık, kıtlık, sıkıntı, yetersizlik 4. Cimrilik, hasislik (KAZTTS 551).

Bşk. *tarlıḳ* 1. Darlık, sıkılık, sıkışıklık 2. Kıtlık 3. Ziyan, zarar (BŞKTS 582).

Kaz. Tat. *tarlıḳ* 1. Darlık 2. Rahatsızlık, ziyan 3. Kıtlık, sefalet (KZTTTS 449).

Krçmlkr. *tarlıḳ* 1. Darlık, sıkışıklık 2. Sıkıntı, eziyet (KMTS 341).

Kmk. *tarlıq* Darlık (KMKTS 323).

Krm. Tat. *tarlıq* 1. Darlık (KTTRS 331). 2. Dar ve kör sokak (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1916).

Krym. *tarlıq* Darlık; sıkıntı (KKTS 397).

Kkp. *tarlıq* 1. Darlık, dar oluş, küçük oluş. 2. Geçim sıkıntısı, darlık (KKLPKTS 566).

Nog. *tarlık* Yoğunluk, sıkışıklık (NRS 336).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tarlıḳ* "darlık, sıkışıklık; kıtlık vesaire yüzünden ortaya çıkan darlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "darlık, sıkışıklık", Kırgız, Kazak, Başkurrt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "kıtlık vesaire yüzünden ortaya çıkan darlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "darlık; iç tarlığı: hasislik", Kazak Türkçesinde "fakirlik, yoksulluk;

cimrilik, hasislik", Başkurt, Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "sıkıntı, eziyet" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tartıḳ "Armağan, hediye" (KıpTS 264).

ET. *tartıġ* Hediye, armağan (EDPT 535).

Krg. *tartuu* Takdime hediye (daha ziyade amire rüşvet kabilinden sunulan şey) (KS 714).

Kzk. *tartuv* Armağan, hediye (KAZTTS 552).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tartıw* Hediye (KKLPKTS 567).

Nog.-ø

Eski Türkçede *tartıġ* "hediye, armağan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hediye, armağan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Karakalpak Türkçesinde "hediye" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde ise "daha ziyade amire rüşvet kabilinden sunulan şey, takdime hediye" açıklamasıyla kelimenin anlam kötüleşmesine uğradığı görülmektedir.

Kıp. taş II, tış "Dış, dışarı" (KıpTS 264).

ET. *taş, tış* Dış (EDPT 556).

Krg. *tış* 1. Dış (KS 734). 2. Dışarı, kişinin konutundan ayrı olan yer 3. Dışarı, yurt dışı 4. Başka, yaban 5. Dış, görülen yüzey (KTS 2032).

Kzk. *tıs* 1. Dışarı, dış 2. Dış, yüz, kılıf (KAZTTS 604).

Bşk. *tış* 1. Dış 2. Elbisenin dışı 3. Evin dışı, açık hava 4. Kaplama, astar 5. Dış görünüş, kılık kıyafet (BŞKTS 612).

Kaz. Tat. *tış* 1. Dış 2. Elbisenin dış tarafı 3. Minder veya bettaniye üzerine yapılan kaplama astar 4. Defter veya kitap kaplaması 5. Kitabın kapağı 6. Evin dışı, açık hava 7. Kapı önü, avlu 8. Dışarıdaki hayat 9. Dış görünüş, kılık kıyafet 10. Sınır ötesi, dışarı 11. –dan başka, -dan ayrı, … haricinde 12. Olağanüstü, olağan dışı (KZTTTS 473). 13. Dış görünüş, hislerin yansıması olarak çehre, yüz. 14. Bir sınırın öteki, başka tarafındaki yer. 15. seyr. Bir şeyden dışarıda kalmayı, ayrı olmayı bildirir. 16. *sf. bk.* tışkı[43] (TTAS III, s. 202 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 299).

Krçmlkr. *tış* 1. Dış, dışarı 2. Kılıf 3. Kitap kapağı 4. Yabancı (KMTS 354).

Kmk. *tış* 1. Dış 2. Dış, dış taraf, dış yüz (KMKTS 333).

Krm. Tat. *tış* 1. Dış 2. Kap, kaplık; dış kapak, şömiz (KTTRS 344).

Krym. *dış, tış* Dış (KKTS 146).

Kkp. *tıs* 1. Bir şeyin dış yüzü, dıs. 2. Ev veya yerleşim yerinin dışı; ova, düzlük, meydan 3. e. Fazla, ziyade; dış (KKLPKTS 586).

Nog. *tıs* 1. Üst (giyim). 2. Kaplama, cilt 3. Bir şeyin üst tarafı, yüzey; kaplama (NRS 376).

Eski Türkçede *taş, tış* "dış" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dış, dışarı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde "kılıf", Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Nogay "kaplama, astar, cilt", Kırgız ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "yabancı", Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "evin dışı", Karakalpak Türkçesinde "fazla, ziyade; dış", Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "kitap kapağı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ţaşçı "Taşçı" (KıpTS 264).

---

[43] "tışkı 1. Bir şeyin, yapının dışında olan. 2. Dışarıdan olan, yabancılardan, başka çevreden. 3. Dış taraftaki, dışa bakan. 4. Üstten, kıyafetin üstünden giyilen. 5. Bir şeyin ya da durumun aslını araştırmadan, dışarıdan, ilk bakışta görünen. 6. *mec*. Başkalarını şaşırtacağı düşünülen. 7. Dış devletler ile olan, dış devletler ile ilgili. 8. Dış devletlerde olan. 9. Dış devletlerden olan, dış devletlerinki." (TTAS III, s. 203 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 299).

ET.-ø

Krg. *taşçı* 1. Taş süslemecisi 2. Taş ustası, duvarcı (KTS 1973).

Kzk. *tasşı* taşçı, taş işleyen; taş taşıyan (Oba, 2019, s. 544).

Bşk. *taşsı* 1. Taş ustası 2. Taştan bina yapan kimse (BŞKTS 586).

Kaz. Tat. *taşçı* Taşçı, duvarcı (KZTTTS 452).

Krçmlkr. *taşçı* 1. Taş ustası 2. Falcı (KMTS 343).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *taşçı* Taşçı, duvarcı (KTTRS 332).

Krym. *taşçı* Duvarcı, taşçı (KKTS 398).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ţaşçı* "taşçı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "taşçı, taş ustası" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime Karaçay-Malkar Türkçesinde örtmece yoluyla "falcı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. taşḳı "Dış, dışarıki" (KıpTS 265).

ET.-ø

Krg. *tışkı* Dış taraftaki, harici (KS 734). 2. Dış, bir konunun kapsamına girmeyen 3. Dış, somut kavramlarda iki veya ikiden çok şeyde merkeze daha uzak olan 4. Dış, bireyin ötesinde bir varlığı olan. 5. Dış, yabancı ülkelerle ilgili (KTS 2032).

Kzk. *tısqı* Dış, haricî (KAZTTS 604).

Bşk. *tışḳı* Dıştaki, dışarıda olan, dış (BŞKTS 612).

Kaz. Tat. *tışkı* 1. Dışarıdaki, dış, harici 2. Üstte görünen, zahiri 3. Dış devletlerle ilgili 4. Ecnebi, yabancı (KZTTTS 473).

Krçmlkr. *tışhı* Dışarıki, dışarıya ait (KMTS 354).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. -ø

Nog. *tıskı* 1. Dıştan, haricî; 2. Yukarı (NRS 376).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *taşḳı* "dış, dışarıki" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "dıştaki, dışarıda olan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "dış, bir konunun kapsamına girmeyen; dış, somut kavramlarda iki veya ikiden çok şeyde merkeze daha uzak olan; dış, bireyin ötesinde bir varlığı olan; dış, yabancı ülkelerle ilgili", Kazan-Tatar Türkçesinde "üstte görünen, zahiri; dış devletlerle ilgili; ecnebi, yabancı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. taşḳın, taşḳun "Sel, taşkın su" (KıpTS 265).

ET. *taşkın* Feyezan eden, taşan (EDPT 682).

Krg. *taşkın* Su baskını, met, taşkın sel: feyezan (KS 716).

Kzk. *tasqın* 1. Taşkın, sel 2. *mec*. Aşırı güç, enerji (KAZTTS 553).

Bşk. *taşḳın* 1. Taşkın, sel 2. Taşkınlık, coşkunluk 3. Taşarak akan, coşkun (BŞKTS 586).

Kaz. Tat. *taşḳın* Taşkın, sel, su baskını (KZTTTS 452).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *taşğın* Sel, taşkın, su baskını (KMKTS 325).

Krm. Tat. *taşqın* Taşkın, su taşkını (KTTRS 332).

Krym. *taşqın* Taşkın (KKTS 398).

Kkp. *tasqın* Su baskını, taşkın (KKLPKTS 568).

Nog. *taskın* Taşkın (NRS 338).

Eski Türkçede *taşkın* "feyezan eden, taşan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sel, taşkın su" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak

lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "sel, taşkın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. taşlı, ţaşlu "Taşlı" (KıpTS 265).

ET. *taşlıg* Taşlı (EUES 682).

Krg. *taştuu* 1. Taşlı, içinde olan, taş karışımı olan. 2. Taşlı, üzerinde taş bulunan 3. Taşlı, üzerinde süs taşı bulunan 4. *esk*. Yöneticiliğin belirtisi olan taşlı süs takan (KTS 1975).

Kzk. *tastı* Taşlı, taşla karışık (KAZTTS 554).

Bşk. *taşlı* Taşlı, taşı çok olan, taşı olan (BŞKTS 586).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *taşlı* Taşlı, taş (ile ilgili), taştan yapılmış (KTTRS 332).

Krym. *daşlı* Taşlı (KKTS 140).

Kkp. *taslı* Taşı olan, taşı çok(KKLPKTS 569).

Nog. *taslı* Taşlı (NRS 339).

Eski Türkçede *taşlıg* "taşlı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "taşlı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "taşlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "taşlı, üzerinde taş bulunan; taşlı, üzerinde süs taşı bulunan; yöneticiliğin belirtisi olan taşlı süs takan" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. tat IV "Demir pası" (KıpTS 265).

ET. *tat* Kılıç vb. şeylerin üzerine çöken pas (EDPT 449).

Krg. *dat* 1. Pas (madeni eşyada, bitkilerde) (KS 299). 2. *mec.* Pas, kir (KTS 792).

Kzk. *tat* Pas (KAZTTS 554).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tat* Pas, demirdeki pas (KKLPKTS 569).

Nog.-ø

Eski Türkçede *tat* "kılıç vb. şeylerin üzerine çöken pas" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "demir pası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "pas" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde mecazlaşarak "pas, kir" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ṭaṭ II "Çiftçi, köylü" (KıpTS 265).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tat* Tat (dağlı Kırım Tatarı) (KTTRS 332).

Krym. *tat* öz. Tatar (KKTS 399).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ṭaṭ* II "çiftçi, köylü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "dağlı", Kırım Tatar Türkçesinde "Tatar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tatlı I "Güzel, hoş" (KıpTS 265).

ET. *tatlıġ* Tatlı (EDPT 454).

Krg. *tattı, tatuu* 1. Barışlık münasebetlerde bulunan dostça 2. Tatma, lezzetine bakma (KS 717). 3. Tatlı, şeker tadında olan 4. *mec*. Tatlı, sevimli, hoş 5. Tatlı, hoşa gidecek bir biçimde, tatlılıkla (KTS 1977).

Kzk. *tätti* 1. Şeker tadında olan, tatlı, lezzetli 2. Şekerli şeylerle yapılan yiyecek, tatlı 3. *mec.* Yakın, değerli 4. *mec.* Hoş, çekici (KAZTTS 558).

Bşk. *tatlı* 1.Tatlı; şerbetli 2. Tadı güzel, lezzetli 3. Zevkli (BŞKTS 587).

Kaz. Tat. *tatlı* 1. Şekerli, tatlı, lezzetli, leziz 2. Hoş 3. Değerli, sevimli (KZTTTS 453).

Krçmlkr. *tatlı* Tatlı, lezzetli, hoş (KMTS 344).

Kmk. *tatli* Tatlı; tatlı tatlı (KMKTS 325).

Krm. Tat. *tatlı* 1. Reçel 2. Tatlı (KTTRS 333). 3. Tatlı (sıfat) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1926).

Krym. *tatlı sf*. Tatlı, hoş, makbul (KKTS 398).

Kkp. *tatlı* Tatlı, tadı olan; şirin (KKLPKTS 569).

Nog. *tätli* Tatlı (Ergönenç, 2019, s. 38).

Eski Türkçede *tatlıġ* "tatlı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "güzel, hoş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tatlı, hoş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "tatlı, şirin, lezzetli", Kırgız Türkçesinde "barışlık münasebetlerde bulunan dostça; tatma, lezzetine bakma; tatlı, hoşa gidecek bir biçimde, tatlılıkla", Kazak Türkçesinde "hoş, çekici", Başkurt Türkçesinde "değerli, sevimli", Kırım-Tatar Türkçesinde "reçel" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tayġaḳ, tayḳaḳ “Kaygan yer” (KıpTS 266).

ET.-ø

Krg. *taygak* 1. Ayak kaydıran (KS 718). 2. *mec.* Güçlük, zorluk (KTS 1980).

Kzk. *tayġaq* 1. Kaygan, kaygın 2. *mec.* Dönek, kaypak (KAZTTS 540).

Bşk. *tayġaḳ* 1. Kaygan 2. Güvensiz, zor, çetin 3. Riskli (BŞKTS 589).

Kaz. Tat. *tayġaḳ* 1. Kaygan 2. Güvensiz, zor, çetin (KZTTTS 455).

Krçmlkr. *tayġak, tayġalaḳ, tayġanç* Kaygan (KMTS 346).

Kmk. *tayğaq* Kaygan (KMKTS 327).

Krm. Tat. *tayğaq* Kaygan, kayağan (KTTRS 334).

Krym. *tayğalaq, taylaq* Kaygan (KKTS 402).

Kkp. *tayğaq* 1. Kaygan 2. *ağ.* Ağır durum, sıkıntılı durum 3. Sebatsız, korkak (KKLPKTS 571).

Nog. *taygak* Kaygan, kayganlık (NRS 327).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tayġaḳ, tayḳaḳ* “kaygan yer” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “kaygan” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde “dönek, kaypak”, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “güvensiz, zor, çetin”, Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde “riskli; ağır, sıkıntılı”, Karakalpak Türkçesinde “sebatsız, korkak” anlamında genişlemiştir.

Kıp. taylaḳ “Deve yavrusu” (KıpTS 266).

ET.-ø

Krg. *taylak* 1. İki yaşına girmiş olan puduk (deve yavrusu) (KS 718). 2. *hlk. mec.* Çocuk (KTS 1981).

Kzk. *taylaq* İki yaşını doldurmamış deve yavrusu, taylak (KAZTTS 540).

Bşk. *taylaḳ* Bir yaşından büyük ayı yavrusu, potuk (BŞKTS 589).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *taylaq* Bir yaşını geçip ikinci yaşını doldurmamış olan deve (KKLPKTS 571).

Nog. *taylak* 1. Bir yaşında deve yavrusu; 2. *mec.* Uzun boylu (NRS 327).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *taylaḳ* "deve yavrusu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "deve yavrusu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "çocuk", Nogay Türkçesinde "uzun boylu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. taz, ṭaz, tazluḳ "Dazlak, kel" (KıpTS 266, 267).

ET. *taz* Kel, dazlak (EDPT 570).

Krg. *taz* 1. Kel (hastalık). 2. Leğen (kap) (KS 719).

Kzk. *taz* 1. Saç mantarı, saç kıran 2. *mec.* Kel, dazlak (KAZTTS 539).

Bşk. *taź* 1. Saç dibinde oluşan yara 2. Saçsız, kel 3. Kellik hastalığı 4. Saç kıran 5. Alın (BŞKTS 590).

Kaz. Tat. *taz* 1. Kel, saçsız, dazlak 2. Tatar halk edebiyatında kurnazlığıyla ünlü bir tip 3. Kellik hastalığı 4. Tas, kap kacak (KZTTTS 451, 456).

Krçmlkr. *taz* 1. Leğen 2. Kel (KMTS 347).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *taz* Daz, dazlak, kel (KTTRS 334).

Krym. *taz* 1. Kel 2. İtaatkar (KKTS 402).

Kkp. *taz* Kel, dazlak (KKLPKTS 572).

Nog. *taz* 1. Kel, kellik 2. Deri ülseri olan kişi (NRS 326).

Eski Türkçede *taz* “kel, dazlak” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “dazlak, kel” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “kel, dazlak” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt Türkçesinde “saç mantarı, kıran”, Kırgız, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde “tas, leğen”, Başkurt Türkçesinde “alın”, Kazan-Tatar Türkçesinde “Tatar halk edebiyatında kurnazlığıyla ünlü bir tip”, Karayim Türkçesinde “itaatkar” anlamında genişlemiştir.

Kıp. tebriş “Hareket” (KıpTS 267).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *tebreniv* Sarsıntı, sallantı (KMTS 347).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tebriş* “hareket” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde “hareket” anlamından hareketle “sarsıntı, sallantı” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. tegenek “Sopa, değnek” (KıpTS 268).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *tegenek* 1. Diken 2. Değnek (KKTS 403).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tegenek* "sopa, değnek" anlamındaadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "değnek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tegrü, tegürü "Doğru" (KıpTS 268).

ET. *toġru, toġuru* Doğru, dürüst, yanlış olmayan (EDPT 471).

Krg. *tuura* 1. Doğru dürüst, sahi, düz, adil, namuslu; 2. En, genişlik 3 (menfi cümlede). Hiçbir zaman, dünyada !(KS 765).

Kzk. *tuvra* 1. Dosdoğru, doğru; direkt 2. Tam, kesin 3. Mec. Doğru, adil (KAZTTS 582-583).

Bşk. *tuġrı* 1. Doğru, düz 2. Direkt, doğrudan doğruya 3. Dürüst, hakiki, doğru 4. Hatasız 5. Adil 6. Sadık (BŞKTS 640).

Kaz. Tat. *tugrı, turı* 1. Doğru, düz 2. Düz çizgi 3. En kestirmeden, en yakın 4. Direkt, doğrudan doğruya 5. İsabetli 6. Gizlemeden, açıkça 7. Dürüst, hakiki, doğru 8. Adil 9. Hatasız 10. Sadık 11. Dilde esas anlam (KZTTTS 500). 12. Çeşitli noktaları doğrudan birleştiren (bağlantı, yol vb. hakkında). 13. *zf.* Başka bir şeye bakmadan, en evvel; açıklamalardan uzak; doğrudan doğruya. 14. *zf.* Tam karşıdaki nesneye, öne; kenara değil. 15. *zf.* Nişan alınan şeyi vuracak hâlde tutup, düz. 16. *mec.* Gerçek, doğru. 17. Adaletli, dürüst, namuslu. 18. *zf.* Saf gönül ile. 19. *mec.* Hıyanet etmeyen, inançlı,

sadık. 20. *mat*. Birinin artması (ya da azalması). diğerinin artmasına (ya da azalmasına). sebep olan (TTAS III, s. 172-173 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 318).

Krçmlkr. *tuvra* Doğru, direkt, karşı (KMTS 364).

Kmk. *tuwra* 1. Doğru, doğruca 2. Doğru, hakiki; doğru olarak; gerçek, hakikat 3. Adil, adaletli, haklı; haklı, doğru; samimi, açık, açık yürekli, namuslu, dürüst; adilane, haklı olarak, dürüstlükle, samimi olarak (KMKTS 344).

Krm. Tat. *doğru, toğru* 1. Doğru (KTTRS 99). 2. Doğru, hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2025). 3. Doğru, yalan olmayan. 4. Dürüst. 5. Gerçek, hakikat; krş sai; ~sını ayta Gerçeği söylüyor. 6 (yön göstermek için kullanılan kelime). Bir yere doğru (gitmek); deñizge ~ ketmek Denize doğru gitmek 7. *dlb.* Gerçek anlam; ~ mana (dil bilim). Gerçek anlam (bir kelimenin temel anlamı, akla gelen ilk anlamı). (KTTRS 770).

Krym. *doğrı* Doğru (KKTS 148).

Kkp. *tuwra* 1. Düz, dik, doğru 2. Gerçek, hakiki, doğru (KKLPKTS 607).

Nog. *tuvra* 1. Düz 2. Doğru 3. Adil 4. Doğrudan (NRS 364).

Eski Türkçede *toğru, toğuru* "doğru, dürüst, yanlış olmayan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "doğru" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "doğru" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. tek I "1. Boş, sakin, sessiz yer 2. Tek, yalnız; **tik III** Tek, yalnız" (KıpTS 268, 275).

ET. *tek* 1. Tek, yalnız 2. Sessiz, suskun (EDPT 475).

Krg. *tek* 1. Boşuna (KS 721). 2. Tek, yalnızca, sadece 3. Boş, işsiz (KTS 1990).

Kzk. *tek* 1. Boş, boşuna 2. Tek, sadece, yalnızca (KAZTTS 560).

Bşk. *tik* 1. Fakat, ancak; sadece, yalnızca, tek 2. … gibi, … biçiminde 3. Aynı 4. Bir şey yapmadan, işlemeksizin 5. Hareketsiz 6. Değişmeksizin 7. Bir şekilde (BŞKTS 615).

Kaz. Tat. *tik* 1. Bir şekilde 3. Tek 4. Sadece, yalnızca (KZTTTS 475).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *tek* 1. Ancak, olsa olsa, en çok; yalnız, sadece, sırf, tek 2. Bir tek, biricik, yegane; tek; sadece 3. Yalnız, tek, kimsesiz; yalnız yalnız, öksüz öksüz 4. Nadir, seyrek, az rastlanır (KMKTS 329).

Krm. Tat. *tek* 1. Tek (KTTRS 336). 2. Birim 3. Tek sayı 4. Sadece; yalnız; ancak (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1945).

Krym. *tek* Tek (KKTS 403). 1. Fakat, ancak 2. Yalnızca, tek, sadece 3. Yalnız, tek (KKTS 403).

Kkp. *tek* 1. Kaynak, menşe, kök, bir şeyin çıktığı yer, soy sop. 2. Boşa, boş yere 3. Tek, yalnız, sadece (KKLPKTS 576).

Nog. *tek bağ.* Tek, yalnız, yegane (NRS 343).

Eski Türkçede *tek* "tek, yalnız; sessiz, suskun" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "boş, sakin, sessiz yer; tek, yalnız" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "tek, sadece, yalnızca" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan "boş, sakin, sessiz yer" anlamı ise kullanılmayarak daralmaya uğramıştır.

Kıp. tekene, tekne "Tekne" (KıpTS 268, 269).

ET. *tekne* Tekne; su oluğu (EDPT 484).

Krg.-ø

Kzk. *tegene* Kap, tekne (KAZTTS 559).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *tigene* 1. Yalak, yem teknesi, yalak (KZTTTS 474). 2. seyr. bk. cilpuç[44] (TTAS 2005, s. 537, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 822).

[44] "cilpuç Un koymaya ya da elemeye yarayan yayvan ağaç tekne." (TTAS 2005, S. 778 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 822).

Krçmlkr. *tegene* 1. Hamur teknesi, çamaşır teknesi 2. Çeşme yalağı (KMTS 348).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tekne* 1. Tekne 2. Yemlik 3. Leğen (KTTRS 336).

Krym. *tegene, tekne* Tekne (KKTS 403).

Kkp.-ø

Nog. *tekene tar.* Tekne; çanak (NRS 343).

Eski Türkçede *tekne* "tekne; su oluğu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tekne" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "tekne" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "çeşme yalağı", Kırım-Tatar Türkçesinde "yemlik; leğen" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. telbuġa "Yular" (KıpTS 269).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *dilbĕge* Dizgin, gem (BŞKTS 129).

Kaz. Tat. *dilbĕge* 1. Dizgin 2. Sürücülük (KZTTTS 106).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *telböv, telbüv* Dizgin, gem, yular (Koçak, 2021, s. 74).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *telbuġa* "yular" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-

Tatar ve Karayim Türkçesinde "dizgin, gem" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "sürücülük" anlamında genişlemiştir.

Kıp. temen "Çuvaldız" (KıpTS 269).

ET. *temen* Büyük iğne, çuvaldız (EDPT 507).

Krg. *temene* Çuvaldız (KS 723).

Kzk. *teben* Çuvaldız, uzun iğne (KAZTTS 559).

Bşk. *teben* İğnelik; iğne, çuvaldız takılan yer (BŞKTS 590).

tiben Büyük kalın iğne, çuvaldız (BŞKTS 614).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *temen* 1 (etnografya). Büyük iğne (tütün yapraklarını delip asmak için kullanılır). 2 (eski). Ağırlık ölçüsü (yaklaşık olarak 70 kiloya denk gelir) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1957-1955).

Krym.-ø

Kkp. *teben* İğnenin iri ve kalın olanı; yorgan iğnesi (KKLPKTS 576).

Nog. *teben* ***teben iyne*** Kalın iğne (NRS 342).

Eski Türkçede *temen* "büyük iğne, çuvaldız" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çuvaldız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "çuvaldız, büyük iğne" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ten I, tın II "Zeka, ruh" (KıpTS 269, 274).

ET. *tın* Ruh, nefes, soluk (EDPT 512).

Krg. *tene, ten, tın* f. Beden, cins (KS 724).

Kzk. *tän* 1. Vücut, beden, ten 2. Ait, has, özgü (KAZTTS 557).

Bşk. *ten* Beden, ten, vücut (BŞKTS 598).

Kaz. Tat. *ten* 1. Beden, gövde 2. Ten (KZTTTS 459).

Krçmlkr. *tin* 1. Ruh 2. Beden, gövde (KMTS 355).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *ten* Ten; canlı varlık (KKTS 405-406).

Kkp. *tän* İnsanın vücudu (KKLPKTS 573).

Nog.-ø

Eski Türkçede *tın* "ruh, nefes, soluk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "zeka, ruh" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "ruh" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "beden, gövde, ten" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. tengdeş "Aynı değerde" (KıpTS 270).

ET.-ø

Krg. *tengdeş* Denk, müsavi (KS 724).

Kzk. *teŋdes* 1. Yaşıt, akran 2. Denk, eşit, denktaş (KAZTTS 563).

Bşk. *tiŋdeş* 1. Akran, yaşıt, çağdaş 2. Eş, benzer (BŞKTS 617).

Kaz. Tat. *tiŋdeş* 1. Denk 2. Yaşıt (KZTTTS 477).

Krçmlkr. *tengleş* Eşit, müsavi (KMTS 349).

Kmk. *teŋleşmek* 1. Bir olmak 2. Eşitlenmek, bir olmak, denk gelmek; eşit olmak (herhangi bir davranışta, muamelede, ilişkide denk olmak) (KMKTS 330).

Krm. Tat. *teŋdeş* Denk, özdeş, identik (KTTRS 339).

Krym.-ø

Kkp. *teŋles* Akran, eşit ve aynı düzeydeki kişiler (KKLPKTS 579).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tengdeş* "aynı değerde" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "aynı değerde, eşit, denk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "yaşıt, akran" anlamında genişlemiştir.

Kıp. teŋrilik "Tanrılık" (KıpTS 270).

ET. *teŋrilik* Tanrılık (EDPT 525).

Krg.-ø

Kzk. *täŋirlik* Tanrı'ya has, Tanrı'ya özgü; kudret sahibi (Oba, 2019, s. 554).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *teyrilik* İlahlık, tanrılık (KM II: 599 akt. Ceylan, 2022, s. 193).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *teŋrilik* "Tanrılık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tanrılık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "tanrılık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tepiçi "Tepen, tepici" (KıpTS 270).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *tebüvşi* Tepici, tekmeleyici, tepen (Oba, 2019, s. 555).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tebiwşi* 1. Tepen, tekme vuran, ayakla kaktıran 2. Kaygan zemin üzerinde veya patenler üzerinde kayan (KKLPKTS 576).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tepiçi* "tepen, tepici" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "tepen, tepici" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. terçe "Tez, çabuk, hemen" (KıpTS 271).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *tërçe (n).* Yaman, müthiş, cesur, diri, çevik, canlı (KZTTTS 465).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *terçe* "tez, çabuk, hemen" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar Türkçesinde "yaman, müthiş, cesur, diri, çevik, canlı" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. terek "1. Ağaç, hurma ağacı 2. Direk" (KıpTS 271).

ET. *térek* Ağaç, kavak ağacı (EDPT 543).

Krg. *terek* Kavak (KS 727).

Kzk. *terek* Kavak, kavak ağacı (KAZTTS 565).

Bşk. *tirek* 1. Ağaç; kavak ağacı 2. Büyük ve uzun ağaç (BŞKTS 619).

Kaz. Tat. *tirek* Kavak ağacı 2. Büyük ve uzun ağaç 3. Kumaş üzerine çizilen veya basılan ağaç ve çiçek motfileri (KZTTTS 478). 4. *seyr. bay* tirek, karavlı tirek diye de söylenir; kabilenin, soyun, yurdun sembolü olan ağaç; ataların bıraktığı kutsal ağaç. 5. *mec*. Baba ocağı (TTAS III, s. 104-105 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 303).

Krçmlkr. *terek* Ağaç (KMTS 350).

Kmk. *terek* 1. Ağaç 2. *mec.* Yüksek (insan hak.) (KMKTS 331).

Krm. Tat. *terek* Ağaç (KTTRS 340).

Krym. *derek, terek* 1. Ağaç 2. Meyve ve ağacı (KKTS 407).

Kkp. *terek* Ağaç (KKLPKTS 581).

Nog. *terek* Ağaç (NRS 346).

Eski Türkçede *térek* "ağaç, kavak ağacı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ağaç, hurma ağacı; direk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ağaç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "büyük ve uzun ağaç", Kazan-Tatar Türkçesinde "kumaş üzerine çizilen veya basılan ağaç ve çiçek motfileri; kabilenin, soyun, yurdun sembolü olan ağaç; ataların bıraktığı kutsal ağaç; baba ocağı", Kumuk Türkçesinde "yüksek (insan hak.).", Karayim Türkçesinde "meyve ve ağacı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. terk "Hızlı, çabuk" (KıpTS 271).

ET. *terk* Hızlı, çabuk (EDPT 542).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *terk* Hızlı, çabuk, süratli (KMTS 351).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *terk* "hızlı, çabuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hızlı, çabuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "hızlı, çabuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ters I "Ters, aksi, zıt" (KıpTS 271).

ET. *ters* Ters, aksi, yanlış; güç, zor (EDPT 553).

Krg. *ters* 1. Aksine, içi dışa çevrilmiş (KS 728). 2. Ters, uygun olmayan, elverişsiz, münasebetsiz 3. Ters, gerekli olan duruma karşı, zıt 4. Ters, sert 5. Olumsuz 6. Kötü (karakter) (KTS 2014).

Kzk. *teris* 1. Yanlış, hata 2. Geri, ters, karşı 3. Yakışıksız, yersiz, uygunsuz, düzensiz (KAZTTS 566).

Bşk. *tirĕs* 1. Ters, aksi; geri 2. Kuzey (BŞKTS 619).

Kaz. Tat. *tirĕs* 1. Ters, geri, sol 2. Arka 3. Kuzey (KZTTTS 479). 4. *mec.* Aksi, zıt; düşmanlaşan, kötü (TTAS III, s. 103 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 304).

Krçmlkr. *ters* 1. Yanlış, hatalı 2. Ters (KMTS 351).

Kmk. *ters* 1. Ters, ters yüz, arka yüz, ters taraf 2. *mec.* Haksız, yanlış hareket, muamele (KMKTS 331).

Krm. Tat. *ters* 1. Ters (1. Gerekli olan duruma karşıt olarak). 2. Bir şeyin içe gelen yanı, arkası 3. Gönül ve cesaret kırıcı, sert bir biçimde) (KTTRS 341).

Krym. *ters* 1. Ters 2. İtaatsiz (KKTS 408).

Kkp. *teris* 1. Yanlış, doğru olmayan, ters 2. Ters, düz olmayan (KKLPKTS 581).

Nog. *teris* 1. Ters taraf, astar 2. Ters, yanlış; aksine 3. İnat, inatçı, ters (NRS 347).

Eski Türkçede *ters* "ters, aksi, yanlış; güç, zor" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ters, aksi, zıt" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ters, aksi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak Türkçesinde "yakışıksız, uygun olmayan", Kazak, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yanlış, hata", Kırgız, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ters yüz, arka yüz", Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "aksi, zıt; düşmanlaşan, inat", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kuzey", Karayim Türkçesinde "itaatsiz" anlamında genişlemiştir.

Kıp. teşmek "Çukur" (KıpTS 272).

ET. *teşük* Deşik, delik (EDPT 563).

Krg. *teşik* 1. Delik, delinmiş (KS 729). 2. Delik, dar, küçük çukur 3. Delik, dar, küçük çukur (KTS 2017).

Kzk. *tesik* 1. Delik, deşik 2. Delinmiş, delikli, deliği olan (KAZTTS 566).

Bşk. *tişĕk* 1. Delik 2. Deşik (BŞKTS 620).

Kaz. Tat. *tişĕk* 1. Bir şeyin yırtılmış, deşilmiş tarafı 2. Delik (KZTTTS 479). 3. Kapı, pencere, lombar vb. olarak kullanılan her türlü açık yer. 4. Bir kitlenin içinde bulunan oyuk şeklindeki boşluk (TTAS III, s. 108 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 305).

Krçmlkr. *teşik* Delik (KMTS 351).

Kmk. *teşik* Delik, deşik, çukur; delik, açıklık, gedik (KMKTS 332).

Krm. Tat. *teşik* Delik (KTTRS 342).

Krym. *teşik* Deşik, delik (KKTS 409).

Kkp. *tesik* Delik (KKLPKTS 582).

Nog. *tesik* Delik, oyuk, yarık (NRS 347).

Eski Türkçede *teşük* "deşik, delik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çukur" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "delik, deşik, çukur" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "kapı, pencere, lombar vb. olarak kullanılan her türlü açık yer; bir kitlenin içinde bulunan oyuk şeklindeki boşluk" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. tetik I "Akıllı, zeki, bilge" (KıpTS 272).

ET. *tétik* Akıllı, zeki (EDPT 455).

Krg. *tetik* 1. Hamarat, anlayışlı, çevik (KS 729). 2. *mec*. Güzellik, güzel taraf, güzel yön (KTS 2017).

Kzk. *tetik mec*. Temel, öz düşünce (KAZTTS 566).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tetik* Tetikte olma durumu (uyanık, dikkatli, çabuk davranan) (KTTRS 342).

Krym.-ø

Kkp. *tetik* İş, hareket veya bir şeyin aslı, özü, temeli, inceliği (KKLPKTS 582).

Nog.-ø

Eski Türkçede *tétik* "akıllı, zeki" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "akıllı, zeki, bilge" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesinde "tetikte olma, dikkatli olma" açıklamasıyla yer

almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "temel, öz düşünce" anlamında genişlemiştir.

Kıp. teveçi, tifeçi "Deveci" (KıpTS 272, 274).

ET. *täväči* Deveci (EUES 706).

Krg.-ø

Kzk. *tüyeşi* Deve besleyip bakan kişi, deveci (KAZTTS 593).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *teveçě* Deve yetiştiren; deve ile yük taşıyan kişi (TTAS III, s. 208 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 821).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *deveci* Deveci (Maşkaraoğlu, 2018, s. 753).

Krym.-ø

Kkp. *tüyekeş, tüyeşi* 1. Deve çobanı 2. Deve ile yük taşıyan kişi (KKLPKTS 614).

Nog.-ø

Eski Türkçede *täväči* "deveci" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "deveci" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "deveci" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tevelü "Devesi olan, deve sahibi" (KıpTS 272).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *tüyeli* 1. Devesi olan, devesi çok 2. Deveye yüklenmiş (nesne), deveye binmiş (kimse) (KAZTTS 592).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *teveçě* Deve yetiştiren; deve ile yük taşıyan kişi (TTAS III, s. 208 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 821).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *tüyeçi* Deveci (kervanda) (KMKTS 347).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tüyeli* Devesi olan, develi (KKLPKTS 614).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tevelü* "devesi olan, deve sahibi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "devesi olan, deve sahibi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. teyin I "Sincap" (KıpTS 273).

ET. *teyiŋ* Sincap (EDPT 569).

Krg. *tıyın* 1. Sincap 2. Kopik (para: rublenin yüzde biri) (KS 735). 3. Kuruş 4. Madeni para 5. *hlk.* Genel olarak para (KTS 2034).

Kzk. *tiyin* Sincap (KAZTTS 567).

Bşk. *těyěn* Sincap (BŞKTS 606).

Kaz. Tat. *tiyěn* 1. Sincap 2. "Sum"un yüzde biri değerinde para, kuruş (KZTTTS 480). 3. sf. Bu canlının (sincabın). derisinden yapılan (TTAS III, s. 93 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 823).

Krçmlkr. *tıyın* 1. Sincap; sincap kürkü; kürk 2. Para; kuruş (KMTS 354).

Kmk. *tıyın, At"yalman* Sincap (KMKTS 333).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *tıyın* Sincap (Atay, 1998, s. 315).

Eski Türkçede *teyiŋ* "sincap" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "deveci" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "sincap" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "bu canlının (sincabın). derisinden yapılan", Karaçay-Malkar Türkçesinde "sincap kürkü; kürk", Kırgız, Kazan-Tatar ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "para; kuruş" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. teyişli, tiyişli "(Alın yazısıyla). belirlenmiş, gerekli, mecburi" (KıpTS 273, 278).

ET.-ø

Krg. *tiyiştüü* Lüzumlu, zaruri (KS 741).

Kzk. *tiyisti* İlgili, gereken, ait olan (KAZTTS 567).

Bşk. *těyěşlě* Gerekli, lüzumlu (BŞKTS 606).

Kaz. Tat. *tiyěşlě* 1. Gereken, kararlaştırılmış 2. Gerekli, lüzumlu 3. Şayan, layık, değer (KZTTTS 480). 4. bk. tiyěş [45]. 5. Herhangi bir münasebette olan (kardeşlik vb. çeşitli ilişkiler hakkında). 7. Özel belirlenen (TTAS III, s. 94 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 305).

Krçmlkr. *tiyişli* Uygun, müsait (KMTS 357).

Kmk. *tiyişli* 1. Gerekli, lüzumlu, lazım; uygun, münasip, yerinde 2. Gerekli, lüzumlu, lazım, zaruri, elzem (KMKTS 336).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tiyisli* Gerekli, lazım, lüzumlu (KKLPKTS 591).

Nog. *tiyisli* 1. Gerekli 2. Uygun (NRS 350).

[45] "tiyěş sf. "1. Birinin payına düşen, ona ayrılan. 2. Fiilin anlattığı işin yapılması gerektiğini bildirir. 3. Kural ya da mecburiyet gereği belli bir durumun gerekliliğini bildirir. 4. Planlananın, düşünülenin olması hakkında. 5. Bir fikrin belli bir mantığa göre düşünülüp ifade edilmesini bildirir." (TTAS III, s. 93 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 305).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *teyişli* "(Alın yazısıyla). belirlenmiş, gerekli, mecburi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "gerekli, lüzumlu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "birinin payına düşen, ona ayrılan; fiilin anlattığı işin yapılması gerektiğini bildirme; kural ya da mecburiyet gereği belli bir durumun gerekliliğini bildirme; planlananın, düşünülenin olması hakkında; bir fikrin belli bir mantığa göre düşünülüp ifade edilmesini bildirme" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. teyre, tigre "Çevre, etraf" (KıpTS 273, 275).

ET.-ø

Krg. *çöyrö* 1. Daire, çevre (KS 284). 2. Çevre, kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan ortam (KTS 754).

Kzk.-ø

Bşk. *tire* 1. Çevre, etraf 2. Yakın çevre 3.Dolayı 4. Yan, yan taraf (BŞKTS 619).

Kaz. Tat. *tire* 1. Belli bir noktanın veya eşyanın etrafı, yakın çevresi 2. Çember 3. Bir şeyin yanı, yan tarafı 4. Belli bir yerin durduğu yer, mahal (KZTTTS 478).

Krçmlkr. *tiyre* 1. Mahalle, semt 2. Karaçay-Malkar'da eskiden soyların ayrı ayrı yaşadıkları büyük mahalleler (KMTS 357).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tire* Küçük çizgi; küçük leke, benek (KKLPKTS 589).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *teyre, tigre* "çevre, etraf" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "çevre, etraf" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "mahalle, semt" açıklamasıyla yakın anlama geçerken Kırgız Türkçesinde

“çevre, kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan ortam”, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “yakın çevre; bir şeyin yanı, yan taraf, yine” Kazan-Tatar Türkçesinde “belli bir yerin durduğu yer, mahal”, Karakalpak Türkçesinde “küçük çizgi; küçük leke, benek” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. tıġa “Dayı” (KıpTS 273).

ET. *taġay* Dayı (EDPT 474).

Krg. *taga* Dayı (KS 697).

Kzk. *hağayşı ağ*a Dayı (TTKAZTS 141).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *aġa* Dayı (TTS 101).

tay II 1. Mişerlerde, eski bir gelenek üzerine kız kardeşinin bir çocuğunu yanına alan erkek kardeş. 2. Yakın görülen kişilere saygı göstererek seslenme sözü (TTAS III, s. 17 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 287). 3. ‘dayı; erkek; eski Türk geleneklerine göre, kız kardeşinin oğlunun eğitimini üstlenen dayı’ (TTES II 2015, s. 200 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 287).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *taġay* “dayı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “dayı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde “dayı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “Mişerlerde, eski bir gelenek üzerine kız kardeşinin bir çocuğunu yanına alan erkek kardeş; yakın görülen kişilere saygı göstererek seslenme sözü; eski Türk geleneklerine göre, kız kardeşinin oğlunun eğitimini üstlenen dayı” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. tıġraḳ I, ṭıġraḳ “Çevik, eli çabuk, derli toplu” (KıpTS 273).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *tiraḳ* 1. Derli toplu, düzenli, temiz 2. Aceleci, tez canlı (BŞKTS 618).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tıġraḳ* I*, ṭıġraḳ* “çevik, eli çabuk, derli toplu” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt Türkçesinde “derli toplu, düzenli, temiz; aceleci, tez canlı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

kıp. tım, tın I “Sakin, sessiz” (KıpTS 274).

ET. *tıŋ* Sessiz, sakin (EDPT 512).

Krg. *dım, tım, tın* 1. Sükunet (sessizlik). Ara, kısa fasıla, teneffüs 2. Nefes 3. Dinlenme, fasıla, teneffüs *Tın* (KS 730-731). 4. Ses, ün 5. Hiç 6. Sıcak, havadaki yüksek ısı (KTS 812).

Kzk. *tım-tırıs* Sessiz sedasız, sakin, tenha (KAZTTS 600).

Bşk. *tın* 1. Soluk alma, nefes alma 2. Soluk, nefes 3. Sessiz, sakin, gürültüsüz 4. Sarsmayan, düz, pütürsüz (yol için). 5. Sürülmemiş (toprak için). 6. Çalıştırılmamış, işe koşulmamış (hayvan için). 7. Öğütülmemiş, parçalanmamış, ufalanmamış (buğday için). 8. Bükülmüş, örülmüş ip türü şeylerin bir katı 9. Kez, defa (BŞKTS 608-609).

Kaz. Tat. *tın* 1. Sessiz, gürültüsüz 2. Sessizce 3. Sessizlik 4. Hareketsiz 5. Rüzgarsız, durgun 6. Ortaya çıkarmadan, gizlice 7. Tenha 8. Az sesli 9. Kültür merkezinden uzak 10. Sakin (KZTTTS 470). 11. *mec.* Kaygısız, rahat. 12. *zf. mec.* Barış içinde, savaşsız. 13. *is. seyr. bk.* Tınıçlık [46].(TTAS III, ss. 187-188 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 296). 14.Teneffüs etme, soluk alma 15. Ciğerlere doldurulan hava 16. Tesir 17. Müddet, süre 18. Kez, defa (KZTTTS 470). 19. sf. Ekilmeden kalan, boş (yer hakkında). (TTAS III, s. 188 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 296).

Krçmlkr. *tın* 1. Rahat, sükunet, huzur 2. İşlenmemiş, sürülmemiş bakir toprak (KMTS 353).

Kmk. *tın* 1. Sakin, sessiz; rahatça, rahat rahat, sakin sakin, sükunetle 2. Ham, sürülmemiş; ham toprak, sürülmemiş toprak (KMKTS 332).

Krm. Tat. *tınç* Sakin, rahat, gürültüsüz (KTTRS 343).

Krym. *tınç* Sakin, sessiz; sakince, sessizce (KKTS 412).

Kkp. *tım-tırıs* Sessiz, hiç konuşmayan, hiç ses çıkarmayan, susmuş (KKLPKTS 584).

Nog. *tınış* 1. Sessiz, sakin, asude 2. Kolay, zahmetsiz (NRS 375).

Eski Türkçede *tıŋ* "sessiz, sakin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sakin, sessiz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sessiz, sakin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. tınçlıḳ "Dinçlik, zindelik" (KıpTS 274).

ET.-ø

Krg. *tınıççılık* Rahatlık, rahat ve sakin zamanlar, refah, bolluk (KS 732).

Kzk. *tınıştıq* 1. Sessizlik, sükut, sükunet 2. Barış, sulh (KAZTTS 601).

Bşk. *tınıslıḳ* Esenlik, ferahlık, huzur, rahatlık (BŞKTS 609).

[46] "tınıçlık 1. Ruhsal ya da fiziksel yönden sıkıntısız, rahat durum. 2. Herhangi bir başkaldırışın, düzensizliğin olmaması; düzenlilik." (TTAS III, s. 193 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 296).

Kaz. Tat. *tınıçlıḳ* 1. Esenlik, ferahlık, huzur, barış, sükunet, rahatlık, gönenç (KZTTTS 471). 2. Fizikte: Hareketsizlik, durağanlık. 3. Kişinin ya da hayvanın sakin, rahat davranma durumu. 4. İşsiz, meşakkatsiz vakit, tatil. 5. İsyanların, düzensizliklerin olmaması; düzen. 6. Korkunun, kaygının olmaması; güvenlik. 7. Devletler arasında savaşın olmaması; devletler, halklar arasında dostça, rahat yaşama hâli (TTAS III, s. 193 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 298).

Krçmlkr. *tınçlıḳ* Rahatlık, sükunet, kolaylık (KMTS 353).

Kmk. *tınçlıq* Kolaylık, hafiflik (KMKTS 333).

Krm. Tat. *tınçlıq* 1. Sessizlik, sükunet (KTTRS 343). 2. Barış; sulh; durgunluk (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1992).

Krym. *tınçlıq* Sessizlik (KKTS 412).

Kkp. *tınışlıq* 1. Sessizlik 2. Rahatlık; huzurluluk (KKLPKTS 584).

Nog. *tınışlık* Barış, sükunet (NRS 375).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tınçlıḳ* "dinçlik, zindelik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "rahatlık, esenlik, ferahlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "barış", Kazan-Tatar Türkçesinde "fizikte, hareketsizlik, durağanlık; kişinin ya da hayvanın sakin, rahat davranma durumu; işsiz, meşakkatsiz vakit, tatil; isyanların, düzensizliklerin olmaması; düzen; korkunun, kaygının olmaması; güvenlik" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. tınım "Rahat, huzur" (KıpTS 274).

ET.-ø

Krg. *tınım* 1. Soluma (bir nefes alma ve verme). 2. Sükunet bulma, istirahat, huzur 3. Sükun, fasıla 4. Teneffüs (KS 732). 5. *müz.* Müzikte kısa ara verme (KTS 2025).

Kzk. *tınım* 1. Huzur, rahat, sükunet 2. *mec.* Sonuç, netice (KAZTTS 601).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *tınım* Rahat, sükunet, huzur (KMTS 353).

Kmk.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tınım* "rahat, huzur" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar Türkçesinde "huzur, sükûnet" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "teneffüs, mola" ve müzik alanında terimleşerek "müzikte kısa ara verme", Kazak Türkçesinde "sonuç, netice" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ṭınmaḳ "Rahat, huzur" (KıpTS 274).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *tınmaq* Bitmek, durmak, kesilmek, dinmek (KMKTS 333).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ṭınmaḳ* "rahat, huzur" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece

Kumuk Türkçesinde “bitmek, durmak, kesilmek, dinmek” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tıraḳ “Çabuk” (KıpTS 274).

ET.-ø

Krg. *çıyrak* Sağlam, dayanıklı, cesur, çevik, mahir (başlıca, ata binerek cesurca ve ustalıkla koşturan çocuklar hakkında) (KS 274).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *tırak-tırak zf. ağ.* Tek ayakla ya da dörtnala, hızlı hızlı (zıplamak, sekmek hakkında). (TTAS III, s. 196 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 822).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tıraḳ* “çabuk” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde “hızlı, çevik, atik” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tırnaḳlı, tırnaḳlu “Tırnaklı” (KıpTS 274).

ET. *tırnaḳlıġ* Tırnağı olan, tırnaklı (EDPT 552).

Krg. *tırmaktuu* 1. Pençeli 2. *mec.* Yırtıcı hayvan (KS 733). 3. Tırnaklı, tırnağı büyük olan 4. *mec.* Zalim (KTS 2030).

Kzk. *tırnaqtı* 1. Tırnağı olan, tırnaklı 2. *mec*. Güçlü, kuvvetli, azılı (KAZTTS 603).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *tırnaklı* Tırnaklı (TTS 315).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tırnaḳlı* 1. Tırnaklı, tırnağı olan. 2. Toynaklı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1999).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *tırnaklı* 1. Tırnaklı, tırnağı olan 2. *mec.* Her şeye bahane bulan kimse, memnuniyetsiz (NRS 376).

Eski Türkçede *tırnaḳlıġ* "tırnağı olan, tırnaklı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "tırnaklı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "tırnaklı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "yırtıcı hayvan; tırnaklı, tırnağı büyük olan; zalim", Kazak Türkçesinde "güçlü, kuvvetli, azılı", Kırım-Tatar Türkçesinde "toynaklı", Nogay Türkçesinde "her şeye bahane bulan kimse, memnuniyetsiz" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tırtıl "Tırtıl, küçük kurt" (KıpTS 274).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tırtır* Tırtıl (KTTRS 344).

Krym. *tırtıl* Tırtır sineği (KKTS 413).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tırtıl* "tırtıl, küçük kurt" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "tırtıl" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tigenek "Dikenli çalı" (KıpTS 275).

ET. *tikenek* Diken (EDPT 483).

Krg. *tikenek* Diken (KS 736).

Kzk. *tiken, tikenek* Diken (KAZTTS 605).

Bşk. *tiken* Diken (BŞKTS 615).

Kaz. Tat. *tigenek* Dulavrat otu, dulkadın otu, kel otu (KZTTTS 474).

Krçmlkr. *tigenek* Bir tür diken (KMTS 355).

Kmk. *tegenek* Diken (KMKTS 328).

Krm. Tat. *tiken* Diken (KTTRS 345).

Krym. *tegenek* 1. Diken 2. Değnek (KKTS 403).

Kkp. *tiken, tikenek* Bitkilerde görülen diken (KKLPKTS 587).

Nog. *tegenek* Diken, dulavrat otu (NRS 342).

Eski Türkçede *tikenek* "diken" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "diken" anlamındır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "diken" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. til I "Dil, ağızdaki dil" (KıpTS 275).

ET. *til* Dil, konuşma ve tat alma organı; dil, lisan, söz (EDPT 489).

Krg. *til* 1. Dil 2. Sövme hakaret 3. Haber, salık 4.as. Düşmanının hallerini söyletmek için tutulan esir, haberci, istihbaratçı 5. Matbu organ (fikir yayan). 6. Dilim, parça 7. Ağız tanburasının dili (KS 737). 8. Dil, lisan, zeban 9. Dil, bir çağa, bir gruba

veya bir yazara özgü kelime dağarcığı, söz varlığı 10. *mec.* Görüş, fikir, söz, tavsiye 11. Dil, belli bir mesleğe ait sözvarlığı 12. *mec.* Kötü söz (KTS 2039).

Kzk. *til* 1. Canlıların konuşma ve tat alma organı, dil 2. *mec*. İbre (saat). 3. *mec.* Esir, tutsak 4. Dil, lisan 5. Bir düşünceyi ifade eden anlamlı söz öbeği 6. Bir dilin kurallarını, özelliklerini konu edinen ders (KAZTTS 606). 7. Savaş sırasında düşmandan alınan haber (KAZS 286).

Bşk. *tĕl* 1. Dil 2. Lisan 3. Çeşitli enstrüman ya da gereçlerdeki ince plastik parça; tuş (BŞKTS 595).

Kaz. Tat. *tĕl* 1. Dil 2. Lisan 3. Konuşma melekesi 4. Bilim veya sanatta anlatmalar, işaretler sistemi (KZTTTS 463). 5. *mec.* Toplumda insanların aralarında anlaşmalarına, iletişim kurmalarına yarayan, milletlere mahsus olan sözler ve kurallar sistemi. 6. Bu sistemin halkın ayrı gruplarına, ayrı meslek erbablarına ya da ayrı bilim dallarına özgü olan varyantı. 7. Okulda öğrenilen ders. 8. *mec.* Belli bir hissi, ruh hâlini gösteren sözler, tabirler ya da anlaşma usulleri. *Meḫebbet tĕlĕ*. 9. Söz sanatında tabir etme ve tasvir etme yolları sistemi. 10. Konuşma, anlatma. 11. Konuşan kişi. *Tatlı tĕlge ışanma, dustım. Tatlı tĕller başnı aşıy*.. 12. *mec.* İhbar etme; iftira. *Sarı başlı malay miněm östĕmnen tĕl söyledĕ*. 13. *mec.* Savaşta düşman tarafın sırlarını, ahvalini öğrenmek için özellikle yakalanan esir. 14. *mec.* Saçak, püskül hakkında. 15. Şekli ile dili anımsatan çıkıntı (yarımada vb.). 15. Durmadan hareket eden bir kitlenin çıkıntı oluşturan kısmı. 16. Duvar saatlerinin uzun saplı, yuvarlak plaka şeklindeki sarkacı. 17. Kapanın, tuzağın çengeline takılan plaka. 18. Çıngırak, çan, zil gibi şeylerin içine takılan tokmakçık. 19. Ok gibi sivri kısım, kanca. 20. Sivri uçlu alet, olta gibi şeylerin keskin ucundaki küçük çıkıntı. 21. *mec.* Akordeon tuşu. 22. Kopuzun çalarken parmak ile hızlıca tutulup bırakılan esnek levhası. 23. *mec.* tĕlde, tĕlĕmde, tĕlĕnde, tĕlĕŋde. Söylendiği şekilde; söylenen sözde. 24. *zf.* tĕlden. Yazılı ifadeye zıt olarak: konuşarak, anlatarak (TTAS III, ss. 69-70 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 290).

Krçmlkr. *til* 1. Dil, lisan 2. Kafkasya'da erkeklerin bellerine taktıkları gümüş işlemeli kemerlerin sallana gümüş süsleri (KMTS 355).

Kmk. 1. Dil 2. Dil, lisan (KMKTS 334).

Krm. Tat. *til* 1. Dil (KTTRS 345). 2. *anat.* Dil 3. İğne; ibre (mesela pusulanın). 4. *biy*. Ercik (çiçek tozu üreten çiçek organı). 5. Dil (kilidin) (Maşkaraoğlu , 2018, S. 2010).

Krym. *dil, til* Dil (KKTS 146).

Kkp. *til* 1. İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan iletişim vasıtası, dil. 2. İnsan veya hayvanların ağızlarında bulunan ve tat almaya mahsus organ, dil. 3. Her bir halkın, milletin milli dili, lisanı. 4. *ağ.* Bir şeyin inceliği, sırrı, özü. 5. *ağ.* Saatlerde vakti gösteren gösterge, ibre, dil (KKLPKTS 588).

Nog. *til* 1. *anat.* Dil, dille ilgili olan 2. Dil (iletişim aracı). 3. Müzik aletlerinin dili 4. Mil, ok 5. Kertik, çentik (NRS 350-351).

Eski Türkçede *til* "dil, konuşma ve tat alma organı; dil, lisan, söz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dil, ağızdaki dil" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dil" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dil, lisan", Başkurt ve Nogay Türkçesinde "çeşitli enstrüman ya da gereçlerdeki ince plastik parça; tuş", Kazak, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "ibre (saat ve pusulada).", Kırgız Türkçesinde "sövme hakaret; haber, salık;as. düşmanının hallerini söyletmek için tutulan esir, haberci, istihbaratçı; matbu organ (fikir yayan); dilim, parça deyim aktarması yoluyla ağız tanburasının dili; dil, lisan, zeban; dil, bir çağa, bir gruba veya bir yazara özgü kelime dağarcığı, söz varlığı; mecazlaşarak görüş, fikir, söz, tavsiye; dil, belli bir mesleğe ait sözvarlığı ve mecazlaşarak kötü söz", Kazak Türkçesinde "esir, tutsak; dil, lisan; bir düşünceyi ifade eden anlamlı söz öbeği; bir dilin kurallarını, özelliklerini konu edinen ders; savaş sırasında düşmandan alınan haber; toplumda insanların aralarında anlaşmalarına, iletişim kurmalarına yarayan, milletlere mahsus olan sözler ve kurallar sistemi; bu sistemin halkın ayrı gruplarına, ayrı meslek erbablarına ya da ayrı bilim dallarına özgü olan varyantı; okulda öğrenilen ders; belli bir hissi, ruh hâlini gösteren sözler, tabirler ya da anlaşma usulleri; söz sanatında tabir etme ve tasvir etme yolları sistemi; konuşma, anlatma; konuşan kişi; ihbar etme; iftira; savaşta düşman tarafın sırlarını, ahvalini öğrenmek için özellikle yakalanan esir; saçak, püskül hakkında; şekli ile dili anımsatan çıkıntı (yarımada vb.); durmadan hareket eden bir kitlenin çıkıntı oluşturan kısmı; duvar

saatlerinin uzun saplı, yuvarlak plaka şeklindeki sarkacı; kapanın, tuzağın çengeline takılan plaka; çıngırak, çan, zil gibi şeylerin içine takılan tokmakçık; ok gibi sivri kısım, kanca; sivri uçlu alet, olta gibi şeylerin keskin ucundaki küçük çıkıntı; akordeon tuşu; kopuzun çalarken parmak ile hızlıca tutulup bırakılan esnek levhası; söylendiği şekilde; söylenen sözde; yazılı ifadeye zıt olarak: konuşarak, anlatarak", Kırım-Tatar Türkçesinde "dil (kilidin).", Karakalpak Türkçesinde "her bir halkın, milletin milli dili, lisanı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tilençilik "Dilencilik" (KıpTS 276).

ET.-ø

Krg. *tilemçilik* 1. Dilencilik, dilencinin yaptığı is. 2. Dilencilik, dilenci olma durumu (KTS2042).

Kzk. *tilenşilik* Dilencilik (KAZTTS 607).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *tělençělek* 1. Dilenci olma. 2. *mec.* Yalvarıp yakarıp bir şeyler isteyip rahatsız etme (TTAS III, ss. 76-77 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 292).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tilencilik* Dilencilik (KTTRS 345).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *tilenşilik* Dilencilik, yoksulluk (NRS 351).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tilençilik* "dilencilik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "dilencilik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "yalvarıp yakarıp bir şeyler isteyip rahatsız etme" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tilke "Dilim, parça" (KıpTS 276).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *tilkem* Dilim, parça (KMTS 355).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tilkim* 1. Kesilen / dilinen şey, dilim 2. Kıyılmış, ufalanmış şey (KKLPKTS 589).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tilke* "dilim, parça" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde "dilim" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tiniş "Dinlenen" (KıpTS 276).

ET. *tınç* Sakin, rahat (EDPT 516).

Krg. *tınç* 1. Rahat, sakin, sükunet (KS 731). 2. Sakin, hareket etmeyen, kımıldamayan 3. Sakince, huysuzluğu, rahatsızlığı azalmış veya geçmiş (KTS 2023).

Kzk. *tınış* 1. Sessiz sakin 2. Rahat, sakin, huzurlu (KAZTTS 601).

Bşk. *tınıs* 1. Sessiz, sakin, rahat 2. Gürültüsüz, kavgasız 3. Barış içinde (BŞKTS 609).

Kaz. Tat. *tınıç* 1. Sessiz, sakin, rahat 2. Dostça, barış içinde 3. Usulca, yavaşça 4. Gürültüsüz (KZTTTS 471). 5. Başkalarını rahatsız etmeyen. 6. zf. Rahatsız etmeden, huzursuz etmeden.7. *zf.* Rahatsız etmeden, huzursuz etmeden, korkmadan. 8. Sıkıntısız, zorluk çekmeden yapılan. 9. Rüzgârsız, sakin. 10. Hareketsiz. 11. zf. Hareketsiz, hareket

etmeden. 12. *zf*. Konuşmadan, ses çıkarmadan. 13. *mec.* Değişmez, kendi düzeni ile. 14. Savaş olmayan, savaşsız. 15. *zf.* Savaşmadan, dostça. 16. Fikir alışverişinden, uyuşmadan ibaret olan. 17. Barış şartlarında, savaşsız zamanda yapılan, alınan. 18. Savaşa doğrudan katılmayan. 19. Barışı göz önünde tutan, silahsız. 20. Barış politikası güden, barış şartlarında yaşayan. 21. *is. seyr*. bk. tınıçlık[47] (TTAS III, s. 192 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 297).

Krçmlkr. *tınç* Rahat, sakin, kolay, huzurlu (KMTS 353).

Kmk. *tınç* Hafif, yeğni; kolay; rahat; kolayca (KMKTS 332).

Krm. Tat. *tınç* Sakin, rahat, gürültüsüz (KTTRS 343).

Krym. *tınç* Sakin, sessiz; sakince, sessizce (KKTS 412).

Kkp. *tınıwşı* Duran, dinlenen, istirahat eden (KKLPKTS 584).

Nog. *tınış* 1. Sessiz, sakin, asude 2. Kolay, zahmetsiz (NRS 375).

Eski Türkçede *tınç* "sakin, rahat" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "dinlenen" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karakalpak Türkçesinde "duran, dinlenen, istirahat eden" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "sakin, rahat, sessiz", Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "sakin, hareket etmeyen, kımıldamayan", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "dostça, barış içinde", yine Kazan-Tatar Türkçesinde "usulca, yavaşça; gürültüsüz; başkalarını rahatsız etmeyen; rahatsız etmeden, huzursuz etmeden; rahatsız etmeden, huzursuz etmeden, korkmadan; sıkıntısız, zorluk çekmeden yapılan; rüzgârsız, sakin; hareketsiz; hareketsiz, hareket etmeden; konuşmadan, ses çıkarmadan; değişmez, kendi düzeni ile; savaş olmayan, savaşsız; savaşmadan, dostça; fikir alışverişinden, uyuşmadan ibaret olan; barış şartlarında, savaşsız zamanda yapılan, alınan; savaşa doğrudan katılmayan; barışı göz önünde tutan, silahsız; barış politikası güden, barış şartlarında yaşayan" ve Nogay Türkçesinde "kolay, zahmetsiz" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tintövçi "Arayan, inceleyen" (KıpTS 276).

---

47 "tınıçlık 6. Devletler arasında savaşın olmaması; devletler, halklar arasında dostça, rahat yaşama hali." (TTAS III, s. 193 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 297).

ET.-ø

Krg. *tintüüçü* Taharriyyat yapan, tahkikat yapan (KS 738).

Kzk. *tintüvşi* Arama yapan, tahkikat yürüten kişi (KAZTTS 607).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *tintivçü* Araştırmacı, inceleyici (KMTS 356).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym *tintivci, tintüvçü* Araştırmacı; denetçi, konrol eden (Koçak, 2021, s. 45).

Kkp. *tintiwşi* Arayan, araştıran, arayıcı (KKLPKTS 589).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tintövçi* "arayan, inceleyen" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "arayan, araştıran" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tip tik "Sus pus, hareketsiz" (KıpTS 276).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tip-tik* Dimdik, dümdüz, dosdoğru (KKLPKTS 589).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tip tik* "sus pus, hareketsiz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karakalpak Türkçesinde "dimdik, dümdüz, dosdoğru" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tirki "Kurban" (KıpTS 277).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *tirki* 1. Armağan, hediye 2. Adak 3 (adak). taşı (KKTS 416).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tirki* "kurban" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "adak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi "armağan, hediye; adak (taşı)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. tişilik "Dişilik" (KıpTS 277).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *tişilik* Dişilik (KMTS 356).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tişilik* "dişilik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "dişilik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tişli "Dişli" (KıpTS 277).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *tisti* 1. Dişli, dişi keskin olan 2. *mec.* Azılı, güçlü (KAZTTS 609).

Bşk. *těşlĕ* 1. Sözü keskin olan, dili iğneli olan 2. İnatçı (BŞKTS 604).

Kaz. Tat. *těşlĕ* 1. Dişli 2. İnatçı, kötü (KZTTTS 467).

Krçmlkr. *tişli* Dişli (KMTS 356).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tişli* Dişli (KTTRS 346).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *tisli* 1. Dişleri olan, dişli 2. Dişli tekerlek (NRS 353).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tişli* "dişli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "dişli" açıklamasıyla yer

almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "azılı, güçlü", Başkurt Türkçesinde "sözü keskin olan, dili iğneli olan", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "inatçı, kötü", Nogay Türkçesinde "dişli tekerlek" anlamında genişlemiştir.

Kıp. titreme "Titreme" (KıpTS 278).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *titirew* 1. Titreme, titreyiş 2. *mec.* Ürküntü, korku (KMKTS 336).

Krm. Tat. *titrev* Titreme (KTTRS 347).

Krym. *titremek* Titreme (KKTS 417).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *titreme* "titreme" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "titreme" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "ürküntü, korku" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tizgin, tüzgün "Dizgin" (KıpTS 278, 289).

ET. *tizgin* Dizgin (EDPT 574).

Krg. *tizgin* 1. Dizdin, terbiye (arabaya koşulan atın uzun dizgini). 2. Kırgız dokuma tezgahının bir kısmıdır (arış pekiten ipliktir). 3. *es*. Dümen (KS 741).

Kzk. *tizgin* 1. Dizgin 2. *mec.* Bağımsızlık, özgürlük 3. *mec.* Yönetim, idare (KAZTTS 604).

Bşk. *tézgĕn* 1. Dizgin 2. Süs işlemeyi kolaylaştırmak için kullanılan bir tür çubuk (BŞKTS 606).

Kaz. Tat. *tězgĕn* Dizgin (KZTTTS 468).

Krçmlkr. *tizgin* Dizgin (KMTS 357).

Kmk. *tizgin* 1. Dizgin 2. *mec.* Hâkimiyet, idare (KMKTS 336).

Krm. Tat. *tizgin* Dizgin (KTTRS 347).

Krym.-ø

Kkp. *dizgin* Dizgin (KKLPKTS 124).

Nog. *tizgin* Dizgin, yular (NRS 349).

Eski Türkçede *tizgin* "dizgin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dizgin" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "dizgin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kumuk Türkçesinde "yönetim, idare", Kazak Türkçesinde "bağımsızlık, özgürlük", Kırgız Türkçesinde "Kırgız dokuma tezgahının bir kısmıdır (arış pekiten ipliktir); dümen", Başkurt Türkçesinde "süs işlemeyi kolaylaştırmak için kullanılan bir tür çubuk" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tizik, tizim "Dizi, dizilmiş" (KıpTS 278).

ET. *tizim* Dizi, dizilim (EDPT 576).

Krg.-ø

Kzk. *tizim* Dizin, liste (KAZTTS 605).

Bşk. *tézĕm* 1. Dizme, dizim, sıra, dizi. 2. Söz dizimi (dil bilgisinde) (BŞKTS 606).

Kaz. Tat. *tězĕm* 1. Dizim, sıra 2. Sürülen tarlada çizi. 3. Deste, balya 4. Söz dizimi (KZTTTS 468).

Krçmlkr. *tizim* 1. Sıra, silsile 2. Liste (KMTS 357).

Kmk. *tizim* Sıra, dizi (KMKTS 336).

Krm. Tat. *tizim* Dizi, sıra (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2023).

Krym.-ø

Kkp. *dizim* 1. Liste 2. Doküman, belge (KKLPKTS 124).

Nog. *tizim* 1. Dizim, sıra 2. *gr.* Morfem; ***söz tizimi*** biçimbirim (NRS 349).

Eski Türkçede *tizim* "sıra, dizi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "dizi, dizilmiş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "sıra, dizi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde dilbilgisi alanında terimleşerek "sözdizimi", Kazan-Tatar Türkçesinde "sürülen tarlada çizi; deste, balya", Karakalpak Türkçesinde "doküman, belge" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tizlik "Dizlik" (KıpTS 278).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tizlik* 1 (etnografya). Kırım'da düzenlenen bir düğün sırasında bir devenin dizinin üstüne bağlanan çıngıraklı ve saçaklı bir kumaş parçası 2. Patiska (Pamuk ipliğiyle sık ve düzgün dokunmuş, iyi nitelikli bez). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2022).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tizlik* "dizlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde "Kırım'da düzenlenen bir düğün sırasında bir devenin dizinin üstüne bağlanan çıngıraklı ve saçaklı bir kumaş parçası; patiska" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ṭob "Savaş aleti, top" (KıpTS 278).

ET. *top* Yuvarlak, top; yığın (EDPT 434).

Krg. *top* 1. Küre, top 2. Top (silah). 3. Boza süzerken kalan posa 4. Zümre, küme, yığıntı, toplantı 5. To hecesi ile başlayan sözlere takviye için katılır: top- toluk.: Tepeleme dolu 6. Tar. Meclis, toplantı, kurum 7. Bir şeyin düştüğünde çıkardığı hafif sesi anlatmak için kullanılır. 8. İlk hecesinde "o" sesi olan sıfatlardan pekiştirme sıfatı yapmak için kullanılan ön ek (KTS 2076).

Kzk. *dop* Top (KAZTTS 132).

Bşk. *tup* 1. Top silahı 2. Top mermisi 3. Oyuncak top 4. Toplanma, yığılma, bir araya gelme 5. Bir sülaledeki yakın akrabalar (BŞKTS 644).

Kaz. Tat. *tup* 1. Oyuncak top 2. Top silahı 3. Top mermisi 4. Toplanma, yığılma 5. "Tok tok" yansıma sesi (KZTTTS 499). 6. *kon*. bk. Artilleriya [48] (TTAS III, s. 166 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 322).

Krçmlkr. *tob, top* Top (KMTS 357).

Kmk. *top* 1. Top (çeşitli spor oyunlarında kullanılan toparlak). 2. Top (büyük ateşli silah) (KMKTS 338).

Krm. Tat. *top* Top (1. Birçok spor oyunlarında kullanılan türlü büyüklükte, genellikle kauçuktan yapılmış toparlak 2. Gülle veya şarapnel atan büyük, ateşli silah 3. Ferde, küçük denk) (KTTRS 349).

Krym. *top* 1. Top 2. Bütün; kalabalık (KKTS 420).

[48] "artilleriya Bu silahlar ile çalışan askeri sınıf" (TTAS I, s. 71 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 322).

Kkp. *top* 1. Grup, topluluk, kalabalık 2. Gülle atan savaş aleti, ateşli silahlardan olan top. 3. Oynamak için kullanılan yuvarlak, içi hava ile dolu oyun malzemesi, top (KKLPKTS 596).

Nog. *top* 1. Top 2. Top, rulo 3. Bazı nesnelerin sayımında kullanılan ölçü birimi 4. Silah olarak kullanılan top (NRS 357).

Eski Türkçede *top* "yuvarlak, top; yığın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "savaş aleti, top" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "top (büyük ateşli silah)." açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla yakın anlama geçerek genişlemiştir.

Kıp. tobalaḳ "1. Toparlak 2. Hoş kokulu ve ilaç yapımında kullanılan suud adlı bir bitki" (KıpTS 278).

ET.-ø

Krg. *tomolok, togolok* 1. Toparlak, küre 2. Top, parça (KS 746). 3. Kısa ve tombul (KTS 2059).

Kzk. *domalaq* Yuvarlak (KAZTTS 131).

Bşk. *tumalaḳ* 1. Yusyuvarlak, tostoparlak 2. Dolgun, yumru (BŞKTS 642).

Kaz. Tat. *tubalaḳ* is. *bot*. 1. Parmak başı kadar yumru kısmı olan çayır bitkisi. 2. Sazlıklarda yetişen beyaz, sarı ya da mor çiçekli, zehirli bitki (TTAS III, s. 144 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 783).

Krçmlkr. *tomalaḳ* Daire, yuvarlak (KMTS 359).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tomalaq* 1. Yuvarlak 2. Yumak 3. Tombul (KTTRS 348).

Krym. *tomalaq* Tombul (KKTS 420).

Kkp. *domalaq* 1. Yuvarlak, tombalak 2. Semiz, kilolu, şişman, tombul (KKLPKTS 125).

Nog. tompak Tombul (Atay, 1998, 316).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tobalaḳ* “toparlak; hoş kokulu ve ilaç yapımında kullanılan suud adlı bir bitki” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı “toparlak, yuvarlak, tombalak”, Kazan-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı “parmak başı kadar yumru kısmı olan çayır bitkisi; sazlıklarda yetişen beyaz, sarı ya da mor çiçekli, zehirli bitki” açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde “semiz, kilolu, şişman, tombul” anlamında genişlemiştir.

Kıp. tobra, ṭobra, topra, torba, torva “Torba” (KıpTS 278, 280, 281).

ET.-ø

Krg. *dorbo, torbo* Torba, küçük çuval (KS 311).

Kzk. *dorba* Torba, çanta, heybe (KAZTTS 132).

Bşk. *torba* Atın kafasına geçirilen ve beslemek için kullanulan yem torbası (BŞKTS 625).

Kaz. Tat. *torba* Atın yem torbası (KZTTTS 482).

Krçmlkr. *dobra* Çuval (KMTS 160).

Kmk. *torba, qap* Çuval, torba (KMKTS 339).

Krm. Tat. *torba* Torba (KTTRS 350).

Krym. *dorba, torba* Torba (KKTS 150).

Kkp. *dorba* 1. Hayvanların başına takılan ve içinde yem bulunan yemlik, yem torbası 2. Küçük çanta, kap (KKLPKTS 125).

Nog. *torba* Torba, kese, çanta (NRS 358).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tobra, ṭobra, topra, torba, torva* “torba” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “torba, kese, çanta” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ṭobraḳ, ṭopraḳ “Toprak” (KıpTS 278, 281).

ET. *toprąḳ* Toprak (EDPT 443).

Krg. *topurak* 1 Toprak 2. Arazi, toprak (KS 750).

Kzk. *topıraq* Toprak (KAZTTS 575).

Bşk. *tupraḳ* Toprak (BŞKTS 645).

Kaz. Tat. *tuprak/ tufrak* 1. Toprak 2. Sosyal çevre 3. Memleket 4. Kabir, mezar (KZTTTS 494, 499).

Krçmlkr. *topuraḳ* Toprak (KMTS 359).

Kmk. *topuraq* 1. Toprak 2. Toprak, arazi, saha (KMKTS 338).

Krm. Tat. *topraq* Toprak (KTTRS 349).

Krym. *topraq* Toprak (KKTS 421).

Kkp. *topıraq* 1. Toprak 2. Coğrafi bölge, ülke (KKLPKTS 597).

Nog. *topıraq* Toprak (NRS 358).

Eski Türkçede *toprąḳ* "toprak" biçiminde yer alıp tarihî Kıpçak Türkçesinde de "toprak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "toprak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kumuk Türkçesinde "arazi", Kazan-Tatar Türkçesinde "sosyal çevre; memleket; kabir, mezar", Karakalpak Türkçesinde "coğrafi bölge, ülke" açıklamalarıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. toġa, toḳa "Toka" (KıpTS 278, 279).

ET. *toḳa* Toka (EDPT 466).

Krg. *togoo* 1. Halka, yüzük 2. Zincirin halkası (KS 742, 755).

Kzk. *toğa* Kemer, kayış tokası (KAZTTS 568).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *tökĕ* Toka (TTS, 316).

Krçmlkr. *togay* 1. Halka 2. Bilezik (KMTS 357).

Kmk. *toğa* Toka (KMKTS 337).

Krm. Tat. *toḳa, toġa* 1. *ağız* Toka 2. saç ~sı (etnografya). Saç tokası (Maşkaraoğlu , 2018, s. 2025).

Krym.-ø

Kkp. *toğa* Toka; iki şeyi birbirine bağlamaya, tutturmaya yarayan bağ (KKLPKTS 592).

Nog.-ø

Eski Türkçede *toḳa* "toka" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "toka" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "toka" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "halka, yüzük; zincirin halkası" anlamında yakın anlama geçmiştir.

Kıp. toġan "1. Akbaba, çaylak 2. Doğan, doğmuş olan" (KıpTS 278).

ET. *toġan* Doğan, şahin (EDPT 470).

Krg. *tuygun* 1. Beyaz atmaca (Astur palumbarisus).

Kzk. tuvğan 1. Öz ağabey 2. Akraba 3. Doğum (KAZTTS 582).

Bşk. *tuġan* 1. Kardeş 2. Dost, ahbap 3. Yakın, samimi 4. Öz 5. Kan kardeş 6. Akraba, hısım (BŞKTS 639).

Kaz. Tat. *tuġan* 1. Akraba, kardeş, hısım 2. Üvey olmayan, öz 3. Doğma yeri, memleket (KZTTTS 495).

Krçmlkr. *tuvgan* Doğan, doğmuş (KM II: 641 akt. Ceylan, 2022, 204).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *toġan, tuvġan* Akraba (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2024).

Krym. *tuğan* Doğan (KKTS 425).

Kkp. *tuwğan* ağayın tuwğan Kardeş (KKLPKTS 607).

Nog.-ø

Eski Türkçede *toġan* "doğan, şahin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "akbaba, çaylak; doğan, doğmuş olan" anlamlarındadır. Kelime çağdaş

Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Karayim Türkçesinde “atmaca, doğan” açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamını, Karaçay-Malkar Türkçesinde “doğan, doğmuş” açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamını korumaktadır. Anlam dairesi tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan ikinci anlamından hareketle Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar Türkçesinde “akraba”, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “öz”, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde “ağabey, kardeş”, Kazak Türkçesinde “doğum”, Başkurt Türkçesinde “dost, ahbap; yakın, samimi; kan kardeş”, Kazan-Tatar Türkçesinde “doğma yeri, memleket” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ṭoġram “Et veya ekmek parçası” (KıpTS 278).

ET.-ø

Krg. *tuuram* Doğram, dilim (KTS 2122).

Kzk. *tuvram* Lokma, parça (KAZTTS 583).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *turam* Doğranan parça (TTAS III, s. 171 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 826).

Krçmlkr. *tuvram* Dilim (KMTS 364).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tuwrama* Et ve hamurun karıştırılmasıyla yapılan yiyecek (KKLPKTS 608).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ṭoġram* “et veya ekmek parçası” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde “doğram, dilim” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Karakalpak Türkçesinde “et ve hamurun karıştırılmasıyla yapılan yiyecek” açıklamasıyla uzak anlama geçmiştir.

Kıp. toḳ, ṭoḳ “Tok, aç olmayan” (KıpTS 279).

ET. *toḳ* Tok, aç olmayan (EDPT 464).

Krg. *tok* 1. Tok (aç olmayan). 2. Vakti hali yerinde olan (KS 742).

Kzk. *toq* 1. Tok 2. Karnı tok, sırtı pek 3. *mec.* Şişman, semiz 4. Besin değeri, besleyicilik (KAZTTS 570).

Bşk. *tuḳ* 1. Tok, karnı doymuş 2. Dolu, içli 3. Refah içinde yaşayan (KZTTTS 496).

Kaz. Tat. *tuḳ* 1. Tok, karnı doymuş 2. Dolu, içli 3. Refah içinde yaşayan (KZTTTS 496). 4. zf. Doyuncaya kadar yiyip açlık hissetmeyerek. 5. Dolu hâle gelen, büyüyen, olgunlaşan. 6. Semiz, dolu, besili (TTAS III, s. 155 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 319).

Krçmlkr. *toḳ* 1. Kuvvetli, sağlam, dayanıklı, iri yapılı. 2. Karnı tok (KMTS 358).

Kmk. *toq* 1. Tok 2. *mec.* Müreffeh, varlıklı; refah içinde 3. Tombul (KMKTS 338).

Krm. Tat. *toq* Tok (KTTRS 347).

Krym. *toq* sf. Tok (KKTS 418).

Kkp. *toq* Doymuş, tok (KKLPKTS 592).

toq Yediği, içtiği, giydiği vb. şeyleri çok olan, varlıklı, muhtaç olmayan kişi, tok (KKLPKTS 592).

Nog. *tok* 1. Tok, doymuş, açlığını gidermiş 2. Dolgun, kapsamlı 3. Etine dolgun, şişman 4. Kilolu, kalorili (NRS 354-355).

Eski Türkçede *toḳ* “tok, aç olmayan” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “tok, aç olmayan” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “tok” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak Türkçesinde “müreffeh, varlıklı; refah içinde”, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde “şişman, semiz”, Kazak ve Nogay Türkçesinde “besin değeri, besleyicilik”, Kazan-Tatar Türkçesinde “doyuncaya kadar yiyip açlık hissetmeyerek; dolu hâle gelen, büyüyen, olgunlaşan” anlamında genişlemiştir.

Kıp. toḳlı, toḳlu “Bir yaşındaki erkek koyun, kuzu” (KıpTS 279).

ET. *toḳlı* Altı aylık kuzu; bir yaşındaki koyun (EDPT 469).

Krg. *toktu* Toklu, henüz yavrulamamış koyun (KTS 2064).

Kzk. *toqtı* Toklu (KAZTTS 571).

Bşk. *tuḳlı* Kuzu, bir yaşındaki kuzu (BŞKTS 640).

Kaz. Tat. *tuḳtı* En az bir aylık kuzu, toklu (KZTTTS 497).

Krçmlkr. *toḳlu* Bir yaşında kuzu (KMTS 358).

Kmk. *toqlu* Altı aylık koyun, toklu (KMKTS 338).

Krm. Tat. *toḳlu* Toklu, bir yıllık kuzu, henüz yavrulamamış (genç). dişi koyun (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2026).

Krym. *toqlu* Toklu, kuzu (KKTS 419).

Kkp. *toqlı* Altı ay ile bir yaş arasındaki kuzu, toklu (KKLPKTS 593).

Nog. *toklı* 1. Doymuş, besin değeri yüksek olan, kalorili 2. Bir yaşında kuzu (NRS 355).

Eski Türkçede *toḳlı* “altı aylık kuzu; bir yaşındaki koyun” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “bir yaşındaki erkek koyun, kuzu” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “toklu, kuzu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Nogay Türkçesinde “besin değeri yüksek olan, kalorili” anlamında genişlemiştir.

Kıp. toḳluḳ “Tokluk, bolluk, fazlalık” (KıpTS 279).

ET. *toḳluḳ* Tokluk (EDPT 469).

Krg.-ø

Kzk. *toqtıq* 1. Tokluk, tok olma hali 2. Bolluk, bereket, esenlik (KAZTTS 571).

Bşk. *tuḳlıḳ* 1. Tokluk,doyuruculuk 2. Refah, bolluk, bereket (BŞKTS 640).

Kaz. Tat. *tuḳlıḳ* 1. Tokluk 2. Refah, bolluk, bereket (KZTTTS 496).

Krçmlkr. *toḳluḳ* Tokluk, tok olma hali (KMTS 358).

Kmk. *toqluq* 1. Tokluk 2. Refah, gönen, varlık 3. Şişmanlık, tombulluk (KMKTS 338).

Krm. Tat. *toḳluḳ* Tokluk, doymuşluk (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2026).

Krym. *toqlıq* Tokluk (KKTS 419).

Kkp.-ø

Nog. *toklık* 1. Tokluk, besin değeri yüksek olan 2. Doymuş 3. Bolluk, çokluk, bereket (NRS 355).

Eski Türkçede *toḳluḳ* "tokluk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "tokluk, bolluk, fazlalık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "tokluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "refah, bolluk", Kumuk Türkçesinde "şişmanlık", Nogay Türkçesinde "doymuş" anlamında genişlemiştir.

Kıp. toḳlun "Dalga" (KıpTS 279).

ET.-ø

Krg. *tolkun* 1. Dalga (KS 745). 2. *fizik.* Dalga, titreşimin bir ortam içinde yayılma hareketi 3. Dalga, sıcak, soğuk, moda için belli bir süre etkili olan dönem (KTS2066).

Kzk. *tolgın* Dalga (KAZTTS 572).

Bşk. *tulḳın* 1. Dalga 2. Radyo dalgası, frekans (BŞKTS 642).

Kaz. Tat. *dulḳın* 1. Dalga 2. İnsan akını (KZTTTS 109).

Krçmlkr. *tolḳun* Dalga (KMTS 358).

Kmk. *tolqun* Dalga (KMKTS 337).

Krm. Tat. *tolqun* 1. Dalga 2. Dalga çatlaması; dalgalanma (KTTRS 348).

Krym. *tolğın, tolğun* Dalga (KKTS 420).

Kkp. *tolqın* Rüzgar tesiriyle oluşan su damlası (KKLPKTS 594).

Nog. *tolkın* Dalga (NRS 356).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *toḳlun* "dalga" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "dalga" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde fizik alanında terimleşerek "dalga, titreşimin bir ortam içinde yayılma hareketi ve dalga, sıcak, soğuk, moda için belli bir süre etkili olan dönem", Başkurt Türkçesinde "radyo dalgası, frekans", Kazan-Tatar Türkçesinde "insan akını", Kırım-Tatar Türkçesinde "dalga çatlaması; dalgalanma" anlamında genişlemiştir.

Kıp. toḳsan, ṭoḳşan, toḳzan "Doksan (sayı)." (KıpTS 279).

ET. *toḳsan* Doksan (EDPT 473).

Krg. *tokson* 1. Doksan (KS 743). 2. Kırgız halk takvimine göre kış Aralık, Ocak, Şubat aylarının genel adı (KTS2063).

Kzk. *toqsan* 1. Doksan 2. Yılın dörtte birlik dilimi 3. Okullarda öğretim yılının dörtte biri (KAZTTS 570).

Bşk. *tuḳhan* Doksan (BŞKTS 640).

Kaz. Tat. *tuḳsan* Doksan (KZTTTS 497).

Krçmlkr. *toḳsan* Doksan (KMTS 358).

Kmk. *toqsan* Doksan (KMKTS 339).

Krm. Tat. *doqsan* 1. Doksan 2. Doksan (Aralık, Ocak ve Şubat ayını içeren mevsim) (KTTRS 99).

Krym. *doqsan* Doksan (KKTS 149).

Kkp. *toqsan* Doksan sayısı (KKLPKTS 593).

Nog. *toksan* Doksan (NRS 355).

Eski Türkçede *toḳsan* "doksan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "doksan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "doksan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını

korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar Türkçesinde "yılın dörtte birlik dilimi (Aralık, Ocak ve Şubat ayını içeren mevsim)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. ṭoḳuçı, toḳurçı "Dokuyucu, dokuma işi ile uğraşan" (KıpTS 279).

ET.-ø

Krg. *tokuuçu* Çulha, mensucatçı dokumacı (KS 744).

Kzk. *toqımaşı* Dokumacı (TTKAZTS 161).

Bşk. *tuḳıvsı* Dokuma işinde çalışan işçi, dokumacı (BŞKTS 640).

Kaz. Tat. *tukuçı* Dokumacı (TTS, 109).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *toqucı* Dokumacı (KTTRS 348).

Krym.-ø

Kkp. *toqıwşı* Dokumacı, dokuma ustası; nakışçı (KKLPKTS 593).

Nog. *tokuvşı* Dokumacı, dokumacı kadın (NRS 356).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ṭoḳuçı, toḳurçı* "dokuyucu, dokuma işi ile uğraşan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "dokumacı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. toḳun "Tohum" (KıpTS 279).

ET.-ø

Krg. *tukum* Tohum, hububat, zürriyet, nesil, soy, kabile, cins (KS 758). 2. Hayvan dölü. 3. hlk. Yumurta (KTS 2104).

Kzk. *tuqım* Tohum, nesil, sülale (KAZS 277).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *tokım* Tohum (TTS 316).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tuhum* 1. Döl, dölüt, cenin 2. Tohum (KTTRS 353).

Krym. *toqum* Tohum; tahıl (KKTS 419).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *toḳun* "tohum" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "tohum" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesinde "döl", Kırgız Türkçesinde "yumurta" anlamında genişlemiştir.

Kıp. toḳuş "Savaş, gaza" (KıpTS 279).

ET. *toḳış* Savaş, vuruşma (EDPT 474).

Krg. soguş 1. Çarpma 2. Harp, muharebe (KS 657). 3. Bir şeyi ortadan kaldırmak, yok etmek amacıyla girişilen mücadele (KTS 1826).

Kzk. *toğıs* Savaş, vuruş, mücadele (KAZTTS 568).

Bşk. *huġış* 1. Vuruş, dövüş 2. Savaş (BŞKTS 217).

Kaz. Tat. *tuḳış* Savaş (TTAS III, s. 160 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 825).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *toğuşuw* Toğuşmaq'tan iş is (KMKTS 337).

Krm. Tat. *toḳuş* İtiş, çarpma, dürtü (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2029).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *toḳış* "savaş, vuruşma" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "savaş, gaza" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden

Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "savaş, vuruşma" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tombur "Davul" (KıpTS 280).

ET.-ø

Krg. *tambur* Tambur (KTS 1944).

Kzk.-ø

Bşk. *dambır* İçi boş katı bir nesneye başka bir katı nesne ile vurulduğunda yankılanarak çıkan sesi bildiren söz (BŞKTS 122).

Kaz. Tat. *tambur* Tambur (TTS 303).

Krçmlkr. *tompur* Sağlam, gürbüz (KMTS 359).

Kmk. tompur 1. Nodüs; tane bağlanmış yumurtalık 2. Kozalak; yumru, şiş; yumru yumru (KMKTS 338).

Krm. Tat. *tambur* 1 (Vagonda). koridor sonu bölmesi (KTTRS 329). 2 (mimarlık). Sahanlık 3. *müz.* Tambur (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1902).

Krym. *tambur* Tambur (KKTS 393).

Kkp.-ø

Nog. *tambur* Tambur (NRS 331).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tombur* "davul" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "tambur" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Başkurt Türkçesinde "içi boş katı bir nesneye başka bir katı nesne ile vurulduğunda yankılanarak çıkan sesi bildiren söz", Kırım-Tatar Türkçesinde "vagonda koridor sonu bölmesi; mimaride sahanlık" açıklamasıyla yakın anlama geçerken Karaçay-Malkar Türkçesinde "sağlam, gürbüz", Kumuk Türkçesinde "nodüs; tane bağlanmış yumurtalık; kozalak; yumru, şiş yumru yumru" açıklamalarıyla uzak anlama geçerek genişlemiştir.

Kıp. tomruḳ "Yumru odun, kütük" (KıpTS 280).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *tomurav* Tomruk, kütük (KMTS 359).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tomruq* Yumru (KTTRS 349).

Krym. *tomruq* Tomruk (KKTS 420).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tomruḳ* "yumru odun, kütük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "tomruk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde ise "yumru" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. tonçı "Kürkçü" (KıpTS 280).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *toncu* Kürkçü (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2035).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tonçı* "kürkçü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "kürkçü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tonuḳ "1. Ekşi, sert 2. Donuk" (KıpTS 280).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *tunıq* Temiz, berrak, duru (KAZTTS 586).

Bşk. *tonoḳ*: 1. Saf, temiz, bulanık olmayan, şeffaf, saydam 2. Açık olmayan, parlak olmayan, donuk, mat 3. Donmuş sıvı (BŞKTS 624).

Kaz. Tat. *tonıḳ* 1. Şeffaf, saydam 2. Donuk, ışıksız, solgun, mat 3. Net işitilmeyen (KZTTTS 482).

Krçmlkr. *tunuḳ* 1. Mat 2. Boğuk 3. Kaba 4. Kasvetli (KMTS 363).

Kmk. *tunuq* Donuk, sönük, zayıf, soluk; mat; donuk bir şekilde, soluk bir şekilde (KMKTS 342).

Krm. Tat. *tonuq* Donuk (KTTRS 349).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tonuḳ* "ekşi, sert; donuk" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "donuk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "saf, temiz, bulanık olmayan, şeffaf, saydam" yine Başkurt Türkçesinde "donmuş sıvı", Kazan-Tatar Türkçesinde "donuk, ışıksız, solgun, mat; net

işitilmeyen", Kazan-Tatar Türkçesinde "boğuk; kaba; kasvetli" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. toŋ "Buz, don" (KıpTS 280).

ET. *toŋ* 1. Don, buz 2. Katı, sert (EDPT 513).

Krg. *tong* 1. Don, soğuk, donmuş 2. Çiğ, ham (KS 747).

Kzk. *toŋ* 1. Don 2. *mec* (kalp). Katılaşmak, taşlaşmak (KAZTTS 574).

Bşk. *tuŋ* 1. Donuk hâl, don, donmuş, donuk 2. Don hava 3. Duygusuz, sert 4. Anlayışı kıt (BŞKTS 643).

Kaz. Tat. *tuŋ* 1. Soğuktan donmuş, donuk 2. Don hava 3. Donmuşluk 4. Lakayt, umursamaz, cahil 5. Ketum (KZTTTS 498).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *toŋ* Soğuktan buz tutmuş toprak katmanı (yüzeyi), don (KKLPKTS 595).

Nog.-ø

Eski Türkçede *toŋ* "don, buz; katı, sert" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "buz, don" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "buz, don" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "don hava", Kırgız Türkçesinde "çiğ, ham", Kazak Türkçesinde "kalp için katılaşmak, taşlaşmak", Başkurt Türkçesinde "donuk hâl, don, donmuş, donuk; duygusuz, sert; anlayışı kıt", Kazan-Tatar Türkçesinde "soğuktan donmuş, donuk; donmuşluk; lakayt, umursamaz, cahil; ketum" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tonluḳ I "Elbiselik" (KıpTS 280).

ET. *toŋluḳ* Elbiselik (EDPT 520).

Krg. *tonduk* Kürklük malzeme (KS 747).

Kzk. *tondıḳ* Elbiselik; *tondıḳ teri* elbise yapımı için kullanılan deri (Oba, 2019, s. 581).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *tunlıḳ* Kıyafet için özel hazırlanan, kıyafet dikmeye yarayan (TTAS III, s. 165 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 826).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tonlıq* Elbise/ "ton" dikilen malzeme; elbiselik malzeme (KKLPKTS 595).

Nog. *tonlık* Materyal, kürk yapımında kullanılan deri (NRS 357).

Eski Türkçede *toŋluḳ* "elbiselik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "elbiselik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "elbiselik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. top II "Toparlak, yuvarlak, top" (KıpTS 280).

ET. *top* Yuvarlak, top; yığın (EDPT 434).

Krg. *top* 1. Küre, top 2. Top (silah). 3. Boza süzerken kalan posa 4. Zümre, küme, yığıntı, toplantı 5. To hecesi ile başlayan sözlere takviye için katılır: top- toluk.: Tepeleme dolu 6. Tar. Meclis, toplantı, kurum 7. Bir şeyin düştüğünde çıkardığı hafif sesi anlatmak için kullanılır. 8. İlk hecesinde "o" sesi olan sıfatlardan pekiştirme sıfatı yapmak için kullanılan ön ek (KTS 2076).

Kzk. *dop* Top (KAZTTS 132).

top 1. Grup, kalabalık 2. Sınıf, birim (KAZTTS 574).

Bşk. *tup* 1. Top silahı 2. Top mermisi 3. Oyuncak top 4. Toplanma, yığılma, bir araya gelme 5. Bir sülaledeki yakın akrabalar (BŞKTS 644).

Kaz. Tat. *tup* 1. Oyuncak top 2. Top silahı 3. Top mermisi 4. Toplanma, yığılma 5. "Tok tok" yansıma sesi (KZTTTS 499). 6. kon. bk. artilleriya [49] (TTAS III, s. 166 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 322).

Krçmlkr. *tob, top* Top (KMTS 357).

Kmk. *top* 1. Top (çeşitli spor oyunlarında kullanılan toparlak). 2. Top (büyük ateşli silah) (KMKTS 338).

Krm. Tat. *top* 1. Top (1. Birçok spor oyunlarında kullanılan türlü büyüklükte, genellikle kauçuktan yapılmış toparlak). 2. Gülle veya şarapnel atan büyük, ateşli silah 3. Ferde, küçük denk) (KTTRS 349).

Krym. *top* Top (KKTS 420).

Kkp. *top* 1. Gülle atan savaş aleti, ateşli silahlardan olan top. 2. Oynamak için kullanılan yuvarlak, içi hava ile dolu oyun malzemesi, top (KKLPKTS 596).

Nog. *top* 1. Top 2. Top, rulo 3. Bazı nesnelerin sayımında kullanılan ölçü birimi II. Silah olarak kullanılan top (NRS 357).

Eski Türkçede *top* "yuvarlak, top; yığın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "toparlak, yuvarlak, top" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "top" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ṭop "(Çevgan oyununda kullanılan). top" (KıpTS 280).

ET. *top* Yuvarlak, top; yığın (EDPT 434).

Krg. *top* Küre, top (KTS2076).

Kzk. *dop* Top (KAZTTS 132).

Bşk. *tup* Oyuncak top (BŞKTS 644).

Kaz. Tat. *tup* Oyuncak top (KZTTTS 499).

Krçmlkr. *tob, top* Top (KMTS 357).

[49] "artilleriya Bu silahlar ile çalışan askeri sınıf" (TTAS I, s. 71 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 322).

Kmk. *top* Top (çeşitli spor oyunlarında kullanılan toparlak) (KMKTS 338).

Krm. Tat. *top* Top (Birçok spor oyunlarında kullanılan türlü büyüklükte, genellikle kauçuktan yapılmış toparlak) (KTTRS 349).

Krym. *top* Top (KKTS 420).

Kkp. *top* Oynamak için kullanılan yuvarlak, içi hava ile dolu oyun malzemesi, top (KKLPKTS 596).

Nog. *top* Top (NRS 357).

Eski Türkçede *top* "yuvarlak, top; yığın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "(Çevgan oyununda kullanılan). top" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "çeşitli spor oyunlarında kullanılan top" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. topa I "Çatı" (KıpTS 280).

ET. *töpö* Tepe (EDPT 436).

Krg. *töbö* 1. Tepe 2. Zirve 3. Kalpağın tepesi (KS 753). 4. Yukarı gök (KTS 2087).

Kzk. *töbe* 1. Tepe 2. Başın üst kısmı, tepesi (KAZTTS 577).

Bşk. *tübe* 1. Başın üst kısmı, tepe 2. Dağın tepesi, zirvesi, en üst noktası 3. Bina, ev çatısı 4. Kabilenin, boyun daha küçük bir grubu, aile 5. Ailenin yaşadığı, sahip olduğu yer 6. Yaşlı kadınların baş örtüsü altından giydikleri baş giyimi (BŞKTS 649).

Kaz. Tat. *tübe* 1. Ev gibi yapıların çatısı, tepesi 2. Başın üst kısmı, tepe 3. Herhangi bir şeyin üstü 4. Uç nokta 5. En dip nokta 6. Tepecik (KZTTTS 504). 6.1. Küçük yükselti, yükseltili yer. 6.2. sf. Yükselti, höyük. 7. *mat.* bk. poçmak tübesĕ[50]. 8. *ağ. bk*. oçırma[51]. 9. Başın üstü, yukarısı (TTAS III, s. 281 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 325).

[50] "poçmak tübesĕ mat. Üçgeni oluşturan iki doğrunun kesiştiği nokta." (TTAS II, s. 536 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 325).

[51] "oçırma, çorma" Kelime "tavan arası" anlamına gelmektedir (TTAS II, s. 489 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 325).

Krçmlkr. *töppe* Tepe, zirve, doruk (KMTS 361).

Krçmlkr. *töbe* 1. Tepe 2. Yığın, küme (KMTS 360).

Kmk. *töbe* 1. Tepe; tümsek; kurgan, höyük 2. Yığın, küme 3. Tepe, doruk, zirve 4. Tepe (kafanın) (KMKTS 340).

Krm. Tat. *töpe* Tepe (KTTRS 351).

Krym. *töbe, töpe* 1. Çatı 2. Tepe 3. Tepe, zirve (KKTS 423).

Kkp. *töbe* 1. Tepe, yüksekçe yer 2. Başın en üst kısmı, tepe 3. Evin çatısı, dam 4. Bir şeyin en üst yeri (KKLPKTS 600).

Nog. *töbe* 1. Tepe, kurgan, höyük 2. Yukarı, yükseklik, yukarıda 3. *mat.* Açının tepe kısmı 4. *anat.* Bıngıldak 5. Dam, çatı örtüsü (NRS 359).

Eski Türkçede *töpö* "tepe" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "çatı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "çatı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tepe, zirve", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "başın tepesi", Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde matematik alanında terimleşerek "açının tepe, kesişim kısmı", Kazan-Tatar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "kurgan, höyük", Kırgız, Başkurt Türkçesinde "kalpağın tepesi, baş giyim", Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "yığın, küme", Kırgız Türkçesinde "yukarı, gök", Başkurt Türkçesinde "dağın tepesi, zirvesi, en üst noktası; kabilenin, boyun daha küçük bir grubu, aile", Kazan-Tatar Türkçesinde "herhangi bir şeyin üstü; uç nokta; küçük yükselti, yükseltili yer; yükselti, höyük ve zıt anlama geçerek en dip nokta; tavan arası", Karakalpak Türkçesinde "bir şeyin en üst yeri" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. topalaḳ "Topalak otu" (KıpTS 280).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *topalaḳ* Tütüne benzeyen bir tür yapraklı ot (KMTS 359).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *topalak bot.* Itırşahi (NRS 357).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *topalaḳ* "topalak otu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "tütüne benzeyen bir tür yapraklı ot; ıtırşahi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. topalan "Kalın bağırsağa arız olan bir hastalık" (KıpTS 280).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *tupalan, tupalam* Bulaşıcı hayvan hastalığı (BŞKTS 644).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *topalaŋ* 1. Hayvanlarda görülen bir ağrı, hastalık 2. Hücum, akın, saldırı 3. Kargaşa, düzensizlik 4. Huzursuzluk, rahatsızlık (KKLPKTS 596).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *topalan* "kalın bağırsağa arız olan bir hastalık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak

lehçelerinden Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde "hayvanlarda görülen hastalık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "hücum, akın, saldırı; kargaşa, düzensizlik; huzursuzluk, rahatsızlık" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ṭopraḳlı "Topraklı" (KıpTS 281).

ET. *toprakḷıġ* Topraklı (EDPT 445).

Krg.-ø

Kzk. *topıraktı* Topraklı, toprağı olan (Oba, 2019, s. 583).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *toprakḷı* Topraklı, ekecek toprağı olan (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2041).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *toprakḷıġ* "topraklı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "topraklı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde "topraklı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. toptolu "Çok dolu, dopdolu" (KıpTS 281).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *top-tolu* Dopdolu, büsbütün dolu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2042).

Krym. *top-tolı, top-tolu* Dopdolu (KKTS 421).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *toptolu* "çok dolu, dopdolu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "dopdolu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. topuz "Topuz, gürz" (KıpTS 281).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *topuz* 1. Bilya, yuvarcık, küçük top; ~ yine Toplu iğne; ~ ḳalem Tükenmez kalem. 2. *tar.* Topuz, bir ucu top gibi olan silah. 3. Boncuk tanesi 4. Top (şapkadaki). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2042).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *topuz* "topuz, gürz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar Türkçesinde "topuz, bir ucu top gibi olan silah" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî

Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "bilya, yuvarcık, küçük top; boncuk tanesi; top (şapkadaki)." anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. torağı "Doruk, kale" (KıpTS 281).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *turğı* 1. Belirli bir konudaki bakış açısı 2. Aynı çağda yaşayan, çağdaş 3. Doruk, zirve, şahika (KAZTTS 587).

Bşk. *toraḳ* 1. Mesken, ev, ikametgah 2. Yurt 3. Daire 4. Otobüs durağı, yolcu durağı (BŞKTS 625).

Kaz. Tat. *tora is. ağ.* 1. *esk*. Mecusi puthanesi, tapınak. 2. Kale, şehir (TTAS III, s. 118 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 306).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *torağı* "doruk, kale" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kale, doruk, şehir" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "mesken, ev, ikametgah; yurt; daire; otobüs durağı, yolcu durağı" açıklamasıyla yakın anlama geçerken Kazak Türkçesinde "belirli bir konudaki bakış açış; aynı çağda yaşayan, çağdaş", Kazan-Tatar Türkçesinde "Mecusi puthanesi, tapınak" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. torġa "Dokunmuş şeyler" (KıpTS 281).

ET.-ø

Krg. *torko* Bir çeşit ipekli kumaş (KS 750).

Kzk. *torqa* 1. En iyi cins, değerli bir ipek türü 2. *mec*. Rahat, yumuşak, sevimli (KAZTSS, 575).

Bşk. *turḳa* İpek kumaş (BŞKTS 647).

Kaz. Tat. *turḳa* Çin ipeği (TTAS III, s. 172 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 826).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *torqa* En kıymetli bir ipek kumaş (KKLPKTS 598).

Nog. *torka* 1. Pahalı ipek türü 2. Gözümün nuru (sevgi sözcüğü) (NRS 358).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *torġa* "dokunmuş şeyler" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ipek kumaş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "rahat, yumuşak, sevimli" ve Nogay Türkçesinde "hitap sözü olarak gözümün nuru" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tortalı "Tortulu" (KıpTS 281).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tortalı* 1. Tortulu, tortul 2. Isıtılarak çökelmiş (KTTRS 350).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tortalı* "tortulu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "tortulu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. toruntay "Şahin cinsinden bir kuş" (KıpTS 281).

ET. *turumtay* Garip şekilli; doğan (falco aescalon) (EDPT 550).

Krg. *turumtay* Falco vespertinus denilen doğan (KS 762).

Kzk. *turımtay* Doğan (Latincede Falco vespertinus) (KAZS 279).

Bşk. *toromtay* Bayağı kerkenez (Lat. Falco tinnunculus) (BŞKTS 626).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *turumtay* "garip şekilli; doğan (falco aescalon)." biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "şahin cinsinden bir kuş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Başkurt Türkçesinde "Falco vespertinus denilen doğan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. totu, tov, ṭuġ "Tuğ, sancak" (KıpTS 281, 283).

ET. *tuġ* Tuğ, bayrak (EDPT 464).

Krg. *tuu* 1. Sancak, bayrak 2. *tar*. Tuğ 3. Tuur con: sırtın, tepenin zirvesi. 4. Doğuş, doğum (KS 764-765). 5. *mec.* Bayrak, öncü (KTS 2119).

Kzk. *tu*v Sancak, bayrak (KAZTTS 582).

Bşk. *tıv* 1. Bayrak, tuğ 2. Temel ideolojinin belirtisi 3. Parça, kısım, grup; bütünü oluşturan parça 5. Dağılmadan gelişen, yayılmadan büyüyen (BŞKTS 612).

Kaz. Tat. *tuv* Tuğ, bayrak (KZTTTS 502).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *tuw* Bayrak, sancak, alem (KMKTS 344).

Krm. Tat. *tuġ* 1 (dini). Müslümanlarda aziz tasvirli bayrak. 2. Tuğ; sorguç. 3. Tepelik; sorguç (kimi kuşların başlarında bulunan uzun tüyler) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2067).

Krym.-ø

Kkp. *tuw* Bayrak; flama (KKLPKTS 607).

Nog.-ø

Eski Türkçede *tuġ* "tuğ, bayrak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tuğ, sancak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "sancak, bayrak, tuğ" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "tepenin zirvesi; doğuş, doğum; bayrak, öncü", Başkurt Türkçesinde "temel ideolojinin belirtisi; parça, kısım, grup; bütünü oluşturan parça; dağılmadan gelişen, yayılmadan büyüyen", Kırım-Tatar Türkçesinde "tepelik; sorguç (kimi kuşların başlarında bulunan uzun tüyler)." anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. tovram "Kırıntı, küçük parça" (KıpTS 281).

ET.-ø

Krg. *tuuram* Doğram, dilim (KTS 2122).

Kzk. *tuvram* Lokma, parça (KAZTTS 583).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *turam* Doğranan parça (TTAS III, s. 171 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 826).

Krçmlkr. *tuvram* Dilim (KMTS 364).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tuwrama* Et ve hamurun karıştırılmasıyla yapılan yiyecek (KKLPKTS 608).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ṭoġram* "et veya ekmek parçası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde "doğram, dilim" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Karakalpak Türkçesinde "et ve hamurun karıştırılmasıyla yapılan yiyecek" açıklamasıyla uzak anlama geçmiştir.

Kıp. tovulġa "Miğfer" (KıpTS 281).

ET.-ø

Krg. *tuulga tar.* Miğfer, tulga (KS 765).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tovulġa* "miğver, tulga" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırgız Türkçesinde "miğfer" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. toy I "Düğün, şölen, şenlik" (KıpTS 281).

ET. *toy* Topluluk; şölen, ziyafet, toy (EDPT 566).

Krg. *toy* Ziyafet, işret, düğün şöleni; şenlik (KS 752).

Kzk. *toy* Şölen, ziyafet, düğün, toy (KAZTTS 569).

Bşk. *tuy* Düğün, toy, bayram; festival (BŞKTS 648).

Kaz. Tat. *tuy* 1. Düğün (KZTTTS 502). 2. *kon*. Bu meclise katılanlar. 3. Mutlu bir olaya, zafere vb. bağışlanan kutlama töreni ya da meclisi. 4. *kon*. Köpek, kedi gibi hayvanların bir araya gelip hareket etmesi. 5. Yığın, sürü (TTAS III, s. 153-154 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 324).

Krçmlkr. *toy* Şölen, düğün, eğlence (KMTS

Kmk. *toy* Düğün; ziyafet, şölen (KMKTS 340).

Krm. Tat. *toy* Düğün (KTTRS 350).

Krym. *toy* Toy, ziyafet, şölen (KKTS 422).

Kkp. *toy* Toy, düğün dernek, eğlence (KKLPKTS 599).

Nog. *toy* 1. Düğün, düğünle ilgili olan 2. Ziyafet, davet; yemek daveti (NRS 354).

Eski Türkçede *toy* "topluluk; şölen, ziyafet, toy" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "düğün, şölen, şenlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "şölen, düğün, ziyafet" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "bu meclise katılanlar; köpek, kedi gibi hayvanların bir araya gelip hareket etmesi; yığın, sürü" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. toz II "Yaylara sarılan ağaç kabuğu" (KıpTS 281).

ET. *toz* 1. Toz 2. Huşğacı kabuğu (EDPT 570-571).

Krg. *toz* 1. Huşağacı kabuğu 2. Toz 3. Un tozu (KS 752).

Kzk. *toz* Kayın ağacının, akağacın kabuğu (KAZTTS 569).

Bşk. *tuz* 1. Ağaç kabuğu, akağaç kabuğu 2. Kabuk, zar (BŞKTS 648).

Kaz. Tat. *tuz* 1. Akağaç kabuğu 2. Kabuk, zar 3. İskambilde birli, bey 2. Kodaman, büyük (KZTTTS 503).

Krçmlkr. *toz* Kayın ağacının kabuğu, akağaç kabuğu (KMTS 360).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *toz* 1. Toz (KTTRS 350). 2. Pudra 3. *bot.* polen (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2050).

Krym.-ø

Kkp. *toz* 1. Toz 2. Hareket, rüzgar vb. şeylerin tesiriyle havaya kalkan toz. *Tozaŋ* (KKLPKTS 600).

Nog.-ø

Eski Türkçede *toz* "toz; huşğacı kabuğu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yaylara sarılan ağaç kabuğu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar Türkçesinde "ağaç kabuğu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kabuk, zar", Kazan-Tatar Türkçesinde "iskambilde birli, bey; kodaman, büyük", Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "toz", yine Kırım-Tatar Türkçesinde "pudra; (botanik). polen" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. tozaḳ "Cehennem" (KıpTS 281).

ET.-ø

Krg. *tozok* 1. Cehennem 2. *mec.* Azap, ıstırap (KS 753). 3. Cehennem, sıkıntılı yer (KTS 2086).

Kzk. *tozaq* 1. Cehennem, tamu 2. *mec.* Azap, işkence (KAZTTS 569).

Bşk. *toźaḳ* 1. Av tuzağı, ağ 2. Hile, tuzak (BŞKTS 628).

Kaz. Tat. *tozaḳ* 1. İlmikli kapan 2. Tuzak, kapan (KZTTTS 485).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tozaḳ* "cehennem" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kazak Türkçesinde "cehennem" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "azap, işkence", Kırgız Türkçesinde "cehennem, sıkıntılı yer", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "tuzak", Kazan-Tatar Türkçesinde "tuzak, kapan" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. tozlı "Tozlu" (KıpTS 281).

ET. *tozluġ* Tozlu (EDPT 575).

Krg.-ø

Kzk. *tozanndı* Çok tozlu (KAZTTS 569).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *tuzanlı* Tozlu (TTS 319).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tozlu* (*ağ*. Tozlı) Tozlu, toza bulanmış, tozla kaplı olan (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2051).

Krym. *tozlı* Tozlu (KKTS 422).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tozluġ* "tozlu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tozlu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Kırım- Tatar ve Karayim Türkçesinde "tozlu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. töbe "Beyin" (KıpTS 281).

ET. *töpö* Tepe (EDPT 436).

Krg. *töbö* Kalpağın tepesi (KS 753).

Kzk. *töbe* Başın üst kısmı, tepesi (KAZTTS 577).

Bşk. *tübe* Başın üst kısmı, tepe (BŞKTS 649).

Kaz. Tat. *tübe* Başın üst kısmı, tepe (KZTTTS 504).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *töbe* Tepe (kafanın) (KMKTS 340).

Krm. Tat. *töpe anat.* Tepe (Başın üst, kafatasının iki kulak arasında kalan bölümü) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2055).

Krym.-ø

Kkp. Başın en üst kısmı, tepe (KKLPKTS 600).

Nog. *töbe anat.* Bıngıldak (NRS 359).

Eski Türkçede *töpö* "tepe" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "beyin" anlamındadır. Kelime Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "başın tepesi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. töben "Altında, aşağı, geri" (KıpTS 281).

ET.-ø

Krg. *tömön* 1 Aşağı, aşağıya (KS 755). 2. Aşağı, niteliği düşük, kötü 3. Aşağı, değeri daha az 4. Aşağı, bir yere göre daha alçak yer 5. Düşük, az 6. Az, az miktarda 7. Düşük, ucuz (KTS 2090-20091).

Kzk. *tömen* 1. Aşağı, alt 2. *mec*. Düşük, aşağı (KAZTTS 579).

Bşk. *tüben* 1. Alçak 2. Alt, aşağı, aşağıdaki 3. Suyun aşağısındakisi 4. Adi, alt tabaka 5. Pek küçük, önemsiz 6. Avam, amiyane 7. Namussuz 8. Kötü, alçak 9. Yetersiz (BŞKTS 649).

Kaz. Tat. *tüben* 1. Alçak 2. Alt, aşağı, alttaki 3. Çukur 4. Kapı dibi, kenar 5. Adi, alt tabaka 6. Pek küçük, önemsiz 7. Avam 8. Amiyane 9. Namussuz 10. Kötü, alçak 11. Yetersiz (KZTTTS 504). 12. Nehrin denize döküldüğü yere yakın, nehir ağzına doğru olan. 13. Kapıya daha yakın olan; zıttı: başköşe. 14. zf. bulunma hâli eki ile. Tübende. Kitapta, yazıda: ileride; sonunda, son kısmında. 15. *mec.* Hor gören, aşağılayan, kötü. 16. Aşağılayıcı, kişinin şerefine dokunan. 17. is. Aşağılayıcı, bozuk hâl ya da hayat. 18. *mec (*Özelliği, türü). yeterli olmayan, kötü. 19. zf. Yetersiz derecede, kötü. 20. Ucuz. 21. *mec.* Geride kalan, yeterli olmayan (eğitim, kültür vb. hakkında). 22. zf. Gelişmişlik, bilgi yönünden geride (TTAS III, s. 282 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 325).

Krçmlkr. *töben* Aşağı, aşağıda (KMTS 360).

Kmk. *töben* 1. Aşağı; daha aşağı, aşağıya 2. Düşük, alçak, kalitesiz; tatminkar olmayan (KMKTS 340).

Krm. Tat. *töben* Kederli, hüzünlü; başı öne eğik (KTTRS 350).

Krym. *töben* Baş aşağı (KKTS 423).

Kkp. *tömen* 1. Alt, aşağı, yukarı değil. 2. *ağ.* Çaresiz. 3. *ağ.* Güçsüz, halsiz (KKLPKTS 601).

Nog. *tömen* 1. Alçak, yüksek olmayan 2. *mec*. Yetersiz, zayıf, eksik (NRS 360).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *töben* "altında, aşağı, geri" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "alt, aşağı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. tögerik "Değirmi, teker" (KıpTS 282).

ET. *tegrek* Herhangi bir şeyin halkası, yuvarlak kısmı (EDPT 485).

Krg. *tegerek* 1. Muhit, daire (KS 720). 2. Tekerlek, yuvarlak (KTS 1987).

Kzk.-ø

Bşk. *tügerek* Yuvarlak, tekerlek biçiminde olan, dairesel (BŞKTS 650).

Kaz. Tat. *tügerek* Teker (TTS 307).

Krçmlkr. *tögerek* 1. Çevre, etraf 2. Yuvarlak (KMTS 360).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tögerek* 1. Yuvarlak 2. Daire; çember 3. Grup, topluluk (KTTRS 350).

Krym. *tögerek* Değirmi (KKTS 423).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tegrek* "herhangi bir şeyin halkası, yuvarlak kısmı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "değirmi, teker" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "değirmi, tekerlek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt, Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "muhit, daire" anlamında da yakın anlama geçmiştir.

Kıp. tör "1. Sedir" (KıpTS 282). 2. Baş köşe (Demirci ve Karslı, 2014, s. 571).

ET. *tör* Baş köşe, evin veya odanın en iyi, değerli yeri (EDPT 528).

Krg. *tör* 1. Obanın giremecine karşı olan yer, başköşe 2. Yüksek dağ otlağı, yayla (KS 756).

Kzk. *tör* Evin en değerli yeri, başköşe, tör (KAZTTS 579).

Bşk. *tür* 1. Evin başköşesi; misafir odası 2. Evin önü 3. Yüksek mevki, makam (BŞKTS 652).

Kaz. Tat. *tür* 1. Evin veya odanın kapıya bakan köşesi (buraya genellikle şeref misafirleri oturtulur). 2. Evin çok özen gösterilerek güzelleştirilen büyük misafir odası 3. Kır veya orman gibi büyük bir yerin insan basmadık ücra yerleri 4. Bir şeyin en iç kısmı 5. En gizli yer 6. Evin önü (KZTTTS 506). 7 (Araba, kızakta). sırtı yaslayıp oturulan yer (TTAS III, s. 289 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 326).

Krçmlkr. *tör* Başköşe, evin itibarlı köşesi (KMTS 361).

Kmk. *tör* Odada şerefli yer, başköşe (KMKTS 341).

Krm. Tat. *tör* 1. Tör, başköşe 2. Girişin karşı tarafı (avluda, bahçede vb.) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2056).

Krym. *tör* Baş köşe (KKTS 424).

Kkp. *tör* 1. Evin (çadırın). kapısının tam karşısında bulunan biraz Yüksekçe oturulacak yer, başköşe. 2. *ağ.* Dip, en derin yer, derinlik (KKLPKTS 602).

Nog. *tör* 1. Evin en güzel köşesi, kırmızı köşe 2. Toplanmış yatak, döşek (NRS 361).

Eski Türkçede *tör* "baş köşe, evin veya odanın en iyi, değerli yeri" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "sedir; baş köşe" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "baş köşe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "yüksek dağ otlağı, yayla", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "evin önü", Başkurt Türkçesinde "yüksek mevki, makam", yine Kazan-Tatar Türkçesinde "evin çok özen gösterilerek güzelleştirilen büyük misafir odası; kır veya orman gibi büyük bir yerin insan basmadık ücra yerleri; bir şeyin en iç kısmı; en gizli yer; evin önü; (araba, kızakta). sırtı yaslayıp oturulan yer", Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "girişin karşı tarafı (avluda, bahçede vb.). ", Karakalpak Türkçesinde "ip, en derin yer, derinlik", Nogay Türkçesinde "toplanmış yatak, döşek" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. törpi "Törpü, eğe" (KıpTS 282).

ET. *törpig* Törpü, eğe (EDPT 533).

Krg. *türpü* Törpü (saraç aygıtı) (KS 773).

Kzk. *türpi* 1. Törpü 2. *mec*. Kaba, nezaketsiz (KAZTTS 596). 3. Anlaşmazlık, terslik (KAZS 282).

Bşk. *törpö* 1. Büyük eğe, törpü 2. Tırnak törpüsü 3. Katı yürekli, sert mizaçlı; kaba (BŞKTS 633).

Kaz. Tat. *tĕrpĕ* Törpü, raspa (KZTTTS 467).

Krçmlkr. *türpü* Kaba eğe (KMTS 366).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *türpü* Raspa, kaba eğe, törpü (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2093).

Krym.-ø

Kkp. *türpi* 1. Bir şeyi eğeleyen veya tesviye eden alet, törpü. 2. *ağ.* Yüz, suret, dış görünüş (KKLPKTS 611).

Nog. *türpi* Törpü (NRS 371).

Eski Türkçede *törpig* "törpü, eğe" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "törpü, eğe" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "törpü, eğe" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "kaba, nezaketsiz; anlaşmazlık, terslik", Karakalpak Türkçesinde "yüz, suret, dış görünüş" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tövgüç "Havan ve havan tokmağı" (KıpTS 283).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *töygĕç* Dövmek için tokmak, havan eli (KZTTTS 492).

Kaz. Tat. *töygĕç* 1. Dövmek için tokmak, havan eli (KZTTTS 492). 2. *mec*. Çok yiyen (çocuklar hakkında). (TTAS III, s. 143 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 315).

Krçmlkr. *tüygüç* Oklava; havaneli, havan tokmağı (KMTS 367).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tüygüç* Havan eli; tokmak (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2102).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *tüygüş* 1. Havan 2. Canlı, azimli, şevkli (NRS 368).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tövgüç* "havan ve havan tokmağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden

Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "havan eli, tokmak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "çok yiyen (çocuklar hakkında)." ve Nogay Türkçesinde "canlı, azimli, şevkli" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tözdeş "Özdeş, aynı nitelikte, ayrı huyda" (KıpTS 283).

ET.-ø

Krg. *türdöş* Aynı çeşitten olan (KS 772).

Kzk. *törkindes* 1. Aynı yerden olan (gelinler). 2. *mec.* Aynı kökten, kökeni bir (KAZTTS 580).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *törde*şTürdeş, benzer, homojen, mütecannis (KZTTTS 488).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *törkinles* 1. Aynı yurttan, aynı yerden olan kadınlar, köydeş, avuldaş kadınlar. 2. *ağ.* birbirine komşu, birbirine yakın olan(lar) (KKLPKTS 602).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tözdeş* "özdeş, aynı nitelikte, ayrı huyda" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "türdeş, benzer, homojen, mütecannis" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "aynı yurttan, aynı yerden olan kadınlar; birbirine komşu, birbirine yakın olan(lar)." anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. tözümlü "Sabırlı, sebatlı, dayanıklı" (KıpTS 283).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *tözimdi* 1. Dayanıklı, sabırlı, metin 2. Sağlam, sert, berk (KAZTTS 578).

Bşk. *tüźĕmlĕ* Sabırlı, tahammüllü, dayanıklı (BŞKTS 653).

Kaz. Tat. *tüzĕmlĕ* 1. Dayanıklı, sabırlı, metin, dirençli (KZTTTS 507). 2

Krçmlkr. *tözümlü* 1. Sabırlı 2. Dayanıklı (KMTS 362).

Kmk. *tüzewlü* Vicdanlı, namuslu, iyi niyetli, vicdan sahibi; özenli; vicdanla, iyi niyetle; gayretle; özenle, itinayla (KMKTS 348).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tözimli* Dayanıklı, tahammüllü (KKLPKTS 603).

Nog. *tözimli* Dayanıklı (NRS 360).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tözümlü* "sabırlı, sebatlı, dayanıklı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "dayanıklı, sabırlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "sağlam, sert, berk" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tözümlük "Sabır, tahammül" (KıpTS 283).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *tözim* 1. Sabır, metanet, takat, dayanma; 2. Sağlamlık, uzun ömürlülük(KAZTTS 578).

Bşk. *tüźĕmlĕ*k Sabırlılık, dayanıklılık (BŞKTS 653).

Kaz. Tat. *tüzĕmlĕk* Dayanıklılık, metanet, sabır (KZTTTS 507).

Krçmlkr. *tözüm* 1. Sabır 2. Dayanıklılık (KMTS 362).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tözim* Tahammül, takat, dayanma (KKLPKTS 603).

Nog. *tözimlilik* Dayanıklılık (NRS 360).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tözümlük* "sabır, tahammül" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "sabır, tahammül" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tu "Kısır hayvan" (KıpTS 283).

ET.-ø

Krg. *tuu* 1. Kısır, henüz doğurmamış olan 2. Doğuş, doğum (KS 764-765).

Kzk. *tuv* Kısır (KAZTTS 582).

Bşk. *tıv* Kısır, yavrulamayan (hayvan için) (BŞKTS 612).

Kaz. Tat. *tuv* 1. Yıllarca koşulmadan kalan, besili at 2. Kısır (KZTTTS 502).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tuw* Hiç doğurmayan, kısır (KKLPKTS 607).

Nog. *tuv* Bitki, hayvanlarda verimsizlik, kısırlık (NRS 363).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tu* "kısır hayvan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kısır" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "yıllarca koşulmadan kalan, besili at" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tuç "Tunç" (KıpTS 283).

ET. *tuç* Tunç, bronz (EDPT 449).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *toç* esk. 1. *bk.* bronza[52]. 2. *sf.* Tunçtan yapılan (TTAS III, s. 133 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 306). 3. *is.* Bronz. 4. Bronzdan yapılan. 5. *mec.* Özellikle ağır, ağırlığı olan (TTAS 2005, s. 553, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 306).

Krçmlkr. *tuç* Tunç (KMTS 362).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tunç* Tunç (KTTRS 354).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tuç* "tunç, bronz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tunç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde "tunç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "bronzdan yapılan*;* özellikle ağır, ağırlığı olan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tul, ṭul "Dul, dul kadın" (KıpTS 283).

ET. *tul* Dul (EDPT 490).

Krg. Tul 1. Ölen kocasının tasviri (resmî olup), karı-koca yatağının üzerinde asılırdı (ki bu tasvirin altına oturup, kocası için sagu sağardı). 2. Kocası için yas yas, matem; tul katın : dul kadın (kocası öldükten sonra bir seneye kadar) (KS 758). 3. Ağaçtan yapılıp üzerine ölen kişinin giysileri giydirilen ve hanımı tarafından yıllığı verilene kadar perde arkasında saklanan heykel. 4. Ölen kişinin evinin çatısına örtülen veya kapısının sağ tarafına bağlanan siyah bez. 5. Dul, eşi ölmüş kadın (KTS 2105).

[52] "bronza i. Bakıra kalay vb. karıştırılarak yapılan alaşım." (TTAS I, s. 185 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 306).

Kzk. *tul* 1. Dul (kadın). 2. *mec*. Sahipsiz, kimsesiz (KAZTTS 585).

Bşk. *tol* Dul (BŞKTS 622).

Kaz. Tat. *tol* Dul (KZTTTS 481).

Krçmlkr. *tul* Dul (KMTS 363).

Kmk. *tul* Dul, dul kadın veya erkek (KMKTS 342).

Krm. Tat. *tul* Dul, Bekar (KTTRS 353).

Krym. *tul* Dul (KKTS 425).

Kkp. *tul* 1. Kocası ölmüş (olmayan). kadın, dul. 2. *ağ.* Kimsesiz, yalnız (KKLPKTS 604).

Nog.-ø

Eski Türkçede *tul* "dul" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dul, dul kadın" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "dul" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "sahipsiz, kimsesiz", Kırgız Türkçesinde "ölen kocasının tasviri (resmî olup), karı-koca yatağının üzerinde asılırdı (ki bu tasvirin altına oturup, kocası için sagu sağardı); kocası için yas yas, matem; tul katın: dul kadın (kocası öldükten sonra bir seneye kadar); ağaçtan yapılıp üzerine ölen kişinin giysileri giydirilen ve hanımı tarafından yıllığı verilene kadar perde arkasında saklanan heykel; ölen kişinin evinin çatısına örtülen veya kapısının sağ tarafına bağlanan siyah bez" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ṭulḳuḳ "Tulum, tuluk" (KıpTS 283).

ET. *tuluḳ* Şarap tulumu (EDPT 495).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *turhıḳ* Tulum, kırba (BŞKTS 647).

Kaz. Tat. *tursıḳ* Tulum, kırba (KZTTTS 501).

Krçmlkr. *tuluḳ* Tulum (KMTS 363).

Kmk. *tuluq* Tulum, kırba (KMKTS 342).

Krm. Tat. *tılıp* 1. Tulum, bütün olarak yüzülmüş hayvan derisi. 2. Gocuk; kıyafet (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1989).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *tulık* Tuluk, tulum; hayvan derisinden yapılan deri torba (NRS 365).

Eski Türkçede *tuluḳ* "şarap tulumu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tulum, tuluk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "tulum" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "gocuk, kıyafet" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tulum I "Saç örgüsü" (KıpTS 283).

ET. *tulum, tuluŋ* Saç örgüsü (EDPT 501).

Krg.-ø

Kzk. *tulım* 1. Saç örgüsü; 2. Perçem (KAZTTS 585).

Bşk. *tolom* Örgülü uzun saç, saç örgüsü (BŞKTS 622).

Kaz. Tat. *tolım* Saç örgüsü (KZTTTS 481).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. -ø

Kkp. *tulım* Çocuğun şakaklarından uzatılan saç (KKLPKTS 604).

Nog. *tulım* Kalın örgü (NRS 365).

Eski Türkçede *tulum, tuluŋ* "saç örgüsü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "saç örgüsü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "örgü" açıklamasıyla yer almaktadır ve

tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "perçem" anlamında genişlerken Karakalpak Türkçesinde "çocuğun şakaklarından uzatılan saç" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tumaḳ "Kesik, küt, kısa, yassı, basık" (KıpTS 283).

ET.-ø

Krg. *tumak* Bir nevi kulaklı kalpak (KS 759).

Kzk.-ø

Bşk. *tomaḳ* Kazak baş giyimi (BŞKTS 623).

Kaz. Tat. *tumaḳ, tupa* 1. Başı ucu yuvarlanmış 2. Yassı, yuvarlak 3. Keskin olmayan, kör (KZTTTS 499).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *tomaq ger-mec*. Küt, kör (KMKTS 337).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tumaq* Bir tür başlık, şapka (KKLPKTS 604).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tumaḳ* "kesik, küt, kısa, yassı, basık" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "küt, kör, yassı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde "bir tür başlık, şapka, kalpak" açıklamasıyla uzak anlama geçmiştir..

Kıp. tuman I, ṭuman "Duman, sis, karanlık" (KıpTS 283).

ET. *tuman* Duman, sis (EDPT 507).

Krg. *tuman* 1. Sis (KS 759). 2. Duman (KTS 2107).

Kzk. *tuman* 1. Sis 2. *mec*. Belirsiz, bulanık (KAZTTS 585).

Bşk. *toman* 1. Sis 2. Buğu (BŞKTS 623).

Kaz. Tat. *toman* 1. Sis 2. Buğu 3. Sisli 4. Belirsiz (KZTTTS 481). 5. *mec*. Görmeye, açıkça sezmeye ya da düşünmeye engel olan şey hakkında. 6. *mec.* Açık, anlaşılır, belirgin olmayan şey hakkında (TTAS III, s. 115 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 306).

Krçmlkr. *tuman* Sis (KMTS 363).

Kmk. *tuman* Sis, duman, pus (KMKTS 342).

Krm. Tat. *tuman* Sis, duman (KTTRS 354).

Krym. *duman* 1. Duman 2. Pus; sis (KKTS 151).

Kkp. *duman, tuman* Puslu hava; sis, duman (KKLPKTS 604).

Nog. *tuman* Duman, sis; sisli (NRS 365).

Eski Türkçede *tuman* "duman, sis" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "duman, sis, karanlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "duman, sis" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "belirsiz, bulanık", Kazan-Tatar Türkçesinde "görmeye, açıkça sezmeye ya da düşünmeye engel olan şey hakkında; açık, anlaşılır, belirgin olmayan şey hakkında" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tunuḳ "Bulutlu, sisli, kapalı" (KıpTS 284).

ET. *tuyuḳ* Kapalı, cimri (EDPT 568).

Krg.-ø

Kzk. *tunıq* Temiz, berrak, duru (KAZTTS 586).

Bşk. *tonoḳ* 1. Saf, temiz, bulanık olmayan, şeffaf, saydam 2. Açık olmayan, parlak olmayan, donuk, mat 3. Donmuş sıvı (BŞKTS 624).

Kaz. Tat. *tonıḳ* 1. Şeffaf, saydam 2. Donuk, ışıksız, solgun, mat 3. Net işitilmeyen (KZTTTS 482).

Krçmlkr. *tunuḳ* 1. Mat 2. Boğuk 3. Kasvetli (KMTS 363).

Kmk. *tunuq* 1. Donuk, sönük, zayıf, soluk; mat; donuk bir şekilde, soluk bir şekilde (KMKTS 342).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tuyuḳ* “kapalı, cimri” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “bulutlu, sisli, kapalı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk Türkçesinde “donuk, mat, açık olmayan” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “saf, temiz, bulanık olmayan, şeffaf, saydam” yine Başkurt Türkçesinde “donmuş sıvı”, Kazan-Tatar Türkçesinde “donuk, ışıksız, solgun, mat; net işitilmeyen”, Kazan-Tatar Türkçesinde “boğuk; kaba; kasvetli” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. tunyaḳ “Hayvanın tırnağı” (KıpTS 284).

ET. *tuyaġ* Hayvan tırnağı, toynak (EDPT 568).

Krg. *tuyak* 1. Hayvan tırnağı (tuynak). 2. Tar. Hayvan otlatma mukabilinde devletin aldığı resim; tuyak kat: hayvan otlatmak için alınan bilet 3. At tuynağı biçiminde olan gümüş külçesi 4. Baş (hayvanın sayısı). 5. Nesil, zürriyet (KS 767). 6. *mec*. Oğul 7. Kartal tırnağı (KTS 2123).

Kzk. *tuyaq* 1. At, eşek, inek gibi hayvanların ayak tırnakları; toynak. 2. Mec. Küçükbaş hayvanlar, davar. 3. *mec*. Zürriyet, çocuk (KAZTTS 591). 4. Baş, Neşe tuyak malın bar ? – Kaç baş hayvanın var ? (KAZS 279).

Bşk. *toyaḳ* 1. Hayvanlarda ayak ucunu kaplayan kalın tırnak, toynak 2. Kızağın gövdesi ile kızaklarını birleştiren kısa tahta 3. Kadın takılarında uçlarına para takılarak yapılan kordon (BŞKTS 628).

Kaz. Tat. *toyaḳ* At, sığır, koyun vb. hayvanlarda ayak ucunu kaplayan kalın tırnak, toynak (KZTTTS 484).

Krçmlkr. *tuyaḳ* At, eşek cinsi hayvanların tırnağı, toynak (KMTS 364).

Kmk. *tuyaq* Hayvan tırnağı (KMKTS 345).

Krm. Tat. *tuyaq* 1. Ayak (mobilyada). 2. Toynak 3 (etnografya). Ocağın içinde bulunan ve kazan asmak için kullanılan yatay çubuklar (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2083).

Krym. *tuyaq* Toynak (KKTS 429).

Kkp. *tuyaq* 1. Hayvanın ayağındaki boynuzlu kısım, toynak. 2. Hayvanların "baş" sayısı, hayvanları saymada kullanılan ifade. 3. Evlat, oğul, nesil (KKLPKTS 608).

Nog. *tuyak* 1. Tırnak, tırnaklı 2. Ayak; masanın ayağı (NRS 367).

Eski Türkçede *tuyaġ* "hayvan tırnağı, toynak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "hayvanın tırnağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "hayvan tırnağı, toynak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "hayvan sayısı", Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesinde "çocuk, oğul", Kırgız Türkçesinde "hayvan otlatma mukabilinde devletin aldığı resim; at tuynağı biçiminde olan gümüş külçesi; kartal tırnağı", Başkurt Türkçesinde "kızağın gövdesi ile kızaklarını birleştiren kısa tahta; kadın takılarında uçlarına para takılarak yapılan kordon", Kırım-Tatar Türkçesinde "ocağın içinde bulunan ve kazan asmak için kullanılan yatay çubuklar", Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde deyim aktarması yoluyla "mobilyada ayaklar" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. turaptır, turuptur "Sabit, hareketsiz" (KıpTS 284).

ET.-ø

Krg. *turaktuu, turuktuu* 1. Daimi surette yaşayan (ikamet eden). 2. Sabit, muhkem, direngen, sağlam, musir, devamlı, inatlı (KS 762). 3. Sabit, gerçekliği tespit edilmiş, kanıtlanmış olan (KTS 2114).

Kzk. *turaqtı* Kalıcı, mütemadi, devamlı, aralıksız, daimi (KAZTTS 587).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krym.-ø

Kkp. *turaqlı* Sabit, yerleşik; *mec*. Sebatlı (KKLPKTS 605).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *turaptır, turuptur* "sabit, hareketsiz" anlamındadır. Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Karakalpak Türkçesinde "sabit, hareketsiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "daimi surette yaşayan (ikamet eden); sabit, gerçekliği tespit edilmiş, kanıtlanmış olan", Kazak Türkçesinde "kalıcı, mütemadi, devamlı, aralıksız", Karakalpak ve Kırgız Türkçesinde "inatli, sebatlı" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ṭurb, turp "Turp" (KıpTS 284).

ET.-ø

Krg. *türp* 1. Turp, turpgillerden, yaprakları tüylü, çiçekleri beyaz, sarı, mor renkli bir bitki. 2. Turp, bu bitkinin yenilen etli, yumru kökü (KTS 2136).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *trup, turup* Turp (Maşkaraoğlu, 2018, ss. 2063, 2074).

Krym. *turup* Turp (KKTS 426).

Kkp. *türp* Turp bitkisi (KKLPKTS 611).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ṭurb, turp* "turp" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "turp" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. turna, ṭurna "Turna kuşu" (KıpTS 284).

ET. *turŋa* Turna kuşu (EDPT 551).

Krg. *turna, turuna* Turna (kuş) (KS 762).

Kzk. *tırna* Turna (KAZTTS 603).

Bşk. *torna* Turna (Lat. Grus grus) (BŞKTS 625).

Kaz. Tat. *torna* 1. Turna (KZTTTS 483). 2. *mec.* Uzun bacaklı ya da ince uzun kişi için söylenir (TTAS III, s. 120 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 307).

Krçmlkr. *turna* Turna (KMTS 363).

Kmk. *turna* Turna (KMKTS 343).

Krm. Tat. *turna* Turna (KTTRS 354).

Krym. *turna* Turna (KKTS 426).

Kkp. *tırna* Turna kuşu (KKLPKTS 586).

Nog. *turna zool.* Turna (NRS 365).

Eski Türkçede *turŋa* "turna kuşu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "turna kuşu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "turna" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "uzun bacaklı ya da ince uzun kişi için söylenen söz" anlamında genişlemiştir.

Kıp. turuş, ţuruş "Duruş" (KıpTS 284).

ET. *turuş* Duruş, tavır (EDPT 551).

Krg. *turuş* Duruş (KTS 2114).

Kzk. *turıs* Duruş, bir noktada hareketsiz olarak durma (KAZTTS 588).

Bşk. *toroş* 1. Duruş, durum 2. Poz 3. Yaşam, hayat 4. Kıymeti, önemi ve niteliği ile birine ya da bir şeylere denk olan; muadil (BŞKTS 626).

Kaz. Tat. *torış* Duruş, poz (KZTTTS 482).

Krçmlkr. *turuş* Evlerin önünde taştan yapılan oturma yeri (KMTS 363).

Kmk. *turuş* 1. Durum, vaziyet, hal 2. Hayat (KMKTS 343).

Krm. Tat. *turuş* Duruş (KTTRS 354).

Krym.-ø

Kkp. *turıs* Duruş, durma; sabit kalma; hayat (KKLPKTS 605).

Nog. *turıs* Görünüş, görünüm (NRS 366).

Eski Türkçede *turuş* "duruş, tavır" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "duruş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "durma, duruş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "hayat", Başkurt Türkçesinde "poz; kıymeti, önemi ve niteliği ile birine ya da bir şeylere denk olan; muadil" anlamlarında genişlerken Karaçay-Malkar Türkçesinde "evlerin önünde taştan yapılan oturma yeri" açıklamasıyla uzak anlama geçmiştir.

Kıp. tusnaḳ "Rehin" (KıpTS 285).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *tusnaq* 1. Hapishane, hapis; zindan 2. Hapis, mahpus, mevkuf, tutuklu, tutsak (KMKTS 343).

Krm. Tat.-ø

Krym. *tusnaq* Teminat, rehin (KKTS 426).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tusnaḳ* "rehin" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk ve Karayim

Türkçesinde "rehin, tutsak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "hapishane, hapis; zindan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tuşaḳ, tuşar "Ata vurulan ayak bağı" (KıpTS 285).

ET. *tuşaġ* Köstek, bukağı (EDPT 562).

Krg. *tuşoo* 1. Köstekleme 2. Köstek (KS 763). 3. Köstek kesme töreninde çocuğun ayağına bağlanan ip (KTS 2115).

Kzk. *tusav* 1. Köstek, bukağı 2. *mec.* Engel, mani, set (KAZTTS 589).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tusaw* 1. Hayvanın uzağa gitmemesi için ön ayaklarını bağlamaya yarayan kısa ip veya kayış. 2. *ağ.* Engel, mani, ayak bağı (KKLPKTS 606).

Nog.-ø

Eski Türkçede *tuşaġ* "köstek, bukağı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ata vurulan ayak bağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "köstek, bukağı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "köstek kesme töreninde çocuğun ayağına bağlanan ip", Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "engel, mani, ayak bağı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tutġa, tutḳa "Kılıcın sapı" (KıpTS 285).

ET.-ø

Krg. *tutka, tutkuç* 1. Kulp, sap 2. Ocaktan kazanı indirirken kullanılan keçe ellik çay tutkuç: çaydanlığın kulpuna sarılan bez (KS 764).

Kzk. *tutqa* 1. Tutamak, tutamaç, sap, kol 2. *mec.* Destek, dayanak (KAZTTS 590).

Bşk. *totḳa* 1. Kulp, kabza, sap 2. Çare 3. Dayanak (BŞKTS 627).

Kaz. Tat. *totḳa* 1. Kabza, tutamaç, kulp, sap 3. Dipçik 3. Tutamak (KZTTTS 484).

Krçmlkr. *tuthuç* Sap, kulp (KMTS 364).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tutquç* Tutak, sap, bir şeyin tutulacak yeri (KTTRS 355).

Krym.-ø

Kkp. *tutqa* 1. Kapı vb. şeylerin kulpu, tokmağı, tutamağı. 2. *ağ.* Dayanak, destek, direk (KKLPKTS 606).

Nog. *tutka* 1. Tutacak, sap 2. Kol, kulp 3. Korkuluk (köprüde) (NRS 366).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tutġa, tutḳa* "kılıcın sapı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "tutacak, sap" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "çaydanlığın kulpuna sarılan bez", Kazak, Başkurt, Karakalpak Türkçesinde "destek, dayanak", Başkurt Türkçesinde "çare", Kazan-Tatar Türkçesinde "dipçik; tutamak", Nogay Türkçesinde "(köprüde). korkuluk" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. ṭuṭı, tutu, ṭuṭu, tutuġ "Rehin, tutsak" (KıpTS 285).

ET. *tutġun* Esir, tutsak (EDPT 453).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *tuthun* Mahkûm (Мусукаев, 2007: 18 akt. Ceylan, 2022, s. 210).

Kmk. *tutuw* Tutuklu, mahkum (KMKTS 344).

Krm. Tat.-ø

Krym. *tutqın, tutqun* Tutsak; rehine (KKTS 427).

Kkp. *tutqın* Tutsak, esir, mahpus (KKLPKTS 606).

Nog. *tutkın* 1. Kul, köle, esir 2. Tutuklanmış (NRS 366).

Eski Türkçede *tutġun* "esir, tutsak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "rehin, tutsak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "esir, tutsak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tutıḳ "Tutuk, örtülü" (KıpTS 285).

ET. *tutuk* Bulutlu (gökyüzü); suskun; felçli; kapalı (perdeler)." (EDPT 453).

Krg.-ø

Kzk. *tutıqpa* Kekeme, kekeç (KAZTTS 590).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tutuq* 1. Keke, kekeme 2. Felçli 3. *dlb*. Ünsüz (KTTRS 355).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tutuk* "bulutlu (gökyüzü); suskun; felçli; kapalı (perdeler)." biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tutuk, örtülü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde "kekeme, kekeç" açıklamasıyla yer alarak yakın anlama geçmiştir. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "felçli" ve dilbilgisi alanında terimleşerek "ünsüz" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tutmaç “1. Et suyuna atılan hamur parçaları 2. Bir tür tel şehriye çorbası” (KıpTS 285).

ET. *tutmaç* Unlu yiyecekler, makarna, noddle (EDPT 457).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *tutmaç* Makarna (KKTS 427).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tutmaç* “unlu yiyecekler, makarna, noddle” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “et suyuna atılan hamur parçaları; bir tür tel şehriye çorbası” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim Türkçesinde “makarna” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. tutuḳ “Örtü” (KıpTS 285).

ET. *tutuk* Bulutlu (gökyüzü); suskun; felçli; kapalı (perdeler).” (EDPT 453).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *totuḳ* Deriden yapılmış heybe (KMTS 360).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tutuq* 1. Keke, kekeme 2. Felçli 3. *dlb*. Ünsüz (KTTRS 355).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tutuk* “bulutlu (gökyüzü); suskun; felçli; kapalı (perdeler).” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “örtü” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde “deriden yapılmış heybe” açıklamasıyla yer alarak yakın anlama geçmiştir. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde örtmece yoluyla “kekeme; felçli”, dilbilgisi alanında da terimleşerek “ünsüz” anlamında genişlemiştir.

Kıp. tutuş II “Sürekli, devamlı” (KıpTS 285).

ET.-ø

Krg. *tutaş* Baştan-başa, aralıksız, arasız, hep, tamamiyle (KS 764).

Kzk. *tutas* Bir, beraber, bütün, tüm (KS 589).

Bşk. *totaş* 1. Bitişik, birleşik, aralıksız 2. Tüm 3. Dinmeyen, sürekli 4. Bir kez, bir defa (BŞKTS 627).

Kaz. Tat. *totaş* 1. Bitişik 2. Birleşik 3. Tüm, hep, aralıksız, fasılasız, mütemadiyen, durmadan 4. Dinmeyen, durmayan (KZTTTS 483).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *tutaş* Tüm, hep; baştan başa, aralıKS ız olarak; tamamen, büsbütün (KMKTS 343).

Krm. Tat. *tutaş* Aralıksız (KTTRS 355).

Krym.-ø

Kkp. *tutas* 1. Bütün, hepsi 2. Bir bölüm, bir parça, bir kısım (KKLPKTS 606).

Nog. *tutas* Sürekli, devamlı (NRS 366).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tutuş* II “sürekli, devamlı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde

"sürekli, devamlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tuyaḳlı "Toynaklı" (KıpTS 286).

ET. *tuyaġlıġ* Toynaklı, toynaklı hayvan (EDPT 569).

Krg. *tuyaktuu* 1. Toynaklı 2. *mec.* Erkek çocuğu olan, evlat sahibi (KTS2123).

Kzk. *tuyaqtı* 1. Toynağı olan, toynaklı 2. *mec.* Soyu, nesli devam eden (KAZTTS 591).

Bşk. *toyaḳlı* Toynaklı (Akyol, 2019, s. 524).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tuyaḳlı* Toynaklı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2083).

Krym.-ø

Kklpk. *tuyaqlı* Toynağı olan, toynaklı (hayvan) (KKLPKTS 608).

Nog. *tuyaklı* 1. Tırnaklı, tırnağı olan 2. Ayaklı, ayakları olan (NRS 367).

Eski Türkçede *tuyaġlıġ* "toynaklı, toynaklı hayvan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "toynaklı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "toynaklı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "erkek çocuğu olan, evlat sahibi", Kazak Türkçesinde "soyu, nesli devam eden" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tuzaḳ, ṭuzaḳ "Tuzak, ağ" (KıpTS 286).

ET. *tuzaḳ* Tuzak, kapan, ağ (EDPT 573).

Krg. *tuzak* 1. Herhangi bir tuzak (KS 768). 2. *mec*. Tuzak, birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için kurulan düzen, komplo (KTS 2125).

Kzk. *tuzaq* Tuzak (KAZTTS 584).

Bşk. *toźaḳ* 1. Av tuzağı, ağ 2. Hile, tuzak (BŞKTS 628).

Kaz. Tat. *tozaḳ* 1. İlmikli kapan 2. Tuzak, kapan (KZTTTS 485). 3. *mec*. Birine zarar vermek ya da onu yakalamak için başvurulan hileler (TTAS III, ss. 111-112 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 681).

Krçmlkr. *tuzak* Tuzak (KM II: 643 akt. Ceylan, 2022, s. 211).

Kmk. *tuzaq* Tuzak (KMKTS 345).

Krm. Tat. *tuzaq* Tuzak (KTTRS 355).

Krym. *tuzaq* Tuzak (KKTS 429).

Kkp.-ø

Nog. *tuzak* Tuzak (NRS 364).

Eski Türkçede *tuzaḳ* "tuzak, kapan, ağ" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tuzak, ağ" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "tuzak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "hile" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tuzluḳ II "Terbiyelemek için çorbaya atılan yoğurt" (KıpTS 286).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat..-ø

Krçmlkr. *tuzluḳ* 1. Tuzlanıp fıçılara konularak kışa saklanan yoğurt 2. Salamura (KMTS 365).

Kmk. *tuzluq* Sarımsaklı baharat (KMKTS 345).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *duzlıq* “Gürtik” veya “doğrama”nın üzerine dökmek için kazandan alınan yağ ile soğan karışımı yiyecek; yağlı çorbada öldürülen piyaz (KKLPKTS 128).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tuzluḳ* II “terbiyelemek için çorbaya atılan yoğurt” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde “tuzlanıp fıçılara konularak kışa saklanan yoğurt” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelime Karaçay-Malkar Türkçesinde “salamura”, Kumuk Türkçesinde “sarımsaklı baharat”, Karakalpak Türkçesinde “alınan yağ ile soğan karışımı yiyecek; yağlı çorbada öldürülen piyaz” açıklamalarıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. tüf “Bir ünlem” (KıpTS 286).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *tüv* 1. Beğenmeme, memnuniyetsizlik, kızgınlık ifade eden bir tür ünlem, tüh 2. “Ta” anlamında işaret zamiri (KAZTTS 599).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tü* (ünlem). Tuh! pöf! (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2085).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tüf* “bir ünlem” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde “(ünlem). tuh! pöf!” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tüg “Tüy, kıl” (KıpTS 286).

ET. *tüg* Tüy, kıl (EDPT 476).

Krg. *tük* 1. Tüy (tendeki), ince tüy 2 (menfi cümlede). aslâ… hiçbir veçhile, hiçbir zaman (KS 769). 3. Tüy, bazı bitki ve meyvelerle bazı dokumalar üzerinde görülen incei kısa, yumuşak ve sıkıntılar. 4. *mec.* Hayvan 5. Hav, kadife, çuha, yün vb.nin yüzeyindeki ince tüy, ülger 6. *mec*. Bitki 7. Hiç (KTS2128).

Kzk. *tük* 1. Tüy, kıl, yün 2. *mec*. Bitki tüyleri 2. Hiçbir şey (KAZTTS 594).

Bşk. *tök* 1. Tüy, kıl 2. Bitki dalındaki küçük filizler, yeni sürgünler 3. Büyük bohça, büyük çıkın (BŞKTS 629).

Kaz. Tat. *tök* Tüy, kıl, saç teli (KZTTTS 485).

Krçmlkr. *tük* 1. Tüy 2. Kıl 3. Yün 4. Kürk 5. Kuş tüyü (KMTS 365).

Kmk. *tük* 1. Saç, kıl 2. Tüy (KMKTS 345).

Krm. Tat. *tük* 1. Saç 2. Bir tutam saç 3. Tüy (KTTRS 355).

Krym. *tük* Tüy (KKTS 430).

Kkp. *tük* 1. İnsan veya hayvanların vücudunda olan küçük kıl, tüy. 2. *ağ.* Hiçbir şey (KKLPKTS 609).

Nog. *tük* 1. Saç, tüy kuşlarda tüy örtüsü 2. İnce tüy (NRS 369).

Eski Türkçede *tüg* "tüy, kıl" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tüy, kıl" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tüy, kıl" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak Türkçesinde "bitki tüyü", Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "hiçbir, hiçbirşey", Kırgız Türkçesinde "hayvan; hav, kadife, çuha, yün vb.nin yüzeyindeki ince tüy, ülger; bitki", Karaçay-Malkar Türkçesinde "yün; kürk", Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "kuş tüyü", Kırım-Tatar Türkçesinde "saç; bir tutam saç" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tügli, tüglü, tüklü "Tüylü" (KıpTS 286, 287).

ET. *tülüg* Tüylü, saçlı (EUES 771).

tüülüg Tüylü, kıllı (EUES 779).

Krg. *tüktüü* Tüylü, kıllı (KS 769).

Kzk. *tükti* 1. Tüylü, kıllı 2. Yünlü (KAZTTS 594).

Bşk. *töklö* 1. Tüylü, kıllı; yünlü 2. Varlıklı, servetli (BŞKTS 629).

Kaz. Tat. *töklĕ* Uzun saçlı, kıllı, tüy kaplı (KZTTTS 485).

Krçmlkr. *tüklü* Tüylü, kıllı, yünlü (KMTS 365).

Kmk. *tüklü* 1. Kıllı; saçlı 2. Tüylü (KMKTS 345).

Krm. Tat. *tüklü* 1. Kıllı 2. Tüylü (KTTRS 356).

Krym. *tükli, tüklü, tüylü* Tüylü (KKTS 430).

Kkp. *tükli* Tüylü, yüyü çok, kıllı (KKLPKTS 609).

Nog. *tükli* 1. Saçlı, tüylü, kıllı 2. Narin tüylü (NRS 370).

Eski Türkçede *tülüg, tüülüg* II "tüylü, saçlı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tüylü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "saçlı, tüylü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "yünlü", Başkurt Türkçesinde "varlıklı, zengin" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tügsiz, tüksüz "Tüysüz, saçsız" (KıpTS 287).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *tüksiz* Tüysüz (Oba, 2019, s. 599).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *töksĕz* Tüysüz (TTS 325).

Krçmlkr. *tüksüz* Dazlak (KMTS 365).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tüksüz* Tüysüz; tüyü olmayan; kılsız (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2088).

Krym.-ø

Kkp. *tüksiz* Tüyü olmayan, tüysüz (KKLPKTS 609).

Nog. *tüksiz* 1. Tüysüz 2. Pürüzsüz, temiz, tüysüz (NRS 370).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tügsiz, tüksüz* "tüysüz, saçsız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "tüysüz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tükrük, tükürük, tüvrük "Tükürük" (KıpTS 287, 288).

ET.-ø

Krg. *tükürük* Tükürük (KS 770).

Kzk. *tükirik* Tükürük (KAZTTS 594).

Bşk. *tökörök* Tükürük (BŞKTS 630).

Kaz. Tat. *tökĕrĕk* Tükürük (KZTTTS 485).

Krçmlkr. *tükürük* Tükürük (KMTS 366).

Kmk. *tükürük* 1. Salya 2. Tükürük (KMKTS 345).

Krm. Tat. *tükürik* Tükürük (KTTRS 356).

Krym. *tükürük* Tükürük (KKTS 430).

Kkp. *tükirik, tüpirik* 1. Tükürük bezlerinin salgıladığı, yiyecekleri çiğnemede yardımcı olan sıvı. 2. Tükürük bezlerinin salgıladığı sıvının tükürülen kısmı, tükürük (KKLPKTS 609).

Nog. *tükirik* 1. Tükürük 2. Ağız suyu, salya (NRS 369).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tükrük, tükürük, tüvrük* "tükürük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tükürük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk ve Nogay Türkçesinde "salya" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tümen "1. On bin; **Dümen** On bin 2. Binlerce, pek çok" (KıpTS 287).

ET. *tümen* On bin (EDPT 507).

Krg. *tümön* Hesapsız, gayet çok, on bin (KS 770).

Kzk. *tümen* Tümen (KAZTTS 595).

Bşk. tömen Binbaşı (BŞKTS 630).

Kaz. Tat. *tömen* 1. On bin 2. Çok fazla 3. Tümen, onbinlik ordu 4. Kendisine bağlı yüz köyü olan şehir 5. XVIII. Yüzyılda Temnikov şehrinden Başkurdistan givi yerlere giden Mişer Tatarlarının bir kısmı (KZTTTS 486). 6. is. On bin kişilik asker vermesi gereken bölge (TTAS III, s. 250 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 309).

Krçmlkr. *tümen* 1. On bin 2. On ruble (KMTS 366).

Kmk. *tümen* On rublelik (KMKTS 345).

Krm. Tat. *tümen* 1. *tar.* Bin 2. *tar.* Tümen; fırka (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2089).

Krym. *tümen* Tümen, on bin (KKTS 431). 1. On bin 2. Çok fazla 3. Tümen 4 (orduda). tümen 5. Yüz köyün bulunduğu şehir bölgesi (KKTS 431).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *tümen* "on bin" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "on bin; binlerce, pek çok" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "tümen, on bin" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamınını, Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "çok fazla" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "binbaşı", Kazan-Tatar Türkçesinde "kendisine bağlı yüz köyü olan şehir; XVIII. yüzyılda Temnikov şehrinden Başkurdistan gibi yerlere giden Mişer Tatarlarının bir kısmı; on bin kişilik asker vermesi gereken bölge", Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde "on ruble", Karayim Türkçesinde "yüz köyün bulunduğu şehir bölgesi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. tünlük, tüŋlük "Pencere, kafes" (KıpTS 287).

ET. *tüŋlük* Çadırın tepesinde bulunan duman deliği; pencere (EDPT 520).

Krg. *tündük* 1. Gecelik, bir gece müddet 2. Şimali 3. Obanın,uuk (obanın kubbesinin sırıkları).'ların üst uçlarıyla tutulan, yukarıdaki ahşap dairesi 4. Dizilmiş boncuklarıyla birlikte sicim uzunluğu ölçüsü 5. Tekerlek ispiti (KS 770). 6. Kırgız

çadırının tepesine örtülen keçe örtü. 7. *hlk.* Misafirlere verilen akşam yemeği (KTS 2131).

Kzk. *tünlik* Keçeden çadırın en üstünde, duman çıkacak yerinde bulunan ve rüzgâra göre dumanı ayarlayan keçe parçası (KAZS 281).

Bşk. *tönlök* Evi, çadırı havalandırmak, ışıklandırmak için duvara ya da çatıya açılan delik (BŞKTS 631).

Kaz. Tat. *töŋlĕk* 1. Bir gecelik, bir gece için 2. Gececi, gece çalışan 3. Bacasız evlerde veya köy hamamında dumanın çıkması için bırakılan delik 4. Semaverin duman çıkan gözü 5. Duman deliğine tıkmak için yapılan tapa (KZTTTS 486).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *tüŋülük* Baca (duman için) (KMKTS 346).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *tüŋlik* Kara çadırın "şaŋaraq"ının (tepedeki delik kısım). üstüne örtülen, dört köşesinde bağlanacak ipi olan keçe veya başka şeylerden yapılmış örtü (KKLPKTS 609).

Nog.-ø

Eski Türkçede *tüŋlük* "çadırın tepesinde bulunan duman deliği; pencere" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "pencere, kafes" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "pencere, delik, baca" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Karakalpak Türkçesinde "çadırın üstüne örtülen örtü", yine Kırgız Türkçesinde "gecelik, bir gece müddet; şimali; obanın,uuk (obanın kubbesinin sırıkları).'ların üst uçlarıyla tutulan, yukarıdaki ahşap dairesi; dizilmiş boncuklarıyla birlikte sicim uzunluğu ölçüsü; tekerlek ispiti*;* misafirlere verilen akşam yemeği", Kazan-Tatar Türkçesinde "bir gecelik, bir gece için; gececi, gece çalışan; semaverin duman çıkan gözü; duman deliğine tıkmak için yapılan tapa" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. tüpe "Başın tepesi" (KıpTS 287).

ET. *töpö* Tepe (EDPT 436).

Krg. *töbö* 1. Tepe 2. Zirve 3. Kalpağın tepesi (KS 753). 4. Yukarı gök (KTS 2087).

Kzk. *töbe* 1. Tepe 2. Başın üst kısmı, tepesi (KAZTTS 577).

Bşk. *tübe* 1. Başın üst kısmı, tepe 2. Dağın tepesi, zirvesi, en üst noktası 3. Bina, ev çatısı 4. Kabilenin, boyun daha küçük bir grubu, aile 5. Ailenin yaşadığı, sahip olduğu yer 6. Yaşlı kadınların baş örtüsü altından giydikleri baş giyimi (BŞKTS 649).

Kaz. Tat. *tübe* 1. Ev gibi yapıların çatısı, tepesi 2. Başın üst kısmı, tepe 3. Herhangi bir şeyin üstü 4. Uç nokta 5. En dip nokta 6. Tepecik (KZTTTS 504). 6.1. Küçük yükselti, yükseltili yer. 6.2. sf. yükselti, höyük. 7. mat. bk. poçmak tübesĕ[53]. 8. ağ. bk. oçırma[54]. 9. Başın üstü, yukarısı (TTAS III, s. 281 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 325).

Krçmlkr. *töppe* Tepe, zirve, doruk (KMTS 361).

Krçmlkr. *töbe* 1. Tepe 2. Yığın, küme (KMTS 360).

Kmk. *töbe* 1. Tepe; tümsek; kurgan, höyük 2. Yığın, küme 3. Tepe, doruk, zirve 4. Tepe (kafanın) (KMKTS 340).

Krm. Tat. *töpe* 1. Tepe (KTTRS 351). 2. Zirve; doruk; uclu ~ *coğ.* Zirve. 3. Bir şeyin üstü 4. *mat.* Köşe. 5. *anat.* Tepe (Başın üst, kafatasının iki kulak arasında kalan bölümü). 6 (konuşmada). Üst; çatı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2055).

Krym. *töbe, töpe* 1. Çatı 2. Tepe 3. Tepe, zirve (KKTS 423).

Kkp. *töbe* 1. Tepe, Yüksekçe yer 2. Başın en üst kısmı, tepe 3. Evin çatısı, dam 4. Bir şeyin en üst yeri (KKLPKTS 600).

Nog. *töbe* 1. Tepe, kurgan, höyük 2. Yukarı, Yükseklik, yukarıda 3. *mat.* Açının tepe kısmı 4. *anat.* Bıngıldak 5. Dam, çatı örtüsü (NRS 359).

---

53 "poçmak tübesĕ mat. Üçgeni oluşturan iki doğrunun kesiştiği nokta (TTAS II, s. 536 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 325).

54 "oçırma bk. çorma Kelime "tavan arası" anlamına gelmektedir (TTAS II, s. 489 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 325).

Eski Türkçede *töpö* “tepe” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “başın tepesi” anlamındadır. Kelime Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak, Nogay Türkçesinde “başın tepesi, bıngıldak” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “tepe”, Kırgız, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde “tepe, zirve, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde “çatı”, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim Türkçesinde “yığın-küme”, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Nogay Türkçesinde matematik alanında terimleşerek “köşe, açının tepe kısmı”, Kırgız Türkçesinde “kalpağın tepesi; yukarı gök”, Başkurt Türkçesinde “dağın tepesi, zirvesi, en üst noktası; kabilenin, boyun daha küçük bir grubu, aile; ailenin yaşadığı, sahip olduğu yer; yaşlı kadınların baş örtüsü altından giydikleri baş giyimi”, Kazan-Tatar Türkçesinde “herhangi bir şeyin üstü; uç nokta; en dip nokta; tepecik; küçük yükselti, yükseltili yer; yükselti, höyük, tavan arası” anlamında, Nogay Türkçesinde “yukarı, yükseklik, yukarıda” anlamında genişlemiştir.

Kıp. türk “Türk” (KıpTS 287).

ET. *türk* Türk (EUES 775).

Krg. *türk* Türk (TKrS 891).

Kzk. *türik* Türk (KAZTTS 537).

Bşk. *török* Türk (Akyol, 2019, s. 527).

Kaz. Tat. *törĕk* 1. Türk (KZTTTS 488). 2. Türkiye’de yaşayan, Türkçe konuşan halkın adı ve bu halkın bir bireyi. 3. *esk.* Türk halklarının önceki genel adı. 4. *sf.* Bazı botanik terimlerinin bir bileşeni olarak kullanılır (TTAS III, s. 260 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 863).

Krçmlkr. *türk* Türkiye, Anadolu (KMTS 366).

Kmk. *türk* Türk (KMKTS 346).

Krm. Tat. *türk* Türk (KTTRS 356).

Krym. *türk* Türk (KKTS 431).

Kkp. *türkler* Türkiye’de yaşayan Türk halkı, Türkler (KKLPKTS 610).

Nog. *türk* Türk (NRS 371).

Eski Türkçede *türk* Türk "Türk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "Türk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "Türk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "Türkiye'de yaşayan, Türkçe konuşan halkın adı ve bu halkın bir bireyi; Türk halklarının önceki genel adı; bazı botanik terimlerinin bir bileşeni olarak kullanılma", Karaçay-Malkar Türkçesinde "Türkiye, Anadolu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. türkmen "Türkmen, Türkmen kavmi" (KıpTS 288).

ET. *türkmen* Türkmen (DTS 599).

Krg.-ø

Kzk. *türkimen* Türkmen (TTKAZTS 537).

Bşk. *törökmen* Türkmen (Akyol, 2019, s. 527).

Kaz. Tat. *törökmen* Türkmen (TTS 324).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *türkmen* Türkmen (KTTRS 356).

Krym.-ø

Kkp. *türkmenler* Türkmenistan'da yaşayan Türkmen halkı (KKLPKTS 610).

Nog.-ø

Eski Türkçede *türkmen* "Türkmen" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "Türkmen, Türkmen kavmi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "Türkmen" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tütünsiz "Tütünsüz" (KıpTS 288).

ET. *tütünsüz* Tütünsüz (EDPT 458).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *tötönhöz* 1. Dumansız, issiz 2. Buharsız (BŞKTS 635).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *tütünsiz* Dumansız (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2102).

Krym.-ø

Kkp. *tütinsiz* Dumanı olmayan, dumanı tütmeyen, dumansız (KKLPKTS 613).

Nog.-ø

Eski Türkçede *tütünsüz* "tütünsüz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tütünsüz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "dumansız, tütünsüz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. tüzülük "Eşitlik" (KıpTS 289).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. ø

Krçmlkr. *tüzlük* Doğruluk, adalet (KMTS 368).

Kmk. *tüzlük* 1. Gerçek, hakikat, doğru 2. Haklılık, doğruluk, adil oluş 3. Ova, yazı, düzlük (KMKTS 348).

Krm. Tat. *tüzlük* Düzlük (KTTRS 357).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *tüzlik* 1. Düzlük, düz alan (nesne için). 2. Ova, düz toprak parçası; ***keŋ tüzlik*** geniş ova; 3. *mec.* Adalet, hak (NRS 368).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *tüzülük* "eşitlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "adalet, hak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "düzlük" anlamında genişlemiştir.

Kıp. uç "1.Uç, uç taraf; *üç* II uç, taraf 2. Sınır 3. Taraf, yan" (KıpTS 291, 297).

ET. *uç* son; kenar (EDPT 17).

Krg. *uç* 1. Uç, sivri uç (KS 778). 2. Uç, bir uzaklığın son noktası 3. Ucu, bir şeyin başı, tepesi (KTS2151).

Kzk. *uş* Uç (KAZTTS 623).

Bşk. *os* 1. Uç 2. Taşra 3. Taraf (BŞKTS 451).

Kaz. Tat. *oç* 1. Uç 2. Merkezden uzak şehir, taşra 3. Taraf 4. Baş, başlangıç (KZTTTS 363).

Krçmlkr. *uç* Uç (KMTS 369).

Kmk. *uç* Uç, sivri uç (KMKTS 351).

Krm. Tat. *uc, uşç* Uç (KTTRS 359), (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2142).

Krym. *uc, uç* Uç (KKTS 435).

Kkp. *uş* Bir şeyin son sınırı, bittiği yer, uç (KKLPKTS 624).

Nog. *uş* 1. Uç, son, had; 2. Tepe, baş (NRS 385).

Eski Türkçede *uç* "son; kenar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "uç, taraf; sınır; taraf, yan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "uç", Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı "taraf" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "sınır" ise kullanılmayarak daralmıştır. Anlam

dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “taşra; taraf”, Kırgız ve Nogay Türkçesinde “tepe, baş”, Kazan-Tatar Türkçesinde “baş, başlangıç” anlamında genişlemiştir.

Kıp. uça “1. Sırt, arka 2. Oturak yeri, kıç 3. Uca kemiği, kuyruk sokumu kemiği” (KıpTS 291).

ET. *uça* Arka, sırt, sağrı (EDPT 20).

Krg. *uça* 1. Kuyruk sokumu kemiği 2. Arka kısmı (paltonun, ceketin) (KS 779).

Kzk. *uşa* 1. Sağrı 2. Kesilen hayvanın yenilebilecek kısımlarının tümü (KAZTTS 623).

Bşk. *osa* Kıç, yan, kaba et (BŞKTS 451).

Kaz. Tat. *oça* Kıç, yan (KZTTTS 363).

Krçmlkr. *uça* 1. Gövde, derisi yüzülmüş ve işi boşaltılmış hayvan gövdesi, karkas et 2. Tamamen kızarmış koyun gövdesi (KMTS 369).

Kmk. *uça* Kuyruk sokumu (KMKTS 275).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *uça* “arka, sırt, sağrı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “sırt, arka; oturak yeri, kıç; uca kemiği, kuyruk sokumu kemiği” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı “kıç”, Kırgız, Kazak, Kumuk Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı “uca kemiği, kuyruk sokumu kemiği” açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “arka kısmı (paltonun, ceketin).”, Kazak Türkçesinde “kesilen hayvanın yenilebilecek kısımlarının tümü”, Karaçay-Malkar Türkçesinde “gövde, derisi yüzülmüş ve işi boşaltılmış hayvan gövdesi, karkas et; tamamen kızarmış koyun gövdesi” anlamında genişlemiştir.

Kıp. uçḳun “Kıvılcım” (KıpTS 291).

ET. *uçun* Kıvılcım (EUES 783).

Krg. *uçkun* 1. Kıvılcım 2. Hububat savururken bir yana uçan çörçöp (KTS 779). 3. *mec.* Herhangi bir şeyin hayali, zihinde oluşan görüntüsü (KTS 2152).

Kzk. *uşqın* 1. Uçkun, kıvılcım 2. *mec.* Bir şeyin nişanı, işareti, belirtisi (KAZTTS 624).

Bşk. *osḳon* 1. Kıvılcım, çakım, şerare; şule 2. Atik, çevik (BŞKTS 452).

Kaz. Tat. *oçḳın* 1. Kıvılcım 2. Bir varlığın oluşma işareti 3. Etki, iz (KZTTTS 364). 4. *mec.* Bir şeyin ışıldayıp parlayan parçacığı, ışıldayıp parlayan nokta, ışıltı. 5. *mec.* Bir şeyin (icat, yetenek, canlılık vb.). oluşma işareti. 6. Bir şeyin yansıması, tesiri. 7. Bir hissi bildirme işareti. 9. *mec*. İstekli, hevesli, çok zeki, çevik kişi hakkında (TTAS II, s. 484 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 249).

Krçmlkr. *uçhoduk, uçhum,uçhuruḳ, uçhun* I "Kıvılcım" (KMTS 369).

Kmk. *uçğun* Kıvılcım (KMKTS 351).

Krm. Tat. *uçqun* Kıvılcım (KTTRS 359).

Krym. *uçqın, uçqun* Kıvılcım, uçkun (KKTS 435).

Kkp. *uşqın* 1. Ateşin kıvılcımı 2. *ağ.* Nişan, alamet, belirti (KKLPKTS 625).

Nog. *uşkın* Kıvılcım (NRS 385).

Eski Türkçede *uçun* "kıvılcım" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kıvılcım" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kıvılcım" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Karakalpak Türkçesinde "bir şeyin nişanı, işareti, belirtisi", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "çevik, atik", Kırgız Türkçesinde "herhangi bir şeyin hayali, zihinde oluşan görüntüsü", Kazan-Tatar Türkçesinde "bir varlığın oluşma işareti; bir şeyin ışıldayıp parlayan parçacığı, ışıldayıp parlayan nokta, ışıltı; bir şeyin (icat, yetenek, canlılık vb.). oluşma işareti; bir şeyin yansıması, tesiri; bir hissi bildirme işareti" anlamında genişlemiştir.

Kıp. uçuẖ "Samanlı buğday, tınaz" (KıpTS 291).

ET. *uçuk* Saman (EDPT 22).

Krg.-ø

Kzk. *uşıq* 1. Saman, çöp 2. Dikişten sonra iğnenin üstünde kalan kısa ip (KAZTTS 624).

Bşk. *osoḳ* 1. İnanca göre, hastalık ya da fenalıktan kurtulmak için bir bez bebek veya başka şeyler yaparak "*Osok isen, uçup git, dağdan geliyorsan dağa git, taştan geliyorsan taşa git, nerden geliyorsan oraya git, bu biçarede ne işin var, yer altında evin var*" diyerek dışarıda bir yere fırlatırlar; kim bu bebek ya da nesneyi bulursa kötülük veya hastalık o kişiye geçer. 2. Tahılın ezilmesiyle çıkan un ya da kepek 3. Hafif, yeğni; içi boş, tatsız 4. Büyük ve hafif 5. Yerinde durmaz, ele avuca sığmaz, oynak (BŞKTS 453).

Kaz. Tat. *oçıḳ* Ekin savrulduğunda uçan kepek, başak vb (TTAS II, s. 488 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 813).

Krçmlkr. *uçuḳ* 1. Kabuk, tahıl kabuğu 2. Kaypak, güvenilmez (KMTS 369).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *uşıq* Tanenin pişmemiş olanı; olgunlaşmamış tane (tohum) (KKLPKTS 625).

Nog.-ø

Eski Türkçede *uçuk* "saman" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "samanlı buğday, tınaz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "saman, çöp, kepek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "dikişten sonra iğnenin üstünde kalan kısa ip", Başkurt Türkçesinde "inanışa göre insanı fenalık veya hastalıktan kurtaran bez bebekle oynanan oyun ve yerinde durmaz, hafif, yeğni; içi boş, tatsız; büyük ve hafif; yerinde durmaz, ele avuca sığmaz, oynak", Karaçay-Malkar Türkçesinde "kaypak, güvenilmez", Karakalpak Türkçesinde "tanenin pişmemiş olanı; olgunlaşmamış tane (tohum)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. uçuḳ “Sara hastalığı” (KıpTS 291).

ET.-ø

Krg. *uçuk* 1 (ısıtmadan). dudaklarda çıkan kabarıcıklar, uçuk (KS 779). 2. Akciğer hastalığı (KTS 2152).

Kzk. *uşıq* 1. Genellikle dudakta çıkan; korku, hastalık ve ruhsal bunalımlar sonucu beliren kabarcık, uçuk (KAZTTS 624).

Bşk. *osoḳ* 1. İnanca göre, hastalık ya da fenalıktan kurtulmak için bir bez bebek veya başka şeyler yaparak “*Osok isen, uçup git, dağdan geliyorsan dağa git, taştan geliyorsan taşa git, nerden geliyorsan oraya git, bu biçarede ne işin var, yer altında evin var*” diyerek dışarıda bir yere fırlatırlar; kim bu bebek ya da nesneyi bulursa kötülük veya hastalık o kişiye geçer. 2. Yerinde durmaz, ele avuca sığmaz, oynak (BŞKTS 453).

Kaz. Tat.- ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *uçuḳ* Uçuk (ateşli hastalıklar sonucu genellikle dudakta beliren kabarcık). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2112).

Krym.-ø

Kkp. *uşıq* (yemekten dolayı). Ağız çevresinde oluşan yara, uçuk (KKLPKTS 625).

Nog. *uşık* Yara, çıban, uçuk (NRS 385).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *uçuḳ* “sara hastalığı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “yara, çıban, uçuk” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “akciğer hastalığı”, Başkurt Türkçesinde “inanışa göre insanı fenalık veya hastalıktan kurtaran bez bebekle oynanan oyun ve yerinde durmaz, ele avuca sığmaz, oynak” anlamında genişlemiştir.

Kıp. uçurum “Uçurum, yar” (KıpTS 291).

ET. *uçrum* Tehlikeli, uçurumlu; uçurum (bir mağarada). uçurum (EUES 783).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *uçurum* Uçurum (KMKTS 351).

Krm. Tat. *uçurım* Uçurum (KTTRS 359).

Krym. *uçurum* Uçurum (KKTS 436).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *uçrum* "tehlikeli, uçurumlu; uçurum (bir mağarada). uçurum" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "uçurum" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "uçurum" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. uçuz I "1. Ucuz, değersiz 2. Ucuz, bol; **uşuz** Ucuz, bol 3. Kolay" (KıpTS 291, 294).

ET. *uçuz (ucuz).* Kolay, ucuz, değersiz, ucuz (EDPT 32).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *oshoź* Değeri düşük, ucuz (BŞKTS 452).

Kaz. Tat. *oçsız* 1. Ucuz (KZTTTS 364).

Krçmlkr. *uçuz* Değersiz, ucuz (KMTS 369).

Kmk. *uçuz* Ucuz; ucuza (KMKTS 351).

Krm. Tat. *ucuz, ucüz* Ucuz (KTTRS 359), (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2109).

Krym. *ucız, ucuz* Ucuz (KKTS 435).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *uçuz (ucuz).* "kolay, ucuz, değersiz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ucuz, değersiz; ucuz, bol; kolay" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "ucuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. uçuzlıḳ "Ucuzluk" (KıpTS 291).

ET. *uçuzluk (ucuzluk).* Ucuzluk (EDPT 32).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *uçuzluḳ* Alçaklık, iffetsizlik (KMTS 369).

Kmk. *uçuzluq* Ucuzluk (KMKTS 351).

Krm. Tat. *ucuzlıq* Ucuzluk (KTTRS 359).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *uçuzluk (ucuzluk).* "ucuzluk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ucuzluk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "ucuzluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "alçaklık, iffetsizlik" anlamıyla da genişlemiştir.

Kıp. uğurlayıcı "Hırsız" (KıpTS 291).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *urlavçu* Hırsız (KMTS 372).

Kmk. *urlawuç, uruçu* Hırsız, bir şeyi aşındıran adam (KMKTS 353,354).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *urlıqşı* Hırsız, çalan kişi (KKLPKTS 623).

Nog. *urlavşı* Hırsız (NRS 383).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *uğurlayıcı* "hırsız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "hırsız" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. uẖu, uḳu, uyḳı, uyḳu, uyuẖı, uyuẖu "Uyku" (KıpTS 291, 292, 296).

ET. *uyku, uḏık* Uyku (EDPT 271).

Krg. *uyku* Uyku (KS 790).

Kzk. *uyḳı* Uyku (TTKAZTS 543).

Bşk. *oyḳo* Uyku (BŞKTS 456).

yoḳo 1. Uyku (BŞKTS 736).

Kaz. Tat. *yoḳı* 1. Uyku 2. Sakinlik, hareketsizlik (KZTTTS 576). 3. *mec.* Kış günü doğanın durgunluğu. 4. *mec.* Ölüm (TTAS 2016, s. 686, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 361).

Krçmlkr. *cuku* Uyku (KMTS 135).

Kmk. *yuẖu* Uyku (KMKTS 401).

Krm. Tat. *yuqu* 1. Uyku (KTTRS 385). 2. *anat*. Bez (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2278).

Krym. *yuhı, yuḫu* Uyku (KKTS 485).

Kkp. *uyqı* 1. Uyku 2. *ağ.* Uyku halinin dışındaki hiçbir şeyden haberdar olmama hali (KKLPKTS 629).

Nog. *uykı* Uyku, rüya (NRS 381).

Eski Türkçede *uyku, uḏık* "uyku" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "uyku" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "uyku" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "sakinlik, hareketsizlik; kış günü doğanın durgunlığı; ölüm" ve Karakalpak Türkçesinde "uyku halinin dışındaki hiçbir şeyden haberdar olmama hali" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. ulaḳ II "Posta ulağı" (KıpTS 292).

ET. *ulaġ* Ulak, yük hayvanı (EDPT 136).

Krg.-ø

Kzk. *lav* Bir köyden bir köye yolcu taşıyan at arabası (KAZTTS 381).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ulaġ* "ulak, yük hayvanı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "posta ulağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece

Kazak Türkçesinde "bir köyden bir köye yolcu taşıyan at arabası" anlamında yakın anlama geçmiştir.

Kıp. ullu, ulu, uluġ "Büyük, ulu, yüce" (KıpTS 292).

ET. *uluġ* büyük, ulu, yüce; derin, geniş, önemli; güçlü, kuvvetli; aydınlık (parlamak); alt,; eski, yaşlı; yüksek; çok, olağanüstü; keskin (koku); kaba, kalın; en yüksek, yönetici, şef; müdür, komutan, başkan, kudretli; amir, üst; ululuk, yücelik, yükseklik; genişlik, genişleme (EDPT 136) (EUES 791).

Krg. *uluu* 1. Yüksek 2. Genel 3. Azami, en büyük (KS 783).

Kzk. *ulı* 1. Ulu, yüce, büyük 2. Bilge, düşünür (KAZTTS 619).

ulıq 1. Üst düzey yönetici 2. Ulu,büyük (KAZTTS 619).

Bşk. *olo* 1. Büyük, yüce, ulu, ali 2. İhtiyar, yaşlı 3. Hacmi, kütlesi büyük, iri (BŞKTS 448).

oluġ Yaşı büyük, ihtiyar, yaşlı (BŞKTS 449).

Kaz. Tat. *olı/olug* 1. Ulu, büyük (KZTTTS 365-366). 2. bk. böyĕk [55]. 3. bk. olı[56] (TTAS II, s. 467 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 250).

Krçmlkr. *ullu* Büyük (KMTS 370).

Kmk. *ullu* 1. Büyük, yüce, ulu 2. Büyük, iri 3. Büyük (KMKTS 352).

Krm. *ulu* Ulu (KTTRS 360).

Krym. *ulı, ulu, uluq* I Ulu (KKTS 437).

Kkp. *ullı* 1. Ulu, büyük, güçlü 2. Yüce, ulu, büyük 3. Önemli iş, büyük iş, faydalı iş (KKLPKTS 620).

Nog. *ullı* Ulu, büyük (NRS 382).

---

55 "böyĕk 1. Önemi yönünden üstün olan. 2. Dâhi." (TTAS I, s. 214 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 250).

56 "olı 1. Yaşça daha büyük olan, daha önce doğan. 2. Ulu, büyük kişi (yaşı, tecrübesi, kıdemi vb. yönlerden). 3. i. Büyük kişi, yaşlı kişi. 4. kon. Hacim, uzunluk, içerik yönünden benzerlerinden büyük olan. 5. Değerli, hürmetli. 6. Yetenekli, büyük. 7. *mec*. Üstün. 8. Önemli, faydası büyük olan; büyük övgüye, saygıya layık. 9. Önemli, çok ciddi. 10. Gücü, etkisi ile ayrılan; derin, güçlü, büyük." (TTAS II, ss. 467-468 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 250).

Eski Türkçede *uluġ* “büyük, ulu, yüce; derin, geniş, önemli; güçlü, kuvvetli; aydınlık (par- lamak); alt; eski, yaşlı; yüksek; çok, olağanüstü; keskin (koku); kaba, kalın; en yüksek, yönetici, şef; müdür, komutan, başkan, kudretli; amir, üst; ululuk, yücelik, yükseklik; genişlik, genişleme” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “büyük, ulu, yüce” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “büyük, ulu, yüce” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “on iki senelik hayvan devri takviminde beşinci yılın Çince adı; genel; azami, en büyük”, Kazak Türkçesinde “büyük, düşünür; üst düzey yönetici”, Başkurt Türkçesinde “ihtiyar, yaşlı”, Kazan-Tatar Türkçesinde “önemi yönünden üstün olan; dâhi; yaşça daha büyük olan, daha önce doğan; ulu, büyük kişi (yaşı, tecrübesi, kıdemi vb. yönlerden); büyük kişi, yaşlı kişi; hacim, uzunluk, içerik yönünden benzerlerinden büyük olan; değerli, hürmetli; yetenekli, büyük; üstün; önemli, faydası büyük olan; büyük övgüye, saygıya layık; önemli, çok ciddi; gücü, etkisi ile ayrılan; derin, güçlü, büyük”, Karakalpak Türkçesinde “önemli iş, büyük iş, faydalı iş; oğlu olan, oğul sahibi” anlamında genişlemiştir.

Kıp. uluġluġ, uluġluḳ, ululıḳ, ululuġ, ululuḳ “Büyüklük, yücelik” (KıpTS 292).

ET. *uluġluk* Büyüklük, yücelik, ululuk (EDPT 139).

Krg. *ulululuk* 1. Yaşça büyüklük 2. *mec*. Büyüklük, yücelik (KTS

Kzk. *ulıqtıq* 1. Hükümdar, yönetici olma 2. Ululuk, yücelik (KAZTTS 619).

ulılıq Ululuk, büyüklük, yücelik (KAZTTS 619).

Bşk. *ololoḳ* Yaşlılık; büyüklük, yücelik (BŞKTS 448).

Kaz. Tat. *olılık/oluglık* Büyüklük, üstünlük (TTAS II, s. 467 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 251).

olılık is. 1. Yaşça büyüklük. 2. *kon.* Büyüklük (hacimce). 3. Derece, itibar; hürmete, saygıya layıklık. 4 Hükümdar, yönetici olma. 5. Hayranlık, hürmet uyandıran güzel sıfat. 6. *mec.* Üstünlük, önem (TTAS II, ss. 468-469 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 251).

Krçmlkr. *ulluluḳ* Büyüklük (KMTS 370).

Kmk. *ullulуq* 1. Büyüklük; azamet, ululuk, heybet 2. Yaşça büyük olma durumu (KMKTS 352).

Krm. Tat. *ululıq* Ululuk (KTTRS 360).

Krym. *ululıq, ululuq* Büyüklük; görkem (KKTS 437).

Kkp. *ullılıq* 1. Ululuk, yücelik 2. Büyük oluş, büyüklük, irilik (KKLPKTS 620).

Nog.-ø

Eski Türkçede *uluġluk* "büyüklük, yücelik, ululuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "büyüklük, yücelik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "büyüklük, yücelik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde "yaşça büyüklük", Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "hükümdar, yönetici olma", Kazan-Tatar Türkçesinde "büyüklük (hacimce); derece, itibar; hürmete, saygıya layıklık; hayranlık, hürmet uyandıran güzel sıfat; üstünlük, önem" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ulus "Halk, millet" (KıpTS 293).

ET. *ulus, uluş* Memleket, devlet, şehir, köy (EDPT 151).

Krg. *ulus* 1. *tar*. Bölge, aymak, yer 2. Ulus, millet; *ulut* ulus, millet (KTS2158-2159).

Kzk. *ulıs* Ulus, millet (KAZTTS 619).

Bşk. *olos* Ulus, millet (BŞKTS 448).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ulus* (Kodeks Kumanikus). Kabile; kavim; soy (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2122).

Krym. *ulus* Ulus (KKTS 438).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ulus, uluş* "memleket, devlet, şehir, köy" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "halk, millet" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "ulus, millet, kabile" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "bölge, aymak, yer" anlamında genişlemiştir.

Kıp. umay "Kurtulma, kurtuluş" (KıpTS 293).

ET. *umay* Rahim, döl yatağı; Kadınları ve çocukları koruyan Tanrı(EDPT 164).

Krg. *umay* 1. Efsanevi bir kuştur, ki yuvasını havada yapar, hüma, phenix 2. Çocuklar hamisi olan efsanevi bir kadın (KS 783). 3. Plasenta (KTS 2160).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *uma* (mitoloji). Hüma kuşu (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2123).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *umay* "rahim, döl yatağı; Kadınları ve çocukları koruyan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "kurtulma, kurtuluş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesinde "efsanevi bir kuş, hüma kuşu" anlamı kazanmıştır.

Kıp. un "Un" (KıpTS 293).

ET. *un* Un (EDPT 166).

Krg. *un* Un (KS 783).

Kzk. *un* Un (KAZTTS 620).

Bşk. *on* Un (BŞKTS 449).

Kaz. Tat. *on* 1. Un 2. Un gibi ezilmiş, toz halinde (KZTTTS 366). 3. Genelde açlık dönemlerinde yemek ya da hayvan yemi için çeşitli meyvelerden, otlardan vb. hazırlanan şey (TTAS II, s. 470 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 251).

Krçmlkr. *un* Un (KMTS 371).

Kmk. *un* Un (KMKTS 353).

Krm. Tat. *un* Un (KTTRS 360).

Krym. *un* Un (KKTS 438).

Kkp. *un* Buğday vb. tahılların öğütülmüş hali, un (KKLPKTS 621).

Nog. *un* un (NRS 383).

Eski Türkçede *un* "un" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "un" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "un" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "un gibi ezilmiş, toz halinde; genelde açlık dönemlerinde yemek ya da hayvan yemi için çeşitli meyvelerden, otlardan vb. hazırlanan şey" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. ur "Tohum" (KıpTS 293).

ET.-ø

Krg. *uruk* 1. Tohum. 2. Cins. 3. Soy, kabile (KS 785).

Kzk. *urıq* Tohum (KAZS 292).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *urıq* 1. Her türlü canlıda ve insanlarda olan tohum, döl. 2. Yumuşak topraklarda biten, küçük yapraklı bodur bir bitki (KKLPKTS 622).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ur* "tohum" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesinde "tohum" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "yumuşak topraklarda biten, küçük yapraklı bodur bir bitki" anlamıyla da genişlemiştir.

Kıp. urluġ, urluķ "Tohumluk" (KıpTS 293).

ET. *urluk* Tohum (EDPT 229).

Krg. *uruk* 1. Tohum 2. Cins 3. Soy, kabile (KS 785). 4. Havyar, balık yumurtası 5. Meni, sperm (KTS2164).

Kzk. *urlıķ* Tohum (KTAS 700a akt. Oba, 2019, s. 614).

Bşk. *orloķ* Tohum (BŞKTS 450).

Kaz. Tat. *orlıķ* 1. Hububat tanesi 2. Tohum 3. Bir işin başlangıcı 4. Kaynak, sebep 5. Döl 6. Nesil (KZTTTS 367). 7. Bitkilerin dikmek, serpmek için belirlenen parçaları. 8. *fizy*. Erkeklerin cinsiyet bezlerinden çıkan sıvı, cinsiyet hücreleri. 9. *kon*. Kendir tohumu (TTAS II, ss. 476-477 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 253).

Krçmlkr. *urlıķ* Tohum (KMTS 372).

Kmk. *urluq* 1. Tohum, tohumluk 2. *biy.* Tohum 3. Nesil, soy 4. Akraba, hısım (KMKTS 354).

Krm. Tat. *urluq* Tohum (KTTRS 361).

Krym. *urlıq* Tohum; yavru (KKTS 439).

Kkp. *urıqlıq* 1. Tohumluk, döl olabilen. 2. "Urıq" denilen bitkinin yetiştiği yer, "urıq"lık (KKLPKTS 622).

Nog. *urlık* Çekirdek, tohum (NRS 383).

Eski Türkçede *urluk* "tohum" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "tohumluk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında

“tohumluk” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde “tohum”, Kırgız Türkçesinde “cins; havyar, balık yumurtası”, Kırgız, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde “nesil, soy”, Kazan-Tatar Türkçesinde “hububat tanesi; bir işin başlangıcı; kaynak, sebep; döl; bitkilerin dikmek, serpmek için belirlenen parçaları; kendir tohumu”, Karakalpak Türkçesinde “urıq” denilen bitkinin yetiştiği yer”, Kırgız, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde örtmece yoluyla “meni, sperm” anlamında genişlemiştir.

Kıp. uru IV “Kuyu” (KıpTS 293).

ET. *ur* II, *uur* Çukur (EUES 809).

Krg. *or* Çukur, hendek (KS 598).

Kzk. *or* 1. Derin, çukur, hendek 2. Siper 3. İri, büyük (KAZTTS 444).

Bşk. *oro* 1. Deri ile et arasında oluşan ve ağrı, sızı yapmayan belli büyüklükteki şişlik, ur 2. Çıkıntı, kabarıklık 3. Kuyu, çukur (BŞKTS 451).

Bşk. *ur* 1. Hendek, çukur 2. Siper (BŞKTS 660).

Kaz. Tat. *ur* 1. Düşmandan korunmak için açılan hendek ve siperlik, toprak tabya düzeni 2. Dik uçurumu olan ırmak 3. Derin çukur (KZTTTS 517).

Krçmlkr. *uru* 1. Kuyu, çukur 2. Hububat ya da patates saklamak için açılmış kuyu (KMTS 372).

Kmk. *or* Hendek, su yolu (KMKTS 215).

Krm. Tat. *uru* 1. Tahıl kuyusu 2. Mahzen (KTTRS 361).

Krym. *or* Oyuk (KKTS 316).

Kkp. *or* Kazılmış yer, çukur (KKLPKTS 428).

Nog. *or* Kanal, su yolu; hendek, çukur (NRS 249).

Eski Türkçede *ur* II, *uur* “çukur” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kuyu” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Kırım-Tatar Türkçesinde “kuyu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak

lehçelerinin tamamında "çukur", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "siper", Kazak Türkçesinde "iri, büyük", Kumuk ve Nogay Türkçesinde "su yolu", Kırım-Tatar Türkçesinde "mahzen" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. uruş, uruşu "Vuruşma, dövüşme, savaş" (KıpTS 294).

ET. *uruş* Kavga, dövüş, savaş (EDPT 239).

Krg. *uruş* 1. Dövüş, kavga 2. Muharebe, harp (KS 787). 3. Çarpma, tokuşma (KTS 2165).

Kzk. *urıs* 1. Savaş, harp, muharebe 2. Kavga, çekişme (KAZTTS 622).

Bşk. *oroş* Vuruş, kakış; savaş; kavga (BŞKTS 451).

Kaz. Tat. *orış* 1. Kavga, dövüşme, vuruşma (KZTTTS 367). 2. Hakaret, kötüleme sözleri (TTAS II, s. 479 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 253).

Krçmlkr. *uruş* Savaş, muharebe (KMTS 372).

Kmk. *uruş* 1. Savaş, muharebe; kavga, dövüş 2. Bozuşukluk, kavgalı olma; ağız kavgası; küfür, sövüş (KMKTS 355).

Krm. Tat. *uruş* Savaş (KTTRS 361).

Krym. *uruş* Savaş; kavga, gürültü (KKTS 440).

Kkp. *urıs* 1. Savaş, harp, cenk. 2. Kavga, dövüş (KKLPKTS 623).

Nog. *urıs* Kavga, dövüş, savaş (NRS 384).

Eski Türkçede *uruş* "kavga, dövüş, savaş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "vuruşma, dövüşme, savaş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "savaş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kavga, dövüş" anlamında genişlemiştir.

Kıp. us I, uş "Akıl, zeka" (KıpTS 294).

ET. *es* Akıl, hafıza (EDPT 240).

Krg. *es* Hafıza; akıl; şuur; muhayyile (KS 339, 340, 540).

Kzk. *es* Akıl, us, hafıza (KAZTTS 150).

Bşk. *iś* Hatır, zihin (BŞKTS 259).

Kaz. Tat. *is* Akıl, hafıza, zihin (KZTTTS 176).

Krçmlkr. *es* Akıl, hatıra, hafıza (KMTS 166).

Kmk. *es* 1. Hafıza, bellek 2. Akıl, zeka; şuur, bilinç (KMKTS 123).

Krm. Tat. *es* 1. Hafıza, hatır 2. Akıl, zihin (KTTTRS 111).

Krym. *us* Us, akıl (KKTS 440).

Kkp. *es* Akıl, düşünce, fikir (KKLPKTS 141).

Nog. *es* 1. Hafıza 2. Akıl, zeka; anlam (NRS 439-440).

Eski Türkçede *es* "akıl, hafıza" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "akıl, zeka" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "akıl, zihin" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. usaḳ "Kavak ağacı" (KıpTS 294).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *uśaḳ* Kavak ağacı, titrek kavak (BŞKTS 663).

Kaz. Tat. *usaḳ* Kavak ağacı, titrek kavak (KZTTTS 521).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *usaḳ* "kavak ağacı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kavak ağacı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. uslı, uşlu, ustlu "Akıllı, zeki" (KıpTS 294).

ET.-ø

Krg. *estüü* Aklı başında olan, makul, anlayışlı kimse (KS 341).

Kzk. *esti* 1. Akıllı, uslu 2. Bilge, düşünür (KAZTTS 152).

Bşk. *iślĕ* Aklı başı yerinde, aklı fikri iyi durumda olan, bunamamış (BŞKTS 262).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *esli* Akıllı (KMTS 166-167).

Kmk. *esli* 1. Yetişkin, yetişmiş; yaşını başını almış adam 2. Anlayışlı, zihni çevik, zeki, akıllı (KMKTS 124).

Krm. Tat. *esli* Yaşlı, ihtiyar; yetik, yetişkin, yetişmiş (KTTRS 112).

Krym. *esli* 1. Olgun, yetişkin 2. Yaşlı, yıllanmış (KKTS 166).

uslı, uslu Uslu, akıllı (KKTS 441).

Kkp. *esli* 1. Büyük, tecrübeli, aklı başında. 2. Akıllı, düşünceli, zeki (KKLPKTS 143).

Nog. *esli* 1. Yaşlı, yaş almış 2. Akıllı, düşünceli; zeki, bilgin (NRS 442).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *uslı, uşlu, ustlu* "akıllı, zeki" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "akıllı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde ise "yaşlı, yaş almış" anlamında genişlemiştir

Kıp. uşsız, ussuz "Akılsız" (KıpTS 294).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *essiz* 1. Unutkan 2. Dikkatsiz, dalgın; dikkatsizlikle, dalgın dalgın, dikkatsizce (KMKTS 124).

Krm. Tat. *essiz* Baygın (KTTRS 113).

Krym. *ussız* Akılsız (KKTS 441).

Kkp. *essiz* 1. Kendinden geçmiş, baygın. 2. Akılsız, ahmak, mecnun (KKLPKTS 143).

Nog. *essiz* 1. Düşüncesiz, akılsız 2. *mec.* Dikkatsiz, düşüncesiz (NRS 442).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *uṣsız, ussuz* "akılsız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "akılsız" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk ve Nogay Türkçesinde "dikkatsiz", Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "baygın" anlamında genişlemiştir.

Kıp. uşaḫ "Kırıntı" (KıpTS 294).

ET. *uşak, uvşak* Küçük, ufak (EDPT 259).

Krg. *uşak* 1. Ufak (iri olmayan) (KS 787). 2. Kırıntı, döküntü (KTS 2166).

Kzk. *usaq* 1. Ufak, küçük 2. Küçükbaş hayvan 3. Bozuk para (KAZTTS 622).

uvaḳ 1. Zaman, süre, vakit 2. Ufak, küçük, minik (KAZTTS 611).

Bşk. *vaḳ* Küçük, ufak (BŞKTS 679).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *uvak* Küçük, ufak (KMTS 373).

Krçmlkr. *uvaḳ* Küçük, ufak (KMTS 373).

Kmk. *uwaq* 1. Ufak, küçük 2. Küçük, ufak (ölçü veya değer bakımından). 3 (herhangi bir maddeye ait). parçacık, kırıntı, kırpıntı (KMKTS 356).

Krm. Tat. *uvaḳ* Ufak, küçük (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2146).

Krym. *ufaq* Ufak (KKTS 436).

Kkp. *usaq* Ufak, küçük (KKLPKTS 623).

Nog. *uvak* 1. *farklı anlamlarda,* Küçük, ufak 2. Gereksiz detaylara takılan, zor beğenen insan 3. Küçük miktarda, bozuk para 4. Ufak, kırıntı (NRS 377).

Eski Türkçede *uşak, uvşak* "küçük, ufak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kırıntı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "kırıntı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesine "ufak, küçük", Kazak ve Nogay Türkçesinde "bozuk para", Kumuk Türkçesinde "küçük, ufak (ölçü veya değer bakımından).", Kazak Türkçesinde "küçükbaş hayvan", Nogay Türkçesinde "gereksiz detaylara takılan, zor beğenen insan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. uşaḫçı, uşaḳçı, uyşaḫçı "Hain, iftiracı" (KıpTS 294, 296).

ET. *uşakçı* Dedikocu, hain (EDPT 259).

Krg. *uşakçı* Dedikoducu, iftiracı (KS 787).

Kzk. *ösekşi* Dedikoducu, gıybetçi, kovcu (KAZTTS 461).

Bşk. *oşaḳsı* İhbarcı, ispiyoncu, ispiyoncu (BŞKTS 454).

Kaz. Tat. *oşaḳçı* "elekçě[57]" (TTAS II, s. 490 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 813).

Krçmlkr. *uşakçı* Sohbetçi, sohbet etmeyi seven (KM II: 666 akt. Ceylan, 2022, s. 217).

Kmk.-ø

[57] Tat. "elekçě i. Birini gammazlayan, bu iş ile uğraşan." (TTAS III, s. 682 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 813).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *ösekşi, ösekşil* 1. Yalancı, iftiracı 2. Yalan söz yayan kişi, dedikoducu, gıybetçi (KKLPKTS 443).

Nog.-ø

Eski Türkçede *uşakçı* "dedikocu, hain" biçiminde yer alıp tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hain, iftiracı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "dedikoducu, iftiracı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. uşaḳ, uvaḳ "Küçük, ufak" (KıpTS 294, 295).

ET. *uşak, uvşak* Küçük, ufak (EDPT 259).

Krg. *uşak* 1. Ufak (iri olmayan) (KS 787). 2. Kırıntı, döküntü (KTS 2166).

Kzk. *usaq* 1. Ufak, küçük 2. Küçükbaş hayvan 3. Bozuk para (KAZTTS 622).

uvaḳ 1. Zaman, süre, vakit 2. Ufak, küçük, minik (KAZTTS 611).

Bşk. *vaḳ* Küçük, ufak (BŞKTS 679).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *uvaḳ* Küçük, ufak (KMTS 373).

Kmk. *uwaq* 1. Ufak, küçük 2. Küçük, ufak (ölçü veya değer bakımından). 3 (herhangi bir maddeye ait). parçacık, kırıntı, kırpıntı (KMKTS 356).

Krm. Tat. *uvaḳ* Ufak, küçük (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2146).

Krym. *ufaq* Ufak (KKTS 436).

Kkp. *usaq* Ufak, küçük (KKLPKTS 623).

Nog. *uvak* 1. *farklı anlamlarda,* Küçük, ufak 2. Gereksiz detaylara takılan, zor beğenen insan 2. Küçük miktarda, bozuk para 3. Ufak, kırıntı (NRS 377).

Eski Türkçede *uşak, uvşak* "küçük, ufak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "küçük, ufak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim,

Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “ufak, küçük” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kumuk ve Nogay Türkçesinde “ufak, kırıntı”, Kazak ve Nogay Türkçesinde “bozuk para”, Kumuk Türkçesinde “küçük, ufak (ölçü veya değer bakımından).”, Kazak Türkçesinde “küçükbaş hayvan”, Nogay Türkçesinde “gereksiz detaylara takılan, zor beğenen insan” anlamında genişlemiştir.

Kıp. uşḳu “Marangoz rendesi” (KıpTS 294).

ET. *üşgü* Matkap, delgi (EDPT 256).

Krg. *üşkü* Delik açmaya mahsus burgu; matkap (KS 798).

Kzk. *üski* Matkap, delgi (KAZTTS 634).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ışkı* Rende (KZTTTS 161).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ışqı* Işkı (KTTRS 136).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *ıskı* Rende, uzun rende (NRS 428).

Eski Türkçede *üşgü* “matkap, delgi” biçiminde yer alıp tarihî Kıpçak Türkçesinde de “marangoz rendesi” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde “matkap, delgi, rende” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. utuv “Kazanç, kâr, menfaat” (KıpTS 295).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *utuş, utuw* 1. Kazanç, kazanma; sayı, puan 2. Zafer, galibiyet (KMKTS 355).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *utuv* "kazanç, kâr, menfaat" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kumuk Türkçesinde "kazanç, kazanma" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu anlam ilişkisinden hareketle "zafer, galibiyet" anlamı kazanmıştır.

Kıp. uya "Yuva" (KıpTS 295).

ET. *uya* Yuva, kuş yuvası; çukur (EDPT 267).

Krg. *uya* 1. Yuva (KS 789). 2. Yuva, kuş yuvası 3. Güneşin battığı yer (KTS 2171).

Kzk. *uya* 1. Yuva 2. *mec.* Bir şeyib içine yerleştirildiği oyuk, yuva 3. *mec.* İnsanın kendi evi, doğduğu yer, yuva (KAZTTS 625).

Bşk. *oya* 1. Yuva (hayvanlar için). 2. Bitki dikmek için açılan çukur 3. Bir kökte birleştirilen sözler grubu (gramer için) (BŞKTS 455).

Kaz. Tat. *oya* 1. Hayvan yuvası 2. Yaşama yeri, ev, yurt 3. Gizlice toplanılan yer (kanun dışı örgüt yuvası vs.). 4. Düşmanın yerleştiği yer, düşman merkezi (KZTTTS 368). 5. *mec*. İş-hizmet yeri hakkında. 6. Birinin ya da bir şeylerin çok toplandığı, yaşadığı, yetiştiği yer. 7. Bir çevrede toplanıp birleşen bitkiler topluluğu. 8. *dil b*. Bir kökene ya da eş anlama dair sözler topluluğu. 9. Bir şeyi yerleştirmek, koymak, hareketlendirmek için özel yapılan oyuntu, delik vb. 10. Bir şeyin içe batıp çukurlaşan

yeri. 11. *ağ.* Bitkinin tohumunu toprağa saçmak, fidesini yerleştirmek için çukurlaştırılan yer; bitki etrafında böyle çukurlaşan yer. 12. Savaş meydanında: Gizli atış noktaları, makinalı tüfeklerin yerleştiği yer. 13. Bir şeyin kaynağı, genişçe yayıldığı, hüküm sürdüğü yer (TTAS II, ss. 490-491 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 254).

Krçmlkr. *uya* Yuva (KMTS 374).

Kmk. *uya* Yuva; in (KMKTS 356).

Krm. Tat. *uya, yuva* Yuva (KTTRS 386), (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2148).

Krym. *uya* Yuva (KKTS 443).

Kkp. *uya* 1. Yuva, ev 2. Topluluk evi, merkez, ocak 3. Tohum ekmek için açılan çukur. 4. İnsanların toplanıp görüştüğü yer, mekan. 5. Bir şeyin ortaya çıktığı ilk yer, menşe. 6. Gram. Aynı kökten yapılmış kelimeler topluluğu, kökteş kelimeler ailesi (KKLPKTS 627).

Nog. *uya* 1. Mağara, yuva, in, barınak 2. Oyuk, çukur (NRS 386).

Eski Türkçede *uya* "yuva, kuş yuvası; çukur" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yuva" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yuva, ev" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "kuş yuvası, güneşin battığı yer", Kazak Türkçesinde "insanın kendi evi, doğduğu yer, yuva", Kazak, Başkurt, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "oyuk, yuva, çukur", Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde dilbilgisi alanında terimleşerek "aynı kökten yapılmış kelimeler topluluğu, kökteş kelimeler ailesi", Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "bir şeyin ortaya çıktığı ilk yer, menşei", Kazan-Tatar Türkçesinde "gizlice toplanılan yer (kanun dışı örgüt yuvası vs.); düşmanın yerleştiği yer, düşman merkezi; iş-hizmet yeri hakkında; birinin ya da bir şeylerin çok toplandığı, yaşadığı, yetiştiği yer; bir çevrede toplanıp birleşen bitkiler topluluğu; bir şeyi yerleştirmek, koymak, hareketlendirmek için özel yapılan oyuntu, delik vb.; bir şeyin içe batıp çukurlaşan yeri; bitkinin tohumunu toprağa saçmak, fidesini yerleştirmek için çukurlaştırılan yer; bitki etrafında böyle çukurlaşan yer; savaş meydanında: gizli atış noktaları, makinalı tüfeklerin

yerleştiği yer; bir şeyin kaynağı, genişçe yayıldığı, hüküm sürdüğü yer" anlamında genişlemiştir.

Kıp. uyanıḳ, uyanuḳ "Uyanık" (KıpTS 295).

ET. *oḏuġ, oḏoġ* Uyanık (EDPT 47).

Krg. *oygoo* Uyumayan, uyanık bulunan (KS 604).

Kzk. *oyav* 1. Uyanık, ayık 2. *mec.* Sezgi gücü yüksek, çok anlayışlı ve sezgili (kimse), arif (KAZTTS 450).

Bşk. *uyav* 1. Uyuklamayan, uyanık, uykusuz 2. Zeki, sezgisi güçlü (BŞKTS 665).

Kaz. Tat. *uyav* 1. Uyuklamayan, uyanık, uykusuz 2. Zeki, sezgisi güçlü (KZTTTS 524).

Krçmlkr. *uyav* Dikkatli, uyanık (KMTS 374).

Kmk. *uyaw* Uyumamış, uyanık (olan veya bulunan) (KMKTS 357).

Krm. Tat. *uyanıḳ* Uyanık (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2148).

Krym. *oyuv* Uyanık (KKTS 320).

Kkp. *oyaw* Uyanık, uyumadan yatan (KKLPKTS 433).

Nog.-ø

Eski Türkçede *oḏuġ, oḏoġ* "uyanık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "uyanık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "uyanık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "zeki, sezgisi güçlü" anlamında genişlemiştir.

Kıp. uyat "Utanma, hayâ" (KıpTS 295).

ET. *uyat* Utanma, haya, edep (EDPT 268).

Krg. *uyat* Ayıp, utanç verici (KTS 2172).

Kzk. *uyat* Ayıp, ar, namus (KAZTTS 625).

Bşk. *oyat* Utanma, sıkılma, çekinme (BŞKTS 456).

Kaz. Tat. *oyat* 1. Utanç, utanma 2. Ayıp 3. Edepsiz, çirkin 4. Pek kötü (KZTTTS 368). 5. Horluk, küçümseme. 6. *sf.* Ayıplı, edepsiz. 7. Uygunsuz, zor (TTAS II, s. 492 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 254).

Krçmlkr. *uyat* Ayıp, utanç, utanma (KMTS 374).

Kmk. *uyat* 1. Utanç, utanma, yüz, ar, haya, hicap, sıkılma 2. Vicdan, insaf (KMKTS 357).

Krm. Tat. *uyat* Utanç; yüzkarası; rezalet (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2149).

Krym. *uyat* Utanç (KKTS 443).

Kkp. *uyat* Ar, namus, edep; ayıp (KKLPKTS 628).

Nog. *uyat* Hayâ, utanma, mahcubiyet; utanılacak durum.; utanç verici, aşağılayıcı (NRS 386).

Eski Türkçede *uyat* "utanma, haya, edep" biçiminde yer alıp tarihî Kıpçak Türkçesinde de "uyanık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "uyanık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "ayıp ;edepsiz, çirkin; pek kötü; horluk, küçümseme; ayıplı, edepsiz; uygunsuz, zor" anlamında genişlemiştir.

Kıp. uyatlıġ, uyatlıḳ, uyatluġ "İnsanın gösterilmesi ayıp olan yeri, avret yeri (KıpTS 295).

ET. *ıyatlıg, uyatlıġ* Utangaç, çekinen (EUES 810).

Krg. *uyattuu* 1. Vicdanlı, utanan 2. Muhterem (harfiyen: kendisinden utanılan kimse) (KS 790). 3. Saygın, hürmet edilesi (KTS 2172).

Kzk. *uyattı* Mahcup olmak, yüzü kızarmak (KAZTTS 625).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *uyatlıḳ* Mahrem yer (KMTS 374).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *uyatlık* Ayıp, utanç, rezillik (NRS 386).

Eski Türkçede *ıyatlıg, uyatlıġ* "utangaç, çekinen" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "insanın gösterilmesi ayıp olan yeri, avret yeri" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde "mahrem yer" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "vicdanlı, utanan" açıklamasıyla Eski Türkçedeki arkaik anlamını korurken Kazak Türkçesinde "mahcup olmak, yüzü kızarmak", Nogay Türkçesinde "ayıp, utanç, rezillik" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. uyḳusuzluḳ "Uykusuzluk" (KıpTS 296).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *uyḳısızdıḳ* Uykusuzluk (TTKAZTS 543).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *yoḳısızlıḳ* 1. Az, kötü uyuma ya da hiç uyumama hâli. 2. Sürekli yaşanan, hastalığa dönüşen uyuyamama hâli (TTAS I, s. 452 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 834).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yuḳusızlıḳ* Uykusuzluk (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2279).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *uykısızlık* Uykusuzluk (NRS 381).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *uyḳusuzluḳ* "uykusuzluk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak,

Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "uykusuzluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. uyşaḫ "İftira, hakaret" (KıpTS 296).

ET.-ø

Krg. *uşak* 1. Ufak (iri olmayan). 2. Dedikodu, laf, lakırdı; iftira (KS 787). III. Kırıntı, döküntü (KTS 2166).

Kzk. *ösek* Gıybet, dedikodu, fitne fesat (KAZTTS 461).

Bşk. *oşaḳ* Açıkça suçlama, ihbar, jurnal (BŞKTS 454).

Kaz. Tat. *oşaḳ* İhbar, jurnal (KZTTTS 367).

Krçmlkr. *uşaḳ* Sohbet, konuşma (KMTS 373).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *ösek* Yalan, iftira (KKLPKTS 443).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *uyşaḫ* "iftira, hakaret" açıklamasıyla yer almaktadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesinde "gıybet, iftira" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "ihbar, jurnal", Karaçay-Malkar Türkçesinde "sohbet, konuşma" anlamında genişlemiştir.

Kıp. uyuz "Uyuz" (KıpTS 296).

ET. *uḏuz, uyuz* Uyuz, kaşıntı ve deri hastalıkları (EDPT 276).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *uyuz* Uyuz (KTTRS 362).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *uḍuz, uyuz* “uyuz, kaşıntı ve deri hastalıkları” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “uyuz” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde “uyuz” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. uz “Mahir, usta, akıllı” (KıpTS 296).

ET. *uz* Becerikli, yetenekli usta, zanaatkar (EDPT 277).

Krg. *uz* Usta, eli uz, el işiyle meşgul olan kadın, mahir, becerikli (KS 792).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *uz* “becerikli, yetenekli usta, zanaatkar” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “mahir, usta, akıllı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırgız Türkçesinde “usta” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. uzun “Uzun” (KıpTS 296).

ET. *uzun* Uzun (EDPT 288).

Krg. *uzun* 1. Uzun, uzunluk (KS 792). 2. Uzun, çok süren 3. Uzak, ırak (KTS 216).

Kzk. *uzın* 1. Kısa olmayan, uzun 2. Alçak olmayan, yüksek (KAZTTS 616).

Bşk. *oźon* Boyu uzun; yüksek (BŞKTS 458).

Kaz. Tat. *ozın* 1. Uzun, uzun boylu 2. Uzun süren (KZTTTS 369). 3. Uzunluğu gereğinden fazla, tam değil. 4. *kon.* Boyu uzun olan (kişi hakkında). 5. *zf.* tekr. Geniş, iri iri. 6. *mec.* Uzun zamandan, uzak vakitlerden gelen. 7. Uzun uzun öten, uzun süre yankılanan, ağır (ses, ahenk, şarkı vb. hakkında). 8. Uzun, çok zaman isteyen. 9. Geniş hacimli. 10. *zf.* Uzun bir şekilde, ayrıntılı olarak. 11. *edat* Vakti bildiren bazı sözlerle birlikte kullanılarak “boyunca” anlamı karşılar. *Tön ozın, kön ozın* vb (TTAS II, s. 463 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 255).

Krçmlkr. *uzun* Uzun (KMTS 374).

Kmk. *uzun* 1. Uzun 2. Yüksek (KMKTS 358).

Krm. Tat. *uzun* Uzun (KTTRS 363).

Krym. *uzun* Uzun (KKTS 444).

Kkp. *uzın* 1. Kısa olmayan, uzun 2. Yüksek tepe, zirve (KKLPKTS 630).

Nog. *uzın* 1. Uzun, uzunluk 2. Uzunluk, yükseklik (boyda). 3. *gr.* Uzun (ses için). 4. Uzun (geleneksel dans.) (NRS 380).

Eski Türkçede *uzun* “uzun” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “uzun” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “uzun” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar Türkçesinde “uzun süren”, Kazak, Başkurt, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “alçak olmayan, yüksek”, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde “uzun (ses için).”, Kazan-Tatar Türkçesinde “uzunluğu gereğinden fazla, tam değil; boyu uzun olan (kişi hakkında); geniş, iri iri; uzun zamandan, uzak vakitlerden gelen; uzun, çok zaman isteyen; geniş hacimli; uzun bir şekilde, ayrıntılı

olarak; vakti bildiren bazı sözlerle birlikte kullanılarak "boyunca" anlamı karşılar" anlamında genişlemiştir.

Kıp. uzunlıḳ, uzunluḳ "Uzunluk" (KıpTS 296).

ET. *uzunlug* Uzunluk (EUES 813).

Krg. *uzunduk* Uzunluk (KS 792).

Kzk. *uzındıq* Uzunluk (KAZTTS 616).

Bşk. *oźonloḳ* Uzunluk (BŞKTS 458).

Kaz. Tat. *ozınlıḳ* 1. Uzunluk 2. Süre bakımından uzunluk (KZTTTS 3. Hacimlilik, hacim yönünden büyüklük (yazılı şeyler, rapor vb. hakkında). 4. *coğ.* Başlangıç meridyeninden batıya ya da doğuya doğru dereceler ile gösterilen ara. 5. *dil b.* Sesin belli bir zaman birimi içinde gerçekleşen titreşiminin devamlılığı (TTAS II, s. 464 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 255).

Krçmlkr. *uzunluk* Uzunluk, boy, yükseklik (KM II: 673 akt. Ceylan, 2022, s. 219).

Kmk. *uzunluq* 1. Uzunluk 2. Boy, uzunluk; en, genişlik (KMKTS 358).

Krm. Tat. *uzunlıq* Uzunluk (KTTRS 363).

Krym. *uzunluq* Uzunluk (KKTS 444).

Kkp. *uzınlıq* Uzunluk (KKLPKTS 630).

Nog. *uzınlık* 1. Uzunluk 2. Uzun (süre için). 3. *dilb.* Uzunluk 4. *coğ.* Uzunluk (NRS 380).

Eski Türkçede *uzunlug* "uzunluk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "uzunluk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "uzunluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde coğrafi alanda terimleşerek "başlangıç meridyeninden batıya ya da doğuya doğru dereceler ile gösterilen ara", dilbilgisi alanında terimleşerek "sesin belli bir zaman birimi içinde gerçekleşen titreşiminin devamlılığı" ve Kazan-Tatar Türkçesinde "süre bakımından uzunluk; hacimlilik, hacim yönünden büyüklük (yazılı şeyler, rapor vb. hakkında)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. übük "İbibik kuşu" (KıpTS 297).

ET. *ibik, übük, üpgük* İbibik kuşu (EDPT 9).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ukuk* İbibik (KMTS 370).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ibik, übük, üpgük* "ibibik kuşu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ibibik kuşu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "ibibik kuşu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. üç I, üş "Üç (sayı)." (KıpTS 297, 298).

ET. *üç* Üç (EDPT 18).

Krg. *üç* 1. Üç (sayı). 2 (ordo bk. oyunda ve çocukların aşık oyununda). beş; birdin üçü : beş aşık 3 (alelade konuşmada). birdin üçü: birkaç, bir mikdar (KS 793).

Kzk. *üş* 1. Üç 2. Öğrencilere verilen orta not, üç (KAZTTS 635).

Bşk. *ös* 1. Üç 2. Beşlik ölçülendirme sisteminde orta derece 3. Müslüman'ın ölümünün üçüncü gününde okunan ayet (BŞKTS 464).

Kaz. Tat. *öç* 1. Üç (KZTTTS 371). 2. Çok basamaklı ve kesirli sayıların ifadesinde kullanılır: elli üç, kırk üç 3. Miktarı üç olan. 4. kon. öçlĕ.[58] (TTAS III, s. 713 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 256).

Krçmlkr. *üç* Üç (KMTS 375).

Kmk. *üç* Üç (KMKTS 359).

Krm. Tat. *üç* Üç (KTTRS 365).

Krym. *üç* Üç (KKTS 446).

Kkp. *üş* "Üç" sayısı, ikiden sonra gelen asıl sayı (KKLPKTS 635).

Nog. *üş sayı,* 1. üç; 3. *bazı bileşik sıfatların tarafı olarak kullanılır*: üç yıllık (NRS 392).

Eski Türkçede *üç* "üç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "üç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "üç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kelimenin anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "(oyunda ve çocukların aşık oyununda). beş; birdin üçü: beş aşık; (alelade konuşmada). birdin üçü: birkaç, bir mikdar", Başkurt Türkçesinde "beşlik ölçülendirme sisteminde orta derece; müslüman'ın ölümünün üçüncü gününde okunan ayet", Kazan-Tatar Türkçesinde "çok basamaklı ve kesirli sayıların ifadesinde kullanılır: elli üç, kırk üç; miktarı üç olan, 5'li not sisteminde bir not: 'yeterli' anlamını bildiren sayı" anlamlarıyla genişlemiştir.

Kıp. üçe, yüçe Yüce, ulu (KıpTS 297, 331).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

---

[58] "5'li not sisteminde bir not: 'yeterli' anlamını bildirir." (TTAS III, s. 715 akt. sönmezler duran, 2020, s. 256).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yüce* 1. Tepe, doruk 2. Yüce (KTTRS 386).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *üçe, yüçe* "yüce, ulu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "yüce" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "tepe, doruk" anlamında genişlemiştir.

Kıp. üçlik, üçlük "Teslis, üç birlik" (KıpTS 297).

ET.-ø

Krg. *üçtük* Taşları üçerli olarak toplayıp alma oyunu (KTS2178).

Kzk. *üştik* 1. Öğrencilerin aldığı üç notu, orta 2. İlk üç (KAZTTS 636).

Bşk. *öslök* Üç sumluk para (BŞKTS 465).

Kaz. Tat. *öçlĕk* is. 1. Değeri üç teŋke[59] olan kağıt para. 2. sf. Üç devlet ya da iş adamının kendi arasında yaptığı, üç devletin onayladığı. 3. Üç kişiden ibaret birlik, üçlü. 4. bk. öçlĕ.[60]" (TTAS III, s. 715 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 257).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *üçlük* 1 (rakam, sayı). üç 2. Üçlük (KMKTS 359).

Krm. Tat. *üçlük* Üçlük (KTTRS 365).

Krym.-ø

Kkp. *üşlik* Üç "som"luk para (KKLPKTS 635).

---

59 "teŋke: Altın veya gümüş akçe, para, lira." (Öner, 2015: 459).

60 Tat. "öçlĕ sf. 1. Üç muma eşit ışık veren (lamba hakkında). 2. 5'li not sisteminde bir not: 'yeterli' anlamını bildirir. 3. i. Üç gözden ibaret oyun kartı ya da bir tarafında üç gözü olan domino." (TTAS III, s. 715 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 257).

Nog. *üşlik* 1. Üç (rakam, tutar). 2. Üçlük (kağıt para) (NRS 392).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *üçlik, üçlük* "teslis, üç birlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "teslis, üç birlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "üç devlet ya da iş adamının kendi arasında yaptığı, üç devletin onayladığı; üç kişiden ibaret birlik, üçlü; üç muma eşit ışık veren (lamba hakkında); 5'li not sisteminde 'yeterli' anlamını bildiren bir not; üç gözden ibaret oyun kartı ya da bir tarafında üç gözü olan domino", Nogay Türkçesinde "üçlük (kağıt para)." gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. üçöv "Üçü birden, üçü beraber" (KıpTS 297).

ET. *üçeġü* Her üçü, üçü birlikte (EDPT 25).

Krg. *üçöö* Üç kişi, her üçü (KS 793).

Kzk. *üşev* Üç adet (KAZTTS 635).

Bşk. *ösevlep* Üçü birlikte, üç kişi birlikte (BŞKTS 465).

Kaz. Tat. *öçěsě* 1. Üçü birden 2. Vefat eden kimsenin üçüncü günü (KZTTTS 371).

öçev is. 1. Bir toplulukta üç nesne ya da kişi olduğunu bildirir. 2. Sayarken miktar sayısı anlamında kullanılır. 3. zf. Üç kişi birlikte, üçü birlikte (TTAS III, s. 716 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 256).

Krçmlkr. *üçev, üçevlen* Üç kişi (KMTS 375).

Kmk. *üçew* Üç kişi (KMKTS 359).

Krm. Tat. *üçevleşip* Üçü bir arada olarak (KTTRS 365).

Krym.-ø

Kkp. *üşew* Üç tane, üçü (Topluluk sayı sıfatı olarak kullanılır.) (KKLPKTS 635).

Nog. *üşew* Üç tane (Topluluk) (NRS 392).

Eski Türkçede *üçeğü* “her üçü, üçü birlikte” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “üçü birden, üçü beraber” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “üçü birden, üç tane” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu anlam ilişkisinden hareketle anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “vefat eden kimsenin üçüncü” günü anlamında genişlemiştir.

Kıp. üçünçi, üçünçü, üşinşi “Üçüncü” (KıpTS 297).

ET. *üçünç* Üçüncü (EDPT 29).

Krg. *üçünçü* Üçüncü (KS 793).

Kzk. *üşinşi* Üçüncü (KAZTTS 636).

Bşk. *ösönsö* 1. Üçüncü 2. Niteliği düşük olan 3. Yemekten sonra verilen içecek (çay, kahve, kakao, komposto gibi) (BŞKTS 465).

Kaz. Tat. *öçĕnçĕ* 1. Üçüncü 2. Üçüncü sırada verilen yemek olarak tatlı (KZTTTS 371). 3. Önemi ile esas yeri, ilk sırayı alamayan, aşağı (derecedeki). 4. Alt, sonuncu (bir şeyin aşağı sınıfı, türü hakkında). (TTAS III, s. 715 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 257).

Krçmlkr. *üçünçü* Üçüncü (KM II: 674 akt. Ceylan, 2022, s. 219).

Kmk. *üçünçü* Üçüncü (KMKTS 359).

Krm. Tat. *üçünci* Üçüncü (KTTRS 365).

Krym. *üçünci* Üçüncü (KKTS 446).

Kkp. *üşinşi* Üçüncü (KKLPKTS 635).

Nog. *üşinşi sıra sayı.* Üçüncü (NRS 392).

Eski Türkçede *üçünç* “üçüncü” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “üçüncü” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “üçüncü” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde “niteliği düşük olan; yemekten sonra verilen içecek (çay, kahve, kakao, komposto gibi). ”, Kazan-Tatar Türkçesinde “üçüncü sırada verilen yemek olarak tatlı; önemi ile esas yeri, ilk sırayı alamayan, aşağı

(derecedeki); alt, sonuncu (bir şeyin aşağı sınıfı, türü hakkında).” anlamında genişlemiştir.

Kıp. üf “Ünlem” (KıpTS 297).

ET.-ø

Krg. *öf* Burna hoş olmayan bir koku geldiğinde verilen tepki ünlemi (KTS 1689).

Kzk. *üh* Sıkıntı, bezginlik, usanç, acı gibi duyguları bildiren ünlem, of, üf (KAZTTS 635).

Bşk. *öf* Üf, uh (BŞKTS 459).

Kaz. Tat-ø

Krçmlkr. *uf* Püf, üf anlamlarında bir söz (KMTS 369).

Kmk. *uh* ünl. Uf, oh, ay, oy (KMKTS 352).

Krm. Tat. *uf* 1 (ünlem). Uf*!; ~, boldurdım*! *Uf be yoruldum*!; *~, bezdirdi*! *Uf be bıktım ondan*! 2. Solukla dışarı atılan havanın ses taklidi. 3 (çocuk dili). Uf, acı duyulduğunda söylenen söz (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2114).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *üf* “ünlem” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde “of, üf” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ügü “Baykuş, uhu kuşu” (KıpTS 297).

ET. *ügi* Baykuş (EUES 820).

Krg. *ükü* 1. Puhu kuşu 2. Puhu yahut baykuş tüylerinden süs (KS 794).

Kzk. *üki* 1. Puhu kuşu 2. Puhu kuşunun tüyü (KAZTTS 630).

Bşk. *ökö* Baykuş (Lat. Bubo Bubo) (BŞKTS 459).

Kaz. Tat. *ökĕ* is. ağ. Puhu kuşu (TTAS III, s. 699 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 813).

Krçmlkr. *uku* Baykuş (KMTS 370).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *uğıy* Puhu kuşu (Koçak, 2021, s. 72).

Kkp. *üki* I. Geceleri uçan, eğri gagalı kuş, puhu kuşu (KKLPKTS 631).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ügi* "baykuş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "baykuş, uhu kuşu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "baykuş, puhu kuşu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "puhu yahut baykuş tüylerinden süs", Kazak Türkçesinde "puhu kuşunun tüyü" anlamında genişlemiştir.

Kıp. üksük "Dikiş yüksüğü" (KıpTS 297).

ET. *yüzük* Yüzük (EDPT 986).

Krg. *cüzük*Yüzük (KTS 675).

Kzk. *jüzik* Yüzük (KAZTTS 200).

Bşk. *yözök* Yüzük (BŞKTS 743).

Kaz. Tat. *yözĕk* Yüzük (KZTTTS 588).

Krçmlkr. *cüzük* Yüzük (KMTS 138).

Kmk. *yüzük* Yüzük (KMKTS 403).

Krm. Tat. *yüzük* Yüzük (KTTRS 387).

Krym. *yüzik, yüzük* Yüzük (KKTS 492).

Kkp. *jüzik* Parmağa takılan, altın, gümüş vb. halka, yüzük (KKLPKTS 256).

Nog. *yuzık* 1. Yüzük 2. Yüzük, ufak halka (gençlik oyunu) (NRS 446).

Eski Türkçede *yüzük* “yüzük” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “yüzük” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “yüzük” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Nogay Türkçesinde gençlik oyununda “ufak halka, yüzük” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ülker “Ülker Yıldızı” (KıpTS 297).

ET. *ülker* Ülker (yıldız kümesi) (EUES 824).

Krg. *ürkör* Ülker (yıldız topu) (KS 796).

Kzk. *ürker* Süreyya, ülker (KAZTTS 634).

Bşk. *ölker* 1. Ülker yıldız takımı; Pleiadus 2. Cüsse, iri yapı (BŞKTS 460).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *ilker* Venüs, Çoban yıldızı (KMTS 198).

Kmk. *ülker* Ülker (takım yıldızı) (KMKTS 359).

Krm. Tat. *ulker* (astronomi). Ülker, Süreyya (Boğa burcunda, yedi yıldızdan oluşan takım) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2120).

Krym. *ilger* Ülker, takımyıldız (Koçak, 2022, s. 102).

Kkp. *ürker* Ülker yıldızı, Süreyya yıldızı (KKLPKTS 634).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ülker* “ülker (yıldız kümesi).” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “ülker yıldızı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde “ülker yıldızı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde “cüsse, iri yapı” anlamıyla da genişlemiştir.

Kıp. ülü, ülüş “Pay, hisse” (KıpTS 297, 298).

ET. *ülüş* Pay, hisse, parça, kısım (EDPT 153).

Krg. *ülüş* 1. *tar.* Zengin adamın civardaki halka yahut bir kabilenin diğer bir kabileye yahut bir bölge ahalisinin başka bir bölge ahalisine verdiği ziyafet (KS 794). 2. Ülüş, pay, hisse 3. Paylaşma, bölüşme, paylaşım, bölüşüm (KTS 2182).

Kzk. *üles* Pay, hisse, üleş (KAZTTS 631).

Bşk. *ölöş* Pay, parça, kısım, hisse, bölüm; kısmet (BŞKTS 460).

Kaz. Tat. *ölěş* 1. Kısım, bölüm, parça, hisse, pay (KZTTTS 371). 2. *kon.* Birine ayrılan yiyecek ya da içecek. 3. *kon.* Biri için hayat şartlarının getirdiği hâl; kader, kısmet. 4. Ortak bir işe katılanlar tarafından verilen para ya da hizmet. 5. Bir şeyin belli bir miktarı, belli miktardaki karışım parçası. 6. Kez, defa. 7. Bir eserin kompozisyon yönünden bir bütün oluşturan kısmı. 8. *mat*. Bir değeri başka bir değere bölme sonucunda çıkan sonuç (TTAS III, s. 700 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 258).

Krçmlkr. *ülüş* Pay, hisse (KMTS 375).

Kmk. *ülüş* Hisse, pay; porsiyon (KMKTS 359).

Krm. Tat. *uleş* Parça; kısım; pay (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2119).

Krym. *ülüş* Hisse, pay; hediye (KKTS 446).

Kkp. *üles* Hisse, pay, ülüş (KKLPKTS 631).

Nog. *ülis* Parça, kısım, dilim (NRS 389).

Eski Türkçede *ülüş* "pay, hisse, parça, kısım" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "pay, hisse" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "pay, hisse" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "zengin adamın civardaki halka yahut bir kabilenin diğer bir kabileye yahut bir bölge ahalisinin başka bir bölge ahalisine verdiği ziyafet", Kazan-Tatar Türkçesinde "birine ayrılan yiyecek ya da içecek; biri için hayat şartlarının getirdiği hâl; kader, kısmet; ortak bir işe katılanlar tarafından verilen para ya da hizmet; bir şeyin belli bir miktarı, belli miktardaki karışım parçası; kez, defa; bir eserin kompozisyon yönünden bir bütün oluşturan kısmı" anlamlarıyla ve matematik alanında terimleşerek "bir değeri başka bir değere bölme sonucunda çıkan sonuç" anlamında genişlemiştir.

Kıp. ün I "Ün, ses" (KıpTS 298).

ET. *ün* Ün, ses (EDPT 167).

Krg. *ün* Ses, sada, eda (ton) (KS 795).

Kzk. *ün* 1. Ün, ses, seda 2. Ezgi, melodi (KAZTTS 632).

Bşk. *ön* 1. Ses, ün 2. Uyanık olma hali, ayıklık (BŞKTS 462).

Kaz. Tat. *ön* 2. Ses, avaz (KZTTTS 372).

Krçmlkr. *ön* Ses (KMTS 288).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *in* II. Ses, seda (Maşkaraoğlu, 2018, s. 1023).

Krym. *ün* Ün, ses (KKTS 447).

Kkp. *ün* 1. Ses, ün 2. *ağ.* Nağme; avaz (KKLPKTS 632).

Nog. *ün* Ses, ün (NRS 390).

Eski Türkçede *ün* "ün, ses" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ün, ses" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "ün, ses" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "nağme, melodi", Başkurt Türkçesinde "uyanık olma hali, ayıklık" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. ürkegen, ürkeken "Ürken, ürkek" (KıpTS 298).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *ürkek* 1. Ürkek (hayvan). 2. *mec.* Korkak, yüreksiz (kişi). (KAZTTS 634).

Bşk. *örkek* Ürkek, yok yere ürküp duran, korkan (BŞKTS 463).

Kaz. Tat. *örkek* Ürkek (KZTTTS 373).

Krçmlkr. *ürkek* Ürkek (KMTS 375).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ürkek* Ürkek (KTTRS 365).

Krym.-ø

Kkp. *ürkek* Ürkek, çek,ngen (KKLPKTS 634).

Nog. *ürkek* Ürkek, korkak, cesaretsiz (NRS 390).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *ürkegen, ürkeken* "ürken, ürkek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "ürken, ürkek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "korkak, yüreksiz (kişi)." anlamıyla genişlemiştir.

Kıp. ürpek "Kıvırcık, karışık" (KıpTS 298).

ET. *ürpek* Darmadağınık, tüylü (EDPT 198).

Krg. *ürpök* 1. Ürpermiş (KS 797). 2. Dağınık, darma dağın, düzensiz (KTS 2187).

Kzk. *ürpek* 1. Yeni tüylenmeye büyümeye başlayan (kuş yavrusu). 2. Dağınık, karışık (saç) (KAZTTS 634).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *urpek-surpek* Karmakarışık, çok dağınık; ~ *saçlar Karmakarışık (çok dağınık). saçlar* (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2134).

Krym.-ø

Kkp. *ürpek* Düzensiz, dağınık, sağa sola yayılıp saçılmış; ürpermiş (KKLPKTS 634).

Nog.-ø

Eski Türkçede *ürpek* "darmadağınık, tüylü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kıvırcık, karışık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırm-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "dağınık, düzensiz,

karmakarışık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "yeni tüylenmeye büyümeye başlayan (kuş yavrusu)." gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. üst "Üst, yukarı" (KıpTS 298).

ET. *üst* Üst yüzey, üst, yukarı (EDPT 242).

Krg. *üst* (daha çok bitişik zamir ile kullanılır). üst (KS 797).

Kzk. *üsti* 1. Bir şeyin tepesi, üstü, üst tarafı, yüzü 2. Giyecek, giysi, üst baş (KAZTTS 635). 3. İnsanın vücudu 4. Üzerinden, hakkında (KAZS 299).

Bşk. *öś* 1. Üst taraf, üst; dış yüzey 2. Sütün yüzeyini kaplayan yağ tabakası 2. Üst 3. Arap alfabesinde kullanılan işaret, hareke; kesre Öśt (BŞKTS 464-465).

Kaz. Tat. *ös* Üst, yukarı (KZTTTS 373).

öste Üstün, yukarıda, üst tarafta (KZTTTS 373).

ös, östĕ is. 1. Bir şeyin yüzeyi. 2. Bir şeyin üst kısmı. 3. sf. Üstteki, yukarıdaki. 4. Sütün üst kısmında toplanan koyu ve yağlı çökeltisi. 5. Kapak. 6. Bir şeyin üst kısımdaki alanı, yüzü. [suyun, nehrin vb. üst kısmı, etrafı kaplayan hava vb.]. 7. Bir nesnenin dış tarafı, dış kısmı. 8. Kıyafet giyilen kısım, gövde. 9. Giyilen kıyafet. 10. Bazı tarım, hayvancılık vb. işleri bildiren kelimelerden sonra gelerek 'vakit' anlamını bildirir. *Pĕçen östĕ, urak östĕ* (TTAS III, ss. 706-707 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 259).

Krçmlkr. *üs* Üst, üzeri (KMTS 375).

Kmk. *üst* 1. Üst, yukarı, üst taraf 2. Elbise, giysi, giyecek, üst 3. Edat görevinde kullanılır; üstüne (KMKTS 360).

Krm. Tat. *üst* Üst (KTTRS 365).

Krym. *üst* Üst (KKTS 447).

Kkp. *üst, üsti* 1. Bir şeyin üst tarafı, üstü. 2. Üstü başı, vücudu, bedeni. 3. Herhangi bir yer, belirsiz bir yer, tahmini ve genel olarak söylenen yer. 4. *ağ.* -in hakkında, konusunda. 5. *ağ.* Bir olayın tam olacağı, vuku bulacağı zaman. 6. *ağ.* -in üstüne, ilaveten (KKLPKTS 634).

Nog. *üst* 1. Üst, yüzey, yukarı kısım 2. Resmî ünvanların başında kullanılır (NRS 391).

Eski Türkçede *üst* "üst yüzey, üst, yukarı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "üst, yukarı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "üst yüzey, üst, yukarı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde "üst, kıyafet", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "sütün yüzeyini kaplayan yağ tabakası", Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "insan vücudu", Kazan-Tatar Türkçesinde "kapak; bir şeyin üst kısımdaki alanı, yüzü. [suyun, nehrin vb. üst kısmı, etrafı kaplayan hava vb.]; bir nesnenin dış tarafı, dış kısmı; kıyafet giyilen kısım, gövde; giyilen kıyafet; bazı tarım, hayvancılık vb. işleri bildiren kelimelerden sonra gelerek 'vakit' anlamını bildiren söz anlamında, Karakalpak Türkçesinde "herhangi bir yer, belirsiz bir yer, tahmini ve genel olarak söylenen yer; -in hakkında, konusunda; bir olayın tam olacağı, vuku bulacağı zaman; -in üstüne, ilaveten", Nogay Türkçesinde "resmî ünvanların başında kullanılan söz" anlamında genişlemiştir.

Kıp. üstün II "Üst, üst kısım, üst taraf" (KıpTS 298).

ET. *üstün* Üstün, üst, yukarı (EDPT 242).

Krg. *üstü* 1. Herhangi bir şeyin üstü, üst kısmı 2. Üzerine 3. Tam zamanında, tam o sırada 4. Şu an, şu zaman dilimi 5. Bir kimsenin oturduğu yer (KTS 2188).

Kzk. *üsti* 1. Bir şeyin tepesi, üstü, üst tarafı, yüzü 2. Giyecek, giysi, üst baş (KAZTTS 635). 3. İnsanın vücudu 4. Üzerinden, hakkında (KAZS 299).

Bşk. *östön* 1. Üstün, herhangi bir yönüyle daha yüce, daha yüksek 2. Yüksek, fazla (BŞKTS 466).

Kaz. Tat. *östĕn* 1. Üstün, yüksek (KZTTTS 373). 2. Egemen, iktidarın başında duran. 3. zf. Bazı yönleri ile bir kişiden ya da şeyden üstün, daha iyi (TTAS III, s. 709 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 718).

Krçmlkr. *üs* Üst, üzeri (KMTS 375).

Kmk. *üstün* Başarı, muvaffakiyet; zafer (KMKTS 360).

Krm. Tat. *üstün* Üstün (KTTRS 366).

Krym. *üst* Üst (KKTS 447).

Kkp. *üst, üsti* 1. Bir şeyin üst tarafı, üstü. 2. Üstü başı, vücudu, bedeni. 3. Herhangi bir yer, belirsiz bir yer, tahmini ve genel olarak söylenen yer. 4. Ağ. -in hakkında, konusunda. 5. *ağ.* Bir olayın tam olacağı, vuku bulacağı zaman. 6. ağ. -in üstüne, ilaveten (KKLPKTS 634).

Nog. *üst* 1. Üst, yüzey, yukarı kısım; 2. *Resmî ünvanların başında kullanılır (*NRS 391).

Eski Türkçede *üstün* "üstün, üst, yukarı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "üst, üst kısım, üst taraf" anlamındadır. Kelime çağdaş kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "üst, üzeri" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "tam zamanında, tam o sırada; şu an, şu zaman dilimi; bir kimsenin oturduğu yer", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "iyi vasıfları olan, konum (mevkii). olarak yüksek olmak", Kumuk Türkçesinde "başarı, muvaffakiyet; zafer", Karakalpak Türkçesinde "herhangi bir yer, belirsiz bir yer, tahmini ve genel olarak söylenen yer; -in hakkında, konusunda; bir olayın tam olacağı, vuku bulacağı zaman; herhangi bir yer, belirsiz bir yer, tahmini ve genel olarak söylenen yer; -in hakkında, konusunda; bir olayın tam olacağı, vuku bulacağı zaman; -in üstüne, ilaveten" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. üşer "Üçer" (KıpTS 299).

ET. *üçrer* Üçer (EDPT 30).

üčär üçer *(EUES 818).*

Krg.-ø

Kzk. *üş-üşten* Üçer üçer (KAZTTS 636).

Bşk. *öser* Üçer, her biri üçe denk (BŞKTS 465).

Kaz. Tat. *öçer* Üçer (KZTTTS 329).

Krçmlkr. *üçer* Üçer (TLG 907).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *üçer-üçer* Üçer (KTTRS 365).

Krym. *üçer* Üçer (KKTS 446).

Kkp. *üşew* Üç tane, üçü (Topluluk sayı sıfatı olarak kullanılır.).

Nog. *üşer üleş. sayı.* Üçer, üç üç (NRS 392).

Eski Türkçede *üçrer, üčär* "üçer" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "üçer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "üçer" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. üşkü II "Matkap, burgu" (KıpTS 299).

ET. *üşgü* Matkap, delgi (EDPT 256).

Krg. *üşkü* Delik açmaya mahsus burgu; matkap (KS 798).

Kzk. *üski* Matkap, delgi (KAZTTS 634).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *ışkı* Rende (KZTTTS 161).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *ışqı* Işkı (KTTRS 136).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *ıskı* Rende, uzun rende (NRS 428).

Eski Türkçede *üşgü* "matkap, delgi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "matkap, burgu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar Türkçesinde "matkap, delgi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde ise "rende" anlamı ile yakın bir anlama geçiş yapmıştır.

Kıp. ütlü "Oyuklu, delikli" (KıpTS 299).

ET. *ütlüg* Delikli, oyuklu (EDPT 56).

Krg. *üttüü* Dar deliği olan (KS 799).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *ütlüġ* "delikli, oyuklu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "oyuklu, delikli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırgız Türkçesinde "dar deliği olan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. üz I, yüz II "Yüz, üst kısım" (KıpTS 299).

ET. *yüz* II. Yüz, çehre; yüzey, satıh (EDPT 983).

Krg. *cüz* Yüz (çehre); yüzey (satıh) (KS 239).

Kzk. *jüz* Yüz (bıçak, ustura vb.) (KAZTTS 200).

Bşk. *yöź* 1. Bir şeyin üstü, üst tarafı 2. Bir şeyin dış kenarı, dış tarafı 3. Keskin bir aletin keskin tarafı 4. Bir şeyin renkli duran dış görüntüsü (BŞKTS 742).

Kaz. Tat. *yöz* 1. Ön, ön taraf 2. Üst, üst taraf, yüz 3. Cephe, görüntü 4. Kesici aletlerin ağız kısmı, bıçağın yüzü (KZTTTS 587-588). 5. 'Kĕşĕ yözĕne, ḫalıḳ yözĕne' gibi ifadelerde 'karşısına, önüne' anlamını bildirir. 6. Gök kubbe. 7. Genişlik, alan (küçük şeylere dair kullanılır). 8. *mec.* Birinin ya da bir şeyin kendine has sıfatı, aslı, karakter özelliği. *Yazuvçınıŋ icat yözĕ*. 9. Bir şeyin dış görünüşü (TTAS I, s. 465 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 369).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yüz* Yüz, yüzey, satıh (KMKTS 403).

Krm. Tat. *yüz* Yüz, çehre (KTTRS 387).

Krym. *yüz* 1. Yüz 2. Yüz, ön tarafı 3. Yüzey 4. Yan 5. Tavur tarz (KKTS 491).

Kkp. *jüz* 1. Bir şeyin (genellikle ırmak, deniz vb.). kenarı, yanı, yüzü. 2. "Yer, dünya" kelimeleriyle birleşerek bütün dünyadaki (yeryüzündeki). ülkeleri, coğrafyayı ifade eder. 3. Bıçak, balta, kılıç vb. kesebilen, batabilen şeylerin keskin tarafı, yüz (KKLPKTS 256).

Nog. *yuz* 1. Yüz (fizyonomi). 2. Yüzey 3. Bıçak yüzü (NRS 446).

Eski Türkçede *yüz* II "yüz, çehre; yüzey, satıh" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yüz, çehre; yüzey, satıh" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "yüz, çehre; yüzey, satıh" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "bir şeyin üstü, üst tarafı; bir şeyin dış kenarı, dış tarafı; keskin bir aletin keskin tarafı; bir şeyin renkli duran dış görüntüsü", Kazan-Tatar Türkçesinde "ön, ön taraf; cephe, görüntü; kesici aletlerin ağız kısmı, bıçağın yüzü; 'Kĕşĕ yözĕne, ḫalıḳ yözĕne' gibi ifadelerde 'karşısına, önüne' anlamını bildiren söz; gök kubbe; genişlik, alan (küçük şeylere dair kullanılır); bir şeyin dış görünüşü", Karayim Türkçesinde "yüzey; yan; tavur tarz" anlamında, Karakalpak Türkçesinde "bir şeyin (genellikle ırmak, deniz vb.). kenarı, yanı, yüzü; yer, dünya kelimeleriyle birleşerek bütün dünyadaki (yeryüzündeki). ülkeleri, coğrafyayı ifade eder söz; bıçak, balta, kılıç vb. kesebilen, batabilen şeylerin keskin tarafı, yüz", Nogay Türkçesinde "yüz (fizyonomi); yüzey; bıçak yüzü" gibi somut anlamlarla ve Kazan-Tatar Türkçesinde "birinin ya da bir şeyin kendine has sıfatı, aslı, karakter özelliği" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. üzegü, üzengi, üzengü "Üzengi" (KıpTS 299).

ET. *üzeŋü, üzeŋgü* Üzengi (EDPT 289).

Krg. *üzöngü* 1. Üzengi (KS 76).

Kzk. *üzeŋgi* Üzengi (KAZTTS 628).

Bşk. *öźeŋgĕ* Üzengi (BŞKTS 471).

Kaz. Tat. *özeŋgĕ* 1. Üzengi (KZTTTS 374). 2. *kon*. Kasnağın, çemberin kırık yerini tutturmak için kullanılan demir parça (TTAS III, s. 696 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 261).

Krçmlkr. *özengi* Üzengi (KMTS 290).

Kmk. *özengi* Üzengi (KMKTS 226).

Krm. Tat. *uzengi, zengi* Üzengi (KTTRS 391), (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2157).

Krym.-ø

Kkp. *üzeŋgi* At, eşek gibi hayvanların üzerlerine binmek için, onların eyerlerine takılan ipten basılacak yer, üzengi (KKLPKTS 638).

Nog.-ø

Eski Türkçede *üzeŋü, üzeŋgü* "üzengi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "üzengi"anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "üzengi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "kasnağın, çemberin kırık yerini tutturmak için kullanılan demir parça" anlamında genişlemiştir.

Kıp. üzüm, yüzüm "Üzüm" (KıpTS 299, 333).

ET. *üzüm* Üzüm (EDPT 288).

Krg. *cüzüm* Üzüm (KS 240).

Kzk. *jüzim* Üzüm (KAZTTS 200).

Bşk. yöźöm Üzüm (BŞKTS 743).

Kaz. Tat. *yözĕm* Üzüm ağacı ve meyvesi (KZTTTS 588).

Krçmlkr. *cüzüm* Üzüm (KMTS 138).

Kmk. *yüzüm* Üzüm (KMKTS 403).

Krm. Tat. *yüzüm* Üzüm (KTTRS 387).

Krym. *yüzim, yüzüm* Üzüm (KKTS 492).

Kkp. *jüzim* Üzüm ağacı ve onun meyvesi (KKLPKTS 256).

Nog. *yüzim* 1. Üzüm, üzümle ilgili olan 2. Üzüm bağı, üzümlük (NRS 446).

Eski Türkçede *üzüm* "üzüm" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "üzüm"anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "üzüm" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Nogay Türkçesinde "üzüm bağı, üzümlük" anlamıyla da genişlemiştir.

Kıp. vay "Vay, ah (şaşırma edatı)." (KıpTS 300).

ET.-ø

Krg. *vay* Vah, vay ! (KS 801).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *vay* Vah, ah (KZTTTS 539).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *way ünl*. 1. Ağrı, sızı, sancı, acı bildirir vay, ay, oy 2. Kuvvetli hayret, şaşkınlık, şaşırma, korku, ürkme bildirir oy, ay, vay 3. Acıma, merhamet, acı, keder, yeis, ümitsizlik, bildirir oh, ah, vah, vah vah, aman 4. Seslenme, çağırma, karşılık, şaşırma ünlemi. Evet, evet efendim, buyur, buyurun; ha, ne dedin? *Wawway;*Seslenme, çağırma, karşılık, şaşırma ünlemi. Evet, evet efendim, buyur, buyurun; ha, ne dedin ? (KMKTS 366).

Krm. Tat. *vay*! Vay! (KTTRS 368).

Krym. *vay ünl.* Vay!, vah! (KKTS 450).

Kkp. *wäy ünl.* Birine karşı söylenen bağırma sözü veya tepki sözü (KKLPKTS 643).

Nog. *vaa* Vay, vah ! (NRS 94).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *vay* "vay, ah (şaşırma edatı)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde de

“şaşırma ifade eden ünlem” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. vurçıḳ “İğne” (KıpTS 303).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *urşıq* 1. İp eğirmeye yarayan alet. 2. Bacağın bele varan kısmının başı (KAZS 292).

Bşk. *orsoḳ* İğ, eğirmen (BŞKTS 451).

Kaz. Tat. *orçıḳ* 1. Ağırşak, iğ (KZTTTS 366). 2. Çeşitli mekanizmalarda çevirme mili görevini gören göbek (TTAS II, s. 478 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 252).

Krçmlkr. *urçuḳ* 1. Kirman, iğ 2. Kalça kemiği (KMTS 371).

Kmk. *urçuq* İğ (KMKTS 353).

Krm. Tat. *urçuq* İğ; öreke, eğirtmeç (KTTRS 361).

Krym. *urçıq* İğ, öreke (KKTS 439).

Kkp. *urşıq* 1. Yün, pamuk eğirmeye yarayan alet, kirman. 2. Bacağın bel tarafındaki yumru başı, uyluk kemiğinin topuz başı (KKLPKTS 623).

Nog. *urşık* 1. Kirmen, eğirmen (elde yün eğirmek için kullanılan alet. 2. Uyluk kemiğinin baş kısmı (NRS 383).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *vurçıḳ* “iğne” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “kirman, iğ” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “çeşitli mekanizmalarda çevirme mili görevini gören göbek”, Kazak, Karaçay-Malkar, Karakalpak, Nogay Türkçesinde benzerlik illişkisinde hareketle “uyluk kemiğinin başı” anlamında genişlemiştir.

Kıp. ya I, yaa, yay III, ye “Yay” (KıpTS 305, 316, 317).

ET. *ya* Yay (EDPT 869).

Krg. *caa* 1. Yay (silah) (KS 158). 2. *mat*. Yay, bir eğriden alınan parça 3. *hlk*. Boza yaparken süzgeçten geçirmek için başı yuvarlak sopa biçiminde alet (KTS 467).

Kzk. *jaq* Eskiden harpte ve avda kullanılan silah, yay (KAZTTS 161).

Bşk. *yeye* 1. Ok atmada kullanılan yay 2. Yay şekli 3. Parantez (BŞKTS 725).

Kaz. Tat. *ceye* 1. Ok atılan yay 2. Yay şeklindeki şey 3. Ayraç, parantez (KZTTTS 76).

Krçmlkr. *caya* 1. Yay 2. Yün kabartma aleti (KMTS 125).

Kmk. *caya* Yay (ok atmak için) (KMKTS 91).

Krm. Tat. *cay* Kiriş, yay kirişi (KTTRS 70).

Krym. *yaa* Yay (KKTS 452).

Kkp. *jay* Ok yayı (KKLPKTS 232).

Nog. *yay* Yay (silah) (NRS 457).

Eski Türkçede *ya* I "yay" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yay" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yay" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "boza yaparken süzgeçten geçirmek için başı yuvarlak sopa biçiminde alet", Karaçay-Malkar Türkçesinde "yün kabartma aleti", Kırgız Türkçesinde matematikte "yay, bir eğriden alınan parça", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde dil biliminde "ayraç, parantez" anlamlarında terimleşerek genişlemiştir.

Kıp. yaaḫ, yaaḳ, yanaḳ "Yanak, çene kemiği" (KıpTS 305, 309).

ET. *saḳaḳ* Çene altı, çene, gerdan, ağız (EDPT 807).

Krg. *caak* 1. Çene 2. Bazı nesnelerin yan yüzü yahut yan kısmı 3. Oyanın gemden keçigeye doğru uzanan yan kayışları (KS 159). 4. Çadır tavanındaki halka. 5. Makas gibi kesici aletlerin her iki tarafı (KTS 468).

Kzk. *sağaq* 1. Atın boyun, boğaz kısmı 2. Bir nesnenin başka bir nesne ile birleşen yeri (KAZTTS 488).

Bşk. *yaġaḳ* Yanak (BŞKTS 684).

yaḳ 1. Taraf, yön, yan 2. Yanak (BŞKTS 686).

yaŋaḳ 1. Yanak 2. Kapı pervazlarının yanları (BŞKTS 692).

Kaz. Tat. *yaŋaḳ* 1. Yanak 2. Kapı pervazının yan tarafları (KZTTTS 555).

Krçmlkr. *cayaḳ* Yanak (KMTS 125).

Kmk. *yayaq* Yanak, avurt (KMKTS 390).

Krm. Tat. *yanaq* Yanak (KTTRS 375).

Krym. *yanaq* 1. Yanak 2. Çene (KKTS 459).

Kkp. *sağaq* 1. Balık solungacı 2. Boyun, boğaz, sakak (KKLPKTS 484).

Nog. *yak* 1. Yanak, yan taraf 2. Taraf; *aldı yak* a). ön taraf b). güney taraf 3. Uç taraf, kenar 4. *mec.* Taraf tutmak; 5. *edat anlamı taşır: astı yagında* aşağıdan, alt kısımdan (NRS 458).

Eski Türkçede *saḳaḳ* "çene altı, çene, gerdan, ağız" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yanak, çene kemiği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "yanak", Kırgız ve Karayim Türkçesinde "çene" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "bazı nesnelerin yan yüzü yahut yan kısmı; oyanın gemden keçigeye doğru uzanan yan kayışları; çadır tavanındaki halka; makas gibi kesici aletlerin her iki tarafı", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kapı pervazının yan tarafları", Karakalpak Türkçesinde "balık solungacı" anlamlarında deyim aktarması yoluyla, Başkurt ve Nogay Türkçesinde "taraf" ve mecazlaşarak "taraf tutmak", Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "boyun, boğaz, sakak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yabaġu, yapaġı II, yapaḳ "Kırkılmış yün, yapağı" (KıpTS 305, 310).

ET. *yapaḳu* Yapağı, birbirine karışmış saç, tüy (EDPT 874).

Krg. *cabagı* 1. Beş altı aylık tay (doğduğunun ilk güzünde). 2. Yapağı (ilkyaz koyun yünü) (KS 159).

Kzk. *jabağı* Yapağı (KAZTTS 155).

Bşk. *yabaġa, yabaḳ* Atın baharda döktüğü tüy (BŞKTS 683).

Kaz. Tat. *yabaga* Yapağı, hayvan yünü (KZTTTS 543).

Krçmlkr. *cabağı* Yapağı, koyun yünü (KMTS 117).

Kmk. *yabağı* İşlenmemiş, kaba yün, döküntü yünü (KMKTS 377).

Krm. Tat.-ø

Krym. *yapağa* Yapağı (KKTS 461).

Kkp. *jabağı* 1. Koyun yünü, yapağı. 2. Altı aydan bir yaşa kadarki aralıktaki kulun yavrusu (KKLPKTS 219).

Nog. *yabagı* Yapağı (NRS 452).

Eski Türkçede *yapaḳu* "yapağı, birbirine karışmış saç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kırkılmış yün, yapağı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "yapağı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "beş altı aylık tay (doğduğunun ilk güzünde).", Karakalpak Türkçesinde "altı aydan bir yaşa kadarki aralıktaki kulun yavrusu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yabalaḳ "Baykuş" (KıpTS 305).

ET. *yapaḳulaḳ* Baykuş (EDPT 875).

Krg. *capalak* Puhu (kuş) (KS 177).

Kzk. *japalaq* Baykuş (KAZTTS 170).

Bşk. *yabalaḳ* Puhu kuşu, iri bir cins baykuş (BŞKTS 683).

Kaz. Tat. *yabalaḳ* 1. Baykuş 2. Gamsız kişi 3. Aptal (KZTTTS 543).

Krçmlkr. *cabalak kuş* Baykuş (Botaşev: 24 akt. Ceylan, 2022, s. 222).

Kmk. *yabalaq* Puhu kuşu (KMKTS 377).

Krm. Tat. *yapalaḳ* (zooloji). Puhu kuşu (baykuş türü); Bubo bubo (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2207-2208).

Krym.-ø

Kkp. *japalaq* Büyük gözlü, eğri gagalı, genellikle geceleri uçan puhu kuşuna benzer kuş, baykuş (KKLPKTS 227).

Nog. *yapalak* 1. Baykuş 2. Kıvırcık (NRS 466).

Eski Türkçede *yapaḳulaḳ* "baykuş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "baykuş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "baykuş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "gamsız kişi; aptal", Nogay Türkçesinde "kıvırcık" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yabçı "Bina yapan usta, inşaat ustası" (KıpTS 305).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yapıcı* İnşaatçı, yapı işçisi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2208).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yabçı* "bina yapan usta, inşaat ustası"anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde "inşaat ustası" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yabov, yabuḳ "Örtü, baş örtüsü" (KıpTS 305).

ET. *yapġuç* Kapak, örtü (EDPT 874).

Krg. *cabuu* 1. Örtü; çul 2. Yalnız eski destanda görülen Moğol sözüdür. *Cabı* (KS 160).

Kzk. *japqış* 1. Kapak 2. Örtü (KAZTTS 170).

Bşk. *yabıḳ* 1. Kapalı, örtülü; üstü örtük, kaplanmış 2. Görünmeyen, gizli (BŞKTS 683).

Kaz. Tat. *yabıḳ* 1. Kapalı, örtülü 2. Üstü örtük, kaplanmış 3. Görünmeyen, gizli (KZTTTS 543).

yabuv, yapma 1. Örtü, yazma 2. At üstüne konan yaygı 3. Güneşten veya yağmurdan korunmak üzere direkler arasına gerilen tente (KZTTTS 557).

Krçmlkr. *cabuv* Örtü (KMTS 117).

Kmk. *yabıq* Kapalı, örtülü (KMKTS 377).

Krm. Tat. *yapıq* Kapalı (KTTRS 376).

Krym. *yabıq, yapuq* Kapalı; saklı (KKTS 452).

Kkp. *japqış* Örtü, masa, divan vb. şeylerin üzerine örtülen örtü (KKLPKTS 227).

Nog. *yabık* 1. *ger. ve mec.* Kapalı, kapatılmış 2. Kapalı, örtülü, kapanmış (NRS 452).

Eski Türkçede *yapġuç* "kapak, örtü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "örtü, baş örtüsü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kapalı, örtü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi "kapak, örtü" anlamından hareketle Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "görünmeyen, gizli", Kazan-Tatar Türkçesinde "at üstüne konan yaygı; güneşten veya yağmurdan korunmak üzere direkler arasına gerilen tente" ve Nogay Türkçesinde "kapalı, kapatılmış" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yabovlı "Örtülü" (KıpTS 305).

ET. *yapıġlıġ* Kapalı, örtülü (EDPT 875).

Krg. *cabuuluu* Örtülü (KTS 473).

Kzk. *jabuvlı* 1. Kapalı, örtülü 2. *mec.* Gizli, saklı (KAZTTS 155).

Bşk. *yabıvlı* 1. Kapalı, kapanmış, örtülü 2. Kilitli, kilit altında olan (BŞKTS 684).

Kaz. Tat. *yabuvlı* 1. Örtülü (KZTTTS 544). 2. Üstü kapatılan. 3. Açık değil, kapatılan, kilitlenen (TTAS III, s. 618 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 342).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jabıwlı* Üstünde örtüsü olan, örtülü (KKLPKTS 219).

Nog. *yabık, yabuvlı* 1. *ger. ve mec.* Kapalı, kapatılmış 2. Kapalı, örtülü, kapanmış (NRS 452).

Eski Türkçede *yapıġlıġ* "kapalı, örtülü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "örtülü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Nogay Türkçesinde "kapalı, örtülü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "gizli, saklı", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kilitli, kilit altında olan", Kazan-Tatar Türkçesinde "üstü kapatılan" ve Nogay Türkçesinde mecazlaşarak "kapalı, kapatılmış" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yabraḳ, yabuldraḳ, yabulduruḳ, yapraḳ, yabüldürek "Yaprak" (KıpTS 305, 311).

ET. *yapurġaḳ* Yaprak (EDPT 879).

Krg. *calbırak* (bitki). Yaprağı (KS 166).

Kzk. *japıraq* 1. Yaprak 2. Dilim, parça (KAZTTS 171).

Bşk. *yapraḳ* 1. Yaprak 2. Yaprak ve çalılardan yapılan süpürge (BŞKTS 696).

Kaz. Tat. *yafrak* 1. Yaprak 2. Yapraktan yapılmış 3. İnsanlarda, hayvanlarda ve bitkilerde organların yaprak biçimindeki kısmı (KZTTTS 545). 4. İlaç yapmada, yemeği lezzetlendirmede vb. kullanılan bir bitkinin kurutulan yaprakları. 5. Bazı botanik,

anatomik ve zoolojik terimlerin bir kelimesi. Kolak yafragı[61] . Baka yafragı[62] (TTAS III, s. 658 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 342).

Krçmlkr. *çapırak, çaprak* Yaprak (KMTS 143).

Kmk. *yapıraq, yapraq* 1. Yaprak, tabaka, varak (kağıtlarda). 2. Yaprak (bitkilerde) (KMKTS 383).

Krm. Tat. *yapraq* Yaprak (KTTRS 376).

Krym. *yapraq* Yaprak (KKTS 462).

Kkp. *japıraq* Yaprak, bitki yaprağı (KKLPKTS 227).

Nog. *yapırak* Yaprak (NRS 466).

Eski Türkçede *yapurġaḳ* "yaprak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yaprak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yaprak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "dilim, parça", Başkurt Türkçesinde "yaprak ve çalılardan yapılan süpürge", Kazan-Tatar Türkçesinde "yapraktan yapılmış; insanlarda, hayvanlarda ve bitkilerde organların yaprak biçimindeki kısmı; ilaç yapmada, yemeği lezzetlendirmede vb. kullanılan bir bitkinin kurutulan yaprakları; bazı botanik, anatomik ve zoolojik terimlerin bir kelimesi", Kumuk Türkçesinde "yaprak, tabaka, varak (kağıtlarda)." gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. yabyaşıl, yamyaşıl, yapyaşıl, yemyeşil "Yemyeşil" (KıpTS 305, 309, 311, 318).

ET. *yap yaşıl* Yemyeşil (EDPT 864).

Krg.-ø

Kzk. *japjasıl* yemyeşil (Oba, 2019, s. 652).

Bşk. *yem-yeşĕl* Yemyeşil (BŞKTS 714).

Kaz. Tat. *yem-yeşĕl* Yemyeşil (KZTTTS 567).

Krçmlkr. *cab-caşil* Yemyeşil (KMTS 124).

[61] "kulak kepçesi" (Öner, 2015, s. 296).
[62] Sinir otu" (Öner, 2015, s. 44).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yem-yeşil* Yemyeşil (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2245).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *yap-yasıl* Yemyeşil (Ergönenç, 2019, s. 113).

Eski Türkçede *yap yaşıl* "yemyeşil" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yemyeşil" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "yemyeşil" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. ya<u>d</u>, yat I, ya<u>ṭ</u> "Yad, yabancı" (KıpTS 305, 314).

ET. *yat* Yabancı, el (EDPT 882).

Krg. *cat* 1. Yad; yabancı 2. F. Yad, anma, hatıra getirme, hafıza (KS 187). 3. Düşman 4. Yad; unutulmaz (KTS 535).

Kzk. *jat* 1. Yabancı, yad, ecnebi 2. Düşman, hasım 3. Yakışıksız, abes (KAZTTS 176).

Bşk. *yat* Yabancı, el, tanıdık, olmayan (BŞKTS 701).

Kaz. Tat. *yat* 1. Yabancı, el, tanıdık olmayan (KZTTTS 563). 2. Akraba olmayan, akrabalık münasebeti olmayan, öz olmayan. 3. Dış memlekete dair, başka memleketin olan. 4. *is.* Düşman, düşman kişi, düşman memleketin insanı. 5. Bilinmeyen, anlaşılmayan (TTAS III, s. 655 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 353).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yat* 1. Yabancı, yad 2. Meçhul, tanımadık, tanınmayan, bilinmeyen; yabancı (KMKTS 388).

Krm. Tat. *yat* Yad, yabancı (KTTRS 378).

Krym. *yat* Yabancı (KKTS 469).

Kkp. *jat* Yabancı, başka, başkası (KKLPKTS 231).

Nog. *yat* 1. Yabancı, yad 2. Kaybolmuş; *yat mal* kaybolmuş inek (NRS 472).

Eski Türkçede *yat* “yabancı, el” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “yad, yabancı” anlamındadır. Kelime Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “yad, yabancı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar Türkçesinde “düşman”, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde “bilinmeyen, anlaşılmayan”, Kazak Türkçesinde “yakışıksız, abes”, Kazan-Tatar Türkçesinde “akraba olmayan, akrabalık münasebeti olmayan, öz olmayan; dış memlekete dair, başka memleketin olan”, Nogay Türkçesinde “kaybolmuş” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaḏaġ, yayaġ, yayaḳ “Yaya, yürüyerek, biniti olmadan” (KıpTS 305, 316, 316).

ET. *jaḏaġ* Yayan (EDPT 887).

Krg.-ø

Kzk. *jayav* Yayan, yaya (KAZTTS 179).

Bşk. *yayaḳ* Yayan, yaya giden, yayan yürüyen (BŞKTS 703).

yeyev Yayan, yaya olarak (BŞKTS 726).

Kaz. Tat. *ceyev* 1. Yaya şekilde, yayan, yürüyerek (KZTTTS 76). 2. *is.* Yayan giden, yaya kişi (TTAS III, s. 812 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 793).

Krçmlkr. *cayav* I. Yaya (KMTS 126).

Kmk. *yayaw* Yayan, yaya; yaya olarak (KMKTS 390).

Krm. Tat. *cayav* Yaya (KTTRS 70).

Krym. *yayan* 1. Yaya 2. Er, asker (KKTS 470).

Kkp. *jayaw* Yaya, yayan; piyade (KKLPKTS 232).

Nog. *yayav* 1. Yayan, yaya 2. At ile (NRS 474).

Eski Türkçede *jaḏaġ* “yayan” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “yaya, yürüyerek, biniti olmadan” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “yaya” açıklamasıyla yer almaktadır ve

tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "er, piyade" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaġ, yav II "Yağ" (KıpTS 305, 315).

ET. *yaġ* Yağ (EDPT 895).

Krg. *may* Yağ (KS 557).

Kzk. *may* Yağ (KAZTTS 386).

Bşk. *may* 1. Yağ 2. Krem 3. Petrolden elde edilen çeşitli ürünler 4. Yaş hayvan gübresi (BŞKTS 401).

Kaz. Tat. *may* 1. Yağ, tereyağı 2. Yemeğin kalitesini anlatmakta kullanılan sıfat; yemeğin yağı (KZTTTS 327).

Krçmlkr. *cav* Yağ (KMTS 124-125).

Kmk. *may* 1. Yağ 2. İlik; beyin 3. Merhem; macun (KMKTS 196).

yaw Yağ (KMKTS 389).

Krm. Tat. *yağ* Yağ (KTTRS 373).

may Yağ (KTTRS 218).

Krym. *yağ, yav* Yağ, içyağı (KKTS 453).

Kkp. *may* 1. Yağ 2. Hoş, latif, ipek gibi yumuşak (KKLPKTS 383).

Nog. *may* 1. Yağ, kuyruk yağı, vücut yağı; yağlı, yağla kaplanmış, yağlanmış 2. Krem, merhem, yağ (NRS 210).

Eski Türkçede *yaġ* "yağ" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yağ" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yağ" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "krem; petrolden elde edilen çeşitli ürünler; yaş hayvan gübresi", Kazan-Tatar Türkçesinde "yemeğin kalitesini anlatmakta kullanılan sıfat; yemeğin yağı", Kumuk ve Nogay Türkçesinde "krem, merhem, yağ; macun", Karakalpak Türkçesinde "hoş, latif, ipek gibi yumuşak" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yaġa "1. Taraf, yan 2. Irmak kenarı, deniz kıyısı; **yaḳa III** Irmak kenarı, deniz kıyısı" (KıpTS 306).

ET. *yaḳa* Yaka, kenar (EDPT 898).

Krg. *caka* 1. Yaka 2. Kenar, kıyı 3. Dağ eteği (KS 163).

Kzk. *jaq* 1. Taraf, yön 2. Şahıs 3. Kenar, çerçeve, köşe (KAZTTS 161).

jaġa 1. Yaka 2. Kıyı, kenar, sahil 3. *mec.* Hami, koruyucu kimse (KAZTTS 155).

Bşk. *yaḳ* 1. Taraf, yön, yan 2. Yanak (BŞKTS 686).

Kaz. Tat. *yaḳ* 1. Yön 2. Yer 3. Taraf, yan 4. Yaka 5. Sağ veya sol taraf 6. Bir meselenin tek bir görünüşü, bir bakımdan ele alınışı (KZTTTS 546).

Krçmlkr. *caḳ* 1. Taraf 2. Koruma, hami; savunma, savunucu (KMTS 118).

Kmk. *yaq* 1. Yan, taraf, yön, cihet 2. Yer, memleket, yurt, el, diyar 3. İyelik eklerini alarak edat görevinde kullanılır; yağına yanına (KMKTS 383).

Krm. Tat. *yaqa* Yaka (KTTRS 376).

Krym. *yağa, yaqa* Yaka, kıyı, kenar (KKTS 453).

Kkp. *jaq* 1. Alt çene kemiği 2. Taraf, yan, yön (KKLPKTS 220).

Nog. *yaq* Taraf, yön, cihet (Atay, 2018, s. 323).

Eski Türkçede *yaḳa* "yaka, kenar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "taraf, yan; ırmak kenarı, deniz kıyısı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "taraf, yön", Kırgız, Kazak, Karayim Türkçesinde "kenar, kıyı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "dağ eteği", Kazak ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "hami, koruyucu kimse", Kazan-Tatar Türkçesinde "sağ veya sol taraf; bir meselenin tek bir görünüşü, bir bakımdan ele alınışı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaġı "Düşman" (KıpTS 306).

ET. *yaġı* Düşman (EDPT 898).

Krg.-ø

Kzk. *jav* 1. İstilacı 2. Düşman, hasım (KAZTTS 177).

Bşk. *yav* 1. Savaş, askeri sefer, akın 2. Silahlı asker, hücum eden düşman ordusu 3. Düşman (BŞKTS 702).

Kaz. Tat. *yav* 1. Düşman 2. Hücum eden düşman ordusu 3. Savaş, mücadele, akın, askeri sefer 4. Sel gibi gelen, çoğalan şey (KZTTTS 564).

Krçmlkr. *cav* Düşman (KMTS 124-125).

Kmk. *yaw* 1. Savaş, harp 2. Muharebe, savaş, cenk 3. Düşmanca davranışta bulunan, düşman; birisiyle kavgalı olan, bozuşuk olan (KMKTS 389).

Krm. Tat. *yav* Düşman (KTTRS 379).

Krym.-ø

Kkp. *jaw* Düşman, yağı (KKLPKTS 231).

Nog. *yav* Düşman, yağı, hasım, dost olmayan (NRS 453).

Eski Türkçede *yaġı* "düşman" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "düşman" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "düşman, yağı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "istilacı", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "savaş, askeri sefer, akın; silahlı asker, hücum eden düşman ordusu", Kazan-Tatar Türkçesinde "sel gibi gelen, çoğalan şey", Karaçay-Malkar Türkçesinde "savaş, harp; muharebe, savaş, cenk ve mecazlaşarak düşmanca davranışta bulunan, düşman; birisiyle kavgalı olan, bozuşuk olan" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yağır I "Bakır" (KıpTS 306).

ET. *bakır* Bakır (EDPT 317).

Krg. *bakır* 2. Bakır (maden). 3. Madeni kova 4. İki « kopek » lik bakır sikke; iki « kopek »; eki bakır: dört « kopek » (KS 80).

Kzk. *baqır* 1. Bakır 2. Metal para 3. Bakırdan yapılmış bakraç 4.Saplı bakır tava (KAZTTS 74). 5. Fakir (KAZS 35).

Bşk. *baḳır* 1. Bakır 2. Bakır para (BŞKTS 58).

Kaz. Tat. *bakır* 1. Bakır (KZTTTS 44). 2. *mec. kon*. Bakırdan yapılan madeni para, bozuk para. 3. *sf.* Bakır rengindeki 4. *sf. mec*. Fazla önemli olmamayı belirtir (TTAS I, s. 114 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 107).

Krçmlkr. *bağır* Bakır (KMTS 96).

Kmk. *bağır* Bakır; bakırdan (KMKTS 57).

Krm. Tat. *baqır* Bakır (KTTRS 56).

Krym. *baqır* Bakır (KKTS 72).

Kkp. *baqır* 1. Bakır madeni 2. *eski söz*. Bakır vb. adi metalden yapılan küçük para (1 tiyin'den 5 tiyin'e kadar). 3. *dial.* Sacdan (metalden). yapılmış kulplu su kabı, bakraç (KKLPKTS 56).

Nog. *bakır* Bakır (NRS 67).

Eski Türkçede *bakır* "bakır" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "bakır" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bakır" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "madeni para", Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "madeni kova, bakraç", Kazak Türkçesinde "saplı bakır tava", Kazan-Tatar Türkçesinde "bakır renginde olanı ve mecazlaşarak fazla önemli olmamayı belirtme" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yağır II "Hayvanın sırtındaki yara" (KıpTS 306).

ET. *yağır* At, katır ve eşek gibi hayvanların sırtında semer, eğer vurmasından meydana gelen yara, yağır (EDPT 905).

Krg.-ø

Kzk. *javır* At, eşek vb. sırtında meydana gelen yara, bere (KAZTTS 179).

Bşk. *yavır* Atın döşüne veya sırtına eğerin vurmasıyla oluşan şişlik (BŞKTS 702).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *cavur* 1. Cilt enfeksiyonlarında kullanılan bir tür tuz, calcium sulfuricum. 2. Atın sırtında meydana gelen yara (KMTS 125).

Kmk. *yawur* (atnı yawuru). hafif sıyrık, bere, yara (KMKTS 389).

Krm. Tat. *yağır* Yağır (KTTRS 373).

Krym. *yağır* Yara, semer/eyer yarası (KKTS 453).

Kkp. *jawır* Hayvanın derisinde çıkan yara, yağır (KKLPKTS 232).

Nog. *yavır* Yara, çizik, sıyrık (NRS 454).

Eski Türkçede *yaġır* "at, katır ve eşek gibi hayvanların sırtında semer, eğer vurmasından meydana gelen yara, yağır" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hayvanın sırtındaki yara" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yağır" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "cilt enfeksiyonlarında kullanılan bir tür tuz, calcium sulfuricum" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaġlıḳ I "Düşman için hazırlanmış ok" (KıpTS 306).

ET. *yagılık* Düşmanlık (EDPT 903).

Krg.-ø

Kzk. *javlıq* Düşmanlık, hasımlık (KAZTTS 178).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *cavluḳ* Düşmanlık, küslük, dargınlık (KMTS 125).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *yavlık* Düşmanlık (NRS 453).

Eski Türkçede *yagılık* "düşmanlık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "düşman için hazırlanmış ok" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak

lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "düşmanlık" biçiminde kullanılmaktadır. Bu anlamda tarihi Kıpçak Türkçesinde yer alan "düşman için hazırlanmış ok" anlamı çağdaş Kıpçak lehçelerinde unutularak anlam daralması yaşamıştır.

Kıp. yaġlıḳ II, yavlıḳ II "Mendil" (KıpTS 306).

ET.-ø

Krg. *cooluk* 1. Mendil; başörtüsü (KS 223). 2. Bele sarılan kuşak, sarık (KTS 628).

Kzk. *javlıq* 1. Baş örtüsü (KAZTTS 178).

Bşk. *yavlıḳ* 1. Başörtüsü, eşarp 2. Mendil (BŞKTS 702).

yavźıḳ 1. Başörtüsü, eşarp 2. Mendil (BŞKTS 703).

Kaz. Tat. *yavlıḳ* 1. Baş örtüsü, eşarp 2. Mendil (KZTTTS 564).

Krçmlkr. *cavluḳ* Başörtüsü, Kafkas kızlarının ipek şalları (KMTS 125).

Kmk. *yawluq* 1. Baş örtüsü, şal 2. Havlu (KMKTS 389).

Krm. Tat. *yavlıq* Başörtü; mendil (KTTTRS 379).

Krym. *yağlıq, yavlıq, yavluq* Yağlık, mendil (KKTS 470).

Kkp. *jawlıq* Başa sarılan büyük ve uzun başörtüsü, yağlık (KKLPKTS 232).

maylıq El veya başka yağlı şeyleri silmeye yarayan kumaş parçası, mendil, yağlık (KKLPKTS 385).

Nog. *yavlık* Mendil, yağlık; baş örtüsü (NRS 453).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaġlıḳ* II, *yavlıḳ* II "mendil" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "mendil" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu anlam ilişkisinden hareketle kelimenin anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "başörtüsü", Kırgız Türkçesinde "bele sarılan kuşak, sarık", Kumuk Türkçesinde "havlu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaġsuz “Yağsız” (KıpTS 306).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *maysız* Yağsız (KAZTTS 388).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *maysız* Yağsız (TTS 342).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *maysız* 1. Yağsız, yağı olmayan. 2. Yağı az (KKLPKTS 385).

Nog. *maysız* 1. Yağsız, yavan 2. Yağlanmamış (NRS 211).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaġsuz* “yağsız” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “yağsız” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yaġurt, yavurt, yoġurt, yoġurud, yuġurt “Yoğurt” (KıpTS 306, 316, 326, 328).

ET. *yogrut* Yoğurt, koyulaşmış süt (EDPT 908).

Krg. *cuurat* Halis (su karıştırılmamış ve üstü alınmamış). yoğurt (KS 235).

Kzk. *yogurt* Yoğurt (TTKAZTS 580).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *yogurt* Yoğurt (TTS, 350).

Krçmlkr. *cuvurt* Yoğurt (KMTS 136).

Kmk. *yuvurt* Yoğurt (KMKTS 401).

Krm. Tat. *yoğurt* Yoğurt (KTTTRS 384).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *yuvırt* Yoğurt, ekşi süt (NRS 445).

Eski Türkçede *yogrut* "yoğurt, koyulaşmış süt" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yoğurt" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "yoğurt" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yaẖşı "1. Güzel, iyi; **yaḳşı** Güzel, iyi 2. Hayırlı, doğru" (KıpTS 306, 307).

ET. *yaẖşı* İyi, güzel (EDPT 998).

Krg. *cakşı* 1. İyi (zarf olarak). 2. es. muteber (KS 164). 3. Güzel, iyi, yüksek 4. İyi, çok, pek çok, fazla 5. İyi, açık, net, duru, berrak. 6. İyi, esen, sağlıklı 7. İyi derece, başarılı 8. Tamam, olur (KTS 479).

Kzk. *jaqsı* 1. İyi, güzel 2. Akıllı, terbiyeli 3. İleri gelen 4. Evet, tamam, peki anlamlarında kullanılır (KAZTTS 161).

Bşk. *yaḳşı* 1. Güzel, iyi, olumlu 2. Faydalı 3. Tecrübeli, usta 4. Namuslu 5. Merhametli; kıymetli 6. Gereği gibi, yeteri kadar 7. Olumlu yanıt olarak "evet", "olur" (BŞKTS 687).

Kaz. Tat. *yaẖşı* 1. Güzel, iyi, olumlu 2. Faydalı 3. Tecrübeli, usta 4. Namuslu 5. Merhametli 6. Kıymetli 7. Gereği gibi 8. Yeteri kadar 9. Olumlu yanıt olarak: "evet", "olur" (KZTTTS 545). 10. İyi, olumlu etki bırakan (sanat eserleri hakkında). 11. Uygun, güzel 12. Terbiyeli, disiplinli (çocuk hakkında). 13. *is.* İyi, olumlu sıfatlara sahip olan kişi. 14. Yakın ilişki, tanışıklık hakkında: 'Yakından bilen' ve 'dost' anlamında. 15. *zf.* Yakından, iyi. 16. *esk*. İtibarlı, adı kötüye çıkmayan. 17. Değerli, asil, kaliteli. 18. Kıymetli, iyi cinste olan, kaliteli (yiyecek içecek hakkında). 19. *kon.* Yüksek, çok, fazla, yeterli. 20. *zf.* İyi, gereğince, gerekli derecede, iyi bir şekilde (TTAS III, s. 659 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 343).

Krçmlkr. *cahşı* İyi, hoş (KMTS 118).

Kmk. *yaxşı* 1. İyi, güzel; iyi yürekli, iyi kalpli 2. Peki, pekâlâ, olur, kabul (KMKTS 389).

Krm. Tat. *yahşı* İyi; olur, peki (KTTTRS 373).

Krym. *yaḫşı, yaqşı sf., zf.* İyi, güzel (KKTS 454).

Kkp. *jaqsı* İyi, daha iyi, hoş, güzel (KKLPKTS 221).

Nog. *yahşı* 1. İyi, güzel, hoş, müşfik, sevecen, hoş; yardımsever, iyi olan; 2. İyi, yardımsever, sevecen insan (NRS 473).

Eski Türkçede *yaḫşı* "güzel, iyi; hayırlı, doğru" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "iyi, güzel" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "güzel, iyi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "güzel, iyi, yüksek; iyi, çok, pek çok, fazla; iyi, açık, net, duru, berrak; iyi, esen, sağlıklı; iyi derece, başarılı", Kazan-Tatar Türkçesinde "faydalı; tecrübeli, usta; namuslu; merhametli; kıymetli; gereği gibi; yeteri kadar; olumlu yanıt olarak: "evet", "olur"; iyi, olumlu etki bırakan (sanat eserleri hakkında); uygun, güzel; terbiyeli, disiplinli (çocuk hakkında); iyi, olumlu sıfatlara sahip olan kişi; yakın ilişki, tanışıklık hakkında: 'yakından bilen' ve 'dost' anlamında; yakından, iyi; itibarlı, adı kötüye çıkmayan; değerli, asil, kaliteli; kıymetli, iyi cinste olan, kaliteli (yiyecek içecek hakkında); yüksek, çok, fazla, yeterli; iyi, gereğince, gerekli derecede, iyi bir şekilde", Nogay Türkçesinde "iyi, yardımsever, sevecen insan", Kazak ve Kumuk Türkçesinde "evet, tamam, peki" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yaḫşılıḳ "Güzellik, iyilik" (KıpTS 306).

ET.-ø

Krg. *cakşılık* 1. İyilik; hayır işi 2. İyi evsaf (KS 164).

Kzk. *jaqsılıq* İyilik (KAZTTS 161).

Bşk. *yakşılıḳ* Güzellik, iyilik, olumluluk; güzel olma (BŞKTS 687).

Kaz. Tat. *yaḫşılıḳ* 1. İyilik, iyi olma, güzellik, hoş olma 2. Sevinç, mutluluk (KZTTTS 545).

Krçmlkr. *ahşılık* İyilik, güzellik (KMTS 66).

Kmk. *yaxşılıq* Yaxşı'dan soy. İs (KMKTS 389).

Krm. Tat. *yahşılıq* İyilik (KTTRS 373).

Krym. *yaḫşılıq* İyilik (KKTS 454).

Kkp. *jaqsılıq* 1. İyilik, iyi ve güzel olus. 2. İnsan ismi (KKLPKTS 221).

Nog. *yahşılık* 1. İyilik; 2. İyi haber, iyi gelişme (NRS 473).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaḫşılıḳ* "güzellik, iyilik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "iyilik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesined "sevinç, mutluluk" ve Nogay Türkçesinde "iyi haber, iyi gelişme" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaḫşıraḫ, yaḳşıraḳ "Daha iyi, daha güzel" (KıpTS 306).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *jaqsıraq* Daha iyi (KAZTTS 161).

Bşk. *yaḳşılap* 1. Güzelce, gereğince, titizce 2. İyice 3. Dikkatli biçimde 4. Rahat rahat (BŞKTS 687).

Kaz. Tat. *yahşılap* 1. Güzelce, gereğince, titizce 2. İyice 3. Dikkatli biçimde 4. Rahat rahat (KZTTTS 545).

Krçmlkr. *ahşırak ~ aşhırak* Güzelce; daha güzel, daha hoş (KMTOS: 47 akt. Ceylan, 2022, s. 223).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jaqsıraq* Daha iyi (KKLPKTS 221).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaḫşıraḫ, yaḳşıraḳ* "daha iyi, daha güzel" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak

lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "daha iyi, iyice" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "muteber; güzel, iyi, yüksek; iyi, çok, pek çok, fazla; iyi, açık, net, duru, berrak; iyi, esen, sağlıklı; iyi derece, başarılı; tamam, olur", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "iyice; dikkatli biçimde; rahat rahat" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaḳçı, yayçı, yayşı "Yay yapan, yaycı" (KıpTS 307, 316).

ET.-ø

Krg. *caaçı* 1. Yaycı (yayla müsellah olan muharip). 2. Yay burcu (KTS 465).

Kzk.-ø

Bşk. *yansı* Yay ustası, oklar için yay yapan usta (BŞKTS 695).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *cayaçı* Okçu (KMTS 125).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *yaacı, yayçı* Okçu (KKTS 452).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaḳçı, yayçı, yayşı* "yay yapan, yaycı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde "yay ustası, okçu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yakın "1. Yakın 2. Akraba, hısım" (KıpTS 307).

ET. *yaḳın* 1. Yakın 2. Akraba, hısım (EDPT 904).

Krg. *cakın* 1. Yakın (zarf olarak). 2. Hısım, akraba, dost, ahbap (KS 163). 3. Yakın, sıcak, sempatik 4. Yakın, bağlantılı, alakalı 5. Yakın, uzak olmayan zaman 6. Yakın, yaklaşık, tahmini, aşağı yukarı (KTS 477).

Kzk. *jaqın* 1. Yakın 2. Akraba, hısım (KAZTTS 162).

Bşk. *yaḳın* 1. Yakın, yakındaki, yandaki 2. Yakın zamandaki 3. Yakın, dost 4. Benzer; yaklaşık (BŞKTS 686).

Kaz. Tat. *yaḳın* 1. Yakın, yakındaki, yandaki 2. Yakın zamandaki 3. Dost, yakın 4. Değerli 5. Benzer 6. Yaklaşık (KZTTTS 546). 7. Akrabalık ya da dostluk münasebetinde olan. 8. is. Dost, arkadaş ya da kardeş, akraba olan kişi hakkında. 9. Kıymetli, özel. 10. '*Dörĕs, çın*' sözleri ile birlikte kullanılarak şüphe bildirir: gibi (TTAS III, ss. 628-629 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 344).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yaqın* Yakın (KTTRS 376).

Krym. *yaqın sf., zf.* Yakın (KKTS 454).

Kkp. *jaqın* 1. Yakın, uzak olmayan 2. -e yakın, miktarı 3. *ağ.* Hısım, akraba, yakınlar (KKLPKTS 220).

Nog. *yakın ağ.* Yakın, yakında (NRS 458).

Eski Türkçede *yaḳın* "yakın; akraba, hısım" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yakın; akraba, hısım" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "yakın", Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "yakın; akraba, hısım" açıklamasıyla yer alarak anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "dost", Kırgız Türkçesinde "yakın, sıcak, sempatik; yakın, bağlantılı, alakalı; yakın, uzak olmayan zaman; yakın, yaklaşık, tahmini, aşağı yukarı", Kazan-Tatar Türkçesinde "yakın zamandaki; değerli; benzer; yaklaşık; akrabalık ya da dostluk münasebetinde olan; dost, arkadaş ya da kardeş, akraba olan kişi hakkında; kıymetli, özel; '*dörĕs, çın*' sözleri ile birlikte kullanılarak şüphe bildirme: gibi" anlamlarda genişlemiştir.

Kıp. yaḳınraḳ "Daha yakın, yakınca" (KıpTS 307).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *jakınıraḳ* Daha yakın, yakın gibi (Oba, 2019, s. 638).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaḳınraḳ* "daha yakın, yakınca" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kazak Türkçesinde "daha yakın, yakın gibi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yaḳtu "Aydınlık, ışık, nur" (KıpTS 307).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *yaḳtı* Parlak, aydın, ışıltılı; ışık 2. Güzel ve mutlu (hayat için) (BŞKTS 687).

Kaz. Tat. *yaḳtı* Işıklı, aydınlık (KZTTTS 548).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jaqtı* 1. Karanlık değil, aydınlık, parlak, ışıklı 2. *ağ.* Netice; fayda, etki (KKLPKTS 221).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaḳtu* "aydınlık, ışık, nur" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "parlak, aydınlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "güzel ve mutlu (hayat için)." ve Karakalpak Türkçesinde "netice; fayda, etki" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaḳuş, yoḳuş "Yokuş" (KıpTS 307, 326).

ET. *yokuş* Sarp, yokuşlu, inişli, meyilli (EUES 911).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yoquş* Yokuş (KTTRS 384).

Krym. *yoqış, yoquş* Yokuş (KKTS 484).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yokuş* "sarp, yokuşlu, inişli, meyilli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yokuş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "yokuş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yal I "Yele, atın yelesi" (KıpTS 307).

ET. *yal* At yelesi (EDPT 916).

Krg. *cal* 1. Yele 2. Atın yele altındaki yağı (at gövdesinin lezzetli parçası sayılır.) (KS 165).

Kzk. *jal* Yele (KAZTTS 162).

Bşk. *yal* Hayvanların yelesi (BŞKTS 687).

Kaz. Tat. *yal* Yele (KZTTTS 548).

Krçmlkr. *cal* At yelesi (KMTS 118).

Kmk. *yal* Yele (KMKTS 378).

Krm. Tat. *calın* Yele (KTTRS 69).

Krym. *yal* Yele (KKTS 455).

Kkp. *jal* 1. At, eşek, aslan gibi hayvanların ensesindeki kıl, yele. 2. Arkın iki boyu, ark kenarı (KKLPKTS 221).

Nog. *yal* 1. Yele, saç (atlarda). 2. *tarım,* Ekin veya tarla sürülürken boş kalan yer için kullanılan terim; *yal kaldırılıp aydalgan* boşluk bırakarak sürülmüş (NRS 458-459).

Eski Türkçede *yal* I "at yelesi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yele, atın yelesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yele" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "atın yele altındaki yağı", Karakalpak Türkçesinde "arkın iki boyu, ark kenarı", Nogay Türkçesinde "ekin veya tarla sürülürken boş kalan yer için kullanılan bir terim" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yal III "Ücret" (KıpTS 307).

ET.-ø

Krg. *cal* Mükafat, iş ücreti, ayak teri (KS 165).

Kzk. *jal* 1. Para karşılığı günlük yapılan çeşitli iş 2. Kira (KAZTTS 162).

Bşk. *yal* Hizmet hakkı, ücret (BŞKTS 687).

Kaz. Tat. *yal* Hizmet hakkı, ücret (KZTTTS 548).

Krçmlkr. *cal* Ücret, gündelik, yevmiye (KMTS 118).

Kmk. *yal* Kira ile tutma; işçi tutma (KMKTS 378).

Krm. Tat. yal Dinlenme, teneffüs (KTTRS 374).

Krym. *yal* 1. Ödül; maaş 2. Kiralama, işe alma 3. Yevmiyeli işçi; işe alma (KKTS 455).

Kkp.-ø

Nog. *yal* Ücret, mola (Atay, 1998, s. 323).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yal* III "ücret" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "ücret" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "kira", Kumuk ve Karayim Türkçesinde "kira ile tutma; işe alma", Karayim Türkçesinde "yevmiyeli işçi" anlamında genişlemiştir.

Öner, "yal" kelimesi ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir: "Bugün çagdaş iş iliskileri baglaminda kol gücünü, emeğini sunan isçi veya hizmet veren memur, bunun karşılığında önceden belirlenmiş ve belli bir akde baglanmış ücret almakta, hafta sonunda dinlenmekte veya yillik izin kullanmaktadir. Ancak insanlığın ve dolayısıyla çalışmanın uzun tarihinde, bunlar neredeyse XX. yüzyılda gelişen modern iş hayatına bağlı yepyeni kavramlardir. İnsan ticaretinin, köle kullanımının, kültürün bir parçası olduğu eski çaglarda ise efendinin kölesine veya içilere verdigi ilk ücretin boğaz toklugu ve yemek olduğu anlaşılabilir.

Dolayısıyla burada söz konusu edilen yal "aylık, maaş; dinlenme, izin" gibi anlamlar yal "ırgat aşı" (krş. Türkiye Türkçesi agızlarındaki yal "hayvan aşı"). sözünden gelişen çok anlamlılıkla açıklanabilmektedir. Böylelikle modern zamanlarda alıştığımız iş tanımının henüz yapılmadığı Orta Çag'da ırgatın veya kölenin çalışmasına ara verdiği, dinlendiği tek zaman aş zamanıdır (krş. Tat. yal vakıtı "dinlenme zamanı; tatil"). Yine emek karşılığı olarak verilen "aş" anlamının "ücret" anlamına dogru iğretileme (metaphore). yaşaması da buna bağlıdır (krş. Krç-Mlk. cal "aylık, maaş")." (Öner, 2020, s. 1634).

Kıp. yala "İftira" (KıpTS 307).

ET. *yala* Şüphe, iftira, töhmet (EDPT 918).

Krg. *calaa* Kuru iftira (KTS481).

Kzk. *jala* İftira, bühtan (KAZTTS 162).

Bşk. *yala* Yalan suçlama, iftira, dedikodu (BŞKTS 687).

Kaz. Tat. *yala* Yalan suçlama, iftira, dedikodu (KZTTTS 548).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yala* İftira, bühtan (KMKTS 378).

Krm. Tat. *yalan* Yalan (KTTRS 374).

Krym.-ø

Kkp. *jala* Yalan; yalan yere yapılan suçlama, iftira (KKLPKTS 221).

Nog. *yala* Yalan, iftira (NRS 459).

Eski Türkçede *yala* "şüphe, iftira, töhmet" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "iftira" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "iftira, yalan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yalaḳ "1. Toprak, çanak 2. Köpeklere özgü yalak" (KıpTS 307).

ET.-ø

Krg. *calak* Tuzlak yerde koyunların yalamasından hasıl olan küçük oyuk (KS 165).

Kzk. *jalaq* Çorak toprak (KAZTTS 162).

Bşk. *yalaḳ* Bitki yetişmeyen tuzlu ve kireçli toprak (BŞKTS 687).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yalaq* Yalak (KTTRS 374).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yalaḳ* "toprak, çanak; köpeklere özgü yalak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Başkurt Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı olan "bitki yetişmeyen çorak toprak", Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesindeki tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "yalak" açıklamasıyla yer alarak anlamını korumaktadır.

Kıp. yalan I, yalġan "Yalan" (KıpTS 307, 308).

ET. *yalġan* Yalan (EDPT 926).

Krg. *calgan* 1. Yalan, gerçek ve doğru olmayan (sıfat olarak). 2. Sahte, kalp 3. *Calgan yahut calgan düynö*: yalancı es. mec. Fani, dönek, kararsız, yalancı dünya (KS 168).

Kzk. *jalğan* 1. Gerçek olmayan, yalan, uydurma (KAZTTS 163).

Bşk. *yalğan* 1. Yalan, yanlış; hatalı 2. İki yüzlü; yapmacık (BŞKTS 689).

Kaz. Tat. *yalġan* 1. Yalan, yanlış, hatalı (KZTTTS 550). 2. İftira, yersiz olarak atılan suç. 3. Gerçek olmayan lakin gerçek olarak kabul edilen, hissedilen. 4. Yanlış görüş doğuran; uydurma. 5. Gerçeğine bütün dış özellikleri ile benzeyen, yanılıp gerçek olarak kabul edilen, sahte [para, belge vb.] (TTAS III, s. 632 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 346).

Krçmlkr *calgan* Yalan, boş, fâni (KMTS 119).

Kmk. *yalğan* Yalan; iftira; bühtan (KMKTS 379).

Krm. Tat. *yalan* Yalan (KTTRS 374).

Krym. *yalan* Yalan; yanlış; **yalğan, yalın** Yalan; yanlış (KKTS 455).

Kkp. *jalğan* Yalan, doğru olmayan şey (KKLPKTS 222).

Nog. *yalgan ağ.* Yalan, hülya (NRS 460).

Eski Türkçede *yalġan* "yalan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yalan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yalan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını

korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "sahte, kalp; fani, dönek, kararsız, yalancı dünya", Başkurt Türkçesinde "iki yüzlü; yapmacık", Kazan-Tatar Türkçesinde "iftira, yersiz olarak atılan suç; gerçek olmayan lakin gerçek olarak kabul edilen, hissedilen; yanlış görüş doğuran; uydurma; gerçeğine bütün dış özellikleri ile benzeyen, yanılıp gerçek olarak kabul edilen, sahte [para, belge vb.]" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yalan II, yalaŋ I, yalanş, yalın I "Yalın, çıplak" (KıpTS 307, 308).

ET. *yalıŋ, yalaŋ* Çıplak, yalın (EDPT 929).

Krg. *calaŋ* 1. Yalnız, yalın; münhasıran (KS 166). 2. Katıksız (KTS 482).

Kzk. *jalaŋ* 1. Yalın, sade 2. Çıplak (KAZTTS 162).

Bşk. *yalan* 1. Açık, düz yer, düzlük 2. Ağaçsız, binasız yer 3. Yalın, çıplak 4. Kır arazi, bozkır (BŞKTS 687-688).

Kaz. Tat. *yalan* 1. Ağaçsız, binasız, tenha yer, ıssız ve açık yer, alan 2. Kır, çorak arazi (KZTTTS 549).

Krçmlkr. *calan* Çıplak, yalın (KMTS 118).

Kmk. *yalan* Çıplak (KMKTS 378).

Krm. Tat. *yalın* Çıplak, yalın, sade (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2192).

Krym. *yalan sf.* Yalın (KKTS 455).

Kkp. *jalaŋ* Yalnız, tek başına (KKLPKTS 222).

Nog. *yalaŋ* Yalın, çıplak (NRS 459).

Eski Türkçede *yalıŋ, yalaŋ* "çıplak, yalın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yalın" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yalın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "katıksız", Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Nogay Türkçesinde "çıplak", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "ağaçsız, binasız yer; kır arazi, bozkır" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yalaŋaç, yalıŋaç, yalınçaḳ "Çıplak, yalın" (KıpTS 307, 308).

ET.-ø

Krg. *cılaŋaç* Çıplak, çırılçıplak (KS 208).

Kzk. *jalaŋaş* Çıplak (KAZTTS 162).

Bşk. *yalanġas* 1. Çıplak, giyimsiz 2. Yaprağı olmayan, yapraksız 3. Örtüsüz, donanımsız 4. Kuru, delilsiz, ispatsız (BŞKTS 688).

Kaz. Tat. *yalanġaç* 1. Çıplak, giyimsiz 2. Üstüne kalın bir şey giymeden 3. Fakir, dilenci 4. Yapraksız 5. Bozkır halde 6. Örtüsüz 7. Donanımsız 8. Açıkça, doğrudan 9. Kuru, donup kalmış, delilsiz, ispatsız (KZTTTS 549). 10. *mec.* Kuru, cansız (TTAS III, s. 631 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 346).

Krçmlkr. *calan*gaç Fakir, yoksul (KMTS 118).

Kmk. *yalanğaç* Çıplak, üstsüz, elbisesiz (KMKTS 378).

Krm. Tat. *yalanğaç* Çıplak, yalıncak (KTTRS 374).

Krym. *yalanğaç* Yalın (KKTS 456).

Kkp. *jalaŋaş* Elbisesiz, çıplak (KKLPKTS 222).

Nog. *yalaŋaş* 1. Elbisesiz, çıplak 2. Açık, çıplak (bölge hakkında) (NRS 459).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yalaŋaç, yalıŋaç, yalınçaḳ* "çıplak, yalın" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yalın, çıplak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "fakir, yoksul", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "örtüsüz; kuru, delilsiz, ispatsız, yaprağı olmayan, yapraksız", Nogay Türkçesinde "açık, çıplak (bölge hakkında).", Kazan-Tatar Türkçesinde "üstüne kalın bir şey giymeden; bozkır halde; donanımsız; açıkça, doğrudan; kuru, donup kalmış, delilsiz, ispatsız ve mecazlaşarak kuru, cansız" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yalançı, yalgançı "Yalancı, yalan söyleyen" (KıpTS 307, 308).

ET.-ø

Krg. *calgançı* Yalancı, daima yalan söyleyen (KS 168).

Kzk. *jalġanşı* 1. Yalancı 2. Vefasız, yalan (dünya) (KAZTTS 164).

Bşk. *yalġansı* Yalancı, yalan söz söyleyen kişi (BŞKTS 689).

Kaz. Tat. *yalġançı* Yalancı, hilekar (KZTTTS 550).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yalğançı* Yalancı (KMKTS 379).

Krm. Tat. *yalancı* Yalancı (KTTRS 374).

Krym. *yalancı, yalançı* Yalancı; sf. yanlış (KKTS 455).

Kkp. *jalğanşı* Yalan dünya, yalancı ve geçici ömür (KKLPKTS 222).

Nog. *yalganşı* Yalancı (NRS 460).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yalançı, yalgançı* "yalancı, yalan söyleyen" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "yalancı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "vefasız, yalan (dünya)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. yalaŋuz, yalġuz, yalġız, yalıkız, yalınġız, yalŋuz, yaluŋguz, yaluŋuz "Yalnız olarak, tek başına" (KıpTS 308).

ET. *yalŋuzın* Yalnız (EUES 858).

yalŋuz tek başına, tek; sırf, ancak, sadece; yalnız (EUES 858).

Krg. *calğız* Tek, biricik, yalnız, münferit (KS 168).

Kzk. *jalğız* 1. Yalnız, yegâne 2. Tek başına (KAZTS 164).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *cañız* Yalnız, tek (KMTS 120).

Kmk. *yañız* Yalnız, tek (KMKTS 383).

Krm. Tat. *yalıŋız* Yalnız (KTTRS 374).

Krym. *yalğız, yalıŋız* Yalnız; kimsesiz (KKTS 456).

Kkp. *jalğız* Yalnız, bir, tek (KKLPKTS 223).

Nog. *yalgız* Yalnız, tek başına (NRS 460).

Eski Türkçede *yalŋuzın* "yalnız" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yalnız olarak, tek başına" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yalnız" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yalçı I "Gündelikçi, ücretle iş gören" (KıpTS 307).

ET.-ø

Krg. *calçı* Ücretle çalışan işçi, ırgat (KS 167).

Kzk. *jalşı* Hizmetçi, uşak (KAZTTS 166).

Bşk. *yalsı* 1. Irgat, hizmetçi 2. Köle (BŞKTS 690).

Kaz. Tat. *yalçı* 1. Irgat, hizmetçi 2. Köle (KZTTTS 550). 3. *mec.* Namussuz kişi, hain, yalaka, çanak tutucu (TTAS III, s. 637 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 346).

Krçmlkr. *calçı* Gündelikçi, işçi, ırgat (KMTS 118).

Kmk. *yalçı* Ücretli işçi, para ile tutulmuş işçi; ırgat (KMKTS 379).

Krm. Tat. *calçı* Ücretli işçi (Maşkaraoğlu, 2018, s. 572).

Krym. *yalçı* Hizmetçi, ırgat (KKTS 456).

Kkp. *jalşı* Başkasının hizmetinde/kapısında ücret karşılığı çalışan kişi, işçi, hizmetçi (KKLPKTS 224).

Nog. *yalşı* Para karşılığı çalıştırılan işçi (NRS 461).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yalçı* I "gündelikçi, ücretle iş gören" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "gündelikçi, işçi, ırgat" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu anlam ilişkisinden hareketle kelime Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "köle" ve yine Kazan-Tatar Türkçesinde "namussuz kişi, hain, yalaka, çanak tutucu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaldız, yalduz, yılduz, yuldız, yulduz, yulḏuz "Yıldız" (KıpTS 308, 321, 329).

ET. *yultuz* Yıldız (EDPT 922).

Krg. *cıldız* 1. Yıldız 2. Teveccüh 3. Sevimli; hoş (KS 209). 4. Yıldız, bir noktadan çevreye beş veya daha fazla çıkıntısı olan çok köşeli şekil 5. Genellikle çocukları severken söylenen güzel söz 6. Yıldız, tanınmış, ünlü meşhur, herkesçe bilinen, angın (KTS 584).

Kzk. *juldız* Yıldız (KAZTTS 196).

Bşk. *yondoź* Yıldız (BŞKTS 738).

Kaz. Tat. *yoldız* 1. Yıldız 2. İlham ve güç kaynağı 3. Yazgı, kader 4. Ünlü kişi 5. Uçlu yıldız biçimi 6. Askeri rütbe gösteren ve kep önüne takılan yıldız (KZTTTS 577). 7. *iye.* yoldızım. Sevme hissi ile söylenen seslenme sözü. 8. Bir şeyin güzelliği, gururu (TTAS I, s. 452 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 361). 9. Demirin demire, taşın taşa sertçe vurmasından, sürtmesinden meydana gelen kıvılcım. 10. Okulun ilk sınıflarında nota denk olan işaret. 11. *mec.* Başı çok sert vurmadan dolayı gözün kararmasıyla meydana gelen küçük ışıklar (TTAS 2016, s. 690, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 361).

Krçmlkr. *culduz* Yıldız (KMTS 135).

Kmk. *yulduz* Yıldız (KMKTS 399).

Krm. Tat. *yıldız* Yıldız (KTTRS 382).

Krym. *yıldız, yulduz* Yıldız (KKTS 478).

Kkp. *juldız astr.* 1. Yıldız, ışık veren küçük gök cisimleri 2. Beş köşeli yıldız amblemi 3. ağ. Güzel, dilber (KKLPKTS 250).

Nog. *yuldız* Yıldız (NRS 447).

Eski Türkçede *yultuz* "yıldız" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yıldız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yıldız" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "birini severken söylenen söz; tanınmış ünlü kişi; teveccüh", Kırgız ve Karakalpak Türkçesinde "güzel, hoş", Kazan-Tatar Türkçesinde "ilham ve güç kaynağı; yazgı, kader; askeri rütbe gösteren ve kep önüne takılan yıldız; demirin demire, taşın taşa sertçe vurmasından, sürtmesinden meydana gelen kıvılcım; okulun ilk sınıflarında nota denk olan işaret ve

mecazlaşarak başı çok sert vurmadan dolayı gözün kararmasıyla meydana gelen küçük ışıklar" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yalġuzluḳ, yaluŋuzluḳ "Yalnızlık" (KıpTS 308, 309).

ET.-ø

Krg. *calgızdık* Yalnızlık (KS 168).

Kzk. *jalğızdıq* Yalnızlık (KAZTTS 164).

Bşk. *yaŋġıźlıḳ* Yalnızlık (BŞKTS 694).

Kaz. Tat. *yalgızlık* Yalnızlık (KZTTTS 551).

Krçmlkr. *cangızlık* Yalnızlık (KMTS 121).

Kmk. *yañızlıq* Yalnızlık (KMKTS 383).

Krm. Tat. *yalıŋızlıq* Yalnızlık (KTTRS 374).

Krym. *yalıŋızlıq* Yalnızlık (KKTS 457).

Kkp. *jalğızlıq* Yalnızlık, kimsesizlik (KKLPKTS 223).

Nog. *yalgızlık* Yalnızlık (NRS 460).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yalġuzluḳ, yaluŋuzluḳ* "yalnızlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yalnızlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yalın II "Yalın, alev" (KıpTS 308).

ET. *yalın* Alev (EDPT 929).

Krg. *calın* 1. Yalın, alev (KS 168). 2. *mec.* Işık, aydınlık 3. Hırs, gayret, heyecan, coşku 4. Sıkıntı, endişe (KTS 487).

Kzk. *jalın* 1. Alev 2. *mec.* Güç, kuvvet (KAZTTS 166).

Bşk. *yalḳın* 1. Alev, yalaz, yalım 2. Şevk, ilham (BŞKTS 689).

Kaz. Tat. *yalḳın* 1. Alev, yalaz, yalım 2. Şevk, ilham (KZTTTS 551). 3. Herhangi bir güçlü his (TTAS III, s. 634 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 348).

Krçmlkr. *calın* İs (KMTS 119).

Kmk. *yalın* Alev (KMKTS 379).

Krm. Tat. *yalın* 1. Yalın 2. Yıldırım (KTTRS 374).

yalḳın III, *yalın* (ağızlarda). Alev, ateş (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2193).

Krym. *yalın* Yalım, alev (KKTS 457).

Kkp. *jalın* 1. Alev, alaz 2. *ağ.* Güç, gayret 3. *ağ.* Dert, kaygı, sıkıntı (KKLPKTS 223).

Nog. *yalın* Yalın, alev (NRS 461).

Eski Türkçede *yalın* "alev" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yalın, alev" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "alev" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "güç, kuvvet; dert, sıkıntı, endişe", Kırgız Türkçesinde "ışık, aydınlık", Kazan-Tatar Türkçesinde "herhangi bir güçlü his", Kırım-Tatar Türkçesinde "yıldırım" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yalḳav "Tembel, gevşek" (KıpTS 308).

ET.-ø

Krg. *calkoo* Tembel, aşırı tembel, işsiz gezmeyi seven (KS 169).

Kzk. *yalkav* Tembel (TTKAZTS, 517).

Bşk. *yalḳav* Tembel, üşengeç, miskin (BŞKTS 689).

Kaz. Tat. *yalḳav* 1. Tembel, üşengeç, miskin 2. Tembelce, üşenerek (KZTTTS 551).

Krçmlkr. *calḳav* Tembel, işe yaramaz; uyuşuk, üşengeç (KMTS 119).

Kmk. *yalağay* 1. Tembel; haylaz; aylak 2. Pohpohçu, dalkavuk, yağcı; pohpohlayıcı, dalkavukça (KMKTS 378).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jalqaw* Tembel, erincek (KKLPKTS 223).

Nog. *yalkav ağ.* Tembel, ağır (NRS 460).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yalḳav* "tembel, gevşek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "tembel, gevşek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "pohpohçu, dalkavuk, yağcı; pohpohlayıcı, dalkavukça" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yalman "Dağ faresi, tarla faresi" (KıpTS 308).

ET. *yalman* Bir çeşit sıçan (EDPT 929).

Krg.-ø

Kzk. *jalman* Tuzlu topraklarda yaşayan tüyü kalın sırtı beyazımsı bir çeşit sıçan; fare, sıçan (Oba, 2019, s. 643).

Bşk. *yalman* Afrika tarla faresi (BŞKTS 690).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yalman* "bir çeşit sıçan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "dağ faresi, tarla faresi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçeleriden Kazak ve Başkurt Türkçesinde "tuzlu topraklarda yaşayan tüyü kalın sırtı beyazımsı bir çeşit sıçan; fare, sıçan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yama, yamav, yamov "Yama" (KıpTS 309).

ET. *yamaġ* Yama (EDPT 935).

Krg. *camoo* 1. Yam koyma 2. Yama (KS 172).

Kzk. *jamav* Yama (KAZTTS 166).

Bşk. *yamaḳ* 1. Yama, yamalık parça 2. Rengi, şekli çirkin; gösterişsiz (BŞKTS 691).

yamav Yama, yamalık parça (BŞKTS 692).

Kaz. Tat. *yamav* Yama (KZTTTS 553).

Krçmlkr. *camav* Yama (KMTS 119).

Kmk. *yamaw* Yama (KMKTS 380).

Krm. Tat. yamav Yama (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2197).

Krym. *yamuv* Yama (KKTS 459).

Kkp. *jamaw* Yama, yamalık (KKLPKTS 225).

Nog. *yamav* 1. Yama, onarma 2. Lehim, kalay (NRS 462).

Eski Türkçede *yamaġ* "yama" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yama" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yama" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "rengi, şekli çirkin; gösterişsiz" ve Nogay Türkçesinde "lehim, kalay" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaman I "Kötü, fena" (KıpTS 309).

ET. *yaman* Yaman, kötü, fena (EDPT 937).

Krg. *caman* 1. Fena, kötü, berbat, bozuk 2. *tar.* Avamdan olan; fakir 3. Pek, gayet 4. Çocuk, evlat (KS 171-172). 5. Çok, fazla (KTS 494).

Kzk. *jaman* 1. Kötü, fena 2. Sevimsiz, hoş olmayan 3. Çok fazla, aşırı (KAZTTS 166).

Bşk. *yaman* Kötü, fena, çirkin (BŞKTS 691).

Kaz. Tat. *yaman* 1. Kötü, faydasız, yaramaz 2. Yersiz 3. Hileli 4. Zor 5. Fazla (KZTTTS 553).

Krçmlkr. *caman* Kötü, fena (KMTS 119).

Kmk. *yaman* Kötü, fena; kötü şekilde (KMKTS 380).

Krm. Tat. *yaman* Yaman, kötü, korkulan (KTTRS 375).

Krym. *yaman* Yaman, fena (KKTS 458).

Kkp. *jaman* 1. Kötü, hoş olmayan, yaramaz 2. Çok, pek, hayli (KKLPKTS 224).

Nog. *yaman* 1. *farklı anlamlarda,* Kötü, fena, yaman, aşağılık; kötü olan 2. *kon.* Çok (NRS 462).

Eski Türkçede *yaman* "yaman, kötü, fena" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kötü, fena" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kötü, fena" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "avamdan olan; fakir; pek, gayet; çocuk, evlat", Kazak Türkçesinde "sevimsiz, hoş olmayan" ve Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "çok, fazla", Kazan-Tatar Türkçesinde "yersiz; hileli; zor" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yamança "Kötüce" (KıpTS 309).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *camanka* Yaramaz, haylaz, afacan (KMTS 119).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yamança* "kötüce" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "yaramaz, haylaz, afacan" açıklamasıyla uzak anlama geçmiştir.

Kıp. yamanlı "Günahkâr, günahlı" (KıpTS 309).

ET.-ø

Krg. *camanattu, caman* Fena, kötü, berbat, bozuk (KS 171).

Kzk.-ø

Bşk. *yamanatlı* Kötü isimli, kötü namlı (BŞKTS 692).

Kaz. Tat. *yamanatlı* Adı çıkmış, kötü namlı (KZTTTS 553).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jamanatlı* Kötü nam sahibi, adı çıkmış, yaramaz kimse (KKLPKTS 224).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yamanlı* "günahkar, günahlı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "adı çıkmış, kötü namlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yamanlıḫ "1. Kötülük, fenalık; **yamanlıḳ** Kötülük, fenalık 2. Zarar, ziyan" (KıpTS 309).

ET.-ø

Krg. *camandık* 1. Fenalık (KS 172). 2. Kötülük 3. Felaket, afet (KTS 495).

Kzk. *jamandıq* 1. Kötülük, fenalık 2. Kötü haber (KAZTTS 166).

Bşk. *yamanlıḳ* Kötülük, fenalık, çirkinlik (BŞKTS 692).

Kaz. Tat. *yamanlıḳ* Kötülük, kötü davranma (KZTTTS 553).

Krçmlkr. *camanlık* Fenalık, kötülük, pislik (KM II: 153 akt. Ceylan, 2022, s. 226).

Kmk. *yamanlıq* 1. Kötülük, şer, ağır suç 2. Zarar, ziyan 3. Kalite kötülüğü, takbih edilecek bir vasfı olma (KMKTS 380).

Krm. Tat. *yamanlıq* Kötülük (KTTRS 375).

Krym. *yamanlıq* Yamanlık; kötülük (KKTS 458).

Kkp. *jamanlıq* Kötülük, kötü oluş, düşmanlık (KKLPKTS 225).

Nog. *yamanlık* Kötülük (genel anlamda); saçma iş (NRS 462).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yamanlıḫ, yamanlıḳ* "kötülük, fenalık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "kötülük, fenalık", ayrıca Kumuk Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "zarar, ziyan" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır.

Kıp. yamġurlu "Yağmurlu" (KıpTS 309).

ET. *yagmurlug* Yağmurlu (EUES 854).

Krg. *camgırduu* Yağmurlu (KTS 496).

Kzk. *jaŋbırlı* Yağmurlu, yağışlı (KAZTTS 170).

Bşk. *yamġırlı* Yağmurlu (BŞKTS 692).

Kaz. Tat. *yaŋġırlı* 1. Yağmurlu, yağışlı (KZTTTS 556). 2. Yağmur getiren, yağmur yağdıran (TTAS III, s. 667 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 832).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yaŋurlu* Yağmurlu (KMKTS 383).

Krm. Tat. *yağmurlı* Yağmur (ile ilgili); yağmurlu (KTTRS 373).

Krym. *yağmurlı* Yağmurlu (KKTS 454).

Kkp. *jamğırlı* Yağmurlu, yağışlı (KKLPKTS 225).

Nog. *yamgırlı* Yağmurlu (NRS 463).

Eski Türkçede *yagmurlug* “yağmurlu” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “yağmurlu” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “yağmurlu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “yağmur getiren, yağmur yağdıran” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yamurṭa, yamurtḳa, yamurtuġa, yumrutḳa, yumurda, yumurtġa, yumurtḳa “Yumurta” (KıpTS 309, 330).

ET. *yumurtġa* Yumurta (EDPT 938).

Krg. *cumurtka* 1. Yumurta (KS 233). 2. Yumurta, bir dişinin vücudunda oluşan, yumurtlama ve döllenmeden sonra aynı türden bir canlı oluşturan hücre (KTS652).

Kzk. *jumırtqa* Yumurta (KAZTTS 198).

Bşk. *yomortḳa* 1. Yumurta; döl 2. Tavuk yumurtası (BŞKTS 738).

Kaz. Tat. *yomırḳa* Yumurta (KZTTTS 579).

Krçmlkr. *cumurtha* Yumurta (KMTS 135).

Kmk. *yımırtqa* Yumurta (KMKTS 395).

Krm. Tat. *yımırta* Yumurta (KTTRS 383).

Krym. *cımırta, yımırta, yumırta, yumurta* Yumurta (KKTS 111).

Kkp.-ø

Nog. *yumırtka* Yumurta (NRS 449).

Eski Türkçede *yumurtġa* “yumurta” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “yumurta” anlamındadır. Kelime Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde “yumurta” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Başkurt Türkçesinde “yumurta; döl” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yan I. “1. Yan, yan taraf ; **yaŋ II** Yan, yan taraf 2. Tarf, kat, huzur” (KıpTS 309).

ET. *yan* Yan, yan taraf (EDPT 940).

Krg. *can* 1. Yan, cihet (KS 173). 2. Bedenin sağ ya da sol tarafı, yan tarafı 3. Yanında, kendinde, üstünde 4. Yanında, birlikte, destekçisi (KTS 497).

Kzk. *jan* Yan, yan taraf (KAZTTS 167).

Bşk. *yan* Yan, çevre (BŞKTS 692).

Kaz. Tat. *yan* 1. Yan, taraf 2. Sağ veya sol taraf 3. Çevre, etraf (KZTTTS 554).

Krçmlkr. *can* Yan, taraf (KMTS 120).

Kmk. *yan* 1. Yan; yandaki, yanda bulunan 2. Yan, taraf, yön, cihet 3. Edat görevinde kullanılır yurtnu yanında köyün yanında (KMKTS 381).

Krm. Tat. *yan* Yan (KTTRS 375).

Krym. *yan* Yan (KKTS 459).

Kkp. janı Yanı, yan tarafı, kenarı (KKLPKTS 226).

Nog. *yan* 1. Yan, taraf; 2. *iyelik eki ve hâl ekinden sonra kullanılan edat anlamı ifade eder* (NRS 463).

Eski Türkçede *yan* "yan, yan taraf" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yan, yan taraf; tarf, kat, huzur" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yan, taraf" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan "taraf, kat, huzur" anlamı ise kullanılmayarak daralmıştır.

Kıp. yançıḳ, yançuḳ, yunçuḳ "Kese, para kesesi, torba" (KıpTS 310, 330).

ET. *yançuk* Cüzdan, kese (EDPT 945).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *yansıḳ* Para, tütün gibi şeyleri taşımakta kullanılan kese (BŞKTS 695).

Kaz. Tat. *yançıḳ* Para, tütün veya kibrit taşımak için kese (KZTTTS 554).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yançıq* 1. Çanta, zembil; kese 2. Barutluk (KMKTS 381).

Krm. Tat.-ø

Krym. *yançıq* Para kesesi (KKTS 460).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yançuk* "cüzdan, kese" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kese, para kesesi, torba" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "para kesesi, çanta" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "barutluk" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaŋı, yengi, yeŋi, yiŋi "Yeni" (KıpTS 310, 318, 319, 324).

ET. *yanı* Yeni (EDPT 943).

Krg. *caŋı* 1. Yeni 2. Ahiren, az bir müddet önce (KS 175). 3. Yeni, en son edinilen 4. Yeni, işine, görevine yeni başlayan 5. Yeni, o güne kadar söylenmemiş, görülmemiş, düşünülmemiş olan 6. Yeni, tanınmayan, bilinmeyen 7. Yeni, öncekinden farklı olan (KTS 508-509).

Kzk. *jaŋa* 1. Yeni, çağdaş 2. Yakında, bir süre önce 3. Şimdi, biraz önce (KAZTTS 169).

Bşk. *yaŋı* 1. Yeni 2. Kullanılmamış 3. İyi tanınmayan, henüz çıkmış 4. Taze, bu yılın ürünü 5. Henüz (BŞKTS 694).

Kaz. Tat. *yaŋa* 1. Yeni 2. Kullanılmamış 3. İyi tanınmayan, henüz çıkmış 4. Taze, bu yılın ürünü 5. Henüz (KZTTTS 555). 6. Önceden olmayan, yeni olan, yapılan, görünen. 7. Yeni ortaya çıkan, düşünülüp bulunan. 8. Önceden olmayan, sonradan ortaya çıkan bitki çeşidi, hayvan cinsi hakkında. 9. Yeni çıkan, yazılan. 10. İyi tanınmayan, şimdiye kadar bilinmeyen. 11. Şimdiye kadar belli olmayan, yeni duyulan. 12. Öncekinin yerine çıkan, gelen, öncekinin yerini alan. 13. Daha önce hiç kimse tarafından bilinmeyen, o zamana kadar görülmeyen. 14. Çok eski olmayan döneme, çağa dayanan. 15. is. Yenilik. (TTAS III, s. 665 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 349).

Krçmlkr. *cangı* Yeni, taze (KMTS 120).

Kmk. *yaŋı* 1. Yeni; taze 2. Demin, şimdi, şimdicik, yeni (KMKTS 382).

Krm. Tat. *yaŋı* Yeni (KTTRS 375).

Krym. *canı, yaŋı* Yeni (KKTS 108).

Kkp. *jaŋa* 1. Yeni, el sürülmemiş, el değmemiş 2. Eskiden görülmeyen, yeni 3. *ağ*. Tanınmayan, bilinmeyen 4. *zf.* Şimdi, daha yeni, yakında (KKLPKTS 226).

Nog. *yaŋı* 1. Yeni 2. Demin, az önce Yeni gördüm, az önce gördüm (NRS 465).

Eski Türkçede *yanı* "yeni" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yeni" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yeni" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yakında, bir süre önce"; Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kullanılmamış; iyi tanınmayan, henüz çıkmış; taze, bu yılın ürünü", Kazan-Tatar Türkçesinde "önceden olmayan, yeni olan, yapılan, görünen; yeni ortaya çıkan, düşünülüp bulunan; önceden olmayan, sonradan ortaya çıkan bitki çeşidi, hayvan cinsi hakkında; yeni çıkan, yazılan; iyi tanınmayan, şimdiye kadar bilinmeyen; şimdiye kadar belli olmayan, yeni duyulan; yeni gelen, geleli çok olmayan; öncekinin yerine çıkan, gelen, öncekinin yerini alan; daha önce hiç kimse tarafından bilinmeyen, o zamana kadar görülmeyen; çok eski olmayan döneme, çağa dayanan; yenilik; şimdi, önceden değil" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yanıḳ "Mazlum" (KıpTS 310).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yanıq* Dert, dertlenme (KTTRS 375).

Krym. *yanıq* Elem, keder (KKTS 460).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yanıḳ* “mazlum” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “dert, keder” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. yanḳu “Yankı, akis” (KıpTS 310).

ET. *yaŋku* Yankı (EDPT 949).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yanqı* Yankı (KTTRS 375).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yaŋku* “yankı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “yankı, akis” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde “yankı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yaŋla I “Yeniden” (KıpTS 310).

ET.-ø

Krg. *caŋıdan* 1. Henüz, kısa bir süre önce 2. Yeniden, tekrardan (KTS 509).

Kzk. *jaŋadan* Yeniden, tekrar (KAZTTS 169).

Bşk. *yaŋıŋan* Yeniden, tekrar, bir kez daha (BŞKTS 694).

Kaz. Tat. *yaŋadan* Yeniden, tekrar, bir kez daha (KZTTTS 555).

Krçmlkr. *cangıdan* Yeniden, tekrardan (KMTS 120).

Kmk. *yaŋıdan* Yine, gene, yeniden, yeni baştan, tekrar, bir daha (KMKTS 382).

Krm. Tat. *yaŋıdan* Yeniden (KTTRS 375).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaŋla* I "yeniden" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Kırım-Tatar Türkçesinde "yeniden" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yaŋlış "Yanlış" (KıpTS 310).

ET. *yaŋlok* Yanlış, kör, hatalı, ters; dalgın; günah, hata; ikiyüzlülük, riyakârlık (EUES 864).

Krg. *caŋılış* 1. Yanlış, hata 2. Yanlışlıkla (KTS 509).

Kzk. *jaŋılıs* Yanlış, hata (KAZTTS 170).

Bşk. *yaŋılış* Yanlış, hatalı (BŞKTS 694).

Kaz. Tat. *yalġış* 1. Yanlış, hatalı 2. Elde olmadan, aniden (BŞKTS 550).

Krçmlkr. *cangılıç* Yanlış, hata (KMTS 120).

Kmk. *yaŋılış* Yanılmaq'tan iş is. Yanlış, yanılma, hata; hatalı; doğru olmayan; yanlışlıkla, yanılarak (KMKTS 382).

Krm. Tat. *yaŋlış* Yanlış (KTTRS 376).

Krym. *yaŋış, yaŋlış* sf. Yanlış ; zf. Yanlış bir şekilde (KKTS 461).

Kkp. *jaŋılıs* Yanlış, hatalı, doğru olmayan (KKLPKTS 227).

Nog. *yaŋılıs* Yanlış, hatalı (NRS 465).

Eski Türkçede *yaŋlok* "yanlış, kör, hatalı, ters; dalgın; günah, hata; ikiyüzlülük, riyakârlık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yanlış" anlamındadır.

Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yanlış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yanşaḳ, yanşıḳ "Gürültücü" (KıpTS 310).

ET. *yaŋşak* Konuşkan, geveze (EDPT 953).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *canşaḳ* Geveze, palavracı, boşboğaz (KMTS 121).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yaŋşak* "konuşkan, geveze" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gürültücü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "geveze, palavracı, boşboğaz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yapḳıç "Kapak, örtü" (KıpTS 310).

ET. *yapġuç* Kapak, örtü (EDPT 874).

Krg. *capkıç* 1. Kapak (KS 178). 2. Örtü (KTS 514).

Kzk. *japqış* 1. Kapak 2. Örtü (KAZTTS 170).

Bşk. *yapḳıs, yapma* 1. Kapak, kılıf, örtü, yazma 2. Atın üzerine konan yaygı 3. Güneşten ve yağmurdan korunmak için iki direk arasına gerilen tente (BŞKTS 695).

Kaz. Tat. *yapḳıç* 1. Kılıf, mahfaza 2. Buhar, gaz veya sıvı geçirilen kanalın kapağı (KZTTTS 557). 3. Bir şeyin yolunu kapatan, engelleyen şey (TTAS III, s. 643 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 350).

Krçmlkr. *cabhıç* Kapak (KMTS 117).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *japqış* Örtü, masa, divan vb. şeylerin üzerine örtülen örtü (KKLPKTS 227).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yapġuç* "kapak, örtü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kapak, örtü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde "kapak, örtü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "atın üzerine konan yaygı; güneşten ve yağmurdan korunmak için iki direk arasına gerilen tente", Kazan-Tatar Türkçesinde "buhar, gaz veya sıvı geçirilen kanalın kapağı; bir şeyin yolunu kapatan, engelleyen şey" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yar "1. Hendek, uçurum, yar 2. Yalçın kayalık 3. Nehirlerin dik ve yüksek sahilleri, selin yardığı yer" (KıpTS 311).

ET. *yar* Yar, uçurum (EDPT 953).

Krg. *car* Yar, uçurum, dik sahil (KS 178).

Kzk. *jar* Yar, uçurum (KAZTTS 171).

Bşk. *yar* Su kıyısı, sahil, kenar (BŞKTS 696).

Kaz. Tat. *yar* Su kıyısı, sahil, kenar (KZTTTS 557).

Krçmlkr. *car* Uçurum, yar (KMTS 122).

Kmk. *yar* 1 (sarp) (kaya). 2. Uçurum, yar (KMKTS 384).

Krm. Tat. *yar* Yar (KTTRS 376-377).

Krym. *car* Yar, uçurum (KKTS 109).

Kkp. *jar* Yar, uçurum (KKLPKTS 228).

Nog. *yar* 1. Yıkık dökük yer; uçurum 2. Sahil (NRS 466).

Eski Türkçede *yar* "yar, uçurum" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hendek, uçurum, yar; yalçın kayalık; nehirlerin dik ve yüksek sahilleri, selin yardığı yer" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde. tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "yar, uçurum", Başkurt, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı "su kıyısı, sahil" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır.

Kıp. yara "Yara" (KıpTS 311).

ET.-ø

Krg. *cara* Yara, cerha; karha (KS 178).

Kzk. *jara* 1. Yara, bere 2. *mec.* Dert, tasa, kaygı, üzüntü (KAZTTS 171).

Bşk. *yara* 1.Yara, cerahat 2. Azap, ruhsal sıkıntı (BŞKTS 696).

Kaz. Tat. *yara* 1. Yara 2. Ruhi azap (KZTTTS 557). 3 *mec.* Savaş, yangın vb. olaylar getiren hâl, facia hakkında (TTAS III, ss. 643-644 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 351).

Krçmlkr. *cara* Yara (KMTS 122).

Kmk. *yara* 1. Yara 2. *mec.* İç yarası, manevi yara (KMKTS 384).

Krm. Tat. *yara* Yara (KTTRS 377).

Krym. *yara* Yara (KKTS 462).

Kkp. *jara* Yara, vücutta / deride oluşan yara (KKLPKTS 228).

Nog. *yara* Yara (NRS 466).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yara* "yara" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yara" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "ruhsal sıkıntı, dert, kaygı" ve Kazan-Tatar Türkçesinde "savaş, yangın vb. olaylar getiren hâl, facia hakkında" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yaradıçı “Yaratıcı, Allah” (KıpTS 311).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *jaratuvşı* 1. Allah, yaradan 2. Dünyaya getiren, doğuran (anne, ana) (KAZTTS 172).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *caratıvçu* Yaratıcı, yaradan (KM II: 160 akt. Ceylan, 2022, s. 229).

Kmk. *yaratıwçu* Yaratıcı, vücuda getiren; türeten, yapan (KMKTS 385).

Krm. Tat. *yaratıcı* Yaradan; yaratıcı, yaratımcı (KTTRS 377).

Krym. *yarayıvçı, yaratuvcı* Yaratıcı (KKTS 464).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaradıçı* “Yaratıcı, Allah” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde “yaratıcı, Allah” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde “dünyaya getiren, doğuran (anne, ana).” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaraḳ I “1. Şimşek 2. Işık; **yarıḫ, yarık I, yaruḫ, yaruḳ V;** Işık, aydınlık” (KıpTS 311, 312, 313).

ET. *yaruḳ* Aydınlık, ışık, nur (EDPT 962).

Krg. *carık* 1. Işık, aydın (KS 181). 2. Işık, aydınlatmak için kullanılan elektrik 3. Işık, yol gösteren, aydınlatan kimse veya şey. 4. Hayat, dünya (KTS 521).

Kzk. *jarıq* Işık, nur (KAZTTS 173).

Bşk. *yarug̈* Parlaklık, ışık, nur (BŞKTS 700).

Kaz. Tat. *yaḳtılıḳ* 1. Aydınlık, ışık 2. Nur 3. Güzel ve mutlu hayat (KZTTTS 548).

Krçmlkr. *carıḳ* Işık, aydınlık (KMTS 122).

Kmk. *yarıq* Işık; aydınlık; aydıınlık (bir şekilde) (KMKTS 386).

Krm. Tat. *yarıq* Işıklı; ışık (KTTRS 377).

Krym. *yarıq* Işık (KKTS 464).

Kkp. *jarıq* 1. Gözün görmesine yardımcı olan, her şeyi aydınlatan ışık, aydınlık 2. *ağ.* Serbestlik, azatlık; rahatlık, ferahlık, iyi hayat (KKLPKTS 229).

Nog. *yarık* Işık, ışın, pırıltı; parlak (NRS 469).

Eski Türkçede *yaruḳ* "aydınlık, ışık, nur" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "şimşek; ışık" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ışık, nur, aydınlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "ışık, aydınlatmak için kullanılan elektrik; ışık, yol gösteren, aydınlatan kimse veya şey; hayat, dünya" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yaraḳ III "Yarar, fayda" (KıpTS 311).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *carav* Fayda, yarar (KMTS 122).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaraḳ* III "yarar, fayda" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde "fayda, yarar" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yaraḳ IV "Silah" (KıpTS 311).

ET. *yaraġ* Silah, teçhizat, hazırlık (EDPT 962).

Krg. *carak* Silah; teçhizat (KS 179).

Kzk. *jaraq* Silah, teçhizat, takım (KAZTTS 171).

Bşk. *yaraḳ* Alet, araç gereç; levazım, donanım (BŞKTS 696).

Kaz. Tat. *yaraḳ, kirek yaraḳ* Levazımat, levazım, donanım (KZTTTS 557).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jaraq* 1. Silah, savaş ve vuruşma aleti. 2. Usta malzemeleri, alet edevat (KKLPKTS 228).

Nog. *yarak* 1. Silahlar 2. Gerekli teçhizat (NRS 467).

Eski Türkçede *yaraġ* "silah, teçhizat, hazırlık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "silah" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "silah" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "alet, araç gereç; levazım, donanım" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaramaz "Yaramaz, kötü, fena" (KıpTS 311).

ET.-ø

Krg. *caramsız* 1.Yaramaz, işe yaramayan (KS 179). 2. Uygun olmayan 3. Geçersiz (KTS 517).

Kzk. *jaramsız* 1. İşe yaramaz, lüzumsuz, gereksiz 2. Sevimsiz, hoşa gitmeyen (KAZTTS 172).

Bşk. *yaraḳhıź* 1. Levazımsız, donanımsız; ale edavatsız 2. İşe yaramaz, faydasız (KZTTTS 696).

Kaz. Tat. *yaraḳsız* Yararsız, işe yaramaz (KZTTTS 558).

Krçmlkr. *caramaz* Yakışmaz, doğru olmaz, uygun değil (KM II: 159 akt. Ceylan, 2022, s. 228).

Kmk. *yarawsuz* 1. İşe yaramaz, elverişsiz 2. Namussuz, iffetsiz; münasebetsiz (KMKTS 385).

yaraxsız 1. İşe yaramaz, beş para etmez 2. Terbiyesiz, edepsiz, ağzı bozuk; bayağı, açık saçık, kaba (KMKTS 385).

Krm. Tat. *yaramaz* Yaramaz (KTTRS 377).

Krym. *yaramaz* Yaramaz (KKTS 463).

Kkp. *jaramsız* Yaramaz, uygun olmayan, faydasız, nahoş (KKLPLKTS 228).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaramaz* "yaramaz, kötü, fena" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "işe yaramaz, faydasız" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk Türkçesinde "sevimsiz, huysuz, edebsiz" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaramsaḳ "Sadık, itaatli, baş eğen" (KıpTS 311).

ET.-ø

Krg. *caramduu* 1. Yarayan; işe yarayan 2. Sevimli (KS 179).

Kzk. *jaramsaq* Pohpohlayıcı, dalkavuk, yağcı, yalaka (KAZTTS 171).

Bşk. *yaramhaḳ* Yalaka, dalkavuk, şakşakçı, yılışık (BŞKTS 697).

Kaz. Tat. *yaramsaḳ, yalaġay* Yalaka, dalkavuk, şakşakçı, yılışık (KZTTTS 558).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jaramsaq* Yaranan, yaranmayı seven, yalaka (KKLPKTS 228).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaramsaḳ* "sadık, itaatli, baş eğen" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "dalkavuk, yalak" açıklamasıyla yer alarak zıt anlama geçtiği görülmektedir.

Kıp. yaratġan, yaratḳan "Yaratan, Yaratıcı, Allah" (KıpTS 312).

ET.-ø

Krg. *caratkan* dn. Yaradan, halik (KS 180).

Kzk. *jaratqan* 1. Yaradan, Allah 2. İnsan, bende (KAZTTS 172).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *yaratḳan* 1.Seven, yakın tutan 2. Sevgili, en çok sevilen (KZTTTS 559).

Krçmlkr. *carathan* Yaradan, Allah (KMTS 122).

Kmk. *yaratğan* Yaradan, Yaratıcı, Allah (KMKTS 385).

Krm. Tat. *yaradan, yaratan* (ağızlarda). Allah, Tanrı, İlâh (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2215, 2218).

Krym.-ø

Kkp. *jaratqan, yaratqan* Allah, Tanrı, Yaratıcı, Yaradan (KKLPKTS 228).

Nog. *yaratkan* Yaratıcı, Yaratan (NRS 467).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaratġan, yaratḳan* "Yaratan, Yaratıcı, Allah" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar,

Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yaratıcı, Allah" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "insan, bende", Kazan-Tatar Türkçesinde "sevgili, en çok sevilen" anlamında genişlemişitir.

Kıp. yardım, yardum, yarlıġ "Yardım" (KıpTS 312, 313).

ET.-ø

Krg. *cardam* f. Yardım, müzaharet (KS 180).

Kzk. *järdem* Yardım (KAZTTS 179).

Bşk. *yarźam* Yardım (BŞKTS 700).

Kaz. Tat. *yardem* Yardım (KZTTTS 559).

Krçmlkr. *cardam, cardamlıḳ* Yardım (KMTS 122).

Kmk. *yardım* Yardım (KMKTS 385).

Krm. Tat. *yardım* Yardım (KTTRS 377).

Krym. *yardım* Yardım (KKTS 464).

Kkp. *järdem* Yardım (KKLPKTS 236).

Nog. *yardam* Yardım (NRS 468).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yardım, yardum, yarlıġ* "yardım" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yardım" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yarġu "1. Yargı, karar, emir, mahkeme 2. Adalet, yargı" (KıpTS 312).

ET. *yarġu* Yargı, karar, hüküm (EDPT 963).

Krg.-ø

Kzk. *jarğı* Tüzük (KAZTTS 172).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *yarğu* Yargı, hüküm (KKTS 464).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yarġu* "yargı, karar, hüküm" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yargı, karar, emir, mahkeme; adalet, yargı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Karayim Türkçesinde "tüzük; yargı, hüküm" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yarı I, yarım, yarum "Yarı, yarım" (KıpTS 312, 313).

ET. *yarım* Yarım (EDPT 968).

Krg. *carım* 1. Yarım 2. Karlılık, verimlilik (KS 181).

Kzk. *jarım* 1. Yarım 2. Sakat, özürlü 3. Yarım akıllı, deli, aptal (KAZTTS 174).

Bşk. *yarım* Yarım, buçuk(BŞKTS 698).

Kaz. Tat. *yarım* 1. Buçuk 2. Yarım, yarı 3. Kısmen, yarı yarıya (KZTTTS 560).

Krçmlkr. *carım* Yarım (KMTS 123).

Kmk. *yarım* Yarım, yarı, buçuk (KMKTS 386).

Krm. Tat. *yarı* Yarı (KTTRS 377).

yarım Yarım (KTTRS 377).

Krym. *yarı* Yarı (KKTS 464).

yarım Yarım (KKTS 465).

Kkp. *jarım, yarım* 1. Bir şeyin yarısı, yarım 2. Bir şeyin ortası orta beli yarı 3. Tam değil, yarım 4. Bütünün ikide birine denk miktar, yarım 5. Miktar, ölçü bildiren sayı ismi 6. İki ayrı şeyden ortaya çıkan, karışık (KKLPKTS 646).

Nog. *yarım* 1. *İsimlerin önüne gelen yarım- sözcüğü* 2. *isimlerden sonra gelen yarım sözcüğü* (NRS 469).

Eski Türkçede *yarım* "yarım" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yarı, yarım" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yarı, yarım" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "sakat, özürlü; yarım akıllı, deli, aptal" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yarıḫlıḫ, yarıḳlıḫ, yarıḳlıḳ, yaruḳluḳ "Aydınlık, ışıklı, parlaklık" (KıpTS 312, 313).

ET. *yaruḳluḳ* Aydınlık, parlaklık (EDPT 964).

Krg. *carıktık* 1. Göz nuru; sevgili (KS 181). 2. Yaşlı insanlara karşı acıma ifadesi, zavallı 3. Saygı, hürmet veya kutsiyet bildirmede "mübarek" anlamında kullanılır. 4. Aydınlık, mutlu, ferah hayat. 5. *hlk*. Kızamık, kızıl, suçiçeği gibi bulaşıcı hastalıklar için kullanılan tabu sözü (KTS 522).

Kzk. *jarıqtıq* 1. Merhum, rahmetli 2. Yaşlı insanlar için hürmet, saygı anlamında kullanılan söz (KAZTTS 173).

Bşk. *yaktılıḳ* 1. Parlaklık, aydınlık, ışık 2. Güzel ve mutlu hayat 3. Elektrikli aydınlatma (BŞKTS 687).

Kaz. Tat. *yaḳtılıḳ* 1. Aydınlık, ışık 2. Nur 3. Güzel ve mutlu hayat (KZTTTS 548).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yarıqlıq* Yarıq'yan soy. İs (KMKTS 386).

Krm. Tat. *yarıqlıq* Aydınlık (KTTRS 377).

Krym. *yarıqlıq* Işık; aydınlatma; ışıklandırma (KKTS 464).

Kkp. *jarıqlık* 1. Birine veya bir şeye hürmet, kadir kıymet ifade eden söz, "kıymetli, hürmetli" 2. Aydınlık, parlaklık, havanın açıklığı 3. *ağ.* Anlayışsız, söz tesir etmeyen kişi (KKLPKTS 229).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yaruḳluḳ* “aydınlık, parlaklık” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “aydınlık, ışıklı, parlaklık” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde “parlaklık, aydınlık” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “yaşlı insanlara karşı acıma ifadesi, zavallı; saygı, hürmet veya kutsiyet bildirmede “mübarek” anlamında kullanılıma*;* kızamık, kızıl, suçiçeği gibi bulaşıcı hastalıklar için kullanılan tabu sözü”, Kazak Türkçesinde “yaşlı insanlar için hürmet, saygı anlamında kullanılan söz”, Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde “aydınlık, güzel ve mutlu hayat” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yarıḳ III, yaruḳ II “Yarık, yarılmış” (KıpTS 312, 313).

ET. *yaruḳ* Yarık, çatlak (EDPT 962).

Krg. *carık* 1. Çatlak, yarık, çatlamış olan (KS 181). 2. Hayat, dünya 3. Çatlak, deri, mukoza, kemik veya herhangi bir organ üzerinde uzunluğuna olan açıklık, yarık, fissür (KTS 521).

Kzk. *jarıq* 1. Işık, nur 2. Çatlak, yarık, çatlamış (KAZTTS 173).

Bşk. *yarıḳ* Yarık, yarılmış; az açık aralık (BŞKTS 698).

yırıḳ Yarık, yarılmış, yarılan (BŞKTS 731).

Kaz. Tat. *yarıḳ* 1. Az açık, aralık 2. Yarık, yarılmış (KZTTTS 560).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yarıq* Işıklı; ışık (KTTRS 377).

yırıq 1. Tavşan dudağı 2. Yırtık (KTTRS 383).

Krym. *yarıq* Yarık (KKTS 464).

Kkp. *jarıq* Yarılmış, ayrılmış yer, yarık (KKLPKTS 229).

Nog. *yarık* Yarık, çatlak, çatlamış yer; aralık (NRS 469).

Eski Türkçede *yaruḳ* “yarık, çatlak; aydınlık, ışık, nur” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “yarık, yarılmış” anlamındadır. Kelime çağdaş

Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yarık, yarılmış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "hayat, dünya; çatlak, deri, mukoza, kemik veya herhangi bir organ üzerinde uzunluğuna olan açıklık, yarık, fissür", Kırım-Tatar Türkçesinde "tavşan dudağı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yarın I "1. Yarın 2. Sabah" (KıpTS 312).

ET. *yarın* Yarın (EDPT 670).

Krg.-ø

Kzk. *jarın* Gelecek yıl (Oba, 2019, s. 657).

Bşk. *yerĕn* Gelecek yıl, ertesi yıl (BŞKTS 568).

Kaz. Tat. *cerĕn, yerĕn* ceren Yarın (TTAS III, s. 810 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 703).

yerĕn is. Gelecek yıl (TTAS III, s. 647 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 703).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yarın* Yarın (KTTRS 378).

Krym. *yarın* Yarın (KKTS 465).

Kkp. *jarın* Yarın; gelecekte; gelecek yıl (KKLPKTS 229).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yarın* "yarın" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yarın; sabah" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "yarın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "gelecek yıl" açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. yarış "Yarış, yarışma" (KıpTS 312).

ET. *yarış* Yarış (EDPT 972).

Krg. *carış* 1. Birbirini geçmek maksadiyle koşma 2. Yarış; müsabaka (KS 181).

Kzk. *jarıs* Yarışma, yarış, müsabaka (KAZTTS 147).

Bşk. *yarış* 1. Yarış, yarışma 2. Yakın, bitişik, yan yana; birlikte (BŞKTS 698).

Kaz. Tat. *yarış* Yarış, yarışma (KZTTTS 561).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yarış* 1. Yarış, müsabaka, yarışma 2. Rekabet 3. Koşu, yarış (KMKTS 386).

Krm. Tat. *yarış* Yarış (KTTRS 378).

Krym. *yarış* Yarış (KKTS 465).

Kkp. *jarıs* 1. Bahis; yarışma, yarış 2. Müsabaka; at yarışı (KKLPKTS 229).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yarış* "yarış" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yarış, yarışma" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Kumuk, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "yarış, yarışma" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "rekabet", Karakalpak Türkçesinde "müsabaka; at yarışı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yar ḳanat, yer ḳanat "Yarasa" (KıpTS 312, 319).

ET.-ø

Krg. *carganat* Yarasa (KS 181).

Kzk. *jarğanat* Yarasa (KAZTTS 172).

Bşk. *yarġanat* Yarasa (BŞKTS 697).

Kaz. Tat. *yarḳanat* Yarasa (KZTTTS 561).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yarḳanat, yelḳanat* Yarasa (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2223).

Krym. *yarqanat* Yarasa (KKTS 465).

Kkp. *jarğanat* Yarasa (KKLPKTS 229).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yar ḳanat, yer ḳanat* "yarasa" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "yarasa" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yarḳın I "1. Parlaklık, parıltı 2. Şimşek" (KıpTS 312, 313).

ET.-ø

Krg. *carkın* Aydın, gözalıcı; ışık (KS 182).

Kzk. *jarqın* 1. Güler yüzlü, iyi huylu 2. Açık, belli 3. *mec.* Işıklı, aydınlık (KAZTTS 173).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *yaḳtılıḳ* 1. Aydınlık, ışık 2. Nur 3. Güzel ve mutlu hayat (KZTTTS 548).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jarqın* Açık, aydın; nurlu, parlak (KKLPKTS 229).

Nog. *yarkın* Işıltılı, parlak (NRS 468).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yarḳın* "parlaklık, parıltı; şimşek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "aydınlık, ışıltı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin "şimşek"

anlamı bugün çağdaş Kıpçak lehçelerinde kullanılmayarak bir anlam daralması yaşamıştır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "güler yüzlü, iyi huylu; açık, belli", Kazan-Tatar Türkçesinde "nur; güzel ve mutlu hayat" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yarlı, yarlu "Fakir, yoksul" (KıpTS 313).

ET. *yarlıġ* Fakir, yoksul (EDPT 967).

Krg. *cardı* Fakir, züğürt (KS 180).

Kzk. *jarlı* 1. Yoksul, fakir (KAZTTS 173).

Bşk. *yarlı* 1. Fakir, düşkün, yoksul 2. Beceriksiz, kabiliyetsiz (BŞKTS 699).

Kaz. Tat. *yarlı* 1. Yoksul fakir 2. Beceriksiz, hünerli olmayan, kabiliyetsiz (KZTTTS 561). 3. is. çokl. yarlılar. Köyde tamamen kollektifleşinceye kadar: Zengin köylüler ve orta hallilerden ayrı olarak en fakir köylüleri içine alan sosyal sınıf; zıttı: zengin sınıfı. 4. Fakir, yetersiz. 5. Fakirlerin yaşadığı, fakirlerin olan, fakir, miskin olan. 6. *zf.* Fakirlikle, dilenci gibi bir hayatla, yırtık kıyafetle. 7. *tek.* İçeriği zengin olmayan, sanat yönünden kötü (sanat eserleri hakkında). 8. Bileşiminde gerekli maddeleri, mineral tuzları yeterli olmayan, verimliliği az olan (TTAS III, s. 647 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 351).

Krçmlkr. *carlı* Fakir, zavallı (KMTS 123).

Kmk. *yarlı* 1. Fakir, fukara, yoksul, sefil, varlıksız 2. Kısır, cılız, fakir (KMKTS 386).

Krm. Tat. *carlı* Fakir, sefil, yoksul (KKLPKTS 70).

Krym. *yarlı* Yoksul (KKTS 466).

Kkp. *jarlı* Fakir, yoksul, sefil, garip (KKLPKTS 229).

Nog. *yarlı* Fakir, yoksul (NRS 468).

Eski Türkçede *yarlıġ* "fakir, yoksul" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "fakir, yoksul" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "fakir, yoksul" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "beceriksiz, kabiliyetsiz", Kazan-Tatar Türkçesinde "zengin köylüler ve orta hallilerden ayrı olarak en fakir köylüleri içine alan sosyal sınıf; zıttı: zengin sınıfı; fakir, yetersiz; fakirlerin

yaşadığı, fakirlerin olan, fakir, miskin olan; fakirlikle, dilenci gibi bir hayatla, yırtık kıyafetle; içeriği zengin olmayan, sanat yönünden kötü (sanat eserleri hakkında); bileşiminde gerekli maddeleri, mineral tuzları yeterli olmayan, verimliliği az olan", Kumuk Türkçesinde "kısır, cılız, fakir" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yarlılıḳ "Fakirlik, yoksulluk" (KıpTS 313).

ET.-ø

Krg. *cardılık* Fakirlik (KS 180).

Kzk. *jarlılıq* Yoksulluk, fakirlik (KAZTTS 173).

Bşk. *yarlılıḳ* Fakirlik, yoksulluk (BŞKTS 699).

Kaz. Tat. *yarlılıḳ* 1. Yoksulluk, fakirlik (KZTTTS 561). 2. tek. Kötü, sığ içerikli, çalışılıp bitmemiş olma. 3. Bileşiminde gerekli maddelerin, mineral tuzların yeterli olmaması (yiyecek, toprak vb. hakkında) (TTAS III, s. 648 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 352).

Krçmlkr. *carlılıḳ* Fakirlik, zavallılık (KMTS 123).

Kmk. *yarlılıq* Fakirlik, yoksulluk, sefalet; zaruret (KMKTS 386).

Krm. Tat.-ø

Krym. *yarlılıq* Yoksulluk (KKTS 466).

Kkp. *jarlılıq* Fakirlik, yoksulluk, sefillik (KKLPKTS 229).

Nog. *yarlılık* 1. Fakirlik, yoksulluk 2. Fakirlik (düşüncede) (NRS 469).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yarlılıḳ* "fakirlik, yoksulluk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "fakirlik, yoksulluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "kötü, sığ içerikli, çalışılıp bitmemiş olma; bileşiminde gerekli maddelerin, mineral tuzların yeterli olmaması (yiyecek, toprak vb. hakkında)." ve Nogay Türkçesinde "düşünceden yoksunluk" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yarma II "Yarma, bulgur" (KıpTS 313).

ET. *yarmış* Yarma, bulgur (EDPT 969).

Krg. *carma* 1. Yararak koparılmış (uzun). çıra 2. Üvütülmüş arpadan yahut buğdaydan yapılan çorba (KS 182).

Kzk. *jarma* 1. Yarma, ezme (KAZTTS 173).

Bşk. *yarma* Yarma, bulgur (BŞKTS 699).

Kaz. Tat. *yarma* Yarma, bulgur (KZTTTS 561).

Krçmlkr. *carma* Yarma buğday, bulgur (KMTS 123).

Kmk. *yarma* Yarma; bulgur (KMKTS 386).

Krm. Tat. *yarma* Yarma, dövme, kırık (tahıl hakkında) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2223).

Krym.-ø

Kkp. *jarma* Genellikle "jüweri"yi yararak hazırlanan sulu bir yemek türü, yarma (KKLPKTS 229).

Nog. *yarma* Yarma, bulgur (NRS 469).

Eski Türkçede *yarmış* "yarma, bulgur" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yarma, bulgur" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yarma, bulgur" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "üvütülmüş arpadan yahut buğdaydan yapılan çorba" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yarmaḳ "1. Gümüş madeni para eczası 2. Dirhem, gümüş para; **yarmuḳ** Dirhem, gümüş para*"* (KıpTS 313).

ET. *yarmaḳ* Madeni para, akçe, sikke (EDPT 969).

Krg.-ø

Kzk. *jarmaḳ* Ortası delik metal para; bakır para (Oba, 2019, s. 659).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yarmaq* Yarmak (KTTRS 378).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yarmaḳ* "madeni para, akçe, sikke" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gümüş madeni para eczası; dirhem, gümüş para" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak ve Kırım-Tatar Türkçesinde "ortası delik metal para; bakır para; yarmak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yarovlı "Yararlı, uygun, kabiliyetli" (KıpTS 313).

ET. *yaraġlıġ* Uygun, münasip, faydalı (EDPT 964).

Krg. *caramduu* 1. Yarayan; işe yarayan 2. Sevimli (KS 179).

Kzk. *jaravlı* Yarayan, işe yarayan, seçkin (KAZTTS 172).

Bşk. *yaraḳlı* Levazımlı, donanımlı; alet edavatlı (BŞKKTS 696).

Kaz. Tat. *yaraḳlı* 1. Uygun, yarar 2. Amaca uygun, tam (KZTTTS 558).

Krçmlkr. *caravlu* Faydalı, uygun (KMTS 122).

Kmk. *yarawlu* 1. Yarar, uygun, elverişli, işe yarar 2. Namuslu, dürüst; edepli (KMKTS 385).

Krm. Tat. *yararlı* Kıymetli, değerli, onurlu, şanlı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2217).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yaraġlıġ* "uygun, münasip, faydalı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yararlı, uygun, kabiliyetli" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Kırım-Tatar Türkçesinde

“uygun, yararlı, faydalı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “sevimli”, Kumuk Türkçesinde “namuslu, dürüst; edepli” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yarpuz II “Su nanesi” (KıpTS 313).

ET. *yarpuz* Yarpuz, nane (EDPT 957).

Krg. *calbız* Nane (KS 167).

Kzk. *jalbız* Nane (KAZTTS 163).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yarpuz* “yarpuz, nane” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “yarpuz, nane” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kazak Türkçesinde “nane” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yas I, yaş, yaş V “Yas, üzüntü” (KıpTS 313).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yas* 1. Ağlama, ağlayıp sızlama, ağlayış (ölünün ardından); ölü gömüldükten sonra verilen yemek ve okunan dua 2. Matem, yas (KMKTS 387).

Krm. Tat. *yas* Yas (KTTRS 378).

Krym. *yas* Yas (KKTS 466).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yas* I, *yaş, yaş* V "yas, üzüntü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "yas" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yas II, yassı I "Yassı" (KıpTS 313).

ET. *yası* Yassı, düz (EDPT 973).

Krg. *cazı* 1. Geniş; yassı 2. Ova (KS 195). 3. Yaygın, yoğun, geniş (KTS 547).

Kzk. *jazıq* Düz yer, düzlük.(KAZS 84).

Bşk. *yaśı, yaśıḳ* 1. Yassı 2. Yayvan, genişçe (BŞKTS 700).

Kaz. Tat. *yassı* 1. Yassı 2. Yayvan, genişçe (KZTTTS 563).

Krçmlkr. *cassı* Yassı, basık (KMTS 123).

Kmk. *yassı* Düz (KMKTS 387).

Krm. Tat. *yassi* Yassı, yatay, düz (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2225).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yası* "yassı, düz" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yassı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "yassı, düz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yaslu "Yaslı, yas tutan" (KıpTS 313).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yaslı* 1. Yaslı, matemli 2. *mec.* Kederli, elemli, gamlı, üzgün, tasalı, üzüntülü (KMKTS 387).

Krm. Tat. *yaslı* Yaslı, yas tutan (kimse), matemli (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2225).

Krym. *yaslı* Yaslı (KKTS 467).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaslu* "yaslı, yas tutan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "yaslı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kumuk Türkçesinde "kederli, elemli, gamlı, üzgün, tasalı, üzüntülü" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yasman "Yassı şişe" (KıpTS 313).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *yasman* Şarap tulumu (KKTS 467).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yasman* "yassı şişe" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Karayim Türkçesinde "şarap tulumu" anlamında kullanılarak yakın bir anlam geçmiştir.

Kıp. yaṣṣılıḳ "Yassılık, düzlük" (KıpTS 313).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *yaṡılıḳ* 1. Yassılık 2. Düzlem, boyut (BŞKTS 700).

Kaz. Tat. *yassılıḳ* 1. Yassılık 2. Düzlem, boyut (KZTTTS 563).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaṣṣılıḳ* "yassılık, düzlük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "yassılık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "düzlem, boyut" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaṣtıḳ, yaṣṭıḳ, yastuḳ "Yastık" (KıpTS 314).

ET. *yastuḳ* Yastık (EDPT 974).

Krg. *castık, cazdık* Yastık (KS 185, 194).

Kzk. *jastıḳ* Yastık (KAZTTS 176).

Bşk. *yaśtıḳ* Yastık, büyük minder (BŞKTS 701).

Kaz. Tat. *yastıḳ* Yastık (KZTTTS 563).

Krçmlkr. *castıḳ* Yastık (KMTS 124).

Kmk. *yastıq* Yastık (KMKTS 387).

Krm. Tat. *yastıq* Yastık (KTTRS 378).

Krym. *yastıq* Yastık (KKTS 467).

Kkp.-ø

Nog. *yastık* Yastık (NRS 471).

Eski Türkçede *yastuḳ* "yastık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yastık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Nogay Türkçesinde "yastık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yaş "1. Yaş, ömür 2. Yaş, kuru olmayan, ıslak 3. Taze 4. Gözyaşı" (KıpTS 314).

ET. *yaş* 1. Yaş, taze, genç; yaş ot 2. Yaş, ömür 3. Göz yaşı 4. Islak, kuru olmayan (EDPT 975).

Krg. *caş* 1. Genç 2. Ham (olmamış). 3. Yaş (ömrün yıl ile ölçülen miktarı). 4. Ömür, hayat (KS 185). 5. Yeni (KTS530).

Kzk. *jas* 1. Yaş 2. Genç, toy 3. Körpe, daha büyümemiş 4. Taze 5.Yaş, gözyaşı (KAZTTS 174).

Bşk. *yeş* 1. Genç 2. Çiğ 3. Yeni, eski olmayan 4. Yaş 5. Gözyaşı (BŞKTS 720).

yeveş Sulu, nemli, rutubetli, ıslak; sulanıp duran (BŞKTS 725).

Kaz. Tat. *yeş* 1. Ömrün bir yılı, yaş 2. Ömrün belli bir devri *yeş* 3. Gözyaşı (KZTTTS 568). 3. Baliğ olmayan, olgunlaşmayan; çocuk yaştaki. 4. Orta ya da daha

fazla yaşa erişmemiş. 5. Çocukları anne ve babasından ayrı ifade ederken soyadından önce kullanılır. 6. Tecrübesiz. 7. Yeni, büyümeyen; olgunlaşmamış (bitki hakkında). 8. Yeni toplanan, yeni oluşturulan. 9. Bir alanda işe yeni başlayan, tecrübesiz. 10. Yeni evlenen. 11. *is. kon*. Yeni evlenen delikanlı ile kız. 12. *is. çokl*. Yeşler. Genç kişiler, genç nesil (TTAS III, s. 663 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 354).

Krçmlkr. *caş* 1. Genç, delikanlı 2. Oğul (KMTS 124).

Kmk. *yaş* 1. Çocuk 2. Yaş (KMKTS 387).

Krm. Tat. *yaş* 1. Yaş 2. Genç (KTTRS 378).

Krym. *yaş* 1. Genç 2. Taze, sulu, yeşil 3. Yıl, yaş 4. Gözyaşı 5. Islak, nemli (KKTS 467).

Kkp. *jas* 1. Gözyaşı 2. Yaş, kurumamış, kurutulmamış 3. Ömrün / hayatın içinde bulunulan, ilerleyen her bir dönemi, zamanı, yaş. 4. Yaşlı olmayan, genç 5. Çocuk (KKLPKTS 230).

Nog. *yas* 1. Genç, delikanlı, yaşı az olan; oğlan çocuğu 2. Genç, taze 3. Yaş, yıl, dönem 4. Gözyaşı, gözyaşları (NRS 470).

Eski Türkçede *jas* "yaş, taze, genç; yaş ot; göz yaşı; ıslak, kuru olmayan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yaş, ömür; yaş, kuru olmayan, ıslak; taze; gözyaşı" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "yaş, ömür", Başkurt ve Karayim Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "yaş, kuru olmayan, ıslak", Kazak, Karayim, Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı "taze", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki dördüncü anlamı "gözyaşı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "genç, delikanlı", Kırgız ve Başkurt Türkçesinde "çiğ, ham", Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "yeni, eski olmayan", Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "çocuk, oğul", Kazak Türkçesinde "körpe, daha büyümemiş", Kazan-Tatar Türkçesinde "ömrün belli bir devri ; orta ya da daha fazla yaşa erişmemiş; çocukları anne ve

babasından ayrı ifade ederken soyadından önce kullanılır; tecrübesiz; yeni, büyümeyen; olgunlaşmamış (bitki hakkında); yeni toplanan, yeni oluşturulan; bir alanda işe yeni başlayan, tecrübesiz; yeni evlenen; yeni evlenen delikanlı ile kız; genç kişiler, genç nesil" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaşar "Yaşında, yaşamış" (KıpTS 314).

ET.-ø

Krg. *caşar* (filan kadar). yaşında (KS 185).

Kzk. *jasar* Yaşındaki (KAZTTS 175).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *yaşar* … yaşında (KKTS 467).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaşar* "yaşında, yaşamış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Karayim Türkçesinde "yaşında" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yaşıḳ "Zayıf, kuru, cılız" (KıpTS 314).

ET.-ø

Krg. *caşık* 1. Yavan (et hakkında). 2. Daima ağlar gibi duran 3. Çaresaz olmayan, çabuk cevap bulamayan (KS 186). 4. Güçsüz, kuvvetsiz, takatsiz, dayanıksız 5. Yumuşak, esnek: elastik, elastiki (KTS 532).

Kzk. *jasıq* Çekingen, utangaç (KAZTTS 176).

Bşk. *yaşıḳ* Çok zayıf, çok sıska, kuru kemikli (BŞKTS 701).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jasıq* 1. Zayıf, arık, çelimsiz; kötürüm. 2. Utangaç, çekingen; boş, gevşek (KKLPKTS 230).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaşıḳ* "zayıf, kuru, cılız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde "zayıf, sıska" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "daima ağlar gibi duran; çaresaz olmayan, çabuk cevap bulamayan; güçsüz, kuvvetsiz, takatsiz, dayanıksız; yumuşak, esnek: elastik", Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "utangaç, çekingen" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaşıl, yeşil "Yeşil" (KıpTS 314, 319).

ET. *yaşıl* Yeşil (EDPT 978).

Krg. *caşıl* 1. Yeşil; yeşillik (ot), sebze 2. Taze; açık (KS 186).

Kzk. *jasıl* 1. Şimşek 2. Yeşil 3. Taze (KAZTTS 176).

Bşk. *yeşĕl* Yeşil (BŞKTS 720).

Kaz. Tat. *yeşĕl* 1. Yeşil (KZTTTS 568). 2. Ot biten, yeşillik ile kaplanan. 3. Ottan, yapraktan olan. 4. Yenilebilen otların yaprağından hazırlanan. 5. Yeni kesilen. 6. Olgunlaşmamış (meyve, tahıl vb. hakkında). 7. *zf.* Olgunlaşmamış bir şekilde. 8. *mec.* Çok genç ve tecrübesiz. 9. *is. çokl. esk.* yeşĕller. Bir dönem için askerliği tecil edilen acemiler (TTAS III, ss. 660-661 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 355).

Krçmlkr. *caşil* Yeşil (KMTS 124).

Kmk. *yaşıl* Yeşil (KMKTS 387).

Krm. Tat. *yeşil* Yeşil (KTTRS 381).

Krym. *yeşil* Yeşil (KKTS 475).

Kkp. *jasıl* Yeşil renk (KKLPKTS 230).

Nog. *yasıl* Yeşil (NRS 471).

Eski Türkçede *yaşıl* "yeşil" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yeşil" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yeşil" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "taze", Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "yeşillik", Kazan-Tatar Türkçesinde "ottan, yapraktan olan; yenilebilen otların yaprağından hazırlanan; yeni kesilen; olgunlaşmamış (meyve, tahıl vb. hakkında); olgunlaşmamış bir şekilde; çok genç ve tecrübesiz; *çokl. esk.* yeşĕller; bir dönem için askerliği tecil edilen acemiler" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. yaşıllıḳ, yeşillik "Yeşillik" (KıpTS 314, 319).

ET.-ø

Krg. *caşılça* Sebze (KTS 532).

Kzk. *jasıldıq* Yeşillik (KAZTTS 176).

Bşk. *yeşĕllĕk* 1. Yeşil renk, yeşillik 2. Yeşil bitki (BŞKTS 720).

Kaz. Tat. *yeşillik* 1. Yeşil renkte olma sıfatı. 2. Yeşil alan, yeşil çayır, yeşil yer. 3. Yetişen bitkiler; ağaç, fundalık, ekin (TTAS 1981: 661 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 834).

Krçmlkr. *caşillik* Yeşillik (KM II: 168 akt. Ceylan, 2022, s. 231).

Kmk. *yaşıllıq* Yeşillik, yeşil saha, yeşillik yer (KMKTS 388).

Krm. Tat. *yeşillik* Yeşillik (KTTRS 381).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaşıllıḳ, yeşillik* "yeşillik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "yeşillik" açıklamasıyla yer

almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "sebze", Başkurt Türkçesinde "yeşil bitki", Kazan-Tatar Türkçesinde "yeşil renkte olma sıfatı" yine Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "yeşil alan, yeşil çayır, yeşil yer" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaşın "Yıldırım, şimşek" (KıpTS 314).

ET. *yaşın* Yıldırım, şimşek (EDPT 979).

Krg.-ø

Kzk. *jasın* Yıldırım, şimşek (KAZTTS 176).

Bşk. *yeşĕn* Şimşek (BŞKTS 721).

Kaz. Tat. *yeşĕn* 1. Şimşek 2. Mutluluk veya nefret gibi duygularla gözde parlayan ışık (KZTTTS 569). 3. *mec.* Çevik kişi için kullanılır (TTAS III, s. 661 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 355).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yaşın, yaşmın* Yıldırım; şimşek (KMKTS 388).

Krm. Tat. *yaşın* Şimşek, yıldırım (KTTRS 378).

Krym. *yeşim* Şimşek, yıldırım (KKTS 475).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yaşın* "yıldırım, şimşek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yıldırım, şişek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "yıldırım, şişek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "mutluluk veya nefret gibi duygularla gözde parlayan ışık; çevik kişi için kallanılan söz" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaşınmaḳ "Peçe, kadınların örtüsü" (KıpTS 314).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yaşınmaq* Gizlenmek, saklanmak (KMKTS 388).

Krm. Tat. *yaşınmaq* Gizlenmek, saklanmak (KTTRS 378).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaşınmaḳ* "peçe, kadınların örtüsü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Kumuk Türkçesinde ise "kadınların yüzlerini gizlemek için örttükleri peçe" anlamından hareketle "gizlenmek, saklanmak" anlamında yakın anlama geçmiştir.

Kıp. yataġan "Devamlı yatan" (KıpTS 314).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *catağan* Tembel, miskin, uykucu (KMTS 124).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jatağan* Yatan, çok yatan, yatmaya meyilli (KKLPKTS 231).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yataġan* "devamlı yatan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde "çok yatan, miskin, uykucu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yatıġ, yatuḳ, yatur "Yatan, yatmış" (KıpTS 315).

ET. *yatıġ* Yatma, uyuma (EDPT 887).

Krg. *catık* Yamık, yatgın (mütemayil) (KS 188).

Kzk. *jatuv* Yatma, uzanma (Oba, 2019, s. 665).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yatıw* Yatma, yatış (KMKTS 388-389).

Krm. Tat. *yatıq* 1. Dik 2. Yatık (KTTRS 379).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *yatık* Yatık, eğimli (NRS 473).

Eski Türkçede *yatıġ, yatuḳ, yatur* "yatan, yatmış" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yatan, yatmış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kırım-Tatar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "yatan, yatmış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yatsız "Kudretsiz" (KıpTS 315).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *yatız, yetiz* Aldatıcı, hilekâr (KKTS 469).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yatsız* "kudretsiz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim Türkçesinde "aldatıcı, hilekar" anlamında yakın anlama geçmiştir.

Kıp. yauḳ, yavuḫ, yavuḳ "Yakın, yavuk" (KıpTS 315).

ET.-ø

Krg. *cuuk* Yakın (KS 235).

Kzk. *juvıq* Yakın, uzak değil (KAZS 106).

Bşk.*yavıḳ* Yakın, yandaki, yanındaki (BŞKTS 702).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *cuvuḳ* 1. Yakın 2. Akraba (KMTS 136).

Kmk. *yuwuq* 1. Yakın; yakında 2. Yakın, benzer, müşterek 3. Yakın, dost, ahbap 4. Yönelme haliyle kullanılır. Yakın, yaklaşık; yaklaşık olarak (KMKTS 401).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *yuvık* 1. Yakın, uzak olmayan; yakınlarda, uzakta olmayan 2. Yakın, yaklaşık, takriben; 3. *mec.* Yakın, akraba (NRS 445).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yauḳ, yavuḫ, yavuḳ* "yakın, yavuk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "yakın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu

anlam ilişkisinden hareketle anlam dairesi Karaçay-Malkar ve Nogay Türkçesinde "akraba", Kumuk Türkçesinde "yakın, benzer, müşterek; yakın, dost, ahbap; yakın, yaklaşık; yaklaşık olarak" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yav I "Harp, savaş" (KıpTS 315).

ET. *yağı* Düşman (EDPT 898).

Krg.-ø

Kzk. *jav* 1. İstilacı 2. Düşman, hasım (KAZTTS 177).

Bşk. *yav* 1. Savaş, askeri sefer, akın 2. Silahlı asker, hücum eden düşman ordusu 3. Düşman (BŞKTS 702).

Kaz. Tat. *yav* 1. Düşman 2. Hücum eden düşman ordusu 3. Savaş, mücadele, akın, askeri sefer 4. Sel gibi gelen, çoğalan şey (KZTTTS 564).

Krçmlkr. *cav* Düşman (KMTS 124-125).

yaw 1. Savaş, harp 2. Muharebe, savaş, cenk 3. Düşmanca davranışta bulunan, düşman; birisiyle kavgalı olan, bozuşuk olan (KMKTS 389).

Kmk. *yaw* 1. Savaş, harp 2. Muharebe, savaş, cenk 3. Düşmanca davranışta bulunan, düşman; birisiyle kavgalı olan, bozuşuk olan (KMKTS 389).

Krm. Tat. *yav* Düşman (KTTRS 379).

cav Düşman (KTTRS 70).

Krym.-ø

Kkp. *jaw* Düşman, yağı KKLPKTS 231).

Nog. *yav* Düşman, yağı, hasım, dost olmayan (NRS 453).

Eski Türkçede *yağı* "düşman" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "düşman" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Türkçesinde "savaş, harp" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "düşman, yağı" , Kazak Türkçesinde "istilacı", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "savaş, askeri sefer, akın; silahlı asker, hücum eden düşman ordusu",

Kazan-Tatar Türkçesinde “sel gibi gelen, çoğalan şey”, Karaçay-Malkar Türkçesinde “savaş, harp; muharebe, savaş, cenk ve mecazlaşarak düşmanca davranışta bulunan, düşman; birisiyle kavgalı olan, bozuşuk olan” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yava “1. Pırasa 2. Soğan; **yova I** Yabani soğan” (KıpTS 315, 327).

ET. *yava* Yabani soğan (EDPT 871).

Krg.-ø

Kzk. *juva* Yabani soğan (KAZTTS 195).

Bşk. yıva 1. Soğan bitkisi 2. Soğan (BŞKTS 733).

Kaz. Tat. *yuva* Yabani soğan (KZTTTS 594).

Krçmlkr. *cuva* 1. Mantar 2. Yabani soğan (KMTS 136).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *juwa* Yabani soğan (KKLPKTS 252).

Nog. *yuva bot.* Yabani soğan (NRS 444).

Eski Türkçede *yava* “yabani soğan” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “pırasa; soğan” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “yabani soğan” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan “pırasa” anlamı ise çağdaş Kıpçak lehçelerinde kullanılmayarak anlam daralması yaşamıştır.

Kıp. yavaş I “1 (At için). uysal, sakin 2. Yavaş” (KıpTS 315).

ET. *yavaş* Yumuşak huylu (EDPT 880).

Krg. *cooş* Sakin, yavaş, halim (KS 224).

Kzk. *juvas* Uysal, halim, muti, yumuşak başlı (KAZTTS 195).

Bşk. *yıvaş* Sakin, uslu, yumuşak başlı (BŞKTS 733).

Kaz. Tat. *yuvaş* 1. Hareketsiz, duran, yavaş 2. Miskin 3. Uysal (KZTTTS 595).

Krçmlkr. *cuvaş* Sakin, ağırbaşlı, sessiz, uysal (KMTS 136).

Kmk. *yuwaş* 1. Sakin, yavaş, uslu, mutedil, ılımlı 2. Yavaş, sakin, hafif, yumuşak, sert olmayan 3. Alçak gönüllü; yumuşak, halim, yumuşak başlı; masum, zararsız; ağzı var dili yok (KMKTS 400 - 401).

Krm. Tat. *yavaş* Yavaş (KTTRS 379).

yuwaş Sakin (KTTRS 386).

Krym. *yavaş sf.* Yavaş; *zf.* yavaş, yavaşça (KKTS 469).

Kkp. *juwas* 1. Uysal, sakin, yumuşak huylu 2. Hırçın ve ürkek olmayan (KKLPKTS 253).

Nog. *yuvas* Uysal, sakin (NRS 444).

Eski Türkçede *yavaş* "yumuşak huylu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "(at için). uysal, sakin; yavaş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "sakin, uysal" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "alçak gönüllü; yumuşak, halim, yumuşak başlı; hırçın ve ürkek olmayan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yavaşlıḳ "Yavaşlık, ağır hareket etmek" (KıpTS 315).

ET.-ø

Krg. *cooştuk* 1. Sakinlik, mülayimlik, uysallık. 2. Uysallık, evcillik, ehlilik, vahşilik karşıtı (KTS 632).

Kzk. *juvastıq* 1. Uysallık, uysalca davranış 2. Çekingenlik (KAZTTS 195).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *yuvaşlıḳ* Yavaşlık, ağırlık, sakinlik (KZTTTS 595).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yuwaşlıq* 1. Sükûnet, sükûn, itidal 2. Alçak gönüllülük; usluluk, sakinlik, yumuşaklık, yumuşak başlılık (KMKTS 401).

Krm. Tat. *yuvaşlıq* Alçak gönüllülük, tevazu (KTTRS 386).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yavaşlıḳ* "yavaşlık, ağır hareket etmek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk Türkçesinde "uysallık, sakinlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "uysallık, evcillik, ehlilik, vahşilik karşıtı", Kazak Türkçesinde "çekingenlik", Kırım-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "alçak gönüllülük, tevazu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yavlı "Yağlı" (KıpTS 315).

ET. *yaġlıġ* Yağlı (EDPT 901).

Krg. *mayluu* 1. Yağlı, yağda hazırlanmış (KS 558). 2. Yağlı, bol ve kolay kazanç sağlayan. 3. Lezzetli, tadı güzel (KTS 1529).

Kzk. *maylı* 1. Yağlı, semiz 2. *mec.* Bereketli, verimli (KAZTTS 387).

Bşk. *maylı* Yağlı, yağda pişmiş, yağ konulmuş (BŞKTS 402).

Kaz. Tat. *maylı* Yağlı, yağ sürülmüş, yağda pişmiş (KZTTTS 328).

Krçmlkr. *cavlu* Yağlı (KMTS 125).

Kmk. *yawlu* Yağlı (KMKTS 389).

Krm. Tat. *yağlı* Yağlı (KTTRS 373).

maylı Yağlı (KTTRS 218).

Krym. *yavlı* Yağlı (KKTS 469).

Kkp. *maylı* 1. Yağlı, yağı olan, yağı çok 2. Güzel, gösterişli, hoş 3. Semiz, etine yağına dolgun, sıkı 4. *ağ.* Boş değil, bilen; anlamlı; gönlü tok (KKLPKTS 385).

Nog. *maylı* 1. Yağlı, kuyruk yağlı, yağla kaplanmış 2. Yağlanmış, yağla kaplanmış 3. *bot.* Yağlı bitki (NRS 211).

Eski Türkçede *yaġlıġ* “yağlı” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “yağlı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “yağlı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “yağlı, bol ve kolay kazanç sağlayan; lezzetli, tadı güzel”, Kazak Türkçesinde “bereketli, verimli”, Karakalpak Türkçesinde “güzel, gösterişli, hoş; semiz, etine yağına dolgun, sıkı; ağ. boş değil, bilen; anlamlı; gönlü tok”, Nogay Türkçesinde “yağlanmış, yağla kaplanmış” ve botanik alanında terimleşerek “yağlı bitki” anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yavrı “1. Civciv, kuş yavrusu 2. Balık yavrusu” (KıpTS 315).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yavru* Yavru (KTTRS 379).

Krym. *yavrı* Yavru (KKTS 470).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yavrı* “civciv, kuş yavrusu; balık yavrusu” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde “yavru” açıklamasıyla yer alarak genelleşme yoluyla anlam dairesi genişlemiştir.

Kıp. yavrun “Omuz levhası” (KıpTS 315).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *yavrın* Omuz (BŞKTS 703).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *cavorun* Kürek kemiği (KMTS 125).

Kmk. *yawrun* Omuzların arasında sırtın üst kısmı (KMKTS 389).

Krm. Tat.-ø

Krym. Yavrun Sırt, arka, omuz, kanat, kol (Koçak, 2021, s. 57).

Kkp. *jawırın* Vücudun boyundan kalça kemiğine kadarki aralığı, sırt, arka (KKLPKTS 232).

Nog. *yavırın* Omuz, kürek kemiği (NRS 454).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yavrun* "omuz levhası" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "omuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yavşaḳ "Bit yavrusu" (KıpTS 315).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *yebĕşkek* 1. Yapışkan, yapışıp duran 2. Bit yavrusu, küçük bit 3. İğnelik (BŞKTS 706).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yavşaḳ* "bit yavrusu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Başkurt Türkçesinde "bit yavrusu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "yapışkan, yapışıp duran; iğnelik" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yavuz "1. Kötü, fena 2. Vahşi" (KıpTS 316).

ET. *yavız* Kötü, fena (EDPT 881).

Krg.-ø

Kzk. *javız* 1. Acımasız, zalim, cani 2. *mec.* Gaddar, ser (KAZTTS 178).

Bşk. *yavız* 1. Kötü, berbat 2. Acımasız, merhametsiz 3. Sert, keskin (söz, ifade için) (BŞKTS 702).

Kaz. Tat. *yavız* 1. Kötü, berbat 2. Acımasız, merhametsiz 3. Sert, keskin (söz, ifade) (KZTTTS 564). 4. *is.* Kötü insan. 5. Kötülük sezilen, görülen. 6. Kurnaz, hilekâr. 7. *mec*. Sıkıntılı, zor (TTAS III, s. 621 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 354).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yavuz* 1. Yavuz 2. Kin, hınç (KTTRS 379).

Krym.-ø

Kkp. *jawız* Merhametsiz, zalim; kötü kimse (KKLPKTS 232).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yavız* "kötü, fena" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kötü, fena; vahşi" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "kötü, fena, yavuz" açıklamasıyla yer almaktadır ve Tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamını korumaktadır. Tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı ise kullanılmayarak daralmıştır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "acımasız, merhametsiz, keskin (söz, ifade); kötü insan; kötülük sezilen, görülen;

kurnaz, hilekâr; sıkıntılı, zor" ve Kırım-Tatar Türkçesinde "kin, hınç" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yay "1. Yaz mevsimi; **yaz I** Yaz mevsimi 2. İlkbahar mevsimi; **yaz II** ilkbahar mevsimi" (KıpTS 316).

ET. *yaz* İlkbahar; yaz mevsimi (EDPT 982).

Krg. *caz* İlkbahar, ilkyaz (KS 193).

Kzk. *jaz* Yaz (KAZTTS 157).

Bşk. *yey* Yaz ayı (BŞKTS 725).

yaź Bahar, ilkbahar (BŞKTS 704).

Kaz. Tat. *yaz* Bahar, ilkbahar (KZTTTS 564).

cey 1. Yaz mevsiminin haziran, temmuz ve ağustos aylarına denk gelen en sıcak dönemi (KZTTTS 75). 2. *mec.* Hayatın olgunluğa erişilen en güzel çağı (TTAS 2016, s. 284, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 138).

yaz 1. Bahar, ilkbahar (KZTTTS 564). 2. *mec*. Gençlik, güzellik, iyilik, mutlu hayat hakkında (TTAS III, s. 622 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 138).

Krçmlkr. *caz* Bahar, ilkbahar (KMTS 126).

Kmk. *yaz* Bahar, ilkbahar (KMKTS 390).

Krm. Tat. *yaz* Yaz (KTTRS 379).

Krym. *yaz* Yaz (KKTS 471).

Kkp. *jaz* 1. Yaz mevsimi 2. *ağ.* Azatlık, hürriyet, erkinlik 3. *ağ.* Ferahlık ve hoşluk veren zaman, devir (KKLPKTS 234).

Nog. *yaz* Yaz, yazla ilgili olan (NRS 455).

Eski Türkçede *yaz* "ilkbahar; yaz mevsimi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yaz mevsimi; ilkbahar mevsimi" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yaz" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamını, Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk Türkçesinde "ilkbahar" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamını

korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "hayatın olgunluğa erişilen en güzel çağı; gençlik, güzellik, iyilik, mutlu hayat hakkında", Karakalpak Türkçesinde "azatlık, hürriyet, erkinlik; ferahlık ve hoşluk veren zaman, devir" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yaydaġ "Eyersiz ata binmek" (KıpTS 316).

ET.-ø

Krg. *caydak* (süvari hakkında). eğersiz (KS 190).

Kzk. *jaydaq* 1. Düz, açık 2. Derin olmayan, sığ 3. Eyersiz, eyer takımı olmayan 4. Yüzeysel, sathi, derin olmayan (KAZTTS 159).

Bşk. *yaylaq, yayźaq* 1. Eyersiz, eyer takılmamış 2. Etsiz, et koyulmamış, yavan (yemek için) (BŞKTS 704).

Kaz. Tat. *caydak* Atlı, binici (KAZTTS 73).

Krçmlkr. *caydaq* Boş, çıplak (KMTS 126).

Kmk. *yaydaq* 1. Eyersiz 2. Kılıfsız, muhafasız (KMKTS 390).

Krm. Tat. *yaydaq* Henüz eyer takılmamış at, henüz eyerlenmemiş at (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2235).

Krym.-ø

Kkp. *jaydaq* Eyersiz at, çıplak (at) (KKLPKTS 233).

Nog. *yaydak* 1. Eyersiz 2. Eyersiz atlı (NRS 457).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yaydaġ* "eyersiz ata binmek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kırım-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "eyersiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "düz, açık; derin olmayan, sığ; yüzeysel, sathi, derin olmayan", Başkurt Türkçesinde "etsiz, et koyulmamış, yavan (yemek için).", Kazan-Tatar Türkçesinde "atlı, binici", Kumuk Türkçesinde "kılıfsız, muhafasız" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yayın "Yazın" (KıpTS 316).

ET. *yazın* İlkbaharda (EDPT 880).

Krg. *cayın* Yaz (KS 189, 191).

Kzk. *jazda* Yazın, yaz mevsiminde (KAZTTS 157).

Bşk. *yeyĕn* Yazın, yaz gününde, yaz vaktinde (BŞKTS 725).

Kaz. Tat. *ceyĕn* Yazın, yaz vakti (KZTTTS 76).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *yazın* Yazın (KKTS 471).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yazın* "ilkbaharda" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yazın" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "yaz, yazın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yaylaḳ, yaylav "Yayla, yazlık" (KıpTS 316).

ET. *yaylaġ* Yayla, yaylak (EDPT 981).

Krg. *cayloo* 1. Nizama koyma; yerli yerine yerleştirme. 2. Yazlık otlak, yaylak (bunun yaylada olması mutattır.) (KS 192).

Kzk. *jaylav* 1. Yayla, yaylak,otlak (KAZTTS 159).

Bşk. *yayla* Yayla, plato (BŞKTS 703).

yeylev 1. Yayla 2. Yaz günü ekmek pişirilen yer; dışardaki ocak (BŞKTS 726).

Kaz. Tat. *ceylev* 1. Yayla 2. Hayvanları köyden uzakta, bol otlaklı yerde tutmak için kurulan özel çiftlik (KZTTTS 76). 3. Belli bir boyun, ailenin bireylerinin toplanıp yaşadığı yer, köy. 4. Çimende ya da ormanlık alanda hayvanları otlatmak için çit ile çevrilen yer. 3. *coğ*. Plato (TTAS III, s. 806 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 139).

Krçmlkr. *caylıḳ* Yayla (KMTS 126).

Kmk. *yaylıq* Yazlık (KMKTS 390).

Krm. Tat. *yayla* Yayla (KTTRS 379).

Krym. *yayla* Yayla (KKTS 470).

Kkp. *jaylaw* Yaylak, hayvanların yayılmasına elverişli otlak (KKLPKTS 233).

Nog. *yaylak* Otlak, çayır, yaylak (NRS 457).

Eski Türkçede *yaylaġ* "yayla, yaylak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yayla, yazlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yayla, yazlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "nizama koyma; yerli yerine yerleştirme", Başkurt Türkçesinde "yaz günü ekmek pişirilen yer; dışardaki ocak", Kazan-Tatar Türkçesinde "hayvanları köyden uzakta, bol otlaklı yerde tutmak için kurulan özel çiftlik; belli bir boyun, ailenin bireylerinin toplanıp yaşadığı yer, köy; çimende ya da ormanlık alanda hayvanları otlatmak için çit ile çevrilen yer" ve coğrafya alanında terimleşerek "plato" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yazı "1. Ova, bozkır; yazı yir ova, bozkır 2 Çöl, sahra" (KıpTS 316, 317).

ET. *yazı* Geniş, açık, düz alan, ova; çöl (EDPT 984).

Krg. *cazı* 1. Geniş; yassı 2. Ova (KS 195). 3. Yaygın, yoğun, geniş (KTS 547).

Kzk. *jazıq* 1. Ova, yazı (KAZTTS 158).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *cazı* Geniş düzlük, bozkır (KMTS 126).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jazıq* Geniş ve düz alan, sahra, ova, düzlük (KKLPKTS 234).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yazı* “geniş, açık, düz alan, ova; çöl” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “ova, bozkır; yazı yir ova, bozkır; çöl, sahra” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde “ova, düzlük” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “geniş, yassı; yaygın, yoğun, geniş” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yazıçı, yazışı “Yazan, yazıcı” (KıpTS 316, 317).

ET. *yazıġçı* Yazıcı, katip (DTS 251).

Krg. *cazuuçu*Yazan, muharrir (KS 196).

Kzk. *jazuvşı* Yazar, müellif (KAZTTS 158).

Bşk. *yaźıvsı* Yazar, eser yazarı (BŞKTS 705).

Kaz. Tat. *yazuçı* 1. Yazar, edip, müellif 2. Yazıcı, katip (KZTTTS 566).

Krçmlkr. *cazuvçu* Yazar (KMTS 126).

Kmk. *yazıwçu* 1. Yazar, edip 2. Yazıcı, katip (KMKTS 391).

Krm. Tat. *yazıcı* 1. Yazar, edebiyatçı 2. Hattat, katip, yazıcı (Oba, 2019, s. 2237).

Krym. *yazıvçı* Yazıcı, katip (KKTS 472).

Kkp. *jazıwşı* Yazar, edebi eser ortaya koyan kişi, muharrir (KKLPKTS 235).

Nog. *yazuwşı* 1. Yazı 2. Yazar (NRS 456).

Eski Türkçede *yazıġçı* “yazıcı, katip” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “yazan, yazıcı” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Kumuk, Karayim Türkçesinde “yazıcı” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Ayrıca çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “yazar” açıklamasıyla yer alarak yakın bir anlama geçmiştir.

Kıp. yazıḳ, yazuġ, yazuḫ, yazuḳ “Günah, suç” (KıpTS 316, 317).

ET. *yazuḳ* Günah, suç (EDPT 985).

Krg. *cazık* Günah, suç, kabahat (KS 195).

Kzk. *jazıq* Suç, kabahat, günah (KAZTTS 158).

Bşk. *yaźıḳ* Günah, kötü iş ya da durum (BŞKTS 704).

Kaz. Tat. *yazıḳ* Günah (KZTTTS 565).

Krçmlkr. *cazıḳ* 1. Günah 2. Zavallı, düşkün, garip (KMTS 126).

Kmk. *yazıḳ* Bedbaht, zavallı, biçare; talihsiz, bahtsız, şanssız (KMKTS 390).

Krm. Tat.-ø

Krym. *yazıq* Günah; suç (KKTS 471).

Kkp. *jazıq* Günah, suç, kusur (KKLPKTS 234).

Nog. *yazık* Günah (NRS 456).

Eski Türkçede *yazuḳ* "günah, suç" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "günah, suç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "günah, suç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçesinde ise "zavallı, düşkün, garip" açıklamasıyla uzak anlama geçmiştir.

Kıp. yazıḳlu, yazuḳlı, yazuḳlu "Günahkâr" (KıpTS 316, 317).

ET. *yazuḳluġ* Suçlu, günahkâr (EDPT 986).

Krg. *cazıktuu* Kabahatli, kabahat yapan, kusur işleyen (KS 195).

Kzk. *jazıqtı* Suçlu, kabahatli (KAZTTS 158).

Bşk. *yaźıḳlı* Suçlu, hatalı; günahkâr (BŞKTS 704).

Kaz. Tat. *yazıḳlı* 1. Günahlı, günahkâr 2. Suçlu (KZTTTS 565).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *yazıqlı* Günahkâr (KKTS 471).

Kkp. *jazıqlı* Suçlu, günahı olan, kusurlu (KKLPKTS 234).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yazuḳluġ* “suçlu, günahkâr” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “günahkâr” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde “günahkâr, suçlu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yazu “Yazı, mektup vb” (KıpTS 317).

ET.-ø

Krg. *cazuu* Yazı, yazış (KS 196).

Kzk. *jazuv* Yazı (KAZTTS 158).

Bşk. *yaźıv* 1. Yazı, alfabe 2. El yazısı 3. Yazılı metin, kağıt (BŞKTS 705).

Kaz. Tat. *yazuv* 1. Yazı, alfabe 2. El yazısı 3. Yazılı kağıt, metin 4. Resmî belge 5. Yazılı pusula, not (KZTTTS 566).

Krçmlkr. *cazuv* 1. Yazı, alfabe 2. Kader (KMTS 126).

Kmk. *yazıw* 1. Kader, mukadderat; tecelli, alın yazısı, yazgı, talih *Yazğan* 2.Yazmaq I’den iş is. 3. Yazı, yazıt, kitabe, kayıt 4. Yazma, yazılı eser; yazım, imla (KMKTS 391).

Krm. Tat. *yazı* 1. Yazıt 2. Yazı (KTTRS 379).

Krym. *yazı* Yazı (KKTS 471).

Kkp. *jazıw* Yazı, harf sistemi (KKLPKTS 235).

Nog. *yazuv* 1. Yazmak, not etmek 2. Yazı, mektup, yazılı 3. *mas.* Yazma, not tutma, mektuplaşma, yazışma (NRS 456).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yazu* “yazı, mektup vb” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “yazı”, Nogay Türkçesinde “mektup” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “el yazısı; kısa yazı, not, pusula; yazılı, sadece sözlü olmayan”, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar,

Kumuk Türkçesinde “yazıt, kitabe”, Kumuk Türkçesinde “yazma, yazılı eser; yazım, imla” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yazuḳsuz “Günahsız, suçsuz” (KıpTS 317).

ET. *yazuḳsuz* Suçsuz, günahsız (EDPT 986).

Krg. *cazıksız* Günahsız (KTS547).

Kzk. *jazıqsız* Suçsuz, günahsız, kabahatsiz (KAZTTS 158).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jazıqsız* Suçsuz, günahsız (KKLPKTS 234).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yazuḳsuz* “suçsuz, günahsız” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “suçsuz, günahsız” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde “günahsız, suçsuz” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yeddi, yedi, yeti III, yetti II, yidi, yiti I “Yedi (sayı).” (KıpTS 317, 320, 322, 325).

ET. *yétti* Yedi (EDPT 886).

Krg. *ceti* 1. Yedi 2. Hafta (KS 205).

Kzk. *jeti* 1. Yedi 2. Yedi gün, bir hafta (KAZTTS 187).

Bşk. *yětě* Yedi (BŞKTS 722).

Kaz. Tat. *cidě* 1. Yedi (KZTTTS 80). 2. *kon.* Pek çok. 3. *iye. ciděsě. esk. dinî*. İnsanın ölümünden sonraki yedinci günde gerçekleştirilen anma geleneği (TTAS III, s. 763 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 143). 4. is. bk. ciděyıllık. ciděyıllık is. Yedi sınıf

bitirilen öğrenim; önceleri tamamlanmayan öğrenim[63] (TTAS 2016, ss. 321-322, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 143).

Krçmlkr. *ceti* Yedi (KMTS 128).

Kmk. *yettew* Yedi (kişi) (KMKTS 394).

Krm. Tat. *yedi* Yedi (KTTRS 380).

Krym. *yedi* 1. Yedi 2. Hafta (KKTS 472).

Kkp. *jeti* 1. Bir hafta, yedi gün 2. Altıdan sonra gelen sayı, yedi (KKLPKTS 240).

Nog. *yeti* Yedi (NRS 107).

Eski Türkçede *yétti* "yedi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yedi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yedi" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "hafta", Kazan-Tatar Türkçesinde "pek çok; insanın ölümünden sonraki yedinci günde gerçekleştirilen anma geleneği; yedi sınıf bitirilen öğrenim; önceleri tamamlanmayan öğrenim" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yedek "Yedek" (KıpTS 317).

ET. *yétek* Yedeğe alınan hayvan, yedek at (EDPT 884).

Krg. *cetek* Yedeğe alınmış (KS 204).

Kzk. *jetek* 1. Araba oku 2. Yedeğe alınan hayvan (KAZTTS 186).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *citek* Yedek (TTS 347).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yedek* 1. Yedek, ihtiyat 2 (ağızlarda). Rehber, kılavuz 3 (ağızlarda). El altında bulunan (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2240

[63] Sadece 7 yılı zorunlu olan eğitim (TTAS 2016, ss. 321-322, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 143).

Krym.-ø

Kkp. *jetek* Yedek (KKLPKTS 240).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yétek* "yedeğe alınan hayvan, yedek at" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yedek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "yedek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde "rehber, kılavuz; el altında bulunan" anlamlarında genişlemiştir. Kelimenin Eski Türkçede yer alan "yedeğe alınan hayvan" arkaik anlamı ise Kazak Türkçesinde kullanıma devam etmektedir.

Kıp. yediger, yediker, yetegen, yeteken "Ülker yıldızı" (KıpTS 317, 319).

ET. *yétigen* Büyükayı takım yıldızı (EDPT 889).

Krg. *cetigen* 1. Yediger 2. Kırgız kabilelerinden birinin adıdır (KS 205).

Kzk. *jetigen* 1. Büyükayı yıldızı 2. Yedi telli, eski bir müzik aleti (KAZTTS 187).

Bşk. *yětěgen* Büyükayı takım yıldızı(BŞKTS 722).

Kaz. Tat. *ciděgen yoldız* Büyük ayı takım yıldızı (KZTTTS 80).

Krçmlkr. *ceticegen* Büyükayı yıldız kümesi (KMTS 128).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *cetemen* (ağızlarda). Büyük ayı (takım yıldızı) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 599).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *yetegen* Büyük ayı takım yıldızı (NRS 107).

Eski Türkçede *yétigen* "büyükayı takım yıldızı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ülker yıldız" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "büyükayı yıldızı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak

Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "Kırgız kabilelerinden birinin adı" ve Kazak Türkçesinde "yedi telli, eski bir müzik aleti" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yegen I, yeken II "Kargı, kamış" (KıpTS 317).

ET. *yigen* Hasır otu; kargı, kamış (EDPT 913).

Krg. *ceken* Kuga dahi denilen saz (bataklık bitkisi) (KS 198).

Kzk. *jeken* Kargı, kamış (Oba, 2019, s. 687).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *cegen* Hasır (KMTS 126).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jeken* Şeker kamışı bitkisi (KKLPKTS 237).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yigen* "hasır otu; kargı, kamış" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "kargı, kamış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde "kamış, hasır" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yegin I, yeŋil, yeŋül, yeyni, yini, yiŋi, yiŋil, yuġul, yüŋül "Hafif, yeğni" (KıpTS 317, 318, 319, 320, 324, 328, 332).

ET. *yéŋil* Hafif, kolay (EDPT 950).

Krg. *ceŋil* Hafif, yeyni (KS 202).

Kzk. *jeŋil* 1. Hafif, ağır olmayan 2. Kolay, basit 3. *mec.* Üstünkörü, yüzeysel (KAZTTS 185).

Bşk. *yĕŋĕl* Hafif, çabuk hareket eden, anlaşılır, kolay; alıngan; hareketli, atik (BŞKTS 715).

Kaz. Tat. *ciŋël* 1. Hafif 2. Az miktarda 3. Çabuk, tez 4. Kolay 5. Zararsız 6. Adi 7. Yumuşak, tesirsiz 8. Seyrek (KZTTTS 83). 8. İnce, güzel (kumaş hakkında 9. *zf.* Engel, zorluk görmeden. 10. Karmaşık ya da ayrıntılı olmayan, basit. 11. Çabuk anlaşılan, düşünülen. 12. Etki gücü çok az sezilen, yumuşak (rüzgâr, soğuk vb. hakkında). 13. Görme, işitme, soluma vb. yönünden organizmayı sıkmayan, hasta etmeyen, ona iyi etki eden. 14. Seyrek, sıkı ya da sıkışık dizimli değil. 15. Çabuk geçen, çabuk düzelen, fazla acı çektirmeyen (hastalık, yara, hisler hakkında). 16. Rahat, acı çektirmeden azapsız olan. 16. Meşakkatsiz, üzüntüsüz, azapsız, rahat (hayat, yaşam hakkında). 17. zf. Hafif, sezilir sezilmez. 18. Çabuk hareketlenerek bir yerden diğerine çabucak geçebilen, ağır silahlar ile donatılmayan. 19. zf. bk. ciŋëlçe[64]. 20. *kon. evf.* Akılsız, ahmak (TTAS III, ss. 790-791 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 147). 21. İnce, estetik olan. 22. Az sayıda yolcu taşıyan, küçük. 23. Ciddi meselelere yer vermeyen, güldürmeyi, keyiflendirmeyi amaçlayan (edebiyat, sanat eserleri hakkında). 24. Hafif ve sağlam olması için başka madenlerle karıştırılan (TTAS 2016, s. 346, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 147).

Krçmlkr. *cengil* 1. Çabuk 2. Hafif (KMTS 127).

Kmk. *yeŋil* 1. *ger-mec.* Kolay; hafif; kolayca, kolaylıkla 2. *mec.* Üstünkörü, düşüncesizce 3. *mec.* Dengesiz, muvazenesiz, kendini tutmasını bilmez 4. *mec.* Çevik, her şeyden kaçınabilen, açıkgöz (KMKTS 392).

Krm. Tat. *yengil* Hafif (KTTRS 381).

Krym. *yeŋil* 1. Hafif 2. Küçük, değersiz (KKTS 474).

Kkp. *jeŋil* 1. Hafif, ağır olmayan 2. Kolay, zor değil (KKLPKTS 239).

Nog. *yeŋil* 1. Hafif 2. Basit 3. Anlamsız (NRS 106).

Eski Türkçede *yegin* I, *yeŋil*, *yeŋül*, *yeyni*, *yini*, *yiŋi*, *yiŋil*, *yuġul*, *yüŋül* "hafif, kolay" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hafif, yeğni" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "hafif" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "az miktarda; çabuk, tez; kolay; zararsız; adi; yumuşak, tesirsiz; seyrek; ince, güzel (kumaş hakkında; engel, zorluk görmeden; karmaşık ya da

[64] "ciŋëlçe 3. zf. Hareketi engellemeyen hafif kıyafet ile." (TTAS III, s. 792 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 147).

ayrıntılı olmayan, basit; çabuk anlaşılan, düşünülen.; etki gücü çok az sezilen, yumuşak (rüzgâr, soğuk vb. hakkında); görme, işitme, soluma vb. yönünden organizmayı sıkmayan, hasta etmeyen, ona iyi etki eden; seyrek, sıkı ya da sıkışık dizimli değil; çabuk geçen, çabuk düzelen, fazla acı çektirmeyen (hastalık, yara, hisler hakkında); rahat, acı çektirmeden azapsız olan; meşakkatsiz, üzüntüsüz, azapsız, rahat (hayat, yaşam hakkında); hafif, sezilir sezilmez; çabuk hareketlenerek bir yerden diğerine çabucak geçebilen, ağır silahlar ile donatılmayan; hareketi engellemeyen hafif kıyafet ile; kon. evf. akılsız, ahmak; ince, estetik olan; az sayıda yolcu taşıyan, küçük; ciddi meselelere yer vermeyen, güldürmeyi, keyiflendirmeyi amaçlayan (edebiyat, sanat eserleri hakkında); hafif ve sağlam olması için başka madenlerle karıştırılan, Kumuk Türkçesinde "üstünkörü, düşüncesizce; dengesiz, muvazenesiz, kendini tutmasını bilmez; çevik, her şeyden kaçınabilen, açıkgöz", Karayim Türkçesinde "küçük, değersiz", Karakalpak Türkçesinde "kolay, zor değil", Nogay Türkçesinde "basit; anlamsız" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yek "1. Şeytan, iblis 2. Kötülük" (KıpTS 317).

ET. *yek* Şeytan, iblis (EDPT 910).

Krg. *cek* Husumet; nefret, nefretle bakış (KS 197).

Kzk.-ø

Bşk. *yĕk* 1. Tomruk, tahta, taş gibi şeylerin arasındaki dar açıklık 2. Kirli iğrenç şey, nesne (BŞKTS 708).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *cek* 1. Şeytan, iblis 2. Ahmak, sersem, budala, akılsız (KMTS 127).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yek* "şeytan, iblis" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "şeytan, iblis; kötülük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak

lehçelerinden Kırgız, Karaçay-Malkar, Türkçesinde "şeytan, cin" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamını, Kırgız, Başkurt Türkçesinde "husumet, kötülük" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamını korumaktadır.

Kıp. yel, yil I "Yel, rüzgar" (KıpTS 318).

ET. *yél* Yel, rüzgar (EDPT 916).

Krg. *cel* 1. Kemik çürümesi, rim (hastalık). 2. Ruzgar, yel (KS 198).

Kzk. *jel* Yel, rüzgar (KAZTTS 181).

Bşk. *yĕl* Rüzgar, yel; güçlü tesir, etki (BŞKTS 708).

Kaz. Tat. *cil* 1. Yel, rüzgar (KZTTTS 81). 2. Bir şeyin hızlı hareketi ile oluşan hava dalgaları. 3. Bu hava dalgalarının gücü. 4. Bir şeyin tesiri, etkisi. 5. Bir şeyin kötü etkisi, zararı. 6. Bir durumun, büyük bir olayın başlama işaretleri, onun geleceğini, olacağını sezdiren alamet. 7. Hayatın insanı kendine çeken, kendi istediği gibi yaşatan gücü, akışı (TTAS III, s. 765 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 143-144).

Krçmlkr. *cel* Rüzgar, yel (KMTS 127).

Kmk. *yel* 1. Yel, rüzgar 2. Gaz, yel (bağırsaklardaki). 2. Romatizma, yel (KMKTS 391).

Krm. Tat. *yel* (ağızlarda cel). 1. Rüzgâr 2. Bağırsak gazı, yel (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2241).

Krym. *yel* Yel, rüzgar (KKTS 472).

Kkp. *jel* Yel, rüzgar (KKLPKTS 237).

Nog. *yel* Yel, rüzgar (NRS 104).

Eski Türkçede *yél* "yel, rüzgar" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yel, rüzgar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "rüzgar, yel" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "etki, tesir", Kazan-Tatar Türkçesinde "bir şeyin hızlı hareketi ile oluşan hava dalgaları; bu hava dalgalarının gücü; bir şeyin kötü etkisi, zararı; bir durumun, büyük bir olayın başlama işaretleri, onun geleceğini, olacağını sezdiren alamet; hayatın insanı kendine çeken, kendi istediği gibi yaşatan gücü, akışı", Kırım-Tatar ve Kumuk Türkçesinde

“(bağırsaklardaki). gaz, yel” ve yine Kumuk Türkçesinde “romatizma, yel” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yelek II “Yelek” (KıpTS 318).

ET.-ø

Krg. *celek* 1. Bayrak 2. Hafif, erkek üst giyimi (çokluk, elişi kumaştan ve astarlı olarak dikilir). 3. Yensiz çocuk giyimi 4 (destanda). Bayrak günderinin ucu (KS 199).

Kzk. *jelek* 1. Genç hanımların başlarına örttükleri örtü 2. Püskül (KAZTTS 182).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yelek* 1. Yelek; şeritli 2. Kuş tüyü 3 (Yevpatoriya ağzı). Sütyen (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2242).

Krym. *yelek, elek* Yelek (KKTS 473).

Kkp. *jelek* Eskiden gelin kızların başlarını da örten giysileri, yelek (KKLPKTS 237).

Nog. *yelek* Saçak, genç hanımların başlarına örttükleri örtü (Atay, 1998, s. 327).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yelek* II “yelek” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde “yelek” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “bayrak”, Kırgız ve Karakalpak Türkçesinde “bayrak günderinin ucu, püskül”, Kazak ve Nogay Türkçesinde “genç hanımların başlarına örttükleri örtü”, Kırım-Tatar Türkçesinde “kuş tüyü ve sütyen” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yelge “Boynun iki yanında bulunan damarlar” (KıpTS 318).

ET.-ø

Krg. *celke* 1. Ense; beygirin yele arkası 2. Ense, yele arkası dersi 3. Geri, kıç; arka kısım (KS 199-200).

Kzk. *jelke* Ense (KAZTTS 182).

Bşk. *yĕlke* Ense, başın arkası (BŞKTS 711).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *celke* Ense (KMTS 127).

Kmk. *yelke* Boynun arkası, ense (KMKTS 391).

Krm. Tat. *celke* Ense (KTTRS 70).

Krym.-ø

Kkp. *jelke* Başın arka kısmı, ense (KKLPKTS 238).

Nog. *yelke* Başın arkası, ense (NRS 105).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yelge* "boynun iki yanında bulunan damarlar" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ense" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yelim I, yilim I "Tutkal, yapıştırıcı" (KıpTS 318).

ET. *yelim* Tutkal, yapıştırıcı (EDPT 929).

Krg. *celim* Zamk (KS 199).

Kzk. *jelim* Tutkal (KAZTTS 183).

Bşk. *yĕlĕm* Tutkal, zamk (BŞKTS 709).

Kaz. Tat. *cilĕm* 1. Zamk, yapıştırıcı 2. Jelatin (KZTTTS 81).

Krçmlkr. *celim* Tutkal, zamk (KMTS 127).

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yelim* 1. Katran; reçine. 2. Tutkal; yapıştırıcı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2242).

Krym.-ø

Kkp. *jelim* Tutkal, zamk (KKLPKTS 237).

Nog. *yelim* 1. Tutkal, zamp 2. Reçine (NRS 105).

Eski Türkçede *yelim* "tutkal, yapıştırıcı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "tutkal, yapıştırıcı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "tutkal, zamk, yapıştırıcı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "jelatin", Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "reçine" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yelin, yilin "Hayvan memesi" (KıpTS 318).

ET. *yélin* Hayvan memesi (EDPT 930).

Krg. *celin* Hayvan memesi (KS 199).

Kzk. *jelin* Hayvanların memesi (KAZTTS 183).

Bşk. *yĕlĕn* Hayvan memesi, meme (BŞKTS 710).

Kaz. Tat. *cilĕn* Emziren hayvanların memesi (KZTTTS 81).

Krçmlkr. *celin* Meme, süt torbası (KMTS 127).

Kmk. *yelin* İnek memesi (KMKTS 391).

Krm. Tat. *celin* Meme, yelin (KTTRS 70).

Krym.-ø

Kkp. *jelin* Süt emzirenlerin memelerinin süt bezleri (KKLPKTS 238).

Nog. *yelin* Meme (NRS 105).

Eski Türkçede *yélin* "hayvan memesi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hayvan memesi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "hayvan memesi, meme" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yelken, yilken "Yelken" (KıpTS 318).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *jelken* Yelken (KAZTTS 182).

Bşk. *yĕlken* Yelken (BŞKTS 711).

Kaz. Tat. *cilken* 1. Yelken 2. Yelkenli gemi (KZTTTS 82). 3. Gemiyi rüzgâr gücü ile hareket ettirmek için yelken direğine tutturulan özel, sık dokulu kumaş. 4. *sf. bk*. cilkenlĕ[65]. 5. *mec.* Bir iş için istek, güç, ilham (TTAS III, s. 769 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 145). 6. *bot*. Bezelye bitkisinde üst kısımda bulunan taç yaprak (TTAS 2016, s. 332, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 145).

Krçmlkr. *celpek* Yelken (KMTS 127).

Kmk. *yelken* Yelken, yelkenli (KMKTS 392).

Krm. Tat. *yelken* Yelken (KTTRS 380).

Krym. *yelken* Yelken (KKTS 473).

Kkp. *jelkom* Gemi, kayık yelkeni (KKLPKTS 238).

Nog. *yelken* Yelken (NRS 105).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yelken, yilken* "yelken" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yelken" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "gemi yelkeni" anlamının yanında "yelkenli gemi" için de kullanılarak parça bütün ilişkisi ile ad aktarması yoluyla kullanılırken (Sönmezler Duran, 2020, 670), mecazlaşarak "bir iş için istek, güç, ilham" anlamında ve botanik alanında terimleşerek "bezelye bitkisinde üst kısımda bulunan taç yaprak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yem, yim "Yem, hayvan yiyeceği" (KıpTS 318, 323).

ET. *yém* Yem, yemek (EDPT 934).

Krg. *cem* 1. Yem, hububattan yem (KS 200). 2. Eski tüfeklerde barut koyma deliği 3. Bu barutun ölçüsü (KTS 558).

Kzk. *jem* Yem (KAZTTS 183).

---

65 "cilkenlĕ Yelken takılan, rüzgâr gücü ile hareket ettirilen." (TTAS III, s. 769 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 145).

Bşk. *yĕm* Yem, azık, yemek, yal; tahıl taneleri (BŞKTS 712).

Kaz. Tat. *cim* 1. Hayvan yemi, kuş, tavuk vb. hayvanların hububat yiyecekleri veya bunlardan yapılan bulamaç 2. Rızık 3. Oltaya konan yem 4. Bir şeyin aslı, esas anlamı, en gerekli kısmı (KZTTTS 82). 5. Yiyecek, yenen şey. 6. *mec.* Keyifli, ruhu doyuran şey (TTAS III, s. 773 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 145). 7. *ağ.* Sert kabuklu tohumun çekirdeği. Kabak cimi (TTAS 2016, s. 339, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 145).

Krçmlkr. *cem* Yem (KMTS 127).

Kmk. *yem y*em (sığır ve kuş gibi hayvanlar için) (KMKTS 392).

Krm. Tat. *yem* Yem (KTTRS 380).

Krym. *yem* 1. Yem 2. Erzak 3 (av için). Yem (KKTS 473).

Kkp. *jem* 1. Kuş yiyeceği, yem. 2. Yırtıcı kuşlara / hayvanlara verilen yiyecek, et (KKLPKTS 238).

Nog. *yem* Yem, hayvan gıdası; yemlik (NRS 106).

Eski Türkçede *yém* "yem, yemek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yem, hayvan yiyeceği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yem" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "eski tüfeklerde barut koyma deliği; bu barutun ölçüsü", Kazan-Tatar Türkçesinde "rızık; oltaya konan yem; bir şeyin aslı, esas anlamı, en gerekli kısmı; yiyecek, yenen şey; keyifli, ruhu doyuran şey; sert kabuklu tohumun çekirdeği, kabak cimi", Karayim Türkçesinde "erzak; (av için). yem", Karakalpak Türkçesinde "yırtıcı kuşlara / hayvanlara verilen yiyecek, et" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yemek I, yimek "Yemek, aş" (KıpTS 318, 323).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yemek* Yemek, yiyecek (KTTRS 380).

Krym. *yemek* Yemek (KKTS 473).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yemek* I, *yimek* "yemek, aş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "yemek, yiyecek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yeŋ I, yin I, yiŋ "Yen, elbise kolu" (KıpTS 318, 323).

ET. *yéŋ* Yen, elbise kolu (EDPT 940).

Krg. *ceŋ* Yen, kol (KS 201).

Kzk. *jeŋ* Yen (elbisede) (KAZTTS 184).

Bşk. *yĕŋ* Kıyafetin kol kısmı, yen (BŞKTS 714).

Kaz. Tat. *ciŋ* Elbisenin omuzdan bileğe veya dirseğe kadar olan kol kısmı, kolun yeni (KZTTTS 83).

Krçmlkr. *ceng* Yen, elbise kolu (KMTS 127).

Kmk. *yeŋ* Elbise kolu, yen, kol (KMKTS 392).

Krm. Tat. *yeŋ* Yen, kol (KTTRS 381).

Krym. *yeŋ, yiŋ* Yen (KKTS 474).

Kkp. *jeŋ* Elbisenin omuzdan dirseğe kadar olan kısmı, yen, elbise kolu (KKLPKTS 239).

Nog. *yeŋ* Yen, kol (giysi) (NRS 106).

Eski Türkçede *yéŋ* “yen, elbise kolu” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “yen, elbise kolu” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında “yen, elbise kolu” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yenge, yinge “Yenge, yinge kadın” (KıpTS 318, 324).

ET. *yenge* Yenge (EDPT 950).

Krg. *cenge* 1. Yenge (KS 201). 2. Yenge, genel anlamda genç kadınlara seslenme sözü 3. Düğünde geline kılavuzluk eden kadın (KTS 561).

Kzk. *jeŋge, jeŋgey* Yenge (KAZTTS 184).

Bşk. *yĕŋge, yĕŋgesey* Yenge (BŞKTS 716).

Kaz. Tat. *ciŋge* 1. Yenge, ağabeyin hanımı 2. Fahişe patronu, çaça (KZTTTS 83). 3. Düğünde kızı gerdek için hazırlayan kadın (TTAS III, s. 790 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 146).

ciŋgey, ciŋgiy is. 1. Kendinden büyük erkek kardeşin hanımına verilen ad ya da ona seslenme sözü. 2. *kon.* Kendinden büyük kadınlara, kızlara seslenme sözü (TTAS III, s. 790 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 146).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yenge* 1. Yenge (ağabeyin karısı). 2. Teyze (anne yaşıtı kadınlara söylenen bir seslenme sözü) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2245).

Krym. *yenge* Yenge (KKTS 474).

Kkp. *jeŋge* 1. Yakın akraba veya ağabeyin eşi, yenge. 2. Kız ile erkeğin arasını bulan, onları buluşturan kadın (KKLPKTS 239).

Nog. *yeŋge* Yenge (ağabey veya akraba eşi) (NRS 106).

Eski Türkçede *yenge* “yenge” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “yenge, yinge kadın” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “yenge” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak

Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "genç kadınlara seslenme sözü; düğünde geline kılavuzluk eden kadın", yine Kazan-Tatar Türkçesinde "fahişe patronu, çaça", Kırım-Tatar Türkçesinde "anne yaşıtı kadınlara söylenen bir seslenme sözü", Karakalpak Türkçesinde "kız ile erkeğin arasını bulan, onları buluşturan kadın" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yer I "1. Yer, yeryüzü, dünya; **yir I** Yer, yeryüzü, dünya 2. Yer, toprak 3. Taban, temel 4. Oturulan yer, mahalle, ülke; **yer II** Oturulan yer, mahalle, ülke 5. Boş ve parça yer" (KıpTS 319).

ET. *yér* Yer, yeryüzü, toprak (EDPT 954).

Krg. *cer* 1. Arz, yer; mahal 2. Cercerde: muhtelif yerlerde, ötede beride 3. Mesafe (KS 202-203). 4. Dünya, yer 5. Kara, deniz karşıtı 6. Tarla 7. Ülke, yurt, vatan yoprağı 8. Arazi, arsa (KTS 563-564).

Kzk. *jer* 1. Yer, dünya 2. Kara parçası, mahal 3. Memleket, toprak 4. Arsa, arazi 5. Mekan, mesken (KAZTTS 185).

Bşk. *yĕr* Yer, toprak; vatan, ülke (BŞKTS 718).

Kaz. Tat. *cir* 1. Yeryüzü 2. Arazi, toprak üstü 3. Memleket, yer 4. Kısım, parça 5. Aile 6. Mevki 7. Sosyal pozisyon (KZTTTS 83).

Krçmlkr. *cer* I. Yer, toprak (KMTS 128).

Kmk. *yer* 1. Yeryüzü, dünya 2. Yer, toprak 3. Yer, mahal, mekan (bulunulan, oturulan, yaşanılan vb. şehir, kasaba, mahalle). 4. Yatak (KMKTS 393).

Krm. Tat. *yer* Yer (KTTRS 381).

Krym. *yer* Yer 1. Ülke 2. Toprak 3. Yer (KKTS 474).

Kkp. *jer* 1. Yeryüzü, dünya 2. Kara parçası, deniz (su). olmayan yer 3. Toprak, yeryüzü 4. Başkasına ait olup ekip biçmek suretiyle yararlanılan yer, toprak, arazi. 5. *ağ.* Yurt, memleket (KKLPKTS 239).

Nog. *yer* 1. Toprak, yerküre, yer 2. Yer, toprak, zemin; toprak alan, karasal (NRS 106).

Eski Türkçede *yér* "yer, yeryüzü, toprak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yer, yeryüzü, dünya; yer, toprak; taban, temel; oturulan yer,

mahalle, ülke; boş ve parça yer" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "yer, yeryüzü, dünya", çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "yer, toprak", Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki dördüncü anlamı "oturulan yer, mahalle, ülke, vatan" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "kara; arsa, arazi", Kırgız Türkçesinde "muhtelif yerlerde, ötede beride; Mesafe; Tarla", Kazan-Tatar Türkçesinde "kısım, parça; aile; mevki; sosyal pozisyon", Kumuk Türkçesinde "yer, mahal, mekan (bulunulan, oturulan, yaşanılan vb. şehir, kasaba, mahalle); yatak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yerdaş, yerdeş "Hemşehri, vatandaş" (KıpTS 319).

ET.-ø

Krg. *cerdeş* Hemşehri (KS 203).

Kzk. *jerles* Hemşehri, aynı yerden olan (KAZTTS 186).

Bşk. *yĕrźeş* Hemşehri, memleketki (BŞKTS 719).

Kaz. Tat. *cirdeş* Hemşehri (KZTTTS 83).

Krçmlkr. *cerleş* Hemşehri (KMTS 128).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jerles* Komşu, aynı yerden olan, aynı yerde oturan (KKLPKTS 240).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yerdaş, yerdeş* "hemşehri, vatandaş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde "hemşehri" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yetmiş, yitmiş "Yetmiş (sayı)." (KıpTS 320).

ET. *yétmiş* Yetmiş (EDPT 891).

Krg. *cetimiş, cetmiş* Yetmiş (KS 206).

Kzk. *jetpis* Yetmiş (TTKAZTS 578).

Bşk. *yětměş* Yetmiş (BŞKTS 724).

Kaz. Tat. *citměş* 1. Yetmiş (KZTTTS 85). 2. Çok fazla, pek çok. 3. 'yaş' kelimesinin yanında kullanılarak çok yaşlı olmayı vurgular (TTAS III, s. 787 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 793).

Krçmlkr. *cetmiş* Yetmiş (KMTS 128).

Kmk. *yetmiş* Yetmiş (KMKTS 394).

Krm. Tat. *yetmiş* Yetmiş (KTTRS 382).

Krym. *yetmiş* Yetmiş (KKTS 477).

Kkp. *jetpis* Yetmiş sayısı (KKLPKTS 241).

Nog. *yetpis* Yetmiş (NRS 108).

Eski Türkçede *yétmiş* "yetmiş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yetmiş (sayı)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yetmiş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "çok fazla, pek çok; 'yaş' kelimesinin yanında kullanılarak çok yaşlı olmayı vurgulama" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yeyitlik, yigitlik "Gençlik, yiğitlik" (KıpTS 320).

ET. *yigitlik* Gençlik, yiğitlik (EDPT 912).

Krg. *cigittik* Gençlik, yiğitlik (KS 216).

Kzk. *jigittik* 1. Yiğitlik, delikanlılık 2. *mec.* Kahramanlık, erlik (KAZTTS 207).

Bşk. *yěgětlěk* Delikanlılık çağı (BŞKTS 707).

Kaz. Tat. *yĕgĕtlĕk* 1. Gençlik, genç yaşlar 2. Kahramanlık, cesaret (KZTTTS 571). 3. Güç, gayret. 4. Görkem, övülen iş. 5. sf. Yiğitlere has. 6. Saflık, iffet (TTAS I, s. 326 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 357).

Krçmlkr. *cigitlik* At üzerinde tehlikeli numaralar yapmak (KMTS 131).

cigitlik Yiğitlik (KM II: 188 akt. Ceylan, 2022, s. 237).

Kmk. *igitlik* Yiğitlik, kahramanlık, alplık (KMKTS 162).

Krm. Tat. *yiğitlik* Yiğitlik (KTTRS 383).

Krym. *yiğitlik* 1. Gençlik 2. Yiğitlik (KKTS 481).

Kkp. *jigitşilik* Gençlik döneminde yapılan davranışlar ve hareketlerin tamamı, gençlik (KKLPKTS 245).

Nog. *yigitlik* Yiğitlik (NRS 123).

Eski Türkçede *yigitlik* "gençlik, yiğitlik" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "gençlik, yiğitlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yiğitlik, gençlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kahramanlık, erlik", yine Kazan-Tatar Türkçesinde "güç, gayret; görkem, övülen iş; yiğitlere has; saflık, iffet", Karaçay-Malkar Türkçesinde "at üzerinde tehlikeli numaralar yapmak" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. yez "Sarı bakır, pirinç" (KıpTS 320).

ET. *yez* Bakır (EDPT 982).

Krg. *cez* 1. Bakır; teneke (KS 206). 2. Bakır elementinden yapılmış olan 3. Boş kovan, fişek (KTS 576).

Kzk. *jez* 1. Bakır 2. *mec.* Mermi (KAZTTS 181).

Bşk. *yéź* Pirinç madeni (BŞKTS 726).

Kaz. Tat. *ciz* 1. Pirinç, sarı bakır 2. Pirinçten, sarı bakırlı (KZTTTS 85). 3. *sf.* Bu renkteki, sarı (saç, sakal vb.) (TTAS III, s. 764 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 794).

Krçmlkr. *cez* Pirinç, bronz (KMTS 128).

Kmk. *yez* Bakır (KMKTS 394).

Krm. Tat. *cez* Bakır, pirinç (KTTRS 72).

Krym.*yez* Pirinç (metal) (KKTS 477).

Kkp. *jez* Kızıl sarı renkli gevşek metal, bakır (KKLPKTS 241).

Nog. *yez* Bakır, pirinç (NRS 104).

Eski Türkçede *yez* "bakır" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sarı bakır, pirinç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "bakır, pirinç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "bakır elementinden yapılmış olan; boş kovan, fişek", Kazak Türkçesinde "mermi", Kazan-Tatar Türkçesinde "pirinçten, sarı bakırlı; bu renkteki, sarı (saç, sakal vb.)." gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. yezne, yizne "1. Enişte 2. Güveyi" (KıpTS 320, 325).

ET. *yezne* Enişte (EDPT 988).

Krg. *cezde* Enişte (Büyük kız kardeşin kocası) (KS 206).

Kzk. *jezde* Enişte (KAZTTS 181).

Bşk. *yěźne, yěźney* Damat, enişte (BŞKTS 727).

Kaz. Tat. *cizniy* Enişte (KZTTTS 85).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. yezne Kayınbirader, kayın; damat, enişte; bacanak (Koçak, 2021, s. 33).

Kkp. *jezde* Enişte (KKLPKTS 241).

Nog. *yezde* Enişte (NRS 104).

Eski Türkçede *yezne* "enişte" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "enişte, güveyi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "enişte" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını

korumaktadır. Anlam dairesi Karayim Türkçesinde "kayınbirader, kayın, bacanak" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yıblaḳ "Baykuş" (KıpTS 320).

ET. *yapaḳulaḳ* Baykuş (EDPT 875).

Krg. *capalak* Puhu (kuş) (KS 177).

Kzk. *japalaq* Baykuş (KAZTTS 170).

Bşk. *yabalaḳ* Puhu kuşu, iri bir cins baykuş (BŞKTS 683).

Kaz. Tat. *yabalaḳ* 1. Baykuş 2. Gamsız kişi 3. Aptal (KZTTTS 543).

Krçmlkr. *cabalak kuş* Baykuş (Botaşev, 24 akt. Ceylan, 2022, s. 222).

Kmk. *yabalaq* Puhu kuşu (KMKTS 377).

Krm. Tat. *yapalaḳ* (zooloji). Puhu kuşu (baykuş türü); Bubo bubo (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2207-2208).

Krym.-ø

Kkp. *japalaq* Büyük gözlü, eğri gagalı, genellikle geceleri uçan puhu kuşuna benzer kuş, baykuş (KKLPKTS 227).

Nog. *yapalak* 1. Baykuş 2. Kıvırcık (NRS 466).

Eski Türkçede *yapaḳulaḳ* "baykuş" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "baykuş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, ,Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "baykuş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "gamsız kişi, aptal" ve Nogay Türkçesinde "kıvırcık" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yıġın, yın "Yığın, küme" (KıpTS 320).

ET. *yıġın* Yığın, küme (EDPT 904).

Krg. *cıyın* 1. Toplama (diyelim, mahsulat). 2. Toplantı, kalabalık (KS 214). 3. Kurul, heyet, konsey, komisyon 4. Toplantı, toplanma, bir araya gelme. 5. Sonuç, netice (KTS601).

Kzk. *jıyın* 1. Kalabalık, yığın 2. Bir şeyin toplamı 3. Toplantı (KAZTTS 189).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *cıyın* 1. Bir sorunu halletmek için bir araya gelen topluluk, meclis 2. Düğün 3. Yaz mevsiminde ekin işleri bittikten sonra yapılan köy bayramı, saban tuy (KZTTTS 79). 4. esk. Toplantı. 5. Gençlerin toplanıp eğlenme gecesi (köylerde yaz günü, genelde doğada, su kenarında, dağda vb. yerlerde, şehirlerde, bahçede ya da daha büyük bir salonda yapılır.) (TTAS III, s. 796 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 142). 6. Her türlü, bütün (küçümseme, bir şey yerine saymama anlamı ile kullanılır). 7. Hepsi, bütün (TTAS III, s. 796 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 142).

Krçmlkr. *cıyın* 1. Grup, topluluk 2. Düğüne katılan topluluk, maiyet (KMTS 131).

Kmk. *cıyın* 1. Toplantı 2. Düğün; şölen; eğlence (KMKTS 92).

Krm. Tat. *yığın* Yığın (KTTRS 382).

cıyın Dernek, eğlenti, toplantı, suare (KTTRS 73).

Krym. *cıyın, çıyın* Toplantı (KKTS 111).

Kkp. *jıyın* 1. Çağrı üzerine bir yere toplanan insanların tamamı, grup. 2. Bir yere gelip toplanan insan kalabalığı, yığın (KKLPKTS 244).

Nog. *yıyın* Oturum; toplantı (NRS 127).

Eski Türkçede *yıġın* "yığın, küme" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yığın, küme" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "yığın" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "toplantı", Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar Türkçesinde "düğüne katılan topluluk", Kırgız, Kazak Türkçesinde "bir şeyin toplamı", Kazan-Tatar Türkçesinde "bir sorunu halletmek için bir araya gelen topluluk, meclis; yaz mevsiminde ekin işleri bittikten sonra yapılan köy bayramı, saban tuy; gençlerin toplanıp eğlenme gecesi (köylerde yaz günü, genelde doğada, su kenarında, dağda vb. yerlerde, şehirlerde, bahçede ya da daha büyük bir

salonda yapılır.); her türlü, bütün (küçümseme, bir şey yerine saymama anlamı ile kullanılır); hepsi, bütün" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yıḳıḳ, yıḳuḳ "Yıkık, yıkılmış" (KıpTS 320).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yıqıq* Yıkık (KTTRS 382).

Krym. *yıqıq* Yıkık, yıkılmış (KKTS 480).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yıḳıḳ, yıḳuḳ* "yıkık, yıkılmış" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "yıkık, yıkılmış" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yılḳı "Sürü, (at). sürüsü" (KıpTS 321).

ET. *yılḳı* Yılkı, hayvan sürüsü; at sürüsü (EDPT 925).

Krg. *cılkı* 1. At (bu hayvanın soy ismi olmak üzere) (KS 210). 2. Yılkı, at, on iki hayvanlı takvimde yedinci yıl (KTS588).

Kzk. *jılqı* At (KAZTTS 203).

Bşk. *yılḳı* İnsan ya da yük taşımaya yarayan at (BŞKTS 729).

Kaz. Tat. *yılḳı* 1. Yılkı, at 2. İşe koşulmamış boş at (KZTTTS 573). 3. Kesmek için beslenen at, kesimlik at (TTAS I, s. 330 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 732).

Krçmlkr. *cılḳı* At sürüsü (KMTS 129).

Kmk. *yılqı* Yılkı (KMKTS 395).

Krm. Tat. *yılqı* Yılkı (KTTRS 382).

Krym. yılkı Yılkı (Koçak, 2021, s. 72).

Kkp. *jılqı* Daha çok yük için kullanılan yuvarlak toynaklı at, yılkı (KKLPKTS 242).

Nog. *yılkı* 1. Yılkı 2. At (NRS 128).

Eski Türkçede *yılḳı* II "yılkı, hayvan sürüsü; at sürüsü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sürü, (at). sürüsü" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yılkı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "on iki hayvanlı takvimde yedinci yıl", Kazan-Tatar Türkçesinde "işe koşulmamış boş at; kesmek için beslenen at, kesimlik at" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yımşaḳ "1. Yumuşak; **yumçaḳ I, yumşaḳ I, yumuşaḳ yumuşak** Yumuşak 2. Zayıf; **yumçaḳ II, yumşaḳ II** zayıf" (KıpTS 321, 329, 330).

ET. *yumşaḳ* Yumuşak (EDPT 938).

Krg. *cumşak* Yumşak (KS 232).

Kzk. *jumsaq* 1. Sert olmayan, yumuşak 2. *mec.* Sevimli, kulağa hoş gelen, okşayıcı, tatlı (ses) (KAZTTS 198).

Bşk. *yomşaḳ* Yumuşak, sert olmayan (BŞKTS 738).

Kaz. Tat. *yomşaḳ* 1. Yumuşak 2. İşlenmeye uygun 3. Sağlığı bozuk, hasta, zayıf 4. Yumuşak huylu, yavaş kişi, mülayim 5. Edepli 6. Ilık hava 7. Keyifli, güzel, nefis 8. Buğday ekmeği 9. Vücudun etli, butlu yeri 10. Meyve ve sebzenin etli yumuşak yeri (KZTTTS 580).

Krçmlkr. *cumuşaḳ* Yumuşak (KMTS 135).

Kmk. *yımışaq* 1. Yumuşak; yumuşakça, yumuşaklıkla 2. *mec.* Tatlı; candan yürekten, canıgönülden, kalben, içten 3. Blin (bir nevi yufka) (KMKTS 395).

Krm. Tat. *yımşaq* Yumuşak (KTTRS 383).

Krym. *yımşaq, yimşaq* Yumuşak (KKTS 479).

Kkp. *jumsaq* 1. Yumuşak; gevşek 2. *ağ.* Hoş, güzel, sevimli; yumuşak 3. *ağ.* Ilık, mutedil, yumuşak (hava vb.) (KKLPKTS 251).

Nog. *yumsak* 1. Yumuşak, yumuşaklık 2. *mec.* Zayıf, iradesiz (NRS 448).

Eski Türkçede *yumşaḳ* "yumuşak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yumuşak; zayıf" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yumuşak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "sevimli, kulağa hoş gelen", Kazan-Tatar Türkçesinde "sağlığı bozuk, hasta, zayıf; edepli; ılık hava; keyifli, güzel, nefis; buğday ekmeği; vücudun etli, butlu yeri; meyve ve sebzenin etli yumuşak yeri", Kumuk Türkçesinde "blin (bir nevi yufka).", Karakalpak Türkçesinde "ılık, mutedil, yumuşak (hava vb.).", Nogay Türkçesinde "zayıf, iradesiz" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yınġırçaḳ "Mekkâre semeri, kürtün" (KıpTS 321).

ET.-ø

Krg. *ıŋırçak* 1. Yük eyeri; öküz semeri 2. *mec.* Kötü at (KS 354).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yınġırçaḳ* "mekkare semeri, kürtün" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde "yük eyeri; öküz semeri" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî

Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi yine Kırgız Türkçesinde "kötü at" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yıpraḳ "Paçavra, kumaş parçaları eskisi" (KıpTS 321).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym *yıpraq, upraq* Çamaşır, kumaş bez (KKTS 480).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yıpraḳ* "paçavra, kumaş parçaları eskisi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karayim Türkçesinde "çamaşır, kumaş bez" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yırġaḳ "Kanca, çengel" (KıpTS 321).

ET. *ırġaġ* Kanca, çengel, kopça, olta iğnesi (EDPT 216).

Krg.-ø

Kzk. *ırġaḳ* Kapının çengeli, kanca (Oba, 2019, s. 224).

Bşk. *ırġaḳ* 1. Çengel, kanca 2. Üst damak (BŞKTS 240).

Kaz. Tat. *ırgak* Çengel (TTS 88).

Krçmlkr. *cırġaḳ* Pulluğun toprağı yaran demir bıçak kısmı (KMTS 130).

ırġaḳ Kanca, çengel (KMTS 194).

ırġacik 1. Çelme 2. Sebepsiz çekişme, bahane 3. Kurnazlık, hile 4. Kanca, çengel (KMTS 194).

Kmk. *irğaq* Çengel, kanca (KMKTS 166).

Krm. Tat. *ırğaq* 1. Kanca 2. Çoban değneği, çoban asası (KTTRS 135).

Krym. *yırhak* 1. Yaba 2. Çatal (Koçak, 2021, s. 134).

Kkp.-ø

Nog. *ırgak* 1. Çıtçıt (kıyafetlerde). 2. Kanca, olta 3. Değnek, sopa 4. Kanca (NRS 427).

Eski Türkçede *ırġaġ* "kanca, çengel, kopça, olta iğnesi" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "çengel, kanca" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "çengel, kanca" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde "çelme; sebepsiz çekişme, bahane; kurnazlık, hile", Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "çoban değneği, asa", Karayim Türkçesinde "yaba; çatal" ve yine Nogay Türkçesinde "çıtçıt, agraf (kıyafetlerde)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. yırtıḳ, yırtuḳ "Yırtık, yırtılmış olan" (KıpTS 321).

ET.-ø

Krg. *cırtık* Yırtılmış, yırtık; delik (KS 213).

Kzk. *jırtıq* Yırtık (KAZTTS 207).

Bşk. *yırtıḳ* Yırtık, parçalanmış, kesilmiş (BŞKTS 732).

Kaz. Tat. *yırtıḳ* Yırtık, delik deşik (KZTTTS 575).

Krçmlkr. *cırtık* Yırtık (KM II: 185 akt. Ceylan, 2022, s. 239).

Kmk. *yırtıq* Yırtık, delik (KMKTS 396).

Krm. Tat. *yırtıq* Yırtık (KTTRS 383).

Krym. *yırtıq* Yırtık (KKTS 480).

Kkp. *jırtıq* 1. Yırtığı olan yer, yırtılmış yer 2. Yırtılmış, eskimiş (KKLPKTS 244).

Nog. *yırtık* Yırtık, delik; yırtılmış, delinmiş, sökülmüş (NRS 129).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yırtıḳ, yırtuḳ* "yırtık, yırtılmış olan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yırtık, delik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karakalpak Türkçesinde "yırtılmış, eskimiş" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yırtmaç "Yırtmaç, etekte yırtık gibi dikilmiş yer" (KıpTS 322).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *jırma* Yırtmaç (KAZTTS 206).

Bşk. *yırmas* Kıyafetlerdeki yırtmaç (BŞKTS 731).

Kaz. Tat. *yırıḳ* Yırtmaç (KZTTTS 574).

Krçmlkr. *cırmaç* Sökük, delik (KMTS 130).

Kmk. *yırmaç* Sökük, delik (KMKTS 396).

Krm. Tat. *yırmaç* Yırtmaç (KTTRS 383).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *yırmaş* Yan yırtmaç (etekte) (NRS 129).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yırtmaç* "yırtmaç, etekte yırtık gibi dikilmiş yer" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "yırtmaç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yış "Sürülmemiş, ekilmemiş arazi" (KıpTS 322).

ET. *yış* Dağ ormanı, dağ vadisi; dağlık otlak, yayla, orman (EDPT 976), (EUES 900).

Krg. *cış* Sık, koyu (diyelim, orman); büyün, sağlam; baştan başa (KS 213).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yış* "dağ ormanı, dağ vadisi; dağlık otlak, yayla, orman" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "sürülmemiş, ekilmemiş arazi" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde "sık orman" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yigde "İğde, yaban iğdesi" (KıpTS 322).

ET. *yigde* İğde (EDPT 911).

Krg. *ciyde* Hünnap (KS 218).

Kzk. *jiyde* İğde (KAZTTS 187).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *cida bot.* 1. İğde ağacı 2. İğde meyveleri (Maşkaraoğlu, 2018, s. 611).

Krym.-ø

Kkp. *jiyde* 1. İğde ağacı 2. İğde ağacının hurmaya benzer meyvesi (KKLPKTS 246).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yigde* "iğde" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "iğde, yaban iğdesi" anlamındadır, Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "iğde" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "iğde meyvesi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yigirminçi "Yirminci" (KıpTS 322).

ET. *yégirminç* Yirminci (EDPT 915).

Krg. cıyırmançı 1. Yirminci, yirmi sayısının sıra sıfatı 2. Saçma kullanılarak atış yapılan bir silah türü (KTS 602).

Kzk. *jiyırmasınşı* Yirminci (KAZTTS 189).

Bşk. *yĕgĕrmĕnsĕ* Yirminci (BŞKTS 707).

Kaz. Tat. *yĕgĕrmĕnçĕ* Yirminci (KZTTTS 570).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yigirmançı* Yirminci (KMKTS 396).

Krm. Tat. *yigirminci* Yirminci (Maşkaraoğlu, 2018, s. 346).

Krym.-ø

Kkp. *jiyirmalanşı* Yirminci (KKLPKTS 246).

Nog. *yırmanşı* Yirminci (NRS 129).

Eski Türkçede *yégirminç* "yirminci" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yirminci" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yirminci" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yilik "İlik, kemik iliği" (KıpTS 323).

ET. *yilik* İlik, ilik kemiği (EDPT 927).

Krg. *cilik* Borumsu kemik, ilikli kemik (KS 216).

Kzk. *jilik* İncik kemiği (KAZTTS 208).

Bşk. *yĕlĕk* İlik (BŞKTS 709).

Kaz. Tat. *cilĕk* İlik, kemik iliği (KZTTTS 81).

Krçmlkr. *cilik* İlik (KMTS 132).

Kmk. *yilik* Borumsu kemik (KMKTS 396).

Krm. Tat. *cilik* 1. İncik; paça 2. *anat*. Kara kemiği, kol kemiği (KTTRS 73).

Krym.-ø

Kkp. *jilik* 1. İlik 2. Kesilen hayvan etinin on iki parçasından biri (KKLPKTS 245).

Nog. *yilik* İlik, kaval kemiği (NRS 123).

Eski Türkçede *yilik* "ilik, ilik kemiği" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "ilik, kemik iliği" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak, Nogay Türkçesinde "ilik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırım-Tatar Türkçesinde anatomi alanında terimleşerek "kara kemiği, kol kemiği", Karakalpak Türkçesinde "kesilen hayvan etinin on iki parçasından biri" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yilli "Yelli, rüzgârlı" (KıpTS 323).

ET.-ø

Krg. *celdüü* 1. Rüzgarlı, yelli (hava ve yer hakkında). 2. *mec.* Hoppa, hafif mizaçlı, hafifmeşrep (KS 199).

Kzk. *jeldi* Rüzgarlı, fırtınalı (KAZTTS 182).

Bşk. *yĕllĕ* 1. Büyük, güçlü, sağlam; güzel, iyi 2. Rüzgarı kuvvetli olan (yer için) (BŞKTS 711).

Kaz. Tat. *cillĕ* 1. Rüzgarlı, yelli 2. Çalışkan 3. Kasabada 4. Yiğitçe, yaman (KZTTTS 82).

Krçmlkr. *celli* Havai, hoppa; alık, ahmak (KMTS 127).

Kmk. *yelli* Rüzgarlı (KMKTS 392).

Krm. Tat. *yelli* Yelli, rüzgarlı (KTTRS 380).

Krym.-ø

Kkp. *jelli* 1. İçi rüzgar (hava). dolu olan, yelli 2. *ağ.* Sözünde usta, sözünü etkili ve güzel söyleyen, hatip (KKLPKTS 238).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yilli* "yelli, rüzgarlı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "yelli, rüzgarlı" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Karaçay-Malkar Türkçesinde "hoppa, hafif mizaçlı, hafifmeşrep", Başkurt Türkçesinde "büyük, güçlü, sağlam; güzel, iyi; rüzgarı kuvvetli olan (yer için).", Kazan-Tatar Türkçesinde "çalışkan; kasabada; yiğitçe, yaman", Karakalpak Türkçesinde "sözünde usta, sözünü etkili ve güzel söyleyen, hatip" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yillik "Yıllık" (KıpTS 323).

ET. *yıllıḳ* Yıllık (EDPT 925).

Krg. *cıldık* 1. Yıldönümü 2. Bir sene müddet (KS 209).

Kzk. *jıldıq* 1. Yıllık, bir yıla mahsus 2. Yıl dönümü (KAZTTS 203).

Bşk. *yıllıḳ* Uzun yıllar devam eden, uzun yıllarla hesaplanan, yıllık (BŞKTS 729).

Kaz. Tat. *yıllıḳ* 1. Bir yıl için hesaplanan, yıllık 2. Yılda bir defa çıkan (KZTTTS 573).

Krçmlkr. *cıllıḳ* I. Yıllık, bir yıla mahsus II. Ölünün birinci yıl dönümünde verilen yemek III. Yaş (KMTS 129).

Kmk. *yıllıq* 1. Yıl dönümü 2. Yıllık (KMKTS 395).

Krm. Tat. *yıllıq* Yıllık (KTTRS 383).

Krym. *yıllıq* Yıllık, … yıllık (KKTS 478).

Kkp. *jıllıq* Yıllık, yıl ile ilgili (KKLPKTS 242).

Nog. *yıllık* Yıllık (NRS 128).

Eski Türkçede *yıllıḳ* "yıllık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yıllık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yıllık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Kumuk Türkçesinde "yıl dönümü", Kazan-Tatar Türkçesinde "yılda bir defa çıkan", Karaçay-Malkar Türkçesinde "ölünün birinci yıl dönümünde verilen yemek; yaş" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yirençi "Korkak, korkunç" (KıpTS 324).

ET.-ø

Krg. *ciyirkeniç* 1. Tiksinme, iğrenme 2. Beğenmeme, tasvip etmeme, nefret etme (KTS

Kzk. *jerkeniş* Nefret, tiksinti, iğrenç (KAZTTS 182).

Bşk. *yĕreněs, yĕrengĕs* İğrenç, tiksindirici; alçak, bayağı, rezil (BŞKTS 718).

Kaz. Tat. *cireněç, cirengĕç* 1. İğrenç, tiksinti uyandıran (KZTTTS 84).2. is. Öfke ve hakaret sözü (TTAS III, s. 782 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 655).

Krçmlkr. *ciyirgeşli, ciyirgenşli* İğrenç, tiksindirici (KMTS 132).

Kmk. *cirgenç, cirgençik* İğrenç, tiksinç (KMKTS 93).

Krm. Tat. *cirenç* İğrenç (Maşkaraoğlu, 2018, s. 614).

Krym. *yirençi* İğrenç (KKTS 482).

Kkp. *jerkeniş* Kötü görme, kabul etmeme, iğrenme, tiksinme (KKLPKTS 239).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yirençi* "korkak, korkunç" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız,

Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "iğrenç ve tiksinç" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Ayrıca kelimenin anlam dairesi Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "öfke ve hakaret sözü" olarak genişlemiştir.

Kıp. yirlü "Yerli, bir yerin ahalisinden olan" (KıpTS 324).

ET. *yérlig* Yerli (EDPT 967).

Krg. cerlik Yerli (KS 203).

Kzk.-ø

Bşk. *yĕrlĕ* Yerli, yeri olan (BŞKTS 719).

Kaz. Tat. Tat. *cirlĕ* 1. Yerli yerinde 2. Yerli, yabancı olmayan 3. Mahalli ülke çabında olmayan (KZTTTS 84). 4. Tarlası, yeri olan. 5. O yere has, o yerin ağız özelliği ile ilgili. 6. Devletin bünyesinde olmayan, ayrı yönetimsel bölge (TTAS III, s. 780 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 150).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yerli* 1. Yerli (oturanlar, sakinler hak.). 2. Arazi sahibi, arazisi olan (KMKTS 393).

Krm. Tat. yerli 1. Yerli (bir yerin sakini). 2. Yeri olan. 3. Yerinde olan, münasip, uygun.(Maşkaraoğlu, 2018, s. 2248).

Krym. *yerli* 1. Vatandaş 2. Yerli (KKTS 475).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yérlig* "yerli" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yerli, bir yerin ahalisinden olan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "yerli" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "arazi sahibi, arazisi olan", Karayim Türkçesinde "vatandaş", Kazan-Tatar Türkçesinde "yerli yerinde; yerli, yabancı olmayan; mahalli ülke çabında olmayan; o yere has, o yerin ağız özelliği ile ilgili; devletin bünyesinde olmayan, ayrı yönetimsel bölge", Kırım-Tatar Türkçesinde

"yeri olan; yerinde olan, münasip, uygun", Kumuk ve Kazan-Tatar Türkçesinde "arazi sahibi, arazisi olan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yiryüzi, yiryüzü "Yeryüzü, dünya" (KıpTS 324).

ET.-ø

Krg. *cer cüzü* Yeryüzü (KTS564).

Kzk. *jer-düniye* Bütün dünya, yeryüzü (KAZTTS 185).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *cer cüzü* Yeryüzü, dünya (KMTS 128).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jer-jähän* Bütün dünya, yeryüzü (KKLPKTS 239).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yiryüzi, yiryüzü* "yeryüzü, dünya" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde "yeryüzü" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yitinçi "Yedinci" (KıpTS 325).

ET. *yétinç, yéddinç* Yedinci (EDPT 892).

Krg. *cetinçi* Yedinci (KTS 574).

Kzk. *jetinşi* Yedinci (KAZTTS 187).

Bşk. *yětěnsě* Yedinci (BŞKTS 723).

Kaz. Tat. *ciděnçě* Yedinci (KZTTTS 80).

Krçmlkr. *cetinçi* Yedinci (TLG 907).

Kmk. *yettinçi* Yedinci (KMKTS 394).

Krm. Tat. *yedinci* Yedinci (KTTRS 380).

Krym. *yedinci* Yedinci (KKTS 472).

Kkp. *jetinşi* Yedinci (KKLPKTS 240).

Nog. *yetinşi* Yedinci (NRS 107).

Eski Türkçede *yétinç, yéddinç* "yedinci" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yedinci" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yedinci" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yoġa, yorḳa, yuġa II, yuvḳa "İnce" (KıpTS 325, 327, 328, 331).

ET. *yuvḳa* Zayıf, ince, yufka (EDPT 874).

Krg. *cuka* 1. Yufka (kalın olmayan) (KS 231). 2. Hafif, ağır olmayan 3. Lafa, söze dayanamayan, hassas, nazik (KTS646).

Kzk. *juqa* 1. Kalın olmayan, ince, yufka 2. *mec.* Cılız, sıska (KAZTTS 196).

Bşk. *yoḳa* 1. Bir tür ince tandır ekmeği 2. İnce, kalın olmayan 3. Eksik, noksan 4. Kuruca olan, dolgun olmayan (BŞKTS 736).

Kaz. Tat. *yuḳa* 1. İnce 2. Saydam, arkası görünen, geçirgen 3. Soğuktan korumayan, sıcak tutmayan giyim 4. Sıska, cılız, narin 5. Güçsüz, dayanıksız 6. Az, yetersiz (KZTTTS 590). 7. Seyrek, yoğun değil (saçılan ya da gaz gibi şeyler hakkında). 8. İnce, tombul değil (uzuvlar hakkında). 9. *mec.* Az, fakir; çok etkili değil. 10. yuka is. ağ. bk. yukamış[66] (TTAS III, ss. 604-605 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 371).

Krçmlkr. *cuḳa* İnce, seyrek (KMTS 135).

Kmk. *yuqqa* İnce (düz, yassı maddeler hak.); ince bir şekilde (KMKTS 400).

Krm. Tat. *yufqa* 1. Hafif 2. Yufka, ince (KTTRS 385).

Krym. *yufqa* 1. İnce 2. Yufka (KKTS 485).

Kkp. *juqa* Kalın olmayan, ince, yuka (KKLPKTS 250).

[66] "yukamış Hamuru ince açılıp pişirilen tava ekmeği." (TTAS III, s. 605 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 371).

Nog. *yuka* 1. İnce, hassas (yassı nesneler için). 2. Hafif, ince (kıyafetler için) (NRS 447).

Eski Türkçede *yuvḳa* "zayıf, ince, yufka" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ince" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "ince" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin Eski Türkçede yer alan "yufka" arkaik anlamını Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde korumuştur. Anlam dairesini Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesinde "hafif, ağır olmayan", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "cılız, sıska", Kazan-Tatar Türkçesinde "saydam, arkası görünen, geçirgen; soğuktan korumayan, sıcak tutmayan giyim; sıska, cılız, narin; güçsüz, dayanıksız; az, yetersiz; seyrek, yoğun değil (saçılan ya da gaz gibi şeyler hakkında); ince, tombul değil (uzuvlar hakkında); mecazlaşarak az, fakir; çok etkili değil; hamuru ince açılıp pişirilen tava ekmeği" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yoġan I, yoġın, yoġun III, yovun, yügün "Kalın" (KıpTS 325, 326, 327, 331).

ET. *yoġun* Kalın, sık, yoğun (EDPT 904).

Krg. *coon* 1. Şişman, yoğun 2. *mec.* Zengin; kodaman 3. gram.: kalın (ses hakkında) (KS 223).

Kzk. *juvan* 1. Kalın, geniş 2. Şişman, tombul 3. *mec.* Güçlü, kuvvetli, gür (ses) (KAZTTS 195).

Bşk. *yıvan* 1. Kalın; koyu; yoğun 2. Vücut olarak yapılı, iri (BŞKTS 733).

Kaz. Tat. *yuvan* 1. Kalın 2. İri, şişman, şişko 3. Kocaman (KZTTTS 595).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *juwan* 1. Semiz, etli; kalın 2. İri, büyük (KKLPKTS 252).

Nog. *yuvan* 1. Kalın, dolgun (yuvarlak ve geniş nesneler için). 2. Kalın, dolgun, yoğun olan (NRS 444).

Eski Türkçede *yoġun* “kalın, sık, yoğun” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “kalın” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt ve Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “kalın” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde “şişman, yoğun”, Kırgız ve Kazak Türkçesinde mecazlaşarak “güçlü, kuvvetli, gür (ses).” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yoġaru “1. Yukarı *Yoġarı, Yoḫarı, Yoḳarı, Yoḳaru, Yuġarı, Yuġaru, Yuḳarġu, Yuḳarı, Yuḳaru* 2. Üst, üst taraf” (KıpTS 325).

ET. *yoḳaru* Yukarı (EDPT 906).

Krg. *cogoru* 1. Yukarı, yukarıya (KS 218). 2. Yüksek, yukarı, üst 3. Yüksek, üst, üstün 4. Yukarı, üst makam (KTS 613).

Kzk. *joğarı* 1. Yukarı, üst 2. Yüksek 3. Üstün (KAZTTS 189-190).

Bşk. *yuġarı* Yukarı, yüksek; üstün, büyük kıymette (BŞKTS 743).

Kaz. Tat. *yuġarı* 1. Yukarı, üst, yüksek 2. İdari düzende en üsteki, en üstteki, baş kurum 3. Üstün 4. Yüce (KZTTTS 589). 5. Tepeye. 6. Akıma zıt olarak. 7. Üste, üst tarafa, üst kata. 8. Yükseğe, yukarı doğru. 9. Daha yükseğe doğru. 10. Daha yüksek, daha üst tarafa. 11. *sf.* Yukarıdaki, üstteki. 12. sf. *mec.* Basit, doğal sayılar ile hesaplanabilen, ölçülebilen değerlerin belli bir sayıyı geçtiğini bildirir. *Yĕgĕrměden yugarı sannar*. Bolar- Amerika balaları, e yeşlerĕ unnan yugarı. 15. Kıdem, değer ya da zenginlik yönünden üstün. 16. Bir sıfat ya da özellik ile belli bir dereceden daha üstün olma. 17. *sf.* Belli bir alanda ya da herhangi bir sıfatı yönünden büyük başarıya erişen; derecesi, kıymeti vb. yönünden en üst seviyelerde olan. 18. *sf.* Hürmetli, hürmete layık, büyük. 19. Tantanalı, coşkulu, güçlü. 20. sf. Hürmetin en üst derecesini gösteren, bildiren. 21. *sf.* Ortalamadan daha pahalı ya da daha kârlı. 22. *sf.* Ortalamadan daha iyi, çok iyi. 23. *sf.* Zirve; en zor. 24. *seyr.* En ciddi, en sert. 25. *sf.* Sonuncu, kıdemli (çeşitli ustalık, bilim seviyesi hakkında). 26. *sf.* seyr. Önceki, evvelki. 27. *sf.* Güçlü. 28. Yankılı. 29. yönelme, bulunma, çıkma hâli ekleri ile. Yukarıga, yugarıda, yukarıdan. Belli bir yükseklikteki, tepedeki yere (yerde, yerden). 30. Yukarıga. Gelişme, olgunlaşma ile ilgili olma hakkında. 31. Yugarıda, yugarıdagı. Üstte, bahsedilen yerde,

adı geçen (edebî ya da bilimsel bir eserde belli bir yerde bir şeyden söz edildiğini bildirmek için kullanılır.). (TTAS III, s. 601 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 370).

Krçmlkr. *ogartın* Yukarıdan doğru, yukarı taraftan (KMTS 281).

Kmk. *yoğarı* Yukarı (KMKTS 397).

Krm. Tat. *yuqarı* Yukarı (KTTRS 385).

Krym. *yoğarğı, yoğarı, yuqarı* Yukarı (KKTS 482).

Kkp. *joqarı* 1. Yukarı, üst, yüksek 2. ağ. Talebe cevap veren, talebe uygun 3. *ağ.* bundan önceki, az önceki; şimdi zikredilen (KKLPKTS 246).

Nog. *yoğarı* Yukarı (Ergönenç, 2019, s. 118).

Eski Türkçede *yoḳaru* "yukarı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yukarı; üst, üst taraf" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yukarı" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamını, Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "üst, üst taraf" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. yoġun "1. Yoğun 2. İri, kaba" (KıpTS 326).

ET. *yoġun* Kalın, sıkı, yoğun (EDPT 904).

Krg. *coon* 1. Şişman, yoğun 2. *mec.* Zengin; kodaman 3. gram.: kalın (ses hakkında) (KS 223).

Kzk. *juvan* 1. Kalın, geniş 2. Şişman, tombul 3. *mec.* Güçlü, kuvvetli, gür (ses) (KAZTTS 195).

Bşk. *yıvan* 1. Kalın; koyu; yoğun 2. Vücut olarak yapılı, iri (BŞKTS 733).

Kaz. Tat. *yuvan* 1. Kalın 2. İri, şişman, şişko 3. Kocaman (KZTTTS 595). 4. Büyük çaplı, ince (nazik). değil (yuvarlak, yumru şeyler hakkında). 5. Çok dolan, şişen (karın hakkında). 6. kon. Kalın, aşağı tonlu (ses hakkında). 7. kon. seyr. Çok paralı (kese, çanta vb. hakkında). (TTAS III, s. 598 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 375).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *juwan* 1. Semiz, etli; kalın 2. İri, büyük (KKLPKTS 252).

Nog. *yuvan* 1. Kalın, dolgun (yuvarlak ve geniş nesneler için). 2. Kalın, dolgun, yoğun olan (NRS 444).

Eski Türkçede *yoġun* "kalın, sık, yoğun" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yoğun; iri, kaba" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Nogay Türkçesinde "yoğun" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamını, Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "iri, kalın" açıklamasıyla tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde mecazlaşarak "güçlü, kuvvetli, gür (ses)." anlamında genişlemiştir.

Kıp. yoġunluḳ "Kalınlık" (KıpTS 326).

ET-ø

Krg. *coonduk* 1. Kalınlık, yoğunluk 2. *gram*. Kalınlık (ses hakkında) (KS 223).

Kzk. *juvandıq* 1. Kalınlık 2. *mec*. Güçlülük, kuvvetlilik (KAZTTS 195).

Bşk. *yıvanlıḳ* Kalınlık; koyuluk; yoğunluk (BŞKTS 733).

Kaz. Tat. *yuvanlıḳ* 1. Kalınlık, şişmanlık 2. Bir şeyin kalınlık boyutu (KAZTTS 595).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *juwanlıq* Kalınlık, irilik, semizlik (KKLPKTS 252).

Nog. *yuvanlık* 1. Kalınlık, yoğunluk (yuvarlak ve geniş nesneler için). 2. Doluluk, bütünlük 3. Kalın, kaba (ses için) (NRS 444).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yoġunluḳ* "kalınlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "kalınlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Nogay Türkçesinde "kalınlık (ses hakkında).", Kazak Türkçesinde "güçlülük, kuvvetlilik", Kazan-Tatar Türkçesinde "bir şeyin kalınlık boyutu", Nogay Türkçesinde "doluluk, bütünlük" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yoġurġan, yorġan, yovurġan "Yorgan" (KıpTS 326, 327).

ET. *yoġurḳan* Yorgan (EDPT 907).

Krg. *cuurkan* Yorgan (KS 235).

Kzk. *jurgan* Yorgan (TTKAZTS 582).

Bşk. *yurġan* Yorgan (BŞKTS 746).

Kaz. Tat. *yurġan* 1. Yorgan (KZTTTS 594). 2. *mec.* Bir şeyi kaplayan dış kısım, örtü (TTAS 2005, s. 723, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 375).

Krçmlkr. *cuvurgan* Yorgan (KM II: 204 akt. Ceylan, 2018, s. 242).

Kmk. *yuvurğan* Yorgan (pamuklu veya yünlü) (KMKTS 401).

Krm. Tat. *yorğan* Yorgan (KTTRS 384).

Krym. *yorğan* Yorgan (KKTS 485).

Kkp.-ø

Nog. *yuvırḳan* Yorgan (Atay, 1998, s. 330).

Eski Türkçede *yoġurḳan* "yorgan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yorgan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim ve Nogay Türkçesinde "yorgan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "bir şeyi kaplayan dış kısım, örtü" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yoḫ, yoḳ I "Yok, mevcut olmayan" (KıpTS 326).

ET. *yoḳ* Yok, hayır; mevcut değil (EDPT 895).

Krg. *cok* 1. Yok; bulunmuyor; kayıp; hazır bulunmuyor 2. Kayıp, yitik 3. İhtiyaç 4. Fukara, züğürt 5. Yahut veya (KS 219).

Kzk. *joq* 1. Yitik, kayıp 2. Yok 3. Kabul etmeme, hayır (KAZTTS 190).

Bşk. *yuḳ* 1. Hayır; yok 2. Önemsiz boş şey (BŞKTS 744).

Kaz. Tat. *yuḳ* 1. Yok 2. Hayır 3. Pek önemsiz, gereksiz, boş (KZTTTS 590).

Krçmlkr. *coḳ* Yok (KMTS 133).

Kmk. *yoq* 1. Yok 2. Cevap edatı. Hayır (inkar, reddetme). 3. Mevcut değil, mevcut olmayan, hazır bulunmayan 4. Fiillerin -GAn'lı sıfat-fiil şekilleriyle birleşerek olumsuz geçmiş zaman şekli meydana getirir **aytğanım yoq** dediğim yok; hiçbir şey demedim (KMKTS 398).

Krm. Tat. *yoq* Yok (KTTRS 384). 2. Hayır (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2265).

Krym. *coq, yoq* 1. Yok 2. Yokluk (KKTS 112, 484).

Kkp. *joq* 1. Var olmayan şey, yok, mevcut değil 2. Bir şeyi reddetmek için kullanılır, "yok, hayır, değil" (KKLPKTS 246).

Nog. *yok* 1. Yok, olmama durumu, yokluk, bulunmayan 2. Hayır *(inkar – evet kelimesinin zıt anlamı) (*NRS 124).

Eski Türkçede *yoḳ* "yok, hayır; mevcut değil" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yok, mevcut olmayan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yok" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kazak Türkçesinde "yitik, kayıp", Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "cevap edatı, hayır", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "gereksiz, boş", Kırgız Türkçesinde "ihtiyaç; fukara, züğürt; yahut veya", Karayim Türkçesinde "yokluk" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yoḫsıl, yoḳsul "Yoksul, fakir, çaresiz" (KıpTS 326).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *yuḳhıl, yuḳsıl* Yoksul, fakir, muhtaç (BŞKTS 744).

Kaz. Tat. *yuḳsıl* Yoksul, fakir (KZTTTS 591).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yoqsul* Yoksul (KTTRS 384).

Krym. *yoqsıl* Yoksul (KKTS 484).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yoḫsıl, yoḳsul* "yoksul, fakir, çaresiz" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim Türkçesinde "yoksul, fakir" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yoḳ II "Hayır" (KıpTS 326).

ET. *yoḳ* Yok, hayır; mevcut değil (EDPT 895).

Krg. *cok* 1. Yok; bulunmuyor; kayıp; hazır bulunmuyor 2. Kayıp, yitik 3. İhtiyaç 4. Fukara, züğürt 5. Yahut veya (KS 219).

Kzk. *joq* 1. Yitik, kayıp 2. Yok 3. Kabul etmeme, hayır (KAZTTS 190).

Bşk. *yuḳ* 1. Hayır;yok 2. Önemsiz boş şey (BŞKTS 744).

Kaz. Tat. *yuḳ* 1. Yok 2. Hayır 3. Pek önemsiz, gereksiz, boş (KZTTTS 590).

Krçmlkr. *coḳ* Yok (KMTS 133).

Kmk. *yoq* 1. Yok 2. Cevap edatı. Hayır (inkar, reddetme). 3. Mevcut değil, mevcut olmayan, hazır bulunmayan 4. Fiillerin -GAn'lı sıfat-fiil şekilleriyle birleşerek olumsuz geçmiş zaman şekli meydana getirir ***aytğanım yoq*** dediğim yok; hiçbir şey demedim (KMKTS 398).

Krm. Tat. *yoq* Yok (KTTRS 384). 2. Hayır (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2265).

Krym. *coq, yoq* 1. Yok 2. Yokluk (KKTS 112, 484).

Kkp. *joq* 1. Var olmayan şey, yok, mevcut değil 2. Bir şeyi reddetmek için kullanılır, "yok, hayır, değil" (KKLPKTS 246).

Nog. *yok* 1. Yok, olmama durumu, yokluk, bulunmayan 2. Hayır *(inkar – evet kelimesinin zıt anlamı) (*NRS 124).

Eski Türkçede *yoḳ* "yok, hayır; mevcut değil" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "hayır" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "cevap edatı, hayır" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yok", Kırgız ve Kazak Türkçesinde "yitik, kayıp", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "gereksiz, boş", Kırgız Türkçesinde "ihtiyaç; fukara, züğürt; yahut veya", Karayim Türkçesinde "yokluk" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yoḳluḳ "Yokluk" (KıpTS 326).

ET.-ø

Krg. *coktuk* Gaybubet; malik olmamaklık; fakirlik (KS 219).

Kzk. *joqtıq* 1. Yoksunluk, yokluk 2. Fakirlik, yoksulluk (KAZTTS 190).

Bşk. *yuḳlıḳ* Yokluk; yoksulluk (BŞKTS 744).

Kaz. Tat. *yuḳlıḳ* 1. Yokluk, yok olma 2. Yoksulluk, fakirlik 3. Dilbilgisinde olumsuzluk (KZTTTS 591).

Krm. Tat. *yoqluq* Yokluk (KTTRS 384).

Krçmlkr. *coḳluḳ* Yokluk, kıtlık (KMTS 133).

Kmk. *yoqluq* 1. Olumsuzluk 2. Fakirlik, yoksulluk; darlık, sıkıntı (KMKTS 398).

Krym. *yoqlıq* Yokluk (KKTS 484).

Kkp. *joqlıq* 1. Yokluk, olmama, bulunmama 2. Fakirlik, yoksulluk, sefillik; **joqşılıq** Fakirlik, yoksulluk, sefillik (KKLPKTS 247).

Nog. *yoklık* 1. Yokluk, olmama durumu 2. *mec.* Yoksulluk, ihtiyaç sahibi olmak 3. *gr.* Olumsuzluk (NRS 124).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yoḳluḳ* "yokluk" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yokluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "fakirlik", Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde dilbilgisi alanında terimleşerek "olumsuzluk" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yoḳluluḳ, yoḳsulluḳ "Yoksulluk, fakirlik" (KıpTS 326).

ET.-ø

Krg. *coksuzduk* Yokluk, yoksulluk, fakirlik (KTS615).

Kzk. *joqşılıq* Yoksulluk, fakirlik, yokluk (KAZTTS 190).

Bşk. *yuḳsıllıḳ* Yoksulluk, fakirlik, muhtaçlık (BŞKTS 744).

Kaz. Tat. *yuḳsıllıḳ* Yoksulluk, fakirlik (KZTTTS 591).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yoqsullıq* Yoksulluk (KTTRS 384).

Krym. *yoqsızlıq* Yoksulluk (KKTS 484).

Kkp. *joqşılıq* Fakirlik, yoksulluk, sefillik (KKLPKTS 247).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yoḳluluḳ, yoḳsulluḳ* "yoksulluk, fakirlik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak Türkçesinde "yoksulluk" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yoḳsa " 1. Yoksa 2. … olmasa" (KıpTS 326).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *yuḳha, yuġihe* Yoksa (NŞKTS744).

Kaz. Tat. *yuḳsa, yuġıyse* Yoksa (KZTTTS 591).

Krçmlkr. *ogese* Yoksa, aksi takdirde (KMTS 281).

Kmk. *yoğese* karşı fikir ifade eden bağlaç. Yoksa, aksi takdirde (KMKTS 397).

Krm. Tat. *yoqsa* Yoksa (KTTRS 384).

Krym. *yohsa, yoqsa* bağ. Yoksa, yahut; belki (KKTS 482).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yoḳsa* "yoksa; … olmasa" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "yoksa" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan ikinci anlamı " … olmasa" ise unutularak anlam daralması yaşamıştır.

Kıp. yoḳsız "Fakir, yoksul" (KıpTS 326).

ET. *yoksuz* Yoksul, fakir (EDPT 907).

Krg. *coksuz* Fukara, züğürt (KS 219).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yoksuz* “yoksul, fakir” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “yoksul, fakir” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırgız Türkçesinde “fukara, züğürt” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır

Kıp. yol “1. Yol 2. Seyahat, yolculuk. 3. Tarz, usul 4. Defa, kere 5. Çizgi” (KıpTS 326).

ET. *yol* 1. Yol 2. Defa, kere, kez (EDPT 917).

Krg. *col* 1. Yol 2. Hat, satır; yol 3. Tertip; adet 4. Defa 5. Müsaade, ruhsat 6. Hediye (KS 220). 7. Yol, yolculuk, seyahat, sefer 8. Uzaklık, mesafe 9. Bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çare, yöntem, yol, yordam 10. Satır, bir sayfa üzerinde yan yana gelen kelimelerden oluşan ve alt alta sıralanmış her bir dizi. 11. Yol, imkan, mümkünlük 12. Gelenek ve göreneklere uygunluk 13. Saygı, hürmet göstergesi olarak verilen hediye (KTS 616).

Kzk. *jol* 1.Yol 2. Uzak sefer, yolculuk 3. Satır, mısra 4. Adet, gelenek 5. Çare, yol, yöntem (KAZTTS,190).

Bşk. *yul* 1. Yol, sefer 2. Satrançta ileri hamle 3. Satır, dizi 4. Defa, kez, kere (BŞKTS 744).

Kaz. Tat. *yul* 1. Yol 2. Yoldaki hareketten kalan iz 3. Çizgi 4. Yolculuk, sefer 5. Kez, kere, defa 6. İş, meşgale 7. Yöntem, metod 8. Usul, hareket tarzı (KZTTTS 591). 9. Üzerinde ya da içinde hareket edilen alan. Hava yulı, su yulı. 10. Bir engel vb. sebebiyle geçmeye mecbur olunan başka yer. 11. Bir yere gitmek için seçilen ya da takip edip bulunan uygun güzergâh, yön. 12. Alınan yol, gidiş yönü. 13. Yazıda harf ve sözcüklerin oluşturduğu dizi, satır. 12. mec. Geçilen ya da geçilmesi gereken mesafe. 14. *mec.* Yürüme, yolculuğa çıkma vb. durumların zorlukları, masrafları hakkında. 15. Yolculuk, gidip yapılan görev, is. 16. mec. Bir işi yapmak için bir kez gidip dönmek hakkında.. 17. *mec.* Devamlı olarak belli bir iş, uğraş ile uğraşma, bunun için çalışma durumu. Dönya kötüv yulındagı avırlıklar... 18. İş, uğraş türü, genel eğilimi ile farklı yaşama şekli. Naçar yulga basuv. 19. *mec*. Belli bir iş ya da uğraş ile geçirilen uzun süre. *Goměr yulı. Tormış yulı*. 20. Bir durumda zorluktan vb. çıkmanın yolu (TTAS III, ss. 606-607 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 371).

Krçmlkr. *col* 1. Yol 2. Defa, kere, sefer, kez 3. Başarı, şans, talih (KMTS 133).

Kmk. *yol* 1. Yol 2. Yön, istikamet, cihet; suret, tarz, usul, metot; araç, vasıta; (ortaya çıkan durumdan). çıkış (KMKTS 397).

Krm. Tat. *yol* Yol (KTTRS 384). 2. Kanal, yol, geçiş, geçit; 3. *biy.* Kanal, yol. 4. *müz.* **nota** 5. Yol, vasıta, araç, vesile. 6. Birden çok yol ve yöntem, sistem; 7 (*ek).*: **yolunda** Bunun için, bir şey için, adına (Maşkaraoğlu , 2018, s. 2267).

Krym. *yol* 1. Yol 2. Yolculuk (KKTS 482).

Kkp. *jol* 1. Bir yerden başka bir yere gitmek için yapılan yürüyüş (gidiş). yeri, yol. 2. Yazıdaki her bir satır 3. İdeal, fikir, düşünce istikameti 4. Seyahat, gezi, sefer 5. Defa, kez 6. Hal, durum; had; güç 7. Usul, çare, yol (KKLPKTS 247).

Nog. *yol* 1. Yol, yön; karayolu; yolla ilgili olan 2. Yol, hat, ray (tren için). 3. Hat, şerit 4. Satır 5. Usul, yöntem (NRS 124).

Eski Türkçede *yol* "yol; defa, kere, kez" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yol; seyahat, yolculuk; tarz, usul; defa, kere; çizgi" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "yol", Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karayim Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "yolculuk", Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesnde tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı "usul", Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Karakalpak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki dördüncü anlamı "defa, kez", Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki beşinci anlamı "çizgi" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. yolçu "Yolcu" (KıpTS 326).

ET. *yolçı* Rehber, kılavuz, yolcu (EDPT 921).

Krg. *çolçu* 1. Kılavuz 2. Yol yapan, yol işlerinde çalışan 3. es. Posta yollarını temizlemek ve düzeltmekle meşgul; atı ile yolda kalan posta arabasına yardıma koşmaya mecbur olan kimse (KS 220). 4. Yolcu (KTS 618).

Kzk. *jolşı* 1. Yol yapan kişi 2. Yolcu (KAZTTS 191).

Bşk.*yulsı* Yolcu, yola çıkan kişi (BŞKTS 745).

Kaz. Tat. *yulçı* Yolcu (KZTTTS 592).

Krçmlkr. *colovçu* Yolcu (KMTS 133).

Kmk. *yolawçu* Yolcu (KMKTS 397).

Krm. Tat. *yolcı* Yolcu (KTTRS 384).

Krym. *yolcı* Yolcu (KKTS 483).

Kkp. *jolawşı* Yolcu, bir yere giden, yolculuk eden kişi (KKLPKTS 247).

Nog. *yolavşı* 1. Yolcu, seyyah, yoldan geçen 2. Hayat arkadaşı, yol arkadaşı (NRS 124).

Eski Türkçede *yolçı* "rehber, kılavuz, yolcu" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yolcu" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yolcu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "kılavuz", Kırgız, Kazak Türkçesinde "yol yapan kişi" ve Nogay Türkçesinde "hayat arkadaşı, yol arkadaşı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yoldaş "Arkadaş, yoldaş" (KıpTS 326).

ET.-ø

Krg. *coldoş* 1. Yoldaş 2. Arkadaş, dost (KS 220). 3. Yoldaş, aynı fikirde olan, aynı düşünceyi paylaşan, gönüldaş, ülküdaş 4. Yoldaş, eş, hayat arkadaşı 5. "Vatandaş!" anlamında hitap sözü (KTS 618-619).

Kzk. *joldas* 1. Yoldaş 2. Arkadaş, dost 3. Karı kocadan her biri 4. Ana rahmi, döl yatağı (KAZTTS 191).

Bşk. *yuldaş* 1. Birlikte yola çıkılan kişi, yoldaş 2. Aynı anlayış ve düşüncedeki kişi (BŞKTS 745).

Kaz. Tat. *yuldaş* 1. Yoldaş 2. Arkadaş, dost 3. Nikahlı eş 4. Mücadele arkadaşı (KZTTTS 592). 5. Kişiye yoldaki zorlukları atlatma konusunda yardım eden hayvanlar hakkında. 6. *mec*. Zor bir yola çıkan kişiye zorlukları atlatma konusunda yardım eden durum (mesela, doğa manzarası). ya da dua, dilek hakkında (TTAS III, s. 609 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 373).

Krçmlkr. *coldaş* Yoldaş, yol arkadaşı (KMTS 133).

Kmk. *yoldaş* 1. Arkadaş 2. Yol arkadaşı, seyahat arkadaşı, yoldaş (KMKTS 398).

Krm. Tat. *yoldaş* (KTTRS 384).

Krym. *yoldaş* 1. Arkadaş 2. Yoldaş 3. Eş (KKTS 483).

Kkp. *joldas* 1. Yolda birlikte giden, yol arkadaşı 2. Aynı görüş ve hayat tarzını benimseyen insanlar, aynı yolun yolcusu, arkadaş, yoldaş. 3. *ağ.* Karı veya koca, evli çiftlerden her biri, eş (KKLPKTS 247).

Nog. *yoldas* 1. Yoldaş 2. Hayat arkadaşı, yol arkadaşı (NRS 125).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yoldaş* "arkadaş, yoldaş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yoldaş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "hayat arkadaşı", Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "aynı fikirde olan, aynı düşünceyi paylaşan, gönüldaş, ülküdaş, Kırgız Türkçesinde ""Vatandaş!" anlamında hitap sözü", Kazan-Tatar Türkçesinde "kişiye yoldaki zorlukları atlatma konusunda yardım eden hayvanlar hakkında; zor bir yola çıkan kişiye zorlukları atlatma konusunda yardım eden durum (mesela, doğa manzarası). ya da dua, dilek hakkında" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yoldaşlık "Arkadaşlık" (KıpTS 326).

ET.-ø

Krg. *coldoştuk* Dostluk, arkadaşlık münasebetleri (KS 221).

Kzk. *joldastıq* Arkadaşlık, dostluk, yoldaşlık (KAZTTS 191).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *yuldaşlık* 1. Yoldaş olma hâli. 2. *mec.* Uyumlu bir şekilde gitme ya da devam etme durumu (TTAS III, s. 609 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 374).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yoldaşlıq* Arkadaşlık (KMKTS 398).

Krm. Tat. *yoldaşlıq* Yoldaşlık (KTTRS 384).

Krym. *yoldaşlıq* Yoldaşlık (KKTS 483).

Kkp. *joldaslıq* Yoldaşlık, arkadaşlık, dostluk (KKLPKTS 247).

Nog. *yoldaslık* Yoldaşlık (NRS 125).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yoldaşlıḳ* "arkadaşlık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yoldaşlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "uyumlu bir şekilde gitme ya da devam etme durumu" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yonça "Yonca" (KıpTS 327).

ET. *yorınçġa* Yonca (EDPT 971).

Krg.-ø

Kzk. *joŋışqa* Yonca (KAZTTS 192).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *yonca* Yonca (KZTTS 581).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yoŋurçqa* Kaba yonca (KMKTS 398).

Krm. Tat. *yonca bot.* Yonca, tırfıl (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2270).

Krym.-ø

Kkp. *joŋışqa* Hayvanlara yedirilen bir çeşit ot, yonca (KKLPKTS 248).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yorınçġa* "yonca" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yonca" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "yonca" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yonga "Ağaçtan çıkan talaş" (KıpTS 327).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *janqa* Yonga (KAZTTS 170).

Bşk. *yunġı* Yonga (BŞKTS 745).

Kaz. Tat. *yunġı* Yonga (KZTTTS 593).

Krçmlkr. *congurça* Yonga, ağaç parçası (KMTS 133).

Kmk. *yoŋurçqa* Yonga (KMKTS 398).

Krm. Tat. *yonğa* Yonga (KTTRS 384).

Krym. *yonğa* 1. Yonga 2. Kıymık (KKTS 483).

Kkp. *jaŋqa* Ağaç kesildiğinde, parçalandığında ortaya çıkan küçük parçalar, yonga (KKLPKTS 227).

Nog. *yumırşka* Yonga, talaş, sunta (NRS 449).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yonga* "ağaçtan çıkan talaş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayin, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yonga" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yorġa "Koşarak giden (at)." (KıpTS 327).

ET. *yorıġa* Yorga, at yürüyüşü (EDPT 964).

Krg. *corgo* 1. Yorga (at) (KS 224). 2. Rahvan, yorga 3. *mec.* Uyaklı şiirler söyleyen şair, ozan (KTS 632).

Kzk. *jorğa* 1. Yorga, rahvan (yürüyüş). 2. *mec.* Muvaffak, iyi bilen, konuya hakim (KAZTTS 192).

Bşk. *yurġa* Rahvan, biniciyi hiç sarsmadan giden, yorga (at). (BŞKTS 746).

Kaz. Tat. *yurġa* Rahvan at (KAZTTS 594).

Krçmlkr. *corġa* Eşkin at yürüyüşü (KMTS 133).

Kmk. *yorğa* Rahvan (KMKTS 399).

Krm. Tat. *yorga* Rahvan (gitme, yürüyüş). (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2271).

Krym. *yorğa* Rahvan at (KKTS 484).

Kkp. *jorğa* 1. Atın yorga yürüyüşü 2. *ağ.* Az çok oynaşmaya / cilveleşmeye meyli olan kadın.

Nog. *yorga* 1. Yorga, rahvan 2. Yorga at (NRS 125).

Eski Türkçede *yorıġa* "yorga, at yürüyüşü" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "koşarak giden (at)." anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "rahvan at" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kırım-Tatar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde "rahvan", Kırgız Türkçesinde "uyaklı şiirler söyleyen şair, ozan", Kazak Türkçesinde "muvaffak, iyi bilen, konuya hakim" ve Karakalpak Türkçesinde "az çok oynaşmaya / cilveleşmeye meyli olan kadın" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yoruḳ, yumruḳ, yurmuḳ, yuruḫ "Yumruk" (KıpTS 327, 329, 330).

ET. *yıdruḳ* Yumruk (EDPT 892).

Krg.-ø

Kzk. *judırıq* 1. Yumruk 2. *mec.* Güç, kuvvet (KAZTTS 196).

Bşk. *yoźroḳ* Yumruk (BŞKTS 740).

Kaz. Tat. *yodrıḳ/ yomrıḳ* 1. Yumruk, kaba güç, baskı (KZTTTS 575). 2. Silah gücüne ya da fiziksel güce dayanarak itaat ettirmek, korkutmak hakkında. 3. *mec.* Bir araya toplanan savaşçı, mücadeleci güç (TTAS I, s. 450 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 361).

Krçmlkr. *cumduruḳ* Yumruk (KMTS 135).

Kmk. *yumuruq* Yumruk (KMKTS 400).

Krm. Tat. *yumruq* Yumruk (KTTRS 385).

Krym. *yumırıq, yumruq, yumuruq* Yumruk (KKTS 487).

Kkp. *judırıq* Yumruk (KKLPKTS 250).

Nog. *yumırık* Yumruk, yumrukla ilgili olan (NRS 449).

Eski Türkçede *yıḏruḳ* “yumruk” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “yumruk” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde “yumruk” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde mecazlaşarak “güç, kuvvet”, Kazan-Tatar Türkçesinde “silah gücüne ya da fiziksel güce dayanarak itaat ettirmek, korkutmak hakkında” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yota “1. Atın ağzına vurulan gem (KıpTS 327). 2. Tepe, çıkıntı 3. Uyluk, baldır ”(Argunşah, Güner 2015: 895).

ET. *yota* Baldır, uyluk (EDPT 886).

Krg. *coto* 1. Sırt (KS 226). 2. Kemikli but eti (KTS635).

Kzk. *jota* Yamaç, tepe, engebe (KAZTTS 193).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jota* Vücut, endam, görünüş (KKLPKTS 248).

Nog. *yota* Tepe (Atay, 1998, s. 329).

Eski Türkçede *yota* “baldır, uyluk” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde “atın ağzına vurulan gem; tepe, çıkıntı; uyluk, baldır” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı “kemikli but eti”, Kazak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı “tepe, çıkıntı” açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı “atın ağzına vurulan gem” anlamı ise kullanılmayarak daralmıştır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde “sırt”, anlamında genişlerken Karakalpak Türkçesinde “vücut, endam” açıklamasıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. yovaşlıḳ “Tevazu, baş eğme” (KıpTS 327).

ET.-ø

Krg. *cooştuk* 1. Sakinlik, mülayimlik, uysallık. 2. Uysallık, evcillik, ehlilik, vahşilik karşıtı (KTS 632).

Kzk. *juvastıq* 1. Uysallık, uysalca davranış 2. Çekingenlik (KAZTTS 195).

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *yuvaşlıḳ* Yavaşlık, ağırlık, sakinlik (KZTTTS 595).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yuwaşlıq* 1. Sükunet, sükun, itidal 2. Alçak gönüllülük; usluluk, sakinlik, yumuşaklık, yumuşak başlılık (KMKTS 401).

Krm. Tat. *yuwaşlıq* Alçak gönüllülük, tevazu (KTTRS 386).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yovaşlıḳ* “tevazu, baş eğme” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Kumuk Türkçesinde “tevazu, alçak gönüllülük” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde “sakinlik, sükunet”, Kırgız Türkçesinde “evcillik, ehlilik, vahşilik karşıtı”, Kazak Türkçesinde “çekingenlik” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yozaḳ, yuzaḳ “Kilit” (KıpTS 327, 331).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk. *yoźaḳ* Kilit (BŞKTS 740).

Kaz. Tat. *yozaḳ* 1. Kilit 2. Bir şeyin varlığı için en temel şart (KZTTTS 583). 3. Ateşli silahlarda sürgü. 3. *mec.* Bir şeyin varlığı için en önemli şart (TTAS I, s. 450 akt.

Sönmezler Duran, 2020, s. 365). 4. tek. Ağaç yapılarda kiriş başlarını tutturmak için yapılan oyuk. 5. Kıyafette fermuar (TTAS 2016, s. 683, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 365).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *yuza*k Sürgü, kapı sürgüsü; kilit (Koçak, 2021, s. 135).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yozaḳ, yuzaḳ* "kilit" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Başkurt, Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "kilit" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu anlam ilişkisinden hareketle kelimenin anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "bir şeyin varlığı için en temel şart; ateşli silahlarda sürgü; bir şeyin varlığı için en önemli şart; ağaç yapılarda kiriş başlarını tutturmak için yapılan oyuk; kıyafette fermuar" gibi anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. yön "1. Hayvan eğerinin keçesi 2. Yön, cihet 3. Gerçek; **yöp II** Gerçek" (KıpTS 328).

ET.-ø

Krg. *cön* 1. Sade, basit, ehemmiyetsiz, şöyle böyle 2. Yönet (istikamet). 3. Kaideye uygun, doğru 4. Halim, sakin 5. Menşe, kök (KS 227).

Kzk. *jön* 1. Yön, istikamet, doğrultu 2. Vaziyet, hal, durum 3. Doğru, haklı (KAZTTS 193-194).

Bşk. *yĕŋ* 1. Kıyafetin kol kısmı, yen 2. Gerçek, hakikat (BŞKTS 714).

Kaz. Tat. *yün* 1. Yön, cihet, doğrultu, istikamet 2. Gerekli düzen 3. Düzen 4. Çare 5. Ucuz, fiyatı düşük (KZTTTS 596). 6. *mec.* İş ya da tavır şekli. 7. Güç, yetenek (TTAS III, s. 612 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 376).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jön* 1. Yön, istikamet 2. Doğru, gerçek, hakikat, dürüst 3. Basit, normal, özelliği olmayan (KKLPKTS 249).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde yön "hayvan eğerinin keçesi; yön, cihet; gerçek" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "yön, cihet", Başkurt ve Karakalpak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı "gerçek" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Kelimenin tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan birinci anlamı ise kullanılmayarak daralmıştır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "sade, basit, ehemmiyetsiz, şöyle böyle; kaideye uygun, doğru; halim, sakin; menşe, kök", Kazan-Tatar Türkçesinde "vaziyet, hal, durum; doğru, haklı", Kazan-Tatar Türkçesinde "gerekli düzen; düzen; çare; ucuz, fiyatı düşük; iş ya da tavır şekli; güç, yetenek", Karakalpak Türkçesinde "basit, normal, özelliği olmayan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yöriş, yürüyiş "Yürüyüş" (KıpTS 328).

ET.-ø

Krg. *cürüş* 1. Adım (at yürüyüşü), yürüme, yürüyüş 2. Sefer (askerî yürüyüş). 3. Edişler ve gidişat (KS 238).

Kzk. *jüris* 1. Yürüyüş 2. Hamle, atak (KAZTTS 202).

Bşk. *yöröş* Yürüme, yürüyüş (BŞKTS 742).

Kaz. Tat. *yörĕş* 1. Adım 2. Bir yerden bir yere geçme hareketi, yürüyüş (KZTTTS 586). 3. Herhangi bir yönde bir yerden başka bir yere geçiş, hareket. 4. Hareket etme hızı. 5. Bir ulaşım aracının belli bir rota boyunca hareketi. 6. Her türlü mekanizmanın çalışma hareketi. 7. Sıvının (ince borular, kan damarları vb. boyunca). hareketi. 8. Satranç oyununda figürleri bir yerden başka bir yere geçirme. 9. Bir yere

gitmenin, bir yerde olmanın göstergesi (TTAS I, s. 470 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 368). 10. Önceden düşünülerek yapılan iş hakkında. 7. Bir şeyin çok fazla kullanılması, uzun zamandır kullanımda olması hakkında (TTAS 2016, s. 742, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 368).

Krçmlkr. *cürüş* Hız, tempo (KMTS 137).

Kmk. *yürüş* 1. Yürüme, yürüyüş 2. Gidiş 3. Oyun, hamle (oyunda). 4. Yürüyüş, gidiş 5. Hareket, hareket tarzı (KMKTS 403).

Krm. Tat. *yurüş* 1. Yürüyüş *(yürüme tarzı).* 2. Belli bir yöne gitme; 3. Gösteri yürüyüşü; alay; 4. Hamle *(satrançta) (*Maşkaraoğlu, 2018, s. 2285-2286).

Krym. *yürüş* Yürüyüş (KKTS 491).

Kkp. *jüris* 1. Bir yerden başka bir yere gitmek için yapılan hareket, yürüyüş, gidis. 2. Atın yürüyüş şekillerinden biri 3. *ağ.* Gidiş, gidişat, boşa çabalama (KKLPKTS 255).

Nog. *yüris* 1. Gidiş, hareket 2. Yürüyüş 3. *mec.* Edep, davranış biçimi (NRS 451).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yöriş, yürüyiş* "yürüyüş" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yürüyüş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. yubḳa, yuḳa "Yeğni, hafif" (KıpTS 328).

ET. *yuvḳa* Zayıf, ince, yufka (EDPT 874).

Krg. *cuka* 1. Yufka (kalın olmayan) (KS 231). 2. Hafif, ağır olmayan 3. Lafa, söze dayanamayan, hassas, nazik (KTS646).

Kzk. *juqa* 1. Kalın olmayan, ince, yufka 2. *mec*. Cılız, sıska (KAZTTS 196).

Bşk. *yoḳa* 1. Bir tür ince tandır ekmeği 2. İnce, kalın olmayan 3. Eksik, noksan 4. Kuruca olan, dolgun olmayan (BŞKTS 736).

Kaz. Tat. *yuḳa* 1. İnce 2. Saydam, arkası görünen, geçirgen 3. Soğuktan korumayan, sıcak tutmayan giyim 4. Sıska, cılız, narin 5. Güçsüz, dayanıksız 6. Az,

yetersiz (KZTTTS 590). 7. Seyrek, yoğun değil (saçılan ya da gaz gibi şeyler hakkında). 8. İnce, tombul değil (uzuvlar hakkında). 9. *mec*. Az, fakir; çok etkili değil. 10. yuka is. ağ. bk. yukamış[67] (TTAS III, ss. 604-605 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 371).

Krçmlkr. *cuḳa* İnce, seyrek (KMTS 135).

Kmk. *yuqqa* İnce (düz, yassı maddeler hak.); ince bir şekilde (KMKTS 400).

Krm. Tat. *yufqa* 1. Hafif 2. Yufka, ince (KTTRS 385).

Krym. *yufqa* 1. İnce 2. Yufka (KKTS 485).

Kkp. *juqa* Kalın olmayan, ince, yuka (KKLPKTS 250).

Nog. *yuka* 1. İnce, hassas (yassı nesneler için). 2. Hafif, ince (kıyafetler için) (NRS 447).

Eski Türkçede *yuvḳa* "zayıf, ince, yufka" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yeğni, hafif" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "hafif" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "cılız, sıska", Kazan-Tatar Türkçesinde "saydam, arkası görünen, geçirgen; soğuktan korumayan, sıcak tutmayan giyim; sıska, cılız, narin; güçsüz, dayanıksız; az, yetersiz; seyrek, yoğun değil (saçılan ya da gaz gibi şeyler hakkında); ince, tombul değil (uzuvlar hakkında); az, fakir; çok etkili değil" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yufḳa I, yupḳa "İnce, yassı" (KıpTS 328, 330).

ET. *yuvḳa* Zayıf, ince, yufka (EDPT 874).

Krg. *cuka* 1. Yufka (kalın olmayan) (KS 231). 2. Hafif, ağır olmayan 3. Lafa, söze dayanamayan, hassas, nazik (KTS646).

Kzk. *juqa* 1. Kalın olmayan, ince, yufka 2. *mec.* Cılız, sıska (KAZTTS 196).

Bşk. *yoḳa* 1. Bir tür ince tandır ekmeği 2. İnce, kalın olmayan 3. Eksik, noksan 4. Kuruca olan, dolgun olmayan (BŞKTS 736).

Kaz. Tat. *yuḳa* 1. İnce 2. Saydam, arkası görünen, geçirgen 3. Soğuktan korumayan, sıcak tutmayan giyim 4. Sıska, cılız, narin 5. Güçsüz, dayanıksız 6. Az,

[67] "yukamış i. Hamuru ince açılıp pişirilen tava ekmeği." (TTAS III, s. 605 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 371).

yetersiz (KZTTTS 590). 7. Seyrek, yoğun değil (saçılan ya da gaz gibi şeyler hakkında). 8. İnce, tombul değil (uzuvlar hakkında). 9. *mec.* Az, fakir; çok etkili değil. 10. yuka II is. ağ. bk. yukamış[68] (TTAS III, ss. 604-605 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 371).

Krçmlkr. *cuḳa* İnce, seyrek (KMTS 135).

Kmk. *yuqqa* İnce (düz, yassı maddeler hak.); ince bir şekilde (KMKTS 400).

Krm. Tat. *yufqa* 1. Hafif 2. Yufka, ince (KTTRS 385).

Krym.-ø

Kkp. *juqa* Kalın olmayan, ince, yuka (KKLPKTS 250).

Nog. *yuka* 1. İnce, hassas (yassı nesneler için). 2. Hafif, ince (kıyafetler için) (NRS 447).

Eski Türkçede *yuvḳa* "zayıf, ince, yufka" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ince, yassı" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "ince" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız ve Kırım-Tatar Türkçesinde "hafif, ağır olmayan", Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar Türkçesinde "cılız, sıska", Kazan-Tatar Türkçesinde "saydam, arkası görünen, geçirgen; soğuktan korumayan, sıcak tutmayan giyim; sıska, cılız, narin; güçsüz, dayanıksız; az, yetersiz; seyrek, yoğun değil (saçılan ya da gaz gibi şeyler hakkında); ince, tombul değil (uzuvlar hakkında); mecazlaşarak az, fakir; çok etkili değil" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yufḳa II "İnce açılıp sacda pişirilen ekmek" (KıpTS 328).

ET. *yuvḳa* Zayıf, ince, yufka (EDPT 874).

Krg. *cupka* Yufka, sütte pişirilen ve yağla yenen bir nevi aştır, hamur işi (KS 233).

Kzk.-ø

[68] "yukamış i. Hamuru ince açılıp pişirilen tava ekmeği." (TTAS III, s. 605 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 371).

Bşk. *yoḳa* 1. Bir tür ince tandır ekmeği 2. İnce, kalın olmayan 3. Eksik, noksan 4. Kuruca olan, dolgun olmayan (BŞKTS 736).

Kaz. Tat. *yuḳa* 1 yuka is. ağ. bk. yukamış[69] (TTAS III, ss. 604-605 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 371).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *yufqa* Yufka (KKTS 485).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yuvḳa* "zayıf, ince, yufka" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "ince açılıp sacda pişirilen ekmek" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karayim Türkçesinde "ince ekmek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu anlam ilişkisinden hareketle kelimenin anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "ince, kalın olmayan; eksik, noksan; kuruca olan, dolgun olmayan" anlamında genişlemiştir

Kıp. yula "Kandil" (KıpTS 329).

ET. *yula* Meşale, ışık, kandil (EDPT 919).

Krg.-ø

Kzk. *jula* Çıra, ışık, kandil (Oba, 2019, s. 699).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *cula* Yaraya konulan fitil (KMTS 135).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

[69] "yukamış Hamuru ince açılıp pişirilen tava ekmeği." (TTAS III, s. 605 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 371).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yula* “meşale, ışık, kandil” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “kandil” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kazak Türkçesinde “çıra, ışık, kandil” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Karaçay-Malkar Türkçesinde “yaraya konulan fitil” anlamında uzak anlama geçmiştir.

Kıp. yuluv “Fidye, kurtuluş parası” (KıpTS 329).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *culuv* Fidye (KMTS 135).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *yuluv* 1. Özgürlük 2. Fidye 3. Telafi etme, kefaret (KKTS 486).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yuluv* “fidye, kurtuluş parası” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde “fidye” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu anlam ilişkisinden hareketle kelimenin anlam dairesi Karayim Türkçesinde “özgürlük; telafi etme, kefaret” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yumaḳ I “Yuvarlak olarak sarılmış iplik” (KıpTS 329).

ET. *yumġaḳ* Yuvarlak nesne, yumak (EDPT 936).

Krg.-ø

Kzk. *jumaḳ* Dünya, cennet; yuvaklak nesneler (Oba, 2019, s. 701).

şuvmaḳ İp yumağı, yumak (Oba, 2019, s. 701).

Bşk. *yomğak* Yumak, toparlak edilmiş ip (BŞKTS 737).

Kaz. Tat. *yomġaḳ* Yumak (KAZTTS 579).

Krçmlkr. *cummak* Yumak (KMTS 135).

Kmk. *yummaq* Yumak, çile (KMKTS 400).

Krm. Tat. *yumaḳ* 1. Yumak (yuvarlak biçimde sarılmış iplik vb.). 2. Top (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2280).

Krym. *yumğaq* Yumak (KKTS 487).

Kkp. *jumalaq* Yuvarlak (KKLPKTS 521).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yumġaḳ* "yuvarlak nesne, yumak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yuvarlak olarak sarılmış iplik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Kumuk, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "yumak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Bu anlam ilişkisinden hareketle Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "yuvarlak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yumaḳ II "Hikâye" (KıpTS 329).

ET.-ø

Krg. *comok* 1. Masal 2. Efsane 3. Efsane, tanınmış, ünlenmiş (KTS 622).

Kzk.-ø

Bşk *yomaḳ* Bilmece, bulmaca, muamma (BŞKTS 737).

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *comaḳ* Masal, destan (KMTS 133).

Kmk. *yomaq* Masal (KMKTS 398).

Krm. Tat.-ø

Krym. *yomaq* Masal (KKTS 483).

Kkp.-ø

Nog. yumak Bilmece (Atay, 1998, s. 330).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yumaḳ* II "hikaye" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim Türkçesinde "masal", Başkurt ve Nogay Türkçesinde "bilmece", Kırgız Türkçesinde efsane; efsane, tanınmış, ünlenmiş" açıklamalarıyla yakın anlama geçmiştir.

Kıp. yumrı, yumru "Yuvarlak, yumru" (KıpTS 329).

ET.-ø

Krg. *cumru, cumuru* Yumru (KS 232, 233).

Kzk. *jumır* 1. İşkembe 2. Oval, yuvarlakça 3. *mec.* Dolgun, tombul (KAZTTS 198).

Bşk. *yomro* 1. Fincan veya kasenin üstü 2. Döğülmüş darıya süt katarak hazırlanan yiyecek 3. Yumru şekildeki, topak şekildeki (BŞKTS 738).

Kaz. Tat. *yomrı* 1. Yuvarlak, yumru 2. Toplu, şişman 3. Çay fincanı (KZTTTS 580).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp. *jumır* 1. Karın, mide 2. Koyun ve keçinin karnından yapılan başlık II. Yuvarlak; dayanıklı, sert (KKLPKTS 251).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yumrı, yumru* "yuvarlak, yumru" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "yuvarlak, yumru" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak ve Kazan-Tatar Türkçesinde mecazlaşarak "dolgun, tombul; çay fincanı" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yumşaḳlıḳ "Yumuşaklık, incelik, naziklik" (KıpTS 329).

ET.-ø

Krg. *cumşaktık* 1. Yumuşaklık, katılık, sertlik karşıtı 2. Kolaylıkla bükülme 3. Esnek, kolay işlenebilirlik 4. Kolay çiğnenme 5. Yumuşaklık, uysallık 6. *dlb*. Yumuşaklık, titreşimlilik, tonluluk, sedalılık (ünsüz). (KTS 650).

Kzk. *jumsaqtıq* 1. Yumuşaklık 2. *mec.* Yumuşak başlılık, gevşeklik (KAZTTS 198).

Bşk. *yomşaḳlıḳ* Yumuşaklık, yumuşak olma hali (BŞKTS 738).

Kaz. Tat. *yomşaḳlıḳ* 1. Yumuşaklık 2. Duygusallık, hüzün 3. Tecrübesizlik 4. Heveskarlık (KZTTTS 581).

Krçmlkr. *cuvaşlık* Yumuşaklık, mülayimlik, halimlik (KM II: 202 akt. Ceylan 2022, s. 242).

Kmk. *yımışaqlıq* 1. Yumuşaklık 2. *mec.* Tatlılık; yürektenlik, içtenlik, yumuşaklık (KMKTS 395).

Krm. Tat. *yımşaḳlıḳ* Yumuşaklık (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2260).

Krym. *yımşaqlıq* Yumuşaklık (KKTS 479).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yumşaḳlıḳ* "yumuşaklık, incelik, naziklik" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar, Kumuk ve Karayim Türkçesinde "yumuşaklık, mülayimlik" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi

Kırgız, Kazak, Başkurt, ve Kumuk Türkçesinde "yumuşaklık (sert karşıtı).", Kırgız Türkçesinde "esnek, kolay işlenebilirlik; kolay çiğnenme ve dilbilgisi alanında terimleşerek yumuşaklık, titreşimlilik, tonluluk, sedalılık (ünsüz).", Kazan-Tatar Türkçesinde "duygusallık, hüzün; tecrübesizlik; heveskarlık" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yumuş I "Hizmet, vazife" (KıpTS 330).

ET. *yumuş* İş, hizmet, vazife (EDPT 938).

Krg. *cumuş* Hizmet, iş (KS 233).

Kzk. *jumıs* İş, hizmet, emek çalışma (KAZTTS 198).

Bşk. *yomoş* 1. İş, vazife, görev 2. Gerektiğinde kullanmak üzere duran şey (BŞKTS 738).

Kaz. Tat. *yomış* 1. Yapılmak üzere emredilen iş, vazife 2. Hizmet 3. Nasihat 4. Nasihati gerektiren bir iş, mesele 5. Emanet olarak alınmış şey (KZTTTS 579).

Krçmlkr. *cumuş* Hizmet, iş, vazife (KMTS 135).

Kmk. *yumuş* Emir, iş (KMKTS 400).

Krm. Tat.-ø

Krym. *yumuş* İş, buyruk, çalışma (KKTS 487).

Kkp. *jumıs* 1. İş, emek, hareket, yumuş 2. Ücretli iş 3. Bir şeyi işlemeye, yetiştirmeye, kurmaya özgü verim hareketi (KKLPKTS 251).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yumuş* "iş, hizmet, vazife" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar, Kumuk, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "hizmet, iş" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "gerektiğinde kullanmak üzere duran şey, Kazan-Tatar Türkçesinde "hizmet; nasihat; nasihati gerektiren bir iş, mesele; emanet olarak alınmış şey", Karakalpak Türkçesinde "ücretli iş; bir şeyi işlemeye, yetiştirmeye, kurmaya özgü verim hareketi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yumuşçı, yumuşçu “Hizmetçi, işte kullanılan uşak” (KıpTS 330).

ET. *yumuşçı* İşci, hizmetçi (EDPT 939).

Krg. *cumuşçu* İşçi (KS 233).

Kzk. *jumısşı (jumısker).* İşci (KAZTTS 198).

Bşk. *yomoşso* 1. İşe gönderilen kişi, işçi 2. Ufak tefek işler için tutulan hizmetçi, yardımcı (BŞKTS 738).

Kaz. Tat. *yomışçı* 1. Uşak, belboy 2. Ulak 3. Temsilci, görevli (KZTTTS 576).

Krçmlkr. *cumuşçu* Hizmetçi (KMTS 135).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym. *yumuşçı, yumuşçu* İşçi, emekçi (KKTS 487).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yumuşçı* “işci, hizmetçi” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “hizmetçi, işte kullanılan uşak” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Karaçay-Malkar ve Karayim Türkçesinde “işçi” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “ulak; temsilci, görevli” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yun, yuŋ, yüg, yün, yüŋ 1, yüvün “Saç, tüy, kıl” (KıpTS 330, 331, 332, 333).

ET. *yuŋ* Yün, tüy, pamuk (EDPT 941).

Krg. *cün* Yün; kıl (saç). ; tüy (kuşların) (KS 237).

Kzk. *jün* Kıl,tüy, yün (KAZTTS 201).

Bşk. *yön* Tüy, kıl; yün (BŞKTS 741).

Kaz. Tat. *yon* 1. Memeli hayvanların derisini kaplayan tüy, kürk 2. Hayvandan kırkılan yün 3. Yünden yapılan ip 4. Yünlü dokuma 5. Kuş tüyü (KZTTTS 581). 6.

İnsan tenindeki kıllar. 7. *sf.* Bu dokumadan dikilen (TTAS I, s. 460 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 364).

Krçmlkr. *cün* Yün (KMTS 137).

Kmk. *yün* Yün (KMKTS 402).

Krm. Tat. *yün* 1. Yün (KTTRS 386). 2. Tüy; kıl (Maşkaraoğlu , 2018, s. 2282).

Krym. *yün* 1. Tüy 2. Yün (KKTS 490).

Kkp. *jün* Hayvan tüyü, yüz; insan vücudundaki kıllar (KKLPKTS 254).

Nog. *yün* 1. Yün, yünlü 2. *ağ.* Tüy, tavuk tüyü; tüyden yapılmış olan (NRS ss. 449-450).

Eski Türkçede *yuŋ* "yün, tüy, pamuk" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "saç, tüy, kıl" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "tüy, kıl" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Kelimenin Eski Türkçede yer alan arkaik anlamı "yün" ise Karakalpak Türkçesi dışında diğer çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında yer almaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "yünden yapılan ip; yünlü dokuma; kuş tüyü; insan tenindeki kıllar; bu dokumadan dikilen", Nogay Türkçesinde "tüy, tavuk tüyü; tüyden yapılmış olan" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yunġalaḳ "Yuvarlak" (KıpTS 330).

ET.-ø

Krg. *cumalak* Yuvarlak (KS 232).

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat. *yomarlaḳ* Yuvarlak, topak, yumru (KZTTTS 578). 1.2. is. bk. yomarlam[70]. 2. bot. bk. düŋgelek[71] (TTAS I, s. 454 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 684).

Krçmlkr.-ø

[70] "yomarlam Genelde yumuşak, dağılabilir olup sıkıştırılma sebebiyle yumak haline gelen (ya da getirilen). madde." (TTAS I, s. 454 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 684).

[71] "düŋgelek Bozkırda ve çölde yetişen yarı çalılık bitki." (TTAS I, s. 325 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 684).

Kmk. *yumarlaw* Yumarlamaq'tan iş is (KMKTS 400).

Krm. Tat. *yuvarlaq* 1. Topak 2. Yuvarlak (KTTRS 386).

Krym. *yumalaq* Yuvarlak (KKTS 487).

Kkp. *jumalaq* Yuvarlak (KKLPKTS 521).

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yuŋġalaḳ* "yuvarlak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Kumuk, Karayim ve Karakalpak Türkçesinde "yuvarlak" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde "genelde yumuşak, dağılabilir olup sıkıştırılma sebebiyle yumak haline gelen (ya da getirilen). madde; bozkırda ve çölde yetişen yarı çalılık bitki" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yurt "1. Yurt, vatan, memleket 2. İkametgâh 3. Çadır 4. İnilecek yer " (KıpTS 330).

ET. *yurt* Yurt, yer, memleket (EDPT 958).

Krg. *curt* 1. Halk; tabaa 2. Ülke, öz memleket, vatan 3. Okuu curtu: es. Yüksek mektep (KS 234).

Kzk. *jurt* 1. Halk, millet 2. Göç nedeniyle terk edilen yer (KAZTTS 199).

Bşk. *yort* Ev, bina, çadır (BŞKTS 739).

Kaz. Tat. *yort* 1. Bina, ev 2. İl, ülke 3. Doğum yeri 4. Fuhuş yuvası (KZTTTS 582). 5. Birlikte yaşayan kişiler, aile. 6. Bir evde yaşayan bir ya da birçok aile üyesi. 7. Avlu. 8. Kültür, bilim işleri, yaşam hizmetleri vb. ile ilgili devlet kurumu; bu kurumun bulunduğu bina. 9. Memleket, vatan. 10. esk. Hanedan, soy sop. 11. sf. Eve, aile hayatına dair. (TTAS I, s. 461 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 364).

Krçmlkr. *curt* Yurt, vatan (KMTS 135).

Kmk. *yurt* Köy (KMKTS 400).

Krm. Tat. *yurt* 1. Yurt (KTTRS 385). 2. Göçebe Türklerin oturduğu çadır. 3. Vatan, toprak. 4. Oturulan yer, ev. 5. Kurum olarak yurt *(eğitim yurdu);* (Maşkaraoğlu , 2018, s. 2285).

Krym. *yurt* Yurt (KKTS 488).

Kkp. *jurt* 1. Ülke, yurt 2. Halk, toplum 3. Göçüp giden halkın yeri ve kaldırıp götürdüğü ev barkı (çadırı) (KKLPKTS 252).

Nog. *yurt* 1. Yurt, vatan 2. Ev-mesken (NRS 451).

Eski Türkçede *yurt* "yurt, yer, memleket" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yurt, vatan, memleket; ikametgah; çadır; inilecek yer" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "yurt, memleket", Kırım-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı "çadır" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. yuva "Yuva, ev" (KıpTS 331).

ET. *uya* Yuva, kuş yuvası; çukur (EDPT 267).

Krg. *uya* 1. Yuva (KS 789). 2. Yuva, kuş yuvası 3. Güneşin battığı yer (KTS 2171).

Kzk. *uya* 1. Yuva 2. *mec*. Bir şeyin içine yerleştirildiği oyuk, yuva 3. *mec.* İnsanın kendi evi, doğduğu yer, yuva (KAZTTS 625).

Bşk. *oya* 1. Yuva (hayvanlar için). 2. Bitki dikmek için açılan çukur 3. Bir kökte birleştirilen sözler grubu (gramer için) (BŞKTS 455).

Kaz. Tat. *oya* 1. Hayvan yuvası 2. Yaşama yeri, ev, yurt 3. Gizlice toplanılan yer (kanun dışı örgüt yuvası vs.). 4. Düşmanın yerleştiği yer, düşman merkezi (KZTTTS 368). 5. *mec.* İş-hizmet yeri hakkında. 6. Birinin ya da bir şeylerin çok toplandığı, yaşadığı, yetiştiği yer. 7. Bir çevrede toplanıp birleşen bitkiler topluluğu. 8. *dil b.* Bir kökene ya da eş anlama dair sözler topluluğu. 9. Bir şeyi yerleştirmek, koymak, hareketlendirmek için özel yapılan oyuntu, delik vb. 10. Bir şeyin içe batıp çukurlaşan yeri. 11. *ağ.* Bitkinin tohumunu toprağa saçmak, fidesini yerleştirmek için

çukurlaştırılan yer; bitki etrafında böyle çukurlaşan yer. 12. Savaş meydanında: Gizli atış noktaları, makinalı tüfeklerin yerleştiği yer. 13. Bir şeyin kaynağı, genişçe yayıldığı, hüküm sürdüğü yer (TTAS II, ss. 490-491 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 254).

Krçmlkr. *uya* Yuva (KMTS 374).

Kmk. *uya* Yuva; in (KMKTS 356).

Krm. Tat. *uya, yuva* Yuva (KTTRS 386) (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2148).

Krym. *uya* Yuva (KKTS 443).

Kkp. *uya* 1. Yuva, ev 2. Topluluk evi, merkez, ocak 3. Tohum ekmek için açılan çukur. 4. İnsanların toplanıp görüştüğü yer, mekan. 5. Bir şeyin ortaya çıktığı ilk yer, menşe. 6. *gram.* Aynı kökten yapılmış kelimeler topluluğu, kökteş kelimeler ailesi (KKLPKTS 627).

Nog. *uya* 1. Mağara, yuva, in, barınak 2. Oyuk, çukur (NRS 386).

Eski Türkçede *uya* "yuva, kuş yuvası; çukur" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yuva, ev" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yuva, ev" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız Türkçesinde "kuş yuvası, güneşin battığı yer", Kazak Türkçesinde "insanın kendi evi, doğduğu yer, yuva", Kazak, Başkurt, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "oyuk, yuva, çukur", Başkurt, Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde dilbilgisi alanında terimleşerek "aynı kökten yapılmış kelimeler topluluğu, kökteş kelimeler ailesi", Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "bir şeyin ortaya çıktığı ilk yer, menşei", Kazan-Tatar Türkçesinde "gizlice toplanılan yer (kanun dışı örgüt yuvası vs.); düşmanın yerleştiği yer, düşman merkezi; iş-hizmet yeri hakkında; birinin ya da bir şeylerin çok toplandığı, yaşadığı, yetiştiği yer; bir çevrede toplanıp birleşen bitkiler topluluğu; bir şeyi yerleştirmek, koymak, hareketlendirmek için özel yapılan oyuntu, delik vb.; bir şeyin içe batıp çukurlaşan yeri; bitkinin tohumunu toprağa saçmak, fidesini yerleştirmek için çukurlaştırılan yer; bitki etrafında böyle çukurlaşan yer; savaş meydanında: gizli atış noktaları, makinalı tüfeklerin yerleştiği yer; bir şeyin kaynağı, genişçe yayıldığı, hüküm sürdüğü yer" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yuvuz "Alçak, basık" (KıpTS 331).

ET.-ø

Krg. *capız* Alçak, kısa boylu (KS 178).

Kzk. *jalmavız* 1. Masallarda, halk hikayelerinde karşılaşılan cadı 2. *mec.* Obur 3. *mec.* Sevimsiz, terbiyesiz, alçak (KAZTTS 165).

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr. *cavuz* Çok, büyük ölçüde, daha da, bir hayli, epeyce (KMTS 125).

Kmk.-ø

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yuvuz* "alçak, basık" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız Türkçesinde "alçak, kısa boylu" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazak Türkçesinde "masallarda, halk hikayelerinde karşılaşılan cadı; obur; sevimsiz, terbiyesiz, alçak" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yüğrük yügürük, yürük "Hızlı koşan" (KıpTS 331).

ET. yügürük, yüğrük Hızlı Koşan (EDPT 914, 915).

Krg. *cügürük* Yüğrük at (KS 236).

Kzk. *jüyrik* Hızlı koşan, hızlı giden (KAZS 109).

Bşk. *yügĕrĕk* Koşmaya elverişli, koşmaya uygun (BŞKTS 747).

Kaz. Tat. *yögĕrĕk* 1. Hızlı, hızlı koşan 2. Üstünkörü, derin olmayan 3. Fasih, güçlü (dil) (KZTTTS 584). 4. is. Koşu atı. 5. Çabuk hareket eden. 6. Çabuk akan (su,

ırmak hakkında). 7. Çevik, hareketli. 8. Çok çabuk olan; kısa süreli, hemen. 9. Çabuk, kolay, engellenmeden (TTAS I, s. 463 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 366).

Krçmlkr. *cüyrük* 1. Süratli, hızlı, çabuk, seri, canlı, çevik 2. Canlı, hafif, tüy gibi; sıkıntısız (KMTS 138).

Kmk. *yügürük* Süratli, hızlı, ayağına çabuk, hızlı koşan, hızlı giden (KMKTS 401).

Krm. Tat. *cuyrük* 1. Tırısa alıştırılmış at, koşu atı. 2. Süratli; süratli at, hızlı koşan at. 3. Hızlı (Maşkaraoğlu, 2018, s. 624).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *yüyrik* 1. Hızlı koşan 2. Hızlı koşan at cinsi (NRS 447).

Eski Türkçede *yügürük, yüğrük* "hızlı koşan" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "hızlı koşan" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçesinde "hızlı koşan" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazan-Tatar ve Nogay Türkçesinde "hızlı koşan at", Başkurt Türkçesinde "koşmaya elverişli, koşmaya uygun", Kazan-Tatar Türkçesinde "üstünkörü, derin olmayan; fasih, güçlü (dil); çabuk hareket eden; çabuk akan (su, ırmak hakkında); çevik, hareketli; çok çabuk olan; kısa süreli, hemen; çabuk, kolay, engellenmeden" ve Nogay Türkçesinde "hızlı koşan at cinsi" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yügünç "Saygı" (KıpTS 331).

ET. *yükünç* Saygı, hürmet, eğilme (EDPT 913).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Bşk.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yügünüw* 1. Çömelme 2. Diz çökme (KMKTS 401).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yükünç* "saygı, hürmet, eğilme" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kumuk Türkçesinde "çömelme; diz çökme" açıklamasıyla yer alarak yakın anlama geçmiştir.

Kıp. yük "1. Yük 2. Ağırlık" (KıpTS 331, 332).

ET. *yük* Yük, ağırlık (EDPT 910).

Krg. *cük* 1. Yük, hayvana yükletilen ağırlık 2. Keçe evin bir köşesine toplanılmış olan yorganlar, yastıklar v.s (KS 236). 3. *mec.* Yük, sıkıntı, tedirginlik veren şey, engel 4. Yük, birine muhtaç olan, biri tarafından bakılan 5. Görev (KTS 662).

Kzk. *jük* 1. Yük 2. Yorgan, yastık gibi ev eşyalarının genel adı 3. *mec.* Cefa, azap, çile 4. *mec*. Vazife, görev, sorumluluk (KAZTTS 201).

Bşk. *yök* Yük (BŞKTS 740).

Kaz. Tat. *yök* 1. Yük 2. Ağırlık 3. Taşıma 4. İş, hizmet 5. Vazife 6. Zorluk 7. Ana karnındaki çocuk (KZTTTS 584). 8. *mec.* Sıkıntı, üzüntü yaratan kişi. 9. *mec*. Bir şeyin içindeki anlam, muhteva (TTAS 2016, s. 731, akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 366). 10. Anne karnındaki bebek (TTAS I, s. 468 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 366).

Krçmlkr. *cük* Yük (KMTS 137).

Kmk. *yük* Yük (KMKTS 401).

Krm. Tat. *yük* Yük (KTTRS 386).

Krym. *yük* Yük (KKTS 490).

Kkp. *jük* 1. Yük, bir yerden başka bir yere götürülen ağırlık 2. Sandık, yüklük vb. şeylerin üzerine konulan yatak yorgan gibi şeyler 3. *ağ.* Sıkıntı; meşgale; yük (KKLPKTS 254).

Nog. *yük* Yük, ağırlık, fazlalık; yükü olan (NRS 447).

Eski Türkçede *yük* "yük, ağırlık" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yük; ağırlık" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında tarihî Kıpçak Türkçesindeki birinci anlamı "yük", Kırgız, Kazan-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı "ağırlık" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak ve Karakalpak Türkçesinde "yorgan, yastık", Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar, Karakalpak Türkçesinde "sıkıntı, ceza, azap", Kırgız ve Kazak Türkçesinde "görev, sorumluluk", Kırgız Türkçesinde "yük, birine muhtaç olan, biri tarafından bakılan", Kazan-Tatar Türkçesinde "sıkıntı, üzüntü yaratan kişi; bir şeyin içindeki anlam, muhteva" ve örtmece yoluyla "ana karnındaki çocuk" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yükli, yüklü "Hamile" (KıpTS 332).

ET.-ø

Krg. *cüktüü* 1. Yüklü 2. Gebe kadın (KS 237). 3. Yüklü, yapacak işi çok olan. 4. Yüklü, çok çalışmayı gerektiren (KTS663).

Kzk. *jükti* 1. Hamile, gebe 2. Yüklü, yük yüklenmiş (KAZTTS 201).

Bşk. *yöklö* 1. Yüklü 2. Hamile (BŞKTS 740).

Kaz. Tat. *yöklĕ* 1. Yüklü, gebe, hamile (KZTTTS 584). 2. *yöklĕ* I sf. Yük yüklenen (TTAS I, s. 469 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 734).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yüklü* Yüklü (KMKTS 402).

Krm. Tat. *yüklü* 1.Yüklü (KTTRS 386). 2. Hamile, gebe (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2275).

Krym. *yüklü* Yüklü (KKTS 490).

Kkp. *jükli* 1. Hamile, gebe, yüklü 2. Yüklü, yük yüklenmiş (KKLPKTS 254).

Nog. *yükli* 1. Yüklü, yüklenmiş 2. *mec.* Hamile (NRS 447).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yükli, yüklü* "hamile" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "hamile" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "yüklü" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yüksek "Yüksek, ulu, yüce" (KıpTS 332).

ET. *yüksek* Yüksek (EDPT 915).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yüksek* Yüksek (KTTRS 386).

Krym. *yüksek, öksek* Yüksek (KKTS 490).

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yüksek* "yüksek" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yüksek, ulu, yüce" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırım-Tatar ve Karayim Türkçesinde "yüksek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yürek "Yürek, kalp" (KıpTS 333).

ET. *yürek* Yürek, kalp (EDPT 965).

Krg. *cürök* 1. Kalp, yürek 2. Yüreklilik, cesaret (KS 238). 3. Gönül, bir kimsenin ruhsal yönü 4. Kalp, merkez (KTS670).

Kzk. *jürek* 1. Kalp, yürek 2. *mec.* Gönül (KAZTTS 201).

Bşk. *yörek* 1. Yürek, kalp 2. Kişinin hissi dünyası (BŞKTS,741).

Kaz. Tat. *yörek* 1. Kalp 2. Yürek 3. Gönül 4. Güç, gayret, cesaret 5. Merkez, odak (KZTTTS 585). 6. iye. *yöregĕm*. Sevme hissi ile söylenen söz. 7. *mec.* İnsanın her türlü his, duygu, keyif, hayaller topluluğunun sembolü. 8. Muhabbet hislerini gösteren sembol. 9. Kişinin iç sırrı, gizli düşünceleri. 10. Bazı sıfatların yanında geldiğinde kişinin iç tabiatını, karakterini bildirir. 11. Namus, vicdan. 12. *mec.* Bir şeyin özü, esası (TTAS I, s. 471 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 367).

Krçmlkr. *cürek* Kalp, yürek (KMTS 137).

Kmk. *yürek* 1. Yürek, kalp 2. *mec.* Gönül, kalp; iç, öz, ruh 3. *mec.* Merkez, kalp, yürek (KMKTS 402).

Krm. Tat. *yürek* Yürek (KTTRS 386).

Krym. *yürek* Yürek (KKTS 491).

Kkp. *jürek* Yürek, göğüste yer alan ve kan pompalayan organ, kalp (KKLPKTS 254).

Nog. *yürek* Kalp, yürek; kalple ilgili olan (NRS 450).

Eski Türkçede *yürek* "yürek, kalp" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yürek, kalp" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "kalp, yürek" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kırgız, Kazak, Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde mecazlaşarak "gönül", Başkurt ve Kazan-Tatar Türkçesinde "kişinin hissi dünyası", Kazan-Tatar Türkçesinde "güç, gayret, cesaret; merkez, odak; iye. *yöregĕm* anlamında sevme hissi ile söylenen söz; insanın her türlü his, duygu, keyif, hayaller topluluğunun sembolü; muhabbet hislerini gösteren sembol; kişinin iç sırrı, gizli düşünceleri; bazı sıfatların yanında geldiğinde kişinin iç tabiatını, karakterini bildiren söz; namus, vicdan; bir şeyin özü, esası" gibi soyut ve mecaz anlamlarla, Kumuk Türkçesinde "merkez, kalp, yürek" açıklamasıyla mecazlaşarak genişlemiştir.

Kıp. yüreklü “Cesur, korkusuz” (KıpTS 333).

ET. *yüreklig* Yürekli, korkusuz, cesaretli (EDPT 966).

Krg. *cüröktüü* Cesur yürekli (KS 238).

Kzk. *jürekti* Cesur (TTKAZTS 106).

Bşk. *yöreklĕ* Cesur, korku bilmeyen, yürekli (BŞKTS 742).

Kaz. Tat. *yöreklĕ* 1. Yürekli, cesur 2. Gayretli, hevesli (KZTTTS 586).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yürekli* 1. … yürekli, … ruhlu, gönüllü 2. Yürekli, cesaretli, cesur, gözü pek; sebatlı, azimli 3. Mağrur, durulu, kibirli, burnu büyük (KMKTS 402).

Krm. Tat. *yürekli* Yürekli (KTTRS 386).

Krym. *yürekli* Yürekli (KKTS 491).

Kkp. *jürekli* Cesur, yürekli, yiğit (KKLPKTS 254).

Nog. *yürekli* Yürekli, cesur, mert (NRS 450).

Eski Türkçede *yüreklig* “yürekli, korkusuz, cesaretli” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “cesur, korkusuz” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak, Nogay Türkçesinde “cesur, yürekli” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Kazan-Tatar Türkçesinde “gayretli, hevesli”, Kumuk Türkçesinde “mağrur, durulu, kibirli, burnu büyük” anlamında genişlemiştir.

Kıp. yüreksiz “Korkak” (KıpTS 333).

ET. *yüreksiz* Yüreksiz, korkak (EDPT 966).

Krg. *cüröksüz* Yüreksiz, korkak (KS 238).

Kzk. *jüreksiz* 1. Korkak, ürkek 2. *mec.* Merhametsiz, insafsız (KAZTTS 201).

Bşk. *yörekhĕź* Yüreksiz, cesaretsiz, korkak (BŞKTS 742).

Kaz. Tat. *yörekssĕz* 1. Yüreksiz, korkak 2. Hevessiz, miskin (KZTTTS 586).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yüreksiz* 1. Kalpsiz, sert, katı yürekli, merhametsiz, insafsız 2. Yüreksiz, cesaretsiz, korkak, ödlek; iradesiz 3. Arzusu hilafına, istemediği halde, istemeyerek, istemeye istemeye, isteksizce, gönülsüz (KMKTS 403).

Krm. Tat. *yüreksiz* Yüreksiz (KTTRS 386).

Krym.-ø

Kkp. *jüreksiz* Korkak, yüreksiz (KKLPKTS 254).

Nog.-ø

Eski Türkçede *yüreksiz* "yüreksiz, korkak" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "korkak" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Kumuk ve Karakalpak Türkçesinde "korkak, yüreksiz" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesini Kazak ve Kumuk Türkçesinde "merhametsiz, insafsız", Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde "hevessiz, miskin" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yürümçük "Peynir" (KıpTS 333).

ET.-ø

Krg. *irimçik* Peynir (KS 371).

Kzk. *irimşik* Peynir (KAZTTS 706).

Bşk. *ĕrĕmsĕk* 1. Lor peyniri; süzme yoğurt 2. Topak (BŞKTS 156).

Kaz. Tat. *ĕrĕmçĕk* Lor (KZTTTS 126).

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *irimçik* 1. Lor, ekşimik, kesmik 2. Çapak (KTTRS 147).

Krym.-ø

Kkp. *irimşik* Sütten yapılan bir tür peynir (KKLPKTS 212).

Nog. *irimşik* Tuzsuz lor, çökelek, kesmik (NRS 120).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yürümçük* "peynir" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde "peynir" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Başkurt Türkçesinde "topak", Kırım-Tatar Türkçesinde "çapak" anlamında genişlemiştir.

Kıp. yüz 1 " Yüz (sayı)." (KıpTS 333).

ET. *yüz* Yüz sayısı (EDPT 983).

Krg. *cüz* 1. Yüz, yüz tane (KS 239). 2. Belirli bir zaman dilimini bildirmede kullanılır (KTS 673).

Kzk. *jüz* Yüz (sayı) (KAZTTS 200).

Bşk. *yöź* Yüz (100) (BŞKTS 742).

Kaz. Tat. *yöz* 1. Yüz (sayı). 2. Yüzyıl, asır 3. Pek çok, yüz kez (KZTTTS 587-588).

Krçmlkr. *cüz* Yüz (KMTS 138).

Kmk. *yüz* Yüz (KMKTS 403).

Krm. Tat. *yüz* Yüz (sayının adı) (KTTRS 387).

Krym. *yüz* Yüz (KKTS 491).

Kkp. *jüz* 1. Yüz sayısı, yüz rakamı, yüz adet. 2. *ağ.* Çok, tekrar tekrar, defalarca 3. İnsan öldükten yüz gün sonra verilen hayır, sadaka (KKLPKTS 256).

Nog. *yüz sayı,* Yüz (NRS 446).

Eski Türkçede *yüz* "yüz sayısı" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yüz sayısı" anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yüz" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız ve Kazan-Tatar Türkçesinde "yüzyıl, asır", Kazan-Tatar ve Karakalpak Türkçesinde "pek çok, defalarca" yine Karakalpak Türkçesinde "insan öldükten yüz gün sonra verilen hayır, sadaka" anlamlarında genişlemiştir.

Kıp. yüz 2 “Yüz, sima, çehre” (KıpTS 333).

ET. *yüz* Yüz, çehre (EDPT 983).

Krg. *cüz* Yüz (çehre); yüzey (satıh) (KS 239).

Kzk. *jüz* Sima, çehre, yüz (KAZTTS 200).

Bşk. *yöź* Yüz, surat, bet (BŞKTS 742).

Kaz. Tat. *yöz* Yüz, surat (KZTTTS 587-588).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yüz* Yüz, sima, çehre (KMKTS 403).

Krm. Tat. Yüz, çehre (KTTRS 387).

Krym. *yüz* Yüz (KKTS 491).

Kkp. *jüz* Sima, çehre, yüz (KKLPKTS 256).

Nog. *yüz* Yüz, çehre, sima (NRS 446).

Eski Türkçede *yüz* “yüz sayısı; yüz, çehre; yüzey, satıh” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “yüz (sayı); yüz, sima, çehre; yüz, satıh, taraf” anlamlarındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Kırım-Tatar, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki ikinci anlamı “yüz, sima, çehre” açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır.

Kıp. yüz 3 “Yüz, satıh, taraf” (KıpTS 333).

ET. *yüz* Yüz, çehre; yüzey, satıh (EDPT 983).

Krg. *cüz* Yüz (çehre); yüzey (satıh) (KS 239).

Kzk. *jüz*.Yüz (bıçak, ustura vb.) (KAZTTS 200).

Bşk. *yöź* 1. Bir şeyin üstü, üst tarafı 2. Bir şeyin dış kenarı, dış tarafı 3. Keskin bir aletin keskin tarafı 4. Bir şeyin renkli duran dış görüntüsü 6. Yüz (100) (BŞKTS 742).

Kaz. Tat. *yöz* 1. Ön, ön taraf 2. Üst, üst taraf, yüz 2. Cephe, görüntü 3. Kesici aletlerin ağız kısmı, bıçağın yüzü (KZTTTS 587-588). *4*. Gök kubbe. 5. Genişlik, alan

(küçük şeylere dair kullanılır). 6. *mec*. Birinin ya da bir şeyin kendine has sıfatı, aslı, karakter özelliği. 4. Bir şeyin dış görünüşü (TTAS I, s. 465 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 369).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yüz* Yüz, yüzey, satıh (KMKTS 403).

Krm. Tat.-ø

Krym. *yüz* 1. Yüzey 2. Yan 3. Tavur tarz (KKTS 491).

Kkp. *jüz* 1. Bir şeyin (genellikle ırmak, deniz vb.). kenarı, yanı, yüzü 2. "Yer, dünya" kelimeleriyle birleşerek bütün dünyadaki (yeryüzündeki). ülkeleri, coğrafyayı ifade eder. 3. Bıçak, balta, kılıç vb. kesebilen batabilen şeylerin keskin tarafı, yüz.

Nog. *yüz* Yüzey, satıh (NRS 446).

Eski Türkçede *yüz* "yüz sayısı; yüz, çehre; yüzey, satıh" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde "yüz, satıh, taraf" anlamlarındadır. Kelime Kırgız, Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk, Karayim, Karakalpak ve Nogay Türkçesinde tarihî Kıpçak Türkçesindeki üçüncü anlamı "yüz, satıh, taraf" açıklamasıyla yer almaktadır ve anlamını korumaktadır. Anlam dairesi çağdaş Kıpçak lehçelerinde çeşitli anlamlarla genişlemiştir.

Kıp. yüzerlik, yüzerlük "Tütsü olarak yakılan bir bitki, üzerlik" (KıpTS 333).

ET. *yüzerlik* Peganon harmala (Üzerlik otu) (EDPT 988).

Krg.-ø

Kzk.-ø

Bşk.-ø

Kaz. Tat.-ø

Krçmlkr.-ø

Kmk.-ø

Krm. Tat. *yüzerlik bot.* Üzerlik (Maşkaraoğlu, 2018, s. 2291).

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog.-ø

Eski Türkçede *yüzerlik* “Peganon harmala (üzerlik otu).” biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de “ütsü olarak yakılan bir bitki, üzerlik” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden sadece Kırım-Tatar Türkçesinde “üzerlik” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yüzinçi “Yüzüncü” (KıpTS 333).

ET.-ø

Krg.-ø

Kzk. *jüzinşi* Yüzüncü (KAZTTS 200).

Bşk. *yöźönsö* Yüzüncü (BŞKTS 743).

Kaz. Tat. *yözĕnçĕ* Yüzüncü (TTS 353).

Krçmlkr.-ø

Kmk. *yüzünçü* Yüzüncü (KMKTS 404).

Krm. Tat.-ø

Krym.-ø

Kkp.-ø

Nog. *yüzinşi sıra sayı.* Yüzüncü (NRS 446).

Eski Türkçe metinlerde tespit edilemeyen kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde *yüzinçi* “yüzüncü” anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak, Başkurt, Kazan-Tatar, Kumuk ve Nogay Türkçesinde “yüzüncü” açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır.

Kıp. yüzük “Yüzük” (KıpTS 333).

ET. *yüzük* Yüzük (EDPT 986).

Krg. *cüzük* Yüzük (KTS675).

Kzk. *jüzik* Yüzük (KAZTTS 200).

Bşk. *yöźök* Yüzük (BŞKTS 743).

Kaz. Tat. *yözĕk* Yüzük (KZTTTS 588).

Krçmlkr. *cüzük* Yüzük (KMTS 138).

Kmk. *yüzük* Yüzük (KMKTS 403).

Krm. Tat. *yüzük* Yüzük (KTTRS 387).

Krym. *yüzük* Yüzük (KKTS 492).

Kkp. *jüzik* Parmağa takılan, altın, gümüş vb. halka, yüzük (KKLPKTS 256).

Nog. *yüzik* 1. Yüzük, taşlı yüzük 2. Yüzük oyunu (gençler arasında oynanan bir oyun) (NRS 446).

Eski Türkçede *yüzük* "yüzük" biçiminde yer alan kelime tarihî Kıpçak Türkçesinde de "yüzük" anlamındadır. Kelime çağdaş Kıpçak lehçelerinin tamamında "yüzük" açıklamasıyla yer almaktadır ve tarihî Kıpçak Türkçesindeki anlamını korumaktadır. Anlam dairesi Nogay Türkçesinde "(gençler arasında oynanan bir oyun). yüzük oyunu" anlamında genişlemiştir.

SONUÇ

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana içinde bulunduğu dünyayı açıklama, tanımlama daha genel ifadeyle anlamlandırma ihtiyacı içinde olmuştur. İşte bu anlamlandırma sürecinde insanlar zihinde kurguladıkları duygu ve düşünceleri, olguları isimler vasıtasıyla ifade etmişlerdir. "*Tarihî Kıpçak Türkçesinden Çağdaş Kıpçak Lehçelerine İsimler*" başlığını taşıyan bu tezde tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan 1975 Türkçe isim on çağdaş Kıpçak lehçesinde tarihi-karşılaştırmalı yöntemle anlam bilgisi bakımından incelenmiştir. Tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan Arapça ve Farsça isimler bu incelemenin dışında tutulmuştur. Çağdaş Kıpçak lehçelerinde isimler incelenirken birebir eşdeğer ve basit ses değişmelerine uğramış kelimeler incelenmiştir. İncelenen bu Türkçe isimlerin çağdaş Kıpçak lehçelerinden hangisine ya da hangilerine daha yakınlık gösterdiği taramalar neticesinde elde edilen sayısal verilerle gösterilmeye çalışılmıştır. Tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan fakat lehçelerde karşılığı tespit edilemeyen kelimeler -ø işaretiyle gösterilmiştir. Herhangi bir lehçede karşılığı tespit edilemeyen ismin farklı sözcüklerle kullanımının devam ettiği görülmektedir. Örneğin; *etik* "mesh, ince ayakkabı; kısa çizme" kelimesi Karaçay-Malkar Türkçesi dışında 9 çağdaş Kıpçak lehçesinde yer almaktadır. Karaçay-Malkar Türkçesinde ise "etik" kelimesi yerine "çarık, çuruk" kelimesinin kullanımının tercih edildiği görülmektedir. Renk adı olan *al* "al renkli, kızıl, kırmızı" kelimesinde de aynı durum söz konusudur. "*al*" ismi 7 çağdaş Kıpçak lehçesinde görülürken Kırgız, Karaçay-Malkar ve Karakalpak Türkçesinde bu kelimenin yerine "al renkli, kızıl, kırmızı" anlamında "kızıl" kelimesinin kullanımının tercih edildiği görülmektedir. Bu bakımdan farklı kelimelerle karşılanan isimler bu çalışmaya dahil edilmemiştir.

Eski Türkçede yer almayıp tarihî Kıpçak Türkçesinde ve çağdaş Kıpçak lehçelerinde görülen isim sayısı 640'dır.

Taradığımız kaynaklardan elde ettiğimiz verilerle çağdaş Kıpçak grubu Türk lehçelerinde tespit edilen 1975 ismin lehçelerdeki durumu şu şekildedir:

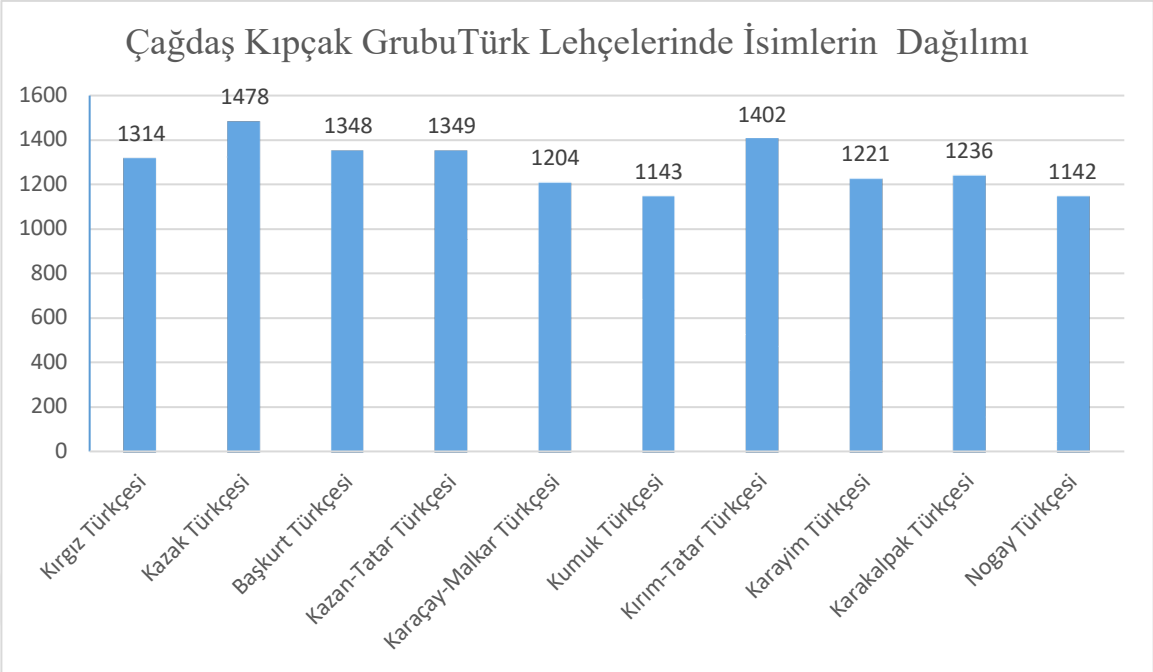

Taradığımız kaynaklardan elde ettiğimiz verilerle çağdaş Kıpçak grubu Türk lehçelerinde tespit edilen 1975 ismin lehçelerdeki yüzdelik dağılımları ise şu şekildedir:

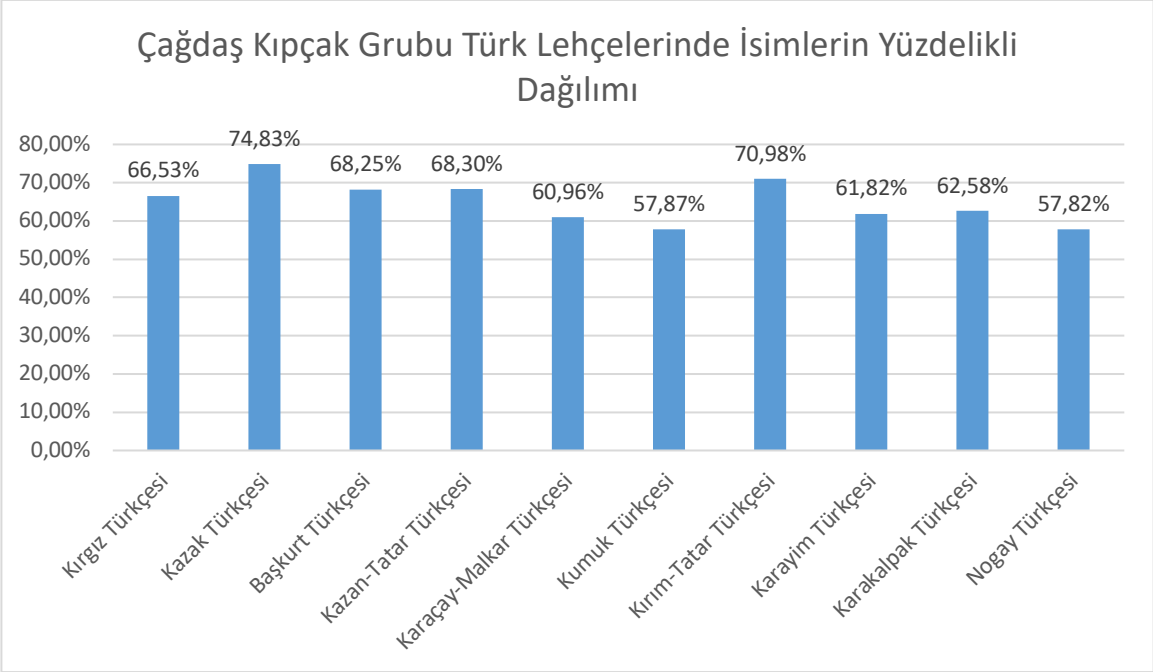

Bu verilerden hareketle tarihî Kıpçak Türkçesindeki isimlerin % 74,83 oranla en çok benzeştiği lehçe Kazak Türkçesi'dir.

Tarihî Kıpçak Türkçesinde yer alan Türkçe isimlerin her bir çağdaş Kıpçak lehçesinde dağılımı ise şu şekildedir:

Tarihî Kıpçak Türkçesinde Yer Alan Türkçe İsim Sayısı	Kullanıldığı Lehçe Sayısı	Söz Varlığındaki Yeri
598	10	30,27%
217	9	10,98%
162	8	8,20%
114	7	5,77%
131	6	6,63%
135	5	6,83%
98	4	4,96%
126	3	6,37%
185	2	9,36%
209	1	10,58%

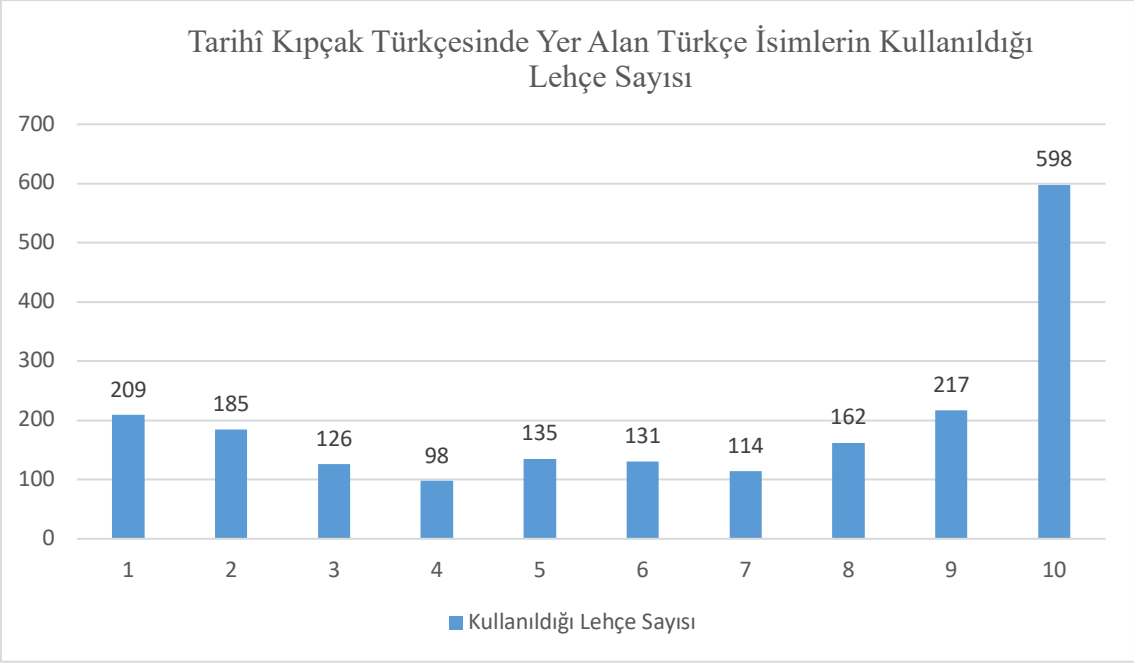

Kıpçak Türklerinin kültür unsurlarına dair bilgi veren en önemli ipuçlarından biri şüphesiz kelimelerdir. Onların kültürlerinin, örf, adet ve geleneklerinin söz varlığına

yansıdığını ve bu durumun günümüzde vârisleri sayılan çağdaş Kıpçak grubu Türk lehçelerinde de yaşadığını taradığımız sözlüklerden hareketle tespit ettik.

Kıpçak Türklerinin konar-göçer bir yaşam biçimine sahip oldukları bilinen bir gerçektir. Mevsimlere göre yılın belirli dönemlerinde yaylaklara belirli dönemlerinde de kışlaklara konup göçmüşlerdir. Çağdaş Kıpçak lehçelerinde konar-göçerliğe dair yaylak ve kışlak isimlerinin birebir yaşadığı görülmektedir.

ET. *ḳışlaġ* Kışlak, kışın barınılan yer (EDPT 672).

Krg. *kıştak, kıştoo* Köy, kışlak (KS 463).

Kzk. *qıstaq* Kışın barınılan yer, kışlak (KAZTTS 376).

qıstav Kışlak (KAZTTS 376).

Bşk. *ḳışlav* Kışlak, kışın yaşanan yer (BŞKTS 357).

Kaz. Tat. *ḳışlaḳ* Orta Asya'daki konar-göçer hayatta kışlak, köy (KZTTTS 290).

Krçmlkr. *ḳışlıḳ* Hayvanlara kışın bakılan yerler, kışa saklanan otlaklar (KMTS 247).

Kmk. *qışlaw* Kışlama, kışı geçirme (KMKTS 263).

Krm. Tat. *qışlav* Kışlak (KTTRS 197).

Kkp. *qıslaq* Kışlak (KKLPKTS 343).

qıslaw Kışlak, kış mevsiminin geçirildiği yer, ev (KKLPKTS 343).

Nog. *kıslav* Kışlamak, kışı geçirmek (NRS 203).

ET. *yaylaġ* Yayla, yaylak (EDPT 981).

Krg. *cayloo* 1. Nizama koyma; yerli yerine yerleştirme. 2. Yazlık otlak, yaylak (bunun yaylada olması mutattır.) (KS 192).

Kzk. *jaylav* 1. Yayla, yaylak,otlak (KAZTTS 159).

Bşk. *yayla* Yayla, plato (BŞKTS 703).

Kaz. Tat. *ceylev* 1. Yayla 2. Hayvanları köyden uzakta, bol otlaklı yerde tutmak için kurulan özel çiftlik (KZTTTS 76). 3. Belli bir boyun, ailenin bireylerinin toplanıp

yaşadığı yer, köy. 4. Çimende ya da ormanlık alanda hayvanları otlatmak için çit ile çevrilen yer. 3. *coğ*. Plato (TTAS III, s. 806 akt. Sönmezler Duran, 2020, s. 139).

Krçmlkr. *caylıḳ* Yayla (KMTS 126).

Kmk. *yaylıq* Yazlık (KMKTS 390).

Krm. Tat. *yayla* Yayla (KTTRS 379).

Krym. *yayla* Yayla (KKTS 470).

Kkp. *jaylaw* Yaylak, hayvanların yayılmasına elverişli otlak (KKLPKTS 233).

Nog. *yaylak* Otlak, çayır, yaylak (NRS 457).

Konargöçer bir yaşamın sonucu olarak da hayvancılık önemli bir yer tutmuştur. Öyle ki hayvan kimi zaman geçim kaynağı olmuş, kimi zaman taşımacılıkta kullanılmış, kimi zaman da etinden, sütünden, derisinden faydalanılarak gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Kıpçakların günlük yaşamlarında bu derece öneme sahip hayvancılıkla ilgili isimlerin çağdaş Kıpçak lehçelerinde birebir yaşadığı bazen de anlam genişlemesine uğrayarak varlığını devam ettirdiği görülmektedir.

Kaşgarlı'nın, *Kuş kanatın er atın* "Kuş kanadı ile, er atı ile muradına erer." (DLT 15). atasözünde de belirttiği gibi at, diğer Türklerde olduğu gibi Kıpçak Türklerinde de ayrı bir öneme sahibi olmuştur. Bugün çağdaş Kıpçak lehçelerinde de at'ın birebir yaşadığı görülmüştür.

ET. *at* At (EDPT 33).

Krg. *at* 1. At 2. At, satrançta, her yönde siyahtan beyaza ve beyazdan siyaha bir hane atlayarak L biçiminde hareket eden taş (KTS 158).

Kzk. *at* 1. At (KAZTTS 51). 2. Binilen veya arabaya çekilen bütün beygirler (KAZS 22).

Bşk. *at* At (BŞKTS 44).

Kaz. Tat. *at* 1. At 2. Satrançtaki at taşı 3. Jimnastikte atlama beygiri (KZTTTS 37).

Krçmlkr. *at* At (KMTS 83).

Kmk. *at* At (KMKTS 45).

Krm. Tat. *at* 1. At (KTTRS 50). 2. Atlama beygiri, uzun beygir. 3 (satranç). At (Maşkaraoğlu, 2018, s. 397).

Krym. *at* At (KKTS 56).

Kkp. *at* At, erkek at (KKLPKTS 33).

Nog. *at* At (NRS 51-52).

Türklerde askerlik hiçbir zaman bir meslek olarak görülmemiş, Türk milleti asker-millet ya da doğuştan asker olarak kabul edilmiştir. Kıpçak Türkleri de tarihte askerlik alanındaki maharetleriyle ön plana çıkmışlardır. Öyle ki Kıpçak Türkleri, savaş sanatını en iyi bilen ve uygulayan üstün yetenekli bir Türk topluluğu olarak anılmışlardır. Bu derece hayati bir öneme sahip askerlik söz varlığına da yansımıştır. Günümüz çağdaş Kıpçak grubu lehçelerinde de bu etkiyi büyük ölçüde görmekteyiz.

Kıp. sağıt "1. Alet, edevat 2. Zırh (KıpTS 222). 3. Silah (CC I 4b / 19- CC II65b/31 b). 4. At koşum takımı" (CC I 51b / 17).

ET.-ø

Krg. *soot* Zırh, cebe (KS 661).

Kzk. *savıt* 1. Zırh, zırh gömleği 2. Çeşitli şeyleri koymak için kullanılan küçük kutu (KAZTTS 500).

Kaz. Tat. *savıt* Kap, çanak (KAZTTS 400).

Krçmlkr. savut 1. Kap kacak, tabak çanak 2. Silah teçhizat 3. Gümüşe yapılan işleme, savat (KMTS 304).

Kmk. *sawut* 1. Kap 2. Silah (KMKTS 290).

Krm. Tat. savut 1. Kap, kacak 2. Silah, pusat, savut (KTTRS 295).

Krym. *sağıt* 1. Tekne 2. Silah (KKTS 343).

Kkp. sawıt Zırh (KKLPKTS 494).

Nog. *savıt* Silah, alet (Atay, 1998, s. 297).

Bu bağlamda bütün bu hususlar Kıpçak Türklerinin günümüzde de kültürel unsurlarını koruduğunu ve yaşatmaya devam ettiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Adiloğlu, A (2006). *Karaçay-Balkar Türkçesiyle Basılmış İlk Kitap: Kitâbü Mürşidi'n-Nisa*, Birlik Matbaası. Ankara. (**KMN)**

Ahanov, Kaken (2021). *Dil Biliminin Esasları* (Çev. Murat Ceritoğlu). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ahincanov, Sercan M (2019). *Türk Halklarının Katalizör Boyu Kıpçaklar*, (Çev. Kürşat Yıldırım). Selenge Yayınları.

Akarsu, Bedia (1998). *Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı* (3. Baskı). İnkılâp Kitabevi.

Akerson Erkman, Fatma (2019). *Göstergebilime Giriş* (2. Baskı). Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Aksan, Doğan (2015). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan, Doğan (2020). *Anlambilim – Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi (Üçüncü Basım).* Bilgi Yayınevi.

Aqtay,Gulayhan & Jankowski, Henryk (çev. Tülay ÇULHA) (2021). *Kırım Karaycası Türkçe Sözlük*. Asos Yayınları. (**KKTS)**

Alpargu, Mehmet (2007). *Nogaylar*. Değişim Yayınları.

Arat, Reşit Rahmeti (1977). "*Kara-Kalpaklar*" maddesi, İslam Ansiklopedisi, C. VI, (ss. 284-288), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Arat, Reşit Rahmeti (1977). "*Kıpçak*" maddesi, İslam Ansiklopedisi, C. VI, (ss. 713-716). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Arat, Reşit Rahmeti (1977). "*Kırgısiztan*" maddesi, İslam Ansiklopedisi, C. VI, (ss. 735-741). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Arat, Reşit Rahmeti (2018). *Kutadgu Bilig – Yusıf Has Hacib*, Yayıma Hazırlayan: Çetin Şan -Serap Tuba Yurteser. Kabalcı Yayıncılık.

Argunşah, M., & Güner, G (2015). *Codex Cumanicus*. Kesit Yayınları.

Argunşah, M., Sağol Yüksekkaya Gülden (2014). *Tarihî Türk Lehçeleri Karahanlıca-Harezmce-Kıpçakça Dersler*. Kesit Yayınları.

Arıkoğlu, E., Alimova, C., Askarova, R., Selçuk, B.K (2018). *Kırgızca-Türkçe Sözlük* I. Cilt (A-J), II. Cilt (K-Z). Bengü Yayınları. (**KTS)**

Arslan Erol, Hülya (2018). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atay, Ayten (1998). *Nogay Türkçesi Grameri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atmaca, Emine (2016). *Eski Oğuz Türkçesinden Günümüz Türkiye Türkçesine Söz Varlığı ve Anlam Olayları*. Palet Yayınları.

Baskakov, N. A (1963). *Nogaysko-Russkiy Slovar*, Moskova. (**NRS)**

Başkan, Özcan (2003). *Lengüistik Metodu*. Multılıngual Yayınları.

Başkan, Özcan (2006). *Dilde Yaratıcılık*. Multilingual Yayınları.

Bayniyazov, A. & Bayniyazov J. & Koç, K (2019). *Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (**KAZTTS)**

Bayniyazov, A. & Bayniyazov J. & Koç, K (2019). *Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bayraktar, Nesrin (2020). *Dil Bilimi* (7. Basım). Nobel Yayıncılık.

Benzing, Johannes (1959). "*Das Baschkirische*", PhTF I: 421-434, Wiesbaden, (Çev. Mustafa Argunşah Başkurt Türkçesi). Türk Dünyası Araştırmaları, 1995.

Bilgin, Azmi, Hacıeminoğlu, Necmettin (2002). "*Kıpçak Türkçesi*". Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 25, ss. 421-424.

Botaşev, M (1998). *Karaçay-Malkar Orus Tabigat Sözlük*. Narsana.

Bulgarova, Mariya (2013). "*Nogay Dilinin Bugünkü Durumu ve Kullanım Alanları, Dilleri ve Kültürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları*", IV. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı, (Ed. M. Erdal-Y. Koç-M. Cengiz), ss. 139-142. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Buran, A., & Alkaya, E (2014). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri 3- Kuzeybatı/Kıpçak Grubu*. Akçağ Yayınları.

Ceylan, Sevnur (2022). *Codex Cumanicus ve Karaçay-Malkar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Varlığı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Clauson, Sir Gerard (1972). *Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford University Press. (**EDPT)**

Çandarlı Şahin, Aslı (2019). *Maddi Buluntulara Göre Kuman / Kıpçaklarda Kültürel Hayat*. Gece Akademi.

Çengel Kasapoğlu, Hülya (2012). "Kırgız Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, Editör: Ahmet Bican Ercilasun, ss. 481-542. Akçağ Yayınları.

Çobanoğlu, Ö. (2005). *Sanatsal bir dışavurum formu olarak argo kavramının halkbilimsel olarak çözümlenmesi*. Bal-Tam (Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi). Türklük Bilgisi. 3:232-237.

Demirci, Ümit Özgür ve Karslı, Sibel (2014). *Kutb'un Husrav u Şîrîn'i Dizin*. Kesit Yayınları. (**HŞ)**

Devlet, Nadir (1993). *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi – Çağdaş Türkîler*. Çağdaş Yayınları.

Devellioğlu, Ferit (1980). Türk Argosu İnceleme ve Sözlük. Aydın Kitabevi.

Eckmann, Janos (2017). *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, (Haz. Osman Fikri Sertkaya). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Elbourne, Paul (2020). *Anlam Anlambilime Giriş* (Çev. Murat Demirekin). The Kitap.

Ercilasun Ahmet Bican, vd (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*. Kültür Bakanlığı Yayınları. (**KTLS)**

Ercilasun, Ahmet B (2010). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Akçağ Yayınları.

Ercilasun, Ahmet B. ve Akkoyunlu, Ziyat (2018). *Dîvânu Lugâti't-Türk* (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ergönenç, Dilek (2019). *Nogay Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi).* Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ergönenç Akbaba, Dilek (2012). "Nogay Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, Editör: Ahmet Bican Ercilasun, (ss. 623-678). Akçağ Yayınları.

Ersoy, Habibe Yazıcı (2012). "Başkurt Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, Editör: Ahmet Bican Ercilasun, (ss. 749-810). Akçağ Yayınları.

Golden, Peter B. (2018). *Türk Halkları Tarihine Giriş*, (Çev. Osman Karatay). Ötüken Neşriyat.

Gökbel, Ahmet (2000). *Kıpçak Türkleri*. Ötüken Yayınları.

Gökçe, Faruk (2000). *Karay Türkçesinin Fonetiği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güllüdağ, Nesrin (1998). *Nogay Türkçesi Grameri* (Nogaylar-Dil Özellikleri-Metin-Sözlük) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülsevin, Selma (2020). *Karay Türklerinin Dili (Troki Diyalekti).* Türk Dil Kurumu Yayınları.

Güner, Galip (2013). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Kesit Yayınları.

İnan, Abdülkadir (2020). *Makaleler ve İncelemeler* (I. ve II. Cilt). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kafesoğlu, İbrahim (2018). *Türk Millî Kültürü* (43. Basım). Ötüken Neşriyat.

Kahraman, Mehmet (2017). "*Türk Dilinin Terimsel Gelişim Sürecine Tarihî Bakış*". Medeniyet ve Toplum, Bahar 2017, C.1, S.1, ss. 137-158.

Kaliyev, G., O. Hakısbekov, Ş. Sarıbayev, A. Uderbayev (red.) (2005). *Kazak Tiliniŋ Aymaktık Sözdigi*. Almatı. Arıs Baspası.

Karaağaç, Günay (2013). *Anlam (Anlam Bilimi ve İletişim).* Kesit Yayınları.

Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (1978). *Gülistan Tercümesi*. Milli Eğitim Basımevi. **(GT)**

Kasapoğlu Çengel, Hülya (2012). *Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi*, Dil Araştırmaları, sayı: 10, ss. 17-81.

Kasapoğlu Çengel, Hülya (2017). *Kırgız Türkçesi Grameri* (Ses ve Şekil Bilgisi). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kerimoğlu, Caner (2021). *Kuram ve Uygulamalarla Dilbilim, Göstergebilim ve Türkoloji, Genel Dilbilime Giriş* (6. Baskı). Pegem Akademi.

Kıldıroğlu, Mehmet (2022). *Kırgızlar ve Kıpçaklar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kıran Z., & Kıran Eziler A (2018). *Dilbilime Giriş* (5. Baskı). Seçkin Yayınları.

Kırbaş, Gülsüm (2021). *W. Radloff'un Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi Eserindeki Karaim (Karay). Türkçesi Söz Varlığı*, Palet Yayınları.

Kocaoğlu, Timur (2017). "*Karaycanın Bugünkü Durumu: Mykolas Firkoviçius ile Mark Lavrinoviçius"lerin Anısına*". Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, C. V, Sayı:12, ss. 1-16.

Koçak, Murat (2021). *Karay Türkçesi Ağızları Tematik Söz Varlığı (Haliç-Lutsk, Kırım, Trakay).* Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Kononov, Andrey (1976). *K etimologii etnonimov Kıpçak, Kuman, Kumuk*. Ural-Altaische Jahrbücher, 48, ss. 159-166 (çev. M. Uğurlu), *Kıpçak, Kuman, Kumuk Kavim adlarının Etimolojisi Üzerine*. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi (Güz 2000), S. 10, ss. 518-526.

Korkmaz, Asım (2019). *Kuman Kıpçaklar Orta Doğu Avrupası'nın Güçlü Cengâverleri*. Ötüken Neşriyat.

Korkmaz, Zeynep (2019). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2017). "*Halk Etimolojisi ve Folklor*". Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1-2, ss. 1236-1243. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kuzgun, Şaban (2022). *Türklerde Yahudilik ve Doğu Avrupa Yahudilerinin Menşei Meselesi, Hazar ve Karay Türkleri* (2. Baskı). Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Li, Yong Song (2019). *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Maşkaraoğlu, Seher (2018). *Kırım-Tatar Söz Varlığı*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Muzafarov, Refik, Muzafarov, Nüzhet (2018), *Kırım-Tatar Türkçesi- Türkiye Türkçesi – Rusça Sözlük* (Çev. Nariman Seyityahya). Türk Dili Kurumu Yayınları. (**KTTRS)**

Nadalyayev, V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R., Şçerbak, A. M (1969). *Drevnetyurskiy Slovar*. Leningrad: İzdatel'stvo "Nauka".

Nevruz, Y (1991). *Karaçay- Malkar Türkçesinden Türkiye Türkçesine Açıklamalı Büyük Sözlük. (***KM II)**

Oba, Emin (2019). *Eski Türkçeye Göre Kazakçanın Söz Varlığı*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ömeroğlu, Ali Ferhat (2020). "*Anlam Biliminin Tarihî Gelişimi*" *Bölümü,* Kuramdan Uyulamaya Anlam Bilimi, Pegem Akademi.

Öner, Mustafa (2012). "*Tatar Türkçesi*", Türk Lehçeleri Grameri, Editör: Ahmet Bican Ercilasun. ss. 679-748. Akçağ Yayınları.

Öner, Mustafa (2013). *Bugünkü Kıpçak Türkçes*i. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öner, Mustafa (2015). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (**KZTTS)**

Öner, Mustafa (2020). "*Türkçe yal "dinlenme; izin; ücret" ve Çok Anlamlılık*", VII. Türk Dili Kurultayı, ss. 1631-1635, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özbent, S (2013). "*Sözlüksel alan teorisi ve çeviri"* . Diyalog, 2, ss. 55-66.

Özkan, Nevzat (2021). *Türk Dilinin Yurtları*, Bilge Kültür Sanat.

Öztekten, Özkan (2008). "*Tatar-Başkurt Meselesi*" ve *Başkurtça*, Tarihten Bugüne Başkurtlar Tarih, Dil ve Kültür Üzerine İncelemeler (Haz. A. Melek Özyetgin vd.). Ötüken Neşriyat, ss. 69-91.

Öztürk, Abdülkadir (2015). *Karay Türkçesinin Tarihî ve Çağdaş Kıpçak Türkçesiyle Karşılaştırmalı Söz Varlığı – Fiil* (Yayımlanmamış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, Abdülkadir (2015a). "*Karay Yazı Dili*". Journal of Turkish Language and Literature, ss. 61-70.

Özşahin, Murat (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (**BŞKTS)**

Palmer, F.R (2020). *Semantik Yeni Bir Anlambilim Projesi* (Çev.Ramazan Ertürk). Fol Kitap.

Pekacar, Çetin (2011). *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (**KMKTS)**

Pekecar, Çetin (2012). "Kumuk Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, Editör: Ahmet Bican Ercilasun, (ss. 939-1008). Akçağ Yayınları.

Peler, Gökçe Yükselen (2013). "*Kafkasya'da Türk Lehçelerinin Fonksiyonları*", Karadeniz Araştırmaları, Kış 2013, Sayı 36, ss. 163-188.

Peler, Gökçe Yükselen (2020). "*Kumuklar ve Dilleri*". Tehlikedeki Diller Dergisi Türk Dilleri, C. 10, ss. 123-149.

Rifat, Mehmet (2020). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları – 1 Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler* (8. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.

Rifkat Ehmetyanov, Rafael Möhemmetdinov, Fenüze Nurieva, Fuat Ganiev, (Aktaran: Mustafa Öner). *Türkçe – Tatarca Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014., s. 358. **(TTS)**

Saussure de, Ferdinand (1976). *Genel Dilbilim Dersleri* I-II (Çev. Berke Vardar). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Sav, Bahattin (2003). *Anlam Değişmeleri Üzerine Artzamanlı Bir İnceleme*. G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 23, Sayı 1, ss.147-166.

Sırtı, Ezgi (2019). *Kıpçak Lehçelerinde Kök Fiiller* (Tarihî-Karşılaştırmalı Söz Varlığı İncelemesi). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Sönmezler Duran, Özge (2020). *Kazan-Tatar Türkçesinin Tarihî Kıpçak Yadigarları Bağlamında Aidiyeti - Anlam Bilimsel Bir Karşılaştırma-* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şanjarhan, *Bekmaganbetov* (2011). *Semantik Üçgen Etrafındaki Düşünceler*, (Çev. Emine Atmaca). Turkish Studies – Volume 6 / 4 Fall, 2011, p. 367 – 372.

Tamba-Mecz, İrene (1998). *Anlambilim* (Çev. Necmettin Sevil). İletişim Yayınları.

Tamir, Ferhat (2012). "Kazak Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, Editör: Ahmet Bican Editör: Ahmet Bican Ercilasun, (ss. 429 - 480). Akçağ Yayınları.

Tavkul, Ufuk (2020). *Karaçay – Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (**KMTS)**

Tekin, Talat (1989). *Türk Dil ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi*. Erdem, Cilt. 5, Sayı, 13.

Tekin, Talat (2013). *Çağdaş Türk Dilleri – Makaleler* 3. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Toparlı, R., Vural, H., Karaatlı, R (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları **(KıpTS)**

TTAS (I-1977, II-1979, III-1981). Tatar Tělěněŋ Aŋlatmalı Süzlěgě. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

TTAS (2005). *Tatar Tělěněŋ Aŋlatmalı Süzlěgě* (Redaktör: F. E. Ganiyev). Kazan, Matbugat Yortı Neşriyatı.

TTAS (I-2015, II-2016, III-2017). *Tatar Tělěněŋ Aŋlatmalı Süzlěgě*. Kazan, Tatarstan Kitap Neşriyatı.

TTES (2015). *Tatar Tělěněŋ Etimologik Süzlěgě* I-II (R.G. Eḫmetyanov). Kazan: Megarif- Vakıt Neşriyatı.

Uğur, Nizamettin (2007). *Anlambilim Sözcüğün Anlam Açılımı*. Doruk Yayımcılık.

Uygur, Ceyhun Vedat (2012). "Karakalpak Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, Editör: Ahmet Bican Ercilasun, (ss. 543-622). Akçağ Yayınları.

Uygur, Ceyhun Vedat (2020). *Karakalpak Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (**KKLPKTS)**

Uygur, Ceyhun Vedat (2018). *Karakalpak Türkçesi Grameri* Fonetik, Morfoloji, Sentaks. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Vardar, Berke (1980). *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Vardar, Berke (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. ABC Yayınları.

Vendryes, J.V (2001). *Dilbilim Dil ve Düşünce*. Multılıngual Yayınları.

Wılkens, Jens (2021). *Eski Uygurcanın El Sözlüğü*. Universitätsverlag Göttingen.

Yağmur, Kutlay (2002). "Başkurdistan'da Anadili Bilincinin Uyanması ve Ulusal Kimliğin Canlandırılması". Türkler Ansiklopedisi, 20. C., ss. 162-174.

Yazıcı Ersoy, Habibe (2012). *Başkurt Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler*. Gazi Kitabevi.

Yılmaz, Emine (2002). "Karaçay-Balkarca". Türkbilig, 2002/4, ss. 48-58.

Yılmaz, Salih (2006). *XVI.-XX. Yüzyıllarda Karakalpak Türkleri Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Yudahin, K.K (çev. Abdullah Taymas) (2011). *Kırgız Sözlüğü* (Birleştirilmiş 1. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları. (**KS)**

Yüce, Nuri ve Pınar, Saadet (1984). *Kazak Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. (**KAZS)**

Yücel, Mualla Uydu (2002). "*Kıpçaklar*" maddesi. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. XXV, (ss. 420-421).

Yüksel, Zuhâl (2012). "Kırım-Tatar Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, Editör: Ahmet Bican Ercilasun, ss. 811-882. Akçağ Yayınları.

Zülfikar, Hamza (2011). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.